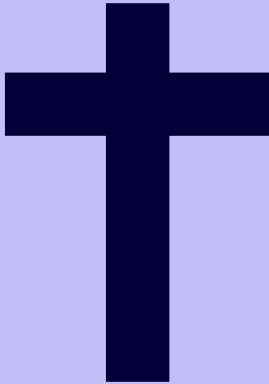

WURUBURE NOMBIA
KPAAKPAA
NŌŌKEBAKESEE WŌLE

o: WURUBURE NOMBIA KPAAKPAA NŌŌKEBAKESEE WŌLE N

Testament

**WURUBURE NOMBIA KPAAKPAA
NŌŌKEBAKESEE WŌLE
Delo: WURUBURE NOMBIA KPAAKPAA
NŌŌKEBAKESEE WŌLE New Testament**

copyright © 2005 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Delo

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

80e9f745-c10c-5e3f-94bb-9d65aa1a1b11

Contents

Mateo	1
MaaKe	77
Luka	123
Gyɔn	203
Kpilala	260
Romantena	334
1 Korintotena	373
2 Korintotena	406
Galatiatena	428
Efesotena	442
Filipitena	453
KoloseTenA	462
1 Tesalonikatena	471
2 Tesalonikatena	478
1 Timoti	482
2 Timoti	491
Tituse	498
Filemɔn	503
Hiburutena	505
Gyemisi	534
1 Pita	544
2 Pita	555
1 Gyɔn	562
2 Gyɔn	571
3 Gyɔn	573
Gyuudi	575
Kalesewola	578

Nombia kpaakpaa ŋan Mateo be ŋmarase nɛ Mateo

*Yesu duuluj man balan
Luka 3:23-38*

¹ Gyoo Defidi na Aberaham be naanabii Yesu Kristo duuluj man balan yaa.

² Aberaham lolana Asiki te Asiki mo lola Gyekopo te Gyekopo mo lola Gyuda na o naabia.

³ Gyuda lolana Peresi na Sera ban

be naa yena Tama nɛ, te Peresi mo lola Hesarɔn, te Hesarɔn mo lola Ram.

⁴ Ram lolana Aminadabo te Aminadabo mo lola Nasɔn

te Nasɔn mo lola Salimɔn.

⁵ Salimɔn na o wɛele Rahabo lolana Boase te Boase na o wɛele Ruute mo lolana Obedi te Obedi mo lolana Gyese.

⁶ Gyese mo lolana gyoo Defidi te gyoo Defidi mo lolana Solomɔn. Solomɔn o naa yena Yuria lialo ŋon gyoo Defidi ba mo yala nɛ.

⁷ Solomɔn mo lolana Rehoboam te Rehoboam mo lolana Abigya

te Abigya mo lolana Asa.

⁸ Asa lolana Gyehosafate te Gyehosafate mo lolana Gyehoram

te Gyehoram mo lolana Yusia.

⁹ Yusia lolana Gyotam

te Gyotam mo lolana Ahase

te Ahase mo lolana Heskia.

¹⁰ Heskia lolana Manase te Manase mo lola Amɔn te Amɔn mo lola Gyosia.

¹¹ Gyosia lolana Gyekonia na o naabia deban ken boɔ kyan Iseraetena yoo man mo gyu Babilɔn tɛele man nɛ.

¹² Ba ke kyan Iseraetena gyu Babilɔn tɛele man wɔle nɛ

te Gyekonia lola Selateli te Selateli mo lola Serubabeli.

¹³ Serubabeli lolana Abiudi

te Abiudi mo lola Eliakim te Eliakim mo lola Asɔ.

¹⁴ Asɔ lolana Sadoki te Sadoki mo lola Akim te Akim mo lola Eliudi.

¹⁵ Eliudi mo lolana Eliasa te Eliasa mo lola Matan te Matan mo lola Gyekopo.

¹⁶ Gyekopo mo lolana Gyosefo.

Te Gyosefo yala Mɛere ŋon o ba lola Yesu ŋon bɛɛ baake e nyi Kristo nɛ.

Ŋon yena nyeeɛere ŋon Wurubuare be yako see nyi waa koŋ nɛ.

¹⁷ Mena doɔ lee Aberaham doɔ kelii gyoo Defidi doɔ yɛɛ kalola kegyakaare kufu anaara. Te lee gyoo Defidi doɔ kelii deban ken boɔ kyan Iseraetena gyu Babilɔn nɛ yɛɛ kalola kegyakaare kufu anaara. Te lee deban ken boɔ kyaa Babilɔn kelii deban ken boɔ lola Kristo mo nɛ yɛɛ kalola kegyakaare kufu anaara.

Yesu Kristo kalola wose man nombia

Luka 2:1-7

¹⁸ Yesu Kristo kalola wose man nombia yaa. Gyosefo na Yesu ɔ naa Mɛere yakowɔ see nyi baa yala dɔŋa. Mɔna Gyosefo ta kpeo ta e ya, te Wurubuare felin yela Mɛere kyaŋa fulu. ¹⁹ Na Gyosefo yɛɛ walaŋ ŋon ɔ gbɛɛnɛŋ tenɛɛ Wurubuare siaman, te ɔ bɛɛ gyae nyi waa do Mɛere desɛŋ balan man dɔɔ ya nɛ, ɔ yɛɛ wa agyuen nyi waa yo bɛɛ e keŋ ŋolo na ŋolo ba gyeŋ ya. ²⁰ Deban keŋ Gyosefo na mo mena agyuen kei nɛ, te de Gbɛŋgyoo Wurubuare kpilale ŋolo kaa lese ɔ wose wola e dosɛɛ man, te ɔ yako e nyiaa, “Defidi ɔ naanabii Gyosefo, na yee Mɛere ke yala ya. Nawolo nyi Wurubuare felin yele la te ɔ kyaŋa fulu kei. ²¹ Waa lola bu baale na n ka do e yele nyi Yesu. Nawolo nyi ŋon ne gyae la waa lese ɔ balan lee be nombiakumɛɛ man.”

²² Keŋa pou kɔŋawɔ mena, na kpene keŋ de Gbɛŋgyoo Wurubuare be tɛɛ ɔ dekpenkpenɔɔre Yesaya dɔɔ yako see nɛ ke kɔŋ mena ampan. Nombia ŋenan yena nyiaa, ²³ “Alebu ŋon ɔ te doo ta na baale see ya nɛ waa kyan fulu na waa lola bu baale na baa baake e nyi Imanuele.” Keŋ nawolo nyi “Wurubuare kyaa de man.”

²⁴ Mena dɔɔ Gyosefo kefon nɛ, ɔ moo Mɛere yala ŋgba mena keŋ de Gbɛŋgyoo Wurubuare kpilale ŋon be

yako e nɛ. ²⁵ Mɔna ŋon na Mɛere te doo ŋgba alo na baale nɛ ya kaboena ɔ lola bu baale. Te Gyosefo doo e yele nyi Yesu.

2

Siakaralaten a baale kaa doo Yesu nɔɔ

¹ Ba lola Yesu bo Betlehem donɔɔ keŋ ke kyaa Gyudia tɛɛle man nɛ man. Deban kenan na gyoo Herode ne diina gyoori. Be ka lola Yesu nɛ, te di weeya ala ya te siakaralaten a baale ban ba gyeŋ kyolobiise wose man nombia nɛ lee weese dɛɛlee yenan kɔŋ Gyerusalem donɔɔ man, ² kaa bɔɔse balan nyiaa, “Aleŋ te ba lola bu ŋon waa kaa bese Gyudaten a gyoo nɛ? Da te naa kyolobii ŋolo weese dɛɛlee yenan keŋ na wola daa nyi be ta lola e, mena dɔɔ te de kɔŋawɔ de kaa som e.” ³ Gyoo Herode na ban pou be kyaa Gyerusalem donɔɔ man ke nyii nombia keŋa nɛ, takaa wɔ nideli. ⁴ Mena dɔɔ gyoo Herode baake Gyudaten a saese kegyiise na ba mmaraa wolala pou yilaa te ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Aleŋ te baa lola nyeelɛere ŋon Wurubuare be yako see nyi waa kɔŋ nɛ?” ⁵ Keŋte be tiranɔɔ fa e nyiaa, “Betlehem donɔɔ keŋ ke kyaa Gyudia tɛɛle man nɛ.” Nawolo nyi Wurubuare dekpenkpenɔɔre ŋolo yakowɔ see lee Betlehem wose man nyiaa, ⁶ Wurubuare kpa,

“Emεε Betelēhemtena ban
ε kyaa Gyudia tēele
man nε
ε yεε gyoorobiawo.

Nawolo nyi ε man te gyoo
dinaa ηon waa kεε me
balan Iseraetena doo
nε waa lee.”

⁷ Mena doo gyoo Herode
moo Siakaralatenā ban lee
yenan, te o boose wo na
waa gyen deban kitii ken
kyolobii ηon ba lee. ⁸ Be ke
tiranoo fa e tan nε, o yako
wo nyiaa, “E gyu na ε ke
keo bu ηon nideli. Akpaa
ε naa e na ε bese kaa yako
man, na man mo ke gyu ka
som e.” Kenje o loo wo
gbεε te be lanā Betelēhem
donoo man. ⁹ Be ke nyii
gyoo ηon noowoya tan nε,
ba korowo mo be gbεε bee
gyu. Te kyolobii ηon boo
naa weese dεlee yenan nε,
tεwo be siaman menεε te ke
ka senawo botoo ken bu ηon
doo nε adido. ¹⁰ Ba kena ky-
olobii ηon mena nε, yεε wo
gyon nideli. ¹¹ Be ke gyu ka
gyoo dekpanalan ken man
nε, be naa bu ηon na o naa
Mεere kenje ba bunawo som
bu ηon. Be gyusu ba ak-
pose te ba lese koba yayam,
na oliifi na adudo kyεε bu
ηon. ¹² Kenan wole nε, Wu-
rubuare faree wo doseε man
nyi be na bese gyu ka mo
gyoo Herode gyan bela ya,
mena doo ba moo gbεε wole
kpoo man gyu be dεε.

*Be ka mo Yesu yeu gyu
Igyipite tēele man*

¹³ Siakaralatenā ban ke
lan wole nε, de Gbenjyoo

Wurubuare kpilale ηolo kaa
lese o wose wola Gyosefo
doseε man te o yako e nyiaa,
“Koro mo bu ηon na o naa
na ε ke yeu gyu Igyipite tēele
man, na ε ke kyaa botoo
kelii deban ken maa yako
ηon nyi yaa koro botoo.
Nawolo nyi gyoo Herode
waa keo bu ηon waa ko.”

¹⁴ Mena doo Gyosefo korowo
nelim kenan te o moo bu
ηon na o naa te be yeuwo
gyu Igyipite tēele man, ¹⁵ te
be kyaawo botoo kaboena
gyoo Herode yenawo. Kena
pou konawo mena na kpene
ken de Gbenjyoo be tεε
o dekpenkpenjyooore doo
yako see nε ke kon mena
ampan. O yakowo nyiaa,
“Igyipite tēele man te ma
lese me bu lee.”

¹⁶ Gyoo Herode kena nyi
Siakaralatenā ban ta mo
adao di o doo, ken be ta bese
kon kaa mo o gyan bela ya
nε o gyenā ban nideli. Kenje
o kpila o yoonootena nyi
baa gyu Betelēhem donoo
man, na ke donoosebā ηan
bena na ke nε, na baa
koe bia baala ban pou be
ta bee ta kela kulutoonen
ala ya nε, nawolo nyi
mena deban kenan man te
Siakaralatenā ban yako e
nyi be naa kyolobii ηon.

¹⁷ Kei yele la kpene ken Wu-
rubuare dekpenkpenjyooore
Gyeremia be yako see nε
konawo ampan. O yakowo
nyiaa,

¹⁸ “De nyii yeesa na kewii na
kayeyεε dinaa Rama
tēele man.

Rahēle ne wii ɔ bia te ɔ te bɛɛ
nyi be na kyɔlɛɛ e ya,
nawolo nyi ɔ bia pou te
munu.”

*Be ka bese kɔŋ Nasarɛte
donɔɔ man*

¹⁹ Gyoo Herode yɛŋ wɔle
nɛ, Wurubuare kpilale ŋolo
kaa lese ɔ wose wola Gyosɛfo
dosɛɛ man Igyipite tɛle man
te ɔ yako e nyiaa, ²⁰ “Koro
na n ka mo bu ŋon na ɔ
naa, na ɛ ka bese gyu Is-
erae tɛle man. Nawolo nyi
balan ban nafa bɛɛ gyae bu
ŋon baa ko nɛ ta yekee.”
²¹ Mena dɔɔ Gyosɛfo desina
ɔ wose, te ɔ moo bu ŋon
na ɔ naa te be lanja Iserae
tɛle man. ²² Mona Gyosɛfo
ke nyii nyi gyoo Herode bu
Akelɔse kyaa la ɔ kya nawɔɔ
man ɔ ne di gyoori Gyudia
tɛle dɔɔ nɛ, ɔ yee botɔɔ ke
gyu. Te keŋ Wurubuare be
faree e dosɛɛ man dɔɔ nɛ,
ɔ kpasewɔ gyu Galelia tɛle
man. ²³ Te ɔ gyuuwɔ ke
kyaa donɔɔ keŋ bɛɛ baake
ke nyi Nasarɛte nɛ man. Kei
yela kpene keŋ Wurubuare
be tɛ wa akpenkpenjyɔɔra
dɔɔ yako see nɛ, kɔŋawɔ
ampan. Be yakowɔ nyiaa,
“Baa baake e nyi Nasarɛte
baale.”

3

*Gyɔn   Wurubuare
lonjɔɔre ŋon ke desina gbɛɛ
fa Yesu ke kɔŋ*

*Maake 1:1-8; Luka 3:1-18;
Gyɔn 1:19-28*

¹ Deban kenan man nɛ,
Gyɔn Wurubuare lonjɔɔre

kɔŋawɔ ɔ ne kolosi Wu-
rubuare nombia Gyudia
depampaa dinaa keŋ man. ɔ
yakowɔ nyiaa, ² “ɛ kyɛɛkee
lee ɛ gbɛɛneŋ kumɛɛ man na
ɛ ke kɔŋ Wurubuare gyan,
nawolo nyi Wurubuare
gyoori keŋ ta benaa.” ³ Gyɔn
kei yɛna ŋon Wurubuare
dekpenkpenjyɔɔre Yesaya
be yako ɔ wose man nombia
nyiaa,

“Ŋolo ne fae yeesa depam-
paa dinaa keŋ man
nyiaa,

ɛ desina de Gbenjyoo
gbɛɛneŋ.

ɛ yela ɔ gbɛɛneŋ pou ka
teneɛ.”

⁴ Kurumɔɔ tɔne te ba
moowɔ ŋara Gyɔn kegba, te
wonembu tɔne te ɔ moowɔ
yɛɛ abɔɔɔ kpan ɔ teŋa
man. Akpataana na teebɔɔ
yɛna ɔ weenɛɛ. ⁵ Balan
lee Gyerusalem donɔɔ man
na Gyudia tɛlese man,
na donɔɔse ŋan ŋe kyaa
Gyɔɔdan boo keŋ yenaase nɛ
kɔŋ ɔ gyan. ⁶ Bɛɛ kaa tɔlɛɛ
be nombiakumɛɛ ŋan pou
bɔɔ yɛɛ nɛ fa e, na ɔ te sɔ
wɔ Wurubuare lonj Gyɔɔdan
boo keŋ man.

⁷ Gyɔn kena balan burum
ban bɔɔ lee Farasiitena na
Sadukiitena akpii ŋan man
kɔŋ ɔ gyan nyi waa sɔ wɔ
Wurubuare lonj nɛ ɔ bɔɔse
wɔ nyiaa, “Kyoa, emɛɛ ban
ɛ dana nombiakumɛɛ ŋgba
doma nɛ. Amɔte faree na
ŋon nyi yaa yeu lee Wu-
rubuare deŋele kewɔŋ keŋ
gyae ke kɔŋ balan dɔɔ nɛ
man?” ⁸ ɛ yɛɛ nombia

kpaakpaa ñan nawolo nyi ε te kyεεkee lee ε gbεεnen kumεε man kɔŋ Wurubuarε gyan. ⁹ Ε na yεε ya agyuen nyi ken ε yεε Aberaham ɔ naanasewɔ dɔɔ te Wurubuarε lee ñon ya. Mεε yako ñon ε ke nyii nyiaa, Wurubuarε waa tale yela boya adonj kenja ka bese naanase fa Aberaham. ¹⁰ Ε kεε, Wurubuarε tanj desina ɔ debenja see waa tunjii daase lɔ. Mena dɔɔ danj kamase kenj ke bεε se bia kpaakpaa ya na, waa tunj ke lɔ na baa keretii ke do boalanj man. ¹¹ Kenjte Gyɔn besewɔ yako wɔ nyiaa, manj dɔɔ lonj te me dana mεε sɔ ñon Wurubuarε lonj na kawola nyi ε te kyεεkee lee ε gbεεnen kumεε man kɔŋ Wurubuarε gyan. Mɔna manj wɔle na ñon ɔ kela manj nε waa kɔŋ, kenj manj tekaboe gba nyi maa tela ɔtenate nkyokotase gba ya. Ñon dɔɔ, Wurubuarε felinj na boalanj te waa mo sɔ ñon Wurubuarε lonj. ¹² Ɔ dana ɔ pampaa ɔ nyinmaa man waa mo feefu wa amɔla na waa lese amɔla bia ñan do ɔ kpee man, na waa kuu wura ñan ka do boalanj kenj ke bεε yem ya ne man.

*Yesu Wurubuarε lonjkesɔ
Maake 1:9-11; Luka 3:21-22; Gyɔn 1:31-34*

¹³ Gyɔn kεε sɔ balanj Wurubuarε lonj kenj nε, te Yesu leewɔ Galelia tεele man kɔŋ Gyɔɔdan boo nɔɔman nyi Gyɔn waa sɔ e Wurubuarε lonj. ¹⁴ Mɔna

Gyɔn gyaewɔ waa yεε na Yesu ke kyεεkee wa agyuen. Kenjte ɔ boɔse Yesu nyiaa, “Nyanj te kaboena nyi nya sɔ manj Wurubuarε lonj. Weera te nyanj besewɔ kɔŋ me gyan nyi manj maa sɔ nenj Wurubuarε lonj?” ¹⁵ Kenjte Yesu tiranɔɔ fa Gyɔn nyiaa, “Debanj kei man nε, nyanj yεε ke mena. De yεε nne na, Wurubuarε kegyaebii yaa dεε yεε baa.” Kenjte Gyɔn mɔ sεewɔ. ¹⁶ Gyɔn ke sɔ Yesu Wurubuarε lonj tanj, te Yesu ka mo waa lee lonj kenj man pε, te adido torowɔ. Kenjte ɔ naa Wurubuarε felinj ñon moo duwulunj dinɔɔ tisi kaa gyakaa ɔ dɔɔ. ¹⁷ Botɔɔ te be nyii Wurubuarε kolosiwɔ lee adido yako nyiaa, “Kei yena me bu ñon mεε gyae lee me konɔɔ man, te ɔ na gyoo me sia nideli.”

4

*Ɔbɔnsam kekεεse Yesu
Maake 1:12-13; Luka 4:1-*

¹³

¹ Kenjte Wurubuarε felinj ñon yela Yesu gyuu depampaa dinaa daale man. Botɔɔ te ɔbɔnsam kεεse e kεε. ² Yesu ke bake ɔ nɔɔ weeya sɔŋola (40) nelim na ka weese wole nε, tanam kyanja e nideli. ³ Botɔɔ te ɔbɔnsam kɔŋawɔ ɔ gyanj kaa yako e nyiaa, “Akpaa nyanj yena Wurubuarε bu ñon na, yela boya kenja ka bese weeneε.” ⁴ Kenjte Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Wurubuarε nombia anjmarasenj see ne yako daa nyiaa,

'Na weeneε njaagenj ne faa na walan nyeedonj ya, mɔna Wurubuaε nɔwoya kamase mo ne fa walan nyeedonj.'

⁵ Botɔɔ te ɔbɔnsam moo Yesu gyu Gyerusalem donɔɔ man, te ɔ moo e gyu Wurubuaε ɔsom deni dinaa kenj nyeeman adido adido, ⁶ te ɔ yako e nyiaa,

"Akpaɔ nyanj yena Wurubuaε bu njon na, funj n wose lee kebo ke lo tɛele man, nawolo nyi Wurubuaε nombia anmarasenj see njan ne yako daa nyiaa,

'Nyanj dɔɔ Wurubuaε waa kpila ɔ kpilala, na be kaa gyee nenj nideli, na baa kolee nenj kenj nyi n be gyae n ka mo n nae gyɔ na boe koranj gba ya.' "

⁷ Kenjte Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, "Wurubuaε nombia anmarasenj see na bese yako daa nyiaa, 'Na keese n Gbenjgyoo Wurubuaε njon keε ya.' "

⁸ Botɔɔ te ɔbɔnsam besewo mo Yesu gyu bula dinaa daale nyee dɔɔ, te ɔ wola e tɛele kei dɔɔ gyoorobiiri na ka kyeo pou.

⁹ Kenjte ɔ yako Yesu nyiaa, "Akpaɔ n bunj me nawɔɔ tɛε som manj na, maa mo abɔɔ kenja pou fa nenj." ¹⁰ Kenjte Yesu yako e nyiaa, "ɔbɔnsam ta lee me siaman, nawolo nyi Wurubuaε nombia anmarasenj see ne yako

daa nyiaa, de Gbenjgyoo Wurubuaε waagenj te kaboena nyi dee bunj e na dɛε som e." ¹¹ Botɔɔ te ɔbɔnsam leewo Yesu gyan lanj, te Wurubuaε kpilala kɔnjawo kaa keε ɔ dɔɔ.

Yesu kefi ɔ tom keyεε aseε Galelia tɛele man

Maake 1:14-15; Luka 4:14-15

¹² Yesu ke nyii nyi ba te kyanj Gyɔn Wurubuaε lonjɔɔre njon to deni nɛ, te ɔ besewo gyu Galelia tɛele man. ¹³ Yesu ka lee Nasarete donɔɔ man nɛ, ɔ gyuuwo ke kyaa Kapanum donɔɔ man. Donɔɔ kei kyaa Galelia depaa nɔɔman, te ka benaa na Sebulon na Nafitali tɛεlese. ¹⁴ Kei yela kpene kenj Wurubuaε dekpɛnkpenjgyɔɔre Yesaya be yako see lee tɛele kenanj wose man nɛ kɔnjawo ampanj. Yesaya yakowo see nyiaa,

¹⁵ "εmεε balan banj ε kyaa Sebulon na Nafitali tɛεlese njan nje kyaa benaa na Galelia depaa,

botɔɔ kenj balan banj ba te yεε Gyudatenawo ya nɛ boe nɛ,

na Gyɔɔdan boo dingyin nɛ, ε tei kebo.

¹⁶ Balanj banj be doo di-tinjtεε man nɛ te naa kenmanjee dinaa daale.

Balanj banj mo be kyaa botɔɔ kenj yenj ne di gyoori nɛ, kenmanjee te kɔnj fa wo."

17 Lee debarj kenarj te Yesu fiasεε ɔ ne kolosi Wurubuarε nombia nyiaa, “ε kyεεkee lee ε gbεεneɲ kumεε man na ε ke kɔɲ Wurubuarε gyanj, nawolo nyi Wurubuarε gyoori kenj ta benaa.”

Yesu ke baake ɔ kaseela gyanjgba nyibanj banj

Maake 1:16-20; Luka 5:1-11

18 Wee daale Yesu keta Galelia boo nɔɔ nɔɔ ne, ɔ naa Simɔn ɲon ɔ yele daale bela yena Pita ne, na ɔ naabu Anderiase na bεε lo asawu boo kenj man, nawolo nyi be yεε kpεε kyanjarawɔ.

19 Kenjε Yesu yako wɔ nyiaa, “ε kaa sila manj, na maa yela ε ke yilaa balanj fa manj.” 20 Debokenarj man

te be tinaa ba asawuse ɲan yela te be kaa sila Yesu. 21 ɔ ke gyu ɔ siaman kyomii ne, ɔ naa Sebedeo bia Gyemisi na ɔ naabu Gyɔn na banj na be kya Sebedeo doo degbele man bee desina ba asawuse te Yesu baake wɔ, 22 debokenarj man te be tinaa degbele kenj na be kya yela, te be sila Yesu lanj.

Yesu ke kyɔ kaweesε

Luka 6:17-19

23 Kenjε Yesu kila Galelia tεεle kenj pou, na ɔ na wola wɔ Gyudatena ɔsom denεε man. ɔ kolosi Wurubuarε nombia kpaak-paa lee Wurubuarε gyoori kenj wose man, te ɔ kyɔɔ kaweesε kpookpoo balanj wose man. 24 Mena dɔɔ Yesu yele leewɔ Siria tεεle kenj dɔɔ pou. Kenjε

balanj moo kaweesetena kpookpoo, ɲgba banj bεε wee keleuleuse na ɔtakasese na banj ba yenaase ba yekee ne kɔna e, te ɔ kyɔɔ wɔ te ɔ gberaa felinjkumεε lee baale mɔ man. 25 Mena dɔɔ balanj burum lee Galelia, na Dekapolise tεεle man na Gyerusalem donɔɔ man na Gyudia tεεle man, na Gyɔɔdan dinjyinj kaa sila e.

5

Yesu kawola balanj bula dɔɔ

Luka 6:20-23

1 Yesu kena balanj burum banj ne, ɔ gyenja bula daale gyu ke kyaa ke dɔɔ. Kenjε ɔ kaseela banj kɔɲawɔ kaa kyaa kilisi e. 2 Botɔɔ te ɔ gyuusu ɔ nɔɔ ɔ na wola wɔ nyiaa,

3 “εmεε banj ε ba mo ε wose pou lo Wurubuarε dɔɔ ne εmεε na nyeebam, nawolo nyi εmεε te Wurubuarε gyoori kenj yεε ε wui.

4 εmεε banj ε ne di walanja ne εmεε na nyeebam, nawolo nyi Wurubuarε waa kyɔlεε ɲon.

5 εmεε banj ε ne yɔkɔse ε wose ne εmεε na nyeebam, nawolo nyi εmεε te tεεle kei gyae kaa bese ε wui.

6 εmεε banj ε loo gyakaa nideli nyi ε ke yεε kpene kenj tenεε Wurubuarε siaman ne εmεε na nyeebam,

nawolo nyi Wurubuarɛ
waa fa ɲon abɔɔ ɲan
ε ne gyae lee ε konɔɔ
man nɛ.

7 Ɛmɛɛ ban ε ne wii balan
waraɲase nɛ Ɛmɛɛ na
nyeebam,
nawolo nyi Wurubuarɛ
waa wii Ɛmɛɛ mɔ
waraɲase.

8 Ɛmɛɛ ban dukum kamase
be doo ε konɔɔse man
ya nɛ
Ɛmɛɛ na nyeebam, na-
wolo nyi Ɛmɛɛ ne gyae
la ε kena Wurubuarɛ.

9 Ɛmɛɛ ban ε ne yele
wosefɛɛɛɛɛɛɛɛɛɛɛɛɛɛɛɛ
ne kɔɲ
balan nsana nɛ Ɛmɛɛ
na nyeebam,
nawolo nyi Ɛmɛɛ te baa
baake nyi Wurubuarɛ
bia.

10 Ɛmɛɛ ban bɛɛ naase ɲon
diyem nyi ε ne yɛɛ
kpene keɲ tenɛɛ Wu-
rubuarɛ siaman doo
nɛ, Ɛmɛɛ na nyeebam,
nawolo nyi Ɛmɛɛ te Wu-
rubuarɛ gyoori keɲ
yɛɛ ε wui.”

11 “Ɛmɛɛ ban balan na
tee ɲon te bɛɛ naase ɲon
diyem te bɛɛ kɛɛɛ ε nɔɔse
yako nombiakumɛɛ gyakaa
ε doo, nawolo nyi keɲ e
silana man doo nɛ, Ɛmɛɛ
na nyeebam. 12 Ɛ yela ke
yɛɛ ɲon gyon nideli, nawolo
nyi kom keɲ Wurubuarɛ
waa tɔ ɲon adido nɛ ka
boe. Mena keɲ bɛɛ naase
ɲon diyem nɛ, mena ke
te be naase Wurubuarɛ
akpenkpenɲyɔɔra ban bɔɔ
kyaa pɛte ε be kɔɲ nɛ
diyem.”

*Ɛmɛɛ yena tɛɛle kei doo
yabia na ka keɲmanɲee*

*Maake 9:50; Luka 14:34-
35*

13 “Ɛ yɛɛ ɲgba yabia nɛ fa
balan tɛɛle kei doo. Mɔna
akpaa yabia gyon keɲ da lee
ke man na, n be gyae n ke
tale yela ka ke yɛɛ gyon bela
ya. Dekɔɲ mena na yabia
kenan be dei fa kolo na kolo
ke yɛɛ bela ya. Bee fun ke bo
leki, na balan ke sakatee ke
lan.”

14 “Ɛ yɛɛ ɲgba keɲmanɲee
nɛ fa balan tɛɛle kei doo.
Donɔɔ keɲ ke gyakaa bula
doo nɛ bɛɛ weese ya. 15 Ʋolo
bɛɛ kyanɲee kanea na waa
mɔ kolo wuu ke doo ya,
mɔna ɔ na mɔ ke bo gyakaa
kolo doo adido, na ke nyin
naa fa balan ban pou be
kyaa dekpɔɲalan man nɛ.
16 Mena mɔ te ε yela balan
kena ε keɲmanɲee keɲ. Kei
ne gyae la ke yela balan kena
ε nombia kpaakpaa ɲan ε ne
yɛɛ nɛ, na baa nyin lese ε kya
ɲon ɔ kyaa adido nɛ yele.”

*Yesu te kɔɲ ɔ kaa wɔlɛɛ
Wurubuarɛ mmaraase ɲan
ya*

17 Keɲte Yesu besewɔ
yako wɔ nyiaa, “Ɛ na gyuen
nyi me kɔɲae me kaa bɛɛ
Wurubuarɛ mmaraase, yaa
nombia ɲan Wurubuarɛ
akpenkpenɲyɔɔra be yako
see nɛ ya. Ma te kɔɲ nyi
me kaa bɛɛ ɲa ya, mɔna me
kɔɲae na maa yela nombia
ɲenan pou ke kɔɲ ɲgba ba
ke yako see nɛ. 18 Ampan
yaa mɛɛ yako ɲon ε ke

nyii nyiaa, adido na tæele kei pou nyiŋa te wɔlɛɛ ta ya nɛ, mmaraase ŋan man dokolon, yaa kenmarasebii dokolon koon gba be gyae ka feefo lee ŋe man ya, kelii debaŋ keŋ nombia ŋenan pou gyae ke kɔŋ, ŋgba mena keŋ bɔɔ yako see nɛ. ¹⁹ Mena dɔɔ walaŋ kamase ŋon ɔ bæe nyi ɔ be di Wurubuare mmaraase keŋa man kamase dɔɔ ya, te ɔ wola balan mɔ nyi be na di ŋe dɔɔ ya nɛ, na mena walaŋ ŋonan waa yɛɛ walaŋ kemaasabii Wurubuare gyoori keŋ man. Mɔna walaŋ kamase ŋon ɔ di Wurubuare mmaraase ŋan kamase dɔɔ, te ɔ wola balan mɔ nyi baa di ŋe dɔɔ nɛ, baa baake e nyi walaŋ kegyia Wurubuare gyoori keŋ man. ²⁰ Mena dɔɔ mɛɛ yako ŋon ε ke nyii nyiaa, akpaa ε gbɛeneŋ ta tenee Wurubuare siaman kela Gyudatena mmaraa wolala baŋ, na Farasiitena dikpii keŋ balan ya nɛ, ε be gyae ε ka gyoo Wurubuare gyoori keŋ man ya.”

Yesu kawola lee baŋ wose man

²¹ Keŋte Yesu besewɔ yako wɔ nyi, “ε nyii Wurubuare nombia yakowɔ nyiaa, benen benen keŋ na, Wurubuare yako de naanaɔ nyi, ‘ε na ko walaŋ ya, te walaŋ kamase ŋon ɔ ko walaŋ na, maa bu e fɔɔ.’ ²² Mɔna maŋ ne yako ŋon baa nyiaa, ‘Walaŋ kamase ŋon ɔ gyeŋ baŋ do ɔ dɔɔ

na baa bu e fɔɔ, te walaŋ kamase ŋon ɔ tee ɔ dɔɔ nyi ɔ yɛɛ ohuhoo e na, baa mo e gyu kegyiise siaman na be kaa di ɔ nombia. Te walaŋ kamase ŋon ɔ baake ɔ dɔɔ nyi Diyiŋte na, ɔtenate benaa na boalan man kagyoo.’ ²³ Mena dɔɔ nyi akpaa nyan ŋon n mo kolo kɔŋ Wurubuare kedeesa boe keŋ tɛɛ n kaa deesi, te n tɔɔse nyi emɛɛ na ŋolo dana nombia na, ²⁴ tina nya abɔɔ ŋan yela kedeesa boe keŋ tɛɛ botɔɔ, na n ke gyu n dɔɔ ŋon gyan na ε kaa desina ya nsana, pena n kaa mo nya abɔɔ ŋan deesi fa Wurubuare. ²⁵ Nyi akpaa ŋolo de samenaa neŋ na, yɛɛ kakyeŋ na ε ke desina ya nsana pena nombia kedi wee keŋ kelii. Na mena ya wee kenan de lii na, waa mo neŋ ka do nombiadiiri ŋon nyiŋmaa man, na ŋon mɔ ka mo neŋ ka do kotɔɔtɔtena nyiŋmaa man, na baa mo neŋ keto deni. ²⁶ Ampan yaa mɛɛ yako neŋ n ke nyii nyiaa, n be gyae n ka lee deni kenan man ya, kaboena n ke tɔ kom keŋ pou baa do neŋ nɛ taŋ.”

Yesu kawola lee yale kewɔlɛɛ wose man

Mateo 19:9; Maake 10:11-12; Luka 16:18

²⁷ Keŋte Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “ε nyii Wurubuare nombia yakowɔ nyi alo na baale de yala dɔŋa na, ŋolo na lee ɔ dɔɔ wɔle ya. ²⁸ Mɔna maŋ ne yako

ɲon baa nyi walaɲ kamase ɲon ɔ keɛ alo te ɔ gyakaa e loo na, ɔtenate te yeɛ dukum Wurubuare siaman. Nawolo nyi Wurubuare siaman na ɔ gyae e baa. ²⁹ Akpaa n dunoluɲ sibii ne ye le la te n ne yeɛ dukum na kulu ke leki. Dei nyi nya lee kadeɲ na n ke kyaa Wurubuare gyaɲ kela nyi baa mo n dibiliɲ pou ka do boalan man. ³⁰ Te akpaa nyi n dunoluɲ baam ne ye le la te n ne yeɛ dukum na kara ke leki. Dei nyi nya lee kadeɲ na n ke kyaa Wurubuare gyaɲ kela nyi baa mo n dibiliɲ pou ka do boalan man.”

³¹ Kenɲe Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa “ɛ nyii Wurubuare nombia yakowɔ nyiaa, ‘Walaɲ kamase ɲon waa beɛ ɔ weɛle na, kaboena nyi waa fa e tone na kawola nyi ɔ te beɛ e.’ ³² Mɔna maɲ ne yako ɲon baa nyi akpaa alo te gyae baala ya te ɔ baale de beɛ e na, ɔ te yeli alo ɲon te wɔleɛ yale mmaraase Wurubuare siaman. Te nyaɲ ɲon mɔ n yala alo ɲon ɔ baale be beɛ e na, Wurubuare siaman na n gyae ɲolo weɛle baa.”

Yesu kawola lee ntamse kekaɲ wose man

³³ Kenɲe Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “ɛ nyiiwɔ Wurubuare nombia besewɔ yako gyaɲgba keɲ nyiaa, walaɲ kamase ɲon ɔ kaɲ ntam fa de Gbeɲgyoo Wurubuare na, waa yeɛ kakyen na waa di ke dɔɔ.

³⁴ Mɔna maɲ ne yako ɲon baa nyiaa, ɛ na kaɲ ntam korakora gba ya. ɛ na kaɲ adido ntam ya, nawolo nyi botɔɔ te Wurubuare kyaa ɔ ne di gyoori balan pou dɔɔ. ³⁵ ɛ na kaɲ tee le mɔ ntam ya, nawolo nyi botɔɔ yena Wurubuare nae deɛ see. ɛ na kaɲ Gyerusalem donɔɔ mɔ ntam ya, nawolo nyi keɲ yena gyoo dinaa ɲon donɔɔ. ³⁶ ɛ na kaɲ ɛ nyee ntam ya, nawolo nyi ɲolo be gyae waa tale yela ɔ nyeenyɔɔse dokolon ke biri yaa ka wolose ya. ³⁷ Nombii keɲ kaboena nyi nya seɛ ‘Ayi’ na seɛ nyi ‘Ayi’ te keɲ kaboena nyi nya beɛ nyi ‘Koa’ na, beɛ nyi ‘Koa.’ Nombii da lee keɲa wɔle na, lee walaɲkum ɲon gyaɲ.”

Na mo dukum tɔ dukum kom ya

Luka 6:29-30

³⁸ Kenɲe Yesu besewɔ yako nyiaa, “ɛ nyii Wurubuare nombia yakowɔ nyiaa, akpaa n dɔɔ de ye leɛ n sibii na nyaɲ mɔ ye leɛ ɔ wui tɔ kom. Te akpaa n dɔɔ de kulu n keli na, nyaɲ mɔ kulu ɔ wui tɔ kom. ³⁹ Mɔna maɲ ne yako ɲon baa nyiaa, akpaa ɲolo de yeɛ neɲ nombiikum na, nyaɲ na mo nombiikum tɔ e kom ya. Te akpaa ɲolo da ɲmera neɲ n dunoluɲ lakaa man na, besena n demena mɔ wui kpu e. ⁴⁰ Nyi ɲolo de samena neɲ nyi waa leo n kegba wurikyim na, kpee n kegba atetate keɲ mɔ kpu e. ⁴¹ Akpaa ɲolo da ɲere

nenj nyi emee na e ke ta nawootoose kufu na, see na emee na e ke ta nawootoose sao. ⁴² Akpaa nolo da sola nenj kolo na fa e, te akpaa nolo de kɔn ɔ kaa paa n kolo na, na bee ya.”

Yesu kpa dee gyae balan ban bee kola daa

Luka 6:27-28, 32-36; 1 Korintotena 13

⁴³ Kenje Yesu besewo yako nyiaa, “E nyii Wurubuare nombia yakowo nyiaa, gyae n doo na n ke kola non ɔ ne kola nenj ne. ⁴⁴ Mona man ne yako non baa nyiaa, e gyae balan ban bee kola non ne, na e ke fane fa ban bee naase non diyem ne, ⁴⁵ na kawola nyi e yee e kya non ɔ kyaa adido ne bia gbagbawo. Nawolo nyi ɔ ne yele weese ne gyoo fa balan kumee na balan kpaakpaa pou, te ɔ ne yele oga ne nee fa balan ban be gbene tenee ɔ siaman, na ban be gbene ba tenee ɔ siaman ya ne pou. ⁴⁶ Nyi akpaa e ne gyae balan ban bee gyae non ne baagen bo na, e na gyuenj nyi e ke nyinj kolo kpaakpaa lee Wurubuare gyan ya, nawolo nyi nombiakumeyera mo koran ne gyae ban bee gyae wo ne. ⁴⁷ Te akpaa e do e gyoon baagen doo na, wonj te e ne yee kela balan akan ban? Na mena te balan ban doo gyen Wurubuare ya ne mo ne yee yee? ⁴⁸ Mena doo e yee balan kpaakpaa ken nombiikum kamase na doo e man ya kelii oto, ngba e kya non ɔ kyaa adido ne.”

6

Yesu kawola lee deeli keyee wose man

¹ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa “E kee nideli nyi e be yee deeli balan man, na baa nyinj naa non ya. Akpaa e yee mena na, e be gyae e ke nyinj kom keto kamase lee e kya non ɔ kyaa adido ne gyan ya. ² Mena doo akpaa e yee deeli fa diyemte nolo na, e na mo ke gyoo dekenkenj ngba mena ken balan ban bee beo ba wose ne ne yee Gyudatena osom denee na abonterese man, na balan keninj kelee wo ne ya. Ampanj yaa mee yako non nyiaa, be tanj nyinj ba kom keto pou. ³ Mona akpaa n yee deeli fa diyemte nolo na, na yele n doo kpaakpaa gba koran ke nyii ya. ⁴ Yela kedoo walan non n be yee deeli kenj fa e ne, emee na e e bala nsana. Dekonj mena na, n kya Wurubuare non ɔ ne naa kpene kenj n be yee weese ne, waa to nenj kom.”

Yesu kawola lee kefane wose man

Luka 11:2-4

⁵ Kenje Yesu yako wo nyi, “Akpaa e ne fane ne, e na yee ngba mena kenj balan ban bee beo ba wose ne yee ne ya. Nawolo nyi bee gyae Gyudatena osom denee man, na abonterese man keta senje fane na balan keninj naa wo. Ampanj yaa mee yako non nyi be tanj to wo ba kom pou. ⁶ Mona akpaa e ne gyae e ke fane

na, ε gyu ε denεε man na ε ketο disim na ε ke fane fa ε kya ηon ε βεε naa e na ε sia fonεε ya nε. Akpaa ε yεε mena na, ε kya ηon ο ne naa kpene keη ε be yεε weese nε, waa tο ηon kom.

⁷ Akpaa ε ne fane na, ε na kolosi nοωwoya burum ηan ηοο tan tοnοο, ηgba mena keη balan ban βοο gyen Wurubuarε ya ne yεε nε ya. Ban gyen nyi akpaa be kolosi nοωwoya burum na, te Wurubuarε waa nyii wο.

⁸ Mena dοο ε na yεε ηgba be kεε yεε nε ya, nawolo nyi ε kya Wurubuarε wulaa ο gyen kpene keη ne hia ηon koran gba pεte ε ne βοοse e.”

⁹ “ε ne gyae ε ke fane na, ε yako nyiaa,

‘De kya ηon n kyaa adido, dεε fane nyi balan pou baa lese n yele.

¹⁰ Lese n gyoori debοο, yela baa yεε n kegyaebii tεεle dοο,

ηgba mena keη βεε yεε adido nε.

¹¹ Fa daa gyen wee kei weenεε.

¹² Mo de nombiakumεε kyεε daa,

ηgba mena keη daa mο na mo kyεε balan

ban βεε yεε nombiakumεε tia daa nε.

¹³ Na yele dεε yala kekεεsekeε man ya.

Mοna lese daa lee walan kum ηon nyinmaa man.’ ”

¹⁴ Nawolo nyi akpaa ε mo balan nombiakumεε kyεε wο na, ε kya ηon ο kyaa adido nε mο waa mo εmεε

mο ε nombiakumεε kyεε ηon. ¹⁵ Mοna akpaa ε ta mo balan nombiakumεε kyεε wο ya na, ε kya ηon ο kyaa adido nε mο be gyae waa mo εmεε mο wui nombiakumεε kyεε ηon ya.

Yesu kawola lee nοοkebake wose man

¹⁶ Ken te Yesu besewο yako wο nyi, “Akpaa ε ne bake ε nοο nε, ε na nyanje ε sia ηgba mena keη balan ban βεε beo ba wose nε ne yεε nε ya. Bεε nyanje be sia na balan ke nyin naa nyi βεε bake be nοο. Ampan yaa mεε yako ηon nyi be tan nyin ba kom ketο. ¹⁷ Mοna akpaa n bake n nοο nε, faafο n sia na n ke tiu nuη na n ke fulaa n nyee. ¹⁸ N yεε mena na balan ba gyem nyi n ne bake n nοο ya. Mοna n kya ηon n βεε naa e na n sia fonεε ya, te ο ne naa kpene kamase keη n ne yεε weese nε waa tο nenη kom.”

ε mo ε sia gyakaa abοο ηan ηe kyaa Wurubuarε man nε dοο

Luka 12:33-34

¹⁹ Ken te Yesu besewο yako wο nyiaa, “ε na gyae abοο see tεεle kei dοο fa ε wose ya. Nawolo nyi tεεle kei dοο na, paapaase na kandorοse gyae ke tale wολεε ηa, yaa ηmεelatena mο baa tale kaa ηmεele ηa. ²⁰ Mοna ε gyae abοο see ε wose Wurubuarε man, botοο keη paapaase na kandorοse be wολεε ηa ya, te ηmεelatena mο be gyae baa tale gyu ke ηmεele ηa ya nε. ²¹ Nawolo nyi botοο keη nya

aboo kpaakpaa doo ne, botoo mo te n loo gyakaa.”

*Sia yena n wose ken
kenmanjee*

Luka 11:34-36

²² Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, “Sia yee ngba kanea ne fa deniwalan wose. N sia dei na n wose pou doo kenmanjee man. ²³ Mona n sia de wolee na, n wose pou doo ditintee tuum man. Nyi akpaa kanea ken doo n man ne da gyoo ditintee na, kenan na ditintee dinaa ta gyoo nenj.”

*E na mo e konoo pou
gyakaa e wose man aboo doo
ya*

Luka 12:22-31; 16:13

²⁴ “Walan be kyaa ken waa tale som gbengyoona bala ya. Dekon mena na, waa kola njolo na waa gyae njolo nombia, yaa waa som njolo nideli kela njolo. E be gyae e ke tale som Wurubuaere na koba bom ya.

²⁵ Mena doo te mee yako non nyiaa, e na yeyee na e kekyaa man kedi na kenyoo, na aboo nan e ka do ya. Nyeedon ne hia kela weenee, te deniwalan wose mo ne hia kela aboo nan waa do. ²⁶ E kee gyebuse, boo ne duu aboo ya te boo ne koo ya te boo dana kpeese yaa denee nan man baa see weenee ya. Mona e kya non o kyaa adido ne ne fa wo weenee. Kaboena ya gyen nyi, e wose ne hia kela gyebuse. ²⁷ E man wonti te lee o kayeyee man ne, waa tale

mo deban dokolon koon pe kpu na o weeya nan Wurubuaere be fa e ne? ²⁸ Won doo te e na yeyee na aboo nan e ka do. E kee mena ken kyenkyenkooose na bee, ne bee yee tom ya te ne bee loo kyanjese mo ya. ²⁹ Mona mee yako non e ke nyii nyiaa, Gyoo Solomon gba na o wosekenyin koran ne, o te nyin kyenkyenkooose kenja man dokolon kyeo ya. ³⁰ Weera doo te e bee lee Wurubuaere di nideli ya. Nyi akpaa mena te Wurubuaere ne mia njalese nan e kena na gyen kyoo na be ta too na na, kenan na e tooose nyi Wurubuaere waa mia non kela njalese nenan. ³¹ Mena doo e na yeyee na kpene ken e ke di, yaa kpene ken e ke nyoo yaa kpene ken e ka do ne doo ya. ³² Nawolo nyi mena aboo kenja te teele kei doo balan ban boo gyen Wurubuaere ya ne sia ne yee ne doo, mona e kya Wurubuaere gyen nyi mena aboo kenja ne hia emee mo. ³³ Mena doo e tanjbee mo e loo pou gyakaa Wurubuaere gyoori ken na o gbeneen nan tenee ne doo. Nyi akpaa e yee mena na, Wurubuaere waa mo aboo akan nan pou kpu non. ³⁴ Mena doo e na yeyee na kyoo wui nombia ya, te e na mo gyen wui nombia kpu kyoo wui man ya. Nawolo nyi wee kamase na ke wui nombia.”

Ɛ na mo Ɛ wose yee nombiadiira ya

Luka 6:37-38, 41-42

¹ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, “Ɛ na yee Ɛ wose balan nombiadiira na Ɛ ke bu wo foo ya, na Wurubuarɛ mo be di Ɛ nombia na waa bu non foo ya. ² Nawolo nyi gbɛɛ ken man Ɛ ka mo di Ɛ tebia nombia na, mena mo te Wurubuarɛ waa mo di Ɛ nombia. Nombii ken Ɛ ka mo yee Ɛ tebia nɛ, ken ke te Wurubuarɛ mo waa mo yee non. ³ Weera doo te n ne naa wonsilibii ken doo n doo sibii man, te n be famenɛ na daakpee ken doo nyan gbagba n sibii man ya? ⁴ Sena te n ke tale yako n doo nyi, ‘Me doo yela maa lese wonsilibii lee n sibii man, ken nyan gbagba be famenɛ na daakpee ken doo n sibii man ya?’ ⁵ Nyan walan non n na beo n wose, kaboena nyi nya tangbɛɛ lese daakpee ken doo n sibii man nɛ, pena n kena nideli na n ka lese wonsilibii ken doo n doo sibii man nɛ.

⁶ Ɛ na mo kpene ken ke yee kolo kpaakpaa ke Wurubuarɛ siaman nɛ fa babaase ya, na mena ya na baa besena bo kon Ɛ doo na baa donje non. Ɛ na mo Ɛ kegyanase kpaakpaa nyinjan mo fun lo kekuiiise ya, na mena ya na baa sakatee na bo.”

Ɛ sola Wurubuarɛ kolo na waa fa non

Luka 11:9-13

⁷ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, “Ɛ sola Wurubuarɛ kolo na Ɛ nyinmaa gyae ke kan ke. Ɛ keo kolo lee o gyan na Ɛ ke nyin ke, te Ɛ gyo e disim na waa toro fa non. ⁸ Nawolo nyi walan kamase non o boose e kolo na o nyinmaa ne kan ke. Non o gyae kolo lee o gyan na o ne nyin ke, te non mo o gyo e disim na waa toro fa e. ⁹ Ɛ man wonti kyaa la ken nyi o bu da sola e weenɛɛ na waa mo boe fa e? ¹⁰ Yaa Ɛ man wonti kyaa la ken nyi o bu da sola e kpehii na waa mo dom fa e? ¹¹ Akpaa emɛɛ ban Ɛ yee nombiakumɛɛyɛrawo koran gyen aboo kpaakpaa ka mo fa Ɛ bia na, de yaa sena te Ɛ kya non o kyaa adido nɛ be gyae waa mo aboo kpaakpaa nan kela kena nɛ fa ban bɛɛ sola e nɛ ya. ¹² Wurubuarɛ mmaraase na Wurubuarɛ akpenkpenngyooora nombia nan pou boo wolo nɛ na nyee yena nyi, kpene ken n ne gyae nyi balan baa yee fa nen na, ken te kaboena nyi nyan mo nya yee fa wo.”

Denanoo bobookyee ken

Luka 13:24

¹³ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, “Ɛ yee kakyen na Ɛ ka mo denanoo bobookyee ken man gyoo Wurubuarɛ man. Nawolo nyi denanoo ken ka keereɛ te ke gbɛɛnaa feleɛ te ke doo keta be tan ban ya nɛ, na mo balan bo gyu kayeyɛɛ ken be tan oto

ya ne man. Mōna ke man te balan burum dōηεε. ¹⁴ Te denanōō bōbōokyee keη ke gbεεnaa yεε peperee te ke dōō keta dana ban ne, na moona balan gyu nyeedon keη be tan oto ya ne man. Mōna balan ban bεε naa ke te bεε moo ke man gyoo ne, be ta boo ya.”

Dan kamase na ke bii keη keε see

Luka 6:43-44

¹⁵ Ken̄te Yesu besewō yako wō nyiaa, “ε keε ε wose man nideli lee akereε akpen̄kpen̄gyōōra ban wose man. Akpaa be kōη ε gyan na, bεε yōkōse ba wose ηgba namense ne mōna be konōōse man na be yεε ηgba gbougthouse ne. ¹⁶ Be nombia ηan bεε yεε ne te ε ka mo gyen wō. Njolo bεε kō mango bia lee akutu dan man ya, mena mō te bōō ne kō apan lee abotoo won̄se man ya. ¹⁷ Mena mō te dan kpaakpaate kamase na se bia kpaakpaa, te dan kum mō na see bia kumεε. ¹⁸ Dan kpaakpaate be gyae ke tale see bia kumεε ya, te dan kum mō be gyae ke tale see bia kpaakpaa ya. ¹⁹ Dan kamase keη bεε se bia kpaakpaa ya ne, bεε kara ke na be ta mo do boalan. ²⁰ Mena dōō nombia ηan balan benan̄ ne yεε ne, te ε ka mo gyen wō.”

Walan ηon waa gyoo Wurubuarε gyoori keη man

²¹ “Na walan kamase ηon o ne baake man̄ nyi ‘Me

Gben̄gyoo, me Gben̄gyoo’ ne, ne gyae la waa gyoo Wurubuarε gyoori keη man ya. Mōna walan ηon o ne yεε kpene keη me kya ηon o kyaa adido ne gyae ne, ηon waageη ne gyae la waa gyoo Wurubuarε gyoori keη man. ²² Nombia kedi wee dinaa keη man ne, balan burum baa kaa yako nyiaa, ‘De Gben̄gyoo, na n yele man te de kolosi Wurubuarε nombia yee? Yaa na n yele te da moowō gegi felin̄kumεε lee balan man yee? Na n yele te da moowō yεε gyakolon̄ nombia na nombia dinaana yee?’ ²³ Botōō te maa toro yako wō nyiaa, ‘Mōō gyen̄ ηon ya, ε lee me siaman. εmεε nombiakumεεyεera!’ ”

Denε maara bala

Luka 6:47-49

²⁴ Ken̄te Yesu besewō yako wō nyiaa, “Mena dōō walan kamase ηon o ne nyii me nōōwoya keηa te o ne di ηe dōō ne, o yεε ηgba siakaralate ηon o be ban̄ o deni yakaa boe dōō ne. ²⁵ Ōga ηεεwō te boonen̄ wuwō te felin̄ dinaa gyōō deni keη, mōna ka te yale ya. Nawolo nyi o see ka mokōō yakaa boe dōō. ²⁶ Mōna walan kamase ηon o ne nyii me nōōwoya keηa te o bee di ηe dōō ya ne, o yεε ηgba diyin̄te ηon o be ma o deni yakaa an̄asa dōō ne. ²⁷ Ōga ηεεwō te boonen̄ wuwō te felin̄ dinaa gyōō deni keη te ka leewō yala worom tekerii pou.”

28 Yesu ke yako nombia kenja tan ne, o kawola ken doo balan dikpii ken nco. 29 Nawolo nyi o wolawo ngba walan non o dana don nombia nan doo ne, be yee ngba mena ken ba mmaraa wolala ban na wolo ne ya.

8

Yesu kekyo akuntunte nolo kawee

Maake 1:40-45; Luka 5:12-16

1 Yesu ke tisi lee bula ken doo kon ne, balan burum kaa sila e. 2 Kenje akuntunte nolo kaa bunawo o nawoo tee waase e nyiaa, "Me Gbenjyoo, akpaa n ne gyae na nyan ke tale kyo man me kawee." 3 Botoo te Yesu tenee o nyinmaa tina e te o yako e nyiaa, "Mee gyae, n kawee dee tan." Debokenan man te balee non kawee tanawo. 4 Kenje Yesu too e kiin nyi, "Na yele walan na walan ke nyii ya, mona mo n wose gyu kawola Wurubuae sae non, na n ke deesi fa Wurubuae ngba mena ken Mosesi ba wola non ne, na ke di adanse fa walan kamase nyi n kawee te tan."

Yesu kekyo Romantena yoonootte kegyia nolo tobaale kawee

Luka 7:1-10

5 Yesu ke gyu ka gyoo Kapanum donoo man ne, Romantena yoonootena kegyia nolo konawo kaa waase nyiaa, 6 "Me Gbenjyoo lee man, nawolo nyi me tobaale

te tekerii o doo deni man o ne naa diyem nideli." 7 Kenje Yesu yako e nyiaa, "Maa kon na me kaa kyo e o kawee." 8 Botoo te yoonootena kegyia non yako e nyiaa, "Me gbenjyoo, na haa n wose ya. Nawolo nyi ma tekaboe nyi nya kon me dee ya. Mena doo nyan betaa gyusu n nco faree kawee ken, me tobaale non waa koro. 9 Nawolo nyi man gbagba mo yee walan non me doo baale tee, te yoonootena mo doo me tee. Me yako nolo nyi waa gyu yenan daale na o ne gyu, te me yako nolo nyi waa kon na o ne kon. Kpene kamase ken me yako be man nolo nyi waa yee na, ken te o ne yee." 10 Yesu ke nyii ncowoya kenja ne, doo o nco te o yako balan dikpii ken be silana e ne nyiaa, "Ampan yaa mee yako non nyiaa, Iserae teele kei doo pou ne ma te naa ta walan non o ne lee Wurubuae di ngba balee kei ne ya." 11 Mee yako non e ke nyii nyiaa, balan burum baa lee weese deele na weese deeyalae kon, na ban na Aberaham na Asiki na Gyekopo kaa kyaa Wurubuae gyoori ken man na baa di bom. 12 Te emee Gyudatena ban nafa kaboena nyi yaa kyaa Wurubuae gyoori ken man ne, baa lese non deoo ka see ditintee ken man. Botoo te e ke kyan e nyeeya wii nideli. 13 Kenje Yesu yako yoonootena kegyia non

nyiaa “Ta gyu dɛɛ, mena ken n be lɛɛ man di nɛ dɔɔ gyae ke kɔŋ mena fa nenj.” Debokenan man te ɔ tobaale nɔn kawee tanjawɔ.

Yesu kekyɔ balan burum kawee

Maake 1:29-34; Luka 4:38-41

¹⁴ Kenan wɔle te Yesu korowɔ gyu Pita dɛɛ. ɔ ke gyu nɛ, na Pita wa awu doo ɔ na wee kpanalan. ¹⁵ Kenje Yesu kyanja e ɔ nyinmaa man te kpanalan ken tanjawɔ. Kenje ɔ korowɔ kɛɛ be dɔɔ.

¹⁶ Kelii balinɔɔ nɛ, ba moo balan ban felinkumɛɛ doo be man nɛ kɔŋ Yesu gyan. ɔ moo nombii dokolon koon bo gegi felinkumɛɛ nan pou, te ɔ kyɔɔ kaweesetena ban mɔ pou. ¹⁷ ɔ ke yɛɛ kei yela nombia nan Wurubuare dekpenkpenjyɔɔre Yesaya be yako see nɛ kɔŋawɔ ampan. Yesaya yakowɔ nyiaa,

“Nɔn lɛɛ na de kawee pou,
te ɔ moo de kaale mɔ seele.”

Balan ban be kaboena nyi baa sila Yesu

Luka 9:57-62

¹⁸ Yesu kena nyi balan burum te kilisi e nɛ, ɔ yako ɔ kaseela ban nyi baa tonj gyu boo ken dingyin. ¹⁹ Kenje Wurubuare mmaraa wolale nɔlo kɔŋawɔ ɔ gyan kaa yako e nyiaa, “De Gbenjyoo, yenan kamase ken n ke gyu na, maa sila nenj gyu.”

²⁰ Kenje Yesu yako e nyiaa, “Nyanyase dana boɔnen te

gyebuse mɔ dana asaase, mona Deniwalan Bu nɔn be tan botɔɔ ken waa mo ɔ nyee teeli ya.” ²¹ Botɔɔ te Yesu silala ban man nɔlo mɔ yako e nyiaa, “Me gbenjyoo, yela maa tangbɛɛ gyu kewuu me kya pena me kaa sila nenj.” ²² Kenje Yesu yako e nyiaa, “Sila man, na n ke yela woya kewuu ba woya.”

Yesu keyɔkɔse felin epo dɔɔ

Maake 4:35-41; Luka 8:22-25

²³ Botɔɔ te Yesu gyoowɔ degbele man, te ɔ kaseela ban mɔ gyoowɔ kpu na e.

²⁴ Karatete dokolon te felin dinaa daale korowɔ ne gyɔɔ lon ken dɔɔ, te gyɔɔ lon do degbele ken man. Deban kenan na Yesu te doo dosoron.

²⁵ Mena dɔɔ Yesu kaseela ban gyuuwɔ ke gyuuu e yako e nyiaa, “De Gbenjyoo lɛɛ daa, dɛɛ gyae dɛɛ munu.”

²⁶ Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, “Emɛɛ dɔɔ ɛ kelɛɛdi ta boo ya. Weera dɔɔ te ɛ dana gyakolon mena?” Botɔɔ te ɔ korowɔ te ɔ fae felin ken na lon ken te nɛ yɛwɔ yididi.

²⁷ Balan ban wose yɛŋa wɔ te be boɔse dɔŋa nyiaa, “Walan wonɔni yɛna kei, te felin na lon koran ne nyii e nɛ?”

Yesu kekyɔ balan ban felinkumɛɛ doo be man nɛ

Maake 5:1-20; Luka 8:26-39

²⁸ Yesu ka tonj gyu boo ken dingyin Gadaratena teele man nɛ, baala bala baale leewɔ amuseese man kɔŋ kaa gyanee na e. Na

feliŋkumεε doo balan kewo man, te ba wose dana gyakolon. Mena doo nolo beε tale mo gbεε kenan man ya. ²⁹ Ba kena Yesu ne be fae yeesa nedon nyiaa, "Wurubuare Bu, wonj te n ne gyae de gyan? N konae n kaa naase daa diyem pena deban ken kelii?" ³⁰ Deban kenan na, kekuiriise dikpii dinaa daale senεε botoo yenan bee dii. ³¹ Kenje feliŋkumεε njan waase Yesu nyiaa, "Akpa n ke gegi daa na, yela de kaa gyoo kekuiriise dikpii kei man." ³² Kenje Yesu yako feliŋkumεε njan nyiaa, "E lee ta." Mena doo feliŋkumεε njan leewo balan ban man gyu ka gyoo kekuiriise ban man, te be dikpii ken pou yeuwō tisi bula kyolonkyolon ken gyu ka gyoo lon ken man te be munuwō pou. ³³ Kenje balan ban beε keε kekuiriise ban doo ne, yeuwō gyu donoo man te be yako nombia njan be kon ne pou na kpene ken be kon balan ban feliŋkumεε doo be man doo ne fa balan. ³⁴ Mena doo donoo ken man balan pou leewō kon kaa gyanee na Yesu. Ba kena e ne, be waase e nyi waa lee be tεεle doo.

9

Yesu kekyō yenan dayenasate nolo kawee
Maake 2:1-12; Luka 5:17-26

¹ Yesu gyoowō degbele man te o tonja boo ken gyu non gbagba o donoo man. ² Kenje balan baale seele yenan dayenasate nolo o dofononj doo kon Yesu gyan. Yesu kena mena ken balan ban be lee e di ne, o yako kawete non nyiaa, "Me bu, nyin konoo. Me ta mo n nombiakumεε kyεε nen." ³ Botoo te Wurubuare mmaraa wolala ban be kyaa botoo ne norokoteewo nyiaa, "Balee kei ne kolosi mmusuo nombia." ⁴ Na Yesu gyen kpene ken beε gyuen ba nyeeya man ne te o boose wo nyiaa, "Weera doo te e na gyuen nombiakumεε e nyeeya man?" ⁵ Nombia kenja man wonji woela na keyako? 'Me ta mo n dukum kyεε nen, yaa koro sen na n ke ta?' ⁶ Mona mee gyae e ka gyen nyi, man Deniwalan Bu dana donj tεεle kei doo nyi maa mo dukum kyεε." Mena doo o yako kawete non nyiaa, "Koro sen, gate n dofononj na n ke ta gyu n dεε." ⁷ Kenje balee non korowō sen te o lanja o dεε. ⁸ Balan dikpii ken kena nombia kenja ne, doo be nōo te ba lese Wurubuare non o ba mo mena donj kei fa balan ne ye.

Yesu ke baake Mateo
Maake 2:13-17; Luka 5:27-32

⁹ Yesu ka lee botoo o ne lam ne, o naa balee non beε baake e nyi Mateo ne, na o kyaa o lempoo dεεleε man. Te Yesu yako e nyiaa, "Koro

silā man” Kenje Mateo korowō silā e.

¹⁰ Wee daale Yesu ke kyaa Mateo dεε ɔ ne dii nε, lempoolεera na nombiakumεεyεera burum kɔɲawō kaa di bom na Yesu na ɔ kaseela baɲ.

¹¹ Farasiitena baɲ kena mena nε be bɔɔse Yesu kaseela baɲ nyiaa, “Weera dɔɔ te ε Gbenjyoo ɲon ne dii bom na lempoolεera na nombiakumεεyεera?”

¹² Yesu ke nyii nombia kenja nε ɔ yako wō nyiaa, “Kaweasetena te kaboena nyi baa kyɔ wō kawee. Balan baɲ bɔɔ na wee ya nε dɔɔ, bɔɔ ne hia kawee kekyɔ ya. ¹³ Mɔna ε gyu na ε kaa gyuen kpene kenj Wurubuare nombii anmarasenj see kei na wolo nε man. Be ɲmarasewō nyiaa, Wurubuare kpa,

‘Na kedeesa te manj Wurubuare ne gyae lee ε gyan ja.
Kenj mεε gyae yena nyi yaa wii dɔɲa waranase.’

Ma te kɔɲ nyi me kaa baake balan baɲ be gbεenenj wulaa tenεε Wurubuare siaman nε ya,

mɔna me kɔɲae me kaa baake nombiakumεεyεera.”

Be bɔɔse Yesu nɔɔkebakewose man nombia

Maake 2:18-22; Luka 5:33-39

¹⁴ Wee daale nε, Gyɔn Wurubuare loɲsɔɔre ɲon kaseela kɔɲawō kaa bɔɔse Yesu nyiaa, “Weera dɔɔ te

daa na Farasiitena ne bake de nɔɔ, te n kaseela baɲ dɔɔ baɲ bεε bake be nɔɔ ya?” ¹⁵ Kenje Yesu tiranɔɔ fa wō nyiaa, “Sena te balan baɲ be kyaa alowɔletε nε baa wii walaɲsa kenj alowɔle baale kyaa be gyanj? Mɔna deban daale gyae kekɔɲ kenj baa mo alowɔle baale ɲon lee be gyanj. Mena deban kenan man na baa bake be nɔɔ. ¹⁶ ɲolo bεε kara kanyan wɔle mo taa kakyenjbela kenj ba yem nε ya. Akpaa ɔ yεε mena na, kanyan wɔle kenj gyae ke wɔɲee bene kenj tirii na bɔɔ kenj ke wolose kpu. ¹⁷ Mena mɔ te ɲolo bεε mo solonj wɔle do wonembu tɔne ogele bene man ya. ɔ yεε mena na, solonj wɔle kenj gyae ke yela wonembu tɔne ogele kenj ke bεε, na solonj kenj ke leki na wonembu tɔne ogele kenj ke wɔlεε. Mena dɔɔ kaboena bo nyi baa mo solonj wɔle do wonembu tɔne ogele wɔle man, na ɲe popou be nyin wɔlεε ya.”

Yesu kegyuusu alebubii ɲolo, na ɔ kekyɔ alo ɲon fatabo ne gyɔ e nε kawee

Maake 5:21-43; Luka 8:40-56

¹⁸ Yesu kεε kolosi nombia kenja fa wō nε, Gyudatena ɔsom kegyia ɲolo kaa buɲawō ɔ nawɔɔ tεε sola e nyiaa, “Me bu alebu ta yem debokeiman. Mɔna kɔɲ na n kaa mo n nyinmaa gyakaa ɔ dɔɔ, na waa nyin nyeedonj.” ¹⁹ Mena dɔɔ Yesu korowō silā e, te ɔ kaseela

banj mo sila e gyu. ²⁰ Botoo na te alo njolo njon fatabo ne gyoo e kulutoonej kufu ala ne, moowo Yesu wole te o moo o nyinmaa tina Yesu kegba noobii. ²¹ Nawolo nyi alo njon yakowo o nyeeman nyiaa, "Akpaa me nyin tina o kegba koranj na, me kawee gyae ke tanj." ²² Kente Yesu geseewo kee te o naa alo njon te o yako e nyiaa, "Me bu yela n woe ke fee nej. N kelee manj di doo te n nyinja kawee kekyoo." Debo-kenanj man te alo njon kawee tanawo. ²³ Yesu ke gyu ka gyoo Gyudatena osom kegyia njon dee, te o kena banj bee wola kefereese na banj bee wii lia njan tee ne, ²⁴ o yako wo nyiaa, "E popou e lee. Nawolo nyi alebu njon ta yenja ta ya, o doo dosoranj bo." Kente balan banj pou bojo Yesu. ²⁵ Balanj banj ka lee deboo man ne, Yesu gyuuwo deni kenj man woo njon doo ne, te o kyana e o nyinmaa man te alebu njon fonawo. ²⁶ Mena nombia kenja yaaseewo teelee kenanj doo pou.

Yesu kekyoo kaweesee

²⁷ Yesu ka lee botoo o ne gyu ne, siayeleesatena bala baale sila e na bee fae yeesa baake nyiaa. "Gyoo Defidi o naanabii, wii de waranjase." ²⁸ Yesu ke gyu ka gyoo dekpanalanj man ne, siayeleesatena banj konawo o gyanj te o boose wo nyiaa, "E ne lee manj di nyi maa tale gyuusuu e sia?" Kente

be tiranoo fa e nyi, "Ayi de Gbengyoo." ²⁹ Kente Yesu moo o nyinmaa tina be sia te o yako wo nyiaa, "Mena kenj e be lee di ne, deekonj mena fa njon." Kente be sia gyusuwo. ³⁰ Botoo te Yesu faree wo nideli nyi, "E na yeke njolo na njolo ke nyii nombia kenja ya." ³¹ Mona banj moo o wose man nombia kpenkpelenj fa balan teelee kenanj pou doo.

³² Be ka lee botoo bee gyu ne, ba moo walanj njon felinkum doo o man te o bee tale kolosi ya ne konj Yesu gyanj. ³³ Yesu ke gegi felinkum kenj lee balee njon man ne, te o kolosiwo. Balanj dikpii kenj kena mena ne, nombia njan doo be noo te be yakowo nyiaa, "Da te naa ta mena nombia kenja see Iserae teelee kei doo ya." ³⁴ Mona Farasiitena banj yakowo nyiaa, "Felinikumee pou gyoo njon donj yaa o na mo gegi felinkumee ne."

Yesu kewii balan waranjase

³⁵ Kente Yesu teeewo kila donoose na akuraase njan pou man, na o na wola wo Gyudatena osom denee man. O ne kolosi Wurubuare gyoori kenj nombia kpaakpaa fa wo, te o kyoo kaweesee kpookpoo kamase mo. ³⁶ O kena balan dikpii kenj ne, be nombia yee e waranjase. Nawolo nyi bee yeyee te booo dana walanj njon waa lee wo ya. Be nombia yee njgba namense banj booo dana gbengyoo ya ne. ³⁷ Botoo te

ɔ yako ɔ kaseela ban nyiaa, “Wɔɔman abɔɔ njan boe na kekereɛ, mɔna tomyɛera ban ta boo ya. ³⁸ Mena dɔɔ ɛ fane fa wɔɔte njan, na waa lese balan ke kɔn ɔ wɔɔ ken man kaa yɛɛ tom.”

10

Yesu kekpila ɔ kaseela kufu bala ban

Maake 3:13-19; Luka 6:12-16

¹ Yesu baake ɔ kaseela kufu bala ban kɔn ɔ gyan, te ɔ faa wɔ don ken baa mo gegi felɔnkumɛɛ lee balan man, na baa kyɔ kaweeɛ kamase. ² Kpilala kufu bala ban yela yaa. Gyangbate njan yena Simɔn, njan ɔ yele daale mɔ yena nyi Pita nɛ, na ɔ naabu Anderiase, na Sebedeo bu Gyemisi na ɔ naabu Gyɔn, ³ na Filipo na Batolomeo na Tomase na Mateo njan nafa ɔ yɛɛ lempoolɛere e nɛ, na Alfeose bu Gyemisi na Tadeose, ⁴ na Simɔn njan ɔ ne gyae ɔ balan nideli nɛ, na Gyudase Iekarɔte njan waa kaa lese Yesu fa nɛ.

⁵ Mena kpilala kufu bala kɛwɔ te Yesu kpilawɔ te ɔ faree wɔ nyiaa, “ɛ na gyu balan ban ba te yɛɛ Gyudate-nawɔ ya nɛ gyan ya, te ɛ na gyu Samariatena mɔ donɔɔ kamase man ya. ⁶ Mɔna ɛ tangbɛɛ gyu Iseraetena ban gyan. Be yɛɛ nɔgba namense ban bɔɔ yoo nɛ. ⁷ ɛ gyu na ɛ kolosi Wurubuare nombia fa wɔ nyiaa, ‘Wurubuare gyoori ken ta benaa.’ ⁸ ɛ

kyɔ kaweesetena na ɛ ke gyuusu balan ban bɔɔ yekee nɛ, na ɛ ke kyɔ ban bɛɛ wee kawee yayam nɛ, na ɛ ke gegi felɔnkumɛɛ lee balan man. Ba moo mena don ken fa njan bo yakaa ken ɛ te tɔ kom ya, mena dɔɔ emɛɛ mɔ ɛ mo fa wɔ yakaa ken ɛ na lɛɛ wɔ kolo ya. ⁹ ɛ na mo kɔba na kɔba tela ya. ¹⁰ ɛ na mo akpo ya, te ɛ na mo kegba alate yaa nkyokota alate yaa gbutu alate tela ya. Nawolo nyi kaboena nyi baa tɔ tomyɛere kamase kom.

¹¹ Donɔɔ yaa akuraa kamase ken man ɛ gyoo nɛ, ɛ tangbɛɛ bɔɔɛ walan njan ɔ kaboena te waa lɛɛ njan nɛ dɔɔ, na ɛ ke kyaa ɔ gyan kaboena e ka mo lee donɔɔ kenan man. ¹² ɛ gyoo dekpajalan kenan man nɛ, ɛ do dekpajalanmantena ban nɔɔ nyiaa, Wurubuare wosefɛeren deɛ kyaa ɛ man. ¹³ Nyi akpaa dekpajalanmantena benan de lɛɛ njan nideli na, ɛ sola Wurubuare wosefɛeren fa wɔ. Te akpaa ba te lɛɛ njan nideli ya na, ɛ yela wosefɛeren ken ka bese kɔn ɛ gyan. ¹⁴ Mɔna donɔɔ yaa akuraa kamase ken ke man balan de bɛɛ ba te lɛɛ njan ya, yaa be te nyii ɛ nombia njan ya nɛ, nyi akpaa ɛ na lee botɔɔ na ɛ kpiisi ɛ nawɔɔ anasa lo wɔ, na kawola nyi be ta fom Wurubuare. ¹⁵ Ampan yaa mɛɛ yako njan nyi wee ken Wurubuare waa di balan nombia nɛ,

waa naase mena balan benan diyem kela Sodom na Gomoratena diyem ken bocoo naa kaalan ne.

¹⁶ E kee, mee kpila non baa ngba namense ne, nyi yaa gyu gbougbose man. Mena doo e yela e sia ke kara ngba doma ne, na e ke yokose e wose ngba awulunna ne. ¹⁷ Mena doo e kee e wose man nideli lee balan wose man. Nawolo nyi baa mo non gyu kegyiise siaman na baa di e nombia, na baa tuku non bosom denee man. ¹⁸ Lee man doo, baa mo non gyu teelee kegyiise na gyoonen siaman. Kei gyae ke yela e ke nyin gbее kolosi Wurubuare nombia non fa wo, na ban ba te yee Gyudatenawo ya ne. ¹⁹ Mona nyi akpaa be kyan non ka sen be siaman ne, e na wolee na kpene ken e ke yako, na mena ken e ke yako ke ya. Deban kenan de lii ne, Wurubuare waa wola non kpene ken e ke yako. ²⁰ Nawolo nyi na emee ne gyae la e ke kolosi ya. Wurubuare felin non ne gyae la waa ta e doo kolosi. ²¹ Mena deban kenan ne, naa lolo bia baa lese donja fa yen. Kya waa lese o bu fa yen, te bia mo baa koro sen ba lolala nyeeya doo na baa lese wo fa yen. ²² Lee man doo balan pou baa kola non. Mona walan non o yee kakyen sen kenken o keliedi man kelii oto ne, Wurubuare waa lee o nyee. ²³ Nyi akpaa be naase non diyem donoo

daale man na, e yeu gyu donoo wole man. Ampan yaa mee yako non nyiaa, e be gyae e ke yee tom Iserae donoose non man pou tan, pete man Deniwalan Bu non maa bese kon ya. ²⁴ Walan non o ne kasee aboo ne o ba kela non o na wola e ne ya, te gbeni mo ba kela o gbenggyoo ya. ²⁵ Kaboena nyi kaseele waa yee ngba o wolale ne, na gbeni mo ke yee ngba o gbenggyoo ne. Te akpaa bee baake dekpanalante non nyi non yena felinkumee gyoo Belisebu na, won doo te bocoo mo yela kumee gyakaa o dekpanalanmantena ban doo ya?

Walan non o kaboena nyi yaa yee e

Luka 12:2-9

²⁶ Mena doo e na yee wo ya. Nawolo nyi kolo be kyaa ken bocoo wuu ke doo ken nyi bocoo gyae baa gyusu ke ya, te nombia aweesen jaale mo be kyaa ken be gyae ka lee deboo ya. ²⁷ Nombii kamase ken me yako non nelim na e yako ke weesetenjen, te nombii kamase ken me kolosi ke adadawoya man do e denjela man na, e mo ke gyo dekpenkpen. ²⁸ E na yee balan ban baa tale ko deniwalan kaagen bo, mona bocoo tale yee kolo kpu bela ne ya. Mona e yee Wurubuare non o ko walan tan na, o dana don nyi waa fun e na o woo pou ka do boalan ken bee yem ya ne man. ²⁹ Akpelee koya

yεε aηmon? Na kapere te beε yoo akpeleese bala yee? Mōna akpaa Wurubuare te fa gbεε ya na, be man dokolon gba be gyae waa yala yen ya. ³⁰ Ε nyeenyooσε koran ne, Wurubuare gyen ne yaanoole. ³¹ Mena doo ε na yee ya, nawolo nyi ε dana tonoo kela akpeleese burum.

³² Ε man walan kamase ηon o lee man do denibalan siaman nyi me yεε o Gbenjyoo e ne, man mo maa lee e do me kya ηon o kyaa adido ne siaman. ³³ Mōna walan kamase ηon o te lee man do denibalan siaman nyi me yεε o Gbenjyoo e ya ne, man mo maa beε e me kya ηon o kyaa adido ne siaman.

³⁴ Kenje Yesu yako wo nyiaa, ε na gyuen nyi wosefεeren yaa ma moowo kon teele kei doo ya. Koa, na wosefεeren ya, mōna yoo te ma moowo kon, ηgba mena ken Wurubuare nombia aηmarasen see ne yako ne. ³⁵ Bia baala baa koro sen tia be kyao, na bia alebia mo ka koro sen tia be nao, na bia ala mo ka koro sen tia ba awuna. ³⁶ Walan dekpanalan man balan gbagba ne gyae la baa kola e.

³⁷ Akpaa ηolo ne kon me gyan o kaa sila man te o ne gyae o kya yaa o naa kela man na, o tekaboena nyi waa yεε me kaseele ya. Te walan ηon mo o ne gyae o bu tobaale yaa o bu alebu kela man na, o tekaboena

nyi waa yεε me kaseele ya. ³⁸ Te walan kamase ηon o ta mo o opanan ken ka senjeε fa kaale na yen ne na waa sila man ya na, o tekaboena nyi waa yεε me kaseele ya.

³⁹ Walan kamase ηon o mo ηon gbagba don o ne keo o nyeedon ne, ke gyae ka lee o nyinmaa man. Mōna walan kamase ηon o mo o wose fa yen lee man doo ne, waa bese nyin o nyeedon ken.

⁴⁰ Walan kamase ηon o lee ηon na man yaa o leewo, te ηon o lee man na Wurubuare ηon o be kpila man ne yaa o leewo. ⁴¹ Walan kamase ηon o lee Wurubuare dekpenkpenjyooe, nyi ken o yεε Wurubuare dekpenkpenjyooe e doo ne, Wurubuare dekpenkpenjyooe kom te Wurubuare waa mo to walan ηonan. Te walan kamase ηon o lee walan ηon o gbεenen tenεε Wurubuare siaman nyi ken o gbεenen tenεε Wurubuare siaman doo ne, walan ηon o gbεenen tenεε Wurubuare siaman ne kom te Wurubuare waa mo to walan ηonan. ⁴² Walan kamase ηon o fa balan kewo man ηolo lon defεesa leenoo too nyi ken o yεε me kaseele e doo ne, Wurubuare waa to e kom."

11

Gyon *Wurubuare*
lonsoore kekpila o kaseela
gyu Yesu gyan

Luka 7:18-35

¹ Yesu ke kolosi nombia kenja fa ɔ kaseela kufu bala ban tan ne, ɔ leewɔ botɔɔ gyu donɔɔse akan njan kyaa Galelia teele man ne. ke kolosi Wurubuare nombia fa wɔ, te ɔ wola wɔ ne man nideli.

² Mena deban kenan na ba te kyan Gyɔn Wurubuare lonɔɔre tɔ deni. ɔ ke nyii kpene ken Yesu ne yee ne, ɔ kpila ɔ kaseela nyi ³ baa gyu ke boɔse Yesu nyiaa, "Nyan yena walan njan Wurubuare be yako see nyi nyan ke kon ne yaa, dee kee walan wole gbɛɛ?" ⁴ Be ke gyu ke boɔse Yesu ne te ɔ tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "E bese gyu ke yako Gyɔn kpene ken e be nyii na e denela, na njan e be naa na e sia. ⁵ Siayeleesatena ne naa, otakasese ne tee, ban bee wee kawee yayam ne kawese te tan, te denela atɔɔsatena ne nyii. Woya ne fonji, te bee yako Wurubuare nombia njan mo fa ayematena. ⁶ Walan kamase njan ɔ bee lee man anmaaren nyi man yena njan Wurubuare be kpili ya ne, njan na nyeebam."

⁷ Gyɔn kpilala ban ka bese bee gyu ne, Yesu kolosi Gyɔn wose man nombia fa balan dikpii ken te ɔ boɔse wɔ nyiaa, "E ke gyu Gyɔn gyan depampaa dinaa ken man ne, won te e gyaewɔ nyi e kena? Nale ken felin ne gyo ke wosi ne? ⁸ Akpaa na ken ya na, won te e gyuuwɔ e kaa kee? Walan njan ɔ doona abɔɔ kpaakpaa nyinjan yaa?

Ban bee mia mena ne, ne kyaa bo gyoonen dee. ⁹ E yako man maa nyii, won te nafa e gyuuwɔ nyi e kaa kee? Wurubuare dekenkpenngyɔɔre? Aman yaa mee yako njan nyi, njan e be naa ne gba kela Wurubuare dekenkpenngyɔɔre. ¹⁰ Nawolo nyi Gyɔn kei yena njan boɔ yako ɔ wose man nombia Wurubuare nombia anmarasen see man ne nyiaa,

'Wurubuare kpa, mee kpila me kpilale ke ta n siaman, njan ne gyae la waa desina n gbɛɛ fa nen.'

¹¹ Kenje Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, mee yako njan e ke nyii nyiaa, balan ban boɔ lolo teele kei doɔ ne, nolo be kyaa ken nyi ɔ kela Gyɔn Wurubuare lonɔɔre ya. Mona Wurubuare gyoori ken man ne, walan njan ɔ yee kemaasa e koran ne, ɔ kela Gyɔn kei. ¹² Leenan Gyɔn Wurubuare lonɔɔre deban kaa lii na gyen kei ne, balan na mo kale na don nombia bo gyanee na Wurubuare gyoori ken nombia njan, te balan ban mo bee gyae ke ne, na mo siadon bo baa gyoo ke man. ¹³ Nawolo nyi Wurubuare akpenkpenngyɔɔra, na Wurubuare mmaraase njan pou kolosi Wurubuare gyoori ken wose man nombia, pete Gyɔn Wurubuare lonɔɔre konawɔ. ¹⁴ Akpaa e ke see lee mena nombia kenja di na, njan Gyɔn

yena Elia ñon Wurubuare dekpenkpenngyooe ñolo be yako see nyi waa bese kɔn nɛ. ¹⁵ Nyan ñon n dana denjela anenyiij dei na, tei.

¹⁶ Kenje Yesu boose wo nyiaa, won te maa mo gyen wee kei balan maa na? Sena te be wɔe? Be yee ñgba bia kyaa la abɔntere man bee yoi nɛ, na bee fae yeesa yako doña nyiaa,

¹⁷ De kpee allowole noonenje fa ñon

mɔna ε te soe ya!

De kpee lia noonenje mo fa ñon,

mɔna ε te wii ya.

¹⁸ Gyɔn Wurubuare lonsoore ñon kɔñawɔ na ɔ ne kyaa bake ɔ noo. ɔ te nyoo solon kamase ya te ε kpa nyi 'Felinikumεε doola ɔ man.' ¹⁹ Man Deniwalan Bu ñon kɔñawɔ mee dii mee nyoo, te ε kpa nyi, 'E kee balee kei. ɔ yee kedikumte na solonnyooe e. ɔ gyooona yena lempoolεera na nombiakumεεyεera.' Mɔna walan ñon ɔ dana Wurubuare nyansa nɛ, ɔ tom na wola la."

Donoosε ñan man ñe balan te lεε Yesu di ya nε

Luka 10:13-15

²⁰ Donoosε ñan man Yesu be yee gyakolon nombia nɛ, ñe man balan burum te lεε e di na baa kyεεkee lee be gbεenenε kumεε man, na baa kɔn Wurubuare gyan ya. Kenje Yesu kolosiwo tia wo nyiaa, ²¹ "Emεε Korasintena na Betesaidatena, ε laako! Nawolo nyi gyakolon

nombia ñan Wurubuare be yee ε gyan nɛ, nyi akpaa beñ yee ña Tae na Sidon donoosε man na nafɔ beñ te wulaa do titere aboo kyaa mo tɔn buraa ba wose, na kawola nyi ba te kyεεkee ba agyuen lee be gbεenenε kumεε man kɔn Wurubuare gyan. ²² Mɔna mee yako ñon ε ke nyii nyiaa, wee ken Wurubuare waa kaa di balan nombia nɛ, waa wii Taetena na Sidontena waranjase kela ñon. ²³ Te nenεε emεε Kapanumtena, ε gyen nyi Wurubuare waa kelee ñon gyina ñon adido? Koa, waa yokose ñon, na waa mo ñon do boalan ken bee yem ya nɛ man, na ε kena diyem kekpaakekpa. Nafɔ gyakolon nombia ñan moo yee ε man yaa men yεwo Sodom donoosε man nɛ, nafɔ gyen ke den sεε ke kyaa. ²⁴ Mɔna mee yako ñon ε ke nyii nyi wee ken Wurubuare waa kaa di balan pou nombia nɛ, waa wii Sodomtena waranjase kela ñon."

Yesu kpa balan baa kɔn ɔ gyan na be kaa fεεfo

Luka 10:21-22

²⁵ Mena deban kenan man te Yesu fanewo nyiaa, "Me kya, adido na ateta pou Gbengyoo, mee fa nen karan nawolo nyi n ta mo aboo kenja weese nyansatena na ban ba gyen nombia nɛ, te n lese ña wola balan ban be dinoo yee ñgba bia nɛ. ²⁶ Taata, ma gyen nyi kei yena nyan gbagba n kegyae-bii." ²⁷ Botoo te Yesu yako

balan ban nyiaa, “Me kya ta mo kpene kamase do man me nyinmaa man. Nolo ba gyen man o bu non ya, me kya waagen koon gyen na man. Nolo mo ba gyen kya non ya, man o bu non na ban maa lese me kya non wola wo ne, baagen ne gyae la baa gyen e.”

²⁸ Ken te Yesu besewo yako nyiaa, “Emee ban e seelena kasolose yunyan te ne takaa non ne, e kon me gyan na maa yela e ke fefo. ²⁹ E kon na daa na non ke yee nodokolon na e ke kasee man, na e ke nyin wosefere. Nawolo nyi ma woe, te ma te yokose ma wose mo lee me konon man. ³⁰ Nawolo nyi gbese ken doo maa mo non ta ne, be tan ban ya te kasolo ken maa bake seele non ne, be gyae ke yee non yun ya.”

12

*Yesu kawola lee
kefefowee wose man*

Maake 2:23-28; Luka 6:1-5

¹ Te di weeya ala ya ne, Yesu na o kaseela gyuuwo ka mo wo daale man. Na weenee non senese wo kenan man ne yee ngba kefaa ne. Tanam kyan o kaseela ban te ba kpera njaale posaa bese tao. Na wee kenan yee Gyudatena kefefowee ke.

² Farasiitena ban kena mena ne be yako Yesu nyiaa, “Kee! N kaseela ne yee kpene ken da mmaraa bese fa gbese nyi dese yee da kefefowee ya.”

³ Botoo te Yesu mo boose wo

nyiaa, “E te kala ta lee Wurubuar nombia anmarasen see non man kpene ken gyoo Defidi be yee deban ken tanam be kyan non na o balan ban ne yee? ⁴ O gyoo wo Wurubuar osom deni dinaa ken man te o ka moo weenee non boo mo deesi fa Wurubuar, ken nafa tekaboena nyi walan non o te yee Wurubuar sae e ya waa di ya ne, te o diiwo te o moo njaale mo fa o balan ban be silana e ne. ⁵ Yaa e ta bese ta kala lee Wurubuar mmaraa tone ken man nyi, saese ban be kyaa Wurubuar osom deni dinaa ken man ne, deesiwo fa Wurubuar kefefowee ken mona nolo te bu wo foo nyi ba te walaa ke yee? ⁶ Ampan yaa mee yako non nyiaa, walan non o kela Wurubuar osom deni dinaa ken ne kyaa kebo. ⁷ Wurubuar yakowo o nombia anmarasen see man nyiaa,

‘Mee gyae bo nyi yaa wii balan waranase,
na kedeese te mee gyae ya.

Nyi yen nyii nombia ken man ne, nafa e be gyae e ke bu balan ban be nombia dei ne foo ya.’

⁸ Nawolo nyi man Deni-walan Bu non yena kefefowee ken gbengyoo.”

*Yesu kekyo baam
dayenasate nolo kawee*

Maake 3:1-6; Luka 6:6-11

⁹ Yesu ka lee botoo ne, o gyuuwo Gyudatena osom deni man. ¹⁰ Na balee

ηολο kyaa botoo kenj o baam ba yem. Lee mena kenj beε gyae gbεε na baa mo nombiikum seele Yesu doo ne, be boose e nyi da mmaraa ne fa daa gbεε nyi dεε kyoo walaη kawee da kefeefowee? ¹¹ Kenje Yesu boose wo nyiaa, "E man wonji te akpaa o dana nam dokolonj te o yale gyoo boo man kefeefowee na, waa beε nyi o ba lese e ya? ¹² Deniwalaη kela nam. Mena doo gbεε doo nyi dεε yεε deeli kefeefowee." ¹³ Botoo te Yesu yako balee ηon nyiaa, "Tenee n baam kenj." Kenje balee ηon mo tenee ke, te o baam kenj yεε donj ηgba alate kenj ne. ¹⁴ Lee mena doo Farasiitena banj leewoo gyu kebake, lee gbεε kenj man baa mo na baa ko Yesu.

¹⁵ Yesu kena mena ne, o wonja o wose lee yenaη. Balanj burum sila e te o kyoo be man kaweesetena banj pou, ¹⁶ mona o faree wo nyi be na yako o wose man nombia fa ηolo na ηolo ya. ¹⁷ Kei yele la Wurubuarε nombia ηan o be tεε o dekpηηkpenjgyooore Yesaya doo yako ne kηjawoo ampanj. Yesaya yakowo nyiaa, Wurubuarε kpa

¹⁸ "Kei yena me tobaale ηon moo lese e, ηon te mεε gyae te me sia na gye o doo.

Maa mo me felinj do o man, na waa yako debiise pou nyi debanj kenj maa lεε ba nyee ne te lii.

¹⁹ O be gyae waa ta gyae kale yaa waa ta fae yeesa na abonterese na balanj ke nyii ya.

²⁰ Waa nyinj konoo fa banj be nombia dana waranjase ne, te o be gyae waa yεε banj boo tanj donj mo ne akpanyanpanyan ya.

Debanj kamase na waa nyinj konoo fa mena balanj kewo dinoo, kenj nyi o be gyae waa yεε kolo na ba wose keyokose wo ya mo kelii debanj kenj baa nyinj nyeekeleε.

²¹ Te debiise balanj pou baa mo be loo yakaa o doo bo."

*Yesu na Belisebu
Maake 3:20-30; Luka
11:14-23*

²² Wee daale ba moo walaη ηon felinjum doo o man, te o sia be yelee te o beε tale kolosi mo ya ne kηj Yesu gyanj. Kenje Yesu kyoo e te o kolosiwo te o sia mo gyuusuwoo. ²³ Nombia kenja doo balanj banj pou noo te be boose donja nyiaa, "Na kei yena gyoo Defidi o naanabii ηon baa yaa?"

²⁴ Mona Farasiitena banj kenyii nombia kenja ne be yakowo nyiaa, "Felinjumεε pou gyoo Belisebu faa na balee kei donj te o ne tale gegi felinjumεε ne." ²⁵ Mona Yesu gyenj kpene kenj beε gyuenj ne te o yako wo nyiaa, "Tεele kamase kenj ke man balanj de kpase ba wose kpookpoo bee yoo na

dɔŋa na, tɛele kenan be gyae ke de ya. Mena mo te donɔɔ yaa dekpanalan daale man balan de kpase ba wose kpookpoo bee yoo na dɔŋa na, dekpanalan kenan ne yelee bo. ²⁶ Akpaa nyi ba mo ɔbɔnsam don gegi felinkumɛɛ ne, na ken nawolo baa nyi ɔ gyoori ken man balan te kpase ba wose kpookpoo bee yoo na dɔŋa. Dekɔŋ mena na, sena te ɔ gyoori ken gyae ke tale sen? ²⁷ Akpaa nyi Belisebu don te mee mo gegi felinkumɛɛ na, amɔte don yaa ε balan ban mo na mo gegi felinkumɛɛ? Mena na emɛε gbagba ε balan ne gyae la baa bu hon fɔɔ. ²⁸ Te akpaa Wurubuarɛ don te mee mo gegi felinkumɛɛ na, kenan na ε wulaa gyen nyi Wurubuarɛ gyoori ken tan kekɔŋ ε gyan.” ²⁹ Kenɛte Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “Sena te nɔlo waa tale gyu donɛte nɔlo dɛɛ na ɔ kaa mo ɔ kolo, ken nyi ɔ te di donɛte hon dɔɔ ya? Nyi akpaa ɔ di donɛte hon dɔɔ te ɔ bake e see ne, kenan na waa tale kuu wa abɔɔ pou. ³⁰ Walaŋ kamase hon ɔ be kpue na man ya ne na ɔ ne kola man, te walaŋ kamase hon mo ɔ bɛɛ kyɔ man na dee yilaa balan fa Wurubuarɛ ya ne, na ɔ ne yaasee wɔ bo. ³¹ Mena dɔɔ mee yako hon ε ke nyii nyiaa, Wurubuarɛ waa mo balan nombiakumɛɛ na mmusuo nombia nan bɛɛ yako ne pou kyɛɛ wɔ, mona walaŋ hon

waa mo mmusuo nombia gyakaa Wurubuarɛ felin hon dɔɔ ne, Wurubuarɛ be gyae waa mo kyɛɛ e korakora ya. ³² Walaŋ kamase hon ɔ kolosi nombiikum tia man Deniwalan Bu hon ne, Wurubuarɛ waa mo kyɛɛ e. Mon a walaŋ kamase hon waa kolosi nombiikum tia Wurubuarɛ felin hon ne, Wurubuarɛ be gyae waa mo kyɛɛ e gyen yaa kyoo ya.

*Dan kamase na ke bii ken
kɛɛ see*

Luka 6:43-45

³³ N kɛɛ dan dɔɔ nideli te ke de nyin don ne, kɛɛ se bia kpaakpaa. Te akpaa n te kɛɛ ke dɔɔ nideli ya te kawee de kyan ke na, kɛɛ se bia kumɛɛ bo. Nawolo nyi dan kamase ne, ke bia te bɛɛ mo gyen ke dinɔɔ. ³⁴ Emɛε ban ε dana nombiakumɛɛ ngba doma ne, sena te emɛε balan kumɛɛ kɛwɔ ε ke tale kolosi nombia kpaakpaa? Nawolo nyi kpene kamase ken be wulu walaŋ konɔɔ man ne, ken na lee la ɔ nɔɔman. ³⁵ Mena ke te denibalan mo doo. Walaŋ kpaakpaate kamase na lese abɔɔ kpaakpaa nan doo ɔ konɔɔ man ne wola, te walaŋkum kamase mo na lese nombiakumɛɛ nan doo ɔ konɔɔ man ne wola. ³⁶ Mena dɔɔ mee yako hon ε ke nyii nyiaa, nombiikum kamase ken gyae ka lee walaŋ kamase nɔɔman ne, wee ken Wurubuarɛ waa di balan pou nombia tɛele kei dɔɔ ne, ɔtenate waa sen Wurubuarɛ siaman na waa

tira ke nɔɔ fa e. ³⁷ Nawolo nyi walaŋ kamase nɔɔwoya te baa mo di ɔ nombia, na baa naa nyi ɔ dii denjele, yaa ɔ dii fɔɔ.”

Bɛɛ gyae nyi Yesu waa yɛɛ gyakolon nombia

Maake 8:11-12; Luka 11:29-32

³⁸ Botɔɔ te Farasiitena na mmaraa wolala ban baale yako Yesu nyiaa, “De Gbenjyoo, dɛɛ gyae n ke yɛɛ gyakolon nombia wola daa.” ³⁹ Kenje Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Ɛmɛɛ gyɛŋ wee kei balan, ɛ yɛɛ nombiakumɛɛyɛrawɔ te ɛ be yee Wurubuare ya. Ɛ ne gyae nyi maa yɛɛ gyakolon nombia na ɛ kena, mɔna mɔɔ gyae maa yɛɛ gyakolon nombii kamase kpu na kenj be kɔŋ Wurubuare dekenjkenjyɔɔre Gyona dɔɔ ne ya. ⁴⁰ Mena kenj Gyona be doo kpebii dinaa ŋon tɔɔman weeya atooro nelim na ka weese ne, mena te manj Deniwalan Bu ŋon mɔ maa doo tɛɛle tɔɔman weeya atooro nelim na ka weese. ⁴¹ Wee kenj Wurubuare waa di balan nombia ne, Niniwetena baa koro senj na baa bu gyɛŋ wee kei balan fɔɔ, nawolo nyi deban kenj Gyona be kolosi Wurubuare nombia ŋan fa wɔ ne, be kyɛɛkeewɔ lee be gbɛɛneŋ kumɛɛ man te be kɔŋawɔ Wurubuare gyanj. Mɛɛ yako ŋon baa nyiaa, walaŋ ŋon ɔ kela Gyona ne kyaa kebo. ⁴² Mena mɔ te wee kenj Wurubuare waa di

balan nombia ne, Seba gyoo ŋon ɔ yɛɛ alo e te ɔ ba lee ata yenanj ne, waa koro senj na waa bu gyɛŋ wee kei balan fɔɔ. Nawolo nyi ɔ ke nyii Solomɔn nyansa nombia ŋan ne, ɔ tɛɛwɔ leenanj tɛɛle ɔto kɔŋ kaa nyii ŋa. Mɛɛ yako ŋon baa nyiaa, walaŋ ŋon ɔ kela gyoo Solomɔn ŋonan ne kyaa kebo.”

Feliŋkumɛɛ keɛ bese kɔŋ
Luka 11:24-26

⁴³ Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, “Feliŋkum da lee walaŋ man ne ɔ ne tɛɛ kila keo tɛɛle awolɛɛ ɔ ne gyae dekyae, mɔna ɔ bee nyim ya. ⁴⁴ Akpaa ɔ te nyin dekyae ya na ɔ ne yako ɔ wose nyiaa, maa bese gyu ma dekyae bene kenj mɔɔ lee ne man. Akpaa ɔ kɔŋ kaa naa nyi ba te gbee botɔɔ desina ke nideli kenj nyi ayimɛɛ kamase be doo ya ne, ⁴⁵ ɔ na bese gyu ka mo feliŋkumɛɛ nyetooro, ŋan ŋe dana nombiakumɛɛ kela e ne kpu na ɔ wose na be kaa kyaa walaŋ ŋonan man. Dekɔŋ mena na, walaŋ ŋonan dinɔɔ na bese wɔɛɛ kela ɔ kekyaa gyanjba kenj. Mena ne gyae la ke kɔŋ gyɛŋ wee kei balan kumɛɛ dɔɔ.”

Yesu ɔ naa na ɔ naabia
Maake 3:31-35; Luka 8:19-21

⁴⁶ Yesu ke gyakaa ɔ ne kolosi fa balan ban ne, ɔ naa na ɔ naabia kɔŋawɔ kaa senj debɔɔ man kenj bɛɛ gyae gbɛɛ baa kolosi na e. ⁴⁷ Botɔɔ te ŋolo yako Yesu

nyiaa, “N naa na n naabia senɛɛ debɔɔ man bɛɛ gyae baa naa nenj.” ⁴⁸ Kenje Yesu boose wo nyiaa, “Amote yena me naa, te bomɔ yena me naabia?” ⁴⁹ Kenje ɔ tenee ɔ nyinmaa wola ɔ kaseela banj te ɔ yakowo nyiaa, “Kewo yena me naa na me naabia. ⁵⁰ Nawolo nyi walanj kamase non ɔ ne yeɛ me kya non ɔ kyaa adido ne kegyaebii na, non yena me naabu na me deesi na me naa.”

13

Yesu kegyo dudu lee woofarale nolo wose man

Maake 4:1-9; Luka 8:4-8

¹ Mena wee kenanj ne, Yesu leewo dekpanalanj kenj man ɔ kyaa ne gyu ke kyaa boo nooman. ² Kenje balan burum kaa yilaawo kilisi e. Mena dɔɔ ɔ gyoowo ke kyaa degbele man, na balan banj mo pou senɛɛ dekenkenj dɔɔ. ³ Botɔɔ te ɔ yako wo nombia burum aduya man nyiaa, “Woofarale nolo gyuuwo ke nmatee aboo bia ngba amola ne ɔ wooman. ⁴ ɔ keɛ nmatee aboo bia njan ne, njaale yalawo wo kenj gbɛnenj man te gyebuse kaa toosee na di. ⁵ Njaale mo yalawo kpananɛe dɔɔ te ne tuuwo, mona teelee ta boo botɔɔ ya. ⁶ Mena dɔɔ oga kaa senawo na, te na botowo. Te kenj ne te nyinj lila burum dɔɔ ya ne, ne popou yekeewo. ⁷ Bia njan njaale mo yalawo

kpalamse man te ne tuuwo, te kpalamse njan mo tuuwo milii na mena dɔɔ ne te nyinj na wose ya. ⁸ Aboo bia njan njaale mo yalawo teelee kpaakpaa dɔɔ te ne tuuwo bee, te na see bia burum. Njaale see sonononj (100), te njaale mo see sonotooro (60), te njaale mo see saonakufu (30).” ⁹ Kenje Yesu yako wo nyiaa, “Non ɔ dana denjela waa nyii na, waa tei nideli.”

Yesu ka lese dudu kenj asɛɛ

Maake 4:10-12; Luka 8:9-

10

¹⁰ Kenje Yesu kaseela banj konawo ɔ gyanj kaa boose e nyiaa, “Weera n ne kolosi fa balan banj aduya man?” ¹¹ Te Yesu tiranɔɔ fa wo nyiaa, “Emɛɛ dɔɔ Wurubuare ta toro ya agyuenɛe na e ka gyen nombia njan weeseɛ lee ɔ gyoori kenj wose man, mona na balan pou ya. ¹² Nawolo nyi walanj kamase non ɔ gyen Wurubuare gyoori kenj nombia aweesenj njan man na, non te Wurubuare waa toro wa agyuen na waa gyen kpu. Te walanj kamase non ɔ ba gyen kolo lee Wurubuare gyoori kenj nombia aweesenj njan man ya na, kyomii kenj ɔ na gyuen nyi ɔ gyen koranj ne, Wurubuare waa leo ke lee ɔ nyinmaa man.” ¹³ Kenj dɔɔ te mee kolosi fa wo aduya man yena nyiaa, Bɛɛ keo keo mona boɔ ne naa kolo ya.

Bɛɛ tei tei,

mona boɔ ne nyii nombia njenanj man ya.

14 Nombia akonanj balan kewo doo yela Wurubuaere dekpenkpenjgyooe Yesaya nombia njan o be yako see ne konawo ampan. Yesaya yakowo nyiaa,

“Balan kewo baa tei tei,
mōna bōo gyae baa nyii
nombia njan man
ya.

Te baa keo keo, mōna bōo
gyae baa naa kolo ya.

15 Nawolo nyi mena balan
kewo dana konooyuj,
te be dana denjela tae.

Ba te kyanj be sia wuu na bōo
nyinj naa ya.

Nawolo nyi akpaa be sia ne
naa te ba denjela mō
ne nyii na,

kenjete baa nyii nombia
njan man

na baa kyeekee lee be
gbēenej kumee man

na baa konj me gyanj,

na maa mō be nombi-
akumee kyee wō.

16 Mōna emee dōo ε te
yee nyeebam, nawolo nyi
ε sia ne naa te ε denjela
mō ne nyii. 17 Ampan

yaa mee yako nyiaa, Wu-
rubuaere akpenkpenjgyoora
na Wurubuaere balan banj be
gbēenej tenee o siaman banj
bōo kyaa kaalanj ne, gyaewo
nyi baa naa kpene kenj ε ne
naa ne, mōna ba te naa ya.
Te be gyaewo nyi baa nyii
kpene kenj ε ne nyii ne, mōna
be te nyii ya.”

18 Kenjete Yesu yako wō
nyiaa, “Nēnēε ε tei na ε ke
nyii wōfarale non dudu kenj
asee. 19 Abōo bia njan be yale
wōo kenj gbēenej man ne,

senjεε fa balan banj bee nyii
Wurubuaere gyoori kenj wose
man nombia, te obōnsam ne
konj kaa njēele nj lee be
konōose man, na bōo nyinj
nyii aseε ya ne. 20 Bia njan be
yale kpananjse dōo ne, senjεε

fa balan banj bee nyii Wu-
rubuaere nombia njan, te bēε
lēε nj na gyonj debokenanj
man ne. 21 Mōna kenj Wu-
rubuaere nombia njan te nyinj
lila be man dōo ya ne, bōo

ne tale senj kenj kenj kelii o to
ya. Mena dōo akpaa de konj
nyi Wurubuaere nombia njan

dōo te bēε naase wō diyem
na, be ta bese be wōle bilenj.

22 Bia njan be yale kpalamse
man ne, senjεε fa balan banj
bee nyii Wurubuaere nombia

njan, te tēεle kei dōo nom-
bia, na kōba kegyae beinj,
na tēεle kei dōo abōo akanj

njan kegyae da gyoo be man
ne, na bee yeli baa bee
Kristo man ya. 23 Abōo bia

njan be yale tēεle kpaakpaa
dōo ne, senjεε fa balan banj
bee nyii Wurubuaere nombia

njan te bēε lēε nj do konōo
kpaakpaa man, te bēε tela
nj nideli te bēε yee kakyenj

di nj dōo ne. Mena dōo
nombia njan ne yeli bēε yee
abōo kpaakpaa njgba njan

njoo se bia sojononj (100),
na sojotooro (60), na saon-
akufu (30) ne.”

24 Kenjete Yesu besewo gyo
dudu wōle fa wō nyiaa,
“Wurubuaere gyoori kenj

yee njgba mena kenj balee
njolo be gyu ke njmatee
abōo bia kpaakpaa nyinjan
o wōoman ne. 25 Mōna

nelim balan pou kedokii ne, o kolare konawo kaa nimatee nalesse kumee bom na aboo bia nan te o lanawo. 26 Aboo bia nan ketu se bia ne, te nalesse kumee nan mo lese na wose deboo." 27 Botoo te wootte non tewulee konawo kaa boose e nyiaa, "De gbengyoo, na aboo bia kpaakpaa nyinjan te n nimateewo n woo ken man yee? Te alen yaa nalesse kumee kena leewo?" 28 Kenje balee non yakowo nyiaa, "Me kolare nolo kaa yee laa mena ne." Botoo te o tewulee ban boose e nyiaa, "N ne gyae nyi dee gyu ke kulii nalesse kumee nan?" 29 Kenje balee non tiranoo fa wo nyiaa, "Koa e yela ne ka sen, na mena ya ne, akpaa e gyu e ne kulii nalesse kumee nan ne, e te kee nideli ya na e ka kulii aboo bia kpaakpaa nan mo kpu na na. 30 Mena doo e yela ne popou ka sen kelii kekeree tee. Deban kenan ne, maa yako ban baa keree na ne nyiaa, e tangbese kulii nalesse kumee nan pe, na e ke bake na kaboese man na e ka too na. Kenan wole na e ke yilaa aboo bia kpaakpaa nan pou ka do me kpeese man."

Yesu kegyo dudu lee Wurubuaré gyoori ken wose man

Luka 13:18-19; Maake 4:30-32

31 Kenje Yesu besewo gyoo dudu wole fa wo nyiaa, "Wurubuaré gyoori ken yee ngba

dan daale bii peperee ken ke yee ngba kpeli bii, ken balee nolo ba mo ke duu o wooman ne.

32 Danbii kei yena bii peperee daasebia pou man. Mona nyi akpaa ke da bee na, kee bee bese dan dinaa ken nyi gyebuse ne kon kaa loo ba asaase do ke tombia man."

33 Kenje Yesu besewo gyoo dudu fa wo nyiaa, "Wurubuaré gyoori ken yee ngba tee ken alo nolo ba mo kyakale bodobodo bilin tasa dinaa man, kaboena bilin ken pou korowo wuku ne."

34 Aduya man te Yesu kolosiwo fa balan dikpii ken pou. O te kolosi nombii daale fa nolo ken o te gyoo dudu ya. 35 Kei yele la Wurubuaré nombia nan o be tee o dekprenkpengyooore Yesaya doo yako see ne konawo ampan. O yakowo nyiaa,

"Aduya man te maa kolosi fa wo na maa yako wo nombia aweesen nan boo gyen ya, leenan teele kewalan tee ne."

Yesu kalese nalesse kumee dudu ken man

36 Kenje Yesu loo balan dikpii ken gbese te o gyuuwo dekpandalan man. O kaseela ban konawo o gyan te be yako e nyiaa, "Wola daa dudu ken n be gyoo lee nalesse kumee nan njo tuu woo ken man ne ase."

37 Kenje Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "Walan non o be duu aboo bia kpaakpaa nan

ne yena man Deniwalan Bu non, ³⁸ woo ken yena teele kei pou. Aboo bia kpaakpaa nan yena Wurubuaare gyoori ken man bia ban. Nalese kumee nan yena obonsam non bia. ³⁹ Te walan kum non o be duu nalese kumee nan yena obonsam non. Kekere tee ken yena deban otomante ken. Ban baa kere ne yena Wurubuaare kpilala ban. ⁴⁰ Mena ken boo yilaa nalese kumee nan te boo too na ne, mena ne gyae la ke kon deban otomante ken man. ⁴¹ Man Deniwalan Bu non maa kpila me kpilala lee adido na be kaa yilaa kpene kamase ken ne yeli walan ne yee dukum ne, na nombiakumee yera pou lee me gyoori ken man. ⁴² Wurubuaare kpilala ban baa fun balan kumee ban do boalan degyapaa ken man. Botoo te baa fae yeesa na baa tao be kela. ⁴³ Mona ban be gbene tenee Wurubuaare siaman ne, baa nalakee ngba weese ne be kya non gyoori ken man. Ban be dana denela anenyiin dei na, baa tei nideli.”

Yesu kekolosi lee Wurubuaare gyoori ken wose man

⁴⁴ Ken te Yesu besewo yako wo nyiaa, “Wurubuaare gyoori ken yee ngba kolo kpaakpaate ken ke dana koya don te boo mo weese teele daale man ne. Balee nolo ke gyu kena ke ne, te o desina ke weese nideli. Ke yee e gyon gbaa mena doo

o gyuuwo ka mo kpene kamase ken o dana ne yoo, te o moowo ke lee teele kenan.”

⁴⁵ Yesu besewo yako wo nyiaa, “Wurubuaare gyoori ken yee ngba kebudiiri non o don o ne gyae kegyanase kpaakpaa nyinan waa lee ne. ⁴⁶ O ke gyu ke nyin kegyan kpaakpaate ne, o gyuuwo ke yoo kpene kamase ken o dana ne, te o moowo ke lee ke.”

⁴⁷ Yesu besewo yako wo nyiaa, “Wurubuaare gyoori ken yee ngba asawu loora ban boo fun ba asawu do lon man te boo kyan kpebia kpookpoo ne. ⁴⁸ Ba kena nyi asawu ken te wulu ne, be won ee ke kon dekenken doo. Be tisiwo kyaa te be too see kpebia kpaakpaa nyiban do be donase man, te be funii akumee ban pou leki. ⁴⁹ Mena ne gyae la ke kon wee otomante ken man. Wurubuaare kpilala ban baa kon kaa lese balan kumee ban lee balan kpaakpaa ban man. ⁵⁰ Na baa fun balan kumee ban do boalan ken ke bee yem ya ne man. Botoo te baa fae yeesa na baa tao be kela.”

⁵¹ Ken te Yesu boose wo nyiaa, “E nyii nombia ken pou ase?” Te be sewo nyi “Ayi.” ⁵² Ken te Yesu yako wo nyiaa, “Nombii kei nawolo baa nyiaa, mmaraa wolale kamase non o be kasee Wurubuaare gyoori ken nombia gyen na ne, o yee ngba dekanalan kegyia non o ne kyaa lese wa aboo wolee na

benεε lee wa aboo dεεsee man nε.”

Ba ke bεε Yesu Nasarεte donoo man

Maake 6:1-6; Luka 4:16-30

⁵³ Yesu ke gyo aduya kenja tanj nε, o leewo botoo lanj.

⁵⁴ O ke gyu ka gyoo o dεε nε, o gyuuwo ka wola wo Wurubuarε nombia bo osom deni man, te o kawola kenj doo be popou noo, kenjε be boose donja nyiaa, “Alenj yaa o nyinja nombia kagyenj kei, na donj kenj o na mo yεε gyakolonj nombia na nombia dinaana kenja lee?” ⁵⁵ Na kapenta non bu yaa yee? Na o naa yena Mεere yee, na o naabia yena Gyemisi na Gyosefo na Simon na Gyuda yee? ⁵⁶ Na daa na o desina kyaa la kebo yee? Alenj kitii yaa o nyinja mena donj kei lee? ⁵⁷ Mena doo ba te lεε e ya. Kenjε Yesu yako wo nyiaa, “Balanj ne bu Wurubuarε dekpenjkenjgyooore yenanj kamase, mona non gbagba o donoo man balanj, na o dekpanalanmantena bee buu na e ya.” ⁵⁸ Te kenj ba te lεε Yesu di doo ya nε, o te yεε gyakolonj nombia burum o dεε botoo ya.

14

Gyoo dinaa Herode ne gyae waa naa Yesu

Maake 6:14-29; Luka 9:7-9

¹ Mena debanj kenanj man te gyoo Herode non o ne kεε Galelia tεεle doo nε, nyii Yesu wose man nombia.

² Kenjε o yako o tewulεε

nyiaa, gyae ke yεε Gyon Wurubuarε lonsoore non bese la fonj lee yenj man konj nε. Mena doo te o ne tale yεε gyakolonj nombia nε.

³ Nawolo nyi gyoo Herode gbagba yele la be kyanja Gyon te be bake e, te ba moo e ke to deni lee o kegyia Filipino wεεle Herodia doo. ⁴ Kpene kenj doo gyoo Herode be yεε mena yena nyi, Gyon yako e nyi gbεε be doo nyi waa mo o kegyia Filipino wεεle Herodia yala ya. ⁵ Gyoo Herode gyaewo nyi nafa waa ko Gyon mona o ne yee Gyudatena banj, nawolo nyi bεε lεε Gyon di nyi o yεε Wurubuarε dekpenjkenjgyooore e. ⁶ Wee daale gyoo Herode kee di o kalolawee nε, Herodia bu alebu konjawo kaa soe balanj banj pou siaman, te yεε gyoo Herode kyeo. ⁷ Mena doo gyoo Herode kanya ntam yako alebu non nyiaa, “Kpene kamase kenj n gyae nyi maa fa nenj na, yako na maa fa nenj.” ⁸ Kenjε alebu non o naa fee-fuwō do o bu nyi waa yako nyiaa, “Mεε gyae n ke kara Gyon Wurubuarε lonsoore nyee do tasa tantalanj man fa manj debokeiman.”

⁹ Nombia non takaa gyoo non, mona ntam kenj o be kam na balanj banj boo yilaa botoo doo nε, o yela be yεε alebu non kegyaebii fa e. ¹⁰ Mena doo o yela be gyuuwo ke kara Gyon nyee deni kenj man. ¹¹ Kenjε ba moo Gyon nyee kenj do

tasa tantanalan man kona alebu non, te o moo ke gyina o naa. ¹² Kenan wole te Gyon kaseela gyuuwo ka mo Gyon woo non ke wuu, te be gyuuwo ke yako Yesu.

Yesu kefa balan kakponse banon weenεε

Maake 6:30-44; Luka 9:10-17; Gyon 6:1-14

¹³ Yesu ke nyii Gyon Wurubuarε lonsoore yen nε, o gyoowo debgele man lan yenan daale gyu ke kyaa waagen koon. Balan dikpii ken ke nyii nyi o te lam nε, te ba leewo be donoose man, mo na be nawoo sila e. ¹⁴ Yesu ke tisi lee degbele ken man, te o kena balan dikpii ken nε, be nombia yεε e waranase te o kyoo kaweesetena ban pou boo sila wo gyu nε.

¹⁵ Ke lii balinoo nε, Yesu kaseela ban konawo o gyan kaa yako e nyiaa, "De Gbenjyoo, tεε ne yuu te kebo mo yεε niale nsana ke. Lo balan ban gbεε, na baa gyu akuraase nan benaa nε man na be kaa gyae kolo lεε di." ¹⁶ Kenεte Yesu yako wo nyiaa, "Tekaboena nyi baa ta ya. Emεε gbagba ε gyae kolo fa wo na baa di." ¹⁷ Botoo te o kaseela ban yako e nyiaa, "Bodobodose abilin anon na kpebia bala pε te de dana." ¹⁸ Kenεte Yesu yako wo nyiaa, "E mo na kona man." ¹⁹ Te o yela balan ban tisiwo kyakee tεele man. Kenεte Yesu moo bodobodose anon na kpebia bala ban,

te o gyinaa o nyee adido te o fanewo do Wurubuarε noo, te o kerεε na te o moo na fa o kpilala ban, te ban mo moowo kpeleε balan ban. ²⁰ Balan ban pou diiwo baa, te be toosee weenεε buruburu akan nan, be nyina donase kufu ala (12). ²¹ Balan ban boo di weenεε nan nε, be yaanoole gyae ke yεε ngba baala kakponse banon (5000) nε. Ba te kala ala na bia kpu ya.

Yesu keta lon doo

Maake 6:45-52; Gyon 6:15-21

²² Debokenan man te Yesu yela o kaseela ban gyoowo degbele man kyan gbεε gyu boo ken dingyin na waa nyin lo balan ban gbεε. ²³ Yesu ke lo balan ban gbεε tan nε, o gyuuwo bula doo waagen o kaa fane. Kelii balinoo nε, na Yesu waagen kaa la botoo. ²⁴ Deban kenan na degbele ken te lii lem, na felin dinaa daale mo ne gyoo degbele ken wosi lon ken doo. ²⁵ Tεε keε bee kena nε, Yesu tεewo lon ken doo o ne gyu o kaseela ban gyan. ²⁶ O kaseela ban kena e o donεε lon ken doo o ne kon nε, be woe loo wo gbaa. Kenεte be kpa "O yεε woo e," te be fae yeesa nawolo nyi gyakolon te kyan wo. ²⁷ Debokenan man te Yesu kolosiwo fa wo nyi, "E nyin konoo, ε na yee ya, man e." ²⁸ Botoo te Pita yako e nyiaa, "Me Gbenjyoo, akpaa nyan e na, yela maa ta lon ken doo kon n gyan." ²⁹ Kenεte Yesu yako

e nyiaa, “Kɔŋ” te Pita leewo degbele ken man ta lon ken doo o ne gyu Yesu gyan. ³⁰ Mɔna Pita kena mena ken felin ken ne gyoo lon ken doo ne, gyakolon gyoo e te o fiasεε o na gyoo lon ken man. Ken te o fae yeesa nyiaa, “Me Gbenjyoo, lεε man!” ³¹ Debokenan man te Yesu tenee o nyinmaa kyan e te o yako e nyiaa, “Baale, n kelεedi ta boo ya. Weera doo te n lεε man anmaaren n konoo man?” ³² Yesu na Pita ka gyen gyoo degbele ken man ne, te felin ken tinaa kegyo yela. ³³ Botoo te ban be doo degbele ken man ne, korowo bun Yesu nawootεε te be yako e nyiaa, “Nyan yena Wurubuare bu non ampan.”

³⁴ Be ka ton boo ken ne, be gyuuwo kelii tεele ken bεε baake ke Genesareti ne doo. ³⁵ Balan ban be kyaa tεele kenan doo ka gyen nyi Yesu nonan ne, be kpiliwo gyu ke yako donoose njan pou kyaa botoo yenan ne. Mena doo balan moo be kaweesetena pou kon Yesu gyan. ³⁶ Ken te be waase e nyi waa yela kaweesetena ban ka mo be nyinmaase tina o kegba noobii panpan bo gba. Te ban pou boo tina o kegba ken ne, wose yεε wo don.

15

*Yesu kawola lee Gyudatena gbεenen man
Maake 7:1-13*

¹ Ken te Farasiitena na Gyudatena mmaraa wolala ban baale korowo lee Gyerusalem donoo man gyu ke boose Yesu nyiaa, ² “Weera doo te n kaseela ban bee di da benen amanberese doo ya? Nawolo nyi boo ne faafo be nyinmaase ngba mena ken da benen amanberese nawolo ne pete baa di ya!” ³ Ken te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, “Weera doo te εmεε mo, lee ε benen amanberese doo te ε bee di Wurubuare mmaraase doo ya?” ⁴ Nawolo nyi Wurubuare yakowo nyiaa, “Bu n kya na n naa, te nyan non n falaa n kya yaa n naa na, kaboena nyi baa ko nen.” ⁵ Mɔna εmεε ne yako nyiaa, “Akpaa nolo de yako o kya yaa o naa nyi, ‘Kpene ken nafa me dana maa fa nen ne, yεε Wurubuare wui.’” ⁶ Mena doo be kaboena nyi otenate waa mo kpene kenan fa o lolala ya. Nne na ε ne yako baa nyi otenate na bu o kya na o naa na waa yεε kpene ken kaboena nyi waa yεε fa wo ne ya. Kei nawolo baa nyi lee ε benen amanberese doo, ε te bεε kpene ken Wurubuare kpa yaa yεε ne. ⁷ εmεε ban ε na beo ε wose, Wurubuare nombia njan o be tεε o dekpenkpenjyooore Yesaya doo yako see lee ε wose man ne yεε ampan. O yakowo nyiaa,

⁸ ‘Balan kewo na mo be noo bo yako nyi bee bu man,
mɔna be konoose man

na, bɔɔ na mo man
yɛɛ kolo ya.

9 Bɛɛ som man bo yakaa,
nawolo nyi mmaraase
ɲan denibalan ɣbagba
be kyaa yɛɛ nɛ,
ɲan te bɛɛ mo wola
balan beo wɔ nyi
ɲe yɛɛ man Wurubuare
mmaraase ɲa.' "

*Kpene keɲ ne yɛɛ walan
ayimɛɛ*

Maake 7:14-23

10 Keɲte Yesu besewɔ
baake balan ban pou kɔɲ
ɔ gyan te ɔ yako wɔ nyiaa,
"Ɛ popou ɛ tei me gyan, na
ɛ ke nyii nombia keɲa man
nideli. 11 Na kpene keɲ na
gyoo walan nɔɔman nɛ ne
yɛɛ na e ayimɛɛ ya, mɔna
kpene keɲ na lee ɔ nɔɔman
nɛ, keɲ ne yɛɛ na e ayimɛɛ." 12
Keɲte Yesu kaseela ban
kɔɲawɔ ɔ gyan kaa bɔɔse
nyiaa, "Nɣba n gyeɲ nyi
deban keɲ Farasiitena ban
be nyii nombia ɲan na, te
yɛɛ wɔ gyon ya?" 13 Keɲte
Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa,
"Dan kamase keɲ ka te yɛɛ
nyi me kya ɲon ɔ kyaa adido
nɛ duu na ke ya na, waa
kulu ke na ke lila pou ke
leki. 14 Ɛ tina Farasiitena
benan yela botɔɔ, be yɛɛ
ɲgba siayɛɛsatena ban bɛɛ
wola siayɛɛsatena gbɛɛ
nɛ. Akpaa siayɛɛsate na
wola siayɛɛsate gbɛɛ nɛ,
be bala pou baa kaa yala
bɔɔ man bo." 15 Botɔɔ
te Pita yako e nyiaa, "De
Gbɛɲgyoo, lese dudu kei
aseɛ fa daa." 16 Keɲte Yesu

bɔɔse ɔ kaseela ban nyiaa,
"Keɲ dɔɔ ɛmɛɛ mɔ nyeeya ta
yem? 17 Keɲ dɔɔ ɛ ba gyeɲ
nyi kpene kamase keɲ da
gyoo walan nɔɔman na, ne
gyu ka gyoo ɔ dubulu man
na ke ta bese lee ɔ wose man
yee? 18 Mɔna nombii kamase
keɲ na lee walan nɔɔman
nɛ, na lee bo ɔ konɔɔ man,
te keɲ ne yɛɛ na e ayimɛɛ.
19 Nawolo nyi walan konɔɔ
man te nombiakumɛɛ ɲgba,
balan kako, na yale kewɔɛɛ
na kafon na ɲmɛɛɛɛɲ na
balan nɔɔ kekerɛɛ na balan
yela kewɔɛɛ na lee. 20 Mena
abɔɔ keɲa ne yɛɛ na walan
ayimɛɛ, mɔna akpaa ɲolo te
faafo ɔ nyiɲmaase pɛte waa
di ya nɛ, ke bɛɛ yɛɛ e ayimɛɛ
ya."

Alo ɲolo ke lɛɛ Yesu di

Maake 7:24-30

21 Yesu ka lee botɔɔ nɛ,
ɔ wɔɲa ɔ wose lee botɔɔ
gyu Tae na Sidon donɔɔse
ɲan yenan. 22 Keɲte Kaanan
alo ɲolo leewɔ botɔɔ yenan
kɔɲ Yesu gyan kaa wii fa e
nyiaa, "Me Gbɛɲgyoo, gyoo
Defidi ɔ naanabii, wii me
waranase! Felɲkum doo
me bu alebubii man, te
kɛɛ naase e diyem nideli." 23
Mɔna Yesu te yako daale
ya. Mena dɔɔ ɔ kaseela ban
waase e nyiaa, "Lɔ alo ɲon
gbɛɛ na waa ta, nawolo nyi ɔ
ne fae yeesa tɔ daa denɛɛla." 24
Keɲte Yesu yako alo ɲon
nyiaa, "Iseraetena ban bɔɔ
yoo Wurubuare gbɛɛ nɛ
baagen gyan te Wurubuare
kpila man." 25 Mɔna alo
ɲon kɔɲawɔ kaa buɲ Yesu

nawɔɔ tɛɛ waase e nyiaa, "Me Gbenjyoo, lɛɛ man!"
 26 Kenje Yesu yako alo ɲon nyiaa, "Tekaboena nyi baa mo bia weenɛɛ fa babaase ya." 27 Botɔɔ te alo ɲon mɔ sɛɛwɔ nyiaa, "Ayi, me Gbenjyoo, doo mena, mɔna babaase baa tale fiu weenɛɛ ɲan be gbenjyoo ne dii te ɲɛɛ yale tɛɛle man nɛ di." 28 Kenje Yesu yako alo ɲon nyiaa, "Alo n kelɛɛdi boe. Kpene ken n ne gyae nɛ, dɛɛkɔɲ mena fa neɲ." Debokenaɲ man te ɔ bu ɲon kawee taɲawɔ.

Yesu kekyɔ balan burum kaweesɛ

29 Yesu ka lee botɔɔ nɛ, te ɔ tɛɛwɔ na Galelia boo ken nɔɔ nɔɔ. Kenje ɔ gyuuwɔ ka gyeɲ bulabii daale gyu ke kyaa ke dɔɔ. 30 Balan burum moo be kaweesetena kɔɲ ɔ gyaɲ. Kaweesɛ ɲgba ban be nawɔɔ ba yekee, na ban be sia be yeɛɛ na ɔtakasɛɛ na omumuuse na kaweesɛ kpookpoo nɛ. Kenje Yesu kyɔɔ be popou. 31 Balan ban kena nyi ban be nawɔɔ ba yekee ne tɛɛ, te omumuuse ne kolosi te ɔtakasɛɛ wose ne yeɛ wɔ don, te siayɛɛsatena sia ne naa nɛ, doo be nɔɔ. Kenje ba lese Israetena Wurubuare ɲon yeɛle.

Yesu kefa balan kakponse banaara weenɛɛ

Maake 8:1-10

32 Kenje Yesu baake ɔ kaseela ban kɔɲ ɔ gyaɲ te ɔ yako wɔ nyiaa, "Balan kɛwɔ nombia dana man

waraɲase, nawolo nyi gyeɲ weeya kpaakpaa atooro yaa ɲgba be kyaa me gyaɲ te be te dii ta kolo ya nɛ. Mɔɔ ne gyae maa lo wɔ gbɛɛ na tanam ya, nawolo nyi be sia de kaa biri wɔ gbɛɛnaa man." 33 Botɔɔ te ɔ kaseela ban boɔse e nyiaa, "Aɛɲ yaa dee nyiɲ weenɛɛ fa balan burum kɛwɔ ɲale nsana kɛbo?" 34 Kenje Yesu boɔse wɔ nyiaa, "Bodobodose aɲmon te ɛ dana?" Te be tiranɔɔ fa e nyi, "Bodobodose nyetooro na kpebia buruburu akalansɛɛ baale te de dana." 35 Kenje Yesu yela balan ban tisiwɔ kyakee tɛɛle man. 36 ɔ moo bodobodose nyetooro ɲan, na kpebia ban te ɔ fanewɔ fa Wurubuare karan, te ɔ kerɛɛ ɲa mo fa ɔ kaseela ban. Kenje ɔ kaseela ban mɔ moo ɲa kpɛɛɛ balan ban. 37 Balan ban pou diiwɔ baa. Te ɔ kaseela ban tɔɔsee buruburu akan ɲan na, be nyiɲa donase nyetooro. 38 Balan ban boɔ di weenɛɛ ɲan nɛ, be yaanɔɔle yeɛ baala kakponse banaara (4000). Ba te kala ala na bia kpu ya. 39 Yesu ke lo balan ban gbɛɛ taɲ nɛ, ɔ gyoowɔ degbele man te ɔ gyuu tɛɛle ken bɛɛ baake ke nyi Magadan nɛ dɔɔ.

16

Gyudatena kegyiise ne gyae nyi Yesu waa yeɛ

gyakolonj nombia

Maake 8:11-13; Luka 12:54-56

¹Wee daale ne, Farasiitena na Sadukiitena kɔŋawɔ Yesu gyan kaa teese e ɔ nooman nyi waa yee gyakolonj nombia wola wɔ, na kawola nyi ɔ lee Wurubuare gyan ampan. ²Kenŋe Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “De lii balinɔɔ te ŋoma yasɛ na e ne tale naa yako nyi, tee de naa na weese waa gyɔ. ³Te nebo mɔ na, e ne tale kee ŋoma dinɔɔ yako nyi gyen ɔga waa ŋɛɛ. E ne tale kee ŋoma na e kawola kpene kenj gyae ke kɔŋ. Mɔna nombia ŋan ne yee debanj kei man ne, e beɛ tale wola ŋe man ya. ⁴Emɛɛ gyenj wee kei balan, e yee balan kumɛɛwɔ te e bee yee Wurubuare ya. E ne gyae nyi maa yee gyakolonj nombia e kena, mɔna mɔɔ gyae maa yee gyakolonj nombia kamase wola ŋon kpu na ŋan be kɔŋ Wurubuare dekpɛŋkpɛŋgyɔɔre Gyona dɔɔ ne ya.” Kenŋe Yesu leewɔ be gyan lanj tina wɔ yela.

Yesu ke faree ɔ kaseela lee Farasiitena na Sadukiitena wose man

Maake 8:14-21

⁵Yesu na ɔ kaseela ka tonj gyu boo kenj dingyinj ne, ɔ kaseela banj wolee bodobodo ka mo bo. ⁶Kenŋe Yesu faree wɔ nyiaa, e kee e wose man nideli lee Farasiitena na Sadukiitena wose man. Nawolo nyi be dinɔɔ yee

ŋgba tee kenj beɛ mo do bodobodo man te kee koro ne. ⁷Mena dɔɔ ɔ kaseela banj boose donja nyiaa, “Kenj de ta mo bodobodo kɔŋ dɔɔ ya te ɔ ne yako mena nombia kenja yaa?” ⁸Na Yesu ta gyenj kpene kenj bee kolosi na donja ne te ɔ yako wɔ nyiaa, “E kelɛɛdi ta boo ya. Weera dɔɔ te e ne kolosi nyi e ta mo bodobodo tela ya? ⁹Mena dɔɔ e see e te nyii ta me nombia man yee? E beɛ tɔɔse bodobodose anonj ŋan mɔɔ keɛɛ fa balan kakponse banonj, na ŋan boɔ dii kaase te e be tɔɔsee wulu donjase ne yee? ¹⁰Yaa e beɛ tɔɔse bodobodose nyetooro ŋan balan kakponse banaara be dii, na ŋan boɔ dii kaase te e be tɔɔsee wulu donjase ne yee? ¹¹Weera dɔɔ te e ta gyem nyi na bodobodo wose man nombia yaa mee kolosi fa ŋon ya? Mɔna e kee e wose man nideli lee Farasiitena na Sadukiitena wose man. Be dinɔɔ yee ŋgba tee kenj beɛ mo do bodobodo man te kee koro ne.” ¹²Botɔɔ te ɔ kaseela banj gyanawɔ nyi, na tee kenj ne yeli bodobodo na koro ne yaa ɔ ne yako wɔ nyi baa kee ba wose man nideli na ke ya. Mɔna Farasiitena na Sadukiitena nombia ŋan beɛ wolo ne yaa ɔ ne yako wɔ.

Pita keyako nyi Yesu yena nyeeleere ŋon Wurubuare be yako see nyi waa kɔŋ ne

Maake 8:27-30; Luka 9:18-21

13 Yesu na ɔ kaseela ban ka gyoo Kaesaria Filipi tɛele man nɛ, ɔ boose ɔ kaseela ban nyiaa, “Balan ne kolosi ma wose man nombia na be kpa man Deniwalan Bu non yena amɔ?” 14 Kenɛte ɔ kaseela ban tiranɔɔ nyiaa, “Balan baale kpa nyan yena Gyɔn Wurubuare lonsoore non. Baale mɔ kpa nyan yena Wurubuare dekenkpenngyɔɔre Elia, te baale mɔ kpa nyan yena Wurubuare dekenkpenngyɔɔre Gyermia, yaa Wurubuare akpenkpenngyɔɔra ban man nolo.” 15 Botɔɔ te Yesu boose wɔ nyiaa, “Emɛɛ mɔ de? E kpa man Deniwalan Bu non yena amɔ?” 16 Botɔɔ te Simɔn Pita tiranɔɔ nyiaa, “Nyan yena Kristo, nyeeleere non Wurubuare be yako see nyi waa kɔn nɛ. Wurubuare non ɔ kyaa kekpaakekpaa nɛ Bu.” 17 Kenɛte Yesu yako e nyiaa, “Gyona bu Simɔn, nyan na nyeebam, nawolo nyi na deniwalan lese na nombia kenja wola nen ya, mɔna me kya non ɔ kyaa adido nɛ lese na na wola nen. 18 Mena dɔɔ mɛɛ yako nen nyiaa, nyan yena Pita, te n yele kenan asee yena nyi boe. Nyan boe kei dɔɔ te maa baake me balan pou yilaa. Te yen gba koran be gyae ke tale di be dɔɔ ya. 19 Maa mo Wurubuare gyoori ken safowaase do n nyinmaa man. Kpene kamase ken nyan ke gyɔ ke dowoe tɛele kei dɔɔ nɛ,

baa gyɔ ke dowoe adido, te kpene kamase ken nyan ke booli ke tɛele kei dɔɔ nɛ, baa booli ke adido mɔ.” 20 Kenɛte Yesu faree ɔ kaseela ban nyi, be na yako walan kamase nyi non yena nyeeleere non Wurubuare be yako see nyi waa kɔn nɛ ya.

Yesu kekolosi lee ɔ yen na ɔ kefon wose man

Maake 8:31-9:1; Luka 9:22-27

21 Lee deban kenan pou nɛ, Yesu fiasɛɛ ɔ na lese nombia nan asee fa ɔ kaseela ban nyiaa, “Kaboena nyi maa gyu Gyerusalem donɔɔ man, na me kaa naa diyem nideli Gyudatena kegyiise na Wurubuare saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala ban nyinmaa man. Baa ko man, mɔna weeya atoorote ken man na, Wurubuare waa gyusu man lee yen man.” 22 Botɔɔ te Pita moo Yesu lee yenan te ɔ tɔɔ e nyi, “Me Gbenngyoo, na yako mena ya. Wurubuare deɛ mo kenja gyu lem. Kenja na kɔn n dɔɔ korakora ya.” 23 Botɔɔ te Yesu gɛɛsewɔ keɛ Pita te ɔ yako e nyiaa, “Ɔbɔnsam, ta lee me gyan! N ne gyae n ke tɔ man gbɛɛ. Nawolo nyi na Wurubuare kegyaebii te n na gyuen ya, mɔna denibalan kegyaebii te n na gyuen.”

24 Kenɛte Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, “Akpaa nolo ne gyae waa sila man na, ɔ na yɛɛ kpene ken non gbagba ne gyae ya, mɔna waa mo ɔ ɔpanɔn

kenj seele, na waa sila man wee kamase. ²⁵ Nawolo nyi walan kamase non o ne gyae waa lee non gbagba nyeedon na, ke gyae ka lee o nyinmaa man. Mona walan kamase non o nyeedon da lee o nyinmaa man lee man Yesu na me nombia doo ne, waa bese nyin ke. ²⁶ Akpaa nolo de nyin teele kei doo aboo pou te o nyeedon da lee o nyinmaa man na, won tonoo te waa nyin? Yaa won te walan waa tale mo kyeekee na o nyeedon? ²⁷ Man Deniwalan Bu non na me kpilala dee lee adido konj me kya Wurubuare gyoorobiiri man, na me kaa to walan kamase kom lee o tom kenj o be yee ne man. ²⁸ Ampan yaa mee yako non e ke nyii nyiaa, baale senee e man kebo kenj boo gyae baa yen ya, kelii deban kenj man Deniwalan Bu non maa lese ma wose wola me gyoorobiiri man."

17

Yesu wose kekyekee

Maake 9:2-13; Luka 9:28-

36

¹ Weeya looro wole ne, Yesu moo Pita na Gyemisi na non Gyemisi o naabu Gyon kpu na o wose te be gyuuwo bula dinaa daale doo baagen. ² Be ka sen botoo ne, karatete dokolon te Yesu wose kyeekeewo be siaman. Na o sia gbene ne nalakee ngba weese ne, te wa aboo non o doona ne bese aboo wolomee

futututu na nee nalakee polepolepole. ³ Debokenan man te Mosesi na Elia kaa beewo lee be doo, te be kolosiwo na Yesu. ⁴ Kenje Pita yako Yesu nyiaa, "De Gbengyoo, dei ngba daa mo be konj kebo ne. Nyi akpaa n ne gyae na, yela dee ban kefeese atooro kebo. N wui daale, Mosesi wui daale te Elia mo wui daale." ⁵ Pita ke yakaa o ne kolosi ne, te nona neeneenee naale kaa wuuwo be doo. Kenje be nyii noowoya naale lee nona non man nyiaa, "Kei yena me bu non mee gyae e lee me konoo man te o na gyoo me sia, e nyii e." ⁶ O kaseela ban ke nyii noowoya kenja ne, gyakolon gyoo wo te be tisiwo bunii teelee man. ⁷ Kenje Yesu kaa mo o nyinmaa tina wo te o yako wo nyiaa, "E koro, e na yee ya." ⁸ Be ka koro gyina be sia ne, ba te naa nolo kpu na Yesu ya.

⁹ Be ke tisi lee bula kenj doo bee konj ne Yesu too wo kiin nyiaa, "E na yako walan na walan kpene kenj e be naa ne ya, kelii deban kenj Wurubuare waa gyusu man Deniwalan Bu non lee yen man." ¹⁰ Kenje o kaseela ban boose e nyiaa, "Weera doo te Gyudatena mmaraa wolala ban ne yako nyi, kaboena nyi Elia waa tangbee konj pena nyeeleere non Wurubuare be yako see nyi waa konj ne ke konj?" ¹¹ Kenje Yesu yako wo nyiaa, "Ke doo mena nyi Elia waa

tanɔbɛɛ nyeeleere ɲon kɔn na ɔ kaa desina kpene kamase see ɲgba ɲa kedoobii ne." ¹² Mɔna mee yako ɲon baa nyi Elia tan wulaa kɔn lan mɔna balan ta gyen e ya, te be yee e kpene kamase ken bɛɛ gyae. Mena mɔ te man Deniwalan Bu ɲon maa naa diyem be nyinmaa man. ¹³ Botɔɔ te ɔ kaseela ban gyenawɔ nyiaa, Gyɔn Wurubuarɛ lonɔɔre ɲon wose man nombia yaa ɔ ne yako neɛ.

Yesu kekɔɔ tobaale ɲon ɔ na wee keleuleuse ne
Maake 9:14-29; Luka 9:37-43

¹⁴ Ba ke kɔn kaa gyoo balan burum ban man ne, balee ɲolo kaa tisiwɔ bun Yesu nawɔɔtɛɛ, ¹⁵ te ɔ yako e nyiaa, "Me Gbenɔgyoo, wii me bu kei waranase fa man. ɔ na wee keleuleuse, te ɔ ne naa diyem nideli mɔ. Ne kyaa kuu e lo boalan yaa lon man. ¹⁶ Ma moo e kɔn n kaseela ban gyan, mɔna ba te tale kyɔ e ya." ¹⁷ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, "Ao! Emɛɛ gyen balan ban e bɛɛ lee man di ya, te e yee balan kumɛɛwɔ. Weeya anmon te kaboena nyi maa kyaa e gyan, na maa nyin konɔɔ fa ɲon?" Kenɛte ɔ yako balee ɲon nyiaa, "Mo n bu ɲon kɔna man." ¹⁸ Kenɛte Yesu fae felinkum ken te ka leewɔ bu ɲon man, te ɔ kawee tanawɔ debokenan man. ¹⁹ Kenan wole te Yesu kaseela ban gyuuwɔ ɔ gyan, te be baake e lee yenan

boose e nyiaa, "Weera dɔɔ te daa te tale gegi felinkum ken lee bu ɲon man ya?" ²⁰ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "Nawolo nyi e keleɛdi ta boo ya. Mɛɛ yako ɲon e ke nyii nyiaa, nyi akpaa e keleɛdi yee peperee ɲgba kafaabii koran ne, nafa e ke tale yako bula kei nyiaa, 'Kulu lee kebo ke yala nne' te ke gyae ke kɔn mena. Te kolo be kyaa ken nyi e be gyae e ke tale yee ya." ²¹ Mɔna mena felinkumɛɛ kenɔa dinɔɔ dɔɔ ne, kefane na nɔɔkebakɛ kaagen te n ke tale mo gegi ɲa.

Yesu kekolosi ɔ yen wose man bela

Maake 9:30-32; Luka 9:43-45

²² Deban ken be popou be kɔn kaa gyanee Galelia tɛɛle man ne, Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, "Baa lese man Deniwalan Bu ɲon fa balan, ²³ na baa ko man, mɔna weeya atoorote ken ne, Wurubuarɛ waa gyusu man lee yen man." Botɔɔ te dekokɔɔkɔɔ kyanɔ ɔ kaseela ban.

²⁴ Yesu na ɔ kaseela ban ke kɔn kaa gyoo Kapanum donɔɔ man ne, balan ban bɛɛ lee lempoo Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa ken man ne, kɔnawɔ kaa boose Pita nyiaa, "E gbenɔgyoo ɲon bɛɛ tɔ Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa lempoo ken yee?" ²⁵ Kenɛte Pita tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, ɔ ne tɔɔ. Pita ke kɔn kaa gyoo dekanalan man pe ne, Yesu tanɔbɛɛ la kolosi

na e te ɔ boose e nyiaa, “Simɔn, sena yena nya agyuen? Balan bomɔ gyan te tɛle kei dɔɔ gyooneɲ ne lɛɛ lempoo lee? Donɔɔsetena gyan yaa nɔɔla gyan?”²⁶ Te Pita tiranɔɔ nyiaa, “Nɔɔla gyan te bɛɛ lɛɛ.” Kenɛte Yesu yako e nyiaa, “Akpaa mena na donɔɔsetena te nyinɲ ba wose.”²⁷ Mɔna kenɲ dɔɔ ne gyae nyi daa na wɔ ke yala dɔɲa dɔɔ ya nɛ, mo n darawaa na n ke gyu boo man ke lɔ. Krepɛii gyanɲbate nɔn n ke kyanɲ nɛ, n wola ɔ nɔɔ na n kena kɔba kenɲ gyae ka yee daa na neɲ wui lempoo kenɲ ketɔ. Lese ke na n ka mo gyina wɔ.”

18

Amɔte kela na ɔ dɔɔ Wurubuarɛ gyoori kenɲ man?

Maake 9:33-37; Luka 9:46-48

¹ Mena debanɲ kenanɲ man nɛ, Yesu kaseela banɲ kɔɲawɔ ɔ gyan kaa boose e nyiaa, “Amɔte yena walanɲ kegyia Wurubuarɛ gyoori kenɲ man?”² Kenɛte Yesu baake biikyaabii nɔlo kaa seɲ be siaman,³ te ɔ yako wɔ nyiaa, “Ampanɲ yaa mɛɛ yako nɔn ɛ ke nyii nyiaa, akpaa ɛ te kyɛɛkee ɛ dinɔɔ na ɛ ke yɔkɔse ɛ wose yɛɛ nɲba bia ya nɛ, ɛ be gyae ɛ ka gyoo Wurubuarɛ gyoori kenɲ man ya.”⁴ Mena dɔɔ walanɲ kamase nɔn ɔ yɔkɔse ɔ wose nɲba biikyaabii kei nɛ, nɔn yena walanɲ kegyia Wurubuarɛ gyoori kenɲ man.⁵ Te walanɲ kamase nɔn ɔ lɛɛ

biikyaabii kei dinɔɔ ma yele man na, manɲ yaa ɔ lɛɛwɔ.

⁶ Mɔna walanɲ kamase nɔn ɔ yeli bia buruburu kɛwɔ banɲ bɔɔ lɛɛ manɲ di nɛ man nɔlo de yɛɛ dukum nɛ, kenanɲ na nyi akpaa ba mo boe dinaa dinaa kpanɲ ɔ wɔɲe man, te be funɲ e do epɔ man na dei kela.⁷ ɛmɛɛ balanɲ banɲ ɛ kyaa tɛle kei dɔɔ nɛ ɛ laako lee abɔɔ nɲan ne yeli balanɲ ne yɛɛ dukum nɛ dɔɔ. Kaboena nyi mena abɔɔ kenɲa dɛɛ kɔɲ, mɔna nyanɲ walanɲ nɔn nɲe gyae ke ta n dɔɔ kɔɲ nɛ nyaa laako.

⁸ Nyi akpaa n nyinɲmaa yaa n nae ne yele la te n ne yɛɛ dukum na kara ke leki. Nawolo nyi, dei nyi nya lee kaderɲ na n ka gyoo Wurubuarɛ gyoori kenɲ man, kela nyi baa mo neɲ nyinɲmaase ala yaa nawɔɔ ala ka do boalanɲ kenɲ ke bɛɛ yem ya nɛ man.⁹ Te akpaa nyi n sibii ne yele la te n ne yɛɛ dukum na kulu ke leki. Dei nyi nya mo sibii dokolonɲ gyoo Wurubuarɛ gyoori kenɲ man, kela nyi baa mo neɲ na n sia ala ka do boalanɲ kenɲ ke bɛɛ yem ya nɛ man.

Nam nɔn ɔ ba yoo nɛ dudu

Luka 15:3-7

¹⁰ Kenɛte Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, ɛ kɛɛ nideli nyi ɛ be kɛɛ balanɲ kɛwɔ banɲ bɔɔ lɛɛ manɲ di te bɔɔ yɔkɔse ba wose nɲba bia nɛ nyi be man nɔlo yɛɛ walanɲ yakaate e ya. Mɛɛ yako nɔn baa ɛ ke nyii nyiaa,

mena balan kewo dana Wurubuarē kpilala ban ba senēē me kya Wurubuarē non o kyaa adido ne siaman, bēē fane fa wo deban kamase. ¹¹ Man Deniwalan Bu non kōnāe me kaa lēē ban bōo yoo Wurubuarē gbēē man nē nyee. ¹² Kenje Yesu bōose wo nyiaa, sena te e na gyuenj lee nombia kenja man? Akpaa nolo dana namense sōnononj (100) te be man dokolonj da yoo na wonj te o ne yēē? O be gyae waa tina sōnonaara na kufu kadaale (99) ban yela bula dōo botōo, na waa ta keo non o ba yoo nē kaboena waa naa e yee? ¹³ Ampan yaa mēē yako non nyi akpaa o naa e na, o sia na gye o dōo nideli kela sōnonaara na kufu kadaale ban be ta yoo ya nē. ¹⁴ Mena mo te e kya non o kyaa adido nē, bēē gyae nyi balan ban bōo lēē manj di nē, be man nolo dēē yoo ya.

Mena kenj emēē na n dōo non o be yēē neŋ dukum nē e ke kyaa

¹⁵ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, akpaa n dōo Kristo baale de yēē neŋ nombiikum na, gyu o gyanj na n kaa bōose e. Mōna yela ka ke yēē emēē na e e bala nombia. Akpaa o nyii neŋ na, n te tale baa besena e kōnj gbēē kpaakpaate dōo. ¹⁶ Mōna nyi akpaa o te nyii neŋ ya na, mo Kristo baale dokolonj yaa balan bala kpu na n wose na e ke gyu o

gyanj. Kei gyae ke yela n ke nyiŋ adanseetena bala yaa batooro nombia nenanj man, nŋba mena kenj Wurubuarē nombia ne yako nē. ¹⁷ Akpaa o bēē o te nyii non ya nē, kenanj na baake e n tebia Kristotena dikpii kenj gyanj. Te akpaa o bēē o te nyii ban mo ya nē, kenanj na kēē e nyi o yēē walan non o ba gyenj Wurubuarē ya, yaa o yēē dukumyēere e. ¹⁸ “Ampan yaa mēē yako non e ke nyii nyiaa, kpene kamase kenj e gyō ke dowoe tēēle kei dōo nē, na ba te gyō ke dowoe adido, te kpene kamase kenj e booli ke tēēle kei dōo nē, na ba te booli ke adido mo.” ¹⁹ “Te mēē yako non baa bela nyiaa, kpene kamase kenj e man balan bala de yēē nōdokolonj senj ke dōo fane tēēle kei dōo na, me kya non o kyaa adido nē waa yēē ke fa non.” ²⁰ Nawolo nyi botōo kenj balan bala yaa balan batooro de gyanjēē ma yeŋe man na, me kpuē na wo.

Betabonjmon te kaboena nyi baa mo walan dukum kyēē e

²¹ Kenje Pita kōnawo Yesu gyanj kaa bōose e nyiaa, “Me Gbenjgyoo, betabonjmon te me dōo de yēē nombiikum me dōo na te maa mo kyēē e? Maa mo kyēē e betabonyetooro?” ²² Kenje Yesu tiranōo fa e nyiaa, “Koa, na betabonyetooro ya, mōna betabosōnōtooro na kufu akpenj nyetooro (70 x 7).”

²³ Ken̄te ɔ yako wɔ nyiaa, “N̄ne te Wurubuarē gyoori ken̄ doo. Ke yeē nḡba gyoō ñon ɔ ne gyaē nyī ñon na ɔ tewul̄ē ke kyaa, na baā keē komā ñan bē dana ē nē. ²⁴ Bē ka betā fias̄ē bēē gyoō ñē man̄ nē, tē bā moō tobaalē ñon ɔ dana ē kom̄ kɔba na nsendeē yā nē kona ē. ²⁵ Ken̄ tobaalē ñon tē nyin̄ kɔba ken̄ waā tɔ yā dɔɔ nē, ɔ gbengyoō ñon yako wɔ nyī baā mō ñon na ɔ w̄elē na ɔ bia na wā abɔɔ ñan pou ɔ dana nē kē yɔɔ, na baā mō kaā tɔ kom̄ ken̄. ²⁶ Ken̄te ɔ tobaalē ñon tisiwɔ bun̄ ɔ nawɔɔ t̄ē waase ē nyiaa, ‘Nyin̄ konɔɔ fā man̄, maā tɔ nēn̄ kom̄ ken̄ pou.’ ²⁷ Botɔɔ tē ɔ nombiā yeē ɔ gbengyoō ñon waran̄ase, tē ɔ moō kom̄ ken̄ pou kyeē ē tē ɔ tina ē yela nyī waā ta. ²⁸ Mɔnā menā tobaalē ñonan̄ kā leē botɔɔ nē, ɔ kē gyan̄eē na ɔ dɔɔ ñolo ñon ɔ dana ē kom̄ biī daalē nē. Botɔɔ tē tobaalē ñon lɔwɔ̄ kyan̄ ɔ dɔɔ ñon wɔ̄nē man̄ tē ɔ yako ē nyiaa, ‘Tɔ man̄ mā kom̄ ken̄ pou n̄ dana man̄ nē?’ ²⁹ Ken̄te ɔ dɔɔ ñon mɔ̄ tisiwɔ bun̄ ɔ nawɔɔ t̄ē waase ē nyiaa, ‘Mē dɔɔ nyin̄ konɔɔ fā man̄ maā tɔ nēn̄ n̄ kom̄ ken̄ pou.’ ³⁰ Mɔnā tobaalē ñon bēē, tē ɔ yela bā moō ɔ dɔɔ ñon ketɔ̄ denī nyī waā doo botɔɔ, keliī deban̄ ken̄ waā tɔ ē ɔ kom̄ ken̄ pou. ³¹ Tewul̄ē akan̄ ban̄ kenā menā nē takaā wɔ̄ nideli, ken̄te bē gyuuwɔ̄ kē tɔl̄ē nombiā ñan pou fā bē gbengyoō ñon.

³² Botɔɔ tē bē gbengyoō ñon baakē tobaalē ñon tē ɔ yako ē nyiaa, ‘N̄ yeē walan̄kum̄ ñolo ē. Nyan̄ waasē man̄ tē mā moō n̄ kom̄ ken̄ n̄ dana man̄ nē pou kyeē nēn̄. ³³ Won̄ dɔɔ tē nyan̄ mɔ̄ n̄ tē wiī n̄ dɔɔ ñon waran̄ase, nḡba menā ken̄ man̄ bē wiī nēn̄ nē ya?’ ³⁴ Menā dɔɔ ɔ gbengyoō ñon gyen̄ā ban̄, tē ɔ yela bā moō tobaalē ñon ketɔ̄ denī na waā naā diyem̄ keliī deban̄ ken̄, ñon mɔ̄ waā tɔ ɔ komā ñan ɔ dana ē nē pou. ³⁵ Menā dɔɔ em̄ē ban̄ ē tā mō ē tebiā nombiakum̄ē kyeē wɔ̄ leē ē konɔɔsē man̄ yā nē, menā tē mē kyā ñon ɔ kyaā adidō nē waā yeē ñon.”

19

Yesu kawola lee yale kebee wose man

¹ Yesū kekolosī nombiā ken̄ā pou tan̄ nē, ɔ leewɔ̄ Galeliā t̄ēlē man̄ gyū Gyudiā t̄ēlē man̄, Gyɔɔdan̄ boō ken̄ dingyin̄. ² Balan̄ burum̄ sila ē gyū botɔɔ tē ɔ kyɔɔ wɔ̄ bē kawees̄ē pou.

³ Ken̄tē Farasiitenā baalē kɔ̄nawɔ̄ bē kaā teesē ɔ nooman̄ tē bē boɔsē ē nyiaa, “Dā mmaraā nē fā daā gb̄ē nyī ñolo waā talē bēē ɔ w̄elē leē nombiī kamasē dɔɔ?” ⁴ Ken̄tē Yesū tiranɔɔ̄ fā wɔ̄ nyiaa, “Ē tē kalā tā Wurubuarē nombiā an̄marasen̄ seē ñan̄ nyī, leē kewalan̄ ken̄ na, Wurubuarē yeē alō na baalē bo, ⁵ tē ɔ yakowɔ̄ nyiaa, ‘Leē keī dɔɔ nē baalē waā tina ɔ kyā na ɔ naā yela, na waā mō ɔ

wose mataa na ɔ wɛɛle, na be balan bala ka bese walan dokolon yee?' ⁶ Mena dɔɔ be ta tekaa yɛɛ balan bala bela ya, mɔna be ta bese walan dokolon. Mena dɔɔ kpene kenj Wurubuare ba mo bom yɛɛ ke dokolon nɛ, ɲolo na ɲolo na kpase ke man ya." ⁷ Kenje Farasiitena ban bɔɔse Yesu nyiaa, "Nyi akpaa mena te doo na, weera dɔɔ te de naana Mosesi yɛɛ mmaraa see nyi, baale waa tale ɲmarase yale kebɛɛ tɔne fa ɔ wɛɛle na waa bɛɛ e?" ⁸ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "Ɛ konɔɔyɔn dɔɔ te de naana Mosesi fa ɲon mena gbɛɛ kenan. Mɔna lee kewalan kenj na, be doo mena ya. ⁹ Mena dɔɔ mɛɛ yako ɲon baa nyiaa, nyi akpaa na alo lee ɔ baale wɔle bo ya, te ɔ baale de bɛɛ e gyu ke yala alo wɔle nɛ, Wurubuare siaman na ɔtenate gyae ɲolo wɛɛle baa." ¹⁰ Kenje Yesu kaseela banj yako e nyiaa, "Nyi akpaa nne te yale wose man nombia doo na, kenan na walan te yale koran ya na dei." ¹¹ Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, "Nombia ɲan mɛɛ yako ɲon nɛ, na walan kamase ne gyae la waa tale lɛɛ ɲa do ya, gyise balan banj Wurubuare ba mo mena bɛɛɛ kenan boele wɔ nɛ baagen. ¹² Balan baale kyaa kenj nyi bɔɔ gyae baa tale yala ala ya, nawolo nyi mena te ba lola wɔ. Balan baale mɔ dɔɔ, balan yɛɛ na wɔ kenj nyi bɔɔ gyae baa tale yala

ala ya. Balan baale mɔ dɔɔ, Wurubuare gyoori kenj dɔɔ te banj gbagba bɛɛwɔ nyi bɔɔ yale ya. Walan kamase ɲon waa tale lɛɛ nombia kenj do na, waa lɛɛ ɲa do."

*Yesu ke hiraa bia
Maake 10:13-16; Luka
18:15-17*

¹³ Kenje balan baale moo bia kɔn Yesu gyan nyi waa mo ɔ nyinmaa gyakaa be dɔɔ na waa fane fa wɔ. Mɔna ɔ kaseela banj kena mena nɛ, be ɲmanyanj balan banj. ¹⁴ Yesu kena mena nɛ ɔ yako wɔ nyiaa, "Ɛ yela bia banj ke kɔn me gyan. Ɛ na tɔ wɔ gbɛɛ ya, nawolo nyi Wurubuare gyoori kenj yɛɛ balan banj bɛɛ yɔkɔse ba wose ɲgba bia kɛwɔ dinɔɔ nɛ wui." ¹⁵ Yesu ka mo ɔ nyinmaa gyakaa bia banj dɔɔ tan nɛ, te ɔ leewɔ botɔɔ lanj.

*Kɔbate ɲolo wose man
nombia
Maake 10:17-31; Luka
18:18-30*

¹⁶ Wee daale nɛ tobaale ɲolo kaa bɔɔse Yesu nyiaa, "De Gbenjgyoo, wonj deeli yaa maa yɛɛ na maa nyin nyeedonj kekpa kenj?" ¹⁷ Botɔɔ te Yesu bɔɔse e nyiaa, "Weera te n ne bɔɔse man lee deeli keyɛɛ wose man. Wurubuare waagenj dei la. Mena dɔɔ nyi akpaa n ne gyae n ke nyin nyeedonj kekpa kenj nɛ, kenan na kaboena nyi nya di Wurubuare mmaraase ɲan dɔɔ." ¹⁸ Botɔɔ te tobaale ɲon bɔɔse Yesu nyiaa, "Mmaraase ɲemɔ?" Kenje Yesu tiranɔɔ fa e

nyiaa, “Na ko walaŋ ya, na lee n wεεle yaa n baale wole ya, na ηmεεle ya, na kara n dɔɔ nɔɔ ya. ¹⁹ Bu n kya na n naa, na n ke gyae n tebia ηgba mena keŋ n ne gyae nyaŋ gbagba n wose nε.” ²⁰ Keŋte tobaale ηon yakowɔ nyiaa, “Me wulaa mee di mmaraase keŋa pou dɔɔ. Wonŋ kaa la nyi maa yεε bela?” ²¹ Botɔɔ te Yesu yako e nyiaa, “Nyi akpaa n ne gyae n ke de kelii ɔto na, gyu ke yɔɔ nya abɔɔ ηan pou n dana nε, na n ka mo kɔba keŋ kpεleε ayematena na n ke kɔŋ kaa sila maŋ. N yεε mena na, n ke nyiŋ abɔɔ kpaakpaa see n wose Wurubuarε gyaŋ adido.” ²² Tobaale ηon ke nyii nombia keŋa nε, ɔ moo waraŋase lee botɔɔ nawolo nyi ɔ dana kɔba na nsendee ya.

²³ Keŋte Yesu yako ɔ kaseela baŋ nyiaa, “Mεε yako ηon ε ke nyii nyiaa, gyae ke yεε doŋ fa baŋ be dana kɔba nε nyi baa gyoo Wurubuarε gyoori keŋ man. ²⁴ Mεε yako ηon bela nyiaa, gyae ke yεε doŋ fa baŋ be dana kɔba nε nyi baa gyoo Wurubuarε gyoori keŋ man, kela nyi kurumɔɔ ka gyoo ηarale bɔɔ man lee.” ²⁵ Yesu kaseela baŋ ke nyii nombia keŋa nε doo be nɔɔ te be bɔɔse e nyiaa, “Nyi nne te doo na, amɔte ne gyae la waa nyiŋ nyeekeleε baa?” ²⁶ Keŋte Yesu kεε wɔ te ɔ yako wɔ nyiaa, “Denibalaŋ gyaŋ na

ηolo be tale yεε nombii kei ya, mɔna kpene kamase be kyaa keŋ Wurubuarε be tale yεε ya.”

²⁷ Botɔɔ te Pita bɔɔse Yesu nyiaa, “De Gbenjgyoo! Daa dɔɔ de te tina kpene kamase keŋ de dana nε yela, te de dɔŋεε de silana neŋ. Wonŋ yaa dee nyiŋ baa?” ²⁸ Keŋte Yesu yako wɔ nyiaa, “Ampanŋ yaa mεε yako ηon ε ke nyii nyiaa, debaŋ keŋ kpene kamase de kaa bese wole te maŋ Deniwalaŋ Bu ηon de kyaa me gyooro gbeli keŋ dɔɔ me gyoorobiiri man nε, εmεε baŋ ε be sila maŋ nε ε ke kyaa gyooro gbeleε kufu ala dɔɔ, na ε ke di Iseraetena akpanalaŋse kufu ala ηan balaŋ nombia. ²⁹ Te ε man walaŋ kamase ηon ɔ be tina ɔ dekpanalaŋ yaa ɔ naabia yaa ɔ deesina, yaa ɔ kya yaa ɔ naa yaa ɔ bia yaa ɔ tεεlese yela lee maŋ dɔɔ nε, waa bese nyiŋ ηa akpeŋ sɔŋonɔŋ (100) kpu, na waa bese nyiŋ nyeedonŋ kekpa a keŋ mɔ. ³⁰ Mɔna balaŋ burum baŋ be yεε siamante-nawɔ nε, baa kaa bese wole nyibaŋ, na balaŋ burum baŋ be yεε wole nyibaŋwɔ nε kaa bese siamantena.”

20

Tomyεera baale dudu

¹ Keŋte Yesu gyoo dudu lese nombia ηan ɔ be yako nε man wola wɔ nyiaa, “Wurubuarε gyoori keŋ yεε ηgba wɔɔfarale ηon, ɔ ba koro nebo nebo fuu gyu ɔ ne gyae paasetena na be kaa yεε tom

ɔ wɔɔman nɛ. ² Balee ɲon na paasetena ban pou ke sɛɛ wee dokolon koya dɔɔ nɛ, ɔ moo wɔ gyu ɔ wɔɔ ken man nyi ba ke yɛɛ tom. ³ Kegyo deban kadaale nɛ, ɔ leewɔ gyu abɔntere man te ɔ kenna tewulɛɛ baale mɔ senɛɛ yakaa bɔɔ ne yɛɛ kolo ya. ⁴ Kenɛte ɔ yako wɔ nyiaa 'Emɛɛ mɔ ɛ gyu me wɔɔ ken man ke yɛɛ tom. Maa tɔ ɲon kom ken kaboenan nyi maa tɔ ɲon nɛ.' " ⁵ Mena dɔɔ ban mɔ gyuuwɔ ɔ wɔɔ ken man. Weese ka sen dɛɛ, na ɔ ke gɛɛse nɛ, ɔ besewɔ ka mo balan gyu ɔ wɔɔ ken man bela. ⁶ Ke lii balinɔɔ weese ɲgba deban anon nɛ, ɔ besewɔ gyu kena balan baale mɔ senɛɛ yakaa. Kenɛte ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, "Weera te gyen pou ɛ senɛɛ kebo yakaa ɛ bɛɛ yɛɛ kolo ya?" ⁷ Kenɛte balan ban tiranɔɔ nyiaa, "Nawolo nyi ɲolo te fa daa tom dɛɛ yɛɛ ya." Botɔɔ te balee ɲon yako wɔ nyiaa, "Kenan na emɛɛ mɔ ɛ gyu ke yɛɛ tom me wɔɔman." ⁸ Ke lii balinɔɔ nɛ, wɔɔte ɲon yako ɔ tewulɛɛ ban man kegyia ɲon nyiaa, "Baake paasetena ban na n ke tɔ wɔ kom. Tanɲbɛɛ tɔ ban bɔɔ dɔɔ wɔle gyu wɔɔ ken man nɛ kom, penan n kaa tɔ ban bɔɔ tanɲbɛɛ gyu nɛ." ⁹ Balan ban bɔɔ dɔɔ wɔle gyu wɔɔ ken man balinɔɔ weese nɛ kɔɲawɔ, te be tɔɔ wɔ kom ɲgba menan ken wɔɔte ɲon be yako nyi waa tɔ gyanɲba nyiban ban nɛ. ¹⁰ Mena dɔɔ ban bɔɔ tanɲbɛɛ gyu

wɔɔ ken man lee nebo nebo nɛ kɔɲawɔ na, ba agyuen yena nyi ban baa nyin kela be tebia ban. Mɔna be tɔɔ ban mɔ man walan kamase kom ɲgba wɔle nyiban ban nɛ. ¹¹ Ba ke lɛɛ be kɔbase tan nɛ, be fiasɛɛ bɛɛ kolosi tia wɔɔte ɲon nyiaa, ¹² "Balan kewɔ ban bɔɔ kɔɲ wɔle wɔle kei nɛ, yɛɛ tom bo deban dokolon koon. Mɔna daa dɔɔ da senawɔ weese kpalala kei man leenan nebo kaa lii balinɔɔ kei. Kenan wɔle koran na, n besewɔ tɔ de popou kom kyɛkyɛ." ¹³ Botɔɔ te wɔɔte ɲon tiranɔɔ fa be man ɲolo nyiaa, "Me gyoo, me ta ɲere nen do ya na. ɲgba daa na nen kolosiwɔ see nyi n yɛɛ tom wee dibilin na, nne te maa tɔ nen kom. ¹⁴ Mo n kɔba na n ke ta gyu n dɛɛ. Man gbagba gyae la nyi maa tɔ ban bɔɔ dɔɔ wɔle kɔɲ nɛ kom ɲgba menan ken mɔɔ tɔ nen nɛ. ¹⁵ Me dana gbɛɛ ken nyi maa mo man gbagba me kɔba yɛɛ kpene ken mɛɛ gyae. Ken me dana wɔe dɔɔ te na wee nen nɛ?" ¹⁶ Kenɛte Yesu yako wɔ nyiaa, "Mena mɔ te wɔle nyiban baa kaa bese gyanɲba nyiban, na gyanɲba nyiban mɔ kaa bese wɔle nyiban."

Yesu ka bese kolosi lee ɔ yen wose man

Maake 10:32-34; Luka 18:31-34

¹⁷ Wee daale Yesu kee gyu Gyerusalem donɔɔ man nɛ, ɔ baake ɔ kaseela kufu bala ban lee yenan te ɔ yako wɔ nyiaa, ¹⁸ "Dee

gyu Gyerusalem donoo man baa. Baa lese man Deniwalaŋ Bu ŋon fa Wurubuare saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wola ban, na baa di me nombia bu man foo nyi baa ko man. ¹⁹ Baa mo man do balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne nyinmaa man na baa kulu man, na baa tuku man na baa gyo man sakaa opanɗan doo na maa yen. Mɔna weeya atoorote na, Wurubuare waa gyuuusu man lee yen man."

*Sebedeo bia
Maake 10:35-45*

²⁰ Kenɗe Sebedeo bia, Gyemisi na Gyɔn be naa moo wo koŋ Yesu gyan te o buɗawo o nawoo tee sola e nyi waa kyoo e na nombii daale. ²¹ Kenɗe Yesu boose e nyiaa, "Won te n ne gyae nyi maa yee fa neŋ?" Te alo ŋon tiranoo fa Yesu nyiaa, "Mee gyae nyi n ke fa me bia bala kewo gbее, na ŋolo ke kyaa n dunoluŋ doo, na ŋolo mo ke kyaa n demena doo n gyoori keŋ man." ²² Botoo te Yesu yako wo nyiaa, "E ba gyeŋ kpene e na solo ne ya. E ke tale naa diyem keŋ maa naa ne?" Kenɗe be tiranoo fa e nyi, "Ayi, dee tale." ²³ Te Yesu yako wo nyiaa, "E ke tale naa diyem keŋ maa naa ne, mɔna moo taŋ doŋ keŋ maa lese walaŋ ŋon waa kyaa ma dunoluŋ yaa ma demena doo ya. Mena akyaese keŋa doe fa balan ban me kya

gbagba be desina see wo ne." ²⁴ Yesu kaseela kufu akan ban ke nyii mena nombia keŋa ne, ba gyeŋa ban Gyemisi na Gyɔn doo. ²⁵ Botoo te Yesu baake o kaseela ban pou yilaa te o yako wo nyiaa, "E gyeŋ nyi teele kei doo gyooneŋ ne di gyoori bo be balan doo, te be kegyiise ban mo dana doŋ be doo. ²⁶ Mɔna emee doo, na mena te kaboena nyi dee doo e man ya. E man walaŋ kamase ŋon o ne gyae nyi waa bese e kegyia ne, kaboena nyi waa bese e kegbetibii. ²⁷ Te e man walaŋ kamase ŋon o ne gyae nyi waa bese e siamante ne, kaboena nyi waa bese e popou e kegbetibii. ²⁸ Mena mo te man Deniwalaŋ Bu ŋon te koŋ nyi balan baa som man ya, mɔna me koŋae me kaa som balan, na maa yen lee balan burum nyee."

*Yesu kekyoo siayeleesatena
bala baale*

*Maake 10:46-52; Luka
18:35-43*

²⁹ Yesu na o kaseela ban kee lee Gyeriko donoo man ne, balan burum sila wo. ³⁰ Na siayeleesatena bala baale kyaa gbееnaa nooman botoo. Be ke nyii nyi Yesu ne laŋa laa ne, be gyinaa be noo baake nyiaa "De Gbengyoo, gyoo Defidi o naanabii, wii de waraŋase." ³¹ Kenɗe balan ban ŋmanyar wo nyi baa wu be noo. Mɔna nenee gba te be desina fae yeesa nedoŋ nyiaa, "De

Gbenjyoo, gyoo Defidi ɔ naanabii, wii de waranase.”
 32 Botɔɔ te Yesu dɔɔwɔ seŋ te ɔ baake wɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Wɔŋ te ε ne gyae nyi maa yεε fa ŋon?”
 33 Kenŋe be tiranɔɔ nyiaa, “De Gbenjyoo, dεε gyae de sia ke gyuuusu.” 34 Botɔɔ te Yesu wii be waranase, te ɔ moo ɔ nyinmaa tinaa be sia. Debokenaŋ man te be sia gyuuusuwɔ, te be sila Yesu laŋ.

21

Yesu kegyu Gyerusalem gyoorobiiri man

Maake 11:1-11; Luka 19:28-40; Gyɔn 12:12-19

1 Yesu na ɔ kaseela ka benaa Gyerusalem donɔɔ, te be kelii Betifagi donɔɔ ken ke kyaa oliifi bula ken dɔɔ nε, ɔ kpila ɔ kaseela bala, 2 te ɔ yako wɔ nyiaa, “ε gyu donɔɔ ken kyaa ε siaman nε man. ε gyoo ke man pε nε, ε kena afurum kpanŋε na ɔ bu seŋε ɔ gyaŋ. ε booli wɔ na ε ka mo wɔ kɔna maŋ. 3 Akpaa ŋolo de bɔɔse ŋon nombii daale nε, ε yako e nyiaa, ‘De Gbenjyoo Yesu ne gyae na wɔ.’ ε yako mena nε, waa tina wɔ yela fa ŋon debokenaŋ man.” 4 Mena nombia kenja pou kɔŋawɔ mena, te yela Wurubuare nombia anmaraseŋ see ŋan ɔ be tεε ɔ dekpenkpenjyɔɔre dɔɔ yako nε, kɔŋawɔ ampaŋ. 5 ɔ yakowɔ nyiaa, “ε yako Gyerusalemtena nyiaa,

‘ε keε! ε gyoo ne kɔŋ ε gyaŋ. ɔ te yɔkɔse ɔ wose, te ɔ kyaa afurum dɔɔ. ɔ kyae afurum bu dɔɔ ɔ ne kɔŋ.’ ”

6 Kenŋe Yesu kaseela ban gyuuwɔ ke yεε ŋgba mena ken ɔ be yako wɔ nε. 7 Ba moo afurum ŋon na ɔ bu kɔŋ, te ba moo be kanyaŋse gyakaa be dɔɔ, te Yesu gyeŋawɔ kyaa. 8 Balan burum feleε be kanyaŋse lo gbεena kɔŋ man, te baale mo keεε daase tombia na ŋe faareŋse lo gbεena man fa e. 9 Balan burum ban be dɔŋεε Yesu siaman, na ban be dɔŋεε ɔ wɔle nε pou fiasεε beε fae yeesa nyiaa, “Gyoo Defidi ɔ naanabii, leε daa!
 ε fa dεε lese walaŋ ŋon ɔ ne kɔŋ de Gbenjyoo Wurubuare yele man nε yele.

Wurubuare ŋon n kyaa adido, leε daa!”

10 Yesu ke kɔŋ kaa gyoo Gyerusalem donɔɔ man nε, donɔɔ ken pou sinjiwɔ te be bɔɔse dɔŋa nyiaa, “Walaŋ wɔŋti yena kei?” 11 Kenŋe balan ban tiranɔɔ nyiaa, “Kei yena Yesu, Wurubuare dekpenkpenjyɔɔre ŋon ɔ ba lee Nasarete donɔɔ ken ke kyaa Galelia tεεle man nε.”

Yesu kegegi abɔɔyɔɔra Wurubuare ɔsom deni dinaa ken man

Maake 11:15-19; Luka 19:45-48; Gyɔn 2:13-22

12 Yesu gyuu Wurubuare ɔsom deni dinaa ken depanalaŋ man, te ɔ kenaawɔ

nyi balan ne di kebu botoo. Kenje o gegi balan ban bee yoo aboo na ban bee lee aboo botoo ne pou. O besenaa balan ban bee yelee koba ne tebuluse bunji, te o teese balan ban bee yoo awulunna ne mo gbelee lo. ¹³ Kenje o yako wo nyiaa, "Wurubuare nombia anmarasen see ne yako daa nyiaa, Wurubuare kpa,

'Me deni gyae ke yee botoo kenj baa fane,'

mɔna emee ta besena ke yee nmee latena deegyanee."

¹⁴ Siayeleesatena na otakasese kɔɔawo o gyan Wurubuare osom deni dinaa kenj man botoo, te o kyoo wo be kawese pou. ¹⁵ Mɔna saese kegyiise na mmaraa wola ban kena gyakolon nombia njan Yesu be yee, na mena kenj bia ne fae yeesa Wurubuare osom deni dinaa kenj man nyiaa, "Gyoo Defidi o naanabii lee daa" ne, ba gyeja ban Yesu doo. ¹⁶ Kenje be boose Yesu nyiaa, "N ne nyii nombia njan bia ban ne yako?" Te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "Ayi, mee nyii." Kenje o boose wo nyiaa, "E te kala ta na e kena kpene kenj Wurubuare nombia anmarasen see njan ne yako ne yee? Ba te nmarase see nyiaa,

'Bia buruburu na kyokyoose te n lesewo see nyi baa lese n yelee' "

¹⁷ Kenje Yesu leewo be gyan donoo kenj man, te o gyuuwo

Betani donoo man, te o doowo botoo.

Yesu ke falaa fiigi dan kenj Maake 11:12-14, 20-24

¹⁸ Tee kena nebo nebo fuu kenj Yesu ba bese o wole o ne kɔɔ Gyerusalem donoo man ne, na tanam na ko e. ¹⁹ Botoo te o naa fiigi dan daale senje gbeenaa nooman, te o kpasewo gyu ke tee nyi mberem waa nyinj ke bia njaale di. Mɔna o te nyinj bii dokolon na dokolon ya. Ke yee faarenje wolowolo bo. Botoo te Yesu falaa dan kenan nyiaa, "N be gyae n ka tekaa se bii na bii bela ya." Debokenan man te fiigi dan kenj botowo. ²⁰ O kaseela ban kena mena ne, doo be noo te be boose e nyiaa, "Kɔɔna sena te fiigi dan kenj botowo karatete dokolon mena?" ²¹ Kenje Yesu yako wo nyiaa, "Mee yako njan e ke nyii nyiaa, akpaa e lee man di nideli te e te lee anmaaren ya ne, na kpene kenj be kɔɔ fiigi dan kei doo ne kaagen te e ke tale yee ya. Mɔna e ke tale yako bula kei koran nyiaa, 'Koro ke yala epo man' te ke gyae ke kɔɔ mena. ²² Nyi akpaa e lee man di ne, kpene kamase kenj e ke fane boose Wurubuare ne, e nyinjmaa gyae ke kanj ke."

Ba ke boose Yesu o donj wose man nombia

Maake 11:27-33; Luka 20:1-8

²³ Kenje Yesu besewo kɔɔ Wurubuare osom deni dinaa kenj man, te o kee wola

wɔ Wurubuarɛ nombia ɲan nɛ, saese kegyiise na donɔɔ kegyiise kɔɲawɔ ɔ gyan kaa bɔɔse e nyiaa, “Don ɔwɔnti yaa n dana n ne yɛɛ mena abɔɔ kenja pou? Amɔte faa na neɲ mena don kenan?”
 24 Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Man mɔ ne gyae maa bɔɔse ɲon nombii dokolon. Nyi akpaa ε tiranɔɔ fa man nɛ kenan na man mɔ maa wola ɲon don ken me dana mɛɛ yɛɛ mena abɔɔ kenja pou. 25 Gyɔn Wurubuarɛ lonkesɔ ken ɔ be sɔ balan nɛ, ka lee alen? Ka lee Wurubuarɛ gyan yaa balan gyan?” Botɔɔ te ba gyoo nombia ɲan man te be bɔɔse dɔɲa nyiaa, “Wɔn te dɛɛ yako? ‘Akpaa de yako nyi ka lee Wurubuarɛ gyan na, waa bɔɔse daa nyi wɔn dɔɔ te da te lɛɛ Gyɔn nombia ɲan di ya?’ 26 Te akpaa de yako nyi ka lee balan gyan na, dee yee balan burum kɛwɔ mɔ. Nawolo nyi be popou ne lɛɛ di nideli nyi Gyɔn yɛɛ Wurubuarɛ dekpenkpenɲyɔɔre e.” 27 Mena dɔɔ be tiranɔɔ fa Yesu nyiaa, “Dɔɔ gyen ya.” Kenje Yesu mɔ yako wɔ nyiaa, “Akpaa mena na, man mɔ ba wola ɲon me don ken da lee ya.”

Bia bala baale wose man dudu

28 Kenje Yesu besewɔ gyɔ dudu fa wɔ nyiaa, “Balee ɲolo kyaawɔ ken ɔ dana bia baala bala. Wee daale nɛ, ɔ gyuu ɔ bu kegyia ɲon gyan ke yako e nyiaa, ‘Me bu, mɛɛ gyae nyi gyen n ke gyu me

wɔɔman ke yɛɛ tom fa man.’ 29 Kenje ɔ bu ɲon yako e nyiaa, mɔɔ gyae maa gyu ya, mɔna wɔle wɔle nɛ, ɔ kaa kyɛɛkee wa agyuen te ɔ gyuuwɔ. 30 Kenje balee ɲon gyuuwɔ ɔ bu kemaasa ɲon gyan ke yako ɲon mɔ mena ke. ɔ bu kemaasa ɲon sɛɛwɔ nyi, ‘Yoo taata me nyiiwɔ, maa gyu,’ mɔna ɔ te gyu ya. 31 Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, ε wola man ya agyuen. Bia bala kɛwɔ man na, wɔnti yɛɛna ɔ kya ɲon kegyae-bii? Te balan ban tiranɔɔ fae e nyiaa, ‘Bu kegyia ɲon.’ Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, ‘Mɛɛ yako ɲon ε ke nyii nyiaa, lempoolɛera na kafɔntena te tanɲbɛɛ ɲon bɛɛ gyoo Wurubuarɛ gyoori ken man.’ 32 Nawolo nyi Gyɔn Wurubuarɛ lonsoore ɲon kɔɲawɔ kaa wola ɲon gbɛɛ kpaakpaate ken ε ka mo, mɔna ε te lɛɛ e di ya. Lempoolɛera na kafɔntena ban dɔɔ, be lɛɛ e di. Kenan wɔle ε kena mena koran nɛ, ε te kyɛɛkee ya agyuen na ε ke lɛɛ e di ya.”

Paasetena baale dudu

Maake 12:1-12; Luka 20:9-19

33 Kenje Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “ε nyii dudu daale bela. Wɔɔfarale ɲolo fara wɔɔ te ɔ duu daasebia ɲaale ɲan ɲe yɛɛ ɲgba akutuse te bɛɛ baake ɲa nyi gerepo nɛ. ɔ dii aban kilisi wɔɔ ken, te ɔ wula bɔɔ ken baa sara daasebia ɲan ke man na baa lese ɲa lon lee ɲe

man nɛ. Te ɔ banja deni dɔolon dɔolon daale, kenj walanj ke kyaa ke man na waa gyee wɔɔ kenanj. Te ɔ moo wɔɔ kenj do paasetena baale nyinjmaa man nyi baa kɛɛ ke dɔɔ, te ɔ korowɔ lanj gbɛɛ. ³⁴ Debanj kelii nyi baa kɔ daasebia njan nɛ, ɔ kpila ɔ tewulɛɛ gyu paasetena banj gyanj nyi baa fa e ɔ wui nɔɔ. ³⁵ Botɔɔ te paasetena banj kyanja ɔ tewulɛɛ banj, te be tuku njolo te ba koo njolo te be funjii njolo mɔ boya. ³⁶ Kenje wɔɔte njon besewɔ kpila ɔ tewulɛɛ banj ba boe kela gyangba nyibanj banj gyu paasetena banj gyanj, mɔna be yɛɛ banj mɔ mena ke. ³⁷ Kenanj wole nɛ, wɔɔte njon kpila njon gbagba ɔ bu te ɔ yakowɔ nyiaa, 'Mberem njon na baa bu e.' ³⁸ Mɔna paasetena banj kena ɔ bu njon nɛ be yako dɔnja nyiaa, 'Kei yɛna bu njon waa kaa di ɔ kya abɔɔ njan. E yela dɛɛ ko e na abɔɔ njan nafɔ waa di nɛ ka bese de wui!' ³⁹ Mena dɔɔ be wɔnjee e lee wɔɔ kenj man ka ko. ⁴⁰ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, Mena dɔɔ wee kenj wɔɔte njon de kɔnj na, wonj te waa yɛɛ paasetena banj?"

⁴¹ Kenje be tiranɔɔ fa e nyiaa, "Waa koe mena balan kumɛɛ benanj pou, na waa mo wɔɔ kenj do paasetena woleɛ banj debanj de lii na, baa fa e ɔ wui nɔɔ nɛ nyinjmaa man." ⁴² Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, "E te kala ta Wurubuare nombia anjarasenj see njan na e

kena kpene kenj ne yako nɛ yee? Be njmarasewɔ see nyiaa,

'Boe kenj deni mmaraa banj be bɛɛ nɛ,
kenj kaa bese na mokɔɔ kasee boe kenj ne yeli deni kenj ne yɛɛ donj.
De Gbengyoo Wurubuare yɛɛ la te kɔnjawɔ mena,
te ke yɛɛ kpene kenj ke dana gyakolonj de siaman' "

⁴³ Kenje Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, "Mena dɔɔ mɛɛ yako njon e ke nyii nyiaa, Wurubuare waa leo ɔ gyoori kenj lee e gyanj, na waa mo fa balan banj baa yɛɛ ɔ kegyaebii nɛ. ⁴⁴ Walanj kamase njon ɔ yale mena boe kei dɔɔ na, gyae ke keretii e kpetekpetekpete. Te nyanj walanj kamase njon mɔ boe kenj de yale n dɔɔ na, nyanj ke petɛɛ."

⁴⁵ Saese kegyiise na Farasitena banj ke nyii Yesu aduya kenja nɛ, ba gyejawɔ nyi ba wose man nombia yaa ɔ ne yako. ⁴⁶ Mena dɔɔ be gyae gbɛɛ kenj baa mo kyanj e, mɔna be yee balan dikpii kenj. Nawolo nyi bɛɛ lee di nideli nyi Yesu yɛɛ Wurubuare dekpenkpenjgyɔɔre e.

22

Alowole dudu
Luka 14:15-24

¹ Yesu besewɔ kolosi fa balan banj aduya man nyiaa,
² "Wurubuare gyoori kenj yɛɛ njgba gyoo njon ɔ ba do kesaa fa ɔ bu njon ɔ ba kpeo

alo ne. ³ Kenje ɔ kpila ɔ tewulɛɛ nyiaa, baa gyu ke baake balan ban ɔ be lo yele baake wɔ ne nyi baa kɔn na be kaa di, mɔna be be ba te kɔn ya. ⁴ Mena doo ɔ besewɔ kpila ɔ tewulɛɛ wɔlɛɛ baale bela nyiaa, e gyu ke yako balan ban mɔɔ lo yele baake wɔ ne nyiaa, 'E kɔn, ma te tan kpene kamase. Be ta koe me nunkyue baala na me wonembia ban be dana nuɔ ne, te ba te yeɛ kpene kamase mɔ tan. E kɔn alowole ken tɛɛ na e kaa di.' ⁵ Mɔna balan ban ɔ be lo yele baake ne ta mo ɔ nombia njan yeɛ kolo ya. Kei da koro na ɔ te lan ɔ wɔɔ, kei mɔ da koro na ɔ te lan ɔ tom man. ⁶ Balan akan ban kyanɔ gyoo nɔn tewulɛɛ ban, te be tuku wɔ te ba koe wɔ. ⁷ Mena doo gyoo nɔn gyeɔn ban nideli te ɔ kpila ɔ yoonɔɔtena te be ka koe balan ban boɔ koe ɔ tewulɛɛ ban ne, te ba too be donɔɔ ken mɔ. ⁸ Kenje gyoo nɔn baake ɔ tewulɛɛ ban boɔ kaa ne te ɔ yako wɔ nyiaa, 'Ba te saa ma alowole weeneɛ njan tan, mɔna balan ban mɔɔ lo yele baake wɔ ne, ba tekaboena nyi baa kɔn kaa di ya. ⁹ Mena doo e nɛre gyoo donɔɔ ken abɔnterese man, na e ke baake walan kamase nɔn e kena ne, nyi waa kɔn alowole ken tɛɛ.' ¹⁰ Mena doo ɔ tewulɛɛ ban gyoowɔ donɔɔ ken man te be baake balan ban pou boɔ naa ne. Be baake balan kpaakpaa

nyiban na balan kumɛɛ pou, te balan kaa wulu alowole dekpanalan ken man.

¹¹ Mɔna gyoo nɔn ke kɔn kaa gyoo dekpanalan ken man ɔ kaa keɛ balan ban pou boɔ baake ne, ɔ naa baale nɔlo kyaa be man ken ɔ ba doona alowolɛɛ kegba ken kaboena nyi walan kamase waa do ne ya. ¹² Kenje gyoo nɔn boɔse e nyiaa, 'Me gyoo, sena te n yeɛwɔ kɔn kebo ken n ba doona alowolɛɛ kegba ya?' Mɔna baale nɔn te tale tiranɔɔ fa e ya. ¹³ Botɔɔ te gyoo nɔn yako ɔ tewulɛɛ ban nyi, 'E bake e ɔ nyinmaase na ɔ nawɔɔ, na e ke fun e leki ditiɔtɛɛ man. Botɔɔ te waa kyan ɔ nyee wii na waa naa diyem nideli.' ¹⁴ Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, Wurubuare baake balan burum, mɔna balan kyomii te ɔ lesewɔ lee be man."

Ba ke boɔse Yesu lee lem-poo ketɔ wose man

Maake 12:13-17; Luka 20:20-26

¹⁵ Kenje Farasiitena ban korowɔ lee yenan gyu ke bake Yesu nyeeman, mena ken baa kaa teese ɔ nɔɔman na baa mo nɔn gbagba ɔ nɔɔwoya kyan e. ¹⁶ Mena doo be kpila be kaseela ban man baale kpu na gyoo Herode balan gyu Yesu gyan. Kenje be yako e nyiaa, "De Gbengyoo, da gyen nyi n nombia doo na nɛ gbɛɛ, te n na wola balan Wurubuare gbɛeneɔn kpaakpaa njan bo na anokoare. Da gyen nyi

ηολο be tale beo nen ya, nawolo nyi n bεε κεε balan siaman ya. ¹⁷ Mena doo yako daa nya agyuenj. Dei nyi δεε τo lempoo fa Romantena gyoo dinaa ηon, yaa de na τoo ya?" ¹⁸ Mōna Yesu kena ba agyuenj kumεε ηan nε o yako wο nyiaa, "Emεε ban ε na beo ε wose, wonj doo te ε ne gyae ε ka teese me nooman. ¹⁹ ε mo kobabii kenj ε na mo τo lempoo nε kōη maa κεε." Kenjte ba moo kobabii kenj daale kōna e. ²⁰ Kenjte o boose wο nyiaa, "Amote nyee na o yele gyakaa la ke doo?" ²¹ Botoo te be tiranoo nyiaa, "Roman-tena gyoo dinaa ηon." Mena doo Yesu yako wο nyiaa, "Mena na kpene kenj yεε Gyoo dinaa ηon wui na ε mo fa e, te kpene kenj yεε Wurubuare mo wui na ε mo fa e." ²² Be ke nyii Yesu noowoya kenja nε, doo be noo. Mena doo be lanawo tina e yela.

Yesu kawola lee yenj wole kefonj wose man

Maake 12:18-27; Luka 20:27-40

²³ Mena wee kenanj ke nε, Sadukiitena ban bεε yako nyi yenj wole kefonj be kyaa ya nε kōηawo Yesu gyanj kaa boose e nyiaa, ²⁴ "De Gbenjgyoo, de naana Mosesi ηmarase mmaraa kei fa daa nyi, akpaa ηolo da yem tina o wεele yela te be ta lolo bia ya na, kaboena nyi o naabu waa yala lialo ηon na baa lola bia o kegyia ηon yele man. ²⁵ Kōηawo nyi naa

bia nyetooro baale kyaawo te kegyia ηon yala alo te o yenjawo. Mōna kenj be ta lola bia doo ya nε, te balate ηon mo yala alo ηon. ²⁶ O naabu balate na batoorote mo yenjawo yela alo ηon mena kenj be ta lola bia ya. Balanj nyetooro kewo pou yala alo kei te ba yekeewo, mōna be man ηolo na alo ηon ta lolo ya. ²⁷ Kenanj wole nε, te alo ηon mo yenjawo. ²⁸ Mena doo wee kenj Wurubuare waa gyusu balan ban pou boo yem nε lee yenj man na, baala nyetooro kewo ban boo yala alo kei gyanjee nε, be man wonji te alo ηon waa yεε o wεele?"

²⁹ Kenjte Yesu tiranoo fa wο nyiaa, "ε ta yoo, nawolo nyi ε ba gyenj Wurubuare nombia anmarasenj see ηan ya, te ε ba gyenj Wurubuare doη mo ya. ³⁰ Nawolo nyi wee kenj Wurubuare waa gyusu balan lee yenj man nε, baala be gyae baa yala ya, te boo gyae baa mo ala mo fa yale ya. Be popou baa yεε ηgba Wurubuare kpilala ban be kyaa adido nε. ³¹ ε te kala ta Wurubuare nombia anmarasenj see ηan, na ε kena kpene kenj Wurubuare be yako lee kefonj lee yenj man wose man nombia yee? O yakowo nyiaa,

³² 'Manj yena Aberaham na Asiki na Gyekopo Wurubuare.'

Wurubuare te yεε woya Wurubuare e ya,

mōna o yεε balan ban be kyaa na be sia nε

Wurubuarɛ e.”
 33 Balan dikpii ken ke nyii nombia kenɛ na, ɔ kawola ken doo be noo.

*Mmaraa dinaate
 Maake 12:28-34; Luka
 10:25-28*

34 Farasiitena ban ke nyii nyi Yesu ta mo ɔ nyansa di Sadukiitena ban doo ne, be popou kaa gyanewo debodokolon. 35 Kenje be man nolo non ɔ yee mmaraa wolale e ne, konawo ɔ kaa teese Yesu nooman te ɔ boose e nyiaa, 36 “De Gbenjyoo, Wurubuarɛ mmaraase nan pou na, wonɛti kela la?” 37 Botoo te Yesu tiranoo fa e nyiaa, “Mo n konoo pou na n wose pou na nya agyuen pou gyae n Gbenjyoo Wurubuarɛ.” 38 Kei yena mmaraa siamante na ken ka kela ne popou. 39 Alate ken mo yee ngba gyanbate ken ne. Ken yena nyi, ‘Gyae n doo ngba nyan gbagba n wose ne.’ 40 Mosesi mmaraase nan pou na Wurubuarɛ akpenkpenjyooora ban pou nombia nan boo wolo ne, senja mmaraase ala kenja doo.”

*Amote yena nyeeleere
 Kristo non?*

*Maake 12:35-37; Luka
 20:41-44*

41 Farasiitena ban ke yilaa debodokolon ne, Yesu boose wo nyiaa, 42 “Sena te e na gyuen lee nyeeleere non Wurubuarɛ be yako see nyi waa kon ne wose man? ɔ yee amote ɔ naanabii e?”

Kenje be tiranoo nyiaa, “ɔ yee gyoo Defidi ɔ naanabii e.” 43 Kenje Yesu boose wo nyiaa, “Akpa mena na, weera doo te Wurubuarɛ felin non yela gyoo Defidi baake nyeeleere non Wurubuarɛ be yako see nyi waa kon ne nyi me ‘Gbenjyoo?’ Gyoo Defidi yakowo nyiaa,

44 ‘De Gbenjyoo Wurubuarɛ non yako me Gbenjyoo nyi, tisi kyaa me dunolon doo, kelii deban ken maa mo n kolala ban do n tee.’

45 Akpa nyi gyoo Defidi baake nyeeleere non nyi ɔ ‘Gbenjyoo’ na, kenan na sena te nyeeleere non waa bese gyoo Defidi ɔ naanabii?” 46 Be man nolo te tale tiranoo fa Yesu ya. Te lee mena wee kenan ne gyu mo na, nolo te tale gyoo ɔ konoo boose e nombii daale bela ya.

23

*Yesu kefaree ɔ silala lee
 Gyudatena mmaraa wolala
 ban wose man*

*Maake 12:38-40; Luka
 11:37-52; 20:45-47*

1 Kenje Yesu kolosiwo fa balan dikpii ken na ɔ kaseela ban nyiaa, 2 “Gyudatena mmaraa wolala na Farasiitena ban yena balan ban be dana gbɛɛ nyii baa tale lese Wurubuarɛ mmaraase nan man. 3 Mena doo kaboena nyi yaa tei wo, na e ke sila kpene kamase ken beɛ wola non ne. Mona e na yee

kpene keŋ bεε yεε ne ya, nawolo nyi dɔɔ ne di be ka-wola keŋ dɔɔ ya. ⁴ Bεε bake kasolɔse ŋan kela balan ne yere wɔ, mɔna ban gbagba bεε sεε yεε kolo kyomii kyɔ wɔ na baa tale seele be kasolɔse ŋenanŋ ya. ⁵ Kpene kamase keŋ bεε yεε ne, bεε yεε bo na balan ke nyinŋ naa wɔ. Wonembu tɔne adakaasebia ŋan bεε yεε te bεε ŋmarase Wurubuarε nombia do ŋe man te bεε mo mataa be tirinɔɔse na be baamense dɔɔ ne, bee yeli be wui ŋan na keeree. Te ŋmeesenŋ ŋan bεε mo gbili ba kegba wurikyimse ŋan nɔɔsebia te ŋee wuluŋu ne, bee yeli be wui ne yεε dɔɔlonŋ dɔɔlonŋ. ⁶ Bεε gyae akyaese kpaak-paa be dεegyane di gyon, na Gyudatena ɔsom denεε man. ⁷ Bεε gyae nyi balan ke bunji do wɔ nɔɔ balan dεegyane man, te bεε gyae mɔ nyi balan ke baake wɔ nyi 'Wolala.' ⁸ Mɔna εmεε dɔɔ, ε na yebe baa baake ŋon nyi 'Wolala' ya, nawolo nyi ε popou dana wolale dokolonŋ koonŋ bo, te ε yεε walan dokolonŋ mɔ biawɔ. ⁹ Te ε na baake ŋolo mɔ tεεle kei dɔɔ nyi ε 'Kya' ya, nawolo nyi ε dana kya dokolonŋ koonŋ bo. Ŋon yena ŋon ɔ kyaa adido ne. ¹⁰ Mena ke te ε na yebe baa baake ε man ŋolo nyi 'Siamante' ya, nawolo nyi ε dana siamante dokolonŋ bo. Ŋon yena nyeeleere ŋon Wurubuarε be yako see nyi waa kɔŋ ne. ¹¹ Walanŋ ŋon ɔ yεε kegyia e ε man ne, waa

bese ε kegbetibii. ¹² Walanŋ ŋon ɔ gyina ɔ wose adido na, Wurubuarε waa yɔkɔse e, te ŋon ɔ yɔkɔse ɔ wose na, Wurubuarε waa gyina adido.

¹³ εmεε mmaraa wolala na Farasiitena ban ε na beo ε wose, ε laako. Nawolo nyi ε ne tɔ balan gbεε nyi be na gyoo Wurubuarε gyoori keŋ man ya. εmεε gbagba bεε gyoo ke man ya, mɔna ban bεε yεε kakyenŋ baa gyoo ke man mɔ ne, ε bεε fa wɔ gbεε ya.

¹⁴ εmεε mmaraa wolala na Farasiitena ban ε na beo ε wose, ε laako. Nawolo nyi ε na beo liala leɔ ba abɔɔ ŋan be dana ne. ε ne fane kyare na ε ka mo beo balan nyi ε yεε balan kpaakpaawɔ. Mena dɔɔ Wurubuarε waa wɔŋ ε denjela nideli kela walanŋ kamase.

¹⁵ εmεε mmaraa wolala na Farasiitena ban ε na beo ε wose, ε laako. Nawolo nyi ε na mo epo dɔɔ, kila tεεle dɔɔ pou nyi ε ke nyinŋ walan dokolonŋ na ɔ kaa sila Wurubuarε. Mɔna akpaa ε nyinŋ walanŋ ŋonanŋ na, ε ne yeli ɔ dinɔɔ na bese wɔleε koranŋ keŋ nyi diyem keŋ waa naa boalanŋ man ne, kela εmεε gbagba wui betabola.

¹⁶ εmεε siayeleεsatena ban ε na wola balan gbεε ne, ε laako nawolo nyi ε kpa akpaa ŋolo de kanŋ Wurubuarε ɔsom deni dinaa keŋ ntam na ka te yεε kolo ya, mɔna akpaa ŋolo de kanŋ kɔba yayam abɔɔ ŋan doo Wurubuarε ɔsom deni dinaa

keŋ man ntam na, kaboena nyi waa di ntam kenan dɔɔ. ¹⁷ Ɛmɛɛ siayɛlɛɛsatena ayinɛna, wonɛti kela na ke dɔɔ? Kɔba yayam abɔɔ ŋan yaa Wurubuare ɔsom deni dinaa keŋ ne yeke kɔba abɔɔ ŋan na bese Wurubuare wui nɛ? ¹⁸ Ɛ na bese yako nyi, akpaa ŋolo de kan Wurubuare kedeesa boe keŋ ntam na te yɛɛ kolo ya, mɔna akpaa ɔ kan abɔɔ ŋan gyakaa kedeesa boe keŋ dɔɔ ne ntam na, kaboena nyi waa di ntam keŋ dɔɔ. ¹⁹ Ɛmɛɛ siayɛlɛɛsatena, wonɛti kela na ke dɔɔ? Abɔɔ ŋan gyakaa kedeesa boe keŋ dɔɔ nɛ, yaa kedeesa boe keŋ ne yeke kedeesa abɔɔ ŋan na bese Wurubuare wui nɛ? ²⁰ Lee mena dɔɔ walan kamase ŋon ɔ kan Wurubuare kedeesa boe keŋ ntam na, nawolo baa nyi ɔ te kan abɔɔ ŋan pou gyakaa ke dɔɔ ne ntam. ²¹ Te walan ŋon ɔ kan Wurubuare ɔsom deni dinaa keŋ ntam na, nawolo baa nyi ɔ te kan keŋ na Wurubuare ŋon ɔ kyaa ke man nɛ ntam. ²² Mena mɔ te walan ŋon ɔ kan adido ntam na, nawolo baa nyi ɔ te kan Wurubuare gyoorogbeli keŋ, na Wurubuare ŋon ɔ kyaa ke dɔɔ nɛ ntam.

²³ Ɛmɛɛ mmaraa wolala na Farasiitena ban ɛ na beo ɛ wose, ɛ laako. Nawolo nyi ɛ na mo ɛ wɔɔman abɔɔ buruburu gba kufu man dekpen dokolon fa Wurubuare, mɔna ɛ te tina kpene keŋ ne hia nyi yaa yɛɛ

mmaraa keŋ man nɛ yela. Ɛ bee di nombia na ŋe gbɛɛ ya, te ɛ bee wii balan waranase ya, te ɛ bee di anokoare mɔ ya. Nafɔ kaboena nyi yaa yɛɛ mena abɔɔ keŋa pou, na ɛ ka bese fa ɛ wɔɔman abɔɔ buruburu ŋan kufu man dekpen dokolon bela kpu. ²⁴ Ɛmɛɛ siayɛlɛɛsatena ban ɛ don balan siaman. Ɛ ne tale kyɔsee lese wonembia buruburu lee ɛ solonɛse man, mɔna ɛ ne lili wonembia dinaana.

²⁵ Ɛmɛɛ mmaraa wolala na Farasiitena ban ɛ na beo ɛ wose, ɛ laako. Nawolo nyi ɛ ne faafo ɛ leenɔɔse na ɛ nyefaleɛ wole bo, mɔna ŋe man dana ayimɛɛ. Nawolo nyi abɔɔ ŋan doo ŋe man nɛ, anibiri na don te ɛ na mo ŋere balan leo ŋa. ²⁶ Ɛmɛɛ Farasiitena siayɛlɛɛsatena, ɛ tanɛgbɛ faafo ɛ leenɔɔse na ɛ nyefaleɛ ŋan tɔɔman na, ŋe wole mɔ gyae ka lee.

²⁷ Ɛmɛɛ mmaraa wolala na Farasiitena ban ɛ na beo ɛ wose, ɛ laako! Nawolo nyi ɛ yɛɛ ŋgba yebɔɔse ŋan bɔɔ mo kolo wolom gyilaa ŋe wole na ke yɛɛ kyeo nɛ. Mɔna ŋe tɔɔman na, denibalan ŋɔɔ na ba wose-naane adalɛɛ te wulu ŋe man. ²⁸ Mena ke te ɛmɛɛ mɔ doo. Balan siaman na ɛ ne yɛɛ ɛ wose ŋgba ɛ yɛɛ balan kpaakpaawɔ nɛ, mɔna balan kabeo na nombiakumɛɛ te wulu ɛ konɔɔse man.

Yesu kekolosi lee denjele kewɔŋ keŋ gyae ke kɔŋ be dɔɔ nɛ

29 ΕΜΕΞ mmaraa wolala na Farasiitena ban ε na beo ε wose, ε laako. Nawolo nyi ε ne ma Wurubuare akpenkpengyɔɔra na balan ban be gbεeneη tenεε Wurubuare siaman ne yebɔɔse nideli, na ηa ke yεε kyeo. 30 Te ε ne yako nyi, 'Daa den kyaa la de naanaɔ deban ken ne, nafa den te kpuu na wɔ na baa koe Wurubuare akpenkpengyɔɔra ban ya.' 31 Mena dɔɔ ε nɔɔwoya kenja nawola la nyi, ε te sεε nyi balan ban bɔɔ koe Wurubuare akpenkpengyɔɔra ban ne, ε yεε be duulun man balanwɔ. 32 Ε betaa kyan nombiakumεε ηan ε naanaɔ be yεε ne man, na ε ke yεε ηa kelii ɔto.

33 Ε dana nombiakumεε ηgba doma ne. Ε be gyae ε ke tale yeu lee Wurubuare nyinmaa man, ken nyi ɔ be bu ηon fɔɔ na waa yela ε ka gyoo boalan man ya. 34 Mεε yako ηon baa ε ke nyii nyiaa, maa kpila Wurubuare akpenkpengyɔɔra na siakar-alatena na wolala ε gyan. Ε ka ko be man baale na ε ke gyɔ be man baale ɔpanɔan dɔɔ, na ε ke tuku be man baale yɔ ɔsom denεε man na ε ke gegi wɔ na donɔɔse. 35 Ken ε ba koe balan ban be gbεeneη tenεε Wurubuare siaman, lee Abele dɔɔ kelii Berekia bu Sakaria ηon ε ba koo kedeesa boe ken ηa Wurubuare ɔsom deni dinaa ken nsana nsana dɔɔ ne, Wurubuare waa wɔη ε denela nideli. 36 Mεε yako

ηon ε ke nyii nyiaa, kenja pou denεle kewɔη gyae ke kɔη emεε gyηη wee kei balan dɔɔ.

Mena ken Yesu ne gyae Gyerusalem

37 O Gyerusalemtena! O Gyerusalemtena! ΕΜΕΞ koono Wurubuare akpenkpengyɔɔra te ε funjii balan ban Wurubuare be kpilii ε gyan ne boya. Ma te yεε kakyen nyi maa yilaa ηon do me tεε, ηgba mena ken kegyim talabo ne feλεε ɔ benkeλεε wuu ɔ bia dɔɔ ne, mɔna ε te fa man gbεε ya. 38 Ε kεε, Wurubuare ta lese ɔ sia lee ε donɔɔ ken dɔɔ. Ka senεε bo yakaa. 39 Mena dɔɔ mεε yako ηon ε ke nyi nyiaa, ε be gyae ε ka tekaa naa man bela ya, kelii deban ken ε ke yako nyiaa 'Walan ηon ɔ ne kɔη de Gbengyoo Wurubuare yele man ne, ηon na nyeebam.' "

24

Yesu kekolosi lee Wurubuare ɔsom deni dinaa ken kewɔλεε wose man

Maake 3:1-13; Luka 21:5-19

1 Yesu ka lee Wurubuare ɔsom deni dinaa ken man ɔ ne gyu ne, ɔ kaseela ban wɔηa wa agyuen kɔη denεε ηan senεε botɔɔ ne kyeo dɔɔ. 2 Ken te ɔ tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "Ngba ε ne naa abɔɔ kenja pou. Ampan yaa mεε yako ηon ε ke nyii nyiaa, baa tekerii ηe popou lɔ ken nyi ε be gyae ε kena boe na boe gyakaa ke dɔɔ dɔɔ ya."

³ Kenje Yesu gyuuwo ke kyaa oliifi bula kenj dɔɔ. Botɔɔ te ɔ kaseela ban baagenj korowo gyu ɔ gyan te be boose e nyiaa, “De Gbenjgyoo yako daa, debanj wonjti te kenja pou gyae ke kɔnj. Wonj te dɛɛ mo gyen nyi n kabese kɔnj, na debanj ɔtomante kenj ta benaa?”
⁴ Kenje Yesu tiranɔɔ fa wo nyiaa, “E kee e wose dɔɔ nideli kenj nyi njolo ba beo njon ya. ⁵ Nawolo nyi balan burum baa kɔnj ma yele man, na be kaa mo ba wose nyi ban yena man nyeeleere njon, na baa beo balan burum na baa yo gbɛɛ.
⁶ E nyii yoo nombia na, e na yele e wɔe ke lo njon ya. Nawolo nyi kaboena nyi nombia kenja pou dɛɛkɔnj, mona kenja bɛɛ wolo nyi ɔto kenj te lii ya. ⁷ Teelese baa koro senj tia dɔnja, na gyoonenj mɔ ka koro senj tia dɔnja. Tanam dinaa gyae ke yala, te teele mɔ gyae kewosi yenaase burum. ⁸ Kenja pou yee yaa ngba fulute kadojee kewalan nɛ.

⁹ Lee manj dɔɔ balan pou baa kola njon, na baa kyanjee njon na baa naase njon diyem na baa koe njon. ¹⁰ Debanj kenanj man te balan burum baa tina manj keleeɗi yela. Baa kola dɔnja, na baa lese dɔnja fa. ¹¹ Akereɛ akpenjkenjgyɔɔra baa kɔnj, na be kaa beo balan burum. ¹² Kenj nombiakumɛɛ keyee gyae ka bo dɔɔ, balan burum balan kegyae nɔɔ gyae ke

yokose. ¹³ Mona walan njon ɔ yee kakyen senj kenkenj kelii ɔto na, Wurubuarɛ waa lee ɔ nyee. ¹⁴ Baa yako nombia kpaakpaa lee Wurubuarɛ gyoori kenj wose man fa teele kei dɔɔ balan pou, na debiise pou balan ke nyii, pɛte ɔto kenj ke kɔnj.

¹⁵ Akpaa e naa mmusuo nombii Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kenj man, ngba mena kenj Wurubuarɛ be tee ɔ dekpɛnkpenjgyɔɔre Daniele dɔɔ kolosi see lee ka wose man nɛ, na kaboena nyi walan kamase njon waa kala mena nɔɔwoya njenan na, waa yee kakyen na waa nyii njɛ man nideli. ¹⁶ De kɔnj mena na, balan ban be kyaa Gyudia teele man nɛ, baa yeu gyu bulase dɔɔ. ¹⁷ Nyi akpaa njolo kyaa ɔ deni nyee dɔɔ na, ɔ na tisi kɔnj teele man nyi ɔ kaa mo ɔ kolo ya. ¹⁸ Te akpaa njolo mɔ kyaa wɔɔman na, ɔ na bese gyu dɛɛ nyi ɔ kaa mo ɔ kegba ya. ¹⁹ Weeya njenan man na, fulɛtena na talabose baa laako. ²⁰ Mena dɔɔ e fane fa Wurubuarɛ nyi, e keyeu wee kenanj na kɔnj waaretɛɛ yaa kefeɛfowee ya. ²¹ Nawolo nyi debanj kenanj wui kayeyee gyae ka bo kela njan pou be kɔnj kaalanj, leenanj debanj kenj Wurubuarɛ be yee teele kei kaa lii gyenj wee kei nɛ. Te kaale kenanj dinɔɔ be gyae ka tekaa kɔnj wee daale wee daale bela ya. ²² Mona Wurubuarɛ tanj wula kɔkee kayeyee weeya kenja. Na

waa yεε mena ya nε, nafa ηolo na ηolo be gyae waa ka ya. Mɔna lee ɔ balan ban ɔ ba lese see dɔɔ nε, te waa kɔkee weeya ηenan. ²³ Deban kenan de lii te ηolo de yako ηon nyi 'E keε Kristo ηon kyaa kebo yaa ɔ kyaa yenan daale na, ε na lee ke di ya.' ²⁴ Nawolo nyi balan baa dii akereε nyi ban yena man Kristo ηon, te baale mɔ baa dii akereε nyi be yεε Wurubuare akpenkpengyɔɔrawɔ. Baa yεε gyakolon nombia na nombia dinaana, na akpaa be tale nyin gbεε koran na, baa mo beo Wurubuare balan ban ɔ ba lese see nε. ²⁵ Mɔna emεε dɔɔ, me te wulaa yako ηon nombia kenja pena deban ken ke kɔn.

²⁶ Mena dɔɔ akpaa ηolo de yako ηon nyi, ε keε ɔ kyaa depampaa dinaa ken man na, ε na gyu botɔɔ ya. Te akpaa be yako ηon nyi, ɔ te kɔn ɔ yoe yenan daale na, ε na lee di. ²⁷ Nawolo nyi man Deniwalan Bu ηon kekɔn gyae ke yεε bo ηgba mena ken ɔga ne ηmaale lee weese dεele man, te balan pou ne naa ke ɔ dεeyalae man nε. ²⁸ Botɔɔ ken kolo punta doo na, botɔɔ te bapeteena mɔ ne yilaa.

*Deniwalan Bu ηon kekɔn
Maake 13:24-31; Luka
21:25-33*

²⁹ Weeya ηenan man kaale kenja pou wole nε, be gyae ke di weeya ala ya weese waa gyoo ditinεε, te gyaalan mɔ be gyae waa wolose ya.

Kyolobiise baa lee adido kaa yala. Te abɔɔ ηan pou ηe kyaa adido nε, gyae ke wosi. ³⁰ Deban kenan nε, balan baa naa kolo adido ken gyae kawola nyi, man Deniwalan Bu ηon kekɔn te lii. Te teele kei dɔɔ balan pou baa wii walanɔa. Baa naa man Deniwalan Bu ηon ta mo don na gyoorobiiri lee ηoma man adido mεε kɔn. ³¹ Ba wola kabere dinaa ken na, man Deniwalan Bu ηon maa kpila me kpilala lee adido kɔn teele kei dɔɔ, na be kaa yilaa me balan ban mɔɔ lese see nε lee teele kei dɔɔ yenaase kamase.

³² Kenje Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, ε keε fiigi dan na ε ke kasee kolo lee ka wose man. Akpaa ε naa ηgba ke tombia da potee faarense woleε nε, na ε gyen nyi awulunεε ta benaa. ³³ Mena mɔ te akpaa ε naa mena nombia kenja pou ne kɔn na, ε gyen nyi man Deniwalan Bu ηon kekɔn ta benaa tan. ³⁴ Ampan yaa mεε yako ηon nyi balan ban be kyaa gyen kei nε, be duulun be gyae ke munu tan ya, pete nombia kenja kekɔn. ³⁵ Adido na teele kei pou gyae ke gyu ɔto, mɔna me nɔɔwoya dɔɔ ηan gyae ke kyaa kekpaakekpa.

*Nolo ba gyen wee na de-
ban ken maa mo kɔn ya*

³⁶ Kenje Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, ηolo ba gyen wee na deban ken kenja pou gyae ke kɔn ya. Wurubuare kpi-
lala ban be kyaa adido, na

man Deniwalan Bu non koran ba gyen ya. Gyise me kya non o kyaa adido ne waagen gyenja la. ³⁷ Mena ken be kon Nowa deban ken ne, mena te man Deniwalan Bu non mo kabese kon gyae ke yee. ³⁸ Weeya nenan man pete lon ken ke kon kaa wolae teele ne, na balan ne dii na bee nyoo. Baala ne yala ala na bee mo ala mo fa yale, kelii wee ken Nowa ba gyoo adakaa dinaa ken man ne. ³⁹ Be ta gyen kpene ken ne kon ya, kelii deban ken lon be kaa waale kuu wo pou lan ne. Mena te man Deniwalan Bu non ke kon gyae ke yee. ⁴⁰ Deban kenan man na, baala bala baa kyaa wooman bee yee tom. Wurubuae waa mo holo tina holo yela. ⁴¹ Ala bala baa sen bee nan aboo. Wurubuae waa mo holo tina holo yela. ⁴² Mena doo e doo e wose doo, nawolo nyi e ba gyen wee ken e gbengyoo non waa kon ya. ⁴³ E toose nyiaa, nyi dekpanalante den gyen deban ken hmeele waa kon kaa hmeele e ne, nafo waa deke o dekpanalan ken nyi hmeele be nyin gbese kaa gyoo kuu wa aboo ya. ⁴⁴ Mena doo emee mo e doo e wose, nawolo nyi man Deniwalan Bu non mo maa kon deban ken e loo be gyakaa ya.

⁴⁵ Kenje o besewo boose wo nyiaa, amote yena tobaale non o sia be kare te o ne di o gbengyoo mmaraase

do? Non yena tobaale non o gbengyoo waa mo o tebia akan ban do o nyinmaa man nyi waa kee be doo, na waa fa wo weenee deban ken kaboena ne. ⁴⁶ Akpaa tobaale nonan senje o tom man o ne yee ke nideli mena, te o gbengyoo non de kon kaa naa e na, non na nyeebam. ⁴⁷ Mee yako non e ke nyii nyiaa, mena tobaale nonan o gbengyoo waa mo wa aboo pou do e o nyinmaa man nyi waa kee ne doo. ⁴⁸ Mona akpaa nyi tobaale nonan yee tobaale kum e, te o yee wa agyuen nyi o gbengyoo be gyae waa kon bilen ya, ⁴⁹ te o gyoo o tebia akan ban ketuku, te non na solon nyooora ne dii bee nyoo na, ⁵⁰ o gbengyoo non waa kaa lee o doo wee ken o loo be gyakaa ya ne. ⁵¹ O gbengyoo non de kon kaa naa e mena na, waa won o denjele nideli na waa gegi e lee o gyan, na waa yela o kaa kyaa balan ban bee beo ba wose ne gyan. Botoo te waa kyan o nyee wii na waa tao o kela."

25

Alebia kufu baale dudu

¹ Yesu besewo gyoo dudu fa wo nyiaa, "Weeya nenan man na Wurubuae gyoori ken gyae ke yee ngba, alebia kufu ban boo koro mo be kanease be kaa gyanee na allowole baale ne. ² Be man banon yee ayintenawo, te banon mo yee siakaralatenawo. ³ Ayintena ban ka mo

be kanease na, be ta gyem na baa mo nunse tela kpu na njan doo be kanease man ne ya. ⁴ Mɔna siakaralatenan ban dɔɔ, ban moo nun do porontiasen man tela kpu na njan doo be kanease man ne. ⁵ Alowɔle baale njon te kɔn bilen ya, mena dɔɔ alebia ban pou moowɔ be denjeli te be doo dosoronj. ⁶ Ke lii tɛ nsana ne te akelelee yalawɔ nyiaa, 'Alowɔle baale njon te kɔn! E lee kaa gyanjee na e!' ⁷ Kenjete alebia kufu ban pou korowɔ te be gynaa be kanea njeesen njan. ⁸ Botɔɔ te ayintena ban yako siakaralatenan ban nyiaa, 'De kanease na yekee, mena dɔɔ e fa daa e nunse njan kyomii.' ⁹ Kenjete siakaralatenan ban yako wɔ nyiaa, 'Koa de nunse njan be gyae ka yee dɛɛ fa njon ya.' Mena dɔɔ e gyu donɔɔ man na e kaa gyae njaale lɛɛ. ¹⁰ Mɔna deban ken ayintena ban be lam be kaa lɛɛ nunse njan ne te alowɔle baale njon kaa gyooowɔ. Alebia banon ban bɔɔ desina ba wose see ne, gyooowɔ alowɔle nɔɔkedi deni ken man, te be kyanja disim ken tɔ. ¹¹ Kenan wɔle te alebia akan ban mɔ kɔnawɔ kaa gyoo. Kenjete be fae yeesa baake nyi, 'De Gbenjyoo toro daa.' ¹² Kenjete alowɔle baale njon yako wɔ nyiaa, 'Mɛɛ yako njon e ke nyii nyiaa mɔɔ gyen njon ya.' ¹³ Botɔɔ te Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, 'E doo e wose dɔɔ nideli, nawolo nyi

e ba gyen wee yaa deban ken man Deniwalan Bu njon maa bese kɔn ya.' "

Tewulɛɛ batooro baale dudu

Luka 19:11-27

¹⁴ Yesu besewɔ gyɔ dudu fa wɔ nyiaa, "Deban kenan man na Wurubuare gyoori ken gyae ke yɛɛ nɔgba balee njon ɔ ne gyae waa gyu gbɛɛ, te ɔ be baake ɔ tewulɛɛ te ɔ be kpɛɛɛ wa abɔɔ do wɔ be nyinmaa man ne. ¹⁵ ɔ faa walan kamase nɔgba mena ken waa tale tela ne. ɔ faa nolo kɔba kakponj anonj (5,000) te ɔ faa nolo kakponj ala (2,000) te ɔ faa nolo mɔ kakponj dokolonj (1,000). Kenjete ɔ korowɔ lan ɔ gbɛɛ ken. ¹⁶ Tobaale njon ɔ be fa e kakponj anonj ne, korowɔ debokenan man te ɔ moo kɔba ken ke yɛɛ tom te ɔ nyinja kakponj anonj kpu bela. ¹⁷ Mena mɔ te njon ɔ be fa e kakponj ala ne, nyinja kakponj ala bela kpu. ¹⁸ Mɔna tobaale njon bɔɔ fa e kakponj dokolonj ne, korowɔ ke wula bɔɔ te ɔ moo ɔ gbenjyoo kɔba ken kewuu.

¹⁹ Be gbenjyoo njon kyaawɔ botɔɔ kyare pete ɔ kɔnawɔ. ɔ ke kɔn ne te ɔ baake ɔ tewulɛɛ ban gyanjee nyi baa gyoo be kɔbase njan man. ²⁰ Tobaale njon ɔ be fa e kɔba kakponj anonj ne, moo kakponj kufu kɔn te ɔ yako ɔ gbenjyoo njon nyiaa, kɛɛ kakponj anonj te n faa man mɔna me ta bese nyin kakponj anonj kpu

bela. ²¹ Kenje ɔ gbengyoo ñon yako e nyiaa, 'Ao baale kpaakpaa anokoarete, karan na keyee. N te di anokoare lee kyomii maa moo fa neñ kei man, mena dɔɔ maa mo abɔɔ burum do n nyinmaa man. Kɔñ na dee di gyon kenj mee dii ne.' ²² Tobaale ñon ɔ be fa e kɔba kakponje ala ne mɔ kɔñawɔ kaa yako e nyiaa, 'Me gbengyoo, n faa man kakponje ala, mɔna me te nyin kakponje ala kpu bela.' ²³ Kenje ɔ gbengyoo ñon yako e nyiaa, 'Tobaale kpaakpaa anokoarete, karan na ke yee. N te di anokoare lee kyomii maa moo fa neñ kei man, mena dɔɔ maa mo abɔɔ burum do n nyinmaa man. Kɔñ na dee di gyon kenj mee dii ne.' ²⁴ Tobaale ñon ɔ be fa e kakpon dokolon ne mɔ kɔñawɔ te ɔ yako ɔ gbengyoo ñon nyiaa, 'Me gbengyoo, ma gyen nyi n nombia dana donj te botɔɔ kenj n te duu kolo mɔ ya ne, botɔɔ te n ne kɔɔ. ²⁵ Me yee neñ mena dɔɔ ma moo n kɔba kenj ka weese bɔɔ man. Kee, n kɔba yaa, lee n woni.' ²⁶ Kenje ɔ gbengyoo ñon yako e nyiaa, 'N yee tobaale kum na kebɔnalete e. N gyen nyi mee kɔ abɔɔ botɔɔ kenj me te duu ya, te mee yilaa abɔɔ botɔɔ kenj ma te ñmatee ya na, ²⁷ weera n ta moo me kɔba ka see man kɔba deese man ya. Nafɔ ma ke kɔñ kei na, ñgba maa gyu ke lee kenj na ka lonj. Kenje ɔ yako ɔ tewulee ban nyiaa, ²⁸ e leo kɔba kenj lee

ɔ gyan na e ka mo kpu ñon ɔ be nyin kakponje kufu ne. ²⁹ Nawolo nyi walan ñon ɔ dana kolo na baa kpu e na waa nyin burum, te ñon ɔ be dana ya na, kyomii kenj koran ɔ dana ne baa leo ke lee ɔ gyan. ³⁰ Mena dɔɔ e funj tobaale ohuhoo kei ñon ɔ be dana tɔnɔɔ ya ne leki ditiñte kenj man. Botɔɔ te waa kyan ɔ nyee wii na waa tao ɔ kela.' "

Nombia kedi ɔtomante kenj

³¹ Kenje Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, "Deban kenj man Deniwalan Bu ñon maa bese kɔñ na, daa na Wurubuare kpilala ne gyae la dee kɔñ. Maa kɔñ me gyoorobiiri man kaa kyaa me gyooro gbeli kenj dɔɔ. ³² Teele kei balan pou baa kaa yilaa me gyan, na maa kpase be man akpenj ala ñgba mena kenj wonembia keelere ne kpase asoose lee namense man ne. ³³ Maa mo namense banj see me dunolonj dɔɔ, na maa mo asoose banj see ma demena dɔɔ. ³⁴ Botɔɔ te manj gyoo ñon maa yako banj be kyaa ma dunolonj dɔɔ ne nyiaa, 'Emee banj me kya be hiraa ñon. E kɔñ kaa kyaa Wurubuare gyoori kenj ɔ be wulaa desina see ñon lenanj debanj kenj ɔ be yee teele kei ne man. ³⁵ Nawolo nyi debanj kenj tanam na ko manj na, e faa manj weenee me diiwɔ. Debanj kenj lonjboanenj na ko manj na e faa manj lonj me nyɔɔwɔ. Debanj kenj me yee ñɔɔle

e na, ε λεε man gyu ya akpanalanse man, ³⁶ deban ken me donεε ditenteli na, ε faa man aboo ma doowo. Deban ken mee wee na ε kaa kee me doo, deban ken boo kyan man keto deni na, ε ka doo man noo.'

³⁷ Kente mena balan kewo ban be gbεenen tenεε Wurubuarε siaman ne, baa boose gyoo non nyiaa, 'De gbengyoo, woromoo te de naa nen nyi tanam na ko nen te de faa nen weenεε, yaa lonboanen na ko nen te de faa nen lon n nyooowoo. ³⁸ Woromoo te de naa nen nyi n yee noole te de lee nen gyu da akpanalanse man, yaa n donεε ditenteli te de faa nen aboo n doowo? ³⁹ Woromoo te de naa nen nyi n na wee, yaa ba te kyan nen keto deni te de kaa doo nen noo?' ⁴⁰ Botoo te man gyoo non maa tiranoo fa wo nyiaa, 'Ampan yaa mee yako non nyiaa, kpene kamase ken ε be yee fa me balan kewo man kemaasabii koran na, man yaa ε yεεwo fa!' ⁴¹ Botoo te maa yako ban be kyaa ma demena doo ne nyiaa, 'E sen lee me gyan, emεε ban Wurubuarε be falaa non nyi ya gyu ka gyoo boalan degyapaa ken oo be desina see fa obonsam na oo kpilala ban ne man. ⁴² Nawolo nyi tanam koo man na, ε te fa man weenεε ya, lonboanen koo man na ε te fa man lon ya. ⁴³ Deban ken me yee noole e na ε ta mo man gyu ya akpanalanse

man ya. Me tεεwo ditenteli na, ε te fa man kolo maa do ya. Ma weewoo mona ε te kaa do man noo ya, te be kyan man keto deni, mona ε te kaa do man noo ya.'

⁴⁴ Botoo te balan ban baa boose man gyoo non nyiaa, 'De gbengyoo woromoo te de naa nen nyi tanam na ko nen, yaa lonboanen na ko nen, yaa n yee noole e yaa n don ditenteli yaa n weewoo yaa be kyan nen keto deni te da te kyo nen ya?' ⁴⁵ Kente maa tiranoo fa wo nyiaa, ampan yaa mee yako non ε ke nyii nyiaa, 'Kpene ken ε be bεε ε te yee fa me balan kewo man kemaasabii koran ya ne, na man yaa ε bεεwo ε te yee fa ya.' ⁴⁶ Botoo te baa mo balan ban gyu botoo ken baa naa diyem kekpaakekpaa ne, mona balan ban be gbεenen tenεε Wurubuarε siaman ne doo, baa nyin nyeedon kekpaakekpaa."

26

*Ba kebake Yesu nyeeman
Maake 14:1-2; Luka 22:1-2; Gyon 11:45-53*

¹ Yesu kawola aboo ken pou tan ne, oo yako oo kaseela ban nyiaa, ² "Ngba ε gyan nyi teka weeya ala na nyeekeεwee kedi ken te lii. Deban kenan man te baa lese man Deniwalan Bu non fa na baa gyo man sakaa opan dan doo."

³ Deban kenan man te Wurubuarε saese kegyiise

na Gyudatena kegyiise gyuuwɔ ke gyanɛe saese pou kegyia Kaifase dekpanalan man. ⁴ Kenɛte be bakewɔ nyi baa yo kyan Yesu na baa ko e. ⁵ Mɔna be yakowɔ nyi, "Tekaboena nyi dɛɛ ko e nyeekeɛɛwee kedi kei man ya, na mena ya na balan ban baa yela donɔɔ keɛ ke sinjii."

Alo ɲolo ka mo nun woli Yesu Betani donɔɔ man

Maake 14:3-9; Luka 7:36-50; Gyɔn 12:1-8

⁶ Kenan wole na te Yesu gyuuwɔ Simɔn ɲon nafɔ ɔ na wee kawee yayam nɛ dɛɛ Betani donɔɔ man. ⁷ ɔ kekyaa botɔɔ nɛ, te alo ɲolo kɔɲawɔ ɔ gyan na ɔ dana nun ofonɔfonɛte keɛ ke dana koyadon nɛ porontia tɔɔ. Kenɛte ɔ toosi nun keɛ woli Yesu nyeeman. ⁸ ɔ kaseela ban kena kpene keɛ alo ɲon be yɛɛ nɛ, yɛɛ wɔ ban te be yakowɔ nyiaa, "Weera dɔɔ te ɔ ne wɔɛɛ nun kei mena." ⁹ "Nafɔ beɲ yɔɔ nun kei na, baa nyin kɔba burum na baa mo fa ayematena." ¹⁰ Na Yesu gyan nombia ɲan bɛɛ gyuen nɛ te ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, "Weera te ɛ ne kale na alo ɲon mena? Nombii kpaakpaa yaa ɔ yɛɛwɔ fa man nɛ. ¹¹ Ayematena dɔɔ be kyaa ɛ gyan deban kamase, mɔna man dɔɔ mɔɔ gyae maa kyaa ɛ gyan deban kamase ya. ¹² Mena keɛ ɔ be kyɛɛkee nun kei woli man nɛ, kei nawolo baa nyi ɔ te desina man fa me kewuu. ¹³ Ampan yaa mɛɛ

yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, tɛɛle kei dɔɔ yenan kamase keɛ baa kolosi Wurubuare nombia kpaakpaa ɲan nɛ, baa yako alo kei nombii waa ayɛɛɛ kei na baa mo tɔɔse e."

Gyudase te sɛɛ nyi waa lese Yesu fa

Maake 14:10-11; Luka 22:3-6

¹⁴ Kenan wole nɛ, ɔ kaseela kufu bala ban man ɲolo, ɲon bɛɛ baake e nyi Gyudase Isekarɔte nɛ, korowɔ gyu saese kegyiise ban gyan. ¹⁵ Kenɛte ɔ ke bɔɔse wɔ nyiaa, "Akpaa ma lese Yesu fa ɲon na, won te ɛ ke fa man?" Botɔɔ te be tiranɔɔ fa e nyi dɛɛ fa neɲ kɔba wolom bia sao na kufu (30) Te be kala kɔba keɛ do e ɔ nyinmaa man. ¹⁶ Lee deban kenan te Gyudase fiasɛɛ ɔ ne gyae gbɛɛ keɛ waa mo lese Yesu fa wɔ.

Yesu na ɔ kaseela kedi nyeekeɛɛwee weenɛɛ ɲan

¹⁷ Nyeekeɛɛwee kedi wee gyan gbate keɛ bee di bodobodo keɛ tee be doo ke man ya nɛ, Yesu kaseela ban kɔɲawɔ ɔ gyan kaa bɔɔse e nyiaa, "Aɛɛn te n ne gyae nyi de kaa desina see fa nyeekeɛɛwee weenɛɛ kedi keɛ?" ¹⁸ Kenɛte ɔ yako wɔ nyiaa, "ɛ gyu balee ɲolo gyan Gyerusalem donɔɔ keɛ man na ɛ kaa yako e nyiaa, 'De Gben gyoo ɲon kpa ma deban keɛ te lii, te n dekpanalan man te ɔ ne gyae nyi ɲon na daa ɔ kaseela ban kaa di nyeekeɛɛ

weenεε ηan.' " 19 Kenje o kaseela ban gyuuwo ke yeε ηgba mena ken o be yako wo ne te be desina nyeekelεε weenεε ηan see. 20 Kelii balinoo ne, Yesu na o kaseela kufu bala ban gyuuwo ke kyaa weenεε ηan dedii man.

21 Ba ke kyaa bee dii ne Yesu yako o kaseela ban nyiaa, "Ampan yaa mεε yako ηon ε ke nyii nyi, ε man ηolo waa lese man fa." 22 Lee nombia ηan o be yako wo ne doo, dekokorokoo kyanja o kaseela ban pou te be fiasεε beε boose e dokolon dokolon nyiaa, "De gbengyoo, man yaa amote?" 23 Kenje Yesu tiranoo fa wo nyiaa,

"Walan ηon daa na e kyaa dεε do nyinmaa nye-fale dokolon kei man ne,
ηon ne gyae la waa lese man fa.

24 Man Deniwalan Bu ηon maa yen ηgba mena ken Wurubuare nombia anmarasen see ne yako lee ma wose man ne,

mōna ηon waa lese man fa ne waa laako.
Nafō ben ta lola walan ηonan ya na, dei."

25 Kenje Gyudase ηon waa kaa lese Yesu fa ne mō boose e nyiaa, "Me Gbengyoo, man yaa amote?" Te Yesu tiranoo fa e nyiaa, "Mena yaa nyan gbagba yakowo ne."

Yesu na o kaseela kedi nyeekelεεwee dinaa weenεε ηan

Maake 14:22-26; Luka

22:14-20; 1 Korintotena 11:23-25

26 Be kee dii ne, Yesu moo bodobodo te o fanewo fa Wurubuare karan, te o kara ke mo fa o kaseela ban. Kenje o yako wo nyiaa, "ε lee di, kei yena ma wosenaane ken." 27 Kenan wole te o moo leenoo ken te o fanewo fa Wurubuare karan, te o moo ke fa o kaseela ban. Kenje o yako wo nyiaa "ε popou ε lee nyoo." 28 "Kei yena me fatabo ken Wurubuare ba mo to ηon na o balan nookebakesee ken noo. Kei yena fatabo ken gyae ke kyεεkee leki, na Wurubuare ka mo balan burum nombiakumεε kyεε wo. 29 Ampan yaa mεε yako ηon nyi mōo gyae maa tekaa nyoo solon kei bela ya, kelii wee ken daa na ηon dεε nyoo solon wole me kya Wurubuare gyoori ken man." 30 Kenan wole ne, be kpee nooneη lese Wurubuare yele te ba leewo lan oliifi bula ken doo.

Yesu keyako nyi Pita waa beε e

Maake 14:27-31; Luka 22:31-34; Gyon 13:36-38

31 Kenje Yesu yako o kaseela ban nyiaa, "Gyen nelim kei ne ε popou ε ke yeu yela man. Nawolo nyi Wurubuare yakowo o nombia anmarasen see ηan man lee ma wose man nyiaa, 'Maa gyō namensekεelere ηon lo,
na o namense ban pou ke yaasee.'

³² Mɔna me fom lee yen man na, maa kyan ɲon gbɛɛ gyu Galelia tɛele man.”
³³ Kenɛte Pita yako e nyiaa, “Akpa a be popou de yeu tina neɲ yela koran na, man doo moo gya e maa tina neɲ yela korakora ya.”
³⁴ Botoo te Yesu yako Pita nyiaa, “Ampaɲ yaa mee yako neɲ nyi gyen nelim kei pete kegyim keloo woya ne, nyan ke bee betabotooro nyi n ba gyen man korakora ya.”
³⁵ Kenɛte Pita tiranoo fa e nyiaa, “Akpa a nyi ke yee yen ke koran na, moo gya e maa bee neɲ korakora ya.” Te oo kaseela akan ban pou mo yakowo mena.

Yesu ke fane Gekyemane

Maake 14:32-42; Luka 22:39-46

³⁶ Kenan wole ne, Yesu na oo kaseela ban gyuu yenan daale ken bee baake botoo nyi Gekyemane ne. Kenɛte oo yako wo nyiaa, “E kyaa kebo, mee gyu siaman me kaa fane maa kon.”
³⁷ Kenɛte oo moo Pita na Sebedeo bia bala ban kpu na oo wose. Botoo te dekokorokoo kyan a e ken nyi oo bee gyen mena ken waa yee oo wose ya.
³⁸ Kenɛte oo yako wo nyiaa, “Dekokorokoo te kyan man gbaa ken nyi ne gya e ka ko man. E kyaa kebo na e ka deke.”
³⁹ Botoo te Yesu tuuwo gyu siaman kyomii te oo tisiwo bun wulunuu oo nyee te oo fanewoo fa Wurubuarɛ nyiaa, “Taata, akpa a nyi gya e ke de na, yela mena kayeyee kei ke lan me

do. Mɔna na man kegyaebii ya. Yee kpene ken nyan gbagba ne gya e.”
⁴⁰ Yesu ka bese kon oo kaseela ban gyan ne, oo kaa naawoo nyi ba te doo dosoron. Kenɛte oo boose Pita nyiaa, “Mena doo e te tale deke deban dokolon kon ken nyi e be doo yee?”
⁴¹ Kenɛte oo besewoo yako wo nyiaa, “E deke na e ke fane, na e be nyin ka gyoo kekeesekeee man ya. Nawolo nyi ma gyen nyi e konoo se man na e ne gya e ke yee ma kegyaebii, mɔna e wosenaane betan mena don kenan ya.”

⁴² Kenɛte Yesu besewoo lee oo kaseela ban gyan bolate gyu ke fane nyiaa, “Taata, nyi be gya e ke de nyi mena kayeyee kei ka lee me doo ya ne, kenan na yee nyan gbagba n kegyaebii”
⁴³ Yesu ka bese kon ne, oo kaa naawoo nyi oo kaseela ban see be dokee, nawolo nyi dosoron doo be siaman.
⁴⁴ Kenɛte oo besewoo lee be gyan gyu oo kaa fane botoorote. Te oo fanewoo yako nombii dokolon kenan ke bela.
⁴⁵ Kenɛte oo besewoo kon oo kaseela ban gyan te oo kaa boose wo nyiaa, “E see e doo e ne feefo? E kee, deban ken te lii. Be ta lese man Deniwalan Bu ɲon do balan kumee nyinmaa man.
⁴⁶ E koro dee gyu, e kee walan ɲon waa lese man fa ne te tun daa tan.”

Ba kekyan Yesu

Maake 14:43-50; Luka 22:47-53; Gyon 18:3-12

47 Yesu ke gyakaa ɔ ne kolosi ne, ɔ kaseela kufu bala ban man ɲolo ɲon be baake e nyi Gyudase ne kaa leewɔ botɔɔ. ɲon na balan dikpii ken bɔɔ lee saese kegyiise na donɔɔ kegyiise gyan ne kɔɲala. Na be man baale dana yoosilase na akpokpose. 48 Gyudase ɲon waa kaa lese Yesu fa ne tan wulaa yako balan ban nyiaa, "Walan ɲon maa kaa pukaa e ne, ɲon yena walan ɲon e ne gyae ne. E kyan e." 49 Mena dɔɔ Gyudase tɛwɔ teen gyu Yesu gyan te ɔ baake e nyi "De Gbenjyoo, te ɔ pukaa e doo e nɔɔ." 50 Kenje Yesu yako e nyiaa, "Me gyoo, yee kpene ken dɔɔ n be kɔɲ kebo ne." Botɔɔ te balan ban kaa tɔɔ Yesu do te be kyan e. 51 Botɔɔ te Yesu kaseela ban man ɲolo lese ɔ yoosila, te ɔ moowɔ kara saese pou kegyia ɲon tobaale denjele lese ke lɔ. 52 Kenje Yesu yako ɔ kaseele ɲon nyiaa, "Mo n yoosila ken do ke bɔɔlee man. Nawolo nyi walan kamase ɲon ɔ ne wɔɲ yoosila na, waa yen bo yoosila nɔɔman. 53 N ba gyen nyi maa tale sola me kya na waa yela ɔ kpilala kakponjakponse ka lee adido kɔɲ debokeiman kaa yoo lɛɛ man yee? 54 Mɔna akpaa me yee mena na, sena te Wurubuare nombia anmarasen see ɲan ne yako nyi, kaboena nyi mena nombia kenja deekɔɲ ne, gyae ke yee ampan." 55 Kenje Yesu bɔɔse balan

dikpii ken bɔɔ kɔɲ be kaa kyan e ne nyiaa, "Me yee walan kum e te e moo yoosilase na akpokpose e ne kɔɲ e kaa kyan man? Wee kamase na mee kyaa Wurubuare ɔsom deni dinaa man wola ɲon Wurubuare nombia, mɔna e te kyan man ya. 56 Mɔna kenja pou kɔɲae mena na nombia ɲan Wurubuare akpenkpenjyoo be ɲmarase see ne ke kɔɲ mena." Botɔɔ te ɔ kaseela ban pou korowɔ yeu tina e yela.

Be ka mo Yesu gyu kegyiise siaman

Maake 14:53-65; Luka 22:54-55, 63-71; Gyɔn 18:13-14, 19-24

57 Balan ban bɔɔ kyan Yesu ne moo e gyu saese pou kegyia Kaifase dekpanalan man, botɔɔ ken mmaraa wolala na donɔɔ kegyiise pou be gyanee ne. 58 Pita sila Yesu wɔle wɔle menɛ kelii saese kegyia ɲon dekpanalan man. ɔ gyoowɔ ke man te ɔ gyuuwɔ ke kyaa tewulɛɛ ban bee gyee dekpanalan ken ne gyan, na waa naa kpene gyae ke kɔɲ Yesu dɔɔ. 59 Saese kegyiise na donɔɔ kegyiise ban pou bɔɔ gyanee botɔɔ ne, ne gyae nombii ken baa mo gyakaa Yesu dɔɔ na baa nyin gbɛɛ ko e. 60 Balan burum kɔɲawɔ kaa kerɛɛ Yesu nɔɔse, mɔna be te nyin nombiikum ken baa mo gyakaa ɔ dɔɔ ya. Wɔle wɔle na te baala bala baale kɔɲawɔ kaa yako nyi, 61 "De nyiiwɔ

balee kei yakowɔ nyi 'Waa tale tekerii Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kei lo, na waa mo weeya atooro ma ke bela.' "

⁶² Botɔɔ te saese kegyia ɲon korowɔ seɲ te ɔ boɔse Yesu nyiaa, "Nombia ɲan beɛ mo gyakaa n doɔ ne, n be tale tira ɲe noɔ yee?"

⁶³ Moɔna Yesu te gyuuusu ɔ noɔ ya. Keɲte saese kegyia ɲon yako Yesu nyiaa, "Ma te keɛ Wurubuarɛ ɲon ɔ kyaa kekpaakekpaa ne nae fa neɲ, akpaa nyan yɛna nyeeleere ɲon Wurubuarɛ be yako see nyi waa koɲ, ɲon ɔ yeɛ Wurubuarɛ bu dokolon koɲ ɲon e na, yako daa"

⁶⁴ Keɲte Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, "Keɲ yaa n yakowɔ ne. Moɔna mee yako e popou e ke nyii nyiaa, wee daale ne e kena maɲ Deniwalaɲ Bu ɲon kyaa Wurubuarɛ doɲ pou gbengyoo ɲon dunolon doɔ, na e ka bese naa maɲ na me ta lee ɲoma man adido mee koɲ."

⁶⁵ Saese kegyia ɲon ke nyii nombia keɲa ne, ɔ kyaɲa ɔ kegba tirii (Keɲ nawolo nyi nombia ɲan ta wee e gbaa) te ɔ yakowɔ nyiaa, "ɔ te kolosi mmusuo nombia! Woɲ nombii yaa deɛ gyae deɛ tekaa nyii kpu bela? Nenɛɛ emɛɛ gbagba e nyii mmusuo nombia ɲan ɔ be kolosi ne. ⁶⁶ Sena yɛna ya agyueɲ lee nombia keɲa man?" Keɲte be tiranɔɔ nyi, "ɔ kaboena yeɲ." ⁶⁷ Keɲte be toɔ noɔlonse woli ɔ siagbeɛ te be takee e akotase. Baale

mo ɲmeree e ɔ lakaase man, ⁶⁸ te be yako e nyiaa "Wurubuarɛ dekpenkpengyooɔre Kristo, wola daa ɲon ɔ be gyɔ neɲ."

Pita kebeɛ Yesu
Maake 14:66-72; Luka 22:56-62; Gyɔn 18:15-18, 25-27

⁶⁹ Debaɲ kenan ɲa Pita kyaa dekpanalaɲ keɲ man. Keɲte saese kegyia ɲon alebu ɲolo koɲawɔ ɔ gyan kaa yako e nyiaa, "Nyan mo n kpuɛ na Yesu ɲon ɔ ba lee Galelia teɛle man ne." ⁷⁰ Keɲte Pita lee aɲmaareɲ balan ban pou siaman botɔɔ nyiaa, "Moɔ gyeɲ nombia ɲan n ne yako ne man korakora ya." ⁷¹ Te ɔ leewɔ gyu dekpanalaɲ keɲ denanɔɔ man. Botɔɔ te alebubii ɲolo mo besewɔ naa e te ɔ yako ɔ tebia ban be kyaa botɔɔ ne nyiaa, "Balee kei mo kpuɛ na Yesu ɲon ɔ ba lee Nasarete donɔɔ man ne." ⁷² Keɲte Pita besewɔ lee aɲmaareɲ te ɔ kaɲa ntam nyiaa, "Moɔ gyeɲ balee kei korakora ya." ⁷³ Te kyare ya ne, balan ban be kyaa botɔɔ ne koɲawɔ Pita gyan kaa yako e nyiaa, "Kei doɔ ke yeɛ ampan ke kaen nyi nyan mo n kpuɛ na balee kei. N kekolosi koran nawolo nyi n yeɛ be man ɲolo e." ⁷⁴ Botɔɔ te Pita fiasɛɛ ɔ ne falaa ɔ wose te ɔ kaɲa ntam nyiaa, "Moɔ gyeɲ balee kei korakora ya." Debokenan man te kegyim loɔ woya. ⁷⁵ Keɲte Pita toɔse nombia ɲan Yesu be yako e nyiaa,

“Pete kegyim ke lo woya na, nyan ke bee betabotooro nyi n ba gyen man ya” ne. Te Pita leewo debooman ke kyan o nyee wii.

27

Be kamo Yesu gyu gyoo Pilato gyan

Maake 15:1; Luka 23:1; Gyɔn 18:28

¹ Tee kena nebo nebo fuu ne, saese kegyiise na donoo kegyiise ban gyanewo te be yakowo see donja nyi baa ko Yesu. ² Mena doo be bake e te ba moo e gyu ka do Pilato non o senee Romantena gyoo dinaa nawoo man ne nyinmaa man.

*Gyudase yen
Kpilala 1:18-19*

³ Gyudase non o ba lese Yesu fa kena nyi be te bu Yesu foo nyi baa ko e ne, takaa e nideli te o kyeekee wa agyuen. Mena doo o besena koba ken o be lee Yesu nyeeman ne gyina kegyiise ban. ⁴ Ken te o yako wo nyiaa, “Ma te yee nombiakumee ngba moo lese walan non dukum kamase be doo o man ya fa non ne.” Te kegyiise ban mo tiranoo fa e nyiaa, daa be famene na nenan ya. Ne yee nyan gbagba n nombia na. ⁵ Botoo te Gyudase funa koba ken lo wo Wurubuaere osom deni dinaa ken man, te o gyuwo kado o wose nmelen. ⁶ Ken te saese kegyiise ban toosee koba nan te be yakowo nyiaa, “Da

mmaraa bee fa daa gbee nyi dee mo koba kei kyakale na do osom deni koba man ya. Nawolo nyi koba ken dana ayimee.” ⁷ Ken te kegyiise ban moo ba nyeeya ban na donja te be seewo nyi, baa mo koba kenan ke lee teele saabuse maare nolo gyan, na baa kyaa wuu noola botoo. ⁸ Mena doo kaa lii nan gyen ne, bee baake teele kenan bo nyi fatabo teele. ⁹ Ken pou yela Wurubuaere nombia nan o be tee o dekpenkpengyoo Gyeremia doo yako see ne konawo mena. O yakowo nyiaa,

“Ba moo koba wolom bia sao na kufu 30 nan ne yee koya ken Iseraetena be dii o nyee-man ne,

¹⁰ ke lee teele saabuse maare gyan ngba mena ken de Gbengyoo Wurubuaere ba wola man ne.”

Be kamo Yesu gyu Pilato gyan

Maake 15:2-5; Luka 23:3; Gyɔn 18:33-38

¹¹ Ken te ba moo Yesu kaa sen Pilato non o senee Romantena gyoo dinaa nawoo man ne siaman. Te Pilato boose e nyiaa, “Nyan yena Gyudatena gyoo non?” Te Yesu tiranoo fa e nyiaa, “Ken yaa n yakowo ne.” ¹² Mona deban ken saese kegyiise na donoo kegyiise ba mo nombia yakaa Yesu doo ne, o te gyuusu o noo ya. ¹³ Botoo te Pilato boose Yesu nyiaa,

“Nombia burum kenja bɛɛ mo gyakaa n doo nɛ, n bee nyii yee?” ¹⁴ Mɔna Yesu bɛɛ ɔ te gyuusu ɔ noo yako nombii dokolonj koonj gba ya. Nombii kei doo Pilato noo nideli.

Be kalese Yesu fa yenj

Maake 15:5-15; Luka 23:13-25; Gyɔn 18:39-19:6

¹⁵ Gyudatena ny-eekelɛɛwee kedi wee kamase nɛ, kaboena nyi Pilato ɲon ɔ senjɛ Romantena gyoo dinaa nawoo man nɛ, waa tina balan ban boɔ kyam to deni nɛ man dokolonj, ɲon balan benan gbagba ne gyae nɛ yela fa wo. ¹⁶ Mena deban kenan na Barabase ɲon ɔ yɛɛ nombiakumɛyɛyɛe e, te balan pou be nyii ɔ nombia nɛ doo deni man. ¹⁷ Balan dikpii kenj ke konj kaa yilaa nɛ Pilato boose wo nyiaa, “Balan bala kewo man na be man wonti te ε ne gyae nyi maa tina yela fa ɲon. Barabase yaa Yesu ɲon bɛɛ baake e nyi Kristo nɛ?” ¹⁸ Nawolo nyi na Pilato gyenj nyi, kenj balan ban ne kola Yesu doo te ba lese e fa. ¹⁹ Pilato kekyaa ɔ ne di nombia ɲan nɛ, ɔ wɛele kpilawo kaa yako e nyiaa, “Lese n nyinmaase lee mena walan ɲon nombiikum kamase be doo ɔ man ya nɛ nombia man. Nawolo nyi nelim me doosi doseɛ ɲaale lee ɔ wose man na, yɛɛ manj gyakolonj te me naa diyem nideli.”

²⁰ Mɔna Wurubuare saese kegyiise na kegyiise akanj

banj feefuwo do balan dikpii kenj nyi, baa sola Pilato na waa tina Barabase yela na baa ko Yesu. ²¹ Kenjɛ Pilato besewo boose balan ban nyiaa, “Balan bala kewo man na, be man wonti te ε ne gyae nyi maa tina e yela?” Te be tiranoo fa nyiaa, “Tina Barabase yela fa daa.” ²² Kenjɛ Pilato besewo boose wo nyiaa, “Kenan na sena te maa yɛɛ Yesu ɲon bɛɛ baake nyi Kristo nɛ?” Botoo te be popou yakowo nyi, “Yela baa gyɔ e sakaa ɔpanjanj doo.” ²³ Kenjɛ Pilato boose wo nyiaa, “Wonj dukum te ɔ yɛɛwo?” Mɔna be sɛɛ bɛɛ fae yeesa nedonj nyiaa, “Yela baa gyɔ e sakaa ɔpanjanj doo.”

²⁴ Pilato kena nyi balan banj noowoya na kela e te ɔ be gyae waa tale yɛɛ kolo lee Yesu wose man ya nɛ, ɔ kyee lonj faafo ɔ nyinmaase balan dikpii kenj siaman te ɔ yako wo nyiaa, “Manj nyinmaa be doo balee kei yenj man korakora ya. Ke yɛɛ emɛɛ gbagba ε nombia ɲa.” ²⁵ Kenjɛ balan banj pou sɛɛwo yako nyiaa, “Denjele kewonj kenj gyae ke konj lee ɔ kako wose man nɛ, deɛkonj daa na de bia doo.” ²⁶ Mena doo Pilato tinaa Barabase yela fa wo, te ɔ yela ba ɲmeree Yesu dambiise te ɔ moo e fa yoonootena banj nyi baa gyu ke gyɔ e sakaa ɔpanjanj doo.

*Be kekulu Yesu
Mateo 27:27-32*

²⁷ Ken̄te Pilato yoon̄otena ban̄ moo Yesu gyu ñon Pilato dekpanalan̄ man, te be baake yoon̄otena akan̄ ban̄ pou kaa gyan̄ee kilisi Yesu. ²⁸ Be kyan̄a ɔ kegbase kpee te ba moo kegba yayam wurikyim daale ngba ñan Romantena gyoon̄eñ na doo ne do e. ²⁹ Ken̄te ba moo soose loo gyooro kotot̄oo wuu e, te ba moo gbutu do e ɔ dunolun̄ nyin̄maa man na bæe bun̄ ɔ siaman kulu e nyiaa, "Gyudatena gyoo nyan̄ na ke yeɛ. N nyee dɛɛ wolose." ³⁰ Be t̄oo n̄oolon̄se woli e, te be læo ɔ gbutu ken̄ mo ñmeree e ɔ nyee man. ³¹ Be ke kulu e tan̄ ne, te ba kpee kegba yayam ken̄ boo mo do ne te ba moo ñon gbagba wui aboo do e. Te ba moo lee be kaa gyoo e sakaa ɔpan̄dan̄ doo.

Ba kegyoo Yesu ɔpan̄dan̄ doo

Maake 15:21-32; Luka 23:26-43; Gyon̄ 19:17-27

³² Be ka lee deb̄oo man bee gyu ne, te be gyan̄ee na balee ñolo ñon ɔ ba lee Kirene te bæe baake e nyi Sim̄on ne. Ken̄te ba ñere e nyi waa læe Yesu ɔpan̄dan̄ ken̄ seele. ³³ Ken̄te be gyuuwo ka gyoo bot̄oo ken̄ bæe baake nyi "Golgata," ken̄ nawolo nyi Nyeepookoo dɛɛ ne. ³⁴ Bot̄oo te ba moo tee ñante daale mo kyakale na solon̄ fa Yesu nyi waa nyoo. M̄ona ɔ ke daa ke keɛ ne te ɔ bæewo nyi ɔ be nyoo ya. ³⁵ Ba ke gyoo e sakaa ɔpan̄dan̄ doo ne, te be kp̄lɛɛ ɔ kegbase

bun̄ji te be loo boe ñe doo na baa naa ken̄ walan̄ kamase waa nyin̄. ³⁶ Kenan̄ wole ne, te be kyaawo bot̄oo bæe deke e. ³⁷ Ken̄te be ñmarase nombii ken̄ doo boo gyoo e ɔpan̄dan̄ doo ne mataa ɔ nyee gbɛɛ nyiaa,

"KEI YENA YESU,
GYUDATENA GYOO ÑON."

³⁸ Bot̄oo te be gyoo ñm̄ɛlatena bala baale sakaa ɔpan̄daase doo kpu na Yesu. Ñolo sakaa ɔ dunolun̄ doo te ñolo mo sakaa ɔ demena doo.

³⁹ Na balan̄ ban̄ bæe lam bot̄oo ne na tee e na bee kpiisi ba nyeeya, ⁴⁰ na bæe yako e nyiaa, "Nyan̄ ñon n kpa n ke tekerii Wurubuare ɔsom deni dinaa ken̄ na n ka mo weeya atooro ma ke ne, læe n wose na dɛɛ keɛ. Akpaa nyan̄ yena Wurubuare bu ñon na, læe n wose na n ke tisi lee ɔpan̄dan̄ ken̄ doo."

⁴¹ Mena mo te saese kegyiise na mmaraa wolala na donoo kegyiise ban̄ mo kulu e nyiaa, ⁴² "ɔ ne læe balan̄ nyee, m̄ona ɔ be tale læe ñon gbagba wose ya. Ngba n kpa nyan̄ yena Iseraetena gyoo ñon, tisi lee dan̄ ken̄ doo na dɛɛ læe neñ di. ⁴³ ɔ na mo ɔ wose loo Wurubuare doo te ɔ ne yako nyi, 'Ñon yena Wurubuare bu. Akpaa Wurubuare ne gyae e na, e yela dɛɛ keɛ nyi waa læe e.' " ⁴⁴ Mena mo te nombiakum̄ɛyɛera ban̄ boo gyoo wo sakaa ɔpan̄daase doo kpu na e ne mo kulu e.

Yesu yey

Maake 15:33-41; Luka 23:44-49; Gyɔn 19:28-30

⁴⁵ Lee weese kasen dɛɛ kelii ɔ ke gɛɛse nɛ, ditiŋtɛɛ kaa lɛɛ tɛɛle ken dɔɔ pou.

⁴⁶ Deban kenan nɛ, te Yesu fae yeesa kenken nyiaa, “Eli, Eli lama sabatani?” Ken nawolo nyi, “Me Wurubuarɛ me Wurubuarɛ, weera te n lese n sia yela man?”

⁴⁷ Balan ban ba senɛɛ botɔɔ ke nyii mena nɛ be yakowɔ nyiaa, “ɛ nyii, ɔ ne baake Elaegya.” ⁴⁸ Debokenan man te be man nolo yeuwɔ ka mo kolo ŋgba kokyaa ken gyae ke tale lɛɛ lon nɛ do solon denyanɛsa daale man, te ɔ moo ke tooso na dan te ɔ gyinaa ke adido fa Yesu nyi waa nyɔɔ. ⁴⁹ Kenɛte balan akan ban yakowɔ nyiaa, “ɛ yela dɛɛ kɛɛ nyi Elaegya waa kɔŋ kaa lɛɛ e?” ⁵⁰ Kenɛte Yesu besewɔ fae yeesa kenken te ɔ kara weesi.

⁵¹ Kekɔŋ mena nɛ, kanyan ken bɔɔ mo kpase Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa ken man nɛ bɛɛsewɔ kyɛkyɛɛ ala lee adido kaa lii ka mokɔɔ man. Tɛɛle wosiwɔ, te boya dinaana mɔ yelɛwɔ. ⁵² Yebɔɔse gyuusuwɔ te Wurubuarɛ gyuusuu ɔ balan ban be gbɛɛnenɛ tenɛɛ ɔ siaman te bɔɔ yekee nɛ, man balan burum lee ba yebɔɔse man.

⁵³ Yesu kefon lee yey man nɛ, Wurubuarɛ balan ban bɔɔ fonjii lee ba yebɔɔse man nɛ, gyuu Gyerusalem donɔɔ man ka lese ba wose wola

balan burum.

⁵⁴ Romantena yoonɔɔtena siamante ŋon na ban ba senɛɛ bɛɛ gyee Yesu nɛ kena tɛɛle kewosi na gyakolon nombia ŋan be yɛɛ pou nɛ, ba wose yeyɔ wɔ te be yakowɔ nyiaa, “Balee kei yena Wurubuarɛ bu ŋon ampan.” ⁵⁵ Na ala burum baale mɔ senɛɛ yenan botɔɔ lemlem bɛɛ kɛɛ. Be wulaa be silana Yesu leenan Galelia donɔɔ man bɛɛ kɛɛ ɔ dɔɔ. ⁵⁶ Ala benan man baale yena Mɛere ŋon ɔ ba lee Magedala nɛ, na Gyemisi na Gyosefo be naa Mɛere, na Sebedeo bia ban be naa.

Yesu kewuu

Maake 15:42-47; Luka 23:50-56; Gyɔn 19:38-42

⁵⁷ Kelii balinɔɔ nɛ kobate nolo ŋon bɛɛ baake e nyi Gyosefo, ŋon ɔ ba lee Arimatia donɔɔ man nɛ kɔŋawɔ botɔɔ. Na ŋon mɔ yɛɛ Yesu silala ban man nolo e. ⁵⁸ ɔ gyuu Pilato gyan ka sola e nyi waa fa e gbɛɛ na waa mo Yesu woo ŋon ke wuu. Kenɛte Pilato sɛɛwɔ nyi baa moo Yesu woo ŋon fa e. ⁵⁹ Kenɛte Gyosefo moo woo ŋon, te ɔ moo akaralɛɛ wɔle wɔle daale mili e. ⁶⁰ Te ɔ moo e ke wuu boe bɔɔ wɔle ken ŋon Gyosefo gbagba be kare see ɔ wose nɛ man. Kenɛte ɔ bilingi boe dinaa daale tɔ yebɔɔ ken nɔɔ te ɔ lanawɔ. ⁶¹ Na Mɛere ŋon ɔ ba lee Magedala nɛ, na Mɛere balate ŋon banɛɛ botɔɔ be sia tee na yebɔɔ ken.

⁶² Tεε kena ken ke yεε Gyudatena kefeefowee ke ne, Wurubuaε saese kegyiise na Farasiitena ban gyuuwɔ ke gyanjee Pilato dekpanalan man. ⁶³ Kenje be yako Pilato nyiaa, "Kegyia dεε tɔɔse nyi Yesu dekarate non ke kyaa ken ne ɔ yakowɔ nyiaa, weeya atoorote wɔle na waa fon lee yen man. ⁶⁴ Mena dɔɔ yela be kaa deke yebɔ ken na baa gyee ke nideli kelii weeya atoorote ken. Na mena ya na ɔ kaseela ban baa yo gyu ke ηmεεle e lese na baa yako nyi, ɔ fonae lee yen man. Na mena ya na, dekara alate kei gyae ka kela gyanɔba te ken." ⁶⁵ Kenje Pilato yako wɔ nyiaa, ε lese εmεε gbagba ε balan na baa gyu ka deke yebɔ ken nideli fa non ηɔba mena ken baa tale ne. ⁶⁶ Mena dɔɔ be gyuuwɔ ke desina yebɔ ken tɔ nideli ken nyi ηolo na ηolo be tale tεese boe ken lee ke nɔɔ man ya. Kenje ba lese balan nyi baa gyee yebɔ ken nideli.

28

Yesu kefon lee yen man

Maake 16:1-10; Luka 24:1-12; Gyon 20:1-10

¹ Gyudatena kefeefowee wɔle tεε kena nebo nebo fuu ne, Mεere non ɔ ba lee Magedala na Mεere balate non korowɔ gyu botɔ ken bɔɔ wuu Yesu ne. ² Deban kenan ne tεεle wosiwɔ nawolo nyi de Gbenɔgyoo Wurubuaε kpilale te tisi lee adido kɔn kaa bilinji boe ken

see yenan, te ɔ tisiwɔ kyaa ke dɔɔ. ³ Na Wurubuaε kpilale non ne ηalakee ηɔba ɔga kenmaale ne, te ɔ kegba woloseε futututu ηɔba akaraleε ne. ⁴ Balan ban bεε deke yebɔ ken kena Wurubuaε kpilale non ne, gyakolon gyoo wɔ nideli te be dɔɔwɔ ba senεε botɔ ηɔba woya ne.

⁵ Kenje Wurubuaε kpilale non yako ala ban nyiaa, "ε na yee ya, ma gyen nyi Yesu non bɔɔ gyɔɔ sakaa ɔpanɔan dɔɔ ne yaa ε ne keo. ⁶ ɔ be kyaa kebo ya. ɔ te fom lee woya man ηɔba mena ken ɔ be yako see ne. ε kɔn kaa keε ɔ dedoi man, ⁷ na ε ke ta bilenbilen ke yako ɔ kaseela ban nyiaa 'ɔ te fom lee woya man te ɔ te kyan non gbεε ɔ ne gyu Galelia tεεle man. Botɔ te ε kena e. Kei yena nombii ken me dana maa yako non.' "

⁸ Kenje ala ban moo gyakolon yeu lee yebɔ ken gyan. Mɔna yεε wɔ gyon te be yeuwɔ gyu be kaa yako ɔ kaseela ban. ⁹ Karatete dokolon te Yesu gyanee na ala ban te ɔ dɔɔ wɔ nɔɔ nyiaa, "Wurubuaε waa fa non wosefεerenj." Kenje ala ban tuuwɔ benaa e te be tisiwɔ bun kyan ɔ nawɔɔ som e. ¹⁰ Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, "ε na yee ya, ε gyu ke yako me tebia ban nyiaa, baa gyu Galelia tεεle man. Botɔ te baa naa man."

¹¹ Deban ken ala ban ne gyuu ne, yoonɔɔtena ban bee gyee yebɔ ken ne

man baale gyuuwɔ donɔɔ man ke yako Wurubuare saese kegyiise kpene kamase kenj be kɔŋ nɛ. ¹² Botɔɔ te Wurubuare saese kegyiise na donɔɔ kegyiise banj gyanɛewɔ, te be bakewɔ te be faa yoonɔɔtena banj bɛɛ deke yebɔɔ kenj nɛ kɔba burum daale, ¹³ na baa yako nyi nelim ba ke doo na, te Yesu kaseela banj kɔŋawɔ kaa ŋmɛele ɔ woo ŋon. ¹⁴ Te be yako wɔ nyi akpaa Pilato de nyii nombia kenja na, daa dee gyu kekolosi na e na dɛɛ lese ŋon lee nombia man. ¹⁵ Mena dɔɔ yoonɔɔtena banj lɛɛ kɔba kenj te be gyuuwɔ ke yɛɛ ŋgba mena kenj kegyiise banj be yako wɔ nɛ. Mena nombia kenja te yaasee Gyudatena tɛɛle man kaa lii na gyɛŋ.

Tom dinaa kenj Yesu ba ma do ɔ kaseela nyijmaa man

Maake 16:14-18; Luka 24:47-49

¹⁶ Mena dɔɔ Yesu kaseela kufu daale akanj banj gyuuwɔ Galelia tɛɛle man, te be gyuu bula kenj dɔɔ Yesu ba wola wɔ nyi baa gyu nɛ. ¹⁷ Botɔɔ te Yesu ka lese ɔ wose wola wɔ te be bunjawɔ som e, mɔna be man baale te lɛɛ di ya. ¹⁸ Kenjte Yesu tuuwɔ benaa wɔ te ɔ yako wɔ nyiaa, "Wurubuare te fa manj donj adido na tɛɛle kei pou dɔɔ. ¹⁹ Mena dɔɔ ɛ gyu tɛɛle kei pou dɔɔ na ɛ kaa wola balan na baa bese me kaseela. Ɛ sɔ wɔ Wurubuare lonj lee Wurubuare kya ŋon na ɔ Bu ŋon na ɔ Felinj ŋon ye le man.

²⁰ Na ɛ ka wola wɔ na baa di kpene kamase kenj mɔɔ faree ŋon nɛ dɔɔ. Te mɛɛ yako ŋon ɛ ke nyii nyiaa, me kpuɛ na ŋon debanj kamase kelii tɛɛle kei ɔto."

Nombia kpaakpaa ñan Maake be ñmarase nɛ Maake

*Gyɔn Wurubuare
lonɔɔre ñon ke desina gbɛɛ
fa Yesu kekɔŋ*

*Mateo 3:1-12; Luka 3:1-8;
Gyɔn 1:19-28*

¹ Wurubuare bu Yesu Kristo nombia kpaakpaa ñan kewalan yaa.

² Wurubuare kpila tobaale ñon bɛɛ baake nyi Gyɔn ne nyi waa kyan Yesu gbɛɛ kɔŋ, ñgba mena keŋ Wurubuare dekpɛŋkpɛngyɔɔre ñon bɛɛ baake e nyi Yesaya be yako Wurubuare nombia anmarasen see ñan man nɛ. ɔ yakowɔ nyiaa,

“Kɛɛ! Mee kpila me kpilale na waa ta n siaman. Ñon ne gyae la waa desina n gbɛɛnen see neŋ.”

³ Wurubuare dekpɛŋkpɛngyɔɔre Yesaya besewɔ yako Gyɔn wose man nombia Wurubuare nombia anmarasen see ñan man bela nyiaa,

“Ñolo ne fae yeesa depampaa dinaa keŋ man nyiaa,

‘ɛ desina de Gbɛngyoo gbɛɛnaa,
na ɛ ke yela ɔ gbɛɛnen pou ka tenee.’”

⁴ Mena dɔɔ kɔŋawɔ ampan nyiaa, Gyɔn ñon ɔ ne sɔ balan Wurubuare lon nɛ kyaawɔ depampaa dinaa

keŋ man. Na ɔ ne kolosi fa balan nyi baa kyɛɛkee lee be gbɛɛnen kumɛɛ man na baa kɔŋ Wurubuare gyan, na baa sɔ wɔ Wurubuare lon na Wurubuare ka mo be nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ.

⁵ Mena dɔɔ balan burum leewɔ Gyudia tɛɛlese pou man, na Gyerusalem donɔɔ man gyu ketɔɔɛ be nombiakumɛɛ ñan bɛɛ yɛɛ ne fa Gyɔn, te ɔ sɔɔ wɔ Wurubuare lon Gyɔɔdan boo man.

⁶ Na kurumɔɔ tɔne te ba moowɔ ñara Gyɔn kegba, te wonembu tɔne te ɔ moowɔ yɛɛ abɔɔɔ kpan ɔ tenja man. Akpataana na teebɔɔ yena ɔ weenɛɛ ñan ɔ ne dii. ⁷ Keŋte Gyɔn yako balan ban nyiaa, “Walan ñolo dɔŋ me wɔle ɔ ne kɔŋ keŋ ɔ kela man. Man tekaboena nyi maa bun booli ɔtenate nkyokota ñmeesen gba ya. ⁸ Man dɔɔ lon te man dana mɛɛ sɔ ñon Wurubuare lon, mɔna akpaa ñon de kɔŋ na Wurubuare felin te waa mo sɔ ñon Wurubuare lon.”

*Yesu Wurubuare lonkeso
Mateo 3:13-4:11; Luka
3:21-22; 4:1-4*

⁹ Gyɔn kɛɛ sɔ balan Wurubuare lon nɛ, te Yesu leewɔ Nasarete donɔɔ keŋ ke kyaa Galelia tɛɛle man nɛ kɔŋ, te Gyɔn sɔɔ e Wurubuare lon Gyɔɔdan boo man. ¹⁰ Yesu ka mo waa lee lon keŋ man nɛ, karatete dokolon te ɔ naawɔ na adido ta toro, te Wurubuare felin ñon moo duwulun dinɔɔ

tisi lee adido kaa gyakaa ɔ doo. ¹¹ Botoo te be nyii woya njaale kolosiwo lee adido yako nyiaa, "Nyan yena me bu non mee gyae lee me konoo man, te n na gyoo me sia nideli."

¹² Debokenan man te Wurubuare felin non yela Yesu gyuuwo depampaa dinaa daale man. ¹³ Yesu kyaawo depampaa kenan man weeya sonola (40). ɔ kekyaa botoo ne, te obonsam konawo kaa keese e keese e kina. Na Yesu kyae njale man wonembia man, te Wurubuare kpilala leewo adido kon kaa kee ɔ doo.

Yesu kebaake ɔ kaseela gyanjba nyiban

Mateo 4:12-22; Luka 4:14-15; 5:1-11

¹⁴ Te di weeya ala ya te be kyanan Gyon to deni. Ba ke kyan e to deni wole ne, Yesu konawo Galelia teele doo ɔ ne kolosi Wurubuare nombia kpaakpaa nan fa balan nyiaa, ¹⁵ "Deban ken te lii, te Wurubuare gyoori ken mo ta benaa. E kyeeke lee e gbeneen kumee man kon Wurubuare gyan, na e ke lee nombia kpaakpaa nan di!"

¹⁶ Ken te Yesu gyuuwo ka mo Galelia boo nooman. Botoo te ɔ naa Simon na ɔ naabu Anderiase na bee lo asawuse boo ken man, nawolo nyi be yee kpee kyanarawo. ¹⁷ Ken te Yesu yako wo nyiaa, "E kaa sila man, na maa yela e ke yilaa balan fa man njba mena ken e ne kyan kpee

ne." ¹⁸ Debokenan man te be tinaa ba asawuse nan yela, te be kaa sila Yesu. ¹⁹ ɔ ke gyu ɔ siaman kyomii ne, ɔ naa Sebedeo bia Gyemisi na ɔ naabu Gyon na be doo ba degbele man bee desina ba asawuse. ²⁰ Debokenan man te Yesu baake wo, te be tinaa be kya Sebedeo na be paasetena ban pou yela degbele ken man te be kaa sila Yesu.

Yesu kegegi felinkum lee balee nolo man

Luka 4:31-37

²¹ Ken te be gyuuwo Kapanum donoo man. Te Gyudatena kefeefowee kelii ne, Yesu gyuuwo bo osom deni man ɔ kaa wola wo Wurubuare nombia. ²² Yesu kawola ken doo balan ban pou noo. Nawolo nyi ɔ ne gyoo ɔ konoo wola njba walan non ɔ dana don nombia nan ɔ na wolo ne doo ne. ɔ kawola ken te yee njba Gyudatena mmaraa wolala ban ne ya. ²³ Deban kenan na balee nolo kyaa bo osom deni man botoo ken felinkum doo ɔ man. Karateete dokolon te ɔ fae yeesa kenken nyiaa, ²⁴ "Nyan Yesu Nasarete baale, won yaa n ne gyae de gyan? N konae n kaa wolee daa? Ma gyan nen nyi nyan yena Wurubuare walan non ayimee be doo n man ya ne."

²⁵ Botoo te Yesu faree felinkum ken nyiaa, "Wu n noo, na n ka lee ɔ man." ²⁶ Ken te felinkum ken wosi balee non nideli, te ke fae

yeesa kenken te ka leewo o man lan. ²⁷ Nombii kei doo balan ban pou noo te be boose donja nyiaa, "Won nombii yaa? Kawola wole? O dana don felinkumee doo, ken nyi o ne kolosi fa na na nee nyii o dei." ²⁸ Mena doo Yesu wose man nombia yaaseewo gyu Galelia teele man na ka yenaase pou.

Yesu kekyo balan burum kaweesee

Mateo 8:14-17; Luka 4:38-41

²⁹ Be ka lee bo osom deni ken man pe, te ban na Gyemisi na Gyon gyuuwo Simon na Anderiase dee. ³⁰ Be ke gyu na Simon wa awu doo o na wee kpanalan, kente be yako Yesu. ³¹ Botoo te Yesu gyuuwo alo non gyan, te o kyanja e o nyinmaa man gate e kyaase. Debokenan man te alo non kawee ken tanawo, te o kee be doo.

³² Mena wee kenan balinoo weese kagyoo ne, balan moo be kaweesetena na ban pou felinkumee doo be man ne kon Yesu gyan. ³³ Kente donoo ken man balan pou konawo kaa wuu dekpanalan ken denanoo man. ³⁴ Te Yesu kyoo balan burum be kaweesee kpookpoo pou. O gegi felinkumee burum mo lee balan man ken o te fa na gbese nyi ne dee kolosi ya, nawolo nyi na gyan walan non dinoo Yesu yee.

Yesu kekolosi Wurubuarẽ nombia Galelia teele man

Luka 4:42-44

³⁵ Ke tee kena nebo nebo fuu ne, Yesu karateewo lee dekpanalan man gyu yenan daale ken botoo yee yididi ne, te o ke fanewo fa Wurubuarẽ. ³⁶ Kente Simon na o tebia ban gyuuwo bee keo e. ³⁷ Ba kena e ne te be yako e nyiaa, "Balan ban pou ne keo nen." ³⁸ Botoo te Yesu yako wo nyiaa, "E yela dee gyu donoose nan ne kyaa siaman ne man, na me kaa kolosi Wurubuarẽ nombia nan botoo mo. Nawolo nyi ken doo te me konawo teele kei doo." ³⁹ Mena doo o teewo kila Galelia teele pou doo, te o kolosi Wurubuarẽ nombia nan fa wo bo osom denee man pou, te o gegi felinkumee lee balan man.

Yesu kekyo akuntunte nolo kawee

Mateo 8:1-4; Luka 5:12-16

⁴⁰ Te akuntunte nolo kaa bunawo o doona doo Yesu nawootee waase e nyiaa, "Me Gbengyoo, akpaa n ne gyae na n ke tale kyoo man me kawee kei." ⁴¹ Botoo ne, o nombia yee Yesu waranjase te o moo o nyinmaa gyakaa o doo yako e nyiaa, "Mee gyae, n kawee dee tan." ⁴² Debokenan man te o kawee ken tanawo, te o nyina o wose. ⁴³ Pe Yesu ke lo balee non gbese ne, o faree e nideli nyiaa, ⁴⁴ "Kee nyi walan na walan na nyii kpene ken be kon ne ya. Mona mo n wose gyu kawola

Wurubuare sae non, na n keto kedeesa aboo nan de naana Mosesi ba wolo nyi yaa to ne. Kei gyae ke yela walan kamase kena nyi n kawee kenj te tanj." 45 Mona balee non ka lee deboo man pe te o gyoo nombia nan dekpenkpenj kegyo, te walan kamase nyiiwo. Lee mena doo Yesu te tale gyoo donoo kamase man na balan kena e ya. O ne gyu bo ke kyaa donoo kenj nooman, botoo kenj balan be gyae baa naa e ya ne. Mo kenj koranj na, balan na lee yenanj kamase koj o gyanj.

2

Yesu kekyc otakase nolo kawee

Mateo 9:1-8; Luka 5:17-26

1 Weeya akalansee njaale wole ne, Yesu besewo gyu Kapanum donoo man te balan nyiiwo nyi o te koj dxe. 2 Kenje balan burum kaa wuuwo botoo, kenj nyi nae dasenae be doo ya. Mena doo gbex be doo kenj nolo waa mo gyoo dekanalanj kenj man gba ya. Te Yesu kolosi Wurubuare nombia fa wo. 3 Kenje balan banaara baale seele otakase nolo bex koj Yesu gyanj. 4 Kenj balan boe doo be te nyinj gbex mo e ta denanoo man ya. Mena doo ba gyenja deni kenj man Yesu kyaa ne nyee doo te be wolee yenanj daale, te be tisinaa kawee non na o dofononj kenj pou dexede see Yesu siaman. 5 Yesu

kena mena kenj balan ban be lxx e di ne, o yako kawee non nyiaa, "Me bu, me ta mo n nombiakumex kyex nenj." 6 Botoo te Gyudatena mmaraa wolala ban be kyaa botoo ne yakowo ba nyeyya man nyiaa, 7 "Weera doo te balee kei ne kolosi mena? O te kolosi mmusuo nombia. Lee Wurubuare wole na, amote kyaa la kenj waa tale mo dukum kyex?" 8 Debokenanj man te Yesu gyenja kpene kenj bex gyuenj ne te o yako wo nyiaa, "Woj doo te e na gyuenj kenja e nyeyya man? 9 Nombia kenja man wonti woela na keyako fa otakase non? 'Me ta mo n dukum kyex nenj,' yaa 'Koro senj na n ka mo n dofononj na n ke ta?' 10 Mona mex gyae e ka gyenj nyi, Manj Deniwalanj Bu dana donj teele kei doo nyi maa mo dukum kyex." Mena doo o yako kawee non nyiaa, 11 "Koro senj. Gate n dofononj, na n ke ta gyu n dxe." 12 Debokenanj man te kawee non korowo senj o nawoo doo, te o gate o dofononj kenj doo o doo ne, te o leewo lanj o dxe balan banj pou siaman. Nombia kenja doo balan banj pou noo te ba lese Wurubuare yele yako nyiaa, "Da te naa ta mena nombia kenja dinoo see ya."

Yesu ke baake Lewi

Mateo 9:9-13; Luka 5:27-32

13 Kenanj wole te Yesu besewo gyu Galelia boo nooman, te balan burum kojawo o gyanj te o wola

wɔ Wurubuare nombia. ¹⁴ ɔ ke ta ɔ ne lam ne, ɔ naa Alfeose bu Lewi non ɔ yee lempoolere e ne, na ɔ kyaa ɔ lempoo delee man. Te Yesu yako e nyiaa, “Sila man.” Kenje Lewi korowo sila e.

¹⁵ Kenan wole ne, Lewi baake Yesu na ɔ kaseela ban gyu ɔ dee be kaa di. Lempoolera na nombiakumeyera burum sila Yesu na ɔ kaseela ban gyu botoo, te ban na wɔ pou ke diiwo bom. ¹⁶ Gyudatena mmaraa wolala ban boo lee Farasiitena dikpii ken man kena ngba Yesu ne dii bom na lempoolera na nombiakumeyera ne be boose ɔ kaseela ban nyiaa, “Weera doo te Yesu ne dii bom na lempoolera na nombiakumeyera?” ¹⁷ Yesu kenyii mena ne te ɔ yako wɔ nyiaa, “Kaweesetena te kaboena nyi baa kyɔ wɔ kawee. Balan ban boo na wee ya ne, doo boo ne hia kawee kekyɔ ya. Ma te kɔn nyi me kaa baake balan ban be gbenehen wulaa tenee Wurubuare siaman ne ya. Mona me kɔnae na me kaa baake balan ban be yee nombiakumeyerawɔ ne.”

*Ba ke boose Yesu
nɔkebakake nombia
Mateo 9:14-17; Luka 5:33-39*

¹⁸ Wee daale balan baale naawɔ na Gyɔn Wurubuare lonsoore silala na Farasiitena ne bake be noo. Kenje be boose Yesu nyiaa, “Weera doo te Gyɔn Wurubuare

lonsoore silala na Farasiitena ne bake be noo, te nyan wui kewɔ doo boo ne bake be noo ya?” ¹⁹ Botoo te Yesu tiranoo fa wɔ nyiaa, “Sena te balan ban be kyaa allowolette ne baa tale bake be noo ken allowole baale kyaa be gyan? Allowole baale nyina ɔ kyaa be gyan ne, boo gyae baa tale bake be noo ya. ²⁰ Mona deban daale gyae kekɔn ken baa mo allowole baale non lee be gyan. Mena wee kenan man te baa bake be noo. ²¹ Nolo bee kara kanyan wole mo taa kakyengbelaa ken ba yem ne boo ya. Akpaa ɔ yee mena ne, kanyan wole ken gyae ke tao kakyengbelaa ken wolose ke boo ken yee ke dinaa. ²² Mena mo te nolo bee mo solon wole do wonembu tone ogele bene man ya. Akpaa ɔ yee mena na solon ken gyae ke tao tone ken lii, na solon ken na wonembu tone ogele ken pou ke wolee. Bee mo solon wole bo do wonembu tone ogele wole man.”

*Yesu kawola lee
kefefowee wose man*

Mateo 12:1-8; Luka 6:1-5

²³ Kelii Gyudatena kefefowee ne, Yesu na ɔ kaseela ban gyuwɔ ka mo wɔ daale man. Na weene nyan sejee wɔ kenan man ne yee ngba kefaa ne. Kenje ba kpera naale posaa bee tao. ²⁴ Kenje Farasiitena boose Yesu nyiaa, “Weera te n kaseela ban ne yee kpene ken dee kole ne da

kefeefowee?" ²⁵ Botoo, te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "E te kala ta lee Wurubuaere tone ken man kpene ken de naana Defidi be yee deban ken tanam be kyan non na o tebia, te ba wose be kyan wo ne yee?" ²⁶ Deban ken Abiata yee Wurubuaere sae kegyia e ne, de naana Defidi gyoowo Wurubuaere osom deni dinaa ken man, te o dii bodobodo ken boo mo deesi fa Wurubuaere ken nolo be dana gbeye waa di ke kpu na Wurubuaere saese ya ne. Kenje o moo naale mo fa o tebia ban be kpu na e ne, te ban mo diiwo." ²⁷ Te Yesu torowo yako wo nyiaa, "Wurubuaere yee kefeefowee bo fa walan. O te yee walan fa kefeefowee ya. ²⁸ Mena doo man Deniwalan Bu non yena kefeefowee ken gba Gbengyoo."

3

Yesu kekyo baam dayenasate nolo kawee

Mateo 12:9-14; Luka 6:6-11

¹ Wee daale Yesu besewo gyu Gyudatena osom deni man. O ke gyu ne, na baam dayenasate nolo kyaa botoo. ² Na balan ban baale na deke Yesu nyi waa kyoo balee non kawee ba kefeefowee ken, na baa nyin mo nombia gyakaa o doo. ³ Kenje Yesu yako baam dayenasate non nyiaa, "Lee kaa sen siaman kebo." ⁴ Botoo te Yesu boose wo nyiaa, "Won te da mmaraa ne fa gbeye

nyi de yee kefeefowee? Da mmaraa ne fa daa gbeye nyi de yee kolo kpaakpaa yaa de yee kolo kum? Dee lee walan nyee yaa, dee yela waa yen?" Botoo na, nolo te tale gyusu o noo ya. ⁵ Te Yesu kee wo pou gyanee ban man, te takaa e nideli lee ba dejele don ken doo. Kenje o yako kawee non nyiaa, "Tenee n baam." Botoo te balee non tenee o baam ken, te kawee ken tanawo te o baam ken yee don. ⁶ Mena doo Farasiitena na Herode silala leewo be kaa bake mena ken baa mo ko Yesu.

Balan burum kesila Yesu Mateo 12:15-16; Luka 6:17-19

⁷ Kenan wole te Yesu na o kaseela ban wona ba wose lee botoo gyu Galelia boo nooman, te balan burum ban boo lee Galelia ne sila e gyu botoo. ⁸ Be ke nyii kpene ken o ne yee ne, balan burum leewo Gyerusalem na Idumia donooe na teele ken ke kyaa Gyoodan boo dingyin ne, na donooe nan be kilisi Tae na Sidon ne man kon o gyan. ⁹ Balan ban booron doo o yako o kaseela ban nyi baa gyae degbele fa e, na balan ban be nyin to e do ya. ¹⁰ Nawolo nyi o te kyoo balan burum kawee, mena doo ban be see be dana kawee ne te kaa wuu o doo ken bee gyae baa mo be nyinmaase tina e. ¹¹ Te akpaa balan ban felinkum doo be man ne de naa e na, bee bunji o nawootee na bee fae yeesa nyiaa, "Nyan

yena Wurubuare bu non.”
 12 Kenje Yesu faree wo nyi,
 be na yela balan ka gyen
 walan non dinoo o yee ya.

*Yesu ka lese o kpilala kufu
 bala ban*

*Mateo 10:1-4; Luka 6:12-
 16*

13 Kenje Yesu gyenja bula
 daale, te o baake balan ban
 o ne gyae ne te be kaa
 yilaawo o gyan. 14 Te o
 lese balan ban man baala
 kufu bala, te o baake wo
 o kpilala nyi baa kpu na
 e na waa kpilii wo na baa
 ta yako Wurubuare nombia
 nan. 15 Na waa fa wo don na
 baa gberaa felinkumee lee
 balan man. 16 Baala kufu
 bala ban Yesu ba lese ne yela
 yaa, Simon te o doo e yele
 nyi Pita, na 17 Sebedeo bu
 Gyemisi na o naabu Gyon,
 te o besewo do wo yela nyi
 Boanegesi. Yele kei nawolo
 nyi bee yee nombia bo yakaa
 yakaa na don ngba oga ke-
 fae ne, 18 na Anderiase na
 Filipo na Batolomeo na Ma-
 teo na Tomase na Alfeose
 bu Gyemisi na Tadeose na
 Kanaan baale Simon non o
 ne gyae o balan nideli ne,
 19 na Gyudase Isekarote non
 o ba lese Yesu fa ne.

*Yesu na Belisebu
 Mateo 12:25-29; Luka
 11:17-22*

20 Yesu ka lese o kpilala
 ban tan ne te o gyuuwo o
 dee. Kenje balan burum
 konawo kaa wuu o doo, ken
 non na o kaseela bee nyin
 gbeye baa di weenee panpan
 gba ya. 21 O lontona kenyii

mena ne be gyuuwo be kaa
 kyan e gyu dee, nawolo nyi
 na balan ban kpa o nyee ne
 wolee. 22 Botoo te Gyudatena
 mmaraa wolala ban boo lee
 Gyerusalem donoo man kon
 botoo ne yakowo nyiaa, “Fe-
 linikumee pou gyoo non bee
 baake e nyi Belisebu ne
 doola Yesu man. Non faa
 na e don te o na mo gberaa
 felinkumee lee balan man
 ne.” 23 Kenje Yesu baake
 balan ban kon o gyan yako
 wo aduya man nyiaa, “Sena
 te obonsam waa tale gegi o
 wose? 24 Akpaa teele daale
 man balan de kpase ba wose
 bee yoo na donja ne, teele
 kenan be gyae ke sen ya.
 25 Mena mo te akpaa dek-
 panalan daale man balan de
 kpase ba wose bee yoo na
 donja ne, dekpanalan kenan
 mo be gyae ke tale sen ya.
 26 Te akpaa obonsam na o
 tewulee de kpase ba wose
 kpookpoo te ba koro sen tia
 donja na, o be gyae waa tale
 sen ya. Na o gyoori ken oto
 kenan.” 27 Kenje Yesu be-
 sewo yako wo nyiaa, nolo be
 tale gyu donje nolo dee na o
 kaa mo o kolo, ken nyi o te di
 donje non doo ya. Nyi akpaa
 o di donje non doo te o bake
 e see ne, kenan na waa tale
 kuu wa aboo pou. 28 Mee
 yako non anokoare baa e ke
 nyii nyiaa, Wurubuare waa
 tale mo balan pou nombi-
 akumee na mmusuo nombi-
 a nan bee yee ne kyee
 wo. 29 Mona walan non waa
 kolosi mmusuo nombia tia
 Wurubuare felin non ne, o

be gyae waa mo kyεε ɔtenate korakora ya. Nawolo nyi walaŋ ɲonan te yeε nombiakumεε ɲan ɲe doo kek-paakekpa. ³⁰ Keŋ doo te Yesu be yako nombia keŋa yena nyiaa, na balan ne yako nyi felinƙum doo la ɔ man.

Yesu ɔ naa na ɔ naabia

Mateo 12:46-50; Luka 8:19-21

³¹ Keŋte Yesu ɔ naa na ɔ naabia koŋawo kaa seŋ deɔɔman kpila nyi baa baake e fa wo. ³² Na balan burum kyaa kilisi e te be yako e nyiaa, “Kεε, n naa na n naabia seŋεε deɔɔman bεε gyae neŋ.” ³³ Botoo te Yesu boose wo nyiaa, “Bomoo yena me naa na me naabia?” ³⁴ Keŋte ɔ keε ban be kyaa kilisi e ne gyanee te ɔ yakowo nyiaa, “Kεε, me naa na me naabia yena kewo. ³⁵ Walaŋ kamase ɲon ɔ ne yeε Wurubuare kegyaebii ne, ɲon yena me naabu na me deesi na me naa.”

4

Yesu kegyoo dudu lee woofarale ɲolo wose man

Mateo 13:1-17; Luka 8:4-10

¹ Wee daale Yesu besewo ɔ na wola Wurubuare nombia Galelia boo nooman. Te mena keŋ balan burum be kaa wuu ɔ doo doo ne, ɔ gyoowo ke kyaa degbele man gyu loŋ keŋ doo na balan akan ban pou seŋεε dekenken doo. ² Botoo te ɔ wola wo nombia aduya man. ³ Te ɔ yako wo nyiaa,

“E tei kebo, woofarale ɲolo gyuuwo ke ɲmatee aboobia ɲgba amola ne ɔ wooman. ⁴ ɔ keε ɲmatee ɲa ne, ɲaale yalawo gbεenenbia ɲan doo wo keŋ man ne man, te gyebuse kaa toosee ɲa di. ⁵ ɲaale mo yalawo kpananŋe doo te ɲe tuuwo, mona teele ta boo botoo ya. ⁶ Mena doo oga kaa seŋawo na te ɲa botowo. Te keŋ ɲe te nyin lila burum doo ya ne, ɲe popou yekeewo. ⁷ Bia ɲan ɲaale mo yalawo kpalamse man te ɲe tuuwo, te kpalamse ɲan mo tuuwo mili ɲa. Mena doo ɲe te nyin ɲa wose se bia ya. ⁸ Aboobia ɲan ɲaale mo yalawo teele kpaakpa doo te ɲe tuuwo bee, te ɲa see bia burum. ɲaale see bia sao na kufu (30), te ɲaale mo see bia soŋotooro (60), te ɲaale mo see bia soŋonon (100).” ⁹ Keŋte Yesu yako wo nyiaa, “Non ɔ dana denjela waa nyii na, waa tei nideli.” ¹⁰ Keka Yesu waagen ne, ɔ kaseela kufu bala ban na balan ban be kyaa botoo kpu na wo ne yako e nyi waa wola wo dudu keŋ aseε. ¹¹ Keŋte Yesu yako wo nyiaa, “Emεε doo Wurubuare ta toro ya agyuenŋe na ε ka gyen nombia ɲan weeseε lee ɔ gyoori keŋ wose man. Monan balan ban boo kpuε na ɲon ya ne doo, aduya man te baa kolosi fa wo, ¹² na ke yela,
‘Baa keo keo mona boo gyae
baa naa kolo ya,
te baa tei tei mona

bɔɔ gyae baa nyii nombia n̄enan̄ man ya.

Na mena ya n̄e,
baa kyɛɛkee lee be gb̄eeneŋ kum̄e man,
na Wurubuare ka mo be nombiakum̄e kyɛe wɔ.' "

Yesu kalese dudu keŋ aseɛ Mateo 13:18-23; Luka 8:11-15

¹³ Keŋte Yesu yako wɔ nyiaa, "Akpaa ɛ bee nyii dudu kei aseɛ ya na, sena te ɛ ke yɛe na ɛ ke nyii aduya akan̄ man? ¹⁴ Abɔɔbia n̄an wɔofarale n̄on be n̄matee ne seŋeɛ fa Wurubuare nombia n̄an. ¹⁵ Balan̄ baale yɛe n̄gba bia n̄an be yale wɔɔ keŋ gb̄eeneŋbia man n̄e. Be nyii Wurubuare nombia n̄an p̄e, na ɔbɔnsam te kɔŋ kaa lese n̄a lee be konɔɔse man. ¹⁶ Balan̄ baale mɔ yɛe n̄gba bia n̄an be yale kpanan̄se dɔɔ n̄e. Be nyii Wurubuare nombia n̄an na, bɛe lee n̄a na gyon̄ debo-kenan̄ man. ¹⁷ Mɔna keŋ Wurubuare nombia n̄an te nyin̄ lila be man dɔɔ ya n̄e, bɔɔ ne tale seŋ keŋkeŋ kelii ɔto ya. Mena dɔɔ akpaa de kɔŋ nyi Wurubuare nombia n̄an dɔɔ te bɛe naase wɔ diyem na, be ta bese be wɔle bilen̄. ¹⁸ Balan̄ baale mɔ yɛe n̄gba bia n̄an be yale kpalamse man n̄e. Bee nyii Wurubuare nombia n̄an, ¹⁹ mɔna akpaa tɛele kei dɔɔ nombia na kɔba kegyae bein̄, na tɛele kei dɔɔ abɔɔ akan̄ n̄an kegyae da gyoo be man n̄e, na bee yele baa

bee Kristo man ya. ²⁰ Balan̄ baale mɔ yɛe n̄gba bia n̄an be yale tɛele kpaakpaa dɔɔ n̄e. Bee nyii Wurubuare nombia n̄an te bɛe lee n̄a do konɔɔ kpaakpaa man, te bɛe tela n̄a nideli te bɛe yɛe kakyeŋ di n̄e dɔɔ. Mena dɔɔ nombia n̄an ne yele bɛe yɛe abɔɔ kpaakpaa n̄gba n̄an n̄ɔɔ se bia sao na kufu (30) na sɔŋotooro (60), na sɔŋonon̄ (100), n̄e."

Yesu kegyɔ dudu lee kanea wose man

Mateo 5:15; Luka 8:16-18

²¹ Keŋte Yesu yako wɔ nyiaa, "N̄olo bɛe kyan̄ee kanea na waa mo kolo wuu ke dɔɔ yaa waa mo ke do mpa ateta ya. Mɔna ɔ na mo ke bo gyakaa kolo dɔɔ adido. ²² Nawolo nyi kolo ba weeseɛ keŋ be gyae ka lee debɔɔ ya, te kolo mɔ be wue keŋ nyi be gyae ka lee debɔɔ ya. ²³ Walaŋ n̄on ɔ dana deŋele anenyiin̄ dei n̄e, waa see deŋele na waa tei." ²⁴ Keŋte Yesu yako wɔ bela nyiaa, "ɛ keɛ ɛ wose nideli lee nombia n̄an ɛ ne nyii n̄e man. Nawolo nyi kpene keŋ n mo yɛe n dɔɔ n̄e, keŋ ke te Wurubuare mɔ waa mo yɛe neŋ, te waa yɛe neŋ gba kela mena keŋ n ba mo yɛe n dɔɔ n̄e. ²⁵ Nyan̄ n̄on n dana kolo na Wurubuare waa kpu neŋ na n ke nyin̄ kpu. Te nyan̄ n̄on n be dana kolo ya na, kyomii keŋ n na gyueŋ nyi n dana koran̄ n̄e, Wurubuare waa leo ke lee n nyin̄maa man."

Wɔɔman kolo kabee dudu
 26 Yesu besewɔ gyɔ dudu fa wɔ nyiaa, “Wurubuare gyoori ken yee ngba mena ken walaŋ ne nimatee abɔɔbia ŋaale ngba amɔla ɔ wɔɔman nɛ. 27 Nelim na ka weese ɔ doo te ɔ fom na abɔɔbia ŋan ne tuu na ŋɛɛ bee, mɔna ŋon gbagba ba gyeŋ mena ken ne yee pɛte ŋɛɛ bee ya. 28 Tɛele ken gbagba ne yele la te bia ŋan ne tuu. Ne tanɔgbɛɛ yee faarense na te fulu, pɛte kaa yee bia. 29 Amɔla bia ŋan de yee pɛ, na wɔɔte ŋon ta mo ɔ sakawa gyu ke kara ŋa, nawolo nyi amɔla ŋan kekara debaŋ te lii.”

Danbii ken bɛɛ baake ke nyi Mastade nɛ dudu

Mateo 13:31-32, 34; Luka 13:18-19

30 Yesu besewɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Woŋ te dɛɛ mo Wurubuare gyoori ken maa na? Yaa dudu wonŋi te dɛɛ gyɔ na dɛɛ mo lese ke man? 31 Wurubuare gyoori ken yee ngba danbii peperee daale ken bɛɛ baake nyi Mastade nɛ. Wɔɔ man abɔɔ ŋan bee duu pou nɛ, danbii kei yɛna ŋe man kemaasa. 32 Mɔna nyi akpaa be duu ke nɛ, kɛɛ bee bese kolo dinaa kela daasebia akan ŋan pou, ken nyi gyebuse ne kɔŋ kaa loo ba asaase do ke tombia man.”

33 Aduya burum ngba kei dinɔɔ nɛ te Yesu moowo kolosi Wurubuare nombia fa balan ban, ngba mena ken baa tale nyii ŋe man nideli nɛ. 34 ɔ te kolosi nombii

yakaa fa wɔ ken ɔ te gyɔ dudu ya. Mo nyi akpaa de ka ŋon na ɔ kaseela ban baagen nɛ, ɔ na lese aduya ŋan pou man wola wɔ.

Yesu keyɔkɔse felin epo dɔɔ

Mateo 8:23-27; Luka 8:22-25

35 Mena wee kenan balinɔɔ nɛ, Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, “ɛ yela dɛɛ toŋ gyu boo ken dingyiŋ.” 36 Kenŋe be tinaa balan dikpii ken yela, te ŋon na ɔ kaseela ban gyoowo degbele man te be lanawɔ. Na agbelese ŋaale mo silana wɔ. 37 Be kee gyu na te felin dinaa daale korowɔ ne gyɔɔ, te gyɔɔ loŋ do degbele ken man te ke yela ke munu. 38 Deban kenan na Yesu te doo dosoron degbele ken wole mo ɔ nyee gyakaa keputu dɔɔ. Kenŋe ɔ kaseela ban ke gyuusuu e bɔɔse e nyiaa, “De Gbenɔgyoo, n be famenɛ ngba dɛɛ gyae dee munu yee?” 39 Botɔɔ te Yesu korowɔ te ɔ fae felin ken te ɔ yako loŋ ken nyiaa, “Yɛɛ yididi!” Kenŋe felin ken tinaa kegyɔ yela, te loŋ ken mo yɛwɔ yididi. 40 Kenŋe Yesu bɔɔse ɔ kaseela ban nyiaa, “Woŋ dɔɔ te ɛ dana gyakolon mena? ɛ sɛɛ ɛ te lɛɛ ta man di yee?” 41 Gyakolon kyana ɔ kaseela ban te be bɔɔse dɔŋa nyiaa, “Walaŋ wonŋi yaa kei, te felin na loŋ gba ne nyii ɔ dei nɛ?”

5

Yesu kekyo walan non felinkumee doo o man ne
Mateo 8:28-34; Luka 8:26-39

¹ Kenan wole te Yesu na o kaseela ban tonja boo ken gyu Gerasenetena tæele man. ² Yesu ka lee degbele ken man pe te balee nono non felinkum doo o man ne, leewo amusee man kon kaa gyanee na e. ³ Na mena balee nonan kyae amusee man botoo, te nono na nono bæe tekaa tale kyan e do agbaraagbaraa bela ya. ⁴ Nawolo nyi nafa bæe mo agbaraagbaraa do e o nyinmaase na o nawoo man, mona o ne tirii na pou leki. Te nono be dana don ken waa tale yokose e ya. ⁵ Nelim na ka weese na o don amusee man na bulase doo botoo o ne fae yeese, na o na mo boya keere o wose. ⁶ Balee nonan kena Yesu ne kon lemlem ne, te o yeuw ke bun o siaman. ⁷⁻⁸ Botoo te Yesu fae felinkum ken nyi waa lee balee non man. Ken te balee non fae yeese kenken nyiaa, "Yesu, Wurubuare Adidote Bu, won te n ne gyae me gyan? Mee mo Wurubuare mee doo nen teree nyi, na naase man diyem ya." ⁹ Te Yesu boose balee non nyi, "N yele yena sena?" Te o yako e nyi, "Ma yele yena dikpii, nawolo nyi da boe." ¹⁰ Ken te balee non waase Yesu agbaatee agbaatee nyi, o na gegi felinkumee non lee depun kenan man ya. ¹¹ Kekon mena

na kekuiriise dikpii daale senee bula ken tena man bee dii. ¹² Ken te felinkumee non doo Yesu teree nyi, "Waaseda, fa daa gbæ na de kaa gyoo kekuiriise kewo man." ¹³ Botoo te Yesu sæewo te ba leewo ka gyoo kekuiriise ban man. Kekuriise ban baa yæ ngba kakponse ala ne, te be yeuw tisi dekenken kyolonkyolon ken gyu ka gyoo lon man, te be popou munuw.

¹⁴ Mena doo balan ban bæe kee kekuiriise ban doo ne yeuw, te be gyuw ke yako kpene ken be kon ne fa balan ban be kyaa donoo ken man ne na akuraase non man pou. Ken te balan konawo kaa kee kpene ken be kon ne. ¹⁵ Mena doo te kyare ya te balan konawo Yesu gyan te be naa walan non nafa felinkumee doo o man ne banee, na o doona wa aboo na o diten ken te tan. Ba kena nyi balee non diten te tan ne, gyakolon gyoo wo nideli. ¹⁶ Botoo te balan ban boo naa kpene ken be kon balee non felinkumee doo o man na kekuiriise ban doo ne, yako nombia non pou be kon ne fa balan akan ban. ¹⁷ Ken te balan ban waase Yesu nyi waa lee be tæele doo. ¹⁸ Yesu ka mo waa gyoo degbele man ne, balee non o be ky e ne waase e nyi waa sila e. ¹⁹ Mona Yesu te sæe ya te o yako e nyiaa, "Ta gyu n dæe, na n kaa yako n lonjtona kpene ken n Gbenjyoo be

yεε fa neη, na mena keη ɔ be wii n waraηase ne.” ²⁰ Mena dɔɔ balee ηon laηawɔ, te ɔ gyuuwɔ donɔɔse kufu ηan ηe kyaa dupuη kenanη man ne ɔ ne yako kpene keη Yesu be yεε fa e ne. Te gyakolonη gyoo balanη banη pou.

Yesu kegyuusu Gyariose bu alebubii ηolo, na ɔ kekyo alo ηon fatabo ne gyɔ e ne kawee

Mateo 9:18-26; Luka 8:40-56

²¹ Kenanη wole te Yesu besewɔ gyoo degbele man toη boo keη gyu dingyiη. Kenηe balanη burum kɔηawɔ kaa wuu ɔ dɔɔ boo nɔɔman botɔɔ. ²² Kenηe Gyudatena ɔsom deni man kegyia ηon beε baake e nyi Gyariose ne kɔηawɔ botɔɔ. ɔ kena Yesu ne, ɔ ke buηawɔ ɔ nawɔɔ tεε, ²³ te ɔ waase e nideli nyiaa, “Me bu alebubii ne gyae waa yeη. Kɔη na n kaa mo n nyiηmaa gyakaa ɔ dɔɔ na waa nyiη nyeedoη.” ²⁴ Mena dɔɔ Yesu sila e laη. Be kee gyu na balanη burum silana wɔ, na beε soko e.

²⁵ Na alo ηolo kyaa keη fatabo ne gyɔ e kulutooneη kufu ala yaa. ²⁶ ɔ te naa diyem nideli teenenηena nyiηmaa man, te ɔ woleε ɔ kɔba keη pou ɔ dana ne nyi waa nyiη kawee kekyɔ. Mɔna ɔ kawee keη na bese bo yεε doη kpu. ²⁷⁻²⁸ Alo ηon ke nyii Yesu wose man nombia ne, ɔ gyoowɔ balanη banη man kaa sila Yesu te ɔ yakowɔ ɔ nyeeman nyiaa, “Akpa me nyiη mo me

nyiηmaa tina ɔ kegba koraη na, me kawee gyae ke taη.” Kenηe ɔ ηereketee ɔ wose do balanη banη man ka seη Yesu wole, te ɔ moo ɔ nyiηmaa tina ɔ kegba. ²⁹ Karatetee dokolonη te fatabo keη ne gyɔ e ne karawɔ, te ɔ naawɔ ɔ wose man nyi ɔ kawee te taη. ³⁰ Debokenanη man te Yesu naawɔ nyi doη daale ta lee ɔ man. Kenηe ɔ besenawɔ keε balanη banη gyaηee te ɔ boɔse wɔ nyiaa, “Amote tinaa na ma kegba?” ³¹ Botɔɔ te ɔ kaseela banη yako e nyiaa, “Nyay gbagba n naa mena keη balanη be wuu n dɔɔ, na n na bese boɔse nyi ‘Amote tinaa na man?’ ” ³² Mɔna Yesu gyakaa ɔ ne keo nyi waa naa walaη ηon ɔ be tina ɔ kegba ne. ³³ Alo ηon kena mena keη ɔ wose be yεε e ne, ɔ moo gyakolonη na wose keseree kaa buη Yesu nawɔɔtεε te ɔ yako e kpene keη be kɔη ne pou. ³⁴ Botɔɔ te Yesu yako e nyiaa, “Me bu, n keleε maη di dɔɔ te n nyiηa kawee kekyɔ. Ta wosefεereη man, nawolo nyi n kaale keη pou te taη.”

³⁵ Yesu ka seη botɔɔ ɔ ne kolosi ne, baale leewɔ Gyudatena ɔsom deni man kegyia Gyariose ηon dεε kaa yako e nyiaa, “N bu alebu ηon ta yem. Weera te n ne naase de Gbenηgyoo ηon diyem bela” ³⁶ Mɔ Yesu ta mo balanη banη nombia ηan boɔ kaa yako ηon ne yεε kolo ya. Mena dɔɔ ɔ yako ɔsom deni man kegyia ηon nyiaa,

“Na yee ya, nyan lɛɛ man di.” ³⁷ Mena dɔɔ Yesu te yela ɲolo ke sila e kpu na Pita na Gyemisi, na Gyemisi ɔ naabu Gyɔn baagen ya. ³⁸ Be ka benaa Gyudatena ɔsom deni man kegyia Gyariose ɲon dɛɛ nɛ, Yesu nyiiwɔ na balan ne wii na bɛɛ fae yeesa kenken. ³⁹ Yesu ka gyoo dekpanalan ken man nɛ te ɔ boose balan ban nyiaa, “Weera te ε ne wii te ε ne fae yeesa? Bu ɲon ta yeɲa ta ya, ɔ doo dosoron bo.” ⁴⁰ Botɔɔ te balan ban boɲo Yesu. Kenɲe ɔ gegi balan ban pou lee te ɔ moo bu ɲon ɔ kya na ɔ naa, na ɔ kaseela batooro ban be silana e nɛ, te be gyuuwɔ deni ken man woo ɲon doo nɛ. ⁴¹ Kenɲe ɔ kyaɲa bu ɲon nyinmaa man te ɔ yako e nyiaa, “Talita kumi!” Kei nawolo nyi, “Aleubii, me kpa koro.” ⁴² Karatetee dokolon te alebu ɲon korowɔ sen ɔ ne tɛɛ. Kenɲe gyakolon gyoo wɔ nideli. Na bu ɲon te di kulutoonen kufu ala. ⁴³ Botɔɔ te Yesu faree wɔ nideli nyi be na yeli walan na walan ke nyii nombii kei ya. Te ɔ yako wɔ nyi baa gyae kolo fa bu ɲon ke di.

6

Ba ke bɛɛ Yesu Nasarɛte donɔɔ man

Mateo 13:53-58; Luka 4:16-30

¹ Kenan wɔle te Yesu na ɔ kaseela ban lee botɔɔ gyu ɲon gbagba ɔ dɛɛ.

² Gyudatena kefɛɛfowee

kelii nɛ, ɔ korowɔ gyu bo ɔsom deni man ɔ na wola wɔ Wurubuare nombia. ɔ nombia ɲan ɔ na wolo nɛ doo balan ban pou nɔɔ te be boosewɔ nyiaa, “Aleɲ yaa balee kei nyiɲa abɔɔ keɲa pou lee? Aleɲ yaa ɔ nyiɲa mena nyansa kei lee? Kɛɛ gyakolon nombia ɲan ɔ ne yɛɛ? ³ Na kapenta ɲon yaa yee? Na ɔ naa yena Mɛere yee? Na ɔ naabia yena Gyemisi na Gyosefo na Simɔn na Gyuda yee? Na daa na ɔ desina kyaa la kebo yee?” Mena dɔɔ ba te lɛɛ e do ya. ⁴ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “Balan ne bu Wurubuare dekpenkpengyɔɔre yenan kamase, mɔna ɲon gbagba ɔ donɔɔ man balan, na ɔ lonɲona na ɔ dekpanalanmantena bee buu na e ya.” ⁵ Mena dɔɔ Yesu te tale yɛɛ gyakolon nombia burum ɔ dɛɛ botɔɔ ya. ɔ moo ɔ nyinmaa bo gyakaa balan kyomii baale bo dɔɔ, te ɔ kyɔɔ wɔ be kawee. ⁶ Yesu wose yeɲa e ɲgba mena ken ɔ balan gbagba te lɛɛ e di ya nɛ dɔɔ. Kenɲe ɔ leewɔ donɔɔ ken man, ta kila akuraase ɲan man ɔ na wola wɔ Wurubuare nombia.

Yesu kekpila ɔ kaseela kufu bala ban

Mateo 10:5-15; Luka 9:1-6

⁷ Te Yesu baake ɔ kaseela kufu bala ban te ɔ kpilii wɔ bala bala. Te ɔ fa wɔ don ken baa mo di felinɲumɛɛ dɔɔ.

⁸ Kenɲe ɔ yako wɔ nyiaa, “ɛ na mo kolo tela kpu na ε gbutuse ya. ɛ na mo weenɛɛ,

yaa akpo yaa kɔba tela ya.
 9 Ɛ do nkyokotase, mɔna ɛ na mo kegbase tela kpu ya.
 10 Ɛ gyu donɔɔ daale man te dekpanalan ken man be lɛɛ nɔn nɛ, ɛ kyaa botɔɔ kaboena ɛ ka mo lee donɔɔ kenan man. 11 Te akpaa ɛ gyu yenan daale te ba te lɛɛ nɔn yaa be te nyii nɔn ya nɛ, ɛ lee botɔɔ na ɛ kpiisi ya nkyokotase anasa lɔ wɔ na ke di adanseɛ tia wɔ nyi Wurubuare be gyae waa tina wɔ yela ya.” 12 Mena dɔɔ be gyuuwɔ kekolosi Wurubuare nombia njan fa balan, nyi baa kyɛkee lee be gbɛnenɛ kumɛɛ man kɔn Wurubuare gyan. 13 Be gegi felinkumɛɛ burum lee balan man, te ba moo nuɲ fee kaweesetena burum te ba wose yɛɛ wɔ donɲ.

*Gyɔn Wurubuare
 loɲsɔɔre yen*

Mateo 14:1-12; Luka 9:9-13, 19-20

14 Abɔɔ njan pou Yesu be yɛɛ nɛ, yela ɔ yele yaaseewɔ gyu yenan kamase te gyoo Herode mɔ nyiiwɔ. Be ke nyii Yesu yele nɛ, na baale kpa “Gyɔn Wurubuare loɲsɔɔre nɔn ɔ ba yem nɛ yaa Wurubuare gyusuwɔ lee yen man, mena dɔɔ te ɔ nyiɲa donɲ ɔ ne yɛɛ gyakolon nombia na nombia dinaana kenɲa nɛ.” 15 Baale mɔ kpa, “Nɔn yɛna Wurubuare dekpenkpenɲyɔɔre Elia,” te baale mɔ kpa “ɔ yɛɛ gyangba Wurubuare akpenkpenɲyɔɔra ban bɔɔ kyaa kaalan nɛ man nɲolo e.”

16 Gyoo Herode kenyii mena nɛ ɔ yakowɔ nyiaa, “Gyɔn nɔn mɔɔ kara ɔ nyee nɛ bese la foɲ nɛ!” 17-18 Nawolo nyi na Gyɔn gyakaa ɔ ne yako gyoo Herode nyi, “Gbɛɛ be doo nyi waa mo ɔ kegyia Filipino wɛele yala nɲgba mena ken ɔ be yɛɛ nɛ ya.” Mena dɔɔ gyoo Herode gbagba yela be kyanɲa Gyɔn te ba doo e agbaraagbaraase mo e ketɔ deni. 19 Nombii kei dɔɔ Herodia moo Gyɔn do ɔ tɔɔ man, te ɔ gyae gbɛɛ ken waa mo ko e mɔna ɔ bɛɛ tale ya. 20 Nawolo nyi gyoo Herode gyen nyi Gyɔn yɛɛ walan nɔn ɔ gbɛnenɛ tenɛɛ Wurubuare siaman, te ɔ ta mo ɔ wose mɔ fa Wurubuare. Mena dɔɔ gyoo Herode na weese Gyɔn ken nyi nombiikum daale be yɛɛ e ya. Deban kamase ken gyoo Herode de nyii Gyɔn nɔɔwoya na bɛɛ sen e nideli ya, mɔna ɔ ne gyae nyi waa tei e.

21 Kenɲa pou wɔle nɛ, gbɛɛ kaa torowɔ fa Herodia. Nawolo nyi Gyoo Herode kee di ɔ kalolawee nɛ, ɔ baake ɔ kegyiise na ɔ yoonɔɔtena kegyiise na Galeliatena ban ba wose dana obuo nɛ, nyi be kaa di wee ken kyɔ e. 22 Ba ke gyanɛe ken nɛ, Herodia bu alebu kɔɲawɔ kaa sɔe te yɛɛ gyoo Herode na balan ban pou kyeo. Botɔɔ te gyoo Herode yako alebu nɔn nyiaa, “Yako man kpene kamase ken n ne gyae, na maa fa nenɲ.” 23 Kenɲe gyoo Herode kanɲa ntam kpu

fa bu ñon nyiaa, “Kpene kamase keŋ n bɔɔse maŋ na maa fa neŋ. Akpaa me gyoori koran te n ne gyae na, maa kpase ke man fa neŋ.”²⁴ Botɔɔ te alebu ñon leewɔ yenan gyu ke bɔɔse ɔ naa nyiaa, “Nna, wɔŋ te maa bɔɔse?” Botɔɔ te ɔ naa yako e nyiaa, “Yako nyi n ne gyae Gyɔn Wurubuare loŋsɔɔre ñon nyee.”²⁵ Debokenan man te alebu ñon barasewɔ gyu gyoo Herode gyan ke yako e nyiaa, “Mɛɛ gyae n ke kara Gyɔn Wurubuare loŋsɔɔre nyee do tasa tantanalan man fa maŋ.”²⁶ Nombii kei takaa gyoo Herode nideli, mona ntam keŋ ɔ be kam ñɔɔla ban siaman dɔɔ nɛ, ɔ te tale bɛɛ ya.²⁷ Mena dɔɔ debokenan man te ɔ kpila ɔ balan ban bɛɛ kerɛɛ balan nyeeya nɛ man ñolo nyi, waa gyu ke kara Gyɔn nyee kɔna e. Keŋte balee ñon gyuu deni keŋ man Gyɔn doo nɛ ka lese e kara ɔ nyee.²⁸ Keŋte ɔ moo ke do tasa tantanalan man kɔna gyoo Herode te ɔ moowɔ fa alebu ñon, te ñon mɔ moo ke fa ɔ naa.²⁹ Gyɔn kaseela ban kenyii ɔ yeŋ nɛ, be gyuuwɔ ka mo e ke wuu.

Yesu kefa balan kakponse banon weenɛɛ

Mateo 14:13-21; Luka 9:10-17; Gyɔn 6:1-14

³⁰ Yesu kpilala kufu bala ban ɔ be kpilii nɛ besewɔ kɔŋ kaa yako e nombia ñan pou bɔɔ yɛɛ, na ñan pou

bɔɔ wola balan nɛ.³¹ Na mena keŋ balan na gyem tisi be dɔɔ bein dɔɔ nɛ, be te nyin gbɛɛ baa di weenɛɛ gba ya. Mena dɔɔ Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛ yela dɛɛ wɔŋ da wose lee yenan gyu botɔɔ keŋ balan be kyaa ya nɛ, na ɛ kaa fɛɛfo.”³² Keŋte ba gyoowɔ degbele man te be lanja botɔɔ keŋ balan be kyaa ya nɛ.³³ Mɔ be kee gyu nɛ, balan burum naa wɔ te ba gyenawɔ nyi ban benan. Mena dɔɔ balan leewɔ donɔɔse ñan man pou yeu gyu ka gyoo botɔɔ keŋ bee gyu nɛ, pɛte Yesu na ɔ kaseela ban kaa gyoowɔ botɔɔ.³⁴ Yesu ke tisi lee degbele keŋ man na ɔ kena balan burum ban nɛ, be nombia yɛɛ e waranase. Nawolo nyi na be yɛɛ ñgba namense ban bɔɔ dana gbenjgyoo ya nɛ. Mena dɔɔ ɔ fiaseɛ ɔ na wola wɔ abɔɔ burum.³⁵ Mena deban kenan na te lii balinɔɔ, mena dɔɔ ɔ kaseela ban kɔŋawɔ ɔ gyan kaa yako e nyiaa, “Kebo yɛɛ ñale nsana ke, te tɛɛ mɔ te yuu.³⁶ Lɔ balan ban gbɛɛ na baa gyu donɔɔse na akuraase ñan ña benaa nɛ man, na be kaa gyae kolo lɛɛ di.”³⁷ Mɔ Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛmɛɛ gbagba ɛ gyae kolo fa wɔ na baa di.” Keŋte be bɔɔse e nyiaa, “Da mo tomyɛɛre kulutoo dokolon kɔba lɛɛ weenɛɛ koran na, gyae ka yee balan burum kewɔ pou?”³⁸ Botɔɔ te Yesu mɔ bɔɔse wɔ nyiaa,

“Bodobodose anon te ε dana? Ε gyu ke κεε.” Be ke gyu ke κεε νε te be kaa yako e nyiaa, “Bodobodose abiliη anon na kpebia bala pε te de dana.” ³⁹ Kenje Yesu yako ο kaseela ban nyi baa yela balan ban ke kyakee akpii akpii ηalese nalan ηan doo. ⁴⁰ Mena doo balan ban kyakeewo akpii akpii. Akpii ηaale yeε balan soηonon (100) te ηaale mo yeε balan soηola na kufu (50). ⁴¹ Botoo te Yesu moo bodobodose anon na kpebia bala ban, te ο gyinaa ο nyee κεε adido te ο fanewo do Wurubuare noo. Te ο κερεε ηa fa ο kaseela ban nyi baa κπεεε fa balan ban. ⁴² Balan ban pou diiwoo baa ba kegyaebii. ⁴³ Be ke di tan ne, ο kaseela ban toosee bodobodose na kpebia buruburu ηan boο dii kaase na, be nyiηa donase kufu ala (12). ⁴⁴ Balan ban boο di weeneε ηan ne, be man baala baagen yeε balan kakponse banon (5000).

Yesu keta lon doo

Mateo 14:22-23; Gyon 6:15-21

⁴⁵ Debokenan man te Yesu yela ο kaseela ban gyoowo degbele man kyan gbεε bee gyu Betesaida donoo ken ke kyaa boο ken dingyin ne, na ηon ke lo balan ban gbεε. ⁴⁶ ο ke lo balan ban gbεε tan ne, ο gyuowo bula doo ο kaa fane. ⁴⁷ Kelii balinoo ne, na degbele ken te lii boο ken nsana nsana, te kaa Yesu waagen boο ken dingyin. ⁴⁸ Botoo te Yesu κεewo na

feliη ne gyoο gyanee na ο kaseela ban, mena doo bεε kaa na degbele ken kesaa. Kenje ο karateewo ta lon ken doo gyu be gyan, te ο yeewo ηgba ο ne gbaa wo ne. ⁴⁹ ο kaseela ban kena e ο don lon ken doo ο ne kon ne, na ba gyen nyi ο yeε woo e te be fae yeesa. ⁵⁰ Nawolo nyi be popou naa e te gyakolon kyanη wo. Debokenan man te Yesu kolosiwo na wo nyi, “Ε nyiη konoo! Ε na yee ya! Man e.” ⁵¹ Botoo te ο gyoowo kyaa degbele ken man kpu na wo, te feliη ηon noo yokosewo. Nombia kenη doo ο kaseela ban noo nideli. ⁵² Yesu ka mo bodobodose anon kpala balan kakponse banon ban ne, ο kaseela ban te nyii ka aseε ya, nawolo nyi na be seε be ta gyenη walan ηon dinoo Yesu yeε ya.

Yesu kekyo kaweeε Gene-sareti teeε man

Mateo 14:34-36

⁵³ Kenje ba tonη boο ken gyu Genesareti teeε man, te be kpanη ba degbele ken botoo. ⁵⁴ Be ka betaa lee degbele ken man pε, te balan naa Yesu te ba gyenawo nyi ηon ηonan. ⁵⁵ Mena doo balan yekiiwo lee teeε kenan yenan kamase man kon ο gyan. Yenη kamase ken be nyii nyi Yesu kyaa na, bεε kon na ba seele be kaweesetena ba afononse doo bεε kon botoo. ⁵⁶ Te akuraase yaa donoose kamase ηan man Yesu de gyu ne, balan na mo be kaweesetena kaa see abonterε man, na

ba te waase e nyi waa yela kaweesetena ban ka mo be nyinmaase tina o kegba noobii panpan bo gba. Te ban pou bo tina o kegba ken ne, wose yee wo don.

7

Farasiitena na Gyudatena mmaraa wolala kolosi be naanao kesila wose man nombia

Mateo 15:1-9

¹ Wee daale ne, Farasiitena na Gyudatena mmaraa wolala baale ban bo le Gyerusalem donoo man ne, kaa yilaawo Yesu gyan.

² Botoo te be naawo nyi, o kaseela ban baale te faafo be nyinmaase ngba mena ken ba benen amanberese na wola wo ne ya pete bee dii.

³ Nawolo nyi Farasiitena na Gyudatena ban pou bee tina ba benen amanberese nan yela ya. Mena doo nyi akpaa ba te faafo be nyinmaase ngba mena ken be naanao be yako see ya na bo ne dii ya. ⁴ Mena ke mo te akpaa ba lee kebu man kon na, bee saase ba wose pete baa di weenee. Ba benen amanberese boe nideli. Be dana gbeneen nan bee mo saase ba leenoose na tasase na osunse mo. ⁵ Mena doo Farasiitena na Gyudatena mmaraa wolala ban boose Yesu nyiaa, "Weera doo te n kaseela ban bee di da benen amanberese doo ya? Nawolo nyi bo ne faafo be nyinmaase ngba mena ken da benen amanberese nawolo

ne pe baa di ya!" ⁶ Kenje Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "E ne yee e wose ngba e yee balan kpaakpaaawo ne, mona e na beo e wose bo. E nombia nan Wurubuare be tee o dekpenkpengyooore Yesaya doo yako o nombia anmarasen see nan man ne yee ampan. O yakowo nyiaa,

'Wurubuare kpa, balan kewo dana be noo bo bee yako nyi bee bu man,

mona be konooose man na boo na mo man yee kolo ya.

⁷ Bee som man bo yakaa, nawolo nyi mmaraase nan denibalan be yee ne

te be dana bee wola balan nombia.'

⁸ E te tina Wurubuare mmaraase nan yela, te e dana e benen amanberese nan balan na wolo ne man." ⁹ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, "E gyan adao gbeneen nan e na mo bee Wurubuare nombia nan, na e ke nyin di e benen amanberese nan doo.

¹⁰ Nawolo nyi gyanngba ken de naana Mosesi yakowo Wurubuare mmaraase nan man nyiaa, 'Bu n kya na naa, te walan kamase non o kolosi nombiakumee tia o kya yaa o naa na, kaboena nyi baa ko e.'

¹¹ Mona emee ne yako nyiaa, 'Akpaa nolo de yako o kya yaa o naa nyi, "Kpene ken nafa me dana maa mo kyoo nen ne yee Koriban ke." ' (Koriban kei nawolo nyi,

kpene ken yee Wurubuaare wui). ¹² Dekon mena na, e bee tekaa fa otenate gbese waa yee kolo fa o kya yaa o naa ya. ¹³ Mena yaa e na mo e benen amanberese nan wolae Wurubuaare nombia nan, te e yee na see e bia mo. Te e ne yee nombia burum nan ne yee ngba kenja dinoo ne kpu."

Kpene ken ne yee walan ayimee

Mateo 15:10-20

¹⁴ Kenan wole ne, Yesu besewo baake balan ban pou kaa yilaa o gyan te o yako wo nyiaa, "E popou e tei man, na e ke nyii nombia kenja man nideli. ¹⁵ Kolo be kyaa ken ke da lee yenan gyoo walan wose man na, ke gyae ke tale yee e ayimee ya. Mona kpene ken na lee walan man kon ne, ken ne yee na e ayimee. ¹⁶ Walan kamase non o dana denjele anenyiin dei ne, waa see denjele na waa nyii." ¹⁷ Yesu ka lee balan ban man gyu dekanalan man ne, o kaseela ban boose e dudu ken ase. ¹⁸ Botoo te o boose wo nyiaa, "Mena doo emee mo bee nyii nombia ase yee? E ba gyen nyi kpene kamase ken na lee yenan gyoo walan wose man na, ke bee yee e ayimee yee? ¹⁹ E ba gyen nyi na o konoo man te nee gyu ka gyoo yee? Nee gyu bo ka gyoo o dubulu man, na ta lee o wose man." Yesu ke yako kei ne, na o nawolo baa nyi

weenee kamase dei na kedi. ²⁰ Kenje Yesu yako wo nyiaa, "Kpene kamase ken na lee walan konoo man ne, ken ne yee na e ayimee. ²¹ Nawolo nyi walan konoo man te nombiakumee pou na lee. Mena aboo kenja naale yena, kafon na nmeelen na balan kako na yale kewolee, ²² na sibii na nombiakumee keyee, na kabeo na kewolee nombia na balan kekola, na nombiakumee ka mo gyakaa balan doo, na wose kegata adido na diyin nombia. ²³ Nombiakumee kenja pou na lee bo walan konoo man, te nan ne yee na e ayimee."

Siria alo nolo ke lee Yesu di

Mateo 15:21-28

²⁴ Lee botoo te Yesu korowo gyu Tae na Sidon donoose nan ne yee Iseraetena donoose na ne yenan. Te o ka gyoo dekanalan daale man ken o te gyae nyi nolo ka gyen nyi o kyaa botoo ya, mona balan naa e. ²⁵ Te alo nolo non felinkum doo o bu alebubii man ka betaa nyii nyi Yesu kyaa botoo ne, te o kaa bunawo o nawoo tee. ²⁶ Na alo nonan yee Giriki alo e, te ba lola e bo Fonisia ken ke kyaa Siria teele man ne. Kenje o sola Yesu nyi waa gegi felinkum ken lee o bu non man. ²⁷ Botoo te Yesu boose e nyiaa, "Nyi n dana bia na, n ke see mo be weenee fa babaase? Koa, n ke tangbee mo weenee nan fa bia kedi pe. Te akpaa be dii kaase

na, pena na n ka mo fa babaase." ²⁸ Kenje alo non mo yako e nyiaa, "Ayi, me Gbenjyoo, doo mena. Mo babaase baa tale fiu weenε njan bia ne dii te ηεε yale tεele man ne di." ²⁹ Botoo te Yesu yako alo non nyiaa, "Noo kenj n be tiri fa man ne doo ta, felinkum kenj ta lee n bu alebubii non man." ³⁰ Alo non ka lee botoo gyu o dεε ne, te o kenaawo nyi o bu non doo mpa doo na felinkum kenj ta lee o man.

Yesu kekyo omumuu nolo kawee

Mateo 15:29-31

³¹ Yesu ka lee Tae donoo man ne, o tεεwo Sidon donoo man ka lee Galelia boo noo noo kon donoose kufu njaale tεele man. ³² Kenje balan baale moo balee nolo non o denjela be too te o bεε tale kolosi nideli ya ne kon Yesu gyan. Te ba sola e nyi waa mo o nyinjmaa gyakaa o doo, na waa kyoo e o kawee. ³³ Botoo te Yesu moo kawee te non lee balan ban man gyu yenan. Te o moo o nyinjmaasebia do kawee te non denjela man, te o too noolon mo tina o laakem. ³⁴ Te Yesu keε adido te o lee weesεε te o yako e nyiaa, "Efata!" Kenj nawolo nyi toro! ³⁵ Debokenan man te o denjela torowo te o laakem booliwo, te o talewo kolosi nideli. ³⁶ Kenje Yesu faree balan ban nideli nyi be na yako walan kamase ya. Mona kenj na o ke faree wo koran ne, kenj gba te be yela

balan nyiiwo beinj. ³⁷ Balan ban wose yenjawo nideli te be yakowo nyiaa, "Yesu te yεε kpene kamase nideli. O te yela denjela atooatena ne nyii dei, te omumuuse mo ne kolosi."

8

Yesu kefa balan kakponje banaara (4000) weenε

Mateo 15:32-39

¹ Deban daale bela ne, balan burum baale besewo kon kaa yilaa Yesu gyan. Na boo dana kolo baa di ya, te Yesu baake o kaseela ban kon o gyan yako wo nyiaa, ² "Balan kewo nombia dana man waranjase. Nawolo nyi gyen weeya kpaakpaa atooro yaa ngba be kyaa me gyan, te kolo be doo baa di ya ne. ³ Nyi akpaa me lo wo gbεε na tanam na, be sia gyae kaa biri wo gbεεnaa man. Nawolo nyi be man baale lee lemlen" ⁴ Botoo te o kaseela ban boose e nyiaa, "Alenj te walan waa nyinj weenε depampaa kei doo na ka yee mena balan burum kewo?" ⁵ Kenje Yesu boose wo nyiaa, "Bodobodose anmonj te ε dana?" Te be yako e nyi be dana bodobodose nyetooro. ⁶ Te Yesu yela balan ban kyakewo tεele man, te o moo bodobodose nyetooro njan te o fanewo fa Wurubuare karan, te o kerεε na mo fa o kaseela ban nyi baa mo kpεεε balan ban. Kenje ban mo moo na kpεεε balan ban. ⁷ Na o kaseela ban dana

kpebia kyomii baale mo. Te Yesu moo kpebia ban mo te o fanewo fa Wurubuarɛ karan te o moo na fa wo nyi baa mo kpelee fa balan ban. ⁸ Balan ban pou diiwɔ baa nideli. Kenan wole te o kaseela ban toosee buruburu akan nan na, be nyina donatoose nyetooro. ⁹ Balan ban boɔ di weeneɛ nan ne, be man baala yee balan kakponse banaara (4000). Yesu ke lo balan ban gbɛɛ ne, ¹⁰ te non na o kaseela ban gyooowɔ degbele man gyu Dalimanuta teele man.

Farasiitena ne gyae nyi Yesu waa yee gyakolon nombia wola wo

Mateo 16:1-4

¹¹ Kenɛte Farasiitena baale koɔjawɔ Yesu gyan beɛ boose e nombia na baa mo teese o noɔ man. Be yako e nyi waa yee gyakolon nombia na kawola nyi o lee Wurubuarɛ gyan ampan. ¹² Botoo te Yesu lee weeseɛ o man te o yako wo nyiaa, "Wonɔ doo te emee gyen wee kei balan ne gyae nyi maa yee gyakolon nombia wola non? Ampan yaa mee yako non nyiaa, moɔ gyae maa yee gyakolon nombia wola non ya." ¹³ Kenɛte Yesu leewo balan ban gyan, te o moo degbele ton gyu boo ken dingyin.

Yesu kefaree o kaseela lee Farasiitena na Herodetena wose man

Mateo 16:5-12

¹⁴ Yesu na o kaseela ban kee gyu ne, na o kaseela ban

te wolee be ta mo bodobodo naale tela kpu na dokolon ken doo ba degbele ken man ne ya. ¹⁵ Te Yesu faree o kaseela ban nyiaa, "E kee e wose man nideli lee Farasiitena na Herodetena wose man. Nawolo nyi be dinoo yee ngba tee ken beɛ mo do bodobodo man te kee koro ne." ¹⁶ Botoo te o kaseela ban yako donɔ nyiaa, "Ken de ta mo bodobodo tela ya doo te o ne yako mena ne." ¹⁷ Yesu ka gyen kpene ken beɛ yako ne te o boose wo nyiaa, "Weera doo te e ne kolosi nyi e ta mo bodobodo tela ya? Mena doo e ta gyenɔ ta nombia man yee? Ya agyuenɛse man ta toro ta yee? ¹⁸ E dana sia ne, e beɛ naa yee? Te e dana denɛla mo ne, e bee nyii nombia yee? E beɛ toose nombia yee? ¹⁹ Deban ken moɔ keɛɛ bodobodose anon nan kpelee balan kakponse banon ban te boɔ dii baa ne, donatoose anmon te e toosee buruburu akan nan wulu?" Kenɛte be tiranoo nyi, "Donatoose kufu ala." ²⁰ Te Yesu besewo boose wo nyiaa, "Deban ken mo keɛɛ bodobodose nyetooro nan kpelee balan kakponse banaara (4000) ban te boɔ dii baa ne, donatoose anmon te e toosee buruburu akan nan wulu?" Kenɛte be tiranoo nyi, "Donatoose nyetooro." ²¹ Botoo te Yesu boose wo nyi, "E see e te nyii ta nombia nan man yee?"

Yesu kekyo siayeleesate nolo

22 Yesu na ɔ kaseela ban ke kɔŋ Betesaida donɔɔ man nɛ, te balan baale moo siayelɛɛsate ɲolo kɔŋ ɔ gyan te ba waase e nyi waa mo ɔ nyinmaa tina e na ɔ sia ke gyuuu. 23 Botɔɔ te Yesu kyanɔ siayelɛɛsate ɲon nyinmaa man te ɔ moo e lee donɔɔ ken man, te ɔ tɔɔ nɔɔlon woli ɔ sia te ɔ moo ɔ nyinmaa gyakaa ɔ dɔɔ te ɔ bɔɔse e nyiaa, “N ne naa kolo?” 24 Kenɛ balee ɲon gyinaa ɔ sia keɛ adido te ɔ yakowɔ nyiaa, “Mɛɛ naa balan, mɔna be yeɛ ɲgba daase ne tɛɛ la nɛ.” 25 Te Yesu besewɔ mo ɔ nyinmaa tina balee ɲon sia bela. Kenɛ ɔ sia gyuuusuwɔ, te ɔ naa kpene kamase nideli. 26 Botɔɔ te Yesu lɔɔ balee ɲon gbɛɛ te ɔ faree e nyiaa, “Na bese gyu donɔɔ ken man bela ya. Ta gyu n dɛɛ.”

Pita kpa Yesu yena nyeeɛɛre ɲon

Mateo 16:13-20; Luka 9:18-21

27 Kenan wɔle te Yesu na ɔ kaseela ban gyuu donɔɔse ɲan ɲe kyaa benaa na Kaesaria Filipi donɔɔ ken nɛ. Be kee gyu ken nɛ te ɔ bɔɔse ɔ kaseela ban nyiaa, “Balan ne kolosi ma wose man nombia na, be kpa man yena amɔ?” 28 Botɔɔ te ɔ kaseela ban tiranɔɔ nyi, “Baale kpa nyan yena Gyɔn Wurubuare lonɔɔre ɲon, baale mɔ kpa nyan yena Wurubuare dekpɛŋkpɛŋgyɔɔre Elia, te

baale mɔ kpa n yeɛ Wurubuare akpɛŋkpɛŋgyɔɔra ban man ɲolo e.” 29 Kenɛ Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Emɛ mɔ de? E kpa man yena amɔ?” Botɔɔ te Pita tiranɔɔ nyiaa, “Nyan yena Kristo, nyeeɛɛre ɲon Wurubuare be yako see nyi waa kɔŋ nɛ” 30 Botɔɔ te Yesu faree wɔ nyi be na yako ɔ wose man nombia fa ɲolo na ɲolo ya.

Yesu kekolosi lee ɔ yen na ɔ kefoŋ wose man

Mateo 16:21-28; Luka 9:22-27

31 Kenan wɔle te Yesu fiaseɛ ɔ na wola ɔ kaseela ban nombia nyiaa, “Kaboena nyi man Deniwalan Bu ɲon maa naa diyem nideli, na Gyudatena kegyiise na Wurubuare saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala ban ke bɛɛ man nyi na man yena nyeeɛɛre ɲon ya. Baa ko man, mɔ weeya atoorote ken na maa foŋ lee yen man.”

32 Yesu ka toro nombia kenɔ yako fa ɔ kaseela ban nɛ, te Pita moo e lee yenan te ɔ faree e nyi ɔ na kolosi mena ya. 33 Botɔɔ te Yesu geesewɔ keɛ ɔ kaseela ban te ɔ fae Pita nyiaa, “Ta lee me gyan, ɔbɔnsam! Na Wurubuare kegyaebii te n na gyuen ya, mɔna denibalan kegyaebii te n na gyuen.”

34 Kenɛ Yesu baake balan dikpii ken na ɔ kaseela ban kɔŋ ɔ gyan te ɔ yako wɔ nyiaa, “Akpaa ɲolo ne gyae waa sila man na ɔ na yeɛ kpene ken ɲon gbagba ne

gyae ya. Mɔna waa mo ɔ ɔpanɗan keŋ seele, na waa sila maŋ. ³⁵ Nawolo nyi walaŋ kamase ŋon ɔ ne gyae waa læe ŋon gbagba nyeedon na, ke gyae ka lee ɔ nyinmaa man. Te walaŋ kamase ŋon ɔ nyeedon da lee ɔ nyinmaa man lee maŋ Yesu na me nombia dɔɔ ne, waa bese nyin ke. ³⁶ Akpaa ŋolo de nyin tæele kei dɔɔ abɔɔ pou te ɔ nyeedon da lee ɔ nyinmaa man na, won tɔnɔɔ te waa nyin? ³⁷ Yaa won te walaŋ waa tale mo kyækee na ɔ nyeedon? ³⁸ Akpaa maŋ Yesu na me nombia de yæe ŋolo desɛŋ gyɛŋ wee kei balan ban bɔɔ besena be wɔle tee Wurubuare te be yæe nombiakumæyæerawɔ ne siaman na, kenan na wee keŋ maŋ Deniwalan Bu ŋon maa bese kɔŋ daa na me kya Wurubuare na Wurubuare kpi-lala ban gyoorobiiri man ne, walaŋ ŋonan mo nombia gyae ke yæe maŋ desɛŋ.”

9

¹ Kenŋte Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “Ampan yaa mæe yako ŋon nyi ε man baale kyaa kebo kei keŋ bɔɔ gyae baa yeŋ ya, kelii deban keŋ baa naa Wurubuare gyoori keŋ nyi ka seŋɛ na ke don.”

Yesu wose kekyækee

Mateo 17:1-3; Luka 9:28-36

² Weeya looro wɔle ne, Yesu moo Pita na Gyemisi na Gyɔn kpu na ɔ wose te be gyuuwɔ bula dinaa daale

dɔɔ ban baagen. Botɔɔ te Yesu wose kyækeewɔ be siaman. ³ Wa abɔɔ ŋan ɔ doona ne bese abɔɔ wolomæe pareparepare, na ŋæe ŋalakee polepolepole. Ŋa wolosewɔ keŋ nyi, ŋolo be kyaa tæele kei dɔɔ keŋ waa tale faafo kolo na ke ka lee mena ya. ⁴ Kenŋte Mosesi na Elia kaa bæewɔ lee be dɔɔ, te be kolosiwɔ na Yesu. ⁵ Botɔɔ te Pita yako Yesu nyiaa, “De Gbengyoo, dei ŋgba daa mo be kɔŋ kebo ne. Yela dæe ban kefæese atooro kebo. N wui daale, Mosesi wui daale te Elia mo wui daale.” ⁶ Na Pita ta gyɛŋ kpene waa yako ya, nawolo nyi gyakolon te kyan wɔ gbaa. ⁷ Botɔɔ te ŋoma kaa wuu be dɔɔ, te be nyii nɔɔwoya ŋaale ŋoma keŋ man nyiaa, “Kei yena me bu ŋon mæe gyae e. ε nyii e.” ⁸ Debokenan man ɔ kaseela batooro ban besewɔ kee na, ba te naa walaŋ kamase kpu na Yesu ya.

⁹ Be ke tisi bula keŋ bæe kɔŋ ne Yesu faree wɔ nyi, “Mɔɔ ne gyae nyi ε ke yako ŋolo na ŋolo kpene keŋ ε be naa ne ya, kelii deban keŋ maŋ Deniwalan Bu ŋon maa fon lee yeŋ man.” ¹⁰ Mena dɔɔ nombia ŋan dɔɔwɔ ba nyeyya man na bæe bɔɔse dɔŋa nyiaa, kefon lee yeŋ man kei na wolo baa nyi sena? ¹¹ Kenŋte be bɔɔse Yesu nyiaa, “Weera dɔɔ te Gyudatena mmaraa wolala ban ne yako nyi, kaboena nyi Elia waa kyan gbæe kɔŋ pena Kristo ŋon Wurubuare

be yako see nyi waa kɔŋ nɛ ke kɔŋ?" ¹² Te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "Ke yɛɛ ampan nyi Elia waa tanɔgbɛ nyeeɛere ŋon kɔŋ, na ɔ kaa desina kpene kamase see nideli. Wurubuare nombia anmarasen see ŋan besewɔ yako yenan daale lee Deniwalaŋ Bu ŋon wose man nyiaa, kaboena nyi waa naa diyem nideli na baa bɛɛ e nyi na ŋon yena nyeeɛere ŋon ya. Weera doo te be ŋmarase mena nombia keŋa?" ¹³ Mo mee yako ŋon baa nyiaa, Elia tan kekɔŋ te balan yɛɛ e kpene kamase keŋ be gyae ŋgba mena keŋ Wurubuare nombia anmarasen see be yako lee ɔ wose man nɛ."

Yesu kekyɔ tobaale ŋon ɔ na wee keleuleuse nɛ

Mateo 17:14-21; Luka 9:37-42

¹⁴ Ba ke kɔŋ ɔ kaseela akan ban gyan nɛ, be naa balan burum te yilaa kilisi wɔ. Na Gyudatena mmaraa wolala ban, na ɔ kaseela ban ne wɔŋee nombia ŋaale. ¹⁵ Balan ban pou ke gyo sibii naa Yesu nɛ, doo be nɔɔ te be yeuwɔ ke gyanee na e te ba doo e nɔɔ. ¹⁶ Botɔɔ te Yesu boose ɔ kaseela ban nyiaa, "Wɔŋ nombia yaa emɛɛ na wɔ ne wɔŋee?" ¹⁷ Keŋte balan ban man ŋolo tiranɔɔ nyiaa, "De Gbenɔgyoo, ma moo me bu tobaale ŋon felinkum doo ɔ man, te keŋ doo ɔ bɛɛ tale kolosi ya nɛ baa kɔna neŋ nyi nya kyɔ. ¹⁸ Deban kamase keŋ

ka de kɔŋ ɔ doo nɛ, ne fun e lo teeɛle man. Afofose na lee ɔ nɔɔman, na ɔ ne tao ɔ kela na ɔ te kem. Me yako n kaseela ban nyi baa gegi felinkum keŋ lee ɔ man, mona ba te tale ya." ¹⁹ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, "Ao! Emɛɛ gyen balan ban e bɛɛ lɛɛ Wurubuare di ya. Weeya anmon yaa e ne gyae nyi maa nyin konɔ kyaa e gyan, pena e ke lɛɛ man di? E mo bu ŋon kɔna man." ²⁰ Mena doo ba moo tobaale ŋon kɔna Yesu. Felinkum keŋ kena Yesu nɛ, debokenan man te ke yela bu ŋon keŋawɔ ŋgba keleuleuse kyan na e nɛ. Bu ŋon leewɔ yala teeɛle man, na ɔ ne bilinji gyu kɔŋ, na afofose na lee ɔ nɔɔman. ²¹ Botɔɔ te Yesu boose bu ŋon ɔ kya nyiaa, "Weeya anmon yaa ŋgba kawee kei ba gyoo e nɛ?" Keŋte balee ŋon tiranɔɔ nyiaa, "Lee nan ɔ biateɛ. ²² Kawee keŋ ne tale fun e do boalan yaa lon man yen yen wui. Nyi akpaa n ke tale yɛɛ kolo na, wii de waranase na n ke kyɔ daa." ²³ Keŋte Yesu boose e nyi, "N ne boose man nyi maa tale nɛ, nafɔ nyan gbagba nyan ke tale, nyi akpaa n lɛɛ man di na. Nawolo nyi walaŋ kamase ŋon ɔ ne lɛɛ Wurubuare di nɛ, kpene kamase ne dee fa e." ²⁴ Debokenan man te bu ŋon ɔ kya fae yeesa yako nyiaa, "Mɛɛ lɛɛ di. Kyɔ man na maa lɛɛ neŋ di kpu nideli." ²⁵ Yesu kena nyi balan te yeu

bεε kɔŋ botɔɔ nε, ɔ faree felɪŋkum keŋ nyiaa, “Nyan deŋela atɔɔsa na omumuu felɪŋkum, mεε yako ŋon nyi ε lee ɔ man. Lee gyen ne gyu, ε na tekaa kaa gyoo ɔ man bela ya.”²⁶ Botɔɔ te felɪŋkum keŋ fae yeesa te ke wosi bu ŋon nideli ŋgba keleuleu weere nε, te ka leewɔ ɔ man laŋ. Na bu ŋon doo tεele man ŋgba ɔ yenae nε, mena dɔɔ balan burum kpa ɔ ta yem.²⁷ Kenŋte Yesu kyanja bu nyinmaa man gate e seŋ ɔ nawɔɔ dɔɔ, te ɔ seŋawɔ.

²⁸ Kenan wole Yesu ka gyoo deni man nε, ɔ kaseela ban bɔɔse e deni man nyiaa, “Won dɔɔ te daa te tale gegi felɪŋkum keŋ lee bu ŋon man ya?”²⁹ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “Nyi akpaa ε te fane fa Wurubuare nideli ya nε, ε be gyae ε ke tale gegi mena felɪŋkum kei dinɔɔ ya.”

Yesu kekolosi ɔ yen wose man bela

Mateo 17:22-23; Luka 9:43-45

³⁰ Be ka lee botɔɔ nε, be tεewɔ na Galelia tεele man. Na Yesu te gyae nyi walaŋ kamase ka gyen botɔɔ keŋ be kyaa ya.³¹ Nawolo nyi na ɔ na wola ɔ kaseela ban nombia. Kenŋte ɔ yako wɔ nyiaa, “Baa lese man Deniwalaŋ Bu ŋon fa balan na baa ko, mɔ weeya atoorote keŋ nε maa fon lee yen man.”³² Mona ɔ kaseela ban te nyii keŋ ɔ be yako nε man ya, te be

yee mena keŋ baa bɔɔse e nombia ŋenan man.

Amɔte kela na ɔ dɔɔ Wurubuare gyoori keŋ man?

Mateo 18:1-5; Luka 9:46-48

³³ Kenan wole te be kɔŋawɔ Kapanum donɔɔ man. Be ke gyu dεε nε te ɔ bɔɔse ɔ kaseela ban nyiaa, “Won anmaaren yaa ε ne lee gbεenaa man nε?”³⁴ Mona be man ŋolo te tale kolosi ya. Nawolo nyi gbεenaa man nε na bεε lee anmaaren nyi be man wonŋi kela na ɔ dɔɔ.

³⁵ Botɔɔ te Yesu tisiwɔ kyaa te ɔ baake ɔ kaseela kufu bala ban yako wɔ nyiaa, “Akpaa ŋolo ne gyae nyi waa yεε siamante nε, kaboena nyi waa yokɔse ɔ wose ŋgba biikyaa nε, na waa som ε popou.”³⁶ Botɔɔ te ɔ moo biikyaabii ŋolo kaa seŋ ba nsana, te ɔ pukaa e te ɔ yako wɔ nyiaa,³⁷ “Walaŋ kamase ŋon ɔ lee biikyaabii kei dinɔɔ ma yele man na ɔ te lee man, te ŋon ɔ lee man na ɔ te lee ŋon ɔ be kpila man nε.”

Balee ŋolo moo Yesu yele ɔ ne gegi felɪŋkumεε

Luka 9:49-50

³⁸ Botɔɔ te Gyɔn yako Yesu nyiaa, “De Gbengyoo, de naa balee ŋolo na ɔ ne gegi felɪŋkumεε lee n yele man te de tɔɔ e, nawolo nyi ɔ be kpue de man ya.”³⁹ Kenŋte Yesu yako wɔ nyiaa, “ε na tɔ e gbεε ya. Nawolo nyi ŋolo be kyaa keŋ waa mo ma yele yεε gyakolon nombia,

na waa bese kolosi ma wose man nombiikum debokenan man ya. ⁴⁰ Nawolo nyi walan kamase non o bee yoo na daa ya ne, na o kpuε na daa. ⁴¹ Ampan yaa mee yako non nyiaa, walan kamase non o fa non lon leenoo too nyi ken ε yee man Kristo balanwo doo ne, Wurubuaε waa to otenate kom."

Kpene ken ne yele walan ne yee dukum

Mateo 18:6-9; Luka 17:1-2

⁴² "Walan kamase non o yeli bia buruburu kewo ban booo lee man di ne man njolo de yee dukum ne, kenan na nyi akpaa ba mo boe dinaa dinaa kpan o wonje man, te be fun e do epo man na dei kela. ⁴³ Nyi akpaa n nyinmaa ne yele la te n ne yee dukum na, kara ke leki. Nawolo nyi dei nyi nya lee kaden na n gyoo Wurubuaε gyoori ken man, kela ken n ka mo nyinmaase ala ka gyoo boalan ken ke bee yem ya ne man. ⁴⁴ Nawolo nyi feelee ban bee gyoo balan botoo ne booo na yem ya, te boalan ken mo bee yem korakora ya. ⁴⁵ Te akpaa n nae ne yele la te n ne yee dukum na kara ke leki. Nawolo nyi dei nyi nya mo nae dokolon gyoo Wurubuaε gyoori ken man, kela nyi baa mo nen na n nawoo ala ka do boalan ken ke bee yem ya ne man. ⁴⁶ Nawolo nyi feelee ban bee gyoo balan botoo ne booo na yem ya, te boalan ken mo bee yem korakora ya. ⁴⁷ Te

akpaa n sibii ne yele la te n ne yee dukum na kulu ke leki. Nawolo nyi dei nyi nya mo sibii dokolon gyoo Wurubuaε gyoori ken man, kela nyi baa mo nen na n sia ala ka do boalan ken ke bee yem ya ne man. ⁴⁸ Nawolo nyi feelee ban bee gyoo balan botoo ne booo na yem ya, te boalan ken mo bee yem korakora ya. ⁴⁹ Wurubuaε waa mo boalan desina walan kamase, ngba mena ken bee mo yabia do kolo man te ke bee woleε ya ne. ⁵⁰ Yabia dei, mona akpaa ka gyon da lee ke man na, sena te ε ke yee na ka gyon ken ka bese kaa gyoo ke man bela? ε yela ε nombia ayeesa ke yee gyon ngba yabia ne, na ε ke kyaa na donja wosefeεren man."

10

Yesu kawola lee yale kebee wose man

Mateo 19:1-12; Luka 16:18

¹ Yesu ka lee botoo ne, o gyuuwo Gyudia teele ken ke kyaa Gyoodan booo ken dingyin ne. Balan burum besewo kaa wuu o dooo botoo, te o wola wo nombia ngba mena ken o ne kyaa wola wo ne. ² Kenje Farasiitena baale konawo be kaa teese o nooman te be boose e nyiaa, "Da mmaraa ne fa daa gbεε nyi njolo waa tale bee o weele?" ³ Botoo te Yesu boose wo nyiaa, "Sena te de naana Mosesi yako non nyi yaa yee?" ⁴ Kenje be

yako e nyi, "De naana Mosesi faa gbɛɛ nyi baale waa tale ŋmarase yale kebɛɛ tone kenj nawolo nyi ɔ te bɛɛ ɔ wɛɛle nɛ, pɛna waa bɛɛ e"
 5 Te Yesu yako wɔ nyiaa, "Ɛ konɔɔyɔn dɔɔ te Mosesi yɛɛ mena mmaraa kenan fa ŋon. 6 Nawolo nyi lee kewalanj kenj nɛ, 'Alo na baale te Wurubuare yɛɛwɔ.' 7 'Lee kei dɔɔ baale waa tina ɔ kya na ɔ naa yela na ŋon na ɔ wɛɛle kaa bom, 8 na ŋon na ɔ wɛɛle ka bese walanj dokolonj.' Mena dɔɔ be ta tekaa yɛɛ kpookpoo ya, mɔna be ta bese walanj dokolonj. 9 Lee mena dɔɔ kpene kenj Wurubuare ba mo bom yɛɛ ke dokolonj nɛ, ŋolo na ŋolo na kpase ke man ya."

10 Be ke gyuu kagyoo deni man bela nɛ, Yesu kaseela banj bɔɔse e nombia kenja man. 11 Kenje ɔ tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "Nyi akpaa baale de bɛɛ ɔ wɛɛle te ɔ ke yala alo wɔle nɛ, na yɛɛ yaa ŋgba ɔ lee ɔ wɛɛle ŋon wɔle baa nɛ. 12 Te akpaa alo mɔ de bɛɛ ɔ baale te ɔ ke yala baale wɔle nɛ, na yɛɛ yaa ŋgba ŋon mɔ lee ɔ baale wɔle baa nɛ."

Yesu kehira a bia

Mateo 9:13-15; Luka 18:15-17

13 Botɔɔ te balan moo bia konj Yesu gyanj nyi waa mo ɔ nyinmaa gyakaa be dɔɔ. Mɔna ɔ kaseela banj ŋmanyanj balan banj bɔɔ mo bia banj konj nɛ bo. 14 Yesu kena mena nɛ, te yɛɛ e gyonj

ya te ɔ yako wɔ nyiaa, "Ɛ yela bia banj kekɔn me gyanj, ɛ na tɔ wɔ gbɛɛ ya. Nawolo nyi Wurubuare gyoori kenj yɛɛ balan banj bɛɛ yɔkɔse ba wose ŋgba bia kewɔ dinɔɔ nɛ wui. 15 Ampanj yaa mee yako ŋon nyiaa, walanj kamase ŋon ɔ te yɔkɔse ɔ wose do Wurubuare tɛɛ ŋgba biikyaa e ya nɛ, ɔ be gyae waa gyoo Wurubuare gyoori kenj man korakora ya." 16 Kenje Yesu kyanja bia banj nyinmaa man te ɔ moo ɔ nyinmaa gyakaa be dɔɔ, te ɔ hiraa wɔ.

Kɔbate ŋolo wose man nombia

Mateo 19:16-30; Luka 18:18-30

17 Yesu ka mo gbɛɛ ɔ ne gyuu nɛ, tobaale ŋolo yeuwɔ kaa buj ɔ nawɔɔtɛɛ te ɔ bɔɔse e nyiaa, "Me Gbengyoo kpaakpaa, wonj te kaboena nyi maa yɛɛ na maa nyin nyeedonj kekpa?" 18 Botɔɔ te Yesu bɔɔse e nyiaa, "Wanj dɔɔ te n ne baake manj walanj kpaakpaa? Lee Wurubuare wɔle nɛ, walanj kamase be kyaa kenj ɔ yɛɛ walanj kpaakpaate e ya." 19 Ŋgba n gyanj Wurubuare mmaraase ŋan ne yako nyi, "Na ko walanj ya, na lee n baale yaa n wɛɛle wɔle ya, na ŋmɛɛle ya, na kara n dɔɔ nɔɔ ya, na ŋere ŋolo do ya, bu n kya na n naa nɛ?" 20 Kenje balee ŋon mɔ yakowɔ nyiaa "Me Gbengyoo, me wulaa mee di mmaraase kenja pou dɔɔ leenanj me biatɛɛ" 21 Botɔɔ te Yesu kɛɛ ɔ siaman yididi, na

o ne gyae o nombia, mena doo o yako e nyiaa, "Ta bese ka neŋ kolo dokolon n ke yeε. Gyu ke yoo nya aboo ŋan pou n dana ne, na n ka mo koba keŋ kpeleε aye-matena, na n ke koŋ kaa sila maŋ. N yeε mena na, n ke nyiŋ aboo kpaakpaa see n wose Wurubuare gyan adido." ²² Tobaale ŋon ke nyii nombia keŋa ne, o moo waranjase lee botoo nawolo nyi na o dana o wose nideli.

²³ Keŋte Yesu keε balan baŋ gyanee te o yako o kaseela baŋ nyiaa, "Dana doŋ fa balan baŋ be dana ba wose nideli ne, nyi baa gyoo Wurubuare gyoori keŋ man." ²⁴ O kaseela baŋ ke nyii nombia keŋa ne, doo be noo. Te Yesu besewo yako wo nyiaa, "Me bia, ŋgba ε naa mena keŋ gyae ke yeε doŋ fa balan baŋ be dana ba wose nideli ne, nyi baa gyoo Wurubuare gyoori keŋ man. ²⁵ Gyae ke yeε doŋ fa balan baŋ be dana ba wose nideli ne nyi baa gyoo Wurubuare gyoori keŋ man, kela nyi kurumoo ka gyoo ŋarale boo man lee." ²⁶ O kaseela baŋ ke nyii nombia keŋa ne, besewo doo be noo nideli te be boose doŋa nyiaa, "Nyi nne te doo na, amote ne gyae la waa nyiŋ nyeekeleε baa?" ²⁷ Te Yesu keε wo yididi yako wo nyiaa, "Balan gyan na dana doŋ, mona Wurubuare gyan na be dana doŋ ya. Nawolo nyi Wurubuare gyan na, kpene

kamase gyae ke tale koŋ mena." ²⁸ Botoo te Pita yako Yesu nyiaa, "De Gbenjyoo, daa mo te tina kpene kamase keŋ de dana ne yela, te de silana neŋ." ²⁹ Keŋte Yesu tiranoo fa e nyiaa, "Ampan yaa mee yako ŋon nyiaa, ε man ŋolo be kyaa keŋ o be tina o dekpandalan yaa o naabia yaa o desina, yaa o kya yaa o naa yaa o bia yaa o teelese yela lee maŋ na nyeekeleε nombia ŋan doo, ³⁰ te o be gyae waa bese nyiŋ akpandalanŋe na naabia na desina na naa na kya na bia na teelese akpeŋ soŋonon (100) kpu gyen weeya keŋa man ya. Mo kayeyee gyae ke koŋ o doo, na balan kekola e kpu. Te kenan wole na, waa nyiŋ nyeedon kekpaakekpa. ³¹ Mo balan burum baŋ be yeε siamante-nawo ne baa kaa bese wole nyiban, na wole nyiban kaa bese siamantena."

Yesu ka bese kolosi lee o yen wose man

Mateo 20:17-19; Luka 18:31-34

³² Lee botoo te Yesu na o kaseela baŋ moo gbεε bee gyu Gyerusalem donoo man, na Yesu doŋεε la be siaman. Be kee gyu ne, o kaseela baŋ wose yena wo, te yakolon mo kyaŋa balan baŋ be silana wo ne. Keŋte o baake o kaseela kufu bala baŋ lee yenaŋ te o yako wo kpene keŋ gyae ke koŋ o doo ne nyiaa, ³³ "ε keε! Dee gyu Gyerusalem donoo man

baa. Baa lese man Deniwalaŋ Bu ŋon fa Wurubuare saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala ban. Baa di me nambia na baa bu man fɔɔ nyi baa ko man, na baa mo man do balan ban ba te yeε Gyudatenawɔ ya ne nyinmaa man. ³⁴ Baa kulu man na baa tɔ nɔɔlon woli man, na baa ŋmeree man dambiise na baa ko man. Mɔna weeya atooro wole na, maa fon lee yen man."

*Sebedeo bia
Mateo 20:20-28*

³⁵ Kenan wole ne, Sebedeo bia Gyemisi na Gyɔn kɔŋawɔ Yesu gyan kaa yako e nyiaa, "De Gbengyoo, dεε gyae nyi kpene kamase ken de boose nen na, n ke yeε ke fa daa." ³⁶ Botɔɔ te Yesu boose wɔ nyi, "Won te ε ne gyae nyi maa yeε fa ŋon?" ³⁷ Ken te be yako e nyiaa, "Dεε gyae nyi de man ŋolo ke kyaa n dunolun dɔɔ, na ŋolo mɔ ke kyaa n demena dɔɔ n gyoori ken man." ³⁸ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, "ε ba gyen kpene ken ε ne boose ne ya. ε ke tale nyin konɔɔ naa diyem ken maa naa ne, yaa ε ke tale gyoo kayeyεε ken man maa gyoo ne?" ³⁹ Ken te be tiranɔɔ fa e nyi, "Ayi, dεε tale." Te Yesu yako wɔ nyiaa, "ε ke tale naa diyem ken maa naa, na ε ka gyoo kayeyεε ken maa gyoo ne man. ⁴⁰ Mɔna mɔɔ tan don ken maa lese walaŋ ŋon waa kyaa ma dunolun yaa

ma demena dɔɔ ya. Mena akyaese kenja doe fa balan ban me kya Wurubuare gbagba be desina see wɔ ne." ⁴¹ Yesu kaseela kufu akan ban kenyii nambia kenja ne, ba gyen ban Gyemisi na Gyɔn dɔɔ. ⁴² Botɔɔ te Yesu baake ɔ kaseela ban pou yilaa te ɔ yako wɔ nyiaa, "ε gyen nyi tεεle kei dɔɔ gyoonen ne di gyoori bo be balan dɔɔ, te be kegyiise ban mɔ dana don be dɔɔ. ⁴³ Mɔ εmεε dɔɔ, na mena te kaboena nyi dεε doo ε man ya. ε man walaŋ kamase ŋon ɔ ne gyae nyi waa bese ε kegyia ne, kaboena nyi waa bese ε kegbetibii. ⁴⁴ Te ε man walaŋ kamase ŋon ɔ ne gyae nyi waa bese ε siamante ne, kaboena nyi waa bese ε popou ε kegbetibii. ⁴⁵ Nawolo nyi man Deniwalaŋ Bu ŋon te kɔŋ nyi balan baa som man ya, mɔna me kɔŋae me kaa som balan, na maa yen mo ma nyeedon lεε balan burum nyee."

*Yesu kegyuusu Batimeo
sia*

Mateo 20:29-34; Luka 18:35-43

⁴⁶ Kenan wole te Yesu na ɔ kaseela ban gyuuwɔ Gyeriko donɔɔ man. Ŋon na ɔ kaseela na balan burum ban ka lee botɔɔ beε gyu ne, be naa Timeo bu Batimeo ŋon ɔ sia be yeεε ne na ɔ kyaa gbεεnaa nɔɔman ɔ na solee abɔɔ. ⁴⁷ Balee ŋon kenyii nyi Yesu Nasarete baale ŋon ne kɔŋ ne, ɔ

fae yeesa yako nyiaa, "Yesu, gyoo Defidi ɔ naanabii, wii me waranase." ⁴⁸ Kenje balan ban man burum too be nɔɔ gyakaa ɔ dɔɔ nyi waa wu ɔ nɔɔ. Mɔna nenɛɛ gba te ɔ ne fae yeesa kenken nyiaa, "Gyoo Defidi ɔ naanabii, wii me waranase." ⁴⁹ Botɔɔ te Yesu senawɔ yako wɔ nyi, "Ɛ baake e fa man." Te be baake siayɛɛsate ɲon yako e nyiaa, "Yela ke yɛɛ nen gyon na n ka koro sen. ɔ ne baake nen." ⁵⁰ Botɔɔ te ɔ funa ɔ kegba wurikyim lɔ yenan, te ɔ tonawɔ sen ta kɔɲ Yesu gyan. ⁵¹ Kenje Yesu bɔɔse e nyiaa, "Wɔɲ te n ne gyae nyi maa yɛɛ fa nen?" Botɔɔ te siayɛɛsate ɲon yako e nyiaa, "Me Gbenjyoo, mɛɛ gyae me sia ke gyusu" ⁵² Botɔɔ te Yesu yako e nyiaa, "Ta, n ke lɛɛ man di dɔɔ n kawee te tan." Debokenan man te ɔ sia gyusuwɔ, te ɔ sila Yesu lan.

11

Yesu kegyu Gyerusalem gyoorobiiri man

Mateo 21:1-11; Luka 19:28-40; Gyon 12:12-19

¹ Kenje Yesu na ɔ kaseela ban korowɔ mo gbɛɛ bee gyu Gyerusalem donɔɔ man. Be kelii Betifagi na Betani donɔɔse ɲan ɲe kyaa oliifi bula ken tena man nɛ, ɔ kpila ɔ kaseela ban man bala nyiaa, ² "Ɛ gyu donɔɔ ken ke kyaa ɛ siaman nɛ man. Ɛ betaa ɛ na gyoo ke man pɛ nɛ, ɛ kena afurum

bu ɲolo kpanɛɛ ken ɲolo te kyaa ta ɔ dɔɔ see ya. Ɛ booli e na ɛ ka mo e kɔna man. ³ Akpaa ɲolo de bɔɔse ɲon nyi, Weera dɔɔ te ɛ ne booli e na? Ɛ yako e nyiaa, De Gbenjyoo ne gyae na e, mɔna be gyae ke kyare ya waa besena e kɔɲ." ⁴ Kenje be gyuuwɔ kena afurum bu ɲon kpanɛɛ denanɔɔ man benaa na gbɛɛ te be booli e. ⁵ Be kɛɛ booli e nɛ, balan ban ba senɛɛ botɔɔ nɛ bɔɔse wɔ nyiaa, "Wɔɲ yaa ɛ ne booli e ɛ ke yɛɛ?" ⁶ Botɔɔ te be tiranɔɔ ɲgba mena ken Yesu be yako wɔ nɛ, te balan ban yela ba moo e lan. ⁷ Kenje ba moo e kɔna Yesu te ba moo be kanyanɛe gyakaa ɔ dɔɔ, te Yesu gyenawɔ kyaa ɔ dɔɔ. ⁸ Botɔɔ te balan burum moo be kanyanɛe na ba kegbase ɲaale lɔ gbɛɛnaa man, te baale mɔ moo faarenɛe ɲan bɔɔ kɛɛɛ lee ɲale man nɛ lɔ gbɛɛnaa man. ⁹ Na balan ban be dɔɲɛɛ Yesu siaman na ban be dɔɲ ɔ wɔle nɛ ne fae yeesa kɛɛɛ e akelegyi yako nyiaa,

"Wurubuare waa hiraa walan ɲon ɔ ne kɔɲ De Gbenjyoo yele man nɛ.

¹⁰ De naana Defidi gyoori ken bese la kɛɛ kɔɲ.

Wurubuare dee yela ka kekɔɲ.

Mena dɔɔ ɛ yela dɛɛ lese Wurubuare ɲon ɔ kyaa adido nɛ yele."

¹¹ Yesu kelii Gyerusalem donɔɔ man nɛ, ɔ gyoo Wurubuare ɔsom deni dinaa

kenj man te ɔ kɛɛ abɔɔ ɲan pou gyaŋee. Na tɛɛ te lam dɔɔ, ɲon na ɔ kaseela kufu bala banj gyuu Betani donɔɔ man.

Yesu kefalaa fiigi dan daale

Mateo 21:18-19

¹² Tɛɛ kena kenj Yesu na ɔ kaseela banj ba lee Betani bɛɛ kɔŋ Gyerusalem donɔɔ man nɛ tanam kyaŋa e. ¹³ Kenje ɔ naa fiigi danj daale lemlem kenj faarenje doo ke man, te ɔ tuuwɔ benaa ke nyi waa nyinj ke bia di. ɔ ke gyu ke gyan na ke yɛɛ faarenje bo kenj bia be doo ke man ya. Nawolo nyi na te lii ta debanj kenj fiigi daase na see ya. ¹⁴ Botɔɔ te ɔ falaa danj kenj nyiaa, "Lee gyɛŋ ne gyu n be gyae n ka tekaa se bia na ɲolo ke di ya." Te ɔ kaseela banj nyii kpene kenj ɔ be yako nɛ.

Yesu kegegi abɔɔɔɔra Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kenj man

Mateo 21:12-17; Luka 19:45-48; Gyɔn 2:13-22

¹⁵ Be kelii Gyerusalem donɔɔ man nɛ, ɔ gyuuwɔ Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kenj dekpanalanj man. ɔ ke gyu botɔɔ nɛ, na balanj banj ta mo botɔɔ besena kebu dedii. Kenje ɔ gegi balanj banj bɛɛ yɔɔ abɔɔ na banj bɛɛ lɛɛ abɔɔ botɔɔ nɛ. ɔ besena banj bɛɛ yelee kɔbase nɛ tebuluse bunjii, te ɔ tɛɛse banj bɛɛ yɔɔ awulunja nɛ gbɛlɛ mɔ lɔ. ¹⁶ Te ɔ te fa ɲolo gbɛɛ waa seele kolo aneyɔɔŋ kaalanj Wurubuarɛ ɔsom

deni dinaa kenj dekpanalanj man ya. ¹⁷ Botɔɔ te ɔ bɔɔse balanj banj nyiaa, "ɛ te kala ta Wurubuarɛ nombia anmarasenj see ɲan ne yako nyi, Wurubuarɛ kpa,

'Me deni gyae ke yɛɛ botɔɔ kenj tɛɛle kei dɔɔ balanj pou baa kɔŋ kaa fane, mɔna ɛmɛɛ ta besena ke yɛɛ ɲmɛɛlatena dɛɛgyaŋee.' "

¹⁸ Saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala banj ke nyii kpene kenj ɔ be yako nɛ, be gyae gbɛɛ kenj baa mo koe e. Mɔna gyakolonj gyoo wɔ, nawolo nyi ɔ kawola kenj te yeli balanj banj pou wose ta yenj wɔ. ¹⁹ Kelii balinɔɔ nɛ, te ba leewɔ Gyerusalem donɔɔ man lanj.

Yesu kawola fiigi danj kenj yenj asɛɛ

Mateo 21:20-22

²⁰ Tɛɛ kena nebo kenj be dɔŋ bee gyu nɛ, be naawɔ nyi fiigi danj kenj Yesu be falaa ke nɛ ta yem leenanj ke lila man. ²¹ Botɔɔ te Pita tɔɔse kpene kenj Yesu be yako nɛ te ɔ yako e nyiaa, "Me Gbenjgyoo, kɛɛ! Fiigi danj kenj n be falaa ke nɛ ta yem." ²² Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, "ɛ lɛɛ Wurubuarɛ di. ²³ Ampanj yaa mɛɛ yako ɲon nyiaa, walanj kamase ɲon waa yako bula kei nyi, 'Kulu lee kebo ka gyoo ɛpo man' te ɔ te lɛɛ ɔ wose anmaarenj ya, te ɔ lɛɛ di nyi kpene kenj ɔ be yako nɛ gyae ke kɔŋ mena fa e nɛ, ke gyae ke kɔŋ mena fa ɔtenate. ²⁴ Mena dɔɔ mɛɛ yako ɲon nyiaa,

kpene kamase ken ε fane nyi Wurubuaε waa yeε fa ηon ne, ε lee di nyi ε te wulaa nyin ke, te ε ke nyin ke mo. ²⁵ Te akpaa n seηεε n ne fane fa Wurubuaε, te n tōse nyi ηolo nombia doo n konōo man ne, kaboena nyi nya mo otenate nombiakumεε kyεε e, na n kya Wurubuaε ηon o kyaa adido mo ke nyin mo n wui nombiakumεε kyεε neη. ²⁶ Mōna akpaa ε ta mo ε tebia nombiakumεε kyεε wo ya ne, ε kya ηon o kyaa adido mo be gyae waa mo ε wui nombiakumεε kyεε ηon ya."

Ba ke bōose Yesu o don wose man nombia

Mateo 21:23-27; Luka 20:1-8

²⁷ Kenεte Yesu na o kaseela ban besewo koη Gyerusalem donoo man. Te Yesu ke ta Wurubuaε osom deni dinaa ken dekpanalan man o ne lam ne, Wurubuaε saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala na Gyudatena kegyiise koηawo o gyan. ²⁸ Te be bōose e nyiaa, "Donη wonηi yaa n dana n ne yeε mena aboo kenη pou? Amote faa na neη mena donη kenanη?" ²⁹ Botoo te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "Man mo ne gyae maa bōose ηon nombii dokolon. Nyi akpaa ε tiranoo fa man ne, kenanη na maa wola ηon donη ken me dana mee yeε mena aboo kenη pou. ³⁰ Gyon Wurubuaε lonkeso ken o be so balan ne, ka lee Wurubuaε gyan yaa ka

lee balan gyan? ε tiranoo fa man." ³¹ Botoo te ba gyoo nombia ηan man te be bōose donη nyiaa, "Akpaa de yako nyi ka lee Wurubuaε gyan na waa bōose daa nyi, 'Kenanη na wonη doo te da te lee Gyon nombia ηan di ya?' ³² Te akpaa de yako nyi 'Ka lee balan gyan' na, dee yee balan burum kewo mo. Nawolo nyi be popou ne lee di nideli nyi Gyon yeε Wurubuaε dekpenkpenγγooe e." ³³ Mena doo be tiranoo fa Yesu nyiaa, "Doo gyan ya." Kenεte Yesu mo yako wo nyiaa, "Akpaa mena na man mo ba wola ηon me donη ken me dana mee yeε tom ne dalee ya."

12

Paasetena baale dudu

Mateo 21:33-46; Luka 20:9-19

¹ Kenεte Yesu besewo kolosi nombia burum fa wo aduya man, te o gyoo dudu fa wo nyiaa, "Woo farale ηolo fara woo te o duu daasebia ηaale ηan ηe yeε ηgba akutuse te beε baake ηa nyi gerepo ne ke man. O dii abanη kilisi woo kenη, te o wula boo kenη baa sara daasebia ηan ke man na baa lese ηa lonη lee ηe man ne. Te o banηa deni doolonη doolonη daale kenη walanη ke kyaa ke man na waa gyee woo kenanη. Te o moo woo kenη do paasetena baale nyinmaa man nyi baa keε ke doo, te o korowo lanη gbεε. ² Debanη kelii nyi baa ko daasebia

ɲan nɛ, balee ɲon kpila ɔ tobaale ɲolo gyu paasetena ban gyan nyi baa fa e ɔ wui nɔɔ. ³ Mɔna paasetena ban kyanɔ ɔ tobaale ɲon, te be tuku e te be yela ɔ lanawɔ nyinmaase kufu nawɔɔ kufu. ⁴ Kenɛte wɔɔte ɲon besewɔ kpila ɔ tobaale ɲolo bela gyu paasetena ban gyan. Mɔna be tuku ɲon mɔ do e gyamɛ ɔ nyee man, te ba doo e desɛɲ. ⁵ Kenan wɔle wɔɔte ɲon besewɔ kpila ɔ tobaale ɲolo bela, mɔna paasetena ban koo e bo. ɔ kpila tewulɛ burum, mɔna be tuku baale te ba koe baale. ⁶ Walaɲ ɲon ɔ be kaa ken wɔɔte ɲon waa kpila yena, ɲon gbagba bu dokolon koon ɲon ɔ bɛɛ sɛɛ ɔ dɔɔ ya nɛ. Wɔle wɔle nɛ, ɔ kaa kpila ɲon mɔ gyu paasetena ban gyan te ɔ yakowɔ nyiaa, 'Mberem me bu na, baa bu e.' ⁷ Mɔ paasetena ban kena ɔ bu ɲon nɛ be yako dɔɲa nyiaa, 'Kei yena bu ɲon waa kaa di ɔ kya abɔɔ ɲan. ɛ yela dɛɛ ko e, na abɔɔ ɲan nafɔ waa di nɛ ka bese de wui!' ⁸ Mena dɔɔ be kyanɔ bu ɲon ko, te be wɔɲee e lee wɔɔ ken man ke leki." ⁹ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, "Wɔɲ te wɔɔte ɲon waa yɛɛ? Waa kɔɲ kaa koe mena paasetena benan, na waa mo wɔɔ ken do paasetena wɔlɛ nyinmaa man." ¹⁰ Te ɔ besewɔ bɔɔse wɔ nyiaa, "ɛ te kala ta Wurubuare nombia anmarasen see ɲan na ɛ kena kpene ken ne yako nɛ

yee? Be ɲmarasewɔ nyiaa, 'Boe ken deni maara ban be bɛɛ nɛ,

ken kaa bese na mokɔɔ kasee boe ken ne yeli deni ken ne yɛɛ don.

¹¹ De Gbenɲyoo Wurubuare yɛɛ la te kɔɲawɔ mena,

te ke yɛɛ kpene ken ke dana gyakolon de siaman' "

Saese kegyiise na Farasiitena ban ke nyii Yesu aduya kenɔ nɛ, ba gyenawɔ nyi ba wose man nombia yaa ɔ ne yako nɛ.

¹² Botɔɔ te Gyudatena kegyiise ban gyae gbɛɛ baa kyan Yesu, nawolo nyi be naawɔ nyi ban dɔɔ te ɔ gyɔɔ dudu kei. Mɔna bee yee balan ban, mena dɔɔ be tinaa e yela te be lanawɔ.

Ba ke bɔɔse Yesu lee lempoo keto wose man

Mateo 22:15-22; Luka 20:20-26

¹³ Kenan wɔle te Gyudatena kegyiise ban gyuuwɔ ke kpila gyoo Herode balan baale, na Farasiitena ban baale nyi baa kɔɲ kaa teese Yesu nɔɔman na baa nyin gbɛɛ kyan e. ¹⁴ Ban mɔ kɔɲawɔ ɔ gyan kaa bɔɔse e nyiaa, "De Gbenɲyoo, da gyen nyi n bee di dekara ya, te n be famenɛ na kpene ken balan ne yako nɛ ya. N bɛɛ kɛɛ walaɲ siaman ya, te n na wola Wurubuare gbɛɛnen kpaakpaa ɲan ɲe gbɛɛ dɔɔ. Dei nyi dɛɛ tɔ lempoo fa Romantena gyoo dinaa Kaesa, yaa de na tɔɔ ya?" ¹⁵ Mɔ Yesu kena ba

agyuen kumεε ηan ne ɔ yako wɔ nyiaa, “Emεε ban ε na beo ε wose, won dɔɔ te ε ne gyae ε ka teese me nɔɔman. Ε mo kɔbabii ken kɔn maa kεε”¹⁶ Ken te ba moo kɔbabii dokolon kɔna e. Botɔɔ te ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Amɔte nyee na ɔ yele gyakaa la ke dɔɔ?” Te be yako e nyi gyoo dinaa Kaesa wui.¹⁷ Ken te Yesu yako wɔ nyiaa, “Kpene ken yεε gyoo Kaesa wui na ε mo fa e, te kpene ken mɔ yεε Wurubuarε wui nε, ε mo ke fa e.” Botɔɔ te gyakolon gyoo balan ban lee nɔɔ ken Yesu be tiri fa wɔ nε dɔɔ.

Yesu kawola lee yen wɔle kefon wose man

Mateo 22:23-33; Luka 20:27-40

¹⁸ Kenan wɔle te Sadukitena ban bɔɔ ne lεε di nyi walan da yem na waa bese fon ya nε, man baale kɔnawɔ Yesu gyan kaa bɔɔse e nyiaa,¹⁹ “De Gbenjyoo, de naana Mosesi ηmarase mmaraa fa daa nyi, akpaa walan da yem tina ɔ wεεle yela te be ta lola bia ya na, ɔ naabu waa yala lialo ηon na baa lola bia ɔ kegyia ηon yele man.²⁰ Kɔnawɔ nyi balee ηolo bia baala nyetooro baale kyaawɔ, te be kegyia ηon yala alo ken be ta lola bia ya te ɔ yenjawɔ.²¹ Balate ηon mɔ yala alo ηonan te ηon mɔ yenjawɔ ken be ta lola bia ya. Batorote ηon mɔ mena.²² Mena mɔ te akan ban mɔ pou yala alo ηonan, mɔna be ta lola ya. Te kyare

ya, te alo ηon mɔ yenjawɔ.²³ Mena dɔɔ wee ken Wurubuarε waa gyusu balan ban pou bɔɔ yem ne lee yen man na, baala nyetooro kεwɔ ban bɔɔ yala alo kei gyanee nε, be man won ti te alo ηon waa yεε ɔ wεεle?”

²⁴ Ken te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Ε ta yoo, nawolo nyi ε ba gyen Wurubuarε nombia anmarasen see ηan ya, te ε ba gyen Wurubuarε don ken mɔ ya.²⁵ Wee ken Wurubuarε waa gyusu balan lee yen man nε, baala be gyae baa yala ya, te bɔɔ gyae baa mo ala mɔ fa yale ya. Be popou baa yεε bo ηgba Wurubuarε kpilala ban be kyaa adido nε.²⁶ Lee kefon lee yen man wose man nombia na, ε te kala ta de naana Mosesi tone man mena ken Wurubuarε be kolosi na ηon Mosesi deponfa ken ne kpaa nε man yee? ɔ yakowɔ nyiaa,

‘Man yena Aberaham na Asiki na Gyekɔpo Wurubuarε.’

Wurubuarε keyako kei nε, na nawolo baa nyi ɔ siaman na balan kεwɔ sεε be kyaa²⁷ Wurubuarε te yεε wo ya Wurubuarε e ya, ɔ yεε balan ban be kyaa na be sia nε Wurubuarε e. Mena dɔɔ ε ta yoo nideli ηgba ε ne yako nyi yen wɔle kefon be kyaa ya nε.”

Mmaraa dinaate
Mateo 22:34-40; Luka 10:25-28

²⁸ Botɔɔ te Gyudatena mmaraa wolala ban man

ηολο κῶηαωῶ βοτῶῶ. Ὁ κε κῶη καα νηηη μενα κηη βεε ωῶηεε νομβια ηαν, να Ὁ κηνα νηη Ἰηηου κε τηρανῶ φα ωῶ νηδη ηε Ὁ βοῶσε ε νηηαα, "Wurubuaare mmaraase ηαν pou na, wonḡti yena κηη ne hia kela?" ²⁹ Botῶῶ te Ἰηηου τηρανῶ φα e νηηαα, "Israetena pou ε νηηη, 'De Gbengyoo Wurubuaare ηῶν yee dokolon. ³⁰ Mena ḡῶῶ kaboena νηη nya mo n konῶῶ pou na nya agyuen pou na n doḡ pou gyae n Gbengyoo Wurubuaare.' ³¹ Alate κηη mo yena νηη, 'Gyae n ḡῶῶ ηḡba nyan ḡbagba n wose ne.' Mmaraa daale be kyaa κηη kela κηηηa ya." ³² Kηηte Gyudatena mmaraa wolale ηῶν yako Ἰηηου νηηαα, "De Gbengyoo, ampan yaa n yakowῶ νηη Wurubuaare yee dokolon, te ηῶλο be kyaa kpu na e ya. ³³ Te n besewῶ yako νηη kaboena νηη walan waa mo Ὁ konῶῶ pou na Ὁ doḡ pou na wa agyuen pou gyae Wurubuaare, na waa bese gyae Ὁ ḡῶῶ ηḡba ηῶν ḡbagba ne. Mmaraase κηηηa ḡῶῶ kedi dei kela κηη walan ka mo abῶῶ ke deesi fa Wurubuaare." ³⁴ Ἰηηου κηνα νηη Gyudatena mmaraa wolale ηῶν te τηρανῶ νηδη ηε Ὁ yako e νηηαα, "Emee na Wurubuaare gyoori κηη nsana be dana lem ya." Lee kei wole ne, ηῶλο te tale gyῶ Ὁ konῶῶ βοῶσε e nombii daale bela ya.

Amote yena Kristo nyeeleere ηῶν?

Mateo 22:41-46; Luka

20:41-44

³⁵ Ἰηηου κε gyakaa Ὁ na wolo Gyudatena ὁsom deni dinaa κηη deκpanalan man ne Ὁ βοῶσε ωῶ νηηαα, "Sena ḡῶῶ te Gyudatena mmaraa wolala ban ne tale yako νηη, Kristo ηῶν Wurubuaare ba lese ne yee gyoo Defidi Ὁ naanabii e? ³⁶ Nawolo νηη Wurubuaare felin ηῶν yela gyoo Defidi ḡbagba yakowῶ νηηαα, 'Me Gbengyoo Wurubuaare yako me Gbengyoo νηη,

Tisi kyaa me dunolon ḡῶῶ, kelii deban κηη maa mo n kolala pou do n tee.'

³⁷ Te akpaa νηη gyoo Defidi baake nyeeleere ηῶν νηη Ὁ 'Gbengyoo' na, κηηη na sena te nyeeleere ηῶν waa bese gyoo Defidi Ὁ naanabii?" Kηηte yee balan ban pou boῶ gyanee bee tei ne gyon.

Yesu kefaree Ὁ silala lee Gyudatena mmaraa wolala ban wose man

Mateo 23:1-36; Luka 20:45-47

³⁸ Ἰηηου κηη wolo ne Ὁ faree ωῶ νηηαα, "E κηη e wose νηδη na Gyudatena mmaraa wolala ban. Be gyae kegbase ḡῶolon nyinjan kado na be doḡ na kebu agantan man, na balan κηηηin do ωῶ noῶ. ³⁹ Akpaa be gyanee Gyudatena ὁsom denee man, na botῶῶse ηαν bee gyanee di be noῶ ne, na bee gyae akyaese kpaakpaa baa kyaa. ⁴⁰ Be beo liala leo ba abῶῶ kamase ηαν be

dana nɛ. Te bɛɛ fane balan man kyare mo wola ba wose. Wurubuare waa wɔŋ mena balan benan dinɔɔ denjela nideli.”

Lialo diyemte njolo kɔba kado

Luka 21:1-4

⁴¹ Yesu ke gyu ka gyoo Wurubuare ɔsom deni dinaa ken man nɛ, ɔ ke kyaawɔ yenan mo ɔ sia tee adakaa ken bɛɛ do kɔba ke man nɛ. Te ɔ gyinaa ɔ sia ɔ ne kɛɛ mena ken balan na mo kɔba kaa do adakaa ken man. Balan ban be dana kɔba nɛ, moo kɔba burum kaa do adakaa ken man. ⁴² Kenje lialo diyemte njolo moo kɔbabilia ala, nan ne gyae ke yɛɛ ngba kotoku dokolon nɛ kaa do adakaa ken man. ⁴³ Botɔɔ te Yesu baake ɔ kaseela ban gyanjee te ɔ yako wɔ nyiaa, “Ampan yaa mɛɛ yako njon nyi lialo diyemte kei ta do kɔba kela balan akan ban pou. ⁴⁴ Nawolo nyi balan ban pou lese kɔba kyomii bo lee burum nan be dana nɛ man kaa do. Mɔ lialo diyemte kei dɔɔ, ken na ɔ diyem koran nɛ kpene kamase ken ɔ dana nɛ yaa ɔ moowɔ kaa do nɛ.”

13

Yesu kekolosi lee Wurubuare ɔsom deni dinaa ken kewɔɔɛ wose man

Mateo 24:1-2; Luka 21:5-6

¹ Yesu kɛɛ lee Gyudatena ɔsom deni dinaa ken man nɛ, ɔ kaseela ban man njolo yako e nyiaa, “De Gbenjyoo,

kɛɛ boya nan bɔɔ mo ma deni kei, na deni ken mo kyeo!” ² Botɔɔ te Yesu mo yako wɔ nyiaa, “Ngba e ne naa denɛɛ dinaana kenja? Baa tekerii ne popou lo ken nyi e be gyae e kena boe na boe gyakaa ke dɔɔ dɔɔ ya.”

Yesu kawola lee diyem ken gyae kekɔŋ nɛ wose man

Mateo 24:3-14; Luka 21:7-19

³ Kenje Yesu gyuuwɔ ke kyaa oliifi bula ken dɔɔ, te ɔ moo ɔ sia tee Wurubuare ɔsom deni dinaa ken. ɔ kekyaa botɔɔ te Pita na Gyemisi na Gyɔn na Anderiase baagen kɔŋawɔ ɔ gyan kaa yako e nyiaa, ⁴ “Wola daa deban ken nombia kenja pou gyae ke kɔŋ. Wɔŋ te dɛɛ mo naa nyi kenja pou gyae ke kɔŋ?” ⁵ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “E kɛɛ e wose man nideli, na njolo ba beo njon ya. ⁶ Balan burum baa kɔŋ ma yele man na be kaa yako nyi, ‘Ban yena man Nyeelɛere njon,’ na baa beo balan burum na baa yo gbɛɛ. ⁷ Akpaa e nyii yoo na yoose nombia nɛ, e na yeli e wɔɛ ke lo njon ya. Kaboena nyi mena abɔɔ kenja pou dɛɛkɔŋ mena, mɔna kei bɛɛ wolo nyi deban ɔtomante ken te lii ya. ⁸ Tɛɛlese baa koro senj tia dɔŋa, na gyoonen mo ka koro senj tia dɔŋa. Tɛɛle gyae ke wosi yenaase burum, te tanam mo gyae ke yala tɛɛle dɔɔ. Mɔna kenja pou yɛɛ yaa ngba fulute kadojee kewalan nɛ.

⁹ Mena dɔɔ ɛ kɛɛ ɛ wose dɔɔ nideli, nawolo nyi baa mo ɲon gyina donɔɔ kegyiise na baa tuku ɲon Gyudatena ɔsom denɛɛ man. Lee man dɔɔ, baa mo ɲon gyu tɛele kegyiise na gyoonɛɲ siaman. Kei gyae ke yela ɛ ke nyin gbɛɛ kolosi Wurubuare nombia ɲan fa wɔ. ¹⁰ Mɔna kaboena nyi me silala baa tanjgbɛɛ kolosi Wurubuare nombia kpaakpaa ɲan fa tɛele kei dɔɔ balan pou pɛ. ¹¹ Nyi akpaa be kyan ɲon gyu nombia dedii man nɛ, ɛ na wɔlɛɛ na kpene keɲ ɛ keyako ya. Kpene keɲ Wurubuare waa mo do ɛ nɔɔse man debaɲ kenan nɛ, keɲ te kaboena nyi yaa yako. Nawolo nyi na ɛmɛɛ ne gyae la ɛ kekolosi ya, mɔna Wurubuare felin ɲon ne gyae la waa kolosi fa ɲon. ¹² Naa lolo bia baa lese dɔɲa fa yeɲ, na kya mɔ ka lese ɔ bu fa yeɲ. Bia baa koro seɲ tia ba lolala, na baa lese wɔ fa yeɲ. ¹³ Man dɔɔ balan pou baa kɔla ɲon. Mɔ walaɲ ɲon ɔ kyan ɔ wose seɲ keɲkeɲ kelii ɔto nɛ, Wurubuare waa lɛɛ ɔ nyee.

¹⁴ Nyi akpaa ɛ naa kpene keɲ bɛɛ kɔle te ke dana duwaare nɛ de kaa seɲ botɔɔ keɲ tekaboena nyi ke dɛɛ seɲ ya nɛ, (kaboena nyi walaɲ kamase ɲon ɔ ne kala tone kei nɛ, waa yeɛ kakyeɲ na waa nyii ke man). Dekɔɲ mena na, balan ban be kyaa Gyudia tɛele dɔɔ nɛ, baa yeu gyu bulase dɔɔ. ¹⁵ Nyi akpaa ɲolo kyaa ɔ deni nyee

dɔɔ na, ɔ na tisi kɔɲ tɛele man nyi ɔ kaa mo ɔ kolo ya. ¹⁶ Te akpaa ɲolo mɔ kyaa wɔɔman na, ɔ na bese gyu dɛɛ nyi ɔ ka mo ɔ kegba ya. ¹⁷ Mena weeya ɲenan man nɛ, fulɛɛtena na talabose baa laako. ¹⁸ Mena dɔɔ ɛ fane fa Wurubuare nyi, mena nombia keɲa naa kɔɲ waareteɛ ya. ¹⁹ Nawolo nyi weeya ɲenan man nɛ, balan baa naa diyem keɲ leenan debaɲ keɲ Wurubuare be yeɛ tɛele kei kaa lii na gyɛɲ nɛ, mena diyem kenan te kɔɲa ta see ya, te ke dinɔɔ mɔ be gyae kekɔɲ mɔ see ya. ²⁰ Na Wurubuare ke kɔkeɛ kayeyɛɛ weeya keɲa ya nɛ, nafa ɲolo na ɲolo be gyae waa ka ya. Mɔna lee ɔ balan ban ɔ ba lese see nɛ dɔɔ, te ɔ kɔkeɛ weeya ɲenan. ²¹ Debaɲ kenan de lii te ɲolo de yako ɲon nyi 'Ɛ kɛɛ Kristo ɲon kyaa kebo, yaa ɔ kyaa yenan daale na' ɛ na lɛɛ ke di ya. ²² Nawolo nyi balan baa dii akereɛ nyi ban yena man Kristo ɲon, te baale mɔ baa dii akereɛ nyi be yeɛ Wurubuare akpenkpenjgyɔɔrawɔ. Baa yeɛ gyakolon nombia na nombia dinaana, te akpaa be tale nyin gbɛɛ koran na, baa mo beo Wurubuare balan ban ɔ ba lese see nɛ. ²³ Mɔna ɛmɛɛ dɔɔ ɛ doo ɛ wose dɔɔ, nawolo nyi me tan wulaa yako ɲon nombia keɲa."

*Deniwalan Bu ɲon kekɔɲ
Mateo 24:29-31; Luka
21:25-28*

24 Weeya ɲenan man kayeyεε keɲa pou wɔle na weese waa gyoo ditɲtεε, te gyaalan mo be gyae waa wolose ya. 25 Kyolobiise baa lee adido kaa yala. Te aboo ɲan pou ɲe kyaa adido ne, gyae ke wosi. 26 Deban kenan ne, balan baa naa man Deniwalan Bu ɲon ta mo don na gyoorobiiri lee ɲoma man adido mee kon. 27 Te maa kpila me kpilala lee adido na be kaa yilaa me balan ban Wurubuare ba lese wo see tεele kei doo yenan kamase ne.

28 Kenɲe Yesu besewo yako wo nyiaa, “E keε fiigi dan na ε ke kasee kolo lee ka wose man. Akpaa ε naa ɲgba ke tombia da potee faarense wɔlee ne, na ε gyen nyi awulɲtεε ta benaa baa. 29 Mena mo te akpaa ε naa mena nombia keɲa ne kon na, ε gyen nyi man Deniwalan Bu ɲon kekɔɲ ta benaa tan. 30 Ampan yaa mee yako ɲon nyi balan ban be kyaa gyen kei ne, be duulɲ be gyae ke munu tan ya, pεte nombia keɲa kekɔɲ. 31 Adido na tεele kei pou gyae ke gyu oto, mona me noowoya doo ɲan gyae ke kyaa kekpaakekpa.”

ɲolo ba gyen mena deban keɲa nombia keɲa gyae kekɔɲ ya

Mateo 24:36-44

32 Kenɲe Yesu besewo yako wo nyiaa, “ɲolo ba gyen wee na deban keɲa keɲa pou gyae ke kon ya. Wurubuare kpilala ban be kyaa adido,

na man Deniwalan Bu ɲon koran ba gyen ya. Gyise me kya ɲon o kyaa adido ne waagen gyen la. 33 Mena doo ε keε nideli na ε ke desina ε wose see, nawolo nyi ε ba gyen wee keɲa deban kenan gyae ke kon ya. 34 Ke yεε ɲgba walan ɲon o ba koro o ne gyu gbεε, te o ba mo o dekanalan do o tewuleε nyinmaa man ne. O faa be man walan kamase tom keɲa waa yεε, te o yako ɲon o na deke denanoo keɲa ne nyi waa deke ke nideli. 35 Mena doo emεε mo ε doo ε wose doo, nawolo nyi ε ba gyen wee keɲa dekanalanɲe ɲon waa kon ya. Waa tale kon balinoo yaa tεensana, yaa kegyim keε lo woya, yaa nebo nebo. 36 E doo ε wose doo na o be kon kaa futaa ɲon nyi ε doo dosoron man ya. 37 Nombii kei mee yako ɲon ne, mee yako baa fa balan pou. E doo ε wose doo.”

14

Kegyise ne bake Yesu nyee man

Mateo 26:1-5; Luka 22:1-2; Gyon 11:45-53

1 Keka weeya ala na Gyudatena nyeekeleεwee dinaa keɲa kedi kelii ne, Wurubuare saese kegyise ban na Gyudatena mmaraa wolala gyae gbεε keɲa baa mo adao gbεenen kyan Yesu na baa ko e. 2 Kenɲe be yakowo nyi, “E na fa dεε kyan e nyeekeleεwee dinaa kei kedi man ya, na mena ya

na balan ban baa yela donoo kenj ke sinjii."

Alo nolo ka mo nunj woli Yesu Betani donoo man

Mateo 26:6-13; Gyon 12:1-8

³ Yesu ke kyaa Betani donoo man ne, o gyuuwo Simon non nafa o na wee kawee yayam ne de e o kaa di. Te alo nolo konawo botoo na o dana nunj ofonofonte kenj ke dana koyadon ne porontia too. Botoo te o toro ke te o toosi nunj kenj woli Yesu nyeeman. ⁴ Te balan ban be kyaa botoo ne baale gyenja ban boose donja nyiaa, "Weera doo te o wolee nunj kei mena. ⁵ Nafa baa tale yoo nunj kei kela tomyeere kulutoo dokolonj koba, na waa mo ke fa ayematena." Botoo te ba too be noo gyakaa alo doo. ⁶ Kenje Yesu yako wo nyiaa, "E yela e, weera doo te e ne kale na alo non mena e? O te yee kolo kpaakpaa fa man. ⁷ Ayematena doo, baa kyaa e gyanj debanj kamase. Te debanj kamase kenj e gyae na, e ke tale yee deeli fa wo. Mona manj doo, moo gyae maa kyaa e gyanj kelii oto ya. ⁸ O te yee kpene kenj waa tale. O te tangbee kyeekee nunj woli man, na kawola nyi o te desina manj fa me ke wuu pena maa yenj. ⁹ Ampanj yaa mee yako non e ke nyii nyiaa, teele kei doo yenanj kamase kenj baa kolosi Wurubuar e nombia kpaakpaa nan ne, baa yako kpene kenj

alo kei be yee ne na baa mo toose e."

Gyudase te see nyi waa lese Yesu fa

Mateo 26:14-16; Luka 22:3-6

¹⁰ Kenje Gyudase Isekarote non o yee Yesu kaseela kufu bala ban man nolo e ne, gyuuwo Wurubuar e saese kegyiise ban gyanj nyi waa lese Yesu fa wo. ¹¹ Be ke nyii mena ne, yee wo gyonj te be yakowo see nyi baa fa e koba. Lee botoo te Gyudase Isekarote keo gb ee kenj waa mo lese e fa wo.

Yesu na o kaseela kedi nyeekeleeewe dinaa weenee nan

Mateo 26:17-25; Luka 22:7-14, 21-23; Gyon 13:21-30

¹² Nyeekeleeewe kedi wee gyanjbate kenj bee di bodobodo kenj tee be doo ke man ya, te bee ko Nyeekeleeewe kedi nambu non kelii ne, Yesu kaseela ban konawo o gyanj kaa boose e nyiaa, "Alej te n ne gyae nyi de kaa desina see fa nyeekeleeewe dinaa weenee nan?" ¹³ Botoo te o kpila o kaseela ban bala te o yako wo nyiaa, "E gyu Gyerusalem donoo man. E ne gyu na e ke gyanjee na balee nolo seele na lonj na ogele. E sila e. ¹⁴ Dekpanalanj kenj man waa gyoo ne, e yako dekanalanje non nyi, De Gbenjyoo non kpa de e boose nenj nyiaa,

'Alenj te njoola deni kenj daa na me kaseela banj deε kaa di nyeekeleεwee dinaa weenε njan nε kyaa?'
 15 Balee njonanj waa wola njon abansoro deni dinaa daale kenj ke kyaa adido te boo desina ke man nideli nε. E desina botoo na de kaa di weenε njan."
 16 O kaseela banj ke gyu kelii donoo kenj man nε, be naa kpene kamase kenj Yesu be yako wo nε pεpεpε, te be desina nyeekeleε weenε njan see botoo.

17 Kelii balinoo nε, Yesu na o kaseela kufu bala banj kɔnjawo botoo.
 18 Ba ke kyaa bee dii nε, te Yesu yako wo nyiaa, "Ampanj yaa mee yako njon nyi εmee banj daa na njon kyaa dee dii nε, ε man njolo waa lese manj fa."
 19 Botoo te dekokorokoo kyanja o kaseela banj, te be boose Yesu dokolonj dokolonj nyiaa, "De Gbenjyoo, manj yaa amote?"
 20 Te Yesu yako wo nyiaa, "Emεε kufubala kewo man njolo njon daa na e na do de nyinjmaa nyefale dokolonj kei man nε.
 21 Manj Deniwalanj Bu njon maa yenj njgba mena kenj Wurubuare nombia anjmarasenj see ne yako lee ma wose man nε, mona walanj njon waa lese manj fa nε waa laako. Nyi benj ta lola walanj njonanj ya na, nafa dei."

Yesu na o kaseela kedi nyeekeleεwee dinaa weenε njan

Mateo 26:26-30; Luka 22:14-20; 1 Korintotena

11:22-25

22 Yesu na o kaseela banj kee dii nε, o moo bodobodo te o fanewo fa Wurubuare karanj, te o kara ke mo fa o kaseela banj. Kenjte o yako wo nyiaa, "E lee di, kei yena ma wosenaane kenj."
 23 Kenanj wole te o moo leenoo kenj solonj doo ke man nε te o fanewo fa Wurubuare karanj, te o moo ke fa o kaseela banj. Kenjte be popou nyoo wo lee ke man.
 24 Botoo te o yako wo nyiaa "Kei yena me fatabo kenj Wurubuare be kyεεkee leki na waa mo to nookebakeseε wole kenj noo. Kei ne gyae la ke yela na Wurubuare ka mo balanj burum nombiakumεε kyεε wo.
 25 Ampanj yaa mee yako njon nyiaa, moo gyae maa tekaa nyoo solonj kei bela ya, kelii wee kenj maa bese nyoo ke wole Wurubuare gyoori kenj man."
 26 Ba ke kpεe noonej lese Wurubuare yele nε, te ba leewo donoo kenj man gyu oliifi bula kenj doo.

Yesu keyako nyi Pita waa kaa bεε e

Mateo 26:31-35; Luka 22:31-34; Gyɔn 13:36-38

27 Botoo te Yesu yako wo nyiaa, "E popou ε ke yeu tina manj yela. Nawolo nyi Wurubuare yakowo o nombia anjmarasenj see njan man lee ma wose man nyiaa,
 'Maa gyoo namensekeelere njon lo,
 na o namense banj pou ke yaasee.'

28 Mōna me fom lee yen man na, maa kyan ŋon gbɛɛ gyu Galelia tɛle man." 29 Kenje Pita yako e nyiaa, "Akpa be popou de yeu tina neŋ yela koran na, man dɔɔ mɔɔ gyae maa tina neŋ yela korakora ya." 30 Botɔɔ te Yesu yako Pita nyiaa, "Ampaŋ yaa mɛɛ yako neŋ nyi gyen nelim kei pete kegyim kelɔ woya betabola nɛ, nyan ke bɛɛ betabotooro nyi n ba gyen man korakora ya." 31 Kenje Pita yakowɔ sen ke dɔɔ kenken nyiaa, "Akpa nyi ke yɛɛ yen ke koran na, mɔɔ gyae maa bɛɛ nyi mɔɔ gyen neŋ korakora ya." Te ɔ kaseela akan ban pou mɔ yakowɔ mena.

Yesu kefane Gɛkyɛmane

Mateo 26:36-46; Luka 22:40-46

32 Yesu na ɔ kaseela ban kelii botɔɔ ken bɛɛ baake nyi Gɛkyɛmane nɛ ɔ yako wɔ nyiaa, "ɛ kyaa kebo na me kaa fane." 33 Te ɔ moo Pita na Gyemisi na Gyɔn sila ɔ wose. Botɔɔ te nombia takaa e nideli, ken nyi ɔ bɛɛ gyen mena ken waa yɛɛ ɔ wose ya. 34 Te ɔ yako ɔ kaseela ban nyiaa, "Nombia ne takaa man nideli ken mɛɛ gyae maa yen. ɛ kyaa kebo, ɛ na doo ya." 35 Kenje ɔ gyuuwɔ ɔ siaman kyomii te ɔ tisiwɔ buŋ te ɔ fanewɔ fa Wurubuare nyi, akpa ɔ ne gyae na waa yela kaale kei ke lan ɔ nyee dɔɔ. 36 Te ɔ yakowɔ nyi, "Me kya, kpene kamase be tan neŋ don ya. Lese kaale kei me dɔɔ. Mɔ

na yɛɛ kpene ken man ne gyae ya. Yɛɛ kpene ken nyan gbagba ne gyae." 37 ɔ ka bese kɔŋ nɛ, ɔ kaa naawɔ na ba te doo te ɔ gyuusu wɔ bɔɔse Simɔn Pita nyiaa, "Simɔn, ɛ te doo? ɛ te tale kyaa na ɛ ka deke deban dokolon koon ken nyi ɛ be doo yee? 38 ɛ na doo ya, ɛ fane na ɛ be nyin gyoo kekɛɛsekɛɛ man ya. Ma gyen nyi ɛ konɔɔse man na ɛ ne gyae ɛ ke yɛɛ ma kegyaebii, mɔna ɛ wosenaane man na ɛ be tan mena don kenan ya." 39 Kenje Yesu besewɔ gyu ke fane yako nombii dokolon kenan bela. 40 ɔ ka bese kɔŋ be gyan na be sɛɛ be doo, nawolo nyi dosoron doo be siaman te be ta gyen kpene ken baa yako ya. 41 Kenje Yesu besewɔ kɔŋ be gyan betabotoorote te ɔ bɔɔse wɔ nyi, "ɛ sɛɛ ɛ gyakaa dosoron kei dɔɔ ɛ ne fɛfo? Tekaboe mena, deban ken te lii. Be ta lese man Deniwalan Bu ŋon fa nombiakumɛyɛɛra. 42 ɛ koro dee gyu de kaa gyanee na wɔ. Non ɔ na lese man waa fa nɛ te tun daa tan."

Ba kekyan Yesu

Mateo 26:47-56; Luka 22:47-53; Gyɔn 18:3-12

43 Yesu ke gyakaa ɔ ne kolosi nɛ, Gyudase ŋon ɔ yɛɛ kaseela kufu bala ban man ŋolo e nɛ, kaa bɛɛwɔ lee be dɔɔ. Na balan dikpii ken be dana yoosilase na akpokpose, na Wurubuare saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala ban Gyudatena kegyiise ba lese do

na e ne silana e. ⁴⁴ Na Gyudase non o ba lese e fa ne tan tangbɛɛ yako balan ban nyiaa, "Walan non maa pukaa e ne non nonan, e kyan e kenken na e ka mo e ta." ⁴⁵ Gyudase ka betaa lii Yesu gyan ne, o baake e nyi, "Me Gbengyoo," te o pukaa e. ⁴⁶ Botoo te balan ban kyaɲa e. ⁴⁷ Kenɛte Yesu kaseela ban man nolo non o senɛɛ botoo ne lese o yoosila kara Wurubuare saese kegyia non tobaale denjele lese ke lo. ⁴⁸ Botoo te Yesu boose wo nyiaa, "Me yee walan kum e te e moo yoosilase na akpokpose e ne kon e kaa kyan man? ⁴⁹ Wee kamase ken me kyaa e gyan Wurubuare osom deni dinaa ken man mee wola non ne, e te kyan man ya. Mona nombia ken pou konae, na ke yela Wurubuare nombia anmarasen see nan ke kon mena." ⁵⁰ Kenɛte Yesu kaseela ban pou yeuwo tina e yela.

⁵¹ Na tobaale nolo non o wuuna kyanbii ne silana Yesu. Be ka mo baa kyan e ne, ⁵² te o lewo be nyinmaa man yeu ditenteli tina o kyanbii ken yela.

Be kamo Yesu gyu kegyiise siaman

Mateo 26:57-68; Luka 22:54-55, 63-71; Gyɔn 18:13-14, 19-24

⁵³ Kenɛte ba moo Yesu gyu Wurubuare saese kegyia non gyan, te Wurubuare saese kegyiise ban pou na Gyudatena mmaraa wolala,

na Gyudatena kegyiise kaa gyanɛewo botoo. ⁵⁴ Na Pita silana Yesu wole wole lemlem gyu Wurubuare saese kegyia non dekpanalan man. Botoo te Pita gyuuwo ke kyaa kotoototena ban bee gyee dekpanalan ken ne gyan bee woli boalan. ⁵⁵ Na Wurubuare saese kegyiise, na Gyudatena kegyiise akan ban ne keo nombii ken baa mo gyakaa o doo na baa nyin gbɛɛ ko e, mo be te nyim ya. ⁵⁶ Balan burum konawo kaa kerɛɛ o noose, mona be noowoya nan te kyaa na donja ya. ⁵⁷ Te baale korowo kerɛɛ o noose nyiaa, ⁵⁸ "De te nyii nyi o kpa waa tekerii Wurubuare osom deni dinaa ken balan be maa ne, te weeya atoro wole na waa ma wole ken te yee walan maa na ke ya." ⁵⁹ Ban mo nombia nan booo kaa yako ne, te kyaa na donja ya.

⁶⁰ Botoo te Wurubuare saese kegyia non korowo senj kebu ken nsana nsana te o boose Yesu nyiaa, "N be tiranoo yee? Wonj doo te balan kewo ne kerɛɛ n noose, te n be tiranoo ya?" ⁶¹ Mo Yesu te gyuuusu o noo ya. Botoo te Wurubuare saese kegyia non boose e nyi, "Nyan yena nyeeleere non Wurubuare be yako see nyi nyan ke kon ne? Nyan yena Wurubuare non kaboena nyi baa lese o yele ne bu dokolon non?" ⁶² Kenɛte Yesu tiranoo nyi, "Ayi, man nonan. E kena man Deniwalan Bu non

kyaa Wurubuare donje non dunolun dɔɔ. Na ε ka bese naa man na me dɔn noma man adido mee kɔn.”⁶³ Botɔɔ te Wurubuare saese kegyia non tirii non gbagba kegba te ɔ boose wo nyiaa, “Won adanseε yaa dεε gyae dee nyii bela?”⁶⁴ ε te nyii mmusuo nombia nan ɔ be yako yee? Sena yaa ε na gyuenj lee ke man? Te kegyiise ban pou too be nɔɔ gyakaa ɔ dɔɔ bu e fɔɔ nyi, “Kaboena nyi baa ko e.”⁶⁵ Kenje balan ban baale fiasεε bεε tɔ nɔolon woli e, te be wuu ɔ sia na bεε takee e akotase. Te be boose e nyi, “Wurubuare dekpɛnkɛngyɔɔre, wola daa non ɔ be gyɔ nenj.” Kenje ba moo e fa kotɔɔtɔtena ban te ban mo ke tuku e.

Pita kebεε Yesu

Mateo 26:69-75; Luka 22:56-62; Gyɔn 18:15-18, 25-27

⁶⁶ Pita ke kyaa dekpɛnalan kenj man nε, Wurubuare saese kegyia non alebu nolo kɔnawɔ botɔɔ. ⁶⁷ ɔ kɛna Pita kyaa ɔ ne woli boalan nε, ɔ kεε e yididi te ɔ yako e nyiaa, “Nyanj mo n kpue na Yesu Nasarete baale non.” ⁶⁸ Mo Pita lee anmaarenj te ɔ yako e nyi, “Moɔ gyenj kpene kenj n ne yako nε man korakora ya.” Botɔɔ te Pita leewɔ gyu denanɔɔ kenj man. ⁶⁹ Alebu non ka bese naa Pita botɔɔ nε ɔ yako balan ban ba senjεε botɔɔ nε nyiaa, “Balee kei mo kpue na wɔ.” ⁷⁰ Mo Pita

besewɔ bεε ke bela. Kenan wɔle nε, balan ban ba senjεε botɔɔ nε besewɔ yako Pita nyiaa, “Ke yεε ampan nyi n kpue na wɔ, nawolo nyi n yεε Galelia baale e.”⁷¹ Botɔɔ te Pita moo nɔɔdon kolosi te ɔ kanja ntam kpu nyiaa, “Moɔ gyenj balee kei non ε ne kolosi ɔ wose man nombia nε korakora ya.”⁷² Debokenanj man te kegyim loɔ woya betabolate. Kenje Pita tɔɔse nombia nan Yesu be yako e nε nyiaa, “Pε kegyim kelɔ woya betabola na, nyanj ke bεε betabotooro nyi n ba gyenj man ya.” Kenje ɔ yeλεεwɔ do ɔ ne wii.

15

Be kamo Yesu gyu gyoo Pilato gyanj

Mateo 27:1-2, 11-14; Luka 23:1-5; Gyɔn 18:28-38

¹ Tεε kena nebo nebo fuu nε, saese kegyiise na donɔɔ kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala gyanjεewɔ te be bake Yesu nyeeman. Mena dɔɔ be bake e te ba moo e gyu ka do Pilato non ɔ senjεε Romantena gyoo dinaa nawɔɔ man nε, nyinmaa man. ² Kenje Pilato boose e nyiaa, “Nyanj yena Gyudatena gyoo non?” Te Yesu tiranɔɔ nyi, “Mena yaa n yakowɔ nε.” ³ Te Gyudatena saese kegyiise ban kεrεε ɔ nɔɔse mo nombia burum gyakaa ɔ dɔɔ. ⁴ Kenje Pilato boose e nyi, “Be ta mo nombia kenja bεε gyakaa n dɔɔ na, n ba lese n nɔɔse yee?” ⁵ Botɔɔ te

nombia njan doo gyoo Pilato nɔɔ, nawolo nyi Yesu te yako daale ya.

Be kalese Yesu fa yenj

Mateo 27:15-27; Luka 23:13-25; Gyɔn 18:39-19:16

⁶ Gyudatena nyeekeleεwee kedi kamase ne, kaboena nyi Pilato waa tina balan ban bɔɔ kyam tɔ deni ne man dokolon, njon balan benan gbagba ne gyae ne yela fa wɔ. ⁷ Mena deban kenan na ba te kyan Barabase tɔ deni. Barabase kei kpue balan ban bɔɔ koro senj tia gyoo dinaa, te bɔɔ ko balan ne man. ⁸ Botɔɔ te balan dikpii kenj kɔnɔ Pilato gyan nyi waa yeε kpene kenj ɔ ne tanj yeε deban kamase ne fa wɔ. ⁹ Te Pilato bɔɔse wɔ nyiaa, “ε ne gyae nyi maa lese Gyudatena gyoo njon fa njon?” ¹⁰ Kenj dɔɔ Pilato be bɔɔse mena yena nyi, ɔ gyenj nyi saese kegyiise ban ne kola Yesu dɔɔ te ba lese e fa yenj. ¹¹ Mɔ Wu-rubuarε saese kegyiise ban feefuwɔ do balan dikpii kenj nyi, baa yako Pilato nyi waa lese Barabase fa wɔ. ¹² Botɔɔ te Pilato bɔɔse wɔ nyi, “Sena te ε ne gyae maa yeε walan njon ε ne baake e nyi Gyudatena gyoo ne?” ¹³ Te balan dikpii kenj fae yeesa nyi, “Yela baa gyɔ e nyeelabia sakaa ɔpanɗan dɔɔ na waa yenj” ¹⁴ Kenj Pilato bɔɔse wɔ nyiaa, “Wonj dukum te ɔ yeεwɔ?” Mɔna be yakaa bo bεε fae yeesa kenkenj nyi, “Gyɔ e nyeelabia sakaa

ɔpanɗan dɔɔ” ¹⁵ Kenj Pilato ne gyae mena kenj be wɔe ke fεε wɔ dɔɔ ɔ lese Barabase fa wɔ, te ɔ yela ɔ yoonɔɔtena tuku Yesu te ɔ moo e fa nyi baa gyu ke gyɔ e nyeelabia sakaa ɔpanɗan dɔɔ.

Be kekulu Yesu

Mateo 27:27-31

¹⁶ Kenjte yoonɔɔtena ban moo Yesu gyu Pilato dekanɗalan man botɔɔ kenj bee di nombia ne, te be baake be tebia yoonɔɔtena akanj ban pou gyanjεe. ¹⁷ Te ba moo kegba yayam do e, te ba moo sɔɔse loo gyooro kotɔɔ wuu e. ¹⁸ Na bee kulu e nyiaa, “Gyudatena gyoo, n nyee dεε wolose” ¹⁹ Botɔɔ na be yakaa bεε mo danj nmerεe e ɔ nyeeman, na bεε tɔ nɔɔlonj woli e na bεε bunj ɔ nawɔɔtεε kulu e. ²⁰ Be ke kulu e tanj ne, ba kpεε kegba yayam kenj te ba moo njon gbagba wui kenj do e. Te ba moo e lee be kaa gyɔ e sakaa ɔpanɗan dɔɔ.

Ba kegyɔ Yesu ɔpanɗan dɔɔ

Mateo 27:32-44; Luka 23:26-43; Gyɔn 19:17-27

²¹ Be ka lee donɔɔ kenj man bee gyu ne, te be gyanjεe na Simɔn njon ɔ ba lee Kirene donɔɔ man ne na ɔ ne kɔnɔ. Simɔn kei bia yena Alekesanda na Rufuse. Kenjte ba njere e nyi waa lεε Yesu ɔpanɗan kenj seele. ²² Te ba moo Yesu gyu botɔɔ kenj bεε baake nyi “Golgata” kenj nawolo nyi “Nyeepookoo” dεε ne. ²³ Kenjte ba moo tee kenj bεε

baake nyi mæere ne kyakale solonj man fa Yesu nyi waa nyoo, mona o te nyoo ke ya. ²⁴ Ba ke gyo e sakaa opanjanj doo ne, te be kpelee o kegbase bunji te be loo boe ne doo, na baa naa kenj walanj kamase waa nyinj. ²⁵ Gyae ke yee ngba nebo weese debanj atoorote man ne, te be gyo Yesu sakaa opanjanj doo. ²⁶ Kenje be nmarase dukum kenj be kpa o be yee ne mataa o nyee gbæe nyiaa,

“GYUDATENA GYOO NON
YAA.”

²⁷ Botoo te be gyo nmeelatena bala baale mo sakaa opanjaase doo kpu na Yesu. Nolo sakaa o dunoluj doo, te nolo mo sakaa o demena doo. ²⁸ Kei yela Wurubuaræ nombia anmarasenj see njan konawo mena. Nombia nenanj yena nyi, “Be ta mo e kpu na nombiakumæyæra.” ²⁹ Na balan ban bæe lam botoo ne, na tee e na bee kpiisi ba nyeeya yako nyiaa, “Nyanj non n kpa n ke tekerij Wurubuaræ osom deni dinaa kenj na n ka mo weeya atooro maa ke ne, ³⁰ læe n wose na n ke tisi lee opanjanj kenj doo na dæe kæe.” ³¹ Mena mo te Wurubuaræ saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala banj mo kulu e. Te be yako donja nyiaa, “O ne tale læe baale nyee, mona o be tale læe non gbagba nyee ya.” ³² Nyi akpaa non yena nyeedonj Gbenjgyoo

na Iseraetena gyo non Wurubuaræ be yako see nyi waa konj ne, kenanj na waa læe o wose lee opanjanj kenj doo na dæe naa na dæe læe e di. Te balan bala banj boo gyo wo sakaa opanjaase doo kpu na e ne mo tee e mena.

Yesu yenj

Mateo 27:45-56; Luka 23:44-49; Gyon 19:28-30

³³ Weese ka senj dæe ne, ditinjteæ kaa læe teæle kenj doo pou kelii o ke gæese. ³⁴ Te weese ke gæese kenanj ne Yesu fae yeesa kenkenj nyiaa, “Eli, Eli, lama sabatani?” Kenj nawolo nyi, “Me Wurubuaræ, Me Wurubuaræ, weera te n lese n sia yela manj?” ³⁵ Balan banj ba senjæe botoo ke nyii mena ne be yakowo nyiaa, “E nyii, o ne baake Elaegya.” ³⁶ Debokenanj man te be man nolo yeuwo ka mo kolo ngba kokyaa kenj gyae ke tale læe lonj ne do solonj denyanjesa daale man, te o moo ke tooso na danj te o gyinaa ke adido fa Yesu nyi waa nyoo. Kenje o yakowo nyiaa, “E senj dæe kæe nyi Elaegya waa konj kaa lese e lee opanjanj kenj doo.” ³⁷ Botoo te Yesu besewo fae yeesa kenkenj, te o kara weesi. ³⁸ Kekonj mena ne, kanyanj kenj boo mo kpase Wurubuaræ osom deni dinaa kenj man ne bæesewo kyæekyæe ala lee adido kaa lii ka mokoo man.

³⁹ Yoonootena kegyia non o senjæe botoo kena Yesu ke fae yeesa kara weesi ne, o

yakowɔ nyiaa, “Balee kei yena Wurubuarɛ bu ɲon ampaɲ.”

⁴⁰ Na ala baale seɲɛɛ lem lem bɛɛ kɛɛ. Ala benaɲ man baale yena Mɛere ɲon ɔ ba lee Magedala nɛ, na Gyemisi kemaasa na Gyose be naa Mɛere na Salome. ⁴¹ Ala kɛwɔ silana Yesu kɛɛ ɔ dɔɔ debaɲ keɲ ɔ kya Galelia nɛ. Na ala burum baɲ bɔɔ sila e kɔɲ Gyerusalem donɔɔ man nɛ mɔ seɲɛɛ botɔɔ.

Yesu kewuu

Mateo 27:57-61; Luka 23:50-56; Gyɔn 19:38-42

⁴² Na wee kenan yɛɛ wee keɲ Gyudatena na mo desina ba wose fa ba kefeɛfowee keɲ kedi. Ke lii balinɔɔ nɛ, ⁴³ balee ɲon bɛɛ baake e nyi Gyosefo ɲon ɔ ba lee Arimatia donɔɔ man nɛ gyɔɔ ɔ konɔɔ gyu Pilato gyan ka sola e nyi waa mo Yesu woo ɲon fa e ɔ kaa wuu. Gyosefo kei yɛɛ donɔɔ kegyia ɲolo e, te ɲon mɔ ne gyeki Wurubuarɛ gyoori keɲ. ⁴⁴ Pilato ke nyii nyi Yesu ta yem nɛ, yɛɛ e gyakolon. Mena dɔɔ ɔ baake ɔ yoonɔɔtena kegyia ɲon bɔɔse e nyiaa, “Yesu ɲon wulaa yenawɔ?” ⁴⁵ ɔ ke nyii lee yoonɔɔtena kegyia ɲon nɔɔman nyi ke yɛɛ ampaɲ nɛ, ɔ faa Gyosefo ɲon gbɛɛ nyi waa gyu ka mo woo ɲon. ⁴⁶ Mena dɔɔ Gyosefo gyuuwɔ ke lɛɛ akaralɛɛ te ɔ lese woo ɲon lee ɔpanɲan keɲ dɔɔ te ɔ moo akaralɛɛ keɲ milii e. Keɲte ɔ moo e ke wuu yebɔɔ keɲ bɔɔ kare boe daale man nɛ man. Te ɔ bilinɲi boe dinaa

daale tɔ yebɔɔ keɲ nɔɔ. ⁴⁷ Na Mɛere ɲon ɔ ba lee Magedala nɛ, na Gyose ɔ naa Mɛere seɲɛɛ botɔɔ. Mena dɔɔ be naa botɔɔ keɲ bɔɔ wuu e nɛ.

16

Yesu kefoɲ lee yen man

Mateo 28:1-8; Luka 24:1-12; Gyɔn 20:1-10

¹ Gyudatena kefeɛfowee keɲ ke taɲ nɛ, Mɛere ɲon ɔ ba lee Magedala na Gyemisi ɔ naa Mɛere na Salome, lɛɛ abɔɔ ofonɲ nyinɲan be kaa buraa Yesu woo ɲon. ² Kosida nebo nebo weese ke bɛɛ nɛ, ala baɲ korowɔ beɛ gyu yebɔɔ keɲ tɛɛ. ³ Be kee gyu na bɛɛ bɔɔse dɔɲa nyiaa, “Amɔte ne gyae la waa bilinɲi boe keɲ lee yebɔɔ keɲ nɔɔman fa daa?” ⁴ Mɔ be ke gyina be sia kɛɛ na, be naawɔ nyi be te bilinɲi boe dinaa dinaa keɲ lee yebɔɔ keɲ nɔɔman. ⁵ Be ka mo baa gyoo yebɔɔ keɲ man nɛ, te be naa tobaale ɲolo na ɔ doona kegba wolom wurikyim na ɔ banɛɛ dunolonɲ dɔɔ te be ɲenawɔ. ⁶ Botɔɔ te ɔ yako ala baɲ nyiaa, “ɛ na ɲenɲii ya. Ma gyeɲ nyi Yesu ɲon ɔ ba lee Nasarete, ɲon bɔɔ gyɔ e sakaa ɔpanɲan dɔɔ nɛ yaa ɛ ne keo. ɔ te fom. ɔ be kyaa kebo ya. ɛ kɛɛ botɔɔ keɲ ɔ be doo nɛ. ⁷ Mena dɔɔ ɛ gyu ke yako ɔ kaseela baɲ na Pita nyiaa, ‘ɔ te kyan ɲon gbɛɛ ɔ ne gyu Galelia donɔɔ man. Botɔɔ te ɛ kena e ɲgba mena keɲ ɔ be yako ɲon nɛ.’ ” ⁸ Keɲte ala baɲ

leewo yeboo ken man bilen, nawolo nyi gyakolon ta gyoo wo te ba wose mo ta yen wo. Te ba te yako nolo mo kolo ya, nawolo nyi bee yee.

⁹ Yesu kefon lee yen man Kosida nebo nebo fuu ken ne, o tanjbeewo lese o wose wola Meeere non o ba lee Magedala ne. Meeere kei te Yesu gegi felinkumee nyetooro lee o man ne.

¹⁰ Mena doo non mo gyuuwo ke yako balan ban be silana Yesu ne. O ke gyu na be kyaa bee wii na bee di walaŋsa.

¹¹ Ken na be ke nyii nyi Yesu te fom te Meeere naa e koran ne, ba te lee di ya.

¹² Kenan wole ne, Yesu lese o wose dinoo wole daale man wola o kaseela bala baale deban ken bee gyu donoo daale man ne.

¹³ Ken te ban mo besewo kon kaa yako be tebia akan ban. Mo ban mo te lee wo di ya.

Yesu kalese o wose wola o kaseela kufu daale ban

Mateo 28:16-20; Luka 24:36-49; Gyon 20:19-23; Kpilala 1:6-8

¹⁴ Ken pou wole ne, o kaseela kufu daale ban yilaawo bee dii te Yesu besewo kaa lese o wose wola wo. Ken te o gyen ban do wo lee mena ken balan be kon kaa yako wo nyi o te fom, te ba lee wo di ya ne doo. ¹⁵ Botoo te Yesu yako wo nyiaa, "E gyu teelee kei pou doo na e kaa kolosi Wurubuaere nombia nan fa balan pou. ¹⁶ Walaŋ kamase non o lee nombia

nan di te be so e Wurubuaere lon na, waa nyin nyeedon. Mo walaŋ kamase non o te lee nombia nan di ya ne, Wurubuaere waa bu e foo. ¹⁷ Balan ban baa lee man di ne, baa yee gyakolon nombia ken. Baa gberaa felinkumee lee balan man lee ma yele man, na baa kolosi deise wolee kpookpoo nan boo gyen ya.

¹⁸ Nyi akpaa be gate doma na be nyinmaase yaa be nyoo teekum daale koran na, be gyae ke yee wo kolo ya. Baa mo be nyinmaase gyakaa kaweesetena doo, na ba wose ke yee wo don."

¹⁹ De Gbengyoo Yesu kekolosi fa wo tan ne, Wurubuaere moo e gyu adido te o ke kyaawo Wurubuaere dunolon doo. ²⁰ Yesu kaseela ban ka lee botoo ne, be gyuuwo teelee kei pou doo kekolosi Wurubuaere nombia nan. Te de Gbengyoo senawo be wole te be yee gyakolon nombia, na kawola nyi Wurubuaere nombia nan yee ampan.

Nombia kpaakpaa ŋan Luka be ŋmarase nɛ Luka

1 Kegyia kpaakpaa Teyofilose, balan burum te yɛɛ kakyen ŋmarase nombia ŋan be kɔŋ de gyan kebo lee Yesu Kristo wose man nɛ see. ² Nombia ŋan bɔɔ ŋmarase nɛ, mena nombia ŋenan ke te ban bɔɔ mo be sia naa ŋa leenan kewalan, te bɔɔ kolosi de Gbenjyoo Yesu Kristo wose man nombia fa daa nɛ yakowɔ. ³ Kegyia Teyofilose, lee mena dɔɔ man gbagba gyoo nombia kenɔa man nideli leenan ŋa kewalan ken na, me naawɔ nyi kaboena nyi maa tɔlɛɛ ŋa kekɔŋ bii dokolon dokolon fa nen, ⁴ na n ke nyin gyen nyi nombia ŋan pou bɔɔ wola nen nɛ yɛɛ ampan.

*Gyon   Wurubuarɛ
loŋsɔɔre ŋon kalola wose
man nombia*

⁵ Deban ken gyoo Herode ne di gyoori Gyudia tɛɛle man nɛ, na Wurubuarɛ sae ŋolo kyaa ken bɛɛ baake e nyi Sakaria. Na ɔ kpue Abigyaa saere dikpii man, te ɔ wɛɛle Elisabete mo lee Wurubuarɛ sae Aaron du-lun man. ⁶ Sakaria na ɔ wɛɛle gbɛenenɛ tenɛɛ Wurubuarɛ siaman. Te bee di de Gbenjyoo Wurubuarɛ mmaraase na ɔ nombia ŋan

pou dɔɔ nideli ken ba wose man be dana nombiikum daale ya. ⁷ Mɔna bɔɔ tan bu ya nawolo nyi Elisabete yɛɛ ɔlamanbo e, te ŋon na ɔ baale Sakaria mo pou te ŋmɛɛ.

⁸ Wee daale nɛ, kaa liiwɔ Sakaria saese dikpii ken dɔɔ nyi baa gyu Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa ken man ke fa Wurubuarɛ kedi. ⁹ Be loɔ boe ŋgba mena ken ba amanberɛ na wolo nɛ, te yalawɔ Sakaria dɔɔ nyi waa gyu Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa ken man ɔ kaa too oliifi. ¹⁰ Deban ken ɔ ba gyoo Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa ken man ɔ kaa too oliifi nɛ, na balan dikpii ken pou kyaa debɔɔ man bɛɛ fane. ¹¹ Sakaria kɛɛ too oliifi ken nɛ, botɔɔ te Wurubuarɛ kpilale kɔŋawɔ ɔ gyan kaa sen kedeesa boe ken ɔ na too oliifi ke dɔɔ nɛ dunolon dɔɔ. ¹² Sakaria kena e nɛ, ɔ wɔɛ loɔ e te gyakolon gyoo e. ¹³ Kenɛte Wurubuarɛ kpilale ŋon yako e nyiaa, "Sakaria na yee ya, Wurubuarɛ te nyii n kefane mena dɔɔ n wɛɛle Elisabete waa lola bu baale fa nen, na n ka do e yele nyi Gyon. ¹⁴ Ba lola bu ŋon na, gyae ke yɛɛ nen gyon nideli te balan burum mo sia gyae ka gye ɔ dɔɔ, ¹⁵ nawolo nyi bu ŋon waa yɛɛ walan dinaa Wurubuarɛ siaman, mena dɔɔ ɔ na mo solon na solon daa ɔ nɔɔ ya. Wurubuarɛ waa mo ɔ felin do ɔ man leenan ɔ naa tɔɔman pena baa lola e.

16 Te waa kyεεkee Iseraetena balan burum agyuen kɔn be Gbenjyoo Wurubuarε gyan. 17 Wurubuarε waa mo ɔ felin do ɔ man, na waa fa e don ηgba mena ken ɔ be fa ɔ dekpɛnkpenjyɔɔre Elia nε. Waa ta de Gbenjyoo ηon siaman na waa desina kyao na be bia nsana, te balan ban boɔ ne bu Wurubuarε ya nε, waa besena wo kɔn gbεε kpaakpaate ken doɔ na waa desina de Gbenjyoo balan see e.”

18 Botɔɔ te Sakaria boɔse Wurubuarε kpilale ηon nyiaa, “Sena te maa yεε na maa naa nyi nombia kenja yεε ampan? Nawolo nyi daa na me wεele pou te ηmεε.” 19 Kenje Wurubuarε kpilale ηon tiranɔɔ fa e nyiaa, “Man yena Gaberele, Wurubuarε kpilale ηon ma senjεε ɔ siaman deban kamase. Non kpila na man nyi me kaa yako neη mena nombia kpaakpaa kenja. 20 Nombia ηan moɔ yako neη nε, gyae kekɔn ηgba mena ken moɔ yako see nε. Mɔna ken n te lεε me nombia kenja di ya doɔ nε, n be gyae n ke tale kolosi ya kaboena nombia ηan mεε yako neη nε kekɔn ampan deban ken moɔ see neη nε.”

21 Deban kenan pou man na, balan ban kyaa deboɔ man bεε daa Sakaria, na bεε gyuen kpene ken doɔ ɔ be doɔ Wurubuarε ɔsom deni dinaa ken man mena. 22 Deban ken ɔ ba lee kɔn balan ban gyan nε, ɔ te

tale kolosi na wo ya, mena doɔ ba gyenawo nyi ɔ te naa kalesewola daale Wurubuarε ɔsom deni dinaa ken man. ɔ nyinmaase te ɔ moowo kolosi na wo, nawolo nyi ɔ ta bese omumuu. 23 Deban ken ɔ be yεε ɔ saere tom ken tan nε, te ɔ besewo gyu ɔ dεε. 24 Nombia kenja kekɔn wole nε, te kyare ya te ɔ wεele Elisabete kyanja fulu, te ɔ weese ɔ wose gyaalanja banon ken ɔ bεε lee deboɔ ya. 25 Kenje ɔ yakowo nyiaa, “De Gbenjyoo Wurubuarε te wii me waranjase ηgba ɔ ba lese desen dinaa kei lee me doɔ balan siaman nε.”

Yesu kalola dekpɛnkpen kegyo

26 Elisabete fulu ken ke di gyaalanja looro nε, Wurubuarε kpila ɔ kpilale Gaberele gyu Nasarete ken kyaa Galelia tεele doɔ nε. 27 ɔ kpila e gyu alebu ηolo ηon ɔ te doo ta na baale ya nε gyan. ɔ yele yena Mεere. Mεere kei na Gyosefo ηon ɔ ba lee gyoo Defidi duulun man nε bake la see nyi baa yala donja nε. 28 Kenje Wurubuarε kpilale ηon gyuuwo ke yako e nyiaa, “Mεere nyan na nyeebam, nawolo nyi Wurubuarε kpue na neη, te ɔ nyinmaa gyakaa n doɔ nideli.” 29 Mεere kenyii noowoya kenja nε, ɔ wose gbirisi e nawolo nyi ɔ te nyii nombia ηan man nideli ya.

30 Kenje Wurubuarε kpilale ηon yako e nyiaa,

“Mεερε na yee ya, Wurubuarε ta mo ɔ berεε boele neη. ³¹ Nyan ke kyan fulu na n ka lola bu baale na n ka do e yele nyi Yesu. ³² Waa yεε walaη dinaa Wurubuarε siaman, na baa baake e nyi Wurubuarε Kpatakpere ηon bu. De Gbenjyoo Wurubuarε waa yela waa di gyoori ηgba ɔ naana Defidi ne. ³³ Waa di gyoori Gyekopo duulη man balan dɔo kekpaakekpa, te ɔ gyoori kenan betan ɔto ya.” ³⁴ Botɔo te Mεεre boose Wurubuarε kpilale ηon nyiaa, “Sena te nombia kenja gyae ke tale kɔη mena, deban ken mɔo gyen baale na baale ya?” ³⁵ Kenje Wurubuarε kpilale ηon tiranɔo fa e nyiaa, “Wurubuarε felin ηon gyae kekɔη kaa gyoo n man, na Wurubuarε Kpatakpere ηon ka mo ɔ don ken do n man na n ke kyan fulu. Mena dɔo bu ηon nyan ka lola ne, waa yεε bu ηon ayimεε be doo ɔ man ya, te baa baake e nyi Wurubuarε bu. ³⁶ Keε! N lonjo Elisabete ηon be kpa ɔ yεε ɔlamanbo e te ɔ be ηmεε koran mɔ ne, te kyan fulu gyaalanja looro yaa. ³⁷ Nawolo nyi kpene kamase be kyaa ken nyi Wurubuarε be gyae waa tale yεε ya.” ³⁸ Kenje Mεεre yakowo nyiaa, “Ma nyee tesεε bo na Wurubuarε. Nan pou n be yako man ne deεkɔη mena.” Kenje Wurubuarε kpilale ηon lanawo yela e.

Mεεre kegyu Elisabete

gyan

³⁹ Weeya akalansεε ηaale wole ne, Mεεre desina ɔ wose te ɔ gyuu Sakaria na ɔ wεεle Elisabete gyan Gyudia tεεle man. Na donɔo ken man be kyaa ne, gyakae bulase dɔo. ⁴⁰ ɔ ka gyoo donɔo ken man ne, ɔ gyuuwɔ Sakaria dεε te ɔ doo Elisabete nɔo. ⁴¹ Deban ken Elisabete be nyii Mεεre nɔo kado ken ne, ɔ bu ηon wosi ɔ wose ɔ tɔoman, te Wurubuarε felin ηon kaa gyooowɔ Elisabete man nideli. ⁴² Kenje Elisabete nyanjεewɔ fae yeesa nyiaa, “Nyan yena alo ηon Wurubuarε ba mo ɔ nyinmaa gyakaa n dɔo nideli ala pou man, te ɔ ta mo ɔ nyinmaa gyakaa n bu ηon nyan ka lola ne dɔo.” ⁴³ Won nombia dinaana yaa Wurubuarε yεεwɔ fa man ne, nyi me Gbenjyoo ɔ naa waa kɔη kaa do man nɔo? ⁴⁴ Nawolo nyi me ka betaa nyii n nɔo kado pε, te me bu ηon ɔ doo me tɔoman ne nyanjεewɔ wosi ɔ wose. ⁴⁵ Wurubuarε te hiraa neη, ηgba n be lεedi nyi de Gbenjyoo nombia ηan ɔ be yako ne, gyae kekɔη mena fa neη ne. ⁴⁶ Kenje Mεεre yakowɔ nyiaa,
 “Mεε lese de Gbenjyoo yele lee me konɔo man.
⁴⁷ Wurubuarε yena ma nyeeleεre,
 mena dɔo te mεε nyanjεe,
⁴⁸ nawolo nyi ɔ te tɔose man wa alebu kei dinɔo,

non nafa bɔɔ ne kala
 man do balan man ya
 ne.
 Lee nenɛɛ ne gyuu ne, walan
 kamase waa baake
 man nyi,
 alo non Wurubuare be
 hiraa e.
 49 Nawolo nyi Wurubuare
 Kpatakpere non te yee
 nombia dinaana fa
 man.
 ɔ yee Wurubuare non
 ayimɛɛ be doo ɔ man
 ya.
 50 Deniwalan duulun kamase
 man ne,
 ɔ ne wii ban pou bee yee
 e ne waranjase.
 51 ɔ ta mo ɔ don yee gyakolon
 nombia,
 te ɔ yaasee balan ban
 bee gyina ba wose ne
 na be nombia nan pou
 bee gyuen ba nyeeya
 man ne lee ɔ siaman.
 52 ɔ te yokose gyooner di-
 naana tee le man,
 te ɔ gyinaa balan ban bee
 yokose ba wose ne
 adido.
 53 ɔ te yeli ban tanam na
 ko wo ne te nyin aboo
 kpaakpaa,
 te ɔ yela ban be dana
 kɔba ne lanawo
 nyinmaase kufu
 nawoo kufu.
 54 ɔ te di ntam ken ɔ be kan
 fa de naana ne doo,
 te ɔ konawo kaa kyoo
 tewuleɛ Iseraetena,
 55 ngba mena ken ɔ be yako
 see nyi,
 waa wii Aberaham na ɔ du-
 ulun man balan pou
 waranjase kekpaakek-
 paa ne."

56 Mɛere kyaawo Elisabete
 gyan ngba gyaalanba ba-
 tooro ne, te ɔ besewo gyuu
 deɛ.

*Gyon Wurubuare
 lonsoore kalola*

57 Deban ken Elisabete
 kalola be lii ne, ɔ lola bu
 baale. 58 Balan ban be kyaa
 benaa na e, na ɔ lon-tona nyii
 mena ken de Gben-gyoo be
 wii ɔ waranjase nideli ne,
 be popou nyanseewo kpu na
 e. 59 Bu non kedi weeya
 gyanaara ne, be konawo
 be kaa kara ɔ baala wose
 na baa mo ɔ kya Sakaria
 yele do e, 60 mona ɔ naa
 beewo te ɔ kpa "Baa baake
 e nyi Gyon." 61 Ken-te balan
 ban yako e nyiaa, "Yele kei
 te yee n dekanalan man
 yele ya." 62 Botoo te ba
 moo be nyinmaase kolosi
 na ɔ kya boose e yele ken
 ɔ ne gyae nyi baa mo do ɔ
 bu non. 63 Ken-te Sakaria
 yako wo nyiaa baa fa e
 kolo waa nmarase ke doo,
 te ɔ nmarasewo nyi, "ɔ
 yele yena Gyon." Nombii
 kei yee be popou gyakolon.
 64 Debokenan man te
 Sakaria noo gyusuwo te ɔ
 fiasɛ kolosi lese Wurubuare
 yele. 65 Ken-te gyakolon gyoo
 be tebia ban pou, te nombia
 nanan yaaseewo gyuu Gyudia
 tee le man donoose nan ne
 kyaa bulase doo ne pou man.
 66 Walan kamase non ɔ be
 nyii nombii kei ne boose ɔ
 wose nyiaa, "Walan wonti
 dinoo yaa bu kei waa kaa
 yee baa?" Nawolo nyi be

naawɔ nyi, de Gbenɔgyoo
Wurubuare nyinmaa gyakaa
ɔ doo nideli.

*Sakaria ke kpee nɔɔnen
lese Wurubuare yele*

67 Wurubuare moo ɔ felin
non do Gyɔn ɔ kya Sakaria
man, te ɔ kolosi Wurubuare
nombia see nyiaa,

68 “De Gbenɔgyoo Wu-
rubuare,
dɛɛ lese n yele nawolo
nyi n te kɔn kaa lɛɛ n
balan Iseraetena nyee.

69 N te fa daa nyeelɛɛre di-
naa nolo,
non ɔ ba lee n tobaale
Defidi duulun man.

70 Nɔgba mena ken
n be tɛɛ nya
akpenkpenɔgyɔra
ban ayimɛɛ be doo be
man ya nɛ doo kolosi
see nɛ nyiaa,

71 waa lɛɛ daa lee de kolala,
na ban boɔ ne naa de
sia lan ya nɛ nyinmaa
man.

72 N yakowɔ nyi nyan ke wii
de naanaɔ waranase,
na n ke tɔɔse
nɔɔkebakesee ken
ɛmɛɛ na wɔ be bake
see nɛ.

73 N kaja ntam fa de naana
Aberaham,
te ɛmɛɛ na e bakewɔ see
nyi,

74 n ka lese daa lee de kolala
nyinmaase man,
na ke yela dɛɛ tale gyɔ
de konɔɔ som nen ken
doo yee gyakolon ya,

75 na dɛɛ yɛɛ balan ban be
gbɛenenɛ tenɛɛ n sia-
man,

na ban ba wose betan
ayimɛɛ ya kelii deban
ken dɛɛ yen nɛ.

76 Sakaria ke yako kenja pou
tan nɛ
te ɔ kolosiwɔ fa bu non
nyiaa,
nenɛɛ nyan me bu Gyɔn,
baa baake nen nyi

Wurubuare Kpatakpere non
dekpenkpenɔgyɔre,
nawolo nyi nyan keta
de Gbenɔgyoo non sia-
man
na n ke desina ɔ
gbɛenenɛ fa e.

77 Na n ke yela ɔ balan
ka gyen nyi ba sola
Wurubuare te ɔ mo
be nombiakumɛɛ kyɛɛ
wɔ na,
baa nyin nyeekelɛɛ.

78 Nawolo nyi Wurubuare
yɛɛ waranasete e,
te ɔ te kpila nyeelɛɛre
non nyi waa kɔn kaa
lɛɛ da nyee.

ɔ kekɔn gyae ke yɛɛ nɔgba
kenmanɛɛ nɛ,

79 kenmanɛɛ kei gyae ka lee
adido kɔn ban pou be
kyaa ditinɛɛ man na
yen gbɛenenɛ man nɛ
doo,

na kawola daa gbɛɛ
kpaakpaa ken dɛɛ ta
wosefɛerenɛ man.”

80 Kente bu non beewɔ
te de Gbenɔgyoo Wurubuare
moo ɔ felin non do ɔ man te
ɔ nyinɔ don. ɔ kyaawɔ de-
pampaa dinaa man kaboena
wee ken ɔ ba lese ɔ wose
deboɔ wola Iseraetena nɛ
liiwɔ.

2

Yesu kalola wose man nombia

¹ Deban kenan man te Roman gyoo dinaa non bee baake e Agustuse ne, faa mmaraa nyi baa kala balan ban pou be kyaa o teele man ne. ² Kei yena balan kekala gyan gbate, deban ken Kireniuse kyaa Romantena gyoo dinaa nawoo man Siria teele man ne. ³ Lee mmaraa ken gyoo non be faa doo, walan kamase gyuu o dee o kaa nmarase o yele. ⁴ Ken te Gyosefo mo lee Nasarete ken kyaa Galelia teele man ne, gyu Betlehem ken ke kyaa Gyudia teele man ne. Betlehem donoo kei man te ba lola gyoo Defidi. Gyosefo gyuu botoo nawolo nyi o lee gyoo Defidi duulun man. ⁵ Non na Meere non, non na e be yako see nyi baa yala donja ne, gyuu la be kaa nmarase ba yela. Deban kenan man na Meere dana fulu. ⁶ Ba keyyaa Betlehem botoo ne te kadoone kyanja Meere. ⁷ Ken be te nyin deni hoola dasoe ken man ya doo, be gyue ka gyoo wonembia dedoi man. Botoo te o lola o bu baale gyan gbate te o mo kakyengbelaase milii e mo e doosi adakaa ken wonembia ne dii ke man ne man.

Wurubuare kpilala ban kekolosi na namensekeelera baale

⁸ Deban kenan man na, namensekeelera baale kyaa njale man benaa na botoo yenan bee gyee be namense

nelim kenan. ⁹ Botoo te de Gben gyoo Wurubuare kpilale njolo kaa beewo lee be doo te de Gben gyoo Wurubuare gyoorobiiri ken njalakeewo kilisi wo, ken te yakolon gyoo wo. ¹⁰ Ken te Wurubuare kpilale non yako wo nyiaa, "E naa yee ya! E kee! Me ta mo nombia kpaakpaa njale mee kona non. Nombia kenja gyae ke yee balan pou gyon. ¹¹ Nawolo nyi gyen wee kei ne, be ta lola e nyeeleere fa non gyoo Defidi donoo Betlehem man. Non yena de Gben gyoo Kristo, (walan non Wurubuare be yako see nyi waa kaa lee o balan nyee ne). ¹² Kpene ken gyae kawola nyi nombia nan mee yako ne yee ampan yena nyi, e kena kyokyoo non doo adakaa ken wonembia ne dii ke man ne man, na be ta mo kakyengbelaase milii e." ¹³ Debokenan man te Wurubuare kpilala burum baale konawo kaa kpu na kpilale gyan gbate non, te be kpee nonen lese Wurubuare yele nyiaa,

¹⁴ "Wurubuare non n kyaa adido,
n gyoorobiiri kaboena nen.

N wosefeeren deakon balan ban

bee gyoo n sia teele kei doo ne man."

¹⁵ Wurubuare kpilala ban ka bese lee be gyan gyu adido ne, namensekeelera ban yako donja nyiaa, "E fa dee gyu Betlehem, na de

kaa kεε kpene keη be kōη te de Gbenjyoo Wurubuare ba lese wola daa ne.”¹⁶ Mena doo be yeewo bilen te be gyuuwo te ba ke naa Mεere na Gyosefo na kyokyoo ηon, na o doo adakaa keη wonembia ne dii ke man ne man.¹⁷ Namensekeelera ban kena kyokyoo ηon ne, be yako wo mena keη Wurubuare kpilale ηon be kolosi kyokyoo ηon wose man nombia fa wo ne.¹⁸ Nombia ηan namensekeelera ban be yako ne, yela balan ban pou boo nyii ηa ne wose gbirisi wo.¹⁹ Mona Mεere kyanηa nombia keηa pou do o konoo man, na o na gyueη ηe man nideli.²⁰ Namensekeelera ban besewo lan, na bee kpee nooneη lese Wurubuare yele lee ηan pou boo nyii te boo naa ne doo, nawolo nyi nombia ηan pou boo nyii te boo naa ne, kyaawo na ηan Wurubuare kpilale ηon be yako wo ne.

Be kado Yesu yele

²¹ Weeya gyanaarate keη kelii nyi baa kara bu ηon baala wose ne, ba doo e yele nyi Yesu. Mena yele kei te Wurubuare kpilale ηon yakowo nyi baa baake e pete Mεere kyanηa o fulu.

Gyosefo na Mεere kamo Yesu gyu Gyerusalem

²² Deban keη ba ayimeε kegberaa weeya ηan be gyanee ηgba mena keη Wurubuare mmaraase ηan o be yeli Mosesi be ηmarase see nawolo ne, Gyosefo na Mεere moo Yesu gyu

Gyerusalem donoo man be kaa do de Gbenjyoo Wurubuare nyinmaa man,²³ nawolo nyi de Gbenjyoo Wurubuare mmaraase ηan o be yeli Mosesi be ηmarase see ne ne yako nyiaa, “Bu baale kamase ηon o naa waa tangbεε lola na, baa mo e ka do de Gbenjyoo Wurubuare nyinmaa man.”²⁴ Keηte Gyosefo na Mεere gyuuwo ke deesi fa Wurubuare ηgba mena keη Wurubuare mmaraase ηan o be yeli Mosesi be ηmarase see ne yako ne nyiaa, “Baa mo donoo man yaa ηale man awuluηna bala deesi ne.”

²⁵ Deban kenanη na balee ηolo kyaa Gyerusalem donoo man keη o yele yena Simeon. O yee walanη ηon o gbεeneη tenεε Wurubuare siaman te o ne yee Wurubuare. Wurubuare felin doo o man te o ne daa wee keη Wurubuare waa kaa lee Iseraetena nyee ne.²⁶ Wurubuare felin ηon lese la wola e nyi, waa naa nyeelεere ηon de Gbenjyoo Wurubuare be yako see nyi waa kōη ne pena ηon Simeon ka yeη.²⁷ Wurubuare felin ηon yela Simeon gyuu Wurubuare osom deni dinaa keη man. Gyosefo na Mεere ka mo be bu Yesu ηon kōη be kaa do de Gbenjyoo Wurubuare nyinmaa man, ηgba mena keη Wurubuare mmaraase ηan ne yako ne,²⁸ te Simeon tee o nyinmaase lee bu ηon te o lese Wurubuare yele

nyiaa,

²⁹ “De Gbenjyoo Wurubuarɛ,
nombii kenj n be yako
see nɛ n te di ke dɔɔ.
Mena dɔɔ nyanj ke tale
lɔ n tobaale gbɛɛ
wosefɛɛrenj man.

³⁰ Nawolo nyi manj gbagba ta
mo me sibii naa
nyeelɛɛre njon n be kpili
nɛ,

³¹ n kpila e nyi waa kɔnj
na balan pou kena e.

³² Njon yɛna kenmanjɛe kenj
gyae ke yela banj bɔɔ yɛɛ
Iseraetenawɔ ya nɛ,
kena n gbɛɛnenj na
baa lese n balan
Iseraetena ye.”

³³ Simeɔn nɔɔwoya njan ɔ be
yako lee be bu njon wose
man nɛ, doo bu njon ɔ kya
na ɔ naa nɔɔ. ³⁴ Kente
Simeɔn fanewɔ fa wɔ nyi
Wurubuarɛ waa hiraa wɔ te
ɔ yako bu njon ɔ naa Mɛɛre
nyiaa, “Wurubuarɛ lese na
bu kei. Iseraetena burum
banj baa bɛɛ e na baa naa
diyem, te banj mɔ baa lɛɛ
e di na baa nyinj nyeedonj.
Bu kei waa yɛɛ Wurubuarɛ
gbagba tobaale, mɔna balan
baa koro senj tia e, ³⁵ na
ka lese njan balan burum na
gyuenj nɛ pou debɔɔ. Te
nyanj Mɛɛre n kena diyem
njgba sila te ba moowɔ sɔɔ
nenj n konɔɔ man nɛ.”

*Ana kekolosi lee Yesu
wose man*

³⁶ Alo kegyia njolo kyaawɔ
njon bɛɛ baake e nyi
Ana. ɔ yɛɛ Wurubuarɛ
dekpenjkenjgyɔɔre e te ɔ

kya yeke yɛna Fanuwɛli.
Fanuwɛli kei lee Asa
dekpanalan man. Ana
kei yalawɔ te njon na ɔ
baale kyaawɔ kulutoonenj
nyetooro, te ɔ baale yɛnjawɔ
yela e. ³⁷ Te ɔ kyaawɔ lialo
man kulutoonenj sɔnjonaara
na anaara (84). Nelim
na ka weese pou na ɔ
kyae Wurubuarɛ ɔsom deni
dinaa kenj man ɔ ne bake
ɔ nɔɔ fane. ³⁸ Simeɔn
kɛɛ kolosi nɛ, te njon Ana
mɔ kɔnjawɔ. ɔ fanewɔ
fa Wurubuarɛ karanj, te ɔ
kolosiwɔ lee bu njon wose
man fa balan banj bɛɛ daa
nyeelɛɛre njon waa kɔnj kaa
lese Gyerusalemtena lee ba
diyem man nɛ.

³⁹ Gyosefo na Mɛɛre keyɛɛ
kpene kamase tanj njgba
mena kenj de Gbenjyoo
Wurubuarɛ mmaraase njan
nawolo nɛ, ba besewɔ
gyu be dɛɛ Nasarete kenj
kyaa Galelia tɛɛle man nɛ.
⁴⁰ Bu njon beewɔ yɛɛ donj
te ɔ sia karawɔ nideli, te
Wurubuarɛ moo ɔ bɛɛɛ
boele e.

*Yesu kegyu Wurubuarɛ
ɔsom deni dinaa man*

⁴¹ Kulutoo kamase nɛ,
Yesu ɔ kya na ɔ naa ne
gyu Gyerusalem ke di ba
nyeekeleɛwee dinaa kenj.

⁴² Yesu ke di kulutoonenj
kufu ala nɛ, be gyuu
Gyerusalem be kaa di ba
nyeekeleɛwee dinaa kei
njgba mena kenj bɛɛ tanj gyu
nɛ. ⁴³ Be ke di wee kenj tanj
bese bee gyu nɛ, Yesu dɔɔwɔ
Gyerusalem botɔɔ mɔna ɔ

kya na ɔ naa ta gyem ya.
 44 Na ban gyeŋ nyi ɔ kpue na be balan dikpii keŋ mena doo be tɛwɔ wee debilin pou, pɛte ba gyoo e kekeo be tebia na ba lonɔtona man.
 45 Keŋ ba te naa e ya doo, ba besewɔ gyu Gyerusalem donoo man be kaa keo e.
 46 Ka weeya atoorote te ba ke naa e Wurubuare osom deni dinaa keŋ man na ŋon na Gyudatena mmaraa wolala ban kyaa la. ɔ ne tei be nombia, na ŋon mo ne boose wo nombia. 47 Mena keŋ ɔ ne nyii nombia ŋan aseɛ na mena keŋ ɔ ne tira ŋe noo fa wo ne, doo ban pou be tei ne noo. 48 ɔ kya na ɔ naa ke gyu kena e botoo ne, ba wose gbirisi wo. Keŋte ɔ naa boose e nyiaa, "Me bu, weera te n yee daa mena? Kee, daa na n kya sia te yee, de doŋee dee keo neŋ."
 49 Botoo te Yesu boose wo nyiaa, "Weera doo te e ne keo man? E ba gyeŋ nyi kaboena nyi maa kyaa me kya dee yee?" 50 Mona ɔ kya na ɔ naa te nyii kpene keŋ ɔ be yako wo ne aseɛ ya. 51 Botoo te Yesu korowo sila wo gyu Nasarete donoo man, te ɔ nyii ɔ kya na ɔ naa dei. ɔ naa moo nombia keŋa pou do ɔ konoo man, na ɔ na gyueŋ ŋe man nideli. 52 Yesu beewo nideli te ɔ sia karawo kpu, te ɔ gyoo Wurubuare na balan pou sia.

3

*Gyon Wurubuare
 loŋsoore ke desina gbɛɛ fa*

Yesu kekɔŋ

Mateo 3:1-12; Maake 1:1-8

1-2 Deban keŋ Sakaria bu Gyɔn sɛɛ ɔ kyaa depampaa dinaa keŋ man ne, Wurubuare kolosiwo fa e nyi waa gyu kekolosi Wurubuare nombia fa balan. Deban kenan na gyoo dinaa Kaesa Tiberiuse ke di gyoori Roman tɛle doo kulatoonɛŋ kufu anɔŋte man kenan, na Pɔntiose Pilato ne diina gyoori Gyudia tɛle doo. Herode mo ne diina gyoori Galelia tɛle doo, te ɔ naabu Filipino mo ne diina gyoori Iturea na Tirakoni-tise tɛlese doo, te Lisaniase mo ne di gyoori Abilene tɛle doo. Na Ana na Kaifase mo yena Wurubuare saese kegyiise Gyerusalem donoo man. 3 Keŋte Gyɔn tɛwɔ donooŋe ŋan ŋe kyaa Gyoodan boo nooman ne pou doo ɔ ne kolosi nyiaa, "E kyɛɛkee lee e gbɛɛneŋ kumɛɛ man na e ke koŋ Wurubuare gyan, na waa mo e nombiakumɛɛ pou kyɛɛ ŋon." 4 Ngba mena keŋ Wurubuare dekpɛŋkpɛŋgyooŋe ŋon beɛ baake nyi Yesaya be ŋmarase ɔ tone man lee Gyɔn wose man ne nyiaa, "Nolo ne fae yeesa depampaa dinaa man nyiaa, e desina de Gbengyoo gbɛɛneŋ, na e ke yela ɔ gbɛɛneŋ pou ka teneɛ.

5 E to boŋobii kamase na e ke yeɛɛ bulase na bulasebia pou, na ŋa ke doo kyɛɛkyɛɛ.

Ɛ tenee gbɛenenɛn ɲan be gokii
nɛ,
na ɛ ke kyalase gbɛenenɛn
ɲan ɲa be kyalasɛɛ ya
nɛ.

⁶ Keɲa pou wɔle na,
balan pou baa naa ny-
eeleere ɲon

Wurubuare ba lese nyi ɔ
kaa lɛɛ daa nɛ."

⁷ Balan burum kɔɲawɔ
Gyon gyan nyi waa sɔ wɔ
Wurubuare lonj te ɔ boose
wɔ nyiaa, "Ɛmɛɛ ban ɛ dana
nombiakumɛɛ ɲgba doma
nɛ, amɔte faree na ɲon
nyi yaa yeu lee Wurubuare
ban dinaa keɲ gyaɛ kekɔɲ
balan dɔɔ nɛ man?" ⁸ Ɛ
yɛɛ nombia kpaakpaa ɲan
nawolo nyi ɛ te kyɛɛkee lee
ɛ gbɛenenɛn kumɛɛ man nɛ. Ɛ
na yɛɛ ya agyuenɛn nyi keɲ ɛ
yɛɛ Aberaham ɔ naanasewɔ
dɔɔ te Wurubuare lɛɛ ɲon
ya. Mɛɛ yako ɲon nyi Wu-
rubuare waa tale yela boya
adonj keɲa ka bese naanase
fa Aberaham. ⁹ Wurubuare
te desina ɔ deɲɛɲa see waa
tunji daase lɔ, mena dɔɔ
danj kamase keɲ bɛɛ se bia
kpaakpaa ya na, waa tunj
ke lɔ na baa keretii ke do
boalan man."

¹⁰ Botɔɔ te balan dikpii keɲ
boose Gyon nyiaa, "Akpaa
mena na, wonj te kaboena
nyi dɛɛ yɛɛ?" ¹¹ Keɲte
Gyon tiranɔɔ fa wɔ nyiaa,
"Nyany ɲon n dana kegbase
ala na, mo dokolonj fa ɲon
ɔ be tanj ya nɛ, te nyany
ɲon mɔ n dana weenɛɛ na,
fa ɲon ɔ be tanj ya nɛ."
¹² Lempoolɛera baale mɔ
kɔɲawɔ nyi Gyon dɛɛ sɔ wɔ

Wurubuare lonj te be boose
e nyiaa, "De Gbenjyoo, wonj
te kaboena nyi daa mɔ dɛɛ
yɛɛ?" ¹³ Keɲte Gyon tiranɔɔ
fa wɔ nyiaa, "Ɛ na lɛɛ kɔba
kela keɲ kaboena nyi yaa lɛɛ
nɛ ya." ¹⁴ Yoonɔɔtena baale
mɔ boose e nyiaa, "Daa mɔ
de? Wonj te kaboena nyi dɛɛ
yɛɛ?" Keɲte Gyon yako wɔ
nyiaa, "Ɛ na mo siadonj leo
ɲolo kɔba ya, yaa ɛ na mo
nombiakumɛɛ gyakaa ɲolo
dɔɔ ya. Ɛ yela kɔba keɲ bɛɛ
tɔ ɲon nɛ ka gyoo ɛ sia."

¹⁵ Lee mena keɲ balan
ban ne daa nyeeleere ɲon
Wurubuare be yako see nyi
waa kɔɲ dɔɔ nɛ, walanj ka-
mase yɛɛ wa agyuenɛn nyi
Gyon yena nyeeleere ɲon.
¹⁶ Keɲte Gyon tiranɔɔ fa
be popou nyiaa, "Manj dɔɔ
lonj te mɛɛ mo sɔ ɲon
Wurubuare lonj, mɔna ɲon
ɔ kela manj nɛ waa kɔɲ
keɲ manj tekaboe gba nyi
maa bunj booli ɔ nkyokota
ɲmeesenɛn koranj gba ya. Ʋon
dɔɔ Wurubuare felinj na
boalanj, te waa mo sɔ ɲon
Wurubuare lonj. ¹⁷ Ʋ dana
ɔ pampaa ɔ nyinjmaa man
waa mo feefu wa amɔla, na
waa lese amɔla bia ɲan do ɔ
kpee man, na waa kuu wura
ɲan ka do boalanj keɲ bɛɛ
yem ya nɛ man."

¹⁸ Keɲte Gyon tɛɛwɔ
gbɛenenɛn burum dɔɔ kolosi
Wurubuare nombia fa wɔ,
te ɔ doo wɔ kakyenɛn nyi
baa kyɛɛkee lee be gbɛenenɛn
kumɛɛ man. ¹⁹ Gyon lese
nombiakumɛɛ burum ɲan

Herode non o seηεε Roman-
tena gyoo dinaa nawoo man
be yeε ne si e, na mena ken
o be leo non gbagba o kegyia
weele Herodia yala ne. ²⁰ Te
nombiikum ken Herode be
yeε to noo koran yena nyi,
o yela be kyanη Gyon ke to
deni.

Yesu Wurubuarε lonkeso
Mateo 3:13-17; Gyon 1:31-
34; Maake 1:9-11

²¹ Gyon ke so balan dikpii
ken Wurubuarε lon tan ne,
o soo Yesu mo Wurubuarε
lon. O ke so e tan na te Yesu
moowo o ne fane. Botoo
te adido torowo, ²² kente
Wurubuarε felin non moo
duwulun dinoo te o kaa
gyakaawo Yesu doo. Botoo
te be nyii noowoya ηaale lee
adido nyiaa, "Nyan yena me
bu non mee gyae nen lee me
konoo man, te n na gyoo me
sia nideli."

Yesu o naanao

²³ Deban ken Yesu be fi
o tom keyεε aseε ne, na o
te di ηgba kulutoonenη sao
na kufu ne, na balan na
gyuenη nyi Yesu yeε Gyosefo
bu dalolasa e.

Gyosefo o kya yena Heli,

²⁴ Heli mo o kya yena
Matati,

te Matati mo o kya yena
Lewi.

Lewi o kya yena Melki

te Melki mo o kya yena
Yanai

te Yanai o kya yena
Gyosefo.

²⁵ Gyosefo o kya yena
Matatia,

te Matatia o kya yena
Amose

te Amose o kya yena
Nahum

te Nahum mo o kya yena
Esili,

te Esili o kya yena Nagai.

²⁶ Nagai o kya yena Maati
te Maati mo o kya yena

Matatia,

te Matatia o kya yena Se-
meni

te Semeni o kya yena
Gyoseki

te Gyoseki o kya yena Gy-
oda.

²⁷ Gyoda o kya yena
Gyoana

te Gyoana o kya yena Resa
te Resa o kya yena Soroba-

beli,

te Sorobabeli o kya yena
Selateli

te Selateli o kya yena Neri.

²⁸ Neri mo o kya yena
Meliki

te Meliki mo o kya yena
Adi.

Adi o kya yena Kosam

te Kosam mo o kya yena
Elemadam

te Elemadam mo o kya
yena Eri.

²⁹ Eri o kya yena Gyosua

te Gyosua mo o kya yena
Eliasa

te Eliasa o kya yena Gy-
orim

te Gyorim o kya yena
Matati

te Matati mo o kya yena
Lewi.

³⁰ Lewi o kya yena Simeon
te Simeon o kya yena

Gyuda,

te Gyuda o kya yena
Gyosefo

te Gyosefo ɔ kya yena Gy-
onam,
te Gyonam ɔ kya yena Eli-
akim.
31 Eliakim ɔ kya yena Me-
lea
te Melea ɔ kya yena Mena.
Mena ɔ kya yena Matata
te Matata mo ɔ kya yena
Natan,
te Natan mo ɔ kya yena
Defidi.
32 Defidi ɔ kya yena Gyese
te Gyese mo ɔ kya yena
Obedi.
Obedi ɔ kya yena Boase
te Boase ɔ kya yena
Salimon,
te Salimon mo ɔ kya yena
Nason.
33 Nason ɔ kya yena Ami-
nadabo
te Aminadabo ɔ kya yena
Adimi,
te Adimi mo ɔ kya yena
Arini
te Arini ɔ kya yena
Heseron
te Heseron mo ɔ kya yena
Peresi,
te Peresi ɔ kya yena
Gyuda.
34 Gyuda ɔ kya yena
Gyekopo
te Gyekopo ɔ kya yena
Asiki
te Asiki ɔ kya yena Abera-
ham,
te Aberaham mo ɔ kya
yena Tera
te Tera ɔ kya yena Nahɔ.
35 Nahɔ mo ɔ kya yena
Serugi
te Serugi ɔ kya yena Rewu,
te Rewu ɔ kya yena Pelegi
te Pelegi mo ɔ kya yena
Eberi,

te Eberi mo ɔ kya yena
Sela.
36 Sela ɔ kya yena Kainan
te Kainan mo kya yena
Afahade
te Afahade mo ɔ kya yena
Sem,
te Sem mo ɔ kya yena
Nowa,
te Nowa mo ɔ kya yena
Lameke.
37 Lameke ɔ kya yena Me-
tusala
te Metusala mo ɔ kya yena
Enoke,
te Enoke mo ɔ kya yena
Gyaredi
te Gyaredi mo ɔ kya yena
Mahalali,
te Mahalali mo ɔ kya yena
Kainan.
38 Kainan mo ɔ kya yena
Enose
te Enose mo ɔ kya yena
Seete,
te Seete ɔ kya yena Adam,
te Wurubuaɛ mo yena
Adam.

4

*Ɔbonsam kekɛɛse Yesu
Mateo 4:1-11; Maake 1:12-*

13

1 Yesu ka lee Gyɔɔdan boo
ken man nɛ, na Wurubuaɛ
feliŋ doo ɔ man nideli. Te
Wurubuaɛ feliŋ non yela
Yesu gyuu depampaa di-
naa daale man, ² botoo te
ɔbonsam kaa kɛɛse e weeya
soŋola. Weeya nenan man
pou na ɔ ta mo kolo daa ɔ
noo ya. Te weeya nenan kesi
nɛ, tanam kyanɛ e nideli.
³ Botoo te ɔbonsam yako e
nyiaa, "Akpaɛ nyan yena
Wurubuaɛ bu non na, yela
boe kei ka bese weenɛɛ."

4 Kenje Yesu tiranoo fa e nyiaa, "Wurubuare nombia anmarasen see ne yako daa nyiaa, na weeneε kaagen ne gyae la ke fa walan nyeedon ya."

5 Botoo te obonsam moo Yesu gyu bula dinaa daale nyee doo, te o lese teele kei doo gyoorobiiri pou wola e karatete dokolon. 6 Kenje o yako Yesu nyiaa, "Maa mo gyoorobiiri na aboo nya anan kenja pou don do n nyinmaa man na n ke di ne doo. Nawolo nyi be ta mo ne popou fa man, mena doo maa tale mo na fa walan kamase non mee gyae. 7 Mena doo nyi akpaa n bun me nawootε som man na, aboo kenja pou gyae ka bese n wui."

8 Kenje Yesu tiranoo fa e nyiaa, "Wurubuare nombia anmarasen see ne yako daa nyiaa, De Gbengyoo Wurubuare waagen te kaboena nyi nya bun na n ka som e."

9 Botoo te obonsam moo Yesu gyu Gyerusalem donoo man te o mo e gyu Wurubuare osom deni dinaa ken nyee man adido adido te o yako e nyiaa, "Akpaa nyan yena Wurubuare bu non na, fun n wose lee kebo ke lo teele man, 10 nawolo nyi Wurubuare nombia anmarasen see nan ne yako daa nyi,

'Nyan doo Wurubuare waa
kpila o kpilala
na be kaa gyee nen
nideli,

11 na baa kolee nen ken nyi,

n be gyae n ka mo n nae
gyo na boe koran gba
ya.' "

12 Kenje Yesu tiranoo fa e nyiaa, "Wurubuare nombia anmarasen see na bese yako daa nyiaa, 'Na keese n Gbengyoo Wurubuare non kee ya.' " 13 Deban ken obonsam be keese e kina tan ne, o tinaa Yesu yela pe kelii deban ken waa bese nyin gbεε wole bela.

*Yesu kefi o tom keyεε aseε
Galelia teele man*

*Mateo 4:12-17; Maake
1:14-15*

14 Wurubuare felin non yela Yesu besewo gyu Galelia teele man, te o wose man nombia yaaseewo teele kenan pou doo. 15 Yesu teeewo wola Gyudatena osom denεε man, te walan kamase kelee e.

*Ba kebee Yesu Nasarete
donoo man*

*Mateo 13:53-58; Maake
6:1-6*

16 Yesu gyuuwo Nasarete botoo ken boo keele e ne, te Gyudatena kefeefowee kelii ne, o gyuuwo Gyudatena osom deni man ngba mena ken o ne tan yeε ne. Kenje o korowo sen nyi waa kala Wurubuare nombia nan, 17 botoo te ba moo Wurubuare dekenkenngyooεε Yesaya tone fa e. O gyuuu tone ken te o kala botoo ken boo nmarase nyiaa,

18 "De Gbengyoo Wurubuare felin doo me man,

nawolo nyi o ta lese man
see nyi

maa kolosi o nombia
kpaakpaa nan fa aye-
matena.

o te kpila man nyi maa yako
yoo gbenja nyi

Wurubuare waa lese wo
lee be gbenjiri man,

na maa yako siayeleesatena
nyi be sia gyae ke
gyuusu,

na ban mo bee wuri-
tii wo ne ke nyin ba
wose,

19 na maa yela balan pou ka
gyen nyi,

deban ken de Gbenjyoo
Wurubuare

waa kaa lee o balan nyee
ne ta benaa."

20 Ken te Yesu boo tone ken te
o besena ke fa tobaale non
o ba mo ke fa e ne, te o
tisiwo kyaa. Balan ban pou
be kyaa bo osom deni ken
man ne, fee be sia bee kee
e ne fee. 21 Botoo te Yesu
yako wo nyiaa, "Gyen wee
kei ne, Wurubuare nombia
ma akalan kenja te kon mena
eme gbagba e siaman ngba
mena ken e be nyii moo kale
ne."

22 Nombia kpaakpaa nan
Yesu be yako ne, doo balan
ban pou boo gyanee botoo
ne noo te be kelee e. Ken te
be boose donja nyiaa, "Na
Gyosefo bu non yaa yee?"

23 Ken te Yesu yako wo
nyiaa, "Ma gyen nyi e ke
gyo man dudu kei nyi 'Nyan
non n ne kyoo balan ne,
kyoo n wose na dee kee.'
Te e ka bese yako man
nyi, 'Gyakolon nombia nan
doo nyii n be yee Kapanum
donoo man ne, yee na nyan

gbagba n donoo man kebo
mo na dee kee.' "

24 Yesu besewo yako wo
kpu nyiaa, "Aman yaa mee
yako non nyi Wurubuare
dekpenkpenjyooore nono
be kyaa ken bee lee e
non gbagba o dee ya."

25 Aman yaa mee yako non
nyi, deban ken Wurubuare
dekpenkpenjyooore Elia be
kyaa ne, na liala burum kyaa
Iserae teele doo, mona deban
ken oga ba sem kulutoonen
atooro na yaale, te tanam
dinaa be yale teele ken pou
doo ne, 26 Wurubuare te
kpila Elia nyi waa gyu ke kyoo
be man nono ya. o kpila e bo
gyu lialo non o te yee Iserae
alo e ya, te o kyaa Sarefate
donoo ken kyaa Sidon teele
man ne gyan. 27 Wurubuare
dekpenkpenjyooore Elisa mo
ke kyaa ne, na akuntuntena
burum kyaa Iserae teele doo
mona Wurubuare te kyoo be
man nono ya. Siria baale
Naaman non waagen te o
kyoo wo.

28 Balan ban pou be kyaa
Gyudatena osom deni ken
man kenyii nombia kenja ne,
ba gyenja ban nideli. 29 Botoo
te balan ban korowo gyu
ke kyan Yesu woyee e lee
donoo ken man, te ba moo
e gyu bula ken doo donoo
ken gyakaa ne nyee man, nyi
baa fun e ke lo delokotoo ken
man. 30 Mona Yesu moowo
balan ban pou nsana nsana
te o lanawo.

Yesu kegegi felinkum lee

balee ηolo man

Maake 1:21-28

³¹ Yesu gyyuwɔ Kapanum donɔɔ kenj ke kyaa Galelia tɛele man nɛ man. Te Gyudatena keƒɛfowee kelii na, ɔ gyyuwɔ ka wola wɔ Wurubuarɛ nombia. ³² Yesu kawola kenj doo balan ban pou nɔɔ, nawolo nyi ɔ ne gyo ɔ konɔɔ wola ηgba walan ηon ɔ dana donj nombia ηan ɔ na wolo nɛ dɔɔ nɛ.

³³ Na balee ηolo kyaa Gyudatena ɔsom deni kenj man kenj felinkum doo ɔ man. ɔ fae yeesa kenkenj nyiaa, ³⁴ "Nyan Yesu Nasarete baale, wonj yaa n ne gyae de gyanj? N konjæ n kaa wɔlɛɛ daa? Ma gyen nej nyi nyan yena Wurubuarɛ walan ηon ayimɛɛ be doo n man ya nɛ."

³⁵ Botɔɔ te Yesu yase ɔ sia yako felinkum kenj nyiaa, "Wu n nɔɔ, na n ka lee ɔ man." Kenjte felinkum kenj funja balee ηon lɔ balan ban pou siaman te ka leewɔ ɔ man lanj, mɔna balee ηon te gooli ya. ³⁶ Nombii kei doo balan ban pou nɔɔ te be boose donja nyiaa, "Wonj kawola yena kei? ɔ na mo donj kolosi fa felinkumɛɛ na ηɛɛ lee balan man." ³⁷ Kenjte Yesu wose man nombia yaaseewɔ gyu debise ηan ηa benaa na botɔɔ nɛ pou man.

Yesu kekyɔ balan burum kaweesɛ

Mateo 8:14-17; Maake 1:29-39

³⁸ Yesu ka lee Gyudatena ɔsom deni kenj man na, te ɔ gyyuwɔ Simɔn dɛɛ. ɔ ke gyu botɔɔ na Simɔn wa awu doo ɔ na wee kpanalanj. Kenjte be waase Yesu nyi waa kyo e kawee fa wɔ. ³⁹ Botɔɔ te ɔ ka senjawɔ alo ηon yenanj te ɔ fae kpanalanj kenj, te ɔ kawee kenj tanjawɔ. Deboke-nanj man te alo ηon korowo kyaa te ɔ keɛ be dɔɔ.

⁴⁰ Kelii balinɔɔ nɛ, balan burum moo kaweesetena ban bɛɛ wee kaweesɛ kpookpoo nɛ konj Yesu gyanj, te ɔ moo ɔ nyinjmaa gyakaa kaweeɛ kamase dɔɔ te ɔ kyɔɔ wɔ. ⁴¹ Felinkumɛɛ mɔ leewɔ balan burum man na ηɛɛ fae yeesa nyi, "Nyan yena Wurubuarɛ bu ηon." Mɔna ɔ fae ηa kenj ɔ te fa ηa gbɛɛ ηa ke kolosi ya, nawolo nyi ηa gyen nyi ηon yena Kristo, nyeeɛere ηon Wurubuarɛ be yako see nyi waa konj nɛ.

Yesu kolosi nombia burum Galelia tɛele man

⁴² Tɛɛ kena nɛ, Yesu wonja ɔ wose lee yenanj. Botɔɔ na balan banj te fiasɛɛ bɛɛ keo e. Ba kena e nɛ, ba te fa e gbɛɛ waa lee be gyanj ya. ⁴³ Mɔna ɔ yako wɔ nyiaa, "Kaboena nyi maa kolosi Wurubuarɛ gyoori kenj wose man nombia kpaakpaa ηan fa donɔɔse akanj ηan mɔ, nawolo nyi kenj dɔɔ te Wurubuarɛ kpila manj."

⁴⁴ Mena dɔɔ Yesu tɛɛwɔ kolosi Wurubuarɛ nombia Gyudatena ɔsom denɛɛ man Galelia tɛele dɔɔ pou.

5

Yesu kebaake ɔ kaseela gyanɔgba nyibanɔ ban

Mateo 4:18-22; Maake 1:16-20

¹ Wee daale Yesu ka sen Genesareti boo nɔɔman nɛ, balan burum kaa yilaawɔ kilisi e bee nyii Wurubuare nombia. ² Kenɛte ɔ naa agbelese ala boo kenɛ nɔɔman, na kpɛɛ kyanara ban ta lee bɛɛ faafo ba asawuse. ³ Yesu gyoowɔ degbele kenɛ daale man, kenɛ ke yɛɛ Simɔn wui nɛ. Te ɔ yako e nyi waa tɛɛse e gyu lonɛ kenɛ man kyomii. Yesu kyaawɔ degbele kenɛ man botɔɔ te ɔ wola balan dikpii kenɛ Wurubuare nombia.

⁴ ɔ kekolosi tanɛ, ɔ yako Simɔn nyiaa, “ɛ saa gyu lonɛ kenɛ nsana nsana botɔɔ kenɛ dana siilinɛ, na ɛ ke lo ya asawuse njan na ɛ ke kyan kpɛɛ.”

⁵ Botɔɔ te Simɔn tiranɔɔ nyiaa, “De Gbenɔgyoo, da te yɛɛ tom nelim pou da te kyan kolo ya! Mɔna kenɛ nyan be yako dɔɔ, dɛɛ lo da asawuse.” ⁶ Ba ke lo ba asawuse njan nɛ, be kyanɔ kpɛɛ burum kenɛ nyi ba asawuse njan ne lɛɛ gbɛɛ nje ke tirii. ⁷ Mena dɔɔ be baake be tebia ban be doo degbele daale man nɛ nyi be kaa kyɔ wɔ. Ba kekɔnɛ nɛ, be kaa lese kpɛɛ wulu agbelese ala njan pou kenɛ nyi, nje lɛɛ gbɛɛ nafa nje ke munu.

⁸ Simɔn Pita kena kpene kenɛ be kɔnɛ nɛ, ɔ bunawɔ ɔ doona dɔɔ Yesu siaman yako

e nyiaa, “Lee me gyan, me Gbenɔgyoo! Me yɛɛ nombiakumɛɛyɛɛre e.”

⁹ Nawolo nyi lee kpɛɛ burum ban bɔɔ kyan nɛ dɔɔ, doo njon na ɔ tebia ban pou nɔɔ. ¹⁰ Mena mɔ te doo ɔ tebia Sebedeo bia Gyemisi na Gyɔn ban ban na wɔ ne yɛɛ tom nɛ nɔɔ. Botɔɔ te Yesu yako Simɔn nyiaa, “Na yee ya, lee gyen ne gyu nɛ, balan te maa yela n ke kyan.”

¹¹ Mena dɔɔ ba ke saa ba agbelese njan kɔnɛ dekenken dɔɔ nɛ, be tinaa kpene kamase yela botɔɔ te be sila Yesu lanɛ.

Yesu kekyɔ akuntunɛ nolo kawee

Mateo 8:1-4; Maake 1:40-45

¹² Yesu kekyaa donɔɔse njan daale man nɛ, balee nolo kɔnawɔ kenɛ kaweyayam te di ɔ wose pou. ɔ kena Yesu nɛ, ɔ kaa bunawɔ ɔ nawɔtɛɛ waase e nyiaa, “Me Gbenɔgyoo, akpaa n ne gyae na nyan ke tale kyɔ man kawee.”

¹³ Botɔɔ te Yesu teneɛ ɔ nyinmaa tina e te ɔ yako nyiaa, “Mɛɛ gyae, n kawee dɛɛ tanɛ.” Debokenanɛ man te balee njon kawee tanawɔ.

¹⁴ Kenɛte Yesu tɔɔ e kiin nyi, “Na yeli walan na walan ke nyii ya, mɔna mo n wose gyu kawola Wurubuare sae njon, na n ke deesi nɔɔba mena kenɛ Mosesi ba wola njon nɛ, na kedi adanseɛ fa walan kamase nyi n kawee te tanɛ.”

15 Mōna nēnēē gba te Yesu wose man nombia yaaseewo gyu yenan kamase, te balan burum kōṅawo be kaa nyii e na waa kyō wo be kaweesē. 16 Mōna Yesu ne kyaa wōṅ o wose lee yenan gyu kefane.

Yesu kekyō yenan dayenasate ṅolo kawee

Mateo 9:1-8; Maake 2:1-12

17 Wee daale Yesu keē wolo nē, na Farasiitena na Gyu-datena mmaraa wolala ban bōo lee Galelia na Gyudia tēlese man, na Gyerusalem donōo man nē, baale kyaa botōo. Deban kenan na, de Gbenḡyoo Wurubuarē don doo Yesu man ken waa tale mo kyō kaweesē. 18 Te balan baale seele walan ṅon o yenan ba yem nē dofoṅon dōo kōṅ, na bēē gyae gbēē na baa mo e gyoo dekpanalan ken man ka see Yesu siaman, 19 mōna be te nyin gbēē mo e ta denanōo man ya, nawolo nyi balan boe. Mena dōo ba gyeṅawo gyu deni ken nyee dōo te be wolee yenan daale, te be tisinaa e na o dofoṅon ken pou dēēdēē see Yesu siaman balan ban nsana nsana.

20 Yesu kena mena ken bōo lēē e di nē, o yako kaweesē ṅon nyiaa, “Me gyoo, me ta mo n nombiakumēē pou kyēē nēṅ.”

21 Botōo te Gyudatena mmaraa wolala na Farasiitena ban fiaseē bēē bōose dōṅa nyiaa, “Walan wōṅti yaa kei te o na mo o wose kēēse na Wurubuarē mena? Lee Wurubuarē wole na amō

kyaa la ken waa tale mo dukum kyēē?”

22 Na Yesu gyeṅ kpene ken bēē gyuen nē te o bōose wo nyiaa, “Wōṅ dōo te e na gyuen kēṅa e nyeeya man? 23 Nombia kēṅa man wōṅti woela na keyako? ‘Me ta mo n dukum kyēē nēṅ,’ yaa ‘Koro seṅ na n ke ta?’ 24 Mōna mēē gyae e ka gyeṅ nyi man Deniwalan Bu dana don tēle kei dōo nyi maa mo dukum kyēē. Mena dōo o yako kaweesē ṅon nyiaa, Koro seṅ, gate n dofoṅon na n ke ta gyu n dēē!”

25 Debokenan man te kaweesē ṅon korowo seṅ o nawōo dōo be siaman te o gate o dofoṅon ken dōo o doo nē, te o lanja o dēē. O ne gyu na o na lese Wurubuarē yele. 26 Nombia kēṅa doo balan ban pou nōo nideli te ba lese Wurubuarē yele. “Gyakolon gyoo wo te be yakowo nyiaa, gyeṅ dōo da te naa nombia ṅan te kōṅa ta see ya.”

Yesu ke baake Lewi

Mateo 9:9-13; Maake 2:13-17

27 Nombia kēṅa wole nē Yesu leewo te o ke naa lempoolēere ṅolo ṅon bēē baake e nyi Lewi nē, na o kyaa o lempoo delēē man. Kenṅe Yesu yako e nyiaa, “Koro sila man.” 28 Debokenan man te Lewi tinaa kpene kamase yela te o korowo sila Yesu.

29 Kenṅe Lewi moo Yesu gyu ṅon Lewi dēē te o ke saa e weenēē ampan ampan. Lempoolēera burum na balan yakaa nyiban kōṅawo

kaa di bom na wɔ. ³⁰ Botɔɔ te Farasiitena na Gyudatena mmaraa wolala ban bɔɔ lee Farasiitena dikpii ken man ne ɲorokoteewɔ bɔɔse Yesu kaseela ban nyiaa, “Weera dɔɔ te emɛɛ na lempoolɛɛra na nombiakumɛɛyɛɛra ne dii te ε ne nyɔɔ bom?”

³¹ Kenɛte Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Kaweesetena te kaboena nyi baa kyɔ wɔ kawee. Ban bɔɔ na wee ya ne dɔɔ, bɔɔ ne hia kawee kekɔ ya. ³² Ma te kɔɲ nyi me kaa baake balan ban be gbɛɛneɲ wulaa tenɛɛ Wurubuare siaman ne ya, mɔna me kɔɲɛ me kaa baake nombiakumɛɛyɛɛra na baa kyɛɛkee lee be gbɛɛneɲ kumɛɛ man na baa kɔɲ Wurubuare gyanɲ.”

Ba ke bɔɔse Yesu nɔɔkebake wose man nombia Mateo 9:14-17; Maake 2:18-22

³³ Kenɛte be yako Yesu nyiaa, “Gyɔɲ Wurubuare loɲɔɔre ɲon silala ne kyaa bake be nɔɔ fane, te mena mɔ yaa Farasiitena silala mɔ ne yɛɛ. Mɔna nyan wui kɛwɔ dɔɔ be dii bɛɛ nyɔɔ deban kamaseɛ.”

³⁴ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “ε ke tale yela balan ban be kyaa alowɔletɛɛ ne ke bake be nɔɔ ken alowɔle baale kyaa be gyanɲ? ³⁵ Mɔna deban daale gyae kekɔɲ ken baa mo alowɔle baale ɲon lee be gyanɲ. Mena weeya ɲenanɲ man te baa bake be nɔɔ.”

³⁶ Kenɛte Yesu gyɔɔ wɔ dudu kei nyiaa, “Nolo bɛɛ kara kanyan wɔle mo taa kakyenɲbelaa ken ba yem ne ya. Akpaa ɔ yɛɛ mena na ɔ te wɔlɛɛ kanyan wɔle ken, nawolo nyi kanyan wɔle ken be gyae ke kyaa na bene ken ya. ³⁷ Mena mɔ te ɲolo bɛɛ mo solon wɔle do wonambu tone ogele bene man ya. ɔ yɛɛ mena na solon wɔle ken gyae ke tao wonambu tone ogele ken lii na solon ken ke leki, na wonambu tone ogele ken mɔ ke wɔlɛɛ. ³⁸ Mena dɔɔ kaboena bo nyi baa mo solon wɔle do wonambu tone ogele wɔle man. ³⁹ Te ɲolo be kyaa ken nyi ɔ nyɔɔ solon apaesa na, waa yako nyi ɔ ne gyae ntonkum waa nyɔɔ bela ya. Nawolo nyi ɔ ne yako nyi apaesate ken yena kpaakpaate.”

6

Yesu kawola lee kefɛɛfowee wose man Mateo 12:1-8; Maake 2:23-28

¹ Gyudatena kefɛɛfowee daale ne, Yesu na ɔ kaseela gyuuwɔ ka mo wɔɔ daale man. Na weenɛɛ ɲan senɛɛ wɔɔ ken man ne yɛɛ ɲgba kefaa ne. Kenɛte ɔ kaseela ban kpera ɲaale posaa bɛɛ tao. ² Kenɛte Farasiitena baale naa wɔ te be bɔɔse wɔ nyiaa, “Weera dɔɔ te ε ne yɛɛ kpene ken da mmaraa bɛɛ fa gbɛɛ nyi baa yɛɛ da kefɛɛfowee ya ne?”

³ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “ε te kala ta lee

Wurubuarɛ tɔne man kpene kenj gyoo Defidi be yɛɛ deban kenj tanam be kyanj njon na ɔ balan banj yee? ⁴ Ɔ gyuuwɔ Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kenj man te ɔ ka moo weenɛ njan bɔɔ mo deesi fa Wurubuarɛ, kenj nafɔ tekaboena nyi walanj njon ɔ te yɛɛ Wurubuarɛ sae e ya waa di ya nɛ, te ɔ diiwɔ te ɔ moo njaale mɔ fa ɔ balan banj be silana e nɛ.” ⁵ Kenjte Yesu yako wɔ nyiaa, “Manj Deniwalanj Bu njon yena kefeɛfowee kenj Gbenjgyoo.”

Yesu kekyɔ baam dayenasate njolo kawee

Mateo 12:9-14; Maake 3:1-6

⁶ Gyudatena kefeɛfowee daale bela nɛ, Yesu gyuu Gyudatena ɔsom deni man ɔ na wola wɔ. Na baale njolo kyaa botɔɔ kenj ɔ dunolunj baam ba yem. ⁷ Gyudatena mmaraa wolala na Farasitena baale gyae gbɛɛ kenj baa mo nombiilkum daale seele Yesu na baa nyinj kyanj e, mena dɔɔ ba deke e na baa kɛɛ nyi waa kyɔ njolo kawee Gyudatena kefeɛfowee kenj.

⁸ Mɔna na Yesu gyenj kpene kenj bɛɛ gyuenj te ɔ yako baam dayenasate njon nyiaa, “Koro senj na n ke kɔnj kaa senj balanj kɛwɔ pou siaman.” Kenjte balee njon korowɔ kaa senj be siaman.

⁹ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Wɔnj te da mmaraa ne fa gbɛɛ nyi dɛɛ yɛɛ kefeɛfowee kenj? Da mmaraa ne fa daa gbɛɛ nyi dɛɛ yɛɛ kolo kpaakpaa yaa

dɛɛ yɛɛ kolo kum? Dɛɛ lɛɛ walanj nyee yaa dee yela waa yenj?” ¹⁰ Kenjte Yesu kɛɛ wɔ pou gyanjɛ te ɔ yako balee njon nyiaa, “Tenee n baam.” Balee njon tenee ɔ baam kenj te kawee kenj tanawɔ te ɔ baam kenj yɛɛ donj. ¹¹ Botɔɔ te kegyiise banj gyenja banj nideli, te be fiasɛɛ bɛɛ gyuenj kpene kenj baa mo yɛɛ Yesu.

Yesu kalese ɔ kpilala kufu bala banj

Mateo 10:1-4; Maake 3:13-19

¹² Debanj kenanj man wee daale nɛ Yesu gyuuwɔ bula dɔɔ ɔ kaa fane, te ɔ fanewɔ fa Wurubuarɛ nelim kenanj pou. ¹³ Tɛɛ kena nɛ ɔ baake ɔ kaseela kɔnj ɔ gyanj te ɔ lese baala kufu bala lee be man nyi baa yɛɛ ɔ kpi-lala. ¹⁴ Baala kufu bala banj Yesu ba lese nɛ yela yena Simɔn, njon Yesu ba do e yeke nyi Pita nɛ, na ɔ naabu Anderiase na Gyemisi na Gyɔn na Filipino na Batolomeo na ¹⁵ Mateo na Tomase na Alfeose bu Gyemisi na Simɔn njon ɔ ne gyae ɔ balanj nideli nɛ ¹⁶ na Gyemisi bu Gyudase na Gyudase Isekarɔte njon waa kaa lese Yesu fa nɛ.

Yesu kekyɔ kawee

Mateo 4:23-5:1; Maake 3:7-12

¹⁷ Yesu na ɔ kpilala banj ka lee bulabii kenj dɔɔ kɔnj detanjya man nɛ, ɔ kaseela burum na balanj dikpii burum banj bɔɔ lee Gyudia tɛɛle dɔɔ na Gyerusalem donɔɔ man na Tae na Sidɔn donɔɔse njan kyaa epo nɔɔman nɛ

kɔŋawɔ ɔ gyan. ¹⁸ Be kɔŋawɔ be kaa nyii Wurubuarɛ nombia na waa kyɔ wɔ be kaweesɛ. Baŋ fe-liŋkumɛɛ ne haa wɔ nɛ, ɔ kyɔɔ baŋ mɔ. ¹⁹ Na balan baŋ pou ne gyae nyi baa tina e, nawolo nyi don na lee ɔ man na ne kyɔ wɔ be kaweesɛ pou.

Yesu kawola lee siakagye na waraŋase wose man

Mateo 5:3-4; 5:6; 5:11-12

²⁰ Yesu gyinaa ɔ sia kɛɛ ɔ kaseela baŋ te ɔ yako wɔ nyiaa,

“Emɛɛ baŋ ɛ yɛɛ ayemate-nawɔ nɛ emɛɛ na nyeebam,

nawolo nyi emɛɛ te Wurubuarɛ gyoori keŋ yɛɛ ɛ wui.

²¹ Emɛɛ baŋ tanam dana ŋon debokeiman nɛ emɛɛ na nyeebam,

nawolo nyi emɛɛ ne gyaela ɛ kaa baa.

Emɛɛ baŋ ɛ ne wii debokeiman nɛ emɛɛ na nyeebam,

nawolo nyi emɛɛ ne gyaela ɛ kaa boŋo.

²²⁻²³ Emɛɛ baŋ balan ne kola ŋon te boɔ ne lee ŋon do ba wose man ya te beɛ tee ŋon, te beɛ baake ŋon nyi balan kumɛɛ lee maŋ Deniwalan Bu ŋon doɔ nɛ emɛɛ na nyeebam. Mena ke te be naanaɔ mɔ naase Wurubuarɛ akpenkpengyɔɔra baŋ diyem. Dekɔŋ mena na ɛ yela ɛ sia ka gye na ɛ ke nyanɛe nideli, nawolo nyi kom keŋ Wurubuarɛ waa tɔ

ŋon adido nɛ te yɛɛ nsendee ya.

²⁴ Mɔna emɛɛ baŋ ɛ dana kɔba nɛ ɛ laako, nawolo nyi ɛ taŋ ke di ɛ gyon pou taŋ tɛɛle kei doɔ.

²⁵ Emɛɛ baŋ ɛ be dii baa debaŋ kei nɛ ɛ laako, nawolo nyi tanam gyae kaa ko ŋon.

Emɛɛ baŋ ɛ na boŋo debaŋ kei nɛ ɛ laako, nawolo nyi yaa kaa wii na ɛ ke di walaŋsa.

²⁶ Emɛɛ baŋ balan pou ne kolosi ɛ wose man nombia kpaakpaa nɛ ɛ laako,

nawolo nyi mena mɔ te be kyao yɛɛ balan baŋ boɔ dii akɛɛɛ

nyi be yɛɛ Wurubuarɛ akpenkpengyɔɔrawɔ nɛ.

Yesu kpa dɛɛ gyae baŋ beɛ kola daa nɛ nombia

Mateo 5:39-48

²⁷ Emɛɛ baŋ ɛ ne tei maŋ nɛ mɛɛ yako ŋon na ɛ ke nyii nyiaa, ɛ gyae balan baŋ beɛ kola ŋon nɛ na ɛ ke yɛɛ deeli fa wɔ. ²⁸ ɛ sola Wurubuarɛ na waa hiraa baŋ beɛ falaa ŋon nɛ, na ɛ kefane fa baŋ beɛ naase ŋon diyem nɛ. ²⁹ Akpaa ŋolo de gyɔ n lakaa man na besena alate keŋ mɔ fa e. Mena mɔ te akpaa ŋolo da mo n kegba wurikyim na mo atatate keŋ mɔ kpu e. ³⁰ Akpaa ŋolo da sola neŋ kolo na fa e te akpaa ŋolo da mo n kolo na, na gyu ke boɔse ke doɔ bela ya. ³¹ Kpene keŋ n ne gyae

nyi walaŋ waa yee fa nen ne nyan mo yee ke fa e.

³² Akpaa e ne gyae balan ban bee gyae non ne baagen bo na, e na gyuen nyi e ke nyin kolo kpaakpaa lee Wurubuaere gyan ya, nawolo nyi nombiakumeyera mo koran ne gyae ban bee gyae wo ne. ³³ Akpaa e yee deeli fa ban bee yee deeli fa non ne baagen na, e na gyuen nyi e ke nyin kolo kpaakpaa lee Wurubuaere gyan ya. Nawolo nyi nombiakumeyera mo koran ne yee mena. ³⁴ Te akpaa e pakee aboo fa balan ban e gyen nyi baa nyin to non na, e na gyuen nyi e ke nyin kolo kpaakpaa lee Wurubuaere gyan ya. Nawolo nyi nombiakumeyera koran ne pakee aboo fa be tebia ban ba gyen nyi baa nyin pou to wo ne. ³⁵ Mona e gyae ban bee kola non ne na e ke yee deeli fa wo. E paa wo kolo na e lese e loo lee ke doo. E yee mena na, Wurubuaere waa to non kom nideli te e ka bese Wurubuaere non kpene kamase doo o tee ne bia. Nawolo nyi o dana woe fa ban kolo bee gyoo be sia ya, na ban be dana nyeemandon ne pou. ³⁶ E wii balan waranase ngba mena ken e kya Wurubuaere ne wii balan waranase ne."

E na mo e wose yee nombiadiira ya

Mateo 7:1-5

³⁷ "E na mo e wose yee balan nombiadiira na e ke bu wo foo, na Wurubuaere mo be nyin di e nombia na waa bu non foo ya. E mo balan nombiakumee kyee wo, na Wurubuaere mo ka mo e nombiakumee kyee non. ³⁸ E yee deeli fa balan na Wurubuaere mo ke yee deeli fa non. E yee mena na, kpene ken Wurubuaere waa fa non ne te yee nsendee ya. Waa nyin konoo maa ke nideli na ke wulu gba leki, na waa mo do e nyinmaa man. Nawolo nyi mena ken e ke maa fa e tebia ne, mena ke te Wurubuaere mo waa maa fa non."

³⁹ Botoo te Yesu gyoo wo dudu kei nyiaa, "Siayeleesate waa tale wola o doo siayeleesate gbeye? Akpaa o yee mena na, be balan bala pou be gyae be kaa gyoo bo man yee? ⁴⁰ Kaseele bee kela o gbengyoo ya, mona kaseele kamase non o kasee tom nideli ne waa yee ngba o gbengyoo ne.

⁴¹ Weera doo te n ne naa wonsilibii ken doo n doo sibii man, te n be famene na daakpee ken doo nyan gbagba n sibii man ya?

⁴² Sena te n ke tale yako n doo nyi, 'Me doo, yela maa lese wonsilibii lee n sibii man,' ken nyan gbagba be famene na daakpee ken doo n sibii man ya? Nyan walaŋ non n na beo n wose, kaboena nyi nya tangbee lese daakpee ken doo n sibii

man nε, pena n kena nideli lese wonjilibii kenj doo n dɔɔ sibii man nε.”

Dan kamase na ke bii kenj keε see

Mateo 7:16-20; 12:33-35

⁴³ Dan kpaakpaate kamase bεε se bia kumεε ya, mena mɔ te dan kum bεε se bia kpaakpaa ya. ⁴⁴ Dan kamase nε, ke bia te bεε mo gyenj ke. Bɔɔ ne kɔ akutu bia lee mango dan man ya, mena mɔ te bɔɔ ne kɔ apaŋ lee abotoo wonjse man ya. ⁴⁵ Mena ke te denibalanj mɔ doo. Walaŋ kpaakpaate kamase na lese abɔɔ kpaakpaa ŋan doo ɔ konɔɔ man nε wola, te walaŋkum kamase mɔ na lese nombiakumεε ŋan doo ɔ konɔɔ man nε wola. Kpene kamase kenj be wulu walaŋ konɔɔ man nε, kenj na lee la ɔ nɔɔman.

Yesu kekolosi lee deni maara bala wose man

Mateo 7:24-27

⁴⁶ Kenje Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Wonj dɔɔ te ε ne baake manj nyi, ‘ε Gbenjgyoo,’ te ε bεε yεε kpene kenj mɔɔ yako ŋon nyi yaa yεε nε ya? ⁴⁷ Walaŋ kamase ŋon ɔ ne kɔŋ me gyanj te ɔ ne nyii me nɔɔwoya te ɔ ne di ŋe dɔɔ nε, maa wola ŋon mena kenj ɔ dinɔɔ doo. ⁴⁸ ɔ yεε ŋgba walaŋ ŋon ɔ ne ma deni te ɔ be wula bɔɔ te ɔ ba see ka mokɔɔ nideli boe dɔɔ nε. Kenje boo wuuwɔ kaa mo ke dɔɔ mɔna ka te yale ya, nawolo nyi ɔ see ka mokɔɔ nideli. ⁴⁹ Mɔna walaŋ ŋon ɔ

ne nyii me nɔɔwoya te ɔ bee di ŋe dɔɔ ya nε, ɔ yεε ŋgba walaŋ ŋon ɔ be ma deni te ɔ ta see ka mokɔɔ nideli ya nε. Boo wuuwɔ kaa mo ke dɔɔ, te ke yalawɔ tekerii pou kenj n be naa ka mokɔɔ gba ya.”

7

Yesu kekyɔ Romantena yoonɔɔte kegyia ŋolo tobaale kawee

Mateo 8:5-13

¹ Yesu kekolosi nombia kenja fa balanj banj tanj nε, ɔ gyuu Kapanum donɔɔ man. ² Donɔɔ kenanj man na, Romantena yoonɔɔtena kegyia ŋolo kyaa na ɔ dana tobaale ŋolo ŋon ɔ bεε sεε ɔ dɔɔ ya. Te kawee kaa gyɔɔ mena tobaale kei yenj yenj. ³ Yoonɔɔtena kegyia kei ke nyii Yesu nkanj nε, ɔ kpila Gyudatena kegyiise baale gyu ɔ gyanj nyi waa kɔŋ kaa kyɔ ɔ tobaale ŋon fa e. ⁴ Kenje Gyudatena kegyiise banj kɔŋawɔ Yesu gyanj kaa waase e nideli nyiaa, “Yεε kakyen na n ke kyɔ balee kei fa daa, ⁵ nawolo nyi ɔ ne gyae de tεele kei deeli, te ŋon gba maana dɔ ɔsom deni fa daa.”

⁶ Mena dɔɔ Yesu sila wɔ gyu. ɔ ka benaa yoonɔɔtena kegyia ŋon dεε nε, ɔ kpila ɔ gyoona gyu keyako Yesu nyiaa, “Me Gbenjgyoo, na haa n wose ya nawolo nyi ma tekaboena nyi nya kɔŋ me dεε ya, ⁷ mena ke te ma gyenj nyi manj gbagba mɔ tekaboena nyi maa kɔŋ n gyanj ya. Mena dɔɔ nyan

yako nombii dokolonj bo, me tobaale njon waa koro. ⁸Nawolo nyi manj gbagba mo yee walan njon me doo baale tee, te yoonootena mo doo me tee. Me yako njolo nyi waa gyu yenanj daale na o ne gyu, te me yako njolo nyi waa kony na o ne kony. Kpene kamase kej me yako be man njolo nyi waa yee na, kej te o ne yee."

⁹ Yesu ke nyii noowoya keja ne, doo o noo te o geesewo kee balan dikpii kej be silana e ne te o yako wo nyiaa, "Ampanj yaa mee yako njon nyiaa, Iserae teele kei doo pou ne ma te naa ta walan njon o ne lee Wurubuarɛ di ngba balee kei ne ya."

¹⁰ Kenje yoonootena kegyia njon kpilala ban besewo gyu be dee. Be gyuuwo na o tobaale njon ta koro.

Yesu kegyuusuu lialo njolo bu

¹¹ Kei wole ne Yesu gyuu donoo kej bee baake ke nyi Nai ne man. O kaseela ban na balan burum sila e gyu botoo. ¹² Yesu ka betaa benaa donoo kej nooman ne, te o naa ba seelena woo njolo bee kony be kaa wuu. Na woo njonanj waagenj yena bu baale njon o naa ba lolo te o naa njon mo yee lialo e. Na donootena ban burum silana alo njon. ¹³ De Gbenjyoo Yesu kena alo njon ne waranjase kyanja e te o yako e nyiaa, "Alo na wii ya."

¹⁴ Botoo te Yesu gyuuwo ke tina woo njon, te ban ba seelena e ne senawo. Kenje Yesu yakowo nyiaa, "Tobaale, koro." ¹⁵ Kenje woo njon korowo kyaa te o fiasɛɛ o ne kolosi, te Yesu besena e fa o naa.

¹⁶ Nombia keja yee walan kamase gyakolonj te ba lese Wurubuarɛ yele yako nyiaa, "Wurubuarɛ dekpɛnkɛnggyooɛre dinaa njolo te kaa bee lee de gyanj," te ba besewo yako nyiaa "Wurubuarɛ te kony kaa kyo o balanj." ¹⁷ Yesu wose man nombia keja yaaseewo Gyudia teele doo pou na teelese njan pou benaa na botoo ne.

Gyon Wurubuarɛ lojsoore kekpila o kaseela gyu Yesu gyanj

Mateo 11:2-19

¹⁸ Gyon Wurubuarɛ lojsoore kaseela gyuuwo keyako e aboo njan pou Yesu be yee ne. ¹⁹ Kenje Gyon kpila o kaseela bala baale nyi baa gyu ke boose de Gbenjyoo Yesu nyiaa, "Nyan yena walan njon Wurubuarɛ be yako see nyi nyanj kekony ne yaa dee kee walanj wole gbɛɛ?"

²⁰ Gyon kaseela ban ke gyu Yesu gyanj ne be yako e nyiaa, "Gyon Wurubuarɛ lojsoore njon kpila na daa n gyanj nyi de kaa boose ne n nyiaa, 'Nyan yena walan njon Wurubuarɛ be yako see nyi nyanj kekony ne yaa dee kee walanj wole siaman?' "

21 Deban kenan man na Yesu te kyɔ balan burum kaweesse lese wɔ lee be kayeyee man. Ɔ gegi felinkumee lee baale mɔ man, te ɔ kyɔɔ siayelɛsatena burum mɔ. 22 Mena dɔɔ Yesu tiranɔɔ fa Gyɔn kpilala ban nyiaa, “Ɛ bese gyu keyako Gyɔn kpene ken ɛ be naa na ɛ sia, na ɲan ɛ be nyii na ɛ denjela. Siayelɛsatena ne naa, ɔtakasese ne tee, ban bɛɛ wee kawee yayam ne kaweesse te tan, te denjele atɔɔsatena ne nyii. Woya ne fonjii, te bɛɛ yako Wurubuarɛ nombia ɲan mɔ fa ayematena. 23 Walaɲ kamase ɲon ɔ bɛɛ lee maɲ aɲmaarenj nyi maɲ yena ɲon Wurubuarɛ be kpili ya ne, ɲon na nyeebam.”

24 Gyɔn kpilala ban ka bese lan ne, Yesu kolosi Gyɔn wose man nombia fa balan dikpii ken te ɔ boɔse wɔ nyiaa, “Ɛ ke gyu Gyɔn gyan depampaa dinaa ken man ne, wonj te ɛ gyaewɔ nyi ɛ kena? Ʋale ken felin ne gyɔ ke wosi ne?” 25 Akpaa na ken ya na, wonj te ɛ gyuuwɔ ɛ kaa keɛ? Walaɲ ɲon ɔ doona abɔɔ kpaakpaa nyinjan yaa? Ban bee mia mena te bee di gyon ne ne kyaa bo gyoonen akpanalan man. 26 Ɛ yako maɲ maa nyii, wonj te nafa ɛ gyuuwɔ nyi ɛ kaa keɛ? Wurubuarɛ dekpenkpenjyɔɔre? Ampanj yaa mee yako ɲon nyi, ɲon ɛ be naa ne gba kela Wurubuarɛ dekpenkpenjyɔɔre.

27 Nawolo nyi Gyɔn yena Wurubuarɛ kpilale ɲon Wurubuarɛ nombia aɲmarasen see ɲan ne yako nyiaa, Wurubuarɛ kpa,
 ‘Mee kpila me kpilale keta n siaman,
 ɲon ne gyae la waa desina n gbɛɛ fa nenj.’
 ”

28 Kenje Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa,
 “Mee yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa,
 balan ban boɔ lolo teele kei dɔɔ ne,
 ɲolo be kyaa ken nyi ɔ kela Gyɔn ya.
 Mɔna Wurubuarɛ gyoori ken man ne,
 walaɲ ɲon ɔ yee kamase e koran ne
 ɔ kela Gyɔn ɲonanj.”

29 Deban ken balan ban pou na lempoolɛera be nyii nombia kenja ne, be lee wɔ do nyi Wurubuarɛ gbɛenen tenɛɛ, nawolo nyi be seewɔ Gyɔn sɔɔ wɔ Wurubuarɛ lonj. 30 Mɔna Farasiitena na Gyudatena mmaraa wolala ban bɛɛ kpene kenj Wurubuarɛ ne gyae nyi waa yee fa wɔ ne, nawolo nyi be beewɔ nyi Gyɔn na sɔ wɔ Wurubuarɛ lonj ya.

31 Kenje Yesu boɔsewɔ nyiaa, “Wonj te maa mo gyenj wee kei balan maa na? Sena te be doo? 32 Be yee ɲgba bia kyaa la kebu man bee yoi ne, na bɛɛ fae yeesa yako dɔɲa nyiaa,
 ‘De kpee alowɔle nɔɔnɛnse fa ɲon,
 mɔna ɛ te sɔe ya!

De kpee lia nɔɔnɛnɛ mɔ,
 mɔna ε te wii ya!’
 33 Gyɔn Wurubuare lonɔɔɔre
 ɲon kɔɲawɔ na ɔ ne kyaa
 bake ɔ nɔɔ ken ɔ te nyɔɔ
 solon kamase ya. Te ε
 kpa nyi, ‘Felinikumε doola
 ɔ man.’ 34 Man Deniwalan
 Bu ɲon mɔ kɔɲawɔ mee dii
 mee nyɔɔ, te ε kpa nyi, ‘ε keε
 balee kei! ɔ yεε kedikumte
 na solonnyɔɔre e. ɔ gyoon
 yena lempoolεera na nombi-
 akumεyεera.’ 35 Mɔna ban
 bɔɔ lεε Wurubuare di nε,
 ta lese wola nyi Wurubuare
 dana nyansa nideli.”

*Alo dukumyεere ɲolo ke
 tiu Yesu nun*

36 Wee daale nε Farasii
 baale ɲolo baake Yesu nyi
 waa kɔɲ ɔ dεε na ɲon na
 e ke di bom. Yesu sεεwɔ
 te ɔ gyuuwɔ ke kyaa bee
 dii. 37 Na alo ɲolo kyaa
 donɔɔ kenan man ken ɔ yεε
 futooli alo e. ɔ kenyii nyi
 Yesu kyaa Farasii baale ɲon
 dεε ɔ ne dii nε, ɔ moo nun
 ofonofonte daale porontia
 tɔɔ kɔɲ botɔɔ, 38 kenɛte ɔ
 kaa senawɔ Yesu wɔle benaa
 na ɔ nawɔɔ. Kenɛte ɔ wii
 siasaran woli Yesu nawɔɔ.
 Te ɔ moo ɔ nyeenyɔɔse
 feefo Yesu nawɔɔ ɲenanɛ
 te ɔ kyanɲa ɲa obuo man,
 te ɔ toosi nun ofonofonte
 ken woli ɲa.

39 Farasii baale ɲon ɔ be
 baake Yesu gyuuwɔ ɔ dεε
 kena mena nε, ɔ yakowɔ ɔ
 nyeeman nyiaa, “Akpa
 balee kei den yεε Wurubuare
 dekenkpenɲyɔɔre gbagba

e na, nafa waa gyen alo ɲon
 ɔ ne tina e nε dinɔɔ. Nawolo
 nyi ɔ yεε dukumyεere e.”
 40 Kenɛte Yesu tiranɔɔ fa e
 nyiaa, “Simɔn, me dana kolo
 maa yako nen.” Kenɛte ɔ
 yako e nyiaa, “De Gbenɲyoo,
 yako man.”

41 Botɔɔ te Yesu gyɔɔ e
 dudu kei nyiaa, “Balan bala
 baale kyaaawɔ te be gyuuwɔ
 ke paa kɔba lee kɔbate ɲolo
 gyan. ɲolo wui yεε kɔbabia
 kakpon yaale, te ɲolo mɔ
 wui yεε sɔɲola na kufu.
 42 Be man kamase bεε tale
 waa tɔ ɔ kom ya, mena
 dɔɔ balee ɲon moo ba koma
 ɲan pou kyεε wɔ. Yako
 man! Balan bala kewɔ na,
 be man wonɛti ne gyae la
 waa gyae kɔbate ɲon nombi-
 bia nideli?” 43 Kenɛte Simɔn
 tiranɔɔ nyiaa, “Mεε lεedi nyi
 ɲon ɔ kom boe nε.” Te
 Yesu yako e nyiaa, “N tiranɔɔ
 nideli.”

44 Botɔɔ te Yesu besena ɔ
 sia tee alo ɲon te ɔ yako
 Simɔn nyiaa, “N naa alo kei?
 Me kɔɲa n dεε na n te fa man
 lon maa faafo me nawɔɔ ya.
 Mɔna alo kei dɔɔ ɲon ta mo ɔ
 siasaran faafo me nawɔɔ te ɔ
 moo ɔ nyeenyɔɔse feefo ɲa.
 45 N te pukaa man ya, mɔna
 lee deban ken mɔɔ kɔɲ kebo
 nε, alo kei te tinaa ta me
 nawɔɔ ke pukaa yela ya. 46 N
 ta mo nun panpan gba tiu
 ma nyee ya, mɔna alo kei
 dɔɔ ɲon kyεεkee nun woli
 me nawɔɔ.

47 Mena dɔɔ mee yako nen
 n ke nyii nyi ɔ nombiakumεε
 ɲan pou ɔ be yεε nε, Wu-
 rubuare ta mo ɲa kyεε e,

mena dɔɔ te ɔ ne gyae me nombia nideli. Nyan ɲon ɲolo da mo n dukum kyomii kyee neɲ na, n ne gyae ɔtenate nombia bo kyomii.”
 48 Botɔɔ te Yesu yako alo ɲon nyiaa, “Wurubuare ta mo n nombiakumee kyee neɲ.” 49 Kenɛte balan ban be kyaa botɔɔ bee dii ne boose dɔɲa nyiaa, “Amɔte yena kei, ɲon ɔ na mo nombiakumee kyee?” 50 Botɔɔ te Yesu yako alo ɲon nyiaa, “N kelɛedi te yeli n te nyin nyeedon kekpa, ta wosefɛeren man.”

8

Ala ban boɔ tee sila Yesu

1 Kedi weeya ala ne Yesu gyuuwɔ ke kila donɔɔse na akuraase pou man, na ɔ ne yako Wurubuare gyoori ken wose man nombia kpaakpa ɲan fa balan, na ɔ kaseela kufu bala ban mɔ silana e.
 2 Na ala baale ban ɔ be kyɔ wɔ be kaweeɛe te ɔ be gegi felinɲumee lee be baale man ne mɔ kpue na e. Be man baale yena Mɛere ɲon bɛɛ baake e nyi Magedala, ɲon Yesu be gegi felinɲumee nyetooro lee ɔ man ne, 3 na Gyoana ɲon ɔ baale yena Kusa ne. Kusa kei yee kegyia ɲolo e gyoo Herode dekanalan man, na Susana na ala burum ban boɔ mo ba abɔɔ kee Yesu na ɔ kaseela dɔɔ ne.

Yesu kegyɔ dudu lee wɔɔfarale ɲolo wose man

Mateo 13:1-23; Maake 4:1-20

4 Deban ken balan burum kpu na ban boɔ lee debiise man kɔɲ be kaa yilaa Yesu gyan ne, ɔ gyɔɔ dudu fa wɔ nyiaa, 5 “Wɔɔfarale ɲolo gyuuwɔ ke ɲmatee abɔɔ bia ɲgba amola ne ɔ wɔɔman. ɔ kee ɲmatee ɲa ne ɲaale yalawɔ wɔɔ ken gbɛenen man te balan tɛɛwɔ ɲe dɔɔ sakatee ɲa lan, te gyebuse kaa tɔɔsee ɲa di. 6 ɲaale mɔ yalawɔ kpananɛe dɔɔ te ɲe tuuwɔ, mɔna te kyare ya te ɲa yekeewɔ. Nawolo nyi tɛɛle ta boɔ kpananɛe ɲan dɔɔ na ke lee lon see ya. 7 Bia ɲan ɲaale mɔ yalawɔ kpalamse man te ɲe tuuwɔ, te kpalamse ɲan mɔ tuuwɔ milii ɲa. 8 ɲaale mɔ yalawɔ tɛɛle kpaakpa dɔɔ te ɲe tuuwɔ bee, te ɲa see bia burum.” Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “Non ɔ dana denjele waa nyii na, waa tei nideli.”

Yesu kalese dudu ken aseɛ

9 Kenɛte Yesu kaseela ban yako e nyi waa wola wɔ dudu ken aseɛ. 10 Te Yesu yako wɔ nyiaa, “Emee dɔɔ Wurubuare ta toro ya agyuenɛe na e ka gyen nombia ɲan weeseɛ lee ɔ gyoori ken wose man. Mɔna balan akan ban dɔɔ aduya kaagen man te maa kolosi fa wɔ.
 ‘Baa keo na baa keo mɔna boɔ gyae baa naa ya,

te baa tei na baa tei
mɔna bɔɔ gyae baa
nyii aseɛ ya.' ”

11 Kenɛte Yesu yako wɔ
nyiaa, dudu kenɛ mɔɔ gyɔɔ
nɛ ka aseɛ yaa. “Abɔɔ
bia ɲan seɲɛ fa Wurubuare
nombia ɲan. 12 Bia ɲan
be yale gbɛɛnaa man nɛ,
seɲɛ fa balanɛ banɛ bee nyii
Wurubuare nombia ɲan te
ɔbɔnsam ne kɔɲ kaa ɲmɛɛle
ɲa lee be konɔɔse man, na
bɔɔ nyiɲ lɛɛ ɲa di na Wu-
rubuare ke lɛɛ ba nyee ya
nɛ. 13 Bia ɲan be yale
kpananɛse dɔɔ nɛ seɲɛ fa
balanɛ banɛ bee nyii Wu-
rubuare nombia ɲan te bɛɛ
lɛɛ ɲa na gyonɛ, mɔna ɲe
bee nyiɲ lila be man ya.
Bɛɛ lɛɛ ɲa di debanɛ kyomii
bo, te akpaa ɔbɔnsam de
kɛɛse wɔ kɛɛ na ba te yale.
14 Bia ɲan be yale kpalamse
man nɛ seɲɛ fa balanɛ banɛ
bee nyii Wurubuare nombia
ɲan, te tɛɛle kei dɔɔ nom-
bia, na kɔba kegyae beɲɛ,
na tɛɛle kei dɔɔ abɔɔ akanɛ
ɲan kegyae da gyoo be man
nɛ, na bee yeli baa bee
Kristo man ya. 15 Abɔɔ bia
ɲan be yale tɛɛle kpaakpaa
dɔɔ nɛ seɲɛ fa balanɛ banɛ
bee nyii Wurubuare nombia
ɲan, te bɛɛ lɛɛ ɲa do konɔɔ
kpaakpaa man, te bɛɛ tela
ɲa nideli te bɛɛ yɛɛ kakyeɲ
di ɲe dɔɔ kelii debanɛ kenɛ
nombia ɲan ne yeli bɛɛ yɛɛ
abɔɔ kpaakpaa nɛ.”

*Yesu kegyɔ dudu lee kanea
wose man*
Maake 4:21-25

16 Yesu besewɔ gyɔ dudu fa
wɔ nyiaa, “Nɔlo bɛɛ kyanɛɛ
kanea na waa mo kolo wu
ke dɔɔ yaa waa mo ke do
mpa ateta ya. Mɔna ɔ na mo
ke bo gyakaa kolo dɔɔ adido
na kena dekpɔɲalanɛ pou, na
banɛ bɛɛ kɔɲ na baa nyiɲ naa.
17 Kolo ba weesɛɛ kenɛ be
gyae ka lee debɔɔ ya, te kolo
mɔ be wue kenɛ nyi be gyae
ka lee debɔɔ ya. 18 Mena dɔɔ
ɛ kɛɛ ɛ wose nideli lee mena
kenɛ ɛ na mo tei nombia ɲan.
Nawolo nyi nyanɛ ɲon n dana
kolo na Wurubuare waa kpu
nenɛ burum, te nyanɛ ɲon n be
dana kolo ya na kyomii kenɛ
n na gyuenɛ nyi n dana koranɛ
nɛ, Wurubuare waa lɛo ke
lee n nyiɲmaa man.”

Yesu ɔ naa na ɔ naabia
Mateo 12:46-50; Maake
3:31-35

19 Yesu ɔ naa na ɔ naabia
kɔɲawɔ ɔ gyanɛ, mɔna balanɛ
dikpii kenɛ dɔɔ be te nyiɲ baa
benaa e ya. 20 Botɔɔ te ɲolo
yako Yesu nyiaa, “N naa na n
naabia seɲɛɛ debɔɔ man bɛɛ
gyae baa naa nenɛ.” 21 Kenɛte
Yesu yako wɔ nyiaa, “Me naa
na me naabia yena banɛ bee
nyii Wurubuare nombia ɲan
te bee di ɲe dɔɔ nɛ.”

Yesu keyɔkɔse felinɛ epo
dɔɔ
Mateo 8:23-27; Maake
4:35-41

22 Wee daale nɛ Yesu yako
ɔ kaseela banɛ nyiaa, “ɛ
yela dɛɛ tonɛ gyu boo kenɛ
dingyiɲ.” Mena dɔɔ ba
gyooɔwɔ degbele man te be
lanawɔ. 23 Debanɛ kenɛ be
kyaa degbele kenɛ man bee

gyu ne te dosoron moo Yesu. Kenje felin dinaa daale korowo ne gyoo lon kenj doo, mena doo ke gyoo lon do degbele kenj man te Yesu kaseela banj sia yee wo nideli. ²⁴ Mena doo Yesu kaseela banj gyuuwo ke gyusu e yako e nyiaa, "De Gbenjgyoo, de Gbenjgyoo dee gyae dee munu." Botoo te Yesu korowo te o fae felin kenj na lon kenj pou te ne yee wo yididi. ²⁵ Kenje Yesu boose o kaseela banj nyiaa, "Weera doo te e bee lee man di ya?" Gyakolonj kyanja wo te ba wose yena wo te be boose donja nyiaa, "Walan wonji yena kei? O ne kolosi fa felin na lon koranj na nee nyii e."

Yesu kekyo walan non felinkumee doo o man ne

Mateo 8:28-34; Maake 5:1-20

²⁶ Kenje Yesu na o kaseela banj tonawo gyu Gerasenetena teele man kenj kyaa Galelia boo dingyin ne. ²⁷ Yesu ka betaa lee degbele kenj man pe, te baale nolo non felinkumee doo o man ne leewo donoo kenj man konj kaa gyanee na e. O te tee ditenjeli kyare te o bee kyaa dee ya. O kyae amuseese man. ²⁸ Debanj kenj o be naa Yesu ne o fae yeese te o leewo yala o nawoo tee, na o ne fae yeese kenkenj nyiaa, "Yesu Wurubuarɛ Adidote Bu, wonj te n ne gyae me gyanj? Mee waase nenj bo, na naase manj diyem ya." ²⁹ Nawolo nyi na Yesu tanj ke

fae felinkum kenj nyi ke dee lee o man. Debanj kamase na felinkum kenj ne naase e diyem, na ba te kyanj e bake e agbaraagbaraase o nyinmaase na o nawoo man na balan ne gyee e. Kenj koranj na o ne tirii na, na felinkum kenj ta mo e gyu kefula man. ³⁰ Kenje Yesu boose e nyiaa, "N yele yena sena?" Te balee non tiranoo nyi ma yele yena "Dikpii" O tiranoo mena nawolo nyi felinkumee burum doo o man. ³¹ Botoo te felinkumee nan waase Yesu nyi, o na gegi wo ka do boo kenj betanj oto ya ne man ya.

³² Debanj kenanj na kekuiriise dikpii daale senje bula daale doo bee dii. Kenje felinkumee nan waase Yesu nyi waa yela be kaa gyoo kekuiriise banj man, te Yesu faa wo gbɛɛ. ³³ Mena doo felinkumee nan leewo balee non man ka gyoo kekuiriise banj man, te ba dikpii kenj pou yeuwo tisi bula kyolonkyolonj kenj gyu ka gyoo lonj kenj man te be munuwo pou.

³⁴ Balanj banj bee kee kekuiriise banj doo kena kpene kenj be konj ne, ba korowo yeu gyu ke yako kpene kenj be konj ne fa balan banj be kyaa donoo kenj man ne na akuraase nan man pou. ³⁵ Kenje balan yeuwo gyu be kaa kee kpene kenj be konj ne. Ba ke konj Yesu gyanj ne, be naa walan non nafo felinkumee doo o man ne banje Yesu nawoo tee,

na ɔ wose te fεε e kenj ɔ doona abɔɔ. Te gyakolonj gyoo balan banj pou. ³⁶ Balan banj bɔɔ naa kpene kenj be kɔnj nε yako banj bɔɔ kɔnj nε mena kenj Yesu be kyɔ balee njon kawee. ³⁷ Kenje balan banj pou be kyaa Gerasene tεεle dɔɔ nε waase Yesu nyi waa lee be gyanj nawolo nyi gyakolonj dinaa ta gyoo wɔ. Mena dɔɔ Yesu gyooowɔ degbele kenj man te ɔ lanjawɔ. ³⁸ Walanj njon Yesu be gegi felinj kumεε lee ɔ man nε waase Yesu nyi waa sila e. Mɔna Yesu bεεwɔ te ɔ yako e nyiaa, ³⁹ "Bese gyu n dεε, na n kaa yako kpene kenj Wurubuarε be yεε fa nenj nε fa balan." Mena dɔɔ balee njon gyuuwɔ donɔɔ kenj man ke yako balan pou kpene kenj Yesu be yεε fa e nε.

Yesu kegyuusu Gyariose bu alebu lee yenj man

Mateo 9:18-26; Maake 5:21-43

⁴⁰ Yesu ka bese lee boo kenj dingyinj kɔnj nε, balan burum kɔnjawɔ kaa gyanjee na e. Nawolo nyi na be popou ne kεε ɔ gbεε. ⁴¹ Botɔɔ te balee nolo njon bεε baake nyi Gyariose, njon ɔ yεε Gyudatena ɔsom deni man kegyia e nε kɔnjawɔ kaa bunj Yesu nawɔɔ tεε sola e nyi waa kɔnj ɔ dεε. ⁴² Nawolo nyi ɔ bu alebu dokolonj koonj njon ɔ be di kulutoonenj kufu ala nε ne gyae waa yenj. Yesu kee gyuu kenj nε na balan banj be silana e te yεε nsendee ya, mena dɔɔ na

ɔ bee nyinj gbεε gba waa besena ɔ wose ya.

⁴³ Na alo njolo kpue balan burum banj be silana Yesu nε man kenj fatabo ne gyɔ e kulutoonenj kufu ala yaa, mɔna njolo te tale kyɔ e ya.

⁴⁴ Alo njon moowɔ balan banj man ka lee Yesu wole te ɔ tinaa ɔ kegba nɔɔbii. Debokenanj man te fatabo kenj ne gyɔ e nε karawɔ. ⁴⁵ Botɔɔ te Yesu bɔɔsewɔ nyiaa, "Amote tinaa na manj?" Balanj banj pou kebεε nyi be te tina e ya nε te Pita yako e nyiaa, "De Gbenjgyoo, balan burum ke kilisi nenj gyanjee te bεε tεese dɔnja kei na, n ne bɔɔse nyi amote tinaa na nenj?" ⁴⁶ Mɔna Yesu yakowɔ nyiaa, "Njolo te tina manj. Nawolo nyi ma te naa nyi donj daale ta lee me man."

⁴⁷ Alo njon kena nyi ɔ be gyae waa tale weese ɔ wose ya nε, ɔ moo gyakolonj na wose keseree kaa bunj Yesu nawɔɔ tεε. Botɔɔ te ɔ yako kpene kenj dɔɔ ɔ be tina Yesu kegba, na mena kenj ɔ kawee kenj be tanj debokenanj man nε balan banj pou siaman. ⁴⁸ Kenje Yesu yako alo njon nyiaa, "Me bu, n keleε manj di dɔɔ te n nyinja kawee kekyɔ. Ta wosefεεrenj man."

⁴⁹ Yesu ke gyakaa ɔ ne kolosi nε, walanj njolo lee Gyudatena ɔsom deni man kegyia Gyariose njon dεε kaa yako e nyiaa, "N bu alebu njon ta yem. Na tekaa naase de Gbenjgyoo njon diyem bela ya."

⁵⁰ Yesu ke nyii nombia kenja ne o yako Gyariose nyiaa, "Na yee ya, nyanj lee man di. N bu non waa nyin nyeedon."

⁵¹ Yesu ke gyu ka gyoo Gyariose dee ne, o te yeli nolo ke sila e gyoo deni ken man ya. Pita na Gyon na Gyemisi na bu non o kya na o naa baagenj te o moowo sila o wose. ⁵² Na balan ban booo yilaa botoo ne pou ne wii na bee di walaŋsa. Botoo te Yesu yako wo nyiaa, "E na wii ya, alebu kei ta yenja ta ya, o doo dosoronj bo."

⁵³ Kenje balan ban pou bonjo Yesu, nawolo nyi ba gyenj nyi bu non ta yem.

⁵⁴ Kenje Yesu kyanja alebu non nyinmaa man te o yakowo nyiaa, "Me bu! Koro senj." ⁵⁵ Botoo te bu non woo besewo konj kaa gyoo o man te o korowo senj debokenanj man. Kenje Yesu yako wo nyi baa gyae kolo fa bu non na waa di. ⁵⁶ Gyakolonj gyoo bu non o kya na o naa, te Yesu too wo nideli nyi be na yako walaŋ na walaŋ kpene kenj be konj ne ya.

9

Yesu kekpila o kaseela kufu bala ban

Mateo 10:1, 7, 9-11, 14; Maake 6:7-13

¹ Wee daale Yesu baake o kaseela kufu bala ban gyanjee, te o faa wo donj nyi baa mo di felinkumee doo na baa kyoo kaweesee. ² Kenje o kpila wo nyi baa gyu ke yako Wurubuare gyoori kenj

wose man nombia na baa kyoo kaweesetena. ³ Botoo

te o yako wo nyiaa, "E ne gyu na e na mo kolo na kolo tela ya. E na mo gbutu yaa akpo yaa weenee, yaa koba, yaa kegba alate gba tela ya.

⁴ Dekpanalanj kamase kenj man e soo te be lee non atuu na, e kyaa botoo kaboena e ka mo lee donoo kenanj man.

⁵ Donoo kenj man e gyu te ba te lee non ya na, e na lee ke man na e kpiisi e nawoo anasa lo wo na ke di adanseetia wo nyi Wurubuare be gyae waa tina wo yela ya."

⁶ Mena doo Yesu kaseela ban korowo gyu akuraa kamase man, na be donj bee yako Wurubuare nombia nan te be kyoo balan kaweesee yenanj kamase.

Gyoo dinaa Herode ne gyae waa naa Yesu

Mateo 14:1-2; Maake 6:14-16

⁷ Galeliatena Gyoo dinaa Herode ke nyii aboo nan pou Yesu be yee ne ne haa e o konoo man, nawolo nyi balan baale ne yako nyi, "Gyon Wurubuare lonsoore non o ba yem ne fonjala lee yenj man.

⁸ Baale mo kpa Wurubuare dekpjenkpenjgyooore Elia bee la lee, te baale mo kpa Wurubuare akpenkpenjgyooora benee ban nan nolo fonjala lee yenj man." ⁹ Botoo te gyoo Herode yakowo nyiaa, "Ma te yela ba te kara Gyon nyee, te walaŋ wonji yena non mee nyii o wose man gyakolonj nombia kenja ne?"

Mena dɔɔ ɔ yase ɔ sia gyae gbɛɛ kenj waa mo naa Yesu.

Yesu kefa balan kakponse banonj weenɛɛ

Mateo 14:13-21; Maake 6:30-44; Gyɔn 6:1-14

¹⁰ Debanj kenj kpilala kufu bala banj ba bese kɔnj nɛ, be yako Yesu kpene kamase kenj bɔɔ yɛɛ nɛ. Kenjte Yesu baake wɔ te njon na wɔ gyuu donɔɔ kenj bɛɛ baake ke nyi Betesaida nɛ man. ¹¹ Balanj dikpii kenj kenyii nyi ɔ te lam botɔɔ nɛ be sila ɔ gbɛɛ. Be ke gyu kena nɛ ɔ lɛɛ wɔ atuu te ɔ kolosi Wurubuare gyoori kenj wose man nombia fa wɔ, te ɔ kyɔɔ banj be hia kawee kekɔɔ nɛ. ¹² Ke lii balinɔɔ weese nɛ, Yesu kpi-lala kufu bala banj kɔnjawɔ ɔ gyanj kaa yako e nyiaa, "Yela balan banj keta na baa gyu akuraase na donɔɔse njan benaa nɛ man, na be kaa gyae weenɛɛ na adoise, nawolo nyi kebo kei yɛɛ njale nsana kenj kolo be kyaa ya."

¹³ Mɔna Yesu yako wɔ nyiaa, "Ɛmɛɛ gbagba ɛ fa wɔ kolo baa di." Botɔɔ te be tiranɔɔ nyi, "Njan pou de dana yena bodobodose abilinj anonj na kpebia bala. Yaa n ne gyae nyi dee gyu ke lɛɛ weenɛɛ kɔna balan dikpii kei pou?"

¹⁴ Na baala banj baagenj baa yɛɛ njgba balan kakponse banonj (5000)nɛ. Kenjte Yesu yako ɔ kpilala banj nyiaa, "Ɛ yela balan banj ke kyaa dikpii, dikpii. Dikpii kamase dɛɛ yɛɛ balan sɔnjola

na kufu (50)." ¹⁵ Kenjte kpi-lala banj yela balan banj pou kyakeewɔ njgba mena kenj Yesu be yako nɛ. ¹⁶ Botɔɔ te Yesu moo bodobodose abilinj anonj njan na kpebia bala banj te ɔ gyinaa ɔ nyee adido, te ɔ fanewɔ do Wurubuare nɔɔ te ɔ kerɛɛ nj te ɔ moo nj fa ɔ kpilala banj nyi baa mo kpeleɛ balan banj. ¹⁷ Balanj banj pou diiwɔ baa, te be tɔɔsee weenɛɛ buruburu akanj njan na be nyinja donjase kufu ala (12).

Pita keyako nyi Yesu yena nyeeleere njon Wurubuare be yako see nyi waa kɔnj nɛ

Mateo 16:13-28; Maake 8:27-9:1

¹⁸ Wee daale Yesu kɛɛ fane waagenj nɛ ɔ kaseela banj gyuuwɔ ke kpu na e te ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, "Balanj ne kolosi ma wose man nombia na be kpa manj yena amɔ?"

¹⁹ Kenjte ɔ kaseela banj tiranɔɔ nyiaa, "Balanj baale kpa nyanj yena Gyɔn Wurubuare lonjɔɔre njon. Baale mɔ kpa nyanj yena Wurubuare dekpɛnkɛngyɔɔre Elia, te baale mɔ kpa Wurubuare akɛnkɛngyɔɔra benɛɛ banj man njolo fonjala." ²⁰ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, "Ɛmɛɛ mɔ de? Ɛ kpa manj yena amɔ?" Te Pita tiranɔɔ nyiaa, "Nyanj yena nyeeleere njon Wurubuare be yako see nyi waa kɔnj nɛ." ²¹ Botɔɔ te Yesu tɔɔ wɔ nideli nyi be na yako nombii kei fa walanj na walanj ya.

Yesu kekolosi lee ɔ yey na ɔ kefoŋ wose man

Mateo 16:20-28; Maake 8:30-9:1

²² Kenŋe ɔ besewɔ yako wɔ nyiaa, “Kaboena nyi maŋ Deniwalaŋ Bu maa naa diyem nideli. Gyudatena kegyiise na Wurubuare saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala baŋ baa beɛ maŋ. Baa ko maŋ, te weeya atoorote kenŋ man na, Wurubuare waa gyuuusu maŋ lee yey man.”

²³ Kenŋe Yesu yako be popou nyiaa, “Akpa a ɲolo ne gyae waa sila maŋ na ɔ na yeɛ kpene kenŋ ɲon gbagba ne gyae ya, mɔna waa mo ɔ ɔpanɗaŋ seele na waa sila maŋ wee kamase. ²⁴ Nawolo nyi walaŋ kamase ɲon ɔ ne gyae waa lee ɲon gbagba nyeedoŋ na, ke gyae ka lee ɔ nyinmaa man. Mɔna walaŋ kamase ɲon ɔ nyeedoŋ da lee ɔ nyinmaa man lee maŋ Yesu dɔɔ ne waa bese nyin ke. ²⁵ Akpa a ɲolo de nyin teelee kei dɔɔ abɔɔ pou te ɔ nyeedoŋ da lee ɔ nyinmaa man na, wonŋ tɔnɔɔ te waa nyin? ²⁶ Akpa a maŋ Yesu na me nombia de yeɛ ɲolo desey teelee kei dɔɔ ne, kenanŋ na wee kenŋ maŋ Deniwalaŋ Bu ɲon maa bese kɔŋ daa na me kya Wurubuare na Wurubuare kpilala baŋ gyoorobiiri man ne, walaŋ ɲonanŋ mɔ nombia gyae ke yeɛ maŋ desey. ²⁷ Ampaŋ yaa mee yako ɲon nyi ɛ man baale kyaa kebo kei kenŋ bɔɔ gyae baa yey ya, kelii debaŋ kenŋ

baa naa Wurubuare gyoorobiiri kenŋ.”

Yesu wose kekyeɛkee

Mateo 17:1-9; Maake 9:2-9

²⁸ Yesu keyako nombia kenŋa weeya gyanaara wole ne, ɔ moo Pita na Gyemisi na Gyɔn sila ɔ wose gyu bula dɔɔ ɔ kaa fane. ²⁹ ɔ keɛ fane ne, karatetee dokolonŋ te ɔ sia gbɛɛ kyɛkeewɔ te wa abɔɔ ɲan ɔ doona ne bese abɔɔ wolomɛɛ futututu na ɲɛɛ ɲalakee ne polepolepole. ³⁰ Debokenaŋ man te baala bala baale kaa beɛwɔ lee Yesu dɔɔ te be kolosiwɔ na e. Balaŋ bala kewɔ yena Mosesi na Elia. ³¹ Be kɔŋawɔ gyoorobiiri man kaa yako Yesu mena kenŋ waa yey Gyerusalem donɔɔ man, ɲgba mena kenŋ Wurubuare be bake see ne. ³² Mena debaŋ kenanŋ na Pita na ɔ tebia baŋ bɔɔ sila Yesu gyu ne te doo dosoroŋ. Ba ke foŋii ne, be naa Yesu gyoorobiiri man na baala bala senɛɛ ɔ gyaŋ. ³³ Baala bala baŋ ka lee Yesu gyaŋ bee gyu ne te Pita yako Yesu nyiaa, “De Gbenŋgyoo, dei ɲgba daa mɔ be kɔŋ kebo ne. Yela deɛ baŋ kefeɛse atooro kebo. N wui daale, Mosesi wui daale, te Elia mɔ wui daale.” Mɔna ɔ ba gyeŋ kpene kenŋ ɔ ne yako ne ya.

³⁴ Pita keɛ kolosi kenŋ ne te ɲoma kaa wuuwɔ be dɔɔ, kenŋe gyakolonŋ kyaŋa kaseela baŋ ɲgba ɲoma ɲan be kaa wuu be dɔɔ ne. ³⁵ Botɔɔ te be nyii nɔɔwoya ɲaale lee ɲoma ɲan man

nyiaa, “Kei yena me bu ñon mɔɔ lese e, ε nyii e.”

³⁶ Nɔɔwoya ñan kekolosi tan ne, be kee na Yesu waagen senɛe la te kaseela ban wuu be nɔɔ. Ba te yako walan kamase kpene ken bɔɔ naa weeya ñenan man ne ya.

Yesu kekyɔ tobaale ñon ɔ na wee keleuleuse ne

Mateo 17:14-18; Maake 9:14-27

³⁷ Tɛɛ kena ken bɔɔ lee bula ken dɔɔ bɛɛ kɔɔ ne, balan burum kɔɔwɔ kaa gyanee na Yesu, ³⁸ botɔɔ te balee ñolo fae yeesa lee balan burum ban man nyiaa, “De Gbenjyoo, mɛɛ waase neñ kee me bu fa man, nawolo nyi ñon waagen yena me bu.

³⁹ Felinkum ne kyaa ɔ dɔɔ na ɔ te peti fae yeesa na te fun e ñmera na ɔ nɔɔ ne tɔ afofose. Ne yɛɛ don pete kee koro ɔ dɔɔ, mɔna ke gyakaa kee wɔɔɛ e. ⁴⁰ Me waase n kaseela ban nyi baa gegi felinkum ken, mɔna ba te tale ya.”

⁴¹ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ nyiaa, “Ao! ε mɛɛ gyen balan ban ε bɛɛ lɛɛ man di ya te ε gbɛnenɛ ba tenɛɛ ya. Weeya anmon te kaboena nyi maa kyaa ε gyan na maa nyin konɔɔ fa ñon?” Kenje ɔ yako balee ñon nyi, “Mo n bu ñon kɔna man.”

⁴² Bu ñon kee kɔɔ ne, felinkum ken doo ɔ man ne kara e lo na ne wɔɔɛ e tokii. Mɔna Yesu fae felinkum ken

te ɔ kyɔɔ bu ñon kawee te ɔ besena e fa ɔ kya.

⁴³ Balan ban wose yena wɔ lee Wurubuarɛ don dinaa ken bɔɔ naa ne dɔɔ. Nombia ñan Yesu be yɛɛ ne doo balan ban nɔɔ te be ka sen bɛɛ gyuen ñe man ne ɔ yako ɔ kaseela ban nyiaa, ⁴⁴ “ε nyii nombia ñan mɛɛ gyae maa yako ñon ne nideli. Baa lese man Deniwalan Bu ñon do balan nyinmaa man.”

⁴⁵ Mɔna ɔ kaseela ban te nyii kpene ken ɔ ne yako wɔ ne man ya. Nawolo nyi Wurubuarɛ ta lese wola wɔ na baa nyii aseɛ ya, mɔna bee yee nyi baa bɔɔse e nombii kenan man.

Amɔte kela na ɔ dɔɔ Wurubuarɛ gyoori ken man?

Mateo 18:1-5; Maake 9:33-40

⁴⁶ Kenje anmaaren gyoo Yesu kaseela ban man nyi be man wonɔti kela na ɔ dɔɔ.

⁴⁷ Na Yesu gyen kpene ken bɛɛ gyuen ne te ɔ kyana biikyaabii ñolo kaa sen ɔ yenan, ⁴⁸ kenje ɔ yako wɔ nyiaa, “Walan ñon ɔ lɛɛ biikyaabii kei ma yele man na ɔ te lɛɛ man, te ñon ɔ lɛɛ man na ɔ te lɛɛ ñon ɔ be kpila man ne. Nawolo nyi walan ñon ε bɛɛ mo e yɛɛ kolo ε man ya ne, ñon kela na ε popou.”

⁴⁹ Botɔɔ te Gyɔn yako Yesu nyiaa, “De Gbenjyoo, de naa balee ñolo na ɔ ne gegi felinkumɛɛ lee n yele man te de tɔɔ e, nawolo nyi ɔ be kpue de man ya.” ⁵⁰ Kenje Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “ε na

to e gbɛɛ ya, nawolo nyi n̄on
 ɔ beɛ yoo na n̄on ya n̄ɛ, na ɔ
 seɲɛɛ ɛ wole.”

Samariatena keɛɛ Yesu

⁵¹ Weeya n̄an Wurubuare
 waa mo Yesu gyu adido kɛɛ
 benaa n̄ɛ, ɔ yɛɛ wa gyuen̄ nyi
 waa gyu Gyerusalem donɔɔ
 man. ⁵² Keɲte ɔ kpila ɔ
 kaseela baale nyi baa kyan̄
 gbɛɛ gyu Samaria donɔɔ
 daale man na be kaa desina
 botɔɔ see e. ⁵³ M̄ona balan̄
 ban̄ be kyaa botɔɔ n̄ɛ beɛ
 nyi boɔ lɛɛ e ya, nawolo nyi
 na ɔ sia gyakae nyi ɔ ne
 gyu Gyerusalem donɔɔ man.
⁵⁴ ɔ kaseela Gyemisi na Gyɔn
 kena mena n̄ɛ be boɔse e
 nyiaa, “De Gben̄gyoo, n̄ ne
 gyae dɛɛ baake boalan̄ lee
 adido na kaa kpa wɔ wɔlɛɛ?”
⁵⁵ Botɔɔ te Yesu besenawɔ
 kɛɛ wɔ te ɔ faree wɔ nyi be
 naa yɛɛ mena ya. ⁵⁶ Keɲte be
 popou gbaawɔ gyu akuraa
 wole man.

*Balan̄ ban̄ be kaboena nyi
 baa sila Yesu*

Mateo 8:18-22

⁵⁷ Ba ke ta beɛ gyu keɲ
 n̄ɛ, walan̄ n̄olo kɔɲawɔ kaa
 yako Yesu nyiaa, “Yenan̄
 kamase keɲ n̄ ke gyu n̄ɛ
 maa sila neɲ gyu.” ⁵⁸ Botɔɔ
 te Yesu yako e nyiaa,
 “Nyanyase dana boɔneɲ te
 gyebuse m̄ɔ dana asaase,
 m̄ona Deniwalan̄ Bu n̄on
 betan̄ botɔɔ keɲ waa mo ɔ
 nyee teeli ya.”

⁵⁹ Walan̄ wole n̄olo m̄ɔ
 kɔɲawɔ Yesu gyan̄ te Yesu
 yako e nyi, “Sila man̄.”
 M̄ona walan̄ n̄on yako e
 nyiaa, “Me Gben̄gyoo, yela

maa tan̄gbɛɛ gyu kewuu me
 kya pena me kaa sila neɲ.”

⁶⁰ Keɲte Yesu tiranɔɔ fa e
 nyiaa, “Yela woya kewuu ba
 woya, m̄ona nyan̄ dɔɔ gyu na
 n̄ kaa kolosi Wurubuare gy-
 oori keɲ wose man nombia.”

⁶¹ N̄olo m̄ɔ yako Yesu
 nyiaa, “Me Gben̄gyoo maa
 sila neɲ, m̄ona yela maa
 gyu kekalaa ma lon̄tona pe.”

⁶² Keɲte Yesu yako e nyiaa,
 “Nyan̄ walan̄ n̄on n̄ bun̄ɛɛ
 fare dɔɔ te n̄ ne gɛɛse kɛɛ
 n̄ wole n̄ɛ, n̄ tekaboena Wu-
 rubuare gyoori keɲ man ka
 gyoo ya.”

10

*Yesu kekpila ɔ silala
 sɔɲotooro na kufu bala ban̄
 (72)*

¹ Kei wole n̄ɛ de Gben̄gyoo
 lese baala sɔɲotooro na kufu
 bala (72) te ɔ kpila wɔ bala
 bala nyi, baa kyan̄ gbɛɛ gyu
 donɔɔse na yenaase n̄an pou
 man n̄on gbagba ne gyae
 waa gyu n̄ɛ. ² Keɲte Yesu
 yako wɔ nyiaa, “Wɔɔman
 weenɛɛ n̄an boe na ke
 tekerii, m̄ona balan̄ ban̄
 baa tekerii n̄ɛ ta boo ya.
 Mena dɔɔ ɛ waase wɔɔte
 n̄on na waa kpila balan̄
 burum kɔɲ wɔɔ keɲ man
 na be kaa tekerii. ³ ɛ
 ta! Mee kpila n̄on baa
 n̄gba namensebia ne gyuula
 gbougbose man n̄ɛ. ⁴ ɛ ne
 gyu na ɛ na mo kɔba yaa
 akpo yaa nkyokota ya. Te
 ɛ na wɔlɛɛ deban̄ na balan̄
 nɔɔ kado gbɛɛnaa man ya.
⁵ Dekpan̄alan̄ kamase keɲ
 man ɛ gyoo na, ɛ tan̄gbɛɛ

yako dekpajalanmantena ban nyi, 'Wosefereŋ deekon dekpajalan kei man.'
 6 Akpaa walan non o ne gyae wosefereŋ kyaa dekpajalan kenan man na, e wosefereŋ gyae ke kyaa na e. Te akpaa walan non o ne gyae wosefereŋ be kyaa botoo ya na, e wosefereŋ ken gyae ka bese kon e gyan.
 7 Nyi be lee non na e kyaa dekpajalan kenan man na e ke di na e ke nyoo kpene kamase ken baa fa non ne, nawolo nyi kaboena nyi baa to tomyere kamase kom. E na tee na akpajalan yakaa yakaa ya. 8 Akpaa e gyu donoo daale man te be lee non atuu na, e di kpene kamase ken balan ban baa fa non ne. 9 E kyoo kaweesetena kawee donoo kenan man, na e keyako donoo setena benan nyi, 'Wurubuare gyoori ken ta benaa non tan.' 10 Mona donoo ken man e gyu te ba te lee non ya ne, e gyu ka abonterese nan man na e ke yako nyiaa, 11 'E donoo anasa nan be mataa de nawoo koran ne, de te kpiisi na woli e nyeeya nsana. Mona e toose nyi Wurubuare gyoori ken ta benaa tan.' 12 Mee yako non na e ke nyii nyi wee ken Wurubuare waa kon kaa di balan nombia ne, waa wii Sodomtena waranjase koran kela mena donoo kenan man balan."

Donoose nan ne balan te lee Yesu di ya ne
 Mateo 11:20-24

13 "Korasin na Betesaida donoo setena! Mee fa non laako. Nawolo nyi gyakolon nombia nan Wurubuare be yee e gyan ne, nyi akpaa ben yee na Tae na Sidon donoose man ne nafa ben te wulaa do titere aboo kyaa mo ton buraa ba wose, na kawola nyi ba te kyeekee ba agyuen lee be gbeneŋ kumee man kon Wurubuare gyan. 14 Mona wee ken Wurubuare waa kaa di balan nombia ne, waa wii Taetena na Sidontena waranjase kela non. 15 Te nene e mee Kapantumtena! E gyen nyi baa gyina non adido gyu Wurubuare gyan? Koa, baa tisina non ateta ateta kon botoo ken e kena diyem kekpaakekpa." 16 Kente Yesu yako o kaseela ban nyiaa, "Walan non o nyii non na man yaa o nyiiwo, te non o bee non na man yaa o beewo. Te non o bee man na o te bee non o be kpila man ne."

17 Te kyare ya te balan soŋotooro na kufu bala ban Yesu be kpila wo ne besewo kon. Na te yee wo gyon nideli te be yako e nyiaa, "De Gbengyoo, lee n yele man doo felinkumee gba ne nyii daa." 18 Kente Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "Me naa obonsam lee adido kaa yala ngba oga nmaalela ne. 19 E nyii, ma te fa non don nyi yaa mo sakatee doma na kanase doo na e ke di e kolare non don doo, te kolo be gyae ke tale yee non ya.

20 *ε* na yela keyεε ηον γyon
nyi felin̄kumεε ne nyii ηon
ya, m̄ona ε yela keyεε ηon
gyon̄ nyi ba te ηmarase ε
yela adido.”

*Yesu kefane fa Wurubuarε
karan̄*

Mateo 11:25-27; 13:16-17

21 Deban̄ kenan̄ man te
Wurubuarε felin̄ ηon yela
gyon̄ kaa gyoow̄o Yesu man
nideli te ɔ yakow̄o nyiaa,
“Me kya adido na ateta
pou Gben̄gyoo! Mεε fa
neη̄ karan̄ nawolo nyi n
ta mo ab̄oo ken̄a weese
nyansatena na ban̄ ba gyeη̄
nombia nε, te n lese ηa wola
ban̄ be din̄oo yεε ηgba bia
nε. Taata, ma gyeη̄ nyi kei
yena nyan̄ gbagba n kegyae-
bii.” 22 Bot̄oo te Yesu yako
balan̄ ban̄ nyiaa, “Me kya ta
mo kpene kamase do man̄
me nyin̄maa man. N̄olo ba
gyeη̄ man̄ ɔ Bu ηon ya, me
kya waagen̄ koon̄ gyeη̄a na
man̄. N̄olo m̄o ba gyeη̄ kya
ηon ya, man̄ ɔ Bu ηon na ban̄
maa lese me kya ηon wola
w̄o nε daagen̄ ne gyae la dεε
gyeη̄ e.”

23 Ken̄te Yesu besenaw̄o
kεε ɔ kaseela ban̄ te ɔ yako
w̄o nyiaa, “*ε* te yεε nyeebam
ηgba ε ne naa mena ab̄oo
ηan̄ ε ne naa nε! 24 Mεε yako
ηon ε ke nyii nyiaa, Wu-
rubuarε akpen̄kpen̄gȳoora
na gyooneη̄ gyaew̄o baa naa
kpene ken̄ ε ne naa nε m̄ona
ba te naa ya, te be gyaew̄o
baa nyii kpene ken̄ ε ne nyii
nε m̄ona be te nyii ya.”

*Yesu kegȳo dudu lee
Samaria baale ηolo wose
man*

25 Wee daale nε Gyu-
datena mmaraa wolale ηolo
k̄on̄aw̄o ɔ kaa teese Yesu
n̄ooman te ɔ b̄oose e nyiaa,
“De Gben̄gyoo, won̄ te maa
yεε na maa nyin̄ nyeedon̄
kekpāa ken̄?” 26 Bot̄oo te
Yesu b̄oose e nyi, “Won̄ te be
ηmarasew̄o do Wurubuarε
mmaraa t̄one ken̄ man?
Sena te ε ne nyii mmaraase
ηan̄ man?” 27 Ken̄te balee
ηon tiran̄oo nyiaa, “Be
ηmarasew̄o nyi mo n kon̄oo
pou na n wose pou na n don̄
pou na nya agyueη̄ pou gyae
n Gben̄gyoo Wurubuarε, na
n ke gyae n d̄oo ηgba nyan̄
gbagba n wose nε.” 28 Ken̄te
Yesu yako e nyiaa, “N tiran̄oo
nideli, yεε ηgba mena ken̄
n be yako nε na n ke nyin̄
nyeedon̄ kekpāa ken̄.”

29 M̄ona ken̄ mmaraa
wolale ηon ne gyae waa
wola nyi ɔ gbεeneη̄ tenεε
Wurubuarε siaman̄ d̄oo nε, ɔ
b̄oose Yesu nyi, “Am̄ote yena
me d̄oo?”

30 Bot̄oo te Yesu gȳoo dudu
daale tiran̄oo fa e nyiaa,
“Wee daale balee ηolo lee
Gyerusalem don̄oo man tisi ɔ
ne gyu Gyeriko don̄oo man.
Ken̄te ɔ gyuuw̄o kegyan̄ee
na ηmεelatena, te be leo ɔ
kpene kamase te be tuku e
yeη̄ yeη̄, te be tinaa e yela
diten̄teli. 31 Te k̄on̄aw̄o nyi
Wurubuarε Sae ηolo tisiw̄o
mo gbεε kenan̄ ɔ ne gyu.
ɔ kena balee ηon doo nε
ɔ kpasew̄o mo yenan̄ lan̄.

³² Mena mo te Lewi baale njolo mo kɔɔawɔ kaa mo botɔɔ te ɔ kena balee njon doo ne, njon mo kpasewɔ mo yenan laɲ. ³³ Mɔna Samaria baale njolo njon ɔ ne gyu ɔ gbɛɛ ne, kaa leewɔ balee njon doo. ɔ kena e keɲ ne ɔ tɔ nyakee e, te waraɲase kyaɲa e fa balee njon. ³⁴ ɔ tuuwɔ benaa e te ɔ doo e tee ɔ gyameɛ njan man te ɔ bake ɲa. Botɔɔ te ɔ moo balee njon gyakaa njon gbagba ɔ wonembu njon ɔ kyaa ne doo, te ɔ moo e gyu njola dɛɛsoe keɲ man nyi baa kɛɛ ɔ doo fa e. ³⁵ Tɛɛ kena ne, ɔ lese kɔba fa kegyia njon ɔ ne kɛɛ njola dɛɛsoe keɲ doo ne te ɔ yako e nyiaa, 'Kɛɛ balee kei doo fa man. Ma bese kɔɲ na me kaa tɔ neɲ kom kamase keɲ n be wɔlɛɛ ɔ doo ne kpu.' "

³⁶ Keɲte Yesu boose balee njon nyiaa, "Nya agyueɲ man na, balan batooro kewɔ man wonɲi yɛna balee njon njɛɛlatena be tuku e ne ɔ doo?"

³⁷ Keɲte mmaraa wolale njon tiranɔɔ nyiaa, "Walaɲ njon ɔ be wii ɔ waraɲase ne." Botɔɔ te Yesu yako e nyiaa, "Nyaɲ mo gyu na n kaa yeɛ wɔe mena."

Yesu kegyu Maata na Mɛere dɛɛ

³⁸ Yesu na ɔ kaseela kegyakaa be gbɛɛ doo be gyu ne, ɔ keliuwɔ akuraa daale man te alo njon bɛɛ baake e nyi Maata ne moo e gyu ɔ dɛɛ. ³⁹ Na Maata dana naabu njolo njon bɛɛ

baake e nyi Mɛere. Keɲte Mɛere kɔɔawɔ kaa kyaa de Gbenjyoo Yesu gyaɲ ɔ ne nyii Wurubuare nombia. ⁴⁰ Maata kɛɛ ka ɔ wose na njola ban kedi man ne, ɔ kɔɔawɔ kaa boose Yesu nyiaa, "De Gbenjyoo, n be famene njgba me naabu be tina man yela maageɲ yee? Yako e nyi waa kɔɲ kaa kyɔ man."

⁴¹ Keɲte de Gbenjyoo Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, "Maata, Maata, n ne naase n wose diyem abɔɔ burum doo, ⁴² mɔna kolo dokolon ne hia la keɲ kaboena nyi nya yeɛ. Mena kolo kpaakpaa kenan yaa Mɛere moowɔ, te boɔ gyae baa lɛo ke lee ɔ nyinmaa man ya."

11

Yesu wola ɔ kaseela mena keɲ baa fane

Mateo 6:9-13

¹ Wee daale Yesu gyuu yenan daale ɔ ne fane. ɔ kefane taɲ ne, ɔ kaseela ban man njolo yako e nyiaa, "De Gbenjyoo, wola daa mena keɲ dɛɛ fane njgba mena keɲ Gyɔn ba wola ɔ kaseela ne."

² Keɲte Yesu yako wɔ nyiaa, "ɛ ne gyae ɛ ke fane na ɛ yako nyiaa,

'De kya,

dɛɛ fane nyi balan pou baa lese n ye

Lese n gyoori debɔɔ.

³ Fa daa wee kamase weeneɛ njan ne hia daa ne.

⁴ Mo de nombiakumɛɛ kyɛɛ daa,

3 nawolo nyi daa mɔ na mo kyɛɛ balan ban bɛɛ yɛɛ nombiakumɛɛ tia daa nɛ.

Na yeli dɛɛ yala kekɛɛsekɛɛ man ya.' "

⁵ Yesu besewɔ yako ɔ kaseela ban nyiaa, "Ɛ yela dɛɛ mo ke nyi n dana gyoo, te n gyu ɔ dɛɛ tɛɛ nsana ke gyɔ ɔ disim yako e nyi 'Me gyoo, waaseda paa man weenɛ kyoiii. ⁶ Nawolo nyi me gyoo nolo ta lee gbɛɛ kɔn me gyan, te mɔɔ dana kolo na kolo maa fa e ya.' ⁷ Na n gyoo nɔn te tiranɔɔ deni tooman nyi, 'Na haa man ya, me tan ketɔ me disim te daa na me bia mɔ tan kedoo. Mɔɔ gyae maa tale koro kaa fa neɲ kolo ya.' "

⁸ Kenɛte Yesu yako wɔ nyiaa, "Akpaɛ nyi nɔn na e gyoori kaagenɲ wui dɔɔ nɛ nafɔ ɔ be gyae waa koro ya. Mɔna mena kenɲ ɔ ne gyɔ disim kenɲ kakyekyemaare man dɔɔ nɛ, waa koro toro na waa fa e kpene kenɲ ɔ ne gyae nɛ.

⁹ Mena dɔɔ mɛɛ yako nɔn baa nyi ɛ sola Wurubuare kolo na, ɛ nyinmaa gyae ke kan ke. Ɛ keɔ kolo lee ɔ gyan na ɛ ke nyin ke, te ɛ gyɔ e disim mɔ na waa toro fa nɔn. ¹⁰ Nawolo nyi walan kamase nɔn ɔ boɔse e kolo na ɔ nyinmaa ne kan ke, te nɔn ɔ gyae kolo lee ɔ gyan na ɔ ne nyin ke, te nɔn mɔ ɔ gyɔ e disim na waa toro fa e. ¹¹ Lolala, ɛ man wonɲi kyaa la kenɲ nyi ɔ bu da sola e kpebii na, waa mo dom fa e? ¹² Yaa ɔ

sola e wɔe na, waa mo kana fa e? ¹³ Akpaɛ emɛɛ ban ɛ yɛɛ nombiakumɛɛyɛɛrawɔ koran gyan abɔɔ kpaakpaɛ ka mo fa ɛ bia na, de yaa sena te ɛ kya nɔn ɔ kyaa adido nɛ, ba mo ɔ felin do ban bɛɛ sola e nɛ man nideli ya?"

Yesu na Belisebu
Mateo 12:22-30; 12:43-45;
Maake 3:22-27

¹⁴ Wee daale Yesu gberaa felinkum kenɲ ne yeli walan bɛɛ tale kolosi ya nɛ lee balee nolo man. Felinkum kenɲ ka lee nɛ, balee nɔn kolosiwɔ te doo balan dikpii kenɲ be kyaa botɔɔ nɛ pou nɔɔ. ¹⁵ Kenɛte balan ban baale yakowɔ nyiaa, "Felinkumɛɛ pou gyoo Belisebu faa na balee kei donɲ te ɔ ne tale gegi felinkumɛɛ nɛ." ¹⁶ Kenɲ baale mɔ ne gyae baa teese Yesu nɔɔman dɔɔ be yako e nyi waa yɛɛ gyakolon nombia, na kawola nyi ɔ lee Wurubuare gyan.

¹⁷ Mɔna Yesu gyan kpene kenɲ bɛɛ gyuenɲ nɛ te ɔ yako wɔ nyiaa, "Tɛele kamase kenɲ ke man balan de kpase ba wose kpookpoo bee yoo na donɲ na, tɛele kenan be gyae ke de ya. Mena mɔ te dekanalan daale man balan de kpase ba wose kpookpoo bee yoo na donɲ na, dekanalan kenan ne yelee bo. ¹⁸ Akpaɛ nyi obonsam gyoori kenɲ man balan de kpase ba wose kpookpoo bee yoo na donɲ nɛ, sena te ɔ gyoori kenɲ gyae ke tale senɲ? Kenɲ dɔɔ mɛɛ yako kei yena nyi, emɛɛ

kpa felinkumεε pou gyoo Belisebu faa na man don te mee mo gegi felinkumεε. ¹⁹ Akpaa nyi Belisebu don te mee mo gegi felinkumεε na, amote don yaa ε silala ban na mo gegi felinkumεε? Emεε gbagba ε silala ne gyae la baa bu non fɔɔ. ²⁰ Te akpaa Wurubuare don te mee mo gegi felinkumεε na, kenan na ε wulaa gyen nyi Wurubuare gyoori ken tan kekɔn ε gyan. ²¹ Akpaa don te nolo de desina ɔ wose mo yoo abɔɔ ɔ na deke ɔ dεε ne, nolo be tale kaa mo ɔ kolo ya. ²² Mɔna akpaa walan non ɔ dana don kela e de kɔn kaa yokii na e te ɔ di ɔ dɔɔ ne, ɔ ne leo ɔ yoo abɔɔ njan ɔ na mo ɔ wose lo ne dɔɔ ne pou, na ɔ te kuu wa abɔɔ pou ke kpeleε balan. ²³ Walan kamase non ɔ be kpue na man ya ne na ɔ ne kola man, te walan kamase non mɔ ɔ beε kyɔ man na dee yilaa balan fa Wurubuare ya ne, ɔ ne yaasee wɔ bo.”

²⁴ Ken te Yesu yako wɔ nyiaa, “Felinkum da lee walan man ne, ɔ ne tεε kila keo tεεle awoleε ɔ ne gyae dekyae. Akpaa ɔ te nyin dekyae ya na ɔ ne yako ɔ wose nyiaa, ‘Maa bese gyu ma dekyae bene ken mɔɔ lee ne man.’ ²⁵ Akpaa ɔ kɔn kaa naa nyi ba te gbee botɔɔ desina ke nideli ken nyi ayimεε kamase be doo ya ne.”

²⁶ ɔ na bese gyu ka mo felinkumεε nyetooro njan

ne dana nombiakumεε kela e ne kpu na ɔ wose na be kaa kyaa walan nonan man. Dekɔn mena na, walan nonan dinɔɔ na bese woleε kela ɔ kekyaa gyan gba ken.”

²⁷ Yesu keε kolosi nombia ken ne, alo nolo gynaa ɔ nɔɔ balan ban man yako nyiaa, “Alo non ɔ ba lola nen te ɔ be keele nen ne, non na nyeebam.”

²⁸ Ken te Yesu tiranɔɔ nyiaa, “Balan ban bee nyii Wurubuare nombia njan te bee di ne dɔɔ ne, ban gba te kaboena nyi be sia dεε gye.”

Beε gyae nyi Yesu waa yεε gyakolon nombia

Mateo 12:38-42

²⁹ Balan ban ke kɔn kaa wuku ne Yesu besewɔ yako nyiaa, “Gyen wee kei balan yεε nombiakumεεyεεrawɔ. Beε gyae bo nyi baa naa gyakolon nombia, mɔna mɔɔ gyae maa yεε gyakolon nombia kpu na njan be kɔn Wurubuare dekpɛnkɛngyɔɔre Gyona dɔɔ ne ya. ³⁰ Mena ken Gyona nombia njan

ba bese kolo kekasee fa Niniwetena ne, mena mɔ te man Deniwalan Bu non mɔ me nombia gyae ka bese kolo kekasee fa gyen wee kei balan. ³¹ Wee ken Wurubuare waa kɔn ɔ kaa di balan nombia ne, Seba gyoo non ɔ yεε alo e te ɔ ba lee ata yenan ne, waa koro sen na waa bu gyen wee kei balan fɔɔ. Nawolo nyi ɔ ke nyii Solomon nyansa nombia njan ne, ɔ tεewɔ lenan tεεle

oto kɔŋ kaa nyii ŋa. Mɛɛ yako ŋon baa nyi walaŋ ŋon ɔ kela gyoo Solomɔn ŋonan kyaa kɛbo mɔna ε bee nyii e ya. ³² Mena mɔ te wee keŋ Wurubuare waa kɔŋ ɔ kaa di balaŋ nombia nɛ, Niniwetena baa koro seŋ na baa bu gyɛŋ wee kei balaŋ fɔɔ. Nawolo nyi debaŋ keŋ Gyona be kolosi Wurubuare nombia ŋan fa wɔ nɛ, be kyɛkɛewɔ lee be gbɛɛnen kumɛɛ man te be kɔŋawɔ Wurubuare gyaŋ. Mɛɛ yako ŋon baa nyi walaŋ ŋon ɔ kela Gyona ŋonan nɛ kyaa kɛbo.”

Deniwalaŋ wose kanea

Mateo 5:15; 6:22-23

³³ Keŋte Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa “Nolo bɛɛ kyanjɛe kanea na waa mo ke weese yaa waa mo kolo wu ke ya. Mɔna ɔ na mo ke bo gyakaa kolo dɔɔ adido na balaŋ baŋ bɛɛ kɔŋ dekaŋalaŋ keŋ man nɛ ke nyin naa. ³⁴ Deniwalaŋ kanea yena ɔ sia. N sia ne naa na n wose pou yɛɛ keŋmanjɛe ke, mɔna n sia de wɔlɛɛ na n wose pou doo ditɔŋtɛɛ tuum man. ³⁵ Mena dɔɔ ε kɛɛ nideli nyi keŋmanjɛe keŋ doo ε man nɛ ba bese ditɔŋtɛɛ ya. ³⁶ Nyi akpaa n wose pou doo keŋmanjɛe man te ka yenaŋ daale be doo ditɔŋtɛɛ man ya na, keŋaŋ na n wose pou gyae ke ŋalakee ŋgba mena keŋ kanea ne ŋalakee nɛ.”

Yesu kekolosi Farasiitena na Gyudatena mmaraa

wolala nombia

Mateo 23:1-36

³⁷ Yesu kekolosi taŋ nɛ Farasii baale ŋolo baake e gyu ɔ dɛɛ ɔ kaa di, mena dɔɔ ɔ gyuuwɔ kekyaa weenɛɛ ŋan tɛɛ. ³⁸ Farasii baale ŋon kena nyi Yesu te faafo ɔ nyinmaase ŋgba mena keŋ ba benɛŋ mmaraa nawolo ya nɛ, doo ɔ nɔɔ.

³⁹ Keŋte de Gbengyoo Yesu yako e nyiaa, “ɛmɛɛ Farasiitena ne faafo ε leenɔɔse na ε nyefalɛɛ wɔle bo, mɔna ŋe man dana ayimɛɛ. Mena te ɛmɛɛ mɔ konɔɔse man doo, ε dana sibii te nombiakumɛɛ mɔ te wulu ε man. ⁴⁰ ɛmɛɛ ayinɛna; ε ba gyɛŋ nyi Wurubuare ŋon ɔ be yɛɛ kolo wɔle nɛ, ŋon yena ke tooman mɔ yee? ⁴¹ Mena dɔɔ ε yɛɛ deeli fa ayematena, na kawola nyi ε wose betan ayimɛɛ ya.

⁴² ɛmɛɛ Farasiitena ε laako! Nawolo nyi ε na mo ε wɔɔman abɔɔ buruburu gba kufu man dekpeŋ dokolon fa Wurubuare, mɔna ε bee di nombia na ŋe gbɛɛ ya te ε bɛɛ mo Wurubuare mɔ yɛɛ kolo ya. Kaboena nyi nafa yaa yɛɛ mena abɔɔ keŋa pou, na ε ka bese fa ε wɔɔman abɔɔ buruburu ŋan kufu man dekpeŋ dokolon bela kpu.

⁴³ ɛmɛɛ Farasiitena ε laako! Nawolo nyi ε ne gyae akyae kpaakpaa Gyudatena ɔsom denɛɛ man, te ε ne gyae mɔ nyi ε lii balaŋ man na balaŋ dee bun do ŋon nɔɔ.

44 Ɛ laako! Nawolo nyi ɛ yɛɛ ɲgba yebɔɔse ɲan ba yoo te balan ne tɛɛ ɲe dɔɔ ken ɔɔ gyɛɲ nyi ɲe yɛɛ yebɔɔse ɲa ya nɛ.”

45 Botɔɔ te mmaraa wolala ban man ɲolo ɔɔɔse e nyiaa, “De Gbenɲyoo, nya ayakon kenɲa nɛ ɲgba n tee daa mɔ baa.”

46 Kenɲe Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Ɛmɛɛ mmaraa wolala mɔ ɛ laako! Nawolo nyi ɛ ne bake kasolɔse ɲan kela balan nɛ yere wɔ, mɔna ɛmɛɛ gbagba bɛɛ yɛɛ kolo kyomii kyɔ wɔ na baa tale seele be kasolɔse ɲenanɲ ya.

47 Ɛ laako! Nawolo nyi ɛ ne desina Wurubuare akpenkpenɲyɔɔra ban yebɔɔse, mɔna ɛmɛɛ gbagba ɛ naanaɔ koona wɔ. 48 Mena dɔɔ kei nawolo baa nyiaa, ɛmɛɛ gbagba te lɛɛ nombia ɲan ɛ naanaɔ be yɛɛ nɛ do. Nawolo nyi ɛ naanaɔ koona Wurubuare akpenkpenɲyɔɔra ban, te ɛmɛɛ mɔ kɔɲawɔ ɛ ne desina ba yebɔɔse. 49 Kei dɔɔ te Wurubuare nyansate ɲon kolosiwɔ nyiaa, ‘Maa kpila ma akpenkpenɲyɔɔra na me kpilala be gyan. Baa ko be man baale, na baa naase be man baale mɔ diyem.’ 50 Wurubuare akpenkpenɲyɔɔra ban ɔɔ koo lee deban ken Wurubuare be yɛɛ tɛɛle kei nɛ, ka denɲele kewɔɲ gyae ke kɔɲ ɛmɛɛ gyɛɲ balan kɛwɔ dɔɔ, 51 lee Abele kako man kelii Sakaria dɔɔ. Sakaria kei te ba koowo Wurubuare kedeesa boe

ken, na Wurubuare ɔsom deni dinaa ken nsana nsana nɛ. Mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, kenɲa pou denɲele kewɔɲ gyae ke kɔɲ ɛmɛɛ gyɛɲ balan kɛwɔ dɔɔ.

52 Ɛmɛɛ mmaraa wolala ɛ laako! Ɛ ta mɔ Wurubuare kagyɛɲ gbɛɛ weese balan te ɛmɛɛ gbagba mɔ bɛɛ tɛɛ gbɛɛ kenanɲ dɔɔ ya, te ɛ ne tɔ ban bɛɛ gyae baa ta gbɛɛ kenanɲ dɔɔ mɔ nɛ gbɛɛ.”

53 Yesu ka lee botɔɔ nɛ, mmaraa wolala na Farasiitena ban moo nombia gyu ke tun e ban man te be ɔɔɔse e nombia burum, 54 mɔ teese ɔ nɔɔman na baa nyinɲ kyan e.

12

Ɛ kɛɛ ɛ wose dɔɔ nideli

Mateo 10:26-33; 12:32; 10:19-20

1 Deban kenanɲ man nɛ, balan burum kɔɲawɔ kaa yilaa ken nae dasenɲe be doo ya. Kenɲe Yesu fiasɛɛ ɔ ne yako ɔ kaseela ban nyiaa, “Ɛ kɛɛ ɛ wose man nideli na Farasiitena dinɔɔ ken ke yɛɛ ɲgba tee ken bɛɛ mɔ do kolo man te ne wuku nɛ. Nawolo nyi bɛɛ yɛɛ ba wose ɲgba be yɛɛ balan kpaakpaawɔ nɛ mɔna bɛɛ beo bo. 2 Te kolo be kyaa ken ɔɔ wu ke dɔɔ ken nyi ɔɔ gyae baa gyusu ke ya, te nombia aweesenɲ ɲaale mɔ be kyaa ken be gyae ka lee debɔɔ ya. 3 Mena dɔɔ nombii kamase ken ɛ be yako ke ditinɲɛɛ man nɛ gyae ka lee debɔɔ, te nombii kamase ken ɛ be kolosi adadawoya man do ɲolo denɲele

man deni tɔoman nɛ, baa mo ke gyɔ dekpɛnkpɛn.

4 Me tebia mɛɛ yako ɲon baa nyi ɛ na yee balan ban bɛɛ ko wosenaane kaagen bo, mɔna bɔɔ tale yɛɛ kolo kpu bela nɛ ya. 5 Mɛɛ gyae maa wola ɲon walan ɲon kaboena nyi yaa yee. ɛ yee Wurubuarɛ ɲon ɔ ko walan na, ɔ dana don nyi waa fun ɔ woo ka do boalan ken bɛɛ yem ya nɛ man. Ampaŋ yaa mɛɛ yako ɲon nyiaa, ɲon yena walan ɲon kaboena nyi yaa yee. 6 Akpelee koya yɛɛ aŋmon? Na kapɛɛ ala te bɛɛ yɔɔ akpeleese banon yee? Mɔna Wurubuarɛ bee wolee be man dokolon koran gba ya. 7 ɛ nyeenyɔɔse koran nɛ, Wurubuarɛ gyeŋ ɲe yaanɔɔle. Mena dɔɔ ɛ na yee ya, nawolo nyi ɛ dana tɔnɔɔ kela akpeleese burum."

8 Kenɛte Yesu kpa, "Mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, walan kamase ɲon ɔ lɛɛ maŋ do denibalan siaman nyi me yɛɛ ɔ Gbenɲyoo e na, maŋ Deniwalan Bu ɲon mɔ maa lɛɛ e do Wurubuarɛ kpilala ban siaman adido. 9 Mɔna walan ɲon ɔ te lɛɛ maŋ do denibalan siaman nyi me yɛɛ ɔ Gbenɲyoo e ya nɛ, maŋ Deniwalan Bu ɲon mɔ maa bɛɛ e Wurubuarɛ kpilala ban siaman adido. 10 Nyi akpaa ɲolo de kolosi nombiakumɛɛ tia maŋ Deniwalan Bu ɲon nɛ Wurubuarɛ waa mo kyɛɛ e, mɔna nyi akpaa ɲolo de kolosi mmusuo nombia tia Wurubuarɛ felin

ɲon na, Wurubuarɛ be gyae waa mo kyɛɛ e korakora ya. 11 Akpaa be wɔŋɛɛ ɲon gyu Gyudatena ɔsom denɛɛ man na gyooneŋ na donɔɔ kegyiise siaman nyi be kaa di ɛ nombia na, ɛ na wɔlɛɛ na mena ken ɛ ke tira ɛ nɔɔse yaa kpene ken ɛ ke yako ya. 12 Nawolo nyi deban kenan nɛ, Wurubuarɛ felin ɲon ne gyae la waa wola ɲon kpene ken ɛ ke yako."

Yesu kegyɔ dudu lee kɔbate diyinɛte ɲolo wose man

13 Yesu kee kolosi nɛ, walan ɲolo korowɔ balan dikpii ken man yako e nyiaa, "De Gbenɲyoo, yako me kegyia na dɛɛ kpala de kya abɔɔ." 14 Kenɛte Yesu tiranɔɔ fa e nyi "Baale, amɔte lese na maŋ nyi maa yɛɛ ɛ nombiadiiri yaa ya abɔɔ kpalare?" 15 Kenɛte ɔ yako wɔ nyiaa, "ɛ kɛɛ nideli na ɛ ka deke ɛ wose lee kedikum kamase man, nawolo nyi deniwalan nyeedon be doo abɔɔ burum kenyin man ya." 16 Kenɛte Yesu gyɔɔ dudu kei fa wɔ nyiaa, "Kɔbate ɲolo kyaawɔ ken ɔ wɔɔman weenɛɛ deewɔ fa e nideli. 17 Kenɛte balee ɲonan yako ɔ wose nyiaa, 'Wɔŋ te maa yɛɛ, nawolo nyi mɔɔ tan botɔɔ ken maa see me weenɛɛ bela ya.' 18 Kenɛte balee ɲon yako ɔ wose nyi 'Ma gyeŋ kpene ken maa yɛɛ, maa tekerii me kpeese benɛɛ ɲan pou na maa ban dinaana na maa see me weenɛɛ na ma abɔɔ pou ɲe

man.' ¹⁹ Na maa yako ma wose nyiaa, 'Me dana aboo kpaakpaa burum njan gyae ke doo fa man kulutoonej burum. Mena doo maa kyaa fεεfo na maa di na maa nyoo na maa di gyonj!' " ²⁰ Mona Wurubuare yako e nyiaa, "Nyanj diyinte! Gyen nelim kei maa leo n nyeedonj lee n nyinmaa man. Na nya aboo njan pou n be gyae see ne, gyae ka bese amote wui?" ²¹ Kenjte Yesu yakowo nyiaa, "Nne kei te gyae ke konj walanj kamase njon o ne gyae aboo burum fa o wose tεele kei doo, mona Wurubuare siaman na o be doo kolo man ya ne doo."

Mo n loo gyakaa Wurubuare doo

Mateo 6:24-34

²² Kenjte Yesu yako o kaseela banj nyiaa, "Mena doo te mee yako njon nyi 'E na naase ε wose diyem lee ε kekyaa man kedi na kenyo na aboo njan ε ka do ya. ²³ Nyeedonj ne hia kela weeneε, te deniwalanj wose mo ne hia kela aboo njan waa do. ²⁴ ε keε gyebuse, boo ne duu aboo ya te boo ne koo ya, te boo dana kpeese yaa denεε njan man baa see weeneε ya, mona Wurubuare ne fa wo weeneε. Kaboena yaa gyen nyi ε wose ne hia kela gyebuse. ²⁵ ε man wonji te lee o kayeyεε man ne, waa tale mo debanj dokolonj koonj pe kpu na o weeya njan Wurubuare be fa e ne? ²⁶ Akpaa nyi ε be gyae ε

ke tale yεε kolo peperee kei ya na, wonj doo te ε ne naase ε wose diyem aboo akanj njan doo? ²⁷ ε keε mena kenj kyenkyenkooose na bee, ne beε yεε tom ya te ne beε loo kanyanse mo ya. Mona mee yako njon ε ke nyii nyi Gyoo Solomon na o wosekenyinj koranj ne, o te nyinj kyenkyenkooose kenja man dokolonj kyeo ya. ²⁸ Weera doo te ε beε lee Wurubuare di nideli ya? Nyi akpaa mena te Wurubuare ne desina njalese njan ε kena nj gyen kyoo na be ta too nj na, kenanj na ε tooose nyi Wurubuare waa tale desina njon kela njalese njenanj. ²⁹ Mena doo ε na mo ε konoo gyakaa kpene kenj ε ke di yaa kpene kenj ε ke nyoo doo ya. ε na yeyεε na mena aboo njenanj ya. ³⁰ Nawolo nyi mena aboo kenja te tεele kei doo balan banj boo gyen Wurubuare ya ne sia ne yεε ne doo, mona ε kya Wurubuare gyen nyi mena aboo kenja ne hia emεε mo. ³¹ Mena doo ε tangbεε mo ε loo pou gyakaa Wurubuare gyoori kenj doo. Nyi akpaa ε yεε mena na, Wurubuare waa mo aboo akanj njan pou kpu njon.' "

³² "Emεε me balan dikpi-ibii, ε ta boo ya mona ε na yee ya nawolo nyi dana ε kya Wurubuare gyonj nyi waa yela ε ke di gyoori kpu na e. ³³ ε yoo ya aboo na ε ka mo ne koba pou fa ayematena. Kei gyae ke yela ε ke nyinj aboo kpaakpaa

see ε wose Wurubuare man. Nmeelate be gyae waa tale gyu botoo ke nmeele ya, te kolo be gyae ke tale wolee na mo ya. ³⁴ Ε τοοσε nyi botoo ken ya aboo kpaakpaa doo ne, botoo te ε loo mo gyakaa."

Ε doo ε wose doo
Mateo 24:45-51; Maake
13:32-37

³⁵ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, "Ε doo ε wose doo nideli na ε ke kyanee ε kanease see, ³⁶ ηgba tewulee ban beε daa be gbengyoo ka lee alowole tee kon ne. Na nyi akpaa o betaa kon kaa gyoo disim na baa koro toro e bilen. ³⁷ Tewulee ban be gbengyoo waa kaa naa nyi ba delena ne, ban na nyeebam. Ampaη yaa mee yako ηon nyiaa, be gbengyoo ηon waa kpee wa aboo desina o wose na waa yela baa kyakee na waa fa wo weenee baa di. ³⁸ Akpaa nyi be gbengyoo ηon da bese kon tee nsana yaa nebo fuu koran te o naa nyi o tewulee ban delena na, ban na nyeebam. ³⁹ Mona ε τοοσε nyiaa, akpaa dekanalante den gyen deban ken nmeelatena baa kon kaa nmeele e ne, nafa waa doo o wose doo na boo nyin kon kaa kuu wa aboo ya. ⁴⁰ Mena doo kaboena nyi emee mo yaa doo ε wose doo, nawolo nyi man Deniwalan Bu ηon mo maa kon bo deban ken ε loo be gyakaa ya ne."

⁴¹ Botoo te Pita boose Yesu nyiaa, "Me Gbengyoo, daa

yaa n gyoo dudu kei fa yaa walan kamase?" ⁴² Kenje Yesu tiranoo fa e nyi, "Amote yena tobaale ηon beε lee e di te o sia be kare?" Non yena walan ηon o gbengyoo ba mo e nyi waa kee o tewulee akan ban doo, na waa fa wo weenee deban ken kaboena ne man. ⁴³ Nyi o gbengyoo ηon de kon kaa naa e nyi o ne yee o tom ηgba mena ken o kpa waa yee ne, na ηon na nyeebam. ⁴⁴ Ampaη yaa mee yako ηon nyiaa, o gbengyoo ηon waa mo wa aboo pou do tobaale ηonan nyinmaa man nyi waa kee ηe doo. ⁴⁵ Mona akpaa tobaale kei de yako o wose nyiaa, "Me gbengyoo te kyare o beε kon ya, te o gyoo tewulee na alebia akan ban akpanyanryan keyee te o ne dii te o ne nyoo deese ne, ⁴⁶ o gbengyoo ηon da bese kon wee yaa deban ken tobaale ηon loo be gyakaa ya ne, waa won tobaale ηonan denjele na waa gegi e na waa yela waa naa diyem ηgba ban boo ne lee Wurubuare di ya ne. ⁴⁷ Tobaale ηon o gyen kpene ken o gbengyoo ne gyae te o te desina o wose see na waa yee o gbengyoo kegyaebii ya ne, baa kebii e dambiise nideli. ⁴⁸ Mona tobaale ηon o ba gyen kpene ken o gbengyoo ne gyae ya te o yee kpene ken kaboena ketuku na, baa tuku e bo kyomii. Walan kamase ηon ba mo aboo burum do o nyinmaa man na, baa boose aboo burum lee o gyan. Te

ɲon mɔ ba mo abɔɔ ɲan ɲa boe nideli do e ɔ nyinmaa man na, mena ke mɔ te baa boose lee ɔ gyanj.”

Yesu nombia ta mo kek-pase kɔɲ

Mateo 10:34-36

⁴⁹ Kenɛte Yesu yako wɔ nyiaa, “Me kɔɲae me kaa do boalanɲ tɛele kei dɔɔ, te ma kegyaebii yena nyi nafa ke den wulaa kee kpa. ⁵⁰ Kaale daale doo daa na man te mee yeyee kelii debanɲ ken kaale kenanɲ gyae ke tanj. ⁵¹ E gyenɲ nyi wosefɛɛrenɲ yaa ma moowɔ kɔɲ tɛele kei dɔɔ? Koa! Na wosefɛɛrenɲ ya, mona me kɔɲae na balan kek-pase kpookpoo. ⁵² Lee gyenɲ ne gyu nɛ dekpanalanɲ ken ke man balan yee balan banonɲ na baa kpase ba wose. Balan batooro baa koro senɲ tia balan bala, na balan bala mɔ ka koro senɲ tia balan batooro. ⁵³ Kyaɔ baa koro senɲ tia be bia baala te bia baala mɔ baa koro senɲ tia be kyaɔ. Naɔ baa koro senɲ tia be bia alebia te bia alebia mɔ baa koro senɲ tia be naɔ. Awuna baa koro senɲ tia be bia ala te bia ala mɔ baa koro senɲ tia ba awuna.”

Debanɲ ɔtomante kenɲ wose man nombia

Mateo 16:2-3

⁵⁴ Kenɛte Yesu besewɔ yako balan dikpii kenɲ nyiaa, “E naa ɲoma da lee weese deɛyalae man nɛ, deboke-nanɲ man na e kpa ‘ɔga ne kɔɲ’ na ampanɲ ɔga te ɲɛɛ. ⁵⁵ Te e naa ɲgba felinɲ ne gyɔɔ lee ata yenanɲ na e kpa

‘Weese waa senɲ’ na ampan te kɔɲ mena. ⁵⁶ Emɛɛ banɲ e na beo e wose! E ne tale kee adido na ateta na e ta wola kpene kenɲ gyae ke yee. Wonɲ dɔɔ te e be tale kee abɔɔ ɲan ne kɔɲ gyenɲ nɛ, na e ka wola ɲe man ya? ⁵⁷ Wonɲ dɔɔ te emɛɛ gbagba be tale gyuenɲ naa kpene kenɲ dei fa ɲon na e ke yee ya? ⁵⁸ Nyi akpaa ɲolo de samena nɛnɲ te e ne gyu e kaa di nombia ɲan na, yee kakyenɲ na e ke desina ya nsana gbɛɛnaa man. Na mena ya na waa mo nɛnɲ gyu nombiadiiri ɲon gyanɲ na ɲon mɔ ka mo nɛnɲ kefa kotɔtɔtena na ban mɔ kewonɲee nɛnɲ ketɔ deni. ⁵⁹ Mee yako nɛnɲ n ke nyi nyiaa, n be gyae n ka lee deni man botɔɔ ya kaboena n ketɔ kom kenɲ baa kara fa nɛnɲ nɛ pou tanj.”

13

Kyɛɛkee lee n gbɛɛnɛnɲ kumɛɛ man na n ke kɔɲ Wurubuarɛ gyanɲ

¹ Yesu ke gyakaa ɔ ne kolosi fa balanɲ banɲ nɛ balan baale kɔɲawɔ kaa yako e nyiaa, Galeliatena baale gyuuwɔ Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kenɲ man be kaa deesi fa Wurubuarɛ. Kenɛte gyoo dinaa Pilato yela be ka koo wɔ, te be fatabo kyakalewɔ na ba kedeesa fatabo kenɲ. ² Kenɛte Yesu boose wɔ nyiaa, “E na gyuenɲ nyi Galeliatena banɲ bɔɔ naa mena diyem kei gyu ka yenɲ nɛ, be nombiakumɛɛ kela Galeliatena akanɲ ban

pou? ³ Koa be doo mena ya, mee yako non baa nyiaa akpaa e te kyeekee lee e gbenee kumee man na e ke kon Wurubuaere gyan ya ne, emee mo e ka yen. ⁴ Yaa e na gyuee nyi balan kufu gyanaara ban deni doolonje kee be yale nere wo Siloam ne, be nombiakumee kela balan akan ban be kyaa Gyerusalem donoo man ne pou? ⁵ Koa be doo mena ya, mee yako non baa nyiaa akpaa e te kyeekee lee e gbenee kumee man na e ke kon Wurubuaere gyan ya ne, emee mo e ka yen.”

Dan kee ke bee see ya ne dudu

⁶ Botoo te Yesu gyoo dudu kei fa wo nyiaa, “Balee nolo duu dan kee bee baake ke nyi fiigi ne o wooman, te o gyuuwoo o kaa kee nyi waa nyin ke bia di mona ke ta see ya. ⁷ Keete o yako o paate non nyiaa, ‘Kee kulutoonee atoro soonee yaa ngba mee kon kebo kaa kee nyi maa nyin dan kei bia, mona me bee nyim ya. Kara ke leki! Won doo te ka seenee kee wolee me teele?’ ⁸ Keete o paate non tiranoo nyiaa, ‘Me gbengyoo, yela ke ka sen kulutoo dokolon kpu na maa wula teele kee ke dei ne kaa do ka ateta na dee kee. ⁹ Akpaa ke da see bia kulutoo anekonee na dei, te akpaa ke ta see ya na dee kara ke leki.’”

Yesu kekyo alo nolo kawee Gyudatena keefowee

¹⁰ Gyudatena keefowee daale ne, na Yesu na wolo Gyudatena osom deni daale man. ¹¹ Na alo nolo kyaa botoo kee felinkum ba do e kawee kulutoonee kufu gyanaara, te ke yela o goowo kee o bee tale waa tenee o wose koran ya. ¹² Yesu kena alo non ne, o baake e kaa sen balan siaman te o yako e nyiaa, “Alo, n te nyin kawee kekyo.” ¹³ Keete Yesu moo o nyinmaa gyakaa o doo, debokenan man te alo non teneewo te o lese Wurubuaere yele.

¹⁴ Botoo te bo osom deni man kegyia non gyan ban nyi Yesu te kyoo walan kawee ba keefowee, mena doo o kolosiwo fa balan ban boo gyanee botoo ne nyiaa, “E dana weeya looro kee e na mo yee tom. E kon weeya nenan man na baa kyoo non e kawee, te yee nyi keefowee te e ke kon ya.”

¹⁵ Keete de Gbengyoo Yesu tiranoo fa e nyiaa “Emee ban e na beo e wose! E man wonji bee booli na o wonembu lee o dekpanae man mo e gyu kefa e lon keefowee ya? ¹⁶ Te nenee alo kei non o ba lee Abraham duulun man te obonsam ba do e kawee kulutoonee kufu gyanaara soonee yaa ne, tekaboena nyi maa kyoo e kawee keefowee yee?” ¹⁷ Yesu noo ketira kee yela o kolala ban pou sia yenawo, te yakolon nombia nan o be yee ne yee balan

ban pou gyonj.

Yesu kegyo dudu lee Wurubuarɛ gyoori kenj wose man

Mateo 13:31-33; Maake 4:30-32

¹⁸ Kenje Yesu boose wo nyiaa, "Sena te Wurubuarɛ gyoori kenj doo? Yaa wonj te dɛɛ mo ke maa na? ¹⁹ Ke yɛɛ ngba danj daale bii peperee ngba kpeli bii kenj balee njolo ba mo ke duu ɔ wɔɔman nɛ. Te ke tuuwɔ bese danj dinaa dinaa te gyebuse kɔnjawɔ kaa loo ba asaase do ke tombia man."

²⁰ Kenje Yesu besewo boose wo nyiaa, "Wonj te maa mo Wurubuarɛ gyoori kenj maa na? ²¹ Wurubuarɛ gyoori kenj yɛɛ ngba tee kenj alo njolo ba mo kyakale bodobodo bilinj tasa dinaa man, kaboena bilinj kenj pou korowɔ wuku nɛ."

Denanɔɔ bɔbɔkyee kenj

Mateo 7:13-14, 21-23

²² Yesu ka mo ɔ nyee banj ɔ ne gyu Gyerusalem donɔɔ man nɛ, ɔ tɛɛwɔ donɔɔse na akuraase man ɔ na wola wɔ Wurubuarɛ nombia. ²³ Kenje walanj njolo boose e nyiaa, "Me Gbenjgyoo, balanj akalansɛɛ te Wurubuarɛ waa lɛɛ ba nyee yaa?" Te Yesu tiranɔɔ nyiaa, ²⁴ "Nyi akpaa ε ne gyae ε ka gyoo Wurubuarɛ gyoori kenj man nɛ, ε yɛɛ kakyen na ε ka mo denanɔɔ bɔbɔkyee kenj man gyoo. Nawolo nyi balanj burum baa peree nyi baa mo botɔɔ gyoo, mɔna bɔɔ gyae baa

tale ya. ²⁵ Debanj kenj dekanalanje njon waa koro na waa tɔ ɔ disim nɛ, debanj kenanj te ε ka senj debɔɔ man na ε ke gyɔ disim kenj na ε ke waase e nyiaa, 'De Gbenjgyoo toro denanɔɔ kenj fa daa.' Kenje waa tiranɔɔ fa njon nyi, 'Mɔɔ gyen njon ya te mɔɔ gyen botɔɔ kenj ε ba lee mo ya.'

²⁶ Botɔɔ te ε ke tiranɔɔ nyiaa, daa na nenj doo nyinjmaa di te de nyɔɔwɔ, te n wola nombia de debiise mo man.

²⁷ Mɔna dekanalanje njon waa bese yako nyiaa, 'Mɔɔ gyen njon ya te mɔɔ gyen botɔɔ kenj ε ba lee mo ya. ε ta lee me siaman, εmɛɛ nombiakumɛɛyɛɛra!'

²⁸ Debanj kenj ε kena de naanaɔ Aberaham na Asiki na Gyekɔpo na Wurubuarɛ akpenjkenjgyɔɔra banj pou Wurubuarɛ gyoori kenj man te ε be gyae ε ke tale ke kpu na wɔ ya nɛ, botɔɔ te ε ke kyanj ε nyee ya wii na ε ka donjɛ ε nyimbiam. ²⁹ Balanj baa lee weese dɛɛlee na weese dɛɛyalae man, na ado na ata yenanj kɔnj kaa kyaa Wurubuarɛ gyoori kenj man di gyonj. ³⁰ Mɛɛ yako njon ε ke nyii nyiaa, balanj banj bɔɔ dɔɔ wɔle nɛ baa kaa lanj siaman, te banj be kyaa siaman nɛ baa dɔɔ wɔle."

Mena kenj Yesu ne gyae Gyerusalem

Mateo 23:37-39

³¹ Debanj kenanj man te Farasiitena baale kɔnjawɔ Yesu gyanj kaa yako e nyi

"Lee kebo kei gyu yenan daale, nawolo nyi gyoo Herode ne gyae nen waa ko."

³² Kenje Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "E gyu ke yako mena adaote nonan nyiaa, maa gberaa felinkumee na maa kyoo balan gyen na kyoo, te weeya atoorote man na maa tan ma tom." ³³ Mona kaboena nyi maa mo me sia tee me dee gyue deede gyen na kyoo na ke tee kena. Nawolo nyi yee senaa ne, Gyerusalem donoo man te kaboena nyi Wurubuarɛ dekpenkpengyooɛ waa yenj.

³⁴ Kenje Yesu yakowo nyiaa, "O Gyerusalemtena, O Gyerusalemtena, emee koonaa Wurubuarɛ akpenkpengyooɛ ban te e funjii Wurubuarɛ kpilala ban o be kpili e gyan ne boya. Ma te yee mena kenj maa yilaa non konj me gyan ngba mena kenj kegyim talabo ne yilaa o bia do o benkelee tee ne, mona e te fa manj gbɛɛ ya. ³⁵ E kee, Wurubuarɛ ta lese o sia lee e donoo kenj doo. Te mee yako non e ke nyii nyiaa, e be gyae e kena manj bela ya kelii deban kenj e keyako nyiaa, 'Walanj non o ne konj de Gbenjyoo Wurubuarɛ yele man ne, non na nyeebam.' "

14

Yesu kekyoo balee njolo kawee

¹ Gyudatena kefeefowee daale ne, Yesu gyuu Farasiitena siamante njolo dee o kaa di. O ke kyaa botoo

kenj na, Farasiitena ban na deke e baa kee nyi baa nyin kolo yako lee o wose man.

² Kenje balee njolo non o ba bokee ne konjawo Yesu gyan, ³ te Yesu boose Gyudatena mmaraa wolala ban na Farasiitena ban nyiaa, "Da mmaraa ne fa gbɛɛ nyi dee kyoo walanj kawee kefeefowee yaa bee fa daa gbɛɛ ya?" ⁴ Mona be man njolo te gyusu o noo ya. Kenje Yesu kyanja kawee non nyinmaa man te o kyoo e kawee te o loo e gbɛɛ. ⁵ Botoo te Yesu boose wo nyiaa, "Akpa e man njolo dana bu baale bii yaa wonembu te o yale ditiribun man kefeefowee na, o be gyae waa lese e debokenan man yee?" ⁶ Mona ba te tale tiranoo fa e ya.

Wose keyokose

⁷ Yesu kena mena kenj balan ban booo baake wo konj weeneɛ njan tee kee toosee akyaese kpaakpaa nyinjan ne, o gyoo dudu kei fa wo nyiaa, ⁸ "Akpa njolo de baake nen alowolere weeneɛ tee ne na peree dekyae kpaakpaate ya. Nawolo nyi gyae ke tale konj nyi o te baake walanj njolo non o kela nen ne mo konj botoo.

⁹ Akpa de konj mena na walanj non o be baake e bala ne, waa konj kaa yako nen nyiaa 'Koro mo n dekyae fa balee kei.' Botoo na desenj gyae ke kyanj nen, na n ke gyu ke kyaa botoo kenj be tanj obuo ya ne. ¹⁰ Mona

nyi akpaa ñolo de baake nen gyu ɔ dɛɛ nɛ, gyu ke kyaa botɔɔ ken be tan obuo ya nɛ te akpaa walan ñon ɔ be baake nen de kɔn nɛ waa yako nen nyiaa, 'Me gyoo koro ke kyaa dekyae kpaak-paate man.' Kei gyae ke fa nen obuo balan ban bɔɔ baake wɔ nɛ pou siaman. ¹¹ Nawolo nyi walan kamase ñon ɔ gyina ɔ wose na Wurubuarɛ waa yɔkɔse e, te walan kamase ñon ɔ yɔkɔse ɔ wose na Wurubuarɛ waa gyina e adido." ¹² Botɔɔ te Yesu yako walan ñon ɔ be baake e gyu ɔ dɛɛ nɛ nyiaa, "Akpaa n do kesaa te n ne gyae n ke baake balan kaa di be nɔɔ nɛ, na baake n gyoona yaa n naabia yaa n lonɔtona yaa n tebia ban be dana kɔba nɛ ya. Nawolo nyi n yɛɛ mena na ban mɔ baa kaa baake nen wee daale tɔ kom. ¹³ Mena dɔɔ nyi akpaa n do kesaa na, baake ayematena na ɔtakasese na abafanɛ na siayelɛsatena. ¹⁴ N yɛɛ mena na Wurubuarɛ waa hiraa nen. Nawolo nyi ban be gyae baa tale yɛɛ mena tɔ nen kom ya, mɔna Wurubuarɛ ne gyae la waa tɔ nen kom wee ken waa gyusu balan ban be gbɛnen tenɛɛ ɔ siaman lee yen man nɛ."

Nɔɔkedi dinaa daale dudu Mateo 22:2-10

¹⁵ Balan ban ban na wɔ kyaa bee di weenɛɛ ñan man ñolo kenyii nombia kenja nɛ ɔ yako Yesu nyiaa, "Walan

ñon waa di weenɛɛ Wurubuarɛ gyoori ken man nɛ, ñon na nyeebam!" ¹⁶ Kenɛte Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, "Balee ñolo kyaawɔ te wee daale ɔ doo kesaa, te ɔ baake balan burum nyi be kaa di. ¹⁷ Deban ken weenɛɛ ñan kedi be lii nɛ, ɔ kpila ɔ tobaale nyi waa ta baake balan ban ɔ be lɔ yeke baake wɔ nɛ nyiaa, 'E kɔn, ba te tan kpene kamase.'

¹⁸ Mɔna be popou wɔnɛe ba wose lee wɔle dokolon dokolon. Walan gyanɔgbate ñon tobaale ñon be gyu ɔ gyan nɛ yakowɔ nyiaa, 'Ma ke lɛɛ tɛɛle daale yaa te mee gyu me kaa kɛɛ ke mena dɔɔ mee waase nen bo mɔɔ gyae maa tale kɔn ya.'

¹⁹ Ñolo mɔ yako e nyiaa, 'Ma te lɛɛ nunkyuese baala kufu ban baa yɛɛ tom fa man te mee gyu me kaa mo wɔ fara kɛɛ be don man, mena dɔɔ mee waase nen bo mɔɔ gyae maa tale kɔn ya.'

²⁰ Kenɛte ñolo mɔ yakowɔ nyiaa, 'Ma ke yala alo yaa, mena dɔɔ mɔɔ gyae maa tale kɔn ya.'

²¹ Mena dɔɔ tobaale ñon besewɔ gyu ke yako ɔ gbɛngyoo ñon nombia ñan bɔɔ yako e nɛ. ɔ gbɛngyoo ñon ke nyii nombia kenja nɛ ɔ gyan ban nideli te ɔ yako ɔ tobaale ñon nyiaa, 'Bese gyu donɔɔ ken abonterese na ñe gbɛnen nɔɔman, na n kaa baake ayematena na ɔtakasese na siayelɛsatena

na abafanſe nyi be popou baa kɔŋ.'

²² Te kyare ya nɛ tobaale ŋon besewɔ kɔŋ kaa yako ɔ gbɛŋgyoo ŋon nyiaa, 'Me gbɛŋgyoo, kpene keŋ n be kpila maŋ nyi maa yɛɛ nɛ, ma te yɛɛ mɔna akyaese sɛɛ doo burum.' ²³ Kenŋte balee ŋon yako ɔ tobaale ŋon nyiaa, 'Gyu donɔɔ keŋ denɛɛ wɔla na ke gbɛɛneŋ pou man, na n kaa mo balan kɔŋ na ma dekpaŋalan keŋ kenyin wulu.' ²⁴ Mɛɛ yako ŋon ɛ ke nyii nyiaa, 'Balan ban mɔɔ lo yele baake wɔ nɛ, be man ŋolo na ŋolo nɔɔ be gyae ke daa me weenɛɛ keŋa ya.' "

Kaale keŋ doo Yesu kesila Mateo 10:37-38

²⁵ Wee daale balan burum baale kesila Yesu bee gyuu nɛ, ɔ besena ɔ sia tee wɔ te ɔ yako wɔ nyiaa, ²⁶ "Akpaa ŋolo ne kɔŋ me gyan ɔ kaa sila maŋ te ɔ te gyae maŋ kela ɔ kya na ɔ naa na ɔ wɛɛle na ɔ bia na ɔ kegyiise na ɔ naabia na ɔ deesina na ŋon gbagba ɔ wose koran ya nɛ, ɔ be gyae waa tale bese me kaseele ya. ²⁷ Te walan kamase ŋon ɔ ta mo ɔ ɔpaŋdan keŋ ka seŋɛɛ fa kaale na yen na waa sila maŋ ya nɛ, ɔ be gyae waa tale bese me kaseele ya.

²⁸ Akpaa ɛ man ŋolo ne gyae waa ban deni dinaa na, ɔ bɛɛ kyaa na waa bu deni keŋ abɔɔ koya kɛɛ nyi kɔba keŋ ɔ dana nɛ gyae ka yee deni kenan keban

yee? ²⁹ Nawolo nyi akpaa ɔ see deni keŋ mokɔɔ te ɔ te tale tan ke ya na, ban pou baa naa ke nɛ baa boŋo e, ³⁰ nyiaa 'Balee kei korowɔ nyi ɔ ne ban deni mɔna ɔ nyinmaa te gyanee ya.'

³¹ Kenŋte Yesu besewɔ yako nyiaa, akpaa gyoo ŋolo dana yoonɔɔtena kakponŋe kufu (10,000) te ɔ ne gyu ɔ kaa yoo na ɔ dɔɔ gyoo ŋon ɔ dana yoonɔɔtena kakponŋe sao (20,000) na, ɔ be gyae waa kyaa na waa gyuen kɛɛ nyi waa tale mo ɔ wui yoonɔɔtena kakponŋe kufu (10,000) ban ke yoo na ɔ dɔɔ ŋon wui yoonɔɔtena kakponŋe sao (20,000) ban yee? ³² Nyi akpaa ɔ kɛɛ nyi ɔ be tale yoo na e ya nɛ, deban keŋ ɔ ta benaa ta e ya na waa kpila teree gyuu ke doo e nyi waa yela baa desina ba nsana na baa kyaa wosefɛɛreŋ man. ³³ Mena mɔ te ɛ man walan kamase ŋon ɔ be gyae waa tale tina kpene kamase keŋ ɔ dana yela ya nɛ, ɔ be gyae waa tale bese me kaseele ya."

³⁴ Kenŋte Yesu besewɔ yako nyiaa, "Yabia dei mɔna akpaa ka gyon keŋ da lee ke man nɛ, n be gyae n ke tale yela ka ke yɛɛ gyon bela ya. ³⁵ De kɔŋ mena na, yabia kenan be dei fa kolo na kolo keyɛɛ bela ya, bee fun ke bo leki. Walan kamase ŋon ɔ dana denjela anenyiin dei na, waa tei nombia ŋan mɛɛ yako nɛ."

15

Nam ñon ɔ ba yoo ne dudu

Mateo 18:12-14

¹ Deban daale ne, lem-poolɛera burum na nombiakumɛɛyɛera kɔɔawɔ Yesu gyan be kaa nyii nombia ñan ɔ na wolo ne. ² Kenɛ Farasitena na Gyudatena mmaraa wolala ñorokosowɔ yako nyiaa, “Balee kei dɔɔ ɔ ne lɛɛ nombiakumɛɛyɛera do ɔ wose man te ɔ ne dii bom na wɔ gba koran.”

³ Mena dɔɔ Yesu gyɔɔ dudu kei fa wɔ nyiaa, ⁴ “Akpaɛ ɛ man ñolo dana namense sɔɔɔonɔɔ (100) te be man ñolo da yoo na won te ɔ ne yɛɛ?” ɔ be gyae waa tina sɔɔɔnaara na kufu kadaale (99) ban yela ñale nsana botɔɔ na waa ta keo ñon ɔ ba yoo ne kaboena waa naa e yee?

⁵ Te akpaɛ ɔ naa e na, ɔ be gyae waa nyanɛe na waa gate e gyakaa ɔ degbanɔɔban dɔɔ mo e gyu dɛɛ yee? ⁶ ɔ gyu dɛɛ ne waa baake ɔ gyooona na ɔ tebia gyanɛe na waa yako wɔ nyiaa, “ɛ yela dɛɛ nyanɛe nawolo nyi ma te naa me nam ñon ɔ ba yoo ne. ⁷ Mɛɛ yako ñon ɛ ke nyii nyiaa, mena ke te akpaɛ nombiakumɛɛyɛere dokolon de kyɛɛkee lee ɔ gbɛɛɛɛɛ kumɛɛ man te ɔ kɔɔ Wurubuare gyan ne, ban be kyaa Wurubuare man adido ne baa nyanɛe ɔ dɔɔ kela balan sɔɔɔnaara na kufu kadaale ban bɛɛ gyuen nyi be gbɛɛɛɛɛ tenɛɛ

Wurubuare siaman, mena dɔɔ tekaboena nyi baa kyɛɛkee lee be gbɛɛɛɛɛ kumɛɛ man ya ne.”

Kɔɔbabii ken kɔɔ yoo ne dudu

⁸ Yesu besewɔ yako nyiaa, akpaɛ alo ñolo dana kɔɔba wolom bia kufu te ñe man dokolon da yoo na won te ɔ ne yɛɛ? ɔ be gyae waa kyanɛe kanea na waa gbee ɔ deni man na waa keo yenan kamase nideli kaboena waa naa ke yee? ⁹ Te akpaɛ ɔ naa ke na, ɔ ne baake ɔ gyooona na ɔ tebia gyanɛe na waa yako wɔ nyiaa, “ɛ yela dɛɛ nyanɛe nawolo nyi ma te naa me kɔɔba wolom bii ken kɔɔ yoo ne. ¹⁰ Mɛɛ yako ñon ɛ ke nyii nyiaa, mena ke te akpaɛ nombiakumɛɛyɛere dokolon de kyɛɛkee lee ɔ gbɛɛɛɛɛ kumɛɛ man te ɔ kɔɔ Wurubuare gyan ne, Wurubuare kpilala ban be kyaa adido ne baa nyanɛe ɔ dɔɔ.”

Yesu kegyɔ dudu lee bu ñon ɔ ba yoo ne wose man

¹¹ Yesu besewɔ gyɔ dudu kei fa wɔ nyiaa, “Balee ñolo kyaawɔ na ɔ dana bia baala bala. ¹² Wee daale balee kei bu kemaasa ñon yako ɔ kya nyiaa, ‘Taata, kpala nya abɔɔ ñan n dana ne na n ka mo me wui fa man.’ Mena dɔɔ ɔ kya ñon kpala wa abɔɔ ñan fa ɔ bia ban.

¹³ Te di weeya ala ya te ɔ bu kemaasa ñon yɔɔ abɔɔ ñan ɔ be nyim ne pou te ɔ moo kɔɔba ken do ɔ wose man te ɔ moo ɔ nyee ban

tæele wole daale man. Ɔ ke gyu botɔɔ nɛ, ɔ moo kɔba keŋ ɔ dana nɛ ke yɛɛ kehuhoori wɔlɛɛ ke pou. ¹⁴ Ɔ ke wɔlɛɛ kɔba keŋ pou taŋ nɛ, tanam dinaa daale yalawɔ tæele kenan pou dɔɔ te ɔ wose kyanja e nideli. ¹⁵ Mena dɔɔ ɔ gyuuwɔ ɔ kaa di paa fa donɔɔte ɲolo, te donɔɔte ɲon moo e gyu nyi waa gyu ke kɛɛ ɔ kekuiriise dɔɔ. ¹⁶ Na nafaɔ ɔ loo gyakaa nyi waa nyin kekuiriise ban weenɛɛ ɲan ɲaale di, mɔna ɲolo te fa e ɲa ya.

¹⁷ Ɔ sia ke ɲmaŋee e nɛ ɔ yako ɔ wose nyiaa, 'Me kya tewulɛɛ pou ne dii baa kaase, te maŋ kyaa kebo keŋ tanam ne gyae ke kara ma nyee?' ¹⁸ Maa koro na maa bese gyu me kya gyan na me kaa yako e nyiaa, 'Taata, ma te yɛɛ nombiakumɛɛ tia Wurubuare te ma te yɛɛ tia nyan mɔ. ¹⁹ Mena dɔɔ ma tekaboena nyi nya baake maŋ n bu bela ya, mo maŋ yɛɛ ɲgba n tewulɛɛ ban man ɲolo nɛ.' " ²⁰ Mena dɔɔ ɔ korowɔ mo gbɛɛ ɔ ne gyu ɔ kya gyan. Deban keŋ ɔ dɔŋɛɛ lemlɛm ɔ ne kɔŋ dɛɛ nɛ, ɔ kya naa e te ɔ bu ɲon nombia yɛɛ e waranase te ɔ yeuwɔ kegyanɛe na e te ɔ pukaa e nyanɛe na e.

²¹ Botɔɔ te ɔ bu ɲon yako e nyiaa, "Taata, ma te yɛɛ nombiakumɛɛ tia Wurubuare te ma te yɛɛ tia nyan mɔ. Mena dɔɔ ma tekaboena nyi nya baake maŋ n bu bela ya. Mo maŋ yɛɛ

ɲgba n tewulɛɛ ban man ɲolo nɛ."

²² Keŋte ɔ kya ɲon baake ɔ tewulɛɛ ban yako wɔ nyiaa, "Ɛ kan ɛ wose na ɛ ka lese kegba dɔɔlon kpaakpaate keŋ kɔŋ kaa do e. Ɛ do e kolabia ɔ nyinmaa man na ɛ ka do e nkyokotase. ²³ Na ɛ ke gyu ka mo nunkyue baale dinaa ɲon kɔŋ kaa ko na dee di de nɔɔ. ²⁴ Nawolo nyi yɛɛ yaa ɲgba me bu kei yenɛe te ɔ besewɔ fon nɛ. Nafaɔ na ɔ ta yoo te nenɛɛ ma te naa e bela." Keŋte be fiasɛɛ bɛɛ nyanɛe na bee di be nɔɔ.

²⁵ Deban keŋ bɛɛ yɛɛ keŋa pou nɛ, na ɔ bu kegyia ɲon kyaa wɔɔman. Ɔ ka lee wɔɔ ɔ ne kɔŋ te ɔ ba benaa dɛɛ nɛ, ɔ nyii nɔɔnɛŋ na suya ne tao kela. ²⁶ Keŋte ɔ baake ɔ kya tewulɛɛ ban man ɲolo bɔɔse e kpene keŋ be kɔŋ dekpanalan man. ²⁷ Te ɔ tiranɔɔ fa e nyiaa, "N naabu ɲon ta bese kɔŋ donɔɔ te n kya koo nunkyue baale dinaa ɲon, nawolo nyi ɔ ta bese kɔŋ dɛɛ na nyeedonɔŋ."

²⁸ Botɔɔ te ɔ bu kegyia ɲon gyenja ban bɛɛ nyi ɔ ba gyoo dekpanalan keŋ man bela ya. Ɔ kya ke nyii mena na te ɔ leewɔ kɔŋ kaa waase e nyi waa gyoo dɛɛ. ²⁹ Keŋte ɔ yako ɔ kya nyiaa, "Taata nyan kɛɛ, kulutoonɛŋ keŋa pou me kyaa mɛɛ som nɛŋ ɲgba gbenji nɛ, te ma te yɛɛ denjele don n dɔɔ ya. Won te n faa maŋ? N te faa ta maŋ asoobii panpan gba na daa na me gyoonaa mɔ

kedì de nõõ ya. ³⁰ Mõna n bu kei nõn ò ba mo nya abõõ pou ke wõlɛɛ futooli ala dõõ te ò ba bese kõn donõõ nyinmaase wolo nɛ te n koo nunkyue baale dinaa nõn fa." ³¹ Kɛntɛ ò kya nõn yako e nyiaa, "Me bu, deban kamase n kyae me gyan te kpene kamase keɲ me dana nɛ yɛɛ n wui." ³² Mõna kaboena nyi dee di de nõõ na dɛɛ nyanɛe. Nawolo nyi yɛɛ yaa ngba n naabu kei yenjæ te ò besewõ fon nɛ, nafõ na ò ta yoo te nɛnɛɛ da te naa e."

16

Tomyɛere kegyia nõlo wose man dudu

¹ Kɛntɛ Yesu gyõõ dudu fa ò kaseela ban nyiaa, "Kõbate nõlo kyaawõ keɲ ò dana tobaale nõn ò ne kɛɛ wa abõõ pou dõõ, te be yako balee nõn nyi ò tobaale nõn ne wõlɛɛ ò kõba." ² Mena dõõ balee nõn baake ò tobaale nõn te ò bõõse e nyiaa, won nõmbia yaa mee nyii lee n wose man nɛ? Kõn kaa bu abõõ nõn pou doo n nyinmaa man nɛ akõntaa fa man, nawolo nyi n ba tekaa kɛɛ ma abõõ dõõ bela ya." ³ Botõõ te tobaale nõn yakowõ ò nyee man nyiaa, "Me gbengyoo ne gyae waa gegi man lee ma tom man. Sena te maa yɛɛ? Mõõ tan don me kaa fara ya, te abõõ kasolee mõ dana man desɛn." ⁴ Kɛntɛ ò yako ò wose nyi me ta gyan kpene keɲ maa yɛɛ keɲ nyi akpaa ma tom de wõlɛɛ na,

maa nyin balan ban baa lɛɛ man be dɛɛ. ⁵ Mena dõõ ò baake balan ban pou be dana ò gbengyoo nõn koma nɛ dokolon dokolon. Kɛntɛ ò bõõse gyanbate nõn nyiaa, "Kom anmon te n dana me gbengyoo?" ⁶ Kɛntɛ ò tiranõõ fa nyiaa, "Nun garawaase sõnõnaara na kufu (90)." Te tobaale nõn lese ò kom tõne keɲ fa e te ò yako e nyiaa, "Tisi kyaa bilen na n ke kyɛɛkee ke yɛɛ garawaase sõnõla na anõn (45)." ⁷ Kɛntɛ ò besewõ bõõse balate nõn mõ nyi, "Kom anmon te nyan dana me gbengyoo?" Te nõn mõ tiranõõ fa e nyiaa, "Man dana e kom kameese tasase kakpon (1000)." Kɛntɛ tobaale nõn lese ò kom tõne fa e te ò yako e nyiaa, "Kyɛɛkee ke yɛɛ sõnõnõse akpen gyanaara (800)." ⁸ ò gbengyoo nõn ke nyii wa ayɛɛn nɛ, ò kɛlɛɛ ò tobaale nkontopote nõn nyi ò gyan adao nideli. Nawolo nyi tɛle kei dõõ balan gyan adaosebia nõn baa mo kyaa na be tebia kela balan ban bee yee Wurubuarɛ nɛ.

⁹ "Mena dõõ mɛɛ yako nõn ɛ ke nyii nyi ɛ mo tɛle kei dõõ abõõ yɛɛ deeli lese gyoori, na akpaa abõõ nõn de tan nɛ, na ke yela Wurubuarɛ ke lɛɛ nõn na ɛ ke kyaa ò gyan kekpaakekpa. ¹⁰ Walaɲ kamase nõn ò ne di anokoare kolo peperee dõõ kekɛɛ man nɛ, waa di anokoare kolo dinaa mõ dõõ kekɛɛ man. Te walaɲ ka-

mase ñon ɔ bee di anokoare kolo peperee dɔɔ kekɛɛ man ya nɛ, ɔ be gyae waa di anokoare kolo dinaa mɔ dɔɔ kekɛɛ man ya. ¹¹ Akpaa nyi n bee di anokoare tɛɛle kei dɔɔ abɔɔ kekɛɛ dɔɔ ya na, amɔte ne gyae la waa mo abɔɔ kpaakpaa ñan ñe dana tɔnɔɔ Wurubuare man nɛ do neɲ n nyinmaa man? ¹² Te akpaa n te di anokoare kɛɛ ñolo abɔɔ dɔɔ nideli ya na, amɔte ne gyae la waa sɛɛ mo nyan gbagba wui do neɲ n nyinmaa man? ¹³ Tobaale kamase be gyae waa tale som gbenjyooona bala ya. De kɔɲ mena na waa kɔla ñolo na waa gyae ñolo nombia, yaa waa som ñolo kela ñolo. ɛ be gyae ɛ ke tale som Wurubuare na kɔba bom ya.”

¹⁴ Farasiitena ban be sia ne yɛɛ kɔba dɔɔ nideli ke nyii nombia kenja nɛ, ba boɲo Yesu kulu e. ¹⁵ Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, “ɛmɛɛ yɛna balan ban ɛ ne desina ɛ wose balan siaman, mɔna Wurubuare gyeɲ ɛ konɔɔse man. Nawolo nyi kpene kamase ken balan ne bu ke nideli nɛ, ke yɛɛ kolo anakolan ke Wurubuare siaman. ¹⁶ Wurubuare mmaraase ñan, na Wurubuare akpenkpenjyɔɔra nombia ñan dɔɔ te balan ne dii pete Gyɔn Wurubuare lonsoore ñon kɔɲawɔ. Lee mena deban ken Gyɔn be kɔɲ pou na, bee kolosi Wurubuare gyoori ken wose man nombia kpaakpaa ñan, te walan kamase na

peree nyi waa gyoo ke man. ¹⁷ Dana doɲ nyi kolo bii peperee ka yo lee Wurubuare mmaraase ñan man, kela nyi adido na ateta ke ñaalaa. ¹⁸ Walan kamase ñon ɔ bɛɛ ɔ wɛɛle te ɔ yala alo wɔle nɛ, Wurubuare siaman na ɔtenate gyae ñolo wɛɛle baa Te walan kamase ñon mɔ ɔ yala alo ñon ɔ baale be bɛɛ e na, Wurubuare siaman na ɔtenate mɔ gyae ñolo wɛɛle baa.”

Kɔbate ñolo na Lasarose wose man nombia

¹⁹ Kenje Yesu besewɔ yako nyiaa, “Kɔbate ñolo kyaawɔ ken ɔ na do abɔɔ kpaakpaa nyinjan ñan ñe dana koyadoɲ te ɔ ne di gyon wee kamase. ²⁰ Wee na wee mɔ na, bɛɛ mo balee diyemte ñolo ñon bɛɛ baake e nyi Lasarose nɛ, kaa see kɔbate ñon denanɔɔ man. Na Lasarose kei wose pou te kulii gyameɛ. ²¹ ɔ ne kɔɲ kaa kyaa botɔɔ gyakaa loo nyi waa nyin kɔbate ñon weenɛɛ ñan ne yale tɛɛle man nɛ ñaale di. Na babaase gba ne kɔɲ kaa denje ɔ gyameɛ ñan. ²² Wee daale nɛ, balee diyemte ñon kaa yenawɔ te be wuu e te Wurubuare kpilala kaa seele ɔ woo gyu Aberaham gyan Wurubuare man. Kenan wɔle te kɔbate ñon mɔ kaa yenawɔ te be wuu e te ɔ gyuuwɔ ka gyoo boalan ken ke bɛɛ yem ya nɛ man. ²³ ɔ ke doo botɔɔ ɔ ne naa diyem nɛ, ɔ gynaa ɔ sia kɛɛ

adido na te ɔ naa Aberaham lemlen na Lasarose ɲon kyaa ɔ yenan. ²⁴ Botɔɔ te kɔbate ɲon gyinaa ɔ nɔɔ baake Aberaham nyiaa, 'Me kya Aberaham! Wii me waraɲase na n ke yela Lasarose ka mo ɔ nyimbii ke sɔɔ lon man, na waa mo kaa tina me laakem na ma wose ke fɛɛ man kyomii, nawolo nyi mɛɛ naa diyem nideli boalan kei man!' ²⁵ Kenɛte Aberaham tiranɔɔ fa e nyiaa, 'Me bu, tɔɔse nyi deban ken n kyaa tɛɛle dɔɔ nɛ n nyina abɔɔ kpaakpaa di gyon, na Lasarose ɲon doo diyem man ɔ na yeyɛɛ, te nenɛɛ ɲon mɔ ne di gyon kebo te nyan mɔ n doo diyem man n na yeyɛɛ. ²⁶ Te agyakan yena nyi, bɔɔ dinaa dinaa daale doo daa na ɲon nsana ken nyi ban be kyaa kebo nɛ be gyae baa tale gbaa kɔɲ ε gyan ya, mena mɔ te ban be kyaa botɔɔ nɛ be gyae baa tale gbaa kɔɲ de gyan kebo ya.' ²⁷ Kenɛte kɔbate ɲon yako e nyiaa, 'Me kya, kenan na mɛɛ sola nen bo, kpila Lasarose ka bese gyu me kya dɛɛ, ²⁸ nawolo nyi me dana naabia baala banon na ɔ kaa faree wɔ, na mena ya na ban mɔ baa kɔɲ kaa naa diyem boalan kei man.' ²⁹ Kenɛte Aberaham yako kɔbate ɲon nyiaa, 'Ba gyen Wurubuare mmaraase ɲan ɔ be yeli Mosesi be ɲmarase see, na Wurubuare nombia ɲan Wurubuare akpenkpenɲyɔɔra ba wolo nɛ. Mena dɔɔ baa tei nombia

ɲenan nideli.' ³⁰ Botɔɔ te kɔbate ɲon tiranɔɔ nyiaa, 'Koa me kya Aberaham! Akpaa ɲolo da lee woya man kebo gyu keyako wɔ nɛ, baa kyɛɛkee lee be nombiakumɛɛ keyɛɛ man na baa kɔɲ Wurubuare gyan.' ³¹ Kenɛte Aberaham yako e nyiaa, 'Nyi akpaa be te nyii Mosesi na Wurubuare akpenkpenɲyɔɔra ban nombia ya nɛ, mena mɔ te ɲolo de fom lee yen man kebo gyu be gyan koran na bɔɔ gyae baa tan bua e ya.' "

17

Yesu kekolosi lee dukum na kelɛɛdi na tom keyɛɛ wose man

¹ Kenɛte Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, "Abɔɔ ɲan ne yeli balan ne yɛɛ dukum nɛ gyae ke kɔɲ, mɔna nyan ɲon ɲe gyae ke ta n dɔɔ kɔɲ nɛ nya laako! ² Akpaa nyi ba mo boe dinaa dinaa kpan n wɔɲe man te be fun nen do epo man nɛ, dei fa nen kela nyi n ke yela bia buruburu kewɔ man ɲolo keyɛɛ dukum. ³ Mena dɔɔ ε keɛ ε wose nideli. Akpaa n dɔɔ de yɛɛ nen dukum na lese si e, te akpaa ɔ nyii ɔ wose asɛɛ te ɔ kyɛɛkee na mo kyɛɛ e. ⁴ Akpaa ɔ yɛɛ nombiikum tia nen betabonyetooro wee dokolon, te ɔ bese kɔɲ n gyan betabonyetooro wee dokolon kenan kaa doo nen teree na mo kyɛɛ e."

⁵ Kenɛte Yesu kpilala kufu bala ban yako e nyiaa, "De

Gbenjyoo, yela da keleedi ka bo kpu.”⁶ Kenje de Gbenjyoo Yesu yako wo nyiaa, “Akpa ε keleedi yee peperee ngba kefaabii koran ne, ε ke tale yako dan nyi ‘Kulu na n lila pou na n kaa sen epo man, te gyae ke kon mena.’⁷ Dee mo ke nyi ε man nolo dana tobaale non o ne fare fa e yaa o ne kee o namense doo. Akpa tobaale non da lee nle man kon ne, o gbenjyoo non bee yako e nyi tisi kyaa bilen na n kedi ya.⁸ Mona o ne yako e bo nyi, ‘Desina n wose na n ke saa me balinoo weeneε fa man na n ke kyaa daa man maa di na maa nyoo, me tan na pena nyan mo n kaa di na n ke nyoo.’⁹ Kaboena nyi balee non waa do o tobaale non noo nyi o te yee kpene ken o be yako e nyi waa yee doo? Koa.¹⁰ Mena te doo fa emee mo, nyi akpa ε yee kpene kamase ken moo yako non nyi yaa yee ne, kabona yaa yako nyi de tan yee n tewuleewo, tom ken kabona nyi dee yee ne te de yee wo.”

Yesu kekyo balan kufu baale kawee yayam

¹¹ Yesu ka mo o nyee ban o ne gyu Gyerusalem donoo man ne, o tee wo Samaria na Galelia teelese wulu man.¹² Deban ken o na gyoo akura daale man ne, balan kufu baale ban bee wee kawee yayam ne konawo be kaa gyanee na e te be doowo sen lelem,¹³ kenje

be gyinaa be noo nyiaa, “De Gbenjyoo Yesu! Waaseda wii de waranjase!”

¹⁴ Yesu kena wo ken ne, o yako wo nyiaa “E mo ε wose kawola Wurubuaε saese ban.” Be kee gyuu ne te be kaweeε nan tanawo.

¹⁵ Be man nolo kena nyi o kawee te tan ne, o besewo kon Yesu gyan na o ne fae yeesa lese Wurubuaε yele.

¹⁶ Kenje o kaa bunawo Yesu nawootee do e noo. Na mena balee kei yee Samaria baale e.

¹⁷ Botoo te Yesu boosewo nyiaa, “Na balan kufu te me kyoo wo yee? Te nde balan kadaale akan ban?”¹⁸ Weera doo te noole kei waagen yena walan non o ba bese kon o kaa fa Wurubuaε karan?”¹⁹ Botoo te Yesu yako e nyiaa, “Koro na n ke ta, n keleedi doo te n nyinε kawee kekyo.”

Yesu kekolosi lee Wurubuaε gyoori ken wose man

Mateo 24:23-28, 37-41

²⁰ Wee daale ne Farasitena baale boose Yesu nyiaa, deban won ti te Wurubuaε gyoori ken gyae ke kon. Kenje Yesu tiranoo fa wo nyi, “Wurubuaε gyoori ken be gyae ke kon na ε kena ke na ε sia fonε nyi kee kon ya.²¹ Nolo be gyae waa yako non nyiaa ‘E kee, ken yaa kebo,’ yaa ke kyaa yenan daale ya! Nawolo nyi Wurubuaε gyoori ken kyaa ε man.”

²² Kenje Yesu yako o kaseela ban nyiaa, “Deban

daale gyae kekɔŋ ken ɛ ke gyae nyi ɛ ka bese naa maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon kekyaa man wee dokolon gba, mɔna ɛ be gyae ɛ kena ya.”²³ Balan baa yako ŋon nyiaa, “Ɔ kyaa kebo, yaa ɔ kyaa yenaŋ daale! Mɔna ɛ na yekii sila wɔ ya.²⁴ Nawolo nyi wee ken maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon maa bese kɔŋ nɛ, walaŋ kamase waa naa maŋ ŋgba mena ken ɔga ne ŋmaale adido te walaŋ kamase ne naa ka kenmanjee ken nɛ.²⁵ Mɔna kaboena nyi maa tangbɛɛ naa diyem nideli, na gyen wee kei balan ke bɛɛ maŋ pɛ.

²⁶ Mena ken be kɔŋ Nowa kekyaa man nɛ, mena mɔ te gyae ke kɔŋ maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon ka bese kɔŋ man.²⁷ Mena Nowa weeya ŋenaŋ man nɛ, na balan gyakaa bee dii na bɛɛ nyɔɔ, na ala na baala mɔ ne yala dɔŋa kelii deban ken Nowa ba gyoo adakaa ken man te lon ken waalewɔ kaa koe balan pou.

²⁸ Mena mɔ te yɛɛwɔ Lɔɔte kekyaa man. Balan gyakaa bee dii na bɛɛ nyɔɔ, na baale ne yɔɔ abɔɔ na baale mɔ ne lɛɛ, na baale ne duu abɔɔ na baale mɔ ne ma denɛɛ.²⁹ Mɔna wee ken Lɔɔte ba lee Sodom donɔɔ man nɛ, Wurubuare yela boalan na kpatakpela leewɔ adido kɔŋ kaa kpa Sodom donɔɔ pou.

³⁰ Mena mɔ te wee ken maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon maa bɛɛ lee nɛ gyae ke futaa balan.³¹ Mena wee kenan nɛ walaŋ kamase ŋon ɔ be

kyaa ɔ deni man ya te wa abɔɔ doo ɔ deni man nɛ, ɔ na bese gyu ka lese ŋa ya. Mena mɔ te walaŋ ŋon ɔ kyaa wɔɔman nɛ ɔ na bese gyu dɛɛ nyi ɔ kaa mo ɔ kolo ya.³² ɛ na wolee kpene ken be kɔŋ Lɔɔte wɛɛle dɔɔ nɛ ya.³³ Walaŋ kamase ŋon ɔ ne gyae nyi waa lɛɛ ŋon gbagba nyeedon na ke gyae ka lee ɔ nyinmaa man, mɔna walaŋ ŋon ɔ nyeedon da lee ɔ nyinmaa man lee maŋ dɔɔ nɛ waa bese nyin ke.³⁴ Mena dɔɔ mɛɛ yako ŋon ɛ ke nyii nyi mena wee kenan nelim nɛ balan bala baa doo dofɔŋon dokolon dɔɔ, mɔna Wurubuare waa mo ŋolo tina ŋolo yela.³⁵ Ala bala baa sen debodokolon bɛɛ nan abɔɔ, mɔna Wurubuare waa mo ŋolo tina ŋolo yela.³⁶ Mena mɔ te baala bala baa sen wɔɔman bɛɛ yɛɛ tom, mɔna Wurubuare waa mo ŋolo tina ŋolo yela.”

³⁷ Botɔɔ te ɔ kaseela ban bɔɔse e nyiaa, “De Gbengyoo, alen gbɛɛ te mena nombia ken pou gyae kekɔŋ?” Kenɛte Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Botɔɔ ken kolo punta doo nɛ, botɔɔ te bapɛtɛna ne yilaa.”

18

Lialo ŋolo na nombiadiiri ŋolo wose man dudu

¹ Kenɛte Yesu gyɔɔ dudu fa ɔ kaseela ban wola wɔ nyiaa, kaboena nyi baa fane wee kamase ken ba wose na yɔkɔse wɔ ya.

² Ɔ yako wɔ nyiaa “Donɔɔ daale man ne nombiadiiri ɲolo kyaawɔ ken ɔ bee yee Wurubuare ya, te ɔ be famene na walan mo ya. ³ Na lialo ɲolo mo kyaa donɔɔ kenan man. Ɔ ne kyaa kɔn nombiadiiri ɲon gyan kaa waase e wee kamase nyiaa, ‘Kee na n ke di daa na me walan ɲon daa na e be nyim ne nomba ɲan nideli fa man.’ ⁴ Nafɔ nombiadiiri ɲon beewɔ kelii deban daale, mona wole wole ne ɔ yako ɔ wose nyiaa, ‘Yee ampan nyi moɔ ne yee Wurubuare ya te moɔ famene na walan mo ya. ⁵ Mona alo kei nomba te poro man mena doo maa kee na maa di ɔ nomba ɲan nideli fa e, na ɔ be nyin gyem tisi me doo naase man diyem bela ya.’ ”

⁶ Botɔɔ te Yesu yakowo nyiaa, “E nyii kpene ken nombiadiiri kum kei be yako. ⁷ Akpaa mena na Wurubuare be gyae waa di nomba anokoare man fa ɔ balan ban bee wii baake e nelim na ka weese ne yee? E ne leedi nyi waa wɔɲee ɔ wose nyi ɔ be kyɔ wɔ yee? ⁸ Mee yako ɲon e ke nyii nyiaa, Wurubuare waa di nomba ɲan anokoare man fa wɔ bilen na waa yela baa di denjele. Te nyi akpaa man Deniwalan Bu ɲon ma bese kɔn na, balan baa kyaa teele kei doo ken baa lee man di?”

Farasii baale ɲolo na lempoolere ɲolo wose man dudu

⁹ Yesu besewɔ gyɔ dudu kei fa balan ban bee kee ba wose gyɔ konɔɔ nyi be gbeneɲ tenee Wurubuare siaman, te boɔ na mo walan kamase yee kolo ya ne nyiaa! ¹⁰ “Baala bala baale gyuu Wurubuare osom deni dinaa ken man be kaa fane. ɲolo yee Farasii baale e te ɲolo mo yee lempoolere e. ¹¹ Farasii baale ɲon korowo sen te ɔ fanewɔ kelee ɔ wose nyiaa, ‘Wurubuare mee fa neɲ karan nyi ma te yee nombiakumeyere e ɲgba balan akan ban ne ya. Moɔ yee ɲgba ɲmeelaten na balan kumee na kafontena yaa ɲgba lempoolere kei ne ya. ¹² Mee bake me noɔ betabola weeya nyetoro kamase man, te mee kpase ma kpene kamase ken mee nyim ne akpen kufu na me ta mo deken dokolon fa nyan Wurubuare.’ ¹³ Mona lempoolere ɲon doo, ɲon gyuuwɔ ka sen yenan ken nyi ɔ te gyina ɔ sia kee adido gba ya te ɔ moɔ ɔ nyinmaase gyakaa ɔ konɔɔ doo waranase man yako nyiaa, ‘Wurubuare, wii man nombiakumeyere kei waranase.’ ” ¹⁴ Kenɲe Yesu yakowo nyiaa, “Mee yako ɲon e ke nyii nyi ba ke fane tan ne, lempoolere ɲon te Wurubuare leewɔ do nyi ɔ gbeneɲ tenee ɲon Wurubuare siaman. Nawolo nyi walan kamase ɲon ɔ gyina ɔ wose adido na Wurubuare waa yokose e, te

walan kamase non o yokose o wose na Wurubuare waa gyina e adido."

Yesu kehira bia
Mateo 19:13-15; Maake
10:17-20

¹⁵ Wee daale balan baale moo be bia kon nyi Yesu waa mo o nyinmaa gyakaa be doo na waa hiraa wo. O kaseela ban kena mena ne, be manyan balan ban. ¹⁶ Kenje Yesu baake bia ban kon o gyan te o yakowo nyiaa, "E yela bia ban kekon me gyan, e na to wo gbese ya. Nawolo nyi Wurubuare gyoori ken ye balan ban bese yokose ba wose ngba bia kewo dinoo ne wui. ¹⁷ Ampan yaa mee yako non nyiaa, walan kamase non o te yokose o wose do Wurubuare tee ngba biikyaa e ya ne, o be gyae waa gyoo Wurubuare gyoori ken man korakora ya."

Yesu na kobate nolo wose man nambia

Mateo 19:16-29; Maake
10:17-30

¹⁸ Wee daale ne Gyudatena siamante nolo kaa boose Yesu nyiaa "De Gbengyoo kpaakpaa, won te maa ye na maa nyin nyeedon kek-paa ken?" ¹⁹ Botoo te Yesu boose e nyiaa, "Won doo te n ne baake man walan kpaak-paa? Lee Wurubuare wole ne walan kamase be kyaa ken o ye walan kpaakpaate e ya." ²⁰ Ngba n gyen Wurubuare mmaraase nan ne yako nyi, "Na lee n baale yaa n weele wole ya, na ko walan

ya na nmele ya, na kara n doo noo ya. Bu n kya na na naa ne?" ²¹ Kenje balee non mo tiranoo nyiaa "Me wulaa mee di mmaraase kenja pou doo leenan me biate" ²² Yesu ke nyii o noowoya nan ne o yako e nyiaa, "Ta bese ka nen kolo dokolon koon n ke ye. Gyu ke yoo nya aboo nan pou n dana ne na n ka mo koba ken kpelee ayematena na n ke kon kaa sila man. N ye mena na n ke nyin aboo kpaakpaa see n wose Wurubuare gyan adido." ²³ Balee non ke nyii nambia kenja ne, takaa e nideli nawolo nyi o dana aboo burum. ²⁴ Kenje Yesu geseewo ke e te o yakowo nyiaa, "Gyae ke ye don fa ban be dana koba ne nyi baa gyoo Wurubuare gyoori ken man. ²⁵ Mee yako non e ke nyii nyiaa, gyae ke ye don fa ban be dana koba ne nyi baa gyoo Wurubuare gyoori ken man, kela nyi kurumoo ka gyoo narale boo man lee."

²⁶ Balan ban ke nyii nambia kenja ne be boose e nyiaa, "Nyi nne te doo na, amote ne gyae la waa nyin nyeekelee baa?"

²⁷ Kenje Yesu tiranoo nyiaa, "Kpene ken deni-walan be gyae waa tale ye ya ne, Wurubuare doo waa tale ye." ²⁸ Botoo te Pita yakowo nyiaa, "De gbengyoo, daa doo de te tina kpene kamase ken de dana ne yela, te de donje de silana nen." ²⁹ Kenje Yesu yako

wɔ nyiaa, "Mεε yako ηon ε ke nyii nyiaa, walaη kamase ηon ɔ be tina ɔ dekpaηalan yaa ɔ wεεle yaa ɔ naabia yaa ɔ kya na ɔ naa yaa ɔ bia yela lee Wurubuare gyoori keη dɔɔ ne, ³⁰ waa bese nyiη ηa burum kpu gyη weeya keηa man, na waa bese nyiη nyeedoη kekpa wεe daale."

Yesu besewɔ kolosi lee ɔ yerη na ɔ kefoη wose man

Mateo 20:17-19; Maake 10:32-34

³¹ Wee daale ne Yesu baake ɔ kaseela kufu bala baη lee yenη te ɔ yako wɔ nyiaa, "Dee gyu Gyerusalem donɔɔ man baa, te kpene kamase keη Wurubuare akpenkpenγγɔɔra be ηmarase lee maη Deni-walaη Bu ηon wose man ne, gyae ke kɔη mena. ³² Baa mo maη do balan baη ba te yeε Gyudatenawɔ ya ne nyiηmaa man, na baa kulu maη na baa tee maη na baa tɔ nɔɔloη woli maη na baa tuku maη na baa ko maη. ³³ Mɔna weeya atoorote keη ne, Wurubuare waa gyuuu maη lee yerη man."

³⁴ Yesu kaseela baη te nyii nombia keηa man ya, nawolo nyi Wurubuare ta lese ηe man wola wɔ ya mena dɔɔ be te nyii ηe man dokoloη man ya.

Yesu kekyɔ siayεεsate ηolo kawee

Mateo 20:29-34; Maake 10:46-52

³⁵ Yesu keε benaa Gy-eriko donɔɔ man ne, na siayεεsate ηolo kyaa

gbεεnaa man ɔ na solee abɔɔ. ³⁶ ɔ ke nyii balan burum baη keε lam ne, ɔ boose wɔ nyi woη kɔηala? ³⁷ Keηte balan baη yako e nyiaa "Yesu Nasarete baale ηon ne laηa laa." ³⁸ Botɔɔ te ɔ gyinaa ɔ nɔɔ baake nyiaa, "Yesu, Defidi ɔ naanabii! Wii me waraηase!" ³⁹ Balan baη be doηεε siaman ne ηmanyη e nyi waa wu ɔ nɔɔ. Mɔna nenεε gba te ɔ desinaa fae yeesa nedoη nyiaa, "Defidi ɔ naanabii! Wii me waraηase." ⁴⁰ Mena dɔɔ Yesu seηawɔ te ɔ yakowɔ nyi baa mo siayεεsate ηon kɔη ɔ gyaη. ɔ ka benaa e ne, Yesu boose e nyiaa, ⁴¹ "Woη te n ne gyae nyi maa yeε fa neη?" Keηte siayεεsate ηon tiranɔɔ nyiaa, "Me Gbenγγoo, mεε gyae me sia ke gyuuu." ⁴² Keηte Yesu yako e nyiaa, "N sia dee gyuuu na n kena. N ke lee maη di dɔɔ te n nyiηa kawee kekyɔ." ⁴³ Debokenaη man te ɔ sia gyuuu wɔ, te ɔ naawɔ te ɔ sila Yesu na ɔ na lese Wurubuare yele. Balan dikpii keη pou kena ne, baη mɔ lese Wurubuare yele.

19

Yesu na Sakio wose man nombia

¹ Yesu ke gyu ka gyoo Gyeriko donɔɔ man ɔ ne lam ne, ² na balee ηolo kyaa botɔɔ keη ɔ yele yena Sakio. ɔ yeε lempoolεera kegyia e te ɔ dana kɔba mɔ nideli. ³ Sakio kei gyawɔ nyi waa

naa Yesu mōna ɔ yɛɛ walan dugunɛ e dɔɔ ɔ te tale naa e ya, nawolo nyi balan ban boe. ⁴ Mena dɔɔ ɔ kyanja gbɛɛ gyu siaman ka gyeɛ dan daale, na waa nyin naa e nawolo nyi botɔɔ te Yesu waa kaa mo. ⁵ Yesu kelii dan ken tɛɛ nɛ ɔ gyinaa ɔ sia kɛɛ adido te ɔ naa Sakio te ɔ baake e nyiaa, "Sakio tisi kɔɛn bilen, nawolo nyi gyeɛn n dɛɛ te maa soo." ⁶ Mena dɔɔ Sakio mɔ tisiwɔ bilen kɔɛn te ɔ lɛɛ Yesu gyon man. ⁷ Balan ban pou bɔɔ naa nɛ fiasɛɛ bɛɛ ɲorokotee nyi, "Balee kei ne gyu ɔ kaa soo nombiakumɛɛyɛere kei." ⁸ Be ke gyu ka gyoo Sakio dɛɛ nɛ, ɔ korowɔ kaa seɛ balan ban siaman te ɔ yako Yesu nyiaa, "De Gbenɲgyoo kɛɛ, maa kpase ma abɔɔ ɲan pou me dana nɛ yaale fa ayematena. Te akpaa me te sisii ɲolo na maa tɔ e betabonaara kpu" ⁹ Kenɛte Yesu yako Sakio nyiaa, "Gyeɛn Wurubuaɛ te lɛɛ ɛmɛɛ na n dekanalanmantena pou nyee, nawolo nyi nyan mɔ n yɛɛ Aberaham ɔ naanabii e. ¹⁰ Nawolo nyi man Deniwalan Bu kɔɛn me kaa kɛo na maa lɛɛ ban bɔɔ yoo nɛ nyee."

*Yesu kegyɔ dudu lee kɔba
bia ɲaale wose man*

Mateo 25:14-30

¹¹ Balan ban kee tei mena nombia kenja nɛ, Yesu besewɔ gyɔ dudu fa wɔ nawolo nyi bɛɛ benaa Gyerusalem donɔɔ man, na balan gyeɛn

nyi Wurubuaɛ gyoori ken gyae ke bɛɛ lee debokenan man. ¹² Mena dɔɔ Yesu yakowɔ nyiaa, "Balee ɲolo kyaawɔ ken ɔ yɛɛ gyooro bu e, te ɔ korowɔ gyu tɛɛle daale dɔɔ lemlem ɔ kaa di gyoori na waa bese kɔɛn. ¹³ Deban ken ɔ ne gyae waa gyu nɛ ɔ baake ɔ tewulɛɛ kufu baale te ɔ faa wɔ kɔba kyɛɛkyɛɛ te ɔ yako wɔ nyiaa, 'ɛ mo kɔba kei besena ɛ wose kelii deban ken maa bese kɔɛn.' ¹⁴ Mōna ɔ dɛɛtena ban bɛɛ gyae ɔ nombia ya, mena dɔɔ be kpila balan gyu keyako donɔɔ ken man ɔ ne gyu nɛ kegyiise nyiaa, 'De bɛɛ gyae balee kei kaa bese de gyoo ya.' ¹⁵ Mōna kegyiise ban see balee ɲon gyoo te ɔ besewɔ kɔɛn ɔ dɛɛ. ɔ ka bese kɔɛn nɛ ɔ kpi-lawɔ baake ɔ tewulɛɛ ban ɔ be fa wɔ kɔba nɛ nyi baa kɔɛn, na waa kɛɛ kpene ken bɔɔ nyim gyakaa be kɔbase ɲan dɔɔ. ¹⁶ ɔ tobaale gyanɲbate ɲon kɔɲawɔ kaa yako e nyiaa, 'Me gbenɲgyoo, kɔba ken n ba mo fa man nɛ ta lola kufu kpu na bene ken.' ¹⁷ Kenɛte ɔ gbenɲgyoo ɲon yako e nyiaa, 'Nyan na keyɛɛ, n yɛɛ tobaale kpaakpaate e! Mena ken n be di anokoare abɔɔ peperee kenja man dɔɔ nɛ, maa yela n ke kɛɛ donɔɔse kufu dɔɔ fa man.' ¹⁸ ɔ tobaale balate ɲon mɔ kɔɲawɔ kaa yako e nyiaa, 'Me gbenɲgyoo, n kɔba ken n ba mo fa man nɛ ta lola anɔɲ kpu na bene ken.' " ¹⁹ Botɔɔ te ɔ

yako e nyiaa, "Nyanj mo n ke kee donooose anonj doo fa manj." ²⁰ Kenje o tobaale njolo mo konyawo kaa yako e nyiaa, "Me gbengyoo, n koba kenj n ba mo fa manj ne yaa, ma moo ke kpanj na kakyengbelaa ka weese. ²¹ Nawolo nyi na mee yee nenj nyi n nombia dana donj. N na mo kpene kenj te yee n wui ya, te n ne ko aboo njan n te duu ya ne mo." ²² Kenje o gbengyoo njon yako e nyiaa, "N yee tobaale kum e, nyanj gbagba n noowoya te maa mo bu nenj foo. N gyenj nyi me nombia dana donj te mee mo kpene kenj te yee me wui ya, te mee ko aboo njan me te duu ya na, ²³ wonj doo te n ta mo me koba kenj ka do koba deese man na me konj na, me kaa lee kenj na ka lonj kenj ya?" ²⁴ Botoo te be gbengyoo njon yako banj ba senje botoo ne nyiaa, "E leo koba kenj lee o gyanj na e ka mo fa walanj njon o koba ba lola kufu kpu ne."

²⁵ Kenje o tewullee banj yako e nyiaa, "De gbengyoo, ngba njon wulaa o dana koba burum?"

²⁶ Botoo te be gbengyoo njon tiranoo fa wo nyiaa, "Mee yako njon e ke nyii nyi walanj kamase njon o wulaa o dana aboo burum ne baa mo njaaale kpu e bela. Te walanj kamase njon o betanj ya ne, kyomii kenj gba o dana koranj ne baa leo ke lee o nyinjmaa man. ²⁷ Te me kolala banj ba te gyae nyi maa di gyoori be doo ya ne, e mo wo konj

na e kaa koe wo me siaman kebo."

Yesu kegyu Gyerusalem gyoorobiiri man

Mateo 21:1-11; Maaake 11:1-11; Gyon 12:12-19

²⁸ Yesu keyako nombia kenja tanj ne, o teewo balan banj siaman te ba moo ba nyee banj bee gyu Gyerusalem donoo man. ²⁹ O kee benaa Betifagi na Betani donooose njan kyaa oliifi bula kenj tenja man ne, o kpila o kaseela banj man balan bala ³⁰ nyiaa, "E gyu akuraa kenj kyaa e siaman ne man. E betaa e na gyoo ke man pe ne, e kena afurum bu njolo kpanyee kenj walanj na walanj te kyaa ta o doo see ya. E booli e na e ka mo e kona manj kebo. ³¹ Akpaa njolo de boose njon nyi, 'Weera doo te e ne booli e?' na 'E yako e nyi de Gbengyoo Yesu ne gyae na e.' " ³² Kenje banj Yesu be kpili ne gyuuwo kena afurum bu njon kpanyee ngba mena kenj o be yako wo ne. ³³ Be kee booli afurum bu njon ne o gbengyoo boose wo nyiaa, "Weera doo te e ne booli ma afurum bu njon?" ³⁴ Kenje be tiranoo fa e nyiaa, "De Gbengyoo Yesu ne gyae na e." ³⁵ Te ba moo afurum bu njon kona Yesu. Botoo te o kaseela banj moo be kanyanse gyakaa afurum bu njon doo te be gate Yesu gyakaa o doo. ³⁶ Yesu kekyaa o doo o ne gyuu ne, baale felee be kanyanse lo gbena man fa e.

37 Yesu kee gyoo Gyerusalem donoo man, te o ka benaa na botoo ken gbɛɛ ken be tisi lee oliifi bula ken nyee man ne kon ka tena man ne, o silala burum ban pou sia gyeewo te be fiasɛɛ bɛɛ fae yeesa lese Wurubuare yele gyon man lee nombia dinaana na gyakolon nombia nan boo naa ne doo. 38 Be fae yeesa yako nyiaa,

“E fa dɛɛ lese gyoo non o ne kon
de Gbɛngyoo Wurubuare yele man ne yele.

Wosefɛɛrenɛ dɛɛ kyaa adido, te Wurubuare non o kyaa adido mo ne gyoorobiiri dɛɛ kaboena e.”

39 Na Farasiitena baale kpue na balan ban be silana e ne te be yako Yesu nyiaa, “De Gbɛngyoo, to n silala ban nyi baa wu be noo.” 40 Kenɛte Yesu yako wo nyiaa, “Akpa balan kewo de wu be noo koran ne, boya gyae ke fae yeesa lese Wurubuare yele.”

Yesu kewii fa Gyerusalemtena

41 Yesu ka benaa Gyerusalem donoo te o kena ke ne, o wiiwo fa ke, 42 kenɛte o yakowo nyiaa, “Nafɔ akpaɛ emɛɛ Gyerusalemtena den gyen kpene ken gyae ke fa non wosefɛɛrenɛ gyen wee kei ne, nafɔ na dei. Mona e ba gyen ke ya! 43 Te weya naale gyae kekɔn ken e kolala baa kilisi non, na baa to non do lee yenan kamase.

44 Na baa wolɛɛ emɛɛ na e donoo ken pou ken nyi boe na boe be gyae ke gyakaa ke doo doo ya, nawolo nyi deban ken Wurubuare be kon nyi o kaa lee non ne e bɛɛ e bo.”

Yesu kegegi abooɔɔra Wurubuare osom deni dinaa ken man

Mateo 21:12-17; Maake 11:15-19; Gyon 2:13-22

45 Kenɛte Yesu gyuuwo ka gyoo Wurubuare osom deni dinaa ken dekanalan man. Na balan ne yoo aboo botoo te o gegi wo, 46 te o yako wo nyiaa, “Wurubuare nombia anmarasenɛ see ne yako nyi Wurubuare kpa, ‘Me deni dinaa ken gyae ke yɛɛ botoo ken baa fane.

Mona emɛɛ ta besena ke yɛɛ nmɛɛlatena dɛɛgyanɛe!’ ”

47 Wee na wee na Yesu ne kyaa wola balan Wurubuare nombia Wurubuare osom deni dinaa ken man. Te saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala na donoo kegyiise ban gyae gbɛɛ nyi baa ko e. 48 Mona be ta gyen gbɛɛ ken baa mo kyan e ya, nawolo nyi na balan ban pou ne tei o nombia nan o na wolo ne nideli ken boo ne gyae na ke lan wo ya.

20

Ba kebɔɔse Yesu o don wose man nombia

Mateo 21:23-27; Maake 11:27-33

1 Wee daale Yesu ke kyaa Wurubuare osom deni dinaa

kenj man ɔ na wola balan nombia te ɔ ne kolosi Wurubuarɛ nombia kpaakpaa ŋan fa wɔ nɛ, saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala na donɔɔ kegyiise kɔŋawɔ ɔ gyan² kaa boose e nyiaa, “Yako daa, donj wonji yaa n dana n ne yɛɛ mena abɔɔ kenja pou? Amɔte faa na neŋ mena donj kenan?”³ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Manj mɔ ne gyae maa boose ŋon nombii dokolonj.”⁴ Gyɔn Wurubuarɛ lonkesɔ kenj ɔ be sɔ balan nɛ, lee Wurubuarɛ gyanj yaa balan gyanj?”⁵ Botɔɔ te be lɛɛ anmaarenj na donja nyiaa, “Wonj te dɛɛ yako? Akpaa de yako nyi ka lee Wurubuarɛ gyanj na, waa boose daa nyi wonj dɔɔ te da te lɛɛ Gyɔn nombia ŋan di ya?”⁶ Te akpaa de yako nyi ka lee balan gyanj na, balan dikpii kɛwɔ pou baa funjii daa boya. Nawolo nyi bɛɛ lɛɛ di nideli nyi Gyɔn yɛɛ Wurubuarɛ dekpenkpenjgyɔɔre e.”⁷ Mena dɔɔ be tiranɔɔ fa Yesu nyiaa “Dɔɔ gyen botɔɔ kenj kɔɔ lee ya.”⁸ Kenjte Yesu mɔ yako wɔ nyiaa, “Akpaa mena na, manj mɔ ba wola ŋon me donj kenj da lee ya.”

Paasetena baale dudu

Mateo 21:33-46; Maake 12:1-12

⁹ Botɔɔ te Yesu gyɔɔ dudu kei fa balan banj nyiaa, “Wɔɔfarale ŋolo fara wɔɔ te ɔ duu daasebia ŋaale ŋan ŋe yɛɛ ŋgba akutuse te bɛɛ baake ŋa nyi gerepo nɛ, te ɔ moo ŋa do paasetena baale

nyinmaa man nyi baa kɛɛ ŋe dɔɔ, te ɔ korowɔ gyu tɛɛle wole daale man lemlem ke kyaa botɔɔ kyare.¹⁰ Debanj kelii nyi bɛɛ kɔ daasebia ŋan nɛ, ɔ kpila ɔ tobaale ŋolo gyu paasetena banj gyanj nyi baa fa e ɔ wui nɔɔ. Botɔɔ te paasetena banj tuku tobaale ŋon, te be tina e yela ɔ lanjawɔ nawɔɔ kufu nyinmaase kufu.¹¹ Wɔɔte ŋon besewɔ kpila tobaale wole bela, mɔna be tuku ŋon mɔ do e desɛŋ te be yela e ɔ lanjawɔ nawɔɔ kufu nyinmaase kufu.¹² Botɔɔ te ɔ besewɔ kpila tobaale baatorote, mɔna be tuku ŋon mɔ do e gyamɛɛ te be gegi e lee wɔɔ kenj man.”

¹³ Kenjte wɔɔte ŋon yakowɔ nyiaa, “Wonj te maa yɛɛ? Maa kpila manj gbagba me tɔɔman lolo bu, mberem ŋon na baa bu e.”

¹⁴ Mɔna paasetena banj kena bu ŋon nɛ be yako donja nyiaa, “Kei yena bu ŋon waa di ɔ kya abɔɔ ŋan. ɛ yela dɛɛ ko e na wa abɔɔ ŋan ka bese de wui.”¹⁵ Mena dɔɔ be wɔŋee e lee wɔɔ kenj man ka ko.

Kenjte Yesu boose wɔ nyiaa, “Wonj te ɛ ne lɛɛdi nyi wɔɔte ŋon waa yɛɛ paasetena banj?”¹⁶ “Waa kɔŋ na ɔ kaa ko paasetena benanj, na waa mɔ wɔɔ kenj do balan wɔlɛɛ nyinmaa man.”

Debanj kenj balan banj be nyii nombia kenja nɛ be yakowɔ nyiaa, “Wurubuarɛ na yeli kekɔŋ mena ya.”

17 Kenje Yesu kεε wɔ te ɔ
boose wɔ nyiaa,

“Nyi akpaa mena na,
sena te ε ne nyii Wu-
rubuare nombia kenja
aseε?

‘Boe ken deni maara ban be
bεε nε,
ta bese mokɔɔ kasee boe
ken ne yeli deni ken
ne yεε doj.’

18 Walaŋ kamase ŋon ɔ yale
boe kei doo na,
ke gyae ke keretii e
kpetekpetekpete.

Te nyan walaŋ kamase ŋon
mo boe ken de yale n
doo na,
nyan ke petεε.”

*Ba kebɔɔse Yesu lee lem-
poo keto wose man*

*Mateo 22:15-22; Maake
12:13-17*

19 Botɔɔ na saese kegyi-
ise na Gyudatena mmaraa
wolala ban gyae gbεε baa
kyan Yesu debokenan man.
Nawolo nyi ba gyen nyi ban
yaa ɔ gyoo dudu ken, mona
na bee yee balan ban. 20 Ken
doo ba moo be sia gyakaa
ɔ doo. Botɔɔ te kegyiise
ban gyae kɔba fa balan te
be kpila wɔ nyi baa yεε
ba wose ŋgba be yεε balan
kpaakpaawɔ nε na baa deke
Yesu, na be kaa teese ɔ
nooman na baa nyin lese
e fa gyoo dinaa ŋon ɔ ne
di be doo nε. 21 Kenje

balan ban gyuuwɔ ke boose
e nyiaa, “De Gbengyoo, da
gyen nyi kpene ken n ne
yako te n na wolo mo nε yεε
ampan. Da gyen nyi n bεε
kεε walaŋ siaman ya, mona

n na wola balan Wurubuare
gbεeneŋ kpaakpaa ŋan bo
na anokoare. 22 Dei nyi

dεε tɔ lempoo fa Romantena
gyoo dinaa ŋon yaa de na tɔɔ
ya?” 23 Yesu kena ba adao
ŋan bee dii nε ɔ yako wɔ
nyiaa, 24 “ε mo kɔbabii ken
daale kɔŋ maa kεε. Amote
nyee na ɔ yele gyakaa la ke
doo?” Botɔɔ te be tiranɔɔ
nyi “Romantena gyoo dinaa
ŋon.” 25 Mena doo Yesu yako
wɔ nyiaa, “Mena na kpene
ken yεε Gyoo dinaa ŋon wui
na ε mo fa e, te kpene ken
yεε Wurubuare mo wui na
ε mo fa e.” 26 Kpene ken ɔ
be yako nε doo ba te tale mo
ɔ noowoya ŋan kyan e balan
ban siaman ya. Mena doo ɔ
noowoya yεε wɔ gyakolon te
be wuu be noose.

*Yesu kawola lee yen wole
kefon wose man*

*Mateo 22:23-33; Maake
12:18-27*

27 Kenje Sadukiitena ban
bεε yako nyi yen wole kefon
be kyaa ya nε man baale
kɔŋawɔ Yesu gyan kaa boose
e nyiaa, 28 “De Gbengyoo,
de naana Mosesi ŋmarase
mmaraa kei fa daa nyi, ‘Ak-
paa walaŋ ŋolo ɔ kegyia yaa
ɔ naabu da yem tina ɔ wεεle
yela te be ta lola bia ya na,
kaboena nyi ŋon ɔ kyaa nε
waa mo lialo ŋon yala na
baa lola bia yere ŋon yele
man.’ 29 Kɔŋawɔ nyi baala
nyetooro baale kyaawɔ te
be kegyia ŋon yala alo te
ɔ yenawɔ ken ɔ ta lola bia
ya. 30 Botɔɔ te balate ŋon

mɔ yala alo ɲon, ³¹ te ba-
toorote ɲon mɔ mena. Balaɲ
nyetooro kɛwɔ pou yala alo
kei te ba yekeewɔ, mɔna
be man ɲolo na alo ɲon
ta lolo ya. ³² Kenan wole
na te alo ɲon mɔ yenjawɔ.
³³ Mena dɔɔ wee ken Wuru-
rubuare waa gyuuu balan
ban pou bɔɔ yem ne lee
yen man na, baala nyetooro
kɛwɔ ban bɔɔ yala alo kei
gyanɛe ne, be man wonɲi te
alo ɲon waa yɛɛ ɔ weele?"

³⁴ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ
fa wɔ nyiaa, "Bɛɛ mo ala
ban be kyaa tɛɛle kei dɔɔ
ne fa yale te baala ban mɔ
be kyaa tɛɛle kei dɔɔ ne ne
yala ala, ³⁵ mɔna balan ban
be kaboena nyi Wurubuarɛ
waa gyuuu wɔ lee yen man
na baa kyaa kekpaakekpa
ne, baala be gyae baa yala
ya te bɔɔ gyae baa mo ala
mɔ fa yale deban wole kenan
man ya. ³⁶ Yen be tale ko
wɔ bela ya nawolo nyi be yɛɛ
ɲgba Wurubuarɛ kpilala ne.
Be yɛɛ Wurubuarɛ biawɔ,
nawolo nyi ba te fom lee yen
man. ³⁷ Mosesi mɔ torowɔ
yako nyiaa, balan ayenjan
baa fon lee yen man. Na-
wolo nyi deban ken ɔ be naa
deponfa ken ne kpaa ne ɔ
yakowɔ nyiaa, de Gbenɲyoo
Wurubuarɛ yena Aberaham
na Asiki na Gyekɔpo Wuru-
rubuarɛ. ³⁸ Kei nawolo
baa nyiaa, ɔ yɛɛ balan
ban be kyaa na be sia ne
Wurubuarɛ e. ɔ te yɛɛ
woya Wurubuarɛ e ya, na-
wolo nyi Wurubuarɛ sia-
man na ɔ balan pou de-

lena." ³⁹ Botɔɔ te Gyu-
datena mmaraa wolala ban
baale yakowɔ nyiaa, "De
Gbenɲyoo, n tiranɔɔ nideli."
⁴⁰ Mena dɔɔ ɲolo te tale gyɔ
ɔ konɔɔ bɔɔse e nombii bela
ya.

*Amote yena nyeeleere
Kristo ɲon?*

*Mateo 22:41-46; Maake
12:35-37*

⁴¹ Kenɲe Yesu bɔɔse wɔ
nyiaa, "Sena te baa tale
yako nyi nyeeleere ɲon Wuru-
rubuarɛ be yako see nyi waa
kɔɲ ne yɛɛ gyoo Defidi ɔ
naanabii e? ⁴² Nawolo nyi
gyoo Defidi gbagba yakowɔ
nɔɔnɛɲ tɔne ken man nyiaa,
'De Gbenɲyoo Wurubuarɛ
ɲon yako me
Gbenɲyoo nyi

"Tisi kyaa me dunolun
dɔɔ,

⁴³ kelii deban ken maa mo n
kolala ban do n tɛɛ." '

⁴⁴ Gyoo Defidi baake
nyeeleere ɲonan nyi ɔ
Gbenɲyoo. Akpaa mena
na, sena te nyeeleere ɲonan
waa bese gyoo Defidi ɔ
naanabii?"

*Yesu kefaree ɔ silala lee
Gyudatena mmaraa wolala
ban wose man*

*Mateo 23:1-36; Maake
12:38-40*

⁴⁵ Balan ban pou kee tei
Yesu ne ɔ yako ɔ kaseela
ban nyiaa, ⁴⁶ "ɛ keɛ ɛ
wose nideli na Gyudatena
mmaraa wolala ban. Bɛɛ
gyae kegbase dɔɔlon nyinjan
keta do kila, te bɛɛ gyae
balan ke bunji do wɔ nɔɔ
balan dɛɛgyanɛe man, te

bεε gyae akyaese kpaakpaa Gyudatena osom denεε na be dεεgyanεε di gyon man. ⁴⁷ Bεε beo liala leo ba aboo njan be dana nε. Bεε fane kyare na baa mo beo balan nyi be yεε balan kpaakpaawo." Wurubuare wawon mena balan kewo dinoo denjela nideli kela walan kamase.

21

Lialo diyemte non koba kado

Maake 12:41-44

¹ Yesu kekyaa Wurubuare osom deni dinaa ken man nε, o gyinaa o nyee na o naa kobatena keε mo be koba kaa do koba adakaa ken man, ² te o naa lialo diyemte nolo mo moo kobasebia ala kaa do koba adakaa ken man. ³ Botoo te Yesu yakowo nyiaa, "Ampan yaa mee yako non nyi lialo diyemte kei ta do koba kela balan akan ban pou. ⁴ Nawolo nyi ban pou boo do koba nε, ba lese kyomii bo lee njan be dana nε man. Mona lialo kei na o diyem koran na, o moo koba ken pou o dana nε kaa do."

Yesu kekolosi lee Wurubuare osom deni dinaa ken kewoleε wose man

Mateo 24:1-21; Maake 13:1-19

⁵ Na Yesu kaseela ban man baale ne kolosi Wurubuare osom deni dinaa ken kyeo na mena ken boo mo boya kpaakpaa nyinjan ma ke, na aboo kpaakpaa njan balan ba mo kaa fa Wurubuare te boo mo desina deni kenan nε

wose man nombia. Kenje Yesu yako wo nyiaa, ⁶ "Aboo njan pou ε ne naa kebo nε, deban daale gyae kekon ken baa tekerii ne popou lo ken nyi ε be gyae ε kena boe na boe yakaa ke doo doo ya." ⁷ Kenje o kaseela ban boose e nyiaa, "De Gbenjyoo, deban wonti te mena nombia kenja gyae kekon? Won ne gyae la ke yεε na kawola nyi deban ken nombia kenja gyae ke kon nε te lii?"

⁸ Botoo te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "E keε ε wose nideli nyi nolo na beo non ya. Nawolo nyi balan burum baa kon ma yele man nyi, 'Ban yena man nyeeleere non,' na baa yako non nyi 'Deban ken te lii.' Akpaa ε nyii mena na ε na sila wo ya. ⁹ Te akpaa ε nyii yoo na yoo nombia na ε na yeli gyakolon kekyan non ya, nawolo nyi kaboena nyi mena nombia kenja pou deεkon. Mona kenja bεε wolo nyi deban otomante ken gyae ke kon debokenan man ya."

¹⁰ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, "Tεεlese gyae ka koro yokii na donja, te gyoonen mo baa yokii na donja. ¹¹ Tεεle gyae ke wosi, tanam dinaa gyae ke yala tεεlese doo te kawese mo gyae ke gbiki tεεlese doo. Gyakolon nombia na nombia dinaana gyae ka lee adido kon.

¹² Mona pete kenja pou kekon nε, lee man doo baa kyan non na baa naase non diyem. Baa mo non fa Gyudatena osom denεε man

kegyiise na gyoonen na gyoonen kegyiise na baa di ε nombia na baa do ηon denεε man. ¹³ Kεηa gyae ke yela ε kenyin gbεε kolosi Wurubuare nombia kpaak-paa ηan fa wɔ. ¹⁴ Mɔna ε yela ke doo ya agyuen man nyiaa, te yεε keη ε ka yeyεε na nombii keη ε ka mo kolosi lese ε nɔɔse ya, ¹⁵ nawolo nyi man ne gyae la maa wola ηon nombia ηan ε ke yako. Na maa fa ηon nyansa keη ε kolala be gyae baa tale seη ε siaman nyi εmεε na wɔ kedi nombia ya. ¹⁶ Emεε gbagba ε kyao na ε naɔ na ε naabia na ε lonɔna na ε gyoona ne gyae la baa lese ηon fa, na baa koe ε man baale. ¹⁷ Lee man dɔɔ balan pou baa kola ηon. ¹⁸ Mɔna ε nyeenyɔɔse dokolon koran gba be gyae ka yo ya. ¹⁹ E seη keηkeη ε keλεεdi man kelii ɔto na, ε ke nyin nyeedon.”

Yesu kekolosi lee mena keη baa wɔλεε Gyerusalem donɔɔ ne wose man

Mateo 24:15-21; Maake 13:14-19

²⁰ Keηte Yesu yako wɔ nyi, “Deban keη ε naa yoonɔɔtɔna de kaa kilisi Gyerusalem donɔɔ ne, botɔɔ te ε ka gyeη nyi ka kewɔλεε ta benaa.

²¹ Akpaa de kɔη mena na balan ban be kyaa Gyudia tεεle man ne, baa yeu gyu bulase dɔɔ te ban mɔ be kyaa Gyerusalem donɔɔ man ne baa lee ke man, te ban mɔ be kyaa ka yenaase ne be na bese kɔη donɔɔ

keη man ya. ²² Nawolo nyi kei yena denεεle kewɔη keη gyae ke kɔη ηgba mena keη Wurubuare nombia anmarasen seη ηan be yako ne. ²³ Weeya ηenan man ne, fulεetena na talabose baa laako. Nawolo nyi kayeyεε dinaa gyae ke kɔη tεεle kei dɔɔ, na Wurubuare denεεle kewɔη kekɔη balan kewɔ dɔɔ. ²⁴ Baa mo sila ko balan ban baale, na baa kyan baale keto deni tεεlese wɔλεε dɔɔ. Balan ban ba te yεε Gyudatenawɔ ya ne baa di Gyerusalem donɔɔ dɔɔ kelii deban keη Wurubuare ba seη ne.”

Deniwalan Bu ηon ka bese kɔη

Mateo 24:29-31; Maake 13:24-27

²⁵ Keηte Yesu yakowɔ nyiaa, “E kena gyakolon nombia weese na gyaalan na kyolobiise man, te gyakolon gyae ka gyoo tεεle kei dɔɔ balan pou te bɔɔ gyae baa gyeη kpene keη baa yεε ya, lee mena keη epo ne muusu te keε gyɔɔ nedon ne dɔɔ.

²⁶ Deban keη beε wɔλεε na nombia ηan gyae ke yεε tεεle kei dɔɔ ne, gyakolon gyae ke yela balan woya ke yekii lee be man, nawolo nyi abɔɔ ηan ηe kyaa adido te ηe dana don ne pou gyae ke wosi. ²⁷ Deban kenan ne, ε kena man Deniwalan Bu ηon ta mo don na gyoorobiiri lee ηɔma man adido mεε kɔη. ²⁸ Akpaa ε naa abɔɔ keηa ne kɔη na ε koro seη na ε ke

kpaŋ ε gbegyase, nawolo nyi ε nyeekelee ta benaa.”

Fiigi dan keŋ dudu

Mateo 24:32-35; Maake 13:28-31

²⁹ Kenŋe Yesu gyoo dudu fa wɔ nyiaa, “ε keε fiigi dan keŋ na daase akan ŋan pou. ³⁰ Akpaa ε naa ŋgba ŋe tombia ne pɔɔkee na, ε gyeŋ nyi dekpao ta benaa. ³¹ Mena mo te akpaa ε naa mena aboo keŋa ne koŋ na, ε gyeŋ nyi Wurubuaε gyoori keŋ ta benaa. ³² Ampan yaa mee yako ŋon nyiaa, mena duulun kei be gyae ke munu pɛte aboo keŋa pou ke koŋ ya. ³³ Adido na teele kei pou gyae ke gyu ɔto, mona me noowoya ŋan doo ŋan gyae ke kyaa kekpaakekpaa.”

³⁴ “ε keε ε wose doo nideli! ε na yeli teele kei doo aboo kegyae ka bere ε sia ya. ε na mo solon kenyo do ε wose ya. ε na gyueŋ teele kei doo nombia bein, na wee keŋ be nyin koŋ kaa futaa ŋon ya. ³⁵ Nawolo nyi mena wee kenan gyae ke koŋ teele kei balan pou doo. ³⁶ Mena doo ε keε ε wose doo nideli deban kamase na ε ke fane na ε kenyin tale lese ε wose lee nombia ŋan pou gyae ke koŋ ne man, na ε ke nyin tale seŋ maŋ Deniwalan Bu ŋon siaman.”

³⁷ Wee kamase na, Yesu na wolo Wurubuaε osom deni dinaa keŋ man te balinoo de lii na ɔ ne gyu ke doo oliifi bula keŋ doo. ³⁸ Tee de naa nebo nebo na, balan ban pou ne gyu ke yilaa Wurubuaε

osom deni dinaa keŋ man na baa nyii ɔ nombia ŋan.

22

Gyudase Isekarote kalese Yesu fa

Mateo 26:1-5; Maake 14:1-2; Gyon 11:45-53

¹ Gyudatena deban keŋ beε baake ke nyi nyeekelee deban keŋ bee di bodobodo keŋ bodobodo tee be doo ke man ya ne keε benaa ne, ² Wurubuaε saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala gyae gbεε keŋ baa mo ko Yesu, mona bee yee balan ban.

³ Kenŋe obonsam gyoo Yesu kaseela kufu bala ban man nolo ŋon beε baake nyi Gyudase Isekarote ne man.

⁴ Kenŋe Gyudase gyuuwo te ŋon na Wurubuaε saese kegyiise na Wurubuaε osom deni dinaa keŋ kotootona kegyiise bakewo see mena keŋ waa lese Yesu fa wo.

⁵ Yee kegyiise ban gyon te be seewo nyi baa fa e koba.

⁶ Kenŋe Gyudase mo seewo te ɔ gyae gbεε keŋ waa mo lese Yesu fa wo keŋ balan ba gyem ya.

Yesu na ɔ kaseela kedi nyeekeleeewe dinaa weeneε ŋan

Mateo 26:17-25; Maake 14:12-21; Gyon 13:21-30

⁷ Gyudatena wee dinaa keŋ bee di bodobodo keŋ bodobodo tee be doo ke man ya, te beε mo nyeekelee nambu ŋon mo deesi kelii ne, ⁸ Yesu kpila Pita

na Gyɔn nyiaa, “Ɛ gyu ke desina abɔɔ ɲan dɛɛ mo di nyeekeleɛ weeneɛ ɲan ne see.”⁹ Botɔɔ te be bɔɔse e nyiaa, “Alenj te n ne gyae de kaa desina see?”¹⁰ Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, “Ɛ betaa ɛ na gyoo donɔɔ kenj man ne, ɛ kena balee ɲolo seelena lonj na ogele. Ɛ sila e gyu dekpanalanj kenj man waa gyoo ne,¹¹ na ɛ ke yako dekpanalante ɲon nyiaa, ‘De Gbenjgyoo ɲon kpa dɛɛ bɔɔse neɲ nyi alenj te ɲɔɔla deni kenj daa na me kaseela dɛɛ kaa di nyeekeleɛwee weeneɛ ɲan ne kyaa?’¹² Balee ɲonanj waa wola ɲon abansoro deni dinaa daale kenj ke kyaa adido te bɔɔ desina ke man nideli ne. Ɛ desina botɔɔ na de kaa di weeneɛ ɲan.”

¹³ Yesu kaseela banj ke gyu kenj ne, be naa kpene kamase doo pɛpɛɛɛ ɲgba mena kenj Yesu be yako wɔ ne, te be desina nyeekeleɛ weeneɛ ɲan see botɔɔ.

¹⁴ Debanj kenj kelii ne, Yesu na ɔ kaseela banj kyaawɔ bom baa di.¹⁵ Kenje Yesu yako ɔ kaseela banj nyiaa, “Me gyaewɔ nideli me konɔɔ man nyi daa na ɲon ke di mena nyeekeleɛ weeneɛ kenja pɛna me kaa naa diyem!”¹⁶ Mena dɔɔ mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, mɔɔ gyae maa tekaa di weeneɛ kenja bela ya kelii wee kenj kpene kenj mena kedi kei seɲɛ fa ne, gyae ke kɔɲ mena Wurubuarɛ gyoori kenj man.”¹⁷ Kenje

Yesu moo leenɔɔ kenj te ɔ fanewɔ do Wurubuarɛ nɔɔ te ɔ yakowɔ nyiaa, “Ɛ leɛ kei na ɛ ke nyɔɔ fa dɔɲa.”¹⁸ Nawolo nyi mɛɛ yako ɲon baa nyiaa, mɔɔ gyae maa nyɔɔ solonj kei bela ya kelii wee kenj Wurubuarɛ gyoori kenj gyae ke kɔɲ.”¹⁹ Kenje ɔ moo bodobodo te ɔ fanewɔ do Wurubuarɛ nɔɔ te ɔ kara ke mo fa wɔ te ɔ yakowɔ nyiaa, “Kei yɛna ma wose-naane kenj mɔɔ mo deesi fa ɲon. Ɛ kyaa yɛɛ kei na ɛ ka mo tɔɔse manj.”²⁰ Mena mɔ te be ke di tanj ne, ɔ moo leenɔɔ te ɔ yakowɔ nyiaa, “Kei yɛna me fatabo kenj Wurubuarɛ be kyɛɛkeɛ leki mo to nɔɔkebakeseɛ wole kenj nɔɔ fa ɲon.”²¹ Mɔna mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, walanj ɲon waa lese manj fa ne kpue na manj weeneɛ kenja dedii man kebo.²² Manj Deniwalanj Bu ɲon maa yɛɲ ɲgba mena kenj Wurubuarɛ be yako see ne, mɔna walanj ɲon waa lese manj fa ne waa laako.”²³ Botɔɔ te ɔ kaseela banj gyoo dɔɲa ke bɔɔse nyiaa, “De man walanj wonjti kitii ne gyae la waa yɛɛ mena nombii kei?”

Amɔte yɛna kegyia?

Mateo 20:20-28; Maaake 10:35-45

²⁴ Kenje anjmaarenj gyoo Yesu kaseela banj man nyi be man wonjti ne gyae la waa yɛɛ be kegyia?²⁵ Botɔɔ te Yesu yako ɔ kaseela banj nyiaa, “Tɛele kei dɔɔ gyoonenj ne di donj be balan dɔɔ, mɔna balan ne baake

mena gyooneŋ kewɔ nyi be yee balan kpaakpaawɔ. ²⁶ Mɔna tekaboena nyi emee ke yee nɔgba mena balan kewɔ ne ya. Walaŋ nɔn ɔ yee kegyia e e man ne waa yee ɔ wose nɔgba e man kemaasabii ne, te nɔn ɔ yee e siamante e ne waa som nɔn. ²⁷ Walaŋ nɔn ɔ kyaa ɔ ne dii na nɔn ɔ na som e ne, be man wonɗi yena kegyia? Na walaŋ nɔn ɔ kyaa ɔ ne dii ne yee? Mɔna maŋ kyaa e man nɔgba walaŋ nɔn ɔ na som ne.

²⁸ Emee yena baŋ e ba sem me wole lee me kayeyee man pou, ²⁹ mena dɔɔ mee see nɔn gyoori nɔgba mena keŋ me kya ba see maŋ gyoo ne. ³⁰ Na daa na nɔn kedi na dɛe nyɔɔ me gyoori keŋ man, na e ke kyaa me gyoo gbelee nɔn dɔɔ e ke di Israetena akpaŋalaŋ kufu ala nɔn balan nombia.”

Yesu keyako nyi Pita waa be e

Mateo 26:31-35; Maake 14:27-31; Gyɔn 13:36-38

³¹ Kenɗe Yesu yako Simɔn Pita nyi “Simɔn, Simɔn nyii! Ɖbonsam ta sola gbɛe lee Wurubuare gyaŋ waa keese e popou kee na waa kpase e man nɔgba mena keŋ bee feefu amɔla lese bia ne.

³² Mɔna ma te fane fa nyan Simɔn na n keleɛdi be yokose ya. Te akpaa n kyɛkee lee n gbɛeneŋ kumee man bese koŋ me gyaŋ ne, do n tebia me kaseela akan baŋ kakyeŋ.”

³³ Botɔɔ te Pita tiranɔɔ nyiaa,

“Me Gbenɔgyoo, nyi akpaa ke yee deni kedoo ke yaa yen ke koran na, ma te desina ma wose nyi maa sila neŋ.”

³⁴ Kenɗe Yesu tiranɔɔ nyiaa, “Pita, mee yako neŋ nyi peɗe kegyim kelɔ woya gyɛn na, nyan ke beɛ betabotooro nyi n ba gyɛn maŋ korakora ya.”

³⁵ Botɔɔ te Yesu boose wo nyiaa, “Debaŋ keŋ mɔɔ kpila nɔn keŋ e ta mo kɔba yaa akpo, yaa e ta mo nkyokotase tela ya ne kolo hia nɔn?” Kenɗe be tiranɔɔ nyiaa, “Koa, kolo te hia daa ya.” ³⁶ Kenɗe Yesu yako wo nyiaa, “Neneɛ dɔɔ nyan nɔn n dana kɔba yaa akpo na mo tela, te nyan nɔn n be dana sila ya na yɔɔ n kegba na n ka mo ke lee daale.

³⁷ Nawolo nyi ba te nmarase ma wose man nombia see nyiaa, ‘Ba te kala e do nombiakumɛyɛera man,’ te mee yako nɔn e ke nyii nyiaa, Wurubuare nombia nɔn boɔ nmarase see lee ma wose man ne, kaboena nyi ne dɛe koŋ mena. Ampan kpene keŋ boɔ nmarase see lee ma wose man ne ta benaa ka ke koŋ.” ³⁸ Botɔɔ te ɔ kaseela baŋ yako e nyiaa, “De Gbenɔgyoo kee silase ala yaa.” Kenɗe Yesu yako wo nyi, “Tekaboe mena.”

Yesu kefane Gɛkyɛmane

Mateo 26:36-46; Maake 14:32-42

³⁹ Kenɗe Yesu leewɔ donɔɔ keŋ man gyu oliifi bula keŋ dɔɔ nɔgba mena keŋ ɔ ne kyaa gyu ne, te ɔ kaseela baŋ sila e gyu. ⁴⁰ Be kelii botɔɔ

ne Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, “E fane na e be nyin gyoo kekɛɛsekɛ man ya.”
 41 Kenje ɔ wɔŋa ɔ wose lee yenan gyu siaman kyomii te ɔ ke buɔawɔ fane nyiaa,
 42 “Taata, akpaa ke yɛɛ n kegyaebii ke na, lese man lee kaale kei man. Mɔna na yɛɛ man kegyaebii ya, yɛɛ nyan gbagba n kegyaebii.”
 43 Botɔɔ te Wurubuare kpi-lale lee adido kɔŋ kaa do e kakyen. 44 Yesu keɛ yeyɛɛ ken ne, ɔ kyanɔ ɔ wose fane nideli te dufun ken ba lee e ne kyɔseewɔ yala tɛele man ngba fatabo ne. 45 ɔ ke fane tan ken ne te ɔ besewɔ gyu ɔ kaseela ban gyan. ɔ ke gyu ken na ɔ ke naawɔ ngba ɔ kaseela ban te dokii, nawolo nyi dekokɔkɔɔ te kyan wɔ. 46 Kenje Yesu boɔse wɔ nyiaa, “Weera e ne doo? E koro na e ke fane na e be nyin gyoo kekɛɛsekɛ man ya.”

Ba kekyan Yesu

Mateo 26:47-56; Maake 14:43-50; Gyɔn 18:2-11

47 Yesu ka sen ɔ ne kolosi ne balan dikpii baale kaa bɛewɔ lee ɔ doo, na Gyudase non ɔ yɛɛ Yesu kaseela kufu bala ban man nolo e ne doŋɛ la be siaman. ɔ kena Yesu ne te ɔ kɔŋawɔ ɔ kaa pukaa e. 48 Kenje Yesu boɔse e nyiaa, “Gyudase, kepukaa te nyan ka mo lese man Deniwalan Bu non fa?”

49 Yesu kaseela ban kena kpene ken ne gyae ke kɔŋ ne te be boɔse e nyiaa, “De

Gbengyoo, deɛ mo de silase na dee yoo?” 50 Botɔɔ te Yesu kaseela ban man nolo moo ɔ yoosila kara saese kegyia tobaale nolo dunolon denjele lese ke lo. 51 Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, “E tina yela, e na yɛɛ mena ya.” Te ɔ tinaa balee non denjele ken te ka towaawɔ bela. 52 Kenje Yesu boɔse saese kegyiise na Wurubuare deɛ kotɔtɔtɔtena kegyiise na kegyiise ban boɔ kɔŋ botɔɔ be kaa kyan e ne nyiaa, “Weera te e moo yoosilase na akpokpose e ne kɔŋ me doo ngba me yɛɛ walan kum e ne? 53 Wee kamase daa na non ne kyaa la Wurubuare som deni dinaa ken man, mɔna e te kyan man ya. Nenɛɛ te gbɛɛ torowɔ fa non nyi yaa kyan man, na e ke yɛɛ obɔnsam ditiŋtɛɛ gyoo non kegyaebii.”

Pita keɛɛ Yesu

Mateo 26:57-58, 69-75; Maake 14:53-54, 66-72; Gyɔn 18:12-18, 25-27

54 Botɔɔ te be kyanɔ Yesu mo e gyu Wurubuare saese kegyia non dekpɔalan man, na Pita mɔ silana wɔ wole wole. 55 Kenje balan ban doo boalan dekpɔalan ken nsana nsana te be yilaawɔ ke gyan bee woli, te Pita mɔ gyuuwɔ ke kyaa be gyan. 56 Alebia ban bɛɛ yɛɛ tom dekpɔalan ken man ne nolo naa Pita kyaa boalan ken gyan, te ɔ gyene e nideli te ɔ yakowɔ nyi “Na balee kei mɔ kpue na Yesu!” 57 Kenje Pita lee anmaaren

nyiaa, "Alebu, mɔɔ gyeŋ e ya." ⁵⁸ Te kyare ya te ŋolo mɔ naa e te ɔ yako e bela nyiaa, "Nyan mɔ n yeɛ be man ŋolo e!" Kenŋte Pita tiranɔɔ nyiaa, "Baale, mɔɔ kpue na wɔ ya!" ⁵⁹ Deban dokolon daale wɔle ne, ŋolo mɔ kaa yase ɔ sia do Pita ŋonan nyiaa, "Ke yeɛ ampan kaen nyi balee kei kpue na Yesu, nawolo nyi ɔ yeɛ Galelia baale e!" ⁶⁰ Botɔɔ te Pita tiranɔɔ nyiaa, "Baale, mɔɔ gyeŋ nombia ŋan n ne yako ne man ya." Pita ke gyakaa ɔ ne kolosi ne te kegyim lɔɔ woya. ⁶¹ Botɔɔ te de Gbenjyoo Yesu geɛsewo keɛ Pita, te Pita tɔɔse de Gbenjyoo Yesu nombia ŋan ɔ be yako e ne nyiaa, "Pɛ kegyim ke lɔ woya gyeŋ na, nyan ke beɛ betabotooro nyi n ba gyeŋ man ya ne." ⁶² Kenŋte Pita leewɔ debɔɔ man gyu ke kyan ɔ nyee wii nideli.

Be ketuku Yesu

Mateo 26:67-68; Maake 14:65

⁶³ Balan ban beɛ keɛ Yesu dɔɔ ne fiaseɛ bee kulu e na bee tuku e. ⁶⁴ Ba moo kanyan bake ɔ sia na beɛ takee e akɔtase na beɛ bɔɔse e nyi "Yako daa, amɔte gyɔɔ na neŋ?" ⁶⁵ Te ba tee e tuubia kpan kpan kpu.

Be kamo Yesu gyu donɔɔ kegyiise siaman

Mateo 26:59-66; Maake 14:55-64; Gyɔn 18:19-24

⁶⁶ Tɛɛ kena keŋ ne, donɔɔ kegyiise na Wurubuare

saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala ban gyanɛewɔ te ba moo Yesu kɔŋ kaa seŋ be siaman. ⁶⁷ Kenŋte be yako Yesu nyiaa, "Akpa nyan yena nyeeleere ŋon Wurubuare be yako see nyi waa kɔŋ ne na yako daa dee nyii." Kenŋte Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "Akpa me yako ŋon na e be gyae e ke leɛ man di ya, ⁶⁸ te akpa me bɔɔse ŋon nombia mɔ ne e be gyae e ke tiranɔɔ fa man ya. ⁶⁹ Mɔna lee deban kei ne gyu ne, man Deniwalan Bu ŋon maa kyaa Wurubuare Kpatakpere ŋon dunolon dɔɔ." ⁷⁰ Kenŋte be popou bɔɔse e nyiaa, "Akpa mena na nyan yena Wurubuare bu ŋon?" Kenŋte Yesu tiranɔɔ nyi, "Mena yaa e ne yako ne." ⁷¹ Kenŋte be yakowo nyiaa, "Won nombia yaa deɛ gyae deɛ bese nyii kpu bela. Daa gbagba te nyii lee ŋon gbagba nɔɔman!"

23

Be kamo Yesu gyu Pilato na Gyoo Herode gyan

Mateo 27:1-2, 11-31; Maake 15:1-5; Gyɔn 18:28-38

¹ Kenŋte balan ban bɔɔ gyanɛe botɔɔ ne pou korowo mo Yesu gyu Pilato ŋon ɔ seŋɛɛ Romantena gyoo dinna nawɔɔ man ne gyan, ² te be fiaseɛ beɛ mo nombia gyakaa ɔ dɔɔ nyiaa, "De naa balee kei dɔŋ de balan siaman ɔ na wola wɔ nombiakumɛɛ keyeɛ. ɔ ne beɛ nyi be na tɔ lempoo fa gyoo dinaa Kaesa ya, te ɔ ne gyɔɔ

konoo yako nyi non yena nyeeleere non Wurubuare be yako see nyi waa kon ne, te o yee gyoo mo e.”³ Botoo te Pilato boose Yesu nyiaa, “Nyan yena Gyudatena gyoo non?” Te Yesu tiranoo nyi, “Mena yaa n yakowo ne.”⁴ Kenje Pilato yako saese kegyiise ban na balan dikpii ken nyiaa, “Ma te naa nombiikum ken balee kei be yee ken kaboena nyi maa bu e foo ya.”⁵ Mona nenee gba te ba senee be noowoya doo kenken nyi, “O ta mo o kawola ken wolee balan agyuen Gyudia teelee kei doo pou. O fiasse lee Galelia teelee doo te nenee o te kaa lii de gyan kebo.”

⁶ Pilato ke nyii nombia kenja ne o boosewo nyiaa, “Balee kei yee Galelia baale e?”⁷ Pilato ka gyen nyi Yesu lee gyoo Herode teelee man ne, o yela ba mo e gyu gyoo Herode gyan. Deban kenan na gyoo Herode mo kyaa Gyerusalem donoo man botoo.⁸ Gyoo Herode kena Yesu ne yee e gyon nideli, nawolo nyi o wulaa nyii Yesu wose man nombia te o ne gyae e mo waa naa. Lee mena ken o be nyii Yesu wose man nombia doo ne, wa agyuen yena nyi waa yee yakolon nombia wola e.⁹ Mena doo gyoo Herode boose Yesu nombia burum, mona o te tira ne man dokolon noo ya.¹⁰ Botoo na saese kegyiise na Gyudatena mmaraa wolala ban senee kenken bee keere nombia

dinaana gyakaa Yesu doo.¹¹ Kenje gyoo Herode na o yoonootena ban kulu Yesu te ba do e desen. Ba doo e gyooro kegba te o yela ba besena e gyina Pilato.¹² Lee wee kenan te gyoo Herode na Pilato nsana besewo de, nafa na boo na gyoo ya.

¹³ Botoo te Pilato baake saese kegyiise ban na donoo kegyiise na balan ban pou gyanee,¹⁴ te o yako wo nyiaa, “Emee moona balee kei kon me gyan te e kpa o na beo balan ban. Man gyoo ke man e siaman kebo mona ma te naa nombiakumee nan o be yee te e ne kara o noo ya.”¹⁵ Gyoo Herode mo te naa nombiikum lee o wose man ya, te o yela ba besena e kona daa. N kee paa na balee kei te yee kolo kum ken kaboena nyi baa ko e ya.¹⁶ Mena doo maa yela baa tuku e na baa tina e yela.”¹⁷ Na ke yee ba mmaraa ke nyi ba nyeekeleewe kedi kamase na, kaboena nyi Pilato waa tina balan ban boo kyam to deni man ne, be man njolo non ban Gyudatena ne gyae ne yela fa wo.

¹⁸ Botoo te balan dikpii ken pou fae yeesa nedon nyiaa, “Ko balee kei na n ke tina Barabase yela fa daa.”¹⁹ Ken doo boo kyan Barabase to deni yena nyi, non tee la balan siaman te ba korowo sen tia kegyiise te o koo walan nombia nenan man.²⁰ Ken Pilato ne gyae waa tina Yesu yela doo ne, o

besewo kolosi fa balan ban. 21 Mōna balan ban gyakaa bεε fae yeesa nyiaa, “Yela baa gyo e sakaa opanɗan doo” 22 Kenɗe Pilato besewo kolosi fa wo betabotoorote nyiaa, “Wonɗ nombiikum yaa balee kei yeewo? Manɗ te naa kpene keɗ o be yeε keɗ kaboena nyi baa ko e ya. Mena doo maa yela baa tuku e na maa tina e yela.” 23 Mōna balan ban seɗεε keɗkeɗ bεε fae yeesa nedonɗ nyi baa gyo e sakaa opanɗan doo, te be yeesa njan kela Pilato. 24 Mena doo Pilato yeε wa agyuenɗ nyi waa yeε balan ban kegyaebii fa wo. 25 Kenɗe Pilato tinaa Barabase non boɗ kyam to deni ne yela fa wo. Barabase kei teε la balan baale siaman te ba korowo seɗ tia kegyiise te o koo walaɗ mo. Non yena walaɗ non balan ban be yako nyi waa tina e yela fa wo ne. Te o moo Yesu fa wo nyi baa gyu ke yeε e ba kegyaebii.

Ba kegyo Yesu sakaa opanɗan doo

Mateo 27:32-44; Maake 15:21-32; Gyon 19:17-27

26 Be ka mo Yesu lee Pilato gyanɗ bee gyuu ne, be gyanɗee na balee nolo non bεε baake e nyi Simon non o ba lee Kirene donoo man ne, na o ta lee akuraa o ne koɗ Gyerusalem donoo man. Kenɗe be kyanɗa e te ba nɗere e mo opanɗan keɗ seele e na o silana Yesu wole wole.

27 Na balan burum silana Yesu, mo kpu na ala ban

bee wii te be toose ne kyonjii wo fa e ne. 28 Kenɗe Yesu besenawo keε wo te o yako wo nyiaa, “Gyerusalem ala, ε na wii fa manɗ ya. Mōna ε wii fa ε wose na ε bia. 29 Nawolo nyi debanɗ daale ne koɗ keɗ ε ke yako nyiaa, ‘Olananbose, εmeε banɗ bia te doo ε tooman see ya te bia te nmase ya ade ya ne, εmeε na nyeebam.’

30 Debanɗ kenanɗ te balan baa yako bulase nyiaa,

‘ε kaa nɗere daa,’

na baa yako bulasebia mo nyiaa,

‘ε kaa wuu de doo!’

31 Akpaa danɗ lanɗe ne kpaa la nne na, sena te danɗ dowolo gyae ke yeε?” 32 Kenɗe ba moo nombiakumεεyeera bala baale mo kaa kpu na Yesu na be kaa ko wo.

33 Be kelii botoo keɗ bεε baake ke nyi “Nyeepookoo deε” ne, be gyoo Yesu sakaa opanɗan doo. Kenɗe be gyoo nombiakumεεyeera bala ban mo sakaa opanɗaase kpu na e. Nolo sakaa o dunolonɗ doo te nolo mo sakaa o demena doo.

34 Kenɗe Yesu yakowo nyiaa, “Taata! Mo balan kewo nombiakumεε kyεε wo, nawolo nyi boɗ gyenɗ kpene keɗ bεε yeε ne ya.” Kenɗe be loo boe mo kpala Yesu kegbase. 35 Na balan burum seɗεε botoo bεε keε te Gyudatena kegyiise ban mo kulu e nyiaa, “O ne lee balan nyee, ε yela waa lee o wose na deε keε. Ngba

non kpa non yena nyeeleere non Wurubuaere be yako see nyi waa kon ne." 36 Kenje yoonootena ban mo kulu e te be faa e solon ken koo nyan ne, 37 te be yakowo nyiaa, "Akpa nyan yena Gyudatena gyoo non na, kenan na lee n wose!" 38 Te be nmarase nombia kenja see o nyee adido nyiaa,

"KEI YENA GYUDATENA GYOO NON."

39 Botoo te nombiakumeyera bala ban be sakaa opanaase doo ne man nolo tee Yesu nyiaa, "Na nyan yena nyeeleere non yee? Lee n wose na n ke lee daa mo." 40 Kenje o balate non gyoo o noo doo nyiaa, "N bee yee Wurubuaere ngba de popou doo denjele kewon dokolon man yee? 41 De nombiakumee nan doo yee ne, na denjele kewon yaa de nyinawo ne. Mona balee kei doo o te yee nombiikum daale ya." 42 Botoo te o yako Yesu nyi "Yesu, n kon n gyoori ken man na, na wolee man ya." 43 Kenje Yesu yako e nyiaa, "Ampan yaa mee yako nen nyiaa, gyen nyan ke kyaa me gyan Wurubuaere man."

Yesu yen

Mateo 27:45-56; Maake 15:33-41; Gyon 19:28-30

44 Weese ka sen dee ne, weese tinaa kegyo yela te ditijtee lee teele ken doo pou kelii deban ken weese be geese ne. 45 Botoo te kanyan ken kpanee Wurubuaere

osom deni dinaa ken man ne beesewo kyekyee ala. 46 Kenje Yesu fae yeesa kenken nyiaa, "Taata, me ta mo ma woo do n nyinmaa man." O ka betaa yako mena pe te o kara weesi. 47 Yoonootena kegyia non kena kpene ken be kon ne, o lese Wurubuaere yele yako nyiaa "Ampan, balee kei gbenehen tenee Wurubuaere siaman!" 48 Balan ban pou boo gyanee botoo bee kee ne naa kpene ken be kon, te ba besewo gyu donoo man na ba nyinmaase gyakaa ba nyeeya doo waranase man. 49 Mona ban pou ba gyen Yesu na ala ban boo sila e lee Galelia donoo man ne, senawo lemlem bee kee nombia kenja.

Yesu kewuu

Mateo 27:57-61; Maake 15:42-47; Gyon 19:38-42

50-51 Balee nolo kyaawo na bee baake e nyi Gyosefo. O lee Gyudatena donoo ken bee baake ke nyi Arimatia ne man. Na o gbenehen tenee Wurubuaere siaman te bee bu e mo nideli. O yee walan non o ne kee Wurubuaere gyoori ken siaman te non mo kpu Gyudatena kegyiise ban man, mona o te lee kpene ken boo bake na kpene ken boo yee ne do ya. 52 Mena balee kei gyuuwo Pilato gyan ka sola gbese nyi waa mo Yesu woo non ke wuu. 53 Kenje o ka lese woo non lee opanan ken doo te o moo akaralee mili e te o moo e ke wuu yeboo ken boo

kare boe man te be te wuu ta walaŋ na walaŋ ke man see ya ne man. ⁵⁴ Wee kenan yee wee ken Gyudatena na mo desina ba wose fa ba kefeefowee ken kedi. ⁵⁵ Ala ban boo sila Yesu lee Galelia kɔŋ ne, sila Gyosefo gyu te ba ke naa yeboo ken na mena ken o be wuu Yesu. ⁵⁶ Kenje ba besewo gyu ba akpanalanse man be kaa gyae teeneŋ ofonofon ŋan beɛ mo desina woo ne, na baa mo kaa buraa woo ŋon na o be nyin woleɛ bilen ya. Mona be feefowo Gyudatena kefeefowee ken ŋgba mena ken Mosesi mmaraase ŋan na wolo ne.

24

Yesu kefon lee yen man

Mateo 28:1-10; Maake 16:1-8; Gyon 20:1-10

¹ Ba kefeefowee ken wole tee kena nebo nebo fuu ne, ala ban moo ba teeneŋ ofon nyinŋan ŋan boo gyae see ne te be gyuuwo yeboo ken tee. ² Be kelii botoo ne be naawo ŋgba boe ken boo mo to yeboo ken nooman ne te bilinŋ lan yenan, ³ mena doo ba gyoowo yeboo ken man mona ba te naa de Gbengyoo Yesu woo ŋon ya. ⁴ Be ka sen botoo beɛ gyuen nombia kenja man ne, karatete dokolon te baala bala ban ba doona kegbase wolomeɛ ŋan neɛ ŋalakee ŋgba akaraleɛ ne kaa beewo lee be doo. ⁵ Gyakolon kyanja ala ban te be gonjase ba nyeeya. Kenje baala ban boose wo nyiaa,

“Weera doo te ε ne keo walaŋ ŋon o delena ne woya deɛ? ⁶ O be kyaa kebo ya o te fom. ε te wolee nombia ŋan o be yako ŋon deban ken o kyaa ε gyan Galelia ne nyiaa, ⁷ ‘Kaboena nyi baa lese man Deniwalaŋ Bu ŋon fa nombiakumeeɛyera, na baa gyo man nyeelabia sakaa opanɔan doo na maa yen. Mona weeya atoorote na Wurubuaɛ waa gyuuu man lee yen man.’ ” ⁸ Botoo te ala ban toose o noowoya kenja. ⁹ Be ka lee yeboo ken tee ne, ba ke yako nombia kenja pou fa o kpilala kufu daale ban na o kaseela akan ban pou. ¹⁰ Meere Magedala na Gyoana na Gyemisi o naa Meere, na ala akan ban be kpue na wo ne gyuu la ke yako nombia kenja fa kpilala ban. ¹¹ Mona kpilala ban gyuenwo nyi ŋan ala ban be yako ne pou yee diyin nombia ŋa, mena doo ba te lee wo di ya. ¹² Kenje Pita ŋon korowo yeu gyu yeboo ken tee. O ke bunawo do o sibii kee yeboo ken man na, o naa akaraleɛ ken boo mo milii e ne kaagen doo la. Botoo te o besewo gyu deɛ na o na gyuen nombia ŋan be kɔŋ ne man.

Yesu kalese o wose wola o kaseela bala baale
Maake 16:12-13

¹³ Mena wee kenan ne, Yesu kaseela bala baale leewo Gyerusalem donoo man bee gyu donoo bii daale ken beɛ baake ke nyi Emause ne man. Lee botoo gyu

Gyerusalem donɔɔ man gyae ke yee ηgba gbεekemaase nyetooro (kilometase kufu daale) ne. ¹⁴ Na be donɔɔe beε yoo nombia ηan be kon ne afa. ¹⁵ Ba ke ta beε yoo afa kenja ne, Yesu gbagba kaa beεwo lee be doo. ¹⁶ Mona be ta gyem nyi Yesu ηonan ya.

¹⁷ Botoo te Yesu boose wo nyiaa, “Won afa yaa ε donɔɔe ε ne yoo mena?” Kenɛte be doowo sen waranase man. ¹⁸ Te be man ηolo ηon beε baake e nyi Kilopase ne boose Yesu nyiaa, “N yee ηoole e Gyerusalem donɔɔ man kebo, ken n ba gyeη kpene ken be kon weeya ala kenja yee?”

¹⁹ Botoo te Yesu boose wo nyiaa “Won nombia konjala?” Kenɛte be tiranoo fa e nyiaa, “Yesu Nasarete baale ηon wose man nombia. Balee kei yee Wurubuaε dekpηkpηngyooore e te o kekolosi na o nombia ηan o be yee ne, lesewo wola nyi Wurubuaε kpue na e te balan mo lee e di. ²⁰ Wurubuaε saese kegyiise na de donoo kegyiise lese na e fa nyi baa ko, te be gyoo e sakaa opanɔan doo. ²¹ Mona nafa ηon te de loo yakaa o doo nyi waa kaa lee Iseraetena nyee. Gyη yena weeya atoorote ηgba kenja pou be kon ne. ²² Kenja wole ne, ala baale ban be kpue na daa ne konawo kaa yako daa yakolon nombia ηaale. Be kpa be karateεwo gyu yeboo ken tee, ²³ mona

ba te naa Yesu woo ηon ya te ba besewo kon kaa yako nyi, Wurubuaε kpilala bala baale kaa lese ba wose wola wo, te be yako wo nyi Yesu delena. ²⁴ De man baale mo gyuu yeboo ken tee na, ba ke naa kpene kamase ηgba mena ken ala ban be yako ne mona ban mo te naa Yesu ηon ya.”

²⁵ Botoo te Yesu yako wo nyiaa, “O emεε ayηntena, weera doo te ε yee nyoεnyoε na nombia ηan pou Wurubuaε akpηkpηngyooora ban be yako see ne ke lee di mena. ²⁶ Tekaboena nyi nyeeleεre ηon Wurubuaε be yako see nyi waa kon ne, waa naa diyem kei pεna waa gyoo o gyoori ken man yee?” ²⁷ Botoo te Yesu fiaseε o na wola wo kpene ken boo ηmarase Mosesi mmaraase ηan man, na ηan Wurubuaε akpηkpηngyooora be yako see lee o wose man ne man.

²⁸ Be ka benaa donoo bii ken man bee gyuu ne, Yesu yεεwo ηgba o ne gbaa waa lan ne. ²⁹ Mona be waase e nideli nyi, “Tee te yuu doo waa kon kaa doo be gyan.” Mena doo o gyuuwo kekyaa be gyan.

³⁰ Non na wo ke kyaa baa di ne, o moo bodobodo te o fanewo do Wurubuaε noo te o keεε ke kpala wo. ³¹ Botoo te be sia gyuuuwo te ba gyeηawo nyi Yesu ηonan, kenɛte o ηaalaawo be siaman. ³² Kenɛte be boose donja nyiaa, “Deban ken o

ne kolosi na daa gbɛɛnaa man te ɔ ba lese Wurubuare nombia aɲmarasen see ɲan man wola daa nɛ, de wɔe te lo daa yee?"

³³ Debokenaɲ man te ba korowɔ bilen bese gyu Gyerusalem donɔɔ man. Botɔɔ te ba ke naa kpilala kufu daale baɲ na balan akan baɲ te yilaa botɔɔ ³⁴ na bɛɛ yako nyiaa, "Ampaɲ de Gbenjyoo ɲon te fom! ɔ ta lese ɔ wose wola Simɔn!" ³⁵ Botɔɔ te kaseela bala baɲ mo yako wɔ kpene keɲ be kɔɲ Emause gbɛɛnaa man nɛ, na mena keɲ Yesu be kerɛɛ bodobodo kpala wɔ te bɔɔ gyem nyi ɲon ɲonan nɛ.

Yesu kalese ɔ wose wola ɔ kaseela baɲ

Mateo 28:16-20; Maake 16:14-18; Gyɔn 20:19-23; Kpilala 1:6-8

³⁶ Ba ke gyakaa bee kolosi ɔ wose nombia keɲa nɛ, Yesu gbagba kaa seɲawɔ be gyaɲ te ɔ yako wɔ nyiaa, "Wosefɛɛren deɛ kyaa ɛ man." ³⁷ Be ɲeɲawɔ te gyakolon kyaɲa wɔ, na baɲ gyeɲ nyi woo yaa be naawɔ. ³⁸ Keɲte Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, "Wɔɲ dɔɔ te ɛ ne yee yaa wɔɲ dɔɔ te ɛ ne lɛɛ aɲmaaren ɛ nyeeɲa man? ³⁹ ɛ keɛ me nyiɲmaase na me nawɔɔ! Maɲ gbagba ɲonan. ɛ tina maɲ keɛ! Nawolo nyi woo be dana wosenaane na ɲɔɔ ɲgba mena keɲ ɛ ne naa maɲ dana nɛ ya." ⁴⁰ ɔ kekolosi taɲ nɛ, ɔ moo ɔ nyiɲmaase na ɔ nawɔɔ wola

wɔ. ⁴¹ Nombia ɲan doo be nɔɔ te yɛɛ wɔ gyon gbaa keɲ nyi ba te lɛɛ di ya. Keɲte Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, "ɛ dana weenɛɛ ɲaale kebo?" ⁴² Keɲte ba moo kpebii keɲ bɔɔ ɲasee ke nɛ dugun fa e. ⁴³ Te ɔ lɛɛ ke tao be siaman botɔɔ.

⁴⁴ Keɲte ɔ yako wɔ nyiaa, "Debaɲ keɲ me kyaa ɛ gyaɲ nɛ me yako ɲon nyiaa, nombii kamase keɲ bɔɔ ɲmarase Mosesi mmaraase ɲan man, na ɲan Wurubuare akpenkpenjyɔɔra be ɲmarase see na ɲan bɔɔ ɲmarase see nɔɔnen tone man lee ma wose man nɛ, kaboena nyi ɲe deɛ kɔɲ mena." ⁴⁵ Botɔɔ te ɔ toro ba agyuen na baa nyiɲ nyii Wurubuare nombia aɲmarasen see ɲan man. ⁴⁶ Keɲte Yesu yako wɔ nyiaa, "Be yakowɔ Wurubuare nombia aɲmarasen see ɲan man nyiaa, nyeeleɛre ɲon Wurubuare be yako see nyi waa kɔɲ nɛ, waa naa diyem na waa yeɲ mɔna ka weeya atoorote keɲ na waa foɲ lee yeɲ man, ⁴⁷ te baa kolosi Wurubuare nombia ɔ yele man fa balan pou tɛle kei dɔɔ, na baa kyɛkeɛ lee be gbɛɛnen kumɛɛ man na baa kɔɲ Wurubuare gyaɲ, na Wurubuare ka mo be nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ. Baa fiasɛɛ lee Gyerusalem donɔɔ man, pena baa gyu donɔɔse akan ɲan man. ⁴⁸ ɛmɛɛ yena balan baɲ ɛ ke di mena nombia keɲa wose man adanseɛ. ⁴⁹ Maa mo me kya

Wurubuarɛ felin̄ n̄on ɔ be yako see nyi waa fa n̄on nɛ kaa do ɛ man. M̄ona ɛ kyaa Gyerusalem donɔɔ man kɛbo kelii deban̄ keŋ waa mo mena don̄ kei lee adido kaa do ɛ man.”

Yesu kegyu adido

Maake 16:19-20; Kpilala 1:9-11

⁵⁰ Keŋte Yesu moo ɔ kaseela ban̄ lee donɔɔ kenan̄ man gyu Betani donɔɔ nooman, botɔɔ te ɔ gyinaa ɔ nyin̄maase adido te ɔ hiraa ɔ kaseela ban̄. ⁵¹ ɔ kee hiraa wɔ nɛ, ɔ tinaa wɔ yela te Wurubuarɛ moo e lan̄ adido. ⁵² Keŋte ba som e te ba moo kenyan̄ee dinaa bese k̄on̄ Gyerusalem donɔɔ man, ⁵³ te deban̄ kamase na bee gyu ke kyaa Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keŋ man lese Wurubuarɛ yele.

Nombia kpaakpaa ñan Gyon be ñmarase ne Gyon

*Wurubuarɛ nombii keŋ
kɛɛ fa nyeedoŋ*

¹ Lee kewalaŋ keŋ pena Wurubuarɛ ke yɛɛ kpene kamase na, ñon bɛɛ baake e nyi Wurubuarɛ nombii ñon ne wulaa ɔ kyaa. Na ñon na Wurubuarɛ kyaa la, te ñon yena Wurubuarɛ. ² Ñon na Wurubuarɛ kyaa la leenaŋ kewalaŋ kenan man. ³ Ɔ doo te Wurubuarɛ tɛɛwɔ yɛɛ kpene kamase, te Wurubuarɛ ta lee ɔ wole yɛɛ kolo na kolo ya. ⁴ Wurubuarɛ nombii kei ne faa na nyeedoŋ, te nyeedoŋ kenan yena keŋmaŋee keŋ ne gyusu balan sia na baa naa Wurubuarɛ gbɛɛ. ⁵ Keŋmaŋee kenan ne ñmaŋee ditinɛɛ man, mɔna ditinɛɛ keŋ bɛɛ tale di ke doo ya.

⁶ Deban daale liiwɔ na Wurubuarɛ kpila ɔ kpilale ñolo ñon bɛɛ baake e nyi Gyon. ⁷ Ñon koŋala ɔ kaa di adanseɛ lee keŋmaŋee keŋ wose man fa balan, na balan pou kenyiŋ ta ɔ doo lɛɛ keŋmaŋee keŋ di. ⁸ Na ñon Gyon gbagba yena keŋmaŋee keŋ ya, mɔna ɔ koŋae kaa di adanseɛ lee keŋmaŋee keŋ wose man.

⁹ Ñon bɛɛ baake e keŋmaŋee gbagba keŋ ne waa koŋ tɛɛle kei doo, na ɔ kaa ñmaŋee fa walaŋ kamase. ¹⁰ Keŋmaŋee kenan kaa kyaawɔ tɛɛle kei doo. Ɔ doo te Wurubuarɛ tɛɛwɔ yɛɛ kpene kamase tɛɛle kei doo, mɔna tɛɛle kei doo balan ta gyen e ya. ¹¹ Ɔ koŋawɔ ñon gbagba ɔ balan gyan, mɔna ɔ balan te lɛɛ e ya. ¹² Mɔna balan ban pou boo lɛɛ e te boo lɛɛ di ne, ɔ faa wɔ gbɛɛ te ba bese Wurubuarɛ bia. ¹³ Ba te yɛɛ Wurubuarɛ bia ñgba mena keŋ alo na baale na lola bia ba kegyae man ne ya. Mɔna Wurubuarɛ gbagba kegyae-bii man te ɔ lese wɔ nyi baa yɛɛ ɔ bia.

¹⁴ Ñon bɛɛ baake e nyi Wurubuarɛ nombii ne, kaa bese deniwalan te ɔ kaa kyaawɔ de man weeya akalansɛɛ ñaale. De naa ɔ gyooro-biiri keŋ nawolo nyi ñon waagen yena ɔ kya Wurubuarɛ bu dokolon ñon ne. Ɔ man te Wurubuarɛ berɛɛ na anokoare keŋ doo.

¹⁵ Gyon dii adanseɛ lee ɔ wose man. Ɔ fae yeesa yako nyi, "Walan kei wose man nombia yaa me wulaa yako ñon nyiaa, 'Walan ñon ɔ doŋ me wole ɔ ne koŋ ne ɔ kela man, nawolo nyi ɔ wulaa ɔ kyaa pete ba lola man.' "

¹⁶ Lee ɔ berɛɛ keŋ be wulu ɔ man ne doo, te ɔ ne hiraa daa agbaatee agbaatee. ¹⁷ Mosesi doo te Wurubuarɛ tɛɛwɔ mo mmaraase ñan fa daa, mɔna Yesu Kristo doo te ɔ tɛɛwɔ wola daa ɔ berɛɛ na

wa anokoare keŋ. ¹⁸ Njolo na njolo te naa ta Wurubuaɛ na ɔ sia ya, mɔna Wurubuaɛ bu dokolonj koonj njon lonj bɛɛ lam njon na ɔ kya nsana ya nɛ, kaa lesena Wurubuaɛ dinɔɔ wola daa.

*Gyɔn Wurubuaɛ
lonjɔɔre njon kekolosi Wu-
rubuaɛ nombia*

Mateo 3:1-12; Maake 1:1-8; Luka 3:1-18

¹⁹ Gyudatena kegyiise ban be kyaa Gyerusalem donɔɔ man nɛ, kpila Wurubuaɛ saese na Lewitena baale nyi be kaa bɔɔse Gyɔn nyiaa, “Nyanj yena amɔte?” Gyɔn ta beo wɔ ya. ²⁰ Mɔna ɔ torowɔ yako wɔ nyiaa, “Na manj yena nyeeɛere njon Wurubuaɛ be yako see nyi waa kɔŋ nɛ ya.” ²¹ Kenje be bɔɔse e nyiaa, “Kenanj na nyanj yena amɔte? Nyanj yena Elaegya?” Kenje ɔ tiranɔɔ fa wɔ nyi, “Koa, na manj yena Elaegya ya.” Ba besewɔ bɔɔse e nyiaa, “Nyanj yena Wurubuaɛ dekpenjkenjgyɔɔre njon dɛɛ daa nɛ?” Kenje Gyɔn tiranɔɔ fa wɔ nyi “Koa, na manj ya.”

²² Kenje be bɔɔse e nyi “Te kenanj na nyanj yena amɔte? Yako daa nombii dokolonj na dee nyinj gyu ke yako banj bɔɔ kpila daa nɛ. Sena te n ne yako lee nyanj gbagba n wose man?” ²³ Botɔɔ te Gyɔn moo nɔɔwoya njan Wurubuaɛ dekpenjkenjgyɔɔre Yesaya be yako see nɛ tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Manj yena

woya njan ne fae yeesa depampaa dinaa keŋ man nɛ nyiaa, ɛ tenee de Gbenjgyoo Wurubuaɛ gbɛɛ see e na ɔ kaa ta ke dɔɔ.” ²⁴ Balanj banj bɔɔ kpili gyu Gyɔn gyanj nɛ, man baale yɛɛ Farasiitenawɔ, ²⁵ kenje be bɔɔse Gyɔn nyiaa, “Akpa na nyanj yena nyeeɛere njon Wurubuaɛ be yako see nyi waa kɔŋ nɛ ya, yaa Elaegya yaa Wurubuaɛ dekpenjkenjgyɔɔre njon ya na, wonj dɔɔ te n ne sɔ balanj Wurubuaɛ lonj?” ²⁶ Botɔɔ te Gyɔn tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Manj dɔɔ lonj yakaa te me dana mɛɛ sɔ balanj Wurubuaɛ lonj, mɔna njolo kyaa ɛ man keŋ ɛ ba gyenj e ya. ²⁷ Njon yena walanj njon ɔ dɔŋ me wole ɔ ne kɔŋ, keŋ ma te kaboe gba nyi maa bunj booli ɔ nkyokota njmeesenj koranj gba ya.” ²⁸ Nombia kenja pou kɔŋaɛ Gyɔɔdan boo dingyin donɔɔ keŋ bɛɛ baake ke Betani nɛ man, botɔɔ keŋ Gyɔn ne sɔ balanj Wurubuaɛ lonj nɛ.

²⁹ Tɛɛ kena nɛ, Gyɔn naa Yesu ne kɔŋ ɔ gyanj te ɔ yakowɔ lee Yesu wose man nyiaa, “ɛ kɛɛ Wurubuaɛ nambu njon. Njon na lesena balanj lee be dukum man. ³⁰ Kei yena walanj njon mɔɔ wulaa yako njon ɔ wose man nombia nyiaa, ‘Walanj njon ɔ dɔŋ me wole ɔ ne kɔŋ nɛ ɔ kela manj. Nawolo nyi ɔ wulaa ɔ kyaa pete ba lola manj.’ ³¹ Nafɔ na manj gbagba ba gyenj e ya, mɔna njon dɔɔ

te Wurubuarɛ kpila manɔ nyi me kaa sɔ balanɔ Wurubuarɛ lonɔ, na maa lese e debɔɔ wola Iseraetena na baa nyinɔ gyenɔ e.”³² Kenɛte Gyonɔ dii adanseɛ nyiaa, “Me naa Wurubuarɛ felinɔ non mo duwulunɔ dinɔɔ tisi lee adido kaa kyaa ɔ dɔɔ.”³³ Nafɔ manɔ gbagba ba gyenɔ e ya, mɔna Wurubuarɛ non ɔ be kpila manɔ nyi me kaa mo lonɔ sɔ balanɔ Wurubuarɛ lonɔ ne yako na manɔ nyiaa, ‘Walanɔ non n naa Wurubuarɛ felinɔ non de tisi kaa kyaa ɔ dɔɔ nɛ, non ne gyaela waa mo Wurubuarɛ felinɔ non sɔ balanɔ Wurubuarɛ lonɔ.’³⁴ Ma te naa te mee di adanseɛ nyiaa, non yena Wurubuarɛ bu non.”

Yesu kpilala gyanɔgba nyibanɔ ban

³⁵ Tɛɛ kena nɛ, Gyonɔ na ɔ kaseela bala besewɔ gyu boo kenɔ nonman.³⁶ Kenɛte Gyonɔ naa Yesu ne lam. ɔ kena e nɛ te ɔ yakowɔ nyiaa, “ɛ kɛɛ Wurubuarɛ nambu non!”³⁷ Gyonɔ kaseela bala banɔ kenyii Gyonɔ nonwoya kenɔ nɛ, be tinaa Gyonɔ yela gyu ke sila Yesu.³⁸ Yesu gɛɛsewɔ kɛɛ na te ɔ naa wɔ kenɛte ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “Wonɔ yaa ɛ ne gyaɛ?” Botɔɔ te banɔ mɔ bɔɔse e nyiaa, “De Gbenɔgyoo, alenɔ te n kyaa?”³⁹ Kenɛte Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “ɛ kɔnɔ na ɛ kaa kɛɛ.” Mena dɔɔ be gyuuwɔ kena botɔɔ kenɔ ɔ kyaa. Debanɔ kenanɔ na te gyɔ balinɔɔ debanɔ anaara

te be kyaawɔ ɔ gyanɔ weɛ kenanɔ pou.⁴⁰ Balanɔ bala banɔ bɔɔ nyii Gyonɔ nonwoya te bɔɔ sila Yesu nɛ, be man nono yena Simɔn Pita ɔ naabu Anderiase.⁴¹ Kpene kenɔ Anderiase be tanɔgbɛɛ yɛɛ yena nyi, ɔ gyuuwɔ ke kɛɔ ɔ kegyia Simɔn te ɔ yako e nyiaa, “Da te naa Mesaya non, nyeeleere non Wurubuarɛ be yako see nyi waa kɔnɔ nɛ.”⁴² Kenɛte Anderiase mo Simɔn kɔnɔ Yesu gyanɔ. Yesu kena Simɔn nɛ ɔ kɛɛ e yididi te ɔ yako e nyiaa, “Me gyenɔ nyi nyanɔ yena Gyonɔ bu Simɔn non. Baa baake nenɔ nyi Kefase yaa Pita.” Ka aseɛ yena nyi boe.

Yesu kebaake Filipino na Natanele

⁴³ Tɛɛ kena nɛ, Yesu yɛɛ wa agyuenɔ nyi waa gyu Galelia tɛɛle man. Kenɛte ɔ naa Filipino te ɔ yako e nyiaa, “Kaa sila manɔ.”⁴⁴ Filipino lee donɔɔ kenɔ bɛɛ baake ke Betesaida nɛ man. Donɔɔ kenanɔ man mɔ te Anderiase na Pita mɔ leewɔ.⁴⁵ Filipino mɔ naa Natanele te ɔ yako e nyiaa, “Da te naa walanɔ non Mosesi be nmarase ɔ wose man nombia do mmaraa tone kenɔ man, te Wurubuarɛ akpenɔkpenɔgyɔɔra banɔ mɔ be nmarase ɔ wose man nombia nɛ. Bɛɛ baake e nyi Yesu. Non yena Yesu, Gyosefo bu non ɔ ba lee Nasarete nɛ.”⁴⁶ Kenɛte Natanele bɔɔse e nyiaa, “Nasarete ya? Kolo kpaak-paa daale gyaɛ ke tale lee

botoo?" Kenje Filipino yako e nyiaa, "Nyan kon na n kaa kee." ⁴⁷ Yesu kena Natanele ne kon o gyan ne o kolosiwo lee o wose man nyiaa, "E kee, Iserae baale gbagba yaa kei ken debara be doo o man ya." ⁴⁸ Botoo te Natanele boose e nyiaa, "Sena te n yeewo gyen man?" Kenje Yesu tiranoo fa e nyi, "Me wulaa naa nen fiigi dan ken tee pete Filipino baake nen." ⁴⁹ Kenje Natanele torowo yako nyiaa, "De Gbengyoo, nyan yena Wurubuaere bu non! Nyan yena Iseraetena gyoo non!" ⁵⁰ Kenje Yesu yako e nyiaa, "Ken mo yako nen nyi me naa nen fiigi dan ken tee doo te n ne lee man di? N kena nombia dinaana nan kela kenja." ⁵¹ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, "Mee yako non e ke nyii nyiaa, e kena ngba adido ta toro na Wurubuaere kpilala ban na gyan tisi man Deniwalan Bu non doo."

2

Alowole keyee Kaanan donoo man

¹ Ka weeya atoorote ken ne, ba kpeo alo nolo Kaanan donoo ken ke kyaa Galelia teele man ne man. Na Yesu o naa mo kyaa botoo. ² Be baake Yesu na o kaseela mo kon alowole ken tee botoo. ³ Balan ban solon ke tan ne, Yesu o naa yako e nyi "Balan ban solon te tan." ⁴ Botoo te Yesu tiranoo fa e nyiaa, "Nna kei te yee daa na nen de nombia ya. Deban ken

Wurubuaere ba see man ne te lii ta ya." ⁵ Kenje Yesu o naa yako dekpanalan ken tewulee ban nyiaa, "Kpene kamase ken o yako non nyi yaa yee na, e yee ke." ⁶ Deban kenan na, osunje dinaana looro naale banee botoo. Gyudatena osom man na, osunje kenja man te bee kyekii lon do mo faafo ba wose. Dokolon gyae ke lee lon ngba garawaase anon yaa looro ne. ⁷ Botoo te Yesu yako tewulee ban nyiaa, "E kyekii lon do osunje nan man wulu." Kenje tewulee ban kyekii lon wulu na belebele. ⁸ Kenje o yako wo nyiaa, "Nenee e kyee lon ken naale gyina kegyia non o senee alowole ken siaman ne." Te be kyeewo gyina e. ⁹ Kegyia non daa lon ken ba bese solon ne kee. O naawo nyi solon ken dei, mona o ba gyen ke dalee ya, mona tewulee ban bo kyee lon ken kona e ne ban gyen botoo ken koo lee. Kenje kegyia non baake alowole baale non lee yenan, ¹⁰ te o yako e nyiaa, "Balan degyanee na, bee tanjbee bo mo solon kpaakpaate fa wo, te akpaa be deese na te bee mo solon ken koo dei ya ne kon. Mona nyan moo solon kpaakpaate ken bo weese kaa lii deban kei pete n lese ke deboo."

¹¹ Kei yena gyakolon nombia gyanbate ken Yesu be yee Kaanan donoo ken ke kyaa Galelia teele doo ne man. O moo ke lese o gy-

oorobiiri wola, te ɔ kaseela ban mɔ lɛɛ e di. ¹² Kei wole nɛ, non na ɔ naa na ɔ naabia na ɔ kaseela ban gyuu donɔɔ ken bɛɛ baake ke Kapanum nɛ man ke di weeya akalansɛɛ njaale botɔɔ.

Yesu kegegi balan Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa ken man

Mateo 21:12-13; Maake 11:15-17; Luka 19:45-46

¹³ Deban ken Gyudatena nyeekeɛwee ken na benaa nɛ, Yesu gyuu Gyerusalem donɔɔ man. ¹⁴ Yesu ke gyu ka gyoo Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa ken dekanalan man nɛ, ɔ naawɔ nyi baale ne yɔɔ nunkyuese na namense na awulunna, na balan baale mɔ kyakɛɛ bɛɛ yeɛɛ kɔba. ¹⁵ Mena dɔɔ ɔ moo nmeesen nme yeɛ dambila te ɔ moowɔ gegi balan ban na be nunkyuese na be namense pou lee dekanalan ken man. ɔ yaasee be kɔbasebia njan te ɔ besena be tebuluse njan pou bunji. ¹⁶ Kenje ɔ yako balan ban bɛɛ yɔɔ awulunna nɛ nyiaa, “ɛ mo wɔ lee kebo! ɛ na mo me kya dɛɛ besena ɛ kebu dedii ya!” ¹⁷ Nombia kenja yela ɔ kaseela ban tɔɔse Wurubuarɛ nombia anmarasen see njan ne yako nyi, “O Wurubuarɛ, n deni dinaa ken man nombia ne hia man nideli, te nje te di ma nyee mɔ.”

¹⁸ Botɔɔ te Gyudatena kegyiise kaa bɔɔse e nyiaa,

“Wonj yakolonj nombia te nyanj ke tale yeɛ na kawola daa nyi Wurubuarɛ faa na nenj donj nyi nya yeɛ mena abɔɔ kenja?” ¹⁹ Kenje Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “ɛ yeɛɛ Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kei, weeya atoorote na maa ma ke bela.” ²⁰ Botɔɔ te Gyudatena kegyiise ban yako Yesu nyiaa, “Ba moo kulutoonenj sɔnola na looro bo ma Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kei, te nyanj n ke tale mo weeya atooro ma ke?” ²¹ Mɔna Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa ken Yesu ne kolosi ka wose man nombia nɛ, yena non gbagba ɔ wose. ²² Mena dɔɔ debanj ken Yesu be fom lee yenj man nɛ, ɔ kaseela ban tɔɔsewɔ nyi ɔ yako mena nombia kenja. Te be lɛɛ Wurubuarɛ nombia anmarasenj see, na Yesu nombia njan ɔ be yako nɛ di nideli. ²³ Yesu ke kyaa Gyerusalem Gyudatena nyeekeɛweeya kedi njan man nɛ, balan burum naa yakolonj nombia njan ɔ be yeɛ nɛ te be lɛɛ e di. ²⁴ Mɔna Yesu ta mo ɔ wose lɔ be dɔɔ ya, nawolo nyi ɔ gyenj walan kamase dinɔɔ. ²⁵ Te yeɛ kenj nyi nolo keyako deniwalan nombii fa e ya, nawolo nyi ɔ gyenj walan kamase nyeeman nombia.

3

Yesu kawola Nikodemose nombia

¹ Mena debanj kenanj man nɛ, na Gyudatena kegyia nolo kyaawɔ kenj ɔ yeɛ yena

Nikodemose. Ɔ kpue Farasi- itena dikpii kenj man. ² Wee daale nelim ne Ɔ korowo gyu Yesu gyanj te Ɔ yako e nyiaa, “Kegyia, da gyenj nyi n yee wolale e non Wurubuare be kpila nenj. Nawolo nyi nolo be kyaa kenj waa tale yee gyakolonj nombia na nombia dinaana njan n ne yee ne, kenj nyi Wurubuare be kpue na e ya.” ³ Botoo te Yesu yako e nyiaa, “Mee yako nenj anokoare n ke nyii nyiaa, akpaa be ta bese lola walanj ya ne, Ɔ be gyae waa naa Wurubuare gyoori kenj ya.”

⁴ Kenje Nikodemose boose Yesu nyiaa, “Walanj nonj Ɔ ba bee na, sena te baa bese tale lola e? Waa bese tale gyoo Ɔ naa tooman na baa lola e bela?” ⁵ Botoo te Yesu tiranoo fa e nyiaa, “Mee yako nenj anokoare n ke nyii nyiaa, akpaa ba te so nenj Wurubuare lonj na Wurubuare ka mo Ɔ felinj do n man ya na, n be gyae n ke tale gyoo Wurubuare gyoori kenj man ya. ⁶ Deniwalanj na lola Ɔ dinoo bo, te Wurubuare felinj nonj mo na lola walanj bo ngba Wurubuare dinoo ne. ⁷ Na yela keyee nenj gyakolonj nyi me kpa, kaboena nyi ba bese lola nenj bela ya. ⁸ Felinj ne gyoo bo gyu botoo kenj kee gyae. N ne nyii mena kenj kee gyoo mona n ba gyenj ke dalee yaa ke dee gyue ya. Mena mo te doo fa walanj kamase nonj Wurubuare felinj ba lola e ne.”

⁹ Kenje Nikodemose boose

Yesu nyiaa, “Sena te kenja gyae ke tale konj mena?” ¹⁰ Botoo te Yesu boose e nyiaa, “Ngba n yee Gyudatena wolale kegyia e. N bee nyii mena nombia kenja man yee? ¹¹ Mee yako nenj anokoare n ke nyii nyiaa, nombia njan da gyenj ne te dee yako te njan dee naa mo ne te dee di njan wose man adanse, mona e bee lee nombia njan dee yako nonj ne di ya. ¹² Mee yako nonj teele kei doo nombia te e bee lee njan di ya na, sena te me yako nonj Wurubuare man nombia na e kelee njan di? ¹³ Nolo na nolo te gyuu ta Wurubuare man ya, Gyise manj Deniwalanj Bu nonj mo lee botoo konj ne maagenj.

¹⁴ E gyenj nyi gyanjba kenj na Wurubuare yela Mosesi yee dom te Ɔ moowo mataa na danj adido depampaa dinaa kenj man. Walanj kamase nonj Ɔ be gyina Ɔ sia kee mena dom kei na Ɔ nyinja nyeedonj. Mena ke te baa gyomanj Deniwalanj Bu nonj mo mataa na opandanj adido. ¹⁵ Na walanj kamase nonj Ɔ lee manj di na, waa nyinj nyeedonj kekpa kenj.

¹⁶ Lee mena kenj Wurubuare ne gyae balanj doo te Ɔ moo Ɔ bu dokolonj koonj nonj fa, nyi walanj kamase nonj Ɔ lee e di na Ɔ be gyae waa yenj leki ya, mona waa nyinj nyeedonj kekpa.” ¹⁷ Nawolo nyi Wurubuare te kpila Ɔ bu teele kei doo nyi Ɔ kaa bu balanj foo ya, mona

o kpila e bo na balan ke ta o doo nyin nyeedon.

¹⁸ Walaŋ kamase non o lee e di na booo gyae baa bu e foo ya, te non o te lee e di ya na be wulaa bu e foo, nawolo nyi o te lee Wurubuare bu dokolon koon non di ya.

¹⁹ Nombia nan booo mo bu teele kei doo balan foo yena nyi, kenmanee te kon teele kei doo, mona balan ne gyae ditiŋtee bo kela kenmanee ken. Nawolo nyi be nombia nan bee yee ne yee dukum ke.

²⁰ Walaŋ kamase non o ne yee dukum na, o ne kola kenmanee ken te o bee benaa ke ya. Nawolo nyi o bee gyae nyi o nombiakumee nan ka lee deboo ya.

²¹ Mona walaŋ kamase non o ne yee nombia kpaakpaa ne, o na benaa kenmanee ken. Nawolo nyi kenmanee ken gyae ka lese o nombia nan o ne yee ne wola nyi o ne yee Wurubuare kegyaebii.

*Gyon   Wurubuare
loŋsoore kedi Yesu wose man
adanse*

²² Keŋa wole ne Yesu na o kaseela ban gyuu Gyudia teele man. Yesu kyaawo botoo weeya akalansee naale te o soo balan Wurubuare lon. ²³ Deban kenan na Gyon mo ne so balan Wurubuare lon donoo ken bee baake ke nyi Aenon ken ka benaa na Salim donoo ne man. Nawolo nyi na lon boe botoo, te balan mo na gym tisi o doo nyi waa so wo Wurubuare lon. ²⁴ Deban

kenan na ba te kyan ta Gyon to deni ya.

²⁵ Gyuda baale nolo na Gyon kaseela ban man baale lee anmaaren lee mena ken bee mo lon faafo ba wose lee ba amanbere gbee ne wose man. ²⁶ Botoo te Gyon kaseela ban konawo Gyon gyan kaa yako e nyiaa, "De Gbenjyoo, n ne toose balee non nafa o kpue na daa Gyoodan boo ken dingyin, te n be di o wose man adanse nideli ne? Kee, o ne so balan Wurubuare lon, te balan pou ne gyu o gyan." ²⁷ Ken te Gyon tiranoo fa wo nyiaa, "Nyi Wurubuare te fa walaŋ gbee nyi waa yee kolo ya ne, otenate be gyae waa tale yee ya. ²⁸ Emee gbagba e ke tale di man adanse nyi me yakowo nyiaa, Na man yena Nyeelere non Wurubuare be yako see nyi waa kon ne ya, mona Wurubuare kpila man bo nyi maa kyan gbee ta o siaman kon."

²⁹ Ken te Gyon gyoo dudu yako wo nyiaa, "Walaŋ non o dana allowole na, non yena allowole non baale. Mona allowole baale non o gyoon doo bee sem bo yenan tei, te akpaa be nyii allowole baale non woya na ne yee wo gyon nideli. Mena mo yaa yee man gyon nideli debokeiman ngba moo nyii Yesu nkan ne. ³⁰ Kaboena nyi Yesu yele dee lee kela man.

³¹ Walaŋ non o ba lee adido kon ne o kela walaŋ kamase, te walaŋ non o ba

lee tæele kei dɔɔ nɛ ɔ yɛɛ tæele kei dɔɔ walaŋ e te ɔ ne kolosi tæele kei dɔɔ nombia bo. Walaŋ ŋon ɔ ba lee adido nɛ, ɔ kela kpene kamase. ³² Nombia ŋan ɔ be naa na ŋan ɔ be nyii nɛ wose man adanseɛ te ɔ ne dii, mɔna ŋolo te lɛɛ wa adanseɛ keŋ di ya. ³³ Te walaŋ ŋon ɔ be lɛɛ wa adanseɛ keŋ di na, na ɔtenate te sɛɛ baa nyi Wurubuare nombia ŋan yɛɛ ampaŋ. ³⁴ Walaŋ ŋon Wurubuare be kpila e na ɔ ne kolosi Wurubuare nombia bo, nawolo nyi Wurubuare ta mo ɔ felin ŋon do walaŋ ŋonaŋ man nideli. ³⁵ Kya ŋon ne gyae ɔ bu ŋon nombia, te ɔ moo kpene kamase do e ɔ nyinmaa man. ³⁶ Walaŋ kamase ŋon ɔ lɛɛ ɔ bu ŋon di na waa nyin nyeedonj kekpa, te walaŋ kamase ŋon ɔ bɛɛ ɔ bu ŋon na ɔ be gyae waa nyin nyeedonj kei ya, mɔna Wurubuare waa gyeŋ baŋ do e kekpaakekpa.”

4

Yesu kekolosi na Samaria alo ŋolo

¹ Farasiitena baŋ nyiiwo nyi Yesu ne nyin balan burum sɔ wɔ Wurubuare loŋ kela Gyon Wurubuare loŋsoore. ² Mɔna Yesu gbagba dɔɔ ɔ te sɔ ŋolo na ŋolo Wurubuare loŋ ya, ɔ kaseela baŋ sɔɔ na wɔ. ³ Yesu ke nyii mena keŋ balan ne kolosi ɔ wose man nombia nɛ, ɔ korowo lee Gyudia tæele man bese gyu

Galelia tæele man. ⁴ Na kaboena nyi waa mo na Samaria tæele man. ⁵ Mena dɔɔ ɔ moowo botɔɔ kelii Samariatena donɔɔ keŋ bɛɛ baake ke nyi Sikya nɛ man. Sikya donɔɔ kei benaa na tæele keŋ Gyekɔpo ba mo fa ɔ bu Gyosefo nɛ. ⁶ Na Gyekɔpo ditiribunj doo botɔɔ. Yesu kelii botɔɔ nɛ, na ɔ te kaa mena dɔɔ ɔ tisiwo kyaa ditiribunj keŋ gyaŋ. Debaŋ kenan na weese ta senj dɛɛ.

⁷ ɔ ke kyaa botɔɔ nɛ Samaria alo ŋolo kɔŋawɔ botɔɔ ɔ kaa kyee loŋ, keŋte Yesu sola e nyi “Fa maŋ loŋ maa nyɔɔ.” ⁸ Debaŋ kenan na, ɔ kaseela baŋ te lam donɔɔ keŋ man be kaa lɛɛ weenɛɛ. ⁹ Botɔɔ te Samaria alo ŋon yako Yesu nyiaa, “N yɛɛ Gyuda baale e te maŋ mo yɛɛ Samaria alo e. Wonj dɔɔ te n na sola maŋ loŋ?” Keŋ dɔɔ ɔ be boose mena yena nyi, Gyudatena na Samariatena bɛɛ gyoo ya. ¹⁰ Keŋte Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Akpa nyen gyeŋ Wurubuare kolo anefaŋ na walaŋ ŋon ɔ na sola nenj loŋ kei nɛ, nafa nyanj ka sola e na waa fa nenj loŋ keŋ kɛɛ fa nyeedonj nɛ.”

¹¹ Botɔɔ te alo ŋon yako e nyiaa, “Kegya, ditiribunj keŋ dana siilinj te n be dana kpene keŋ n ka mo kyee loŋ keŋ ya. Alenj te nyanj kenyinj mena nyeedonj loŋ kei. ¹² Yaa nyanj kela na de naana Gyekɔpo ŋon ɔ be wula ditiribunj kei fa daa nɛ? Ŋon gbagba na ɔ bia na ɔ wonembia pou nyɔɔ

lonj lee ditiribunj kei man.”
 13 Kenjte Yesu tiranoo fa alo
 non nyiaa, “Walanj kamase
 non waa nyoo lonj kei ne,
 lonjboanenj gyae ka ko e bela.
 14 Mona walanj kamase non
 waa nyoo lonj kenj maa fa
 e ne, lonjboanenj be gyae
 ka ko e bela ya. Lonj kenj
 maa fa e ne gyae ke doo
 o man ngba ditiribunj ne,
 na ka ke fa e nyeedonj lonj
 na waa nyinj nyeedonj kek-
 paakekpaa.” 15 Botoo te alo
 non yako e nyiaa, “Kegyia,
 akpaa mena na fa manj mena
 lonj kei na lonjboanenj ba
 tekaa ko manj bela ya, na
 maa tina ditiribunj kei man
 kekonj yela.”

16 Kenjte Yesu yako e nyiaa,
 “Gyu ke baake n baale na
 e ke konj.” 17 Te alo non
 yako e nyiaa, “Moo dana
 baale ya.” Kenjte Yesu yako
 e nyiaa, “N te yako anokoare
 nyi n be dana baale ya. 18 N
 tanj ke yala baala banonj,
 te non gyanj n kyaa de-
 bokeiman ne o te yee n baale
 e ya. Mena doo nombia
 njan n be yako manj ne yee
 ampanj.” 19 Botoo te alo
 non yako e nyiaa, “Kegyia
 ma te naa nyi n yee Wu-
 rubuare dekpenkpenjgyooore
 e ampanj. 20 De naanao som
 Wurubuare bo bula kei doo,
 mona emee Gyudatena kpa
 Gyerusalem donoo man te
 kaboena nyi dee som Wu-
 rubuare.” 21 Kenjte Yesu
 yako e nyiaa, “Alo lee manj
 di, debanj daale gyae kekonj
 kenj booo gyae baa tekaa som

Wurubuare bula kei doo yaa
 Gyerusalem donoo man ya.
 22 Emee Samariatena na som
 Wurubuare non e ba gyen
 e ya, te daa Gyudatena doo
 dee som Wurubuare non
 da gyen e, nawolo nyi ny-
 eekelee gyae ke ta bo Gyu-
 datena doo konj.

23 Debanj daale ne konj te ke
 tanj kekonj, kenj nyi banj beee
 som Wurubuare anokoare
 man ne, baa mo Wurubuare
 Felinj na anokoare bo som
 Wurubuare nawolo nyi
 mena somra kewoo dinoo
 te Wurubuare ne gyae.
 24 Wurubuare yee felinj e,
 mena doo banj baa som e
 ne kaboena nyi baa mo
 o felinj na anokoare som
 e.” 25 Botoo te Samaria
 alo non yako e nyiaa, “Ma
 gyen nyi Nyeelere non beee
 baake e nyi Kristo ne waa
 konj. O konj na waa kaa
 lese kpene kamase man fa
 daa.” 26 Kenjte Yesu torowo
 yako e nyiaa, “Manj non mee
 kolosi na nenj ne, manj yena
 nyeelere non.”

27 Be kee kolosi kenanj
 ne, te Yesu kaseela banj
 leewoo donoo man konj. Ba
 kena ngba Yesu na alo non
 senj ee beee kolosi ne, yee wo
 gyakolonj. Mona be man
 njolo te tale boose alo non
 nyi wonj te o ne gyae ya,
 te ba te tale boose Yesu mo
 nyi weera o ne kolosi na
 alo non ya. 28 Botoo te alo
 non tina osunj kenj yela, te o
 yeuwoo gyu donoo kenj man
 ke yako balanj nyiaa, 29 “E
 konj kaa kee balee njolo non

o be yako man ma wose man nombia nan pou mo yee ne. Na non yena Kristo, nyeeleere non Wurubuare be yako see nyi waa kon ne baa yaa?" ³⁰ Mena doo balan leewo donoo ken man kon Yesu gyan.

³¹ Deban kenan na te o kaseela ban waase e nyiaa, "De Gbenjyoo mo kolo tina n noo" ³² Kenje Yesu yako wo nyiaa, "Me dana weenee naale maa di ken e ba gyen ya." ³³ Botoo te o kaseela ban boose donja nyiaa, "Doona nolo saa weenee baa kona e?" ³⁴ Kenje Yesu yako wo nyiaa, "Me weenee yena nyi maa yee me kya non o be kpila man ne kegyaebii, na maa yee tom ken o ba mo fa man ne kelii oto. ³⁵ Emee gbagba ne tale yako nyi 'Te ka gyaalanja banaara na weenee kekerere te lii.' Mee yako non e ke nyii nyiaa, e gyina e sia na e ke kee woose nan. E kena nyi aboo nan te yee na kekerere. ³⁶ Wala nan o ne kerere weenee nan ne baa to e kom, te o ne yilaa aboo nanan bo see fa nyeedon kekpaakekpa ken. Mena doo wala nan o be fare na wala nan o be kerere ne pou baa bom di gyon. ³⁷ Dudu ken boo gyoo nyi, 'Nolo ne duula te nolo mo ne karala' ne yee ampan. ³⁸ Me kpila non baa nyi ya gyu ke kerere weenee woo ken e te yee tom ya ne man. Baale yena tom ken, te emee konawo e ne di ba tom ken boo yee ne tonoo."

³⁹ Balan ban be kyaa Samaria donoo ken man ne, be man burum lee Yesu di nawolo nyi alo non yakowo nyiaa, "O te yako man ma wose man nombia nan pou weese ne." ⁴⁰ Mena doo Samariatena ban kekon o gyan ne, be waase e nyi waa kyaa be gyan, te Yesu dii weeya ala be gyan. ⁴¹ Yesu nombia nan o ba wolo ne yela balan burum lee e di. ⁴² Kenje be yako alo non nyiaa, "Nenee doo ne na n noowoya nan doo te de lee e di ya, mona daa gbagba te nyii e te da te naa nyi non yena balan pou nyeeleere gbagba non."

Yesu kekyo tomyeere kegyia nolo bu kawee

⁴³ Yesu kedi weeya ala botoo wole ne, o leewo botoo bese gyu Galelia teele man. ⁴⁴ Nawolo nyi Yesu gbagba yakowo nyiaa, "Boo ne lee Wurubuare dekenjkenjgyooore kamase do non gbagba o donoo man ya." ⁴⁵ Yesu kekon kaa gyoo Galelia ne, botootena lee e nideli, nawolo nyi be naa nombia nan pou o be yee Gyerusalem donoo man deban ken boo gyu be kaa di ba nyeekeleewe ken ne.

⁴⁶ Kenje Yesu besewo gyu Kanaan donoo ken ke kyaa Galelia teele man ne man. Mena donoo kenan man te o besena lon yee solon ne. Deban kenan na tomyeere kegyia nolo kyaa botoo ken o bu na wee Kapanum donoo man. ⁴⁷ Tomyeere kegyia

non kenyii nyi Yesu ta lee Gyudia kɔŋ Galelia botɔɔ nɛ, ɔ gyuuwɔ ɔ gyanj ke waase e nyi ɔ bu na wee ɔ doo Kapanum donɔɔ man ɔ ne gyae waa yɛŋ. Mena dɔɔ waa kɔŋ na ɔ kaa kyɔ e kawee fa e. ⁴⁸ Botɔɔ te Yesu yako e nyiaa, “Na ɛ kɛna gyakolonj nombia na nombia dinaana ya nɛ, nafɔ ɛ man walanj kamase be gyae waa lɛɛ manj di ya.” ⁴⁹ Kɛntɛ kegyia non yako Yesu nyiaa, “Me Gbɛngyoo, waase kɔŋ dee gyu bilɛŋ na mena ya na me bu non waa yɛŋ.” ⁵⁰ Botɔɔ te Yesu yako e nyiaa, “Ta, n bu non waa nyinj nyeedonj.” Balee non lɛɛ Yesu nɔwɔya njan di te ɔ lanjawɔ. ⁵¹ Balee non keta ɔ ne gyu ɔ dɛɛ nɛ, ɔ gyanjɛe na ɔ tewulɛɛ gbɛɛnaa man te be yako e nyiaa, “N bu non wose te yɛɛ e donj.” ⁵² Botɔɔ te balee non bɔɔsɛ ɔ tewulɛɛ banj nyiaa, debanj wonjti man te me bu non wose yɛɛ e donj? Kɛntɛ be tiranɔɔ fa nyiaa, “Dana weesetɛntɛŋ kegyɔ njgba debanj dokolonj nɛ, te bu non wose yɛɛ e donj.” ⁵³ Botɔɔ te ɔ kya non tɔɔsɛwɔ nyiaa, debanj kenanj man pɛpɛɛpɛ te Yesu yako e nyiaa, “N bu non wose gyae ke yɛɛ e donj.” Mena dɔɔ non na ɔ dekpanalanmantena pou lɛɛ Yesu di. ⁵⁴ Yesu ka lee Gyudia kɔŋ Galelia tɛɛle man nɛ, kei yɛna gyakolonj nombia bolate kɛŋ ɔ be yɛɛ.

Yesu kekɔɔ ɔtakase njolo kawee

¹ Kɛŋa wɔle nɛ, Gyudatena ne di bɔ ɔsom wee dinaa daale Gyerusalem donɔɔ man, te Yesu mɔ gyuu botɔɔ. ² Na depaa daale kyaa Gyerusalem donɔɔ man kɛŋ bɛɛ baake ke be dɛɛ dei man nyi Bɛtesaida. Mena depaa kei benaa na denanɔɔ kɛŋ bɛɛ baake ke nyi “Namense Denanɔɔ” nɛ, te be banjɛe kefɛɛsɛ anonj kilisi ke. ³ Kaweesetena kpookpoo burum njgba siayɛlɛɛsatena na ɔtakasɛe na banj ba yɛnaase ba yekee nɛ na lee donɔɔ kɛŋ man kaa doo botɔɔ daa lonj kɛŋ kewosi. ⁴ Nawolo nyi be kyaa be kyaa na, Wurubuare kpilale ne kyaa kaa wosi lonj kenanj te kawee te non ɔ tanjgbɛɛ ka gyoo lonj kɛŋ man na, ɔ kawee ne tanj.

⁵ Na balee njolo non ɔ be tekerii kulutoonɛŋ sao na kufu gyanaara nɛ doo botɔɔ. ⁶ Yesu kɛna balee nonanj te ɔ ke nyii nyi ɔ ta wee kyare nɛ ɔ bɔɔsɛ e nyiaa, “N ne gyae n kawee ke tanj?” ⁷ Botɔɔ te kawee te non tiranɔɔ fa e nyiaa, “Me Gbɛngyoo, akpaa be wosi lonj kɛŋ na, mɔɔ ne nyinj non waa gate manj ka do ke man ya. Akpaa ma mo maa yɛɛ kakyɛnj koro ka gyoo na njolo te tanjgbɛɛ manj.” ⁸ Botɔɔ te Yesu yako e nyiaa, “Koro! Gate n dofononj na n ke ta.” ⁹ Debokenanj man te balee non kawee tanjawɔ te ɔ korowɔ gate ɔ dofononj te ɔ

tεεωο lanj. Mena wee kenanj yεε Gyudatena kefeεfowee ke. ¹⁰ Mena doo Gyudatena kegyiise yako balee non boo kyoo e ne nyiaa, "Gyεn yεε da kefeεfowee ke, te da mmaraa bεε fa gbεε nyi nya seele n dofonon ya."

¹¹ Kenje balee non tiranoo fa wo nyiaa, "Walan non o be kyoo manj me kawee ne, yako na manj nyi maa gate ma dofonon na maa ta." ¹² Botoo te be boose e nyiaa, "Walan wonji yako na nenj nyi nya gate n dofonon na n keta?"

¹³ Mona balee non Yesu be kyoo e o kawee ne, ta gye nyi Yesu kyoo na e o kawee kenj ya. Nawolo nyi na balan boe botoo te Yesu mo ta njere gyoo be man. ¹⁴ Kenanj wole ne, Yesu kena balee nonanj Wurubuarε osom deni dinaa kenj man te o yako e nyiaa, "Kεε, nenεε n wose te yεε nenj donj, na tekaa yεε dukum bela ya. Na mena ya na kpene kenj gyae kekoo n doo ne, gyae ka kela kei."

¹⁵ Botoo te balee non gyuuwo keyako Gyudatena kegyiise banj nyiaa, Yesu kyoo na e o kawee kenj.

¹⁶ Mena doo Gyudatena kegyiise banj naase Yesu diyem, nawolo nyi o te kyoo kawee ba kefeεfowee.

¹⁷ Kenje Yesu yako wo nyiaa, "Me kya Wurubuarε ne yεε tom debanj kamase kaa lii na gyεn, mena doo kaboena nyi manj mo maa yεε tom mena." ¹⁸ Lee mena nombia kenja doo ne Gyudatena kegyiise banj yase sia gyae

gbεε kenj baa mo ko Yesu. Nawolo nyi na kenj o be woleε ba kefeεfowee kenj kaagenj doo ya, mona o kpa o kya yena Wurubuarε kenj nawolo nyi o dokoso yena Wurubuarε. ¹⁹ Kenje Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "Ampanj yaa mεε yako non ε ke nyii nyiaa, kolo be kyaa kenj manj Wurubuarε bu non ne yεε ma wose doo ya. Kpene kenj me naa me kya ne yεε na kenj te mεε yεε. Kpene kenj kya non ne yεε na, kenj te manj o bu non mo ne yεε. ²⁰ Nawolo nyi me kya ne gyae manj te o na wola manj kpene kamase kenj non gbagba ne yεε ne. Waa wola manj aboo dinaana njan kela kenja na maa yεε, na ε wose ka yεn non. ²¹ Mena kenj kya non ne gyuuusu woya te o ne fa wo nyeedonj ne, mena kee te manj o bu non mo maa fa balan banj manj gbagba ne gyae ne nyeedonj. ²² Kya non gbagba bee di balan nombia ya. O ta mo balan nombia kedi pou do manj o bu non nyinmaa man, ²³ na balan pou ke nyin lese manj o bu non yele njgba mena kenj bεε lese me kya non yele ne. Walan non o bεε lese manj o bu non yele ya na, o bεε lese me kya non o be kpila manj o bu non ne yele ya.

²⁴ Ampanj yaa mεε yako non ε ke nyii nyiaa, walan kamase non o nyii me noowoya te o lεε walan non o be kpila manj ne di na, waa nyin nyeedonj kekpa

te bɔɔ gyaɛ baa bu e fɔɔ ya. Kei nawolo baa nyi ɔ ta lee yen man kɔn nyeedon man. ²⁵ Ampan yaa mɛɛ yako non ε ke nyii nyiaa, deban daale ne kɔn te ke tan ke kɔn ken balan ban be yɛɛ nɔba woya nɛ, nawolo nyi ba te lɛɛ Wurubuare nombia nan di dɔɔ ya nɛ, baa nyii man Wurubuare bu non dei. Balan ban baa nyii me dei te baa yɛɛ kpene ken mɔɔ yako wɔ nɛ na baa nyin nyeedon. ²⁶ Mena ken me kya non ne fa balan nyeedon nɛ, mena mɔ te ɔ faa man ɔ bu don nyi maa fa balan nyeedon. ²⁷ ɔ te fa man ɔ bu non don nyi maa di balan nombia, nawolo nyi man yena Deniwalan Bu non. ²⁸ ε na yeli nombia kenja ke yɛɛ non gyakolon ya, nawolo nyi deban daale gyaɛ kekɔn ken woya pou baa nyii ma woya, ²⁹ na baa lee ba yebɔɔse man kɔn. Ban bɔɔ yɛɛ nombia kpaakpaa nɛ baa koro na baa nyin nyeedon, te ban bɔɔ yɛɛ nombiakumɛɛ nɛ baa koro na baa bu wɔ fɔɔ.”

Yesu adanseɛtena

³⁰ “Man gbagba bɛɛ yɛɛ kolo me baam dɔɔ ya. Mena ken me kya Wurubuare de yako man nɛ, mena te mee di balan nombia, te me nombia kedi mɔ doo na ke gbɛɛ. Nawolo nyi na man gbagba kegyaebii te mɛɛ yɛɛ ya, mɔna me kya non ɔ be kpila man nɛ kegyaebii te mɛɛ yɛɛ. ³¹ Nyi akpaa man gbagba de di ma wose man adanseɛ na,

ε be gyaɛ ε ke lɛɛ man di ya. ³² Mɔna nolo kyaa ken ɔ ne di ma wose man adanseɛ, te ma gyeɛ nyi wa adanseɛ ken ɔ ne dii lee ma wose man nɛ yɛɛ ampan. ³³ ε kpila balan gyu Gyon gyan, te ɔ dii anokoare ken wose man adanseɛ fa non. ³⁴ Na mɛɛ gyaɛ bo nyi denibalan baa di ma wose man adanseɛ ya, mɔna ε nyeedon kenyin dɔɔ te mɛɛ yako kenja. ³⁵ Gyon yɛɛ nɔba kanea ken kɛɛ naa te kɛɛ nɔlakeɛ nɛ, te ε gyaewɔ nyi ε ke di kanea kenan gyon kyomii. ³⁶ Me dana nolo non ɔ ne di ma wose man adanseɛ, te wa adanseɛ kenan kela Gyon wui ken ɔ be dii lee ma wose man nɛ. Nawolo nyi tom ken me kya Wurubuare ba mo do man me nyinmaa man nyi maa yɛɛ ke kelii ɔto te mɛɛ yɛɛ ke nɛ, ne diina adanseɛ lee ma wose man nyi me kya nonan kpila na man. ³⁷ Me kya non ɔ be kpila man nɛ, non gbagba mɔ ne di ma wose man adanseɛ. ε te nyii ta ɔ nɔɔwoya ya, te ε te naa ta ɔ dinɔɔ mɔ ya. ³⁸ ɔ nombia be doo ε konɔɔse man ya, nawolo nyi ε bɛɛ lɛɛ walan non ɔ be kpili nɛ di ya. ³⁹ ε ne yase ε sia kaseɛ Wurubuare nombia nan nawolo nyi na ya agyuen yena nyi nɛ man te ε ke nyin nyeedon kekpaɛ ken. Te mena Wurubuare nombia anmarasen see kenja ne di ma wose man adanseɛ. ⁴⁰ Mɔna ε bɛɛ gyaɛ ε ke kɔn me gyan na ε kaa nyin nyeedon kekpaɛ ken ya.

41 Na ma kegyaebii yena nyi balan baa kelee man ya. 42 Mɔna ma gyen ε dinɔɔ te ma gyen nyi ε beε gyae Wurubuarε lee ε konɔɔse man ya. 43 Me konjæ me kya non yele man mɔna ε te lee man ya. Mɔna akpaa nono de kon non gbagba yele man na ε ke lee e. 44 ε ne gyae nyi ε ke kelee donja, mɔna ε beε gyae nyi Wurubuarε dokolon non ke kelee non ya. Kenan na sena te ε ke tale lee man di? 45 ε na gyuen nyi man ne gyaela me kaa yako ε nombiakumεε fa me kya Wurubuarε ya. Mosesi non ε ba mo ε loo gyakaa ɔ dɔɔ ne, non ne gyaela waa mo ε nombiakumεε gyu me kya siaman. 46 Nyi yen lee Mosesi di na nafa ε kelee man mo di, nawolo nyi ma wose man nombia te Mosesi nmarasewɔ. 47 Mɔna nyi akpaa ε beε lee kpene ken ɔ be nmarase ne di ya na, sena te ε kelee kpene ken mεε yako ne di?"

6

Yesu kefa balan kakponse banon (5000) weenεε

Mateo 14:13-21; Maake 6:30-44; Luka 9:10-17

1 Weeya akalansεε njaale wole ne, Yesu tonja Galelia depaa ken beε baake ke bela nyi Tiberiasε ne gyu ke dingyin. 2 Balan burum sila ɔ gbεε gyu botɔɔ, nawolo nyi be naa gyakolon nombia na nombia dinaana nan ɔ be yεε lee mena ken ɔ be kyɔ balan kawεese

ne dɔɔ. 3 Kenje Yesu na ɔ kaseela ban gyenja bula daale kekyaa botɔɔ. 4 Deban kenan na Gyudatena nyeekeleeewe kedi ken ta be-naa.

5 Yesu gεεsewɔ keε te ɔ naawɔ nyi balan burum ne kon ɔ gyan kenje ɔ boose Filipino nyiaa, "Alen te dee nyin weenεε lee fa balan burum kewɔ dinɔɔ kedi?" 6 Yesu boose Filipino mena nombia kenja na waa mo keε wa agyuen nawolo nyi non gbagba wulaa ɔ gyen kpene ken waa yεε. 7 Botɔɔ te Filipino tiranɔɔ fa e nyiaa, "Pε walan kamase kenyin kyomii di koran na, kaboena nyi dεε mo tomyεεε kegyia nono gyaalanja gyanaara kɔba bo lee weenεε." 8 Kenje ɔ kaseela ban nono non beε baake e nyi Anderiasε, non ɔ kegyia yena Simɔn Pita ne yakowɔ nyiaa, 9 "Bu nono kyaa kebo ken ɔ dana bodobodose anon na kpebia bala. Mɔna won te kenja gyae keyεε balan burum kewɔ." 10 Botɔɔ te Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, "ε yela balan ban pou ke tisi kyakee." Na njalesε murumuru njaale kyaa botɔɔ, mena dɔɔ balan ban pou tisiwɔ kyakee botɔɔ. Baala ban be kyaa botɔɔ ne baa yεε njba balan kakponse banon ne. 11 Kenje Yesu moo bodobodose nan te ɔ fanewɔ fa Wurubuarε karan, te ɔ moo na kpelee fa balan ban be kyaa botɔɔ ne. Mena

ke te ɔ moo kpebia njan mo te ɔ fanewɔ fa Wurubuare karan te ɔ kpelee na fa balan ban pou. Balan ban diiwɔ baa ba kegyaebii. ¹² Balan ban pou kedi baa ne Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, “E toosee weenee akan njan pou, e na yeli na kewolee ya.” ¹³ Weenee njan balan ban be dii kaase ne, be toosee na buruburu akan njan na be nyina donjase kufu ala. ¹⁴ Balan ban kena gyakolon nombia njan Yesu be yee ne be yakowɔ nyiaa, “Kei yena Wurubuare dekpenkpengyooɔre non ɔ be yako see nyi waa kon teele kei doo ne ampan.” ¹⁵ Na Yesu tan kena nyi balan ban ne gyae be kaa kyan e, na baa nje e mo e see be gyoo mena doo non waagen wona ɔ wose lee be man gyu ke kyaa bula ken doo bela.

Yesu keta lon doo

Mateo 14:22-33; Maake 6:45-52

¹⁶ Kelii balinoo ne Yesu kaseela ban besewɔ gyu depaa ken nooman, ¹⁷ ken te ba gyooowɔ degbele daale man te ba moo ba nyee ban bee gyu Kapanum donoo man. Deban kenan na tee te biri mona Yesu see ɔ te kon ta be gyan ya. ¹⁸ Te felin dinaa daale korowɔ ne gyoo lon ken doo ken te yee nsendee ya. ¹⁹ ɔ kaseela ban kesaa degbele ken gyu siaman ken gyae keyee ngba gbekemaa atooro na yale ne, be naa Yesu donje lon ken doo ɔ ne kon ba degbele

ken gyan, ken te gyakolon gyoo wo. ²⁰ Ken te Yesu yako wo nyiaa, “E na yee ya, man nonan.” ²¹ Botoo te be lee Yesu gyon man do ba degbele ken man, debokenan man te be kelii botoo ken bee gyu ne.

²² Tee kena ne, balan burum ban booo kaa depaa ken dingyin ne naawɔ nyi degbele dokolon doo la botoo. Te ba gyen mo nyi Yesu ta gyoo degbele kenan man kpu na ɔ kaseela ban ya. ɔ kaseela ban baagen gyoola ke man lan. ²³ Agbelese naale mo lee Tiberiase donoo man kon dingyin botoo, benaa na botoo ken Yesu ba mo bodobodo fane fa Wurubuare karan te ɔ ba mo fa balan burum ban be dii ne. ²⁴ Balan burum ban kena nyi Yesu na ɔ kaseela ban be kyaa botoo ya ne, ba gyooowɔ agbelese nenan man gyu Kapanum donoo man bee keo e.

Yesu yena nyeedon weenee

²⁵ Balan ban ke gyu kena Yesu boo ken dingyin ne be boose e nyiaa, “De Gbengyoo, deban wonti yaa n tan kaa lii kebo?” ²⁶ Ken te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, “Ampan yaa mee yako non e ke nyii nyiaa, na gyakolon nombia njan e be naa moo yee ne doo te e silana me gbete ya, mona weenee njan e be nyim di baa e kegyaebii ne doo te e silana me gbete. ²⁷ E na

naase ε wose diyem gyae weeneε ηαν gyae kewoλεε νε ya, moνα ε yεε kakyen gyae weeneε ηαν gyae kefa ηον nyeedonη kekpaα keη ne. Weeneε keηa te maη Deniwalaη Bu ηον maa fa ηον, nawolo nyi me kya Wurubuare ta mo o donη do me man keη nawolo nyi o te lee maη do.”²⁸ Keηte be boose Yesu nyiaa, “Woη te kaboena nyi δεε yεε, na δεε tale yεε kpene keη Wurubuare ne gyae nyi δεε yεε ne?”²⁹ Botoo te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, “Tom keη Wurubuare ne gyae nyi yaa yεε yena nyiaa, ε lee walaη ηον o be kpila e ne di.”

³⁰ Keηte be boose Yesu nyiaa, “Woη gyakolonη nombia te nyaη ke yεε wola daa na δεε lee neη di nyi Wurubuare kpila na neη? Woη te nyaη ke yεε? ³¹ De naanao dii weeneε ηαν beε baake ηa nyi maana ne depampaa keη man, ηgba mena keη Wurubuare nombia anmarasenη see ηαν ne yako daa ne nyiaa, ‘O faa wo weeneε lee adido te be diiwo.’ ”

³² Keηte Yesu yako wo nyiaa, “Amπαη yaa mee yako ηον nyiaa, na Mosesi faa na ηον weeneε lee adido ya, moνα me kya yena walaη ηον o ne fa weeneε gbagba ηan ba lee adido ne. ³³ Nawolo nyi weeneε ηan me kya Wurubuare ne faa ne yena ηον o ba lee adido keη teεle kei doo, te o ne fa balaη nyeedonη kekpaα ne.”³⁴ Keηte be

yako e nyiaa, “De Gbengyoo, akpaα mena na lee gyeη ne gyu na fa daa weeneε keηa wee kamase.”

³⁵ Te Yesu yako wo nyiaa, “Maη yena nyeedonη weeneε ηαν. Walaη kamase ηον o keη me gyaη ne, tanam be gyae ka ko e ya. Te walaη kamase ηον o lee maη di na, lonboanenη be gyae ka ko e ya. ³⁶ Ngba mena keη mo taη yako ηον kaalaη ne, ε te naa maη moνα ε beε lee maη di ya. ³⁷ Walaη kamase ηον me kya ba mo e fa maη ne, waa keη me gyaη. Te walaη kamase ηον o keη me gyaη ne, moo gyae maa gegi e ya. ³⁸ Nawolo nyi me ta lee adido keη teεle kei doo nyi me kaa yεε maη gbagba kegyaebii ya, moνα me keηae me kaa yεε ηον o be kpila maη ne kegyaebii. ³⁹ Non o be kpila maη ne kegyaebii yena nyiaa, balaη baη pou o ba mo do maη me nyinmaa man ne, me na yela be man dokolonη ka yo ya. Moνα wee otomante keη man ne, maa gyuuusu wo pou lee yeη maη keη nyeedonη man. ⁴⁰ Nawolo nyi me kya ηον kegyaebii yena nyi walaη kamase ηον o mo o loo gyakaa me doo te o lee maη di na, waa nyinη nyeedonη kekpaα keη. Te wee otomante keη man ne, maa gyuuusu mena walaη ηonanη lee yeη maη keη nyeedonη man.”

⁴¹ Botoo te Gyudatena baη fiasεε beε ηorokoso lee Yesu wose man nawolo nyi o kpa,

non yena weeneε njan ba lee adido kōn nε. ⁴² Kenje be yakowō nyiaa, “Na kei yena Gyosefo bu non bεε baake e nyi Yesu nε yee? Da gyen ɔ kya na ɔ naa. Won dōɔ te nenεε ɔ ne yako daa nyi ɔ lee adido bo kōn?” ⁴³ Botōɔ te Yesu tiranōɔ fa wō nyiaa, “E na ɲorokoso na dōɲa ya. ⁴⁴ Nyi akpaa me kya non ɔ be kpila man nε te wōn ɲolo benaa na man ya nε, mena walan ɲonan be gyae waa tale kōn me gyan ya. Te wee ɔtomante ken nε, maa gyuus mena walan ɲonan lee yen man na waa nyin nyeedon. ⁴⁵ Wurubuare akpenkpengyōɔra ban man ɲolo ɲmarasewō see nyiaa, ‘Wurubuare ne gyaela waa wola walan kamase nombia.’ Mena dōɔ walan kamase non ɔ tei me kya Wurubuare nombia te ɔ kasee ɲa nε, waa kōn me gyan. ⁴⁶ Kei bεε wolo nyi ɲolo te naa me kya non ya. Walan non ɔ ba lee Wurubuare gyan kōn nε, non waagen naa na e. ⁴⁷ Ampan yaa mεε yako non nyiaa, walan non ɔ lee man di na waa nyin nyeedon kekpaakekpaa. ⁴⁸ Man yena nyeedon weeneε njan. ⁴⁹ E naanaɔ dii weeneε njan bεε baake ɲa nyi maana nε depampaa ken man, mona ba yekeewō. ⁵⁰ Mona nyeedon weeneε njan ba lee Wurubuare man kōn te mεε yako non ɲa wose man nombia nε dōɔ, walan kamase non ɔ di ke na ɔ be gyae waa yen ya. ⁵¹ Man

yena nyeedon weeneε njan ba lee adido kōn tεele kei dōɔ nε. Walan kamase non ɔ di mena weeneε kenja na, waa nyin nyeedon kekpaakekpaa. Weeneε njan maa mo fa balan na baa nyin nyeedon nε yena ma wosenaane.”

⁵² Botōɔ te Gyudatena ban gyoo anmaaren na dōɲa nyiaa, “Sena te balee kei waa tale mo ɔ wosenaane fa daa na dee di?” ⁵³ Kenje Yesu yako wō nyiaa, “Ampan yaa mεε yako non nyiaa, nyi akpaa ε te di man Deni-walan Bu wosenaane na ε kenyōɔ me fatabo ya nε, ε be gyae ε ke nyin nyeedon ya. ⁵⁴ Walan kamase non waa di ma wosenaane na waa nyōɔ me fatabo nε, waa nyin nyeedon kekpaakekpaa ken. Wee ɔtomante ken man nε, maa gyuus mena walan ɲonan lee yen man. ⁵⁵ Nawolo nyi ma wosenaane yena weeneε anedin gbagba, te me fatabo mo yena kolo anenyōɔn gbagba. ⁵⁶ Walan kamase non ɔ di ma wosenaane te ɔ nyōɔ me fatabo na, daa na e ta bese walan dokolon. ⁵⁷ Me kya non ɔ ne fa balan nyeedon nε kpila na man, te wa adaworoma dōɔ te me dana nyeedon. Mena ke mo te walan kamase non ɔ di ma wosenaane na, maa fa e nyeedon. ⁵⁸ Man yena weeneε njan ba lee adido kōn tεele kei dōɔ nε. Ma te yεε ɲgba weeneε njan ε naanaɔ be dii te bōɔ yekee nε ya. Walan kamase non

wa di mena weeneε kenja ne, waa nyinj nyeedonj kek-paakekpaa.”⁵⁹ Debanj kenj Yesu na wolo Gyudatena osom deni man Kapanum donoo man ne, te o yako mena nombia kenja.

⁶⁰ Yesu kaseela banj kenyii nombia kenja ne be yakowo nyiaa, “Mena kawola kenja man dana donj. Amote ne gyaela waa tale lee ja do?”

⁶¹ Yesu ka gyenj nyi o kaseela banj na norokoso lee nombia kenja wose man ne o boose wo nyiaa, “Nombia kenja ne takaa nonj? ⁶² Kenanj na akpaa ε naa manj Deni-walanj Bu nonj na gyem mee gyu adido, botoo kenj moo lee na sena te ε ke yee?”

⁶³ Wurubuare felinj ne faa na balan nyeedonj. Kpene kenj denibalanj na mo banj gbagba be donj yee ne be tanj tonoo ya. Nombia njan moo yako nonj ne lee Wurubuare felinj nonj man te ηee fa nyeedonj.

⁶⁴ Mōna ε man baale bee lee di ya.” Yesu yako nombia kenja nawolo nyi lee kewalanj kenj na, o wulaa o gyenj banj booo gyaee baa lee e di ya, na nonj waa kaa lese e fa.

⁶⁵ Kenje Yesu besewoo yako wo nyiaa, “Kei doo te me yako nonj nyiaa, akpaa me kya te fa njolo gbēe nyi waa kōnj me gyanj ya na, o be gyaee waa tale kōnj ya ne.”

⁶⁶ Kei wole ne, o silala banj man balan burum wōnja ba wose lee wole kenj be te sila e bela ya. ⁶⁷ Kenje Yesu boose o kaseela kufu bala banj mo nyiaa, “Emee

mo ne gyaee ka bese ε wole yaa?”⁶⁸ Botoo te Simōn Pita tiranoo nyiaa, “De Gbenjgyoo, amote gyanj te dee gyu? Nyanj nyaagenj danaana nombia njan ηee fa nyeedonj kekpaee kenj.

⁶⁹ Neneε da te lee nenj di, te de ta gyem nyi nyanj yena walanj nonj Wurubuare be kpili te ayimeε be doo o man ya ne.”⁷⁰ Kenje Yesu boose wo nyiaa, “Na emee balan kufu bala te me baakewoo yee? Mōna ε man njolo yee walanjkum e.”⁷¹ Na Simōn Isekarote bu Gyudase wose man nombia yaa Yesu ne yako ne. Nawolo nyi Gyudase yee o kaseela kufu bala banj man njolo e, mōna nonj ne gyaee la o kaa lese Yesu fa yenj.

7

Yesu na o naabia

¹ Nombia kenja wole ne Yesu teeewoo kila Galelia donooose man. O te gyaee nyi waa gyu Gyudia teelee man ya, nawolo nyi Gyudatena kegyiise banj be kyaa botoo ne ne gyaee gbēe baa ko e.

² Debanj kenanj na Gyudatena kefeese man kekyaa wee dinaa kedi ta benaa. ³ Mena doo Yesu o naabia yako e nyiaa, “Kaboena nyi nya lee kebo na n ke gyu Gyuda teelee man na n kaseela banj ke nyinj naa gyakolonj nombia njan n ne yee ne. ⁴ Nawolo nyi walanj ne gyaee o yele ka lee na, o bee yee kolo weese ya. Mena doo n keta n ne yee gyakolonj nombia kenja

ne, kaboena nyi nya lese n wose deboo fa balan pou.”
 5 O naabia ban kolosi nombia kenja nawolo nyi ban gbagba koran te lee e di ya. 6 Kenje Yesu yako wo nyiaa, “Deban ken Wurubuarɛ ba see fa man ne te lii ta ya, mona emee doo deban kamase dei fa non. 7 Teele kei doo balan bee kola non ya mona man doo bee kola man, nawolo nyi me gyakaa mee yako wo nyi be nombia nan bee yee ne be dei ya. 8 Emee e ta gyu kedi wee dinaa ken, man be gyae maa gyu ya nawolo nyi ma deban ken te lii ta ya.”
 9 O ke yako nombia kenja fa wo tan ne, te non doowo Galelia teele man.

10 Yesu o naabia ke lan ba wee dinaa ken dedii man ne, te non mo korowo gyu botoo. Mona o weese o wose bo. 11 Na Gyudatena kegyiise ban donje bee keo e na bee boose nyiaa “O kyaa alen?” 12 Kenje balan ban man balan burum gyoo kekolosi na donja lee Yesu wose man. “Baale kpa o yee walan kpaakpaa e, te baale mo kpa koa, o na beo balan bo na baa yo lee Wurubuarɛ gbenehen nan man.”
 13 Mona nolo te tale kolosi o wose man nombia balan man ya, nawolo nyi be yee Gyudatena kegyiise ban.

14 Be kedi ba wee dinaa ken kelii nsana nsana ne, Yesu gyuu Wurubuarɛ som deni dinaa ken man o na wola balan Wurubuarɛ nombia. 15 O kawola ken

doo Gyudatena kegyiise ban noo te be boosewo nyiaa, “Sena te balee kei yee wo gyen nombia kenja ken nyi o te kasee lee nolo gyan ya?” 16 Kenje Yesu tiranoo fa wo nyiaa, “Kpene ken mee wolo ne ta lee man gbagba gyan ya, mona ka lee me kya Wurubuarɛ non o be kpila man ne gyan. 17 Walan kamase non o ne gyae nyi waa di Wurubuarɛ nombia nan doo ne, otenate waa gyen nyi kpene ken mee wolo ne, lee Wurubuarɛ gyan yaa lee man gbagba gyan. 18 Walan kamase non o ne kolosi non gbagba o baam doo ne, na o ne gyae yele bo wa fa o wose. Te walan kamase non o ne gyae bo nyi waa lese non o be kpila e ne yele na, o nombia doo na ke gbɛɛ ken nyi dekara be doo ke man ya. 19 Na Mosesi faa na non mmaraase nan yee? Mona e man nolo bee di ne doo ya. Won doo te e ne gyae e ka ko man?” 20 Botoo te balan dikpii ken tiranoo fa e nyiaa, “Felinjumee doo n man. Amote ne gyae la waa ko nen?” 21 Kenje Yesu yako wo nyiaa, “Gyakolon nombii dokolon te me yee wo e kefeefowee, ken na doo na non yakolon ne. 22 Mosesi yako non nyi ya kara e bia baalawose. (Kei ta lee Mosesi gyan ya, mona ka lee e naanao gyan), mena doo e ne kara e bia baalawose e kefeefowee. 23 Nyi akpaa e ne kara e bia baalawose e kefeefo te ken bee wolee ya

mmaraa ya na, weera dɔɔ te ε na gyen ban do man nyi ma te kyɔ walan dibilin kawee keƒεƒowee? ²⁴ ε na barase bu balan ƒɔɔ ya, ε di nombia na ne gbεε.”

²⁵ Kenƒe Gyerusalemtena baale boosewo nyiaa, “Na balee kei te bεε keo nyi baa ko ne yee? ²⁶ ε keε ɔ ka sen balan man ɔ ne kolosi ken ɲolo bεε boose e daale ya. Yaa nenεε dɔɔ kegyiise ban te lεε e do nyi ɲon yena nyeeleεre ɲon? ²⁷ Balee kei dɔɔ de popou gyen botɔɔ ken ɔ ba lee. Mɔna akpaa nyi nyeeleεre ɲon waa kɔɲ na, ɲolo be gyae waa gyen botɔɔ ken waa lee ya.” ²⁸ Yesu keε wola abɔɔ Wurubuare ɔsom deni dinaa ken man ne, ɔ gyinaa ɔ woya boose wo nyiaa, “Mena dɔɔ ε gyen man nideli na botɔɔ ken mɔɔ lee? Na man gbagba me baam dɔɔ te me kɔɲawɔ ya. Walan ɲon ɔ be kpila man ne ɔ yeε anokoarete e, mɔna ɲon dɔɔ ε ba gyen e ya. ²⁹ Mɔna man dɔɔ ma gyen e nawolo ɔ gyan te ma leewɔ te ɲon kpila na man.” ³⁰ Mena dɔɔ be yela baa kyan Yesu, mɔna ɲolo te tale mo ɔ nyinmaa tina e ya, nawolo nyi deban ken Wurubuare ba see nyi waa yen ne te lii ta ya. ³¹ Mɔna balan burum lεε e di te be boosewo nyiaa, “Akpaa nyeeleεre ɲon de kɔɲ na, waa yeε yakolon nombia kela balee kei aneyεen kenja?”

Be kpila balan nyi baa gyu

ke kyan Yesu

³² Farasiitena ke nyii mena ken balan ne kolosi nombia kenja adadawoya man lee Yesu wose man ne, ban na Wurubuare saese kegyiise kpila kotɔɔtɔtena ban bεε deke Wurubuare ɔsom deni dinaa ken ne nyi baa gyu kekyan e kɔɲ. ³³ Kenƒe Yesu yakowɔ nyiaa, “Maa kyaa ε gyan bo weeya akalansεε ɲaale na maa bese gyu walan ɲon ɔ be kpila man ne gyan. ³⁴ ε ke keo man mɔna ε be gyae ε kena man ya, te botɔɔ ken me kyaa mɔ ne, ε be gyae ε ke tale kɔɲ ya.” ³⁵ Botɔɔ te Gyudatena kegyiise ban boose dɔɲa nyiaa, “Alen yaa balee kei ne gyae waa yeu gyu te dɔɔ gyae dεε naa e ya? Yaa ɔ ne gyae waa yeu ba gyu Girikitena gyan botɔɔ ken de balan be yaasee gyu ne ɔ kaa wola wo abɔɔ?” ³⁶ ɔ ke yako nyi, “ε ke keo man mɔna ε be gyae ε kena man ya, Te botɔɔ ken me gyu ne ε be gyae ε ke tale gyu ya ne, na sena yaa ɔ ne yako baa? Na won nombia yena kenja baa?”

Nyeedon nombia

³⁷ Gyudatena keƒεεse man kekyaa weekedi ɔtomante ken ne, Yesu korowɔ sen te ɔ gyinaa ɔ nɔɔ kolosi te ɔ yako wo nyiaa, “Akpaa nyan ɲon lonboanen dana nen na kɔɲ me gyan na n kaa nyɔɔ lon. ³⁸ Walan kamase ɲon ɔ lεε man di na, nyeedon nombia gyae ka lee ɔ man kɔɲ ɲgba mena ken lon na

lee ditiribuŋ man kɔŋ nɛ. Nnɛ te Wurubuare nombia anmarasen see yakowɔ.' ”
 39 Yesu kekolosi kei nɛ, na Wurubuare felin ŋon waa kaa mo do ban baa lɛɛ e di nɛ man nombia yaa ɔ ne kolosi nɛ. Deban kenan na ɔ ta moo ta Wurubuare felin ŋon do ŋolo man ya, nawolo nyi Yesu gyoorobiiri ken ta lee ta debɔɔ ya.

Balan kekpase lee Yesu dɔɔ
 40 Balan ban ke nyii Yesu nɔɔwoya kenɔ nɛ be man baale yakowɔ nyiaa, “Ampan, balee kei yena Wurubuare dekpenkpengyɔɔre ŋon Wurubuare be yako see nyi waa kɔŋ nɛ.” 41 Baale mɔ yakowɔ nyiaa, “Balee kei yena nyeelɛere ŋon Wurubuare be yako see nyi waa kaa kɔŋ nɛ ampan. Mɔna baale mɔ yakowɔ nyiaa, na Galelia tɛele man te nyeelɛere ŋon waa lee ya.” 42 Wurubuare nombia anmarasen see ŋan ne yako nyiaa, “Nyeelɛere ŋon waa lee bo Betelɛhem donɔɔ man botɔɔ ken Gyoo Defidi be kyaa nɛ, te waa lee bo gyoo Defidi lonɔoro man.” 43 Lee Yesu dɔɔ, balan ban man kpasewɔ. 44 Balan ban baale gyaewɔ nyi baa kyan Yesu, mɔna ŋolo te tale mo ɔ nyinmaa tina e ya.

Gyudatena kegyiise te lɛɛ Yesu di ya

45 Wɔle wɔle ken nɛ, kotɔɔɔtena ban bɛɛ deke Wurubuare ɔsom deni dinaa

ken te bɔɔ kpila wɔ nɛ besewɔ kɔŋ Wurubuare saese kegyiise na Farasiitena ban gyan. Kenɛ kegyiise ban bɔɔse wɔ nyiaa, “Weera dɔɔ te ɛ te kyan e kɔŋ ya?” 46 Kenɛ be tiranɔɔ fa kegyiise ban nyiaa, “Ŋolo na ŋolo te kolosi ta see ŋgba balee kei nɛ ya.” 47 Te Farasiitena ban bɔɔse wɔ nyiaa, “Doona ɔ tan beo ɛmɛɛ mɔ? 48 ɛ te nyii nyi donɔɔ kegyiise kɛwɔ man ŋolo yaa Farasiitena kɛwɔ man ŋolo te lɛɛ Yesu di? 49 Mɔna mena balan burum kɛwɔ ban bɔɔ gyeŋ Mosesi mmaraa ken ya nɛ, ban doola kɛfaala tɛɛ.” 50 Nikodemose ŋon ɔ be kyaa gyu Yesu gyan nɛ yɛɛ kegyiise ban man ŋolo e. Te ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, 51 “Da mmaraa ne fa daa gbɛɛ nyi dɛɛ bu ŋolo fɔɔ ken de te nyii ta ɔ nɔɔman nombia yee?” 52 Kenɛ be tiranɔɔ fa e nyiaa, “Weera nyan mɔ ne kolosi ŋgba n yɛɛ Galelia baale e nɛ? Nyan kɛɛ Wurubuare nombia anmarasen see ŋan man nideli, n kena nyi Wurubuare dekpenkpengyɔɔre ŋolo ta lee ta Galelia ya.” 53 Kenɛ be popou yaaseewɔ dokolon dokolon gyu be dɛɛse.

8

Alo futoolite ŋolo nombia

1 Balan ban ke yaasee nɛ, Yesu gyuuwɔ oliifi bula ken dɔɔ. 2 Tɛɛ kena nɛ ɔ besewɔ

kɔŋ Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keŋ man. Balan ban pou be kyaa botɔɔ nɛ kaa wuuwɔ ɔ dɔɔ te ɔ tisiwɔ kyaa ɔ na wola wɔ Wurubuarɛ nombia. ³ Botɔɔ te Gyudatena mmaraa wolala na Farasiitena ban moo alo ɲolo ɲon ɔ ba lee ɔ baale wole te bɔɔ kyan e nyinmaa nyinmaa nɛ kɔŋ kaa sen Yesu na balan ban pou siaman. ⁴ Keŋte be yako Yesu nyiaa, “De Gbenjyoo, da te kyan alo kei ɔ ne gyae baala. ⁵ Mosesi mmaraa ɲan na wola daa nyi dee funjii mena alo kei dinɔɔ boya ko. Te nyan mɔ n kpoo?” ⁶ Be yako nombia keŋa nyi baa mo teese Yesu nɔɔman, na baa nyin mo nombia gyakaa ɔ dɔɔ. Mɔna Yesu gɔŋasewɔ te ɔ moo ɔ nyimbii ɲmarase kolo tɛele man. ⁷ Be kaseŋ bɛɛ daa e nyi waa tiranɔɔ fa wɔ nɛ, ɔ korowɔ sen te ɔ yako wɔ nyiaa, “Nyan ɲon n gyen nyi n te yɛɛ ta dukum see ya nɛ tangbɛɛ mo boe fun e” ⁸ Te ɔ besewɔ gɔŋase ɲmarase kolo tɛele man. ⁹ Be ke nyii nombia keŋa nɛ, be yaaseewɔ dokolon dokolon tina e yela. Be man kegyiise ban tangbɛɛ la lee botɔɔ, te kaa Yesu na alo ɲon na balan dikpii keŋ baagen. ¹⁰ Keŋte Yesu korowɔ sen te ɔ bɔɔse alo ɲon nyiaa, “Alo nde wɔ? ɲolo te tale bu nen fɔɔ yee?” ¹¹ Te alo ɲon tiranɔɔ fa e nyiaa, “Me Gbenjyoo, ɲolo te bu man fɔɔ ya.” Te Yesu yako e nyiaa, “Man mɔ be

gyae maa bu nen fɔɔ ya. Ta, na tekaa yɛɛ dukum bela ya.”

Yesu yena keŋmanee fa balan tɛele kei dɔɔ

¹² Nombia keŋa wole nɛ Yesu besewɔ kolosi fa balan ban nyiaa, “Man yena keŋmanee fa balan tɛele kei dɔɔ. Walaŋ kamase ɲon ɔ sila man na ɔ sia gyae ke gyuuusu na waa naa nyeedon gbɛɛ keŋ. ɔ be gyae waa ta ditɲɛɛ man ya.” ¹³ Keŋte Farasiitena ban yako e nyiaa, “Nyan gbagba ne diina n wose man adanseɛ, mɔna nya adanseɛ keŋ betan tɔnɔɔ fa daa ya.” ¹⁴ Botɔɔ te Yesu yako wɔ nyiaa, “Nyi akpaa man gbagba de di ma wose man adanseɛ koran nɛ, ke doo na ke gbɛɛ. Nawolo nyi ma gyen botɔɔ keŋ mɔɔ lee na botɔɔ keŋ mee gyu. ɛmɛɛ ba gyen botɔɔ keŋ mɔɔ lee ya, te ɛ ba gyen botɔɔ keŋ mee gyu ya. ¹⁵ ɛmɛɛ ne bu balan fɔɔ bo lee denibalan nombia kedi gbɛɛ man, mɔna man dɔɔ mɔɔ ne bu ɲolo fɔɔ ya. ¹⁶ Mɔna nyi akpaa me yako nyi maa bu ɲolo fɔɔ koran nɛ, ke doo na ke gbɛɛ nawolo nyi na man maagen ne buu na fɔɔ keŋ ya. Daa na me kya ɲon ɔ be kpila man nɛ ne buu na fɔɔ kenan. ¹⁷ Ba te ɲmarase do ya mmaraa tɔne man nyiaa, akpaa adanseɛtena bala nɔɔ de yɛɛ dokolon lee nombii man na, na ke yɛɛ ampan. ¹⁸ Man gbagba ne di ma wose man adanseɛ, te me kya ɲon

o be kpila man ne mo ne di ma wose man adanseε.”
 19 Kenje be boose e nyiaa, “N kya nonan kyaa alen?” Te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, “E ba gyen man ya te e ba gyen me kya non mo ya. Nyi akpaa yen gyen man ne, nafa e ka gyen me kya non mo.”
 20 Deban ken Yesu na wola nombia kenja Wurubuare osom deni dinaa ken man ne, na o senεε benaa na adakaase nan bee mo aboo do ne man fa Wurubuare ne. Mona nolo te tale kyan e ya, nawolo nyi deban ken Wurubuare ba see e ne te lii ta ya.

Yesu kekolosi lee o ka bese gyu adido wose man

21 Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, “Mee gyu baa. E ke keo man, mona e ka yen e nombiakumεε man. E be gyae e ke tale gyu botoo ken mee gyu ne ya.”
 22 Mena doo Gyudatena kegyiise ban boose donja nyiaa, “Na o ne gyae waa ko o wose baa yaa sena te o ne yako nyi, e be gyae e ke tale gyu botoo ken mee gyu ya ne?”
 23 Kenje Yesu yako wo nyiaa, “Emεε lee teele kei doo kebo, mona man doo ma lee adido. E yεε teele kei doo balanwo, mona man te yεε teele kei doo walan e ya.”
 24 Mena doo te mee yako non nyiaa, e ka yen e nombiakumεε man ne. Nyi akpaa e bee e te lee man di nyi man yena non o kyaa pete be yεε kpene kamase ya ne, e ka yen e nombiakumεε man.”

25 Kenje be boose Yesu nyiaa, “Nyan yena amote?” Te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, “Man yena walan non moo tan wulaa yako non lee kewalan ken ne.”
 26 Me dana nombia burum nan kaboena nyi maa yako lee e wose man na maa bu non foo. Mona walan non o be kpila man ne o nombia doo na ke gbεε, mena doo kpene ken me nyi lee o gyan na, kenje mee yako fa balan teele kei doo.”
 27 Mona balan ban te nyii nombia nan man nyi Yesu ne kolosi baa lee o kya Wurubuare wose man ya.
 28 Mena doo Yesu yako wo nyiaa, “Nyi akpaa e gyoo man Deniwalan Bu non opanjan doo mataa adido ne, botoo te e kena nyi man yena walan non me kpa me yεε ne. Botoo te e kena nyiaa moo ne yεε kolo me baam doo ya. Mona mee kolosi kpene ken me kya non ne yako man ne bo.”
 29 Te non o be kpila man ne kpuε na man. O te tinaa ta man yela maagen ya, nawolo nyi deban kamase na mee yεε o kegyaebii bo.”
 30 Kenje balan burum ban boo nyii nombia nan Yesu ne yako ne lee e di.

Anokoare ken ne gyaela ke yela e ke nyin e wose

31 Mena doo Yesu yako Gyudatena ban boo lee e di ne nyiaa “Akpaa e di kpene ken mee wola non ne doo na, kenan na e yεε me kaseela gbagbawo.”
 32 Kei gyae ke

yela ε ka gyen anokoare ken, te anokoare ken gyae ke yela ε ke nyin ε wose.”³³ Kenje be tiranoo nyiaa, “De yee Aberaham o naanasewo, te de ta bese ta nolo gbeni ya. Sena yaa n ne yako nyi dee lee gbeniri man na dee nyin da wose?”³⁴ Yesu tiranoo fa wo nyiaa, “Anokoare yaa mee yako non nyi nyan non n yee dukum ne, n ta bese gbeni fa dukum ken.”³⁵ Gbeni bee bese dekanalan duulun walan ya, mona dekanalanje bu doo o yee dekanalan duulun walan e kekpa. ³⁶ Mena doo nyi man Wurubuaere bu de yela n nyin n wose na, n ke nyin n wose kekpa. ³⁷ Ma gyen nyi ε yee Aberaham o naanasewo mona ε ne gyae ε ka ko man, nawolo nyi me nombia be doo ε konoose man ya. ³⁸ Nombia njan me kya ba wola man ne njan te mee kolosi fa non, te emee doo njan ε be nyii lee ε kya gyan ne njan te ε ne yee.”³⁹ Botoo te be tiranoo fa e nyiaa, “Aberaham yena de kya.” Te Yesu yako wo nyiaa, “Akpa ε yee Aberaham biawo ne, nafa ε keyee aboo njan Aberaham be yee ne. ⁴⁰ Mōna ε te yase sia nyi ε ka ko man nawolo nyi ma te yako non anokoare ken moo nyii lee Wurubuaere gyan ne. Aberaham te yee mena nombia kenja dinoo ya. ⁴¹ ε ne yee kpene ken emee gbagba ε kya ne yee ne bo.” Te be lee ka anmaaren nyiaa, “Wurubuaere waagen yena

de kya, da te yee diidore bia ya.”

⁴² Kenje Yesu yako wo nyiaa, “Nyi akpa ε kya yena Wurubuaere ne nafa ε ke gyae man, nawolo nyi Wurubuaere nonan gyan te ma leewo kon kebo. Na man gbagba me baam doo te me konawo ya. Wurubuaere nonan gbagba kpila na man. ⁴³ Weera doo te ε be nyii me nombia njan man ya? Nawolo nyi ε bee gyae ε ke nyii me nombia ya. ⁴⁴ ε kya yena obonsam te ε kya nonan kegyaebii te ε ne gyae ε ke yee. O yee awudiini e leenan gyangba gyangba ken, te o bee gyae anokoare ya nawolo nyi anokoare be doo o man ya. Akpa o ne di dekara ne ke yee non gbagba dinoo ke, nawolo nyi akereε te wulu o man te non yena akereε pou nyee. ⁴⁵ Mōna man doo nombia njan ne doo na ne gbee ne te mee yako non, mena doo te ε bee lee man di ya. ⁴⁶ ε man wonti ne gyae la waa tale wola nyi nombiikum kei te me yee wo? Te akpa mee yako non anokoare na, won doo te ε bee lee man di ya? ⁴⁷ Walan non o yee Wurubuaere walan e ne, o ne nyii Wurubuaere dei. Kpene ken doo te ε bee nyii Wurubuaere dei yena nyi, ε te yee o balanwo ya.”

⁴⁸ Kenje Gyudatena kegyise ban boose Yesu nyiaa, “De yako nyi n yee Samaria baale e te felinkum doo n man na, de karae?”⁴⁹ Botoo

te Yesu yako wɔ nyiaa, "Felin̄kum be doo me man ya. Mɛɛ lese me kya ɲon ye le bo, mɔna ɛmɛɛ bee bu man ya. ⁵⁰ Mɔɔ ne gyae maa lese man gbagba ye le ya, mɔna ɲolo kyaa keɲ waa lese ma ye le. ɲon yɛna nombiadiiri ɲon. ⁵¹ Ampan yaa mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, walaɲ kamase ɲon ɔ di me nombia dɔɔ nɛ ɔ be gyae waa yen ya."

⁵² Ken̄te Gyudatena kegyiise ban̄ yako e nyiaa, "Nɛnɛɛ da te naa gyen̄ nyi felin̄kum doo n man. Aberaham ta yem mena mɔ te Wurubuare akpen̄kpen̄gyɔɔra ban̄ mɔ yekeewɔ. Mɔna nyan̄ ne yako nyi walaɲ kamase ɲon ɔ di n nombia dɔɔ na ɔ be gyae waa yen ya. ⁵³ Nyan̄ kela na de naana Aberaham ɲon? Aberaham ta yem mena mɔ te Wurubuare akpen̄kpen̄gyɔɔra ban̄ mɔ yekeewɔ. N ne yako baa nyi nyan̄ yɛna amɔte?" ⁵⁴ Ken̄te Yesu yako wɔ nyiaa, "Akpaa ma lese man̄ gbagba ye le nɛ, ma ye le kalese keɲ yɛɛ yakaa. Me kya ɲon ɛmɛɛ kpa ɲon yɛna ɛ Wurubuare nɛ na lesena ma ye le. ⁵⁵ ɛmɛɛ ba gyen̄ e ya, mɔna man̄ dɔɔ ma gyen̄ e. Nyi akpaa me yako ɲon nyi mɔɔ gyen̄ e ya nɛ na me ta bese dekarate ɲgba ɛmɛɛ nɛ, mɔna ma gyen̄ e te mee dii ɔ nombia dɔɔ. ⁵⁶ Yɛɛ ɛ kya Aberaham gyon̄ ɲgba ɔ be naa ma kekɔɲ nɛ. ɔ naa ke te yɛɛ e gyon̄." ⁵⁷ Ken̄te Gyudatena kegyiise ban̄ bɔɔse

Yesu nyiaa, "N te dii ta kulutoonen̄ sɔɲola na kufu gba ya, sena te n yɛɛwɔ naa Aberaham?" ⁵⁸ Ken̄te Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa "Ampan yaa mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, pɛ baa lola Aberaham nɛ na man̄ kyaa." ⁵⁹ Botɔɔ te be gate boya baa fun̄jii e, mɔna Yesu sarakeewɔ lee Wurubuare ɔsom deni dinaa keɲ man.

9

Yesu kekyɔ siayelɛɛsate ɲolo kawee

¹ Yesu keta ɔ ne lam nɛ ɔ naa balee ɲolo ɲon ɔ sia be ye leɛ leenan̄ ɔ biateɛ nɛ. ² Botɔɔ te ɔ kaseela ban̄ bɔɔse e nyiaa, "De Gben̄gyoo, amɔte dukum faa la te ba lola e siayelɛɛsate? Yɛɛ ɲon gbagba wui yaa ɔ lolala wui?" ³ Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "ɔ sia keye leɛ te yɛɛ ɔ dukum yaa ɔ lolala wui ya. Ba lola e bo mena na balan̄ kena gyakolon̄ nombia ɲan̄ Wurubuare waa yɛɛ ɔ man. ⁴ Weese nyiɲa ɔ kyaa nɛ, kaboena nyi dɛɛ yɛɛ ɲon ɔ be kpila man̄ nɛ tom, Tɛɛ gyae ke yuu keɲ ɲolo be gyae waa tale yɛɛ tom bela ya. ⁵ Me nyiɲa me kyaa tɛɛle kei dɔɔ nɛ, man̄ yɛna keɲman̄ee fa tɛɛle kei balan̄." ⁶ ɔ keyako nombia keɲa tan̄ nɛ, Yesu tɔɔ nɔolon̄ lo tɛɛle man te ɔ buu tɛɛle te ɔ moowɔ taa balee ɲon sia ɲan̄ dɔɔ, ⁷ ken̄te ɔ yako e nyiaa, "Gyu kafafo n sia depaa keɲ bɛɛ baake ke

Siloam ne man." (Siloam kei asɛɛ yɛna "Kekpila".) Mena dɔɔ balee non gyuuwɔ kefaafɔ ɔ sia, ɔ ka bese kɔn dɛɛ na ɔ sia te gyuuusu.

⁸ ɔ tebia na balan ban ba gyen e nyi nafɔ ɔ kyaa na ɔ na solee abɔɔ ne bɔɔsewɔ nyiaa, "Na balee kei ne kyaa la kyaa solee abɔɔ ne yee?"

⁹ Botɔɔ te baale kpa "Non nonan" mɔna baale mɔ kpa "Koa, na non nonan ya, ɔ lee e bo." Mena dɔɔ balee non gbagba yakowɔ nyiaa, "Man nonan." ¹⁰ Te be bɔɔse e nyiaa, "Sena yaa n yɛwɔ te n sia gyuuusuwɔ?" ¹¹ Kenɛte ɔ tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "Balee non bɛɛ baake e nyi Yesu ne, buuna tɛɛle te ɔ moowɔ mataa me sia te ɔ yako man nyi maa gyu Siloam depaa ken man kefaafɔ me sia. Mena dɔɔ me gyuuwɔ, te me kabetaa faafɔ me sia na te ne gyuuusuwɔ." ¹² Kenɛte be bɔɔse e nyiaa, "ɔ kyaa aley?" Te ɔ tiranɔɔ fa wɔ nyi "Mɔɔ gyen ya."

Farasiitena ne keo balee non kekyɔ ken man

¹³ Te ba moo balee non nafɔ ɔ sia be yɛɛɛ ne kɔn Farasiitena gyan. ¹⁴ Wee kenan ken Yesu be buu tɛɛle mo kyɔ siayɛɛsate non ne yɛɛ Gyudatena keƒɛfowee ke. ¹⁵ Mena dɔɔ Farasiitena ban besewɔ bɔɔse balee non bela mena ken be yɛɛ te ɔ sia nan be gyuuusu. Kenɛte ɔ yako wɔ nyi, "ɔ buu tɛɛle bo taa me sia, te me gyuuwɔ kefaafɔ te ne gyuuusuwɔ."

¹⁶ Botɔɔ te Farasiitena ban

baale yakowɔ nyi "Balee non ɔ be yɛɛ nombii kei ne ta lee Wurubuarɛ gyan ya, nawolo nyi ɔ bee di da keƒɛfowee ken dɔɔ ya." Mɔna baale mɔ yakowɔ nyiaa, "Sena te walan non ɔ yɛɛ nombiakumɛɛyɛere e ne, waa tale yɛɛ gyakolon nombia kenja?" Botɔɔ na te be man kpasewɔ. ¹⁷ Mena dɔɔ Farasiitena ban besewɔ bɔɔse balee non bela nyiaa, "N sia te ɔ gyuuusuwɔ. Mena dɔɔ sena te n ne yako lee ɔ wose man?" Kenɛte balee non tiranɔɔ nyiaa, "ɔ yɛɛ Wurubuarɛ dekpenkpengyɔɔre e."

¹⁸ Kenja pou wɔle ne Gyudatena kegyiise ban te sɛɛ lɛɛ di nyi ɔ sia yɛɛwɔ te nenɛɛ ba te kyɔ e kawee ya, te ba ke baake ɔ kya na ɔ naa kɔn, ¹⁹ te be bɔɔse wɔ nyiaa, "ɛ bu yɛna kei? ɛ ne yako baa nyi ba lola e na ɔ sia te yɛɛɛ? Sena kɔnala te nenɛɛ dɔɔ ɔ ne naa?" ²⁰ Kenɛte ɔ kya na ɔ naa tiranɔɔ nyiaa, "Da gyen nyi de bu nonan, te da gyen nyi da lola e na ɔ sia te yɛɛɛ. ²¹ Mɔna dɔɔ gyen mena ken be kɔn te ɔ ne naa ne ya, te dɔɔ gyen non ɔ be kyɔ e ya. ɛ bɔɔse e, ɔ ta bee ken waa tale tiranɔɔ fa ɔ wose." ²² ɔ kya na ɔ naa yako nombia kenja nawolo nyi bee yee Gyudatena kegyiise ban. Na Gyudatena ban tan kan ntam nyi nyan non n ka koro yako nyi Yesu yɛna nyeeɛere non na baa gegi nen lee bɔ ɔsom deni man. ²³ Mena dɔɔ te balee

non o kya na o naa yakowo ni, "O ta bee, e boose e ne."

24 Te ba besewo baake balee non nafa o sia be yelee ne kon te be yako e nyiaa, "Kan Wurubuaré ni nyan keyako anokoare. Da gyen ni balee non o be kyon ne ye dukumyere e." Yako mena na n ka mo lese Wurubuaré ye. 25 Kenje balee non tiranoo fa wo nyiaa, "O ye dukumyere o, o ye walan kpaakpa e o man ba gyen ya. Ken man gyen yena ni nafa na me sia te yelee te nenee doo mee naa." 26 Kenje ba besewo boose e nyiaa, "Won te o ye ne te n sia gyusuw?" 27 Te o tiranoo nyiaa, "Me tan keyako non, te e be gyae e ke tei ya. Won doo te e ne gyae e kenyii ke bela? Emee mo ne gyae e ka bese o kaseela?" 28 Kenje ba tee e te be yakowo nyiaa, "Nyan yena walan nonan kaseele, mona daa ye Mosesi wui kaseelawo. 29 Da gyen ni Wurubuaré kolosiwo fa Mosesi, te balee kei doo doo gyen botoo ken o ba lee gba ya." 30 Botoo te balee non yako wo nyiaa, "Te doo me noo ngba e ba gyen botoo ken o ba lee ya, mona non gyusu na me sia. 31 Da gyen ni Wurubuaré bee nyii nombiakumeyera ya. O ne nyii balan ban bee nyii e te be ye kpené ken o ne gyae ne bo. 32 Lee teele kei kewalan ne, nolo te nyii ta ni nolo te gyusu walan non boo lola e na o sia te

yelee ne sia ya. 33 Akpaa balee kei ta lee Wurubuaré gyan ya ne, o be gyae waa tale ye nombii kei ya." 34 Te be tiranoo fa e nyiaa, "Nyan non boo lola ne dukum man te boo keele ne dukum man na, nyan ne gyae n kawola daa nombia?" Kenje be gegi e lee te be too e ni o na kon bo osom deni ken man bela ya.

35 Yesu kenyii ni ba te gegi e lee bo osom deni ken man ne, o ke keo e te o naa e te boose e nyiaa, "N ne lee Deniwalan Bu non di?" 36 Te balee non tiranoo fa e ni, "Me Gbengyoo, amote nonan? Yako man na maa lee e di." 37 Botoo te Yesu yako e nyiaa, "N tan kena e. Non yena non o ne kolosi fa ne deboleiman ne." 38 Te balee non yakowo nyiaa, "Mee lee e di me Gbengyoo." Te o burawo Yesu siaman som e. 39 Botoo te Yesu yakowo nyiaa, "Me konae teele kei doo na balan nombiakumee ka lee deboo. Na ban boo ne naa ya ne kena, na ban be naa ne sia keyelee." 40 Farasiitena ban be kyaa o gyan botoo ne, baale nyii kpené ken o be yako mena doo be boose e nyiaa, "Mena doo n ne yako baa ni daa mo sia te yelee?" 41 Kenje Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "E sia den te yelee ne nafa nolo be gyae waa bu non foo ya. Te ken e kpa e ne naa doo te e see e doo e dukum keyee man."

10

*Yesu yena namensekɛɛlere
kpaakpaate ɲon*

¹ Kenje Yesu yakowɔ nyiaa, “Mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, walaɲ ɲon ɔ ta mo denanɔɔ kenj man gyoo namense debɔɔɔɔ kenj man ya, te ɔ gyem mo yenaɲ kale gyoo na ɔ yɛɛ ɲmɛɛlate e, te ɔ na mo donj bo leo balan. ² Walaɲ ɲon ɔ na mo denanɔɔ kenj man gyoo na, ɲon yena namensekɛɛlere ɲon. ³ Denanɔɔ dekere ɲon na toro fa e te namense ban ne nyii ɔ woya. ɔ ne baake ɲon gbagba namense ban ye le na ɔ ta mo wɔ lee. ⁴ Te ɔ mo wɔ pou lee na ɔ ne tɛɛ be siaman, te namense ban ne sila e nawolo nyi ba gyeɲ ɔ woya. ⁵ Bɔɔ gyae baa sila walaɲ yakaate ya. Baa yeu lee ɔ gyaɲ nawolo nyi bɔɔ gyeɲ ɔ woya ya.” ⁶ Yesu gyɔɔ dudu kei fa wɔ, mɔna be te nyii kpene kenj ɔ ne yako ne aɛɛɛ ya.

⁷ Mena dɔɔ Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa “Ampaɲ yaa mɛɛ yako ɲon nyiaa, maɲ yena namense debɔɔɔɔ kenj denanɔɔ. ⁸ Ban pou bɔɔ tanjgbɛɛ maɲ kɔɲ kaa beo nyi Wurubuare kpila na wɔ ne, be yɛɛ ɲmɛɛlatenawɔ na ban bɛɛ mo donj leo balan abɔɔ ne, mɔna namense ban te nyii wɔ ya. ⁹ Maɲ yena denanɔɔ kenj, akpaa ɲolo de tɛɛ me man gyoo na, maa lee ɔ nyee. Waa gyoo na waa lee na waa nyiɲ weenɛɛ kpaakpaa di. ¹⁰ ɲmɛɛlate dɔɔ ɔ ne kɔɲ bo kaa ɲmɛɛle na ɔ ta

koo na ɔ te wɔɛɛ abɔɔ. Maɲ kɔɲae na ɛ kenyiɲ nyeedonj, na ɛ kenyiɲ ke kekpa.

¹¹ Maɲ yena namensekɛɛlere kpaakpaate ɲon. Namensekɛɛlere kpaakpaate ɲon na mo ɔ wose fa yeɲ ɔ namense ban dɔɔ. ¹² Mɔna paate ɲon bɔɔ moo nyi waa kɛɛ namense ban dɔɔ na baa tɔ e kom ne, na ɲon yena namensekɛɛlere ɲon ɔ tee namense ban ya. Mena dɔɔ ɔ naa nyi gbougthouse ne kɔɲ na, ɔ ne yeu tina namense ban yela, na gbougthouse ban te kyaɲ baale na akaɲ ban te yaasee. ¹³ ɔ ne yeu nawolo nyi ba mo e bo na bɛɛ tɔ e kom, mena dɔɔ ɔ be famene na namense ban ya.

¹⁴⁻¹⁵ Maɲ yena namensekɛɛlere kpaakpaate ɲon. Mena kenj me kya gyeɲ maɲ te maɲ mɔ gyeɲ e ne mena ke te ma gyeɲ me namense te ban mɔ gyeɲ maɲ, te ma te sɛɛ nyi maa mo ma wose fa yeɲ me namense ban dɔɔ. ¹⁶ Me dana namense baale ban bɔɔ kpuɛ kɛwɔ man ya. Kaboena nyi maa mo ban mɔ kaa kpu na kɛwɔ na be popou keyɛɛ walaɲ dokolonj namense, debɔɔɔɔ dokolonj man, na be kɛɛlere ke yɛɛ dokolonj na baa nyii ma dei. ¹⁷ Kpene kenj dɔɔ me kya ne gyae me nombia yena nyi, ma te desina ma wose nyi maa mo ma wose fa yeɲ ma kegyaebii man na maa bese fonj lee yeɲ man. ¹⁸ ɲolo be gyae waa tale leo

ma nyeedonj lee me gyan ya. Mɔna manj gbagba ma kegyaebii man te maa mo ma wose fa yenj. Me dana donj maa mo ma wose fa yenj, te me dana donj maa bese nyinj nyeedonj bela. 'Kei yena kpene kenj me kya non be yako manj nyi maa yee.' "

¹⁹ Lee nɔwɔya kenja dɔɔ Gyudatena banj besewɔ kpase ba wose man. ²⁰ Be man balan burum yakowɔ nyiaa, "Ɔ dana felinkum mena dɔɔ ɔ nyee ne wɔɔɔ. Wonj dɔɔ te ε ne nyii e?" ²¹ Baale mɔ kpa, "Walan non felinkum dɔɔ ɔ man be gyae waa tale kolosi nne ya! Sena te felinkum gyae ke tale gyuusuu siayeleesate sia?"

Balan banj keɔɔ Yesu

²² Kenje Gyudatena wee dinaa daale kaa liiwɔ. Mena wee kei te bee dii mo tɔɔse debanj kenj bɔɔ mo bɔ ɔsom deni dinaa kenj do Wurubuare nyinjmaa man ne. Mena debanj kenanj yee waare tee Gyerusalem donɔɔ man. ²³ Na Yesu donjɔɔ ɔ ne kila potɔ kenj beɔ baake ke Solomon potɔ Wurubuare ɔsom deni dinaa kenj dekpanalanj man ne. ²⁴ Kenje Gyudatena baale kaa yilaawɔ ɔ gyan bɔɔse e nyiaa, "Sena yaa n tinaa daa yela te de beɔ gyen da nyee na de nawɔɔ ya ne? Yako daa anokoare kenj. Nyanj yena nyeeleere non Wurubuare be yako see nyi waa kɔɔ ne?" ²⁵ Kenje Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, "Me tanj keyako non mɔna ε

beɔ leɔ manj di ya. Gyakolonj nombia njan mɔɔ yee me kya yele man ne, ne diina ma wose man adanseɔ, ²⁶ mɔna ε beɔ leɔ manj di ya, nawolo nyi ε te yee me namensewɔ ya. ²⁷ Me namense ne nyii me dei, te ma gyen wɔ te bee sila manj. ²⁸ Mee fa wɔ nyeedonj kekpa kenj, te bɔɔ gyae baa yo lee Wurubuare siaman ya. Nolo be gyae waa tale leɔ wɔ lee me gyan ya. ²⁹ Me kya non ɔ ba mo wɔ do me nyinjmaa man ne, dana donj kela kolo kamase te njolo be gyae waa tale leɔ wɔ lee me kya nyinjmaa man ya. ³⁰ Daa na me kya yee walanj dokolonj."

³¹ Botɔɔ te Gyudatena banj gate boya baa funj e bela. ³² Kenje Yesu yako wɔ nyiaa, "Me kya te yeli ma te yee nombia kpaakpa burum ε siaman, njeman wonjti dɔɔ te ε ne gyae ε ke funjii manj boya?" ³³ Te Gyudatena banj tiranɔɔ fa e nyiaa, "Na abɔɔ nya ayeeɔ kenja dɔɔ te deɔ gyae dee funjii nenj boya ya, mɔna mena kenj n ne yako mmusuo nombia dɔɔ. Nawolo nyi n yee deniwalanj e, mɔna n na mo n wose maa na Wurubuare." ³⁴ Botɔɔ te Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, "Ba te njmarase emee gbagba mmaraa tone kenj man nyi, Wurubuare kpa, ε yee Wurubuare kemaasewɔ yee?" ³⁵ Da gyen nyi kpene kenj Wurubuare nombia njan ne yako ne yee anokoare kekpa. Te Wurubuare de baake balan banj ɔ ba mo ɔ

nombia njan fa ne nyi be yee Wurubuarɛ kemaasasewɔ na, ³⁶ weera dɔɔ te ɛ ne yako man njon Wurubuarɛ ba lese man te ɔ be kpila man kɔn tɛele kei dɔɔ ne nyi mee mo ma wose maa na Wurubuarɛ ken mee yako nyi me yee Wurubuarɛ bu e dɔɔ? ³⁷ Akpaa me bɛe yee kpene ken me kya njon kpa ma yee ya na, ɛ na lee man di ya, ³⁸ te akpaa mee yee na na, nyi ɛ be lee man di koran ya na ɛ lee abɔɔ njan mee yee ne di, na ɛ ka gye na ɛ kenyii aseɛ nyiaa daa na me kya njon yee dokolon” ³⁹ Mena dɔɔ be gyaewɔ baa kyan e bela, te ɔ sarakeewɔ lee be man.

⁴⁰ Kenje Yesu besewɔ ton Gyɔɔdan boo ken gyu botɔɔ ken Gyon be kyaa sɔ balan Wurubuarɛ lon kaalan ne, te ɔ ke kyaawɔ botɔɔ. ⁴¹ Balan burum kɔnawɔ ɔ gyan te be yako donja nyiaa, “Gyon te yee gyakolon nombia ya, mona kpene kamase ken ɔ be yako lee balee kei wose man ne yee ampan.” ⁴² Kenje balan burum ban ba senɛe botɔɔ ne lee Yesu di.

11

Lasarose yer

¹ Balee nolo kyaawɔ Betani donɔɔ man ken bɛe baake e nyi Lasarose. Betani donɔɔ kenan man te Mɛere na ɔ kɔɔ Maata leewɔ. ² Mɛere kei yena walan njon ɔ be toosi nun ofonofon woli Yesu nawɔɔ, te ɔ ba mo ɔ nyeenyɔɔse feefo na ne. ɔ

nmɛeteɛ yena Lasarose njon ɔ na wee ne. ³ Mena dɔɔ Mɛere na Maata doo Yesu tiila nyiaa, “De Gbenjyoo, n gyoo njon lon bɛe lam emɛe na e nsana ya ne na wee.”

⁴ Yesu kenyii tiila ken ne ɔ yakowɔ nyiaa, “Kawee kei te yee kawee ken gyae ka ko Lasarose ya. Mona ke gyae ke yela balan kena Wurubuarɛ gyoorobiiri na ka ke yela baa lese man Wurubuarɛ bu njon mo yele.”

⁵ Na Yesu ne gyae Maata na ɔ naabu Mɛere na Lasarose nombia. ⁶ Mona ɔ kenyii nyi Lasarose na wee ne, ɔ besewɔ di weeya ala botɔɔ ken ɔ kyaa ne.

⁷ Kenan wole ne ɔ yako ɔ kaseela ban nyiaa, “ɛ fa dɛe bese gyu Gyudia tɛele man bela.” ⁸ Botɔɔ te ɔ kaseela ban yako e nyiaa, “De Gbenjyoo, weeya akalansɛe njaale yaa ngba Gyudatena be yele baa funji nen boye ne. Won dɔɔ te n ne gyae n ka bese gyu botɔɔ bela?” ⁹ Kenje Yesu tiranɔɔ fa wɔ nyiaa, “Wee kamase dana ke nelim na ka weese. Akpaa nolo donɛe weesetentɛn ne, ɔ bɛe gyɔ ɔ nae ya nawolo nyi weese kyaa. ¹⁰ Mona nyi akpaa ɔ donɛe ditintɛe man na ɔ ne gyɔ ɔ nae, nawolo nyi kenmanɛe be kyaa na waa naa ya.” ¹¹ Kei wole na Yesu besewɔ yako wɔ nyiaa, “De gyoo Lasarose te doo dosoron mona maa gyu na me kaa gyuusuu e.” ¹² Botɔɔ te ɔ kaseela ban tiranɔɔ

nyiaa, "De Gbenjyoo, akpaa ɔ doe na ɔ kawee ken gyae ke tanj." ¹³ Na Lasarose yen nombia yaa Yesu ne yako, mona ɔ kaseela ban na gyuen bo nyi dosoron gbagba yaa Lasarose doowɔ. ¹⁴ Botɔɔ te Yesu torowɔ yako wɔ nyiaa, "Lasarose ta yem, ¹⁵ mona lee emee dɔɔ dana man gyon nyi mɔɔ kyaa botɔɔ pɛte ɔ yɛnawɔ ya, na ε kenyin lee man di. ε fa dee gyu ɔ gyanj." ¹⁶ Mena dɔɔ ɔ kaseela ban man nolo non bee baake e Tomase yaa Ata ne yako ɔ tebia kaseela akan ban nyiaa, "ε fa de popou ke sila da wolale non gyu. Nyi yee yen ke na, de popou ka yen kpu na e."

¹⁷ Yesu ke gyu ka gyoo Betani donɔɔ man ne, be yako e nyiaa be kewuu Lasarose weeya anaarate kenan. ¹⁸ Betani yee donɔɔ ken ka benaa na Gyerusalem donɔɔ. Ke lem gyae ke yee ngba gbɛekemaase atooro ne. ¹⁹ Na Gyudatena burum te kɔn Maata na Mɛere gyanj be kaa gyam wɔ lee be nmɛetee non yen man. ²⁰ Maata ke nyii nyi Yesu ne kɔn ne, ɔ leewɔ gyu ke gyanj na e. Na Mɛere dɔɔ non kyaa dekpajalan man. ²¹ Maata ke gyu ke tunj Yesu ne ɔ yako e nyiaa, "Me Gbenjyoo, nyi akpaa nyen kyaa kebo na nafɔ me nmɛetee den ta yem ya! ²² Mon a ma gyen nyi debokeiman koran ne, kpene kamase ken n boose Wurubuarɛ na waa yee fa nenj."

²³ Kenjete Yesu yako e nyiaa, "N nmɛetee non waa bese fon na waa nyin nyeedon bela." ²⁴ Te Maata yako e nyiaa, "Ayi ma gyen nyi wee otomante ken woya pou baa fon lee yen man ne, non mɔ waa fonj." ²⁵ Kenjete Yesu yako e bela nyiaa, "Man yena walan ɔ ne gyuus balan lee yen man te be nyin nyeedonj. Walan kamase non waa lee man di na, nyi ɔ yem koran na waa bese nyin nyeedonj, ²⁶ te walan kamase non ɔ kyaa te ɔ lee man di na, ɔ be gyae wa yen leki ya." Kenjete Yesu boose Maata nyiaa, "N ne lee nombia kenja di?" ²⁷ Te Maata see e nyiaa, "Ayi me Gbenjyoo, mee lee di nyi nyan yena nyeeleere, Wurubuarɛ bu non dee daa nyi waa kɔn teele kei dɔɔ ne."

Yesu kewii

²⁸ Maata kekolosi nombia kenja tanj ne, ɔ besewɔ gyu dekpajalan man ke baake ɔ naabu Mɛere lee yenanj te ɔ yako e nyiaa, "De Gbenjyoo non te kɔn te ɔ kpa nya kɔn." ²⁹ Mɛere kenyii mena ne, ɔ korowɔ bilen gyu ke gyanj na e. ³⁰ Deban kenan na Yesu ta gyoo ta donɔɔ ken man ya. Na ɔ see ɔ kyaa botɔɔ ken Maata be gyu ke tunj e ne. ³¹ Deban kenan mɔ na, Gyudatena te kɔn dekpajalan ken man bee kolosi do Mɛere. Ba kena ngba Mɛere ba koro karateete dokolonj lee ɔ ne gyu ne, na ban gyen nyi ɔ ne gyu baa ɔ nmɛetee Lasarose yebɔɔ

kenj tɛɛ ɔ kaa wii. Mena dɔɔ banj mɔ korowɔ sila e.

³² Mɛɛre ke gyu kelii botɔɔ kenj Yesu kyaa nɛ te ɔ tisiwɔ bunj Yesu nawɔɔ tɛɛ te ɔ yako e nyiaa, "Me Gbenjgyoo, nyenj kyaa kebo na nafa me nɛmɛtee denj ta yem ya." ³³ Yesu kena mena kenj Mɛɛre na Gyudatena banj be silana e ne wii nɛ, takaa e te dekokorokɔɔ kyanja e. ³⁴ Kenj te ɔ boɔse wɔ nyiaa, "Alenj te ɛ wuu e?" Te be yako e nyiaa, "De Gbenjgyoo, kɔnj na n kaa kɛɛ." ³⁵ Kenj te Yesu wiiwɔ. ³⁶ Kenj te Gyudatena banj yakowɔ nyiaa, "ɛ kɛɛ mena kenj ɔ ne gyae Lasarose nombia." ³⁷ Mɔna balan baale yakowɔ nyiaa, "Na Yesu kei gyuusuna siayɛlɛɛsate njon sia yee? Nafɔ nɛgba njon talewɔ lɛɛ Lasarose na ɔ ba yem ya?"

³⁸ Dekokorokɔɔ kyanja Yesu bela te ɔ gyuu botɔɔ kenj bɔɔ wuu Lasarose nɛ. Na be wuu e bo boe bɔɔ daale manj, te be bilinj boe dinaa daale tɔ ke nɔɔ. ³⁹ Kenj te Yesu yako wɔ nyiaa, "ɛ bilinj boe kenj lee yebɔɔ kenj nɔɔman." Te yere njon ɔ deesi Maata yako Yesu nyiaa, "De Gbenjgyoo, debanj kei dɔɔ ɔ ne wɔlɛɛ. Nawolo nyi gyen yena weeya anaara yaa nɛgba bɔɔ wuu e nɛ." ⁴⁰ Te Yesu yako e nyiaa, "Ma te yako nenj nyi akpaa n lɛɛ manj di na nyanj kena Wurubuare gyoorobiiri kenj yee?" ⁴¹ Mena dɔɔ be bilinj boe kenj lee yebɔɔ

kenj nɔɔman. Botɔɔ te Yesu gyinaa ɔ nyee kɛɛ adido te ɔ fanewɔ fa Wurubuare nyiaa, "Taata, mɛɛ fa nenj karanj nɛgba n ne nyii manj nɛ. ⁴² Manj dɔɔ ma gyen nyi n ne nyii manj debanj kamase, mɔna balan banj ba senjɛɛ kebo dɔɔ te mɛɛ yako mena na baa nyinj gyen nyi nyanj kpila na manj." ⁴³ Yesu ke yako mena tanj nɛ, te ɔ fae yeesa kenjkenj baake Lasarose nyiaa, "Lasarose, lee kɔnj!" ⁴⁴ Kenj te Lasarose njon ɔ ba yem nɛ leewɔ kɔnj, na kewuu abɔɔ njan bɔɔ mo bake ɔ nyinjmaase na ɔ nawɔɔ, na kanyanj kenj bɔɔ mo bake ɔ sia gbɛɛ nɛ doo mena. Te Yesu yako wɔ nyiaa "ɛ booli e, na waa ta."

Ba kebake Yesu nyeeman

Mateo 26:1-5; Maake 14:1-2; Luka 22:12

⁴⁵ Gyudatena burum banj bɔɔ kɔnj Mɛɛre gyanj te bɔɔ naa kpene kenj Yesu be yɛɛ nɛ lɛɛ e di. ⁴⁶ Mɔna be man baale besewɔ gyu Farasitena banj gyanj gyu ke yako wɔ kpene kenj Yesu be yɛɛ nɛ. ⁴⁷ Kenj te Wurubuare saese kegyiise na Farasitena baake donɔɔ kegyiise gyanjɛɛ. Te be boɔse dɔnja nyiaa "Sena yaa dɛɛ yɛɛ? Nawolo nyi balee kei ne yɛɛ gyakolonj nombia burum. ⁴⁸ Akpaa de tina e yela te ɔ gyakaa ɔ ne yɛɛ mena tom kei na, balan banj pou baa lɛɛ e di na ke yela Romantena kaa yɛlɛɛ de Wurubuare ɔsom deni dinaa kenj na baa lɛɔ de tɛɛle pou."

49 Te balan ban man nolo non bεε baake e nyi Kaifase non o be yeε saese kegyia kulutoo kenan man ne yakowo nyiaa, "Emεε doo ε ba gyen daale ya. 50 ε ba gyen nyi dei nyi walan dokolon waa yen fa balan ban pou kela ken nyi tεεle pou balan kewoleε yee?" 51 Te yeε Kaifase gbagba agyuen yaa o moowo yako nombia kenja ya, mona ken o be yeε Wurubuarε sae kegyia kulutoo kenan man doo te Wurubuarε yela o yako mena nombia nenan see nyi, kaboena nyi Yesu waa yen fa Gyudatena pou. 52 Te yeε nyi Gyudatena baagen te Yesu waa yen fa ya, mona waa yen bo fa Wurubuarε bia ban pou boo yaasee ne na waa nyin mo wo kaa yilaa. 53 Leenan wee kenan ken kegyiise ban be gyanee ne, te be fiasεε bεε gyae gbεε ken baa mo ko Yesu. 54 Lee mena doo na Yesu bεε tekaa lese o wose deboo Gyudia tεεle man bela ya. Mona o leewo botoo gyu donoo ken bεε baake ke nyi Eferam te ka benaa na depampaa dinaa daale ne. Botoo te non na o kaseela ban gyuuwo ke kyaa.

55 Na Gyudatena nyeekeleεwee kedi ken ta benaa, mena doo balan burum lee donooεe nan man gyu Gyerusalem be kaa gyoraa ba wose pena nyeekeleεwee kedi ken kelii. 56 Deban kenan man pou na bεε keo Yesu. Be ka sen Wurubuarε osom deni dinaa

ken man ne be boose donja nyiaa, "Sena yena ya gyuen? Doona o be gyae waa kon nyeekeleεwee kedi kei man ya?" 57 Na Wurubuarε saese kegyiise na Farasiitena ban te yako wo nyiaa, walan kamase non o gyen Yesu dekyae na o kaa yako wo na be kaa kyan e.

12

Alo nolo ka mo nun woli Yesu Betani donoo man

Mateo 26:6-13; Maake 14:3-9; Luka 7:37-39

1 Keka weeya looro na Gyudatena kedi ba nyeekeleεwee dinaa ken ne, Yesu gyuu Betani donoo man. Mena donoo kenan man te Lasarose non Yesu be gyuuusu e lee yen man ne leewo. 2 Be loo yele saa weenεε fa Yesu. Maata mo kpue ban bεε kpεεε weenεε nan ne man. Na Lasarose mo kpue na ban be kyaa bee dii ne. 3 Kenje Mεere moo nun ofonofonte ken ke dana koyadon ne porontia too, te o kaa toosi ke woli Yesu nawoo te o moo o nyeenyoose feefo o nawoo nan. Te nun ken ofon lee dekanalan ken pou. Dan ken bεε baake ke nyi Naade ne te ba moowo yeε nun kenan 4 Te Yesu kaseela ban man nolo non bεε baake e nyi Gyudase Isekarote, non waa kaa lese Yesu fa na baa ko ne yakowo nyiaa, 5 "Won doo te ba te yoo mena nun ofonofon kei na baa mo ke koba ken fa ayematena ya." Nyi ben

yoo ke na nafa baa nyin tomyere kulutoo dokolon koba lee ke man. ⁶ Gyudase keyako nombia kenja ne, na ayematena wose man yaa o na gyuen ya, mona o yee nmeslate e. Non na see na be koba, te o ne kyaa mo naale desina o wose. ⁷ Kenje Yesu yako e nyiaa, "E tina alo non yela! O yee kei baa mo daa me kewuu. ⁸ Ayematena doo be kyaa e gyan deban kamase, mona man doo moo gyae maa kyaa e gyan kekpa ya."

Gyudatena kegyiise kegyae gbEE baa ko Lasarose
⁹ Gyudatena burum kenyii nyi Yesu kyaa Betani donoo man ne, be gyuuwo botoo. Na Yesu waagen doo te be gyuuwo botoo ya, mona bee gyae baa naa Lasarose non Yesu be gyusu e lee yen man ne mo. ¹⁰ Mena doo saese kegyiise ban mo gyae gbEE baa ko Lasarose mo, ¹¹ nawolo nyi Yesu ke gyusu e lee yen man doo Gyudatena burum te bee wo te ba ke lee Yesu di.

Yesu kegyu Gyerusalem gyoorobiiri man

Mateo 21:1-11; Maake 11:1-11; Luka 19:28-40

¹² Tee kena ne, balan burum ban boo kon nyeekeewe kedi ken man nyiiwo nyi Yesu don gbEE o ne kon Gyerusalem donoo man. ¹³ Mena doo be gyae bakena faarense gyu be kaa gyanee na e na bee fae yeesa nyiaa, "Lee daa.

De Gbengyoo Wurubuare waa hiraa walan non o ne kon o yele man ne, na waa hiraa Iseraetena gyoo non mo."

¹⁴ Yesu gyae afurum te o kyaawo o doo, ngba mena ken Wurubuare nombia anmarasen see be yako ne. Nombia nenan yena nyiaa,

¹⁵ "Emee Gyerusalemtena, e na yela e woe ke lo non ya.

E kee, e gyoo ne kon, o kyaa afurum bu doo o ne kon."

¹⁶ Kewalan ken ne, o kaseela ban te nyii nombia kenja man ya. Mona kenan wole Wurubuare ka lese Yesu gyoorobiiri wola ne te be toosewo nyiaa, nombia nan Wurubuare nombia anmarasen see be yako lee o wose man ne konala mena ne.

¹⁷ Kenje balan burum ban be kpue na Yesu, deban ken o be baake Lasarose lee yeboo man te o be gyusu e lee yen man ne, yaasee nombia kenja. ¹⁸ Ken doo te balan burum leewo donoo man kon kaa gyanee na e ne, nawolo nyi be nyiiwo nyi o yee mena yakolon nombii kei. ¹⁹ Botoo te Farasiitena ban yako don nyiaa, "Ngba e ne naa nyi da te tale yee kolo ya na? E kee! Balan pou silana e."

Girikitena kekeo Yesu

²⁰ Na Girikitena baale mo kpue na balan ban boo gyu Gyerusalem be kaa som

Wurubuare Gyudatena nyeekeleeewe kedi ken man ne. ²¹ Be gyuuwo Filipino non o ba lee Betesaida ken ke kyaa Galelia teelee man ne gyan ke yako e nyiaa, "Kegyia, dee gyae dee naa Yesu." ²² Kenje Filipino mo gyuuwo ke yako Anderiase. Te be balan bala gyuuwo keyako Yesu. ²³ Botoo te Yesu tira nombia kenja noo fa wo nyiaa, "Deban ken te lii nyi baa lese man Deniwalan Bu non gyoorobiiri ken wola. ²⁴ Ampan yaa mee yako non e ke nyii nyiaa, nyi akpaa be ta mo wambelebi do boo man na ke ka yen ya ne, na ke see ke yee bii dokolon. Mona nyi akpaa ba mo ke do boo man te ke da yem te ke de tuu na te kee see bia burum. ²⁵ Wala kamase non o ne gyae non gbagba nyeedon kela Wurubuare ne, waa yen leki. Mona wala kamase non lee Wurubuare nombia doo o be famene na non gbagba nyeedon ya ne, Wurubuare waa fa e nyeedon kekpa." ²⁶ Kenje Yesu besewo yako nyiaa, "Wala kamase non o ne gyae nyi waa som man ne, kaboena nyi waa sila man. Na botoo ken me kyaa na, non mo ke nyin kpu na man. Wala kamase non o na som man na, me kya mo waa lese o yelee."

Yesu kekolosi lee o yen wose man

²⁷ Te Yesu besewo yako nyiaa, "Nenee dekokorokoo te kyan man nideli, te sena

yaa maa yako? 'Maa yako nyi me kya, lese man lee mena kaale dinaa kei man?' Mona mena kaale kei doo te me konawo teelee kei doo."

²⁸ Kenje Yesu fanewo nyiaa, "Me kya, lese n gyoorobiiri wola." Te be nyii woya ngaale kolosiwo lee adido nyiaa, "Me te wulaa lese me gyoorobiiri wola, te maa bese lese ke wola." ²⁹ Balan burum ban ba senee botoo te boo nyii woya nan ne, be man baale yakowo nyiaa, "Oga faela" te baale mo yakowo nyi, "Wurubuare kpilale nolo kolosi la na e lee adido." ³⁰ Kenje Yesu yako wo nyiaa, "Emee doo te mena noowoya kenja konawo, na man doo ya.

³¹ Nenee yena deban ken Wurubuare waa di balan nombia teelee kei doo. Nenee te Wurubuare waa gegi obonsam non o ne di gyoori teelee kei doo ne lee o gbeli ken doo. ³² Mona man doo nyi akpaa be gyina man adido lee teelee kei doo ne, maa won wala kamase benaa ma wose."

³³ O kekolosi kei na wola yen ken waa kaa yen ne baa. ³⁴ Botoo te balan burum ban tiranoo fa e nyiaa, "De kalawo lee da mmaraa tone man nyiaa, Nyeelere non waa kyaa ken o be gyae waa yen ya. Te sena yaa n ne yako nyi kaboena nyi baa gyina Deniwalan Bu non adido?

Amote yena Deniwalan Bu kei?" ³⁵ Te Yesu tiranoo fa wo nyiaa, "Kenmanee ken

nyinja ke kyaa ε gyan ηε ε ta ke man na ditinjεε be nyinj futaa ηon ya. Nawolo nyi walan ηon ο dονηεε ditinjεε man ηε, ο ba gyen botoo ken ο ne gyu ya. ³⁶ Walan ηon ο ne fa kenmanee nyinja ο kyaa ε gyan ηε, ε λεε e di na ε kenyin bese balan ban be doo kenmanee man." Yesu kekolosi nombia kenja tan ηε, ο wονηα ο wose kekyaa yenan daale ken boο ne naa e ya.

Gyudatena burum te λεε Yesu di ya

³⁷ Yesu yeε gyakolonj nombia burum be siaman, mona kenja pou wole na be bεε ba te λεε e di ya. ³⁸ Kei yela nombia ηan Wurubuaε dekpenkpenjgyooε Yesaya be yako ηε kονawo ampanj. Yesaya yakowo nyiaa,

"De Gbenjyoo, amote λεε na nombia ηan doo yako ηε di?

Amote te de Gbenjyoo lese ο wole wola?"

³⁹ Lee mena doo boο ne tale baa λεε Wurubuaε nombia di ya ηgba mena ken Yesaya be yako ηε. ⁴⁰ Ο besewo yako nyiaa,

"Wurubuaε te yeλεε be sia na boο nyinj naa ya, te ο too ba agyuense na boο tale nyii kolo man ya.

Na mena ya na nafο baa kyεεkee lee be gbεenenε kumεε man na baa kον me gyan na maa kyο wο."

⁴¹ Yesaya te kolosi nombia kenja yakaa ya, mona ο wu-laa naa Yesu gyoorobiiri ken dinoo ken doo te ο kolosiwo lee ο wose man. ⁴² Nombia kenja wole ηε Gyudatena kegyiise burum λεε Yesu di, mona Farasiitena ban doo ba te tale lese ba kelεedi ken deboo ya, nawolo nyi be yeewo nyi Farasiitena ban baa too wo gbεε nyi be na kον bo οsom deni man bela ya. ⁴³ Be ta lese ba kelεedi ken deboo ya nawolo nyi bεε gyae bo nyi balan ka lese ba yele kela Wurubuaε ka lese ba yele.

⁴⁴ Kenje Yesu gyinaa ο noo kolosi nyiaa, "Nyan ηon n λεε man di ηε, na maagenj te n λεεwo di ya mona ηon ο be kpila man ηε mo yaa n λεεwo di. ⁴⁵ Nyan walan ηon n naa man na, n te naa walan ηon ο be kpila man ηε. ⁴⁶ Me kονηae teele kei doo ηgba kenmanee ηε na maa ηmanee fa balan. Nyan ηon n λεε man di na n be gyae n ke doo ditinjεε man ya. ⁴⁷ Walan ηon ο nyii me nombia te ο te λεε ηa do ya na, moο gyae maa di ο nombia ya. Nawolo nyi ma te kον me kaa di balan nombia teele kei doo na maa bu wo foo ya, mona me kονηae me kaa λεε ba nyee.

⁴⁸ Nyan ηon n bεε man te n te λεε me nombia ya na, nombiadiiri ηolo kyaa ken waa di n nombia. Noowoya ηan moο kolosi ηε, ηan te baa mo di n nombia wee otomante ken man na baa

bu neŋ fɔɔ. ⁴⁹ Nawolo nyi ma te kolosi maŋ gbagba me doŋ maŋ ya, mɔna me kya ŋon ɔ be kpila maŋ ne, ŋon yako na maŋ kpene keŋ maa yako na mena keŋ maa yako ke. ⁵⁰ Te maŋ gyeŋ mɔ nyi kpene keŋ ɔ be yako daa nyi dɛɛ yɛɛ ne, keŋ ne faa na nyeedoŋ kekpa a keŋ. Mena dɔɔ kpene keŋ mɛɛ yako ne, yɛɛ keŋ me kya be yako maŋ nyi maa yako.”

13

Yesu kefaafo ɔ kaseela baŋ nawɔɔ

¹ Pɛ tɛɛ kena na Gyudatena kedi ba nyeekelɛɛwee keŋ ne, na Yesu wulaa gyeŋ nyi ɔ debaŋ te lii keŋ waa lee tɛɛle kei dɔɔ gyu ɔ kya gyaŋ. Mɔna mena keŋ ɔ ne gyae ɔ balan baŋ be kyaa tɛɛle kei dɔɔ ne, mena te waa gyae be nombia kelii ɔto.

² Yesu na ɔ kaseela baŋ ke kyaa baa di be balinɔɔ weenɛɛ ne, na ɔbɔnsam taŋ ka mo nombiakumɛɛ do Simɔn bu Gyudase Isekarɔte nyeeman nyi waa lese Yesu fa na baa ko.

³ Yesu mɔ gyeŋ nyi ɔ kya ta mo kpene kamase do ɔ nyinmaa man, te ɔ gyeŋ mɔ nyi ɔ lee Wurubuare gyaŋ bo koŋ te ɔ gyaŋ te waa bese gyu. ⁴ Mena dɔɔ Yesu korowɔ lee weenɛɛ ŋan tɛɛ te ɔ kpee ɔ kegba wurikyim keŋ ɔ doona ne, te ɔ moo bɔroboa kpaŋ ɔ teŋa man. ⁵ Keŋte ɔ toosi lon do tasa man te ɔ fiasɛɛ ɔ ne faafo ɔ kaseela baŋ nawɔɔ, te ɔ moo

bɔroboa keŋ kpaŋɛɛ ɔ teŋa man ne feefo wɔ.

⁶ ɔ kelii Simɔn Pita gyaŋ ne Pita bɔɔse e nyiaa, “Me Gbenɣyoo, nyan ne gyaela n kefaafo me nawɔɔ?”

⁷ Te Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Kpene keŋ mɛɛ yɛɛ ne n be gyae n ke nyii ke man debokeiman ya, mɔna nyan kaa nyii ke man wole wole.”

⁸ Keŋte Pita yako e nyiaa, “Koa, mɔɔ sɛɛ na n ke faafo me nawɔɔ korakora ya.” Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Akpa a ma te faafo n nawɔɔ ya na, daa na neŋ be doo daale man ya.”

⁹ Te Simɔn Pita yako e nyiaa, “Me Gbenɣyoo, akpa a mena na na faafo me nawɔɔ kaagen ya, mɔna faafo me nyinmaase na ma nyee mɔ.”

¹⁰ Te Yesu yako e nyiaa, “Walan ŋon ɔ be sɔɔ ne ɔ wose pou ta lee. ɔ be kaboena nyi waa sɔ bela ya. Kaboena bo nyi waa faafo ɔ nawɔɔ kaagen. E popou wose ta lee, mɔna walan dokolon wose danaana ayimɛɛ.” ¹¹ Nawolo nyi na Yesu gyeŋ walan ŋon waa lese e fa, mena dɔɔ te ɔ yakowɔ nyi “Walan dokolon wose danaana ayimɛɛ.”

¹² Yesu kefaafo be nawɔɔ taŋ ne, ɔ moo ɔ kegba wurikyim keŋ do bela te ɔ gyuuwɔ kekyaa ɔ dekyae man. Te ɔ bɔɔse wɔ nyiaa, “E ne nyii kpene keŋ mɔɔ yɛɛ fa ŋon ne man? ¹³ E ne baake maŋ nyi e wolale na e Gbenɣyoo. Dei ŋgba e ne baake maŋ mena ne, nawolo

nyi ñe kaboena man. ¹⁴ Te akpaa man ε Gbengyoo na ε wolale te faafo ε nawoo ñe, mena te kaboena nyi emee mo yaa faafo doña nawoo. ¹⁵ Me yee kei baa wola ñon na emee mo kenyin yee fa doña ñgba mena keñ man be yee ñe. ¹⁶ Anokoare yaa mee yako ñon nyiaa, gbenji bee kela o gbengyoo ya, te kpilale mo bee kela walan ñon o be kpila e ñe ya. ¹⁷ Nenee keñ ε ba gyen nombia keña ñe, akpaa ε di ñe doo na gyon gyae ke doo ε man.

¹⁸ Na ε popou yaa me dana ya, nawolo nyi ma gyen balan ban moo lese. Mona kaboena nyi Wurubuare nombia ñan boo ñmarase see ñe dee kon mena. Be ñmarasewo see nyiaa, walan ñon daa na e na do nyinmaa di ñe, ta koro señ me doo. ¹⁹ Mena doo me wulaa mee yako ñon nombii kei baa pena ka ke kon, na ka de kon na ε ke lee di nyiaa, man yena ñon o kyaa pete be yee kpene kamase. ²⁰ Anokoare yaa mee yako ñon nyiaa, walan ñon o lee walan kamase ñon maa kpila ñe na man yaa o leewo, te walan ñon o lee man na o te lee walan ñon o be kpila man ñe.”

Yesu yakowo nyi o kaseela ban man ñolo waa lese e fa Mateo 26:20-25; Maake 14:17-21; Luka 22:21-23

²¹ Yesu keyako nombia keña tan ñe, nombia takaa e o konoo man nideli te o

kolosiwo balan man keñ o ta mo kolo weese ya nyi, “E man ñolo waa lese man fa na baa ko.” ²² Botoo te o kaseela ban wose yenawo te be kee doña dokolon dokolon, nawolo nyi be ta gyen ñon o dana ya. ²³ O kaseela ban man ñolo ñon Yesu ne gyae nideli ñe kyaa la benaa e, ²⁴ mena doo Simon Pita fatee e te o yakowo nyi, “Boose e walan ñon o dana.” ²⁵ Mena doo kaseele ñon tuuwo benaa na Yesu te o boose e nyiaa, “Me Gbengyoo, amote yaa n dana?” ²⁶ Te Yesu tiranoo nyiaa, “Walan ñon maa kara bodobodo mo nyoko tasa kei man fa e ñe, na ñon yaa me dana.” Kenje o kara bodobodo keñ te o moowo nyoko tasa keñ man te o moowo fa Simon bu Gyudase Isekarote ñon. ²⁷ Gyudase kedi bodobodo keñ pe te obonsam gyoo o man. Te Yesu yako e nyi, “Kpene keñ n ne gyae n keyee ñe, yee ke bilen.” ²⁸ Mona ban be kyaa weenee ñan tee ñe, be ta gyen kpene keñ doo te Yesu be yako e mena ya. ²⁹ Na Gyudase ne kee na be koba doo, mena doo kaseela ban baale gyuenwo nyi Yesu yako e baa nyi waa gyu ke lee weenee ñan baa mo gyu kedi ba nyeekelewe kedi keñ man ñe, yaa waa lese koba fa ayematena. ³⁰ Mena doo Gyudase ka betaa lee bodobodo keñ di pe, te o leewo bilen. Na tee te yuu.

³¹ Gyudase kalee lan ñe

Yesu yakowɔ nyiaa, “Nɛnɛ te Wurubuarɛ waa lese maŋ Deniwalaŋ Bu ŋon gyoorobi-iri debɔɔ. Waa ta me dɔɔ yela balan kena ɔ gyoorobi-iri kenj.” ³² Kenje Yesu be-sewɔ yako nyi, “Akpa a Wurubuarɛ waa ta me dɔɔ lese ɔ gyoorobiiri wola na, mena mɔ te waa ta ŋon gbagba dɔɔ lese me gyoorobiiri wola. Be gyae ke kyare pɛte waa yɛɛ nombii kei ya. ³³ Me bia mɔɔ gyae maa kyaa ɛ gyan kyare ya. ɛ ke keɔ maŋ, mɔna ŋgba mena kenj mɔɔ yako Gyudatena ban nɛ, mena yaa mɛɛ yako ŋon debokeiman nyiaa ‘Botɔɔ kenj mee gyu nɛ ɛ be gyae ɛ ke tale kɔŋ botɔɔ ya.’ ³⁴ Mɛɛ fa ŋon mmaraa wɔle nyiaa, ɛ gyae dɔŋa. Ŋgba mena kenj maŋ be gyae ŋon nɛ, ɛmɛɛ mɔ ɛ gyae dɔŋa mena. ³⁵ Akpa a ɛ ne gyae dɔŋa na, walaŋ kamase waa naa nyi ɛ yɛɛ me kaseelawɔ.”

Yesu keyako nyi Pita waa bɛɛ e

Mateo 26:31-35; Maake 14:27-31; Luka 22:31-34

³⁶ Botɔɔ te Simɔn Pita bɔɔse e nyiaa, “Me Gbenjyoo, alɛŋ yaa n ne gyuu?” Te Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Botɔɔ kenj mee gyu nɛ, n be gyae n ke tale sila maŋ debokeiman ya, mɔna nyanj kaa sila maŋ wɔle wɔle.” ³⁷ Te Pita bɔɔse e nyiaa, “Me Gbenjyoo, weera dɔɔ te mɔɔ tale sila neŋ deban kei ya? Ma te sɛɛ nyi maa yenj fa neŋ.” ³⁸ Te Yesu tiranɔɔ nyiaa, “N ne

lɛɛdi nyi nyanj ke tale yenj fa maŋ? Ampaŋ yaa mɛɛ yako neŋ nyi pɛ kegyim kelɔ woya nɛ, nyanj ke bɛɛ betabotooro nyi n ba gyen maŋ korakora ya.”

14

Yesu yena gbɛɛ kenj ne gyu Wurubuarɛ gyan

¹ Kenje Yesu yako ɔ kaseela ban nyiaa, “ɛ na yeli ɛ wɔe ke lɔ ŋon ya. ɛ lɛɛ Wurubuarɛ di na ɛ ke lɛɛ maŋ mɔ di. ² Denɛɛ burum doo me kya ŋon dekanjalaŋ man. Akpa a te yɛɛ mena ya na nafa mɔɔ yako nyi mee gyu me kaa desina akyaese see ŋon ya. ³ Akpa a me gyu ke desina botɔɔ taŋ na maa bese kɔŋ kaa mo ŋon gyu me gyan, na botɔɔ kenj me kyaa na ɛmɛɛ mɔ ke kyaa botɔɔ. ⁴ Botɔɔ kenj mee gyu nɛ ɛ gyenj ke gbɛɛ.” ⁵ Botɔɔ te Tomase bɔɔse e nyiaa, “Me Gbenjyoo, dɔɔ gyenj botɔɔ kenj ne gyu ya, sena te dɛɛ yɛɛ na dɛɛ gyenj ke gbɛɛ?” ⁶ Kenje Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Maŋ yena gbɛɛ kenj na anokoare kenj na nyeedonj kenj. Nolo be kyaa nyi waa tale gyu me kya ŋon gyan kenj ɔ te tɛɛ me dɔɔ ya. ⁷ Nyi akpa a yenj gyenj maŋ na nafa ɛ ka gyenj me kya ŋon mɔ. Lee gyenj ne gyu nɛ, ɛ ta gyenj e te ɛ ne naa e mɔ.”

⁸ Kenje Filipino mɔ yakowɔ nyiaa, “De Gbenjyoo, wola daa n kya ŋon. Akpa a n wola daa n kya ŋon na, kenj kaagenj koranj dei fa daa.” ⁹ Te Yesu mɔ bɔɔse e nyiaa,

“Filipo, mena dɔɔ leenanj ma ke kyaa ε gyanj kei ne, na ε ba gyenj manj yee? Walaŋ njon ɔ naa manj na, ɔ te naa me kya njon mɔ. Sena yaa n ke tale yako manj nyi, ‘Maa wola njon me kya njon bela?’
 10 Filipo n bεε lεε di nyi daa na me kya njon yεε dokolonj yee? Na manj gbagba me baam dɔɔ te mee kolosi nombia keŋja ya. Mɔna me kya njon ɔ doo me man ne, njon ne tεε la me dɔɔ yεε ɔ tom.
 11 Me yako nyi daa na me kya njon yεε dokolonj na, ε lεε manj di. Akpaa nyi ε be lεε manj di koranj ya ne, ε kεε gyakolonj nombia njan mεε yεε ne na ε ke lεε manj di.
 12 Mεε yako njon ε ke nyii nyiaa, walaŋ kamase njon waa lεε manj di ne, waa yεε abɔɔ njan mεε yεε ne, te waa yεε gyakolonj nombia kela njan mεε yεε ne. Nawolo nyi mee gyu me kya njon gyanj.
 13 Te kpene kamase keŋ ε ke bɔɔse lee ma yele man na, me kya waa yεε fa njon na manj ɔ bu njon ke yela baa lese ɔ yele. 14 Akpaa ε bɔɔse kpene kamase ma yele man na, maa yεε fa njon.”

Yesu yakowɔ see nyi Wurubuare felinj njon waa keŋ

15 “Akpaa ε ne gyae manj na, nafa ε ke di manj mmaraase njan dɔɔ.
 16 Te maa waase me kya njon na waa fa njon walaŋ njon waa yako do njon, na ɔ kaa kyaa me nawɔɔ man kekpaakekpa. Njon yena ɔ felinj njon waa lese

Wurubuare dinɔɔ wola ne.
 17 Balanj banj be loo gyakaa tεεle kei abɔɔ dɔɔ ne, bɔɔ gyae baa tale lεε Wurubuare felinj njon ya. Nawolo nyi bɔɔ ne naa e ya te bɔɔ gyenj e mɔ ya. Mɔna εmεε dɔɔ ε gyenj e, nawolo nyi ɔ kyaa na njon te ɔ doo ε man. 18 Debanj keŋ me lam ne, mɔɔ gyae maa tina njon yela njgba yoyolobiise ne ya, mɔna maa bese keŋ ε gyanj.
 19 Teka kyomii balanj be gyae baa tekaa naa manj bela ya, mɔna εmεε dɔɔ ε kena manj. Keŋ me dana nyeedonj dɔɔ εmεε mɔ ε ke nyinj nyeedonj.
 20 Debanj kenanj de lii na ε kena nyi daa na me kya njon kyaa la, te εmεε mɔ ε kyaa na manj te manj mɔ me kyaa na njon. 21 Walaŋ kamase njon ɔ lεε manj mmaraase njan do te ɔ di njε dɔɔ na, njon ne gyae na me nombia ta me kya njon mɔ waa gyae njon ɔ ne gyae me nombia ne nombia. Manj mɔ maa gyae ɔ nombia na maa lese ma wose wola e.”

22 Botɔɔ te Gyudase (na Gyudase Isekarɔte njon ɔ ba lese Yesu fa ne ya) bɔɔse e nyiaa, “Me Gbenjyoo, sena te gyae ke tale keŋ nyi nyanj ka lese n wose wola daa daagenj, te n be gyae n ka lese wola balanj pou ya?”
 23 Keŋte Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Akpaa njolo ne gyae manj na, waa lεε me nombia njan mεε wolo ne do, na daa na me kya ke gyae ɔ nombia na de kaa kyaa ɔ gyanj. 24 Walaŋ kamase njon

o bee gyae me nombia ya na,
o bee di me nombia njan mee
wolo ne doo ya. Nombia njan
mee yako njon ne ta lee me
gyan ya mona na lee me kya
njon o be kpila man ne gyan.

25 Deban ken me see me
kyaa e gyan ne yaa mee yako
njon nombia kenja. 26 Wala
njon waa yako do njon ne,
njon yena felin njon me kya
waa kpila ma yele man ne.
Waa kaa wola njon aboo pou,
na waa toose njon aboo njan
pou moo yako njon ne. 27 Ma
wosefereen de kyaa na njon,
mee fa njon wosefereen. Na
wosefereen ken balan ne
nyim teele kei doo ne yaa
mee fa njon ya, mona ma
wosefereen gbagba yaa mee
fa njon. E na yele e woe
ke lo njon ya, te e na yele
gyakolon mo ke kyan njon ya.
28 Me yako njon nyi, mee gyu
mona maa bese kon e gyan.
Akpa nyi yen ne gyae me
nombia na nafa gyae ke yee
njon gyon nyi mee gyu me
kya njon gyan, nawolo nyi o
kela man. 29 Me wulaa mee
yako nombia kenja pou pena
na ke kon, na akpa nyi na
de kon na, e ke nyin lee man
di. 30 Moo gyae maa tekaa
kolosi na njon burum bela ya,
nawolo nyi obonsam njon o
ne di don teele kei doo ne ne
kon. O be tan don me doo
ber e ya, 31 mona mee gyae
balan pou ka gyen nyi mee
gyae me kya njon nombia,
te kpene kamase ken o yako
man nyi maa yee na ken te
mee yee. E koro dee lee

kebo.”

15

Yesu yena dan ken gbagba

1 Ken te Yesu besewo yako
o kaseela ban nyiaa, “Man
yena dan ken gbagba, te
me kya yena wofarale njon.
2 Tombii kamase ken doo me
man te ke bee see bia ya
ne waa kara ke leki. Mona
tombii kamase ken doo me
man te kee se bia na, waa
kpaase ke na ke kenyin se
bia burum. 3 Lee nombia
ma ayakon njon kenja doo ne,
ne tan ke yela e wose ta lee
ken ayimee be doo e man
ya. 4 E doo me man, na man
mo ke doo e man. Tombii
kamase be kyaa nyi ke gyae
ke tale se bia ka wose doo,
ken koo towaa na ke dan
ya. Mena mo yaa emee mo
be gyae e ke tale yee kolo e
wose doo ken nyi e be doo
me man ya. 5 Man yena
dan ken te emee yena ke
nombia njan. Wala kamase
njon o doo me man, te man
mo doo o man ne, waa se
bia burum. Nawolo nyi e
be gyae e ke tale yee kolo
e wose doo ken moo kpue
na njon ya. 6 Wala kamase
njon o be doo me man ya ne,
o yee ngba tombii ken bo
kare leki te koo wolo ne. Baa
yilaa mena tombia njan bo
na baa mo na do boalan man
na na ke kpa. 7 Nyi akpa
e see doo me man te me
nombia njan mo de doo e
man ne, kpene kamase ken e
ke boose na maa yee fa njon.
8 Akpa e se bia burum ne,

ke gyae ke yela baa lese me kya non yele. Kei gyae ke yela balan ka gyen nyi ε yee me kaseelawo.

⁹ Ngba mena ken me kya non ne gyae me nombia ne, mena ke yaa man mo ne gyae ε nombia. Mena doo ε yela maa gyae non kelii oto. ¹⁰ Nyi akpaa ε di ma mmaraase nan doo ne, maa gyae ε nombia kelii oto ngba mena ken mo di me kya non mmaraase doo te o ne gyae me nombia ne. ¹¹ Mee yako mena nombia kenja baa na ke yela ma gyon ken ke doo ε man, na ε ke nyin di gyon nideli. ¹² Mmaraa ken mee fa non yena nyiaa, ε gyae donja ngba mena ken mo gyae non ne. ¹³ Wala ken gyae daale be kyaa ken ka kela kegyae ken holo waa gyae o gyoona na waa yen fa wo ne ya. ¹⁴ Nyi akpaa ε yee kpene ken mo yako non nyi yaa yee ne, mena na ε yee me gyoona gbagbawo. ¹⁵ Mo tekaa baake non me tewuleε bela ya, nawolo nyi tobaale ba gyen o gbenjyoo nyeeman nombia ya. Mona mee baake non me gyoona, nawolo nyi ma te yako non kpene kamase ken me kya be yako man. ¹⁶ Na emee lese na man ya, mona man lese na non. Ma lese non bo nyi yaa yee nombia kpaakpaa nan ne dana tonoo deban kamase. ε yee mena na me kya waa fa non kpene kamase ken ε ka sola e lee ma yele man. ¹⁷ Mmaraa ken mee fa non yena nyi, 'ε gyae

donja.' "

Ba kekola Yesu na o kaseela

¹⁸ Akpaa teele kei doo balan ne kola non ne, ε toose nyi mena te be tangbεwo kola man. ¹⁹ Nyi yen yee ngba balan ban be kyaa teele kei doo ne, nafa baa gyae non ngba ban gbagba be balan ne. Mona kpene ken doo te bee kola non yena nyi me ta lese non lee be man, te ε ba tekaa kpue na wo ya. ²⁰ ε toose noowoya nan mo yako non ne nyi, "Tobaale kamase ba kela o gbenjyoo ya. Nyi be naase man diyem ne, mena ke te baa naase emee mo diyem. Nyi akpaa be lee me kawola ken di na, mena mo te baa lee emee mo wui di. ²¹ Mona lee man doo baa mo mena nombia kenja pou yee non, nawolo nyi bo gyen wala non o be kpila man ne ya. ²² Akpaa men te kon kaa kolosi fa wo ya ne, nafa bo gyae baa di fo be dukum keyee man ya. Mona neneε nyi be yee dukum na, bo gyae baa tale yako nyi be ta gye bo te be yee wo ya. ²³ Nyan non n ne kola man na, n ne kola me kya non mo. ²⁴ Akpaa men te yee tomse nan holo te yee ta see be man ya ne, nafa ben te di fo be dukum keyee man ya. Mona neneε ba te naa yakolon nombia kenja pou mona bee kola daa na me kya non. ²⁵ Kei yela kpene ken bo nmarase see ba mmaraa

tone man ne kɔŋawɔ mena. Be ŋmarasewɔ nyiaa, 'Be kɔla man bo yakaa.'

²⁶ Mɔna maa yela Wurubuarɛ felin ŋon ka lee me kya ŋon gyan kɔŋ na ɔ kaa kyaa na ŋon. ŋon ne gyae la waa yako do ŋon na waa lese anokoare kenj doo Wurubuarɛ man ne wola ŋon, na waa di adanseɛ lee ma wose man. ²⁷ Te emɛɛ mɔ ɛ di adanseɛ lee ma wose man, nawolo nyi lee kewalanj kenj pou na ɛ kyaa me gyan."

16

¹ "Mɛɛ yako mena nombia kenja pou baa na ɛ be nyin tina ɛ kelɛɛdi kenj yela ya. ² Gyudatena kegyiise baa tɔ ŋon nyi ɛ na kɔŋ bɔ ɔsom denɛɛ man donɔɔ kamase man ya. Debanj daale gyae kelii nɛ, akpaa walanj da ko ɛ man ŋolo na waa yako nyi Wurubuarɛ ɔsom nombia dɔɔ te ɔ koo ŋon. Na waa yako nyi ɔ yɛɛ deeli baa fa Wurubuarɛ. ³ Baa mo mena nombia kenja yɛɛ ŋon nawolo nyi be ta gyenja ta daa na me kya ŋon ya. ⁴ Mɛɛ wulaa yako ŋon nombia kenja baa na akpaa debanj kenanj de lii na, ɛ ke tɔɔse nyi me wulaa yako ŋon nombia kenja na ɛ ke nyinj do ogo."

Wurubuarɛ felin ŋon tom

⁵ "Ma te yako ŋon nombia kenja lee kewalanj kenj ya, nawolo nyi na manj gbagba kyaa ɛ gyan dɔɔ. Mɔna nenɛɛ yaa mɛɛ yako ŋon nawolo nyi mee gyu ŋon ɔ be

kpila manj ne gyan, mɔna ɛ man ŋolo te tale bɔɔse manj nyi 'Alenj yaa n ne gyu ya.'

⁶ Te nenɛɛ kenj mɔɔ yako ŋon na, te ɛ gyoo kayeyɛɛ? ⁷ Mɔna mɛɛ yako ŋon nombii anokoare baa nyiaa, ɛ deeli dɔɔ te mee gyu nɛ. Nawolo nyi akpaa me te gyu ya na, Wurubuarɛ felin ŋon waa yako do ŋon nɛ be gyae waa kɔŋ ɛ gyan ya. Mɔna akpaa me gyu na, maa kpila e na waa kɔŋ ɛ gyan. ⁸ Tɛɛle kei balanj kpa ba gyenj kpene kenj yɛɛ dukum ke, te ba gyenj kpene kenj doo na ke gbɛɛ, te ba gyenj Wurubuarɛ nombia kedi kenj wose man nombia mɔ. Mɔna akpaa ɔ kɔŋ na waa yela baa gyenj nyi be nombia be dei ya. ⁹ Bɔɔ gyenj kpene kenj yɛɛ dukum ke ya, nawolo nyi ba te lɛɛ manj di ya. ¹⁰ Te bɔɔ gyenj kpene kenj mɔ doo na ke gbɛɛ ya, nawolo nyi mɛɛ bese mee gyu me kya ŋon gyan te ɛ be gyae ɛ ka tekaa naa manj bela ya. ¹¹ Bɔɔ gyenj Wurubuarɛ nombia kedi kenj wose man daale ya, nawolo nyi ɔbɔnsam ŋon ɔ ne di tɛɛle kei dɔɔ gyoori nɛ, Wurubuarɛ te wulaa di ɔ nombia bu e fɔɔ.

¹² Me dana nombia burum maa yako ŋon, mɔna debokeiman man nɛ ŋe dana yuj kela ŋon. ¹³ Mɔna akpaa Wurubuarɛ felin ŋon ɔ bee di dekara ya nɛ de kɔŋ na, waa lese nombia ŋan ŋe doo na ŋe gbɛɛ pou nɛ wola ŋon. Nawolo nyi na ŋon gbagba ɔ baam dɔɔ te ɔ ne kolosi

ya, mɔna nombia ɲan pou ɔ be nyii nɛ yaa ɔ ne kolosi na waa lese nombia ɲan pou gyae ke kɔɲ wee daale nɛ wola ɲon. ¹⁴ Wurubuare felin ɲon waa yela balan kena me gyoorobiiri, nawolo nyi waa lese kpene kamase ken me dana maa yako ɲon nɛ wola ɲon. ¹⁵ Kpene kamase ken me kya dana na ke yɛɛ me wui, mena dɔɔ te mɛɛ yako ɲon nyi Wurubuare felin ɲon waa lese kpene kamase ken me dana maa yako ɲon nɛ wola ɲon.”

Ɛ waranase gyae kabese gyon

¹⁶ Kenɛte Yesu besewɔ yako nyiaa, “Teka kyomii ɛ be gyae ɛ kena man bela ya, mɔna kenan wole nɛ be gyae ke kyare ya, ɛ ka bese naa man.” ¹⁷ Botɔɔ te ɔ kaseela ban baale boose dɔɲa nyiaa, “Sena yaa balee kei ne yako baa, ɔ kpa ‘Teka kyomii ɛ be gyae ɛ kena man bela ya, te kenan wole na be gyae ke kyare ya na, ɛ ka bese naa man.’ Nawolo nyi mee gyu me kya gyan dɔɔ?” ¹⁸ Kenɛte ba besewɔ boose dɔɲa nyiaa, “ ‘Teka kyomii’ kei mɔ na wolo baa sena? Dɔɔ ne nyii nombia kenan man ya.”

¹⁹ Na Yesu gyen nyi beɛ gyae baa boose e nombia kenan man, mena dɔɔ ɔ boose wɔ nyiaa, “Ken mɔɔ yako ɲon nyi, ‘Teka kyomii ɛ be gyae ɛ kena man bela ya, mɔna kenan wole na be gyae ke kyare ya ɛ ka bese naa man’ nɛ yaa ɛ ne boose dɔɲa

nɛ? ²⁰ Ampan yaa mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, ɛ ke wii na ɛ ka yeyɛɛ mɔna balan ban be loo gyakaa tɛɛle kei abɔɔ dɔɔ nɛ baa di gyon. Ɛmɛɛ ɛ ka yeyɛɛ, mɔna ɛ kayeyɛɛ ken gyae kaa bese gyon kedi. ²¹ Akpaa alo na donɛe na ɔ na yeyɛɛ, nawolo nyi ɔ deban te lii. Mɔna akpaa ɔ lola bu ɲon na, ne yɛɛ e gyon nyi ɔ ta lola bu kɔɲ tɛɛle kei dɔɔ. Mena gyon kei ne yeɛ ɔ ne wolee ɔ kaale ken ɔ be naa nɛ. ²² Mena ke mɔ yaa doo fa ɲon. Deban kei na ɛ na yeyɛɛ, mɔna maa bese kɔɲ ɛ gyan na ɛ wose ke fɛɛ ɲon, na ɛ ke di gyon. Te ɲolo be gyae waa tale lese gyon kenan lee ɛ man ya. ²³ Mena wee kenan dɔɔ nɛ, ɛ be gyae ɛ ke boose man daale ya. Mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, kpene kamase ken ɛ ka sola me kya ɲon ma yeɛ man na, waa mo fa ɲon. ²⁴ Kaalii na gyen kei nɛ, ɛ ta sola ta kolo ma yeɛ man ya. Ɛ sola na ɛ ke nyin, na ke yɛɛ ɲon gyon nideli.

²⁵ Mɛɛ yako ɲon ɛ ke nyii nyiaa, deban daale gyae kelii na mɔɔ gyae maa tekaa kolosi na ɲon aduya man bela ya. Mɔna maa toro me kya ɲon nombia yako ɲon. ²⁶ Deban kenan de lii nɛ, ɛ ka sola e ma yeɛ man. Mɔna te yɛɛ nyi maa sen ɛ nawɔɔ man na maa sola me kya ɲon fa ɲon ya. ²⁷ Nawolo nyi me kya ɲon gbagba ne gyae ɲon, ken ɛ ne gyae man te ɛ be lɛɛ di nyi ma

lee Wurubuare gyan ne dɔɔ. ²⁸ Daa na me kya kyaa la pɛte ma lee ɔ gyan kɔn tɛele kei dɔɔ, te nɛnɛɛ mɛɛ bese mɛɛ lee tɛele kei dɔɔ mee gyu me kya nɔnan gyan.”

²⁹ Botɔɔ te ɔ kaseela ban yako e nyiaa, “Nɛnɛɛ dɔɔ n bɛɛ kolosi aduya man fa daa bela ya. N ta lese nombia nɔn man wola daa. ³⁰ Nɛnɛɛ da te naa nyi n gyen kpene kamase, te tekaboena nyi nolo dɛɛ bɔɔse nen nombia daale bela ya. Kei te yeli da te naa nyi n lee Wurubuare gyan.” ³¹ Kenɛte Yesu bɔɔse wɔ nyiaa, “Nɛnɛɛ ɛ ne lɛɛ man di? ³² Deban ken ne kɔn te ke tan kekɔn, ken ɛ popou ɛ ke yaasee. Walaɔ kamase waa gyu ɔ dɛɛ tina man yela na ke ka maagen. Mɔna na maagen kyaa la ya, nawolo nyi me kya nɔn kpue na man. ³³ Mɛɛ yako nombia kenɔa baa, na ɛ ke ta me dɔɔ nyin wosefɛeren. Balan baa yela ɛ kena diyem nideli tɛele kei dɔɔ, mɔna ɛ nyin konɔɔ na ɛ ka sen kenken nawolo nyi me te di tɛele kei dɔɔ!”

17

Yesu kefane

¹ Yesu ke yako nombia kenɔa tan nɛ, ɔ gyinaa ɔ sia kɛɛ adido te ɔ fanewɔ nyiaa, “Taata, deban ken te lii. Lese man n bu nɔn yeke na man mɔ ka lese n yeke. ² Nawolo nyi n te fa man don balan pou dɔɔ, nyi maa fa ban pou n ba mo do man me

nyinmaa man nɛ nyeedon kekpaakekpaa. ³ Nyeedon kekpa kenan yena nyiaa, balan pou baa gyen nen na baa gyen nyi nyan nyaagen yena Wurubuare nɔn n ne di anokoare. Na baa bese gyen man Yesu Kristo nɔn n be kpili nɛ. ⁴ Me ta lese n yeke tɛele kei dɔɔ, nawolo nyi ma te yɛɛ tom ken n ba fa man nɛ kelii kɔ ɔto. ⁵ Taata, nɛnɛɛ lese me gyoorobiiri ken me dana n siaman pɛte n be yɛɛ kpene kamase tɛele kei dɔɔ nɛ wola.

⁶ Me ta lese n dinɔɔ wola balan ban n ba lese wɔ lee tɛele kei dɔɔ fa man nɛ. Be yɛɛ n balanwɔ te n moo wɔ fa man. Be te di n nombia nɔn dɔɔ, ⁷ te nɛnɛɛ ba te naa nyi kpene kamase ken me dana nɛ lee n gyan. ⁸ Nawolo nyi ma te yako wɔ nombii kamase ken n be yako man nɛ, te be lɛɛ nɔ do. Ba te naa nyi ke yɛɛ ampan nyi ma lee n gyan, te ba te lɛɛ di nyi nyan kpila na man. ⁹ Mɛɛ fane baa fa wɔ. Na tɛele kei dɔɔ balan pou yaa mɛɛ fane maa fa ya. Mɛɛ fane maa fa balan ban n ba mo wɔ fa man nɛ, nawolo nyi be yɛɛ n wui. ¹⁰ Kpene kamase ken n dana nɛ yɛɛ me wui, te ken man mɔ dana nɛ yɛɛ n wui. Te n te tɛɛ be dɔɔ lese me gyoorobiiri wola. ¹¹ Nɛnɛɛ mɛɛ kɔn baa n gyan. Mɔɔ gyae maa tekaa kyaa tɛele kei dɔɔ bela ya, mɔna ban sɛɛ be kyaa tɛele kei dɔɔ. Me kya nɔn ayimɛɛ be doo n man ya, don ken n ba mo

gyee man ne, mo mena don kenan gyee wo nideli, na baa yee noodokolon ngba mena ken daa na nen yee dokolon ne. ¹² Deban ken me kyaa be gyan ne, me gyee wo nideli lee n don ken n ba do me man ne doo. Me gyee wo nideli ken be man holo ta yoo ya. Non kaboena nyi waa yo ne waagen yoo la, na ke yela Wurubuare nombia anmarasen see nan ke nyin kon mena.

¹³ Nenee mee kon n gyan. Te deban kei ken me see me kyaa teele kei doo ne, mee yako nombia kenja baa na ke yela gyon ken doo me man ne ke nyin doo be man nideli. ¹⁴ Ma te kolosi n nombia fa wo mona teele kei doo balan kola wo, nawolo nyi ban na wo ta tekaa yee dokolon ya, ngba mena ken daa na teele kei doo balan ta tekaa yee dokolon ya ne. ¹⁵ Moo ne fane nyi nya lese wo lee teele kei doo ya, mona mee fane bo nyi nya gyee wo nideli na bo yale walan kum non kota man ya. ¹⁶ Ngba mena ken daa na teele kei balan te yee dokolon ya ne, mena kee yaa ban mo na teele kei doo balan te yee dokolon ya. ¹⁷ Mo nya anokoare nombia nan desina wo see. Nawolo nyi n nombia nan doo na ne gbese. ¹⁸ Mena ken n be kpila man teele kei doo ne, mena ke yaa man mo ne kpila wo teele kei doo. ¹⁹ Ban doo te ma moo ma wose fa nen, na ban mo ke nyin mo ba wose

fa nen kekpaakekpa.

²⁰ Na me kaseela kewo baagen yaa mee fane fa ya. Mona mee fane mee fa balan ban pou baa nyii me kaseela kewo nombia te baa lee man di ne. ²¹ Mee fane bela nyiaa, be popou baa yee noodokolon ngba mena ken me doo nyan me kya man te nyan mo n doo me man ne. Mena ke yaa yela baa doo de man na teele kei balan pou ke nyin lee di nyi nyan kpila na man. ²² Ma te fa wo gyoorobiiri ken n ba mo fa man ne, na baa yee noodokolon ngba mena ken daa na nen yee dokolon te lon bese lam da nsana ya ne. ²³ Me doo be man ngba mena ken nyan mo n doo me man ne, na baa nyin yee dokolon ken nyi lon gba be lam ba nsana ya. Na teele kei doo balan ke nyin gyen nyi nyan kpila na man, te n ne gyae be nombia ngba mena ken n ne gyae me nombia ne.

²⁴ Taata! Mee gyae nyi me kaseela ban n ba mo wo fa man ne, baa kyaa me gyan botoo ken me kyaa ne, na baa nyin naa me gyoorobiiri ken n ba mo fa man ne. N moo gyoorobiiri kei fa man nawolo nyi, n wulaa n ne gyae man pete n yee teele kei. ²⁵ Me kya, nyan yena walan non n gbese tenese. Balan ban be loo yakaa teele kei doo ne, be ta gyenja ta nen ya mona man doo ma gyen nen. Te me kaseela ban mo gyen nyi nyan kpila na man. ²⁶ Me ta lese n dinoo

wola wɔ te maa bese lese ke wola wɔ bela, na kegyae ken n ne gyae man nɛ ke nyin doo be man na man mɔ ke doo be man."

18

Ba kekyan Yesu

Mateo 26:47-56; Maake 14:43-50; Luka 22:47-53

¹ Yesu ke fane tan nɛ, non na ɔ kaseela ban korowo gyu ka ton bonobii ken bɛɛ baake ke Kidron nɛ, te be ka gyoowo oliifi wɔɔbii daale man. ² Na Gyudase non ɔ ba lese Yesu fa nɛ mɔ gyen botɔɔ, nawolo nyi Yesu na ɔ kaseela ban ne kyaa gyu ke gyanɛe botɔɔ. ³ Mena dɔɔ Gyudase moo balan burum ban be dana kanease na kefuluse te ba doona yoo abɔɔ nɛ gyu botɔɔ. Mena balan kɛwɔ baale yɛɛ yoonɔɔtenawɔ, te baale mɔ yɛɛ kotɔɔɔtena ban bɛɛ deke Wurubuare ɔsom deni dinaa ken nɛ. Gyudatena saese kegyiise na Farasiitena kpila na wɔ. ⁴ Ken Yesu gyen kpene ken ne kɔn ɔ dɔɔ dɔɔ nɛ, ɔ leewɔ ɔ kaseela ban man kɔn siaman te ɔ bɔɔse balan ban nyiaa, "Amɔte yaa ε ne gyae?" ⁵ Ken te be tiranɔɔ fa e nyiaa, "Yesu Nasarete baale non yaa dɛɛ gyae." Te Yesu yako wɔ nyi, "Man yaa." Deban kenan na Gyudase non waa lese Yesu fa nɛ mɔ kpuɛ balan ban man. ⁶ Yesu ke yako wɔ nyi "Man yaa" nɛ, be tuuwɔ lee wɔle wɔle te ba ke yalawɔ teele man. ⁷ Botɔɔ te

Yesu besewɔ bɔɔse wɔ nyiaa, "Amɔte yaa ε ne gyae?" Te be yakowɔ nyi, "Yesu Nasarete baale non yaa dɛɛ gyae." ⁸ Ken te Yesu yakowɔ nyiaa "Me wulaa yako non nyi man yaa. Akpaa man te ε ne gyae bere na, ε yela me balan kɛwɔ ke ta." ⁹ Kei yela nombia non ɔ be wulaa yako nɛ kɔnawɔ mena. ɔ yakowɔ nyiaa, "Balan ban nyan me kya ba mo fa man nɛ, ma te yeli be man dokolon ka yo ya." ¹⁰ Botɔɔ na Simon Pita dana yoosila, te ɔ wɔnɔ ke lese kara saese kegyia non tobaale non dunolon denjele lese ke lɔ. Tobaale nonan yele yɛna Maakuse. ¹¹ Botɔɔ te Yesu fae Pita nyiaa, "Bese na sila ken do ke bɔɔlee man. N bɛɛ gyae nyi maa naa diyem ken me kya be yako nyi me kaa naa nɛ yee?"

Be kamo Yesu gyu saese kegyia Anase gyan

¹² Ken te yoonɔɔtena siamante non na ɔ yoonɔɔtena dikpii ken, na Gyudatena kotɔɔɔtena ban kyanɔ Yesu te be bake e, ¹³ te be tangbɛwɔ mo e gyu Anase gyan. Kaifase non ɔ yɛɛ saese kegyia e kulutoo kenan man nɛ, ɔ nenɔgya yɛna Anase nonan. ¹⁴ Kaifase kei faa na Gyudatena agyuen nyi, dei nyi walan dokolon waa yen fa balan ban pou.

Pita kebeɛ Yesu

Mateo 26:69-70; Maake 14:66-68; Luka 22:55-57

¹⁵ Deban kej bɔɔ mo Yesu bee gyu saese kegyia non dɛɛ nɛ, na Simɔn Pita na ɔ dɔɔ kaseela ban man ɲolo silana e wɔle wɔle. Kej kaseele ɔ dɔɔ non gyeɲ saese kegyia non dɔɔ nɛ, non sila Yesu ka gyoo dekpajalan kej man. ¹⁶ Mɔna Pita non dɔɛ denanɔɔ man. Botɔɔ te kaseele non saese kegyia non gyeɲ nɛ, besewɔ kɔɲ kaa kolosi na alebu non ɔ na deke denanɔɔ kej nɛ nyi waa yela Pita mɔ ka gyoo. Kenje ɔ moo e gyu dekpajalan kej man. ¹⁷ Kenje alebu non bɔɔse Pita nyiaa, “Nɲba nyan mɔ n yeɛ Yesu kaseela ban man ɲolo e?” Te Pita tiranɔɔ nyi, “Koa, ma te yeɛ be man ɲolo e ya” ¹⁸ Deban kenan na waare kyaa, mena dɔɔ kotɔɔtɔtena ban na dekpajalan kej man tomyɛera baale doo boalan bee woli. Te Pita mɔ gyuuwɔ ka sen be gyan ɔ ne woli boalan kej.

Saese kegyia Anase kebɔɔse Yesu nombia

Mateo 26:59-66; Maake 14:55-64; Luka 22:66-71

¹⁹ Be ka mo Yesu gyu saese kegyia non dekpajalan man nɛ, ɔ bɔɔse Yesu nombia lee ɔ kaseela na ɔ kawola kej wose man. ²⁰ Kenje Yesu tiranɔɔ nyiaa, “Ma senawɔ balan man kolosi. Deban kamase mɔ na mɛɛ wola Wurubuarɛ nombia Gyudatena ɔsom denɛɛ man, na Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kej Gyudatena pou ne kyaa gyanɛe ke man nɛ man. Mɔna ma te yako kolo weese

ya. ²¹ Wɔɲ dɔɔ te n ne bɔɔse man mena nombia keɲa? Bɔɔse balan ban bɔɔ nyii me kawola kej nɛ. Ban gyeɲa na kpene kej mɔɔ yako nɛ. ²² Yesu kekolosi nombia keɲa nɛ te kegyise ban man ɲolo gyɔɔ e ɔ lakaa man te ɔ bɔɔse e nyiaa, ‘Mena te kaboena nyi nya tiranɔɔ fa saese kegyia non?’ ” ²³ Kenje Yesu yako e nyiaa, “Akpaa me yako nombiikum daale na wola man ke. Te akpaa me nombia doo na ke gbɛɛ na weera te ne gyɔ man?” ²⁴ Kenje Anase yela ba moo Yesu gyu saese kegyia Kaifase gyan, na ɔ sɛɛ ɔ doo ɲmeesen ɲan bɔɔ mo bake e nɛ man.

Pita kabese bɛɛ nyi ɔ ba gyeɲ Yesu ya

Mateo 26:71-75; Maake 14:69-72; Luka 22:57-62

²⁵ Simɔn Pita ka sen botɔɔ ɔ ne woli boalan kej nɛ te be bɔɔse e nyiaa, “Nɲba nyan mɔ n yeɛ Yesu kaseela ban man ɲolo e?” Kenje Pita tiranɔɔ nyi “Koa, ma te yeɛ be man ɲolo e ya.” ²⁶ Botɔɔ te saese kegyia non tobaale ɲolo non ɔ lonjo yena tobaale non Pita be kara ɔ denjele nɛ bɔɔse Pita nyiaa, “Nɲba me naa nyan mɔ n kpue na wɔ oliifi wɔɔbii kej man?” ²⁷ Kenje Pita besewɔ bɛɛ nyi koa. Debokenan man te kegyim loɔ woya.

Be kamo Yesu gyu Roman-tena kegyia Pilato gyan

Mateo 27:1-2, 11-14; Maake 15:1-5; Luka 23:1-5

28 Tɛɛ kena nebo nebo fuu nɛ, ba moo Yesu lee Kaifase dɛɛ gyu Pilato ɲon ɔ senɛɛ Romantena gyoo dinaa nawɔɔ man ɔ ne kɛɛ Gyuda tɛɛle dɔɔ nɛ dɛɛ. Debaɲ kenan na Gyudatena nyeekeleɛwee kedi keɲ ta be-naa. Gyudatena kegyiise baɲ ta gyoo Pilato dekpɔɲalan keɲ man ya. Nawolo nyi ba te gyae baa walaa ba wose pɛ baa di ba nyeekeleɛwee dinaa keɲ ya. 29 Mena dɔɔ kegyia Pilato lewɔ kɔɲ be gyan debɔɔ man kaa bɔɔse wɔ nyiaa, “Wɔɲ dukum te balee kei yɛwɔ te ɛ ne gyae ɛ ke bu e fɔɔ?” 30 Keɲte be tiranɔɔ fa e nyiaa, “Nyi ɲon te yɛɛ bu kum e ya nɛ, nafaɔ dɔɔ mo e kɔɲ kebo ya.” 31 Botɔɔ te Pilato yako wɔ nyiaa, “ɛ mo e ta na ɛmɛɛ gbagba kaa di ɔ nombia ɲgba mena keɲ ya mmaraa na wola ɲon nɛ.” Keɲte Gyudatena kegyiise baɲ tiranɔɔ fa e nyiaa, “ɛmɛɛ Roman-tena mmaraa bɛɛ fa daa gbɛɛ nyi dɛɛ ko walaɲ ya.” 32 Kei yela Yesu nombia ɲan ɔ be wulaa yako see lee ɔ yeɲ keɲ waa yeɲ wose man nɛ kɔɲawɔ ampaɲ.

33 Keɲte kegyia Pilato besewɔ gyoo ɔ dekpɔɲalan man te ɔ baake Yesu bɔɔse e nyiaa, “Nyan yɛna Gyudatena gyoo ɲon?” 34 Te Yesu mɔ besenawɔ bɔɔse e nyiaa, “Nyan gbagba nyee-man nombii yaa n ne bɔɔse man nɛ yaa ɲolo yako na ma wose man nombia fa neɲ?” 35 Botɔɔ te Pilato bɔɔse e

nyiaa, “Me yɛɛ Gyuda baale e? Nyan gbagba n balan na ɛ saese kegyiise moona neɲ kɔna man. Wɔɲ dukum te n yɛwɔ?” 36 Keɲte Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Me gyoori ta lee tɛɛle kei dɔɔ ya, nyi ke deɲ lee tɛɛle kei dɔɔ nɛ, nafaɔ me tewulɛɛ baa yoo lɛɛ man na bɔɔ nyin mo man ka do Gyudatena nyinmaa man ya. Mɔna me gyoori ta lee tɛɛle kei dɔɔ ya.” 37 Keɲte Pilato yako e nyiaa, “Kenan na ɲgba n yɛɛ gyoo e baa?” Te Yesu tiranɔɔ nyiaa, “Keɲ yaa n yakowɔ nɛ. Mena nombia keɲa dɔɔ te ba lola man, te ɲan mɔ dɔɔ te me kɔɲawɔ tɛɛle kei dɔɔ na me kaa yako anokoare keɲ. Walaɲ kamase ɲon ɔ ne gyae anokoare keɲ nɛ ɔ ne tei man.”

38 Botɔɔ te Pilato bɔɔse e nyiaa, “Wɔɲ yɛna anokoare kei?” ɔ ke bɔɔse e nombia keɲa taɲ nɛ te ɔ besewɔ lee kɔɲ Gyudatena baɲ gyan kaa yako wɔ nyiaa, “Ma ta naa nombiikum daale lee ɔ wose man ya. 39 Mɔna ke yɛɛ ya mmaraa ke nyi ɛ nyeekeleɛwee kedi kamase man na, maa tina balan baɲ bɔɔ kyam tɔ deni nɛ man dokolon yela fa ɲon. Mena dɔɔ ɛ ne gyae nyi maa tina Gyudatena gyoo ɲon yela yaa sena?” 40 Keɲte be fae yeesa yako nyiaa, “Koa, na Yesu te dɛɛ gyae nyi nya tina e yela ya. Barabase te dɛɛ gyae nyi nya tina e yela.” Barabase kei yɛna

walan̄ n̄on ɔ be kyaa koro sen̄ tia gyoonen̄ te ɔ ba ko walan̄ n̄e.

19

Be kebu Yesu fɔɔ nyi baa ko e

Mateo 27:27-31; Maake 15:16-20

¹ Ken̄te Kegyia Pilato yela ba n̄meree Yesu mpiree.

² Kei wɔle n̄e, Romantena yoonɔɔtena ban̄ moo sɔɔse loo gyooro kotɔɔɔ te ba moowɔ wuu Yesu. Te ba doo e kegba yayam wurikyim daale n̄gba gyoo n̄e. ³ Na bee gyu b̄e k̄n̄ kaa n̄min̄ e kulu e nyiaa, “Gyudatena gyoo! N nyee d̄e wolose!” Na b̄e felee e ɔ lakaase man. ⁴ Botɔɔ te kegyia Pilato besewɔ k̄n̄ debɔɔ man te ɔ yako Gyudatena ban̄ nyiaa, “E nyii, m̄e mo e maa lee k̄na n̄on debɔɔ man kebo na e kena nyi ma te naa ɔ dukum ken̄ ɔ be ȳe ya.”

⁵ Mena dɔɔ te kyare ya te Yesu leewɔ debɔɔ man, na ɔ wuuna gyooro kotɔɔɔ ken̄ te ɔ doona ɔ kegba yayam ken̄ mɔ! Ken̄te kegyia Pilato yako wɔ nyiaa, e walan̄ n̄on yaa. ⁶ Saese kegyiise na Wurubuare d̄e kotɔɔɔtena ban̄ ke gyɔ ba sibii na Yesu n̄e, ba fae yeesa nedon̄ nyiaa, “Gyɔ e sakaa ɔpan̄dan̄ dɔɔ, gyɔ e sakaa ɔpan̄dan̄ dɔɔ.” Botɔɔ te kegyia Pilato yako wɔ nyiaa, “Ma te naa dukum ken̄ ɔ be ȳe ya. Em̄e gbagba e mo e kegyɔ sakaa ɔpan̄dan̄ dɔɔ.”

⁷ Botɔɔ te Gyudatena ban̄

tiranɔɔ nyiaa, “Daa dana mmaraa daale te k̄e wolo nyi kaboena nyi waa yen̄, nawolo nyi ɔ ta mo ɔ wose nyi ɔ ȳe Wurubuare bu e.”

⁸ Kegyia Pilato ka betaa nyii nombia ken̄a n̄e, gyakolon̄ gyoo e gbaa. ⁹ Botɔɔ te ɔ besewɔ gyu dekpan̄alan̄ ken̄ man ke boose Yesu nyiaa, “N lee alen̄?” M̄na Yesu din̄i e bo. ¹⁰ Mena dɔɔ kegyia Pilato boose e nyiaa, “N be kolosi yee? N ba gyen̄ nyi me dana don̄ ken̄ maa tale tina nen̄ yela, yaa maa yela baa gyɔ nen̄ sakaa ɔpan̄dan̄ dɔɔ yee?” ¹¹ Botɔɔ te Yesu tiranɔɔ nyiaa, “Me kya faa na nen̄ gb̄e, mena dɔɔ te n nyin̄a don̄ me dɔɔ. Nafɔ nyan̄ gbagba n baam dɔɔ na, n be dana don̄ me dɔɔ ya. Mena dɔɔ walan̄ n̄on ɔ ba lese man̄ fa n̄e, n̄on wui dukum kela la.” ¹² Deban̄ ken̄ kegyia Pilato be nyii nombia ken̄a n̄e, ɔ gyae gb̄e ken̄ waa mo tina Yesu yela, m̄na na Gyudatena ban̄ ne fae yeesa yako nyiaa, “Akpaa n tina balee kei yela na, n te ȳe Romantena gyoo dinaa Kaesa ɔ dɔɔ e ya. Walan̄ kamase n̄on ɔ see ɔ wose gyoo n̄e, na ɔ na koro baa sen̄ tia gyoo dinaa Kaesa.”

¹³ Kegyia Pilato ka betaa nyii nɔɔwoya ken̄a n̄e, ɔ moo Yesu lee k̄n̄ debɔɔ man te ɔ kaa gyen̄awɔ kyaa ɔ gb̄eli ken̄ dɔɔ ɔ ne kyaa di nombia n̄e. Boya te ba moowɔ ma ɔ dekyae kenan̄, te Gyudatena

dei man na bεε baake ke nyi "Gabata." ¹⁴ Deban kenan na weese ta sen dεε. Wee kenan te Gyudatena ne desina ba wose na ke tεε naa na, baa di ba nyeekelεεwee ken. Ken te kegyia Pilato yako Gyudatena ban nyiaa, "ε keε, ε gyoo non yaa." ¹⁵ Botoo te be fae yeesa nyiaa, "ε mo e lee de siaman, ε mo e lee de siaman. ε gyoo e sakaa opan dan doo." Te kegyia Pilato boose wo nyiaa "ε gyoo yaa te ε ne gyae nyi maa ko e?" Ken te saese kegyiise ban tiranoo nyi, "Da be dana gyoo kamase kpu na Kaesa ya." ¹⁶ Ken pou wole ne, kegyia Pilato moo Yesu do balan ban nyinmaa man nyi baa gyoo ke gyoo e sakaa opan dan doo.

Ba kegyoo Yesu sakaa opan dan doo

Mateo 27:32-44; Maake 15:21-32; Luka 23:26-43

¹⁷ Mena doo yoonootena ban moo Yesu lee donoo ken man na o seelena o opan dan ken te ba moo e lan gyoo botoo ken bεε baake "Nyeepookoo dεε" ne. Gyudatena dei man na bεε baake ke bo nyi "Golgata." ¹⁸ Botoo te be gyoo e nyeelabia sakaa opan dan doo. Ken te be gyoo balan bala baale mo sakaa opan daase doo kpu na e. Nolo sakaa o dunolun doo te nolo mo sakaa o demena doo. ¹⁹ Ken te kegyia Pilato yela be nmarase noowoya ken mataa na opan dan ken. Noowoya nenan yena nyiaa, "YESU NASARETE BAALÉ,

GYUDATENA GYOO NON."

²⁰ Gyudatena burum kala kenmarase kei nawolo nyi botoo ken boo gyoo Yesu opan doo ne betan lem na donoo ken ya. Be nmarase ke Gyudatena dei man na Romantena dei man na Giriki dei man. ²¹ Gyudatena saese kegyiise kena kenmarase ken ne be yako kegyia Pilato nyiaa, "Nyen te nmarase ke nyi Gyudatena gyoo ya. Nyen nmarase ke bo nyi, balee kei kpa non yena Gyudatena gyoo." ²² Botoo te kegyia Pilato tiranoo nyiaa, "Kpene ken moo nmarase ne, me tan kenmarase."

²³ Deban ken yoonootena ban be gyoo Yesu opan dan doo tan ne, ba moo o wose man aboo nan te be kpala na akpen anaara, na be man kamase ka mo dekpen dokolon. Ba ke kpala tan na te kaa o kegba atatete ken. Mena kegba kei doo kanyan dokolon te ba moowo loo ke karatete lee ka nyeeman tisi. Be ta loo ke towaa towaa ngba mena ken bεε loo kegba yakaa nyin ne ya. ²⁴ Ken te yoonootena ban yako donya nyiaa,

"ε na fa dee tirii kegba kei ya.

ε fa dεε lo boe na dεε keε non waa nyin ke."

Kei yela Wurubuare nombia anmarasen see nan konawo ampan. Be nmarasewo see nyiaa,

"Be kpala ma aboo,

te ma kegba atetate dɔɔ be loɔ boe bo ke dɔɔ” Kenj dɔɔ mena mɔ te yoonɔɔtana banj yɛɛwɔ.

²⁵ Debanj kenanj na Yesu ɔ naa na ɔ niinaa na Kilopase wɛele Mɛere, na Mɛere non ɔ ba lee Magedala nɛ senjɛ benaa na Yesu ɔpanɗanj kenj. ²⁶ Yesu kena ɔ naa na ɔ kaseele non ɔ ne gyae ɔ nombia senjɛ benaa na dɔɗa nɛ, ɔ yako ɔ naa nyiaa, “Nna, n bu nonanj.” ²⁷ Kenjɛ ɔ kɛɛ ɔ kaseele non mɔ te ɔ yako e nyiaa, “Kɛɛ, n naa nonanj.” Lee debanj kenanj na, te kaseele non moo Yesu ɔ naa gyu ɔ dɛɛ te ɔ ke kyaawɔ ɔ gyanj.

Yesu yenj

Mateo 27:45-56; Maake 15:33-41; Luka 23:44-49

²⁸ Kenj wɔle Yesu kena nyi nɛnɛɛ kpene kamase te tanj nɛ ɔ yakowɔ nyiaa, “Lonjboanɛj dana manj.” Kei yela Wurubuare nombia anjarasenj see njan kɔnjawɔ mena. ²⁹ Na osunj na solonj denyanjɛsa daale banjɛɛ botɔɔ. Mena dɔɔ ba moo kolo njgba kokyaa kenj gyae ke tale lɛɛ lonj nɛ do solonj kenj man, te ba moo ke tooso na danj daale te ba moo ke sɔɔ ɔ nɔɔ nyi waa nyɔɔ. ³⁰ Solonj kenj ke tina Yesu nɔɔ nɛ te ɔ yakowɔ nyiaa, “Te tanj.” Botɔɔ te ɔ gɔnjase ɔ nyee te ɔ kara weesi.

³¹ Wee kenanj yɛna wee kenj Gyudatena na mo desina ba wose fa ba keƔɛfowee kedi. Mena keƔɛfowee kei yɛɛ wee dinaa ke. Te ke yɛɛ

kpene kenj bɛɛ kole nyi baa tina woo yela ɔpanɗanj dɔɔ na ba keƔɛfowee kenj kaa tunj e. Lee mena dɔɔ Gyudatena kegyiise banj gyuu kegyia Pilato gyanj ka sola e nyi, waa fa wɔ gbɛɛ na be kaa tekerii balanj banj bee fiti na yenj nɛ nawɔɔ na baa nyinj yenj bilenj, na baa nyinj lese wɔ ɔpanj daase njan dɔɔ. ³² Mena dɔɔ yoonɔɔtana banj gyuuwɔ ke tekerii balanj bala banj bɔɔ gyɔ wɔ sakaa kpu na Yesu nɛ nawɔɔ. ³³ Mɔna ba kekɔnj Yesu gyanj te ba kena nyi ɔ tanj ke wulaa yenj nɛ, ba te tekerii ɔ nawɔɔ ya. ³⁴ Kenjɛ yoonɔɔtana banj njolo moo wa apia sɔɔ Yesu yenaabia man. Debokenanj man te fatabo na lonj leewɔ. ³⁵ Manj walanj non mɔɔ naa nombia kenja na me sia nɛ ne diina ka wose man adansɛɛ, te ma adansɛɛ kenj yɛɛ anokoare. Ma gyenj nyi anokoare yaa mɛɛ yako, te mee di adansɛɛ baa na emɛɛ mɔ ke nyinj lɛɛ di. ³⁶ Kei yela Wurubuare nombia anjarasenj see njan kɔnjawɔ ampanj. Nombia njenanj yɛna nyiaa, “Bɔɔ gyae baa tekeri ɔ njɔɛ dokolonj pɛ gba ya.” ³⁷ Wurubuare nombia anjarasenj daale mɔ yakowɔ nyiaa, “Balanj baa kɛɛ walanj non bɔɔ sɔɔ e apia nɛ.”

Yesu kewuu

Mateo 27:57-61; Maake 15:42-47; Luka 23:50-56

³⁸ Kenj pou wɔle nɛ, Gyosefo non ɔ ba lee Arimatia donɔɔ man nɛ

kaa sola gbɛɛ lee kegyia Pilato gyan na ɔ kaa lese Yesu woo ɲon kewuu. Na Gyosefo kei mɔ yɛɛ Yesu kaseele e, mɔna ɔ weese ɔ wose bo nawolo nyi ɔ ne yee Gyudatena kegyiise ban. Kegyia Pilato ke fa e gbɛɛ nɛ te ɔ gyuuwɔ ka lese woo ɲon. ³⁹ Nikodemose ɲon ɔ be kyaa kɔɲ Yesu gyan nelim nɛ, mɔ kaa kpɛuwɔ na Gyosefo ɲon. Nikodemose kei moo pɛpɛɛ na oliifi na abɔɔ ofonɲ nyinɲ ɲaale tasatɔɔ kɔɲ te ba moowɔ desina woo ɲon. ⁴⁰ Be balan bala moo akaralɛɛ na abɔɔ ofonɲ nyinɲ mo milii Yesu ɲgba mena keɲ Gyudatena ne desina woo pɛte bee wuu e nɛ. ⁴¹ Na wɔɔbii daale kyaa botɔɔ keɲ bɔɔ gyɔ Yesu sakaa ɔpanɲan dɔɔ nɛ. Yebɔɔ wɔle wɔle daale doo botɔɔ keɲ be te wuu ta walan ke man see ya. ⁴² Keɲ Gyudatena kefɛɛfowee keɲ na benaa te bee desina ba wose mɔ te yebɔɔ keɲ mɔ benaa na botɔɔ dɔɔ nɛ, ba moo woo ɲon kewuu ke man. Keɲte be bilinɲi boe dinaa daale tɔ ke nɔɔ.

20

Yesu kefon lee yɛɲ man

Mateo 28:1-8; Maake 16:1-8; Luka 24:1-12

¹ Kosida nebo nebo fuu keɲ tɛɛ te ɲmanɛe ta nideli ya nɛ, Mɛɛɛɛ ɲon ɔ ba lee Magedala donɔɔ man nɛ, karatɛɛwɔ gyɛ botɔɔ keɲ bɔɔ wuu Yesu nɛ. ɔ ke gyɛ botɔɔ nɛ, ɔ naawɔ nyi be te bilinɲi boe keɲ lee

yebɔɔ keɲ nɔɔman. ² Mena dɔɔ ɔ yeuwɔ kɔɲ Simɔn Pita na kaseele ɲon Yesu ne gyae ɔ nombia nɛ gyan kaa yako wɔ nyiaa, “Be ta lese de Gbenɲyoo lee yebɔɔ keɲ man, te dɔɔ gyeɲ botɔɔ keɲ bɔɔ moo e ka see ya.”

³ Keɲte Pita na kaseele ɲon yeuwɔ gyɛ yebɔɔ keɲ tɛɛ. ⁴ Be kee yeu keɲ nɛ, kaseele ɲon Yesu ne gyae ɔ nombia nɛ yeuwɔ gbaa Pita kyan gbɛɛ ka gyoo yebɔɔ keɲ tɛɛ. ⁵ ɔ buɲawɔ keɛ yebɔɔ keɲ man na, ɔ naa akaralɛɛ keɲ kaagenɲ doo la mɔna ɔ ta gyoo ke man ya. ⁶ Simɔn Pita ka lee wɔle kɔɲ na te ɲon kaa gyoo wɔ yebɔɔ keɲ man. ɔ gyoo wɔ na te ɔ naa akaralɛɛ keɲ, ⁷ na kanyan keɲ bɔɔ mo bake ɔ nyee nɛ. Kanyan keɲ be doo akaralɛɛ keɲ gyan ya, mɔna akaralɛɛ keɲ te bɔɔ ke doo yenanɲ. ⁸ Wɔle wɔle na te kaseele ɔ dɔɔ ɲon mɔ gyoo wɔ kena abɔɔ ɲan, keɲte ɲon mɔ lɛɛwɔ di. ⁹ Mɔna Wurubuare nombia anmarasenɲ see ɲan ne yako nyi “Yesu waa fon lee yɛɲ man nɛ, be sɛɛ be te nyii ta ɲe man nideli ya.” ¹⁰ Keɲte kaseela ban besewɔ gyɛ be dɛɛ.

Yesu kalese ɔ wose wola Mɛɛɛɛ Magedala

Mateo 28:9-10; Maake 16:9-11

¹¹ Mɔna Mɛɛɛɛ ɲon ɔ be sila wɔ gyɛ nɛ senɛɛ yebɔɔ keɲ tɛɛ ɔ ne wii. ɔ ka senɲ ɔ ne wii nɛ te ɔ buɲawɔ keɛ yebɔɔ keɲ man, ¹² keɲte ɔ naa Wurubuare kpilala

bala na ba doona kegbase wolomεε be kyaa botoo ken boo mo Yesu woo non doosi ne. Nolo kyaa yeboo ken nyee gbεε te nolo mo kyaa ke nawoo gbεε. ¹³ Kenje be boose e nyiaa, "Alo, weera n ne wii?" Te o tiranoo fa wo nyiaa, "Nawolo nyi be ta lese me Gbengyoo lee yeboo ken man, te moo gyen botoo ken boo mo e ka see ya." ¹⁴ O ke yako mena ne, o gεεsewo keε na te o naa Yesu senjεε, mona o ta ggem nyi Yesu nonan ya. ¹⁵ Kenje Yesu boose e nyiaa, "Alo, weera n ne wii? Amote yaa n ne keo?" Na Mεere gyen nyi walan non o ne keε woo bii ken doo ne nonan, mena doo o yako e nyiaa, "Tobaale, akpaa nyan moon wo non ka weese na, wola man botoo ken n ba mo e ka see na me kaa mo e ta." ¹⁶ Kenje Yesu baake e nyiaa, "Mεere!" Mεere gεεsewo keε te o fae yeesa baake e be dεε dei man nyiaa, "Raboni" ken nawolo nyi "De Gbengyoo" ¹⁷ Kenje Yesu yako e nyiaa, "Na tina man ya, nawolo nyi me te gyuu ta me kya non gyan ya. Mona bese gyu me kaseela ban gyan na n kaa yako wo nyi 'Mee gyu me kya non o yεε ε kya e ne, na me Wurubuarε non o yεε ε Wurubuarε e ne gyan.'" ¹⁸ Mena doo Mεere Magedala non gyuuwo ke yako kaseela ban nyiaa "Ma te naa de Gbengyoo Yesu non." Te o besewo yako wo nombia nan Yesu be yako e nyi waa yako

wo ne.

Yesu kalese o wose wola o kaseela ban

Mateo 28:16-20; Maake 16:14-18; Luka 24:36-49

¹⁹ Kosida kenan balinoo ne, kaseela ban gyuuwo ke gyanee deni man te be too disim do ba wose, nawolo nyi bee yee Gyudatena kegyiise ban. Debokenan man te Yesu kaa beεwo lee ba nsana te o yako wo nyiaa, "Wosefεeren dεε kyaa na non." ²⁰ O ke yako wo mena ne, o moo o nyinmaa na o yenaabia gyan ken wola wo. Kenje yεε o kaseela ban gyon nideli nyi ba te naa be Gbengyoo non bela. ²¹ Kenje Yesu besewo yako wo nyiaa, "Wosefεeren dεε kyaa na non, mena ken me kya non be kpila man ne, mena ke yaa mεε kpila emεε mo." ²² O kekolosi nombia kenja tan ne, o lee weeseε woli wo te o yako wo nyiaa, "E lεε Wurubuarε felin non na waa kyaa ε man." ²³ Akpaa ε mo nolo nombiakumεε kyεε e na, Wurubuarε mo waa mo kyεε e. Te akpaa ε bεε ε ta mo nolo nombiakumεε kyεε e ya na, Wurubuarε mo be gyae waa mo kyεε e ya."

Yesu kalese o wose wola Tomase

²⁴ Wee kenan ken Yesu be kaa lese o wose wola o kaseela kufu bala ban ne, na be man nolo non bεε baake e nyi Tomase yaa Ata ne be kpue na o tebia ya. ²⁵ Mena doo

Yesu kaseela akanj banj yako Tomase nyiaa, "Da te naa de Gbenjyoo njon." Kenje Tomase yako wo nyiaa, "Akpaa me ta mo me sia naa nyeelabia gyanjtarɛ njan, na maa mo me nyimbii do ɔ yenaabia gyam kenj man ya ne, manj be gyae maa lee di korakora ya." ²⁶ Weeya gyanaara wole ne, na ɔ kaseela banj te gyanjee deni man bela. Wee kenanj na Tomase mo kpue na wo. Ba te to asima njan pou, karatete dokolonj te Yesu kaa beewo lee be doo te ɔ yako wo nyiaa, "Wosefɛrenj dɛɛ kyaa na njon." ²⁷ Kenje ɔ yako Tomase nyiaa, "Mo n nyinjmaa do me nyinjmaa boɔ man na n ke keɛ me nyinjmaase, na n ka mo n nyimbii do ma yenanj keɛ. Tina anjmaarenj keleɛ yela na n ke lee di." ²⁸ Botoo te Tomase tiranoo nyiaa, "Nyanj yena me Gbenjyoo na me Wurubuarɛ." ²⁹ Kenje Yesu boose e nyiaa, "Kenj n be naa manj doo te n leewo di? Balanj banj ba te naa manj ya te boɔ lee di ne, banj na nyeebam."

³⁰ Yesu besewo yeɛ gyakolonj nombia burum njan ɔ kaseela banj be naa na be sia, mona na ne popou te be njmarasewo do tone kei man ya. ³¹ Mona be njmarase kenja bo na e ke lee di nyi Yesu yena Wurubuarɛ bu na nyeeleere njon. Na nyanj njon n lee e di na, n ke nyinj nyeedonj kekpaan kenj ɔ ye le man.

21

Yesu kalese ɔ wose wola ɔ kaseela baale

¹ Kenja pou wole ne, Yesu besewo lese ɔ wose wola ɔ kaseela baale Tiberiasɛ boɔ nooman. Mena kenj ɔ ba lese ɔ wose wola wo yaa. ² ɔ kaseela banj beɛ baake wo Simon Pita na Tomase njon beɛ baake e Ata ne na Natanele njon ɔ ba lee Kaanan donoo kenj ke kyaa Galelia tee le man ne, na Sebedeo bia na ɔ kaseela bala baale gyuuwo ke kyaa bom. ³ Kenje Simon Pita yako wo nyiaa, "Mee gyu boɔ man me kaa kyanj kpebia." Te banj mo yako e nyiaa, "Daa mo dee sila nenj gyu." Mena doo be gyuuwo ka gyoo degbele man te be lanjawo. Be loo asawu nelim kenanj pou mona ba te kyanj kolo ya.

⁴ Tee kena nebo nebo fuu ne, be keɛ na njolo senje la boɔ nooman, na n keɛ ne Yesu njonanj. Mona ɔ kaseela banj ta gyenj e ya. ⁵ Kenje Yesu boose wo nyiaa, "Tewuleɛ, doona e te kyanj kolo ya?" Te be tiranoo nyiaa, "Koa de te nyinj kpebii dokolonj panpanj gba ya." ⁶ Kenje ɔ yako wo nyiaa, "E funj ya asawu kenj lo degbele kenj dunolonj doo na e ke kyanj kpebia." Mena doo be funja asawu kenj lo botoo yenanj te be kyanja kpebia burum kenj nyi boɔ ne tale baa wonje asawu kenj gba ya.

⁷ Botoo te Yesu kaseele njon ɔ ne gyae ɔ nombia ne yako

Pita nyiaa, "De Gbenjgyoo Yesu nonan." Simon Pita kenyii nyi de Gbenjgyoo Yesu nonan ne te o moo o kegba wurikyim milii o wose, nawolo nyi o wulaa kpee ke. Kenje o tonawo gyoo lon ken man yee o ne gyu Yesu gyan. ⁸ Mona kaseela akan ban saa degbele ken bee kon dekenken doo na bee wonje asawu ken kpebia be wulu ke man ne, nawolo nyi na ba dekyae ken tan lem na dekenken ya. Ke lem gyae ke yee ngba baam toose sonola na kufu ne (50).

⁹ Be kelii dekenken doo ne be naa boalan na nyewalan, na kpebia gyakaa ke doo na bodobodo mo doo yenan. ¹⁰ Kenje Yesu yako wo nyiaa, "E mo kpebia ban e be kyam ne baale kon." ¹¹ Mena doo Simon Pita besewo gyu degbele ken man, te o ke wonje asawu ken kon dekenken doo. Na kpebia dinaana ban doo wulu asawu ken ne, be yaanoole yee sononon na sonola na kufu batooro (153). Ken na kpebia ban booron kei koran ne, asawu ken te tirii ya. ¹² Kenje Yesu yako wo nyiaa, "E kon kaa di e nebo weenee." Mona o kaseela ban nolo te tale gy o konoo boose e nyi "Nyan yena amote ya?" Nawolo nyi ba gyen nyi be Gbenjgyoo Yesu nonan. ¹³ Te Yesu konawo kaa mo bodobodo ken fa wo, kenan wole te o moo kpebia ban mo fa wo. ¹⁴ Yesu kefon lee yen man ne, kei yena betabotoorote

ken o ba lese o wose wola o kaseela ban.

Yesu kekolosi na Pita

¹⁵ Be kedi weenee nan tan ne te Yesu boose Simon Pita nyiaa, "Gyon bu Simon, n ne gyae man kela n tebia kewo kee gyae man?" Kenje Pita tiranoo fa e nyiaa, "Ayi, me Gbenjgyoo, n gyen nyi mee gyae n nombia." Kenje Yesu yako e nyiaa, "Kee me silala ban doo ngba mena ken namensekeelere ne kee namense doo ne." ¹⁶ Te Yesu besewo boose e bolate nyiaa, "Gyon bu Simon, n ne gyae me nombia?" Te Pita tiranoo fa e nyiaa, "Ayi me Gbenjgyoo, nyan gbagba gyen nyi mee gyae n nombia." Kenje Yesu yako e nyiaa "Kee me silala ban doo ngba mena ken namensekeelere ne kee o namense doo ne." ¹⁷ Kenje Yesu besewo boose e betabotoorote nyiaa, "Gyon bu Simon, n ne gyae me nombia nideli?" Nombia nenan takaa Pita nideli nawolo nyi o te boose e betabotooro nyi, "N ne gyae man nideli?" Kenje Pita yako e nyi, "Me Gbenjgyoo, nyan gbagba n gyen kpene kamase. N gyen nyi mee gyae nen nideli." Kenje Yesu yako e nyiaa, "Mena na kee me silala ban doo ngba mena ken namensekeelere ne kee o namense doo ne." ¹⁸ Mee yako nen anokoare nyiaa, "Deban ken n yee tobaale e ne nyan gbagba ne tale mo n kegba do n wose, na n ka koro gyu botoo ken n

ne gyae. Mɔna n kaa n̄m̄e na n̄olo ne gyae la waa do nen̄ kegba na waa kyan̄ nen̄ n nyin̄maa man mo nen̄ gyu botɔɔ ken̄ n b̄e gyae nyi n ke gyu ya.” ¹⁹ Yesu yako nombia ken̄a baa na kawola yen̄ ken̄ Pita waa yen̄ na ka lese Wurubuar̄e yele. Yesu kekolosi nombia ken̄a pou tan̄ n̄e te ɔ yako Pita nyiaa, “Sila man̄!”

²⁰ Ba ke ta bee gyu n̄e, Pita ḡēsewɔ k̄ēe te ɔ naawɔ ngba kaseele n̄on Yesu ne gyae ɔ nombia nideli n̄e silana wɔ wɔle wɔle. Mena kaseele kei ȳena n̄on ɔ be kyaa teelina Yesu deban̄ ken̄ bee di be balinɔɔ ween̄e te ɔ be b̄ɔ̄se e nyiaa, “Me Gben̄gyoo, am̄ote ne gyae la waa lese nen̄ fa yen̄ n̄e?”

²¹ Pita kena kaseele n̄on n̄e ɔ b̄ɔ̄se Yesu nyiaa, “Me Gben̄gyoo, sena te baa ȳe balee kei mɔ?” ²² Ken̄te Yesu tiranɔɔ fa e nyiaa, “Akpāa m̄e gyae nyi waa kyaa kelii deban̄ ken̄ maa bese kɔn̄ na, n won̄ faa la? Nyan̄ sila man̄!” ²³ Mena dɔɔ nombia ken̄a yaaseewɔ Yesu kaseela ban̄ man nyiaa, kaseele n̄on Yesu ne gyae ɔ nombia n̄e be gyae waa yen̄ ya. Mɔna Yesu te yako nyi ɔ be gyae waa yen̄ ya. Ken̄ ɔ be yako ȳena nyi, “Akpāa m̄e gyae nyi waa kyaa kelii deban̄ ken̄ maa bese kɔn̄ na, n won̄ faa la?”

²⁴ Mena kaseele kei diina nombia ken̄a wose man adans̄ēe te ɔ n̄marase n̄a see. Te da gyen̄ mɔ nyi wa

adans̄ēe ken̄ ȳēe ampan̄.

²⁵ Yesu ȳēe abɔɔ burum n̄aale mɔ. Akpāa ben̄ n̄marase n̄a dokolon̄ dokolon̄ n̄e, t̄ēele kei dɔɔ pou bɔɔ gyae baa nyin̄ botɔɔ ken̄ baa mo n̄a see ya.

Kristo Kpilala Ban Tom Kpilala

¹ Kegyia Teyofilose, man Luka ne nmarase na tone kei mee yelee neŋ. Me tone gyanɗbate keŋ man ne, ma wola aboo njan pou Yesu be yeɛ na njan o ba wolo deban keŋ o be fi o tom aseɛ, ² mo kelii wee keŋ Wurubuaɛ ba mo e lanj adido ne. Pe Wurubuaɛ ka mo Yesu gyu adido ne, Wurubuaɛ felinj non teɛwo non Yesu doo wola o kpilala ban o ba lese ne tom keŋ baa yeɛ. ³ Yesu Kristo ka yenj wole weeya soŋola man ne, o lese o wose wola o kaseela ban agbaate agbaatee lee gbɛeneŋ burum man wola nyi o delena, keŋ nyi nolo be tale lee ka anmaareŋ ya. Be naa e na be sia, te o kolosiwo fa wo lee Wurubuaɛ gyoorobiiri keŋ wose man. ⁴ Ba kekyaa man ne, wee daale o faree o kaseela ban nyi “E na lee Gyerusalem donoo man ya, mona e kyaa botoo daa kpene keŋ me kya be yako see nyi waa fa non ne.” Me wulaa yako non ka wose man nambia nyi, ⁵ lonj te Gyon moowo so non Wurubuaɛ lonj, mona weeya akalansɛɛ njaale wole na Wurubuaɛ waa mo o felinj non bo so non Wurubuaɛ lonj.

*Yesu adido kegyu
Maake 16:19-20; Luka
24:50-53*

⁶ Deban keŋ Yesu na o kpilala ban be yilaa ne te be boose e nyiaa, “De Gbenɗyoo, mena doo nenɛɛ n ka besena gyoori keŋ fa Iseraetena?” ⁷ Botoo te Yesu tiranoo fa wo nyi, “Ka te yeɛ kpene keŋ nyi e ka gyen deban keŋ ya, nawolo nyi deban keŋ na wee keŋ mena nombii kei gyae ke konj doo, kyae me kya gyan. O donj doo te o see nja. ⁸ Mona deban keŋ Wurubuaɛ waa mo o felinj non do e man ne, e ke nyinj donj. Na e ka bese ma adansɛɛtena Gyerusalem donoo man, na Gyudia na Samaria teɛlese pou doo mo kelii teɛle pou oto.” ⁹ O kekolosi keŋa pou tan na, te Wurubuaɛ mo e lanj adido be popou siaman ka gyoo noma man. Mena doo ba te naa e bela ya. ¹⁰ Be ka senj botoo be sɛɛ beɛ keɛ adido fee ne, karateteɛ na tewulɛɛ bala baale senɛɛ laa ba yenan na ba doona aboo wolomeɛ. ¹¹ Te be boose Yesu kpilala ban nyi, “Galeliatena, weera te e senɛɛ e ne keɛ adido fee mena? Yesu kei, non Wurubuaɛ ba mo e lee e gyan lanj adido ne, mena ke te waa bese konj nɗba mena keŋ e be naa e o ne gyu adido ne.”

*Ba lese Matiase nyi waa
kyaa Gyudase nawoo man*

¹² Te o kpilala ban besewo lee oliifi bula keŋ doo konj Gyerusalem. Lee botoo konj

Gyerusalem donoo kenj man benaa na doŋa. Gyae ke yee ngba woo nmeeseŋ sao na kufu ne. ¹³ Ba ke koŋ kaa gyoo Gyerusalem donoo kenj man ne, te ba gyeŋawoo gyu abansoro deni be deekyae kenj man. Balan banj be kyaa botoo yena, Pita na Gyon na Anderiase na Filipino na Tomase na Batolomeo na Mateo na Alfeose bu Gyemisi na Simon non o ne gyae o balan nideli ne, na Gyemisi bu Gyudase. ¹⁴ Be popou na ala baale na Yesu o naa Meere, na Yesu o naabia ne yee na noodokolonj yilaa fane debanj kamase.

¹⁵ Wee daale balan banj booo lee Yesu di ne kaa yilaawoo, na baa yee ngba balan soŋononj na balan sao ne (120). Botoo te Pita korowoo senj yako woo nyiaa, ¹⁶ "Me tebia, nombia njan Wurubuare nombia be yako see lee Gyudase wose man ne, kaboena nyi ne deek koŋ mena. Gyudase kei wose man te gyoo Defidi yakowoo see nyiaa, non ne gyae la waa ta balan banj baa gyu ke kyanj Yesu ne siaman." ¹⁷ Nafoo na Gyudase kei kpue de man, nawolo nyi Yesu lese na non mo nyi waa kpu na daa na deek yee tom kei. ¹⁸ Koba kenj non Gyudase be nyim lee o nombiakumee kenja keyee man ne, te o moowoo lee teelee. Teelee kenan man te o yalawoo te o too beewoo te o loobia pou leewoo. ¹⁹ Balan banj pou be kyaa Gyerusalem donoo

man ne nyii mena nombii kei, mena dooo ba doo botoo yelee be deek dei man nyi Akeledama, kenj nawolo nyi Fatabo teelee. ²⁰ Gyoo Defidi yako Gyudase wose man nombia Wurubuare Nononj tone kenj man nyi,

"O dekpnanalan deek doo yakaa kenj nolo na kyaa ke man ya."

O besewoo yako nyi,

"Walan wole waa kyaa o nawoo man na waa yee o tom."

²¹⁻²² "Mena dooo kaboena nyi nolo waa kyaa o nawoo man kpu na daa, na deek di de Gbenjgyoo Yesu kefonj lee yenj man kenj adanseek. Kaboena nyi walan nonan waa yee walan non na o kpue na daa debanj kenj pou daa na de Gbenjgyoo Yesu ne gyu deek koŋ, lee debanj kenj Gyon be so e Wurubuare lonj kelii debanj kenj Wurubuare ba mo e lee de gyanj gyu adido ne."

²³ Mena dooo ba lese Gyosefo non beek baake e nyi Basabase yaa Gyustuse ne na Matiase. ²⁴ Te be fanewoo nyi, "De Gbenjgyoo, nyanj gyeŋa na walan kamase konoo man. Mena dooo wola daa tewuleek bala keewoo man non n ba lese nyi waa yee Yesu kpilale, ²⁵ na waa kyaa Gyudase non o be tina o tom yela te o be lam gyu botoo kenj kaboena e ne nawoo man." ²⁶ Mena dooo be loo boe, te boe kenj yalawoo Matiase yelee dooo. Kei nawolo nyi non te Wurubuare leseewoo, te ba

moo e kpu Yesu kpilala kufu daale ban man.

2

Wurubuare felin non kekɔŋ

¹ Gyudatena wee dinaa ken bɛɛ baake ke nyi Pentekosite ken kelii nɛ, ban pou bɔɔ lɛɛ Kristo Yesu di nɛ ke yilaawɔ debodokolɔŋ. ² Karatetee dokolɔŋ te be nyii nkan daale lee adido ngba felin dinaa daale ne gyɔɔ la nɛ, te ke kaa lɛɛ dekanalan ken man be kyaa nɛ pou. ³ Botɔɔ te be naa kolo ngba boalan laakemse nɛ, te ne yaaseewɔ kaa gyakaa walan kamase nyee dɔɔ. ⁴ Te Wurubuare moo ɔ felin non do be popou man, te be fiasɛɛ bɛɛ kolosi deise kpookpoo ngba mena ken Wurubuare felin non be fa wɔ nɛ.

⁵ Deban kenan na Gyudatena ban bee yee Wurubuare te bɔɔ lee tɛɛle kei dɔɔ pou nɛ, kyaa Gyerusalem donɔɔ ken man. ⁶ Be kenyii mena nkan kei nɛ, te balan burum kaa yilaawɔ. Balan ban pou wose yɛna wɔ nawolo nyi walan kamase nyiiwɔ ngba bee kolosi ɔ dɛɛ dei nɛ. ⁷ Yɛɛ wɔ gyakolon te be bɔɔse dɔŋa nyiaa, balan anekolosen kɛwɔ pou te yɛɛ Galeliatenawɔ yee? ⁸ Te weera de man walan kamase ne nyii bee kolosi non gbagba ɔ dɛɛ dei? ⁹ De popou lee tɛɛlese kpookpoo dɔɔ. De man baale lee

Patia na Media na Elam te baale mɔ lee Mesopotamia na Gyudia na Kapadosia, te baale mɔ lee Pontuse na Esia. ¹⁰ Baale lee Firigia na Pamfilia na Igyipite te baale mɔ lee Libia tɛɛlese njaale nan benaa na donɔɔ ken bɛɛ baake ke Kirene nɛ man. ¹¹ Gyudatena na ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya te bɔɔ kyɛɛkee gyoo Gyudatena ɔsom man nɛ, man baale mɔ lee Roman donɔɔ man kɔŋ. De baale mɔ lee Kreti na Arebia, mɔna dee nyii bee kolosi nombia dinaana nan Wurubuare be yɛɛ nɛ daa gbagba de deise man. ¹² Gyakolon gyoo wɔ te ba nyeeya man mɔ yɛɛ wɔ basaa te be bɔɔse dɔŋa nyiaa, na nombia kenja aseɛ yɛna sena baa? ¹³ Mɔna be man baale mɔ kulu wɔ nyi kei dɔɔ be dɛɛsee.

Pita kekolosi lese nombia nan man wola balan ban

¹⁴ Botɔɔ te Pita na ɔ tebia Yesu kpilala kufu daale ban korowɔ sen, te ɔ gyinaa ɔ woya kolosi fa balan dikpii ken nyiaa, "Me tebia Gyudatena na emɛɛ ban pou ɛ kyaa Gyerusalem nɛ, ɛ tei me gyan nideli na maa wola non kpene ken nombii kei nawolo. ¹⁵ Ne yɛɛ non nyi balan kɛwɔ dɛɛsee, mɔna na be dɛɛsee ya. Nawolo nyi nebo weese gba yaa, nenɛɛ te gyɔɔ deban kadaale. ¹⁶ Mɔna nombii kei yɛna kpene ken Wurubuare dekenkpenngyɔɔre Gyowelee be kolosi see nyi ke gyae ke kɔŋ nɛ. ¹⁷ Wurubuare

dekpenkpenngyɔɔre Gyowele
yakowɔ see nyi,

'Wurubuare kpa,

"Tɛele kei na benaa kɔ ɔto
na,

maa mo me felin do
walan kamase man.

Ɛ bia ala na baala baa kolosi
nombia see ma yele
man.

Ɛ tewulɛɛ baa naa me nom-
bia njan nje doo na nje
gbɛɛ nɛ na be sia

ngba dosɛɛ man nɛ.

Akpegyiina mɔ baa doosi
naa me nombia njan
nje doo na nje gbɛɛ nɛ.

¹⁸ Deban kenan man nɛ maa
mo me felin do ma
alebina na me tewulɛɛ
man na baa kolosi
nombia see ma yele
man.

¹⁹ Maa yɛɛ gyakolon nombia
adido,

na maa lese me wɔɔle
wola tɛele kei dɔɔ.

Ɛ gyae ɛ kena fatabo na
boalan na nyɔɔse
tuum.

²⁰ Weesetenjen gyae ka bese
ditiɲtɛɛ tuum

na gyaalan ke yase ngba
fatabo nɛ.

Nombia kenja pou gyae ke
kon,

pɛte wee dinaa ken de
Gbɛngyoo waa lese ɔ
gyoorobiiri wola nɛ
kelii.

²¹ Te walan kamase njon waa
baake de Gbɛngyoo
Wurubuare yele na,

waa lɛɛ ɔ nyee." ' "

²² Pita gyina ɔ kekolosi
ken dɔɔ nyiaa, Iseraetena,
ɛ tei nombia kenja nideli.
Wurubuare tɛɛwɔ Yesu
Nasarɛte baale njon dɔɔ

yɛɛ gyakolon nombia lese
ɔ wɔɔle wola ɛ man ngba
mena ken ɛmɛɛ gbagba ɛ
gyen nɛ. Kenja diina adansɛɛ
nyi Wurubuare kpila na e.

²³ Lee Wurubuare gbagba
kegyaebii na ɔ ka gyen man
te ɔ wulaa bakewɔ see nyi
baa lese Yesu fa njon, te ɛ
yela balan kumɛɛ gyɔɔ e

ɔpanɲan dɔɔ ko. ²⁴ Mɔna
Wurubuare gyuuusu e lee
yen man, te ɔ lese e lee yen
weelen man, nawolo nyi yen
be tale kyan e see ɔ gyan
kekpaakekpa ya. ²⁵ Gyoo

Defidi yakowɔ lee Yesu wose
man nyi,

'Me naa de Gbɛngyoo njon
me siaman deban ka-
mase.

ɔ senɛɛ ma yenan mena dɔɔ
kolo be tale tɛese man
ya,

²⁶ mena dɔɔ me wɔe te fɛɛ
man,

me sia mɔ ta gye.

Me yɛɛ walan njon maa yen
wee daale,

mɔna me sia yakaa
abɔɔ njan Wurubuare
waa kaa fa man nɛ
dɔɔ.

²⁷ Nawolo nyi n be gyae n
ke yela maa dɔɔ yebɔɔ
man ya.

N be gyae n ke yela n walan
njon ayimɛɛ be doo
ɔ man ya nɛ ke doo
yebɔɔ man dala ya.

²⁸ N ta wola man nyeedon
gbɛɛ.

Nawolo nyi n kpue na man
dɔɔ te yɛɛ man gyon
nideli.'

²⁹ Me tebia, mɛɛ gyae maa
yako njon kolo lee de naana

Defidi wose man, ɔ yenawɔ te be wuu e, ɔ yebɔɔ sɛɛ doo de gyan̄ kebo kaa lii na gyeŋ. ³⁰ Na ɔ yeɛ Wurubuarɛ dekpɛŋkpɛŋgyɔɔre e, te ɔ gyeŋ nombia ŋan Wurubuarɛ be kaŋ ntam yako see lee ɔ wose man nyi, waa mo Defidi duulun̄ man ŋolo see gyoo na waa kyaa ɔ gyoorogbeli keŋ dɔɔ di gyoori ŋgba ŋon Defidi nɛ. ³¹ Gyoo Defidi naa kpene keŋ Wurubuarɛ waa kaa yeɛ, mena dɔɔ ɔ kolosiwɔ lee Kristo kefoŋ lee yeŋ man wose man nombia nyi, 'Wurubuarɛ te tina e yela yebɔɔ man na waa dala ya.' ³² Wurubuarɛ te gyusu Yesu kei lee yeŋ man, te de popou ne di adansɛɛ nyi nombii kei yeɛ ampan̄. ³³ ɔ kya Wurubuarɛ gyinaa e adido te ɔ moo e see ɔ dunolun̄ dɔɔ te ɔ moo ɔ felin̄ ŋon fa e ŋgba mena keŋ ɔ be kaŋ ntam see nɛ. Mena felin̄ kei yaa Yesu moowɔ do de man gyeŋ. Wurubuarɛ felin̄ kei tom yaa ε ne naa te ε ne nyii nɛ. ³⁴ Gyoo Defidi gbagba te gyu adido ŋgba Yesu nɛ ya, mɔna ɔ talewɔ yako Yesu wose man nombia nyi,

'De Gbɛŋgyoo Wurubuarɛ
 ŋon yako me
 Gbɛŋgyoo nyi,

"Kyaa me dunolun̄ dɔɔ,

³⁵ kelii debaŋ keŋ maa
 mo

baŋ bɛɛ kɔla neŋ nɛ do
 n nawɔɔ tɛɛ."

³⁶ Mena dɔɔ ɛmɛɛ Iseraetena pou ε gyeŋ nideli nyi, Yesu kei ŋon ε be gyo e nyeelabia

ko ɔpanɔan̄ dɔɔ nɛ, ŋon ke te Wurubuarɛ moowɔ yeɛ de Gbɛŋgyoo na da nyeelɛere ŋon ɔ be yako see nyi waa kɔŋ nɛ."

³⁷ Balan̄ baŋ kenyii nombia keŋa nɛ, takaa wɔ nideli te be boɔse Pita na Yesu kpilala akaŋ baŋ nyiaa, "De tebia, sena yaa dɛɛ yeɛ?"

³⁸ Te Pita tiranɔɔ fa wɔ nyi, "Walaŋ kamase waa kyɛɛkee lee ɔ nombiakumɛɛ man, na baa sɔ e Wurubuarɛ lon̄ lee Yesu Kristo yele man, na Wurubuarɛ ka mo ɔ nombiakumɛɛ kyɛɛ e, na waa mo ɔ felin̄ ŋon do ɔ man.

³⁹ Wurubuarɛ nombii keŋ ɔ be yako see nyi waa mo ɔ felin̄ do ε man nɛ, yeɛ ɛmɛɛ na ε bia na baŋ pou be kyaa lemlem, na baŋ pou de Gbɛŋgyoo Wurubuarɛ waa baake wɔ kɔŋ ŋon gbagba gyan̄ nɛ wui." ⁴⁰ Pita kolosiwɔ fa wɔ nideli te ɔ faree wɔ te ɔ sola wɔ nyi, "ε lese ε wose lee tɛɛle kei dɔɔ balan̄ kumɛɛ kewɔ man, na Wurubuarɛ ke lɛɛ ε nyee."

⁴¹ Be man balan̄ burum lɛɛ ɔ nombia ŋan di, te be sɔɔ wɔ Wurubuarɛ lon̄. Balan̄ kakpon̄se batooro (3000) kaa kpu la na Kristotena dikpii keŋ mena wee kenaŋ.

*Baŋ boɔ lɛɛ Yesu di nɛ
 kekyaabii man*

⁴² Be kyaŋa Yesu kpilala baŋ kawola man nideli, te be popou ne yeɛ nɔɔdokolon̄ gyan̄ee debaŋ kamase. Bɛɛ yeɛ nɔɔdokolon̄ di weenɛɛ ŋan Yesu kpa baa di na baa mo tɔɔse e nɛ, te bɛɛ

bese yee nɔɔdokolon gyanee fane.

⁴³ Yesu Kpilala ban yee gyakolon nombia burum, te gyakolon gyoo balan ban pou. ⁴⁴ Ban pou boɔ lee Yesu di ne, yee nɔɔdokolon ba keyaa man, na bee kee ba aboo nan be dana ne nyi yee be popou wui. ⁴⁵ Te be yoo ba aboo naale mo, na bee kpala koba kej fa walan kamase ngba mena kej ne hia e ne. ⁴⁶ Wee kamase na, be dikpii kej ne gyanee be Wurubuare osom deni dinaa kej man. Bee yee nɔɔdokolon te bee mo konoo kpaakpaa, na sia kagye di weenee bom ba akpanalanse man. ⁴⁷ Bee lese Wurubuare yele, te balan pou mo ne kelee wo. Te wee kamase mo ne, de Gbengyoo na mo balan wolee ban o ne lee ba nyeeya ne kaa kpu na wo.

3

ɔtakase nolo kawee kekyo

¹ Wee daale balinoo weese ngba deban atoorote man ne, Pita na Gyon korowo gyu Wurubuare osom deni dinaa kej man nyi be kaa fane. Deban kenan yena kefane deban. ² Na balee nolo kyaa kej o yee otakase e leenan o biatee. Wee kamase ne bee mo e kaa see Wurubuare osom deni dinaa denanoo kej bee baake ke nyi Denanoo Kyeote ne man, na waa sola koba lee balan ban bee gyoo deni kenan man ne gyan. ³ Deban kej o be

naa nyi Pita na Gyon ne kon be kaa gyoo deni dinaa kej man ne, te o sola wo nyi baa fa e koba. ⁴ Kenje be kee e yididi te Pita yako e nyiaa, "Kee daa." ⁵ Te balee non mo kee wo gyakaa loo nyi, waa nyin kolo lee be gyan. ⁶ Te Pita yako e nyi, "Nyi koba na, moo dana naale maa fa nen ya, mona kpene kej me dana ne te maa fa nen. Lee Yesu Kristo Nasarete baale non yele man ne, koro sen na n ke ta," ⁷ Te Pita kyan o dunolon nyinmaa man kyoo e te o korowo sen. Debokenan man te o doona na o nawoo pou yee e don. ⁸ Karatete dokolon te o tonawoo sen o nawoo doo, te o fiasee o ne tee. Kenje o sila wo gyoo Wurubuare osom deni dinaa kej man o donnee na o na tonje na o na lese Wurubuare yele. ⁹ Balan ban pou be kyaa botoo ne, naa e na o donnee o na lese Wurubuare yele. ¹⁰ Te be ka gyan e nyi non yena walan non nafa o ne kyaa Denanoo Kyeote kej man solee aboo ne, ba wose yena wo gbaa, te gyakolon gyoo wo lee kpene kej boɔ naa o man ne doo.

Pita kekolosi Wurubuare osom deni dinaa kej man

¹¹ Balan ban kena balee non mataa na Pita na Gyon botoo kej bee baake nyi Solomon poto man ne, doo be popou noo te be yeuwo gyu be gyan botoo. ¹² Pita kena balan ban ne o boose wo nyiaa, "Iseraetena,

weera dɔɔ te kei ne doo ε nɔɔ? Yaa weera dɔɔ te ε ne kεε daa fee mena? Ε fεε ε sia baa ε ne kεε daa nyi mberem daa gbagba de don na de Wurubuare keyee dɔɔ te de yela balee kei tεεwɔ? ¹³ De naanaɔ Aberaham na Asiki na Gyekɔpo Wurubuare ηon ɔ yεε de naanaɔ pou Wurubuare e ne, lesena ɔ tobaale Yesu gyoorobiiri wola. Emεε moonna e do Romantena kegyiise nyinmaa man, te ε bεε e Pilato siaman nyi baa ko e, mɔna nafa ɔ yεε wa agyuen koran nyi waa tina e yela, nyi ɔ te naa dukum ɔ man ya. ¹⁴ Ε bεε Yesu ηon ayimεε be doo ɔ man ya te ɔ gbεeneη tenεε Wurubuare siaman man ne, te ε sola Pilato nyi waa tina awudiini Barabase ηon bɔɔ kyan tɔ deni ne yela fa ηon. ¹⁵ Te ε koo Yesu ηon ɔ ne fa balan nyeedon kekpa ne. Mɔna Wurubuare gyusu e lee yen man ken de popou ne di ka wose man adanseε. ¹⁶ Mena ken dɔɔ lee Yesu di dɔɔ, te Wurubuare yela balee asenaj ε siaman kei ηon ε gyen e ne, nyinja kawee kekyɔ. Ke yεε ampan nyi mena ken dɔɔ lee Yesu di dɔɔ, te balee kei nyinja wosedon, ηgba mena ken ε ne naa e ne.

¹⁷ Me tebia, ma gyen nyi kpene ken emεε na ε siamantena be yεε Yesu ne, ε ta gye m bo ya. ¹⁸ Lee gyanɔba gyanɔba ken, te Wurubuare tεεwɔ wa akpenkpenɔɔra pou dɔɔ

yako see nyi, nyeelεere ηon ɔ be yako see nyi waa kɔη ne, waa naa diyem. Wurubuare yele la nombia kenja pou kɔηawɔ mena. ¹⁹ Mena dɔɔ ε kyεεkee lee ε gbεeneη kumεε man, na ε kekɔη Wurubuare gyan, na waa gberaa ya ayimεε pou lee ε wose man. ²⁰ Na de Gbenɔyoo Wurubuare kefa ηon wosefεereη na waa yela ηon ɔ yεε nyeelεere ηon ɔ be wula lese e see fa ηon ne kekɔη. Non yena Yesu. ²¹ Kaboena nyi waa kyaa adido kelii ban ken Wurubuare waa yεε kpene kamase wole, ηgba mena ken Wurubuare be tεε wa akpenkpenɔɔra dɔɔ yako see gyanɔba ken ne. ²² Na Mosesi mɔ yεε Wurubuare dekpenkpenɔɔre e, ɔ yakowɔ see nyi, 'Ε Gbenɔyoo Wurubuare waa lese dekpenkpenɔɔre lee emεε gbagba ε balan man fa ηon, ηgba man Mosesi ne. Ε tei kpene kamase ken waa yako ηon ne. ²³ Walaη kamase ηon ɔ te tei kpene ken dekpenkpenɔɔre kei waa yako ya ne, Wurubuare waa lese e lee ɔ balan man na waa yo.'

²⁴ Wurubuare akpenkpenɔɔra ban Wurubuare be tεε be dɔɔ kolosi ne pou, lee Samuele dɔɔ kelii ban bɔɔ kɔη ɔ wole pou ne, be wula yako kolo see lee nombia ηan ne kɔη weeya kenja man ne man. ²⁵ Nombia ηan pou Wurubuare be tεε wa akpenkpenɔɔra dɔɔ

yako see ne yee e wui, te emee mo kpuε kebakesee kenj Wurubuare be bake na e naanao ne man. Nawolo nyi o yako Aberaham nyi, 'N duulunj man te maa ta hiraa teelee kei doo balan pou.' ²⁶ Mena doo debanj kenj Wurubuare ba lese o tobaale Yesu ne, o yela o tanjgbεewo kooj e gyanj nyi o kaa hiraa non, na waa yela e man walanj kamase kekyεεkee lee o gbεenenj kumεε man."

4

Be kamo Pita na Gyon gyu donoo kegyiise siaman

¹ Debanj kenj Pita na Gyon see beε kolosi fa balan banj ne, te Wurubuare saese na kegyia non o ne keε balan banj beε gyee Wurubuare osom deni dinaa kenj ne, na balan banj beε baake wo nyi Sadukiitena ne baale koojawo be gyanj. ² Ba gyenja banj nideli nawolo nyi, Pita na Gyon na wola balan banj nyi, Yesu te fom lee yenj man, kenj nawolo nyi balan pou baa fonj lee yenj man bela. ³ Mena doo be kyanja Pita na Gyon ka do deni man, na tee te lam doo, be yela be doowo kelii tee kena. ⁴ Mona balan banj doo nyii nombia njan Pita na Gyon be yako ne, be man burum lee ja di, mena doo balan banj pou doo lee Yesu di ne, be man baala wukuwo kelii balan kakponse banonj (5000).

⁵ Tee kena kenj ne, Gyudatena kegyiise na be siamantena na ba mmaraa

wolala banj gyanjeewo Gyerusalem donoo man. ⁶ Be gyanjeewo na saese pou kegyia Anase na Kaifase na Gyon na Alekesanda na baala baale banj doo lee saese pou kegyia non dekanjalanj man ne. ⁷ Be yela ba moo Pita na Gyon kaa senj be siaman te be boose wo nyi, "Wooj woole yaa amote yele man yaa e kyoo balee non?" ⁸ Te Pita non Wurubuare felinj non doo o man nideli ne, tiranoo fa wo nyi, "Kegyise na siamantena, ⁹ akpaa gyenj e te baake daa kaa senj e siaman e ne boose daa lee kolo kpaakpaa kenj doo yee, te otakase non be nyinj donj koro senj ne doo na, ¹⁰ kenanj na mee gyae emee na Iseraetena pou ka gyenj nyi, Yesu Kristo non o ba lee Nasarete ne yele man yaa balee asenanj e siaman kei nyinja donj ne. Non te e gyoojo sakaa opanjanj doo ko, te Wurubuare gyusu e lee yenj man. ¹¹ Yesu yena walanj non Wurubuare nombia tone be yako nyi, 'Boe kenj emee deni maara banj be beε ke ne, kenj kaa bese na deni mokoo kasee boe kenj ne yeli deni kenj ne yee donj nideli.'

¹² Yesu waagenj kooj yena nyeeleere, non waagenj kooj te Wurubuare lesewo teelee kei doo nyi de baake o yele na waa lee da nyee."

¹³ Mena kenj Pita na Gyon be kolosi nideli te ba te

yee gyakolon ya, te kegyiise ban kenyii nyi be yee balan yakaa nyibanwo ken be te gyu sukuu ya ne, ba wose yena wo. Botoo te be naawo nyi ban na Yesu tee la. ¹⁴ Mɔna ba kena balee non boo kyo e senee Pita na Gyɔn gyan botoo ne, ba te tale nyin nombiikum daale yako lee ba wose man ya. ¹⁵ Mena doo be yako wo nyi baa lee nombia dedii deni ken man, botoo te kegyiise ban moo ba nyeeya ban na donja. ¹⁶ Bɛe boose donja nyi, "Won yaa dɛe yee balan kewo? Walaɲ kamase non o kyaa Gyerusalem donoo man ne, gyeɲ nyi ban yɛna gyakolon nombii kei, te doo gyae dɛe tale lee ka aɲmaaren ya. ¹⁷ Mena ken doo ne gyae nyi baa mo nombia kenja kpenkpelen doo ya ne, e yela dɛe to wo nideli nyi be na tekaa kolosi Yesu kei nombia fa walaɲ na walaɲ ya." ¹⁸ Mena doo be baake wo gyoo be gyan bela, te be too wo nyi be na tekaa kolosi Yesu nombia, yaa baa wola balan kolo lee o yele man korakora bela ya. ¹⁹ Kenɛ Pita na Gyɔn tiranoo nyi, "Emɛe gbagba e kee nombia kenja man nideli nyi wonɛi dei la Wurubuare siaman? Dee nyii e wui yaa dee nyii Wurubuare wui? ²⁰ Nawolo nyi daa doo, doo tale tina kpene ken doo naa, na ken doo nyii ne kekolosi yela ya." ²¹ Mena doo kegyiise ban too wo nideli bela, te be tina wo yela. Be te nyin gbɛɛ

ken baa mo won ba denela ya, nawolo nyi balan ban pou na lese Wurubuare yele lee kpene ken o be yee ne doo. ²² Balee non boo kyo e kawee kei ne, kela kulu-tononɛ sɔɲola (40).

Kristotena ban kefane

²³ Be ke tina Pita na Gyɔn yela ne, te ba besewo gyu be tebia gyan keyako wo kpene kamase ken saese kegyiise na donoo kegyiise ban be yako wo ne. ²⁴ Kristotena ban kenyii nombia nenan ne, be popou moo noodokolon fane fa Wurubuare nyi, "De Gbengyoo, nyan non n be yee adido na ateta, na epo na kpene kamase ken doo ne man. ²⁵ Nyan tee la n felin non doo te n yela de naana Defidi non o yee n tobaale e ne yakowo nyi,

'Weera doo te teele kei doo balan na gyenee banse,

te bɛɛ bake nombiakumee yakaa yakaa, mɔna ne bee dee ya ne?

²⁶ Teele kei doo gyoonen ne desina ba wose fa yoo, te siamantena ban mo na koro sen tia de Gbengyoo

Wurubuare na nyeeleere non o be yako see nyi waa kon ne.'

²⁷ Ampan te gyoo Herode na Pontiose Pilato na Iseraetena na ban mo ba te yee Iseraetenawo ya ne, gyanewo donoo kei man te be bakewo tia n tobaale Yesu non ayimee be doo o

wose man ya, te nyan Wurubuarɛ ba mo e yɛɛ nyeeleɛre na gyoo nɛ. ²⁸ Be gyanɛewɔ te be yɛɛ kpene ken nyan Wurubuarɛ n be wula yako see nyi gyae kekɔn nɛ, lee n don na n kegyaebii man. ²⁹ Nɛnɛɛ de Gbenjgyoo Wurubuarɛ, kɛɛ mena ken bɛɛ nmaase daa na n ka do daa n tewulɛɛ kakyen na dɛɛ tale gyɔ de konɔɔ kolosi n nombia njan. ³⁰ Wurubuarɛ koro sen na n kekyɔ kaweeɛ, na n ke ta de dɔɔ yɛɛ gyakolon nombia lese n wɔɔle wola lee n tobaale Yesu njan ayimɛɛ be doo ɔ wose man ya nɛ ye le man.” ³¹ Ba ke fane tan ken nɛ, te botɔɔ ken bɔɔ gyanɛee nɛ wosiwɔ te Wurubuarɛ felin njan kaa gyooowɔ be popou man nideli te be gyɔɔ be konɔɔ kolosi Wurubuarɛ nombia njan.

Kristotena ban nɔɔdokolon keyɛɛ

³² Balan ban pou bɔɔ lɛɛ Kristo Yesu di nɛ, kyaawɔ nɔɔdokolon man te ba agyuen mɔ yɛɛ dokolon. Nolo bɛɛ yako nyi ɔ kolo yɛɛ waagen wui ya, mɔna be kpɛɛɛ ba abɔɔ pou fa dɔna. ³³ Yesu kpilala ban moo Wurubuarɛ don dinaa ken di adanɛɛ nyi, de Gbenjgyoo Yesu te fom lee yen man, te Wurubuarɛ moo ɔ bɛɛɛ boele ban pou bɔɔ lɛɛ Yesu di nɛ. ³⁴ Kolo te hia be man nolo ya, nawolo nyi ban be dana denɛɛ na tɛɛlese nɛ yɔɔ na na bɛɛ mo kɔba ken bɔɔ nyim nɛ, ³⁵ kɔna

Yesu kpilala ban na be ta mo kpala fa wɔ. Bɛɛ fa walan kamase nɔɔba mena ken ne hia e nɛ. ³⁶ Mena ke te Lewi baale nolo njan ɔ ba lee Saiporɔse tɛɛle man, te ɔ ye le yena Gyosefo nɛ yɛɛwɔ. Yesu kpilala ban doo e ye le nyi Banabase, ken nawolo nyi walan njan ɔ na do balan kakyen. ³⁷ Njan mɔ ka moo ɔ tɛɛle ken ɔ dana nɛ yɔɔ, te ɔ moo kɔba ken ɔ be nyim nɛ kaa fa Yesu kpilala ban.

5

Ananiase na Safira

¹ Balee nolo kyaawɔ ken bɛɛ baake e nyi Ananiase, na ɔ wɛɛle mɔ ye le yena Safira. Ban mɔ gyuuwɔ ka mo ba agyapadɛɛ daale yɔɔ. ² Njan na ɔ wɛɛle yɛɛ nɔɔ te ba moo kɔba ken bɔɔ nyim nɛ man njaale weese, te baale njan moo akan ken gyu kefa Yesu kpilala ban. ³ Botɔɔ te Pita bɔɔse e nyi, “Ananiase, weera dɔɔ te n yela ɔbɔnsam dii n dɔɔ mena, te ɔ yela n dii dekara fa Wurubuarɛ felin njan, te n moo n kɔba ken n be nyim lee agyapadɛɛ ken n be yɔɔ nɛ man njaale weese? ⁴ Agyapadɛɛ ken te yɛɛ n wui pɛte n yɔɔ ke yee? N yɔɔ ke tan mɔna kɔba ken n be nyim nɛ te yɛɛ n wui yee? Nɛnɛɛ weera n bakewɔ n konɔɔ man te n yɛɛ nombiikum kei mena? Na denibalan te n dii dekara fa ya, Wurubuarɛ te n dii dekara fa.” ⁵ Ananiase ka betaa nyii nombia kenja pɛ, te kara e lɔ te ɔ yenawɔ.

Mena dɔɔ gyakolonɔ gyoo ban pou bɔɔ nyii nombia nenan nɛ. ⁶ Kenɛte tewulɛɛ kɔnawɔ kaa mo kolo milii e, te be gate e lee gyu kewuu.

⁷ Te kyare ya te ɔ wɛɛle nɔn mɔ kaa gyoowɔ botɔɔ mɔna nɔn ba gyen kpene ken be kɔn ya. ⁸ Te Pita bɔɔse alo nɔn nyiaa, “Yako man, kɔba ken emɛɛ na n baale Ananiase be nyim lee agyapadɛɛ ken keyɔɔ man pou yaa ɔ moowɔ kɔn nɛ?” Te ɔ tiranɔɔ nyi ayi, mena te de yɔɔ ke. ⁹ Botɔɔ te Pita bɔɔse e nyi, “Weera te emɛɛ na n baale yɛɛ nɔɔ nyi ɛ kekɛɛse de Gbenɔgyoo felin nɔn kɛɛ! Kɛɛ, balan ban bɔɔ moo n baale kewuu nɛ, ban seɛɛ la denanɔɔ man nɛ, baa seele nyan mɔ lee.”

¹⁰ Karatetee dokolonɔ te kara nɔn mɔ lo Pita nawɔɔ tɛɛ te ɔ yenawɔ. Tewulɛɛ ban kekɔn kaa gyoo te ba kena nyi nɔn mɔ ta yem nɛ, te ba mo e lee gyu kewuu ɔ baale yenan.

¹¹ Mena dɔɔ gyakolonɔ dinaa daale gyoo Kristotena dikpii ken pou, na ban pou bɔɔ nyii nombia kenja nɛ.

Kristo kpilala ban kekyɔ kaweesetena

¹² Yesu kpilala ban yɛɛ gyakolonɔ nombia na nombia dinaana burum balan ban man. Te ban pou bɔɔ lɛɛ Yesu Kristo di nɛ, ne gyu ke yilaa Solomon poto ken man. ¹³ Na balan ne bu wɔ nideli, mɔna balan yenaasetena ban yee mena ken baa kaa kpu na wɔ.

¹⁴ Mɔna ala na baala burum lɛɛ de Gbenɔgyoo Yesu di, te Wurubuare moo wɔ kaa kpu na Kristotena ban. ¹⁵ Lee gyakolonɔ nombia nɔn Yesu kpilala ban ne yɛɛ dɔɔ, balan na mo be kaweesetena kaa doosi afoɔnɔse na mpase dɔɔ gbɛɛnaa nɔɔman, na akpaa Pita de kɔn ɔ ne lam na ɔ wɔnɛta ke yala be man baale dɔɔ, na baa nyin kawee kekyɔ. ¹⁶ Balan lee donɔɔse nɔn benaa na Gyerusalem nɛ kɔn Gyerusalem donɔɔ ken man, te ba moo be kaweesetena na ban felinɔkumɛɛ ne naase wɔ diyem nɛ kɔn te be kyɔɔ wɔ pou.

Kristotena ban diyem kena

¹⁷ Mena dɔɔ Wurubuare sae kegyia nɔn, na ɔ kegyiise na ban bɔɔ lee Sadukiitena dikpii man nɛ sia yɛɛwɔ Yesu kpilala ban dɔɔ, te be bakewɔ see nyi baa gyae kolo yɛɛ wɔ. ¹⁸ Mena dɔɔ be kyanja Yesu kpilala ban te ba moo wɔ ketɔ deni. ¹⁹ Mɔna ke nelim nɛ, de Gbenɔgyoo Wurubuare kpilale kɔnawɔ kaa toro deni ken fa wɔ, te ɔ moo wɔ lee deni ken man, te ɔ yako wɔ nyi, ²⁰ “ɛ gyu ka sen Wurubuare ɔsom deni dinaa ken man na ɛ kekolosi nyeedon wɔle kei wose man nombia fa balan ban pou.”

²¹ Yesu Kristo kpilala ban yɛɛwɔ nɔba mena ken Wurubuare kpilale nɔn be yako nɛ, mena dɔɔ nebo nebo fuu te be gyuuwɔ Wurubuare ɔsom deni dinaa ken man,

te be fiasεε bεε wola balan ban. Wurubuarε Sae kegyia ηon na o kegyiise baake Gyudatena kegyiise ban pou, te be gyanεewo te be kpilawo nyi be ka mo Yesu kpilala ban lee deni keη man koη. ²² Mona balan ban booo kpili ne gyuuwo kelii botoo na, ba te naa Yesu kpilala ban deni keη man ya. Mena doo ba besewo koη kaa yako kegyiise ban nyi, ²³ "De gyuu botoo keη booo kyan wo do ne na disim keη toε kiin, na ban mo beε gyee ke ne seηεε be dasenae man. Mona da toro disim keη na, da te naa Yesu kpilala ban deni keη man ya." ²⁴ Deban keη kegyia ηon o ne keε balan ban bεε gyee Wurubuarε osom deni dinaa keη doo ne, na saese kegyiise ban be nyii nombia keηa ne, ta seη wo nideli ya. Te be boose doηa nyi, "Na won yena tewuleε kewo baa?" ²⁵ Botoo te balee ηolo koηawo kaa yako wo nyi, "ε nyii, balan ban ε be kyam do deni man ne, seηεε Wurubuarε osom deni dinaa keη man bεε wola balan Wurubuarε nombia." ²⁶ Mena doo kegyia ηon o ne keε balan ban bee gyee Wurubuarε osom deni dinaa keη doo ne, na o tewuleε gyuuwo ka moo wo koη kegyiise ban gyan, mona be ta mo wo doη man ya, nawolo nyi bee yee nyi balan ban baa funii wo boya. ²⁷ Be ka mo wo koη nombiadi-ira ban siaman ne, te sae kegyia ηon yako wo ²⁸ nyi,

"De faree ηon nyi ε na wola kolo lee Yesu yele man ya, mona ε keε ya aneyεεη, ε ta mo o nombia ηan ε na wolo ne wulu Gyerusalem donoo pou, te ε ne gyae ε ka mo o yeη seele daa." ²⁹ Botoo te Pita na Yesu kpilala akan ban tiranoo nyi, "Kaboena nyi dee nyii Wurubuarε dei kela balan wui." ³⁰ De naanao Wurubuarε ηon gyusu na Yesu ηon ε be gyoo e sakaa opanηan doo ko e ne lee yeη man. ³¹ Wurubuarε gyina e adido te o mo e see o dunoluη doo, te o moo e yεε siamante na nyeelεere, na waa yela Iseraetena ke nyin gbεε kyεεkee lee be nombiakumεε man na baa koη Wurubuarε gyan, na waa mo be nombiakumεε kyεε wo. ³² Daa ne diina nombia keηa adanseε. Wurubuarε felin ηon o ba mo do ban bee nyii o dei man ne, mo ne di nombia keηa adanseε.

³³ Kegyiise ban booo gyanee ne nyii nombia keηa na ba gyanηa ban nideli, mena doo be gyaewo nyi baa ko Yesu kpilala ban. ³⁴ Mona be man ηolo, ηon o doo Farasitena dikpii keη man te bεε baake e nyi Gamaleli, te o yεε Wurubuarε mmaraa keη wolale e, te o wose man dana obuo donoo keη man ne, korowo seη be man. Botoo te o yela ba lese Yesu kpilala ban yenan. ³⁵ Te o yako kegyiise ban nyi, "Me tebia Iseraetena, ε keε kpene keη ε ne gyae ε ke yεε balan kewo

ne nideli. ³⁶ Deban dugun daale kaa lanawo na, balee non bee baake e nyi Teudase ne korowo senj te o yee o wose ngba walan dinaa nolo ne, te balan sɔnonon akpenj anaara (400) korowo sila e. Mɔna be ka ko e na o balan banj pou mo yaaseewo, kenje o kawola kenj pou mo kaa yee wo yakaa. ³⁷ Kei mo wole debanj kenj bee kala balan ne, te Galelia baale Gyuda korowo senj, te non mo kaa beo balan burum sila o wose. Be ka ko non mo ne, o balan banj pou boɔ sila e ne yaaseewo. ³⁸ Mena doo nombia kenja man ne, mee yako non nyi e na yee balan kewo kolo ya. E yela baa ta, nawolo nyi akpaa kpene kenj bee wolo te bee yee ne, lee deniwalan gyan na, kenj mo gyae ke yee yakaa bo mena. ³⁹ Mɔna akpaa ka lee Wurubuaɛ gyan na, e be gyae e ke tale to wo gbɛɛ ya. E kena bo nyi e ne yoo bo na Wurubuaɛ.” Mena doo kegyiise banj mo yee wo ngba mena kenj Gamaleli be yako wo ne.

⁴⁰ Mena doo be baake Yesu kpilala banj konj te be yela be tuku wo, te be to wo nyi be na kolosi kolo lee Yesu yele man bela ya. Te be tina wo yela. ⁴¹ Yesu kpilala banj ka lee kegyiise banj gyan ne na be sia ta gye, nawolo nyi Wurubuaɛ te kee wo nyi banj mo kaboena nyi baa do wo desɛnj lee Yesu doo. ⁴² Te wee kamase na, bee gyu Wurubuaɛ osom

deni dinaa man na balan akpanalanje man. Bee wola nombia kpaakpaa nan nyi Yesu yena Kristo, nyeeleere non Wurubuaɛ be yako see nyi waa konj ne. Te be te tina nombia kenja kawola yela ya.

6

Ba lese balan nyetooro nyi baa kyɔ Yesu kpilala banj

¹ Weeya ala nenan man na banj boɔ lee Yesu di ne korowo bee wuku te kekolosi kaa gyoo Gyudatena banj bee kolosi Giriki dei, na Gyudatena akan banj man. Gyudatena banj bee kolosi Giriki dei ne, kpa Gyudatena akan banj ne wuritii wo weeneɛ kekpara man, nawolo nyi be kpa wee kamase weeneɛ nan bee kpelee ne, bee tun banj wui liala banj ya. ² Kenje Yesu kpilala kufu bala banj baake banj pou boɔ lee Yesu di ne gyanee, te be yako wo nyiaa, “Tekaboena nyi daa dee bese tina Wurubuaɛ nombia nan keyako yela, na dee konj kaa kee aboo kekpelee doo bela ya. ³ Mena doo de tebia, e kee e man na e ka lese baala nyetooro banj ba wose man dana obuo, te Wurubuaɛ felin non doo be man nideli te be sia be kare mo ne, na dee mo mena tom kei do be nyinmaa man. ⁴ Na daa ke nyin mo de donj pou do kefane, na Wurubuaɛ nombia nan keyako man.” ⁵ Nombia nan Yesu kaseela banj be yako ne, senja balan banj pou nideli. Te ba lese Sitifin non o ne

lee Wurubuare di nideli te Wurubuare felin doo o man nideli ne. Te ba besewo lese Filipo na Prokoro na Nikano na Timon na Pamena na Nikolase non o ba lee Antioke te o ba mo o wose kpu Gyuda osom kej man ne. ⁶ Kenje ba moo balan nyetooro kewo kaa sen Yesu kpilala ban siaman. Te ba moo be nyinmaase gyakaa be doo te be fanewo fa wo.

⁷ Mena doo Wurubuare nombia nan yaaseewo bilenbilen, te ban boo lee Yesu di ne wukuwo burum Gyerusalem donoo kej man. Te Wurubuare saese burum baale mo lee Yesu di.

Ba kekyan Sitifin

⁸ Te Sitifin non Wurubuare ba mo o beree boele e nideli, te o don doo o man ne yee gyakolon nombia na nombia dinaana balan ban man.

⁹ Mona Gyudatena baale ban bee gyanee Gyudatena osom deni kej bee baake ke nyi gbenja ban boo tina wo yela ne osom deni man ne, fiasse bee lee anmaaren na Sitifin. Balan benan baale lee Kirene na Aleksanderia na Silisia na Esia teelese man. ¹⁰ Mona Wurubuare felin non faa Sitifin nyansa te o kolosiwo nideli mena doo be te nyin kej baa yako bela ya.

¹¹ Ken doo be gyuuwo ke feefu do balan baale nyi baa di dekara gyakaa o doo nyi, "De nyiiwo o ne kolosi mmusuo nombia gyakaa de naana Mosesi na Wurubuare doo." ¹² Nne te be wolee e fa balan

ban na osom kegyiise na mmaraa wolala ban pou, te ba korowo sen o doo te ba kyan e gyu donoo kegyiise siaman. ¹³ Mena doo be gyae balan baale kon, te be kaa dii akeree gyakaa o doo nyi, "Deban kamase na balee kei ne kolosi bo tia de Wurubuare osom deni dinaa kej, na Wurubuare mmaraase nan Mosesi ba wola daa ne." ¹⁴ Nawolo nyi de nyiiwo ngba o ne yako nyi, "Yesu non o ba lee Nasarete ne, waa yeele Wurubuare osom deni dinaa kei lo, na waa kyeekee aboo nan pou Mosesi ba mo see daa ne." ¹⁵ Te nombiadiira ban be kyaa deni kej man ne, kee Sitifin ne yididi te be naawo ngba o sia gbese te kyeekee yee ngba Wurubuare kpilale sia gbese ne.

7

Sitifin kekolosi donoo kegyiise ban siaman

¹ Kenje Wurubuare sae kegyia non boose Sitifin nyi, "Mena doo nombia ba ayakon kenja pou yee ampan?" ² Botoo te Sitifin tiranoo nyi, "Me tebia na me kyao, e tei me gyan. Wurubuare non o ne di gyoori ne lese na o wose wola de naana Aberaham, deban kej o kyaa Mesopotamia teelee man ne, kenan wole pete o korowo gyu kekyaa Haran donoo man, ³ botoo te Wurubuare yako e nyi, 'Koro lee n teelee man na n lonjtona gyan, na n ke tu gyu ke kyaa

tɛele kenj maa wola nenj ne dɔɔ.'

⁴ Mena dɔɔ Aberaham korowɔ lee Kaldea tɛele man, te ɔ gyuuwɔ kekyaa Haran donɔɔ man. ɔ kya yenj wɔle nɛ, Wurubuarɛ moo e kaa see tɛele ya akyanj ke dɔɔ kei dɔɔ. ⁵ Tɛele naetɔɔ dokolon koranj ɔ te fa e botɔɔ nyi dɛɛ bese njon gbagba ɔ wui ya. Mɔna Wurubuarɛ yakowɔ see nyi, waa mo tɛele kenanj fa njon na ɔ duulun man balan. Debanj kenanj mɔ na Aberaham be dana bu koranj gba ya. ⁶ Kenje Wurubuarɛ yako e nyi, 'N duulun man balan baa kyaa dei wɔle daale tɛele dɔɔ bese njɔla. Baa moo wɔ yɛɛ gbenja, na baa yɛɛ wɔ nyee- mandonj na akpanyanjanj kulutoonej sɔnjononj akpen anaara (400). ⁷ Mɔna maa wɔnj tɛele kenanj mantena banj baa mo n duulun man balan banj yɛɛ gbenja nɛ denjele. Kenanj wɔle na, n duulun man balan banj baa lee tɛele kenanj man, na be kaa som manj kebo kei.' ⁸ Te Wurubuarɛ na Aberaham bakewɔ see nyi, njon na ɔ duulun man balan pou baa kara ba baala wose. Mena dɔɔ Aberaham ka lola ɔ bu Asiki weeya gyanaarate nɛ te ɔ kara ɔ baala wose. Kenanj wɔle Asiki mɔ kaa lola Gyekɔpo, te Gyekɔpo mɔ lola de naanaɔ kufu bala banj.

⁹ Gyosefo mɔ yɛɛ de naanaɔ kufu bala banj man njolo e. Kenj ɔ kegyiise ne kɔla e dɔɔ nɛ te ba mo e yɔɔ te ɔ ka bese gbenji Igyipite

tɛele man, mɔna Wurubuarɛ senawɔ ɔ wɔle, ¹⁰ te ɔ lese e lee ɔ diyem pou man. Te ɔ fa e nyansa, te ɔ yela Igyipitetena gyoo Faaro gyae ɔ nombia, mena dɔɔ gyoo njon moo ɔ dekanjalanj na Igyipite tɛele kenj pou do njon Gyosefo nyinjmaa man nyi waa keɛ njɛ dɔɔ.

¹¹ Debanj kenanj te tanam dinaa daale kaa yalawɔ Igyipite na Kaanan tɛelese pou dɔɔ, te ka moo kaale dinaa mɔ kaa lɔ be dɔɔ. Mena dɔɔ de naanaɔ banj te nyinj weenɛ baa di ya. ¹² Debanj kenj Gyekɔpo be nyii nyi weenɛ kyaa Igyipite nɛ, te ɔ kpila ɔ bia de naanaɔ banj botɔɔ. ¹³ Be ka bese gyuu Igyipite bolate nɛ, Gyosefo lese ɔ wose wola ɔ kegyiise banj, te gyoo Faaro mɔ kaa gyenja Gyosefo ɔ lonjtona banj. ¹⁴ Mena dɔɔ Gyosefo dɔɔ ɔ kya Gyekɔpo tiila nyi njon na ɔ balan pou baa tu kɔnj Igyipite. Be yaanɔɔle pou yɛɛ balan sɔnjotooro na kufu banonj (75). ¹⁵ Mena dɔɔ Gyekɔpo gyuuwɔ ke kyaa Igyipite, te njon na ɔ bia pou yekeewɔ botɔɔ. ¹⁶ Ba besena ba woya banj kɔnj Sekyem donɔɔ man, te be kaa wuu wɔ boe bɔɔ kenj Aberaham be kala kɔba lɛɛ lee Hamɔ bia gyanj nɛ man.

¹⁷ Debanj kenj Wurubuarɛ nombii ayakonj see fa Aberaham kenj na benaa kekɔnj ampanj nɛ, te de balan banj be kyaa Igyipite nɛ wukuwɔ nideli. ¹⁸ Kenanj wɔle nɛ,

gyoo wole ɲolo ɲon ɔ ba gyen kolo lee Gyosefo wose man ya ne, kaa dii gyoori Igyipite tæele ken dɔɔ. ¹⁹ Mena dɔɔ ɔ yɛɛ de naanaɔ ban nyeemandon na akpanyanɲan, te ɔ ɲere wɔ dekpankpasare man nyi baa tirii be bia wɔlɛɛ leki na baa nyin yen. ²⁰ Mena deban kenan man mɔ te ba lola Mosesi, mona ɔ te yɛɛ bu yakaate e Wurubuare siaman ya. Ba weese e ɔ kya deni man te be kæele e botɔɔ gyaalanɲa batooro. ²¹ Lii deban daale na, be tira e leki debɔɔ man, te gyoo Faaro bu alebu naa e mo ke kæele ɲgba ɲon gbagba ɔ bu ne. ²² Ba wola e Igyipitetena nyansa pou. Te ɔ kaa bese walan dinaa ɔ kekolosi na ɔ tom keyɛɛ pou man.

²³ Mosesi kedi kulutoonen sɔɲola ne, te kɔɲawɔ ɔ nyee-man nyi waa koro gyu ke kɛɛ ɔ tebia Iseraetena kekyaa man. ²⁴ ɔ ke gyu ken ne, ɔ ke naawɔ ɲgba Igyipite baale ɲolo ne naase Iserae baale ɲolo diyem na, te ɔ gyuuwɔ ke læ ɔ dɛɛ baale ɲon nɔɔ te ɔ koo Igyipite baale ɲon. ²⁵ Mosesi agyuen man na, ɲon gyen nyi ɔ balan ban baa nyii aseɛ nyi Wurubuare waa ta ɔ dɔɔ bo lese wɔ lee be kaale man, mona be te nyii aseɛ mena ya. ²⁶ Ke tɛɛ naa ne, ɔ ke naa Iseraetena wolɛɛwolɛɛ bala mɔ ne yoo, te ɔ gyuuwɔ ɔ kaa pataa wɔ te ɔ yako wɔ nyiaa, 'Me tebia e kɛɛ, e wolɛɛwolɛɛ. Weera dɔɔ te e ne yɛɛ dɔɲa akpa-

nyanɲan mena?' ²⁷ Mɔna ɲon ɔ ne yɛɛ ɔ dɔɔ akpanyanɲan ne tɛɛse Mosesi lee yenan te ɔ boose e nyiaa, 'Amote moona nen yɛɛ de siamante na de nombiadi-iri?' ²⁸ 'N ne gyae baa n ka ko man ɲgba mena ken dana n ba ko Igyipite baale ɲon ne?' ²⁹ Mosesi kenyii nombii kei ne te ɔ korowɔ yeu gyu ke kyaa Midian tæele man bese ɲɔole botɔɔ. Botɔɔ te ɔ yalawɔ te ɔ lola bia baala bala.

³⁰ Kulutoonen sɔɲola wole ne, Wurubuare kpilale ɲolo kaa lese ɔ wose wola Mosesi, boalan daale ken ne kpaa deponfa daale man depampaa nsana Sinai bula ken gyan ne. ³¹ Mosesi naa ke na, gyakolon kyan e. Te ɔ tuuwɔ benaa ke na waa nyin naa ke nideli. Botɔɔ te ɔ nyii de Gbengyoo Wurubuare woya nyiaa, ³² 'Man yena n naanaɔ Aberaham na Asiki na Gyekɔpo Wurubuare ɲon.' Te gyakolon gyoo Mosesi te ɔ sereewɔ, mena dɔɔ ɔ te tale kɛɛ ke bela ya. ³³ Te de Gbengyoo Wurubuare yako e nyiaa, 'Kpee nyan nkyokotase lee n naawɔ man, nawolo nyi man Wurubuare gbagba kyaa botɔɔ ken n senɛɛ ne. ³⁴ Ampan, ma te naa me balan ban be kyaa Igyipite ne kaale te me te nyii mena ken mɔ bɛɛ toron, mena dɔɔ me te tisi lee adido kɔɲ me kaa læ wɔ. Desina n wose na maa kpila nen Igyipite!'

³⁵ Mosesi kei nombia te

be bεεω, te be boose e nyi, 'Amote yεε na neη de siamante, na de nombiadi-iri.' Wurubuare tεεω ɔ kpilale ηon ɔ ba lese ɔ wose wola Mosesi deponfa keη man ne dɔɔ, yεε e siamante na nyeeleere. ³⁶ Mosesi kei yena gyakolon nombia na nombia dinaana debaη keη ɔ ba mo Iseraetena lee Igyipite ta be siaman mo wɔ kaa toη epo yayam keη, gyu ke ta depampaa dinaa keη man kulutooneη soηola (40) ne. ³⁷ Mosesi kei yako na Iseraetena nyiaa, 'Wurubuare waa kpila ɔ dekpenkpenγγɔore ηolo ε gyaη ηgba mena keη ɔ be kpila maη ne. Waa lee bo emεε gbagba ε balan man.' ³⁸ Mosesi kei na Iseraetena baη ke kyaa depampaa keη man ne, Wurubuare kpilale kaa kolosiwɔ na e Sinai bula keη dɔɔ te ɔ lee Wurubuare nyeedoη nombia ηan fa de naanao, te ηe kaa tunja daa mo.

³⁹ Mɔna de naanao yεε denjele doη te be bεε ɔ nombia ηan, te be tεese e see yenaη. Te baη be konɔose man na, nafa be gyaewɔ nyi baa bese gyu Igyipite. ⁴⁰ Mena dɔɔ be yako Aarɔn nyi, 'Yεε bεeneη fa daa na baa ta de siaman, nawolo nyi dɔɔ gyeη kpene keη be yεε Mosesi ηon ɔ ba mo daa lee Igyipite ne ya.' ⁴¹ Weeya ηenaη man te be yεε nunkyue bu mo yεε be bane, te be faa ke kedi te be dii be nɔɔ mo lese kpene keη baη gbagba ba mo

be nyiηmaase yεε ne yele. ⁴² Mena dɔɔ Wurubuare lese ɔ sia yela wɔ, te ɔ moo wɔ fa adido kyolobiise kasom, ηgba mena keη boo ηmarase do Wurubuare akpenkpenγγɔora tone keη man ne. Ba ηolo ηmarasewɔ nyi Wurubuare kpa,

'O Iseraetena, na maη te ε koo wonembia deesi fa kulutooneη soηola (40) depampaa dinaa keη man ya.

⁴³ ε bane Moleki te ε yεε kanyaη deni do ke, na ε bane Refan wulu keη ke yεε ηgba kyolobii ne,

te ε moowɔ sila ε wose. Baη yena banεε baη ε be yεε nyi ε ka som!

Mena dɔɔ maa yela baa mo ηon gyu lemlem, naη Babilɔn donɔɔ keη wole.'

⁴⁴ Depampaa dinaa keη man ne, na de naanao dana kanyaη deni dinaa daale keη ne di wɔ adansεε nyi Wurubuare kyaa be gyaη. Be yεε kanyaη deni dinaa kei ηgba mena keη Wurubuare ba lese wola Mosesi nyi waa yεε ke ne. ⁴⁵ De naanao ke lee kanyaη deni dinaa kei lee be kyao gyaη ne, ba moo ke sila be siamante Gyosua kelii tεele keη Wurubuare be yeli boo yoo gegi ke balan te ɔ be leo ke fa wɔ ne man. Kanyaη deni dinaa kei doowɔ botɔɔ kelii debaη keη Defidi be kaa di gyoori ne. ⁴⁶ Defidi kei nombia gyoo

Wurubuare sia, te o yako Wurubuare nyi waa fa e gbεε na waa ban osom deni dinaa gbagba fa o naana Gyekopo Wurubuare non. ⁴⁷ Mōna o bu Solomon kaa banja na osom deni dinaa kenan. ⁴⁸ Mōna Wurubuare non o kela kpene kamase ne, bεε kyaa deni ken boo mo nyinmaase ma ke ne man ya. Wurubuare dekpenkpenngyore nolo yako mena nombii kei nyiaa,

⁴⁹ De Gbenngyoo Wurubuare kpa,
 'Adido te me gyooro
 gbeli kyaa,
 te tεεle doo yena me nae
 dεεsee.

Won deni dinoo yaa ε ke ma
 fa man,

yaa alen te maa kyaa fεεfo?

⁵⁰ Na man gbagba yεena
 aboo kenja pou yee? "

⁵¹ Te Sitifin yako
 wo bela nyiaa, "Emεε
 konooyunta, ε dana
 konooyuntan ngba balan ban
 boo ne nyii Wurubuare dei
 ya ne, te ε ne yεε denjele
 don ngba ε kyao ne. Nawolo
 nyi deban kamase na ε na
 koro sen tia Wurubuare
 felin non. ⁵² Wurubuare
 dekpenkpenngyore nolo
 kyaawo ken ε naanao te
 naase e diyem yee? Ba
 koo Wurubuare kpilala ban
 boo wula yako see nyi Yesu
 Kristo non o nombia tenεε
 ne waa kon ne, te nenεε ε
 lese Yesu nonan fa te ba koo
 e. ⁵³ Emεε yena ban ε be
 nyin Wurubuare mmaraase

nan lee o kpilala gyan, mōna
 ε te di ne doo ya."

Be ke funjii Sitifin boya

⁵⁴ Deban ken donoo kegyi-
 ise ban be nyii nombia kenja
 ne, be sia yεεwo o doo te ba
 gyenja ban nideli. ⁵⁵ Mōna
 Sitifin non Wurubuare felin
 non doo o man nideli ne
 keε adido na, te o naa Wu-
 rubuare gyoorobiiri ken, na
 Yesu mo senεε Wurubuare
 dunolun doo. ⁵⁶ Te Sitifin
 yakowo nyiaa, "ε keε, mεε
 naa ngba adido ta toro,
 na Deniwalan Bu non senεε
 Wurubuare dunolun doo."

⁵⁷ O keyako mena ne te kegyi-
 ise ban moo be nyinmaase
 to ba denjela, te be fae yeesa
 kenken. Karatete te be
 popou kaa wuwwo o doo,
⁵⁸ te be wonεe e lee donoo
 ken man ke funjii e boya.
 Ban boo gyu be kaa funjii
 e boya ne, kpee ba kegba
 wurikyimse nan fa tobaale
 non bεε baake e nyi Sool ne.
⁵⁹ Be kee funjii Sitifin boya
 nan ne, na o ne fane nyi,
 "Me Gbenngyoo Yesu, lεε ma
 woo." ⁶⁰ Botoo te o nminawo
 o doona doo te o fae yeesa
 nyiaa, "Me Gbenngyoo Yesu,
 na mo nombiakumεε kenja
 to wo kom ya." O kekolosi
 nombia kenja tan pe, te o
 kara weesi. Be keε ko Sitifin
 na Sool mo senεε botoo o na
 do wo kakyen.

8

*Sool ke naase Kristotena
 diyem*

1 Lee wee kenan te be fiasεε bεε naase Kristotena dikpii ken diyem nideli Gyerusalem donoo man. Mena doo Kristotena ban pou yaaseewo lan Gyudia na Samaria teelese man, kaase kpilala ban baagen Gyerusalem donoo man. 2 Kenje balan ban bee yee Wurubuare ne, baale gyuuwo kewuu Sitifin te be wii o lia nideli. 3 Mona Sool korowo sen o ne naase Kristotena ban diyem nideli. O na gyoo akpanalanse man ke wonje Kristotena ala na baala gyu keto deni.

Filipo yako Wurubuare nombia Samaria teele man

4 Yenan kamase ken Kristotena ban be yaasee gyu ne, be kolosi Wurubuare nombia nan fa balan. 5 Te Filipo gyuu Samariatena donoo dinaa daale man keyako Wurubuare nombia nyi, Yesu Kristo yena nyeeleere non Wurubuare be yako see nyi waa kon ne. 6 Deban ken balan burum ban be nyii nombia nan Filipo be yako, te booo naa gyakolon nombia nan o be yee ne doo, be tei o nombia nan nideli. 7 Filipo kekolosi ken ne, balan ban felinkumεε doo be man ne fae yeesa kenken, te felinkumεε nan leewo be man. Te ban mo be baamense ba yekee, na otakasese burum mo wose yee wo don. 8 Mena doo yee donoo kenan mantena ban pou gyon nideli.

9 Donoo kenan man na balee nolo kyaa botoo ken

bεε baake e nyi Simon. O ne yee baalabiiri nombia wola Samariatena, ken nyi ba wose na ghirisi wo. O ne gyina o wose adido wola o wose nyi o yee walan dinaa nolo e. 10 Mena doo walan kamase, bia na kegyiise pou ne tei e te bεε yako nyi, "Non yena Wurubuare don ken bεε baake nyi don dinaa ne." 11 O ta mo o baalabiiri nombia kenja wola wo yela ba wose te ghirisi wo kyare, mena doo bεε lee e di nideli. 12 Mona Filipo ke yako wo Wurubuare gyoori na Yesu Kristo wose man nombia nan ne be leewo di, te be soo ala na baala pou Wurubuare lon. 13 Simon gbagba mo lee nombia nan di te be soo e Wurubuare lon, te o moo o wose do na Filipo nideli. Te gyakolon nombia na nombia dinaana nan o be naa Filipo ne yee doo, o wose ghirisi e.

14 Deban ken Yesu kpilala ban be kyaa Gyerusalem be nyii nyi Samariatena te lee Wurubuare nombia nan di ne, be kpila Pita na Gyon be gyan. 15 Ba kekon kaa gyoo na, be fanewo fa wo nyi Wurubuare waa mo o felin non do be man. 16 Nawolo nyi na Wurubuare ta moo ta o felin non do ban Samariatena benan man nolo man ya. Be soo wo Wurubuare lon bo lee de Gbengyoo Yesu waagen yele man. 17 Te Pita na Gyon moo be nyinmaase gyakaa be doo te be fanewo fa wo,

te Wurubuare moo ɔ felin
 non do be man. ¹⁸ Simon
 naawo nyi Yesu kpilala ban
 ka mo be nyinmaase gyakaa
 balan ban doo fane fa wo
 ne, Wurubuare moo ɔ felin
 non do be man kente ɔ lese
 koba waa fa wo, ¹⁹ te ɔ yako
 wo nyiaa, “E mo mena don
 kei fa man mo, na walan
 kamase non maa mo me
 nyinmaa gyakaa ɔ doo na,
 Wurubuare ka mo ɔ felin
 non do ɔ man.” ²⁰ Te Pita
 yako e nyi, “Wurubuare waa
 yela emee na n koba pou ka
 gyoo boalan man. Nawolo
 nyi n te yee nya agyuen
 nyi n ka mo koba lee Wu-
 rubuare kolo anefan. ²¹ N
 be dana dedii yaa dasenae
 da tom kei man ya, nawolo
 nyi n konoo man nombia
 ba tenee Wurubuare siaman
 ya. ²² Kyeekee nya agyuen
 lee n nombiikum kei man,
 na n kefane fa de Gbengyoo
 Wurubuare na waa mo ke
 kyee ney. ²³ Nawolo nyi
 ma te naa nyi n dana sibi-
 ikum, te nombiakumee te di
 n doo.” ²⁴ Te Simon yako
 wo nyi, “Mee waase non
 bo e fane fa de Gbengyoo
 Wurubuare fa man, na nan
 pou e be yako ne man
 dokolon gba be kon me doo
 ya.” ²⁵ Pita na Gyon kekolosi
 Wurubuare nombia nan di
 adansae lee Yesu Kristo wose
 man tan ne, te ba besewo lan
 Gyerusalem donoo man. Be
 ka bese bee gyu ken ne, be
 kolosi Kristo nombia kpaak-
 paa nan Samariatena aku-
 raase burum man.

*Filipo na Itiopia baale
 nolo wose man nombia*

²⁶ De Gbengyoo Wu-
 rubuare kpilale nolo lee
 adido kaa yako Filipo nyiaa,
 “Koro desina n wose na
 n ka mo ata yenan gbese
 bene ken ba lee Gyerusalem
 ne gyu Gasa donoo man
 ne.” ²⁷ Kente Filipo korowo
 desina ɔ wose moo gbese.
 ɔ kee gyu ken na te ɔ ke
 gyanee na Itiopia baale
 saayete nolo. ɔ yee Itiopia
 ala gyoo non bese baake e nyi
 Kandase ne wose man walan
 kegyia nolo e. Non ne kee na
 ala gyoo non koba pou doo.
 Balee kei gyuu Gyerusalem
 bo ka som Wurubuare,
²⁸ te ɔ besewo kaa lan ɔ
 ne gyu ɔ dese. Na ɔ kyaa
 anebilinjinbii daale man ken
 deskyonse ne wonne na ke.
 ɔ kyaa ɔ ne kala Wurubuare
 dekpenkpengyooore Yesaya
 tone. ²⁹ Te Wurubuare
 felin non yako Filipo nyi,
 “Tuu benaa anebilinjinbii
 ken.” ³⁰ Kente Filipo
 yeuwo gyu botoo, te ɔ ke
 nyiiwo ngba balee non ne
 kala kolo lee Wurubuare
 dekpenkpengyooore Yesaya
 tone ken man ne te Filipo
 boose e nyi, “Mena doo n
 ne nyii kpene ken n ne kale
 ne man?” ³¹ Te balee non
 tiranoo fa Filipo nyi, “Sena
 te maa tale nyii ke man, ken
 nolo ta lese ke man fa man
 ya?” Te ɔ baake Filipo nyi
 waa gyen kaa kyaa ɔ gyan.
³² Na Wurubuare nombia
 nan boo nmarase see te ɔ
 ne kale yena nyi,

“Ba te kparaa e lanj ngba nam non bee gyuu be kaa ko e ne.

Ɔ yee ngba nambu non bee keere Ɔ wona te Ɔ sejeje yididi ne.

Ɔ te wii koranj gba ya.

³³ Be tisiinaa e teelee man, do e desej, te be sukutii Ɔ nombia do.

Amo ne gyae la waa tale yako kolo

lee Ɔ duulunj man balan wose man,

ngba boƆ ko e bilen ne.”

³⁴ Botoo te Itiopia baale kegyia non boose Filipino nyiaa, “Kegyia waaseda, amote wose man nombia yaa Wurubuarɛ dekpenkpengyooɛre kei ne yako ne, non gbagba yaa walan wole nolo bo?” ³⁵ Te Filipino senawo Wurubuarɛ nombia non boƆ kale ne doƆ yako e Yesu wose man nombia non.

³⁶ Be kee gyuu kenj ne, te be ka leewo lonj daale doƆ. Botoo te balee non boose Filipino nyiaa, “Kee lonj daale yaa kei, wonj ne too na manj gbɛɛ na Wurubuarɛ lonjkeso?” ³⁷ Te Filipino yako e nyi, “Akpaa n mo n konoo pou lee Kristo di na, gbɛɛ doo nyi maa so nenj Wurubuarɛ lonj.” Balee non mo yakowo nyiaa, “Mee leeɛdi nyi Yesu Kristo yena Wurubuarɛ bu non.”

³⁸ Mena doƆ balee non yela anebilinjinbii kenj senawo, te non na Filipino pou tisiwo ka gyoo lonj kenj man te Filipino soƆ e Wurubuarɛ lonj.

³⁹ Be ka lee lonj kenj man ne, te de Gbenjgyoo Wurubuarɛ felinj non moo Filipino lanj debokenanj man, mena doƆ balee non te naa e bela ya. Mena balee non besewo mo Ɔ gbɛɛ Ɔ ne gyuu gyonj man. ⁴⁰ Filipino keewo na, Ɔ kyaa Asotuse donoo man. Ɔ teeewo donooɛse non man kolosi Kristo nombia non, kaboena Ɔ gyuuwo ka lee Kaesaria donoo man.

9

Sool kelee Yesu di

¹ Weeya nenanj pou man na Sool see Ɔ ne njmaase de Gbenjgyoo Yesu silala banj nyi waa ko wo. Mena doƆ Ɔ gyuu Wurubuarɛ sae kegyia non gyanj, ² ka sola e lee Ɔ nyinjmaa man tone kenj gyae ke fa e donj na waa mo gyuu Damasekuse donoo man kefa Gyudatena osom denɛɛ man kegyiise banj. Na baa fa e gbɛɛ waa kyanj walan kamase, ala na baala banj pou Ɔ naa nyi be silana Yesu kawola wole kei ne. Na waa nyinj kyanj wo konj Gyerusalem donoo man kaa to deni. ³ Ɔ ke gyuu ka be-naa Damasekuse donoo ne, debokenanj man te boalanj daale lee adido kaa njmaale pole kilisi e. ⁴ Mena doƆ Ɔ leewo yala te Ɔ nyii woya njaa baake e boose nyi, “Sool, Sool, weera doƆ te n ne naase manj diyem mena?” ⁵ Botoo te Sool tiranoo boose e nyiaa, “Nyanj amote nonanj me Gbenjgyoo?” Te non mo yako e nyiaa, “Manj yena

Yesu ḡon n ne naase diyem nε. ⁶ Mṓna koro na n ke gyu donṓo keḡ man, na baa yako neḡ kpene keḡ kaboena nyi nya yεε." ⁷ Balanḡ banḡ banḡ na Sṓṓl dṓḡεε nε, ba woya yeuwo lee be gyanḡ keḡ ba te tale gyuusu be nṓṓ ya. Banḡ mṓ nyii nṓṓwoya ḡan, mṓna ba te naa ḡolo ya. ⁸ Sṓṓl korowṓ seḡ te ṓ gyuusu ṓ sia mṓna ṓ te tale naa kolo ya, mena dṓṓ be kyanḡa e ṓ nyinḡmaa man, te ba moo e gyu Damasekuse donṓṓ man. ⁹ ṓ kyaawṓ botṓṓ weeya kpaakpaa atooro keḡ nyi ṓ bεε naa ya, te ṓ bee dii ya, te ṓ bεε nyṓṓ mṓ ya.

¹⁰ Na Yesu silale ḡolo kyaa Damasekuse botṓṓ keḡ bεε baake e nyi Ananiase. ṓ nyiiwṓ de Gbenḡgyoo baake e ḡgba dosεε man nε nyi, "Ananiase." Te ṓ kpaawṓ nyi, "Me Gbenḡgyoo manḡ yaa!" ¹¹ Te de Gbenḡgyoo Yesu yako e nyi, "Koro gyu Gyuda dεε, ke kyaa gbεεnaa keḡ bεε baake ke nyi gbεεnaa keḡ ka Tenεε nε nṓṓman, na n ke bṓṓse Sṓṓl ḡon ṓ ba lee Tasuse nε dṓṓ. ṓ kyaa botṓṓ ṓ ne fane. ¹² Wurubuare ta lese wola ḡon Sṓṓl mṓ ḡgba dosεε man nε nyi, balee ḡon bεε baake e nyi Ananiase nε, te kṓḡ ṓ kaa mṓ ṓ nyinḡmaase gyakaa ṓ dṓṓ, na waa bese naa bela." ¹³ Ananiase tiranṓṓ nyiaa, "Me Gbenḡgyoo, balanḡ burum te yako manḡ balee kei wose man nombia, na mena keḡ ṓ be yεε n balanḡ banḡ

be kyaa Gyerusalem donṓṓ man nε akpanyanḡnyanḡ. ¹⁴ ṓ lee tṓne keḡ ne fa e donḡ baa lee Gyudatena saese kegyiise gyanḡ kṓḡ Damasekuse kebo, na ṓ kaa kyanḡ banḡ pou bεε som neḡ nε." ¹⁵ Keḡte de Gbenḡgyoo Yesu tiranṓṓ fa Ananiase nyiaa, "Gyu ṓ gyanḡ, nawolo nyi manḡ lese na e nyi waa som manḡ, na waa yela banḡ pou ba te yεε Gyudatenawṓ ya, na be gyoonenḡ na Iseraetena pou ke nyii ma yele. ¹⁶ Manḡ ne gyae la maa wola e mena keḡ kaboena nyi waa naa diyem nideli lee ma yele dṓṓ."

¹⁷ Keḡte Ananiase gyuuwṓ ka gyoo dekpandanḡ keḡ man. Te ṓ moo ṓ nyinḡmaase gyakaa Sṓṓl nyee dṓ fane nyiaa, "Me dṓṓ Sṓṓl, de Gbenḡgyoo Yesu ḡon ṓ ba lese ṓ wose wola neḡ gbεεnaa man debanḡ keḡ ne kṓḡ kebo nε, ḡon kpila na manḡ n gyanḡ nyi me kaa fane fa neḡ na n kabese naa. Na Wurubuare kenyinḡ mṓ ṓ felinḡ ḡon do n man." ¹⁸ Debokenanḡ man te kolo leewṓ ṓ sia ḡan man yala ḡgba kpebii bṓṓlee bia nε, te Sṓṓl sia ḡan gyuusuwṓ, te ṓ besewṓ ṓ ne naa bela. ṓ korowṓ seḡ te ba ke sṓṓ e Wurubuare lonḡ. ¹⁹ Kenanḡ wole te be faa e weenεε. ṓ ke di tanḡ nε, ṓ wose besewṓ yεε e donḡ. Te ṓ dii weeya akalansεε ḡaale Yesu silala banḡ gyanḡ Damasekuse donṓṓ man botṓṓ.

Sṓṓl kekolosi Wurubuare nombia Damasekuse

²⁰ Debokenaŋ man te Sool fiasεε ɔ ne kolosi Yesu nombia Gyudatena ɔsom denεε man nyi, Yesu yεna Wurubuarε bu ηon. ²¹ Baŋ pou bɔɔ nyii e nε wose gbirisi wɔ, te be bɔɔse dɔŋa nyi, "Na balee kei kyaa la Gyerusalem donɔɔ man ɔ ne naase baŋ bεε som Yesu nε diyem yee? Na keŋ dɔɔ te ɔ kɔŋawɔ kεbo ɔ kaa kyaŋ wɔ na waa mo wɔ gyina saese kegyiise baŋ yee?" ²² Te Sool besewɔ nyin dɔŋ kpu te ɔ kolosiwɔ lese ηe man nideli fa Gyudatena baŋ nyi, Yesu yεna nyeelεere ηon Wurubuarε be yako see nyi waa kɔŋ nε. ɔ kolosiwɔ nideli keŋ nyi Gyudatena baŋ be kyaa Damasekuse donɔɔ man nε, te tale gyuusuu be nɔɔ bela ya. ²³ Weeya ala ηaale wɔle nε, Gyudatena kegyiise gyaŋεewɔ yεε nɔɔ nyi baa ko Sool. ²⁴ Mɔna Sool nyii be nombiakumεε ηan bɔɔ bake ɔ nyeeman nε. Nelim na ka weese pou na, bεε deke donɔɔ keŋ anaanɔɔse ηan na baa nyin ko e. ²⁵ Mɔna nelim daale nε, ɔ kaseela baŋ moo e do dokyonɔlonŋ man, te be tisinaa e mo nfansere man gbaa dekyan keŋ bɔɔ maa kilisi donɔɔ keŋ nε, te ɔ yeuwɔ laŋ Gyerusalem.

Sool kegyu Gyerusalem

²⁶ Sool ka bese gyu Gyerusalem donɔɔ man nε, ɔ gyaewɔ nyi waa mo ɔ wose kpu na Yesu silala baŋ. Mɔna be popou ne yee

nawolo nyi na ba te lεε ta di nyi, ηon mo ta bese Yesu silale gbagba ya. ²⁷ Keŋte Banabase moo e gyu Kristo kpilala baŋ gyaŋ. Te ɔ yako wɔ mena keŋ Sool be naa de Gbenjyoo Yesu Damasekuse gbεεnaa man, na mena keŋ de Gbenjyoo Yesu be kolosi na e, na mena keŋ ɔ be gyɔ ɔ konɔɔ mo Yesu yele keyako Wurubuarε nombia ηan Damasekuse donɔɔ man nε. ²⁸ Mena dɔɔ Sool kpuuwɔ na Yesu silala baŋ. ɔ kyaawɔ be gyaŋ te be gyɔɔ be konɔɔ ta na Gyerusalem donɔɔ kolosi Wurubuarε nombia ηan lee de Gbenjyoo Yesu yele man. ²⁹ Sool kolosiwɔ nideli te ηon na Gyudatena baŋ bee kolosi Giriki dei nε, lεε anmaarenŋ nideli. Te be gyae gbεε keŋ baa mo ko e. ³⁰ Mena dɔɔ Yesu silala baŋ ka gyenŋ mena nε, ba moo e gyu Kaesaria donɔɔ man te be yela ɔ laŋa Tasuse.

³¹ Mena dɔɔ Kristotena baŋ be kyaa Gyudia na Galelia na Samaria teelese man nε, wose fεε wɔ mena debaŋ kenanŋ man. Be lεε Yesu nombia ηan di nideli, te be tεεwɔ Wurubuarε kegyaebii man, te Wurubuarε felinŋ ηon doo wɔ kakyenŋ te be wukuwɔ kpu.

Pita kekyɔ Anease na Dokase

³² Kɔŋawɔ debaŋ daale nyi Pita keta ɔ ne kila tεele keŋ nε, ɔ gyuu Lida donɔɔ man ɔ kaa kεε Kristotena baŋ be kyaa botɔɔ nε. ³³ Keŋte

o ke naa balee nolo na o yele yena Anease non o wose pou ba yem ne. O doowo dofonon doo kulu-tonen gyanaara ken o bee tale koro ya. ³⁴ Botoo te Pita baake e nyiaa, "Anease kee, Yesu Kristo te kyoo nen n kawee. Koro sen na n ke bo n dofonon!" Deboke-nan man te Anease korowo sen. ³⁵ Balan ban pou be kyaa Lida na Saron kena Anease donne ne, be lee de Gbengyoo Yesu nombia nan di te ba bese o silala.

³⁶ Na alo nolo mo kyaa Gyopa ken non mo yee Yesu silale e te o yele yena Tabita. Giriki dei man na baa baake e nyi Dokase ken nawolo nyi naa. Deban kamase na alo kei ne yee deeli fa balan, te o ne kyoo ayematena mo nideli. ³⁷ Deban kenan man ne, o gyoo kawee te o yenawo. Te be soo e teeli abansoro deni daale man. ³⁸ Lida na Gyopa donoose tan lem na donya ya. Te kaseela ban be kyaa Gyopa kenyii nyi Pita kyaa Lida ne, be kpila tewulee bala gyoo o gyan nyi, "Pita, waaseda, yee bilen na n kekoo de gyan."

³⁹ Mena doo Pita korowo sila wo. Be ka gyoo botoo ne te ba moo e gyoo deni adidote ken man. Te liala ban pou kaa yilaawo kilisi Pita bee wii, na bee mo kegbase na aboo nan Tabita be nare fa wo pete o ba yem ne wola e. ⁴⁰ Kenje Pita lese be popou lee deni ken man, te o nminawo o doona doo te

o fanewo. Te o besenawo kee woo non te o yakowo nyiaa, "Tabita, koro!" Te woo non gyuusoo o sia, te o kena Pita ne, o korowo kyaa. ⁴¹ Kenje Pita kyanja e o nyinmaa man kyoo e te o korowo sen. Te o baake Yesu silala ban na liala ban, te o moo Dokase do wo be nyinmaa man na o delena. ⁴² Nombia kenja yaaseewo kila Gyopa ken pou, te balan burum kaa lee de Gbengyoo Yesu di. ⁴³ Kenan wole na Pita dii weeya burum Gyopa donoo man botoo. Na o kyaa Simon non o ne yee wonembia tona wose man tom ne gyan.

10

Pita kekolosi Wurubuaru nombia fa Konelio

¹ Balee nolo kyaawo Kae-saria donoo man na o yele yena Konelio. O yee Itali teele yoonootena dikpii siamante e. Na yoonootena sohonon doo la o tee. ² O yee walan non o ba mo o wose fa Wurubuaru, te non na o dekanalanmantena pou ne yee Wurubuaru nideli. O dana woe fa Gyudatena ayematena te o ne fane fa Wurubuaru deban kamase. ³ Wee daale balinoo weese deban atoorote ne, o naa kolo na o sia ngba dosee man ne. O naa Wurubuaru kpilale nolo ta lee adido kon o gyan te o baake e nyi, "Konelio." ⁴ Te Konelio kee e yididi gyakolon man te o boose e nyi, "Me Gbengyoo weera?" Kenje Wurubuaru

kpilale ḡon yako e nyiaa, “Wurubuarɛ te lɛɛ n kefane. Ɔ te naa mena keḡ n ne yɛɛ wɔe fa ayematena ban, te ḡe ta gyoo ɔ sia. ⁵ Mena doo kpila balan gyua Gyopa donoo keḡ man, be kaa baake walan ḡon bɛɛ baake e nyi Simɔn yaa Pita nɛ. ⁶ Ɔ kyaa Simɔn ḡon ɔ ne yɛɛ wonembia tɔna wose man tom nɛ dɛɛ. Ɔ dɛɛ kyaa epo nooman.” ⁷ Wurubuarɛ kpilale ḡon kekɔḡ kaa kolosi fa e taḡ te ɔ be lam nɛ, Konelio baake ɔ dekpɔḡalan man tewulɛɛ bala, na yoonootena ban bee gyee e nɛ man ḡolo, ḡon ɔ benaa na e te ɔ ne yee Wurubuarɛ nɛ. ⁸ Te ɔ yako wɔ kpene keḡ pou be kɔḡ nɛ, te ɔ kpila wɔ Gyopa donoo man.

⁹ Tɛɛ kena weesetɛḡḡen keḡ be doḡ bee gyuu te be ka benaa Gyopa donoo keḡ nɛ, deban kenḡ te Pita mo gyenawo lan abansoro doo ɔ kaa fane. ¹⁰ Tanam kyanḡa e te ɔ gyae kolo waa di, mona deban keḡ bɛɛ saa weenɛ ḡan nɛ, ɔ naa kolo na ɔ sia ḡgba doseɛ man nɛ. ¹¹ Ɔ naawo ḡgba adido ba toro na, te ɔ naa kolo ḡgba kyanḡa dinaa daale nɛ, na be dana ke noosebia anaara ḡan man lee adido, te be tisinaa ke kaa see tɛɛle man. ¹² Na wonembia kpookpoo doo ke man. Ban be dana nawoo anaara, na ban bee tuu be toose doo, na ban bee furufu nɛ doo ke man. ¹³ Keḡte ɔ nyii noowoya ḡaale nyi, “Pita, koro na n ka ko di.” ¹⁴ Te

Pita yakowo nyi, “Koa, dee gyua lem me Gbenḡyoo, nawolo nyi me te dii ta kolo kum yaa kpene keḡ dɛɛ kɔle nɛ see ya.” ¹⁵ Te noowoya ḡan besewo yako e bela nyi, “Kpene keḡ Wurubuarɛ be lɛɛ do nyi ke dei nɛ, na baake ke nyi kolo anekolan bela ya.” ¹⁶ Kei yɛɛwo mena betabotooro. Te debokenḡ man ba moo kyanḡa keḡ lan adido bela.

¹⁷ Pita kekyaa ɔ na gyuen nombia ḡan ɔ be naa nɛ wose man nɛ, na Konelio kpilala ban mo te boose gyua kena dekpɔḡalan keḡ man Simɔn kyaa, te be gyuuwo ka seḡ ka denanoo man. ¹⁸ Keḡte be baake ḡolo dekpɔḡalan keḡ man boose e nyiaa, “Kebo te balee ḡon bɛɛ baake e nyi Simɔn Pita nɛ kyaa?” ¹⁹ Na Pita seɛ ɔ na gyuen nombia ḡan ɔ be naa nɛ wose man, te Wurubuarɛ felin yako e nyiaa, “Simɔn, nyii kebo, tewulɛɛ batooro baale ne gyae neḡ. ²⁰ Mena doo desina n wose na n ke tisi gyua be gyan. Sila wo ta, na lɛɛ n wose anmaarenḡ ya nawolo nyi man kpila na wo.” ²¹ Mena doo Pita tisiwo gyua balan ban gyan te ɔ ke yako wɔ nyiaa, “Man yena walan ḡon e ne keo nɛ. E keta gyakolonḡ?” ²² Keḡte balan ban tiranoo nyiaa, “De gbenḡyoo yoonootena dikpii siamante ḡon bɛɛ baake e nyi Konelio nɛ kpila na daa n gyan. Ɔ yɛɛ walan ḡon ɔ ne yee Wurubuarɛ, te ḡon na e mo nsana dei, te Gyudatena

pou ne bu e. Wurubuare kpilale ηolo kɔŋala kaa yako e nyi, waa kpila kaa mo nen kɔŋ ɔ gyan, na waa nyii kpene ken n dana fa e.”²³ Te Pita moo balan ban gyu ɔ dɛɛ, te ɔ yela be doowo ɔ gyan.

Tɛɛ kena ken nɛ, Pita desina ɔ wose te ηon na wo pou lanawo. ɔ tebia Kristotena baale mo leewo Gyopa sila wo gyu.²⁴ Tɛɛ kena te ba gyoo Kaesaria, na Kɔnelio ne kɛɛ be gbɛɛ mena doo ɔ yilaa ɔ lonɔtona na ɔ gyooona kpaakpaa nyiban.²⁵ Pita ka gyoo dekpanalan ken man nɛ, Kɔnelio kaa gyanɛewo na e te ɔ tisiwo bun ɔ nawootɛɛ obuo man.²⁶ Kenɛte Pita yako e nyi “Koro, na yɛɛ mena ya. Nawolo nyi man mo yɛɛ deniwalan e ηgba nyan nɛ.”²⁷ Te ηon na Pita moo afa keyoo mo gyoo dekpanalan ken man, te Pita ke naa balan burum ban pou bo yilaa botoo nɛ.²⁸ Te ɔ yako wo nyi, “ɛmɛɛ gbagba e gyen nideli nyi nafa daa Gyudatena osom kɛɛ wolo man na, gbɛɛ be doo ken nyi Gyuda baale ka mo ɔ wose do na walan ηon ɔ te yɛɛ Gyuda baale e ya, yaa waa gyu ɔ gyan ya. Mona Wurubuare ta lese wola man nyi, me na kɛɛ walan ηolo nyi ɔ yɛɛ walan yakaate e ya.²⁹ Lee mena doo n ke kpila baake man na, ma te bɛɛ nyi moo kɔŋ ya. Mɛɛ gyae maa nyii kpene ken doo n be kpili baake man.”³⁰ Botoo

te Kɔnelio tiranoo nyiaa, “Weeya anaara yaa ηgba me kyaa me dɛɛ mɛɛ fane balinoo weese ηgba deban atoorote man nɛ, debokenan man te baale ηolo kaa bɛɛwo lee me doo. Na ɔ doona aboo ηan ne ηalakee nɛ, te ɔ kaa senjawo me siaman.³¹ Te ɔ yako man nyi, ‘Kɔnelio, Wurubuare te nyii n kefane te ɔ ne tooɛ n woɛ ken n dana fa ayematena nɛ, mena doo³² kpila gyu Gyopa donoo man ke baake Simon Pita, ɔ kyaa Simon ηon ɔ ne yɛɛ wonembia tona wose man tom te ɔ dekpanalan kyaa epo nooman nɛ gyan.’³³ Mena doo te me kpila balan n gyan debokenan man. N yɛɛ ke nideli ηgba n be kɔŋ nɛ. Nenɛɛ de popou te kaa gyanɛe kebo Wurubuare siaman dɛɛ daa nen, na dee nyii noowoya ηan de Gbengyoo Wurubuare kpa nya yako daa nɛ.”

Pita kekolosi

³⁴ Botoo te Pita gyinaa ɔ noowoya nyi, “Nenɛɛ doo ma te naa ampan nyi balan pou yɛɛ kyɛkyɛ Wurubuare siaman, te ɔ bɛɛ kɛɛ ηolo siaman ya.³⁵ Mona walan kamase ηon ɔ ne yee e te ɔ ne yɛɛ aboo ηan doo na ηe gbɛɛ na, ɔ ne lɛɛ e do. ɔ be famenɛ na otenate dalee ya.³⁶ ɛmɛɛ gbagba gyen noowoya kpaakpaa ηan Wurubuare ba mo fa Iseraetena nɛ. ɔ yako wo nyi baa sila Kristo ηon ɔ yɛɛ walan kamase

Gbenjyoo e ne, na ban na non Wurubuarɛ nsana ke de na baa nyin wosefɛeren. ³⁷ Ɛ gyen nombii dinaa ken be kon Iserae tɛele doo, ken be fiasɛ lee Galelia tɛele man deban ken Gyon be kolosi lee Wurubuarɛ lonkeso ken wose man nombia nan wole ne. ³⁸ Ɛ gyen mena ken Wurubuarɛ ba mo o felin na o don ken do Yesu Nasarete baale non man, mena doo Yesu tɛɛwo yɛɛ deeli te o kyoo ban pou obonsam be di be doo ne kawese. O yɛɛ kenja pou nawolo nyi Wurubuarɛ kpue na e. ³⁹ Te dee di adansɛ lee kpene kamase ken o be yɛɛ Gyudatena tɛele man na Gyerusalem donoo man ne. Be gyoo e sakaa opanjan doo ko. ⁴⁰ Mona weeya atoorote ken man ne, Wurubuarɛ gyuuusu e lee yen man, te o yela o lese o wose wola balan. ⁴¹ Na balan pou naa na e ya, mona daa ban Wurubuarɛ be wulaa lese nyi deɛ yɛɛ wa adansɛtena ne, daa daagen naa na e. Wurubuarɛ ke gyuuusu e lee yen man mo ne, daa na e diiwo te de nyoowo. ⁴² Te o yako daa nyi dee kolosi o nombia fa balan na dee di adansɛ lee o wose man nyi, non yena walan non Wurubuarɛ ba lese nyi, waa di balan ban booo yekee na ban be kyaa na be sia ne pou nombia. ⁴³ Wurubuarɛ akpenkpenjyooora ban pou kolosiwo lee o wose man nyi, walan kamase non waa lee

e di na, Wurubuarɛ waa mo o nombiakumɛɛ kyɛɛ e lee Yesu yele man."

Wurubuarɛ ta mo o felin do balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawo ya ne man

⁴⁴ Pita kegyakaa o ne kolosi ne, te Wurubuarɛ felin non kaa gyoo ban pou bee tei e ne man. ⁴⁵ Te Gyudatena ban booo lee Yesu di te booo sila Pita kon ne, wose gbirisi wo ngba Wurubuarɛ ba mo o felin non do balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawo ya mo man ne. ⁴⁶ Nawolo nyi be nyiiwo bee kolosi deise kpookpoo, na beɛ lese Wurubuarɛ yele. Kenɛte Pita yako wo nyiaa, ⁴⁷ "Wurubuarɛ ta mo o felin non do balan kewo mo man, ngba mena ken ken o ba mo do de man ne. Nolo waa tale to wo gbɛɛ nyi be na so wo Wurubuarɛ lon yee?" ⁴⁸ Mena doo o yela be soo wo Wurubuarɛ lon lee Yesu Kristo yele man. Te ba sola e nyi, waa kyaa be gyan weeya ala.

11

Pita ketira o nombia noo

¹ Yesu kpilala na Kristotena ban be kyaa Gyudia tɛele ken doo nyiiwo nyi, balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawo ya ne mo te lee Wurubuarɛ nombia nan do. ² Pita ke gyuu ka gyoo Gyerusalem donoo man ne, Gyudatena ban ba senɛɛ nyi Yesu silala pou baa kara be baala wose ne te sɛɛ e ya.

³ Be bɔɔse e nyi, “Weera te n gyuuwɔ balan ban ba te kara be baala wose ya ne gyan, te n ke diiwɔ bom na wɔ?” ⁴ Botɔɔ te Pita lese kpene ken be kɔn ne man dokolon dokolon fa wɔ nyiaa, ⁵ “Na me kyaa Gyopa donɔɔ man mee fane. Kenje me naa kolo ngba kanyan dinaa daale ne na me sia ngba doseɛ man ne, ken be dana ke nɔɔbia anaara nan man te be tisinaa ke lee adido kaa see me siaman. ⁶ Me keɛ ke man nideli na te me naa wonembia kpoockpooc, ban be dana nawɔɔ anaara na ban bee tuu be tɔɔse dɔɔ na ban bee furufu na wonembia kumee pou. ⁷ Te me nyii nɔɔwoya njaale nyi, ‘Pita, koro na n ka ko di.’ ⁸ Te me yakowɔ nyiaa, ‘Me Gbenjgyoo koa, dee gyulem, kolo kum yaa kpene ken deɛ kole ne te tinaa ta me nɔɔ see ya.’ ⁹ Te nɔɔwoya nan besewo yako man lee adido bolate nyiaa, ‘Kpene ken Wurubuare be lee do nyi ke dei ne, na baake ke nyi kolo anakolan ya.’ ¹⁰ Ke yeewɔ mena betabotooro te be wɔnɔa woni ken pou lan adido bela.

¹¹ Deban kenan na baala batooro ban Konelio be kpili lee Kaesaria kɔn me gyan ne, te kaa sem dekanalan ken man me kyaa ne. ¹² Te Wurubuare felin yako man nyi, me na lee ma wose anmaaren ya, maa sila wɔ gyuu. Me tebia looro kewɔ sila man lee Gyopa gyuu Kaesaria te de popou

gyuuwɔ ka gyoo Konelio deɛ. ¹³ Botɔɔ te ɔ yako daa mena ken Wurubuare kpilale be kaa beɛ lee ɔ dɔɔ ɔ dekanalan man, te ɔ yako e nyi kpila gyuu Gyopa ke baake balee non beɛ baake e nyi Simɔn Pita ne. ¹⁴ Waa kɔn kaa yako non nombia kpaakpaa nan gyae ke yela emee na n dekanalanmantena pou ke nyin nyeekelee. ¹⁵ Me ke gyina me nɔɔ mee kolosi pe, te Wurubuare felin non kɔnawɔ kaa gyoo be man, ngba mena ken ba gyoo de man kewalan ken ne. ¹⁶ Botɔɔ te me tɔɔse de Gbenjgyoo Yesu nɔɔwoya nan ɔ be yako nyi, ‘Lon te Gyɔn moowɔ sɔ balan Wurubuare lon, mona Wurubuare waa mo ɔ felin non bo sɔ non Wurubuare lon.’ ¹⁷ Mena ken Wurubuare ba mo ɔ felin do de man deban ken man dɔɔ lee de Gbenjgyoo Yesu Kristo di ne, mena ke yaa ɔ moowɔ do ban mo man. Kenan na, man yena amote non maa tale to Wurubuare gbɛɛ.” ¹⁸ Be ke nyii nombia ken ne be tinaa nombia nan kewonje yela te ba lese Wurubuare yeke nyi, “Neneɛ dɔɔ, Wurubuare te fa balan ban ba te yeɛ Gyudatenawɔ ya ne mo gbɛɛ nyi, baa kyeekee lee be gbɛɛnen kumee man na baa nyin nyeedon.”

Kristotena dikpii ken kyaa Antioke ne

¹⁹ Be ka ko Sitifin wole ne, ban bɔɔ lee Kristo di ne yaaseewo lee mena ken beɛ naase wo diyem doo. Baale gyuuwo nan Tunisia na Saiporose teelee man, na Antioke donoo man beɛ yako Yesu nombia nan fa Gyudatena baagen. ²⁰ Mona ban bɔɔ lee Kristo di ne man baale ban bɔɔ lee Saiporose na Kirene ne, gyuu Antioke ke yako de Gbenjyoo Yesu wose man nombia kpaakpaa nan fa balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne. ²¹ De Gbenjyoo Wurubuare senawo be wole te balan burum lee nombia nan di te be kyeekeewo lee be gbeneen kumee man, te be kɔnawo de Gbenjyoo Yesu gyan.

²² Deban ken Kristotena ban be kyaa Gyerusalem be nyii nombia kenja ne, be kpila Banabase gyu Antioke. ²³ O ke gyu ka gyoo botoo te o kena mena ken Wurubuare ba mo o beree boele wo ne, yee e gyon te o doo be popou kakyen nyi baa mo be konoo pou sila de Gbenjyoo Yesu. ²⁴ Banabase yee walan kpaakpaate non o be lee Kristo nombia nan di, te Wurubuare felin doo o man nideli. De Gbenjyoo Wurubuare moo balan burum kaa kpu na Kristotena dikpii ken.

²⁵ Te Banabase gyuu Tasuse o kaa keo sool. ²⁶ O kena e ne o moo e kon Antioke. Kulutoo dibilin pou na Banabase na sool ne kyaa gyanee Yesu kaseela

dikpii dinaa ken na beɛ wola wo. Antioke botoo te be tanjbeewo baake Yesu silala ban nyi Kristotena.

²⁷ Weeya nenan man te Wurubuare akpenkpenjyoo baale lee Gyerusalem gyu Antioke. ²⁸ Ken te be man nono non beɛ baake e Agabuse ne korowo sen te Wurubuare felin tee wo o doo yako nombia see nyiaa, tanam dinaa daale gyae kekɔn teelee ken pou doo. (Tanam dinaa kei kɔnawo mena ampan deban ken gyoo dinaa Klaudiuse ne di gyoori ne.) ²⁹ Mena doo kaseela ban yee ba agyuen nyi be man walan kamase waa fa kolo o ke talebii man, na baa mo yelee be tebia Kristotena ban be kyaa Gyudia teelee man ne. ³⁰ Te ampan be yee wo mena. Ba moo aboo nan bɔɔ faa ne do Banabase na sool nyinmaa man, te ba moowo gyina kegyiise ban be kyaa botoo ne.

12

Ba kekyan Pita to deni

¹ Deban kenan man te gyoo Herode fiasse o ne naase Kristotena ban baale diyem. ² O yela ba moo sila ko Gyon o kegyia Gyemisi. ³ O kena nyi kpene ken o be yee ne dana Gyudatena ban gyon ne, te o yela be kyanja Pita mo. Na ke yee Gyudatena wee dinaa ken bee di bodobodo ken tee ken ne yeli bodobodo na koro ne be doo ke man ya ne. ⁴ O ke kyan

Pita do deni man wole ne, o moo e do yoonootena akpen anaara nyinmaa man nyi baa gyee e. Yoonootena ba-naara doo la dekpen kamase man. Herode yee ke nyi akpaa be di ba nyeekeleewe dinaa ken tan ne, na waa di o nombia balan nsana. ⁵ Mena doo o yela Pita doowo deni man botoo, mona Kristotena dikpii ken ne fane nideli fa Wurubuare o doo.

Wurubuare kpilale kalese Pita lee deni man

⁶ Nelim ken pe tee kena, na gyoo Herode ka lese Pita lee deni man na baa di o nombia ne, na o doo yoonootena bala nsana ken booo do e agbaraagbaraase ala. Deban kenan na yoonootena ban bee gyee denanoo ken mo senee be dasenae man. ⁷ Karatete dokolon na te de Gbengyoo Wurubuare kpilale nolo bexwo lee botoo te deni ken man nmanewo. Te o kyanja Pita o degbanban doo wosi e te o gyusu e yako e nyi, "Koro bilen." Debokenan man te agbaraagbaraase nan leewo o nyinmaase man yala. ⁸ Botoo te Wurubuare kpilale non yako e nyiaa, "Mo nya aboo do na n ka do nyan nkyokotase." Te Pita mo yexwo mena te kpilale non yako e bela nyi, mo n kegba wurikyim ken do na n ke sila man. ⁹ Te Pita sila e lee deboo man. Mona o ta ghem nyi kpene ken Wurubuare kpilale non ne yee ne yee ampan ya.

Nawolo nyi non gyan na, yee e bo ngba dose ne.

¹⁰ Be txxwo gbaa balan gyannga nyiban ban bee gyee botoo ne, na ban be gyakaa be doo ne, kaboena be ke lii nyeele denanoo ken na mo lee donoo ken man ne gyan. Be kelii botoo na, te nyeele denanoo ken torowo fa wo ka wose doo, te ba leewo lan. Ba ke ta bee gyuu na, te kpilale non njaalaawo yela Pita karatete dokolon. ¹¹ Botoo te Pita sia nmanee e te o yakowo nyiaa, "Nenee, me ta ghem nyi de Gbengyoo Wurubuare kpila na o kpilale nyi o kaa lese man lee gyoo Herode nyinmaa man, na nan pou nafo Gyudatena be bake see nyi baa yee man ne."

¹² Pita kena mena nombia kenja ne, te o gyuu Gyon Maake o naa Mxere dee. Deban kenan na balan burum te yilaa botoo bee fane. ¹³ Pita ke gyo be disim ken te alebu nolo non bee baake e nyi Roda ne, gyuuwo ke kee nyi amote ne gyoo laa. ¹⁴ O ke gyu kenyii waya nan te o ba ghem nyi Pita waya nenan ne, yee e gyon nideli te o woleewo nyi waa toro e denanoo ken. Mena doo o yeuwo keyako wo nyiaa, "Pita te kon o senee denanoo man!" ¹⁵ Te be boose e nyiaa, "Yaa n na gyoo diten bo?" Mona o yase o sia yako wo nyi yee ampan. Kente be yakowo nyi gyae ke yee o woo bo. ¹⁶ Na Pita gyakaa bo o ne gyo denanoo ken.

NEŊE be ka toro denanɔo ken na Pita senɛe laa, mena doo ba wose gbirisi wo. ¹⁷ Te Pita gyina o nyinmaa adido mo yako wo nyi baa wu be noo. Te o yako wo mena ken de Gbenɔyoo Wurubuare ba lese e lee deni ken man. Te o yako wo nyi, “E yako Gyemisi na Kristotena akan ban mena nombia kenja.” Te o korowo lan yenan wole.

¹⁸ Tee kena ken ne, te anmaarenɔ dinaa daale gyoowo yoonootena ban nsana. Be boose donja nyi, “Alen yaa Pita moowo baa?” ¹⁹ Gyoo Herode yela be keo Pita nideli, mona ba te naa e ya. Mena doo o baake yoonootena ban boo gyee e ne, nyii be nooman nombia, te o yela ba koo wo pou. Kenan wole ne, gyoo Herode leewo Gyudia teele man gyu kekyaa Kaesaria donoo man yomii.

Gyoo Herode yen

²⁰ Gyoo Herode gyenja ban Taetena na Sidontena doo. Mena doo balan benan yee noo te be gyuuwo kena e. Be tanɔbɛewo mo nombia nenan do Bilasituse nooman nyi waa doo e teree fa wo, nawolo nyi donooose ala nenan pou ne nyin be weenee bo lee gyoo nonan teele man. Bilasituse yena gyoo non dekanalan ken pou kegyia. ²¹ Wee ken boo see kelii ne, te gyoo Herode moo o gyoooro aboo do, te o gyuuwo ka gyen gyakaa o gyoooro gbeli ken

doo te o kolosiwo fa balan ban pou. ²² Te balan ban pou fae yeesa yako nyi, “Kei doo te yee deniwalan ne kolosi la ya, yee bane nolo e.” ²³ Debokenan man te de Gbenɔyoo Wurubuare kpi-lale konawo kaa gyo e do kawee, nawolo nyi o ta lese Wurubuare yele ya. Te gyoo non wose pou gyoo feelee te o yenawo.

²⁴ Kenja pou man na, Wurubuare nombia nan see nee yaasee na balan burum mo ne lee na di. ²⁵ Deban ken Banabase na Sool be tan ba tom ken ne, ba besewo lee Gyerusalem gyu Antioke. Be kee gyu ken ne, te ba moo Gyon Maake sila ba wose.

13

Be kekpila Banabase na Sool

¹ Kristotena dikpii ken ke kyaa Antioke donoo man ne, na be dana Wurubuare akpenkpenɔyooora na wolala be man. Ban yena Banabase na Simeon non bee baake e nyi walan bibiini ne na Lusiuse non o ba lee Kirene ne, na Sool na Manayen non boo keele non na gyoo Herode Antipase bom ne. Gyoo Herode Antipase yena walan non o senɛe gyoo dinaa nawoo man Galelia teele man. ² Wee daale be kee som Wurubuare ne, be bake be noo bee fane te Wurubuare felin yako wo nyiaa, “E lese Banabase na Sool fa man, na baa yee tom ken doo moo baake wo ne.” ³ Mena doo

ba kebake be nɔɔ fane tan ne, ba moo be nyinmaase gyakaa be dɔɔ fane fa wɔ te be lɔɔ wɔ gbɛɛ.

⁴ Wurubuare felin ke kpila Banabase na Sɔɔl ne, be gyuu Selusia. Botɔɔ te ba moo degbele dinaa mo lon dɔɔ gyu Saiporɔse tɛele ken lon be kilisi ke ne man. ⁵ Be kelii Salamise ne be yako Wurubuare nombia njan Gyudatena ɔsom denɛ man. Na Gyɔn Maake mɔ kpuɛ na wɔ ɔ ne kyɔ wɔ.

⁶ Be kila tɛele kenan dɔɔ pou gbaa ke gyu ke lii Pafose donɔɔ man. Botɔɔ te ba ke naa nmeesente nolo non bɛɛ baake e nyi Baa Yesu ne. ɔ yɛɛ Gyuda baale e te ɔ moo ɔ wose yɛɛ nɔɔba Wurubuare dekpenkpenngyɔɔre ne. ⁷ Na ɔ yɛɛ gyoo non ɔ senɛɛ gyoo dinaa nawɔɔ man tɛele kenan man ne ɔ dɔɔ e. Bɛɛ baake e nyi Segiuse Pɔluse. Na ɔ yɛɛ walan non ɔ gyen nombia nideli. ɔ baake Banabase na Sɔɔl ɔ gyan, nawolo nyi na ɔ ne gyae waa nyii Wurubuare nombia njan. ⁸ Mɔna nmeesente non ɔ yele Giriki dei man yena nyi Elimase ne, korowɔ sen tia Banabase na Sɔɔl. ɔ gyaewɔ nyi waa lese gyoo non agyuen lee Wurubuare nombia njan man, na ɔ be nyin lɛɛ na di ya. ⁹ Kenɛte Sɔɔl non bɛɛ baake e nyi Pɔɔl te Wurubuare felin doo ɔ man nideli ne, kɛɛ nmeesente non diin te ɔ yako e nyiaa, ¹⁰ "Nyan ɔbɔnsam bu! N ne kɔla kpene kamase ken dei, nyan

yena dekara na adao kumɛɛ pou nyee. Woromɔ te n ke tina de Gbenjyoo Wurubuare nombia njan doo na ne gbɛɛ ne ketulii yela? ¹¹ De Gbenjyoo Wurubuare waa lese ɔ don wola nen. N sia gyae keyɛɛɛ, te n be gyae n kena weese ya, kelii deban daale." Debokenan man te ɔ sia yeɛɛwɔ, na ɔ don ɔ ne lalaa ɔ ne gyae walan non waa kyan e ɔ nyinmaa man wola e gbɛɛ. ¹² Gyoo kemaasa non kena kpene ken be kon balee kei dɔɔ ne ɔ lɛɛ Yesu di, nawolo nyi ɔ nombia njan bɔɔ wolo ne yela ɔ wose gbirisi e.

Pɔɔl na Banabase gyuu Antioke, donɔɔ ken ke kyaa Pisidia tɛele man ne

¹³ Pɔɔl na ɔ tebia moowo lon dɔɔ lee Pafose kelii Pɛga ken kyaa Pamfilia tɛele man ne. Botɔɔ te Gyɔn Maake tinaa wɔ yela te ɔ besewɔ lan Gyerusalem. ¹⁴ Be ka lee Pɛga ne, be gyuuwɔ kelii Antioke ken kyaa Pisidia tɛele man ne, te Gyudatena kefeefowee ken kelii ne, be gyuu Gyudatena ɔsom deni man kekyaa. ¹⁵ Gyudatena ban kekala lee Mosesi mmaraa tone na akpenkpenngyɔɔra tɔna njan man tan ne, bɔ ɔsom deni man kegyiise ban yako Pɔɔl na ɔ tebia nyiaa, "De tebia, akpaa ɛ dana kolo ɛ ka mo do balan ban kakyen na, ɛ kolosi fa wɔ."

¹⁶ Botɔɔ te Pɔɔl korowɔ sen te ɔ gyinaa ɔ nyinmaa adido nyi baa yela kekolosi.

Te ɔ fiasεε ɔ ne kolosi nyiaa, "Iseraetena na εμεε ban ε te yeε Iseraetenawɔ ya, te ε ne yee Wurubuare ne ε tei man! ¹⁷ Iseraetena Wurubuare lese na de naanaɔ, te ɔ yela be nyiɲa ba wose deban ken be kyaa Igyipite tεele man ne. Wurubuare moo ɔ don dinaa ken lese wɔ lee tεele kenan man. ¹⁸ Te ɔ nyiɲa konɔɔ fa wɔ kulutooneɲ sɔɲola (40) depampaa dinaa ken man. ¹⁹ Wurubuare yela ɔ balan dii debiise nyetooro ɔɔ Kanaan tεele man, te ɔ leo be tεelese fa wɔ kekpaakekpa. ²⁰ Lee deban ken Wurubuare ba lese ɔ balan lee Igyipite, kaa lii mena deban kei ne yeε kulutooneɲ sɔɲonon akpen anaara na sɔɲola na kufu (450). Kei wole ne, Wurubuare faa wɔ nombiadiira kelii ɔ dekenkenɲgyɔɔre Samuele ɔɔ.

²¹ Kenje balan ban yako Wurubuare nyi waa see gyoo fa wɔ. Te ɔ moo Kisi non ɔ ba lee Bengyamen dekanalan man ne bu Sool fa wɔ, te Sool dii gyoori kulutooneɲ sɔɲola (40)." ²² Wurubuare ka lese Sool lee gyoori man ne, ɔ moo Defidi see gyoo. Wurubuare dii adanseε lee ɔ wose man nyiaa, "Me te nyiɲ Gyese bu Defidi non mee gyae e lee me konɔɔ man. Non ne gyae la waa yeε kpene kamase ken mee gyae. ²³ Defidi kei duulun man te Wurubuare lese nyeeleεre Yesu, te ɔ konawɔ Iseraetena gyan

ngba mena ken ɔ be yako see ne. ²⁴ Peεe Yesu ke kon na, Gyon tan kekolosi fa Iseraetena pou nyi, baa kyεεkee lee be gbεenen kumεε man, na baa kon Wurubuare gyan na baa sɔ wɔ Wurubuare lon. ²⁵ Gyon keε gyae waa tan ɔ tom ne ɔ boose balan ban nyiaa, 'Emεε gyen nyi man yena amote? Na man yena walan non ε ne daa ne ya. ε keε, non ε ne daa ne don me wole ɔ ne kon. Te man Gyon be kaboena nyi maa bun booli ɔ nkyokota ηmeesen gba ya.'

²⁶ Me tebia Aberaham duulun man bia, na εμεε ban ε te yeε Iseraetenawɔ ya te ε ne yee Wurubuare ne, daa te Wurubuare yela ba moo nyeedon nombia kenja kona. ²⁷ Nawolo nyi Gyerusalemtena, na be siamantena ban ta gyan nyi non yena nyeeleεre non ya. Be te nyii noowoya ηan akpenkenɲgyɔɔra ban be ηmarase see, te beε kale ba keεεfowee kamase man ne ya. Mona be ke bu e fɔɔ ken ne, yela akpenkenɲgyɔɔra noowoya ηan boɔ ηmarase see lee ɔ wose man ne konawɔ mena. ²⁸ Ken koran be te nyiɲ nombiikum baa sen ke ɔɔ bu e fɔɔ na ba ko e ya ne, ba sola Gyoo Pilato nyi waa lese e fa wɔ na baa ko. ²⁹ Ba ke yeε ηan pou boɔ ηmarase lee ɔ wose man tan ne, ba lese e lee ɔpanɲan ken ɔɔ ke wuu boe boɔ daale man. ³⁰ Mona Wurubuare gyuusuu e lee yen man. ³¹ Te

o lese o wose wola balan
 ban non na wo ne kyaa ta
 lee Galelia gyu Gyerusalem
 donoo man ne weeya bu-
 rum man. Balan ban o ba
 lese o wose wola wo ne, ne
 diina o wose man adanse
 fa de balan Iseraetena gyen
 ne. ³²⁻³³ Wurubuarɛ nom-
 bia kpaakpaa nenan yaa dɛɛ
 yako non ne. Wurubuarɛ
 nombia kpaakpaa nan o be
 yako see fa de naanao nyi
 waa yɛɛ ne, nenɛɛ o te yɛɛ na
 fa daa ban de yɛɛ be duulun
 man balanwo ne, nawolo nyi
 o te gyusu Yesu lee yen
 man. Be nmarasewo Defidi
 noonenj alate man nyi,
 Wurubuarɛ kpa 'Nyan yena
 me bu,

gyen me yɛɛ n kya e.'

³⁴ Wurubuarɛ besewo yako o
 tone ken yenan daale mena
 ken waa gyusu Yesu lee yen
 man na o be doo yeboo man
 dala ya ne nyi,

'Maa mo me nyinmaa
 yakaa e doo ampan
 ampan,

ngba mena ken moo
 yako see fa Defidi ne.'

³⁵ Defidi noonenj tone ken
 man yenan daale na, o be-
 sewo yako nyi,

'N be gyae n ke yela n to-
 baale non ayimeɛ be
 doo

o wose man ya ne ke
 dala ya.'

³⁶ Defidi ke kyaa na o sia, te o
 ka som Wurubuarɛ tan ngba
 mena ken Wurubuarɛ ne
 gyae ne, o moo o kpa teeli
 te ba moo e ke wuu o naanao
 gyan te o dalawo. ³⁷ Mona
 walan non Wurubuarɛ be

gyusu e lee yen man ne,
 non te dale ya.

³⁸ Mena doo me tebia, mee
 gyae e ka gyen nideli nyi
 Yesu adaworoma doo te dɛɛ
 yako non mena ken walan
 waa yɛɛ, na Wurubuarɛ ka
 mo o dukum kyee e. ³⁹ Lee
 Yesu doo walan kamase non
 o lee Wurubuarɛ nombia
 nan di na waa di denjele,
 nawolo nyi nafa nolo be
 kyaa ken waa tale di Mosesi
 mmaraase nan doo, na
 waa di denjele Wurubuarɛ
 siaman ya. ⁴⁰ Lee mena
 doo e keɛ e wose man
 nideli, na nombia nan Wu-
 rubuarɛ akpenkpenjyooora
 be nmarase see ne, be kon
 e doo ya. Be nmarasewo
 nyiaa,

⁴¹ 'E keɛ, e mee ban e ne kulu
 Wurubuarɛ ne,
 yakolonj gyae ka gyoo
 non, na e ka yen futaa
 e wose.

Nawolo nyi maa yɛɛ tom
 daale e weeya kenja
 man,

ken nyi e be gyae e ke
 laedi ya.

Akpaa nolo de yako non ko-
 ran na,
 e be gyae e ke laedi ya.'

"

⁴² Mena doo deban ken Pool
 na Banabase ba lee bo osom
 deni ken man bee gyu ken
 ne, balan ban waase wo nyi
 baa bese kon ba kefeefowee
 anekonan, na be kaa yako
 wo mena nombia kenja bela
 kpu. ⁴³ Balan ban ke yaasee
 tan ken ne, Gyudatena bu-
 rum na balan ban ba te
 yɛɛ Gyudatenawo ya te bee

yee Wurubuare te bɔɔ mo ba wose do Gyudatena ɔsom kenj man ne, sila Pɔɔl na Banabase. Te Pɔɔl na Banabase kolosiwɔ do wɔ kakyej nyi, wee kamase na baa tɔɔse Wurubuare beree kenj ɔ ba mo boele wɔ ne nideli na baa kyaa fa e.

44 Gyudatena kefeefowee ka bese lii ne, donɔɔ kenj pou kaa yilaawɔ nyi baa nyii de Gbenjyoo Wurubuare nombia. 45 Gyudatena kena balan ban yaanɔɔle ne be sia yee wɔ be dɔɔ, mena dɔɔ be lee Pɔɔl nombia njan ɔ ne yako ne anmaarenj te ba tee e. 46 Te Pɔɔl na Banabase gyɔɔ be konɔɔ yako wɔ nyi, "Nafɔ kaboena nyi deej tanjgbee kolosi Wurubuare nombia njan bo fa njon pe, mona kenj e be bee njan te e be kee e wose nyi e be kaboena nyi e ke nyinj nyeedonj kekpaan kenj dɔɔ ya ne, deej lee e gyanj dee gyu ban ba te yee Gyudatenawɔ ya ne gyanj. 47 Nawolo nyi kenj de Gbenjyoo Wurubuare be yako daa yena nyi,

'Me ta mo nenj yee kenjmanjee
fa balan ban ba te yee Gyudatenawɔ ya ne,
na n ka wola wɔ gbese kenj teelee kei dɔɔ balan baa mo na baa nyinj nyeekelee ne.'

48 Mɔna balan ban ba te yee Gyudatenawɔ ya ke nyii nombia kenja ne, yee wɔ gyonj nideli te ba lese Wurubuare yele lee ɔ nyeedonj

nombia njan dɔɔ. Te banj Wurubuare ba lese wɔ nyi baa nyinj nyeedonj kekpaan kenj ne, lee de Gbenjyoo Yesu di." 49 Te de Gbenjyoo Yesu nombia njan yaaseewɔ teelee kenj dɔɔ pou. 50 Mɔna Gyudatena banj feefuwɔ do kegyiise ban na ala banj bee yee Wurubuare te ba wose dana obuɔ donɔɔ kenan man ne, te be naase Pɔɔl na Banabase diyem, te be gegi wɔ lee teelee kenj man. 51 Mena dɔɔ Kristo kpilala banj kpiisi be nawɔɔ tee anjasa see wɔ na kawola nyi ba te bee wɔ, te ba lese be nae botɔɔ te be lanja Ikonium. 52 Mɔna Yesu silala banj be kyaa botɔɔ ne dɔɔ, yee wɔ gyonj nideli na Wurubuare felinj njon mɔ doo be man nideli.

14

Pɔɔl na Banabase kolosi Wurubuare nombia Ikonium donɔɔ man

1 Pɔɔl na Banabase ka gyoo Ikonium donɔɔ kenj man ne, be gyuu Gyudatena ɔsom deni kenj man njgba mena kenj bee tanj yee ne. Be kolosi Wurubuare nombia njan nideli, te Gyudatena na banj ba te yee Gyudatenawɔ ya ne burum lee Yesu di. 2 Mɔna Gyudatena banj bɔɔ bee nyi bɔɔ lee Yesu di ya ne, feefuwɔ do banj ba te yee Gyudatenawɔ ya ne te ba korowɔ senj tia Pɔɔl na Banabase. 3 Pɔɔl na Banabase kyaawɔ botɔɔ weeya akalansese njale, te be gyɔɔ be konɔɔ kolosi de Gbenjyoo Yesu nombia njan.

Ɔnon mɔ senawɔ be wole te
 ɔ moo ɔ beree boele wɔ,
 te be yee nombia dinaana
 na gyakolon nombia botɔɔ
 wola nyi ɔ nombia ŋan bee
 kolosi ne doo na ŋe gbɛɛ.
⁴ Mena dɔɔ donɔɔ ken man
 balan kpasewɔ akpen ala.
 Dekpen daale senawɔ Gyudatena
 ban wole, te daale mɔ
 senawɔ Kristo kpilala ban
 wole. ⁵ Ken te Gyudatena
 na ban ba te yee Gyudate-
 nawɔ ya ne, man baale na be
 siamantena yee nɔɔdokolon
 nyi, baa naase Pɔɔl na Ban-
 abase diyem na baa funji wɔ
 boya. ⁶⁻⁷ Pɔɔl na Banabase
 ke nyii mena nombia kenja
 ne, be yeuwɔ lee donɔɔ ken-
 nan man gyu Litra na Debi
 donɔɔse ŋan kyaa Likonia
 teele man ne, na donɔɔse
 ŋan benaa na botɔɔ ne pou
 kekolosi Wurubuare nombia
 kpaakpaa ŋan.

Ɔtakase ŋolo kawee kekyɔ

⁸ Be ke gyu kelii Lis-
 tra donɔɔ ken man ne, na
 ɔtakase ŋolo kyaa botɔɔ ken
 nyi leenan bɔɔ lola e na, ɔ
 te tale ta koro ta ya. ⁹ Ɔ
 ke kyaa botɔɔ ɔ ne tei Pɔɔl
 kekolosi ne, Pɔɔl kee e yididi
 te ɔ naawɔ nyi ɔ keleedi
 gyae ke tale yela waa nyin
 kawee kekyɔ, ¹⁰ ken te Pɔɔl
 yako e kenken nyi “Koro
 sen n nawɔɔ dɔɔ.” Botɔɔ
 te ɔtakase ŋon tonawɔ sen
 ɔ nawɔɔ dɔɔ te ɔ fiasɛɛ ɔ
 ne tee. ¹¹ Balan ban kena
 kpene ken Pɔɔl be yee ne, be
 fae yeesa be dɛɛ Likonia dei

man nyi, “Bɛeneŋ besena na
 ba wose yee denibalan kaa
 sen de gyan yaa?” ¹² Mena
 dɔɔ ba moo be bɛeneŋ yela
 do Banabase na Pɔɔl. Ba
 doo Banabase nyi Sewuse, te
 ba doo Pɔɔl mɔ nyi Hemise
 nawolo nyi ŋon yena be
 kolosire. ¹³ Na be bane
 ŋon bɛɛ baake e nyi Sewuse
 ne deni senɛɛ donɔɔ ken
 nɔɔman. Te bane Sewuse
 sae ŋon moo nunkyuese
 na kyenkyenkɔɔse kaa sen
 donɔɔ ken nɔɔman, nawolo
 nyi ŋon na balan dikpii ken
 ne gyae baa fa Pɔɔl na Ban-
 abase kedi ŋgba bɛeneŋ ne.

¹⁴ Mɔna Banabase na
 Pɔɔl ke nyii nombia kenja
 ne, be kyanja ba kegbase
 tirii na kawola nyi nombia
 ŋan te takaa wɔ, te ba
 moo yeesa yeu karatete
 dokolon kagyoo balan dikpii
 burum ban nsana nyi, ¹⁵ “De
 tebia, won nombia yaa kenja,
 weera e ne yee mena? Daa
 mɔ yee denibalanwɔ ŋgba
 emɛɛ ne. De kɔŋae de
 kaa yako Kristo nombia
 kpaakpaa ŋan fa ŋon, na e
 ke tina e nombia kenja ŋan
 be tan tɔnɔɔ ya ne keyee
 yela, na e ke kɔŋ Wurubuare
 ŋon ɔ bɛɛ yem ya ne gyan.
 Ɔnon yena adido na ateta na
 epo, na kpene kamase ken
 doo ŋe man ne. ¹⁶ Gyanɔba
 ken na, ɔ yela balan yee
 kpene ken ban gbagba ne
 gyae. ¹⁷ Mɔna ɔ na lese
 ɔ wose wola nyi ɔ kyaa
 ampan, lee deeli ken ɔ ne
 yee ne dɔɔ, te ɔ ne fa ŋon
 ɔga na e wɔɔse man weeneɛ

deban kpaakpaate man. Ɔ ne fa ɲon weeneɛ te ɔ ne yeli ε sia na gye.”¹⁸ Kristo kpilala ban ke yako kenja koran na, yɛɛ wɔ don ɲete be talewɔ tɔ balan ban gbɛɛ nyi be na fa wɔ kedi ya.

¹⁹ Gyudatena baale lee Antioke ken kyaa Pisidia tɛele man nɛ, na Ikonium kɔn botɔɔ kaa wɔlɛɛ balan ban agyuen te ba senawɔ be wole. Kenɛte be funji Pɔɔl boya, te be tuu e na tɛele lee donɔɔ ken man kelo donɔɔ nɔɔman. Na ban gyen nyi ɔ ta yem.²⁰ Mɔna Yesu silala ban kekɔn kaa yilaa ɔ gyan nɛ, ɔ korowɔ bese gyu donɔɔ ken man. Ke tɛɛ kena na te ɲon na Banabase lanja Debi donɔɔ man.

Pɔɔl na Banabase besewɔ gyu Antioke ken kyaa Siria tɛele man nɛ

²¹ Pɔɔl na Banabase kekolosi Kristo nombia kpaakpaa ɲan Debi donɔɔ man nɛ, balan burum kɔnawɔ kaa lɛɛ Yesu di te ba bese ɔ silala, Kenɛte ba besewɔ gyu Listra na Ikonium na Antioke ken kyaa Pisidia nɛ.²² Be kolosiwɔ fa Kristotena ban te ba doo wɔ kakyen nyi Kristo nombia ɲan bɔɔ lɛɛ di nɛ, baa kyan ɲa kenken. Ba besewɔ do wɔ kakyen nyi, “Kaboena nyi dɛɛ naa diyem nideli pɛna dɛɛ tale gyoo Wurubuare gyoori ken man.”²³ Kristotena dikpii kamase man na, Pɔɔl na Banabase na lese siamantena fa wɔ. Ba lese

wɔ tan na, bɛɛ bake be nɔɔ fane fa wɔ, na be ta mo be popou do de Gbengyoo Kristo ɲon bɔɔ lɛɛ e di nɛ nyinmaa man.

²⁴ Ba ke ta kila Pisidia tɛele dɔɔ tan nɛ, be gyuu Pamfilia tɛele man.²⁵ Be kolosi Kristo nombia ɲan Pɛga donɔɔ man. Be ka lee botɔɔ na, te be gyuuwɔ Atalia donɔɔ man.²⁶ Be ka lee botɔɔ mɔ nɛ, ba moowɔ lon dɔɔ bese kɔn Antioke. Antioke botɔɔ te Kristotena ban fanewɔ mo wɔ do Wurubuare nyinmaa man nyi, waa mo ɔ berɛɛ boele wɔ na baa gyu ke yɛɛ tom ken bɔɔ yɛɛ tan nɛ.²⁷ Ba ke kɔn kaa gyoo botɔɔ nɛ, be yilaa Kristotena dikpii ken pou te be yako wɔ tom ken pou Wurubuare be tɛɛ be dɔɔ yɛɛ, na mena ken ɔ ba toro gbɛɛ fa balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya, te ban mɔ be lɛɛ Kristo nombia ɲan di nɛ.²⁸ Lee kenan wole na, be kyaawɔ be tebia Kristotena ban gyan weeya burum.

15

Ba kegyanɛe Gyerusalem donɔɔ man

¹ Balan baale leewɔ Gyudia tɛele man kɔn Antioke donɔɔ man bɛɛ wola Kristotena ban nyi, “Nyi akpaa ε te kara ε baala wose ɲgba mena ken Wurubuare mmaraase ɲan ɔ be yela Mosesi be ɲmarase see nɛ nawolo ya na, Wurubuare be gyae waa tale lɛɛ ε nyee ya.”² Mena dɔɔ anmaaren dinna daale gyoo

balan̄ benan̄ na Pɔɔl na Banabase nsana. Ken̄te Kristotena ban̄ lese Pɔɔl na Banabase na Antioke Kristotena ban̄ baale te be kpila wɔ Gyerusalem na be kaa naa Kristo kpilala ban̄ na ɔsom kegyiise ban̄ lee nombii kei dɔɔ. ³ Kristotena ban̄ ke lɔ wɔ gbɛɛ tan̄ nɛ, ba moowɔ Fonisia na Samaria tɛɛlese man. Te be yako be tebia Kristotena ban̄ be kyaa botɔɔ nɛ, mena ken̄ balan̄ ban̄ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ ke lɛɛ Yesu nombia n̄an di. Kristotena ban̄ nyii nombia ken̄a na, yɛɛ wɔ gyon̄ nideli. ⁴ Be ke gyu ka gyoo Gyerusalem nɛ, Kristo kpilala ban̄ na ɔsom kegyiise na Kristotena dikpii ken̄ pou lɛɛ wɔ nideli, te ban̄ mɔ yako wɔ kpene kamase ken̄ Wurubuarɛ be tɛɛ be dɔɔ yɛɛ nɛ. ⁵ Te balan̄ ban̄ nafɔ be doo Farasiitena dikpii ken̄ man te nɛnɛɛ bɔɔ lɛɛ Yesu di nɛ, man baale korowɔ sen̄ te be yako wɔ nyi “Kaboena nyi baa yela ban̄ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ, ke kara be baala wose na baa di Wurubuarɛ mmaraase n̄an ɔ be yeli Mosesi be n̄marase see nɛ dɔɔ.”

⁶ Mena dɔɔ Kristo kpilala ban̄, na ɔsom kegyiise ban̄ gyan̄ewɔ na baa gyoo nombia n̄enan̄ man. ⁷ Ba ke kyɔɔle dɔn̄a gyu siaman nɛ, Pita korowɔ sen̄ te ɔ yako wɔ nyi, “Me tebia, ɛmɛɛ gbagba ɛ gyen̄ nyi leenan̄ kewalan̄ ken̄, te Wurubuarɛ lese man̄ nyi maa kolosi Kristo nombia kpaak-

paa n̄an fa balan̄ ban̄ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ, na baa nyin̄ nyii na baa lɛɛ Yesu di. ⁸ Wurubuarɛ n̄on ɔ gyen̄ walan̄ kamase konɔɔ man nombia nɛ, lesewɔ wola nyi ɔ te lɛɛ wɔ do lee ɔ felin̄ n̄on ɔ ba mo do be man, n̄gba mena ken̄ ɔ ba mo do daa mɔ man nɛ dɔɔ. ⁹ Wurubuarɛ te kɛɛ wɔ nyi be yɛɛ balan̄ kpoo lee de man ya, mɔna ɔ moo be nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ lee ken̄ bɔɔ lɛɛ Kristo di dɔɔ. ¹⁰ Nɛnɛɛ weera te ɛ ne gyae ɛ ke kɛɛse Wurubuarɛ kɛɛ, ken̄ ɛ ne gyae ɛ ka mo kasolo ken̄ daa na de naanaɔ te tale seele ya nɛ, seele ban̄ bɔɔ lɛɛ Yesu di nɛ? ¹¹ ɛ na yeli ke kɔn̄ mena ya! Dɛɛ lɛɛ di nyi de Gben̄gyoo Yesu berɛɛ ken̄ dɔɔ te Wurubuarɛ lɛɛ da nyee, n̄gba mena ken̄ ɔ be lɛɛ ban̄ mɔ nɛ.”

¹² Balan̄ ban̄ pou bɔɔ gyan̄ee nɛ, kyaawɔ yididi deban̄ ken̄ bee tei Banabase na Pɔɔl ne yako wɔ mena ken̄ Wurubuarɛ be tɛɛ be dɔɔ yɛɛ gyakolon̄ nombia na nombia dinaana balan̄ ban̄ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya man nɛ. ¹³ Ba kekolosi tan̄ nɛ, te Gyemisi mɔ gyinaa ɔ nɔɔ nyi, “ɛ tei me gyan̄, me tebia. ¹⁴ Debokeiman te Simɔn Pita yako daa mena ken̄ Wurubuarɛ be tan̄gbɛɛ yɛɛ wola daa nyi ɔ ne gyae balan̄ ban̄ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ, te ɔ lese be man baale mo yɛɛ ɔ wui. ¹⁵ Nombia ken̄a na Wurubuarɛ akpen̄kpen̄gyɔɔra nombia n̄an te yɛɛ dokolon̄.

Nawolo nyi be ηmarasewɔ see nyi Wurubuare kpa nyi,

16 'Kei wole na,
maa bese kɔŋ
na maa bese ma De-
fidi dekpanalan keŋ
be yelee ne,
na maa desina ka aboo
ŋan be wolee ne,
na ke ka seŋ nideli.

17 Denibalan akan ban
na balan ban pou ba te
yelee Gyudatenawɔ ya
te moo lese wo yelee me
wui ne,
baa keo man be
Gbengyoo Wu-
rubuare ŋon.

18 Nne yaa man ε Gbengyoo
Wurubuare ŋon,
moo wulaa lese keŋa
wola lee gyangba ne
ne yako! "

19 Gyemisi besewɔ gyina ɔ
noowoya ŋan doo nyi, "Ma
agyuen man na, ε na yeli
dee mo nombia ŋaale ηere
balan ban ba te yelee Gyudatenawɔ ya, te bee mo ba
wose fa Wurubuare ne ya.
20 Mona ε yela dee ηmarase
wo tone nyi, be na di bane
dee weenee ya, na baa lese
ba wose lee kafon nombia
man. Be na di wonembu
ŋon ba te kara ɔ nyee ya te
ɔ ba yem ne na wonembu
fatabo ya. 21 Nawolo nyi
be wula bee kala Wurubuare
mmaraase ŋan ɔ ba mo fa
Mosesi ne Gyudatena osom
deni man kefeeefowee ka-
mase, te bee kolosi ɔ nom-
bia ŋenan donoo kamase mo
man."

*Tone keŋ boo ηmarase
yelee Kristotena ban ba te yelee
Gyudatenawɔ ya ne*

22 Kenfe Kristo kpilala ban
na osom kegyiise ban na
Kristotena dikpii keŋ man-
tena akan pou yelee noo nyi
baa lese be man balan baale
na baa kpu na Poo na Ba-
nabase, na baa kpila wo
Antioke. Mena doo ba lese
Gyuda ŋon bee baake e nyi
Basabase ne, na Silase ban
ba wose man dana obuo be
man ne. 23 Noowoya ŋan doo
tone keŋ man yena nyi.

"Daa Kristo kpilala
na osom kegyiise na
ε tebia ban be kyaa
Gyerusalem donoo man
ne, ne ηmarasena tone kei
dee yelee emee Kristotena
ban ε te yelee Gyudatenawɔ
ya, te ε kyaa Antioke na
Siria na Silisia teelese man
ne. Dee do ŋon noo.

24 De te nyii nyi balan
baale ta lee de man kɔŋ
ε gyan, kaa mo noowoya
ŋaale bee ηere ŋon te bee
do ŋon kaale, keŋ nyi na
daa faa na wo gbese ya.
25 Mena doo de gyanewo
kolosi see nyi, dee lese
balan baale kpu na de gy-
oona kpaakpaa Banabase
na Poo, na dee kpila wo
ε gyan. 26 Be yelee balan
ban lee de Gbengyoo Yesu
Kristo yele man doo, te
ba moo ba wose fa yeŋ.
27 Keŋ doo te dee kpila
Gyudase na Silase mo, na
baa mo be noo yako ŋon
nombia ŋan doo ηmarase
do tone keŋ man ne. 28 Daa

na Wurubuare feliŋ ñon te sɛɛ nyi dɔɔ gyae dɛɛ mo nombia ŋaale ñere ñon ya. Mɔna ŋan dɛɛ gyae ε ke yɛɛ yɛna nyi, ²⁹ ε na di bane dɛɛ weenɛɛ, yaa wonembu fatabo yaa wonembu ñon ba te kara ɔ nyee te ɔ ba yem nɛ ya. Nɛnɛɛ mɔ ε lese ε wose lee kafon nombia man. Akpaa ε lese ε wose lee keŋa pou man na, kpene kamase gyae ke de fa ñon. De nɔɔwoya ɔto yaa. ε kyaa nideli.”

³⁰ Be lɔɔ balan ban bɔɔ kpili nɛ gbɛɛ, te be lanja Antiokɛ. Be ke gyu ka gyoo botɔɔ nɛ, be yilaa Kristotena dikpii keŋ pou te ba moo tɔne keŋ fa wɔ. ³¹ Balan ban ke kala tɔne keŋ nɛ, yɛɛ wɔ gyon lee mena keŋ bɔɔ do wɔ kakyen nɛ dɔɔ. ³² Gyudase na Silase ban mɔ be yɛɛ Wurubuare akpenkpenгыɔɔrawɔ nɛ kolosiwɔ nideli do wɔ kakyen na don. ³³ Be ke di weeya akalansɛɛ ŋaale nɛ, Kristotena ban be kyaa botɔɔ nɛ lɔɔ wɔ gbɛɛ wosefɛɛren man te ba besewɔ lan balan ban bɔɔ kpila wɔ nɛ gyan. ³⁴ Mɔna Silase yɛɛ wa agyuen nyi waa dɔɔ botɔɔ. ³⁵ Pɔɔl na Banabase kyaawɔ Antiokɛ kyare kyomii, te ban na balan burum baale kolosi de Gbenгыoo Wurubuare nombia ŋan fa balan te ba wola wɔ mɔ.

Pɔɔl na Banabase ketira donja

³⁶ Deban daale wɔle nɛ, Pɔɔl yako Banabase nyi, “Yela dɛɛ bese gyu donɔɔ kamase keŋ man dɔɔ gyu kekolosi de Gbenгыoo Yesu nombia ŋan nɛ, na de kaa kɛɛ balan ban bɔɔ lɛɛ Kristo nombia ŋan di nɛ kekyaabii man.” ³⁷ Nafɔ Banabase gyaewɔ nyi waa mo Gyɔn Maake kpu na ba wose. ³⁸ Mɔna Pɔɔl kɛɛ ke nyi tekaboena nyi waa sila wɔ ya. Nawolo nyi ba ke kyaa Pamfilia nɛ, ɔ te yɛɛ tom na wɔ kelii ɔto ya, mɔna ɔ tinaa wɔ yela botɔɔ. ³⁹ Mena dɔɔ kewɔŋee dinaa daale gyoo ba nsana te be tira donja. Banabase moo Maake te ba moowɔ lon dɔɔ lan Saiporɔse. ⁴⁰ Te Pɔɔl mɔ moo Silase, te Kristotena ban fanewɔ nyi de Gbenгыoo Wurubuare waa mo ɔ berɛɛ boele wɔ te be lɔɔ wɔ gbɛɛ. ⁴¹ Pɔɔl tɛɛwɔ Siria na Silisia tɛɛlese man do Kristotena ban kakyen.

16

Timoti sila Pɔɔl na Silase

¹ Pɔɔl gyuu Debi donɔɔ man, te ɔ gyuu Listra donɔɔ man mɔ. Botɔɔ te ɔ ke naa Kristo baale ŋolo ñon bɛɛ baake e nyi Timoti nɛ. ɔ naa yɛɛ Gyuda alo ñon ɔ be lɛɛ Yesu di, mɔna ɔ kya yɛɛ Giriki baale e. ² Kristotena ban pou be kyaa Listra na Ikonium donɔɔse man nɛ dii adansɛɛ kpaakpaate lee ɔ wose man. ³ Na Pɔɔl ne gyae waa mo Timoti sila ɔ wose dɔɔ, ɔ yela be kara ɔ baala wose, nawolo nyi Gyudatena

ban pou be kyaa botoo ne gyen nyi Timoti o kya yee Giriki baale e. ⁴ Ba ke ta bεε lam donoose njan man ne, be yako wo nombia njan Kristo kpilala na kegyiise ban be kyaa Gyerusalem be yako see nyi baa di ne doo ne. ⁵ Mena doo Kristotena ban senawo kenken ba kelēedi ken man nideli, na wee kamase na balan ne kaa kpuu na wo.

Ba ke baake Pool gyu Masedonia tēele man

⁶ Pool na o tebia tēewo ka mo na Firigia na Galatia tēelese njan man, nawolo nyi Wurubuare felin njan te fa wo gbεε nyi baa gyu kekolosi nombia njan Esia tēele man ya. ⁷ Be ke gyu kelii Misia tēele wulu man ne, be yee kakyen nyi baa gbaa gyoo Bitinia tēele man, mona Yesu felin njan te fa wo gbεε ya. ⁸ Mena doo be gbaa Misia tēele man tisi lan Torase donoo man. ⁹ Ke nelim na, te Pool naa kolo na o sia ngba doseε man ne nyi, o te naa balee njolo ta lee Masedonia tēele man kōn o na sola e nyi, "Gbaa kōn de gyan Masedonia na n kaa kyō daa." ¹⁰ Pool kena ke pε, te da korowo desina da wose bilen na dee gyu Masedonia nawolo nyi, de lēewo di nyi Wurubuare baake na daa nyi dee gyu ke yako Kristo nombia kpaak-paa njan fa balan botoo mo.

Lidia kelεε Yesu di

¹¹ Da moo degbele dinaa lee Torase teen gyu

Samoterase. Tεε naawo na te de gyuu Neyapolise donoo man. ¹² De ka lee botoo na, te de gyuuwo Filipi donoo man. Filipi donoo kenan yee Masedonia tēele yenan daale donoo dinaa ke. Na Romantena kyaa donoo kenan man burum, te de kyaawo botoo weeya akalansεε njaale. ¹³ Gyudatena kefeefowee kelii ne, te da leewo donoo ken man gyu boo daale nooman. Na da gyen nyi dεε naa Gyudatena dεεgyanee fane botoo. De lii botoo na te de tisiwo kyaa. Na ala baale te yilaa botoo, te de fiasεε dee kolosi Wurubuare nombia fa wo. ¹⁴ Ala ban boo tei de nombia ne, man njolo yele yena Lidia. O lee Tiatira donoo ken man te o ne yoo agoo kanyanse njaale, na o yee walan njan mo o na som Wurubuare nideli. Mena doo de Gbengyoo toro wa agyuen, te o lεε nombia njan Pool ne yako ne doo nideli. ¹⁵ Mena doo be soo njan na o dekpanalanmantena pou Wurubuare lon. Te o yako wo nyi, "Akpaa ε te lεε man doo nyi ampan ma te lεε de Gbengyoo Yesu di na, kenan na mεε sola njan nyi ε kōn kaa kyaa me dεε." Te o waase daa nideli mo daa gyu o dεε.

Ba kekyan Pool na Silase to deni

¹⁶ Wee daale ne da korowo dee gyu botoo ken bεε fane ne, te de gyanee na alebubii njolo na o yee balan baale alebu e. Felinkum daale

doo ɔ man, kenj ne yeli ɔ ne tale gbala. Lee ɔ keg-bala dɔɔ ɔ gbengyoona ban nyinɔa kɔba nideli. ¹⁷ Botɔɔ te alebu kei sila daa na Pɔɔl na ɔ ne fae yeesa nyi, "Balanj kɛwɔ yɛna Wurubuare adidote ɲon tewulɛɛ. Mena kenj ɛ ke yɛɛ na Wurubuare ke lɛɛ ɛ nyee nɛ yaa bɛɛ wola ɲon nɛ." ¹⁸ ɔ yɛwɔ mena weeya burum te yɛɛ Pɔɔl ahinj te ɔ gɛɛsewɔ kɛɛ e, te ɔ faree e yako nyiaa, "Lee Yesu Kristo yele man, mɛɛ yako nyanj felinjkum kenj doo ɔ man nyi, lee ɔ man!" Debokenanj man te felinjkum kenj leewɔ ɔ man lanj.

¹⁹ Debanj kenj alebu ɲon gbengyoona be naa nyi be kɔba kenyinj gbɛɛ te tɔɔ nɛ, te ba ke kyanɔa Pɔɔl na Silase te be wɔɲee wɔ gyu kegyiise dɛɛgyanɲee man balan nsana. ²⁰ Ba moo wɔ gyu Roman kegyiise gyanj te ba ke yako wɔ nyi, "Balanj kɛwɔ yɛɛ Gyudatenawɔ, te ba te kɔɲ bɛɛ wɔlɛɛ donɔɔ kenj. ²¹ Bɛɛ wola abɔɔ ɲan na senj tia da mmaraase. Daa yɛɛ Romantenawɔ, dɔɔ gyae dɛɛ tale di ɲe dɔɔ ya." ²² Mena dɔɔ balanj dikpii kenj pou kaa kyɔɔ wɔ te ba senjawɔ tia wɔ. Kegyiise banj yela ba kpee Pɔɔl na Silase kegbase te be yela dambiise yee wɔ nideli. ²³ Be ke tuku wɔ nideli tanj nɛ ba moo wɔ do deni man, te be faree deni kenj dɔɔ kɛɛre ɲon nyi waa tɔ deni kenj nideli na bɔɔ nyinj lee ya. ²⁴ Deni kenj dɔɔ kɛɛre ɲon kenyii nombia kenja dɔɔ,

ɔ moo wɔ do deni tɔɔmante kenj man te ɔ gyɔɔ wɔ ɔpanj be nawɔɔ man.

²⁵ Kelii tɛɛ nsana nɛ, Pɔɔl na Silase korowɔ bɛɛ fane na bee kpee ɲɔɔnɲenj lese Wurubuare yele. Na balanj akanj banj mɔ be doo deni man nɛ ne tei wɔ. ²⁶ Debokenanj man te tɛɛle wosiwɔ kenjkenj, te deni kenj mokɔɔ wosiwɔ. Denɛɛ ɲan anaanɔɔse pou torowɔ, te be nawɔɔ leewɔ ɔpanj kenj man. ²⁷ Deni kenj dɔɔ kɛɛre ɲon kefoɲ nɛ, ɔ naawɔ nyi denɛɛ ɲan ta toro te ɔ wɔɲa ɔ sila lese nyi waa ko ɔ wose. Nawolo nyi ɲon gyenj nyi balanj banj pou be doo deni kenj man nɛ ta lee yeu. ²⁸ Kenjte Pɔɔl fae yeesa kenjkenj yako e nyi, "Na gooli n wose ya, de popou kyaa kɛbo!" ²⁹ Mena dɔɔ deni kenj dɔɔ kɛɛre ɲon yela ba moo kanea kɔna e, te ɔ yeuwɔ gyoo deni kenj man te ɔ ke ɲminjawɔ Pɔɔl na Silase nawɔɔ tɛɛ. Na ɔ ne seree kpakpakpakpa. ³⁰ Te ɔ moo wɔ lee te ɔ bɔɔse wɔ nyi, "ɛ waase da, wɔɲ te maa yɛɛ na Wurubuare ke lɛɛ ma nyee?" ³¹ Botɔɔ te be tiranɔɔ yako e nyi, "Lɛɛ de Gbengyoo Yesu di, na Wurubuare ke lɛɛ ɛmɛɛ na n dekpanalanmantena pou nyee." ³² Te be kolosi de Gbengyoo Wurubuare nombia ɲan fa deni kenj dɔɔ kɛɛre ɲon na ɔ dekpanalanmantena pou. ³³ Botɔɔ te deni kenj dɔɔ kɛɛre ɲon moo Pɔɔl na Silase gyu ka nyekee be gyamɛɛ, te banj mɔ sɔɔ ɲon

na ɔ dekpaɲalanmantena pou Wurubuare loŋ. ³⁴ ɔ moo wɔ gyu ɔ dɛɛ ke fa wɔ weenɛɛ. Yɛɛ ɲon na ɔ dekpaɲalanmantena pou gyon, nawolo nyi ba te kaa lɛɛ de Gbenjyoo Wurubuare di.

³⁵ Tɛɛ kɛna te Roman-tena kegyiise ban kpila kotɔtɔtena kegyiise nyi, baa gyu keyako deni keŋ dɔɔ kɛɛre ɲon nyi, “Waa lese Pɔɔl na Silase na baa ta.” ³⁶ Mena dɔɔ deni keŋ dɔɔ kɛɛre ɲon yako Pɔɔl nyi, “Kegyiise ban te kpila balan kɔŋ nyi maa tina ɲon yela na ɛ ke ta, mena dɔɔ ɛ ke tale ta wosefɛɛren man.” ³⁷ Mɔna Pɔɔl yako kotɔtɔtena kegyiise ban nyi, “Be te di de nombia ya te be tuku daa balan nsana te be kyaŋa daa ke tɔ deni, keŋ de yɛɛ Romantena gbagbawɔ. Te nɛnɛɛ bɛɛ gyae baa yo tina daa yela nyi dɛɛ ta. Koa, dɔɔ gyu ya, kegyiise ban gbagba baa kɔŋ na be kaa lese daa.” ³⁸ Mena dɔɔ kotɔtɔtena kegyiise ban besewɔ gyu ke yako nombia kɛŋa fa Romantena kegyiise ban. Te be kenyii nyi Pɔɔl na Silase yɛɛ Romantenawɔ nɛ, gyakolon gyoo wɔ. ³⁹ Mena dɔɔ be kɔŋawɔ be gyan kaa doo wɔ teree, te ba lese wɔ lee deni keŋ man, te be waase wɔ nyi baa lee be donɔɔ keŋ man. ⁴⁰ Pɔɔl na Silase ka lee deni keŋ man nɛ, be gyuu alo ɲon bɛɛ baake e nyi Lidia nɛ dɛɛ. Te ba ke naa Kristotena ban

botɔɔ te be kolosiwɔ fa wɔ do wɔ kakyen te be laŋawɔ.

17

Pɔɔl na Silase kekolosi Wurubuare nombia Tesalonika donɔɔ man

¹ Pɔɔl na Silase moowɔ Anfipolise na Apolonia donɔɔse man te be gyuu Tesalonika donɔɔ man, na Gyudatena ɔsom deni kyaa botɔɔ. ² Pɔɔl gyuu Gyudatena ɔsom deni keŋ man, ɲgba mena keŋ ɔ ne tan yɛɛ nɛ. Pɔɔl na balan benan moo Gyudatena kefɛɛfoweeya atooro sɔŋ gyoo Wurubuare nombia anmarasen see ɲan man. ³ Na ɔ na lese nombia ɲan man wola wɔ nyi, “Kaboena nyi Kristo ɲon Wurubuare be yako see nyi waa kɔŋ nɛ waa naa diyem na waa foŋ lee yen man. Te ɔ besewɔ yako nyi, Yesu ɲon nombia mɛɛ yako ɲon nɛ, ɲon yena Kristo nyeeɛɛre ɲon.” ⁴ Te Gyudatena baale agyuen kyɛɛkeewɔ te be lɛɛ Yesu di, te be sila Pɔɔl na Silase. Girikitena ban bee yee Wurubuare na ala burum baale, ban ba wose man dana obuo nɛ mɔ lɛɛ nombia ɲan do.

⁵ Mɔna Gyudatena ban ba te lɛɛ Yesu di ya nɛ, man baale sia yɛɛwɔ Pɔɔl na Silase dɔɔ, te ba korowɔ yilaa donɔɔ keŋ man abɔŋtena, te be wosi donɔɔ keŋ ampan ampan. Mena dɔɔ be gyuu balee ɲon bɛɛ baake e nyi Gyason nɛ dɛɛ bɛɛ kɛo Pɔɔl na Silase baa lese wɔ fa balan dikpii

kenj. ⁶ Kenj ba te naa wɔ dɔɔ ya nɛ, be wɔŋee Gyason na Kristotena baale gyu donɔɔ kenj kegyiise gyan na yeesa nyi, "Balanj kɛwɔ yɛɛ tɛɛleyɛɛɛlawɔ. Ba de lanjɛ kamase na bee loo nombia do, te nɛnɛɛ ba te kaa lii de gyanj kebo, ⁷ te Gyason dɔɔ ŋon lɛɛ wɔ see ɔ dɛɛ. Bɛɛ wɔɛɛ gyoo dinaa Kaesa mmaraase ŋan, te bɛɛ yako nyi gyoo ŋolo kyaa bela ŋon bɛɛ baake e nyi Yesu." ⁸ Donɔɔ kenj mantena na kegyiise banj kenyii nombia kenja nɛ, ba nyonowɔ nideli. ⁹ Mena dɔɔ be yela Gyason na balanj akanj banj tɔɔ kɔba daale mo senj be wɔle nyi, bɔɔ tekaa yɛɛ mena bela ya te be tina wɔ yela.

Pɔɔl na Silase kegyu Beria donɔɔ man

¹⁰ Tɛɛ ke yu pɛ te Kristotena banj moo Pɔɔl na Silase lee donɔɔ kenj man, te be gyuu Beria donɔɔ man. Be ke gyu ka gyoo botɔɔ nɛ, be gyuuwɔ Gyudatena ɔsom deni kenj man. ¹¹ Balanj banj be kyaa Beria nɛ, gyenj nombia kela Tesalonikatena, nawolo nyi ba moo be konɔɔse pou lɛɛ Wurubuarɛ nombia ŋan. Te bɛɛ gyoo Wurubuarɛ nombia aŋmarasenj see ŋan man wee kamase, na bɛɛ kɛɛ nyi nombia ŋan Pɔɔl na wola wɔ nɛ yɛɛ ampanj? ¹² Mena dɔɔ Gyudatena balanj burum lɛɛ Kristo nombia ŋan di. Te Girikitena ala banj ba wose man dana obuɔ na

Girikitena baala burum mo lɛɛ Kristo nombia ŋan di. ¹³ Gyudatena banj be kyaa Tesalonika kenyii nyi Pɔɔl ne yako Wurubuarɛ nombia ŋan Beria mo nɛ, be kɔŋawɔ kaa wosi botɔɔ wɔɛɛ Pɔɔl na ɔ tebia fa wɔ. ¹⁴ Debokenanj man te Kristotena banj loo Pɔɔl gbɛɛ te ɔ lanja epo nɔɔman. Mona Silase na Timoti dɔɔ banj dɔɔwɔ Beria botɔɔ. ¹⁵ Balanj banj bɔɔ moo Pɔɔl ka tee nɛ, moo e kelii na Atense donɔɔ man. Be ka bese bɛɛ kɔŋ Beria nɛ, Pɔɔl doo wɔ tiila nyi baa yako Silase na Timoti nyi be kaa tunj e bilɛnj.

Pɔɔl kyaa Atense donɔɔ man

¹⁶ Pɔɔl kɛɛ gyeki Silase na Timoti Atense donɔɔ man nɛ, ɔ naawɔ nyi bɛɛnenj te wulu donɔɔ kenj man mena dɔɔ takaa e nideli. ¹⁷ Mena dɔɔ ɔ gyuu Gyudatena ɔsom deni kenj man, na ŋon na Gyudatena na balanj banj ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya te bee yee Wurubuarɛ nɛ, na gyoo Wurubuarɛ nombia ŋan man nideli. Mena te wee kamase mo, ɔ ne kolosi fa balanj banj bɛɛ kɔŋ botɔɔ kenj balanj ne gyanjɛ nɛ. ¹⁸ Botɔɔ te wolala baale banj bɛɛ baake wɔ nyi Epikuritena na Setɔyikitena nɛ, na ŋon Pɔɔl wɔŋee nombia ŋaale. Pɔɔl kekolosi lee Yesu kabese foŋ lee yenj man nombia nɛ, balanj baale bɔɔsewɔ nyi "Na wonj yaa nkpee kei ne yako baa? Te baale mo kpa, mberem ɔ ne kolosi bɛɛnenj wɔɛɛ baale nombia

bo.”¹⁹ Mena dɔɔ ba moo Pɔɔl gyu be dɛɛgyanɛe keŋ bɛɛ baake ke nyi Areopaguse nɛ, kegyiise siaman. Te be boɔse Pɔɔl nyi, “Nyan ke tale lese n kawola wɔle kei man wola daa?”²⁰ Nawolo nyi n nombia ŋan n na wolo nɛ, ta bese nombia wɔlɛɛ da deŋela man. Mena dɔɔ dɛɛ gyae nyi n ka lese ŋe man wola daa.”²¹ Balan ban be kyaa Atense donɔɔ keŋ man na ŋɔɔla ban be kyaa botɔɔ nɛ, bɛɛ yɛɛ kolo kpu na nombia wɔlɛɛ kenyii na ŋa keyako ya.

²² Kenje Pɔɔl korowɔ sen kegyiise ban be kyaa Areopaguse dɛɛgyanɛe keŋ siaman te ɔ yako wɔ nyiaa, “Atensetena, ma te naa nyi gbɛɛ kamase man na, ɛ dana yɔ ɔsom keŋ man nideli.²³ Nawolo nyi ma keta mee kila donɔɔ keŋ na, me naa abɔɔ ŋan ɛ na som nɛ, te me naawɔ nyi ɛ te ŋmarase gyakaa ɛ kedeesa boe daale dɔɔ nyi, ‘Wurubuare ŋon dɔɔ gyeŋ e ya nɛ kedeesa boe.’ Mena Wurubuare ŋon ɛ ba gyeŋ e ya te ɛ na som e nɛ, ɔ nombia yaa mee gyae maa yako ŋon nɛ.²⁴ Wurubuare ŋon ɔ be yɛɛ tɛɛle kei na kpene kamase keŋ doo ke man nɛ, ŋon yena adido na ateta Gbenjyoo. ɔ bɛɛ kyaa denɛɛ ŋan denibalan be bam te bɛɛ som ŋe man nɛ man ya.²⁵ Te yɛɛ mɔ nyi kolo ne hia na e, te ɔ ne gyae nyi denibalan baa yɛɛ fa e ya. Nawolo nyi ŋon ne faa na balan pou nyeedon

na weeseɛ na kpene kamase.²⁶ Walaŋ dokolon dɔɔ, te ɔ tɛɛwɔ yela debiise balan pou kɔŋawɔ tɛɛle kei dɔɔ. Ŋon see na deban, na botɔɔ keŋ walaŋ kamase waa kyaa tɛɛle kei dɔɔ.²⁷ Wurubuare yɛɛ keŋa pou see na balan kenyin keo e na baa naa e. Mɔna ɔ be dana lem lee de man ŋolo gyan ya.²⁸ Ngba mena keŋ ŋolo be yako see nyi, ŋon dɔɔ te de dana nyeedon te dɛɛ tale wosi da wose te de kyaa nɛ. ɛmɛɛ gbagba ɛ nɔɔnɛŋ kpeere ŋolo yako nombii kei nyi, daa mɔ de yɛɛ ɔ biawɔ.²⁹ Mena dɔɔ keŋ de yɛɛ ɔ biawɔ dɔɔ, de na kɛɛ nyi Wurubuare yɛɛ ngba kɔba yayam, yaa nyeele wolom, yaa boe keŋ balan ba mo ba agyuen na ba adao mo ke yɛɛ bane see nɛ ya.³⁰ Gyangba keŋ na Wurubuare lese ɔ sia lee nombia ŋan balan ba gyeŋ ya te bɛɛ yɛɛ nɛ dɔɔ. Mɔna nɛnɛɛ dɔɔ ɔ ne faree balan pou yenan kamase nyi, baa kyɛɛkee lee be gbɛɛnɛŋ kumɛɛ man na baa kɔŋ ɔ gyan.³¹ Nawolo nyi ɔ ta lese wee daale see, keŋ waa ta walaŋ ŋon ɔ ba lese see nɛ dɔɔ, na waa di walaŋ kamase nombia gbɛɛ kpaakpaate man. Mena keŋ balan kenyin gyeŋ nyi mena nombia keŋa yɛɛ ampan dɔɔ, te ɔ gyuusuwalaŋ ŋonan lee yeŋ man.”

³² Balan ban kenyii mena keŋ Pɔɔl ne kolosi lee yeŋ wɔle kefon wose man nombia nɛ, be man baale kulu e

te baale mo yako e nyi, "Dɛɛ gyae n ka bese yako daa mena nombia kenja bela." ³³ Mena doo Pɔol korowo lee balan ban degyanee ken man. ³⁴ Balan ban baale senawo Pɔol wole te be lee Yesu di. Be man baale yena Dinisuse non o yee botoo ken bee gyanee ne kegyia nolo e, na alo non bee baake e Damarise ne, na be man balan burum baale.

18

Pɔol kegyu Korinto donoo man

¹ Kei wole ne, Pɔol korowo lee Atense donoo ken man lan Korinto. ² Botoo te o ke naa Gyuda baale nolo non bee baake e nyi Akuila ne. O yee Pontuse baale e, te non na o weele Pirisila ka lee Itali kon Korinto donoo man te kyare ta ya. Nawolo nyi gyoo dinaa Klaudiuse ta see mmaraa nyi, Gyudatena pou baa lee Roman donoo ken man. Pɔol gyuuwo Akuila na o weele gyan Korinto botoo. ³ Te ken non na wo pou tom yee dokolon doo, o kyaawo be gyan te be yee tom bom. Ba tom ken bee yee yena nyi, kanyansee te bee mo yee denee yoo. ⁴ Gyudatena kefeefowee kamase ne, Pɔol ne gyu Gyudatena osom deni man, na non na wo ta gyoo Wurubuarɛ nombia non man nideli, na Gyudatena na Girikitena kenyin lee Wurubuarɛ nombia non di.

⁵ Silase na Timoti ka lee Masedonia kon na, Pɔol te yee kolo kpu na Kristo nombia non keyako ya. O na lese ne man wola Gyudatena ban nideli nyi Yesu yena nyeeleere non Wurubuarɛ be yako see nyi waa kon ne. ⁶ Mona be bee Pɔol nombia non te ba tee e. Mena doo non mo kpiisi o kegba ayimee woli wo ken nawolo nyi o ta lese o nyinmaase lee be nombia man te o yako wo nyi, "Akpaɛ e yoo Wurubuarɛ gbɛɛman na, emee gbagba e nombia nonan, te yee me nombia bela ya. Nawolo nyi ken kabona nyi maa yee yaa me yee wo ne. Lee gyen ne gyu doo, maa gyu kekolosi Wurubuarɛ nombia bo fa ban ba te yee Gyudatenawo ya ne." ⁷ Mena doo o leewo be gyan gyu kekyaa Tituse Gyustuse non o te yee Gyuda baale e ya te o na som Wurubuarɛ ne dekanalan man. O dekanalan kenan benaa na Gyudatena osom deni ken. ⁸ Bo osom deni man kegyia non bee baake e nyi Kirispuse ne na o dekanalanmantena pou lee de Gbengyoo Wurubuarɛ nombia non di. Korintotena burum mo nyii nombia non te be lee na di, te be soo wo Wurubuarɛ lon. ⁹ Wee daale nelim ne, de Gbengyoo Wurubuarɛ kolosiwo fa Pɔol ngba doseɛ man ne nyi, "Na yee ya, mona kolosi Wurubuarɛ nombia non deban kamase. Na tina na keyako

yela ya. ¹⁰ Nawolo nyi me kpue na nenj. Nolo be gyae waa tale yee nenj kolo ya, nawolo nyi balan burum kyaa donoo kei man kenj be yee me wui." ¹¹ Mena doo Pool kyaawo botoo kulutoo dokolon na yaale na o na wola wo Wurubuare nombia nan.

¹² Debanj kenj Galio ba senj Romantena gyoo dinaa nawoo man dii gyoori Girikitena doo ne, te Gyudatena yee noo te be kyanja Pool mo e gyu nombia dedii man. ¹³ Te be yakowo nyi "Balee kei na wola balan Wurubuare osom wole daale kenj ne tia da mmaraase." ¹⁴ Pool ka mo waa kolosi pe, te Galio yako Gyudatena banj nyi, "Nyi akpaa denj yee nyi nombiikum daale yaa balee kei yee wo na, nafa maa nyin konoo fa non. ¹⁵ Mona kei doo, ke yee noowoya na yela, na emee gbagba ya mmaraase wose man te e ne wonjee doo, emee gbagba e gyu kedi e nombia. Nombia kenja dinoo doo, manj be gyae maa tale di na ya." ¹⁶ Te o yela be gegi wo lee nombia dedii man botoo. ¹⁷ Kenje balan banj pou korowo kyanj Sositene non o yee osom deni kenj kegyia e ne, te be tuku e nombia dedii man botoo, mona Galio te tanj bua wo ya.

Pool kabese gyu Antioke donoo man

¹⁸ Pool kyaawo Kristotena banj be kyaa Korinto ne gyanj

kelii debanj daale, te o korowo lee botoo mo lonj doo gyu Siria teelee man. O ne gyu na te o moo Pirisila na Akuila kpu na o wose. O ke gyu ka gyoo Kenkiria donoo man ne, o gbee o nyee lee ntam kenj o be kam fa Wurubuare ne doo. ¹⁹ Be ke gyu ka gyoo Efeso donoo man ne, o tinaa Pirisila na Akuila yela, te waagenj gyuu Gyudatena osom deni man, te non na wo gyoo Wurubuare nombia nan man. ²⁰ Kenje balan banj yako e nyi nafa waa kyaa be gyanj kyomii te o beewo. ²¹ O kee gyu na te o yako wo nyiaa, "Akpaa Wurubuare de see na, maa bese koo e gyanj." Te o moowo lonj doo lee Efeso donoo man lanj. ²² O kelii Kaesaria donoo man ne, o leewo botoo gyu Gyerusalem donoo man ka do Kristotena banj noo, te o lanja Antioke. ²³ O dii weeya akalansese botoo, kenanj wole ne o teewo Galatia na Firigia teelese man do Kristotena banj kakyenj.

²⁴ Debanj kenanj man na, Gyuda baale non bee baake e nyi Apolo, non boo lola e Alekesanda donoo man ne, te koo o kyaa Efeso donoo man. O yee walanj non o gyenj kekolosi nideli, te o gyenj Wurubuare nombia anmarasenj see nan mo nideli. ²⁵ Na be tanj wola e de Gbenjgyoo Yesu nombia nan nideli. O moo o konoo pou yase sia kolosi te o wola de Gbenjgyoo Yesu wose man nombia nan man

nideli, mōna Gyōn keso balan Wurubuarē loŋ keŋ kaagen wose man nombia te ɔ gyeŋ. ²⁶ Ɔ gyoo Gyudatena ɔsom deni man te ɔ gyoo ɔ konɔɔ kolosi Wurubuarē nombia ŋan. Pirusila na Akuila kenyii ɔ nombia ŋan ɔ na wolo nē, be kaa moo e gyu be dēe te be desinawɔ lese Wurubuarē nombia ŋan man wola e nideli. ²⁷ Deban keŋ Apolo be yee wa agyueŋ nyi ɔ ne gyu Akaya Girikitenā tēele man nē, Kristotena ban be kyaa Efeso nē doo e kakyen, te be faa e be nyinmaa man tōne nyi waa mo gyina Kristotena ban be kyaa botɔɔ nē, nyi baa lēe e nideli. Ɔ ka gyoo botɔɔ nē, ɔ kyoo ban lee Wurubuarē berēe keŋ dɔɔ, bɔɔ lēe de Gbengyoo Yesu di nē nideli. ²⁸ Be gyanee balan man bēe lēe anmaaren lee Wurubuarē nombia man na ɔ ne di Gyudatena ban dɔɔ, nawolo nyi ɔ na mo Wurubuarē nombia anmarasen see ŋan wola wɔ nyi Yesu yena nyeelēere ŋon Wurubuarē be yako see nyi waa kōŋ nē.

19

Pɔɔl kabese gyu Efeso donɔɔ man

¹ Deban keŋ Apolo kyaa Korinto nē, Pɔɔl besewɔ kila menēe kelii Efeso donɔɔ man. Botɔɔ te ɔ ke naa Yesu silala baale, ² te ɔ bɔɔse wɔ nyi, “Deban keŋ ε be lēe Yesu di na, Wurubuarē moo ɔ felin ŋon do ε man?” Te be tiranɔɔ fa

e nyi, “De te nyii ta gba nyi Wurubuarē felin daale kyaa ya.” ³ Te Pɔɔl bɔɔse wɔ bela nyi, “Kenan na Wurubuarē loŋ wonŋi yaa be sɔɔ ŋon?” Te be tiranɔɔ fa e nyiaa, “Gyōn Wurubuarē loŋkeso te be sɔɔ daa.” ⁴ Botɔɔ te Pɔɔl yako wɔ nyi, “Ban bɔɔ kyεeke lee be gbēeneŋ kumēe man nē, ban te Gyōn sɔɔ wɔ Wurubuarē loŋ. Kenŋe ɔ yako Iseraetena nyi, baa lēe ŋon waa kōŋ ŋon Gyōn wole nē di. Ŋon yena Yesu.” ⁵ Be ke nyii nombia kenā nē, be yela be sɔɔ wɔ Wurubuarē loŋ lee de gbengyoo Yesu yele man. ⁶ Pɔɔl moo ɔ nyinmaa gyakaa be dɔɔ, te Wurubuarē moo ɔ felin do be man. Botɔɔ te be kolosi deise wɔlēe, te Wurubuarē tēewɔ be dɔɔ kolosi nombia. ⁷ Na be yee ŋgba baala kufu bala (12) nē.

⁸ Gyaalanāna batooro sɔɔŋ na, Pɔɔl ne gyu Gyudatena ɔsom deni man, na ɔ ne gyɔ ɔ konɔɔ kolosi Wurubuarē nombia ŋan fa wɔ. Ŋon na wɔ na gyoo Wurubuarē nombia ŋan man, te ɔ ne wōŋee ba agyueŋ kōŋ Wurubuarē gyoori deedii keŋ wose man nombia man, na baa nyin lēe Yesu di. ⁹ Mōna be man baale yee konɔɔyūŋ te be bēewɔ bɔɔ lēe Yesu nombia ŋan di ya, te be yako nombiakumēe lee de Gbengyoo Yesu nyeedon gbēe keŋ ɔ ba wolo nē wose man balan nsana. Mena dɔɔ Pɔɔl moo silala ban kpu na

o wose, te ba korowo tina balan ban yela. Wee kamase na bee gyanee Tiranuse deni dinaa ken o na wola aboo ne man gyoo Wurubuare nombia nan man. ¹⁰ O yee kei menee kulutooneh ala mena doo walan kamase non o kyaa Esia teelee ken man ne, na ban ba te yee Gyudatenawo ya ne pou nyii de Gbenjyoo Yesu nombia nan.

Siifa bia

¹¹ Wurubuare teewo Pool doo yee yakolon nombia na nombia dinaana. ¹² Ken nyi balan moo adukuse na kanyansebia ke tina Pool, na be ta mo ke tina be kaweesetena na ba wose te yee wo don, te ban mo felinkumee doo be man na, nyee lee be man.

¹³ Na Gyudatena baale mo donyee bee kili gegi felinkumee lee balan wose man. Be gyoo be konoo mo de Gbenjyoo Yesu yele nyi baa gegi felinkumee. Bee gyae baa gegi felinkumee lee balan wose man na bee yako nyi, "Lee Yesu non Pool ne yako o nombia ne yele man, mee faree non nyi 'E lee o man.'" ¹⁴ Na Gyudatena saese kegyia nolo non bee baake e nyi Siifa ne bia baala nyetooro baale ne yee na mena nombia kenja. ¹⁵ Be kee yee mena ne, wee daale felinkum daale boose wo nyi, "Ma gyen Yesu te ma gyen Pool mo, te emee yena bomoo?" ¹⁶ Mena doo balee non felinkum ken doo

o man ne yeuwo gyoo wo ketuku. O tuku wo tirii ba kegbase, te ba moo fatabase yekii lee dekpanalan ken man ditenteli.

¹⁷ Te Gyudatena na ban ba te yee Gyudatenawo ya te be kyaa Efeso donoo man ne, nyii nombia kenja na, yakolon gyoo wo. Mena doo ba moo obuo fa de Gbenjyoo Yesu, te be ta mo o yele do nsendee ya. ¹⁸ Te ban boo lee Yesu di ne, be man balan burum leewo balan nsana tolee be noowoya lese be nombiakumee nan boo yee ne deboo. ¹⁹ Be man hmeesentena burum mo moo ba hmeesen tona nan bee hmarase ba hmeesen nombia do ne man ne kon, te Pool na o tebia too na balan ban pou siaman. Ba mo tona nan boo too ne pou koya bom na, te yee koba nsendee ya. ²⁰ Lee mena doo de Gbenjyoo Yesu nombia nan yaaseewo gyu lem te balan lee na do nideli.

Efeso donoo kesinii

²¹ Nombia kenja pou wole ne, Pool yee wa agyuen nyi waa mo na Masedonia na Giriki teelese man, na waa gyu Gyerusalem donoo man. Botoo te o yakowo nyi, "Akpaa me gyu kelii botoo na, kaboena nyi maa gyu Roman donoo man mo." ²² Mena doo o kpila balan ban bee kyo e ne man balan bala, ban yena Timoti na Erasituse nyi baa gyu Masedonia, na non Pool kekyaa Esia teelee man kyomii.

23 Deban kenan man te anmaarenj dinaa daale gyoo Efesotena man lee de Gbenjgyoo Yesu nyeedon gbɛɛ ken ɔ silala ban na wolo nɛ dɔɔ. 24 Na nyeele wolom luure nolo kyaa non bɛɛ baake e nyi Demetiriyu. ɔ na mo nyeele wolom luu be bane Atemise denɛɛbia yɔɔ. Mena dɔɔ balan ban bɛɛ yɛɛ mena tom kei nɛ nyinja kɔba nideli. 25 Kenɛte Demetiriyu non baake ɔ tomyɛɛra, na ban pou bɛɛ yɛɛ mena tom kenan dinɔɔ nɛ te ɔ yako wɔ nyiaa, “Me tebia ngba ɛ gyen nyi dee nyin kɔba lee da tom kei man. 26 Ɛmɛɛ gbagba ɛ ne naa te ɛ ne nyii mena ken Pɔɔl kei ne wɔlɛɛ balan nyeeɛya, te ɔ na wola balan nyi kpene ken bɛɛ mo nyinmaase yɛɛ nɛ, te yɛɛ kpene ken kaboena nyi baa som ya. Na Efeso kebo kaagenj te ɔ ne wɔlɛɛ balan nyeeɛya ya, mɔna ɔ ta mo ɔ nombia nɛnanj kila Esia tɛɛle kei pou. 27 Te yɛɛ nyi da tom kei kaagenj ne gyae la ke wɔlɛɛ ya, mɔna de bane alo Atemise deni dinaa kenj Esia na tɛɛle kei dɔɔ balan pou ne kaa som nɛ, yele gyae ke yala te de bane Atemise non mɔ be gyae waa tekaa nyin obuo bela ya.”

28 Balan dikpii kenj ke nyii nombia kenja nɛ, ba gyeja banj te ba gyoo yeesa kefae nyi, “Daa Efesotena bane Atemise non yɛɛ bane dinaa e!” 29 Mena dɔɔ donɔɔ kenj sinjiwɔ, te ba ke kyanja Gayose na Arisitakuse. Ban

yena Masedonia tewulɛɛ bala banj be kpue na Pɔɔl nɛ, kenɛte be yɛɛ nɔɔdokolonj wɔnɛe wɔ gyu be dɛɛgyanɛe kenj man. 30 Nafɔ Pɔɔl gyaewɔ nyi waa gyu botɔɔ, mɔna kaseela banj te fa e gbɛɛ ya. 31 Te Esiatena kegyiise banj be yɛɛ Pɔɔl ɔ gyoonawɔ nɛ, kpilawɔ ka sola Pɔɔl nyi ɔ na fa waa gyu ba degyanɛe kenj man ya. 32 Deban kenan na donɔɔ kenj te sinji na bɛɛ fae yeesa. Baale kpa kei, baale mɔ ne yako njaale kpoo. Be man dikpii dinaa daale mɔ dɔɔ, banj ba gyen kpene kenj be kɔn dɔɔ te bɔɔ kaa gyanɛe botɔɔ ya. 33 Te Gyudatena banj moo nombia gyakaa Alekesanda dɔɔ. Be tɛɛse e lee siaman kɔn balan nsana, mena dɔɔ balan banj baale gyuenjwɔ nyi Alekesanda gyae na nombia njan kɔn, kenɛte Alekesanda gyinaa ɔ nyinmaa adido nyi waa kolosi lese ɔ nɔɔse. 34 Mɔna balan banj ka gyen nyi ɔ yɛɛ Gyuda baale e nɛ, ba senawɔ nombii dokolonj dɔɔ bɛɛ fae yeesa ngba debanjse ala nɛ nyi, “Daa Efesotena bane Atemise yɛɛ bane dinaa e!”

35 Kenɛte donɔɔ kenj tɔne nmarasere non yela balan banj pou tinaa kekolosi yela te ɔ yako wɔ nyi, “Efesotena, amɔte kyaa la tɛɛle kei dɔɔ kenj nyi ɔ ba gyej nyi Efeso donɔɔ yena de bane dinaa Atemise deni na ɔ boe kenj kɛɛ wola ɔ dinɔɔ kenj ba lee adido kaa yala nɛ nyee ya? 36 Nolo be kyaa kenj nyi waa

tale lee mena nombia keŋa anmaaren ya. Mena dɔɔ ε nyin konɔɔ, ε na barase yee kolo ya. ³⁷ Balan kewo ban ε ba mo wo kon ne, te nmaele kolo lee de bane deni man ya. Te ba te yako nombiikum mo tia de bane kei ya. ³⁸ Akpaa Demetiriyu na ɔ tebia na nolo dana nombia na, nombia kedi weeya kyaa te kegyiise ban mo kyaa. Baa tale mo donja gyu botɔɔ. ³⁹ Mona nyi akpaa ε dana nombia wolεε njaale na, kaboena nyi donɔɔsetena gbagba baa di na nɔba mena keŋ da mmaraa keŋ na wolo ne. ⁴⁰ Akpaa da te keε nideli ya na, dee nyin nombia lee gyen basabasa kei dɔɔ. Te akpaa de nyin nombia mo na, dɔɔ gyae dεε tale tiranɔɔ lese da wose lee ne man ya, nawolo nyi basabasa kei be tan nyee na nawɔɔ ya." ⁴¹ ɔ kekolosi tan ne, te ɔ yela balan ban pou yaaseewɔ.

20

Pɔɔl kegyu Masedonia na Giriki teelese man

¹ Basabasa keŋ wole ne, Pɔɔl baake Kristotena ban pou yilaa te ɔ kolosiwo fa wo do wo kakyen te ɔ kalaa wo, te ɔ lee botɔɔ lan Masedonia. ² ɔ teeewɔ kila botɔɔ yenan pou, na ɔ ne kolosi do balan ban pou kakyen te ɔ leewɔ botɔɔ kon Giriki teelee man. ³ ɔ kyaawɔ botɔɔ gyaalanja batooro. ɔ keε desina ɔ wose waa gyu Siria teelee man na te ɔ naawɔ nyi Gyudatena

ne bake ɔ nyeeman. Mena dɔɔ ɔ yee wa agyuen nyi waa bese ka mo na Masedonia teelee man. ⁴ Balan ban bɔɔ sila e gyu ne yena Piruse non ɔ ba lee Beria ne bu Sopata, na Arisitakuse na Sekunduse ban bɔɔ lee Tesalonika ne, na Gayose non ɔ ba lee Debi ne, na Timoti na Tikikuse na Tirofimuse ban bɔɔ lee Esia teelee man ne. ⁵ Mena balan kewo kyanja gbεε te ba ke kyaawɔ Torase donɔɔ man daa daa. ⁶ Gyudatena bodobodo keŋ tee be doo ke man ya kedi wee dinaa keŋ wole ne, da moo degbele dinaa lee Filipi. Weeya anon wole ne te de ka tunja ban bɔɔ kyan gbεε lan ne Torase donɔɔ man te de dii weeya nyetooro botɔɔ.

Pɔɔl kegyuusuu Yutikuse lee yen man

⁷ Gyudatena kefeefowee keŋ wole ne de popou kaa gyaneeewɔ dee di weeneε njan de Gbenngyoo Yesu ba wola daa nyi dee di na dεε mo tɔɔse e ne. Lee keŋ tee de naa na Pɔɔl waa bese dɔɔ, ɔ kolosi Wurubuaε nombia njan meneε kelii tee nsana. ⁸ Na kanease burum doo abansoro deni keŋ man dɔɔ gyanee ne. ⁹ Pɔɔl keε kolosi keŋ ne, na tobaale non bee baake e nyi Yutikuse banee abansoro deni keban gyakaa atoorote keŋ nfansere dɔɔ ɔ ne denjeli. Lee Pɔɔl kekolosi kyare dɔɔ dosoron moo tobaale non, te tira e lee botɔɔ kaa lo teelee man. Be gyuuwo ke gate e na ɔ ta yem.

¹⁰ Kenje Pɔɔl tisiwɔ gyu ke bunj tobaale non dɔɔ te ɔ pukaa e te ɔ gyuuusu e lee yen man. Kenje ɔ yako wɔ nyi, “E na yeli e wɔe ke lo non ya, ɔ delena.” ¹¹ Kenje Pɔɔl besewɔ gyu ba dekyae ken man adido botɔɔ te be ke dii weeneɛ nan de Gbenjgyoo Yesu kpa baa di na baa mo tɔɔse e nɛ. ɔ besewɔ kolosi menɛɛ kelii tɛɛ kɛɛ yɛɛ maa na te ɔ lanawɔ. ¹² Te balan banj moo tobaale non ɔ ba yem te Pɔɔl be gyuuusu e nɛ, gyu ɔ dekpanalan man te be popou wɔe fɛɛ wɔ.

Pɔɔl kekalaa Efeso kegyiise banj

¹³ Kenje da gyoowɔ degbele dinaa ken man gyu Asose donɔɔ man, na de kaa mo Pɔɔl kpu na da wose. Nawolo nyi ɔ yako daa nyi waa kyan gbɛɛ na ɔ naawɔ, na de kaa mo e botɔɔ. ¹⁴ ɔ ke kɔn kaa tunj daa Asose donɔɔ man ken nɛ, da moo e kpu na da wose gyu Mitilene donɔɔ ken man. ¹⁵ Tɛɛ kena ken nɛ te da moo degbele dinaa ken bela kelii Kiyose tɛɛlebii ken lonj be kilisi ke nɛ yenanj. Weeya alate ken na te de gbaawɔ gyu Samose tɛɛlebii ken lonj be kilisi ke nɛ man, te ka weeya atoorote na, te da gyoo Miletuse donɔɔ man. ¹⁶ Pɔɔl yɛɛ wa agyuen nyi, ɔ be gyae waa sen Efeso donɔɔ man ya, na ɔ be nyinj wɔlɛɛ debanj Esia tɛɛle man ya. Nawolo nyi ɔ ne gyae bilen nyi akpaa ɔ tale na, waa gyu Gyerusalem donɔɔ

man ke tunj Gyudatena wee dinaa ken bɛɛ baake ke nyi Pentekosite nɛ.

¹⁷ ɔ ke kyaa Miletuse na, te ɔ kpilawɔ ka mo Efeso Kristotena ɔsom kegyiise banj. ¹⁸ Ba ke kɔn kaa gyoo nɛ, ɔ yako wɔ nyi “Emɛɛ gbagba e gyen nyi, leenanj wee gyanjgate ken mɔɔ kɔn e gyanj Esia tɛɛle man nɛ, daa na non kyaawɔ nideli weeya nenanj pou man. ¹⁹ E gyen mena ken mɔɔ yɔkɔse ma wose te mɔɔ mo siasaranj yɛɛ tom ken nideli njgba de Gbenjgyoo Wurubuare tobaale nɛ. Te e naa mena ken Gyudatena ba koro senj me dɔɔ te bɔɔ do manj sibiyyam nɛ. ²⁰ E gyen nyi debanj ken mee kolosi Wurubuare nombia nan fa non balan nsana na ya akpanalanse man nɛ, me ta mo kolo weese non ya. Ma lese abɔɔ nan gyae ke kyɔ non nɛ pou wola non. ²¹ Gyudatena na Girikitena pou te me fareewɔ nyi, baa kyɛɛkee lee be nombiakumɛɛ man na baa kɔn Wurubuare gyanj na baa lɛɛ de Gbenjgyoo Yesu di. ²² Te nenɛɛ, mɛɛ gyae maa yɛɛ kpene kenj Wurubuare felinj non ne gyae dɔɔ mee gyu Gyerusalem, mɔna mɔɔ gyenj kpene kenj gyae ke kɔn me dɔɔ botɔɔ ya. ²³ Nombii dokolonj kenj ma gyenj yena nyi, Wurubuare felinj non ne faree manj donɔɔ kamase man nyi, baa naase manj diyem na baa kyanj manj tɔ deni. ²⁴ Mɔna mɔɔ ne kɛɛ ma nyeedonj nyi ke yɛɛ kolo

ke fa man ya. MEE gyae maa yEE tom ken de Gbengyoo Yesu be fa man nyi maa yEE ne ke si ko oto. Tom kenan yena nyi, maa yako o nombia kpaakpaa nan fa balan nyi Wurubuaere waa mo o beree boele wo.”

²⁵ NENE ma gyen nyi emee ban pou mo kili e doo yako non Wurubuaere gyoori ken wose man nombia nan ne, e man nolo be gyae waa tekaa naa man bela ya. ²⁶ Mena doo gyen wee kei mee yako non baa nyi, akpaa e man nolo da yoo lee Wurubuaere gbere man na, me noo be doo ya. ²⁷ Nawolo nyi ma te yako non Wurubuaere nyee-man nombia nan pou. ²⁸ E kee e wose doo nideli, na e ke kee balan ban Wurubuaere felin non ba mo wo do e nyinmaa man ne mo doo nideli. E kee Kristotena dikpii ken doo nideli ngba mena ken wonembu keelere ne kee o wonembia doo ne. Ban yena ban Wurubuaere be yela o bu ba yem lee ba nyee ya ne. ²⁹ Ma gyen nyi ma ke lan wole na, balan kumee baa kaa gyoo e man ngba mena ken gbougbose na gyoo wonembia man ne, te boo gyae baa tina non yela ya. ³⁰ Te deban daale gyae kelii ne, baale baa lee emee gbagba e dikpii ken man na baa beo e tebia Kristotena ban baale sila ba wose. ³¹ Mena doo e doo e wose doo, na e ke toose nyi kulutoonen atoro soon te me faree non na siasan

nelim na ka weese pou.

³² Te nene mee mo non mee do Wurubuaere nyinmaa man. Nombia nan na wola Wurubuaere beree ken o dana fa deniwalan ne, ne gyae la ke kyoo non na e ke tale sen nombia nan e be lee di ne man nideli. Wurubuaere waa mo o nyinmaa gyakaa emee na o balan akan ban o ba lese ne pou doo. ³³ Me sia te yee nolo koba yayam yaa o koba, yaa wa aboo doo ya. ³⁴ Emee gbagba e gyen nyi ma nyinmaase kenja te ma moowo yee tom te me nyina aboo nan pou gyae ke hia daa na me tebia ne. ³⁵ Ma wola non kpene kamase man nyi, kaboena nyi walan kamase waa yee tom nideli mena, na waa nyin kolo kyoo ban boo dana don ya ne. Na e ke toose de Gbengyoo Yesu kawola ken nyi, “Kolo kefa dana gyon na wosefereen kela kolo kenyin lee nolo gyan.”

³⁶ O kekolosi kenja tan ne, be popou tisiwo bun ba doona doo te be fanewo. ³⁷ Kente be man walan kamase moo kewii pukaa e te be kalaa e. ³⁸ Ken o be yako wo nyi boo gyae baa tekaa naa e bela ya ne, ken yena kpene ken be takaa wo nideli. Ba moo e ka tee, te o gyoo degbele dinaa ken man lan.

21

*Pool kamo o nyee ban
Gyerusalem*

¹ Da ke kalaa dɔŋa tan ken ne, da moowɔ lon ken dɔɔ teen te da tonawɔ gyu Kosi donɔɔ man. Tɛɛ naawɔ na te de ka gyoo Rodesi donɔɔ man, te da leewɔ botɔɔ gyu Patara donɔɔ man. ² Botɔɔ te de naa degbele dinaa daale na kee gyu Fonisia tɛele man te da gyoo ke man lan. ³ De sia ke gyɔ Saiporɔse tɛelebii ken lon be kilisi ke ne, te de tinaa ke yela te de kpasewɔ mo ka ata yenan gyu ka sen Tae boo nɔɔman Siria tɛele ken dɔɔ. Botɔɔ te ba lese kasolɔse ŋan doo degbele dinaa ken man ne see. ⁴ Botɔɔ te de naa Kristotena baale te de kyaawɔ be gyan weeya nyetooro. Te Wurubuarɛ felin ŋon tɛwɔ be dɔɔ yako Pɔɔl nyi, ɔ na fa waa gyu Gyerusalem ya. ⁵ Mɔna deban ken kelii nyi dɛɛ koro lee be gyan ne, te da korowɔ mo de gbɛɛ bela. Ken te ban na be wɛɛla na be bia pou gyuuwɔ ka tee daa donɔɔ ken nɔɔman. Te de popou bunawɔ da doona dɔɔ ɛpo ken nɔɔman te de fanewɔ. ⁶ De kalaa dɔŋa te de ka gyoo degbele dinaa ken man te ban mɔɔ besewɔ lan be dɛɛ. ⁷ Da besewɔ mo de gbɛɛ ken dɔɔ lee Tae menɛɛ kelii Pitolemase te da doo Kristotena ban be kya botɔɔ ne nɔɔ te de kyaawɔ be gyan wee dokolon. ⁸ Tɛɛ kena na te da korowɔ ka gyoo Kaesaria donɔɔ man, te de ka soo Filipo ŋon ɔ ne tɛɛ kolosi Kristo nombia ne. Ŋon Filipo mɔ

kpue balan nyetooro ban bɔɔ kyaa lese Gyerusalem nyi baa kɛɛ weenɛɛ kekpeleɛ dɔɔ ne man. ⁹ Na ɔ dana bia alebia banaara ban ba te yala ta ya, na Wurubuarɛ ne tɛɛ be dɔɔ kolosi.

¹⁰ De ke di weeya akalansɛɛ ŋaale botɔɔ ne, te Wurubuarɛ dekenkpenkyɔɔre ŋolo ŋon bɛɛ baake e nyi Agabuse ne, lee Gyudia tɛele man kɔŋ. ¹¹ ɔ kɔŋa de gyan na, te ɔ moo Pɔɔl abɔɔɔ mo baake ŋon gbagba ɔ nawɔɔ na ɔ nyinmaase te ɔ yakowɔ nyiaa, “Nne yaa Wurubuarɛ felin ŋon ne yako. Nne te Gyudatena ban be kyaa Gyerusalem donɔɔ man ne, baa bake ŋon ɔ tee abɔɔɔ kei ne, na baa lese e fa balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya ne.” ¹² Deban ken dɔɔ nyii mena nombia kenɛ ne, te daa na balan akan ban be kyaa botɔɔ ne waase Pɔɔl nyi ɔ na gyu Gyerusalem ya. ¹³ Ken te Pɔɔl tiranɔɔ fa wɔ nyi, “Weera ɛ ne wii te ɛ ne yeli dekokɔɔkɔɔ ne kyan man mena? Na me desina ma wose bo fa kebake kaagen Gyerusalem ya, mɔna ma te desina ma wose fa yen mɔ lee de Gbenkyoo Yesu yele man.” ¹⁴ Da te tale kyɛɛkee wa agyuen ya, mena dɔɔ de tina e yela te de yakowɔ nyi, “Wurubuarɛ gbagba waa yɛɛ ɔ kegyaebii.”

¹⁵ Da ke kyaa botɔɔ kyomii ne, da moo da wose te de lanɛ Gyerusalem. ¹⁶ Kristotena ban bɔɔ lee

Kaesaria ne man baale sila daa, te ba moo daa gyu Masone non o ba lee Saiporose donoo man ne dee. Masone kei yee walan non o be wulaa lee Kristo di leenan kewalan kenj.

Pool kagyoo Gyerusalem donoo man

¹⁷ De ka gyoo Gyerusalem donoo man ne, Kristotena ban be kyaa botoo ne lee daa nideli. ¹⁸ Ke tee naa ken ne, daa na Pool gyuuwo ka do Gyemisi noo. De ke gyu ken na osom kegyiise ban pou kyaa botoo. ¹⁹ Pool doo wo noo te o yako wo kpene kamase kenj Wurubuarɛ be tee o doo yee balan ban ba te yee Gyudatenawo ya man ne. ²⁰ Be ke nyii nombia nan tan ne, be popou lese Wurubuarɛ yele. Te be yako e nyi, "Kegyia Pool, ngba n naa mena kenj Gyudatena burum be lee Kristo nombia nan di, mona be see be dana Wurubuarɛ mmaraase nan o be yeli Mosesi be nmarase see ne man nideli. ²¹ Be te nyii n nombia nyi, n na wola Gyudatena ban pou be kyaa balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne teele doo nyi, baa tina Wurubuarɛ mmaraase nan o be yeli Mosesi be nmarase see ne doo kedi yela. Be na kara ba bia baala wose ya, te be na sila de naanao benen nombia nan bela ya. ²² Kei na sena yaa dee yee baa, de yee sena baa nyii nyi n te kɔn kebo. ²³ Mena doo yee kpene kenj dee yako nen ne.

Balan banaara baale kyaa de gyan kebo kenj booo kenj ntam. ²⁴ Gyu ke kpu na balan banaara kewo na e ka gberaa e wose, na n ke to kom kenj baa gyoo ne, na baa nyin tale tisi ba nyeeya. N yee mena na, walan kamase waa naa nyi nombia nan pou booo yako lee n wose man ne te yee ampan ya. Mona baa naa nyi nyan gbagba mo n ne di Wurubuarɛ mmaraase nan o be yeli Mosesi be nmarase see ne doo nideli. ²⁵ Balan ban ba te yee Gyudatenawo ya te booo lee Yesu di ne doo, da te nmarase tone yele wo te de yako wo kpene kenj doo bake see ne nyi be na di bane dee weenee ya. Be na di fatabo ya te be na di wonembu non ba te kara o nyee pete o ba yem ne ya. Nenee baa lese ba wose lee kafon nombia man." ²⁶ Mena doo tee kena kenj na, te Pool moo balan banaara ban, te be gyuuwo kegberaa ba wose. Te o gyuu Wurubuarɛ osom deni dinaa kenj man ka see wee kenj ba wose kegberaa kenj gyae ke tan, na wee kenj be man walan kamase waa fa Wurubuarɛ kedi.

Ba kekyan Pool

²⁷ Weeya nyetooro nan kee benaa kenj ne, Gyudatena baale ban booo lee Esia teele man ne naa Pool Wurubuarɛ osom deni dinaa kenj man. Te be feefuwo do balan dikpii kenj booo gyanee botoo ne te be kyan e, ²⁸ te be fae yeesa nyi, "Iseratena e kaa kyoo daa, balee kei yena

walaŋ ɔn ɔ dɔŋ yenaŋ ka-
mase ɔ na wola balan pou
nombia tia de balan na Wu-
rubuare mmaraase ŋan ɔ be
yeli Mosesi be ŋmarase see
fa daa ne, na Wurubuare
osom deni dinaa keŋ. Lee
kenan wole koran na, ɔ ta
mo balan ban ba te ye Gyuda-
datenawo ya ne koŋ Wu-
rubuare osom deni dinaa
keŋ man mo ayimee kaa bu-
raa ke.”²⁹ Keŋ dɔɔ boɔ
yako mena yena nyi, na be
wulaa naa Efeso baale ŋon
bee baake e nyi Tirofimuse
ne, na Pɔɔl dɔŋee donɔɔ
keŋ man, mena dɔɔ na ban
gyeŋ nyi Pɔɔl ta mo e gyu
Wurubuare osom deni dinaa
keŋ man.

³⁰ Botɔɔ te donɔɔ keŋ
pou sinjiwo te balan yeuwo
lee yenaŋ kamase koŋ kaa
kyaŋ Pɔɔl te be wɔŋee e
lee Wurubuare osom deni
dinaa keŋ man. Karatete
dokolon te be kyaŋa ka
asima ŋan pou to. ³¹ Be
kee gyae baa ko e ne, te
tiila ke tunja Romantena
yoonɔɔtena siamante ŋon
nyi, Gyerusalem donɔɔ keŋ
pou te sinji. ³² Debokenan
man te ɔ moo yoonɔɔtena
kegyiise na yoonɔɔtena
baale, te be yeuwo gyu balan
dikpii keŋ gyaŋ. Balan
ban kena siamante ŋon
na yoonɔɔtena ban ne, te
be tinaa Pɔɔl ketuku yela.
³³ Be siamante ŋon gyuu
Pɔɔl gyaŋ te ɔ ke kyaŋa e
te ɔ yakowo nyi baa mo
agbaraagbaraase ala bake
e. Ken te ɔ boɔse wo nyi,

“Amote yena balee kei, te
won yaa ɔ yeewo?”³⁴ Balan
ban baale ne yako nombii
dokolon na baale mo ne yako
ŋaale kpoɔ. Botɔɔ kee wosi
dɔɔ, yoonɔɔtena siamante
ŋon ta gyeŋ nombia ŋan
nyee na ŋe nawo ya, mena
dɔɔ ɔ yako ɔ tewulee ban
nyi baa mo e gyu ba dekyae
man. ³⁵ Be ka mo e kelii
botɔɔ keŋ bee mo gyeŋ gyoo
deni keŋ man ne, balan ban
sia keyee dɔɔ yoonɔɔtena
ban gate Pɔɔl seele adido.
³⁶ Na balan ban be silana wo
ne, ne fae yeesa nyii, “E ko
e.”

³⁷ Be kee gyae baa mo
Pɔɔl gyoo yoonɔɔtena ban
dekyae keŋ man ne, ɔ yako
yoonɔɔtena siamante ŋon
nyi, “Mee gyae maa yako
neŋ nombii daale.” Te ɔ
boɔse Pɔɔl nyi, “N ne nyii
Giriki dei?”³⁸ “Na nyan
yena Igyipite baale ŋon n be
kyaa koro seŋ tia kegyiise te
n ba mo awudiina kakponse
banaara (4,000) sila n wose
gyu kefula man ne yee?”
³⁹ Te Pɔɔl tiranɔɔ fa e nyi,
“Koa, me ye Gyuda baale
e te ba lola man bo Silisia
teele man. Ma lee Tasuse
donɔɔ keŋ ke dana yele ne
man. Waaseda, fa man
gbee na maa kolosi fa balan
ban.”⁴⁰ Te yoonɔɔtena sia-
mante ŋon faa e gbee nyi
waa kolosi. Mena dɔɔ Pɔɔl
seŋawo botɔɔ keŋ bee mo
gyeŋ gyoo deni keŋ man ne,
te ɔ gyinaa ɔ nyinmaa adido
nyi baa wu be noɔ na baa tei
e. Balan ban ke wu be noɔse

ne, te Pɔɔl kolosiwɔ Hiburu dei man fa wɔ.

22

¹ Kenɛte Pɔɔl kolosiwɔ lese ɔ nɔɔse nyiaa, “Me tebia na me kyaa, ε tei man.”

² Be kenyii ɔ kekolosi na wɔ Hiburu dei man ne, be wuu be nɔɔse te botɔɔ yɛwɔ diin. Te Pɔɔl yakowɔ nyi,

³ “Me yɛε Gyuda baale e te ba lola man bo Tasuse Silisia tɛele dɔɔ mɔna be kɛele man bo Gyerusalem donɔɔ man kɛbo, Na me yɛε Gamaleli tobaale e. ɔ kɛele man nideli de naanaɔ ɔsom amanberɛ gbɛɛ man te me yase me sia mo ma wose lo Wurubuare dɔɔ ngba mena ken ε man walaɲ kamase ne yɛε gyɛn ne. ⁴ Me naase baɲ be dɔɲ de Gbenɲyoo Yesu nyeedonɲ gbɛɛ kei dɔɔ ne diyem nideli ken nyi be baale koran yekeewɔ, te me kyanɲa be man ala na baala pou keto deni.

⁵ Sae kegyia na nombiadi-ira kegyiise baa di adanseɛ nyi kpene ken mɛɛ yako ne yɛε anokoare. Nawolo nyi me lɛɛ tɔna koran lee be gyan, ɲan bɔɔ ɲmarase fa be tebia Gyudatena baɲ be kyaa Damasekuse ne, te me gyuuwɔ me kaa kyanɲ Kristotena baɲ be kyaa botɔɔ ne, na maa do wɔ akyakaase kɔɲ Gyerusalem na baa wɔɲ ba denɲela.

Pɔɔl kekolosi lee ɔ kekyɛɛkee wose man

⁶ Kenɛte Pɔɔl yakowɔ nyi, ma keta gyu ka benaa

Damasekuse donɔɔ ken na weese ta senɲ dɛɛ. Karatetee dokolonɲ te kenɲmanɲee dinaa daale lee adido kaa ɲmaale pole kilisi man. ⁷ Kara man lo tɛele man te me nyii nɔɔwoya ɲaale ne bɔɔse man nyi, ‘Sɔɔl! Sɔɔl! Weera te ɲ ne naase man diyem?’ ⁸ Te me bɔɔse e nyi, ‘Nyann amɔte ɲonanɲ me Gbenɲyoo?’ Te ɔ tiranɔɔ nyi

‘Manɲ Yesu Nasarɛte baale ɲon n ne naase diyem ne.’ ⁹ Balanɲ baɲ daa na wɔ dɔɲɛɛ ne naa kenɲmanɲee ken, mɔna be te nyii nɔɔwoya ɲan be kolosi na man ne man ya. ¹⁰ Me bɔɔsewɔ nyi, ‘Wonɲ te maa yɛε me Gbenɲyoo?’ Te de Gbenɲyoo yako man nyi, ‘Koro gyu Damasekuse. Botɔɔ te baa yako nenɲ kpene kamase ken Wurubuare ne gyae nyi n ke yɛɛ.’

¹¹ Kenɲmanɲee dinaa ken yela me sia yeɛɛwɔ, mena dɔɔ balanɲ baɲ daa na wɔ dɔɲ ne, kyanɲa na man me nyiɲmaa man gyu ka gyoo Damasekuse donɔɔ man.

¹² Balee ɲolo ɲon bɛɛ baake e nyi Ananiase ne kɔɲawɔ kaa kɛɛ man. ɔ yɛɛ walaɲ ɲon ɔ ne yee Wurubuare, te ɔ ne di Wurubuare mmaraase ɲan dɔɔ nideli, te Gyudatena baɲ pou be kyaa Damasekuse ne ne bu e nideli. ¹³ ɔ kɔɲawɔ kaa senɲ me gyan te ɔ yakowɔ nyi, ‘Me dɔɔ Sɔɔl, gyusu n sia na n kena.’ Debokenanɲ man te me sia gyusuwɔ te me naa e. ¹⁴ Te Ananiase yako man nyi, ‘De naanaɔ Wu-

rubuare lese na neŋ nyi nya gyen kpene keŋ ɔ ne gyae nyi nya yeε, na n kena ɔ walaŋ ŋon ɔ gbεeneŋ tenεε Wurubuarε siaman nε, na n ke nyii ɔ noowoya. ¹⁵ Nawolo nyi nyan ne gyae la n ke di ɔ wose man adanseε fa balan pou lee kpene keŋ n be naa, na kpene keŋ n be nyii lee ɔ wose man nε. ¹⁶ Nenεε won yaa n ne daa? Koro seŋ na n ke yela baa so neŋ Wurubuarε loŋ na n ke fane de Gbenjyoo Yesu yele man, na Wurubuarε ke gberaa nya ayimεε lee n wose man.'

Pɔɔl yako Wurubuarε nombia balan ban ba te yeε Gyudatenawɔ ya nε man

¹⁷ Kenŋe Pɔɔl besewo gyina ɔ kekolosi doo nyi, deban keŋ moo bese gyu Gyerusalem te moo gyu Wurubuarε osom deni dinaa keŋ man me kaa fane nε, me naa kolo na me sia ŋgba dosεε man nε. ¹⁸ Keman te me naa de Gbenjyoo Yesu te ɔ yako maŋ nyi, 'Yeε bilen na n ka lee Gyerusalem debokeiman! Nawolo nyi, balan kewo be gyae baa lεε nya adanseε keŋ n ne dii lee ma wose maŋ nε di ya.' ¹⁹ Kenŋe me tiranoo nyi, 'Me Gbenjyoo, balan kewo gyen nyi me gyuu Gyudatenaa osom denεε man donoo kamase man, ke kyanjee balan ban bεε lεε neŋ di nε, te me tuku wo. ²⁰ Te deban keŋ bεε ko Sitifin ŋon ɔ be di n wose man adanseε nideli nε, na ma seŋεε botoo mεε do wo kakyen, te maŋ

koran keε na ba kegbase doo.' ²¹ Te de Gbenjyoo yako maŋ nyi, 'Ta! Maa kpila neŋ lemlem, balan ban ba te yeε Gyudatenawo ya nε gyan.' "

²² Balan ban tei e kelii deban keŋ ɔ be kolosi nombia keŋa pou taŋ nε. Botoo te be fae yeesa nyi, "ε ko e! ε ko e! ɔ tekaboena nyi waa kyaa tεele kei doo ya." ²³ Na bεε fae yeesa, te ba kpee ba kegbase na bee fiili ŋa adido na be funii anasa gyu adido. ²⁴ Mena doo yoonootena siamante ŋon faree ɔ tewulεε ban nyi, baa mo Pɔɔl gyu yoonootena dekyae keŋ man na baa kebii e dambiise na baa boose e kpene keŋ doo balan ne fae yeesa ɔ doo mena. ²⁵ Ba ke bake e baa tuku e nε te Pɔɔl boose yoonootena kegyia ŋon ɔ seŋεε botoo nε nyi, "Gbεε doo nyi ya tuku Roman bu dalolasa ŋon ε te di ɔ nombia na ε ke bu e foɔ yee?"

²⁶ Yoonootena kegyia ŋon ke nyii nombia keŋa nε, ɔ korowo gyu yoonootena siamante ŋon gyan ke yako e nyi, "Won yaa ε ne gyae ε ke yeε nε? Balee kei yeε Roman bu dalolasa e o!" ²⁷ Yoonootena siamante ŋon gyuu Pɔɔl gyan ke boose e nyi, "Yako maŋ, n yeε Roman bu dalolasa e?" Kenŋe Pɔɔl tiranoo nyi, "Ayi me yeε Roman bu dalolasa e." ²⁸ Botoo te yoonootena siamante ŋon yakowo nyi, "Maŋ too kom dinaa pete ma bese Roman baale." Te Pɔɔl

mɔ yako e nyi, "Man dɔɔ me yɛɛ Roman bu dalolasa e." ²⁹ Mena dɔɔ ban nafa bɔɔ yeli baa bɔɔse e nombia nɛ, tuuwɔ lee ɔ gyan bilen. Deban ken yoonɔɔtena siamante non gbagba be naa nyi Pɔɔl yɛɛ Roman bu dalolasa e te bɔɔ do e akyakaase nɛ, gyakolon gyoo e.

Be kamo Pɔɔl gyu donɔɔ kegyiise siaman

³⁰ Yoonɔɔtena siamante non gyaewɔ waa gyen kpene ken kitii dɔɔ Gyudatena ne kara Pɔɔl nɔɔse nɛ nideli, mena dɔɔ tɛɛ kena nɛ ɔ yela ba lese Pɔɔl akyakaase nan, te ɔ yela Wurubuare saese kegyiise na donɔɔ kegyiise pou gyanɛewɔ, te ɔ moo Pɔɔl kaa sen be siaman.

23

¹ Pɔɔl kɛɛ kegyiise ban bɔɔ gyanɛe nɛ sia gbɛɛ te ɔ yakowɔ nyi, "Me tebia Iseraetena, me konɔɔ bee bu man fɔɔ gbɛɛ kamase man ya, nawolo nyi me kyaawɔ nideli Wurubuare siaman kaa lii nan gyen." ² Botɔɔ te Wurubuare sae kegyia Ananiase faewɔ do ban ba senɛɛ benaa na Pɔɔl nɛ nyi, baa gyɔ e ɔ nɔɔ gbɛɛ. ³ Kenɛte Pɔɔl mɔ yako e nyi, "Wurubuare waa gyɔ nyan mɔ. Kɛɛ ɔ ke kyaa botɔɔ ngba deni dekyan ken bɔɔ gyilaa ke wole wolom nɛ. N kyaa botɔɔ n na mo mmaraa di me nombia, mɔna nyan gbagba mɔ n ta fom Wurubuare mmaraa, ngba n be fae do wɔ nyi

baa gyɔ man nɛ." ⁴ Botɔɔ te balan ban ba senɛɛ benaa na Pɔɔl nɛ yakowɔ nyi, "Wurubuare sae kegyia yaa n na tee nɛ!" ⁵ Kenɛte Pɔɔl tiranɔɔ nyi, "O me tebia, me ta gye m nyi non yena Wurubuare sae kegyia non ya. Nawolo nyi Wurubuare nombia anmarasen see ne yako nyi, 'E na kolosi walan non ɔ ne di balan dɔɔ nɛ wose man nombiikum ya.' "

⁶ Te Pɔɔl kena nyi balan ban baale yɛɛ Sadukiitenawɔ te baale mɔ yɛɛ Farasiitenawɔ nɛ ɔ fae yeesa nyi, "Me tebia, me yɛɛ Farasii baale e, te me kya mɔ yɛɛ Farasii baale e. Ken dɔɔ bee di me nombia yena nyi, me sia gyakaa nyi ban bɔɔ yem nɛ baa fon lee yen man." ⁷ ɔ ke yako mena nɛ, kale gyoo Sadukiitena na Farasiitena ban man te dikpii ken kpasewɔ akpen ala. ⁸ Nawolo nyi Sadukiitena ne yako nyi yen wole kefon be kyaa bela ya, yaa Wurubuare kpilala na felinkumɛɛ be kyaa ya, mɔna Farasiitena ne lee kenja pou di nyi ne kyaa. ⁹ Kale dinaa daale gyoo wɔ, kenɛte Gyudatena mmaraa wolala ban be yɛɛ Farasiitenawɔ nɛ, man baale korowɔ sen kenken nyi, "Da te naa dukum ken balee kei be yɛɛ ya! Mberem Wurubuare felin yaa Wurubuare kpilale nolo kolosila na e." ¹⁰ Kale ken nɔɔ ke yɛɛ don nɛ, yoonɔɔtena siamante non

yeewo nyi mberem baa tirii Pɔɔl kpetekpetekpete. Mena doo o faewo do o yoonootena ban nyi baa leo Pɔɔl don man lee balan ban gyan, na baa mo e gyu ba dekyae man.

¹¹ Wee kenan nelim ne, de Gbengyoo Yesu konawo kaa sen Pɔɔl gyan yako e nyi, "Nyiŋ konoo! Na yee ya! Mena ken n be di ma wose man adanseε Gyerusalem kebo ne, mena mo te kaboena nyi nya di ma wose man adanseε Roman donoo man."

Ba kebake Pɔɔl nyee man apam

¹² Tεε kena nebo ne, Gyu-datena baale gyaneeewo mo agyuen. Be kana ntam nyi be noo be gyae ke daa weeneε yaa lon ya kelii deban ken baa ko Pɔɔl. ¹³ Balan ban boo mo Pɔɔl wose man agyuen kum kei kela balan soŋola (40). ¹⁴ Te be gyuu Wurubuare saese kegyiise na donoo kegyiise ban gyan ke yako wo nyi, "Da te kan ntam nyi, de noo be gyae ke daa kolo ya, kelii deban ken dεε ko Pɔɔl. ¹⁵ Mena doo emεε na nombiadiira ban ε kpila gyu Romantena yoonootena siamante non gyan ka sola e na waa mo Pɔɔl kon ε gyan. ε gyu ka beo e nyi ε ne gyae ε ka gyoo Pɔɔl nombia njan man nideli, mona nyi o fa gbεε nyi baa mo e kon na, da te desina da wose nyi dεε koe e gbεεnaa man."

¹⁶ Pɔɔl wa agbelebii nyii nombii kei na, te o korowo gyu yoonootena ban dekyae man ke bo Pɔɔl amandεε. ¹⁷ Kenje Pɔɔl baake yoonootena ban man kegyia nolo te o yako e nyi, "Mo tobaalebii kei gyu yoonootena siamante non gyan, nawolo nyi o dana nombii daale waa yako e."

¹⁸ Te o moo tobaalebii non gyu yoonootena siamante non gyan te yoonootena kegyia non yako e nyi, "Pɔɔl non o doo deni man ne kpila la baake man te o yako man nyi maa mo tobaalebii kei kon n gyan, nawolo nyi o dana nombii daale waa yako nen." ¹⁹ Yoonootena siamante non kyanja bu non nyinmaa man te o mo e lee yenan boose e nyi, "Wonje te n dana n ke yako man?"

²⁰ Kenje bu non tiranoo nyiaa, "Gyudatena kegyiise te yeε noodokolon nyi baa sola nen na n ke yela Pɔɔl ke gyu kena wo kyoo. Baa beo nen nyi bεε gyae baa gyoo o nombia njan man nideli. ²¹ Na sεε ya nawolo nyi balan kela soŋola ken ba yoe gbεεnaa man bεε daa Pɔɔl. Ba te kan ntam nyi be noose be gyae ke daa kolo ya kelii deban ken baa ko Pɔɔl. Ban tan desina ba wose tan, nyan yaa bee gyeki." ²² Te yoonootena siamante non loo tobaalebii non gbεε te o faree e nyi, "Na yeli nolo ke nyii nyi, n te kaa yako man mena nombia kenja ya."

Be kalese Pɔɔl gyu Kaesaria donɔɔ man

23 Mena dɔɔ yoonɔɔtɛna siamante ɲon baake ɔ yoonɔɔtɛna kegyiise ban man balan bala te ɔ yako wɔ nyi, “E gyae yoonɔɔtɛna sɔɲonɔɲ akpen ala (200) na yoonɔɔtɛna ban bɛɛ kyaa dɛɛkyɔɲse nɛ sɔɲotooro na kufu (70), na yoonɔɔtɛna ban bɛɛ mo apiase yokii nɛ sɔɲonɔɲ akpen ala (200). Baa desina ba wose na baa koro nelim deban kadaalete man gyu Kaesaria. 24 E gyae dɛɛkyɔɲ fa Pɔɔl na e ka mo e ka do gyoo Felisi ɲon ɔ ne kɛɛ botɔɔ tɛɛle dɔɔ nɛ nyinmaa man wosefɛɛren man.” 25 Te yoonɔɔtɛna siamante ɲon ɲmarase tone fa wɔ nyi.

26 “Man Klaudiuse Lisiase ne ɲmarasena tone kei mee yelee nyan gyoo kpaakpaa Felisi. Mɛɛ do nen ɲɔɔ. 27 Gyudatena kyanana balee kei nyi baa ko e, te ma moo me yoonɔɔtɛna te de gyuuwɔ ke lɛɛ e, nawolo nyi me naawɔ nyi ɔ yɛɛ Roman bu dalolasa e. 28 Me gyawɔ maa gyen kpene ken dɔɔ bɔɔ mo nombiakumɛ gyakaa ɔ dɔɔ, mena dɔɔ ma moo e gyu ban gbagba be kegyiise siaman. 29 Botɔɔ te me naawɔ nyi, nombia ɲan bɔɔ mo gyakaa ɔ dɔɔ nɛ, yɛɛ ba mmaraase nombia ɲa, mɔna ma te naa kpene ken ɔ be yɛɛ ken kaboena nyi baa ko e yaa baa kyan

e tɔ deni ya. 30 Te ba ke yako man nyi Gyudatena baale te bake ɔ nyee man nyi baa ko e nɛ, debokenan man te me yɛɛ ma agyuen nyi maa mo e kɔɲ n gyan. Te me yako ban ban na e dana nombia nɛ nyi baa mo be nombia kɔɲ n gyan na be kaa gyoo ɲe man. Me ɲɔɔ te si.”

31 Mena dɔɔ yoonɔɔtɛna ban yɛɛwɔ ɲgba mena ken be kegyia ɲon be faree wɔ nyi baa yɛɛ nɛ. Ba moo Pɔɔl nelim kenan menɛ te be keliwɔ Antipatirise donɔɔ man. 32 Tɛɛ kena nɛ, yoonɔɔtɛna ban be dɔɲ na be nawɔɔ nɛ, besewɔ gyu be dalee man, te ban bɛɛ kyaa dɛɛkyɔɲse nɛ moo e lan. 33 Be ka gyoo Kaesaria donɔɔ man nɛ, ba moo tone ken fa gyoo Felisi te ba moo Pɔɔl do ɔ nyinmaa man. 34 Gyoo ɲon kala tone ken te ɔ bɔɔse Pɔɔl nyi, tɛɛle kei yenan wonɲi man yaa n leewɔ. Gyoo ɲon ke nyii nyi ɔ lee Silisia tɛɛle man nɛ, 35 ɔ yakowɔ nyi, “Deban ken balan ban emɛɛ na wɔ be nyin nombia de kɔɲ nɛ, na maa nyii n ɲɔɔwoya.” Te ɔ yakowɔ nyi baa mo Pɔɔl gyu gyoo Herode dekpanalan dinna ken man na baa gyee e.

24

Be kedi Pɔɔl nombia gyoo Felisi gyan

1 Weeya anon wɔle nɛ, Wurubuarɛ sae kegyia Ananiase na donɔɔ kegyiise baale na Lɔya ɲon bɛɛ baake

e Tɛtulɔse nɛ gyuu Kaesaria ke tɔlɛɛ be nɔɔwoya fa gyoo Felisi lee Pɔɔl wose man. ² Botɔɔ te be baake Pɔɔl kɔŋ. Kenɛte Tɛtulɔse tɔlɛɛ ɔ nɔɔwoya lee Pɔɔl wose man nyi, Gyoo kpaakpaa, de te nyin wosefɛɛren kyare n gyoori kedi kei man. Nawolo nyi nyansa ken n ba mo di gyoori nɛ, te desina abɔɔ burum de tɛele kei dɔɔ. ³ Gyoo kpaakpaa Felisi, yenan kamase na gbɛɛ kamase man na, de sia ta gye abɔɔ nya ayɛɛŋ fa daa kenɛ dɔɔ, mena dɔɔ dɛɛ do nen nɔɔ nideli. ⁴ Mɔna me bɛɛ gyae maa wɔlɛɛ n deban bela ya, mena dɔɔ mɛɛ sola nen bo, nyin konɔɔ na n ke tei daa kyomii. ⁵ “Da gyen nyi balee kei yɛɛ tɛele yɛlɛɛre e. ɔ te loo nombia do Gyudatena ban be kyaa tɛele kei dɔɔ pou nɛ, te ɔ yɛɛ Nasaretana ɔsom siamante mɔ e. ⁶⁻⁷ Nafɔ ɔ gyaewɔ waa mo ayimɛɛ tina Wurubuare ɔsom deni dinaa ken mɔ, te de kyanɛ e. Daa gyaewɔ nyi nafɔ dee di ɔ nombia daa gbagba da mmaraa gbɛɛ, mɔna yoonɔɔtena kegyia Lisia kaa leo e don man lee de nyinmaa man, te ɔ yako daa nyi daa ban daa na Pɔɔl dana nombia nɛ, dɛɛ mo kɔŋ n gyan. ⁸ Akpaa n bɔɔse e ɔ nɔɔwoya na, nyan gbagba n kena nyi njan pou dɔɔ yako lee ɔ wose man nɛ, doo na ke gbɛɛ.” ⁹ Te Gyudatena mɔ moɔ be nɔɔ do nyi mena nombia njan dɔɔ yako lee ɔ wose man nɛ, doo na nje

gbɛɛ.

Pɔɔl kekolosi lese ɔ nɔɔse
¹⁰ Gyoo Felisi ke fa Pɔɔl gbɛɛ nyi waa kolosi nɛ, Pɔɔl tɔlɛɛ ɔ nɔɔwoya nyi, “Ma gyen nyi n ne di nombia tɛele kei dɔɔ te yɛɛ gyen ya. Mena dɔɔ dana man gyon nɔɔba mɛɛ kolosi maa lese me nɔɔse fa nen nɛ. ¹¹ Nyan gbagba n gyoo ke man na, n kena nyi weeya kufu ala yaa nɔɔba mɔɔ gyu Gyerusalem me kaa som nɛ. ¹² Te balan ban daa na wɔ be nyim nɛ, te naa daa na nɔlo ke lɛɛ anmaaren Wurubuare ɔsom deni dinaa ken man ya. Ba te naa man nyi maa loo nombia do balan Gyudatena ɔsom deni man, yaa yenan daale ya. ¹³ Te bɔɔ gyae baa tale gyɔ be konɔɔ na baa sen kolo dɔɔ wola nyi nombia njan bɛɛ mo yakaa me dɔɔ nɛ yɛɛ ampan ya. ¹⁴ Mɔna ma te sɛɛ nyi, mɛɛ som de naanaɔ Wurubuare lee de Gbenjyoo Yesu gbɛɛ ken ban ne yako nyi ke yɛɛ ɔsom kum ke nɛ man. Te mɛɛ lɛɛ kpene kamase ken bɔɔ nmarase do Wurubuare mmaraase njan ɔ be yeli Mosesi be nmarase see nɛ, na Wurubuare akpenkpenjyɔɔra tɔna man nɛ di. ¹⁵ Me loo yakaa Wurubuare nombii dokolon kei dɔɔ nyi, yen wɔle na, balan kpaakpaa na balan kumɛɛ pou baa fon lee yen man nɔɔba mena ken ban mɔ loo yakaa nɛ. ¹⁶ Mena dɔɔ mɛɛ yɛɛ kakyen wee kamase na maa yɛɛ kpene ken me

konoo be gyae ke bu manj foo Wurubuarɛ na balan siaman ya.

17 Me ka lee Gyerusalem donoo man kulutoonenj burum wole ne, ma besewo konj botoo te ma moo koba na aboo kona me tebia Gyudatena ban na baa mo fa ayematena, te me faa Wurubuarɛ mo kedi. 18 Debanj kei man te be naa manj Wurubuarɛ osom deni dinaa kenj man na ma te gberaa ma wose tanj, na balanj dikpii mo be kpue na manj ya, te gidigidi mo te konj botoo ya. 19 Mona Gyudatena baale banj boo lee Esia teelee doo ne konjawo botoo. Banj te nafo kaboena nyi baa konj n siaman kebo, na nombii kenj doo na dee gyoo ke man. 20 Te n gyae mo na, yela banj ba senɛe kebo ne ke yako dukum kenj boo naa lee ma wose man debanj kenj boo kyanj manj gyu donoo kegyiise banj gyanj ne. 21 Nombii dokolonj kenj moo gyoo me konoo yako be siaman yena nyi, banj boo yem ne baa bese fonj lee yenj man bela. Mena nombii kei doo te bee di me nombia gyen ne.”

22 Botoo te Felisi nonj oo wulaa oo gyenj de Gbenjgyoo Yesu nyeedonj gbɛɛ kenj wose man nombia nideli ne, tuu nombia kedi wee kenj see wee wole. Kenj te oo yakowo nyi, “Wee kenj yoonootena kegyia Lisiase nonj de konj na, maa di n nombia kenja.” 23 Kenj te oo yako yoonootena kegyia nonj boo mo Poo do

oo nyinmaa man ne nyi waa kee oo doo nideli, be naa senj oo doo beinj ya. Mona waa fa oo tebia gbɛɛ baa fa e kpene kamase kenj ne hia e.

24 Ke di weeya ala njaale ne, Felisi na oo weele Durusila nonj oo yee Gyuda alo e ne konjawo botoo. Kenj te Felisi yela Poo konjawo kaa kolosi fa wo, te Poo kolosiwo lee Kristo Yesu keeedi wose man. 25 Poo ke gyakaa oo ne kolosi lee aboo nan tenɛɛ na deeli keyee, na wose doo kedi na mena kenj Yesu waa di balanj pou nombia wee daale ne, gyakolonj gyoo Felisi te oo yakowo nyi, “Tekaboe mena ta pe, me nyin ma wose na maa baake nenj bela.” 26 Na oo sia gyakaa nyi Poo waa fa e koba na waa tina e yela mena doo oo kyaa oo kyaa na, oo te baake Poo kolosi na e. 27 Kulutoonense ala wole ne, Pokiuse Fesituse kaa dii gyoori gyoo Felisi nawoo man. Mona kenj Felisi ne gyae waa yee Gyudatena deeli doo, oo ta lese Poo lee deni man ya.

25

Gyoo Fesituse kedi Poo nombia

1 Fesituse ke konj teelee kenj doo oo ne di gyoori ne, ka weeya atooro wole na oo leewo Kaesaria gyu Gyerusalem. 2 Botoo te Wurubuarɛ saese kegyiise na Gyudatena osom kegyiise moo Poo nombia nan banj kpa oo be yee ne kaa see oo siaman. 3 Ba sola

Fesituse nyi waa wii wɔ na waa yela baa lese Pɔɔl kɔŋ Gyerusalem nawolo nyi, na ba te bake ba nyeeman nyi de kɔŋ mena na baa yo gbɛɛnaa man na baa deke e ko. ⁴ Kenɛte Fesituse tiranɔɔ nyi, "Pɔɔl waa doo deni man Kaesaria botɔɔ, nawolo nyi maŋ gbagba maa gyu botɔɔ weeya ala kenɛa man. ⁵ Akpaa nyi ɔ te yɛɛ nombiikum daale na ɛ yela ɛ kegyiise baale ke sila maŋ gyu Kaesaria na be kaa wola dukum kenɛ ɔ be yɛɛ."

⁶ ɔ ke kyaa be gyaŋ weeya gyanaara yaa kufu nɛ, ɔ korowɔ gyu Kaesaria. Ke tɛɛ kena nɛ, ɔ baake nombia ŋan te ɔ yela ba moo Pɔɔl kɔŋ be siaman. ⁷ Pɔɔl ka betaa bɛɛ lee pɛ, te Gyudatena baŋ boɔ lee Gyerusalem nɛ kaa seŋawɔ kilisi e te be fiasɛɛ bɛɛ mo nombiakumɛɛ dinaana gyakaa ɔ doo, mɔna be te nyiŋ nombii kenɛ baa seŋ ke doo wola nyi ŋe yɛɛ ampaŋ ya. ⁸ Pɔɔl kolosiwɔ lese ɔ noɔse nyi, "Ma te yɛɛ nombiikum kamase tia Gyudatena mmaraase yaa Wurubuare ɔsom deni dinaa kenɛ ya. Ma te yɛɛ nombiikum tia Romantena gyoo dinaa mo ya." ⁹ Fesituse gyaewɔ waa yɛɛ Gyudatena deeli mena doo, ɔ boɔse Pɔɔl nyi, "N ne gyae n ke sila maŋ gyu Gyerusalem na me kaa di n nombia ŋan botɔɔ?" ¹⁰ Kenɛte Pɔɔl tiranɔɔ nyi, "Gyoo dinaa Kaesa nombia dedii dekpaŋalan man yaa ma seŋɛɛ nɛ. Mena doo

kebo te kaboena nyi baa di me nombia. Nyarŋ gbagba n gyenɛ nideli nyi ma te yɛɛ Gyudatena dukum kamase ya. ¹¹ Akpaa ma te yɛɛ dukum kenɛ kaboena nyi baa ko man na, baa tale ko maŋ, moɔ ne bɛɛ ya. Mɔna akpaa nyi nombia ŋan bɛɛ mo gyakaa me doo yɛɛ akereɛ ŋa na, ŋolo be gyae waa tale mo maŋ do be nyiŋmaa man nyi baa ko man ya. Akpaa nne te doo na mɛɛ sola nen bo, mo maŋ gyu Roman gyoo dinaa ŋon gyaŋ." ¹² Gyoo Fesituse na ɔ kegyiise baŋ ka lee yenaŋ kolosi na doŋa taŋ nɛ ɔ kaa tiranɔɔ nyiaa, "Gyoo dinaa Kaesaria gyaŋ te n ne gyae baa di n nombia, mena doo ɔ gyaŋ te n ke gyu."

Fesituse kekolosi na gyoo Agiripa

¹³ Ke di weeya ala nɛ, gyoo Agiripa na ɔ deesi Bɛɛnise kɔŋawɔ Kaesaria kaa do Fesituse noɔ. ¹⁴ Be ke di weeya ala ŋaale botɔɔ nɛ, te Fesituse moo Pɔɔl nombia ŋan see gyoo Agiripa siaman e nyiaa, "Tobaale ŋolo kyaa kebo kei ŋon gyoo Felisi be yeli ɔ be doo deni man, ¹⁵ te debaŋ kenɛ moɔ gyu Gyerusalem nɛ, Wurubuare saese kegyiise na Gyudatena ɔsom kegyiise moo nombia gyakaa ɔ doo te be yako maŋ nyi maa bu e foɔ. ¹⁶ Mɔna me yako wɔ nyi, daa Romantena kɛɛ yɛɛ yena nyi, akpaa balan bala de nyiŋ nombia te da te gyaŋee ta

wɔ na baa lese be nɔɔse ya na, de bee bu fɔɔ ya. ¹⁷ Te daa na wɔ ke kɔŋ kebo nɛ, ma te kyaa nombia ŋan dɔɔ kyare ya, mɔna tɛɛ kena nɛ, me baake nombia ŋan te me yela ba lese balee ŋon kɔŋ. ¹⁸ Te balan ban ŋon na wɔ be nyim nɛ korowɔ tɔlɛɛ be nɔɔwoya. Nombiakumɛɛ ŋan man ban ba gyuen nyi nafa baa yako lee ɔ wose man nɛ, na ŋan gba te be yakowɔ ya. ¹⁹ Mɔna ban na Pɔɔl lɛɛ dɔŋa aŋmaaren bo lee be Wurubuare ɔsom wose man, na balee ŋon bɛɛ baake e nyi Yesu ŋon ɔ ba yem te Pɔɔl ne gyɔ ɔ konɔɔ yako nyi ɔ delena nɛ wose man. ²⁰ Na mɔɔ gyen mena ken maa gyoo nombia kenja dinɔɔ man ya, mena dɔɔ me bɔɔse Pɔɔl nyi waa sɛɛ gyu Gyerusalem na be kaa di ɔ nombia botɔɔ? ²¹ Mɔna Pɔɔl solawɔ nyi baa yela waa doo be nyinmaa man na gyoo dinaa Kaesa kedi ɔ nombia. Mena dɔɔ me yela be gyee e kelii deban ken maa kaa mo e gyina gyoo dinaa ŋon.”

²² Kenje gyoo Agiripa yako Fesituse nyi, “Man gbagba ne gyae nyi maa nyii balee kei nɔɔwoya.” Te Fesituse tiranɔɔ fa e nyi, “Nyan ke nyii ɔ nɔɔwoya kyoo.”

²³ Ke tɛɛ kena nɛ, gyoo Agiripa na Bɛɛnise desinaa ba wose te yoonɔɔtena kegyiise na donɔɔ kegyiise sila wɔ kaa gyoo deni ken man bɛɛ gyanɛɛ nɛ. Be kee gyu na nɔɔnen na suya silana wɔ. Te Fesituse yela

ba moo Pɔɔl kɔŋ. ²⁴ Te Fesituse yakowɔ nyi, “Gyoo Agiripa na ban pou e be yilaa kebo, ɛ ne naa balee kei. Gyudatena ban be kyaa Gyerusalem na Kaesaria kebo kaa wiiwɔ fa man nyi kaboena nyi baa ko e. ²⁵ Man te naa dukum ken ɔ be yɛɛ ken kaboena nyi baa koe ya. Mɔna ɔ ka sola nyi Roman gyoo dinaa waa di ɔ nombia nɛ, mena dɔɔ te me yɛɛ ma gyuen nyi maa mo e yelee e.

²⁶ Mɔna mɔɔ tan kolo kiti maa ŋmarase yelee gyoo dinaa lee ɔ wose man ya. Mena dɔɔ te ma moo e kɔŋ ɛ popou siaman tuturu na, nyan gyoo Agiripa gyan nyi n gyoo ɔ nombia ŋan man na, maa nyin kolo ŋmarase lee ɔ wose man yelee gyoo dinaa ŋon. ²⁷ Nawolo nyi me naawɔ ma agyuen man nyi, tekaboena nyi maa mo walan ŋon ɔ doo deni man nɛ yelee gyoo dinaa ken nyi, mɔɔ tale wola nombiikum ken ɔ be yɛɛ ya.”

26

Pɔɔl kekolosi lese ɔ nɔɔse gyoo Agiripa siaman

¹ Gyoo Agiripa yako Pɔɔl nyi, “Nɛnɛɛ gbɛɛ doo, nyan gbagba tɔlɛɛ n nɔɔwoya.” Te Pɔɔl gyinaa ɔ nyinmaa adido te ɔ kolosiwɔ lese ɔ nɔɔse nyi, ² “Gyoo Agiripa, ma te yɛɛ nyeebam ŋgba gyen wee kei ma senɛɛ n siaman mɛɛ lese me nɔɔse lee nombia ŋan pou Gyudatena ba moo gyakaa me dɔɔ nɛ. ³ Gbagbaagba na

te yee man gyon nideli nawolo nyi n gyen Gyudatena mmaraase na kewonjee ken doo ne man ne pou. Mena doo mee sola nen nyi, nya nyin konoo na n ke tei man. ⁴ Gyudatena pou gyen mena ken moo kyaa lee me biatee. Ba gyen mena ken moo kyaa man gbagba me balan man na Gyerusalem donoo man. ⁵ Ba gyen man te yee gyen ya, te akpaa nyi baa see yako nombii na ke gbese na, baa tale di adanse nyi me kyanja do osom mmaraase njan nyinmaase ala ngba Farasii baale ne. ⁶ Ken doo gyen ma senjee kebo bee di me nombia yena nyi, me sia gyakaa kpene ken de Gbenjyoo Wurubuarẽ be yako see nyi waa yee fa de naanao ne doo. ⁷ Mena nombii kei doo te daa Gyudatena akpanalan kufu ala njan pou sia gyakaa nyi Wurubuarẽ waa yee fa daa. Mena doo te dee som Wurubuarẽ na sibiiyam deban kamase. Gyoo kpaakpaa, me sia gyakaa mena nombii kei doo nyi Wurubuarẽ waa yee fa daa, ken doo te Gyudatena moo nombia gyakaa me doo. ⁸ Weera te dana don fa non nyi ya lee di nyi Wurubuarẽ waa gyusu ban boo yem ne?

⁹ Man gbagba me leewo di me konoo man nyi, kaboena nyi maa mo gbese kamase man na maa wolee Yesu non o ba lee Nasarete ne yele. ¹⁰ Mena mo te me yee wo Gyerusalem donoo

man. Saese kegyiise faa man gbese te me kyanja Kristotena burum to deni, te akpaa bese gyae baa ko wo mo na, mee sen be wole nyi ke gbese kenan, baa ko wo. ¹¹ Deban kamase na me donjee Gyudatena osom denese man mee naase Kristotena diyem, na baa nyin tina ba keledi ken yela. Me ban ka koro be doo nideli ne, me sila wo gyu teese wolee doo ke naase wo diyem nideli.

*Pool keyako o kegyekee wose man nombia
Kpilala 9:1-19; 22:6-16*

¹² Lee kei doo te Wurubuarẽ saese kegyiise faa man be nyinmaa man tone ken ne fa man don, te ma moo ma nyee ban Damasekuse gbese. ¹³ Gyoo kpaakpaa, weesetenen me ka koro mee gyu ken ne, karatete dokolon te kenmanee daale ken ne naa kela weese ne, leewo adido kaa nmaale kilisi daa na me tebia ban de donjee ne. ¹⁴ De popou leewo yala teele man te me nyii noowoya njaale yako man Hiburu dei man nyi, 'Sool, Sool, weera te n ne naase man diyem? N ne naase n wose diyem bo ngba mena ken bese wonjee wonembu te non mo ne wonjee o wose lee wole naase o wose diyem ne.' ¹⁵ Te me boosewo nyi, 'Nyan amote nonan me Gbenjyoo?' Te de Gbenjyoo tiranoo nyi, 'Man yena Yesu non n ne naase diyem ne. ¹⁶ Mona koro

senj ma lese ma wose baa wola nenj, na maa mo nenj yee me tobaale na n ke di adanseε lee kpene kenj n be naa lee ma wose man na njan maa kaa wola nenj ne. ¹⁷ Maa lee nenj lee nyan gbagba n balan, na ban ba te yee Gyudatenawo ya te mee kpila nenj be gyan ne nyinmaa man. ¹⁸ Mee kpila nenj baa na n kaa gyuusu be sia, na baa tale lee ditinεε man koj kenmanee man, na baa tale lee obonsam nyinmaa man koj Wurubuare gyan. Na baa lee man di na Wurubuare ka mo be nombiakumεε kyee wo na baa nyin dekyae kpu na ban Wurubuare ba lese see fa o wose ne.'

Pool kekolosi lee o tom keyee wose man

¹⁹ Mena doo gyoo Agiripa, ma te yee denjele donj lee kpene kenj Wurubuare ba lese wola manj lee adido, te mo doo naa ke na me sia ngba doseε man ne ya. ²⁰ Me tanjgbeewo yako Wurubuare nombia Damasekuse te me gyuu Gyerusalem na Gyudia teeε doo pou. Kenan wole te me kaa kolosi na fa ban ba te yee Gyudatenawo ya ne. Me yako wo nyi baa kyeekee lee be gbeneenε kumεε man na baa koj Wurubuare gyan, na baa yee aboo njan gyae kawola nyi ba te kyeekee lee be gbeneenε kumεε man koj Wurubuare gyan ne. ²¹ Kei doo te Gyudatenana kyanja manj Wurubuare osom deni dinaa kenj man te bee gyae

gbεε baa ko manj ne. ²² Mona Wurubuare ta senj me wole kaa lii gyen, mena doo te me talewo senj kebo kenkenj mee di nombia kenja adanseε fa bia na kegyiise pou nyi, kpene kenj mee yako ne na kenj Wurubuare akpenkpenjgyora na Mosesi be yako see nyi gyae ke koj ne, yee dokolonj. ²³ Nombii kenj doo yako see yena nyi, nyeelεere njan Wurubuare be yako see nyi waa koj ne, waa naa diyem te njan ne gyaela waa tanjgbeε fonj lee yenj man, na waa wola o balan Gyudatenana na ban ba te yee Gyudatenawo ya ne pou nyi, kenmanee kenj man baa ta na baa nyin nyeedonj ne te koj."

²⁴ Botoo te gyoo Fesituse gyoo Pool noo doo fae e nyi, "Pool, n nyee ne woleε do? N tōne kagyenj beinj na doo na nenj ditinj ne." ²⁵ Kenje Pool tiranoo nyi, "Gyoo kpaakpaa! Ma nyee bee woleε ya, me sia ala kaenj. Nombia njan mee kolosi ne yee nombia kpaakpaa na, te ne doo na ne gbεε mo. ²⁶ Gyoo Agiripa, n gyenj nombia kenja pou man mena doo maa tale gyo me konoo kolosi na nenj lee me konoo man. Mee lee di nyi n gyenj nombia kenja man kenj dokolonj koranj te lam n doo ya, nawolo nyi ba te yee na weese ya. ²⁷ Gyoo Agiripa, n ne lee Wurubuare akpenkpenjgyora ban noowoya di? Ma gyenj nyi n ne lee na di." ²⁸ Kenje

gyoo Agiripa mo boose Pool nyi, "N gyeŋ nyi nyan ke tale yela maa bese Kristobaale debokeiman?"²⁹ Te Pool tiranoo nyi, "Gyeŋ bo o kyoo bo o, man ne fane bo nyi Wurubuare waa yela emee na balan akan ban pou e be tei man gyeŋ wee kei ne, e ka bese Kristotena ngba man Pool ne. Mona be na do non akyaase bo ya!"

³⁰ Kenje gyoo Agiripa na Fesituse non o seŋee Romantena gyoo dinaa nawoo man ne, na Beenise na balan akan ban korowo lee deni ken man. ³¹ Be ka koro ne be kolosiwo na donja nyiaa, "Balee kei te yee dukum ken kaboena nyi baa ko e yaa baa do e deni ya." ³² Kenje gyoo Agiripa yako Fesituse nyi, "Nyi balee kei den te yako nyi dee mo o nombia gyina gyoo dinaa Kaesa ya na, nafa dee tale tina e yela."

27

Be kamo Pool lan Roman

¹ Kenje be bakewo see nyi dee mo degbele dinaa na dee gyu Romantena gyoo dinaa non gyan Itali teelee man. Te ba moo Pool na balan ban bo kyam to deni ne baale do yoonootena kegyia non bee baake e Gyuliose ne nyinmaa man. Gyuliose yee Roman gyoo dinaa non yoonootena kegyia njolo e. ² Te da gyoo degbele dinaa ken koo lee Adaramitium donoo man kee gyu Esia yenan donoose nan ne

kyaa boo nooman ne, te de kuluwo lan. Na Arisitakuse non o ba lee Tesalonika donoo ken ke kyaa Masedonia teelee man ne doo de man. ³ Tee kena ken ne, de gyuuwo ka gyoo Sidon donoo man, botoo te Gyuliose naa Pool waranjase te o faa e gbese te o gyuu o tebia gyan na baa fa e kpene ken ne hia e. ⁴ De ka koro lee botoo dee gyu ken ne, na felin ne gyoo koo de gyan mena doo da moowo na Saiporose teelee ken lon be kilisi ke ne yenan, nawolo nyi na felin bee gyoo koo botoo ya. ⁵ Da moowo epo doo ke lan Silisia na Pamfilia teelee yenan te de ka gyoo Mira donoo ken ke kyaa Lisiase teelee doo ne. ⁶ Botoo te yoonootena kegyia non naa degbele dinaa daale na ke ta lee Alekesanda kee gyu Itali te o lese daa do ke man. ⁷ Degbele ken moo daa deede te de naa diyem mo nideli weeya burum pete de ka benaa donoo ken bee baake ke Kiniduse ne. Felin ken te fa daa gbese dee mo da nyee ban botoo ken nafa dee gyu ne ya, mena doo de gyuuwo ka mo na Kreti teelee ken lon be kilisi ke ne, ata ata kelii Salimone donoo yenan doo, nawolo nyi na felin ken bee gyoo koo botoo yenan ya. ⁸ Da moowo na epo noo noo, te de kaawo mo nideli pete de kaa lii botoo ken bee baake nyi Agbelese dasenae kpaakpaa, ken benaa na donoo ken bee baake

nyi Lasea nɛ.

⁹ De wɔlɛɛ debaŋ boo keŋ dɔɔ ampaŋ ampaŋ, te wee keŋ Gyudatena ne fa Wu-rubuaɛ kedi na waa mo ba dukum kyɛɛ wɔ nɛ kaa laŋawɔ. Mena debaŋ ke-naŋ na felin ne yeli loŋ dɔɔ keta ne yɛɛ gyakolonj nideli. Mena dɔɔ Pɔɔl kolosiwɔ fa wɔ nyi, ¹⁰ "Me tebia, ma te naa nyi dɛɛ naa diyem nideli na dee di gyerebi de gbɛɛ kei man. Na degbele dinaa kei na kasolɔse ŋan ŋaagenj ne gyae la ke wɔlɛɛ ya, mɔna balan mɔ baa yekee. Mena dɔɔ ɛ yela dɛɛ kyaa kebo."

¹¹ Mɔna yoonɔɔtɛna kegyia ŋon bɛɛ Pɔɔl nɔɔwoya bo, te ɔ moo degbele dinaa keŋ gbenjgyoo na saare ŋon wui.

¹² Kenjɛ be kpa agbelese dɛɛsenjɛɛ kenan be dei na kekyaa kyengbelelee debaŋ kenan man ya. Mena dɔɔ be man dekpeŋ dinaa gyaewɔ nyi baa kyan ba wose na be kaa lii donɔɔ keŋ bɛɛ baake ke nyi Fonisi nɛ, na baa kyaa botɔɔ kyengbelelee debaŋ kenan man. Fonisi yɛɛ agbelese dɛɛsenjɛɛ keŋ ke kyaa Kreti tɛɛle man te ke sia tee bo weese dɛɛlee na weese dɛɛyalae nsana.

Felinjɛkum kegyɔ epo keŋ dɔɔ

¹³ Felinjɛbii daale kɛɛ gyɔɔ lee ata yenan nɛ, balan banj gyuenwɔ nyi baa nyin gbɛɛ ta ba kegyaebii, mena dɔɔ be wɔŋee nyeele keŋ ne kyan degbele dinaa seŋ debodokolonj dekenkeŋ dɔɔ nɛ, kaa do degbele dinaa

keŋ man te be kuluwɔ ta na Kreti epo nɔɔ nɔɔ. ¹⁴ Te kyare ya te felin dinaa daale gyɔɔwɔ lee weese dɛɛlee man demena dɔɔ, lee Kreti tɛɛlebii keŋ loŋ be kilisi ke nɛ yenanj kɔŋ. ¹⁵ Felin keŋ gyɔɔwɔ gyanee na degbele dinaa keŋ mena dɔɔ ka te tale gyu ke siaman bela ya. Mena dɔɔ de yela felin keŋ wɔŋee daa gyu botɔɔ keŋ kɛɛ gyae. ¹⁶ Te de gyuuwɔ ka mo na Kauda tɛɛlebii keŋ loŋ be kilisi ke nɛ yenanj, na felin bɛɛ gyɔɔ botɔɔ nideli ya, mɔna de kaawɔ pɛte de talewɔ lese degbele bii keŋ bɛɛ mo lɛɛ balan nyeeya nɛ lee degbele dinaa keŋ man. ¹⁷ Balan banj wɔŋee degbeleebii keŋ do degbele dinaa keŋ man te ba moo ŋmeesenj bake degbele dinaa keŋ na felin be nyin gyɔ ke tekerii ya. Be yeewɔ nyi degbele dinaa keŋ kaa ta dɔɔ Libia boo nɔɔ aŋasa man ya, mena dɔɔ be tisinnaa degbele dinaa keŋ kanyanse te be tinaa degbele keŋ yela, te felin moo ke ke dɔŋ dɛɛ dɛɛ. ¹⁸ Felinjɛkum keŋ moo daa kyengbenj kyengbenj boo keŋ dɔɔ, mena dɔɔ tɛɛ kena nɛ te be fiasɛɛ bɛɛ lese kasolɔse lee degbele dinaa keŋ man do loŋ man. ¹⁹ Ke tɛɛ kena nɛ, ba lese degbele keŋ gbagba abɔɔ ŋan ŋaale funjii leki do epo man. ²⁰ Dii weeya burum na de bɛɛ tekaa naa weese yaa kyolobiise ya, na felin keŋ mɔ gyakaa ne gyɔɔ akpanyanjan man, mena

doo de ta teka gyakaa loo nyi dee nyin nyeedon bela ya.

²¹ Balan ban kyaawo weeya burum ken be bee di weeneε ya, kente Pool korowo sen be siaman yako wo nyi, "Me tebia, nyi yen nyii kpene ken moɔ yako non nyi ε na kulu degbele dinaa ken lee Kreti ya ne, nafa den te naa diyem kei na dee di gyerebi kei mo ya. ²² Neneε mee sola non bo nyi ε nyin konoo, ε man nolo be gyae waa yen ya mona degbele dinaa ken kaagen ne gyae la ke woleε. ²³ Nawolo nyi dana nelim me Wurubuaε non me yeε o wui te mee som e ne, kpila o kpilale kon me gyan, ²⁴ kaa yako man nyi, 'Pool na yee ya, kaboena nyi nya gyu ka sen gyoo dinaa Kaesa siaman, na baa di n nombia nan. Lee nyan doo, Wurubuaε waa gyee ban pou be doo degbele dinaa ken man ne.' ²⁵ Mena doo me tebia, ε nyin konoo, nawolo nyi mee lee di nyi nan pou Wurubuaε be yako ne gyae ke kon ngba mena ken o be yako man ne. ²⁶ Mona dee kaa lee teelebii daale ken lon be kilisi ne doo."

Degbele dinaa ken kewoleε

²⁷ Weeya kufu anaarate ken man nelim ne, na felinkum ken see kee wonnee daa Aderia epo doo. Tee nsana ne, ban bee saa degbele dinaa ken ne naawo nyi

be ta benaa teelebii daale. ²⁸ Te ba moo kpene ken bee mo maa lon siilin ne mo do lon ken man te be naawo nyi ke siilin man yeε nawoo toose sononon na sao(120). Be ke gyu be siaman kyomii ne, ba besewo maa lon ken te be naawo nyi yeε nawoo toose sononaara na kufu (90). ²⁹ Be yeewo nyi degbele dinaa ken gyae ka too na boe, mena doo ba lese nyeela anaara nan ne kyan agbelese sen debodokolon ne do lon man degbele ken wole. Te be fanewo nyi tee dee naa bilen. ³⁰ Ban bee saa degbele dinaa ken ne yela baa yeu tina daa yela, mena doo ba lese degbelebii ken ke gyakaa degbele dinaa ken doo ne gyakaa lon doo. Te ba beowo yeε ngba bee gyu be kaa fun nyeela nan ne kyan degbele dinaa sen debodokolon ne do lon man degbele ken siaman. ³¹ Te Pool yako yoonootena kegyia non na yoonootena ban nyi, "Akpaa balan kewo te kyaa degbele dinaa kei man ya na, ε be gyae ε ke nyin nyeedon ya." ³² Mena doo yoonootena ban tirii nmeesen nan boo mo kpan na degbelebii ken ne te lon wonnee ke lan.

³³ Tee kee nmanee maa ken ne, Pool doo wo kakyen nyi baa di weeneε. Te o yako wo nyi, "Gyen weeya kpaakpaa kufu anaara yaa ngba ε woe ne lo non, te ε noo mo te daa ta kolo ya. ³⁴ Mena doo mee waase non

bo nyi yaa di na ε ke nyin nyin nyeedon, nawolo nyi kolo na kolo be kyaa ken gyae ke yee ε man ηolo ya.”

³⁵ Ɔ kekolosi nɔwɔya kenja tan ne, ɔ moo bodobodo te ɔ fanewɔ fa Wurubuare karan be popou siaman, te ɔ kara ke te ɔ diiwɔ. ³⁶ Botɔɔ te be popou wɔe fɛɛ wɔ te ba moo weenɛɛ do be nɔoman. ³⁷ Daa ban pou de doo degbele dinaa ken man ne, yee balan sɔhonon akpen ala na sɔhotooro na kufu looro (276). ³⁸ Be popou kedi baa ne, ba lese weenɛɛ ηan doo degbele ken man ne fun do epo man, na debgele dinaa ken ke nyin koro yun.

³⁹ Tee kee naa ken ne, be naawɔ ηgba epo ken yenan daale te sɔɔ gyoo teele daale man, na anasa doo botɔɔ mɔna be ta gyen teele dokolon kenan ya. Mena dɔɔ be yee ba gyuen nyi akpaa baa tale na, baa besena degbele dinaa ken gyu ka sen botɔɔ. ⁴⁰ Te be kerɛɛ ηmeesen ηan bɔɔ mo kpan na nyeela ηan ne kyan degbele dinaa sen debodokolon ne do lon man, te be booli ηmeesen ηan bɔɔ mo bake na woni ken ne kii degbele dinaa ne. Te be gynaa degbele dinaa ken kanyan adido degbele ken siaman te felin gyɔɔwɔ, te tuu degbele dinaa ken sia tee dekenken dɔɔ gbɛɛ. ⁴¹ Mɔna degbele dinaa ken siagbɛɛ gyuuwɔ ka gyoo anasa man te ke dɔɔwɔ debodokolon, te ka ateta ken ηerewɔ gyoo anasa ηan

man te ke dɔɔwɔ ken ke bee wosi gba ya. Te felin dinaa ken ne gyɔɔ ne yela epo lon ken gyɔɔ degbele dinaa ken wole gbɛɛ agun kpetekpetekpete.

⁴² Yoonɔtɛna ban yee ba agyuen nyi baa ko balan ban bɔɔ kyam do deni ne pou, na be man ηolo be nyin yelee ton yeu ya. ⁴³ Mɔna yoonɔtɛna kegyia ηon gyaewɔ waa lee Pɔɔl nyee mena dɔɔ ɔ tɔɔ wɔ nyi be na yee ηgba mena ken bɔɔ bake see ne ya. Mena dɔɔ ɔ yako balan ban pou nyi ban baa tale yelee na, baa tangbɛɛ ton gyoo lon man na baa yelee ton gyu dekenken dɔɔ. ⁴⁴ Te ban bɔɔ kaa ne baa gɔtaa degbele dinaa ken be yelee ne daase pampasanse ηan be kyakaree ne, na baa ton gyu dekenken dɔɔ. Nne te de popou yee wɔ ton gyu dekenken dɔɔ ken ηolo te dɔɔ ya.

28

Maleta dekenken dɔɔ

¹ De ka lee epo man kaa sen dekenken dɔɔ ne te balan ban be kyaa botɔɔ teelebii kei ken lon be kilisi ke ne dɔɔ yako daa nyi, bɛɛ baake botɔɔ nyi Maleta.

² Donɔɔsetena benan kee de dɔɔ nideli. Na oga te fiasɛɛ ɔ ne ηɛɛ, mena dɔɔ ba doo boalan fa daa nyi dee woli nawolo nyi, na waare kyaa. ³ Pɔɔl ke kuu daase ηaale waa do boalan

kenj man ne, te boalan ogyefelinj kenj yela dom kenkentente nolo leewo daase njan man kaa milii o nyinmaa. ⁴ Donoo setena banj kena mena ne be yako donja nyi, "Balee kei waa yee awudiini e. Nawolo nyi, nyi o yee nyebam ngba o te doo epo man koranj ya ne, o nombiakumee be gyae ke yela waa nyinj nyeedonj ya." ⁵ Mona Pool nmanyanj dom non do boalanj man, kenj kolo te yee e ya. ⁶ Balanj banj gyuenwo nyi waa bokee, yaa gyae ke kara e lo karatete dokolonj na waa yenj. Mona ba ke daa gyu siaman te ba kena nyi kolo te yee e ya ne, be kyeekee ba agyuenj nyi balee kei waa yee bane nolo e.

⁷ Botoo gyoo yele yena Pubiliyuse. Na o teele benaa na botoo kenj de kyaa ne. O kee de doo nideli te de kyaawo o dee weeya kpaakpaa atooro. ⁸ Gyoo Pubiliyuse nonanj o kya kaa wee kpanalanj, na o na kyeree. Kenje Pool gyuuwo ka mo o nyinmaa gyakaa o doo fane fa Wurubuar e fa e, te o kyoo e kawee. ⁹ Ke konj mena ne, kaweesetena akanj banj pou be kyaa Maleta teele kenj doo ne konawo, te Pool kyoo wo be kawee pou. ¹⁰ Balanj benanj moo obuo dinaa fa daa, te be fa daa aboo burum, te de ka koro lee botoo dee gyuu ne, be fa daa aboo njan gyae ke hia daa gbena man ne.

Pool ka lee Maleta gyu

Roman donoo man

¹¹ De dii gyaalanja ba tooro teeleeii kenj doo pete da leewo botoo. Kenje da moo degbele dinaa kenj koo lee Alekesanda donoo man kaa senj botoo dugbutu tee ne. Ba te yee banee atawaase gyakaa degbele dinaa kenj doo, te da gyoo ke lanj. ¹² De gyuuwo ka gyoo Sirakuse donoo man, te de kyaawo botoo weeya atooro. ¹³ Da leewo botoo ka gyoo Regium donoo man. Tee kena kenj ne, felinj daale lee ata yenanj kaa gyoo, mena doo ka weeya alate man te de gyuuwo ka gyoo Puteyoli donoo man. ¹⁴ Botoo te de naa Kristotena baale te ba sola daa nyi dee di weeya gyanaara be gyanj. Nne te de teeewo menee ka gyoo Roman donoo man. ¹⁵ Kristotena banj be kyaa Roman kenyii da nkanj ne, be man baale konawo kaa gyanjee na daa nanj Apiuse donoo man, te baale mo kaa gyanjee na daa njoola deeso denee atooro njan man. Pool kena wo ne, doo e kakyenj te o faa Wurubuar e karanj. ¹⁶ De ka gyoo Roman donoo man ne, yoonootena keyia non faa Pool gbeye nyi waa gyu ke kyaa botoo kenj dei fa e ne, te ba lese yoonooto nolo nyi waa gyee e.

Pool kekolosi Roman donoo man

¹⁷ Weeya atooro wole ne, Pool baake Gyudatena keyiise banj be kyaa donoo kenan man ne gyanjee. Ba ke gyanjee kenj ne te o yako wo

nyi, "Me tebia Iseraetena, ma te yεε kolo kum tia de tebia yaa tia amanberese ŋan de naanao ba wola daa koran ya, mōna be kyan man Gyerusalem donoo man te ba moo man do Roman-tena nyinmaa man. ¹⁸ Ba korowoo gyoo me nombia man na, be yela baa tina man yela, nawolo nyi ba te naa nombiikum ken mōo yεε ken kaboena nyi baa ko man ya. ¹⁹ Mōna ken Gyudatena be bεε doo, yela ma solawoo nyi maa mo me nombia kōn gyoo dinaa gyan, mōna man doo ma gyen nyi daa na me tebia betan daale ya. ²⁰ Kei doo te me baake ŋon na maa nyin lese nombia ŋan man wola ŋon. Walaŋ ŋon Iseraetena sia gyakaa o doo nyi waa kōn nε doo te me doo akyakaase ken man nε." ²¹ Ken te kegyiise ban tiranoo fa e nyi, "Da te lεε n wose man tone lee Gyudia tεele man ya. Te de walaŋ ŋolo mo ta lee botoo kōn kaa yako daa kolo kum lee n wose man ya. ²² Mōna dεε gyae dεε gyen nya agyuen nawolo nyi da gyen nyi yenan kamase na balan ne kolosi tia dikpii ken man n doo nε."

²³ Te balan ban na Poo see wee ken baa gyanee. Wee kenan kelii nε, be man balan burum kōnawoo botoo ken Poo kyaa nε. Lee nebo kelii balinoo nε, o kolosi Wurubuare gyoori ken wose man nombia. O moo Wurubuare mmaraase ŋan o be yeli Mosesi be ŋmarase

see nε, na Wurubuare akpenkpengyooora noowoya anmarasen see kolosi de Gbengyoo Yesu wose man nombia fa wo na baa nyin lee e di. ²⁴ Be man baale lee o nombia ŋan di mōna baale doo ba te lee ŋa di ya. ²⁵ Mōna, pena Poo ke si na, nombii dokolon te o yakowo te anmaaren gyoo wo, te be popou korowoo yaasee. Nombii ken o be yako wo yena nyi, "Nombii ken Wurubuare felin be tεε Wurubuare dekenkpengyooore Yesaya doo yako fa ε naanao nε, doo na ke gbεε. O yako wo nyi,

²⁶ 'Gyu ke yako balan kewo nyi,

ε ke tei, na ε ke tei,

mōna ε be gyae ε ke nyii nombia ŋenan man ya.

ε ke keo, na ε ke keo,

mōna ε be gyae ε kena kolo ya.

²⁷ Nawolo nyi balan kewo agyuen ta yem.

Ba te to ba denjela te be wuu be sia,

na mena ya na nafoo be sia gyae kena,

na ba denjela ke nyii,

na baa nyii nombia ŋan man,

na baa bese kōn me gyan,

na maa kyoo wo be kaweesee.' "

²⁸ Te Poo kolosiwo to noo nyi, "Lee mena doo mεε gyae ε ka gyen nyi, Wurubuare te yeli be ta mo nyeedon nombia ŋan gyina ban ba te yεε Gyudatenawoo

ya ne. Baṅ dɔɔ baa tei ŋa.”

²⁹ Pɔɔl ke yako nombia keŋa ne, te baagen baagen moo aŋmaaren koro yaasee.

³⁰ Kulutoonen ala sɔɔŋ na Pɔɔl kyaa botɔɔ keŋ ɔ be hare deni ɔ kyaa ne, na ɔ ne lɛɛ baŋ pou bɛɛ kɔŋ ɔ gyan ne nideli. ³¹ Ɔ gyɔɔ ɔ konɔɔ kolosi Wurubuaɛ gyoori keŋ na de Gbenɣyoo Yesu wose man nombia ŋan fa balan keŋ ŋolo te tɔ e gbɛɛ ya.

Ɔool tɔne keŋ ɔ be ŋmarase yelee Romantena ne

¹ Tɔne kei lee maŋ Ɔool ŋon me yee Yesu Kristo to-baale e ne gyaŋ. Wurubuare baake na maŋ nyi me kaa yee ɔ kpilale, te ɔ lese maŋ see nyi maa yako ɔ nombia kpaakpaa ŋan. ² Gyaŋgba gyaŋgba keŋ ne, Wurubuare teeɔ wa akpenkpengyɔɔra dɔɔ yako ɔ nombia keŋa see ɔ nombia aŋmaraseŋ see ŋan man. ³ Nombia kpaakpaa keŋa yee ɔ bu Yesu Kristo ŋon ɔ yee de Gbenjyoo e ne nombia ŋa. Lee lolo gbɛɛ man na, Yesu kei lee gyoo Defidi duulun man. ⁴ Wurubuare felin ŋon doŋ keŋ ɔ ba mo gyuusuu Yesu lee yeŋ man ne, keŋ lese la wola nideli nyi ɔ yee Wurubuare bu e keŋ ayimeɛ be doo ɔ man ya.

⁵ Wurubuare tee ŋon Kristo ŋonan dɔɔ mo ɔ bereɛ boele daa nyi de kaa bese ɔ kpilala. Na ke yela teelee kei dɔɔ balan pou ke lee ŋon Wurubuare di, na baa nyii ɔ dei na baa lese ɔ yele. ⁶ Emɛɛ Romantena baŋ Wurubuare be baake ŋon te e be kaa bese Yesu Kristo balan ne, emɛɛ mo kpue mena balan keɔ man.

⁷ Lee mena dɔɔ te mee ŋmarase tɔne kei mee yelee emɛɛ Romantena baŋ pou

Wurubuare ne gyae ŋon te ɔ be baake ŋon nyi e kaa bese ɔ balan ne. De kya Wurubuare na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa mo be bereɛ boele ŋon, na baa fa ŋon wosefeɛrenj.

⁸ Pe maa kolosi nombii daale ne, me doŋ Yesu Kristo dɔɔ mee fa Wurubuare karan lee e popou dɔɔ. Nawolo nyi balan ne nyii mena keŋ e be lee Wurubuare nombia ŋan di teelee kei dɔɔ pou. ⁹ Wurubuare ŋon mee mo me konɔɔ pou som e te mee yako ɔ bu nyeekelee nombia ŋan ne, ŋon yena ma adanseɛ nyi mee tɔɔse ŋon nideli debaŋ kamase ma kefane man. ¹⁰ Debaŋ kamase keŋ mee fane na, mee sola Wurubuare nyi waa toro gbɛɛ fa maŋ lee ŋon gbagba kegyaebii man na maa nyin kɔŋ e gyaŋ.

¹¹ E nombia ne gyɔ maŋ loo, mena dɔɔ mee gyae nyi maa kɔŋ e gyaŋ na maa yela e ke nyin Wurubuare felin abɔɔ anefaŋ ŋan, na ŋe ka do ŋon doŋ e keleeɛdi man. ¹² Kei nawolo baa nyi akpaa me kɔŋ e gyaŋ na, daa na ŋon pou keleeɛdi gyae ka do doŋa kakyeŋ.

¹³ Me tebia mee gyae e ka gyen nyi nafa me gyaewɔ agbaatee agbaatee nyi maa kɔŋ e gyaŋ, na Wurubuare ke ta me dɔɔ yela balan ke lee Yesu di nideli e man, ŋgba mena keŋ e tebia baŋ ba te yee Gyudatenawɔ ya ne be lee e di debiise akan ŋan

man nε, mɔna gbεε ta toro fa man deban kenan man ya.

¹⁴ Ke yεε kpene ken doo me dɔɔ nyi maa kolosi Wurubuarε nombia fa walan kamase. Siakaralatenana ayintena pou, balan ban ba gyen nombia na ban bɔɔ gyen nombia ya nε pou. ¹⁵ Lee kei dɔɔ te me sia yεεwɔ nyi maa kolosi Kristo nombia nan fa εmεε ban ε kyaa Roman donɔɔ man mɔ nε.

¹⁶ Kristo nombia kpaak-paa nan kekolosi be dana man desεn ya. Nawolo nyi nan yena Wurubuarε don ken ɔ na mo lεε walan kamase non ɔ ne lεε na di ne nyee. Gyudatena tangbεε la nyii nombia ken, pεte balan akan ban mɔ kaa nyii na. ¹⁷ Kristo nombia kpaak-paa nan na wola na mena ken Wurubuarε ne yεε pεte balan gbεenen na tenee ɔ siaman. Nombia nenan nawolo nyi akpaa walan non ɔ ne lεε Yesu di nε de tale sen ɔ kelεedi man lee kewalan kelii ɔto na, ɔtenate gbεenen gyae ka tenee Wurubuarε siaman. Be nmarase mena nombii kei Wurubuarε nombia anmarasen see nan man nyiaa, "Walan non lee ɔ kelεedi dɔɔ te ɔ gbεenen da tenεε Wurubuarε siaman na, waa nyin nyeedon kek-paa."

Wurubuarε ban

¹⁸ Wurubuarε non ɔ kyaa adido nε ta lese wola nyi ɔ ta gyen ban balan kumεε na balan ban bɔɔ ne nyii ɔ

dei ya nε dɔɔ. Nawolo nyi be nombiakumεε bee yeli Wurubuarε nombia nan ne doo na ne gbεε nε ka lee debɔɔ ya. ¹⁹ Wurubuarε ta gyen ban nawolo nyi gbεε ken man balan baa mo gyen e nε te yεε nombia aweesesa ya. Non Wurubuarε gbagba lese na na wola wɔ. ²⁰ Wurubuarε wose man nombia njaale kyaa ken nyi walan be tale naa na na ɔ sia fonεε ya. Nan yena ɔ don kekpaakek-paa na ɔ dinɔɔ ken ɔ dana ken nawolo nyi ɔ yεε Wurubuarε e nε. Mɔna n kεε na leenan tεεle keyεε kewalan ken na, Wurubuarε dinɔɔ kenan ba weesεε ya. Nawolo nyi abɔɔ nan pou ɔ be yεε nε na lese ɔ dinɔɔ wola nideli ken balan baa tale naa na baa lεε di. Mena dɔɔ walan non ɔ te lεε di ya na, ɔ tan nombii daale waa yako mo lεε ɔ wose ya.

²¹ Mena balan kεwɔ gyen nyi Wurubuarε kyaa mɔna bɔɔ na mo obuɔ ken kaboena e nε fa e ya, te bɔɔ na lese ɔ yele mɔ ya. Nyansa nombii kamase be doo ba agyuen man ya, te ditinεε wolowolo doo la be konɔɔse man. ²² Bεε yεε ngba be sia te kare nε, mɔna be yεε ayintenawɔ. ²³ Be te tina Wurubuarε non ɔ kyaa kekpaakek-paa nε yela, gyu bεε som banεε nan bɔɔ maa yaa bɔɔ yae na ngba balan yaa gyebuse yaa wonombia nε.

²⁴ Mena dɔɔ Wurubuarε mɔ ta besena ɔ wole tee

wɔ, te bɛɛ yɛɛ nombia nkarankaranɔ ɲan ba lee banɔ bɔgba be konɔɔse man nɛ. Be dana kewɔɛɛ nombia bee fulu ba wose. ²⁵ Be te tina Wurubuare nombia ɲan ɲe doo na ɲe gbɛɛ nɛ kelɛɛdi yela gyu bɛɛ lɛɛ akɛɛɛ nombia di. Mena dɔɔ bɛɛ som abɔɔ ɲan Wurubuare be yɛɛ nɛ bo tina Wurubuare ɲon ɔ be yɛɛ ɲa nɛ yela. ɲon Wurubuare te kaboena nyi dɛɛ lese ɔ yele kekpaakek-paa Amen.

²⁶ Keɲ bɛɛ yɛɛ mena dɔɔ Wurubuare ta besena ɔ wɔle tee wɔ te ba gyoo desɛɲ nombia keyɛɛ. Be man ala banɔ gba koranɔ te tina baala gyan kedoo ɲgba mena keɲ Wurubuare ba wolo nɛ yela gyu bee doo na dɔɲa. ²⁷ Mena mɔ te baala mɔ bɛɛ ala gyan kedoo ɲgba mena keɲ Wurubuare ba wolo nɛ yela gyu bɛɛ yɛɛ dɔɲa yɛɲ, te ba gyoo desɛɲ nombia nkarankaranɔ keyɛɛ na dɔɲa. Mena dɔɔ Wurubuare waa wɔɲ ba denjela ɲgba mena keɲ kaboena nɛ.

²⁸ Keɲ bɔɔ bɛɛ Wurubuare nombia ɲan kagyɛɲ dɔɔ, ɲon mɔ ta besena ɔ wɔle tee wɔ. Mena dɔɔ nombia nkarankaranɔ te bɛɛ gyuenɔ te bɛɛ yɛɛ nombia ɲan tekaboena nyi nafɔ balanɔ baa yɛɛ ya nɛ. ²⁹ Nombiakumɛɛ te wulu be man. Akpanyanɲan na nombiakumɛɛ na sibii na balanɔ kekɔla na sia keyɛɛ balanɔ abɔɔ dɔɔ, na balanɔ kako na kale nombia na akɛɛɛ kedi na nombia ka mo gyakaa balanɔ dɔɔ te

wulu be man. Mena mɔ te bɛɛ yako balanɔ wose man nombia. ³⁰ Bɛɛ mo nombiakumɛɛ gyakaa dɔɲa dɔɔ, te bɛɛ kɔla Wurubuare. Be dana debonɔ te bɔɔ ne bu balanɔ ya, te bɛɛ wola ba wose mɔ. Bɛɛ gyae gbɛɛnenɔ wɔɛɛ ɲan baa mo yɛɛ nombiakumɛɛ debanɔ kamase, te bɔɔ ne bu ba lolala mɔ ya. ³¹ Bɔɔ dana nyansa ya te bɔɔ ne di nombia ɲan bɛɛ yako nɛ dɔɔ ya. Bɔɔ ne gyae balanɔ ya, te bɔɔ ne wii balanɔ waranɔse mɔ ya. ³² Keɲ na keɲ ba gyenɔ nyi Wurubuare mmaraa nawolo nyi walanɔ ɲon ɔ doo mena dinɔɔ kei man na ɔtenate be gyae waa nyinɔ nyeedonɔ kek-paa ya koranɔ nɛ, be gyakaa bɛɛ yɛɛ mena nombiakumɛɛ keɲa kpu. Kenanɔ wɔle koranɔ nɛ, bɛɛ bese do balanɔ banɔ bɛɛ yɛɛ mena nombiakumɛɛ keɲa mɔ nɛ kakyenɔ.

2

Wurubuare waa di walanɔ kamase nombia

¹ Nyannɔ walanɔ ɲon n ne bu n dɔɔ fɔɔ nɛ, n be dana daale n ke yako ya nawolo nyi nyannɔ mɔ n ne yɛɛ nombiakumɛɛ ɲan ɔtenate ne yɛɛ nɛ. Mena dɔɔ nyi akpaa n bu ɲolo fɔɔ na, nyannɔ bɔgba n wose yaa n buu fɔɔ nɛ. ² Da gyenɔ nyi Wurubuare de di mena balanɔ kewɔ nombia te ɔ bu wɔ fɔɔ na, na ke doo na ke gbɛɛ. ³ Mena dɔɔ akpaa nyannɔ deniwalanɔ n bu ɲolo fɔɔ lee nombiakumɛɛ ɲan nyannɔ bɔgba mɔ ne yɛɛ nɛ

doo ne, wulaa gyen nyi Wurubuarɛ mo waa bu nenɔ doo. N be gyae n ke tale lee Wurubuarɛ nyinmaa man ya. ⁴ Wurubuarɛ ta lese ɔ wɔe na ɔ konɔɔ kenɔ ɔ dana ne wola nenɔ kekpaɔ, mona n ta mo na yɛe kolo ya. Yaa n ba gyen nyi Wurubuarɛ lese ɔ wɔe baa wola nenɔ na ke yela n ke kyɛkeɛ nya agyuenɔ lee n gbɛnenɔ kumɛɛ man, na n ke konɔ ɔ gyan yee?

⁵ Mɔna n dana konɔɔyɔn na denɛle donɔ. Mena doo n denɛle kewɔn kenɔ ne wuku kpu, te ke doo kɛɛ daa nenɔ kelii wee kenɔ Wurubuarɛ waa mo banɔ di balanɔ nombia nɛ. Mena wee kenanɔ te waa wɔn n denɛle. Wee kenanɔ te balanɔ baa naa mena kenɔ Wurubuarɛ ne di ɔ nombia na ke gbɛɛ nɛ. ⁶ Nawolo nyi Wurubuarɛ waa to walanɔ kamase kom nɔgba mena kenɔ ɔtenate be yɛɛ nɛ.

⁷ Baale ta mo be loo gyakaa nyi baa nyinɔ gyoorobiiri na yele na nyeedonɔ kenɔ ka dokoso be kyaa ya nɛ. Mena doo bee nyinɔ konɔɔ te bɛɛ yɛɛ nombia kpaakpaɔ weeya pou man. Banɔ te Wurubuarɛ waa fa nyeedonɔ kekpaakekpaɔ kenɔ.

⁸ Mɔna balanɔ banɔ lee sibii doo te boɔ bɛɛ anokoare kenɔ gyu ke sila nombiakumɛɛ nɛ, Wurubuarɛ banɔ kum na ɔ denɛle kewɔn kenɔ gyae ke konɔ be doo na baa naa diyem nideli. ⁹ Wurubuarɛ waa yela kaale na kayeyɛɛ ke konɔ balanɔ banɔ pou bɛɛ yɛɛ nombiakumɛɛ nɛ doo. Ke gyae

ke fiasɛɛ bo lee Gyudatena doo, pena ke konɔ balanɔ banɔ ba te yɛɛ Gyudatenawo ya nɛ mo doo. ¹⁰ Mɔna Wurubuarɛ waa yela balanɔ banɔ bɛɛ yɛɛ nombia kpaakpaɔ nɛ ke nyinɔ gyoorobiiri na yele na wosefɛerenɔ. Kenɔ mo gyae ke fiasɛɛ bo lee Gyudatena doo, pena ke konɔ balanɔ banɔ ba te yɛɛ Gyudatenawo ya nɛ mo doo. ¹¹ Nawolo nyi Wurubuarɛ ne di ɔ nombia na ke gbɛɛ kenɔ ɔ bɛɛ kɛɛ walanɔ siaman ya.

¹² Balanɔ banɔ ba te yɛɛ Gyudatenawo ya nɛ, boɔ gyenɔ Mosesi mmaraase nan ya. Mena doo akpaɔ be yɛɛ nombiakumɛɛ na, na Mosesi mmaraase nenanɔ te Wurubuarɛ waa mo di be nombia ya. Mɔna denɛle kewɔn kenɔ baa nyinɔ lee be nombiakumɛɛ keyɛɛ doo nɛ yena yenɔ kekpaɔ kenɔ. Te Gyudatena doo akpaɔ be yɛɛ nombiakumɛɛ na, Mosesi mmaraase nan te Wurubuarɛ waa mo di be nombia. Nawolo nyi banɔ doo ba gyenɔ mmaraase nenanɔ. ¹³ Nawolo nyi na balanɔ banɔ ba gyenɔ Mosesi mmaraase nan nɛ gbɛnenɔ tenɛɛ la Wurubuarɛ siaman ya. Mɔna balanɔ banɔ bee di mmaraase nenanɔ doo nɛ, banɔ gbɛnenɔ tenɛɛ la Wurubuarɛ siaman. ¹⁴ Balanɔ banɔ ba te yɛɛ Gyudatenawo ya nɛ, boɔ gyenɔ Mosesi mmaraase nan ya. Mɔna akpaɔ nyi banɔ gbagba konɔɔ man nombia na wola wo nyi baa yɛɛ kpene kenɔ mmaraase nan na

wolo nε, kenan̄ nawolo baa nyi mmaraase n̄an doo be konoōse man. ¹⁵ Be nombia n̄an bεε yεε nε nawolo baa nyi ba gyen̄ nombia n̄an Mosesi mmaraase n̄an na wolo nyi baa yεε nε be konoōse man. Mena ken̄ be yεε kolo kum yaa kolo kpaakpaate te be konoō man nombia ne yεε wɔ nε mɔ ne di adanseε kpu. Nawolo nyi n̄aale man na ne yεε wɔ nyi mena nombia ayεesa ken̄a be dei ya, mena doo be wɔe bεε fεε wɔ ya. Deban̄ n̄aale man mɔ na be konoō man nombia na wola wɔ nyi be nombia ayεesa ken̄a doo na ke gbεε. Kenan̄ na be wɔe ne fεε wɔ. ¹⁶ Mena yaa Kristo nombia kpaakpaa n̄an me dōn̄εε mee kolosi nε na wolo. Nombia n̄enan̄ na wolo baa nyiaa, wee daale Wurubuarε waa ta Yesu Kristo doo di balan̄ nombia n̄an bεε yεε weese nε na waa bu wɔ fɔɔ.

¹⁷ Nεnεε nyan̄ kpa n yεε Gyuda baale e te n na mo n wose lo Mosesi mmaraase n̄an doo, mena doo n ne gyina n wose adido nyi n gyen̄ Wurubuarε nideli. ¹⁸ Nyan̄ kpa n gyen̄ Wurubuarε kegyaebii nawolo nyi Mosesi mmaraase n̄an na wola na nen̄ nombia n̄an n̄e doo na n̄e gbεε nε. ¹⁹ Nyan̄ kpa nyan̄ dōn̄εε la siayεlεεsatena siaman, te n kpa nyan̄ yena kanea fa balan̄ ban̄ be doo ditin̄tεε man nε. ²⁰ Nyan̄ kpa nyan̄ yena walan̄ n̄on n na wola ayin̄tena na balan̄ ban̄ boo

gyen̄ daale ya nε nombia. N ne gyo n konoō nyi lee Mosesi mmaraase n̄an doo n gyen̄ kpene kamase na nombia n̄an pou n̄e doo na n̄e gbεε nε. ²¹ Nyan̄ n̄on n kpa n na wola balan̄ nombia nε, weera doo te n be tale wola n wose ya? N ne yako balan̄ nyi be na n̄mεele ya mɔna nyan̄ gbagba ne n̄mεele. ²² N ne yako balan̄ nyi be na lee be wεela yaa be baala wole ya, mɔna nyan̄ gbagba ne yεε mena. Nyan̄ kpa balan̄ na som bεenen̄ ya, mɔna nyan̄ dōn̄ bεenen̄ denεε man n ne n̄mεele. ²³ N na wola n wose lee Mosesi mmaraase n̄an doo, mɔna n bee di n̄e doo ya. Lee mena doo n na do Wurubuarε desεn̄. ²⁴ Wurubuarε nombia an̄marasen̄ see n̄an ne yako nyiaa, lee εmεε Gyudatena nombia ayεesa doo balan̄ ban̄ ba te yεε Gyudatenawɔ ya nε ne kolosi mmusuo nombia tia Wurubuarε.

²⁵ Akpaa n ne di Mosesi mmaraase n̄an doo nε, kenan̄ na n baala wose kekara ken̄ dana tɔnɔɔ. Mɔna akpaa n bee di Mosesi mmaraase n̄an doo ya nε, kenan̄ na n baala wose kekara ken̄ yεε yakaa. Kenan̄ na yεε yaa n̄gba n te kara n baala wose gba ya nε. ²⁶ Nyi akpaa n̄olo te kara ɔ baala wose ya te ɔ ne di Mosesi mmaraase n̄an doo nε, Wurubuarε siaman na yεε yaa n̄gba ɔtenate kara ɔ baala wose baa nε. ²⁷ Nyan̄ Gyuda baale, n gyen̄ mmaraase n̄an nawolo nyi

be ηmarase ηa bo see nen te be kara n baala wose mo, mona n bee di ηe doo ya. Mena doo walan ηon o te kara o baala wose ya te o ne di mmaraase ηan doo ne, waa bu nen foo.

²⁸ Nawolo nyi te yee nyi ken ηolo ne yee Gyudatena aboo ayeesa doo te otenate yee Gyuda baale e ya. Te na baala wose mo kekara kaagen na wola la nyi ηolo yee Gyuda baale gbagba e ya. ²⁹ Akpaa nyi ηolo yee Gyuda baale gbagba e na, o konoo man na wola la. Te baala wose kekara gbagba mo yee konoo man nombia ηa. Wurubuare felin ηon ne kyeekee na otenate konoo. Ka te yee nyi mmaraase ηan boo ηmarase see ne doo kedi ya. Mena walan ηonan ne, Wurubuare na lese na o yele. Te yee denibalan ya.

3

¹ Akpaa ηolo de yako nyi o yee Gyuda baale e na, gbεε won ti man yaa o kela ηon o te yee Gyuda baale e ya ne? Tonoo won ti doo la Gyuda baale keyee man? Yaa won tonoo doo la baala wose kekara man? ² Ke yee ampan nyi n yee Gyuda baale e na, ke dana tonoo lee gbεε kamase man. Gyangbate yena nyi, Wurubuare moo o nombia ηan bo do Gyudatena nyinmaa man. ³ Ke yee ampan nyi Gyudatena ban man baale te lee Wurubuare nombia ηan di ya. Mona ba denjele don ken boo yee ne,

gyae ke tale to Wurubuare gbεε nyi o na yee kpene ken o be wulaa yako see nyi waa yee ne yee? ⁴ Be doo mena korakora ya. Ken na ken balan yee akereetenawo koran ne, Wurubuare doo o nombia doo na ke gbεε ηgba mena ken Wurubuare nombia anmarasen see ηan ne yako lee Wurubuare wose man ne nyiaa,

“Akpaa n ne kolosi na,
n ne kolosi nombia na
anokoare bo
te walan kamase ne naa
nyi n nombia doo na
ke gbεε.

Te n di walan kamase nombia na,
bεε naa nyi n nombia
kedi mo dei”

⁵ Deniwalan waa tale boose nyiaa, nyi de nombiakumee de yeli balan de naa nyi Wurubuare nombia doo na ke gbεε na, kenan na akpaa de yee nombiakumee te o won da denjele na, deε tale yako nyi o ta ηere daa do? ⁶ Ka te yee mena korakora ya. Akpaa nyi Wurubuare nombia ηan be doo na ke gbεε ya na, sena te waa yee na waa di balan pou nombia? ⁷ Nyi akpaa ma dekara ken mee dii ne da lese Wurubuare nombia ηan ηe doo na ke gbεε ne wola nideli te da lese o yele na, won doo te Wurubuare see o ne bu man foo nyi me yee nombiakumee yee e? ⁸ Mena na won doo te doo ne yako nyi, “E yela de kaa yee nombiakumee na Wurubuare nombia kpaak-

paa ke nyin lee deboo ya." Balan baale tan kara me noo nyi ma te yako mena nombii kei see. Balan ban bee kara me noo ne, Wurubuarɛ waa won ba denjele ngba mena kenj kaboena ne.

Walan kamase gbɛɛ ba tenɛɛ ya

⁹ Nɛnɛɛ sena yaa dɛɛ gyuen baa lee nombia kenja man? Daa Gyudatena na gyuen baa nyi de dei kela balan akan ban yaa? Koa be doo mena ya. Nawolo nyi de wulaa yako non nyi Gyudatena na ban ba te yɛɛ Gyudatenawo ya ne pou dasenae yɛɛ dokolon. Nombiakumɛɛ te wulu be popou man. ¹⁰ Wurubuarɛ nombia anmarasen see nan ne di nombii kei wose man adanseɛ nyiaa,

"Nolo na nolo be kyaa ken o gbɛɛnenɛ tenɛɛ Wurubuarɛ siaman ya.

¹¹ Nolo na nolo be kyaa ken o dana nyansa na waa nyii Wurubuarɛ nombia nan man ya, te nolo mo be kyaa ken o ne keo Wurubuarɛ gbɛɛnenɛ ya.

¹² Balan pou te won ba wose lee Wurubuarɛ gbɛɛnenɛ man.

Be popou te woleɛ.

Nolo na nolo be kyaa ken o ne yɛɛ nombia kpaak-paa ya"

¹³ "Bɛɛ gyae nombia nkarankaran keyako. Bɛɛ mo be noo beo balan."

"Be noowoya na koo ngba yen ne."

¹⁴ "Bɛɛ mo noowoya nan nyin nan falaa balan."

¹⁵ "Balan kako be dana wo ban ya.

¹⁶ Yenan kamase ken bee gyu na bɛɛ woleɛ aboo botoo, te bɛɛ mo kayeyɛɛ mo lo balan doo.

¹⁷ Mena balan kewo bɛɛ yɛɛ kpene ken gyae ka mo wosefɛɛren kon ya."

¹⁸ "Te Wurubuarɛ keyee be doo be man mo ya."

¹⁹ Da gyen nyi kpene kamase ken Wurubuarɛ mmaraase nan na wolo ne, doo bo fa balan ban be doo mmaraase nan tɛɛ ne. Mena doo nolo be kyaa nyi waa nyin gbɛɛ tira nombii daale noo yako nyi o te yɛɛ ta dukum ken kaboena na nyi Wurubuarɛ waa won o denjele ya. Kei nawolo baa nyi Wurubuarɛ waa di walan kamase nombia wee daale.

²⁰ Nawolo nyi mmaraase nan doo kedi be gyae ke tale yela nolo gbɛɛnenɛ ka teneɛ Wurubuarɛ siaman ya. Mona mmaraase nenan ne yele la te dɛɛ gyem nyi de yɛɛ nombiakumɛɛyɛrawo.

Keleɛdi ne yele la walan gbɛɛnenɛ na teneɛ

²¹ Te nɛnɛɛ doo Wurubuarɛ ta wola daa gbɛɛ ken dɛɛ mo na de nombia ka teneɛ o siaman, ken te yɛɛ nyi mmaraase nan doo kedi ya. Mosesi mmaraase nan na Wurubuarɛ akpenkpengyooɔra

nombia anjarasen see njan wulaa yako mena gbɛɛnaa kenan nombia. ²² Mena gbɛɛnaa kenan yena Yesu Kristo kelɛedi. Nawolo nyi walan kamase non ɔ lee Yesu di na, Wurubuarɛ waa lee ɔtenate do nyi ɔ gbɛɛnen tenɛɛ non Wurubuarɛ siaman. Gbɛɛ kei man te Wurubuarɛ waa mo na waa lee walan kamase non waa lee Yesu Kristo di nɛ nyee. Wurubuarɛ be famenɛ na botɔɔ ken ɔtenate ba lee ya. ²³ Nawolo nyi walan kamase te yɛɛ dukum, mena doo Wurubuarɛ gyoorobiiri ken nafa kaboena nyi ke dee doo de man nɛ, de te nyinj ke mena ya.

²⁴ Mɔna lee Wurubuarɛ bɛrɛɛ ken ɔ ba mo boele daa nɛ doo te balan gbɛɛnen na teneɛ ɔ siaman. Yesu Kristo doo te ɔ tɛɛwɔ mo mena bɛrɛɛ kei boele daa. Non Yesu tɔɔ na balan pou nombiakumɛɛ kom, te ɔ lese wɔ lee be nombiakumɛɛ keyɛɛ man te be nyinja ba wose. ²⁵ Wurubuarɛ gbagba moona Yesu Kristo fa ngba kedeesa nɛ, nyi ɔ kaa yɛn ngba mpataa nɛ lee de nombiakumɛɛ doo na Wurubuarɛ ke ta ɔ yɛn kei doo mo de nombiakumɛɛ pou kyɛɛ daa. Mena doo walan kamase non waa lee Yesu nombia di nɛ, Wurubuarɛ waa mo ɔ nombiakumɛɛ pou kyɛɛ e. Wurubuarɛ yɛɛ nombii kei bo na ka wola nyi ɔ nombia doo na ke gbɛɛ, te ɔ bɛɛ nɛrɛ nolo mɔ do ya. Gyanɔgba gyanɔgba ken

nɛ, Wurubuarɛ nyinja konɔɔ te ɔ lese ɔ sia lee balan nombiakumɛɛ njan bɛɛ yɛɛ nɛ doo. ²⁶ Mɔna nɛnɛɛ doo Wurubuarɛ bɛɛ lese ɔ sia lee deniwalan dukum keyɛɛ doo ya. Kei na wola la nyi Wurubuarɛ nombia ayɛɛsa doo na ke gbɛɛ, te walan kamase non ɔ lee Yesu di na waa yela ɔtenate mɔ nombia ka teneɛ non Wurubuarɛ siaman.

²⁷ Nɛnɛɛ won doo te dɛɛ gyɔ de konɔɔ? Kolo be kyaa ya. Nawolo nyi na mmaraase njan kesila ne yele la te walan gbɛɛnen na teneɛ Wurubuarɛ siaman ya, mɔna lee Yesu Kristo kelɛedi doo te walan gbɛɛnen na teneɛ Wurubuarɛ siaman. ²⁸ Mena doo de nombii ken doo da senɛɛ yena nyi, na mmaraase njan doo kedi doo te walan gbɛɛnen na teneɛ Wurubuarɛ siaman ya. Mɔna lee Yesu Kristo kelɛedi doo, te walan gbɛɛnen na teneɛ Wurubuarɛ siaman.

²⁹ ɛ yela maa boose non nyiaa, Wurubuarɛ yɛɛ Gyudatena baagen Wurubuarɛ e? Koa, ɔ yɛɛ balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ mɔ Wurubuarɛ e. ³⁰ Wurubuarɛ dokolon koon kyaa la. Mena doo lee kelɛedi ken Gyudatena be lee e di doo te waa lee wɔ do nyi be gbɛɛnen tenɛɛ ɔ siaman. Mena kelɛedi kenan ke mɔ doo te waa lee balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ mɔ do nyi be gbɛɛnen tenɛɛ ɔ siaman. ³¹ Mena doo dee sila kelɛedi ken gbɛɛ, na dee tina mmaraase njan doo kedi

yela yaa? Koa, da kelɛɛdi ne gyae la ke yela na dɛɛ tale di mmaraase ŋan dɔɔ nideli.

4

Aberaham kelɛɛ Wurubuarɛ di

¹ Nɛnɛɛ won yaa daa Gyudatena dana dɛɛ yako lee de naana Aberaham wose man? Won te Aberaham naawɔ lee kelɛɛdi da anekolosenj kei wose man?

² Akpaa nyi Wurubuarɛ lɛɛ Aberaham bo do nyi ɔ gbɛɛnenj tenɛɛ ŋon Wurubuarɛ siaman lee tom kenj ɔ be yɛɛ nɛ dɔɔ na, kenanj na ŋon Aberaham waa tale gyɔ ɔ konɔɔ, mɔna na Wurubuarɛ siaman ya.

³ Sena te Wurubuarɛ nombia anmarasenj see ŋan ne yako? Nombia ŋenanj ne yako nyiaa, "Aberaham lɛɛ Wurubuarɛ di, mena dɔɔ te Wurubuarɛ lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnenj tenɛɛ ŋon Wurubuarɛ siaman."

⁴ Akpaa walanj de yɛɛ tom te n tɔ e kom na, kom kenj n be tɔ e nɛ te yɛɛ nyi n moo ke bo kyɛɛ e ya. Mɔna ke yɛɛ kpene kenj kaboena nyi waa nyinj lee tom kenj ɔ be yɛɛ nɛ dɔɔ. ⁵ Nyi akpaa te yɛɛ nyi ŋolo tom kenj ɔ be yɛɛ nɛ dɔɔ ya, mɔna akpaa ɔ lɛɛ di nyi Wurubuarɛ ne tale yela nombiakumɛyɛɛra banj bɔɔ lɛɛ Yesu di nɛ gbɛɛnenj ne tale teneɛ ŋon Wurubuarɛ siaman nɛ, kenanj na ɔtenate kelɛɛdi gyae ke yela Wurubuarɛ ke lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnenj teneɛ ɔ

siaman. ⁶ Gyoo Defidi wulaa yako nombia kenja Wurubuarɛ nombia anmarasenj see man wola nyiaa, akpaa Wurubuarɛ te kɛɛ ŋolo nombia ayɛɛsa ya te ɔ lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnenj tenɛɛ ŋon Wurubuarɛ siaman na, kenanj na walanj ŋonanj ŋon na nyeebam. Gyoo Defidi nombia ŋenanj yena nyiaa,

⁷ "Balanj banj Wurubuarɛ ba mo be nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ

te ɔ be gyae waa tɔɔse ŋa bela ya nɛ, banj na nyeebam.

⁸ Walanj ŋon Wurubuarɛ bɛɛ mo ɔ nombiakumɛɛ do ɔ konɔɔ man ya nɛ, ŋon na nyeebam."

⁹ Mena nyeebam kei nɛ, na ke yɛɛ fa balanj banj bɔɔ kara be baala wose nɛ baagenj yaa banj ba te kare ya nɛ mɔ kpue? Koa, ke yɛɛ be popou wui. De wulaa dɛɛ yako nyiaa, lee Aberaham kelɛɛdi dɔɔ te Wurubuarɛ lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnenj tenɛɛ ŋon Wurubuarɛ siaman. ¹⁰ Mɔna debanj wonji te Wurubuarɛ lɛɛ Aberaham do nyi ɔ nombia tenɛɛ ɔ siaman? Debanj kenanj na, Aberaham te kara ɔ baala wose yaa ɔ te kara ta ya? Na ɔ ke kara ɔ baala wose wɔle ya, mɔna Wurubuarɛ lɛɛ e do pete ɔ kara ɔ baala wose. ¹¹ Aberaham baala wose kekara yɛɛ kpene kenj ne di adansɛɛ nyi lee ɔ kelɛɛdi dɔɔ te debanj kenj ɔ te kara ta ɔ baala wose ya nɛ, Wurubuarɛ lɛɛ e do

nyi ɔ gbɛnenɛ tenɛɛ ɲon Wurubuarɛ siaman. Mena ɔɔ balanɛ ban pou ba te kara ta be baala wose ya te ɔɔ lɛɛ Wurubuarɛ di nɛ, ɔ te yeli be gbɛnenɛ ta tenɛɛ ɲon Wurubuarɛ siaman. Kei te yeli Aberaham te kaa bese ban mɔ be naana. ¹² ɲon Aberaham ɲonanɛ bese yaa ɔ yɛɛ balanɛ ban ɔɔ kara be baala wose nɛ mɔ be naana. Na kenɛ ɔɔ kara be baala wose nɛ kaagenɛ ɔɔ te ɔ bese be naana ya, mɔna kenɛ ɔɔ lɛɛ Wurubuarɛ di kpu ɲgba mena kenɛ ɲon Aberaham be lɛɛ Wurubuarɛ di pɛte ɔɔ kara ɔ baala wose nɛ ɔɔ te ɔ bese be naana.

¹³ Wurubuarɛ yakowɔ see nyiaa, Aberaham na ɔ duulunɛ man balanɛ ne gyae la baa di tɛɛle kei ɔɔ. Te yɛɛ nyi kenɛ Aberaham be di Mosesi mmaraase ɲan ɔɔ, ɔkaa te Wurubuarɛ yako nombia kenɛ ya, mɔna kenɛ Aberaham be lɛɛ Wurubuarɛ di te Wurubuarɛ be lɛɛ e do nyi ɔ gbɛnenɛ tenɛɛ ɲon Wurubuarɛ siaman nɛ ɔɔ te ɔ yako nombia ɲenanɛ. ¹⁴ Nyi akpaa balanɛ ban bee di mmaraase ɲan ɔɔ nɛ ɔɔ te Wurubuarɛ yako keyako see kei nɛ, kenanɛ na Wurubuarɛ kelɛɛdi kenɛ yɛɛ yakaa te ɔ keyako see kenɛ mɔ be dana tɔnɔɔ ya. ¹⁵ Nawolo nyi mmaraase na moonna Wurubuarɛ ban kɔɲ. Te botɔɔ kenɛ mɔ mmaraase be kyaa ya na, dukum mɔ keyɛɛ be kyaa ya.

¹⁶ Mena ɔɔ lee kelɛɛdi

ɔɔ te balanɛ baa tale nyin Wurubuarɛ abɔɔ ɲan ɔ be yako see nɛ. Na abɔɔ kenɛ ka bese kpene kenɛ Wurubuarɛ na mo boele balanɛ yakaa. Kei na wolo baa nyi Aberaham duulunɛ man balanɛ pou baa nyinɛ mena abɔɔ ɲenanɛ. Te yɛɛ nyi ban bee di mmaraase ɲan ɔɔ nɛ baagenɛ ne gyae la baa nyinɛ ɲa ya, mɔna ban pou ɔɔ lɛɛ di ɲgba mena kenɛ Aberaham be lɛɛ di nɛ mɔ baa nyinɛ mena abɔɔ ɲenanɛ. Nawolo nyi Wurubuarɛ siaman na, Aberaham yena de popou de naana. ¹⁷ ɲgba mena kenɛ Wurubuarɛ nombia anmarasenɛ see ne yako nyiaa, “Ma te yeli n ta bese tɛɛle kei ɔɔ balanɛ pou be naana.” Aberaham ɲon ɔ be lɛɛ Wurubuarɛ di nɛ, ɔ yɛɛ de naana e Wurubuarɛ siaman. ɲon Wurubuarɛ kei ne gyuuusu na woya lee yenɛ man, te ɲon ne tale la yela abɔɔ ɲan nafɔ ɲɔɔ kyaa ya nɛ ne kɔɲ ɲgba ɲe wulaa ɲe kyaa nɛ.

¹⁸ Na kolo na kolo be kyaa kenɛ gyae ke yela Aberaham ka mo ɔ loo gyakaa nyi, Wurubuarɛ waa yɛɛ kpene kenɛ ɔ be yako see nyi waa yɛɛ nɛ ya. Mɔna Aberaham lɛɛ Wurubuarɛ di te ɔ moo ɔ loo pou gyakaa ɔ ɔɔ. Lee mena ɔɔ ɔ kaa bese tɛɛle kei ɔɔ balanɛ pou be naana, ɲgba mena kenɛ Wurubuarɛ be yako see nyi, “ɔ duulunɛ man balanɛ baa bo ɲgba kyolobiise nɛ.” ¹⁹ Debanɛ kenɛ Wurubuarɛ be yako Abera-

ham mena nombii kei ne, na o te di kulutooneŋ soŋoŋoŋ (100) mena doo o te nmeɛ keŋ nyi nolo loo be gyakaa nyi waa tale lola bela ya. Mena mo te o wele Saara mo te nmeɛ gbaa lolo. Keŋa pou wole ne, Aberaham ta lee wole Wurubuaɛ keleedi man ya. ²⁰ Mena mo te o te lee aŋmaareŋ nyi nombia ŋan Wurubuaɛ be yako see ne be gyae ke koŋ mena ya, mona o yeɛ kakyeŋ seŋ o keleedi keŋ man keŋkeŋ te o lese Wurubuaɛ ye. ²¹ Nawolo nyi na o gyeŋ lee o konoo man nideli nyi, Wurubuaɛ dana doŋ keŋ waa tale yeɛ kpene keŋ o be yako see nyi waa yeɛ ne. ²² Lee Aberaham keleedi kei doo te "Wurubuaɛ lee e do nyi o gbɛeneŋ tenɛɛ o siaman."

²³ Ba ke nmarase nyi "o lee Wurubuaɛ di doo te o gbɛeneŋ teneewo Wurubuaɛ siaman" ne, na Aberaham waageŋ doo te be nmarase mena nombii kenan ya. ²⁴ Mona daa ban mo deɛ lee Wurubuaɛ ŋon o be gyusu de Gbeŋgyoo Yesu Kristo lee yeŋ man ne di, na waa yela de gbɛeneŋ ka teneɛ o siaman ne mo doo te be nmarase mena nombii kenan. ²⁵ Lee de nombiakumɛɛ doo te Wurubuaɛ lese Yesu Kristo nyi o kaa yeŋ fa daa. Mena mo te o gyusu e lee yeŋ man, na ke yela de gbɛeneŋ ka teneɛ ŋon Wurubuaɛ siaman.

5

Daa na Wurubuaɛ nsana ta bese de

¹ Neneɛ lee keŋ doo lee de Gbeŋgyoo Yesu di doo, Wurubuaɛ te lee daa do nyi de gbɛeneŋ tenɛɛ o siaman. Te lee de Gbeŋgyoo Yesu Kristo ŋonan doo, gyeŋ te kaa doo daa na Wurubuaɛ nsana. ² Lee de Kristo keleedi doo te de nyiŋa Wurubuaɛ bereɛ keŋ o ba mo boele daa te de doŋ ke man ne. Mena doo dana daa gyeŋ, nawolo nyi de loo gyakaa nyi deɛ kaa di gyoori kpu na e. ³ Na keŋ kaageŋ ya. Kenan wole na dana daa gyeŋ bela lee da diyem kena man, nawolo nyi diyem kena ne ye. la walaŋ ne tale kyan o wose seŋ keŋkeŋ. ⁴ Walaŋ de kyan o wose seŋ keŋkeŋ na, ne yeli Wurubuaɛ ne lee otenate do. Mena mo te nyi walaŋ da gyem nyi Wurubuaɛ te lee e do na, ne yeli o ne nyiŋ kpene keŋ doo waa mo o loo gyakaa. ⁵ Mena loo kegyakaa kei mo be gyae ka do daa deseŋ ya, nawolo nyi Wurubuaɛ te tee o felin ŋon o ba mo do de man ne doo mo o balan kegyae do de man.

⁶ Nawolo nyi deban keŋ de see de yeɛ nombiakumɛɛyɛrawo te doo dana doŋ keŋ deɛ tale mo kyɛkeɛ da kekyaabii ya ne, Kristo koŋawo kaa yeŋ fa daa deban keŋ Wurubuaɛ ba see ne man. ⁷ Gyae ke yeɛ doŋ nideli peɛte nolo ke tale lee walaŋ ŋon o gbɛeneŋ tenɛɛ Wurubuaɛ siaman ne yeŋ yeŋ. Mona nyi akpaa

ηολο ne yεε deeli fa balan na, mberem na ηολο waa σεε λεε ο yεη yεη. ⁸ Μονα Wurubuare ta lese wola nyi ο ne gyae daa nideli, nawolo nyi deban ken de σεε de yεε nombiakumεεyεεrawo ne, ο yela Kristo kaa yεηawo fa daa. ⁹ Lee Kristo fatabo ken ο ba mo feefo de nombiakumεε doo, te Wurubuare λεε daa do nyi de gbεeneη tenεε ο siaman. Mena mo te lee Kristo fatabo kenan doo, Wurubuare waa λεε da nyee wee ken waa mo ban di tεele kei doo balan pou nombia ne. ¹⁰ Nafο na de yεε balan ban dεε kola Wurubuare, mona lee ο bu yεη ken doo ο ta mo daa yεε ο gyoona ban ο ne gyae. Nyi ο bu Yesu yεη ken te yeli de ta bese ο gyoona na, kenan na Yesu nyeedon ken ο be nyim ne be gyae ke yela waa λεε da nyee kekpa yee? ¹¹ Te yεε nyi ο λεε da nyee bo kaagen ya, mona lee Yesu Kristo doo dee di gyon Wurubuare osom ken man. Nawolo nyi lee ηon Yesu Kristo doo gyon te kaa doo daa na Wurubuare nsana.

Be ka mo Adam maa na Kristo

¹² Lee walan dokolon doo te nombiakumεε kηawo tεele kei doo. Non yena de naana Adam. Nombiakumεε keyεε mo moona yεη kη. Mena doo te yεη nyina don balan doo, nawolo nyi walan kamase te yεε dukum. ¹³ Pete Wurubuare ka mo mmaraase ηan fa Mosesi na,

nombiakumεε wulaa kyaa tεele kei doo. Mona botoo ken mmaraa be kyaa ya ne, boo ne kala dukum keyεε do kolo man ya. ¹⁴ Leenan de naana Adam deban kaa lii de naana Mosesi deban man ne, yεη ne dii na don balan pou doo. Balan ban ba te yεε denjele don Wurubuare nombia ayakon see ηan doo ηgba Adam koran ya ne, yεη dii don be doo. Adam senεε fa walan ηon waa kη ne. Walan ηonan yena Yesu Kristo.

¹⁵ Ke yεε anokoare ke nyi mena balan bala kewo yεε kpookpoo. Nawolo nyi kpene ken be tεε Adam doo kη, na kpene ken be tεε Kristo doo kη ne te yεε dokolon ya. Lee Adam dukum ken ο be yεε ne doo te balan burum nyina yεη. Te lee Yesu Kristo berεε doo te Wurubuare lese ο berεε wola balan burum, kela balan ban boo yem lee Adam dukum doo ne. ¹⁶ Wurubuare berεε ken ο ba mo boele daa ne, na kpene ken Adam dukum ken ba mo kη ne te yεε dokolon ya. Adam dukum ken ο be yεε ne yele la te balan pou dii foo Wurubuare siaman. Monan balan nombiakumεε burum kηna wole na, Wurubuare ta mo ο berεε boele daa te ο moo da akumεε kyεε daa te ο yela de kaa bese balan ban be gbεeneη tenee ο siaman. ¹⁷ Lee walan dokolon dukum keyεε doo te yεη dii gyoori balan pou doo. Monan ken Yesu Kristo be yεε fa

daa ne, ke tɔnɔɔ kela kpene kenɔ Adam dukum kenɔ ba mo kɔn ne. Wurubuare te tɛɛ Yesu Kristo dɔɔ wii de waranase nideli te ɔ moo ɔ berɛɛ boele daa te ɔ yela da bese balanɔ banɔ de gbɛenenɔ teneɛ ɔ siaman. Walaɔ kamase ɔn Wurubuare be wii ɔ waranase, te ɔ ba mo ɔ berɛɛ boele e te ɔ be yeli ɔ gbɛenenɔ ba teneɛ ɔ siaman ne, waa nyinɔ nyeedonɔ kekpa na waa yela ɔn na Yesu Kristo ke di gyoori.

¹⁸ Mena dɔɔ ngba mena kenɔ lee walaɔ dokolonɔ nombiakumɛɛ keyɛɛ dɔɔ te balanɔ pou be di fɔɔ Wurubuare siaman ne, mena ke mɔ te lee walaɔ dokolonɔ nombia kpaakpa keyɛɛ dɔɔ te Wurubuare waa lee balanɔ burum do nyi be gbɛenenɔ teneɛ ɔ siaman na waa fa wɔ nyeedonɔ. ¹⁹ Mena kenɔ lee walaɔ dokolonɔ denjele donɔ dɔɔ te balanɔ pou ba bese nombiakumɛɛyɛɛra ne, mena ke mɔ te lee walaɔ dokolonɔ obuɔ dɔɔ Wurubuare waa lee balanɔ burum do nyi be gbɛenenɔ teneɛ ɔ siaman.

²⁰ Mosesi mmaraase ɔn kɔnɔe na ke yela balanɔ kena be nombiakumɛɛ ɔn beɛ yɛɛ ne nideli. Mɔna debanɔ kenɔ nombiakumɛɛ na boo na, Wurubuare berɛɛ kenɔ mɔ na boo kpu. ²¹ Nafɔ na nombiakumɛɛ ne diina donɔ balanɔ dɔɔ, te ne kpase banɔ na Wurubuare nsana. Mɔna nenɛɛ dɔɔ Wurubuare ta mo ɔ berɛɛ boele daa yela de ta bese balanɔ banɔ be gbɛenenɔ

teneɛ ɔn Wurubuare siaman, na ke yela dɛɛ ta de Gbɛngyoo Yesu dɔɔ nyinɔ nyeedonɔ kekpa.

6

Kristo dɔɔ te de nyeedonɔ dana tɔnɔɔ

¹ Akpa nne te nombia kenɔ doo na, na sena yaa dɛɛ yako baa? Kaboena nyi dɛɛ dɔɔ da dukum keyɛɛ man na Wurubuare berɛɛ kenɔ ka bo yaa? ² Korakora, be kɔn mena ya. Nawolo nyi da te wɔnɔ da wose lee dukum keyɛɛ man. Mena dɔɔ tekaboena nyi dɛɛ bese gyu ke kyaa da dukum keyɛɛ man bela ya. ³ Debanɔ kenɔ bɔɔ sɔ daa Wurubuare lonɔ te daa na Yesu Kristo be yɛɛ dokolonɔ ne, na e ba gyenɔ nyi da te yɛɛ dokolonɔ baa lee ɔ yenɔ kenɔ man yee? ⁴ Ba ke sɔ daa Wurubuare lonɔ kenɔ ne, na yɛɛ yaa ngba daa na Yesu Kristo yenɔ la te be wuu daa na e ne, nawolo nyi daa na e te yɛɛ dokolonɔ. Mena dɔɔ ngba mena kenɔ de kya Wurubuare ba mo ɔ gyoorobiiri donɔ kenɔ gyusu Yesu Kristo lee woya man fa e nyeedonɔ ne, mena te kaboena nyi daa mɔ dɛɛ kyaa dinɔɔ wɔle man.

⁵ Nawolo nyi akpa daa na Yesu te yɛɛ dokolonɔ lee ɔ yenɔ man na, kenanɔ na Wurubuare waa gyusu daa mɔ lee yenɔ man ngba mena kenɔ ɔ be gyusu Yesu lee yenɔ man ne. ⁶ Da gyenɔ nyi debanɔ kenɔ bɔɔ gyɔ e mataa ɔpanɔanɔ kenɔ dɔɔ te ɔ ba yem

ne, na non Yesu na de dinoo bene ken yaa be gyooowoo ko ne. Kei te yeli don ken nombiakumee dana de doo ne noo ta yem, ken de ta tekaa yee nombiakumee gbenawoo bela ya. ⁷ Nawolo nyi akpaa nolo da yem na, o te tira o wose lee nombiakumee keyee man. ⁸ Nyi akpaa daa na Kristo ta yem na, kenan na dee lee di nyi daa na e mo dee kyaa nyeedon man. ⁹ Da gyen nyi Wurubuarẽ gyusuna Yesu Kristo lee yen man, te o be gyae waa yen bela ya. Nawolo nyi yen ba tekaa dana don o doo bela ya. ¹⁰ Yen ken o ba yem ne, o yenaẽ karatete dokolon na waa ko nombiakumee noo. Mena doo nenee ken o kyaa nyeedon man ne, o kyae fa Wurubuarẽ. ¹¹ Mena ke mo te kaboena nyi yaa kee e wose nyi emee mo yenaẽ na e ka ko nombiakumee noo, te nenee e kyae fa Wurubuarẽ. Nawolo nyi emee na Kristo Yesu te yee dokolon.

¹² Mena doo e na tekaa yela nombiakumee kedi don e wosenaane ken gyae ka yen ne doo, na e ke sila aboo kumee nan emee gbagba ne gyae teele kei doo ne ya. ¹³ E na mo e wosenaane yenan daale fa nombiakumee keyee ya. Mona e mo e wose fa Wurubuarẽ ngba balan ban boo lese wo lee yen man kon nyeedon man ne. E mo e wose pou fa Wurubuarẽ na waa mo non yee kpene ken dei te ke doo na ke gbẽe ne. ¹⁴ Tekaboena

nyi nombiakumee dee di don e doo bela ya, nawolo nyi e ba tekaa e doo Mosesi mmaraase nan tee ya, mona nenee doo e don bo Wurubuarẽ berẽe ken man.

¹⁵ Mena doo nenee ken de don Wurubuarẽ berẽe ken man, te doo tekaa doo mmaraase nan tee ya ne, na kaboena nyi dee gyakaa nombiakumee keyee doo bela yaa? Korakora, be doo mena ya. ¹⁶ E ba gyen nyi akpaa n mo n wose fa nolo te n na som e te n ne yee o kegyaebii na, na n ta bese o gbeni yee? Kei na wolo baa nyi akpaa n yeli dukum da mo nen yee o gbeni na, yen ne sila la. Mona nyi n mo n wose fa Wurubuarẽ te n ne tei o dei ngba o gbeni ne, waa yela n nombia ka tenee o siaman. ¹⁷ Mona dee doo Wurubuarẽ noo nawolo nyi deban daale na, nafa e yee nombiakumee gbenawoo. Te nenee doo e ta mo e konoo pou e silana Wurubuarẽ gbẽene nan boo wola non ne.

¹⁸ Wurubuarẽ te yeli e ta lese e wose lee nombiakumee keyee man, te e kaa bese Wurubuarẽ gbeni na e ke tale yee nombia nan tenee o siaman. ¹⁹ E nombia man kenyii dana don kyomii, mena doo te ma moo nombii kei mee maa na deniwalan kekyaabii man ne. Gyangba ken na e mo e wose pou besena gbeni fa nombia nkarankaran na nombiakumee keyee. Mena mo te kaboena nyi nenee

yaa mo ε wose bese Wurubuarε gbenja, na ε ke tale yεε nombia njan ne doo na ne gbεε na ε ka bese balan ban ayimεε be doo ba wose man ya kelii o.

²⁰ Deban ken ε yεε nombiakumεε gbenjawo ne, na ε be famene na aboo njan na tenεε Wurubuarε siaman ne keyεε ya. ²¹ Deban ken ε be yεε nombiakumεε njan gyen kei ne dana non desen ne, won tonoo te ε nyinjawo lee ne man? Mena nombia nenan tonoo yena yen. ²² Mona nenεε Wurubuarε te yeli ε ta lese ε wose lee nombiakumεε keyεε man te ε bese o gbenja. Kpene ken ε ke nyin lee ke man yena nyi, ε ke kyaa dinoo kpaakpaate ken ayimεε be doo ke man ya ne man na ε ke nyin nyeedon kekpa. ²³ Nawolo nyi kpene ken n ke nyin lee nombiakumεε keyεε man yena yen, mona walan non o lee de Gbengyoo Yesu Kristo di na, kpene ken Wurubuarε waa fa yena nyeedon kekpaakekpa ken.

7

Mosesi mmaraase njan ba tekaa dana don Kristotena doo ya

¹ Me tebia, ε popou ε gyen Mosesi mmaraase njan. Te ε gyen mo nideli nyi, akpaa walan kyaa na o sia na te mmaraase njan ne di don o doo. ² E yela deε mo mena nombii kei maa na alo yalale. Akpaa o baale

nyinja o kyaa ken o ta yena ta ya ne, na alo non doe o baale nonan tεε. Mona akpaa o baale nonan da yem na alo non te nyin o wose lee mmaraase njan tεε, nawolo nyi yale mmaraa bεε tekaa bake e bela ya. ³ Mena doo nyi akpaa o baale non ta yena ta ya te alo non de bεε e gyu ke yala baale wole ne, na o ta lee o baale wole baa. Te akpaa o baale non da yem te alo non de gyu ke yala baale wole ne, kenan na o te lee o baale wole ya nawolo nyi yale mmaraa ken bεε tekaa bake e bela ya.

⁴ Me tebia, mena yaa doo fa emεε mo ne. Deban ken ε be lee Kristo di ne, na yεε yaa ngba emεε na e yena la ne. Ken emεε na Kristo be yεε dokolon o yen man doo, mmaraase njan ba tekaa dana don ε doo bela ya. Mena doo ε yεε walan wole non Wurubuarε be gyusu e lee yen man ne wui, na ε ke nyin yεε nombia kpaakpaa fa Wurubuarε. ⁵ Nawolo nyi deban ken de doo de dinoo bene ken man ne, na mmaraase njan yela da moo da wose do aboo kumεε njan daa gbagba ne gyae nyi deε yεε ne man nideli. Nafō mena aboo kumεε ken den moo yen bo kona daa, na daa na Wurubuarε nsana ke tira kekpaakekpa.

⁶ Mona nenεε doo Wurubuarε te yeli mmaraase njan nafō neε bake daa ne, ba tekaa dana don de doo bela ya. Te ken daa na

Yesu Kristo be yee dokolon o yeh man doo, de ta tekaa yee mmaraase njan nafa nje bake daa ne gbenawo bela ya. Mena doo de te nyin da wose dee som Wurubuarɛ lee gbɛɛ wole keh o felin non ba wola daa ne man. Ka te yee gbɛɛ bene keh Mosesi mmaraase njan ba wola daa ne ya.

Mmaraase na lese na dukum wola

⁷ Neneɛ sena yaa dee yako baa? Dee yako baa nyi mmaraase njan yee kolo kum ke? Korakora na mena ya. Mmaraase njan yele la te ma gyeɲa dukum. Nafa akpaa mmaraase njanɲ den te yako nyi, "Na yeli n sia keyee nolo kolo ya ne," nafa moɔ gyeɲ nyi sia keyee nolo kolo doo yee dukum ke ya.

⁸ Mona mena mmaraa kei yele la te sibii keyee kum kamase nyiɲa gbɛɛ kaa gyoo me man. Nyi mmaraase den be kyaa ya ne, nafa dukum be dana yele ya.

⁹ Deban keh nafa moɔ gyeɲ mmaraase njan ya ne, na yee man nɲgba dukum kamase be doo me man ya ne. Mona neneɛ keh moɔ kaa gyeɲ mmaraase njanɲ ne te me naawo nyi me yee dukumyeeɛ e, te ma dukum doo daa na Wurubuarɛ nsana gyae ke tira kekpaa. Kei nawolo baa nyi Wurubuarɛ siaman na, me yee nɲgba walaɲ non o ba yem ne. ¹⁰ Mena doo me naawo nyi mmaraase njan nafa nje gyae ke fa man

nyeedon ne, nja moo yeh bo kona man. ¹¹ Nawolo nyi lee mmaraase njanɲ doo, te dukum nyiɲa gbɛɛ beo man yela me nyiɲa yeh. ¹² Mmaraase njan gbagba doo, nje popou lee Wurubuarɛ gyan. Ne doo na nje gbɛɛ te nje dei mo. Dukum kamase be doo nje man ya.

¹³ Na kei nawolo baa nyi mmaraase njan nje dei ne, yele la te me nyiɲa yeh? Korakora, be doo mena ya. Dukum yele la te me nyiɲa yeh. Dukum tee mmaraase njan nje dei ne doo te nje yela me nyiɲa yeh, na ke yela balan kena mena keh dukum doo. Mena doo lee mmaraase njan doo, te dukum lese ka wose wola nyi ko dei korakora ya.

Walaɲ kee yoo na dukum

¹⁴ Da gyeɲ nyi mmaraase njan dei nawolo nyi nje tee Wurubuarɛ felin non doo koɲ, mona man doo me yee deniwalan yakaate e, te nombiakumee te wulu ma nyee. Mena doo me ta bese gbenji fa dukum. ¹⁵ Man gbagba bee nyii nombia njan mee yee ne man ya. Nawolo nyi nombia njan mee gyae nyi maa yee ne moɔ ne yee nja ya, te njan moɔ ne gyae nyi maa yee ya ne njan te mee yee. ¹⁶ Te akpaa nyi aboo njan moɔ ne gyae nyi maa yee ya ne te mee yee na, kenan na mee lee ke do nyi mmaraase njan dei. ¹⁷ Kedoo kei ne, te yee man gbagba ne yee na nombia keɲa ya.

Dukum don keŋ ne di me doo ne, keŋ ne yele la te mee yee mena nombia nenan.

¹⁸ Ma gyeŋ nyi debaŋ keŋ me doo me dukum dinoo kei man ne, kolo kpaakpaa kamase be doo me man ya. Nawolo nyi mee gyae nyi maa yee nombia kpaakpaa, mona moo ne tale yee na ya. ¹⁹ Nombia kpaakpaa nan mee gyae nyi maa yee ne moo ne tale maa yee na ya, mona nombiakumee nan moo ne gyae nyi maa yee ya ne, nan te me gyakaa mee yee. ²⁰ Akpaa nyi nombia nan moo ne gyae nyi maa yee ya ne te me gyakaa mee yee na, kenan na te yee nyi man gbagba ne yee na na ya. Mona dukum don keŋ ne di me doo ne, ne yele la te mee yee mena nombia nenan.

²¹ Mena doo ma te naa nyi dukum don keŋ ne diina me doo. Nawolo nyi akpaa mee gyae nyi maa yee kolo kpaakpaa na, ka te ka lee kolo kum doo. ²² Man gbagba me konoo man na, nafa mee gyae nideli nyi maa di Wurubuaere mmaraase nan doo. ²³ Mona mee naa nyi mmaraa wole daale keŋ koo ne kyaa na Wurubuaere mmaraase nan ya ne ne yoo na don me man. Mena mmaraa kum kei te yeli nombiakumee ta gyoo me man di ma nyee pou. ²⁴ Me nombia dana waranase nideli. Amote ne gyae la waa lese man lee mena dinoo kum keŋ doo me man, te ke dana man

kee gyu yeŋ man ne man? ²⁵ Mee fa Wurubuaere karan, nawolo nyi non ne gyae la waa ta de Gbengyoo Yesu Kristo doo na waa lee man lee mena dinoo kei man. Nombia atunan man yaa. Man gbagba me konoo man na mee gyae nyi maa di Wurubuaere mmaraase nan doo, mona dinoo kum keŋ doo me man ne doo me ta bese dukum gheni.

8

Nyeedon wole

¹ Me tebia, nenee doo balan ban pou ban na Yesu Kristo be yee dokolon ne, Wurubuaere be gyae waa bu wo foo bela ya. ² Nawolo nyi lee Yesu Kristo doo Wurubuaere felin non ta lese daa lee dukum na yeŋ man te o faa daa nyeedon wole.

³ Mosesi mmaraase nan te tale lese daa lee dukum man ya, nawolo nyi de dinoo kum keŋ doo de man ne te yeli dee tale di mmaraase nan doo ya. Mona Wurubuaere teewo gbeye wole daale doo lee da nyee. Gbeye kenan yena nyi o kpila non gbagba o bu kon de gyan ngba deniwalan ne, te o wose-naane mo yee ngba walan kamase wui keŋ dukum doo ke man ne. Nombiakumee doo te Wurubuaere kpila o bu non nyi waa kon, te non kaa moona balan pou nombiakumee seele. Keŋ Wurubuaere be yeli o bu non be kaa yem doo, o ta lese wola nyi dukum be dana

doŋ denibalan doo bela ya. ⁴Wurubuaɛ yɛɛ ke mena na ke yela daa ban doo tekaa doo dinoo kum keŋ man ya te dee sila Wurubuaɛ felin ŋon nɛ, ke nyin tale yɛɛ nombia ŋan ŋa tenɛɛ Wurubuaɛ siaman ŋgba mena keŋ mmaraase ŋan na wolo nɛ.

⁵Nawolo nyi balan ban be sɛɛ be doo be dinoo kum keŋ man nɛ, be loo gyakaa bo aboo kumɛɛ ŋan ban gbagba ne gyae nyi baa yɛɛ tɛɛle kei doo nɛ doo. Mɔna balan ban be silana Wurubuaɛ felin ŋon nɛ, be loo gyakaa bo kpene keŋ Wurubuaɛ felin ŋon ne gyae nyi baa yɛɛ nɛ doo. ⁶Walan ŋon o mo o loo gyakaa aboo kumɛɛ ŋan ŋon gbagba ne gyae nɛ doo nɛ, na mo yeŋ bo kɔna e. Te walan ŋon o mo o loo gyakaa Wurubuaɛ felin ŋon doo nɛ, na mo nyeedoŋ na wosefɛɛreŋ bo kɔna e. ⁷Mena doo akpaa ŋolo da mo o loo gyakaa aboo kumɛɛ ŋan ŋon gbagba ne gyae nɛ doo nɛ, na mena walan ŋonan ne kɔla Wurubuaɛ. Nawolo nyi o bee di Wurubuaɛ mmaraase ŋan doo ya, te o be gyae waa tale di ŋe doo mo ya. ⁸Balan ban bɛɛ yɛɛ aboo kumɛɛ ŋan ban gbagba ne gyae nɛ, be nombia be gyae ke tale gyoo Wurubuaɛ sia ya.

⁹Mɔna ɛmɛɛ doo nyi akpaa Wurubuaɛ felin ŋon doo ɛ man nɛ, na ɛ ba tekaa doo ɛ dinoo bene keŋ man ya. ɛ silana kpene keŋ Wu-

rubuaɛ felin ŋon ne gyae nyi yaa yɛɛ nɛ bo. Akpaa Wurubuaɛ felin ŋon be doo ŋolo man ya nɛ, na otenate te yɛɛ Kristo walan e ya. ¹⁰Te akpaa Kristo doo ɛ man na, keŋ na keŋ ɛ ka yeŋ lee nombiakumɛɛ keyɛɛ doo koran nɛ, Wurubuaɛ felin ŋon waa yela ɛ ke nyin nyeedoŋ bela. Nawolo nyi lee Kristo doo ɛ gbɛeneŋ ta tenɛɛ Wurubuaɛ siaman. ¹¹Nyi akpaa Wurubuaɛ ŋon o be gyuusu Yesu lee yeŋ man nɛ felin doo ɛ man na, kenan na waa ta o felin ŋonan doo yela ɛ wosenaane kei keŋ gyae ka yeŋ nɛ ke nyin nyeedoŋ wɔle bela.

¹²Mena doo me tebia, kpene keŋ doo fa daa yena nyi kaboena nyi dɛɛ yɛɛ kpene keŋ Wurubuaɛ felin ŋon ne gyae. ɛ na tekaa yela dɛɛ yɛɛ kpene keŋ de dinoo kum keŋ ne gyae nɛ ya. ¹³Nawolo nyi akpaa ɛ yɛɛ kpene keŋ ɛ dinoo kum keŋ ne gyae tɛɛle kei doo na ɛ ka yeŋ. Mɔna akpaa ɛ tɛɛ Wurubuaɛ felin ŋon doŋ doo bɛɛ aboo ŋan ɛmɛɛ gbagba ne gyae tɛɛle kei doo na, kenan na ɛ ke nyin nyeedoŋ kekpaakekpaa.

¹⁴Balan ban bee yeli Wurubuaɛ felin ŋon na wola wo gbɛɛ nɛ, ban yena Wurubuaɛ bia gbagba. ¹⁵Nawolo nyi na felin ŋon waa yela dɛɛ bese gbenja na dee yee gyakolon nɛ te Wurubuaɛ faa daa ya, mɔna o felin ŋon waa yela

dɛɛ bese Wurubuarɛ bia gbagba nɛ te ɔ faa daa. Felin̄ n̄on̄ doŋ man dɔɔ te dɛɛ tale baake Wurubuarɛ nyi "De kya Wurubuarɛ."

¹⁶ Wurubuarɛ felin̄ n̄on̄ gbagba ne diina adansɛɛ fa daa, yela dɛɛ gyem de konɔɔse man nyi de yɛɛ Wurubuarɛ bia gbagbawɔ. ¹⁷ Nɛnɛ akpaa de yɛɛ Wurubuarɛ bia gbagbawɔ na, kenan̄ na dee kpu na Kristo nyin̄ abɔɔ n̄an Wurubuarɛ be desina see fa ɔ balan̄ nɛ. Te akpaa daa mɔ de naa diyem n̄gba mena ken̄ Kristo be naa diyem nɛ na, kenan̄ na Wurubuarɛ waa yela dee kpu na Kristo di gyoori ɔ gyoorobiiri ken̄ man.

¹⁸ Akpaa ma to me sia kɛɛ gyoorobiiri ken̄ ke doo ke daa na daa nɛ, na kaale ken̄ dɛɛ kaa deban̄ kei nɛ te yɛɛ kolo ke ya. ¹⁹ Tɛɛle kei na ka abɔɔ n̄an pou Wurubuarɛ be yɛɛ nɛ, sia te yɛɛ n̄ɛɛ daa wee ken̄ Wurubuarɛ waa lese ɔ bia gbagba ban̄ wola nɛ. ²⁰ Nawolo nyi tɛɛle kei na abɔɔ n̄an pou Wurubuarɛ be yɛɛ nɛ ta koro yun̄, mena dɔɔ n̄ɔɔ gyae ke tale yɛɛ kpene ken̄ Wurubuarɛ be yɛɛ n̄a nyi n̄e dɛɛ yɛɛ nɛ ya. Te yɛɛ abɔɔ n̄enan̄ gbagba kegyaebii man yaa n̄e yɛɛwɔ mena ya, mɔna Wurubuarɛ yele la te n̄e kɔnawɔ mena. ²¹ Mɔna ken̄a pou wɔle na, Wurubuarɛ te fa daa loo kegyakaa nyi waa lɛɛ abɔɔ n̄enan̄ pou nyee na n̄e ke nyin̄ n̄a wose ken̄ n̄ɔɔ wɔlɛɛ

leki ya. Na n̄an mɔ ke kpu na Wurubuarɛ bia ɔ gyoorobiiri ken̄ man.

²² Da gyen̄ nyi kaa lii na gyen̄ wee kei nɛ, tɛɛle kei na abɔɔ n̄an pou doo ke man nɛ na keketeɛ n̄gba alo n̄on ɔ na don̄ee nɛ. ²³ Na n̄an n̄aagen̄ na keketeɛ la ya. Mɔna daa ban̄ dɔɔ nyin̄ Wurubuarɛ felin̄ n̄on ɔ yɛɛ kpene gyan̄gbate ken̄ Wurubuarɛ ba mo fa daa nɛ, daa mɔ na keketeɛ de konɔɔse man dɛɛ daa Wurubuarɛ ke lɛɛ da nyee lee de dinɔɔ kum kei man na waa yela dɛɛ bese ɔ bia. ²⁴ Lee mena loo kegyakaa kei dɔɔ te Wurubuarɛ lɛɛ da nyee. Nyi n loo gyakaa kpene ken̄ n wulaa n dana ke nɛ dɔɔ na, kenan̄ na ka te yɛɛ loo kegyakaa ya. Nawolo nyi n̄olo be tale mo ɔ loo gyakaa kpene ken̄ ɔ wulaa ɔ dana ke nɛ dɔɔ ya. ²⁵ Mɔna akpaa da mo de loo gyakaa kpene ken̄ dɔɔ dana ke ya nɛ dɔɔ na, kenan̄ na dee nyin̄ konɔɔ kyaa daa ke.

²⁶ Mena mɔ te Wurubuarɛ felin̄ n̄on ne kyɔ daa de kaale man wee na wee lee da kefane man. Nawolo nyi dɔɔ gyen̄ mena ken̄ dɛɛ fane na ke kaboena Wurubuarɛ kegyaebii ya. Mɔna n̄on Wurubuarɛ felin̄ n̄on ɔ doo de man nɛ, na sen̄ala de nawɔɔ man mo kakeketeɛ dinaa ken̄ ke tan̄ keyako ya nɛ kolosi sen̄ de wɔle. ²⁷ Wurubuarɛ gyen̄ kpene ken̄ doo walan̄ kamase konɔɔ man, te ɔ gyen̄ kpene kamase ken̄ mɔ doo ɔ felin̄

non agyuen man. Nawolo nyi ɔ felin nonan senɛɛ la de nawɔɔ man ɔ ne fane fa daa Kristotena lee Wurubuare kegyaebii man.

Gyoorobiiri ken dee nyin wee daale ne

²⁸ Da gyen nyi balan ban bɛɛ gyae Wurubuare ne, nyi diyem man o, yaa gyon man o, Wurubuare ne yeli kpene kamase ne gyu nideli fa wɔ. Ban yena balan ban non Wurubuare be baake wɔ, te ɔ ba mo wɔ yɛɛ ɔ bia gbagba ngba mena ken ɔ be wulaa yako see ne. ²⁹ Nawolo nyi balan ban Wurubuare wulaa ɔ gyen ne, ɔ wulaa lese wɔ see na waa yela be dinɔɔ ke yɛɛ ngba ɔ bu non wui ne. Na ɔ bu non ke yɛɛ Wurubuare bia man pou bu kegyia. ³⁰ Ban Wurubuare be wulaa lese wɔ see ne, ban te ɔ baakewɔ. Te ban mo ɔ be baake wɔ ne, ɔ lɛɛ wɔ do nyi be gbɛɛnen tenɛɛ ɔ siaman. Te ban ɔ be lɛɛ wɔ do nyi be gbɛɛnen tenɛɛ ɔ siaman ne, ban te ɔ yela ba bese gyoorobia.

Kolo be tale tira daa lee Kristo man ya

³¹ Kenja pou wɔle na, sena te dɛɛ yako bela? Nyi akpaa Wurubuare senɛɛ de wɔle na, amote ne gyae la waa tale koro sen tia daa? ³² Nolo be kyaa ya. Nawolo nyi akpaa Wurubuare te bɛɛse daa non gbagba ɔ bu ya, mona ɔ sɛɛwɔ mo e fa nyi ɔ kaa yen lɛɛ da nyee na, won dɔɔ te ɔ ba mo abɔɔ

ngan pou ɔ be yako see nyi waa fa daa ne mo kpu daa ya? ³³ Akpaa mena te doo na, amote ne gyae la waa tale bu balan ban Wurubuare ba lese wɔ besena ɔ balan ne fɔɔ, ken nyi non lɛɛ na wɔ do nyi be gbɛɛnen tenɛɛ ɔ siaman? ³⁴ Amote ne gyae la waa tale bu wɔ fɔɔ? Kristo Yesu gba be gyae waa bu wɔ fɔɔ ya, nawolo nyi non yena walan non ɔ ba yem fa daa. Na yen kaagen gba te ɔ yɛnawɔ fa daa ya, mona Wurubuare gyuuu e lee yen man te ɔ kyaa Wurubuare dunolon dɔɔ ɔ na sola e fa daa.

³⁵ Won ne gyae la ke tale tira daa lee kegyae ken Kristo ne gyae daa ne man? Diyem kena yaa kayeyɛɛ yaa kekola yaa diyem kenaase yaa tanam yaa diyem yaa gyakolon nombia yaa yen? Kolo be kyaa ken gyae ke tale tira daa na Kristo nsana ya. ³⁶ Wurubuare nombia anmarasen see yakowo yenan daale nyiaa,

“Lee nyan dɔɔ wee kamase na bɛɛ gyae daa baa ko.

Bɛɛ yɛɛ daa ngba namense ban bɛɛ wonɛe wɔ be kaa ko ne.”

³⁷ Abɔɔ kenja pou man na dee yoo lee, lee Yesu Kristo non ɔ ne gyae daa ne dɔɔ. ³⁸ Nawolo nyi, ma gyen nideli nyi kolo na kolo be kyaa ken ke gyae ke tale tira daa lee kegyae ken Kristo ne gyae daa ne man ya. Yen yaa nyeedon yaa

Wurubuare kpilala yaa felinkumee yaa aboo njan ne kyaa debanj kei yaa njan ne gyae ke konj wole wole ne yaa donj wole daale koranj be gyae ke tale tira daa lee Kristo kegyae kenj man ya. ³⁹ Mena mo te donse njan pou ne kyaa adido adido, na njan pou ne doo teele ateta ateta yaa kpene kamase kenj Wurubuare be yee teele kei doo ne, be gyae ke tale tira daa lee kegyae kenj Wurubuare be tee de Ghenjyoo Yesu Kristo doo gyae daa ne man ya.

9

Balanj banj Wurubuare ba lese

¹ Nombii na anokoare yaa mee kolosi fa non ne. Ka te yee dekara ya nawolo nyi me yee Kristo kpilale e. Wurubuare felinj non o doo me man ne ne di manj adanse nyi me konoo man nombii kei yee anokoare. ² Dana manj waranjase te na wee manj nideli, lee me tebia Gyudatena banj daa na wo yee fatabo dokolonj te booo bee nyi booo lee Kristo di ya ne doo. ³ Nyi ke yee kpene kenj ke gyae ke de nyi Wurubuare waa falaa manj na daa na Kristo nsana ke tira, na me tebia Iseraetena kenjinj nyinj nyeedonj na nafoo me gyae. ⁴ Iseraetena yena balanj banj Wurubuare ba lese wo te o ba mo wo yee o bia. Wurubuare lese o gyoorobiiri wola wo te o yakowo see nyi waa hiraa

wo. O mooo o mmaraase njan fa wo, te o wola wo gbese kpaakpaate kenj baa mo som e. Kenj wole na Wurubuare besewo yako see nyi, waa mo aboo kpaakpaa burum njaale mo kpu wo. ⁵ Iseraetena kawo man te Wurubuare balanj tuturu banj booo kyaa kaalanj ne leewo. Kalola man na, Yesu Kristo mo lee Iseraetena duulunj man te non yena kpene kamase nyee. Wurubuare te kaboena nyi baa lese o yele kekpaakekpaama Amen.

⁶ Kei bee wolo nyi aboo njan Wurubuare be yako see nyi waa yee fa Iseraetena ne, o te yee kina ya. Nawolo nyi na balanj banj pou booo lee Iserae ne yena Wurubuare balanj gbagba ya. ⁷ Mena mo te na balanj banj pou booo lee Aberaham duulunj man ne yena Aberaham bia gbagba Wurubuare siaman ya. Nawolo nyi Wurubuare yako Aberaham nyiaa, "Asiki man te n duulunj man balanj gbagba banj baa lee." ⁸ Kei nawolo baa nyiaa, na bia banj pou Aberaham ba lolo ne yena Wurubuare bia gbagba ya. Mona banj Wurubuare be yako see pete Aberaham ba lola wo ne, banj yena Aberaham duulunj man balanj gbagba. ⁹ Nawolo nyi nombia njan Wurubuare be yako see fa Aberaham yena nyiaa, "Njaale kala debanj kei me kaa bese konj na, n weele Saara ta lola bu baale."

¹⁰ Na nombii kei kaagen

ya. Mɔna Rebeka lola bia baala bala, te be popou be kya yena de naana Asiki. ¹¹⁻¹² Pɛte Rebeka ka lola bia kɛwɔ na be kaa bee gyeŋ kolo kpaakpaa na kolo kum nɛ, na Wurubuare wulaa yako ba wose man nombia see nyiaa, “Kegyia ŋon waa kaa som kemaasa ŋon.” Kpene keŋ dɔɔ Wurubuare be yɛɛ mena yena nyi, ɔ ne gyae balan ka gyeŋ nyi te yɛɛ nyi ŋolo tom keŋ ɔ ne yɛɛ nɛ dɔɔ te ŋon Wurubuare na lese ɔtenate mo e yɛɛ ɔ wui ya. Mɔna Wurubuare na lese walaŋ bo lee ŋon gbagba kegyaebii man. ¹³ Mena ke te be yakowɔ Wurubuare nombia aŋmarasen see ŋan man nyiaa, “Gyekopo te ma lesewɔ, te me tinaa Esawu yela.”

¹⁴ Nɛnɛɛ sena yaa dɛɛ yako lee nombia keŋa man? Kei nawolo baa nyi Wurubuare nombia be doo na ke gbɛɛ yee? Korakora, be doo mena ya. ¹⁵ Nawolo nyi Wurubuare wulaa yako Mosesi leenaŋ gyaŋgba gyaŋgba keŋ nyiaa,

“Balan ban mɛɛ gyae nyi
maa wii be waraŋase
na,
ban te maa wii be
waraŋase.

Te balan ban mɛɛ gyae nyi
maa nyiŋ konɔɔ fa wɔ
na,

ban te maa nyiŋ konɔɔ
fa.”

¹⁶ Mena dɔɔ nyi Wurubuare da lese ŋolo na, te yɛɛ nyi ɔtenate kegyaebii yaa ɔ tom

keŋ ɔ ne yɛɛ nɛ dɔɔ ya, mɔna keŋ Wurubuare gbagba be wii ɔtenate waraŋase dɔɔ te ɔ lese e. ¹⁷ Nawolo nyi Wurubuare yakowɔ ɔ nombia aŋmarasen see ŋan man lee Igyipite gyoo Faaro wose man nyiaa, “Kpene keŋ dɔɔ te mɔɔ see neŋ gyoori yena nyi, mɛɛ gyae nyi maa ta n dɔɔ lese me don wola na tɛɛle kei dɔɔ balan pou keniŋ nyii ma yele.” ¹⁸ Mena dɔɔ da te naa nyi akpaa Wurubuare ne gyae nyi waa wii balan waraŋase na ɔ ne wii be waraŋase, te akpaa ɔ ne gyae nyi balan ke yɛɛ konɔɔyɔŋ na ɔ ne yeli bɛɛ yɛɛ konɔɔyɔŋ.

¹⁹ E man ŋolo waa tale boɔse nyiaa, “Nyi akpaa mena te doo na, weera dɔɔ te Wurubuare ne bu balan fɔɔ lee be nombiakumɛɛ keyɛɛ dɔɔ? Te amote ne gyae la waa tale kyɛɛkee Wurubuare kegyaebii?” ²⁰ Mɛɛ boɔse ŋon baa nyiaa, deni-walaŋ yena amote keŋ waa tale ŋon na Wurubuare ke wɔŋee nombia? Osuŋ gyae ke tale boɔse walaŋ ŋon ɔ be ma ke nɛ nyi, “Weera dɔɔ te n maa maŋ nne?”

²¹ Kei be tale koŋ mena ya, nawolo nyi walaŋ ŋon ɔ ne ma osuŋse nɛ waa tale mo tɛɛle degban dokolon ma osuŋ kpaakpaate. Mena mo te waa tale mo tɛɛle degban dokolon kenan ma osuŋ yakaate.

²² Mena ke te Wurubuare mo doo. Nafɔ ɔ ne gyae nyi waa lese ɔ ban wola na balan

kena nyi ɔ dana don. Mɔna ɔ ne nyin konɔ nideli fa ban ɔ ba gyeŋ ban be dɔɔ nɛ. Nafɔ kaboena nyi waa wɔlɛɛ mena balan banan kekpaakekpa. ²³ Wurubuarɛ nyina konɔ fa daa ban ɔ ne gyae nyi waa nyin konɔ fa nɛ, nawolo nyi ɔ ne gyae nyi waa lese ɔ gyoorobiiri dinaa keŋ wola balan ban ɔ be wulaa lese wɔ see nyi baa kaa di gyoori kpu na e nɛ. ²⁴ Mena balan banan yena daa ban ɔ be baake nɛ. Te na de popou mɔ yena Gyudatena ya, mɔna baale mɔ lee yenaase. ²⁵ Wurubuarɛ yako mena nombia keŋa ɔ dekpɛŋkpɛngyɔɔre Hosea tone man nyiaa, "Balan ban nafɔ ba te yɛɛ me balanwɔ ya nɛ, maa baake wɔ nyi me balan.

Te balan ban nafɔ mɔɔ ne gyae wɔ ya nɛ, baa kaa yɛɛ me balan ban mɛɛ gyae."

²⁶ Mena mɔ te, "Botɔɔ keŋ nafɔ bɛɛ yako wɔ nyi ba te yɛɛ me balanwɔ ya nɛ, botɔɔtena te baa kaa baake nyi Wurubuarɛ ŋon ɔ kyaa kekpaakekpa nɛ bia."

²⁷ Wurubuarɛ dekpɛŋkpɛngyɔɔre Yesaya mɔ gyɔɔ dekpɛŋkpɛŋ yako lee Iseraetena wose man nyiaa, "Doo nyi Iseraetena boe ŋgba epo nɔɔman aŋasa nɛ,

mɔna be man balan kyomii baale te Wurubuarɛ waa lɛɛ ba nyee.

²⁸ Nawolo nyi be gyae ke kyare ya, de Gbɛngyoo Wurubuarɛ waa di tɛɛle kei dɔɔ balan pou nombia karatete dokolon."

²⁹ Wurubuarɛ dekpɛŋkpɛngyɔɔre Yesaya mɔ yako mena nombii kei kaalan nyiaa, "Nafɔ Wurubuarɛ donɛ ŋon deŋ te kaase de duulɔŋ man balan kyomii baale see ya nɛ, nafɔ de popou deŋ munuwɔ ŋgba mena keŋ Sodom na Gomora donɔɔse na ŋe man balan pou be munu nɛ."

³⁰ Lee mena dɔɔ kpene keŋ mɛɛ gyae maa yako yena nyi balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ, nafɔ ba te yase be sia nyi baa yela be gbɛɛneŋ ka teneɛ Wurubuarɛ siaman ya. Mɔna lee ba kelɛɛdi dɔɔ te Wurubuarɛ lɛɛ wɔ do yela be gbɛɛneŋ teneewɔ ɔ siaman.

³¹ Te Iseraetena dɔɔ ban yase be sia be silana Mosesi mmaraase ŋan, na ŋa ke yela be gbɛɛneŋ ka teneɛ Wurubuarɛ siaman. Mɔna be yɛɛ kina keŋ be gbɛɛneŋ ka teneɛ Wurubuarɛ siaman ya. ³² Weera dɔɔ te be yɛɛwɔ kina? Nawolo nyi ba te kɛɛ ke nyi Wurubuarɛ kelɛɛdi ne gyae la ke yela be gbɛɛneŋ ka teneɛ Wurubuarɛ siaman ya. Ban gyeŋ nyi be nombia

ayeesa ne gyae la ke yela be gbæeneŋ ka tenee Wurubuaɛ siaman. Lee kei dɔɔ ba te yee ŋgba balan ban bɔɔ gyoo na boe dinaa ne. ³³ Wurubuaɛ nombia aŋmarasen see yako boe kei nombia nyiaa,

“Kee, me ta mo boe dinaa daale see Siyɔn donɔɔ man.

Balan baa gyoo na boe kei kpanŋte,

na baa gyoo na ke yala.

Mɔna walan ŋon ɔ mo ɔ wose lo walan ŋon

boe kei senŋee fa e ne dɔɔ na,

desen be gyae ke di e ya.”

10

¹ Me tebia, kpene keŋ mee gyae me konɔɔ man te mee fane ke dɔɔ yena nyi, Wurubuaɛ waa lee me tebia Iseraetena pou nyee.

² Maa tale di ba wose man adansɛe nyi bɛe yase be sia lee Wurubuaɛ nombia ŋan dɔɔ nideli. Mɔna be sia keyase keŋ bɛe kyaa na Wurubuaɛ gbæeneŋ ya.

³ Nawolo nyi bɔɔ gyeŋ gbɛe keŋ Wurubuaɛ na mo yela balan gbæeneŋ na tenee ɔ siaman ya, te ban gbagba yase be sia be silana gbæeneŋ ŋan ban gyeŋ nyi ŋe gyae ke yela be gbæeneŋ ka tenee Wurubuaɛ siaman ne. Lee mena dɔɔ ba te yɔkɔse ba wose na baa sila Wurubuaɛ gbɛe keŋ ne yeli balan gbæeneŋ na tenee ɔ siaman ne ya. ⁴ Kristo yena mmaraase ŋan pou nyee, te ɔ kekɔŋ dɔɔ mmaraase ŋan

kesila be dana tɔnɔɔ bela ya. Lee kei dɔɔ walan kamase ŋon ɔ lee e di na, ɔtenate gbæeneŋ gyae ka tenee Wurubuaɛ siaman.

⁵ De naana Mosesi ŋmarasewɔ lee mena keŋ deniwalan waa sila mmaraase ŋan na ɔ gbæeneŋ ka tenee Wurubuaɛ siaman ne nyiaa, “Walan kamase ŋon ɔ ne di mmaraase ŋan dɔɔ na ɔ gbæeneŋ ka tenee Wurubuaɛ siaman ne, akpaa ɔ kyan ɔ wose di ŋe dɔɔ nideli keŋ ɔ te yale ŋe man dokolon dɔɔ ya ne, kenan na waa nyin nyeedon.” ⁶ Mɔna walan ŋon ɔ lee Yesu di te lee ɔ

keleedi dɔɔ ɔ gbæeneŋ da tenee Wurubuaɛ siaman ne, na ɔ na wolo baa nyi ta tekaa yee nyi ŋolo ke bɔɔse nyi, “Amɔte ne gyae la waa gyeŋ gyu adido” na ɔ kaa mo Kristo kɔŋ ya. ⁷ Yaa ŋolo mo ke bɔɔse nyi, “Amɔte ne gyae la waa tisi gyu tɛele ateta” na ɔ kaa gyusu Kristo lee woya man kɔŋ ya. ⁸ Mɔna Wurubuaɛ nombia ne yako lee balan ban bɔɔ lee Yesu di, te lee ba keleedi dɔɔ Wurubuaɛ be lee wo do nyi be gbæeneŋ tenee ŋon Wurubuaɛ siaman ne wose man nyiaa, “Wurubuaɛ nombia ŋan benaa na ŋon. Ne doo e nɔɔse man, te ŋe doo e konɔɔse man mo.” Nombia ŋenan yena keleedi nombia ŋan deɛ yako ne.

⁹ Mena dɔɔ nyi akpaa n gyusu n nɔɔ yako balan man nyi, “Yesu yena de Gbenjyoo” te n lee di n

konoo man nyi Wurubuarẽ gyuuusu e lee yẽj man na, Wurubuarẽ waa lɛɛ n nyee. ¹⁰ Nawolo nyi walaŋ konoo man te ɔ ne lɛɛ di te Wurubuarẽ ne lɛɛ ɔtenate do nyi ɔ gbɛɛnɛŋ tɛɛɛ ŋon Wurubuarẽ siaman. Walaŋ noo mo te ɔ na mo yako nyi Yesu yena ɔ Gbɛŋgyoo te Wurubuarẽ ne lɛɛ ɔtenate nyee. ¹¹ Mena mo te Wurubuarẽ nombia aŋmarasɛŋ see ŋan ne yako nyi, "Walaŋ kamase ŋon ɔ lɛɛ Kristo di na, desɛŋ be gyae ke kyaŋ e korakora ya." ¹² N yɛɛ Gyuda baale e o, n te yɛɛ Gyuda baale e ya o, de popou yɛɛ dokolon Wurubuarẽ siaman. Nawolo nyi Kristo ŋonan yena de popou de Gbɛŋgyoo. Walaŋ kamase ŋon ɔ wii baake e na, waa mo wa aboo kpaakpaa ŋan boele e. ¹³ Nawolo nyi be yakowo Wurubuarẽ nombia aŋmarasɛŋ see ŋan man nyiaa, "Walaŋ kamase ŋon ɔ wii baake de Gbɛŋgyoo Wurubuarẽ na waa lɛɛ ɔ nyee."

¹⁴ Te sena yaa balan baa tale wii baake de Gbɛŋgyoo ŋon booo ne lɛɛ e di ya nɛ yeke na waa lɛɛ ba nyee? Yaa akpaa be te nyii ta ɔ wose man nombia ya na, sena te baa tale lɛɛ e di? Te akpaa ŋolo mo te kolosi ɔ wose man nombia fa wo ya na, sena te baa yɛɛ na baa nyii ŋa? ¹⁵ Te akpaa Wurubuarẽ te kpila balan nyi baa gyu ke yako ɔ wose man nombia ŋenan ya na, sena te baa yɛɛ na baa tale gyu ke yako ŋa? Wurubuarẽ

nombia aŋmarasɛŋ see ŋan ne yako nyiaa, "Akpaa balan ne kɔŋ be kaa kolosi nyee-don nombia ŋan na, ba keta na mo nombia kpaakpaa bo kɔŋ."

¹⁶ Mɔna na ban pou booo nyii nombia kpaakpaa ŋan nɛ lɛɛ na ŋa di ya. Nawolo nyi Wurubuarẽ dekpenkpenkyooɔre Yesaya yakowo nyiaa, "De Gbɛŋgyoo, amote lɛɛ na de nombia ŋan doo yako nɛ di?" ¹⁷ Mena doo lee Kristo nyeedon nombia ŋan keyako man te balan ne nyii ŋa. Mena mo te lee Kristo nombia ŋenan kenyii man te balan ne lɛɛ ŋa di.

¹⁸ "Mɔna ɛ yela maa boose ŋon nyiaa, mena balan kewo te nyii Kristo nombia ŋan baa yee?" Kenyii doo be te nyii, nawolo nyi Wurubuarẽ nombia aŋmarasɛŋ see ŋan ne yako nyiaa,

"Nombia ŋan te kili gyu tɛɛle kei doo pou.

Te deniwalan kamase mo te nyii nombia ŋenan."

¹⁹ ɛ yela maa boose ŋon bela nyiaa, mena doo ɛ ne yako baa nyi Iseraetena ban booo nyii nombia keŋa nɛ, be te nyii ŋe man yee? Kenyii doo be nyiiwo. Mosesi yena walaŋ gyan gbate ŋon ɔ be tira mena nombia keŋa noo nyiaa, Wurubuarẽ kpa,

"Maa mo balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawo ya nɛ do emɛɛ Gyudatenana sibi-iyam.

Maa mo balan ban bɔɔ gyen
daale lee ma wose
man ya ne
do non ban."

²⁰ Wurubuare dekpɛnkɛngyɔɔre

Yesaya mo gyɔɔ ɔ konɔɔ
yako nyiaa, Wurubuare kpa,
"Balan ban ba te yase be sia
keo man ya ne,
ban naa na man.

Te balan ban mo bɔɔ ne
boose me dɔɔ ya ne,
ban te maa lese ma wose
wola."

²¹ Mɔna Iseraetena ban
dɔɔ Yesaya yakowo nyi
Wurubuare kpa,
"Wee na wee na mee kee
gbɛɛ nyi

baa kaa lee man di na
maa lee ba nyee,
mɔna ba te yee denjele
don koro sen tia
man."

11

Wurubuare te bɛɛ Iseraetena kekpaakekpa ya

¹ Nyi akpaa nne te
nombia kenja doo na, e
yela maa boose non bela
nyiaa, "Wurubuare bɛɛ non
gbagba ɔ balan ban baa
yaa?" Korakora, ɔ te bɛɛ wo
ya. Nawolo nyi man Pɔɔl
gbagba yee Iserae baale e.
Ma lee Aberaham duulun
man, te ma lee Bengyamen
dekpanalan man. ² Te yee
nyi Wurubuare bɛɛ ɔ balan
ban ɔ wulaa ɔ gyen wo, te
ɔ be wulaa lese wo see lee
teele kei kewalan ne bo ya. E
toose mena ken Wurubuare
nombia anmarasen see nan
be yako lee Wurubuare

dekpɛnkɛngyɔɔre Elia
wose man. ³ Elia moo

Iseraetena nombiakumɛɛ
kaa see Wurubuare siaman
te ɔ yako e nyiaa, "Me
Gbengyoo, Iseraetena ta koe
nya akpɛnkɛngyɔɔra ban
pou te be yelee n kedeesa
boya nan pou. Man maagen
koon kaa la, te bɛɛ keo
man gba koran baa ko."

⁴ Ken te Wurubuare tiranɔɔ
fa Elia nyiaa, "Koa, na
nyan nyaagen kaa la ya.
Nawolo nyi me ta lese balan
kakponse nyetooro (7,000)
see fa ma wose, ken be te
bunja ta som bane non bɛɛ
baake nyi Baal ne korakora
ya."

⁵ Mena mo te gyen wee kei
ne, Wurubuare te tee ɔ berɛɛ
ken dɔɔ lese balan akalansɛɛ
baale see fa ɔ wose. ⁶ Akpaa
Wurubuare tee ɔ berɛɛ ken
dɔɔ lese balan na, kenan na
te yee nyi ɔ tee ba tom ken
bɔɔ yee ne dɔɔ lese wo ya.
Nyi non tee ba tom ken bɔɔ
yee ne dɔɔ lese wo ne, kenan
na ɔ berɛɛ ken ta tekaa yee
berɛɛ gbagba ya.

⁷ Neneɛ sena yaa deɛ yako
bela? Kpene ken Iseraetena
be yase be sia keo ne, be
te nyin ke ya. Mɔna balan
akalansɛɛ ban Wurubuare
ba lese wo see ne, ban nyin
na ke. Balan akan ban
dɔɔ, ban yee denjele don
bo. ⁸ Wurubuare nombia
anmarasen see yako mena
nombii kei nyiaa,

"Wurubuare te yeli ba ny-
eeya ta yem,

mena dɔɔ bɔɔ ne nyii
nombia ŋan man ya.

Te kaa lii na gyen wee kei ne,
be dana sia mɔna bɔɔ ne
naa ya.

Be dana deŋela,
mɔna bɔɔ ne nyii Wu-
rubuare nombia ŋan
man ya.”

9 Gyoo Defidi mɔ sola Wu-
rubuare nyiaa,

“Wurubuaɛ yela be dedii ka
bese ba deyalae.

Yela baa naa diyem tɔ ba
dukum kom.

10 Yela be sia ke yelee na baa
ta kpanɛ,
na baa kyaa kaale man
deban kamase.”

11 ɛ yela maa bɔɔse ŋon
bela nyiaa, ke yeɛ ampan nyi
Iseraetena ban kpanɛwɔ
yala keŋ be ta bese tale
koro yee? Koa, na mena
ya. Mɔna keleɛdi keŋ ba
te lee Wurubuaɛ di ya ne,
keŋ toro na gbɛɛ fa balan
ban ba te yeɛ Iseraetenawɔ
ya ne, na Wurubuaɛ ke
lee ba nyee na ke nyin do
Iseraetena benan sibiyyam.

12 Nombiakumɛɛ ŋan Is-
eraetena be yeɛ ne, keŋ
torona gbɛɛ fa balan ban
ba te yeɛ Iseraetenawɔ ya
ne te Wurubuaɛ hiraa wɔ.
Iseraetena benan keyala
be Wurubuaɛ ɔsom man
ne, ka moɔ tɔnɔɔ burum
kɔna balan ban ba te yeɛ
Iseraetenawɔ ya ne. Mena
dɔɔ akpaa Iseraetena ban
de kaa nyin Wurubuaɛ
nyeekelɛɛ na, kenan na
tɔnɔɔ keŋ balan ban ba te
yeɛ Iseraetenawɔ ya ne baa

nyin na, ka te yeɛ nsendee
ya.

13 Nenɛɛ emɛɛ ban ɛ te
yeɛ Gyudatenawɔ ya ne ɛ tei
nombii kei. Me yeɛ Kristo
kpilale e te ŋon kpila na man
ɛ gyan nyi me kaa kolosi ɔ
nombia ŋan fa ŋon. Mena
dɔɔ mɔɔ na mo ma tom kei
do nsendee ya. 14 Nawolo
nyi me loo gyakaa nyi me
kyɔ ŋon na, gyae ka do me
tebia Gyudatena ban sibi-
iyam na ke yela Wurubuaɛ
ke lee ba nyee. 15 Deban
keŋ Wurubuaɛ ba besena ɔ
wɔle tee Iseraetena ne, ke
yela balan ban ba te yeɛ
Iseraetenawɔ ya ne kaa bese
Wurubuaɛ ɔ gyoona. Nyi
akpaa mena te doo ne, kenan
na deban keŋ Wurubuaɛ
waa kaa lee Iseraetena ban
do na, gyae ke yeɛ balan
ban ba te yeɛ Iseraetenawɔ
ya ne gyon ŋgba be fonae
lee yen man ne. 16 Akpaa n
dana kolo te n lese ke man
ŋaale deesi fa Wurubuaɛ
na, kenan na nawolo baa
nyi kpene kenan pou yeɛ
Wurubuaɛ wui. Mena mɔ
te akpaa dan lila yeɛ Wu-
rubuaɛ wui na, kenan na
nawolo baa nyi dan kenan
pou yeɛ ɔ wui.

17 Gyudatena yeɛ ŋgba
oliifi dan keŋ Wurubuaɛ
gbagba be duu ne. Te balan
ban ba te yeɛ Gyudatenawɔ
ya ne, ban yeɛ yaa ŋgba ŋale
man oliifi dan ne. Mena dɔɔ
yeɛ yaa ŋgba Wurubuaɛ te
kara oliifi dan keŋ ɔ be duu
ne tombia ŋaale leki, te ɔ
ke kara ŋale man oliifi dan

kenj tombia ka towaa na ke ne. Kei nawolo baa nyi emee banj e te yee Gyudatenawo ya ne, emee mo e ke nyinj donj nawolo nyi e ke nyinj lonj lee oliifi danj kenj Wurubuarẽ gbagba be duu ne man. ¹⁸ Mena doo e na gyo e konoo nyi e kela tombia njan booo kare leki te booo mo non towaa ne ya. Nawolo nyi na danj tombia danaana ke ka senje ya, mona ke lila danaana ke ka senje.

¹⁹ Mberem na e ke yako nyi, "Be keretii tombia njan bo leki na daa banj da te yee Gyudatenawo ya ne, ke nyinj gbẽe kaa towaa botoo ne dee nyinj nyeedonj" ²⁰ Kei yee ampanj. Kenj ba te lee di doo ya te Wurubuarẽ keretii wo leki, te kenj emee be kaa lee di doo te e kaa senjawo be nawoo man. Mena doo e na wola e wose ya, mona e kee e wose doo nideli. ²¹ Nawolo nyi Iseraetena banj be yee tombia gbagbawo koranj ne, be yee dukum na Wurubuarẽ te tina wo yela ya, mona o wonja ba denjele. Mena doo akpaa emee mo e yee dukum na, o be gyae waa tina non yela ya.

²² N kee nombii kei na, dee tale naa nyi Wurubuarẽ dana woe nideli te o nombia mo dana donj nideli. O nombia dana donj fa banj booo ne yee o kegyaebii ya ne, mona emee balan banj e yee kakyenj te e donj o gbeneen man kenj e te tina yela ya na, waa lese o woe wola non. Na mena ya na waa

keretii emee mo leki. ²³ Te akpaa Iseraetena banj booo tina ba keledi yela ne da bese konj kaa lee Wurubuarẽ di na, kenanj na waa besena wo kaa see be dasenae bene kenj man. Nawolo nyi Wurubuarẽ waa tale mo wo kaa towaa na oliifi danj kenj bela. ²⁴ Emee banj e te yee Iseraetena ya ne, e yee ngba njale man oliifi danj tombia njan booo kare mo kaa towaa na oliifi danj gbagba kenj ne. N kee na nafa booo ne kara danj daale tombii kaa towaa na daale ya. Mena Iseraetena banj doo, banj yena oliifi danj gbagba kenj booo kara ke tombia leki ne. Mena doo be gyae ke yee Wurubuarẽ donj nyi waa bese mo tombia njenanj kaa towaa na ke naa kenj ya.

Wurubuarẽ waa lee Iseraetena pou nyee

²⁵ Me tebia, nombii daale weese kenj mee gyae e ke nyii ke man. Akpaa e nyii ke man na, be gyae ke yela e ke yee ya agyuenj nyi e gyen nombia gbaa ya. Nombii kenanj yena nyi Iseraetena dana denjele donj, mona te yee nyi baa yee denjele donj kenanj kekpaakekpaa ya. Baa yee denjele donj kenanj bo kelii debanj kenj Wurubuarẽ waa kaa lee balan banj ba te yee Iseraetenawo ya ne yaanoole kenj o ne gyae ne nyee pe. ²⁶ Dekonj mena na Wurubuarẽ waa lee Iseraetena pou nyee ngba

mena kenj Wurubuarɛ nom-
bia anmarasenj see ne yako
nɛ nyiaa,

“Siyon donoo man te ny-
eelɛɛɛɛɛɛ nɔn waa lee
kɔn,

na ɔ kaa lese nombia
nkarankaranj pou lee
Iseraetena man.

27 Akpaa nyi ma lese nom-
biakumɛɛ pou lee be
doo tanj na,

kenj ne gyae la ka wola
nyi

nookɛbakesee kenj doo
daa na wo nsana nɛ te
kɔn mena.”

28 Kenj Iseraetena te lɛɛ nyee-
donj nombia njan di doo ya,
te be kaa bese balan ban bɛɛ
kola Wurubuarɛ. Mɔna kei
kaa yɛɛ tonoo fa emɛɛ ban
ɛ te yɛɛ Iseraetenawo ya nɛ.
Te kenj be yɛɛ balan ban Wu-
rubuarɛ be wulaa lese wo
see doo, mena doo ɔ ne gyae
be nombia lee be naanao
doo. 29 Nawolo nyi akpaa
Wurubuarɛ da lese nolo te
ɔ mo kolo boele e na, ɔ bɛɛ
kyɛɛkɛɛ wa agyuenj bela ya.

30 Debanj daale kaa lanawo
na emɛɛ ban ɛ te yɛɛ Iser-
aetenawo ya nɛ ɛ yɛɛ denjele
donj Wurubuarɛ doo, mɔna
nɛnɛɛ doo lee Iseraetena
denjele donj doo Wurubuarɛ
te kaa wii ɛ waranjase.

31 Mena ke te nɛnɛɛ ban
mo dana denjele donj, na ke
yela Wurubuarɛ ke wii be
waranjase ngba mena kenj
ɔ be wii ɛ waranjase nɛ.

32 Nawolo nyi Wurubuarɛ te
yeli balan pou te yɛɛ denjele
donj, na waa nyinj wii be
popou waranjase.

33 Wurubuarɛ woɛ kenj ɔ
dana nɛ,
be dana ke maa ya.

ɔ siakekara na ɔ nombia
kagyen dokoso be
kyaa ya.

Amote ne gyae la waa tale
nyii Wurubuarɛ aboo
njan ɔ ne yɛɛ,

na mena kenj ɔ ne yɛɛ nja
nɛ man?

34 Amote gyenja na de
Gbenjyoo Wu-
rubuarɛ nyeeman
nombia,

te amote ne gyae la waa
tale kolosi fa e?

35 Amote faa na Wurubuarɛ
kolo see,

kenj kaboena nyi nɔn mo
waa to ɔtenate kom?

36 Nawolo nyi kpene kamase
yɛɛ ɔ wui.

Lee ɔ donj man doo te kpene
kamase kyaa,

te nɛ popou mo kyae fa
e.

Nɔn kaboela nyi dɛɛ lese ɔ
yele kekpaakekpa.

Amen.

12

*Mena kenj kaboena nyi
Kristotena baa kyaa*

1 Lee mena doo me tebia,
kenj Wurubuarɛ be wii de
waranjase doo mɛɛ waase
nɔn bo nyiaa, ɛ mo ɛ wose
pou fa e ngba kedeesa kolo
nɛ lee ɛ kekyaabii man. Na
ɛ ke kyaa fa e ngba balan
ban ayimɛɛ be doo ba wose
man ya, te be nombia na
gyoo ɔ sia nɛ. Nawolo nyi kei
yena ɔsom kpaakpaate kenj
ke kaboena. 2 ɛ na tekaa mo
ɛ wose do tɛɛle kei doo balan

aboo ayeesa man bela ya. Mōna ε yela Wurubuarε ke kyεεkee ε konoo man nombia na ε dinoo pou, na ε ka bese balan woleε ε kekyaabii man. Kei gyae ke yela ε ka gyen kpene ken Wurubuarε ne gyae, te ke dei te keε gyoo o sia ne nideli ne.

³ Lee Wurubuarε berεε ken o ba mo boele man te o be fa man tom kei nyi maa yεε ne doo, mee sola ε man walan kamase nyi o na keε o wose nyi ηolo be kyaa o wole ya. Mōna ε man walan kamase waa yokose o wose na waa gyoo o wose man keε nyi, mena ken o ne keε o wose na berεε ken Wurubuarε ba mo boele e lee o keleedi doo ne doo na ke gbεε.

⁴ Nawolo nyi de man walan kamase yεε deni-walan na o nyee e te o dana yenaase kpookpoo, mōna yenan kamase dana ka tom ken keε yεε. ⁵ Mena ke mo te daa Kristotena mo boe, mōna lee Kristo keleedi doo de ta bese walan dokolon. De yεε kpookpoo, mōna Kristo doo da towaa na doja ηgba walan dokolon ne.

⁶ Wurubuarε aboo anefan ηan o ba mo boele daa ne yεε kpookpoo, mena doo kaboena nyi dεε mo ηa yεε tom ηgba mena ken o ba mo ηa boele daa ne. Nyi ηolo wui kpene ken Wurubuarε ba mo fa e yena nyi Wurubuarε waa ta o doo kolosi na, kaboena nyi waa yεε ke ηgba mena ken o keleedi doo ne. ⁷ Akpaa ηolo wui

yena balan kasom na waa yεε kakyen som. Te akpaa ηolo mo wui yena Wurubuarε nombia ηan kawola na, kaboena nyi waa yεε kakyen wola. ⁸ Akpaa ηolo wui yena balan kakyen kado na, waa do balan kakyen. Te akpaa ηolo mo wui yena woe keyee na, kaboena nyi waa lese o tooman yεε woe. Akpaa ηolo wui yena nyi waa yεε siamante o tebia man na, waa lese o konoo man yεε ke nideli. Akpaa ηolo wui yena balan waranjase kewii na, waa yεε ke gyon man ken o na toron ya.

ε gyae doja

⁹ ε gyae doja lee ε konoose man. ε kola aboo ηan pou ηe yεε aboo kumεε ηa ne, na ε ke kyan aboo kpaakpaa ηan man kenken. ¹⁰ ε yase ε sia gyae ε tebia Kristotena nideli ηgba naalolobia ne, na ε ka mo obuο fa doja nideli. ε na keε nyi emεε kela na ηolo ya. ¹¹ ε na yeli kegyae ken doo ε man fa Wurubuarε nombia ηan ne noo ke yokose ya. ε yela Wurubuarε felin ηon ka do ηon don, na ε ka som de Gbengyoo Wurubuarε nideli. ¹² ε yela ε lookegyakaa ken ε dana ne ke yela ε ke di gyon, na ε ke nyin konoo lee ε kayeyee man, na ε ke fane deban kamase. ¹³ ε kyoo ε tebia Kristotena ban be yεε ayematenawo ne, na ε ke lee ηoola mo nideli.

14 *Ε sola wosefεeren fa balan ban bεε naase ηon diyem nε. Ε sola Wurubuaε wosefεeren fa wα. Ε na falaa wα ya.* 15 Kolo de kαη ηolo dαα te α ne di gyon na, ε kpu na e di gyon. Mena mα te akpaa kolo de kαη ηolo dαα te α ne di walaηsa na, ε kpu na ε na ε ke di walaηsa. 16 *Ε kyaa na dαηa nideli. Ε na gyina ε wose adido ya, mαna ε mo ε wose do na balan ban bαα doo daale man ya nε. Ε na kεε ε wose nyi ε dei kela wα ya.*

17 Nyi akpaa ηolo de yεε ηon nombiikum na, ε na mo dukum tα e kom ya. *Ε yεε kakyen na ε ke yεε kpene ken balan pou ne kεε ke nyi ke dei nε.* 18 *Gbεε kamase man na, ε yεε kakyen na ε ke kyaa na walaη kamase wosefεeren man.* 19 *Me tebia, ε na mo nombiakumεε tα dαηa kom ya. Ε mo kpene kamase fa Wurubuaε. Nawolo nyi Wurubuaε nombia aηmarasen see ηan ne yako nyiaa, "Wurubuaε kpa, maη ε Gbenjyoo ne gyae la maa tα balan kom lee be nombiakumεε ηan bαα yεε nε dαα."* 20 *Lee mena dαα,*

"Akpaa tanam na ko walaη ηon α ne kola nen na, fa e weenεε waa di.

Akpaa lonboanen na ko e na, fa e lon waa nyαα.

N yεε mena na, desη gyae ke kyan e nideli."

21 Na yeli nombiakumεε ke di n dαα ya, mαna mo nom-

bia kpaakpaa keyεε di nom-biakumεε dαα.

13

Ε yαkαse ε wose fa kegyiise

1 Kaboena nyi walaη kamase waa yαkαse α wose fa tεεle kei dαα kegyiise ban bee di de dαα nε, nawolo nyi kegyia ηolo be kyaa ken na Wurubuaε see na e ya. Kegyiise ban be kyaa nε pou, Wurubuaε see na wα.

2 Mena dαα akpaa ηolo da koro sen tia kegyiise benan na, α ta sen tia Wurubuaε baa. Te walaη ηon waa yεε mena na, Wurubuaε waa wαη α denjele. 3 Balan ban bεε yεε nombia kpaakpaa nε, bαα ne yee kegyiise ya. Nombiakumεεyεεra ne yee na kegyiise benan. Akpaa n bεε gyae nyi n ke yee tεεle kei dαα kegyiise ya na, kenan na yεε kpene ken dei na baa nyin kelεε nen. 4 Nawolo nyi kegyia ηon bαα lese e see kolo nααman nε, α yεε Wurubuaε tobaale e ken α ne yεε α tom lee nyan gbagba n deeli dαα. Mαna akpaa n yεε kolo kum na yela gyakolon ke kyan nen, nawolo nyi α don ken α dana nε te yεε yakaa ya. α yεε Wurubuaε tobaale e ηon Wurubuaε ne tεε α dαα wαη nombiakumεεyεεra denjele.

5 Mena dαα kaboena nyi walaη kamase waa yαkαse α wose fa kegyiise ban. Te yεε ken nyi α ne yee nyi ken baa wαη α denjele kaagen dαα ya, mαna ken α gyen lee α konαα

man nyi kaboena nyi waa yee mena doo.

⁶ Mena mo doo te kaboena nyi yaa to lempoo ne. Nawolo nyi kegyiise ban yee Wurubuaere tewuleewo te bee mo ba deban pou yee tom. ⁷ E to walan kamase kom ken e dana e ne. Akpaa ke yee lempoo ke na to ke, te akpaa ke yee toto ke na to ke. Akpaa ke yee obuo ke na bu wo, te akpaa ke yee yele kalese ke na lese ba yele.

⁸ E na yeli kom kamase ke doo emee na nolo nsana ya. Kom ken kaboena nyi ke dee doo ya nsana yena balan kegyae ken kaboena nyi yaa gyae donja ne. Nawolo nyi akpaa nolo ne gyae o doo na, o te yee kpene ken mmaraa ken ne gyae ne kelii oto. ⁹ Nne te Mosesi mmaraase njan njaale ne yako nyiaa, "Na lee n weele yaa n baale wole ya, na ko walan ya, na nmeele ya, na yeli n sia keyee n doo kolo ya." Kenja na mmaraase akan njan pou nyee yena mmaraa ken ne yako nyiaa, "Gyae n doo ngba nyan gbagba n wose ne." ¹⁰ Nyi akpaa nolo ne gyae o doo ne, o be gyae waa yee e nombiikum ya. Mena doo nyi n gyae n doo na, n dii mmaraase njan pou doo baa kelii oto. Nawolo nyi mmaraase njan pou nyee yena kegyae.

¹¹ Kenja pou wole ne, e kee deban ken man de kyaa ne na e kena nyi te lii deban ken dee fon lee da dosoron man.

Nawolo nyi nene da nyeekeeweeya njan ta benaa kela deban ken doo tangbee lee Kristo di ne. ¹² Teka kyomii na nelim te lam, na tee kena mo te lii. Mena doo e yela dee tina ditintee man aboo keyee yela, na dee mo kenmanee kegba ken dee mo yoo na ditintee aboo ne do. ¹³ E yela da kekyaabii man ke yee ngba balan ban be kyaa kenmanee man ne. E na yeli dee wole deban gyu ke kyaa noodedii man di de noo na dee deese ya. E na yeli dee yee kafon nombia na nombia nkarankaran ya. E na gyae kale ya, te e na yee sibiikum mo ya. ¹⁴ Mona e yela de Gbengyoo Yesu Kristo kedi e nyee, na ba tekaa yela e ka gyuen nombiakumee njan e dinoo kum ken ne yeli e ne yee ne ya.

14

E na bu donja foo ya

¹ E lee walan njan o be dana donj o Kristo keleedi man ya ne do e man. Mona e na yeli e konoo man nombia njan doo walan kamase senee ne, ka mo kewonee kon ya nsana ya. ² Nolo kyaa na lee o Kristo keleedi doo o ne lee di nyi waa tale di kpene kamase. Nolo mo keleedi be dana donj ya mena doo njan ne di faaren weenee kaagen bo. ³ Gbee be doo nyi walan njan o ne di kpene kamase ne, waa kee o wose nyi o dei kela walan njan o ne di faaren weenee

ne ya. Mena mo te walan non o ne di faaren weene ne, na bu walan non o ne di kpene kamase ne foo ya. Nawolo nyi Wurubuar ne lee be popou do. ⁴ Nyan yena amote ken n ke tale bu nolo tobaale yaa wa alebu foo? Walan nonan o gbengyoo waagen ne gyae la waa tale naa nyi o senese nideli yaa o ba senese nideli ya. Te waa tale sen nideli nawolo nyi de Gbengyoo Wurubuar dana don ken waa tale yela waa sen nideli.

⁵ Nolo waa tale yako nyi wee daale kela weeya akan nan, te nolo mo gyan na weeya nan pou yee kyekyee. Nombia ken man na, kaboena nyi walan kamase waa lee o wui ken doo o senese ne do nideli. ⁶ Nyi akpaa nolo da lese wee daale see nyi ken kela na weeya akan nan na, o ne yee mena bo na waa mo lese Wurubuar yele. Te akpaa nolo mo ne di kpene kamase na, o ne di ke bo na waa mo lese Wurubuar yele. Nawolo nyi o ne fane fa Wurubuar karan lee weene nenan doo pete o ne dii. Walan non mo o ne di faaren kaagen bo ne, non mo ne di na bo na waa mo lese Wurubuar yele. Nawolo nyi non mo ne fane fa Wurubuar karan pete o ne dii.

⁷ Da ke kyaa kei, yen man o nyeedon man o, nolo be kyaa fa o wose ya. ⁸ Nyi akpaa de kyaa na, de kyae

fa de Gbengyoo Yesu Kristo. Mena mo te akpaa da yem na, da yenge fa de Gbengyoo Yesu Kristo. Mena doo nyi de kyae na de sia o, da yenge o, de yee de Gbengyoo Yesu Kristo wui.

⁹ Kei doo te Kristo yengawo te o fonawo lee yen man. Na ke yela waa nyin bese balan ban be kyaa na be sia, na ban doo yekee ne pou Gbengyoo. ¹⁰ Mena doo tekaboena nyi nolo waa bu o doo foo yaa waa kee o wose nyi o dei kela o doo ya. Nawolo nyi de popou dee kaa sen Wurubuar siaman na waa di de nombia. ¹¹ Nawolo nyi Wurubuar nombia anmarasen see nan ne yako nyiaa,

“De Gbengyoo kpa,
 ‘Man nyina me kyaa ne,
 walan kamase waa kaa
 bun me siaman
 na waa toro yako
 nyi man yena Wurubuar.’ ”

¹² Lee mena doo de man walan kamase waa kaa tolee o noowoya fa Wurubuar.

¹³ Mena doo e yela dee tina don foo kebu yela. Mona kaboena bo nyi dee kee nyi doo yee kolo na ke yela nolo ke yee dukum ya. ¹⁴ Me ka bese Kristo baale kei doo ne, ma te naa nyi weene kamase be kyaa ken ke yee kolo kum ke ya. Mona akpaa Kristo baale nolo de lee weene naale do nyi ke yee kolo anekolan ke na, na otenate gyan te ke yee kolo anekolan.

15 Nyi akpaa n weeneε n̄aale kedi de yeli n d̄oo ηolo wose te f̄εe e ya n̄ε, kenan̄ na n nombia aȳεesa b̄εe wola balan̄ kegyae ya. Na yeli n weeneε n̄aale kedi ke yela n d̄oo ηolo ke yala ɔ kel̄edi man ya. Nawolo nyi ηon mo d̄oo te Kristo ȳen̄aw̄o. 16 Mena d̄oo na yeli kpene ken̄ nyan̄ ne k̄εε ke nyi ke dei n̄ε, ka bese kolo kum balan̄ siaman ya.

17 Nawolo nyi Wurubuare gyoori ken̄ n̄ε, ka te ȳεe kedi na kenȳoo nombia n̄aagen̄ ya. M̄ona ke ȳεe ken̄ nyi walan̄ waa ȳεe kpene ken̄ ten̄εε Wurubuare siaman, na waa ȳεe kpene ken̄ gyae ka mo wosef̄εeren̄ k̄on̄ ηon na ɔ d̄oo nsana, na dee di gyon̄ ken̄ Wurubuare felin̄ ηon ne fa daa n̄ε. 18 Walan̄ kamase ηon ɔ som Kristo lee mena gb̄εε kei man n̄ε, ɔ nombia na gyoo Wurubuare sia. Mena walan̄ ηonan̄ mo te balan̄ na lese ɔ yele.

19 Mena d̄oo deban̄ kamase na ε yela d̄εε mo de loo gyakaa ab̄oo ηan gyae ka mo wosef̄εeren̄ k̄on̄, te η̄εε do daa don̄ da kel̄edi man n̄ε d̄oo. 20 Na yeli weeneε ηan nyan̄ ke di n̄ε, ke w̄ol̄εε Wurubuare tom ya. Gb̄εε doo nyi d̄εε tale di weeneε kamase, m̄ona akpaa weeneε ηan nyan̄ kedi n̄ε ne gyae la ke yela ηolo ke yala ɔ kel̄edi man na, kenan̄ na na di ηa korakora ya. 21 Nawolo nyi akpaa ηolo de b̄εε naane ke-tao, yaa ɔ b̄εε solon̄ kenȳoo

yaa ɔ b̄εε kpene kamase ken̄ gyae ke yela ɔ d̄oo ηolo ke yala ɔ kel̄edi man na, ken̄ gba dei la kela. 22 Mena d̄oo kpene kamase ken̄ n ne l̄εε di lee mena nombia ken̄a man na, yela ke doo εm̄εε na n Wurubuare nsana. Walan̄ ηon ɔ kon̄oo man nombia bee bu e f̄oo lee ab̄oo ηan ηon gbagba be l̄εε ηa do n̄ε man ya na, ηon na nyeebam. 23 M̄ona akpaa ηolo de di kolo ken̄ ɔ kon̄oo man nombia ta ten̄ee e ya n̄ε, kenan̄ na Wurubuare waa bu e f̄oo. Nawolo nyi ɔtenate te l̄εε Wurubuare di lee kpene kenan̄ keȳεε man ya. Te kpene kamase ken̄ ηolo te l̄εε Wurubuare di lee ka keȳεε man ya n̄ε, na ke ȳεε dukum ke.

15

ε na gyuen̄ yaagen̄ wui ya

1 Daa ban̄ da sen̄εε da kel̄edi man ken̄ken̄ n̄ε, kaboena nyi dee nyin̄ kon̄oo fa ban̄ b̄oo sen̄εε ba kel̄edi man ken̄ken̄ ya n̄ε, na dee nyin̄ kȳo w̄o. ε na yeli d̄εε k̄εε daa daagen̄ wui ya. 2 ε yela de man walan̄ kamase ke ȳεe kpene ken̄ dei fa ɔ d̄oo, na ke kȳo e na ηon mo ka sen̄ ken̄ken̄ ɔ kel̄edi man. 3 Nawolo nyi Kristo gba koran̄ te k̄εε ηon waagen̄ wui ya. Be ηmarasew̄o Wurubuare nombia an̄marasen̄ see man nyi ɔ yako Wurubuare nyiaa, “Tuubia ηan balan̄ ba tee nen̄ n̄ε, man̄ te ηe kaa wuraaw̄o.” 4 Nombia ηan pou b̄oo ηmarase

see Wurubuarɛ nombia
 aɲmarasenʒ see ɲan man
 nɛ, be ɲmarase ɲa bo see
 na ɲe ka wola daa nombia.
 Kei gyae ke yela dɛɛ yɛɛ
 kakyeɲ na dee nyiɲ konɔɔ
 senʒ kenʒenʒ, lee lookegyakaa
 kenʒ de dana nɛ dɔɔ.

5 Mɛɛ sola Wurubuarɛ ɲon
 ɔ ne yeli balanʒ ne nyiɲ
 konɔɔ senʒ kenʒenʒ te ɔ na
 do wɔ kakyeɲ nɛ nyiaa, de-
 banʒ kei kenʒ ɛ silana Kristo
 Yesu nɛ, waa yela ɛ ke yɛɛ
 nɔɔdokolonʒ. 6 Dekɔɲ mena
 na gyae ke yela ɛ popou
 ka mo konɔɔ dokolonʒ, na
 nɔɔdokolonʒ lese Wurubuarɛ
 ɲon ɔ yɛɛ de Gbenʒyoo Yesu
 Kristo ɔ kya e nɛ yele.

7 Lee mena dɔɔ ɛ lɛɛ dɔɲa
 do ɲgba mena kenʒ Kristo be
 lɛɛ ɲon do nɛ, na balanʒ ke
 nyiɲ lese Wurubuarɛ yele.

8 Ampanʒ yaa mɛɛ yako ɲon
 nyiaa, Kristo kaa bese Gyudatenawɔ somre na ka wola nyi
 Wurubuarɛ ne di ɔ nombia
 dɔɔ. Te ɔ nombia ɲan ɔ
 be yako see fa Gyudatenawɔ
 be naanaɔ banʒ nɛ, gyae ke
 kɔɲ mena. 9 Kei gyae ke
 yela balanʒ banʒ ba te yɛɛ
 Gyudatenawɔ ya nɛ, ka lese
 Wurubuarɛ yele lee mena
 kenʒ ɔ be wii be waranʒase
 ɲgba mena kenʒ Wurubuarɛ
 nombia aɲmarasenʒ see ɲan
 be yako nɛ nyiaa,

“Lee kei dɔɔ maa lese n yele
 balanʒ banʒ
 ba te yɛɛ Gyudatenawɔ
 ya nɛ siaman,
 na maa kpee nɔɔnenʒ
 kelɛɛ nenʒ.”

10 Wurubuarɛ nombia
 aɲmarasenʒ see ɲan besewɔ
 yako nyiaa,

“ɛmɛɛ balanʒ banʒ ɛ te yɛɛ
 Gyudatenawɔ ya nɛ,
 ɛ kpu na balanʒ banʒ Wu-
 rubuarɛ ba lese nɛ na
 ɛ ke nyanʒee.”

11 Wurubuarɛ nombia
 aɲmarasenʒ see ɲan besewɔ
 yako nyiaa,

“ɛmɛɛ banʒ pou ɛ te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ,
 ɛ lese de Gbenʒyoo Wurubuarɛ yele.

ɛmɛɛ tɛɛle kei dɔɔ balanʒ
 pou,
 ɛ lese Wurubuarɛ yele.”

12 Wurubuarɛ dekenʒkpenʒyooore
 Yesaya mɔ yakowɔ nyiaa,

“Walanʒ ɲolo waa kaa lee de
 naana Gyese duulunʒ
 man kɔɲ.

ɲon ne gyae la ɔ kaa di
 gyoori

balanʒ banʒ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ dɔɔ,
 te ɔ dɔɔ te baa mo be loo
 gyakaa.”

13 Mɛɛ sola Wurubuarɛ ɲon
 ɔ ne fa balanʒ lookegyakaa
 nɛ nyi waa yela ɛ ke kyaa
 gyonʒ na wosefɛɛrenʒ man lee
 kelɛɛdi kenʒ ɛ be lɛɛ e di nɛ
 dɔɔ. Na ɔ felinʒ ɲon ke yela
 ɛ ka mo ɛ loo gyakaa ɔ dɔɔ
 nideli.

14 Me tebia Kristotena,
 manʒ gbagba gyenʒ nideli nyi
 ɛ yɛɛ balanʒ kpaakpaawɔ, te ɛ
 gyenʒ nombia mɔ nideli kenʒ ɛ
 ke tale wola ɛ tebia. 15 Mɔna
 ma te gyɔ me konɔɔ yako
 ɲon nombia ɲaale me tɔne
 kei man, na ɛ be nyiɲ wolee
 ɲa ya. Wurubuarɛ berɛɛ kenʒ
 ɔ ba mo boele manʒ nɛ dɔɔ,

te me talewɔ yako ɲon nombia ɲenanɲ. ¹⁶ Nawolo nyi Wurubuare lese na maɲ nyi maa yɛɛ Yesu Kristo kpilale balan baɲ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ man. Mɛɛ yɛɛ tom ɲgba Wurubuare sae nɛ lee ɲon Wurubuare nyeedon nombia ɲan keyako man. Kei gyae ke yela balan baɲ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ, kaa yɛɛ ɲgba kpene keɲ bɛɛ mo deesi fa Wurubuare te na gyoo ɔ sia nɛ. Nawolo nyi Wurubuare felin ɲon te desina wɔ keɲ kolo kum kamase be doo be man bela ya.

¹⁷ Mena doo me dana gbɛɛ keɲ maa tale wola ma wose, lee tom keɲ Kristo don keɲ ne yeli mɛɛ yɛɛ fa Wurubuare nɛ doo. ¹⁸⁻¹⁹ Mɔɔ gyae maa yako nombii daale kpu na keɲ Yesu Kristo be tɛɛ me doo yɛɛ nɛ ya. Maa gyɔ me konɔɔ bo yako mena keɲ ɔ be tɛɛ me doo yela balan baɲ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ be kaa lɛɛ Wurubuare di nɛ doo. Me nɔɔwoya na me nombia ayɛɛsa na gyakolon nombia na nombia dinaana ɲan Wurubuare felin ɲon be yeli mɔɔ tale yɛɛ nɛ, ye le la te balan baɲ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ kaa lɛɛ Wurubuare di. Mena doo me tɛɛwɔ kolosi Kristo nombia kpaakpaa ɲan pou lee Gyerusalem donɔɔ man menɛɛ kelii Ilirikum tɛɛle doo.

²⁰ Kpene keɲ doo me konɔɔ man debaɲ kamase keɲ mɛɛ gyae nyi maa yɛɛ yɛna nyiaa, mɛɛ gyae nyi

maa ta kolosi Kristo nombia kpaakpaa ɲan botɔɔse ɲan be te nyii ta ɲa see ya nɛ. Mɔɔ ne gyae nyi me kaa kolosi ɲa botɔɔse ɲan baale be wulaa kolosi ɲa nɛ ya. ²¹ Mena te Wurubuare nombia aɲmarasen see ɲan ne yako nyiaa,

“Balan baɲ ba te yako ta wɔ
Kristo nombia ɲan ya
nɛ baa naa e,
te balan baɲ be te nyii
ta ɔ nombia ɲan ya nɛ
baa nyii ɲe man.”

²² Kei doo te kaa lii naɲ gyen me te nyinɲa ta gbɛɛ maa kɔɲ ɛ gyan ya nɛ. ²³ Mɔna nenɛɛ doo ma te taɲ ma tom keyɛɛ kebo, te leenaɲ bene bene me wulaa mɛɛ gyae gbɛɛ nyi maa kɔɲ ɛ gyan, ²⁴ mena doo ma te yɛɛ ma agyuen nyi akpaa mɛɛ lam mee gyu Sepeni na maa ta ɛ gyan. Mɛɛ kɔɲ me kaa talaa me sia ɛ gyan weeya ala, na ɛ ke nyin lo maɲ gbɛɛ.

²⁵ Mɔna nenɛɛ doo ma senɛɛ Gyerusalem gbɛɛ doo baa. Me dana kolo mee gyu me kaa kyɔ Kristotena baɲ be kyaa botɔɔ nɛ. ²⁶ Nawolo nyi Kristotena baɲ be kyaa Masedonia na Akaya tɛɛlese man nɛ, ta mo gyon yi-laa abɔɔ na baa mo yele Kristotena ayematena baɲ be kyaa Gyerusalem donɔɔ man nɛ. ²⁷ Baɲ gbagba kegyaebii man te ba moowɔ yilaa abɔɔ keɲa, te kaboena nyi baa taɲ yɛɛ mena. Nawolo nyi nyeedon nombia kpaakpaa ɲan boɔ nyii lee

Wurubuare gyan ne, Gyudatena yele la te be nyii na. Mena dɔɔ nyi ban mo da mo ba wose man abɔɔ gyu ke kyɔ Gyudatena benan na, ke doo na ke gbɛɛ.

²⁸ Akpaa me tan mo abɔɔ nan pou bɔɔ yilaa ne do wo be nyinmaa man na, maa kaa lan gyu Sepeni teele man. Akpaa mee lam mee gyu botɔɔ na, te maa kɔn e gyan. ²⁹ Te ma gyen nyi me kee kɔn e gyan kei ne, gyae ke yela Kristo ke hiraa daa nideli.

³⁰ Me tebia kpaakpaa, me ta mo de Gbengyoo Yesu Kristo na balan kegyae ken Wurubuare felin non be yeli e dana ne mee sola non nyiaa, e yase e sia fane fa Wurubuare kyɔ man. ³¹ E fane fa Wurubuare fa man nyi waa lese man lee balan ban ba te yee Kristotenawo ya te be kyaa Gyudia teele man ne nyinmaa man. E fane nyi Wurubuare waa yela Kristotena ban be kyaa Gyerusalem donɔɔ man ne, sia kagye tom ken mee gyu me kaa yee be gyan ne man. ³² Te akpaa Wurubuare de see na maa kɔn e gyan na gyon, na daa na non pou ke kyaa na dee di gyon na donja. ³³ Wurubuare non o yee wosefɛeren Gbengyoo e ne, waa kyaa na e popou. Amen.

16

Nɔɔkado

¹ Mee lese de deesi Kristo alo Foobe maa wola non nyi

o yee walan non o ne yee Wurubuare nideli. Foobe kei yee kegyia e Kristotena ban be kyaa Kenkiria donɔɔ man ne man. ² Nyi o kɔn e gyan na e lee e lee de Gbengyoo Yesu yele man na e ke kyɔ e lee gbɛɛ kamase man, ngba mena ken kabona nyi Kristotena baa kyɔ donja ne. Nawolo nyi non gbagba mo te kyɔ balan burum, te o te kyɔ man gbagba mo.

³ E do Pirisila na Akuila nɔɔ fa man, nawolo nyi be yee me tebiawo te daa na wo pou ne yee na Kristo Yesu tom ken.

⁴ Ba moo ba wose fa yen lee me dɔɔ.

Mena dɔɔ mee do wo nɔɔ nideli.

Na man maagen na do na wo nɔɔ ya,

mona Kristotena ban ba te yee Gyudatenawo ya ne mo na do wo nɔɔ.

⁵ E do Kristotena ban bee gyanee ba dekanalan man ne nɔɔ fa man.

E do me gyoo gyaagy Epanetuse nɔɔ fa man. Non yena walan non o be tan gbɛɛ lee Kristo di Esia teele man.

⁶ E do Meele non o be naa diyem nideli e dɔɔ ne nɔɔ fa man.

⁷ E do Andoronikuse na Gyniase nɔɔ fa man.

Be yee Gyudatenawo ngba man ne,

te daa na wo pou te be kyanawo to deni see.

Be yee balan ban Kristo kpi-
lala ban pou ne bu wo
nideli,
te be tanjbeε man lee
Kristo di gba.

8 ε do Ampeliatuse noo fa
manj.

o yee me gyoo gyaagyi e lee
Kristo doo.

9 ε do de gyoo Ubanuse non
daa na e pou ne yee
tom Kristo man ne,
na de doo kpaakpaa Se-
takise noo fa manj.

10 ε do Apelese noo fa manj.

o ta lese wola nideli nyi o
sejεε Kristo nombia
nan man nideli.

ε do balan ban pou boo
lee Aristobuluse dek-
panalan man ne noo
fa manj.

11 ε do Herodion noo fa manj.

Non mo yee Gyuda baale e
ngba man ne.

ε do Kristotena ban be kyaa
Nasisuse dekpanalan
man ne noo fa manj.

12 ε do Tirifena na Tirifosa
noo fa manj.

Be yee ala ban boo kyan
ba wose yee de
Gbengyoo Kristo tom
kej.

ε do me gyoo gyaagyi Pεεsi
noo fa manj.

Non mo yee alo non o be
yee tom dinaa fa de
Gbengyoo.

13 ε do Rufuse na o naa non
o ba mo manj yee o bu
ne noo fa manj.

Rufuse yee de Gbengyoo
Kristo tobaale non o
yele ba lee nideli.

14 ε do Asinkirituse na
Felegon na Hemise
na Patorobase na
Hemase na Kristotena
ban pou be kyaa kpu
na wo ne noo fa manj.

15 ε do Filologuse na Gy-
lia na Neruse na o
deesi na Olimpase na
Kristotena ban pou be
kyaa kpu na wo ne
noo fa manj.

16 ε pukaa donja, na ε ka do
donja noo na gyonj.

Kristotena akpii akpii nan
pou na do non noo.

17 Me tebia, mee waase
non nyi ε keε nideli na ε ka
gyene balan ban be kpuε na
non te beε woleε ya nsana
ne. Mena balan benanj ne
yeli baale ne yale ba keleedi
man, te be nombia nan beε
wolo ne mo yee kpoo lee
nan moo wola non ne man.
ε lese ε wose lee mena
balanj benanj man. ¹⁸ Nawolo
nyi mena balan kewo beε
som de Gbengyoo Kristo ya,
mona beε gyae ban gbagba
deeli bo. Be donjεε beε mo
nooman yelin na noowoya
gyonj nyinjan mo beo balan
ban boo gyen daale ya ne.
¹⁹ Emεε doo balan pou te nyii
mena kej ε ba mo ε wose
fa Kristo ne, mena doo dana
manj gyonj nideli. Mona mee
gyae ε ka gyen nyansa na
ε ka gyen nombia nan ne
dei, na ε ka lese ε wose lee
dukum keyεε man.

²⁰ Be gyae ke kyare ya
Wurubuaε non o yee
wosefεerenj pou Gbengyoo
e ne, waa yela ε ke sakatee
obonsam ε nawoo tεε. De

Gbenjyoo Yesu waa mo ɔ
berɛɛ boele non.

21 Me dɔɔ Timoti non daa na
e ne yɛɛ tom dokolon
nɛ na do non nɔɔ.

Mena ke mo te Lusiuse
na Gyason na Sosipata
ban be yɛɛ me tebia
Gyudatenawɔ nɛ mo
na do non nɔɔ.

22 Man Tetiyuse non moɔ
nmarase tone kei fa
Pool nɛ,
mo na do non nɔɔ lee de
Gbenjyoo Kristo yele
man.

23 Me denite Gayose mo na
do non nɔɔ.

ɔ dekpanalan man te daa
Kristotena ban pou
de kyaa kebo nɛ ne
gyanɛe.

Erasituse non ɔ ne keɛ donɔɔ
kei kɔba dɔɔ nɛ,
na de dɔɔ Kuatuse mo
na do non nɔɔ.

24 De Gbenjyoo Yesu Kristo
waa mo ɔ berɛɛ boele ɛ
popou na waa sen ɛ wole.
Amen.

25 ɛ yela dɛɛ lese Wu-
rubuare yele. Non ne tale la
yela ɛ ne tale sen kenken ɛ
keleɛdi man, lee Yesu Kristo
nyeedon nombia nan moɔ
kolosi fa non nɛ dɔɔ. Nafɔ
anokoare nombii kei yɛɛ
nombii aweesen ke, mona
nenɛɛ dɔɔ Wurubuare te yeli
de ta gyen ke. 26 Nɛnɛɛ dɔɔ
nombii kei ta tekaa yɛɛ nom-
bii aweesen ya. Wurubuare
te yeli wa akpenkpenjyɔɔra
te nmarase anokoare nom-
bii kei see. Te Wurubuare
non mo ɔ kyaa kekpaakek-
paa nɛ te yeli ba te kolosi

nombii kei fa tɛɛle kei dɔɔ
balan pou, na baa lɛɛ e di na
baa ta ɔ gbɛɛnɛnɛn dɔɔ.

27 ɛ yela dɛɛ ta de
Gbenjyoo Yesu Kristo dɔɔ
na dɛɛ lese Wurubuare
yele kekpaakekpa. Nawolo
nyi non waagen koon yena
nyansa pou nyee.

Amen.

Ɔɔɔl Tɔne gyangbate ken ɔ be ŋmarase yelee Korintotena ne

1 Tɔne kei lee man Ɔɔɔl ŋon Wurubuarɛ be baake lee ɔ kegyaebii man nyi me kaa yɛɛ ɔ kpilale ne, na de dɔɔ Sositene gyan. 2 Dɛɛ ŋmarase ke dee yelee emɛɛ Kristotena dikpii ken ɛ kyaa Korinto donɔɔ man, na ban pou be kyaa yenan kamase te bɛɛ som de Gbɛngyoo Yesu Kristo ŋon ɔ yɛɛ daa na wɔ pou Gbɛngyoo e ne. Wurubuarɛ te tɛɛ Kristo Yesu dɔɔ baake ŋon te ɔ gberaa ayimɛɛ lee ɛ wose man te ɔ desina ŋon see fa ɔ wose.

3 De kya Wurubuarɛ na de Gbɛngyoo Yesu Kristo baa mo be bɛrɛɛ boele ŋon, na baa fa ŋon wosefɛɛrɛŋ. 4 Deban kamase ken mɛɛ fane na, mɛɛ fa Wurubuarɛ karan lee mena ken ɔ be tɛɛ de Gbɛngyoo Kristo Yesu dɔɔ mo ɔ bɛrɛɛ boele ŋon ne dɔɔ. 5 Lee mena ken emɛɛ na Kristo be yɛɛ nɔɔdokolon dɔɔ, Wurubuarɛ te hiraa ŋon gbɛɛ kamase man. ɔ te yeli ɛ ta gyan kekolosi te ɛ nyina nyansa mo kpu. 6 Nawolo nyi Kristo nombia ŋan dee kolosi te ɛ be nyii ne, ta gyoo ɛ man nideli. 7 Mena dɔɔ deban kei ken ɛ kyaa ɛ ne daa de Gbɛngyoo Yesu

kabese kɔŋ na sibiiyam ne, Wurubuarɛ felin kolo anefan daale be kyaa ken ɛ te nyina ta ya. 8 Ŋon gbagba waa yela ɛ ka sen kenken kelii ɔto, ken nyi nombiikum kamase be gyae ke doo ɛ man ya kelii wee ken de Gbɛngyoo Yesu Kristo waa bese kɔŋ. 9 Wurubuarɛ ŋon ɔ bɛɛ lee ɔ nombia wɔle ya ne baake na ŋon nyi ɛ kaa yɛɛ nɔɔdokolon na ɔ bu Yesu Kristo ŋon ɔ yɛɛ de Gbɛngyoo e ne.

Kristotena ne kale na dɔŋa

10 Me tebia Kristotena, me ta mo de Gbɛngyoo Yesu Kristo yelee mee doo ŋon teree nyiaa, ɛ popou ɛ yako nombii sɛɛ dɔŋa na kekpase be kɔŋ ɛ man ya. ɛ yɛɛ nɔɔdokolon lee ɛ nyeeman nombia na ɛ kekolosi pou man. 11 Me tebia, balan baale ta lee Koloe dekanalan man kaa yako man nyi kale doo ya nsana. 12 Nombii ken doo yena nyi ɛ be dana nɔɔdokolon ya. Nawolo nyi ɛ man baale kpa, "Be silana Ɔɔɔl bo," te baale mo kpa, "Be silana Apolo bo," te baale mo kpa, "Be silana Pita bo." Mena mo te baale mo kpa, "Kristo te be silana." 13 Mɛɛ boɔse ŋon baa nyiaa, dɛɛ tale kpase Kristo? Ɔɔɔl te be gyɔwɔ sakaa ɔpanɔan dɔɔ fa ŋon? Yaa man Ɔɔɔl yelee man te be sɔɔ ŋon Wurubuarɛ lon? 14 Mɛɛ do Wurubuarɛ nɔɔ nyi lee

Krispuse na Gayose wole na, ma te so nolo Wurubuaere loŋ ya. ¹⁵ Lee mena doo nolo be tale yako nyi, be soo e Wurubuaere loŋ bo lee ma ye le man ya. ¹⁶ Mee toose mo nyi me soo Setefanase na o dekpanalanmantena Wurubuaere loŋ. Lee kewo wole na, moo ne toose nyi me soo nolo Wurubuaere loŋ bela ya. ¹⁷ Nawolo nyi Kristo te kpila man nyi me kaa so balan Wurubuaere loŋ ya. Mona o kpila man bo nyi me kaa kolosi o nombia kpaakpaa nan. Me ta mo denibalan nyansa kolosi nombia kpaakpaa nenan ya. Nyi men moo denibalan nyansa kolosi nombia kpaakpaa nenan ne, nafa Kristo yen ken o ba yem opan dan doo ne wose man nombia be gyae ke yee noodoŋ ya.

Kristo yena Wurubuaere doŋ na o nyansa

¹⁸ Kristo opan dan doo yen ken nombia yee diyin nombia na fa balan ban bee yoo Wurubuaere gb ee man ne, mona daa ban Wurubuaere ne lee da nyee ne doo ne yee Wurubuaere doŋ ke fa daa. ¹⁹ Nawolo nyi Wurubuaere nombia anmarasen see nan ne yako nyiaa,

“Maa yela nyansatena ban nyansa ke yee yakaa, na maa yela ban be sia be kare ne, mo sia kekara ken ke yee yakaa.”

²⁰ Nyi akpaa nne te doo na, kenan na teele kei doo nyansatena na tone gyenara na nombia gyenara ban dasenae yena alen Wurubuaere siaman? Wurubuaere ta lese wola nyi teele kei doo nyansa yee diyin nombia na o siaman.

²¹ Nawolo nyi Wurubuaere nyansa man na, o yee ke nyi balan be gyae baa tale mo ban gbagba be nyansa gyen e ya. Mena doo ke yee Wurubuaere kegyaebii nyi waa ta na nombia kpaakpaa nan dee kolosi te balan kpa ne yee diyin nombia na ne doo lee balan ban baa lee na di ne nyee. ²² Gyudatena ne gyae yakolon nombia bo baa naa, te Girikitena mo ne gyae nyansa nombia bo baa nyii. ²³ Mona daa ne kolosi Kristo non bo gy o e sakaa opan dan doo ne wose man nombia bo. Mena nombia nenan yee ban nombia na fa Gyudatena, te ne yee diyin nombia na fa balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne. ²⁴ Te balan ban pou Wurubuaere be baake ne doo, be yee Gyudatenawo o, yaa ba te yee Gyudatenawo ya ne, Kristo yena Wurubuaere doŋ na o nyansa fa wo. ²⁵ Nawolo nyi Wurubuaere nyansa ken deniwalan bee bu ke ya ne, ken kela na deniwalan nyansa, te o doŋ ken deniwalan bee bu ke ya ne, ken kela na deniwalan doŋ. ²⁶ Me tebia, e toose mena ken e doo pete Wurubuaere be baake

ɲon nɛ. Nawolo nyi debaŋ kenanɲ na, na ɛ popou yɛna siakaralatenana balanɲ siaman ya, te na ɛ popou mo yɛna balanɲ dinaana balanɲ siaman ya, te na ɛ popou mo yɛna gyoorobia ya. ²⁷ Mɔna balanɲ banɲ tɛɛle kei doo balanɲ ne kɛɛ wo nyi be yɛɛ ayɛntenawo nɛ, banɲ te Wurubuare lesewo te o moo wo do siakaralatenana desɛɲ. Mena mo te balanɲ banɲ tɛɛle kei doo balanɲ ne kɛɛ wo nyi booo dana donɲ ya nɛ, banɲ te Wurubuare lesewo te o moo wo do banɲ be dana donɲ nɛ desɛɲ. ²⁸ Balanɲ banɲ tɛɛle kei doo balanɲ ne kɛɛ wo nyi ba tekaboena ya, yaa booo tanɲ tɔnɔo ya, te booo ne kala wo mo do kolo man ya nɛ, banɲ te Wurubuare lesewo. O te yɛɛ mena yela balanɲ banɲ tɛɛle kei doo balanɲ ne bu wo nyi banɲ yɛna balanɲ nɛ, te yɛɛ yakaa. ²⁹ O yɛɛwo mena na ka wola nyi, ɲolo be tale gyina o wose adido Wurubuare siaman ya. ³⁰ Nawolo nyi ɲon Wurubuare yele la te daa na Kristo Yesu yɛɛ dokolonɲ. Te de nyansa pou lee ɲon Kristo gyanɲ. ɲon yele la te de gbɛenenɲ teneewo Wurubuare siaman, te da bese balanɲ banɲ o be to da nyeeman kom te o gberaa da ayimɛɛ pou lee da wose man. ³¹ Mena doo ɲgba mena kenɲ Wurubuare nombia anmarasenɲ see ne yako nɛ nyiaa, "Nyanɲ walanɲ ɲon nyanɲ ke gyoo n konoo lee kolo doo na, kaboena nyi nya gyoo n konoo lee kpene kenɲ

Wurubuare be yɛɛ fa nenɲ nɛ doo."

2

¹ Me tebia, debaŋ kenɲ mooo konɲ ɛ gyanɲ kaa di Wurubuare nombia ɲan wose man adansɛɛ fa ɲon nɛ, ma te konɲ kaa wola nyi ma gyanɲ kekolosi yaa ma gyanɲ nyansa kela ɛ man ɲolo ya. ² Debaŋ kenɲ me kyaa ɛ gyanɲ nɛ, ma te gyae nyi maa gyanɲ kolo kpu na Yesu Kristo na o yenɲ kenɲ o ba yem opanɲan doo nɛ ya. ³ Mena doo ma moo wose keyokose na gyakolonɲ na wose keseree kyaa ɛ gyanɲ. ⁴ Ma kekolosi na me kawola ta lee deniwalanɲ agyuenɲ na adao gbɛenenɲ man ya, mɔna kɛɛ lese donɲ kenɲ doo Wurubuare felinɲ ɲon man nɛ deboo bo. ⁵ Na ɛ be nyinɲ mo ɛ keɛɛdi gyakaa deniwalanɲ nyansa doo ya, mɔna ɛ ka mo gyakaa Wurubuare donɲ kenɲ doo.

Wurubuare nyansa

⁶ Dɛɛ mo nyansa bo kolosi fa Kristotena banɲ booo bee Kristo osom kenɲ man nɛ. Na tɛɛle kei doo nyansa na gyoonenɲ banɲ be donɲ pou ne gyu ko oto nɛ nyansa yaa de dana dee kolosi ya. ⁷ Wurubuare nyansa kenɲ ka weesɛɛ, te o ba mo ke weese nyi waa mo lese de gyoorobiiri wola pɛte o be yɛɛ kpene kamase nɛ, kenɲ te dɛɛ mo kolosi. ⁸ Tɛɛle kei doo gyoonenɲ banɲ man ɲolo na ɲolo te nyii nyansa kei man ya. Nyi benɲ nyii ke man na, nafoo benɲ te

gyo gyoorobiiri Gbengyoo
 non sakaa opanɗan doo ya.
 9 Mɔna ke yee kpene ken
 boɔ nmarase do Wurubuaɛ
 nombia anmarasen see nan
 man. Be nmarasewo nyiaa,
 "Kpene ken sibii te naa ta see
 ya,
 na ken denɛle te nyii ta
 see ya,
 na kpene ken deniwalaɗ
 agyuen te gyakaa ta ke
 doo see ya ne,
 ken te Wurubuaɛ
 desinawo see fa ban
 bee gyae e ne."

10 Nawolo nyi Wurubuaɛ
 te tee o felin non doo lese
 o nombia aweesen nan wola
 daa. Wurubuaɛ felin nonan
 ne keola kpene kamase man,
 te o gyen Wurubuaɛ nom-
 bia dinaana nan mo man.
 11 Amote gyeɗa na deni-
 walaɗ nyeeman nombia kpu
 na felin non doo otenate
 man ne? Mena mo te walaɗ
 be kyaa ken o gyen Wu-
 rubuaɛ nyeeman nombia
 kpu na Wurubuaɛ felin non
 ya. 12 Daa doo, na teele kei
 doo nyansa te Wurubuaɛ
 faa daa ya, mɔna o felin non
 te o faa daa na dee nyin
 nyii Wurubuaɛ nombia di-
 naana nan o ba mo fa daa
 ne man. 13 Mena doo na
 mena ken deniwalaɗ nyansa
 na wolo ne te dee mo kolosi
 ya, mɔna nyansa ken Wu-
 rubuaɛ felin na wolo ne, te
 dee mo kolosi nombia nan fa
 balan ban Wurubuaɛ felin
 doo be man ne. 14 Walaɗ
 non Wurubuaɛ felin be doo
 o man ya na, o bee tale

lee nombia nan Wurubuaɛ
 felin ne yako ne do ya. Na-
 wolo nyi nombia nenan yee
 diyin nombia na fa e, te o
 be gyae waa tale nyii ne
 man ya. Nawolo nyi Wu-
 rubuaɛ felin non waagen
 koon ne tale la yela balan
 ne nyii Wurubuaɛ nombia
 nan man. 15 Walaɗ non
 Wurubuaɛ felin doo o man
 ne, o ne tale gyen aboo pou
 man, mɔna walaɗ kamase
 bee tale gyen otenate nom-
 bia man ya. 16 Wurubuaɛ
 nombia anmarasen see ne
 yako nyiaa,

"Amote gyeɗa na de
 Gbengyoo Wurubuaɛ
 nyeeman,
 na waa wola e nombia?"
 Mɔna daa gyen nombia ken
 pou man, nawolo nyi de
 dana Kristo agyuen.

3

Wurubuaɛ tewuleɛ

1 Me tebia, deban ken me
 kyaa e gyan ne, ma te tale
 kolosi fa non ngba balan
 ban Wurubuaɛ felin doo be
 man nideli ne ya, mɔna me
 kolosiwo fa non bo ngba
 balan ban be sia gyakaa teele
 kei doo aboo doo ne, yaa
 balan ban be see be yee
 kyokyoosewo Kristo man ne.
 2 Yee yaa ngba dide lon te
 ma moowo fa non ne. Na te
 yee weeneɛ don nyinjan ya,
 nawolo nyi na e ta bee ta na
 weeneɛ don nyinjan ke di ya.
 Kaa lii na gyen wee kei koran
 ne, e ta bee ta na ne ke di
 ya. 3 E see e yee ngba balan

ban be loo gyakaa tɛɛle kei dɔɔ abɔɔ dɔɔ nɛ. Nawolo nyi daaworo na aɲmaaren na kale nombia doo ɛ man. Kenan na ɲgba ɛ sɛɛ ɛ yɛɛ ɲgba balan ban be loo gyakaa tɛɛle kei dɔɔ abɔɔ dɔɔ nɛ baa? ⁴ Akpaa ɲolo de yako nyi, “Me silana Pɔɔl bo” te ɲolo mɔ kpa “Me silana Apolo bo” na, ɲgba ɛ sɛɛ ɛ yɛɛ baa ɲgba tɛɛle kei dɔɔ balan nɛ?

⁵ Ke gbagba na, amɔte yɛna Apolo te amɔte yɛna man Pɔɔl mɔ. De popou yɛɛ de kya Wurubuare tewulɛɛ ban ɛ be tɛɛ de dɔɔ lɛɛ nyeedon nombia ɲan di nɛ wɔ. Te de man walan kamase dana tom ken de Gbenɲyoo Yesu be fa e nyi waa yɛɛ. ⁶ Wurubuare nombia ɲan dee kolosi nɛ, yɛɛ yaa ɲgba kolo ken bɔɔ duu nɛ. Man Pɔɔl duu la, te Apolo mɔ doo ke lon, mɔna Wurubuare yele la te ka beewɔ. ⁷ Mena dɔɔ na walan ɲon ɔ be duu, yaa ɲon ɔ ba do ke lon nɛ danaana yele ya, mɔna Wurubuare ɲon ɔ be yeli kɔɔ bee nɛ danaana yele. ⁸ Walan ɲon ɔ be duu na ɲon ɔ ba do ke lon nɛ, be popou loo gyakaa bo kolo dokolon dɔɔ. Te Wurubuare waa tɔ walan kamase kom lee ɔ tom ken ɔ be yɛɛ nɛ dɔɔ. ⁹ Nawolo nyi daa na Wurubuare bom la dɛɛ yɛɛ ɔ tom ken. ɛ yɛɛ ɲgba Wurubuare wɔɔ ken ɔ ne fare yaa ɔ deni ken ɔ ne maa nɛ.

¹⁰ Lee Wurubuare bɛrɛɛ

ken ɔ ba mo boele man dɔɔ nɛ, me ta see deni ken mokɔɔ ɲgba deni maare kpaakpaate ɲon ɔ gyen ɔ tom nɛ. Kenɛte baale mɔ kanawɔ bɛɛ maa gyakaa ke dɔɔ. Mɔna kaboena nyi walan kamase waa kɛɛ mena ken ɔ ne maa gyakaa nɛ nideli. ¹¹ Yesu Kristo te Wurubuare moowɔ see deni kei mokɔɔ. Mena dɔɔ ɲolo be gyae waa tale see mokɔɔ wole kpu na ken bɔɔ wulaa see nɛ ya. ¹² Nyi akpaa ɲolo da mo kɔba yayam yaa kɔba wolom yaa boya ɲan ɲe dana koya don yaa daase yaa kaase ma gyakaa mokɔɔ kasee gyangbate ken dɔɔ nɛ, ¹³ wee dinaa ken Kristo waa bese kɔɲ na, baa lese kpene kamase debɔɔ na walan kamase tom ken ɔ be yɛɛ nɛ ka lee debɔɔ. Nawolo nyi boalan te baa mo lese kpene kamase debɔɔ. Boalan kenan ne gyaela ka lese tom ken walan kamase be yɛɛ nɛ dinɔɔ wola. ¹⁴ Akpaa nyi ɲolo wui abɔɔ ɲan ɔ ba mo ma nɛ te kpa boalan kenan man ya na, Wurubuare waa tɔ e kom nideli. ¹⁵ Mɔna akpaa ɲolo wui de kpa na, ɔ te yɛɛ tom leki. Walan ɲonan gbagba dɔɔ Wurubuare waa lɛɛ e, mɔna gyae ke yɛɛ bo ɲgba ɔ kɔlee e bo lee boalan man nɛ.

¹⁶ ɛ ba gyen nyi ɛmɛɛ gbagba yɛna Wurubuare ɔsom deni dinaa ken, te ɔ felin ɲon doo ɛ man yee? ¹⁷ Mena dɔɔ akpaa ɲolo de wɔlɛɛ Wurubuare ɔsom deni dinaa ken nɛ, Wurubuare

waa wɔlɛɛ ɔtenate mɔ. Nawolo nyi Wurubuare desinaa ɔ deni dinaa kenj bo see fa ɔ wose, te emɛɛ yena ɔ deni dinaa kenaj.

¹⁸ E na beo ε wose ya. Akpaa ηolo doo ε man te ɔ ne keɛ ɔ wose nyi ɔ yɛɛ siakaralate e tɛele kei doo na, kaboena nyi waa besena ɔ wose yɛɛ diyinjte na waa nyinj bese siakaralate gbagba. ¹⁹ Nawolo nyi tɛele kei doo nyansa yɛɛ diyinj nombia ηa Wurubuare siaman. Wurubuare nombia anmarasenj see ne yako nyiaa, "Siakaralatena adao man te Wurubuare na mo kyanj wɔ." ²⁰ Te ba besewɔ ηmarase see nyiaa, "De Gbenjyoo Wurubuare gyenj nyi siakaralatena konɔɔ man nombia be dana tɔnɔɔ ya."

²¹ Mena doo ηolo na mo ɔ sia gyakaa deniwalanj doo, na waa gyina ɔ wose adido ya, nawolo nyi kpene kamase yɛɛ ε wui. ²² Pɔɔl ɔ Apolo ɔ Pita ɔ tɛele kei ɔ nyeedonj ɔ yenj ɔ debanj kei ɔ wee daale ɔ, ηe popou yɛɛ ε wui. ²³ Emɛɛ mɔ yɛɛ Kristo wui, te Kristo mɔ yɛɛ Wurubuare wui.

4

Kristo kpilala

¹ Mena doo kaboena nyi walanj kamase waa lee daa do nyi de yɛɛ Kristo kpilalawɔ, te de yɛɛ balanj banj Wurubuare ba mo ɔ nombia dinaana aweesenj ηan do de nyinjmaa man. ² Walanj

ηon ɔ ne keɛ ηolo kolo doo ne, kpene kenj kaboena nyi waa yɛɛ yena nyi, waa di anokoare fa ɔ gbenjyoo ηon. ³ Te manj doo akpaa nyi ε man baale yaa balan wɔlɛɛ baale de bu manj fɔɔ na, beɛ takaa manj ya. Manj gbagba koranj bee bu ma wose fɔɔ ya. ⁴ Me konɔɔ man nombia bee bu manj fɔɔ ya, mɔna kei beɛ wolo nyi nombiikum daale be doo me man ya. De Gbenjyoo Yesu yena ηon ɔ ne di me nombia. ⁵ Mena doo ε na barase bu ηolo fɔɔ pete de Gbenjyoo Yesu kekɔnj kenj kelii ya. Non ne gyae la ɔ kaa lese kpene kamase kenj weeseɛ ne debɔɔ, na waa lese walanj konɔɔ man nombia pou debɔɔ. Debanj kenaj te Wurubuare waa kelee walanj kamase lee ɔ tom wa ayɛɛnj doo.

⁶ Me tebia, emɛɛ doo te mɛɛ yako nombia kenja te ma moɔ ma wose mɛɛ maa na Apolo wola ηon, na ke yela ε ka gyenj Wurubuare nombia anmarasenj see ηan man. Nombia ηenanj yena nyiaa, ε na gbaa nombia ηan bɔɔ ηmarase see ne doo ke yɛɛ kolo wɔle ya. Nyi akpaa ε yɛɛ mena na, ε be gyae ε ke keɛ ηolo nyi ɔ dei kela ɔ doo ya. ⁷ Amote yako na ηon nyi ε kela ε tebia? Wonj te ε dana kenj nyi na Wurubuare faa na ηon ya? Te akpaa Wurubuare faa na ηon na, weera te ε ne gyina ε wose adido ηgba na ηon faa na ηon ya ne?

⁸ Ε γyen nyi ε tan ke wulaa nyin kpene kamase ken ne hia non? Te ε gyen nyi ε tan wulaa nyin ε wose? Ε gyen nyi ε tan lee de wole di gyoori ken daa see de yee balan yakaa nyibanwo? Nafɔ me gyaewo nyi yaa bese gyoonen, na daa mo ke di gyoori kpu na non.

⁹ Nawolo nyi ne yee man ngba Wurubuare ta mo daa Kristo kpilala ban see wole wole, ngba balan ban bo doo daale man ya, te bo lese wo see nyi baa ko balan man ne. De ta bese kpene ken teele kei doo balan na Wurubuare kpilala ban be kyaa adido ne pou ne kee.

¹⁰ Lee Kristo doo daa yee ayintenawo, mona emee te tee Kristo doo bese siakar-alatena. Daa be dana don ya, mona emee dana don. Balan ne bu non, mona daa doo boo ne bu daa ya.

¹¹ Mo kaa lii nan gyen kei ne, de don na de tanam na da lonboanen! De doo aboo akyekpee man, te bee tuku daa yen yen te daa gbagba mo be dana dekyae ya.

¹² Dee mo daa gbagba nyinmaase yee tom nideli. Akpaa balan de falaa daa na, daa na sola Wurubuare berere bo fa wo. Akpaa be naase daa diyem na, dee yee kakyen sen kelii oto.

¹³ Akpaa be wolee da yele na, dee mo noowoya kpaakpaa nyinan tiranoo fa wo. Kaa lii nan gyen wee kei ne, de ta bese teele kei doo aboo ayimee nyinan, na walan kamase dufun.

¹⁴ Moo ne nmarase nombia ken na maa mo do non deson ya, mona mee faree non bo ngba me bia kpaakpaa ne.

¹⁵ Akpaa de kon nyi ε dana balan ban baa kee ε doo Kristo man ngba balan kakponse kufu (10,000) koran na, ε be dana kyao burum mena ya. Nawolo nyi Kristo man doo me ta bese ε kya lee deban ken moo yako non nombia kpaakpaa nan ne.

¹⁶ Mena doo mee sola non nideli nyi yaa kasee me dinoo.

¹⁷ Kei doo te mee kpila me bu Timoti non mee gyae e, te o ne di anokoare Kristo man ne ε gyan. Non ne gyae la o kaa toose non me gbeneen nan mee mo sila Kristo Yesu te mee mo wola Kristotena akpiise nan man yenan kamase ne.

¹⁸ Ε man baale ne yee konooyun ngba moo gyae maa tekaa bese kon ε gyan bo ya ne.

¹⁹ Mona akpaa de Gbengyoo de see na, be gyae ke kyare ya maa bese kon ε gyan. Balan ban bee yee konooyun ne, na be nombia nan bee kolosi ne naagen te mee gyae me kaa nyii ya, mona mee gyae me kaa naa don ken be dana bee yee mena nombia ken ne.

²⁰ Nawolo nyi Wurubuare gyoorobiiri ken nombia ba senee kekolosi yaa noowoya naagen doo ya, mona ka senae Wurubuare don ken doo.

²¹ Wonti te ε ne gyae? Ε ne gyae nyi maa mo dambila kon ε gyan yaa, maa mo balan kegylae na konoo kefee

bo kɔŋ.

5

*Kristotena baale ne yee
kewɔlee nombia*

¹ Balan te yeli me te nyii ni kafon kum daale dinɔɔ ta gyoo ε man, keŋ ε man baale gba ne doo na be kyaa wɛɛla. Mena dinɔɔ kum kei be doo banεε somra man gba koran ya. ² Mɔna ke dana non gyon te ε ne gyina ε wose adido. Nafɔ kaboena bo nyi nombia nenan dεε takaa non na ke yee non desɛn, na ε ka lese walan non ɔ be yee mena nombia nenan dinɔɔ ne lee ε dikpii keŋ man. ³ Doo nyi man gbagba be kyaa ε gyan koran ya ne, me konɔɔ man na me kyaa ε gyan. Mena dɔɔ me tan ke wulaa bu walan non ɔ be yee mena nombia nkaran koran nenan ne fɔɔ lee de Gbenjyoo Yesu yele man, ngba man gbagba kyaa ε gyan bo ne. ⁴ Deban keŋ emεε Kristotena ε gyanee de Gbenjyoo Yesu yele man, te me konɔɔ man na me kyaa ε gyan, te de Gbenjyoo Yesu don keŋ doo ε man ne, ⁵ ε mo mena walan nonan do ɔbɔnsam nyinmaa man, na waa naase ɔ wosenaane diyem, na Wurubuarε kenyin lee ɔ nyee de Gbenjyoo wee ɔtomante keŋ man.

⁶ Mena keŋ ε na wola ε wose ne be dei ya. E ba gyan nyi bodobodo tee kyomii ne yele la te bodobodo na koro yee? ⁷ Mena dɔɔ ε lese bodobodo tee keŋ senεε fa

dukum ne lee ε wose man, na ε ka bese bodobodo bilin keŋ tee be doo ke man ya ne. Dinɔɔ kei kaboela na non. Nawolo nyi be ta mo Kristo non ɔ yee da nyeekelee nambu e ne deesi. ⁸ Mena dɔɔ tekaboena nyi dεε mo bodobodo keŋ tee doo ke man ne, di da nyeekelee wee dinaa keŋ ya. Tee keŋ ne yeli bodobodo na koro ne, senεε fa nombiakumεε na akpanyan nyan keyεε. Mɔna ε yela dεε mo bodobodo keŋ tee be doo ke man ya ne, di da nyeekelee wee dinaa keŋ. Bodobodo kei mo senεε fa nombia kpaakpaa na anokoare keŋ.

⁹ Me te wulaa nmarase tone yele non nyi, ε na mo ε wose do na balan kafontena ya. ¹⁰ Mɔna na tεεle kei dɔɔ balan ban bεε yee kafon, na ban be dana sibii, na nmεelatena na banεε somra yaa me dana ya. Nyi akpaa mena balan kewɔ yaa me dana na, kenan na nafɔ kaboena nyi yaa lese ε wose lee tεεle kei dɔɔ pou. ¹¹ Mɔna kpene keŋ mo nmarase yele non yena nyi, akpaa nolo ne baake ɔ wose nyi Kristo walan, te ɔ sεε ɔ ne yee kewɔlee nombia, yaa ɔ dana sibii yaa ɔ na som bane yaa ɔ ne wɔlee balan yele, yaa ɔ yee solonnyɔɔre e, yaa ɔ yee nmεelate e na, ε won ε wose lee mena walan nonan man. E na dii bom na mena walan nonan koran gba ya.

¹² Me won faa la keŋ nyi

maa di balan ban ba te yee Kristotenawo ya ne nombia? Mōna emee Kristotena doo, kaboena nyi yaa di doṅa nombia. ¹³ Ban ba te yee Kristotenawo ya ne doo, Wurubuarē ne gyae la waa di be nombia. Mōna kaboena nyi yaa yee ḡgba mena keṅ Wurubuarē nombia ḡnan ne yako ne. Nombia ḡnenan yena nyiaa, e lese walaṅkum ḡnon lee e dikpii keṅ man.

6

Mena keṅ kaboena nyi Kristotena baa desina doṅa nsana

¹ Nyi akpaa emee Kristotena wolēwolē de nyiṅ nombia na, weera doo te e na mo gyu balan yakaa nyiban gyan, te e bee mo gyu e tebia Kristotena gyan ya? ² E ba gyen nyi emee Wurubuarē balan ne gyae la e ke di tēele kei doo balan nombia yee? Akpaa nyi emee ne gyae la e ke di tēele kei doo balan nombia na, weera doo te e be tale di emee ḡbḡgba nsana nombia buruburu keṅa ya? ³ E ba gyen nyi daa Kristotena ne gyae la dee di Wurubuarē kpilala nombia yee? Akpaa nyi daa ne gyae la dee di Wurubuarē kpilala nombia na, kenan na doo tale di da kekyaabii kei man nombia yee? ⁴ Akpaa nyi mena nombia keṅa doo ya nsana na, woṅ doo te e na lese balan ban booo dana dasenae Kristotena siaman ya ne nyi baa di e nombia? ⁵ Nombii kei

dana desen! Mena doo e be dana siakaralate ḡolo e man keṅ waa tale di e nombia fa ḡnon yee? ⁶ Mōna emee doo, e ne tale ke samenaa doṅa fa walaṅ ḡnon o te yee Kristo baale e ya ne nyi waa di e nombia.

⁷ E kee samenaa doṅa kei nawolo baa nyi e te yale e keleedi keṅ man. Akpaa ḡolo de yee nombiikum tia neṅ na, woṅ doo te n bee nyiṅ konoo fa e ya? Yaa akpaa ḡolo da ḡere neṅ do na, woṅ doo te n bee nyiṅ konoo fa e ya? ⁸ Emee ḡbḡgba koran ne yee nombiakumee tia e tebia Kristotena, te e na ḡere doṅa do.

⁹ Mena doo e ba gyen nyi nombiakumee yera be gyae baa nyiṅ ḡbee gyoo Wurubuarē gyoori keṅ man yee? E na yeli baa beo ḡnon ya, nawolo nyi balan ban bee yee kafon, na ban bee som banee na ban bee lee be baala yaa be wēela wole, na baala ban bee doo na doṅa, ¹⁰ na ḡmēlatena na ban be dana sibii na solon nyooṅa na balan ban bee wole balan na balan ban bee mo don leo balan aboo ne, be gyae baa nyiṅ ḡbee gyoo Wurubuarē gyoori keṅ man ya. ¹¹ Nafō na mena te e man baale mo doo. Mōna Wurubuarē baake na ḡnon, te o faafō ḡnon te o desina ḡnon see fa o wose. Nenēe Wurubuarē te lee ḡnon do nyi e ḡbeeneṅ tenēe o siaman lee de ḡbeṅgyoo Yesu Kristo

na Wurubuarɛ felin̄ n̄on ye le man.

Tekaboena nyi Kristotena baa yɛɛ kafon̄ ya

12 “Me dana gbɛɛ nyi maa tale yɛɛ kpene kamase, m̄ona na n̄e popou deila fa man̄ ya. Me dana gbɛɛ nyi maa tale yɛɛ kpene kamase, m̄ona m̄oo gyae maa fa kpene kamase gbɛɛ na ke kedi gyoori me d̄oo ya.”

13 Weenɛɛ doo bo fa dubulu, te dubulu m̄o doo bo fa weenɛɛ. M̄ona Wurubuarɛ waa k̄on̄ kaa w̄olɛɛ ken̄a pou. Ba te yɛɛ wose-naane bo fa kafon̄ nombia ya, m̄ona be yɛɛ ke bo nyi dɛɛ mo som de Gben̄gyoo Wurubuarɛ. De Gben̄gyoo Wurubuarɛ tee wose-naane ken̄. 14 Wurubuarɛ tɛɛw̄o ɔ don̄ ken̄ d̄oo gyuus̄u de Gben̄gyoo Yesu lee yɛn̄ man, mena ke te waa ta ɔ don̄ ken̄ d̄oo gyuus̄u daa m̄o lee yɛn̄ man.

15 ɛ ba gyeŋ nyi ɛ wose-naane yɛɛ Kristo gbagba wose-naane yɛn̄ daale ke yee? Kaboena nyi maa mo Kristo wose-naane yɛn̄ daale ke tina kafon̄te? Korakora, be k̄on̄ mena ya. 16 ɛ ba gyeŋ nyi walan̄ n̄on ɔ mo ɔ wose tina kafon̄te na, n̄on na e ta bese wose-naane dokolon̄ yee? Nawolo nyi Wurubuarɛ nombia an̄maras̄en̄ see ne yako nyiaa, “Alo na ɔ baale baa bese walan̄ dokolon̄.”

17 M̄ona walan̄ n̄on ɔ mo ɔ wose fa de Gben̄gyoo Yesu

na, n̄on na e ta bese walan̄ dokolon̄.

18 ɛ lese ɛ wose lee kafon̄ nombia man. Nombii kamase be kyaa ken̄ ne yɛɛ walan̄ wose-naane ayimɛɛ n̄gba kafon̄ nombia n̄e ya. Nawolo nyi walan̄ kamase n̄on ɔ ne yɛɛ kafon̄ nombia na, ɔ ne yɛɛ dukum bo tia n̄on gbagba wose-naane. 19 Wurubuarɛ felin̄ n̄on ɔ ba mo fa n̄on te ɔ doo ɛ man n̄e, ɛ ba gyeŋ nyi ɛ wose-naane yena ɔ deni dinaa yee? ɛ be kyaa fa ɛ wose ya. 20 Nawolo nyi Wurubuarɛ lɛɛ n̄on bo na koya don̄, mena d̄oo ɛ mo wose-naane lese n̄on Wurubuarɛ ye le.

7

Yale wose man nombia

1 Nɛnɛɛ lee nombia n̄an ɛ be n̄marase kaa boose man n̄e, ken̄ me dana maa yako n̄on yena nyi, nafa dei nyi n̄olo na yale ya. 2 M̄ona lee kafon̄ kum d̄oo n̄e, kaboena nyi baale kamase waa nyin̄ ɔ wose d̄oo alo, na alo kamase m̄o ke nyin̄ n̄on gbagba ɔ wose d̄oo baale. 3 Kaboena nyi baale kamase waa yɛɛ kpene ken̄ kaboena nyi waa yɛɛ yale ken̄ tɛɛ n̄e fa ɔ wɛɛle, na alo kamase m̄o ke yɛɛ mena fa ɔ baale. 4 Alo yalale be kyaa ɔ wose d̄oo ya, m̄ona ɔ kyaa bo fa ɔ baale. Mena m̄o te baale yalale kamase be kyaa n̄on gbagba ɔ wose d̄oo ya, m̄ona ɔ kyaa bo fa ɔ wɛɛle. 5 Alo na ɔ baale na bɛɛse d̄on̄a dedoi ya, gyisɛ be bala pou be sɛɛ

yεε nɔɔdokolonj nyi baa kyaa weeya akalansεε njaale na baa nyinj debanj fane. Mɔna kenanj wɔle na kaboena nyi baa bese kɔnj dɔnja gyan bilenj, na ɔbɔnsam be nyinj gbεε kaa kεεse wɔ, nyi kenj bɔɔ tale kyanj ba wose dɔɔ ya.

⁶ Mεε yako njon nombia kenja baa ngba kpene kenj doo na ke gbεε nε, mɔna ka te yεε mmaraa te mεε fa njon ya. ⁷ Nyi balan pou denj doo ngba manj nε nafa me gyae, mɔna walanj kamase dana kpene kenj Wurubuare be fa e. Njolo dana kei, te njolo mɔ wui yεε kpoo.

⁸ Dayarase na liala dɔɔ nε, nyi benj kyaa ngba manj nε kenj nyi bɔɔ yale ya na nafa me gyae. ⁹ Mɔna akpaa nyi bɔɔ gyae baa tale kyanj ba wose ya na, dei nyi baa yala. Nawolo nyi be yale na dei kela kenj baa kyaa na ba wose ke kyanj wɔ.

¹⁰ Ala na baala yalala banj dɔɔ mεε yako njon nyi, alo na bεε ɔ baale ya. Na manj ne yako na nombii kei ya, mɔna ka lee de Gbengyoo Wurubuare gyanj. ¹¹ Akpaa alo de bεε ɔ baale na, kaboena nyi waa kyaa mena. Te akpaa ɔ be gyae waa tale kyaa ya na, kaboena nyi waa bese gyu ɔ baale njon gyanj na njon na e kabese bom. Mena mɔ te tekaboena nyi baale waa bεε ɔ wεεle ya.

¹² Te balan akanj banj mɔ nε mεε yako wɔ nyiaa, kei ta lee de Gbengyoo Yesu gyanj ya mɔna ka lee me gyanj,

akpaa Kristo baale njolo yala na alo njon ɔ te yεε Kristo alo e ya, te alo njon de sεε nyi waa kyaa ɔ gyanj na ɔ na bεε e ya. ¹³ Mena mɔ te akpaa Kristo alo njolo yala na baale njon ɔ te yεε Kristo baale e ya, te baale njon de sεε nyi njon na alo njon baa kyaa na, alo njon na bεε e ya. ¹⁴ Nawolo nyi lee Kristo alo njon dɔɔ nε, Wurubuare te lεε baale njon do. Mena mɔ te lee Kristo baale njon dɔɔ nε, Wurubuare te lεε alo njon do. Na mena ya na, nafa ε bia banj baa yεε balan banj ba wose dana ayimεε Wurubuare siaman. Te nenεε dɔɔ Wurubuare te lεε wɔ do.

¹⁵ Mɔna akpaa njon ɔ bεε lεε Kristo di ya nε de bεε nyi ɔ be kyaa yale kenj tεε ya na, yela e waa ta. Kolo be kyaa kenj ne tɔ Kristo alo yaa Kristo baale gbεε lee mena nombia kenja man ya. Nawolo nyi Wurubuare baake daa bo nyi de kaa kyaa wosefεerenj man. ¹⁶ Alo yalale, sena te nyanj ke tale gyenj nyi mberem lee nyanj dɔɔ na, n baale njon waa kaa lεε Kristo di na waa nyinj nyeedonj kekpa? Yaa baale yalale sena te nyanj ke tale gyenj nyi mberem lee nyanj dɔɔ na, n wεεle waa kaa lεε Kristo di na waa nyinj nyeedonj kekpa?

¹⁷ Mena dɔɔ kaboena nyi walanj kamase waa kyanj kpene kenj de Gbengyoo Yesu ba mo boele e nε man, na waa kyaa ngba mena kenj nafa ɔ kyaa pete Wurubuare

be baake e nɛ. Kei yɛna mmaraa keŋ mɛɛ mo fa Kristotena pou yenaŋ kamase keŋ mee gyu nɛ. ¹⁸ Nyi akpaa ŋolo kara ɔ baala wose pɛte Wurubuare baake e te ɔ kaa lɛɛ Kristo di na, kaboena nyi waa kyaa mena. Mena mo te akpaa ŋolo te kara ɔ baala wose ya te Wurubuare baake te ɔ kaa lɛɛ Kristo di na, ŋon mo waa kyaa mena. ¹⁹ Nawolo nyi n kara n baala wose o, n te kare ya o, keŋ bee hia ya. Kpene keŋ ne hia yɛna nyi walaŋ kamase waa di Wurubuare mmaraase ŋan doo. ²⁰ Kaboena nyi walaŋ kamase waa kyaa ɔ kekyaabii keŋ man ɔ kyaa pɛte Wurubuare be baake e nɛ. ²¹ Nyi akpaa n yɛɛ gbenji e pɛte Wurubuare baake neŋ na, na yeli ke takaa neŋ ya. Mɔna akpaa nyi n ke tale nyin gbɛɛ, keŋ n ka mo lese n wose lee gbenjiri keŋ man na, yela n sia keyɛɛ. ²² Nawolo nyi walaŋ ŋon ɔ yɛɛ gbenji e pɛte Wurubuare be baake e nɛ, ɔ ta bese gyoo bu Kristo man. Mena mo te walaŋ ŋon ɔ ba lee gbenjiri man pɛte Kristo be baake e na, ɔ ta bese Kristo gbenji. ²³ Wurubuare lɛɛ ŋon bo na koya don, mena doo ɛ na mo ɛ wose bese balan gbenja ya. ²⁴ Me tebia, mena keŋ walaŋ kamase doo pɛte Wurubuare be baake e nɛ, kaboena nyi waa kyaa mena fa Wurubuare.

²⁵ Dayarase doo, ma te lɛɛ ta mmaraa daale lee de Gbenjyoo Yesu gyan fa

wɔ ya. Mɔna mee kolosi bo fa wɔ lee man gbagba me nyansa man, ŋgba walaŋ ŋon de Gbenjyoo Wurubuare be wii me waranase, te ɔ be yeli ɛ ne lɛɛ man di nɛ.

²⁶ Mo lee gyen wee kei tɛɛle nombia kedoo doo nɛ, kpene keŋ mɛɛ gyuen yɛna nyi walaŋ kamase waa kyaa ɔ kekyaabii. ²⁷ Akpaa n te yale na, na bɛɛ yale keŋ ya. Te akpaa n te yala ta ya na, na gyae yale gbɛɛ ya. ²⁸ Mɔna akpaa nyi n yale na, ka te yɛɛ dukum ke ya. Te akpaa alebu mo de yale na, ka te yɛɛ dukum ke ya. Mɔna ban boɔ yale nɛ, baa naa diyem ba kekyaa man. Mena doo te mɛɛ gyae maa lese ŋon lee ke man.

²⁹ Me tebia, kpene keŋ mɛɛ gyae maa yako ŋon yɛna nyiaa, doo gyae dɛɛ kyaa tɛɛle kei doo kyare ya, mena doo lee gyen ne gyu nɛ, ɛmɛɛ ban ɛ be yale na, ɛ kyaa ŋgba ɛ te yala ta ya nɛ. ³⁰ Balan ban bee di walaŋsa nɛ, baa kyaa ŋgba balan ban boɔ ne di walaŋsa ya nɛ. Balan ban bee di gyon nɛ, baa kyaa ŋgba balan ban boɔ ne di gyon ya nɛ. Te balan ban bɛɛ lɛɛ aboo nɛ, baa kyaa ŋgba aboo ŋan bɛɛ lɛɛ nɛ te yɛɛ be wui ya nɛ. ³¹ Balan ban boɔ mo be sia gyakaa tɛɛle kei doo aboo keyɛɛ doo nɛ, baa kyaa ŋgba balan ban ba agyuen be gyakaa tɛɛle kei doo aboo keŋa doo ya nɛ. Nawolo nyi

tæele kei, na ka abɔɔ pou ne gyu ɔto baa.

³² Mɛɛ gyae nyi nafa yaa lee ε kayeyɛɛ pou man. Baale ɲon ɔ be dana alo ya na, wa agyuen pou gyakaa bo de Gbenɲgyoo Yesu Kristo tom keyɛɛ dɔɔ, lee mena ken waa yɛɛ na ɔ nombia ka gyoo de Gbenɲgyoo sia.

³³ Mɔna baale ɲon ɔ be yale dɔɔ, wa agyuen gyakaa bo tæele kei abɔɔ dɔɔ, lee mena ken waa yɛɛ na ɔ nombia ka gyoo ɔ wɛɛle sia.

³⁴ Lee mena dɔɔ wa agyuen te kpase ala. Mena mɔ te alo yaa alebu keten ɲon ɔ te yala ta ya na, wa agyuen gyakaa bo de Gbenɲgyoo Yesu tom keyɛɛ dɔɔ. Lee mena ken waa mo ɔ wose pou fa de Gbenɲgyoo, na ayimɛɛ be doo ɔ man ya. Mɔna alo yalale dɔɔ, wa agyuen pou gyakaa bo tæele kei abɔɔ dɔɔ, lee mena ken waa yɛɛ na ɔ nombia ka gyoo ɔ baale sia.

³⁵ Emɛɛ gbagba ε deeli dɔɔ te mɛɛ yako nombia kenja, te yɛɛ nyi mɛɛ tɔ ɲon kolo gbɛɛ bo ya. Mɔna mɛɛ gyae ε ke kyaa na ε ke yɛɛ kpene ken kaboena, na ε ka mo ε konɔɔ pou fa de Gbenɲgyoo Yesu kekpa. ³⁶ Nyi akpaa baale ɲolo de kɛɛ nyi, ɔ be gyae waa tale kyan ɔ wose kyaa daa alebu ɲon ɲon na e be bake see nyi baa yala dɔɲa ya, te ɔ kɛɛ nyi alebu ɲon ne ɲmɛɛ na, ε yela waa kpeo alo ɲon bilen. Kei te yɛɛ nombiikum ya. ³⁷ Mɔna walan ɲon ɲon gbagba de

yako ɔ konɔɔ man nyi waa tale kyan ɔ wose ken ɲolo ta ɲere e ya, te ɲon gbagba ne tale di ɔ wose dɔɔ, te ɔ yɛɛ wa agyuen nyi ɔ be gyae waa yala alebu keten ɲon ya na, ɲon mɔ te yɛɛ ke nideli.

³⁸ Mena dɔɔ walan ɲon ɔ yala alebu keten ɲon na, ɔ te yɛɛ ke nideli. Te ɲon mɔ ɔ bɛɛ ɔ te yala alebu keten ɲon ya na, ɲon mɔ ta bese yɛɛ gbaa.

³⁹ Akpaa alo yalale baale kyaa na ɔ sia ken ɔ ta yenja ta ya na, yale mmaraa ken ne bake alo ɲon. Mɔna akpaa ɔ baale ɲon da yem na, gbɛɛ doo nyi waa tale yala baale ɲon ɲon gbagba ne gyae. Mɔna waa kɛɛ nyi baale ɲonan yɛɛ Kristo walan e. ⁴⁰ Man ma agyuen man na, akpaa ɔ kyaa mena ɔ te yale bela ya na, waa di gyon nideli kela, te ma gyen mɔ nyi Wurubuarɛ felin ɲon doo man mɔ man.

8

Bane weenɛɛ

¹ Nɛnɛɛ mɛɛ gyae maa kolosi fa ɲon lee bane weenɛɛ wose man. Ke yɛɛ ampan ke nyi walan kamase gyen nombia, mɔna mena nombia kagyen kei ne yeli walan ne gyɔ ɔ konɔɔ wola ɔ wose bo, te balan kegyae ne ye la Kristotena ne tale kyɔ dɔɲa na baa sen nideli ba kelɛɛdi man. ² Akpaa walan na gyuen nyi ɔ gyen nombia nɛ, ɔtenate ba gyen kolo ya. Nawolo nyi ɔ ba gyen ɲgba

mena kenj kaboena nyi waa gyen ne ya. ³ Mɔna walan ɔ ne gyae Wurubuaɛ na, ɔn mɔ te Wurubuaɛ gyen.

⁴ Mena dɔɔ lee bane weenɛ kedi wose man ne, da gyen nyi bane te yɛɛ kolo ke tɛɛle kei dɔɔ ya, te da gyen mɔ nyi Wurubuaɛ dokolon kyaa la. ⁵ Doo nyi bɛɛnɛn na gbɛngyoona burum kyaa. Nyi akpaa bɛɛnɛn ban balan ne baake wɔ nyi be gbɛngyoona ne kyaa adido bo o, yaa be kyaa tɛɛle kei dɔɔ bo o ne, ⁶ daa dɔɔ Wurubuaɛ dokolon koon te de dana. Nɔn yena de kya ɔn kpene kamase ba lee ɔ gyan, te ɔn mɔ dɔɔ te de dana nyeedon. Gbɛngyoo dokolon koon mɔ te de dana, ɔn yena Yesu Kristo. ɔ dɔɔ te Wurubuaɛ tɛwɔ yɛɛ kpene kamase, te ɔn mɔ dɔɔ te de dana nyeedon.

⁷ Mɔna na balan pou gyenja na mena nombii kei ya. Nawolo nyi bane nombia ta gyoo be man nideli kenj nyi akpaa be di mena weenɛ kenja na, ne yɛɛ wɔ nyi be te di bane weenɛ. Te kenj ba kelɛedi tan don dɔɔ ya ne, na ne yɛɛ wɔ nyi be ta mo ayimɛ tina ba wose. ⁸ Mɔna weenɛ be gyae ke tale mo daa benaa na Wurubuaɛ ya. Akpaa de di ɔn o, yaa de te di ɔn ya ne, ɔn bɛɛ wɔɛɛ daa na Wurubuaɛ nsana ya.

⁹ Mɔna ɛ keɛ ke nideli nyi gbɛɛ kenj ɛ dana nyi ɛ ke tale di mena weenɛ nenan

ne, na bese kateesa fa walan ɔn kelɛedi tan don ne ya. ¹⁰ Akpaa walan ɔn kelɛedi tan don ya ne de naa nyi nyan ɔn n gyen nombia kenja kyaa bane deni man n ne dii na, ɔn n na wola e gbɛɛ baa nyi waa ta di bane dɛɛ weenɛ? ¹¹ Mena dɔɔ n nombia kagyen bein gyae ke yela n dɔɔ ɔn kelɛedi tan don ya, te Kristo ba yem lee ɔ nyee ne, waa yo Wurubuaɛ gbɛɛ man. ¹² Nyi akpaa n yɛɛ dukum kei dinɔɔ tia n dɔɔ ɔn kelɛedi tan don ya, te n yeli ɔ konɔɔ man nombia de yɔkɔse lee ɔ kelɛedi man ne, na n te yɛɛ dukum tia Kristo.

¹³ Mena dɔɔ akpaa nyi bane weenɛ ɔn maa di, ne gyae la ke yela me dɔɔ ke yala gyoo dukum man yeyɛ na, kenan na mɔɔ gyae maa di ɔn korakora bela ya. Nawolo nyi mɔɔ ne gyae nyi me dɔɔ ke yala gyoo dukum man yeyɛ ya.

9

Abɔɔ ɔn kaboena na Yesu kpilale

¹ ɛ ne keɛ man ne ma te yɛɛ Kristo kpilale e yee? Me doo ɔn o tɛɛ? Ma te yɛɛ walan ɔn mɔɔ naa de Gbɛngyoo Yesu Kristo na me sia yee? Na ma tom kenj mɔɔ yɛɛ ɛ man ne, yele la te ɛ lee de Gbɛngyoo Yesu di yee? ² Akpaa nyi baale bɛɛ lee man do nyi me yɛɛ Kristo kpilale e ya na, emɛɛ dɔɔ ɛ te lee man do. Nawolo nyi mena kenj ɛ be lee Kristo di te ɛ emɛɛ na e be yɛɛ dokolon

ne, na lese la wola nyi me yee Kristo kpilale e.

³ Nombia kenja te mee mo tiranoo fa ban be yako nyi ma te yee Kristo kpilale e ya ne. ⁴ Mena doo tekaboena nyi baa fa daa weenee na lon yee? ⁵ Mena doo tekaboena nyi daa mo dee yala ala ban be yee Kristotenawo, na baa ta sila daa ngba mena kenj bee sila Pita na Kristo kpilala akan ban, na de Gbenjyoo Yesu o naabia ban ne yee? ⁶ Yaa daa na Banabase daagenj te kaboena nyi dee yee tom, na dee mo kee da wose doo?

⁷ Yoonooto wonjti ne gyuu na yoo, te non gbagba ne to o wose kom? Yaa wofarale wonjti kyaa la kenj o ne fara woo, te o bee dii lee woo kenan man ya? Wonombia keelere wonjti kyaa la, kenj o ne keele wonombia te o bee di be naane ya?

⁸ Denibalanj agyuenj yaa me dana mee kolosi nombia kenja yaa? Koa, Wurubuarẽ mmaraase ñan mo na wolo mena. ⁹ Nawolo nyi be ñmarasewo do mmaraase ñan Wurubuarẽ ba mo fa Mosesi ne man nyiaa, "Na bake nunkyue non o ne yee tom wooman ne noo, na o be nyinj di weenee ñan ñaale ya." Mena doo e gyen nyi nunkyue waranjase yaa Wurubuarẽ ne wii ne? ¹⁰ Na daa te Wurubuarẽ ne yako mena nombia kenja fa yee? Ayi, daa te be ñmarase ña fa. Nawolo nyi walanj non o na boolaa woo na non o ne gbee weenee ne, be

popou loo gyakaa nyi baa nyinj kolo lee woo kenj man.

¹¹ Wurubuarẽ nombia ñan doo kolosi fa non ne, ñe yee yaa ngba aboo ñan doo duu e man ne. Mena doo akpaa emee mo e fa daa teele kei doo aboo na, ta kela non? ¹² Akpaa nyi e ne kyoo baale lee gbẽe kei man na, tekaboena nyi yaa kyoo daa kela wo yee? Mona daa ta mo mena gbẽe kei doo ñere non ya. De kyanja da wose te da senawo kenkenj nombia kenja pou man, na doo nyinj to Kristo nombia kpaakpaa ñan gbẽe ya. ¹³ Mena doo e ba gyen nyi balan ban be yee tom Wurubuarẽ osom deni dinaa kenj man ne, bee nyinj be weenee bo lee botoo yee? Te na botoo kenj bee deesi fa Wurubuarẽ ne, te somra ban mo na nyinj be weenee lee yee? ¹⁴ Mena ke te de Gbenjyoo mo yakowo nyiaa, balan ban bee kolosi nombia kpaakpaa ñan ne, kaboena nyi baa nyinj be weenee lee nombia kpaakpaa ñan kekolosi man.

¹⁵ Mona me ta mo mena gbẽe kenj me dana ne, yee kolo ya. Te moo ne ñmarase nombia kenja fa non, na ke yela e ke yee mena aboo kenja fa man ya. Nyi ma yem gba na dei kela nyi ñolo ke fa manj kolo, kenj gyae keto manj gbẽe na moo nyinj gyoo me konoo wola ma wose lee tom kenj mee yee ne man ya. ¹⁶ Mona gbẽe be doo nyi maa wola ma wose lee nombia kpaakpaa kenja

kekolosi dɔɔ ya, nawolo nyi me gyae o, ma te gyae ya o, ke yee kpene kenj ke tan doo nyi maa kolosi nombia kpaakpaa njenanj. Akpaa ma te yako nombia njenanj ya na, maa laako. ¹⁷ Nyi akpaa manj gbagba kegyaebii man te mee kolosi nombia kpaakpaa kenja na, maa nyinj kom ketɔ. Mɔna akpaa te yee manj gbagba kegyaebii man ya na, kenanj na mee yee tom kenj de Gbenjgyoo Yesu ba mo fa manj nyi kaboena nyi maa yee ne bo. ¹⁸ Wonj yena kom kenj baa tɔ manj? Kenj yena nyi maa yako nombia kpaakpaa njan fa balanj kenj nyi me na lee kolo ya. Te mɔɔ gyae maa mo gbɛɛ kenj me dana nombia kpaakpaa kenja keyako man ne, mo gyae kolo fa ma wose ya.

¹⁹ Doo nyi me kyae ma wose dɔɔ kenj ma te yee njolo gbenji e koranj ya ne, me ta mo ma wose besena gbenji fa balanj pou, na maa nyinj yela be man balanj burum kekɔnj Kristo gyanj. ²⁰ Akpaa me gyu Gyudatena gyanj na, mee yee ma wose njgba Gyuda baale ne, na maa nyinj yela be man balanj burum kekɔnj Kristo gyanj. Te akpaa me gyu balanj banj be doo Mosesi mmaraa kenj tee na, mee yee ma wose njgba walanj njon ɔ doo mmaraa kenj tee ne, mɔna mɔɔ doo ke tee ya. Mee yee mena na maa nyinj yela be man balanj burum kekɔnj Kristo gyanj. ²¹ Mena mɔ te akpaa me gyu balanj banj bɔɔ doo

Gyudatena mmaraa kenj tee ya ne gyanj na, mee yee ma wose njgba walanj njon ɔ be doo mmaraa kenanj tee ya ne. Mɔna ma te yee walanj njon mɔɔ doo Wurubuare mmaraa tee ya. Me doo Kristo mmaraa tee. Mee yee mena na maa nyinj yela be man balanj burum banj bɔɔ doo mmaraa kenanj tee ya ne kekɔnj Kristo gyanj. ²² Akpaa me lii balanj banj ba keleeɛdi tanj donj ya ne gyanj na, mee yee ma wose njgba banj ne, na maa nyinj yela be man balanj burum kekɔnj Kristo gyanj. Me ta mo ma wose yee kpene kamase fa balanj pou, na maa yee mena kenj maa tale ne, na maa nyinj yela be man balanj burum kekɔnj Kristo gyanj. ²³ Wurubuare nombia kpaakpaa njan dɔɔ te mee yee kenja pou, na manj mɔ kenyinj abɔɔ kpaakpaa njan gyae ka lee nj man kɔnj ne.

²⁴ E ba gyenj nyi balanj burum ne yeu baa lee yele na, be popou ne yeu mɔna walanj dokolonj ne lee na yele yee? Mena dɔɔ emee mɔ e kyanj e wose na e ke yeu nideli, na e ke nyinj yele keyeu kenj man. ²⁵ Walanj kamase njon ɔ ne desina ɔ wose fa keyeu na, ɔ ne di keyeu mmaraase njan pou dɔɔ. ɔ ne yee kenja pou bo fa yele kenj be gyae ke kyare ya ne. Mɔna daa ne yee Kristo tom kenj dee mo nyinj yele kenj gyae ke doo kekpaakekpaane bo. ²⁶ Mena dɔɔ mɔɔ ne yeu njgba walanj njon ɔ

ba gyen ken dɔɔ te ɔ ne yeu ne ya, te mɔɔ ne yoo mɔ ɲgba walaŋ ɲon ɔ ne funjii wa akɔta do felin man yakaa yakaa ne ya. ²⁷ Mɔna man dɔɔ mɛɛ naase ma wose diyem, te mɛɛ yɛɛ ke ɲgba me gbeni nɛ. Na wee daale dekoŋ nyi ma kekolosi Kristo nombia ɲan fa balan taŋ wɔle nɛ, na bɔɔ lese man see yenaŋ ken mɔɔ nyin ye le ya.

10

ɛ na kasee Gyudatena dinɔɔ ya

¹ Me tebia, mɛɛ gyae ɛ ke tɔɔse kpene ken be tun de naanaɔ ban bɔɔ sila Mosesi nɛ. Wurubuare moo ɔ debuŋta wuu wɔ, te ɔ yela ba gyoowɔ epo yayam ken man lee. ² Wurubuare ka mo ɔ debuŋta ken wuu wɔ, na ɔ ke yela be ka gyoo epo yayam ken man lee nɛ, nawolo baa nyi be sɔɔ wɔ Wurubuare lon baa te ba bese Mosesi silala. ³ Be popou dii weenɛ ɲan ba lee Wurubuare gyan kaa yala nɛ, ⁴ te be popou nyɔɔ lon ken Wurubuare be yeli kɔɔ lee boe ken man nɛ. Mena boe kenan yena Kristo gbagba, ɲon na ɔ kpue na wɔ ba keta man nɛ. ⁵ Mɔna be man balan burum nombia ta gyoo Wurubuare sia ya, mena dɔɔ ba yekeewɔ leki depampaa dinaa ken man.

⁶ Be nombia kenja pou yɛɛ kpene ken dɛɛ kɛɛ na dɛɛ kasee, na dɔɔ yɛɛ nombiakumɛɛ ɲgba ban nɛ ya. ⁷ ɛ na som beɛnen ɲgba mena

ken be man baale be yɛɛ ne ya. Wurubuare nombia anmarasen see yakowo nyiaa, "Balan ban tisiwo kyakee na bee dii na bɛɛ nyɔɔ, te ba korowɔ bɛɛ yɛɛ nombia nkaraŋkaraŋ."

⁸ Mena dɔɔ ɛ na yɛɛ kafon ɲgba mena ken bɔɔ yɛɛ kafon nombia, te be man balan kakpoŋse saobatooro (23,000) ba yem wee dokolon nɛ ya. ⁹ Tekaboena nyi dɛɛ teese Wurubuare nɔɔman, ɲgba mena ken be man baale be yɛɛ te ɔ be yeli doma be kaa koe wɔ nɛ ya. ¹⁰ Tekaboena nyi dɛɛ toron ɲgba mena ken be man baale ba toron, te Wurubuare be yeli ɔ kpilale ɲon ɔ na koe balan nɛ be kaa koe wɔ nɛ ya.

¹¹ Mena nombia kenja pou koŋae be dɔɔ na balan ka mo kasee kolo. Te be ɲmarase ɲa bo see na baa mo faree daa, nawolo nyi de kyaa deban ken tɛɛle kei ne gyu kɔ ɔto nɛ man. ¹² Mena dɔɔ nyan walaŋ ɲon ne yɛɛ nen nyi n seŋɛɛ kenken nɛ, kɛɛ n wose nideli ken nyi n ba lee yala ya. ¹³ Kekɛɛsekɛɛ daale te koŋa ta ɛ dɔɔ, ken nyi ke dinɔɔ te koŋa ta ɲolo dɔɔ see ya. Mɔna Wurubuare ne di ɔ nombia dɔɔ, mena dɔɔ ɔ be gyae waa yela kekɛɛsekɛɛ ken kela ɲon nɛ kekɔŋ ɛ dɔɔ ya. Te akpaa nyi kekɛɛsekɛɛ de koŋ ɛ dɔɔ na, waa wola ɲon gbɛɛ ken ɛ ka mo seŋ kenken na ɛ ke tale di ke dɔɔ.

¹⁴ Mena dɔɔ me gyoona

kpaakpaa, ε lese ε wose lee βενηη οsom man. ¹⁵ Mee kolosi baa fa εμεε nyansatena. Εμεε gbagba ε gyoo me nombia ηan man na ε ke κεε kpene keη μεε yako νε. ¹⁶ Deban keη dee di de Gbenjyoo weeneε ηan ο kpa dee di na δεε mo τοοσε e νε, leenoo keη δεε sola Wurubuaε wosefερηη gyakaa ke δοο pεte δεε nyoo lee ke man νε, nawolo baa nyi daa na Kristo te yeε dokolonη lee ο fatabo keη δοο. Mena mo te bodobodo keη δεε kpelee fa δοηa νε, nawolo baa nyi daa na Kristo te yeε dokolonη lee ο wosenaane man. ¹⁷ Bodobodo dokolonη te δεε mo kpala fa δοηa, mena δοο daa balan burum ban pou ta bese walan dokolonη. Nawolo nyi bodobodo dokolonη kenanη te de popou diiwoo.

¹⁸ Ε mo κεε Iseraetena. Balan ban bee di weeneε ηan βοο mo deesi fa Wurubuaε νε, ban na Wurubuaε na bese na walan dokolonη. ¹⁹ Mena δοο sena yaa me nombia keηa na wolo baa? Bane yeε kolo ke, yaa weeneε ηan βεε mo deesi fa bane νε yena kolo? ²⁰ Koa, kpene keη μεε wolo yena nyiaa, weeneε ηan bane somra na mo deesi fa banε νε, te yeε nyi Wurubuaε te βεε mo deesi fa ya. Felinkumεε te bee deesi fa, mena δοο moο ne gyae nyi εμεε na felinkumεε ke yeε dokolonη ya.

²¹ Ε be gyae ε ke tale mo de Gbenjyoo Kristo leenoo nyoo, na ε ka bese mo felinkumεε mo leenoo nyoo ya. Te be gyae ke de nyi ε ke di de Gbenjyoo Kristo nyefale man, na ε ka bese ke di felinkumεε mo nyefale man ya. ²² Δεε gyae baa nyi de Gbenjyoo Wurubuaε ka gyeη banη? Yaa δεε κεε da wose baa nyi de dana donη kela e?

²³ "Gbεε doo nyi δεε yeε kpene kamase" mona na ηe popou danaana tonoo ya. "Gbεε doo nyi δεε yeε kpene kamase" mona na ηe popou ne gyae la ke yela δεε bee ya. ²⁴ Nolo na gyae ηon gbagba wui deeli ya, mona waa gyae ο tebia wui deeli bo.

²⁵ Naane kamase keη βεε yoo kebu man νε ε ke tale lee di, mona na βοοσε naane keη dalee na ke yela ηolo konoo man nombia ke yokoσε e ya. ²⁶ Nawolo nyi Wurubuaε nombia anmarasenη see ne yako nyiaa "Teεle kei na kpene kamase keη doo ke man νε pou, yeε de Gbenjyoo Wurubuaε wui."

²⁷ Akpaa walanη ηon ο te yeε Kristo baale e ya de baake ηon nyi ε kaa di, te ke yeε keη ε ke di na, ε gyu ke di mona ε na βοοσε weeneε ηan dalee na ηolo konoo man nombia ke yokoσε e ya. ²⁸ Mona akpaa ηolo de yako ηon nyi, "Weeneε keηa yeε bane δεε weeneε ηa na," lee walanη ηon ο be yako ηon νε, na balan akanη banη konoo man nombia δοο ε na di ηa

ya. ²⁹ Na εμεε gbagba konɔɔ man nombia dɔɔ ya, mɔna walaŋ ŋon ɔ be yako ŋon ne konɔɔ man nombia dɔɔ. Nawolo nyi ŋolo konɔɔ man nombia be gyae ke tale tɔ maŋ gbεε, nyi me na yεε kpene keŋ me dana gbεε nyi maa yεε ne ya. ³⁰ Mɔna akpaa me fane fa Wurubuarε karanj te me di weenεε keŋa na, wonj dɔɔ te ŋolo waa bu maŋ fɔɔ lee weenεε keŋa kedi dɔɔ?

³¹ Mena dɔɔ kpene kamase keŋ ε ne dii yaa ε ne nyɔɔ, yaa kpene kamase keŋ ε ne yεε na, ε yεε ŋe popou mo lese Wurubuarε yele. ³² ε na yeli ε nombia ayεεsa ke tɔ Gyuda baale, yaa Giriki baale yaa Kristo walaŋ kamase gbεε ya. ³³ Mena mɔ te mεε yεε kakyerŋ maa yεε kpene kamase, na ka gyoo walaŋ kamase sia lee gbεε kamase man. Nawolo nyi mɔɔ ne gyae maŋ gbagba me deeli ya, mɔna balan pou deeli te mεε gyae, na de Gbenjyoo Yesu Kristo ke nyinj lεε ba nyee.

11

Mena keŋ kaboena nyi ala baa yεε Wurubuarε ɔsom man

¹ ε kasee me dinɔɔ ŋgba mena keŋ maŋ mɔ ne kasee Kristo dinɔɔ ne. ² Mεε keλεε ŋon ŋgba mena keŋ ε ne tɔɔse maŋ ε nombia pou man, te ε dana me nombia ŋan mɔɔ wola ŋon man nideli ne. ³ Mɔna mεε gyae ε ka gyenj nyi baale kamase

nyee yena Kristo, te alo mɔ nyee yena ɔ baale te Kristo mɔ nyee yena Wurubuarε. ⁴ Mena dɔɔ baale kamase ŋon ɔ ne fane yaa ɔ ne kolosi Wurubuarε nombia balan man, te ɔ mo kolo wu ɔ nyee na ɔ ta do ɔ nyee desεŋ. ⁵ Mena mɔ te alo kamase ŋon ɔ ne fane yaa ɔ ne kolosi Wurubuarε nombia balan man, te ɔ ta mo kolo wu ɔ nyee ya na ɔ ta do ɔ nyee desεŋ. Na yεε yaa ŋgba ɔ gbεε ɔ nyee baa ne. ⁶ Nyi akpaa alo bεε gyae nyi waa mo kolo wu ɔ nyee ya na, kenan na kaboena nyi waa tisi ɔ nyee. Te akpaa desεŋ dana alo ŋon nyi waa tisi ɔ nyee yaa ɔ be tale gbεε ɔ nyee ya ne, kenan na kaboena nyi waa mo kolo wu ɔ nyee. ⁷ Tekaboena nyi baale waa mo kolo wu ɔ nyee ya, nawolo nyi Wurubuarε yεε baale bo ŋon gbagba dinɔɔ man na waa mo lese ŋon Wurubuarε gyoorobiiri wola. Mɔna alo dɔɔ ɔ na lese baale gyoorobiiri bo wola. ⁸ Nawolo nyi na baale te Wurubuarε lesewɔ lee alo man ya, mɔna alo te ɔ lesewɔ lee baale man. ⁹ Na alo dɔɔ te Wurubuarε yεε baale ya, mɔna baale dɔɔ te Wurubuarε yεε alo. ¹⁰ Nombia keŋa na Wurubuarε kpilala banj mɔ dɔɔ ne, kaboena nyi alo waa mo kolo wu ɔ nyee na ka wola nyi ɔ doe ɔ baale tεε.

¹¹ De Gbenjyoo Yesu sia-man na alo be kyaa ɔ wose dɔɔ ya, te baale mɔ be kyaa ɔ wose dɔɔ ya. Be popou

kyaa bo fa dɔŋa. ¹² Nawolo nyi ŋgba mena kenj alo ba lee baale man ne, mena mo te alo na lolana baale. Te kpene kamase mo na lee bo Wurubuarɛ gyanj. ¹³ Emɛɛ gbagba ɛ gyoo nombia kenja man keɛ. Dei nyi alo waa fane fa Wurubuarɛ kenj nyi ɔ na mo kolo wu ɔ nyee yee? ¹⁴ Daa gbagba de nombia ayɛɛsa bɛɛ wola daa nyi akpaa baale de tina ɔ nyee nyooɔɔse yela te da gyoo kusuu na, ke yɛɛ desɛŋ ke yee? ¹⁵ Mɔna akpaa alo dana nyee nyooɔɔse burum na, ne yeli ɔ ne yɛɛ kyeo. Nawolo nyi Wurubuarɛ faa e nyee nyooɔɔse dɔɔlonj bo nyi ŋe dee wu ɔ nyee. ¹⁶ Akpaa ŋolo ne gyae waa lee nombia kenja aŋmaarenj na, daa na Kristotena akanj banj pou nombia ayɛɛsa bɛɛ wolo nyi dɛɛ lee nombia kenja aŋmaarenj ya.

De Gbenjgyoo weenɛɛ ŋan ɔ kpa dee di na dɛɛ mo tɔɔɔse e ne

¹⁷ Nɛnɛɛ lee nombia ŋan mee gyae maa kolosi fa ŋon debokeiman ne dɔɔ, moɔ ne kelee ŋon ya. Nawolo nyi ɛ gyanjɛ ɛ ka som na, bɛɛ mo kolo kpaakpaa kɔŋ ya. Na bese wɔlɛɛ abɔɔ bo kpu. ¹⁸ Nombii gyanjgbate yena nyi, mee nyii nyi emɛɛ Kristotena dikpii kenj de gyanjɛ na ɛ ne kpase kpookpoo, te mee lee nombia kenja ŋaale di. ¹⁹ Nawolo nyi kaboena nyi kekpase kpookpoo kei dɛɛ kɔŋ ɛ man, na ke nyinj lese banj be gbɛɛnenj tenɛɛ

Wurubuarɛ siaman ne wola. ²⁰ Ɛ kyaa gyanjɛɛ ɛ ke di na, te yɛɛ de Gbenjgyoo weenɛɛ te ɛ ne dii ya. ²¹ Nawolo nyi ɛ gyanjɛɛ ɛ ke di ne, walanj kamase ne di ɔ wui weenɛɛ bo kenj ɛ bɛɛ kyaa daa dɔŋa ya. Tanam na ko baale, te baale mo ne dii baa dɛɛɛɛ. ²² Ɛ ne yako baa nyi emɛɛ gbagba be dana akpanalanjɛ ŋan man ɛ ke di na ɛ ke nyoo yee? Yaa ɛ ne gyae ɛ ke fulu Kristotena dikpii kenj, na ɛ ka do balanj banj boɔ dana kolo ya ne desɛŋ? Wonj nombia yaa ɛ ne gyae maa yako ŋon baa? Ɛ ne gyae nyi maa kelee ŋon? Koa, kenja man dɔɔ moɔ gyae maa kelee ŋon ya.

²³ Nawolo nyi kpene kenj moɔ kasee lee de Gbenjgyoo Yesu gyanj ne, kenj yaa man mo moowɔ mee wola ŋon ne. Nelim kenj baa lese de Gbenjgyoo Yesu fa ne ɔ moo bodobodo, ²⁴ te ɔ kefane fa Wurubuarɛ karanj tanj ne ɔ keɛɛ ke te ɔ yakowɔ nyiaa, “Kei yena ma wosenaane kenj Wurubuarɛ ba mo fa ŋon ne. Ɛ kyaa yɛɛ kei na ɛ ka mo tɔɔɔɔ manj.” ²⁵ Mena mo te be ke di weenɛɛ ŋan tanj ne, ɔ moo leenɔ na solonj kenj te ɔ yakowɔ nyiaa, “Kei yena me fatabo kenj Wurubuarɛ ba mo yɛɛ noɔkebakeseɛ wole. Ɛ kyaa yɛɛ kei debanj kamase kenj ɛ ke nyoo ke ne, na ɛ ka mo tɔɔɔɔ manj.” ²⁶ Kei nawolo nyi debanj kamase kenj ɛ ke di bodobodo kei na ɛ ke nyoo lee leenɔ kei man

na, ε ne di de Gbenjyoo yen kenj adanseε baa kelii wee kenj waa bese kɔŋ.

²⁷ Mena dɔɔ walaŋ kamase ŋon ɔ ta mo gbεε kpaak-paa di bodobodo kei, na waa nyɔɔ lee de Gbenjyoo leenɔɔ kei man ya nε, na ɔtenate te yeε dukum baa. Nawolo nyi ɔ te bu de Gbenjyoo wosenaane na ɔ fatabo kenj ya. ²⁸ Mena dɔɔ kaboena nyi walaŋ kamase waa gyoo ɔ wose man nideli, pena waa di bodobodo kei na waa nyɔɔ lee de Gbenjyoo leenɔɔ kei man. ²⁹ Nawolo nyi walaŋ kamase ŋon ɔ dii te ɔ nyɔɔ, te ɔ te lee do nyi de Gbenjyoo Yesu wosenaane na ɔ fatabo kenan ya nε, na ɔtenate falaa ɔ wose baa. ³⁰ Lee mena dɔɔ te ε man balan burum baale wose yɔkɔsewɔ, te baale mɔ gyoo kawese te baale mɔ yekeewɔ nε. ³¹ Mɔna nyi akpaa da gyoo da wose man nideli pɛte de di de Gbenjyoo weenεε ŋan na, Wurubuarε be gyae waa bu daa fɔɔ ya. ³² Akpaa de Gbenjyoo de bu daa fɔɔ na ɔ ne wɔŋ da denjele bo, na bɔɔ nyin wɔlee daa kpu na tεele kei dɔɔ balan akan ban ya.

³³ Mena dɔɔ me tebia, akpaa ε kɔŋ kaa gyanee ε ke di na ε kyaa daa dɔŋa. ³⁴ Mɔna akpaa nyi tanam na ko ŋolo na waa di lee ɔ dεε pena waa kɔŋ, na ε kɔŋ kaa gyanee na bɔɔ nyin bu ŋolo fɔɔ ya. Nyi akpaa me kɔŋ na, maa kaa wola ŋon nombia akan ŋan

man kpu.

12

Wurubuarε felin abɔɔ anefan

¹ Me tebia, mɔɔ ne gyae ε ke kyaa kenj nyi ε ba gyen kolo lee Wurubuarε felin abɔɔ anefan ŋan wose man ya. ² ε gyen nyi deban kenj ε doo wiase man kenj ε te lee ta Wurubuarε di ya nε, ε yela ba beo ŋon gyu beenen gyan. Beenen kewɔ mɔ beε fa nyeedon ya. ³ Mena dɔɔ mεε gyae ε ka gyen nyi walaŋ ŋon Wurubuarε felin doo ɔ man nε, ɔ be gyae waa tale yako mmusuo nombia gyakaa Yesu dɔɔ ya. Te ŋolo mɔ be kyaa waa tale yako nyi Yesu yena ɔ Gbenjyoo, kenj nyi Wurubuarε felin be doo ɔtenate man ya.

⁴ Wurubuarε felin ŋon abɔɔ anefan kyaa kpookpoo, mɔna ŋe popou lee Wurubuarε felin dokolon ŋonan gyan. ⁵ Wurubuarε ɔsom tomse kpookpoo kyaa, mɔna de Gbenjyoo dokolon ŋonan yaa dεε yeε fa. ⁶ Tomse kpookpoo mɔ kyaa, mɔna Wurubuarε dokolon ŋonan ne faa na ɔ balan donj te beε mo yeε ŋe popou.

⁷ Wurubuarε felin ŋon ne faa na Kristo walaŋ kamase donj daale dinɔɔ, na waa mo yeε tom Kristotena dikpii kenj man na ke de fa be popou. ⁸ Wurubuarε felin ŋonan ne fa ŋolo nyansa kenj waa mo kolosi nombia, te ɔ ne fa ŋolo mɔ nombia

kagyen. ⁹ Mena Wurubuare felin dokolon nonan ne yele la nolo Wurubuare kelēedi ne yee don, te o ne fa nolo mo don ken waa mo kyoo kaweesē. ¹⁰ Wurubuare felin nonan ne faa na nolo don ken waa mo yee gyakolon nombia, te o ne fa nolo mo don ken waa mo kolosi Wurubuare nombia. Non ne yele la nolo ne tale gyen nyi nombii daale lee Wurubuare gyan yaa ke ta lee Wurubuare gyan ya. Non ne faa na nolo deise kpookpoo kekolosi, te non ke ne faa na nolo mo deise kpookpoo man kalese. ¹¹ Mena aboo kenja pou yee Wurubuare felin dokolon nonan tom ke, te o ne fa walan kamase lee non felin nonan gbagba kegyaebii man.

¹² Deniwalan wose yee dokolon, mona ke dana yenaase kpookpoo burum. Doo nyi ke dana yenaase kpookpoo burum koran ne, ne popou ne bom la yee deniwalan wosenaane dokolon. Mena ke te Kristo mo doo. ¹³ Daa Kristotena pou na Gyudatena na Girikitena na gbenja na ban be kyaa ba wose doo ne pou, Wurubuare felin dokolon nonan te ba moowo so de popou Wurubuare lon. Non moona daa bom te de popou bese Kristo wosenaane dokolon ken. Kenje de nyinja felin dokolon nonan, te o ne yee tom de popou man.

¹⁴ Na yenan dokolon ne

yee na deniwalan wose ken pou ya, mona yenaase kpookpoo nan pou bom la yee wosenaane dokolon. ¹⁵ Akpaa nae de yako nyi, "Ma te yee nyinmaa ya mena doo moo kpue wosenaane ken man ya na," kei gyae ke tale lese nae ken lee wosenaane kenan man? ¹⁶ Te akpaa denjele de yako nyi, "Na man yena sibii ya mena doo moo kpue wosenaane ken man ya na," ken nawolo baa nyi koo kpue wosenaane ken man yee? Kei gyae ke tale lese denjele kenan lee wosenaane man? ¹⁷ Nyi akpaa wosenaane ken pou den yee sibii ke na, sena te wosenaane ken gyae ke yee na ke nyii kolo? Te akpaa wosenaane ken pou den yee denjele ke na, sena te wosenaane ken gyae ke yee na ke won nyii? ¹⁸ Mo n kee na, Wurubuare mo wosenaane kpookpoo nan pou bo bom yee wosenaane dokolon, lee non gbagba kegyaebii man. ¹⁹ Nyi wosenaane yenaase kpookpoo nan pou den yee wosenaane yenan dokolon na, nafa ke gyae ke yee gyakolon. ²⁰ Mona ngba mena ken ke doo ne, wosenaane yenaase nan pou boe mona wosenaane ken pou yee dokolon.

²¹ Sibii be gyae ke tale yako nyinmaa nyi, "N be dana tonoo fa man ya," te nyee mo be gyae ke tale yako nae nyi, "N be dana tonoo fa man ya." ²² Mona wosenaane

yenaase ñan dɛɛ kɛɛ nyi ñe taŋ doŋ ya nɛ, nyi ñɔɔ doo wosenaane man ya nɛ nafa wosenaane be gyae ke tale yɛɛ kolo ya. ²³ Te wosenaane yenaŋ keŋ de bee bu ke ya nɛ, keŋ gba te dɛɛ ko da wose na ke. Wosenaane yenaŋ keŋ daa ne kɛɛ nyi ke bee hia nideli ya nɛ, keŋ gba te dɛɛ kɛɛ ke doo nideli. ²⁴ Da wosenaane yenaase ñan dɛɛ kɛɛ nyi ñe dana kyeo nɛ, be doo nyi dɛɛ kɛɛ ñe doo mena ya. Mɔna Wurubuare ta mo wosenaane yenaase ñan pou towaa, te ɔ moo obuo fa ñan nafa ñɔɔ taŋ obuo ya nɛ. ²⁵ ɔ yɛɛ ke mena na kek-pase be nyiŋ doo wosenaane yenaase kpookpoo ñan man ya, mɔna wosenaane yenaŋ kamase dɛɛ kɛɛ ke doo doo nideli. ²⁶ Akpaa de kɔŋ nyi wosenaane yenaŋ daale ne naa diyem na, akaŋ ñan pou mo ne naa diyem kpu na ke. Mɔna akpaa de kɔŋ nyi wosenaane yenaŋ daale de nyiŋ yele na, ne yɛɛ yenaase akaŋ ñan mo pou gyon.

²⁷ Nɛnɛɛ ɛ popou bom la yɛɛ Kristo wosenaane keŋ, te ɛ man walaŋ kamase yɛɛ ɔ yenaŋ daale ke. ²⁸ Kristotena dikpii keŋ man nɛ, Wurubuare ta see dibiase ñaale. Gyaŋgba nyibaŋ yena Kristo kpilala baŋ. Baŋ be gyakaa balate yena Wurubuare akpenkpenɣyɔɔra, te baŋ be gyakaa batoorote yena baŋ bɛɛ wola Wurubuare nombia ñan nɛ. Baale mo yena baŋ bɛɛ yɛɛ gyakolon nombia, te baale mo yena

baŋ bɛɛ kyɔ kaweesɛ, te baale mo yena baŋ bɛɛ kyɔ be tebia. Baale mo yena siamantena baŋ bɛɛ kɛɛ nyi nombia ñan pou bɛɛ yɛɛ nɛ ne gyu nideli. Te akaŋ baŋ yena baŋ bee kolosi deise kpookpoo nɛ. ²⁹ N kɛɛ na, na be popou yena Kristo kpilala ya. Na be popou yena Wurubuare akpenkpenɣyɔɔra ya. Na be popou yena wolala ya. Na be popou ne yɛɛ na gyakolon nombia ya. ³⁰ Na be popou ne kyɔɔna kaweesɛ ya. Na be popou ne kolosina deise kpookpoo ya. Na be popou mo na lesena deise kpookpoo man ya. ³¹ Mɔna ɛ yela ɛ sia keyase Wurubuare aboo anefaŋ dinaana ñan ña kela keŋa nɛ doo. Nɛnɛɛ maa wola ñon nombia kpaakpaa ñan ña kela keŋa nɛ pou.

13

Kegyae

¹ Nyi akpaa mɛɛ tale kolosi deise wɔɔɛ kpookpoo yaa Wurubuare kpilala dei, te balan kegyae be doo me man ya na, kenan na ma kekolosi pou yɛɛ ñgba dowuro yaa akpaakpaase ñan ñɛɛ yɛɛ yeesa yakaa bo nɛ. ² Akpaa me yɛɛ Wurubuare dekpɛnkpenɣyɔɔre e, te maa tale naa Wurubuare nombia aweesen ñan na maa yako, te ma gyeŋ nombia pou te me dana keɔɔdi kpaakpaate keŋ maa tale mo kulii bulase, te balan

kegyae be doo me man ya na me yee yakaa. ³ Mena mo te akpaa ma mo aboo njan pou me dana ne fa ayematena, te ma mo ma wosenaane fa nyi baa too, te balan kegyae be doo me man ya na njan pou mo yee ne yee yakaa.

⁴ Nyi n ne gyae walan na n ne nyin konoo fa e, te n ne wii o waranase mo. O kolo bee bere n sia ya te n bee wola n wose ya, te n bee kee n wose nyi n kela e ya. ⁵ Nyi akpaa n ne gyae walan na, n bee yee e aboo njan tekaboena ne ya, te n bee gyae nyi nyan nyaagen wui ke de na njon wui ke wolee ya. N bee gyen ban bilenbilen na e ya, te n bee mo o nombia do n tooman ya. ⁶ Nyi n ne gyae walan ne o yee nombiikum na bee yee ney gyon ya, mona akpaa o yee nombii kpaakpaa na ne yee ney gyon. ⁷ Nyi akpaa balan kegyae doo n man ne, deban kamase na n ne tale sen kenken aboo pou man, te ne yeli n keleedi na sem nideli. N ne nyin konoo aboo pou man, te ne yeli n ne tale sen kenken aboo njan n loo gyakaa ne doo ne man, te n ne yee kakyen sen kenken aboo pou man.

⁸ Nombia njan Wurubuaré akpenkpengyoora ne kolosi see, na deise kpookpoo kekolosi na nombia kagyen pou gyae ke gyu oto. Mona balan kegyae doo koo tan oto ya. ⁹ De nombia kagyen na don ken Wurubuaré ba mo fa daa te dee tale kolosi o

nombia ne yee yaale yaale. ¹⁰ Mona akpaa nyi kpene ken ke yee debilin ne de kon na, njan ne yee yaale yaale ne gyae ke naalaa. ¹¹ Deban ken me yee bu e na mee kolosi bo ngba biikyaabii ne, te mee gyuen mo ngba biikyaabii ne, te me yee ma kpene kamase mo bo ngba biikyaabii ne. Mona me ka bee kei ne, me te tina biatee nombia njan pou yela. ¹² Wurubuaré nombia njan dee naa debokeiman ne, doo ne naa na nideli ya. Ne yee fulaa de siaman ngba mena ken n ne kee kolo diiku bene man te n bee naa ke nideli ya. Mona deban daale gyae kelii ken dee naa de Gbengyoo Wurubuaré na de sia foné, na waa yela dee gyen o nombia njan man nideli. Deban kei mo ne me nombia kagyen yee kyomii ne, mona deban daale gyae kelii na, maa gyen nombia nideli ngba mena ken Wurubuaré gyen man nideli ne.

¹³ Aboo kenja pou man ne nombia atooro kyaa la ken njo tan oto ya. Nan yena keleedi na lookegyakaa na kegyae. Mona ne popou man na, kegyae yena na nyee.

14

Pool kabese kolosi lee Wurubuaré felin aboo anefan njan wose man

¹ E yee kakyen na e ke gyae donja, na e ke yase e sia gyae Wurubuaré felin aboo

anefan ɲan gbɛɛ. Tuturu na, ε yase ε sia gyae ken Wurubuarɛ waa ta ε dɔɔ kolosi nɛ gbɛɛ. ² Nawolo nyi walan ɲon ɔ ne kolosi deise wɔlɛɛ kpookpoo nɛ, ɔ bɛɛ kolosi fa denibalan ya mɔna ɔ ne kolosi bo fa Wurubuarɛ. N kɛɛ na ɲolo bee nyii ɔ nombia ɲan man ya, nawolo nyi Wurubuarɛ felin ɲon ne tɛɛ la ɔ dɔɔ kolosi nombia aweesen ɲenan. ³ Mɔna walan ɲon Wurubuarɛ ne tɛɛ ɔ dɔɔ kolosi nɛ, ɔ nombia ɲan na do balan don na kakyen te ne yeli bɛɛ tale kyan ba wose. ⁴ Walan ɲon ɔ ne kolosi deise wɔlɛɛ kpookpoo nɛ, ɲon waagen te nombia ɲan ɔ ne kolosi nɛ dana tɔnɔɔ fa. Mɔna ɲon Wurubuarɛ ne tɛɛ ɔ dɔɔ kolosi nɛ, ɔ nombia ɲan ɔ ne kolosi nɛ dana tɔnɔɔ fa Kristotena dikpii ken pou.

⁵ Nafɔ ma kegyae yena nyi ε popou yaa kolosi deise wɔlɛɛ kpookpoo, mɔna ken mɛɛ gyae kela yena nyi, Wurubuarɛ ke ta ε dɔɔ kolosi. Nawolo nyi walan ɲon Wurubuarɛ ne tɛɛ ɔ dɔɔ kolosi na, ɔ kela walan ɲon ɔ ne kolosi deise kpookpoo. Gyise ɲolo kyaa botɔɔ ken ɔ ne tale lese deise wɔlɛɛ kpookpoo ɲan man, na kekyɔ Kristotena dikpii ken pou, na baa bee bɔ ɔsom ken man.

⁶ Me tebia, nyi akpaa me kɔɲ ε gyan te me kolosi deise wɔlɛɛ kpookpoo na, won tɔnɔɔ yaa ε ke nyin lee ɲe man? Mɔna akpaa me kaa yako ɲon nombia ɲan Wurubuarɛ ba lese wola

man, yaa nombia kagyen wose man nombia, yaa nombia ɲan Wurubuarɛ ba mo fa man nyi me kaa yako ɲon, yaa me kaa wola ɲon nombia na, na kenja be dana tɔnɔɔ fa ɲon yee? ⁷ Mena mɔ te abɔɔ ɲan nyeedon be doo ɲe man ya ɲgba keferese na kabereɛ nɛ, akpaa be ta wola ɲa nideli ya na amote ne gyae la waa nyii ɲe man? ⁸ Te akpaa yoonɔɔte ɲon ta wola ɔ kabereɛ nideli ya na, sena te ɲolo waa nyii ke man na waa koro desina ɔ wose fa yoo? ⁹ Mena te doo fa emɛɛ mɔ. Akpaa ɲolo de kolosi dei wɔle kpoo daale, te ɲolo te nyii ke man ya na sena te ɲolo waa yɛɛ na waa tale nyii nombia ɲan ɔ ne yako nɛ man? Dekɔɲ mena na, ɔ ne kolosi bo do felin man yakaa. ¹⁰ Deise kpookpoo burum kyaa tɛɛle kei dɔɔ, mɔna dei daale be kyaa ken ɲolo bee nyii ke man ya. ¹¹ Akpaa nyi mɔɔ ne nyii dei ken ɲolo ne kolosi ya na me yɛɛ ɲɔɔle e ɔ siaman, te mena mɔ te ɲon mɔ yɛɛ ɲɔɔle e me siaman. ¹² Mena te doo fa emɛɛ mɔ. Deban ken ε sia be yɛɛ ε ne keɔ Wurubuarɛ felin abɔɔ anefan ɲan nɛ, ε yɛɛ kakyen keɔ ken gyae ke yela Kristotena dikpii ken ka bee bɔ ɔsom ken man nɛ.

¹³ Mena dɔɔ akpaa nyi ɲolo ne kolosi dei wɔle kpoo daale na, kaboena nyi waa fane na waa nyin tale lese ke man. ¹⁴ Nawolo nyi akpaa me fane dei kpoo man na,

feliŋ ŋon ɔ doo me man ne ne fane la, mɔna ma agyuen be doo botɔɔ ya. ¹⁵ Mena dɔɔ sena yaa maa yee? Maa mo feliŋ ŋon ɔ doo me man ne fane, na maa mo ma agyuen mɔ fane. Maa mo feliŋ ŋon ɔ doo me man ne kpee nɔɔneŋ, na maa mo ma agyuen mɔ kpee nɔɔneŋ. ¹⁶ Nyi ε gyanee ε ne fane te n mo dei daale kpoo n na lese Wurubuare yele, te walaŋ yakaa ŋolo kyaa ε man ken ɔ bee nyii n dei ken man ya na, sena te waa tale see neŋ nyi, “Dεεkɔŋ Mena,” ken nyi ɔ te nyii kpene ken n be yako ne man ya? ¹⁷ Mberem na n fanewɔ nideli lese Wurubuare yele, mɔna ke taŋ tɔɔɔ fa n balate ŋon ya.

¹⁸ Mεε fa Wurubuare karan ŋgba mεε tale kolosi deise kpookpoo kela ε man walaŋ kamase ne. ¹⁹ Mɔna akpaa me kpue Kristotena dikpii ken man na, mεε gyae nyi maa kolosi nyansa nombia kyomii bo mo wola balan nombia, kela ken nyi maa kolosi nombia burum deise kpookpoo man ken bɔɔ gyae baa nyii ŋe man ya.

²⁰ Me tebia, ε na gyuen ŋgba bia ne ya. Lee dukum keyee man na, ε yee ε wose ŋgba kyokyoosebia ban bɔɔ gyen dukum ya ne. Mɔna lee ε keε gyuen man na, ε gyuen ŋgba balan ban bɔɔ bee Wurubuare nombia man ne. ²¹ Wurubuare nombia anmarasen see ne yako nyiaa, Wurubuare kpa, “Maa ta balan ban bee kolosi

deise kpookpoo ne dɔɔ kolosi fa me balan. Maa ta ŋɔɔla dɔɔ kolosi fa me balan.

Mɔna kenja wɔle koran na, bɔɔ gyae baa nyii me dei ya.”

²² Deise kpookpoo kekolosi te yee kpene ken Kristotena na mo gyen Wurubuare don ya, mɔna ban ba te lee ta Kristo di ya ne, bee mo ke gyene Wurubuare don. Wurubuare nombia keyako see yee kpene ken ke dana tɔɔɔ fa ban bɔɔ lee Kristo di ne. Te ban ba te lee ta Kristo di ya ne dɔɔ, ka be dana tɔɔɔ fa wɔ ya.

²³ Mena dɔɔ akpaa Kristotena dikpii ken de gyanee te walaŋ kamase ne kolosi deise wɔlee kpookpoo, te akpaa balan wɔlee yaa ban ba te yee Kristotenawɔ ya ne de kɔŋ botɔɔ na, bɔɔ gyae baa yako nyi ba nyeeya ne wɔlee baa yee? ²⁴ Mɔna nyi akpaa Wurubuare de tee ε popou dɔɔ ɔ ne kolosi, te walaŋ yakaate yaa ŋon ɔ te yee Kristo walaŋ e ya ne de kaa gyoo ε man na, nombia ŋan ɔ ne nyii ne gyae ka lese ɔ dukum keyee debɔɔ, na ke yela waa gyen nyi ɔ yee dukumyεere e. ²⁵ Nombia ŋenan gyae ka lese ɔ konɔɔ man nombia ŋan pou weeseε ne debɔɔ, na waa bun som Wurubuare na waa yako nyiaa, “Ampan Wurubuare kpue ε man.”

*Kristotena   kegyanee
mmaraase*

26 Me tebia, nombia njan mee yako ne mee wolo baa nyi akpaa ε kɔŋ kaa gyanee ne, mberem na nɔlo dana nɔɔneŋ keŋ waa kpee na nɔlo mɔ dana kolo waa wola, yaa nɔlo mɔ dana nombii keŋ Wurubuare ba lese wola e. Mberem na nɔlo mɔ ne gyae waa mo deise wɔlɛε kpookpoo kolosi, yaa nɔlo mɔ kyaa keŋ waa lese dei wɔle kei man ne, kaboena nyi yaa yee keŋa pou na ε ka mo do Kristotena ban kakyen.

27 Akpaa ε man baale baa kolosi deise wɔlɛε kpookpoo na, baa yee balan bala te ba boo paa na baa yee balan batooro. Mɔna kaboena nyi baa kolosi dokolon dokolon, na nɔlo mɔ ka lese ne man. 28 Nyi akpaa nɔlo be kyaa keŋ waa lese nombia njan man ya ne, kenan na njon ɔ ne kolosi na ne waa kyan ɔ nɔɔ wu Kristotena dikpii keŋ man, na waa kolosi fa Wurubuare na njon gbagba.

29 ε yela Wurubuare akpenkpengyɔɔra bala yaa batooro kekolosi, na balan akan ban ka gyoo be nombia njan bee kolosi ne man nideli. 30 Te akpaa nɔlo kyaa te Wurubuare da lese nombia njaale wola e ne, ε yela walan njon ɔ be tanɔgbɛε ɔ ne kolosi ne ke tina kekolosi yela. 31 Nawolo nyi ε yee mena na Wurubuare waa tale ta ε dɔɔ dokolon dokolon kolosi, na ke yela ε popou ke kasee kolo lee ke man na ka do njon

kakyen. 32 Walan kamase njon Wurubuare ne tee ɔ dɔɔ kolosi ne, kaboena nyi waa tale kyan ɔ wose lee ɔ kekolosi keŋ man. 33 Nawolo nyi Wurubuare te yee walan njon ɔ ne yee abɔɔ basabasa ya, mɔna ɔ yee Wurubuare njon ɔ ne yee wa abɔɔ na ne gbɛε.

34 Ngba mena keŋ doo Kristotena akpiise njan pou man ne, kaboena nyi ala baa wu be nɔɔ. Be gyanee ɔsom man na gbɛε be doo nyi baa kolosi ya, mɔna kaboena nyi baa yɔkɔse ba wose ngba mena keŋ Mosesi mmaraa keŋ na wolo ne. 35 Nyi akpaa bɛε gyae baa nyii nombii daale man nideli na, kaboena nyi baa boose be baala deni man. Nawolo nyi ke yee desɛŋ ke nyi alo ke yee nɔɔdon Kristotena deegyane man.

36 Mena dɔɔ ε na wolo baa nyi ε gyan te Wurubuare nombia njan leewɔ kɔŋ, yaa emɛε yaagen nyii na nja?

37 Akpaa nɔlo ne baake ɔ wose nyi ɔ yee Wurubuare dekenkpengyɔɔre e, yaa ɔ ne keε ɔ wose nyi ɔ dana Wurubuare felin abɔɔ anefan njan na, kaboena waa gyen nyi me nombia njan mee kolosi ne pou lee Wurubuare gyan. 38 Te akpaa nyi nɔlo te lee me nombia keŋa di ya ne, emɛε mɔ ε na mo e yee kolo ya.

39 Mena dɔɔ me tebia, ε yase ε sia na Wurubuare ke ta ε dɔɔ kolosi, mɔ ε na tɔ ban bee kolosi deise

wɔlɛɛ kpookpoo nɛ gbɛɛ ya.
 40 Mɔna kaboena nyi yaa
 yɛɛ nombia pou na nɛ gbɛɛ,
 nɔgba mena ken kaboena nɛ.

15

Kristo kefon lee yen man

1 Me tebia, nɛnɛɛ mɛɛ
 gyae maa tɔɔse nɔn nyeedon
 nombia nɔn mɔɔ yako nɔn
 te ɛ be lɛɛ di te ɛ senɛɛ nɛ
 man kenken nɛ. 2 Akpaa ɛ
 kyan nombia nɔn mɔɔ yako
 nɔn nɛ man kenken na, Wu-
 rubuare waa ta nɛ dɔɔ lɛɛ ɛ
 nyee. Mɔna akpaa ɛ te kyan
 nɔn kenken ya na ɛ kelɛɛdi
 ken yɛɛ yakaa.

3 Nawolo nyi kpene ken
 de Gbenɔyoo Yesu ba wola
 man te ke dana tɔnɔɔ kela
 kpene kamase nɛ, ken yaa
 ma moowɔ mɛɛ wola nɔn nɛ.
 Nombia nɛnan yena nyi,
 De nombiakumɛɛ dɔɔ te
 Kristo kaa yenawɔ,
 nɔgba mena ken Wu-
 rubuare nombia
 anmarasen see nɔn
 ne yako nɛ.

4 Be wuu e te weeya atoorote
 ken na
 Wurubuare gyusu e lee
 yen man,
 nɔgba mena ken Wu-
 rubuare nombia
 anmarasen see nɔn
 ne yako nɛ.

5 ɔ lese ɔ wose wola Pita.
 Kenan wole na te ɔ lese ɔ
 wose wola ɔ kpilala
 kufu bala ban mɔ.

6 Kenan wole nɛ ɔ besewɔ
 lese ɔ wose wola
 ɔ kaseela ban be
 yaanɔɔle kela balan

sɔnɔnɔn akpen anɔn
 (500) nɛ deban
 dokolon man.

Be man balan burum sɛɛ be
 kyaa na be sia te baale mɔ ta
 yekee. 7 Kenɛte ɔ lese ɔ wose
 wola Gyemisi, te ɔ besewɔ
 lese ɔ wose wola kpilala ban
 pou. 8 Wole wole nɛ, ɔ
 kaa lese ɔ wose wola man
 Pɔɔl nɔn nafa nɔlo te gyakaa
 loo nyi maa kaa bese Kristo
 walan ya nɛ.

9 Man yena Kristo kpilala
 ban pou man kemaasa, te
 ma tekaboena gba nyi nafa
 baa baake man nyi Kristo
 kpilale ya. Nawolo nyi me
 naase Kristotena ban diyem
 nideli. 10 Mɔna lee Wu-
 rubuare berɛɛ dɔɔ te gyen
 me kaa bese walan nɛ. ɔ
 berɛɛ ken ɔ ba mo boele man
 nɛ te yɛɛ yakaa ya, nawolo
 nyi me yɛɛ tom kela Kristo
 kpilala akan ban pou. Mɔna
 na man gbagba don te ma
 moowɔ yɛɛ ya, Wurubuare
 berɛɛ ken ɔ ba mo boele man
 nɛ yɛɛ la. 11 Mena dɔɔ Kristo
 nombia kenɛ lee me gyan ɔ
 nɔ lee be gyan bo ɔ, nɔn te
 de popou ne kolosi te nɔn
 mɔ te ɛ lɛɛwɔ di.

Kefon lee yen man

12 Mɔna akpaa dee kolosi
 nyeekeleɛ nombia nɔn
 nyi Kristo yenawɔ te Wu-
 rubuare gyusu e lee yen
 man na, won dɔɔ te emɛɛ
 baale ne yako nyi kefon lee
 yen man be kyaa ya? 13 Nyi
 akpaa kefon lee yen man
 be kyaa ya na, kenan na
 nawolo baa nyi Wurubuare

te gyuusu Kristo lee yen man ya. ¹⁴ Te akpaa Wurubuaare te gyuusu Kristo lee yen man ya na, kenan na Wurubuaare nombia njan dee kolosi na ε keleedi ken mo yee yakaa.

¹⁵ Nyi akpaa be doo mena ya na kenan na daa Kristo kpilala ban te di dekara gyakaa Wurubuaare doo, nawolo nyi dee yako nyi Wurubuaare gyuusu Kristo lee yen man. Nyi akpaa woya be gyae baa fon lee yen man ya na, kenan na Wurubuaare te gyuusu Kristo lee yen man ya. ¹⁶ Mo akpaa kefon lee yen man be kyaa ya na, kenan na Wurubuaare te gyuusu Kristo lee yen man ya. ¹⁷ Te akpaa nyi Wurubuaare te gyuusu Kristo

lee yen man ya ne, kenan na ε keleedi ken yee yakaa te ε see ε doo ε nombiakumee man. ¹⁸ Kenan na Kristotena ban mo boo yekee ne ta yekee leki. ¹⁹ Akpaa nyi teelee kei doo kaagenj kekyaa doo te de loo gyakaa Kristo doo na, kenan na de nombia dana waranase kela walan kamase.

²⁰ Mona anokoare ken doo ke man yena nyiaa, Wurubuaare gyuusu Kristo lee yen man. Non Kristo yena woya ban pou Wurubuaare waa kaa gyuusu wo ne be gyan gbate. ²¹ Nawolo nyi mena ken yen be tee walan dokolon doo konj teelee kei doo ne, mena mo te kefon lee yen man mo tee wo walan dokolon doo konj teelee kei doo. ²² Ngba mena ken

balan pou ba lee Adam man te o nombiakumee doo bee yekee ne, mena mo te balan ban pou be yee Kristo wui ne baa nyin nyeedonj kekpaa lee Kristo yen ken man.

²³ Mona walan kamase dana o deban ken Wurubuaare waa gyuusu e lee yen man. Kristo tangbee la fon lee yen man, te wee ken waa bese konj na balan ban be yee o wui ne mo baa fon lee yen man. ²⁴ Kei wole na kpene kamase gyae ke konj ko oto. Deban kenan te Kristo waa di donjse pou na gyoonej na ne gyoorobiiri pou doo, na waa mo gyoori ken do o kya Wurubuaare nyinmaa man.

²⁵ Nawolo nyi kaboena nyi Kristo waa di gyoori, kelii deban ken Wurubuaare waa mo o kolala pou do o nawoo tee. ²⁶ Te kolare otomante non Wurubuaare waa wolee e ne yena yen.

²⁷ Nawolo nyi Wurubuaare nombia anmarasenj see ne yako lee Kristo wose man nyiaa, "Wurubuaare ta mo kpene kamase do Kristo tee." Mona ken Wurubuaare be yako nyi o ta mo kpene kamase do o tee ne, ken bee wolo nyi non Wurubuaare gbagba mo doo o tee ya. Nawolo nyi non Wurubuaare moona kpene kamase do Kristo tee. ²⁸ Deban ken Wurubuaare da mo aboo kenja pou do o bu non tee tan ne, o bu non mo waa mo o wose do o kya Wurubuaare non o ba mo kpene kamase do o tee

ne tee. Na balan pou kena nyi Wurubuaere yena kpene kamase nyee.

²⁹ Te akpaa kefon lee yen man be kyaa ya na, won dɔɔ yaa balan ban bee lee ba woya nɔɔ sen nyi baa sɔ wɔ Wurubuaere lon ne loo gyakaa? Yaa akpaa nyi bɔɔ gyae baa gyusu balan lee yen man korakora ya na, weera te baale ne lee ba lonɔna ban bɔɔ yekee ne nɔɔ sen nyi baa sɔ wɔ Wurubuaere lon fa wɔ? ³⁰ Te daa gbagba mɔ de? Nyi akpaa kefon lee yen man be kyaa ya na, won dɔɔ te wee kamase dee mo da wose fa yen? ³¹ Me tebia, mee yako non nyi yen nombia ne tun man wee kamase. Lee mena ken daa na non na Kristo yee dokolon dɔɔ, mee tale mo non kyɔ poaa. Mena dɔɔ te mee kolosi nombii kei. ³² Nyi teele kei dɔɔ nombia dɔɔ te daa na balan ban be yee ngba wonembia ban bee kyan balan ne yoo yoo dinaa kei Efeso donɔɔ man na, won tɔnɔɔ yaa maa nyin lee ke man? Akpaa nyi kefon lee yen man be kyaa ya na, e yela dee yee ngba mena ken dudu daale ne yako ne nyiaa, “E yela dee di na dee nyɔɔ, nawolo nyi kyoo kaagen na de ta yem.”

³³ E na yeli nolo ka beo non ya, “Nawolo nyi dɔɔre kum ne wolee dinɔɔ kpaakpaate.”

³⁴ E bese gyoo e wose man nideli na e ke tina nombiakumee keyee yela. Nawolo nyi dana desɛn ngba e man

baale see e ba gyen Wurubuaere nombia korakora ya ne.

Kefon lee yen man na ka wosenaane wole

³⁵ Mberem na nolo waa boose nyiaa, “Sena te woya baa tale fon lee yen man bela, te wosenaane wonɔti yaa baa nyin?” ³⁶ Diyin nombia keboose yaa kei. Nawolo nyi kpene kamase ken n duu teele man ne, kee daale pete kolo wole ne tuu lee ke man. ³⁷ Akpaa n duu kolo bii ne, ken n ba mo duu na ken nyan ke kɔ ne te yee kyee kyee ya. ³⁸ Mɔna Wurubuaere ne faa na ke ke dinɔɔ, ngba mena ken non gbagba ne gyae ne. Kpene kamase ken n duu na, Wurubuaere ne yeli kee bee nyin ke dinɔɔ.

³⁹ Wosenaane pou te yee dokolon ya. Denibalan wui kpoo te wonembia wui kpoo te gyebuse wui kpoo te kpebia mɔ wui kpoo. ⁴⁰ Mena mɔ te abɔɔ nan pou Wurubuaere be yee ne, nan ne kyaa adido ne na kyeo kpoo te nan ne kyaa teele kei dɔɔ mɔ ne kyeo kpoo. ⁴¹ Weese kee nalakee kpoo te gyaalan mɔ wui kenalakee kpoo te kyolobiise mɔ kee nalakee kpoo. Kyolobii kamase mɔ dana mena ken o ne nalakee.

⁴² Mena ke te gyae ke yee deban ken balan baa fon lee yen man ne. Akpaa be wuu walan na waa dala, mɔna Wurubuaere de gyusu e na waa fa e wosenaane

wole kenj be gyae ke dala ya. ⁴³ Nyi akpaa be wuu ke na koo dana tonoo bela ya, mona akpaa be gyusu ke lee yey man na ke dana obuo. Nyi be wuu ke na koo dana donj ya, mona akpaa be gyusu ke na ke dana donj. ⁴⁴ Deniwalan wosenaane kenj bee mo wuu ne, ke yee teele kei doo wosenaane ke. Mona akpaa Wurubuaere de gyusu ke na ke ta bese Wurubuaere man wosenaane. Teele kei doo wosenaane kyaa, mena doo kaboena nyi Wurubuaere man wosenaane mo dee kyaa.

⁴⁵ Wurubuaere nombia anmarasenj see yakowo nyiaa, "Wurubuaere moo o felinj do Adam gyanjbate non man te o nyina nyeedonj. Mona Yesu Kristo non bee baake e nyi Adam balate non ne, non yena Wurubuaere felinj non o ne fa nyeedonj kekpa." ⁴⁶ Na non o yee Wurubuaere felinj e ne tanjbee la konj ya, mona non o yee deniwalan e ne tanjbee la konj. Kenan wole na pete non o yee Wurubuaere felinj e ne konj. ⁴⁷ Adam gyanjbate non lee teele kei doo nawolo nyi teele te Wurubuaere moowo yee e, mona Adam balate non doo non lee Wurubuaere man adido. ⁴⁸ Mena kenj Adam non o ba lee teele kei doo doo ne, mena mo te teele kei doo balan doo. Te mena kenj Adam non o ba lee Wurubuaere man doo ne, mena mo te Wurubuaere

man balan doo. ⁴⁹ Mena kenj walan non boo mo teele ma e dinoo doo de man ne, mena mo te walan non o ba lee adido ne dinoo gyae ke doo de man.

⁵⁰ Me tebia, mee gyae e ka geyen nyi kpene kenj ke yee wosenaane na fatabo ke ne, be gyae ke tale gyoo Wurubuaere gyoori kenj man ya. Mena mo te wosenaane kei kenj gyae ke dala ne, be gyae ke kyaa kekpaakekpa ya.

⁵¹ E see denjele na e ke tei nombia aweesenj kenja. Nombia nenan yena nyiaa, na de popou ne gyae la dee yey ya. Mona debanj kenj ba wola kabere otomante kenj na, Wurubuaere waa kyeeke de popou karateete dokolonj ngba mena kenj oga ne nmaale ne. ⁵² Ba wola kabere otomante kenj na Wurubuaere waa kyeeke de popou, te banj boo yeke ne baa fonj lee yey man kenj boo gyae baa yey bela ya. ⁵³ Nawolo nyi Wurubuaere waa besena wosenaane kenj kee dale ne yee wosenaane kenj ke bee dale ya. Na waa besena wosenaane kenj kee yem ne yee wosenaane kenj ke bee yem ya. ⁵⁴ Akpaa wosenaane kenj kee dale ne da bese wosenaane kenj ke bee dale ya, te wosenaane kenj kee yem ne da bese wosenaane kenj ke bee yem ya ne, kenan na Wurubuaere nombia nan boo nmarase see ne te konj mena. Nombia nenan yena nyiaa, "Da te

yoo di yenj dɔɔ. Yenj be tan donj de dɔɔ bela ya.”

⁵⁵ “Yenj, n donj kenj n dana n ne di balan dɔɔ ne doo alenj?”

Yenj, n donj kenj n dana n na mo do balan kayeyee ne doo alenj?”

⁵⁶ Yenj donj kenj ɔ dana ɔ na do balan kayeyee ne yena dukum, te mmaraa mo ne yele la dukum ne nyinj donj.

⁵⁷ Mɔna dɛɛ do Wurubuare nɔɔ, nawolo nyi non yele la te de tɛɛwɔ de Gbenjgyoo Yesu Kristo dɔɔ di kpene kamase dɔɔ. ⁵⁸ Mena dɔɔ me tebia kpaakpaa ε senj kenjkenj, ε na yeli kolo ke wosi non ya. Te debanj kamase na, ε mo ε wose pou do de Gbenjgyoo Yesu tom kenj man. Nawolo nyi ε gyenj nyi tom kenj ε ne yee lee de Gbenjgyoo Yesu donj dɔɔ ne be gyae ke yee yakaa ya.

16

Kristotena toto kado fa be tebia

¹ Nɛnɛɛ toto kenj ε ka do na baa mo kyɔ Wurubuare balan banj be kyaa Gyudia tɛɛle man nɛ, ε yee ngba mena kenj mɔɔ wola Kristotena akpiise njan kya Galatia tɛɛle man nɛ. ² Kosida kamase kenj ε gyanjee nɛ, kɔba kenj walanj kamase be yee tom Kosida kenanj man te ɔ be nyim nɛ, waa lese ke man ɔ donj ketalebii see yenanj. Na kɔbase njan pou kegyanjee pena maa kɔnj. ³ Na akpaa me kaa gyoo ε gyanj na, ε ka mo

ya abɔɔ njan do balan banj emɛɛ gbagba ba lese wɔ nɛ nyinjmaa man, na maa njmarase me nyinjmaa man tone kpu na ya abɔɔ njan fa wɔ, na baa mo gyna Kristotena banj be kyaa Gyerusalem donɔɔ man nɛ. ⁴ Te akpaa de kɔnj nyi manj gbagba maa gyu na, maa kpu na wɔ na de popou ke gyu.

⁵ Nyi akpaa ma lee Masedonia tɛɛle man na maa kɔnj ε gyanj, nawolo nyi ma te yee ma agyuenj nyi maa mo na Masedonia tɛɛle man pe maa kɔnj ε gyanj. ⁶ Me kɔnj na, mberem maa di weeya ala njaaɛ ε gyanj, yaa maa kyaa kelii waare tɛɛ na ε ke nyinj kyɔ manj me gbɛɛnenj njan maa gyu nɛ man. ⁷ Me gbɛɛ kei man dɔɔ, mɔɔ ne gyae nyi maa kpase kɔnj kaa do njon nɔɔ yakaa na maa bese ya, mɔna akpaa Wurubuare de sɛɛ na, maa kaa di weeya akalansɛɛ njaaɛ ε gyanj. ⁸ Mɔna maa kyaa Efeso donɔɔ man kebo kelii Pentekosite wee kenj. ⁹ Doo nyi balanj burum ta koro senj tia manj, mɔna ma te naa nyi Wurubuare ta toro gbɛɛ dinaa daale fa manj, nyi maa yee tom kenj ke gyae ke yee tonɔɔ nɛ kebo.

¹⁰ Akpaa Timoti de kɔnj ε gyanj na ε lɛɛ e nideli na ɔ wɔɛ ke fɛɛ e, nawolo nyi njon mɔ ne yee de Gbenjgyoo Yesu tom bo njba manj nɛ. ¹¹ ε man njolo na njolo na bɛɛ nyi ɔ be lɛɛ e ya, mɔna ε lo e gbɛɛ wosefɛɛrenj man na

waa nyin bese kɔŋ me gyaŋ. MEE KEE ɔ gbEE nyi de tebia Kristotena baale baa kpu na e na baa kɔŋ.

¹² De gyoo Apolo dɔɔ ma doo e kakyen nideli nyi waa kpu na de tebia Kristotena akan ban na baa kɔŋ e gyaŋ, mona ɔ te sEE nyi waa kɔŋ e gyaŋ debokeiman ya. Akpaa Wurubuare de fa e gbEE na, waa kɔŋ e gyaŋ.

¹³ E na wole e wose ya. E kyan e keleedi ken man kenken. E sen ngba baala ne, na e ke yEE don. ¹⁴ E yEE kpene kamase donja kegyae man.

¹⁵⁻¹⁶ Setefanase dɔɔ emEE gbagba gyen nyi non na ɔ dekpanalanmantena yena balan ban boɔ tanjbee lee Kristo di Akaya teele man. Be ta mo ba wose fa osom ken, te bEE kyɔ Kristotena ban nideli. Me tebia, mee waase non bo nyi e yɔkɔse e wose fa mena balan kewɔ dinɔɔ, na ban mo bEE yEE mena tom kei ne. ¹⁷ Setefanase na Fotunatuse na Akayakuse ke kɔŋ me gyaŋ ne yEE man gyon nideli. Nawolo nyi ban kɔŋala kaa sen e nawɔɔ man. ¹⁸ Nawolo nyi ba te yeli ma nyee man nombia te yEE man dokolon, ngba mena ken emEE mo wui be yEE non dokolon ne. Kaboena nyi dee lese mena balan kewɔ dinɔɔ yele.

Nɔɔkado otomante

¹⁹ Kristotena akpiise nan kyaa Esia teele man ne na do non nɔɔ. Akuila na Pisisila na Kristotena dikpii ken ne

gyaŋee be dee ne, na do non nɔɔ nideli lee de Gbenjyoo Yesu yele man. ²⁰ De tebia Kristotena ban pou be kyaa kebo ne na do non nɔɔ. E do donja nɔɔ gyon man.

²¹ Man Pɔɔl gbagba moona me nyinmaa nmarase nɔɔkado tɔne kei.

²² Akpaa nyi nolo bEE gyae de Gbenjyoo Yesu nombia ya na, Wurubuare waa falaa e. Maranata (ka asEE yena nyi, de Gbenjyoo Yesu kɔŋ).

²³ De Gbenjyoo Yesu waa mo ɔ beree boele non, na waa sen e wole.

²⁴ MEE gyae e popou, te mee do non nɔɔ de Gbenjyoo Yesu Kristo yele man. Amen.

Pɔɔl tɔne alate kenj ɔ be ɲmarase yelee Korintotena ne

1 Tɔne kei lee manj Pɔɔl ɲon me yɛɛ Yesu Kristo kpilale e lee Wurubuare kegyaebii man ne, na de dɔɔ Timoti gyan. Dɛɛ ɲmarase ke dee yelee emɛɛ Kristotena dikpii kenj ε kyaa Korinto donɔɔ man, na Wurubuare balan banj ɔ be baake te ɔ be desina wɔ see fa ɔ wose te be kyaa Akaya tɛɛle dɔɔ pou ne. ² De kya Wurubuare na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa mo be berɛɛ boele ɲon, na baa fa ɲon wosefɛɛrenj.

Pɔɔl kalese Wurubuare yelee

³ E yela dɛɛ do Wurubuare ɲon ɔ yɛɛ de Gbenjyoo Yesu Kristo ɔ kya e ne nɔɔ. ɲon yena Wurubuare ɲon ɔ ne wii balan waranase te ɔ ne yako do wɔ. ⁴ ɲon ne yakola do daa de kayeyɛɛ man, na ke yela daa mɔ ke tale mo keyakodo kenj ɔ be yako do daa ne yako do de tebia banj bɛɛ yeyɛɛ ne. ⁵ De kɛɛ yeyɛɛ ɲgba mena kenj Kristo mɔ ba yeyɛɛ ne, mena mɔ te Wurubuare waa ta Kristo dɔɔ yako do daa ɲgba mena kenj ɔ be yako do Kristo ne. ⁶ Nyi daa Kristo kpilala ne naa diyem na, ε nyeekeleɛ na ε keyakodo dɔɔ te dɛɛ naa diyem. Mena kenj dee nyin keyakodo ne, ne yeli emɛɛ

mɔ ne nyin keyakodo. Kei ne yeli ε ne tale nyin konɔɔ naa diyem ɲgba mena kenj daa mɔ ne naa ne. ⁷ Mena dɔɔ de loo gyakaa Wurubuare dɔɔ nideli nyi waa yela ε ke tale senj kenkenj, nawolo nyi da gyenj nyi mena kenj ε ne naa diyem ɲgba mena kenj daa mɔ ne naa ɲaale ne, mena te ε ke nyin keyakodo ɲgba mena kenj daa mɔ be nyin keyakodo ne.

⁸ Me tebia, dɔɔ ne gyae ε ke kyaa ditiɲtɛɛ man lee diyem kenj dɔɔ naa Esia tɛɛle man ne ya. Balanj yela da wose kyanja daa nideli, kenj nyi da te gyakaa loo gba nyi dee nyin nyeedonj ya. ⁹ De konɔɔse man na, yɛɛ daa ɲgba ba te yako daa nyi baa ko daa ne. Kei yela de ta mo da wose lo daa gbagba de donj dɔɔ ya, mɔna da moo da wose bo lo Wurubuare ɲon ɔ ne gyusu balan lee yenj man ne dɔɔ. ¹⁰ ɲon lesena daa lee yenj nombia kenja man, te ɔ gyakaa ɔ na lese daa kaa lii gyenj. De loo gyakaa ɔ dɔɔ nyi waa lese daa debanj kamase. ¹¹ Nawolo nyi ε ne fane fa daa dɔɔ. Dekonj mena na, Wurubuare berɛɛ kenj gyae ke konj de dɔɔ lee balan burum kefane dɔɔ ne, gyae ke yela balan burum ke fane fa Wurubuare karanj.

Pɔɔl te kyɛkee wa agyuen lee kpene kenj ɔ ne gyae waa yɛɛ ne man

¹² Nombii dokolonj kenj dɔɔ te dɛɛ wola da wose ne yena nyiaa, de konɔɔ man nombia

ne di daa adanseε nyi, dεε mo de konɔɔ pou yεε nombia njan ayimeε be doo nje man ya nε teele kei dɔɔ, te dee di anokoare nɔgba mena kenj Wurubuare ne gyae nε. Tutura na, lee daa na njon kekyaa man. Na teele kei dɔɔ nyansa te dεε mo yεε nombia kenja ya, mɔna Wurubuare berεε kenj ɔ ba mo boele daa nε te dεε mo yεε. ¹³ Nombia njan pou dεε nmarase yeleε njon nε, yεε nombia njan emεε gbagba ε ke tale kala na ε ke nyii nje man. ¹⁴ Nɔgba mena kenj ε be nyii de nombia njan man kyomii debanj kei nε, de loo gyakaa nyi ε ke kɔnj kaa nyii nje man nideli wee daale. Daa dɔɔ te ε ke tale wola ε wose, nɔgba mena kenj lee emεε mɔ dɔɔ, daa mɔ dεε wola da wose wee kenj de Gbenjyoo Yesu waa bese kɔnj nε.

¹⁵ Me loo gyakaa nyi ε ke nyii nombia kenja man nideli, mena dɔɔ te nafa me yεε ma agyuenj nyi maa tanjgbεε kɔnj ε gyanj, na ε ke nyinj di gyonj bola bola. ¹⁶ Nawolo nyi me yεε ma agyuenj nyi mee gyu Masedonia teele man na maa mo ε gyanj, te ma bese lee botɔɔ mεε kɔnj na maa mo ε gyanj bela, na ε ke nyinj lo manj gbεε na maa gyu Gyudia teele man. Mɔna ta tekaa de ya. ¹⁷ Ma ke kyεεkee ma agyuenj kei na, ke yεε biatεε agyuenj ke? Yaa mεε yεε me nombia baa nɔgba teele kei dɔɔ balan nε? Yaa nawolo

baa nyi me dana nɔɔse ala ala?

¹⁸ Mena kenj Wurubuare yεε anokoarete e kenj ɔ bεε lee ɔ nombii wɔle ya nε, mena mɔ yaa daa mɔ de nombia njan dεε yako nε be yεε nɔɔse ala ala ya. ¹⁹ Nawolo nyi Wurubuare bu Yesu Kristo njon daa na Silase na Timoti be kolosi ɔ nombia fa njon nε, ɔ te yεε nɔɔse ala ala walanj e ya, kenj waa "Sεε" na waa bese "Bεε" ya. Mɔna njon dɔɔ, ɔ sεε na ɔ te sεε. ²⁰ Lee Kristo dɔɔ te Wurubuare nombia njan ɔ be yako see nε pou kɔnjawɔ mena. Lee njon mɔ dɔɔ te de fane tanj na, dεε yako nyi "Amen" (Dεε kɔnj mena) mo lese Wurubuare yele. ²¹ Wurubuare gbagba ne yεε la te daa na njon pou na sem kenkenj Kristo keleedi kenj man. Njon lesena daa te ɔ kpila daa nyi dee gyu ke yεε ɔ kegyaebii. ²² Njon moona ɔ nyinjmaa gyakaa de dɔɔ, te ɔ moo ɔ felinj njon do de konɔɔse man mo kyanj nae, na ke di adanseε nyi de yεε ɔ wui, te dee nyinj abɔɔ njan pou ɔ be desina see fa daa nε.

²³ Wurubuare yena ma adanseε nyi ma te gyae nyi maa do njon kaale ya, mena dɔɔ te me kyεεkee ma agyuenj nyi mɔɔ bese kɔnj emεε Korintotena gyanj ya. ²⁴ Dɔɔ ne gyae dεε njere njon nyi yaa lεε Kristo nombia njan dεε yako njon nε di ya. Nawolo nyi ε wulaa ε senjεε ε keleedi kenj man kenkenj.

Mona ken dee gyae nyi ke yee non gyon doo te daa na non ne yee tom bom ne.

2

¹ Mena doo ma te yee ma agyuen nyi, moo gyae maa bese kon e gyan na maa yela nombia ke takaa non ya. ² Nawolo nyi akpaa me kon te me yeli nombia de takaa non na, amote ne gyae la waa yela me sia kagye. Na emee ban moo yeli nombia be takaa non ne yee? ³ Ken doo te moo nmarase non tone kenan yena nyiaa, moo ne gyae nyi me kon na kolo ke takaa emee ban e ke yela me sia kagye ne ya. Nawolo nyi mee lee e popou di nideli nyi akpaa me sia da gye na, emee mo sia gyae ka gye. ⁴ Deban ken mee nmarase tone kei ne, na me too ne kyonii man. Nombia atakaasa na siasaran te ma moowo nmarase non tone kenan. Na me nmarase non tone kenan bo na e wose ka yen non ya, mona mee gyae nyi e ka gyen mena ken mee gyae non ne nideli.

Nombiakumee kamo kyee

⁵ Walan non o be yee nombiakum te o be yeli nombia be takaa non ne, na man maagen te o yee ke tia ya, mona gbex daale man na e popou yaa o yee ke tia. Kei te yee nyi mee wonnee nombia nan man bo ya. ⁶ Mena ken e man balan burum be won o denjele ne, ken kaagen tekaboe. ⁷ Mena doo kaboena nyi yaa mo o nombiakumee

kyee e na e kekolosi do e, na mena ya na gyae ke yela waa mutii yen. ⁸ Mena doo mee waase non nyiaa, e lese e kegyae ken wola e nideli. ⁹ Kpene ken doo te moo nmarase non tone ken yena nyiaa, mee gyae maa kee nyi e ka sen kenken kekeesekee man, te e ne nyii me dei deban kamase? ¹⁰ Nyi akpaa e mo nolo nombiakumee kyee e na, man mo maa mo kyee e. Mona nyi akpaa nombii daale doo ken kaboena nyi maa mo kyee e koran gba na, lee emee doo te maa mo kyee e lee Kristo yele man. ¹¹ Kei gyae ke yela na obonsam be nyin tale di de doo ya. Nawolo nyi da gyen wa adaose nan pou.

¹² Deban ken moo gyu ka gyoo Torase donoo man me kaa kolosi de Gbenjyoo Yesu Kristo nombia kpaakpaa nan ne, me naawo nyi de Gbenjyoo ta toro gbex fa man nyi maa kolosi o nombia nan botoo. ¹³ Mona me woe te fex man ya, nawolo nyi ma te naa me doo Tituse botoo ya. Mena doo me kalaa Torasetena ban te me lanja Masedonia teele man. ¹⁴ Mona mee do Wurubuare noo nawolo nyi Kristo te di o kolala pou doo. Mena mo te lee Kristo doo, daa mo ne di de kolala ban doo deban kamase. Kristo te tee de doo yela o nombia nan man kagyen te yaasee gyu yenan kamase ngba kolo ofonje ne. ¹⁵ Nawolo nyi Wurubuare siaman na, daa Kristotena

yεε ηgba kolo ofon̄te ne balan̄ ban̄ Wurubuare ne lee ba nyee na balan̄ ban̄ baa yen̄ leki ne siaman. ¹⁶ Balan̄ ban̄ baa yen̄ leki ne gyan̄ na, ofon̄ kei yεε ηgba kolo w̄on̄te ken̄ gyae kako w̄o ne. M̄ona balan̄ ban̄ Wurubuare ne lee ba nyee ne d̄oo, ofon̄ kei yεε ηgba kpene ken̄ ne fa w̄o nyeedon̄ ne. Te am̄ote kaboela na Kristo tom kei keyεε? ¹⁷ Daa be doo ηgba balan̄ ban̄ bεε mo Wurubuare nombia ηan di kebu ne ya. M̄ona daa d̄oo Wurubuare siaman na, de yεε balan̄ ban̄ ηon̄ Wurubuare ba lese te ɔ be kpila daa, te dεε tεε Kristo d̄oo mo de kon̄oo pou yako ɔ nombia ηan anokoare man ne.

3

¹ Nombia da ayakon̄ ken̄a ne, nawolo nyi da bese yaa dεε kelee da wose baa yaa? Yaa kaboena nyi dεε tela tone ken̄ gyae ka lese daa wola ne k̄ona ηon̄? Yaa dεε lee tone ken̄ gyae ka lese daa wola ne lee ε gyan̄, ηgba mena ken̄ baale ne yεε ne? ² Tekaboena nyi dεε yεε mena ya, nawolo nyi emεε gbagba yena tone ken̄ na lese de din̄oo wola, ken̄ Kristo be ηmarase do de kon̄oose man ne. Mena d̄oo emεε yena tone ken̄ walan̄ kamase waa kala na waa naa de din̄oo. ³ Mena d̄oo emεε na wola la nyi, emεε yena Kristo tone ken̄ be tεε de d̄oo k̄on̄ ne. Kei te yεε tone ken̄ b̄oo mo nyin̄maa yakaa ηmarase

ya. M̄ona Wurubuare felin̄ te ba moow̄o ηmarase ke. Ka te yεε ηgba mena ken̄ gyan̄gbatena ne ηmarase gyakaa boya pansapan̄sa d̄oo ne ya, m̄ona be ηmarase ηa bo do deniwalan̄ kon̄oo man.

⁴ Dεε yako mena nombia ken̄a pou nawolo nyi, dεε lee Wurubuare di lee Kristo yele man. ⁵ Daa gbagba de don̄ man na, naf̄o da tekaboena tom kei keyεε ya. Nawolo nyi daa gbagba bεε tale yεε kolo de baam d̄oo ya. De don̄ pou lee Wurubuare gyan̄. ⁶ N̄on faa na daa don̄ te de kaa bese Wurubuare n̄ookebakeseε wole ken̄ somra. N̄ookebakeseε wole kei don̄ ta lee mmaraase ηan b̄oo ηmarase see ne man ya, m̄ona don̄ ken̄a lee Wurubuare felin̄ ηon̄ gyan̄. Nawolo nyi mmaraase ηan b̄oo ηmarase see ne ne k̄ona yen̄. M̄ona Wurubuare felin̄ ηon̄ d̄oo, ηon̄ ne fa nyeedon̄ bo.

⁷ Mosesi mmaraase ηan d̄oo, be ηmarase ηa bo gyakaa boya patalapatala d̄oo. Te deban̄ ken̄ Wurubuare ba mo mmaraase ηan fa ηon̄ Mosesi ne, ηe k̄on̄ae Wurubuare gyoorobiiri man te ke yela Mosesi siagbεε ηalakeew̄o ken̄ Iseraetena te tale keε ɔ siagbεε ya. M̄ona mena ken̄alakee ken̄a d̄oo, na ke n̄oo na yem. Mena d̄oo akpaa nyi Mosesi mmaraase ηan na mo yen̄ k̄on̄ ne, k̄on̄ae na Wurubuare gyoorobiiri ken̄ na, ⁸ ken̄a na Wurubuare

feliŋ ɔ ne fa nyeedon ne, wui gyoorobiiri be gyae ka kela kei yee? ⁹ Nyi akpaa ɔsom ken ne bu balan ɔɔ ne dana gyoorobiiri mena na, kenan na ɔ som ken ne ye le balan gbɛeneŋ na tenee Wurubuarɛ siaman ne, wui gyoorobiiri be gyae ka kela kenan yee? ¹⁰ Gyoorobiiri ken ke kyaa deban kei ne doo, te yeli gyoorobiiri ken nafɔ ke kyaa gyanɔba ken ne te ŋaalaa. ¹¹ Akpaa nyi ken ka te kyaa kekpa ya ne koŋawɔ na gyoorobiiri na, kenan na ken gyae ke kyaa kekpaakekpa ne wui gyoorobiiri gyae ka bo kela ke.

¹² Ken de dana mena loo kegyakaa kei doo, te dɛɛ tale gyɔ de konoo kolosi. ¹³ Daa be doo ŋgba Mosesi ŋon ɔ ba mo kolo wu ɔ siagbɛɛ, na Iseraetena be nyin naa ɔ siagbɛɛ deban ken kenalakee ken noo na yem ne ya. ¹⁴ Ke yɛɛ anokoare ke nyi, na ba agyuense ta toro ta na baa nyii Wurubuarɛ nombia ŋan man ya. Te kaa lii na gyɛŋ kei ne, akpaa bɛɛ kala Wurubuarɛ nombia ŋan doo nookebakesee bene ken man ne, boo ne nyii ŋe man ya. Na yɛɛ yaa ŋgba kolo sɛɛ wuɛ ba agyuense doo ne. Nawolo nyi de Gbenɔgyoo Kristo kelɛɛdi kaagen ne gyae la ke tale gyuuu walan agyuɛŋ, na ɔ kala Wurubuarɛ nombia ŋan na, waa tale nyii ŋe man. ¹⁵ Kaa lii na gyɛŋ kei koran ne,

akpaa Iseraetena de kala Mosesi mmaraase ŋan na, boo ne nyii ŋe man ya. Yɛɛ yaa ŋgba kolo sɛɛ wuɛ ba agyuense doo ne. ¹⁶ Mona akpaa nyi ŋolo da mo ɔ wose fa de Gbenɔgyoo Kristo na, waa gyuuu kpene ken wuɛ walan ŋonan agyuɛŋ doo ne, na waa nyii ɔ nombia ŋan man. ¹⁷ Nawolo nyi de Gbenɔgyoo Kristo na Wurubuarɛ feliŋ ŋon yɛɛ dokolon. Te botoo ken de Gbenɔgyoo feliŋ ŋon kyaa na, walan ne nyin ɔ wose lee mmaraase ŋan tɛɛ. ¹⁸ Te daa ban kolo be wuɛ de siagbɛɛ ya ne, dɛɛ lese de Gbenɔgyoo gyoorobiiri ken wola. Wurubuarɛ feliŋ ŋon ne kyɛɛkee de dinoo na ke yɛɛ ŋgba Kristo dinoo ne, te deban kamase mo na dee nyin ɔ gyoorobiiri ken kpu. Mena nombia kenja lee de Gbenɔgyoo Kristo gyan. ŋon mo yena Wurubuarɛ feliŋ ŋon.

4

Wurubuarɛ don doo Kristotena man

¹ Lee mena ken Wurubuarɛ be wii de waranase, te ɔ ba mo tom kei do daa de nyinmaa man doo ne, doo ne yee ya. ² Mena doo te da lese da wose lee desɛŋ nombia man, te doo ne yɛɛ kolo mo weese ya. Doo na mo adao gbɛeneŋ man mo kolo kyakale na Wurubuarɛ nombia ŋan ya. Mona dɛɛ lese Wurubuarɛ nombia ŋan ŋe yɛɛ anokoare ne man nideli,

na walaŋ kamase kagyen
 nyi kpene keŋ deɛ yɛɛ nɛ,
 te yɛɛ dekara Wurubuare
 siaman ya. ³ Te akpaa Kristo
 nombia kpaakpaa ŋan yɛɛ
 nombia aweesen ŋa na,
 kenan ŋa ŋe yɛɛ nombia
 aweesen ŋa bo fa balan ban
 baa yo nɛ baagen. ⁴ Mena
 balan kɛwɔ bɛɛ lɛɛ nombia
 kpaakpaa ŋan di ya, nawolo
 nyi ɔbɔnsam ŋon ɔ yɛɛ tɛɛle
 kei dɔɔ gyoo e nɛ, ta mo wɔ
 do ditɪntɛɛ man. Mena dɔɔ
 bɔɔ ne naa keŋmanɛe keŋ
 doo nombia kpaakpaa ŋan
 na lese ɔ gyoorobiiri wola
 nɛ ya. Te bɔɔ ne naa, na
 baa gyen nyi Kristo yena
 Wurubuare dinɔɔ gbagba
 ŋon ya. ⁵ Nombia ŋan
 dee kolosi fa ŋon nɛ, te
 yɛɛ daa gbagba da wose
 man nombia yaa dee kolosi
 fa ŋon ya. Mɔna Yesu
 Kristo nombia kpaakpaa
 ŋan yaa dee kolosi fa ŋon,
 nyi ŋon yena de Gbenɣyoo
 te ŋon mɔ dɔɔ te deɛ
 som ŋon. ⁶ Nawolo nyi
 Wurubuare ŋon ɔ be yako
 nyi, “Keŋmanɛe deɛ lee
 ditɪntɛɛ man ŋmanɛe nɛ,”
 ŋon ke yela la te keŋmanɛe
 ŋmanɛewɔ de konɔɔse
 man, na ke yela deɛ gyen
 Wurubuare gyoorobiiri keŋ
 doo Kristo man nɛ.

⁷ Mɔna daa ban Wu-
 rubuare gyooro abɔɔ keŋa
 doo de man nɛ, de yɛɛ ŋgba
 kpene keŋ bɔɔ mo tɛɛle
 ma ke nɛ. Na ka wola nyi
 doŋ dinaa keŋ doo de man
 nɛ, lee Wurubuare gyan.
 Ke ta lee daa gbagba gyan

ya. ⁸ Deɛ naa diyem lee
 gbɛɛ kamase man, mɔna
 da seŋɛɛ keŋkeŋ. Deban
 ŋaale man na da agyuen bee
 doo debodokolon ya, mɔna
 da wose bee gbirisi daa ya.
⁹ Bɛɛ naase daa diyem, mɔna
 Wurubuare bɛɛ lese ɔ sia
 yela daa ya. Bɛɛ gyo daa lo
 yen yen, mɔna dɔɔ na yem
 ya. ¹⁰ Wee na wee na deɛ
 naa diyem yen yen da wose
 man, ŋgba mena keŋ Yesu
 mɔ be naa nɛ. Na kawola
 nyi nyeedon keŋ Yesu dana
 nɛ, keŋ ke te daa mɔ dana.
¹¹ Daa ban de kyaa na de sia
 nɛ, wee na wee na lee Yesu
 dɔɔ bɛɛ lese daa fa yen. Na
 ke yela walaŋ kamase kena
 nyi, Yesu nyeedon keŋ doo
 daa ban da wosenaane kei
 gyae ka yen nɛ mɔ man.
¹² Lee mena dɔɔ daa ne
 gyanɛe na yen nombia wee
 kamase, na emɛɛ kenyin
 nyin nyeedon kekpa.

¹³ Wurubuare nombia
 anmarasen see yenan daale
 ne yako nyiaa, “Me lɛɛ
 Wurubuare nombia di dɔɔ,
 te me kolosi ɔ nombia.”
 Keɛɛdi dokolon kenan te
 daa mɔ lɛɛwɔ di, mena
 dɔɔ te dee kolosi ɔ nombia
 nɛ. ¹⁴ Da gyen nyi Wu-
 rubuare ŋon ɔ be gyuuusu de
 Gbenɣyoo Yesu lee yen man
 nɛ, waa ta Yesu dɔɔ gyuuusu
 daa na waa mo ŋon kpu na
 daa kaa seŋ ŋon Wurubuare
 siaman. ¹⁵ ɛ deeli dɔɔ te
 nombia keŋa pou kɔŋawɔ
 mena, na ŋgba mena keŋ
 Wurubuare ba mo ɔ berɛɛ
 boele balan burum te ɔ ne
 lɛɛ ba nyee nɛ, ke yela baa

fane fa Wurubuare karan nideli na baa lese o yele.

¹⁶ Lee mena doo da wose bee yokose daa ya. Nawolo nyi ken na da wosenaane kee yokose kei koran ne, de dinoo wole ken doo kee nyin donj wee kamase. ¹⁷ Diyem ken dee naa debanj kei ne, ka be gyae ke kyare ya na ka te lam. Ke gyae ke yela dee nyin gyoorobiiri ken gyae ke kyaa kekpaakekpaa, ken ka dokoso be kyaa ya te ka kela diyem ken dee naa ne. ¹⁸ Mena doo, doo na mo de loo gyakaa aboo njan dee naa na de sia fonee ne doo ya, mona dee mo de loo bo gyakaa aboo njan doo ne naa na de sia ya ne doo. Nawolo nyi aboo njan dee mo de sia naa na ne, ne bee kyare ya na na te lam. Mona aboo njan doo na mo de sia naa na ya ne, ne gyae ke doo kekpaakekpaa.

5

Da dekyae wole Wurubuare gyan

¹ Da gyen nyi teele kei doo de kyaa ne, doo gyae dee kyare ya na de ta yem. Mona akpaa da yem na, Wurubuare waa fa daa wosenaane wole adido, ken ka te yee teele kei doo wosenaane ke ya. Wurubuare gbagba yee na ke, te ke gyae ke kyaa kekpaakekpaa. ² Debanj kei na dee keketee da wose man, nawolo nyi dee gyae nideli nyi Wurubuare waa faa daa mena wosenaane

wole kei. ³ Nyi akpaa Wurubuare da mo ke do daa na, doo gyae dee ta ditenjeli ya. ⁴ Debanj ken de see de doo wosenaane kei man ne, dee yeyee ngba kasolo daale na nje na daa ne. Na dee yako baa nyi yen yaa dee gyae debokeiman ya. Mona nafa da kegyaebii yena nyi Wurubuare waa mo wosenaane wole ken kyaa adido ne do daa. Na wosenaane wole ken kaa kyaa wosenaane bene ken na yem ne nawoo man. ⁵ Wurubuare gbagba desina na daa fa mena kekyekee kenan, te o moo o felin njan do de man. Njan te o moowo see ateta, mo kyan aboo njan pou waa kaa yee fa daa ne nae.

⁶ Mena doo debanj kamase na da wose bee yokose daa ya. Da gyen nyi debanj ken de see de kyaa wosenaane kei man kebo ne, de ta gyoo ta botoo ken de Gbengyoo Yesu kyaa ne ya. ⁷ Da ke kyaa teele kei doo ne, nombia njan doo lee di ne njan te de silana. Na aboo njan dee naa na de sia ne, te de silana ya. ⁸ Lee mena doo de dana lookegyakaa nideli. Nafa da kegyaebii yena nyi, dee lee wosenaane kei man na de kaa kyaa de Gbengyoo Yesu gyan. ⁹ Mena doo nyi de kyaa teele kei doo bo o, yaa da yenae o, kpene ken doo dee yase de sia yena nyi, dee yee kpene ken gyae ka gyoo de Gbengyoo Yesu sia. ¹⁰ Nawolo nyi kaboena nyi walan kamase waa kon kaa

seŋ Kristo siaman na waa di ɔ nombia, na waa tɔ walaŋ kamase kom ŋgba mena keŋ ɔtenate be yeɛ ɔ tom tɛele kei dɔɔ nɛ. Dukum dana ka kom keto, te debam mɔ dana ka kom keto.

Yesu dɔɔ te daa na Wurubuare dana dɔɔre

11 Da gyeŋ Wurubuare keyee kedoobii man dɔɔ, te dɛɛ do balan kakyeŋ Wurubuare ɔsom man. Wurubuare gyeŋ de dinɔɔ, te dɛɛ lɛɛdi nyi emɛɛ mɔ ɛ gyeŋ de dinɔɔ lee ɛ konɔɔse man. 12 Te yeɛ nyi da bese yaa dɛɛ kelee da wose bo fa ŋon ya. Mɔna dɛɛ tɔɔse ŋon nombia ŋan gyae ke yela ɛ ke tale gyina ɛ wose adido lee daa dɔɔ nɛ bo. Dekɔŋ mena na, ɛ ke tale nyiŋ nombii yako balan ban bee gyina ba wose adido lee abɔɔ ŋan bɛɛ mo be sia naa ŋa nɛ dɔɔ, kela ŋan ŋe doo deniwalan konɔɔ man nɛ. 13 Akpaa nombia keŋa dɔɔ te ɛ yako nyi da nyeeya ne wɔlɛɛ na, ŋe wɔlɛɛ fa Wurubuare. Te akpaa da nyeeya doo mɔ na, kenan na emɛɛ dɔɔ te da nyeeya doo. 14 Kristo kegyae keŋ te di da nyee, nawolo nyi da gyeŋ nyi ŋon lɛɛ na balan pou yeŋ yeŋ. Mena dɔɔ yeɛ yaa ŋgba balan pou yeŋa la nɛ. 15 Kristo yeŋa la fa balan pou, na ke yela ban be kyaa na be sia nɛ be nyiŋ kyaa fa ba wose ya. Mɔna baa kyaa fa Yesu Kristo ŋon ɔ ba yem fa wɔ, te Wurubuare be gyuusuu e nɛ.

16 Mena dɔɔ lee nenɛɛ ne gyuu na, dɔɔ ne keɛ balan ŋgba mena keŋ tɛele kei dɔɔ balan ne keɛ wɔ nɛ ya. Gyanŋba keŋ na, nafa de keɛ Kristo mɔ mena. Mɔna nenɛɛ dɔɔ, dɔɔ na tekaa keɛ e mena bela ya. 17 Lee mena dɔɔ akpaa nyi ŋolo de lee Kristo di na, ɔ ta bese walaŋ wɔle. ɔ dinɔɔ bene keŋ te lam, te nenɛɛ ɔ te nyiŋ dinɔɔ wɔle. 18 Nombia keŋa pou lee Wurubuare gyan. Non tɛɛ la Yesu Kristo dɔɔ desina daa na ŋon Wurubuare nsana, te ɔ faa daa tom nyi dɛɛ yako ɔ nombia keŋa, na dɛɛ mo desina ŋon na balan nsana. 19 Nombii keŋ dɛɛ yako ŋon yena nyiaa, Wurubuare tɛɛ la Kristo dɔɔ desina ŋon na balan pou nsana, te ɔ moo be nombiakumɛɛ pou kyɛɛ wɔ. Te ɔ moo ŋon na balan nsana kedesina tom kei do daa de nyiŋmaa man. 20 Mena dɔɔ daa yena Kristo kpilala ban da seŋɛɛ ɔ nawɔɔ man, keŋ Wurubuare ne tɛɛ de dɔɔ kolosi sola ŋon. Da seŋɛɛ Kristo nawɔɔ man dɛɛ sola ŋon nyi, ɛ yela emɛɛ na Wurubuare nsana keyɛɛ gyon. 21 Kristo te yeɛ nombiikum kamase ya. Mɔna Wurubuare yela ɔ kaa moo de nombiakumɛɛ pou seele. Te ɔ yeŋawɔ ŋgba nombiakumɛɛyeɛre nɛ, na ke yela de nombia ka teneɛ Wurubuare siaman lee ŋon Kristo dɔɔ.

6

1 De yeɛ balan ban daa

na Wurubuare ne yee na tom. Lee mena doo dee waase non bo nyiaa, e na yeli Wurubuare beree ken o ba mo boele non ne ke yee yakaa ya. ² Nawolo nyi Wurubuare nombia anmarasen see yakowo yenan daale nyiaa,

“Wurubuare kpa deban ken kaboena nyi maa wii non ne,
me nyii e ke fane.

Deban ken mo kaboena nyi maa lee e nyee ne, me lee non.”

Te man Pool ne yako non baa e ke nyii nyiaa, nenee yena deban ken kaboena nyi Wurubuare waa wii non. Gyen wee kei yena nyeekeleewe ken.

Diyem ken Pool be naa

³ De bee gyae nyi nolo ke wolee da yele lee tom ken dee yee ne man ya. Mena doo dee yee kakyen nyi doo yee kolo, na nolo kenyin gbее mo ayimee wuu daa ya. ⁴ Lee mena doo de nombia ayeesa pou man na, dee lese wola non nyi de yee Wurubuare tewuleewo. Nawolo nyi de nyina konoo sen kenken de kayeyee, na deban ken da wose be kyan daa ne, na de kaale burum man. ⁵ Be tuku daa nideli wonnee daa balan man, te be kyan daa to deni. De kyan da wose yee tom nideli ken nyi doo ne nyin dosoron gba dee doo ya, te de teewo mo na tanam. ⁶ Dee lese wola nyi de yee Wurubuare tewuleewo, mo

lee da kekyaabii ken ayimee be doo ke man ya ne man. Da gyen Wurubuare nombia non, te dee nyin konoo te dee yee deeli. Wurubuare felin non doo de man, te dee gyae balan anokoare man. ⁷ Nombii na anokoare te dee kolosi, te dee yee kpene kamase mo bo lee Wurubuare don man. De nombia non tenee Wurubuare siaman ne, te de dana demena na dunolun ngba yoo aboo ne. Non te dee mo yoo lee da wose.

⁸ Baale na lese da yele, te baale mo na do daa desey. Baale na tee daa, mona baale mo ne kelee daa. Baale ne kee daa nyi de yee akereetenawo, mona de nombia doo na ke gbее.

⁹ Baale gyan na, da te yee balanwo ya, mona da yele ta lee nideli. Kayeyee doo akpaa n naa daa na n kpa dee yem baa, mona de dana nyeedon. Bee naase daa diyem nideli, mona de bee yem ya.

¹⁰ De don waranase man, mona Kristo doo dee di gyon deban kamase. De don na diyem, mona dee yeli balan burum ne nyin aboo kpaakpaa lee Wurubuare gyan. De don ngba balan ban bo daa kolo ya ne, mona Kristo doo kolo na kolo bee hia daa ya.

¹¹ Me tebia Korintotena, da te kolosi nombii na anokoare ken fa non, ken de ta mo kolo weese non ya. Te dee gyae non nideli lee de konoo man. ¹² De bee won da wose lee e man ya, mona emee

ne wɔŋ ɛ wose lee de man.
 13 Mee kolosi baa fa ŋon
 ŋgba mena keŋ maa kolosi
 fa me bia ne. Mena dɔɔ ɛ na
 wɔŋ ɛ wose lee de man na
 daa mɔ ke wɔŋ da wose lee
 ɛ man ya.

*Emee na balan ban ba te
 yee Kristotenawɔ ya ne, na
 yee nɔɔdokolon ya*

14 Emee na balan ban
 ba te yee Kristotenawɔ
 ya ne na yee nɔɔdokolon
 ya. Emee gbagba ɛ kee
 nyi, walaŋ ŋon ɔ nombia
 tenee Wurubuaɛ siaman
 na walaŋkum baa tale yee
 nɔɔdokolon? Yaa ditiŋtee
 na kenmanee gyae ke tale
 kyaa bom? 15 Lonɔoro wonɔi
 doola Kristo na ɔbɔnsam
 nsana? Yaa Kristo walaŋ na
 walaŋ ŋon ɔ te yee Kristo
 walaŋ e ya ne baa tale yee
 nɔɔdokolon. 16 Lonɔoro
 wonɔi doola Wurubuaɛ
 ɔsom deni na bane nsana?
 Daa yena Wurubuaɛ ŋon
 ɔ kyaa kekpaakekpaa ne
 ɔsom deni keŋ. Wurubuaɛ
 gbagba yakowɔ ɔ nombia
 aŋmarasen see ŋan man
 nyiaa,

“Maa kyaa be man, na maa
 kpu na wɔ,
 na maa yee be Wurubuaɛ,
 na ban mɔ ke yee me
 balan.

17 ɛ lese ɛ wose lee be man,
 na ɛ ke tira ɛ wose na
 wɔ.

ɛ na tina kpene keŋ ka wose
 dana ayimee ne ya.

ɛ yee mena na, maa lee ŋon
 do.

18 Maa yee ɛ kya,

na emee mɔ ke yee me
 bia.

Nne yaa de Gbengyoo Wu-
 rubuaɛ donɔte ŋon ne
 yako.”

7

1 Me gyoona kpaakpaa,
 Wurubuaɛ te wulaa yako
 see nyi waa yee mena abɔɔ
 keŋa pou fa daa. Mena dɔɔ ɛ
 yela dee lese ayimee kamase
 ŋan ne wolɛɛ da wosenaane
 na da woo ne leki. ɛ yela
 Wurubuaɛ keyee ke doo de
 man, na dee desina da wose
 nideli see fa e, na dee mo
 obuo fa e lee da kekyaabii
 man.

Pɔɔl sia kagye

2 ɛ booli ɛ wose na daa, na
 ɛ ka mo ɛ konɔɔ pou fa daa.
 Da te yee ŋolo nombiikum
 daale ya. Da te wolɛɛ ŋolo
 nyee ya, te de ta ŋere ŋolo
 mɔ do ya. 3 Mɔɔ ne yako
 mena nombia keŋa na maa
 mo bu ŋon fɔɔ ya. Me wulaa
 yako ŋon kaa laŋ nyiaa, dee
 gyae ɛ nombia nideli lee de
 konɔɔ man. Mena dɔɔ nyi
 nyeedon man o, yeŋ man o,
 daa na ŋon yaa. 4 Mee lee
 ŋon di nideli te lee emee dɔɔ
 mee gyina ma wose adido
 teele kei dɔɔ. Keŋ na da
 diyem keŋ dee naa kei koran
 ne, mena dinɔɔ kei na do
 man kakyeŋ nideli te gyon
 keŋ doo me man mɔ ne be
 taŋ oto ya.

5 Deban keŋ dɔɔ kɔŋ Mase-
 donia teele man ne, de te
 nyin da wose gba koran dee
 kyaa fɛɛfo ya. Balan naase
 daa diyem lee gbɛɛ kamase

man. Baale korowɔ sen tia daa, yela gyakolonɔ gyoo daa. ⁶ Mɔna Wurubuare ɲon ɔ ne yako do balan ban dekokɔrɔkɔɔ be kyan wɔ ne, ɲon tɛɛ la Tituse ɲon ɔ ba lee ε gyan ne dɔɔ kɔɲ kaa yako do daa mɔ. ⁷ Na Tituse kekɔɲ kaagenɔ kenɔ doo na daa kakyenɔ ya, mɔna kakyenɔ kenɔ ε ba do e ne mɔ kpuɛ. Nawolo nyi ɔ yako daa mena kenɔ me nombia ne gyɔ ɲon loo, na mena kenɔ ε ne wii manɔ, na mena kenɔ ε be desina ε wose nyi ε ke yoo sen me wɔle ne. Mena dɔɔ te yeli me sia ta gye nideli.

⁸ Me nyiiwɔ nyi tɔne kenɔ mɔɔ ɲmarase yeleɛ ɲon ne te fɛɛ ε wɔe ya. Mɔna te takaa manɔ ɲgba mɔɔ ɲmarase ke ne ya. Me naawɔ nyi tɔne kenan man nombia takaa ɲon bere, mena dɔɔ takaa man mɔ. Mɔna ma gyenɔ nyi ka be gyae ke takaa ɲon kekpaakekpaa ya. ⁹ Lee mena dɔɔ nenɛɛ dana manɔ gyonɔ. Te yɛɛ nyi kenɔ tɔne kenɔ man nombia be takaa ɲon dɔɔ ya, mɔna kenɔ ka be yele ε be kyɛɛkee lee ε gbɛɛnenɔ kumɛɛ man dɔɔ. Nawolo nyi ka ke takaa ɲon kenɔ yɛɛ Wurubuare kegyaebii man ke. Mena dɔɔ da gyenɔ nyi da te yɛɛ ɲon kolo kum ya. ¹⁰ Kolo de takaa ɲolo lee Wurubuare kegyaebii man na, ne yele ɔ ne kyɛɛkee lee ɔ gbɛɛnenɔ kumɛɛ man na ɔ kaa nyinɔ nyeekeleɛ. Ke bɛɛ takaa ɔtenate wɔle wɔle bela ya.

Mɔna nyi kolo de takaa ɲolo kenɔ ka te yɛɛ Wurubuare kegyaebii man ke ya na, kɛɛ mo ɔtenate gyu yenɔ man. ¹¹ Ketakaa kenɔ be yɛɛ Wurubuare kegyaebii man dɔɔ, ε kɛɛ nombia kpaakpaa ɲan ba lee ke man kɔɲ. Te yeli ε te yase ε sia ε kaa lese wola walanɔ kamase nyi, ε ba gyenɔ kolo lee nombiikum kenɔ man ya. ε gyenɔ banɔ nideli lee nombii kenanɔ dɔɔ, te gyakolonɔ mɔ gyoo ɲon. Te yeli ε ne gyae me nombia, te ε loo gyakaa nyi ε kena manɔ. Te yeli ε te yase ε sia ε ke desina nombia ɲenanɔ man, na ε ke wɔɲ dukumyɛɛre ɲon denjele. Lee gbɛɛ kamase man na, ε ta lese wola nyi ε ba gyenɔ kolo lee nombiikum kei man ya.

¹² Mena tɔne kenɔ mɔɔ ɲmarase yeleɛ ɲon ne, na walanɔ ɲon ɔ be yɛɛ dukum, yaa ɲon bɔɔ yɛɛ dukum tia e ne baagenɔ dɔɔ te me ɲmarase ke ya. Mɔna me ɲmarase ke bo na Wurubuare ke yela ε ka gyenɔ lee emɛɛ gbagba ε konɔɔ man nyi, de nombia yɛɛ ε nombia ɲa Wurubuare siaman. ¹³ Mena abɔɔ kenɔ pou na do daa kakyenɔ.

Kei wɔle na, debanɔ kenɔ dɔɔ naa nyi Tituse sia ta gye lee mena kenɔ ε popou be kyɔ e, te wa agyenɔ be yɛɛ e dokolonɔ ne, yɛɛ daa mɔ gyonɔ nideli. ¹⁴ Me keleɛ ɲon fa Tituse, te ε te yeli desɛɲ ke kyanɔ manɔ ya. Mena kenɔ kpene kamase kenɔ dɔɔ yako

ɲon yɛɛ ampaɲ nɛ, mena mo te da ke keɛɛ ɲon fa Tituse keɲ te kaa yɛɛ ampaɲ. ¹⁵ Akpaa ɔ keɛ mena keɲ e be bu e, na mena keɲ e ba mo obuo lɛɛ e nɛ, ne yeli ɔ ne gyae ɲon nideli kpu. ¹⁶ Dana maɲ gyon nideli, nawolo nyi ma gyen nyi maa tale mo ma wose lo e doo nideli.

8

Wɔɛ keyɛɛ

¹ De tebia, dɛɛ gyae e ka gyen Wurubuaɛ bɛɛɛ keɲ ɔ ba mo boele Kristotena baɲ be kyaa Masedonia tɛɛle doo nɛ. ² Be naa diyem nideli. Mɔna gyon dinaa keɲ doo be man doo nɛ, keɲ na ba diyem koran na bɛɛ yɛɛ wɔɛ nideli lee balan aboo kefa man. ³ Mee di adansɛɛ lee ba wose man nyiaa, be faawɔ lee baɲ gbagba be konoo man ba ketalebii man keɲ ɲolo ta ɲere wɔ ya. Maa tale yako nyi, be faawɔ kela be don ɔto gba. ⁴ Keɲ na ba diyem koran na, ba sola daa nideli nyi dɛɛ fa wɔ gbɛɛ na baa kyɔ Kristotena baɲ be kyaa Gyudia tɛɛle man nɛ. ⁵ Be yɛɛ kpene keɲ da te gyakaa loo gba nyi baa yɛɛ ya nɛ. Be tanɓɛɛwɔ mo ba wose fa de Gbenɓyoo Yesu, kenan wole na te ba moo ba wose fa daa mo Wurubuaɛ kegyaebii man. ⁶ Mena doo da sola Tituse nyi, mena keɲ ɔ be tan fi kɔba keɛɛ asɛɛ ɔ na mo kyɔ ayematena nɛ, waa yɛɛ kakyen na waa kyɔ ɲon na e ke yɛɛ ke kelii ɔto. ⁷ Ma gyen nyi e ne tale yɛɛ

kpene kamase nideli, lee e keɛɛdi na e kekolosi na e nombia kagyen, na e kakyen kado, na e balan kegyae pou man. Mena doo e yɛɛ kakyen na e ke yɛɛ e kɔba kefa tom keɲ mo nideli.

⁸ Te yɛɛ nyi mee ɲere ɲon bo ya. Mɔna mee gyae maa mo Masedoniatena kakyen keɲ bɛɛ yɛɛ lee balan aboo kefa man nɛ, mo maa na ɲon na maa naa mena keɲ emɛɛ mo e balan kegyae doo. ⁹ E gyen mena keɲ de Gbenɓyoo Yesu Kristo bɛɛɛ keɲ doo. E gyen nyi ɔ yɛɛ gyoorobu e, mɔna lee emɛɛ doo te ɔ kaa bese diyemte, na ɔ diyem keɲ ke yela emɛɛ ka bese gyoorobia.

¹⁰ Nombia ɲan me dana maa kolosi fa ɲon lee nombia keɲa man yena nyiaa, kaboena nyi yaa toole kpene keɲ e be baɲ nae e ne yɛɛ lee dewii keɲ nɛ. Dewii na emɛɛ kyanɲa na gbɛɛ keɲ e ne gyae nyi e ke fa aboo, te emɛɛ mo tanɓɛɛ la fa aboo ɲenanɲ. ¹¹ Mena doo tom keɲ e be fiasɛɛ e ne yɛɛ nɛ, e gyen yɛɛ ke kelii ɔto. Kegyae keɲ e ne gyae nyi e ke fa nɛ, e mo mena kegyae kenan fa kelii ɔto lee e ketalebii man. ¹² Nyi akpaa ɲolo ne gyae nyi waa fa kolo lee ɔ konoo man na, kpene keɲ ɔ dana te ɔ na lese fa lee ɔ konoo man nɛ, keɲ na gyoo na Wurubuaɛ sia. Na kpene keɲ ɔ be dana waa fa nɛ ya. ¹³ Na da kegyaebii yena nyi baale wose dɛɛ fɛɛ wɔ, na emɛɛ wose kekyan ɲon ya.

Mona kpene ken dee gyae yena nyi, e popou wose dee fee non kyeekyee. ¹⁴ Deban kei doo emee dana, mena doo kaboena nyi yaa kyoo ban ba wose be kyan wo ne. Na wee daale emee mo wose de kyan non na, ban mo ke nyin kyoo non. Dekon mena na, e popou wose gyae ke fee non kyeekyee. ¹⁵ Wurubuare nombia anmarasen see yakowo lee weenee nan Wurubuare be fa Iseraetena lee adido ne wose man nyiaa, "Walan non o be yilaa na burum na, o noonoole te o nyinawo. Te non mo o be yilaa kyomii ne, non mo nyina o noonoole bo."

Pool kekpila Tituse Korinto donoo man

¹⁶ Mee fa Wurubuare karan ngba mena ken o be yeli Tituse ne gyae e nombia, ngba mena ken man mo ne gyae e nombia ne. ¹⁷ Na ken doo waase Tituse doo te o seewo nyi waa kon e gyan ya. Mona e nombia wulaa gyoo e loo, te o wulaa yee wa agyuen nyi waa kon e gyan. ¹⁸ Dee kpila de gyoo Kristobaale nolo nyi waa kpu na Tituse na baa kon e gyan. De gyoo nonan kee tee kolosi Kristo nombia kpaakpaan nan doo, te yeli o te nyin yele Kristotena pou man. ¹⁹ Agyakan yena nyi, Kristotena ban pou lese na e nyi waa kpu na daa na dee ta lee kobase nan dee lee ne. Mena tom kei de dondee dee yee ne, na lese Wurubuare yele te kee lese de kakyen

ken daa mo na doo na dee mo kyoo non ne wola. ²⁰ Dee kee da wose doo nideli ken nyi, nolo be nyin nombiikum daale kolosi lee da wose man, lee mena ken de mo tela mena kobase nan e ne faa ne ya. ²¹ Nawolo nyi da kegyaebii yena nyi, dee yee kpene kamase ke gbee doo. Na dee yee ke bo nyi ka gyoo Wurubuare waagen sia ya, mona ka gyoo denibalan mo sia.

²² Dee kpila de gyoo Kristobaale nolo non daa na e ne yee tom ne, nyi waa kpu na wo na baa kon e gyan. De ta gyoo o man naa nyi, gbee kamase man na o dana kakyen. O sia te yee nyi waa kon e gyan na o kaa kyoo non, nawolo nyi o te lee non di nideli. ²³ Tewulee kewo man na, Tituse yena walan non daa na e ne yee tom dokolon som non. Tewulee akan ban doo, Kristotena ban lese na wo nyi be kaa sen be nawoo man, na baa lese Kristo yele. ²⁴ Mena doo e lese e balan kegyae ken wola wo, na ke yela baa gyan kpene ken doo dee gyina da wose adido lee e doo ne, na Kristotena ban man balan pou ke nyin naa.

9

¹ Lee toto ken e na doo nyi baa mo kyoo e tebia Kristotena ne doo, nafa tekaboena nyi maa nmarase non kolo lee ka wose man bela ya. ² Nawolo nyi ma gyan mena ken e ne yee kakyen nyi e ke kyoo e tebia

lee ε konoo man. Mena doo ne yeli mee kelee non fa Masedoniatena. Mee yako wo nyi leenaj dewii te emee ban ε kyaa Akaya teele man ne, desina ε wose fa mena toto kei kado. Kakyen ken ε dana ε na do mena toto kei ne ta do balan burum mo kakyen. ³ Mee kpila tewulee kewo ε gyan na de kee kelee non ken ne be yee yakaa ya. Nawolo nyi deban kamase na, mee kelee non fa Kristotena ban be kyaa Masedonia ne nyi emee doo ε tan desina ε wose see. ⁴ Akpaa nyi ε te desina ε wose ya te Masedoniatena baale de sila man kon na, baa kaa naa nyi me kee kelee non ken ne yee yakaa. Dekon mena ne na daa daagen ne gyae la dee di desan ya, mona emee mo ε sia gyae ka yen. ⁵ Mena doo me kee ke nyi, kaboena nyi maa kpila tewulee kewo na baa kyan gbeg kon ε gyan na ε ke nyin yilaa aboo nan ε be yako see nyi ε ke fa ne see. Kenan na akpaa me kon na be gyae ke yee nyi mee nere non bo ya, mona emee gbagba faa la lee ε konoo man.

⁶ E toose nyiaa, nyi akpaa nolo te see nimatee aboo bia ka bo ya na, mena mo te o be gyae waa kara ka bo ya. Mona akpaa nolo de nimatee aboo bia burum na, mena mo te waa kara burum. ⁷ Mena ken walan kamase be yako see nyi waa fa lee o konoo man ne, waa fa mena. Te yee nyi bee nere e bo ya. Nawolo nyi

walan non o ne booli o sia fa kolo lee o konoo man na, non te Wurubuarε ne gyae. ⁸ Wurubuarε waa tale mo o beree ken boele non, na waa yela ε ke nyin kpene kamase ken ε ne gyae deban kamase. Waa yela ε ke nyin gbaa, na ε ka mo njaale yee deeli. ⁹ Wurubuarε nombia anmarasen see yakowo yenan daale nyiaa,

“Wurubuarε te gyusu o nyinmaa o ne fa aye-matena aboo.

O beree ken o dana ne be gyae ke tan ya.”

¹⁰ Wurubuarε ne faa na wofarale aboo duulun, te non ke ne faa na daa weeneε. Mena doo waa fa non aboo nan ε ne gyae ne pou na waa yela ne ke wuku. Na ε kenyin yee woe nideli fa ayematena. ¹¹ Wurubuarε waa yela ε ke nyin ε wose nideli kpene kamase man, na ε ke tale yee woe deban kamase. Te mena ken ε ne tee de doo fa balan aboo ne, gyae ke yela balan ke fa Wurubuarε karan.

¹² Nawolo nyi mena woe ya aneyeen kei ne, te yeli Kristotena burum te nyin kpene ken bee gyae, te bee lese Wurubuarε yele nideli. ¹³ E ta lese ε dinoo wola lee ε deeli keyee ken man. E deeli keyee ken gyae kawola nyi na Kristo nombia kpaakpaa nan njaagen te e leewo di ya, mona balan baa naa nyi ε ne di Wurubuarε nombia nan doo. Lee mena doo balan baa lese Wurubuarε yele.

¹⁴ Baa fane fa ñon nideli lee be konɔɔ man. Nawolo nyi bɛɛ naa Wurubuaɛ bɛɛɛ dinaa keŋ doo ε man nɛ. ¹⁵ Ɛ yela dɛɛ do Wurubuaɛ nɔɔ, nawolo nyi ɔ bɛɛɛ keŋ ɔ ba mo boele denibalan̄ nɛ ka dokoso be kyaa ya.

10

Pɔɔl kawola nyi ɔ yɛɛ Kristo kpilale e ampan̄

¹ Man̄ Pɔɔl gbagba ne waase na ñon nombii kei dɔɔ. Ɛ man baale ne yako nyi akpaa me kyaa ε gyan̄ na mɔɔ dana nɔɔdon̄ ya. Mɔna akpaa ma lee ε gyan̄ na, me nɔɔdon̄ kela kpene kamase. Mɛɛ mo de Gben̄gyoo Kristo konɔɔ ken̄yinj̄ na ɔ wose keyɔkɔse mɛɛ sola ñon nyiaa, ² akpaa me kɔŋ ε gyan̄ na ε na yeli maa mo sibiyyam kolosi na ñon, ñgba mena keŋ maa kolosi na ban̄ bɛɛ yako nyi dɛɛ yɛɛ da abɔɔ bo ñgba tɛɛle kei dɔɔ balan̄ nɛ ya.

³ Doo nyi de yɛɛ denibalan̄wɔ, mɔna na tɛɛle kei dɔɔ balan̄ adao gbɛenen̄ te dɛɛ mo yoo ya. ⁴ De yoo abɔɔ ñan dɛɛ mo yoo nɛ, te yɛɛ tɛɛle kei dɔɔ yoo abɔɔ ya. Mɔna ñe yɛɛ yoo abɔɔ ñan ñe don̄ ba lee Wurubuaɛ gyan̄. Mena yoo abɔɔ ñenan̄, ne tale yɔkɔse ɔbɔnsam kpene kamase keŋ kyaa tɛɛle kei dɔɔ nɛ. ⁵ Dɛɛ mo de yoo abɔɔ ken̄ja di an̄maaren̄ kamase dɔɔ, te dɛɛ bese mo ña di kpene kamase keŋ na koro seŋ tia

Wurubuaɛ nombia ñan nɛ dɔɔ. Dɛɛ mo ña di agyuen̄se kamase dɔɔ, na ñe ke nyii Kristo dei. ⁶ Da te desina da wose nyiaa, akpaa ε mo ε konɔɔ pou fa Kristo na daa mɔ dɛɛ wɔŋ walan̄ kamase ñon waa yɛɛ den̄jele don̄ tia Kristo nɛ den̄jele.

⁷ Ɛmɛɛ dɔɔ ε ne kɛɛ abɔɔ bo adido adido. Akpaa ñolo de gyɔ ɔ konɔɔ nyi ɔ yɛɛ Kristo walan̄ e na, kaboena nyi mena walan̄ ñonan̄ waa tɔɔse nyi daa mɔ de yɛɛ Kristo balan̄wɔ ñgba ñon nɛ. ⁸ Nyi akpaa ma mo don̄ keŋ de Gben̄gyoo Wurubuaɛ be fa man̄ nɛ gyina ma wose adido na, be gyae ke yɛɛ man̄ desɛŋ ya. Nawolo nyi ɔ moo ɔ don̄ ken̄an̄ bo fa daa, na ke yela ε keɛɛdi keŋ ka bee. Mɔna te yɛɛ nyi ka ke wɔɛɛ ñon bo ya. ⁹ Mɔɔ ne gyae ke yɛɛ ñon ñgba, mɛɛ mo me tɔna keŋmarase ñan bo ñmaase ñon nɛ ya. ¹⁰ Nawolo nyi balan̄ baale ne yako nyiaa, me tɔna ñan mɛɛ ñmarase nɛ dana don̄, te ñe man nombia mɔ dana yun̄. Mɔna akpaa man̄ gbagba kyaa ε gyan̄ na, me nɔɔ bɛɛ yɛɛ don̄ ya te ma kekolosi mɔ yɛɛ yakaa. ¹¹ Kaboena nyi mena balan̄ ben̄an̄ baa gyen̄ nyiaa, mena keŋ de kyaa lem te dɛɛ ñmarase tɔna yeleɛ ñon nɛ, akpaa de kyaa ε gyan̄ koran̄ na mena ke te dɛɛ yɛɛ.

¹² Kegbagba na, dɔɔ gyae dɛɛ tan̄ mo da wose maa na balan̄ ban̄ bɛɛ keɛɛ ba wose nɛ ya. Ɛ kɛɛ be diyinj̄

nombia. Bɛɛ mo ba wose maa na dɔŋa, te bɛɛ mo ba wose kɛɛse na dɔŋa. ¹³ Daa dɔɔ, dɔɔ gyae dɛɛ gyina da wose adido gbaa mena keŋ kaboena nɛ ya. Kpene keŋ dɔɔ dee gyina da wose yena tom keŋ Wurubuare ba mo fa daa nyi dɛɛ yɛɛ, te dɔɔ yɛɛ ke kaa lii emɛɛ mɔ gyan nɛ. ¹⁴ Akpaa deŋ te kɔŋ ɛ gyan ya te dee gyina da wose adido na, nafa da wose kegyina keŋ gyae ka bese gbaa mena keŋ kaboena nɛ. Mɔna daa yena balan ban dɔɔ tanɔbɛɛ mo Kristo nombia kpaakpaa ŋan kɔna ŋon. ¹⁵ Ka te yɛɛ keŋ nyi dɛɛ mo tom keŋ baale be yɛɛ nɛ, gyina da wose adido gbaa mena keŋ kaboena nɛ ya. Mɔna de loo gyakaa bo nyi ɛ ka bee ɛ keɛɛdi man, na tomse ŋan dɛɛ yɛɛ ɛ man nɛ ke gyu siaman nideli. ¹⁶ Na dee nyin tale gbaa ŋon gyu yenaase wɔɛɛ mɔ ke yako Kristo nombia kpaakpaa ŋan. Nawolo nyi dɔɔ ne gyae dɛɛ mo tom keŋ ŋolo be yɛɛ nɛ lɛɛ yeɛ ya. ¹⁷ Mɔna kaboena nyi dɛɛ yɛɛ ŋgba mena keŋ Wurubuare nombia anmarasen see ŋan ne yako nɛ. Be ŋmarasewɔ nyiaa, “Akpaa ŋolo ne gyina ɔ wose adido na, kaboena nyi waa gyina ɔ wose adido lee kpene keŋ de Gbenɔgyoo Wurubuare be yɛɛ fa e nɛ dɔɔ.” ¹⁸ Nawolo nyi na walan ŋon ɔ ne keɛɛ ɔ wose nɛ te Wurubuare ne lɛɛ e do ya, mɔna walan ŋon Wurubuare ne keɛɛ e nɛ, te

ɔ ne lɛɛ e do.

11

Pɔɔl na akereɛ Kristo kpilala ban

¹ Mɛɛ waase ŋon nyiaa, akpaa nyi me nombia ŋan mee kolosi fa ŋon nɛ yɛɛ diyin nombia ŋa koran na, ɛ nyin konɔɔ fa man ŋgba mena keŋ ɛ ne tan nyin konɔɔ fa man nɛ. ² Mɛɛ gyae ŋon lee me konɔɔ man, ŋgba mena keŋ Wurubuare ne gyae ŋon nɛ. Nawolo nyi ɛ yɛɛ ŋgba alebu keten ŋon ayimɛɛ be doo ɔ man ya, te mɔɔ yako see nyi Kristo waagen te maa mo e fa waa yala nɛ. ³ Mɔna me wɔɛ ne lo man nyi, ŋolo waa beo ŋon na ɛ ka lese ya agyuen lee Kristo ɔsom keŋ dɔɔ, ŋgba mena keŋ dom ŋon ba mo adao gbɛɛnen man beo Efa gyanɔba gyanɔba keŋ nɛ. ⁴ Nawolo nyi akpaa ŋolo de kɔŋ kaa kolosi Yesu wɔɛ ŋolo wose man nombia fa ŋon, lee Yesu ŋon daa be kolosi ɔ wose man nombia fa ŋon nɛ wɔɛ na, ɛ ne nyin konɔɔ lɛɛ ɔtenate nombia do. Te ɛ bɛɛ gataa na felin wɔɛɛ mɔ keɛɛdi kpu na Wurubuare felin ŋon ɛ be wulaa nyin, na kawola wɔɛɛ na nyeedon nombia ŋan ɛ be wulaa nyii nɛ ya. ⁵ Mɔɔ ne lɛɛ di mɔ nyi mena balan ban be kpa ban yena Kristo kpilala gbagba nɛ, be man ŋolo kela man ya. ⁶ Nyi akpaa mɔɔ gyen kekolosi ya nɛ, keŋ bɛɛ wolo nyi mɔɔ

gyeŋ nombia bo ya. De ta lese mena nombia keŋa pou man wola ŋon lee gbɛɛ kamase man.

⁷ Mena keŋ mɔɔ yɔkɔse ma wose kolosi Wurubuare nombia ŋan fa ŋon lese ŋon yele, te ma te lee ŋon kolo ya ne, me yeɛ dukum baa?

⁸ Deban keŋ mee yeɛ tom ε gyaŋ ne, ε tebia Kristotena ban be kyaa yenaase ne faa na maŋ abɔɔ te me talewɔ som ŋon. Mena dɔɔ maa tale yako nyi, ma moo kaale bo lo be dɔɔ na maa tale som ŋon.

⁹ Nawolo nyi deban keŋ me kyaa ε gyaŋ ne, ma wose kyaŋa maŋ na, me ta mo kaale kenan lo ε dɔɔ ya. Mɔna de tebia Kristotena ban bɔɔ lee Masedonia ne, kaa faa maŋ abɔɔ ŋan pou mee gyae ne. Mena dɔɔ me kyaŋa ma wose, te me yakaa mee kyaŋ ma wose nyi, mɔɔ bese kasolo ε dɔɔ lee gbɛɛ kamase maŋ ya.

¹⁰ Nombii na anokoare yaa mee yako ŋon lee Kristo man nyiaa, ŋolo be kyaa Akaya teele kei dɔɔ na waa tale to maŋ gbɛɛ nyi me na gyina ma wose adido lee nombii kei dɔɔ ya. ¹¹ Won dɔɔ te mee yako mena nombia keŋa? Nawolo baa nyi mɔɔ ne gyae ŋon yee? Wurubuare gyeŋ nyi mee gyae ŋon.

¹² Mena keŋ mɔɔ wulaa beɛ nyi mɔɔ lee kolo lee ε gyaŋ ya ne, mena yaa me seɛ ma seŋɛɛ. Maa yeɛ mena na maa nyin mo to ban bee gyina ba wose adido ne gbɛɛ. Na bɔɔ

nyin gbɛɛ wola ba wose nyi daa na wɔ ne yeɛ na tom dokolon ya. ¹³ Nawolo nyi mena balan benan te yeɛ Kristo kpilalawɔ ya. Beɛ beo balan nyi beɛ yeɛ tom bo fa Wurubuare. Mena balan benan na mo be dinɔɔ gbagba weese, na beɛ yeɛ ba wose ŋgba be yeɛ Kristo kpilalawɔ ne. ¹⁴ Be yeɛ mena na be dana gyakolon ya, nawolo nyi ɔbɔnsam gbagba koran moo ɔ dinɔɔ gbagba weese, te ɔ moo ɔ wose yeɛ ŋgba Wurubuare kpilale kpaakpaate ŋolo ne. ¹⁵ Mena dɔɔ nyi akpaa ɔbɔnsam ŋonan tewuleɛ mɔ da mo be dinɔɔ weese, te be yeɛ ba wose ŋgba kpilala ban be gbɛɛneŋ tenɛɛ Wurubuare siaman na, be dana gyakolon ya. Be dinɔɔ keŋ be dana ne, keŋ te Wurubuare waa keɛ na waa mo to wɔ kom wee ɔtomante keŋ man.

Pɔɔl wose kawola lee diyem keŋ ɔ be naa dɔɔ

¹⁶ Mee yako ŋon baa bela nyiaa, ŋolo na yeɛ wa agyueŋ nyi me yeɛ diyinŋe e ya. Mɔna akpaa ε yeɛ ya agyueŋ mena na, kenan na ε lee maŋ ŋgba diyinŋe ne, na maa nyin tale wola ma wose kyomii. ¹⁷ Nombii na anokoare na, mena wose kawola kei te yeɛ de Gbengyoo kegyaebii man yaa mee kolosi ya. Mɔna mee kolosi baa ŋgba diyinŋe ne. ¹⁸ Mena keŋ balan burum na wola ba wose ŋgba mena keŋ teele

kei doo balan ne yee ne doo, man mo maa wola ma wose mena. ¹⁹ E kpa e yee siakaralabiawo, mona e ne nyin konoo kyaa tei ayintena. ²⁰ Nyi akpaa nolo da besena non yee o kegbetibii, yaa o na nere non do, yaa o ne ko e nyeeya man di, yaa o ne di gyoori e doo, yaa o bee kala non do balan man koran ya na, e ne nyin konoo lee otenate do.

²¹ E wui dei ngba de ta gyem na dee gyro de konoo mo mena nombia kenja yee non ya ne. Mona kpene kamase ken man nolo de gyro o konoo o na wola o wose na, man mo maa tale gyro me konoo wola ma wose kpene kenan doo mena. Mee kolosi baa ngba diyinte ne.

²² Nyi akpaa mena balan benan kpa be yee Hiburutenawo na, man mo me yee Hiburu baale e. Nyi akpaa be kpa be yee Iseraetenawo na, man mo me yee Iserae baale e. Nyi akpaa be kpa ba lee Aberaham duulun man na, man mo ma lee Aberaham duulun man.

²³ Nyi akpaa be kpa be yee Kristo tewuleewo na, man yee Kristo tobaale kpaakpaate e kela wo. Nawolo nyi me yee tom na donj kela wo, te me naa diyem nideli mo kela wo. Be kyanja man to deni agbaatee agbaatee, te ba nmeree man dambiise nideli, te be naase man diyem yen yen wee na wee. E ke yako nyi mee kolosi baa ngba walan non o nyee

be doo ya ne, mona nombii na anokoare yaa mee yako.

²⁴ Gyudatena nmeree man dambiise saonakufukadaale (39) betabonon. ²⁵ Ba moo nyeela dambiise tuku man betabotooro. Wee daale na, be funjii man boya yen yen. Me kyaawo agbele dinaana man betabotooro ken nsee bun man, te epo yela kedi man. Te me kyaawo lonj doo wee dibilij nelim na ka weese.

²⁶ Me tee gbeneen burum, te me naa diyem yen yen lee boonen katon, na balan ban bee nere balan leo ba aboo dekpankpasare man ne nyinmaa man. Me dee Gyudatena, na ban ba te yee Gyudatenawo ya ne, naase man diyem yen yen. Me naa diyem yen yen donoo dinaana man, na njalese man na epo doo, te me naa diyem balan ban bee dii akeree nyi be yee Kristotenawo ne nyinmaa man. ²⁷ Me yee tom nideli ken te yee nsendee ya, te me naa diyem mo nideli. Me teewo weeya burum ken moo ne nyin dosoronj gba maa doo ya, te me teewo na tanam na lonboanen. Me teewo weeya njale man ken moo ne nyin kolo na kolo gba tina me noo korakora ya. Me teewo na waare ken me te nyin kolo kpaakpaate wuu ma wose ya.

²⁸ Nombia kenja pou wole na, Kristotena akpiise njan pou nombia ne takaa na man wee kamase. ²⁹ Nawolo nyi, nyi nolo keleedi de yokose

na, man mo wose te yokose man. Nyi nolo mo de yee dukum na, me too loobia te kyonji man fa otenate.

³⁰ Nyi akpaa kaboena nyi maa wola ma wose na, maa wola ma wose bo lee aboo njan na lese ma keyokose wola ne bo doo. ³¹ Wurubuarɛ njan o yee de Gbenjyoo Yesu Wurubuarɛ na o kya e, te o kaboena nyi dee lese o yele kekpaakekpaa ne, o gyen nyi na dekara yaa mee dii ya. ³² Deban ken me kyaa Damasekuse donoo man ne, walan njan o senjɛ gyoo Aretase nawoo man o ne kee teele daale doo ne lese balan nyiaa, baa deke Damasekuse donoo ken anaanooɛ njan pou na baa nyin kyan man. ³³ Mona ba moo man do dokyonolon man, te be tisinaa man ta na nfansere te me nyinja gbɛɛ yeu lee teele doo keere njan nyinmaa man.

12

Wurubuarɛ kalese nombia njanle man wola Pɔɔl

¹ Kaboena nyi maa wola ma wose, mona ma gyen nyi ma wose kawola kei be dana tooo ya. E yela maa yako njan nombia njan de Gbenjyoo Yesu Kristo ba lese wola man, na njan moo naa na na me sia fonɛɛ ngba doseɛ man ne. ² Ma gyen Kristobaale nolo ken kulutoonej kufu anaara yaa ngba Wurubuarɛ be gate e gyu adido adido ne. Nyi o

naa ke na o sia fonɛɛ bo o, yaa ke yee doseɛ man ke bo na, man ba gyen ya. Wurubuarɛ waagen gyenja la. ³ Ma gyen nyi Wurubuarɛ moona mena walan njan gyu adido adido botoo ken beɛ baake nyi Paradiso ne. Nyi mena nombia kenja yee sia fonɛɛ nombia bo o, ne yee doseɛ nombia bo o na, man ba gyen ya. Wurubuarɛ waagen gyenja la. ⁴ Nombia njan walan njan be nyii botoo ne ne tan keyako ya, te walan mo be tale mo o noo yako na gba ya. ⁵ Mena doo maa wola ma wose bo mena walan kei dinoo doo. Mona moo gyae maa wola ma wose lee man gbagba doo ya. Nyi akpaa maa wola ma wose koran na, maa wola ma wose bo lee aboo njan na wola ma wose keyokose ne doo bo. ⁶ Nyi akpaa ma wola ma wose na te yee diyin nombia na ya, nawolo nyi nombia njan moo yako njan ne yee ampan. Mona moo gyae maa wola ma wose ya. Nawolo nyi moo ne gyae nyi nolo ka mo man maa kela mena ken kaboena ne, lee aboo njan mee yee yaa nombia njan mee kolosi fa njan ne doo ya.

⁷ Gyakolon nombia dinaana njan Wurubuarɛ ba lese wola man ne, nafa ne gyae ke tale yela ma nyee ka koro man na maa wola ma wose. Mona Wurubuarɛ beɛ gyae nyi maa wola ma wose ya, mena doo te o yela woseyoorej daale kaa

gyoo man. Woseyoorenj kei yee ngba obonsam kpila na o tobaale njolo nyi waa konj kaa naase man diyem ne, na be yeke ma nyee ka koro man gbaa na maa wola ma wose ya. ⁸ Me waase de Gbenjgyoo Yesu betabotooro nyi, waa lese mena woseyoorenj kenanj lee ma wose man. ⁹ Mona de Gbenjgyoo Yesu bee te o yako man nyiaa, "Yela me beree kenj mo mo boele ne n ke kaboena ne n. Nawolo nyi n wose keyokose man te nyanj kena me donj." Mena doo dana man gyonj nyi mee wola ma wose bo lee ma wose keyokose man, na Kristo donj kenj kenjinj doo me man. ¹⁰ Mena doo lee Kristo doo ne, wose keyokose man bo o tuubia man bo o, diyem kena man yaa diyem kenaase man yaa kaale man bo koranj na, ma wose ne fee man. Nawolo nyi ma wose keyokose man te mee naa Kristo donj.

Pool kayeyee lee Korintotena doo

¹¹ Me ta bese diyinte, mona emee yeke la te ma bese diyinte. Emee te kaboena nyi nafa yaa kelee man. Nawolo nyi ma te yee kolo e ma wose doo koranj ya na, mo doo balan banj bee baake ba wose nyi be yee Kristo kpilalawo ne tee lee gbee kamase man ya. ¹² Aboo nan pou kaboena nyi walanj waa yee na kawola nyi o yee Kristo kpilale e ne, Wurubuare teewo me doo

yee na e man. Nan yena gyakolonj nombia na woole kalese wola. Te e naa mena kenj mo nyinj konoo senj kenj, yee mena aboo kenj pou. ¹³ Na koba te ma te lee lee e gyanj ya na, nafa wonj te me yee wo fa Kristotena akanj banj te ma te yee fa non ya? Yaa kenj ma te lee koba lee e gyanj doo ya, te e ne kolosi mena nombia kenj? Akpaa mena te doo na, e wui dei.

¹⁴ Ma te desina ma wose nyi maa bese kaa ta e doo betabotoorote. Mo ne gyae nyi me kaa mo ma wose lo e doo ya, nawolo nyi na ya aboo nan e dana ne te mee gyae ya, mona emee gbagba te mee gyae. Kebabga na, na bia ne gyae na aboo see ba lolala ya, mona lolala ne gyae na aboo see be bia. ¹⁵ Mena doo dana man gyonj nyi maa mo kpene kamase kenj me dana ne, kpu na me dibilinj wolee e doo. Nyi akpaa mee gyae e nombia nideli na, emee be gyae man mena yee? ¹⁶ Ma gyanj nyi e ke see nyiaa, ayi me ta mo kasolo kaa nere non ya. Mona e man baale ne yako nyiaa me dana nyansa, mena doo te ma moo adao gbene njanj non. ¹⁷ Ma moo balan banj mo kpili e gyanj ne doo di e nyeeya man? ¹⁸ Me waase Tituse nyi waa konj e gyanj te me kpila Kristobaale njolo mo kpu na e. Tituse kaa lee e nyeeman kolo bo di yaa? Na agyuenj dokolonj te daa na e dana yee? Yaa na gbee dokolonj

doo te daa na e doŋ yee?

¹⁹ ΕΜΕΕ gyeŋ nyi da seŋεε baa dee tira de nombia keŋa noo na dee di deŋele? Koa te yeε mena ya. Wurubuare ne naa daa nyi Kristo kegyaebii man yaa dee kolosi ne. Me tebia kpaakpaa, lee ε deeli doo te de kolosi nombia keŋa pou mena ne. ²⁰ Me woε ne lo maŋ nyi akpaa me koŋ ε gyaŋ na, moo gyae maa naa ŋon nyi ε kyaa ŋgba mena keŋ mee gyae ne ya, te εμεε mo be gyae ε kena me dinoo ŋgba mena keŋ ε ne gyae nyi ε kena ke ne ya. Me woε ne lo maŋ nyi mberem na kale nombia, na sibii na baŋ na yoo nombia na balan kewoleε, na wose kawola na nombia nkarankaraŋ keyεε gyae ke doo ε man. ²¹ Me woε ne lo maŋ nyi akpaa me koŋ bela na, Wurubuare waa yokose maŋ ε siaman na me too ke kyonjii maŋ lee ε man baale nombiakumεε ŋan beε yeε, te boo ne gyae baa kyεεkee lee ŋe man ya ne doo. Me woε ne lo maŋ nyi be seε beε yeε kafon na nombia nkarankaraŋ, te boo ne gyae baa kyεεkee lee be nombiakumεε ŋenaŋ man koŋ Wurubuare gyaŋ ya.

13

¹ Kei yena betabotoorote ŋgba mee koŋ ε gyaŋ ne. Mee gyae ε ke toose nombii keŋ doo Wurubuare nombia anmaraseŋ see yenaŋ daale ne nyiaa, "Pena ε ke bu ŋolo fo na, kaboena nyi yaa nyii lee balan bala, yaa balan

batooro nooman nyi nombii keŋ yeε ampaŋ." ² Ma kekōŋ ε gyaŋ bolate keŋ ne, me wulaa faree balan baŋ pou boo yeε nombiakumεε kaalan ne, na balan akan baŋ pou. Debaŋ kei keŋ moo kyaa ε gyaŋ ya ne, mena yaa me gyakaa mee faree ŋon nyiaa, akpaa ma bese koŋ na, moo gyae maa mo baŋ be seε beε yeε nombiakumεε ne wose kyεε wo ya. ³ ΕΜΕΕ kpa ε ne gyae ε kena nyi Kristo ne teε la me doo kolosi ne, ε kena ke. Ε kena nyi Kristo ba woε keŋ o be gyae waa woŋ ε deŋele ya. O dana doŋ ε doo. ⁴ Ke yeε ampaŋ nyi be gyoo e mataa opanɗaŋ doo, ŋgba walaŋ ŋon o be taŋ doŋ ya ne. Mona debokeiman doo, o te fom lee yeŋ man te o kyaa Wurubuare doŋ man. Mena mo te daa mo be taŋ doŋ ya. Mona keŋ de doo Kristo man doo, Wurubuare doŋ doo de man te de dana deε som ŋon.

⁵ Ε gyoo ε wose man nideli na ε ke keε nyi ε ne leε Yesu di nideli? Yaa ε ba gyeŋ nyi εμεε na Yesu Kristo yeε dokolon yee? Akpaa ε ba gyeŋ mena ya na, kenaŋ na ε te yale ε keleedi man. ⁶ Mee leε di nyi ε ka gyeŋ nyi, daa doo da te yala ta da keleedi man ya. ⁷ Deε fane fa Wurubuare nyiaa, o na yeli ε ke yeε kolo kum ya. Te yeε keŋ nyi balan ke keleε daa nyi da te yeε daale doo ya, mona akpaa dekoŋ nyi da te yale da keleedi man koraŋ na, deε gyae bo nyi ε ke yeε nombia ŋan tenεε Wurubuare

siaman ne. ⁸ Nawolo nyi doo gyae dɛɛ tale lee nombii na anokoare kenj wole ya. Ke man te da seɲɛɛ debaɲ kamaɛ. ⁹ Nyi akpaa daa de yɔkɔse te emɛɛ seɲɛɛ kenkenj ε keleɛdi man na, dana daa gyonj. Nawolo nyi dɛɛ fane bo nyi yaa tale seɲ kenkenj ε keleɛdi man Wurubuare kegyaebii man. ¹⁰ Mena doo te de kyaa lem na lem te mee ηmarase tone kei mee yeleɛ ηon ne. Kenan na akpaa me kɔɲ ε gyan na, moɔ gyae maa mo donj kenj de Gbenjgyoo Yesu be fa man ne kolosi na ηon akpanyanɲyanɲ man ya. Nawolo nyi de Gbenjgyoo Wurubuare faa man donj kei bo, nyi maa mo kyɔ ηon na ε ka bee ε keleɛdi man. ɔ te fa man ke bo nyi maa mo woleɛ ηon ya.

¹¹ Me tebia, me noɔwoya ɔto yena nyiaa, ε kyaa nideli. E yase ε sia na ε ke kyaa nideli kelii ɔto, na ε ke tei nombia ηan moɔ yako ηon ne. E yeɛ noɔdokolonj na ε ke kyaa wosefɛɛrenj man. Na Wurubuare ηon ɔ ne gyae balan te ɔ yeɛ wosefɛɛrenj Gbenjgyoo e ne ke kyaa na ηon. ¹² E mo Kristo balan kegyae kenj do doɲa noɔ lee ε konɔɔ man. ¹³ Wurubuare balan ban pou be kyaa kebo ne na do ηon noɔ. ¹⁴ De Gbenjgyoo Yesu Kristo waa mo ɔ berɛɛ boele ηon, na Wurubuare kegyae kenj ke doo ε man, na Wurubuare felinj ηon ke yela ε ke yeɛ noɔdokolonj.

Pɔɔl tɔne kenj ɔ be ŋmarase yelee Galatiatena nɛ

¹ Tɔne kei lee manj Pɔɔl gyanj. Me yɛɛ Yesu Kristo kpilale e kenj na deniwalan ɲolo lese na manj ya, te na deniwalan ɲolo mɔ kpila na manj ya. Mɔna Yesu Kristo gbagba, na de kya Wurubuare ɲon ɔ be gyuuusu Yesu lee yɛɲ man nɛ lese na manj te ɔ kpila manj. ² Mɛɛ ŋmarase ke mee yelee ɛmɛɛ Kristotena akpii akpii ɲan pou ɛ kyaa Galatia tɛɛle man nɛ. Daa na me tebia Kristotena banj pou be kyaa me gyanj kɛbo nɛ na do ɲon nɔɔ.

³ De kya Wurubuare na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa mo be bɛrɛɛ boele ɲon, na baa fa ɲon wosefɛɛrenj. ⁴ De nombiakumɛɛ dɔɔ te Yesu Kristo moo ɔ wose fa yɛɲ, na waa lese daa lee gyɛɲ duulɔn kei nombiakumɛɛ man. Wurubuare ɲon ɔ yɛɛ de kya e nɛ, kegyaebii man te nombia kenja pou kɔɲawɔ mena. ⁵ ɲon Wurubuare te kaboena nyi dɛɛ lese ɔ yelee kekpaakekpaa. Amen.

Nombii wɔle daale be kyaa Kristo nombia kpaakpaa ɲan wɔle ya

⁶ ɛmɛɛ Galatiatena, ɛ nombia dana manj gyakolonj gbaa. ɛmɛɛ banj Wurubuare be tɛɛ Kristo bɛrɛɛ dɔɔ baake ɲon nɛ, ɛ kɛɛ mena

kenj ɛ be barase lee ɔ nombia ɲan wɔle. Nɛnɛɛ ɛ te gyu ɛ silana kawola wɔle kenj balan ne dii akɛrɛɛ de man nyi ɲe yɛɛ Kristo nombia ɲa nɛ. ⁷ N kɛɛ gbagba na, mena kawola kenan ta lee Kristo gyanj korakora ya. Mɔna balan baale ne wɔlɛɛ na ya agyuenj. Bɛɛ gyae bo nyi baa tulii Kristo nombia kpaakpaa ɲan. ⁸ Mɔna akpaa nyi daa gbagba, yaa Wurubuare kpilale ɲolo koran da lee adido kɔɲ kaa kolosi nombia wɔlɛɛ ɲaale kpoo fa ɲon lee Kristo nombia kpaakpaa ɲan daa be wulaa kolosi fa ɲon nɛ wɔle na, ɔtenate dɛɛ laako. Nawolo nyi Wurubuare waa wɔlɛɛ e kekpaakekpaa. ⁹ De te wulaa yako ɲon mena nombia kenja. Mɔna ma bese yaa mɛɛ yako ɲon bela nyiaa, akpaa ɲolo de kɔɲ kaa yako ɲon nombia wɔlɛɛ ɲaale bela lee Kristo nombia kpaakpaa ɲan daa be yako ɲon nɛ wɔle na, Wurubuare waa wɔlɛɛ ɔtenate kekpaakekpaa.

¹⁰ Me kɛɛ yako ɲon nombia kenja na, nawolo baa nyi mɛɛ gyae nyi denibalanj ke kɛlɛɛ manj yaa? Koa, na mena ya. Yaa mɛɛ gyae baa nyi maa yɛɛ denibalanj kegyaebii? Nyi akpaa me sɛɛ mɛɛ gyae bo nyi denibalanj ke kɛlɛɛ manj na, kenan na nafa ma te yɛɛ Kristo tobaale e ya.

Mena kenj Pɔɔl ba bese Kristo kpilale

¹¹ Me tebia mɛɛ gyae ε ka gyeŋ nyiaa, Kristo nombia kpaakpaa ŋan mɔɔ kolosi fa ŋon nɛ te yɛɛ nombia ŋan denibalaŋ be kyaa bake see ya. ¹² Na deniwalaŋ ŋolo moona mena nombia keŋa do maŋ me nyiŋmaa man ya, te na deniwalaŋ ŋolo mɔ wola na maŋ mena nombia keŋa ya. Mɔna Yesu Kristo lese na mena nombia keŋa wola maŋ.

¹³ Ɛmɛɛ gbagba ε gyeŋ me dinɔɔ debaŋ keŋ me doo Gyudatena ɔsom keŋ man nɛ. Me dii ba mmaraase ŋan dɔɔ nideli, te me naase Kristotena baŋ Wurubuare ba lese wɔ nɛ diyem akpanyanŋanŋan man, te me gyae gbɛɛ nyi nafa maa wɔlɛɛ nombia ŋan be silana nɛ. ¹⁴ Me yase me sia kasee Gyudatena ɔsom mmaraase ŋan nideli gyu siaman, kela me tebia Gyudatena baŋ daa na wɔ yɛɛ akoso nɛ pou. Ma moo ma nyee pou do de naanaɔ beneŋ nombia ŋan keyɛɛ man.

¹⁵ Mɔna Wurubuare tɛwɔ ɔ bɛɛɛ keŋ dɔɔ wii me waraŋase, te ɔ baake maŋ nyi me kaa yɛɛ ɔ tom. Ɔ wulaa lese maŋ see nyi me kaa bese ɔ tobaale pɛte ba lola maŋ. ¹⁶ Lee ŋon Wurubuare gbagba kegyae man dɔɔ te ɔ baake maŋ te ɔ lese ɔ bu Yesu wola maŋ. Na maa nyiŋ kolosi ɔ bu Yesu nombia kpaakpaa ŋan fa balanŋ baŋ ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ. Wurubuare ke baake maŋ keŋ nɛ, me te gyu ŋolo

gyanŋ nyi waa fa maŋ agyuen lee nombia keŋa man ya. ¹⁷ Mena ke mɔ te me te gyu Gyerusalem donɔɔ man nyi me kaa naa Kristo kpilala gyanŋba nyibanŋ baŋ nyi baa fa maŋ agyuen lee nombia keŋa man ya. Mɔna ma korowɔ karatete dokolonŋ gyu Arebia tɛɛle man, pɛte ma besewɔ kɔŋ Damasekuse donɔɔ man.

¹⁸ Kulutoonɛse atooro wole nɛ, me gyuu Pita gyanŋ Gyerusalem donɔɔ man, te me kyaawɔ ɔ gyanŋ weeya kufu anonŋ. ¹⁹ Me ke gyu botɔɔ nɛ, ma te naa Kristo kpilala baŋ man ŋolo ya gyise de Gbenŋgyoo Yesu ɔ naabu Gyemisi waagenŋ. ²⁰ Wurubuare gbagba gyeŋ nyi nombia ŋan mɛɛ ŋmarase nɛ yɛɛ ampanŋ.

²¹ Kenanŋ wole na te me gyuu Siria na Silisia tɛɛlese dɔɔ. ²² Mena debaŋ kenanŋ na, Kristotena akpii akpii ŋan pou be kyaa Gyudia tɛɛle dɔɔ nɛ ba gyeŋ maŋ gbagba ya. ²³ Kpene keŋ bee nyii yɛna nyiaa, “Balee ŋon gyanŋba ɔ ne naase daa diyem nɛ, nenɛɛ ŋon dɔŋɛɛ la ɔ ne kolosi Kristo kelɛɛdi keŋ nafa ɔ be gyae gbɛɛ nyi waa wɔlɛɛ ke nɛ wose man nombia nɛ.” ²⁴ Mena dɔɔ ba lese Wurubuare yele lee mena keŋ ɔ be kyɛɛkeɛ maŋ nɛ dɔɔ.

2

Kristo kpilala baŋ kelɛɛ Pɔɔl do ba wose man

¹ Kulutooneŋ kufu anaara wole ne, ma besewo gyu Gyerusalem donoo man. Me ke gyu kei na, daa na Banabase na Tituse gyula. ² Wurubuare lese la wola man nyi maa gyu Gyerusalem donoo man botoo mena doo te me gyuuwo. De ke gyu botoo na, dee kyaa gyanee na Kristotena kegyiise ban baagen bo. De gyanee na, mee lese Kristo nombia kpaakpaa nan me don mee kolosi fa balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne man wola wo, na daa na wo ke yee noodokolon. Nawolo nyi ma te gyae nyi tom ken moo yee kaalan, na ken me yakaa mee yee ne ke yee yakaa ya. ³ Me doo Tituse non o silana man ne, na o yee Giriki baale e. Mona nolo na nolo ta nere e nyi waa kara o baala wose pena baa lee e do nyi o yee Kristo tobaale e ya. ⁴ Balan baale beo la mo ba wose nyi be yee Kristotenawo te be kaa kpuuwo de man. Ban gyae la nyi nafa baa kara e o baala wose. Mena balan benan weelee la kaa gyoo de man, te bee gyae nyi baa wolee da wosekenyin ken doo nyim lee de Gbengyoo Kristo man ne. Bee gyae nyi dee bese gyu ke doo Gyudatena mmaraase nan tee na dee di ne doo, na baa mo daa besena ba mmaraase nan gbenja. ⁵ Mona da te fa wo gbese korakora ya. Nawolo nyi dee gyae nyi

e ke kyan Kristo anokoare nombia nan doo wola non ne man nideli.

⁶ Balan ban balan ne kee wo nyi ban yena siamantena yaa kegyiise Kristo osom ken man ne koran ta mo kolo kpu na Kristo nombia nan moo kolosi fa balan ban ba te yee Gyudatenawo ne ya. Mena balan benan kegyiiri kedi ken te yee kolo ke me gyan ya. Nawolo nyi Wurubuare bee kee nolo siaman pena waa yee o kolo ngba mena ken balan ne yee ne ya. ⁷ Mona mena balan kewo naawo nyi Wurubuare lese na man nyi maa kolosi o nombia kpaakpaa nan fa balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne, ngba mena ken o ba lese Pita nyi waa kolosi nombia kpaakpaa nenan fa Gyudatena ne. ⁸ Nawolo nyi Wurubuare non o be baake Pita te o be fa e don nyi waa kolosi o nombia kpaakpaa nan fa Gyudatena ne, non ke baake na man te o faa man mo don nyi maa kolosi o nombia kpaakpaa nenan fa balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne. ⁹ Gyemisi na Pita na Gyon ban balan ne kee wo nyi be yee kegyiisewo Kristo osom ken man kena nyi Wurubuare ta mo o beree ken boele daa ne, be gbaa daa do daa noo na ke yela walan kamase kena nyi daa na wo pou yee dokolon tom ken dee yee ne man. Mena doo daa na wo yakowo see donja nyiaa, daa na Banabase dee kolosi Kristo nom-

bia kpaakpaa ñan fa balan ban ba te Gyudatenawo ya ne, na ban mo kekolosi ña fa Gyudatena. ¹⁰ Nombii dokolon ken booo yako daa nyi dee kyan ke kenken yena nyi, de na wolee ayematena doo ya. Na mena nombii kei tanj doo la me konoo man.

Pool kakoro senj tia Pita

¹¹ Pita ke kon de gyan Antioke donoo man ne, ma korowo senj tia e de tebia Kristotena ban siaman. Nawolo nyi kpene ken o be yee ne be dei ya. ¹² O ke kon botoo kewalan ken ne, o sia gyeewo na o ne dii bom na balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne. Mona Gyemisi ke kpila balan baale lee Gyerusalem donoo man kon na, te Pita tira o wose lee o tebia ban man ken o bee tekaa di bom na wo bela ya. Nawolo nyi o ne yee Gyudatena ban ba senje nyi kaboena nyi baa kara Kristotena ban ba te yee Gyudatenawo ya baala wose ne. ¹³ Kpene ken Pita be yee ne, yela Gyudatena ban be yee Kristotenawo Antioke donoo man ne mo tira ba wose ken be silana Pita nombiakumee ñan o be yee ne. Ba ke yee kenan doo yela Banabase gba mo sila be nombiakumee ñan booo yee ne.

¹⁴ Ma kena nyi be nombia ayeesa bee kyaa na Kristo nombia kpaakpaa ñan ya ne, ma korowo senj tia Pita balan ban pou siaman nyiaa, "Pita, n yee Gyuda baale e, mona n

nombia ayeesa bee wolo nyi n yee Gyuda baale e ya. Won doo te nene n na ñere balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne nyi baa di Gyudatena mmaraase doo?"

¹⁵ Lolo man na daa na nen pou yee Gyudatenawo. Da te yee balan ban ba te yee Gyudatenawo, te balan ne baake wo nyi be yee nombiakumee yeraawo ne ya. ¹⁶ Daa Gyudatena ban de yee Kristotenawo ne doo, da gyen nyi Wurubuare bee lee walan do nyi o gbeneen tenee ñon Wurubuare siaman nyi ken o ne di mmaraase ñan doo ne doo ya, mona walan ñon o ne lee de Gbengyoo Yesu di na te Wurubuare ne lee e do. Mena doo daa mo te lee Yesu di na Wurubuare ke nyin lee daa do nyi de gbeneen tenee o siaman. Na te yee nyi da mmaraase ñan doo kedi doo te Wurubuare lee daa do ya. Nawolo nyi da gyen nyi Wurubuare be gyae waa lee ñolo do nyi o gbeneen tenee o siaman, nyi ken o be di mmaraase ñan doo ne doo ya.

¹⁷ Akpaa dee gyae nyi Wurubuare ke lee daa do nyi de gbeneen tenee o siaman na, kenan na kaboena nyi dee lee Kristo di. Kenan na daa mo dee naa nyi daa Gyudatena mo yee nombiakumee yeraawo ñgba balan ban ba te yee Gyudatenawo ya ne. Akpaa mena te doo na, kenan na nawolo baa nyi Kristo na wola na balan nyi baa yee nombiakumee baa

yaa? Korakora, be doo mena ya. ¹⁸ Nyi akpaa ma bese lee me wole gyu ke di mmaraase njan mɔɔ wulaa bɛɛ nja nɛ dɔɔ na, kenan na nawolo baa nyi me yɛɛ dukumyɛere e. ¹⁹ Gyangba ken na nafa me doo Mosesi mmaraa ken tɛɛ, mɔna nɛnɛɛ dɔɔ Yesu ta lese man lee ke tɛɛ na maa nyin kyaa fa Wurubuare. ²⁰ Ba ke gyɔ Kristo mataa ɔpanɗan ken dɔɔ te ɔ ba yem nɛ, na yɛɛ yaa nɔɔba daa na e yenja la nɛ. Mena dɔɔ mɔɔ tekaa kyaa nɔɔba gyangba ma kekyaabii ken nɛ ya, mɔna nɛnɛɛ dɔɔ Kristo kyaa la me man. Lee mena dɔɔ kpene kamase ken maa yɛɛ ma kekyaa tɛele kei dɔɔ na, maa mo ma wose lo Yesu Kristo dɔɔ bo. Nawolo nyi ɔ ne gyae man, te lee man dɔɔ te ɔ moo ɔ wose fa yen. ²¹ Mɔɔ ne bɛɛ Wurubuare bɛɛɛ ken ɔ ba mo boele man nɛ ya. Nawolo nyi nafa akpaa Wurubuare ne lɛɛ balan bo do nyi be gbɛɛnɛn tenɛɛ ɔ siaman mo lee mmaraase njan dɔɔ kedi dɔɔ na, kenan na Kristo yen ken ɔ ba yem nɛ be dana tɔnɔɔ ya.

3

Keleɛdi yaa mmaraase dɔɔ kesila

¹ Ɛmɛɛ Kristotena ban ɛ kyaa Galatia donɔɔ man nɛ, weera te ɛ ne yɛɛ abɔɔ nɔɔba ayintena nɛ? Amɔ tulii na ɛ nyeeya te ɛ bɛɛ naa anokoare ken ya nɛ? Na ɛ popou siaman te me kolosi

Yesu Kristo wose man nombia fa njon nideli nyi, ɛmɛɛ dɔɔ te be gyɔ e ɔpanɗan dɔɔ te ɔ yenawɔ yee? ² Ɛ tira nombii kei nɔɔ fa man. Mmaraase njan kedi ye la te ɛ nyinja Wurubuare felin njon yaa, nyeekeleɛ nombia njan dɔɔ kolosi fa njon te ɛ be lɛɛ nja di nɛ dɔɔ? ³ Sena yaa ɛ gymwɔ mena? Ɛ fiasɛɛ nideli ɛ ne sila Wurubuare felin njon gbɛɛnɛn. Nɛnɛɛ weera dɔɔ te ɛ ne gyae ɛ ka mo denibalan gbɛɛnɛn tɔɔle ke? ⁴ Kenan na nawolo baa nyi ɛ diyem ken ɛ be naa lee ɛ Wurubuare ɔsom man nɛ yɛɛ yakaa baa? Koa, mɔɔ ne lɛɛ di nyi ke yɛɛ yakaa ya. ⁵ Mosesi mmaraase njan ɛ be di nje dɔɔ nɛ dɔɔ te Wurubuare moo ɔ felin njon do ɛ man te ɔ yɛɛ gyakolon nombia ɛ man? Yaa ken ɛ be nyii nyeekeleɛ nombia njan te ɛ be lɛɛ nja di nɛ dɔɔ?

⁶ Ɛ tɔɔse balee njon bɛɛ baake nyi Aberaham nɛ wose man nombia. Wurubuare nombia anmarasen see ne yako yenan daale lee Aberaham wose man nyiaa, "Aberaham lɛɛ Wurubuare bo di, mena dɔɔ te Wurubuare lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnɛn tenɛɛ njon Wurubuare siaman."

⁷ Mena dɔɔ kaboena nyi yaa gyen nyiaa, balan ban bɔɔ lɛɛ Wurubuare di nɔɔba mena ken Aberaham be lɛɛ Wurubuare di nɛ, ban yena Aberaham duulun man balan gbagba. ⁸ Wurubuare nombia anmarasen see

ɲan wulaa yakowɔ see lee gyaŋgba gyaŋgba keŋ peɛte nombia ɲenan ƙɔŋawɔ mena nyiaa, akpaa balan baŋ ba te yeɛ Gyudatenawɔ ya ne de lee ɲon Wurubuare di na, ɲon mo waa lee wo do nyi be gbɛeneŋ tenɛɛ ɔ siaman. Wurubuare wulaa yakowɔ see fa Aberaham nyiaa, "Lee nyaŋ doo te maa hiraa tɛɛle kei doo balan pou." ⁹ Lee mena doo balan baŋ pou baa lee Wurubuare di ɲgba mena keŋ Aberaham be lee e di ne, Wurubuare waa hiraa wo ɲgba mena keŋ ɔ be hiraa Aberaham ne.

¹⁰ Walaŋ kamase ɲon ɔ yako nyi ɔ ne di Mosesi mmaraase ɲan doo na ɔ gbɛeneŋ ke nyiŋ teneɛ Wurubuare siaman na, Wurubuare waa falaa ɔtenate. Nawolo nyi Wurubuare nombia aɲmaraseŋ see ɲan ne yako nyiaa, "Walaŋ kamase ɲon ɔ te di kpene kamase keŋ boɔ ɲmarase do Mosesi mmaraa tone keŋ man ne doo kelii ɔto ya na, Wurubuare waa falaa e" ¹¹ Nombii na anokoare yena nyiaa, Wurubuare beɛ lee ɲolo do nyi ɔ gbɛeneŋ tenɛɛ ɲon Wurubuare siaman nyi keŋ ɔtenate ne di Mosesi mmaraase ɲan doo ne doo ya. Nawolo nyi Wurubuare nombia aɲmaraseŋ see ne yako nyiaa, "Walaŋ kamase ɲon lee ɔ keleɛdi doo te ɔ gbɛeneŋ da teneɛ Wurubuare siaman na, Wurubuare waa lee ɔtenate nyee." ¹² Nyi akpaa ɲolo

da mo ɔ wose lo Mosesi mmaraase ɲan doo te ɔ yase ɔ sia ɔ ne di ɲe doo na, kenan na beɛ tekaa hia nyi ɔtenate deɛ lee Wurubuare di pena waa nyiŋ nyeekelee ya. Nawolo nyi Wurubuare nombia aɲmaraseŋ see ne yako nyiaa, "Walaŋ ɲon ɔ ne di Mosesi mmaraase ɲan doo nideli na, waa nyiŋ nyeedoŋ kekpa a bo lee mmaraase ɲan kedi doo" ¹³ Mosesi mmaraase ɲan te yeli Wurubuare te falaa daa, nawolo nyi de beɛ tale di ɲe doo kelii ɔto ya. Moɲa Kristo ta lese daa lee mmaraa kenan kefaala tɛɛ. ɲon moona kefaala kenan gyakaa ɔ wose doo de baŋ keŋ ɔ be lee da yeŋ yeŋ ɔpanɗan doo ne. Nawolo nyi Wurubuare nombia aɲmaraseŋ see ɲan ne yako yenaŋ daale nyiaa, "Ba te falaa walaŋ kamase ɲon waa yeŋ ɔpanɗan doo ne" ¹⁴ Kristo yeŋa la to de nombiakumɛɛ pou kom na Wurubuare ke ta ɔ doo hiraa balan baŋ ba te yeɛ Gyudatenawɔ ya ne, ɲgba mena keŋ ɔ be hiraa Aberaham ne. Na lee da ke lee Yesu di doo Wurubuare ke fa daa ɔ felin ɲon ɔ be yako see nyi waa fa daa ne.

Mosesi mmaraase ɲan na Wurubuare nombia ɲan ɔ be yako see fa Aberaham ne

¹⁵ Me tebia, e yela maa mo nombia ɲan e wulaa e gyeŋ ne mo lese nombia keŋa man wola ɲon. Nyi balan bala de yako nombii see na,

ηολο be kyaa kenj waa tale wλεε ke yaa waa kyεεkee ke ya. Mena yaa Wurubuare nombia ayakonj see kenja mo doo. ¹⁶ De naana Aberaham na ɔ duulunj man walanj te Wurubuare yako mena nombia kenja see fa. Wurubuare nombia anmarasenj see njan te yako nyi, “Aberaham na ɔ duulunj man balanj” na kawola nyi ba boe ya. Mɔna ɔ yako e nyi, “Aberaham na ɔ duulunj man walanj” na kawola nyi walanj dokolonj koonj nombia te Wurubuare ne yako. Walanj njonanj yena Yesu Kristo. ¹⁷ Nombii kenj mee yako ne ka aseε yena nyiaa, Wurubuare wulaa yakowɔ see fa Aberaham kulutoonenj sɔnjononjse akpenj anaara na sao na kufu (430) wole pɛte ɔ kaa moo mmaraase njan fa Mosesi. Mena dɔɔ mmaraase njan ɔ ba mo fa Mosesi ne be gyae ke tale wλεε keyako see kenj ɔ be yako see fa Aberaham ne ya. ¹⁸ Mena dɔɔ Wurubuare be gyae waa mo ɔ nhira kenj fa njon nyi kenj ε ne di Mosesi mmaraase njan dɔɔ ne dɔɔ ya, mɔna lee kenj ɔ be wulaa kanj ntam yako see nyi waa mo fa njon dɔɔ. Mena ke mo te Wurubuare moo ɔ nhira kenj fa Aberaham yakaa, nawolo nyi ɔ wulaa yakowɔ see nyi waa mo ke fa e. ¹⁹ Nyi akpaa mena na, wonj dɔɔ te Wurubuare faa mmaraase njan? Kpene kenj dɔɔ ɔ ba mo njan kpu na keyako see kenj fa wɔ yena nyiaa, ɔ ne gyae nyi

balanj ka gyenj kpene kenj yeε dukum ke. Wurubuare faa mmaraase njan bo na njan ke doo kelii debanj kenj Aberaham duulunj man walanj njon Wurubuare be yako see nyi waa konj ne ke konj. Wurubuare tee ɔ kpilala dɔɔ mo ɔ mmaraase njan fa Mosesi, te njon mo moowɔ fa balanjanj. Nawolo nyi njon doo la Wurubuare na balanjanj nsana. ²⁰ Walanj njon ɔ doo balanjanj bala nsana ne, ɔ ba senεε fa dikpii dokolonj ya. Mɔna Wurubuare njon dana donj nyi waa yeε kpene kamase ɔ baam dɔɔ. Mena dɔɔ ɔ bee hia nyi ηolo waa doo njon na balanjanj nsana ya.

²¹ Na kei nawolo baa nyi Wurubuare mmaraase njan, na keyako see kenj ɔ be yako see ne beε kyaa na donja baa ya yaa? Korakora, be doo mena ya. Akpaa nyi mmaraase njanle kyaa kenj gyae ke tale fa walanj nyeedonj na, kenanj na nafɔ walanj de di ηe dɔɔ na, ɔtenate gbεenenj gyae ka teneε Wurubuare siaman. ²² Mɔna Wurubuare nombia anmarasenj see ne yako nyiaa, dukum te di teeε kei balanjanj pou dɔɔ mena dɔɔ boɔ ne tale baa di mmaraase njan dɔɔ ya. Lee mena dɔɔ Wurubuare yakowɔ see nyiaa, balanjanj pou baa lεε Yesu Kristo di na, baa nyinj nyeedonj kekpaan kenj ɔ be yako see nyi waa fa balanjanj ne.

Dɔɔ tekaa yeε mmaraa kenj gbenjawɔ bela ya

²³ Pɛte Yesu Kristo ke kɔŋ na, Mosesi mmaraase ŋan te tɔ daa do ŋgba mena keŋ beɛ tɔ walaŋ do deni man nɛ. Kenan wole na te Wurubuare kaa lesewɔ wola daa nyiaa, nyi walaŋ de lɛɛ Yesu Kristo di na waa tale nyin ɔ wose lee mmaraase ŋan tɛɛ. ²⁴ Kei nawolo baa nyi, na Mosesi mmaraase ŋan ne diina de dɔɔ pɛte Kristo kɔŋawɔ. Kristo ke kɔŋ wole na, lee ŋon Kristo kelɛɛdi man te walaŋ gbɛɛneŋ na teneɛ Wurubuare siaman. ²⁵ Nɛnɛɛ keŋ dɔɔ lɛɛ Kristo di dɔɔ, mmaraase ŋan ba tekaa dana doŋ de dɔɔ bela ya.

²⁶ Lee mena keŋ ɛ be lɛɛ Yesu Kristo di dɔɔ, te ɛ popou bese Wurubuare bia gbagba nɛ. ²⁷ Nawolo nyi ɛmɛɛ ban pou bɔɔ sɔ ŋon Wurubuare loŋ Kristo man nɛ, te yeli ɛmɛɛ na Kristo ta bese walaŋ dokolon. Lee mena dɔɔ Kristo dinɔɔ keŋ te kaa doo ɛ man. ²⁸ Lee mena dɔɔ n yɛɛ Gyuda baale o, n te yɛɛ Gyuda baale ya o, n yɛɛ gbenji o yaa n yɛɛ gyooro bu e, n yɛɛ alo e yaa n yɛɛ baale o nɛ, keŋ be famenɛ bela ya. Nawolo nyi ɛ popou te yɛɛ dokolon Kristo man. ²⁹ Nyi akpaa ɛ yɛɛ Kristo balanwɔ na, kenan na ɛ yɛɛ Aberaham duulun man balanwɔ. Mena ke mɔ te Wurubuare waa hiraa ŋon, ŋgba mena keŋ ɔ be yako see nyi waa hiraa Abraham nɛ.

4

¹ ɛ yela maa mo me nom-

bii ma aneyakon kei maa na nombia keŋa wola ŋon kpene keŋ mɛɛ gyae maa yako nɛ. Nyi abɔɔ diiri sɛɛ ɔ yɛɛ biikyaa e nɛ, na yɛɛ yaa ŋgba ɔ yɛɛ gbenji e nɛ. Be famenɛ nyi abɔɔ ŋan pou yɛɛ ɔ wui ya. ² Nawolo nyi deban keŋ ɔ sɛɛ ɔ yɛɛ biikyaa e nɛ, ɔ doe kegyiise baale nyinmaa man. Ban ne gyae la baa kɛɛ ŋon na abɔɔ ŋan pou dɔɔ, kelii deban keŋ ɔ kya ba see nyi baa mo abɔɔ ŋan do e ɔ nyinmaa man nɛ. ³ Nafɔ mena ke te daa mɔ doo. Nawolo nyi deban keŋ da te lɛɛ ta Yesu nombia ŋan di ya nɛ, na tɛɛle kei dɔɔ nombia ne diina de dɔɔ lee da kekyaabii man ŋgba gbenja nɛ. ⁴ Mɔna deban keŋ Wurubuare ba see nɛ kelii na, ɔ kpila ŋon gbagba bu kɔŋ tɛɛle kei dɔɔ te ɔ yela alo lola e. Mena deban kenan na, balan doo bo Gyudatena mmaraase ŋan tɛɛ. ⁵ Wurubuare kpila ɔ bu kei bo nyi waa kɔŋ kaa tɔ de nombiakumɛɛ pou kom, na waa lese daa lee mmaraa keŋ doŋ tɛɛ, na dee nyin bese Wurubuare bia gbagba.

⁶ Nɛnɛɛ keŋ dɔɔ bese Wurubuare bia dɔɔ nɛ, ɔ te yeli ɔ bu ŋon felin ŋon te kaa kyaa de konɔɔse man. Felin ŋonan ne yele la te dɛɛ tale baake Wurubuare nyi “De kya” nɛ. ⁷ Lee mena dɔɔ ɛ te yɛɛ gbenjawɔ bela ya, mɔna nɛnɛɛ dɔɔ ɛ ta bese Wurubuare bia. Te lee mena keŋ ɛ ba bese Wurubuare bia dɔɔ, ɛ ke nyin abɔɔ ŋan

pou waa mo fa ɔ bia ne.

Pɔɔl kayeyɛ Galatiatena
dɔɔ

⁸ Gyanɔba keɲ ɛ ta gyeɲa ta Wurubuare ya ne, na ɛ na som beeneɲ ɲan nafa tekaboena nyi yaa som ɲa ya ne te ɛ bese ɲe gbenja. Bane mo te yee Wurubuare e keɲ kaboena nyi yaa som e ya. ⁹ Mɔna nenɛɛ keɲ ɛ be kaa gyeɲ Wurubuare, yaa maa yako nyi nenɛɛ keɲ ɲon Wurubuare ba gyeɲ ɲon ne, won ɔɔ te ɛ ne gyae ɛ ka bese ke sila teele kei ɔɔ waraɲase abɔɔ ɲan ɲɔɔ taɲ don ya ne? ɛ ne gyae baa nyi ɛ ka bese ke doo mena abɔɔ ɲenan tɛɛ ɲgba gbenja ne bela? ¹⁰ Me te nyii nyi ɛ ne di Gyudatena ɔsom weeya na gyaalanja na debaɲse na kulutooneɲ kpaakpaa ɲaale ɲgba mena keɲ ba mmaraase na wolo ne. ɛ ne yee keɲa pou ne, na emɛɛ gyeɲ nyi Wurubuare kegyaebii yaa ɛ ne yee ne. ¹¹ ɛ nombia ayɛɛsa dana maɲ gyakolon. Ne yee maɲ nyi diyem keɲ moɔ naa yee tom ɛ gyan ne pou te yee yakaa.

¹² Me tebia, mɛɛ waase ɲon bo nyi ɛ kasee maɲ. Nawolo nyi keɲ na ma keyɛɛ Gyuda baale koran ne, ma moɔ ma wose ɲgba ɛ man ɲolo ne keɲ nyi moɔ na tekaa di Gyudatena mmaraase ɲan ɔɔ ya. ɛ te yee ta kolo kum mo tia maɲ ya. ¹³ ɛ tɔɔse nyi ma kekɔɲ ɛ gyan gyanɔbate keɲ ne, kawee yele la te me nyiɲa

gbɛɛ kolosi Kristo nombia kpaakpaa ɲan fa ɲon. ¹⁴ Doo nyi na me kawee kenan yee kateesa ke fa ɲon, mɔna ɛ te ɲmanyar maɲ ya te ɛ te beɛ maɲ mo ya. ɛ lee maɲ ɲgba Wurubuare kpilale ɲolo lee la adido kɔɲ ne, yaa ɲgba maɲ yena Yesu Kristo ɲon gbagba ne. ¹⁵ Mena deban kenan na me naawɔ nyi gyon daale doo ɛ man keɲ nyi nafa yen nyiɲa gbɛɛ koran na, yen kullii emɛɛ gbagba ɛ siabia do maɲ. Nenɛɛ mena gyon kenan lanja alen? ¹⁶ Keɲ moɔ yako ɲon anokoare keɲ ɔɔ na, me ta bese ɛ kolare?

¹⁷ Balan ban beɛ beo yee ba wose nyi be yee Kris-totenawɔ ne, beɛ gyae bo nyi baa beo ɲon na ɛ kaa di Gyudatena mmaraase ɲan ɔɔ, mɔna ɲa be gyae ke yee tɔnɔɔ kamase fa ɲon ya. Beɛ gyae bo nyi baa tira daa na ɲon nsana, na ɛ ke nyin mo ɛ loo pou gyakaa be ɔɔ. ¹⁸ Akpaa ɛ yase ɛ sia te ɛ ne yee kolo kpaakpaate na ke dei. Mɔna kaboena nyi yaa yee ke deban kamase. Te yee nyi me kyaa ɛ gyan kaagen te ɛ ke yee ke ya. ¹⁹ Me bia kpaakpaa, mena keɲ alo na donɛ te ɔ ne naa diyem ne, mena yaa mɛɛ naa diyem lee emɛɛ ɔɔ. Te maa naa mena diyem kei kelii deban keɲ ɛ ke nyin Kristo dinɔɔ keɲ. ²⁰ Ma kegyaebii yena nyi nafa na me kyaa ɛ gyan, na maa kyeekee ma kekolosi na ke kyaa na ɛ kegyaebii. Nawolo nyi ɛ nombia ayɛɛsa

dana man gyakolonj.

Nɔɔse ala ɲan Wurubuarɛ be bake see nɛ

²¹ Ɛ yela maa bɔɔse ɲon nombii kei. Ɛmɛɛ ban ɛ ne gyae nyi ɛ ke doo Mosesi mmaraase ɲan tɛɛ nɛ, gbagbaagba na ɛ gyen kpene kenj mmaraase ɲan ne yako? ²² Wurubuarɛ nombia anmarasenj see ne yako nyiaa, Aberaham lola bia baala bala. Be man ɲolo ɔ naa yɛɛ gbenji e, te ɲolo mɔ ɔ naa yɛɛ gyoorobu e. ²³ Aberaham bu ɲon gbenji ɲon ba lolo fa e nɛ, ba lola e bo ɲgba mena kenj alo kamase ne tanj lolo nɛ. Mɔna ɲon gyooro bu ɲon ba lolo fa e nɛ dɔɔ, Wurubuarɛ wulaa yakowɔ see nyi baa lola e pɛte be kaa lola e.

²⁴ Mena nombia kenja yɛɛ dudu ke kenj na lese nombia ɲaale wola. Ala bala kɛwɔ senjɛ fa nɔɔkebakesee ala ɲan Wurubuarɛ be bake see fa ɔ balan nɛ. Nɔɔkebakesee kenj ba lee Sinai bula dɔɔ nɛ, kenj senjɛ la fa alo ɲon bɛɛ baake e nyi Haga nɛ. Ɔ bia yena balan banj Mosesi mmaraase ɲan ba besena wɔ yɛɛ gbenja nɛ. ²⁵ Haga senjɛ fa Sinai bula kenj ke kyaa Arebia tɛɛle man nɛ. Ɔ yɛɛ ɲgba gyenj wee kei Gyerusalem nɛ. Mosesi mmaraase ɲan ta besena ke man balan banj pou yɛɛ gbenja.

²⁶ Mɔna Gyerusalem kenj ke kyaa adido nɛ, kenj yɛɛ ɲgba gyooro bu ɲon bɛɛ

baake e nyi Saara nɛ. Ke man bia be doo mmaraase kamase tɛɛ ɲgba gbenja nɛ ya. Saara ɲonanj yena daa banj dɔɔ doo Gyudatena mmaraase tɛɛ ya nɛ de naa. ²⁷ Nawolo nyi Wurubuarɛ nombia anmarasenj see ne yako nyiaa,

“Nyanj ɔlamanbo ɲon n ta lola ta see ya nɛ, yela ke yɛɛ nenj gyonj.

Nyanj ɲon n ta donjɛ ta see ya nɛ, yela ke yɛɛ nenj gyonj na n ke lɔ akelelee.

Doo nyi n baale ta lese ɔ sia lee n dɔɔ, mɔna maa yela waa bese kɔɲ n gyan na n bia ke wuku kela ɲon ɔ kyaa yale tɛɛ nɛ.”

²⁸ Me tebia Kristotena, ɛ yɛɛ ɲgba Asiki nɛ. Nawolo nyi mena kenj Wurubuarɛ be wulaa yako ɔ nombia see pɛte bɔɔ kaa lola e nɛ, mena yaa ɔ yakowɔ see te daa mɔ kaa bese ɔ bia nɛ. ²⁹ Debanj kenanj man na, bu ɲon bɔɔ lola e ɲgba mena kenj bɛɛ lola walanj kamase nɛ, naase bu ɲon bɔɔ tɛɛ Wurubuarɛ felinj ɲon donj man lola e nɛ diyem. Mena ke yaa sɛɛ doo kaa lii gyenj wee kei nɛ. ³⁰ Mɔna sena te Wurubuarɛ nombia anmarasenj see ɲan ne yako? Nombia ɲan yakowɔ nyiaa, “Gegi gbenji ɲon na ɔ bu, nawolo nyi tekaboena nyi gbenji bu ɲon waa di ɔ kya abɔɔ kpu na gyooro bu ɲon ya.”

³¹ Mena dɔɔ me tebia, da te

yεε gbeni non biawo ya. De yεε gyooro bu non biawo.

5

Kristo te yeli de te nyin da wose

¹ Kristo te lεε da ny-eeya yela de te nyin da wose bese gyoorobia. Mena doo kaboena nyi yaa sen ε keleedi ken man kenken. ε na fa nolo gbεε na waa besena non yεε o gbenja bela ya.

² ε tei me noowoya nideli. Man Pool ne yako na non nombia kenja ne nyiaa, akpaa ε fa gbεε nyi baa kara non ε baala wose ngba mena ken Mosesi mmaraase njan nawolo ne, na nawolo baa nyi kpene ken Kristo be yεε ne be tan tɔnoo fa non korakora ya. ³ Mεε yako non ε ke nyii nideli bela nyiaa, akpaa ε man nolo de fa gbεε nyi baa kara e o baala wose ne, kenan na kaboena nyi otenate dee di Mosesi mmaraase njan pou doo. ⁴ Akpaa ε man nolo de yεε kakyen nyi o ne di Mosesi mmaraase njan doo na Wurubuare ke nyin lεε e do ne, kenan na nawolo baa nyi otenate te tira o wose lee Kristo man. Mena ke mo yaa otenate te tira o wose lee Wurubuare berεε ken o na mo boele balan ne man.

⁵ Daa doo, Wurubuare felin non don man doo de loo yakaa nyi Wurubuare waa lεε daa do nyi de gbεenen tenee o siaman, nawolo nyi dεε lεε Kristo di. ⁶ Yesu

Kristo keleedi be famene nyi nolo kara o baala wose yaa o te kare ya. Mona kpene ken ne hia yena nyi dεε lεε Yesu Kristo di, na dεε gyae Wurubuare na de tebia.

⁷ Kewalan ken na, nafɔ ε ne yεε nombia kpaakpaa lee ε keleedi ken man. Nεnεε amote beo na non te ε tinaa anokoare ken kesila yela? ⁸ Ma gyen nyi mena kabeo kei ta lee Wurubuare gyan ya. Nawolo nyi non baake na non nyi ε kaa bese o bia. ⁹ Mena ken bεε mo bodobodo tee kyomii do bodobodo bilin man te ne yeli kεε koro ne, mena ke mo te nombiikum bii gyae ke tale beo balan burum. ¹⁰ Mona mεε lεε de Gbenjyoo Yesu di nyiaa, ε be gyae ε ka lee me wole ke lεε nombii wole daale di bela ya. Walan kamase non waa yela ε ka lee me wole ke lεε nombii wole daale di na, otenate yεε won e o, o te yεε won e ya o ne, Wurubuare waa won o denjele.

¹¹ Me tebia, nyi akpaa me yakaa mee kolosi nyi yaa kara ε baala wose pete Wurubuare ke lεε non do ngba mena ken Gyudatena mmaraase njan nawolo na, won doo te bεε naase man diyem? Nyi men ne kolosi baa nyi, kaboena nyi walan waa kara o baala wose pena Wurubuare ke lεε e do ne, nafɔ Gyudatena be gyae baa naase man diyem nyi mee kolosi Kristo yen ken o ba yem opanjan doo ne nombia ya. ¹² Balan ban be dana

baala wose kekara nombia bεε naase ηon diyem nε, nafa man kegyaebii yena nyi baa gyeη gyu ka lese ba wose saaye gba.

¹³ Me tebia, εμεε doo Wurubuaε baake ηon bo nyi ε kaa bese gyooro bia. Mona ε na yeli ε gyoorobiiri keη ke fa ηon gbεε na ε ke yela ε lookum ke di ε doo ya. E mo balan kegyae gyae dōηa na ε ke kyō dōηa. ¹⁴ Mosesi mmaraase ηan pou seηεε bo nombii dokoloη dōo. Keη yena nyiaa, "Gyae n dōo ηgba nyan gbagba n wose nε." ¹⁵ Mona nyi akpaa ε seε ε ne yoo na dōηa ηgba wonombia kumεε na, kenan na ε keε ε wose nideli. Na mena ya na, ε ka koe dōηa munu.

¹⁶ Mena dōo mεε yako ηon baa nyiaa, ε yela Wurubuaε felin ηon ke ta ε siaman lee kpene kamase keη ε ne yeε nε man. Akpaa ε yeε mena na, ε ba tekaa sila εμεε gbagba nombiakumεε ηan ε ne gyae nε ya. ¹⁷ Nawolo nyiaa, aboo ηan deniwalan kegyaebii keη ne gyae waa yeε nε, na ηan te Wurubuaε felin ηon ne gyae nyi waa yeε ya. Wurubuaε felin ηon na deniwalan kegyaebii keη bεε gyoo ya. Lee mena dōo εμεε be gyae ε ke tale yeε ε kegyaebii ya. ¹⁸ Mona akpaa ε yeε kpene keη Wurubuaε felin ηon ne gyae nyi yaa yeε na, kenan na ε ba tekaa doo Gyudatena mmaraase ηan tεε bela ya.

¹⁹ Aboo ηan deniwalan

kegyaebii ne gyae nyi waa yeε nε, ηe bεε weese ya. Nan yena nyi n ka lee n wεεle yaa n baale wole, yaa n ka mo ayimeε wuu n wose, yaa desεη nombia keyεε. ²⁰ Naale mo yena bane osom, na yolo nombia, na balan kekola, na kale kegyae, na daaworo nombia, na ban kagyen, na kedikum, na aηmaareη nombia, na dōηa wole kalee. ²¹ Naale mo yena sibii, na solon kenyoō dεese, na nookedi keη ayoi kumεε doo ke man, na nombia nkaran karan keyεε, na nombiakumεε ηan pou ηe yeε ηgba keηa dinoo nε. Mεε faree ηon baa bela ηgba mena keη moō wulaa faree ηon kaalan nε nyiaa, walan kamase ηon o ne yeε mena aboo keηa na, o be gyae waa nyin gbεε gyu Wurubuaε gyoorobiiri keη man ya.

²² Mona nyi Wurubuaε felin ηon de koη kaa doo n man na, aboo ηan o ne yeli n ne nyim yena, balan kegyae, na kenyanee, na wosefεereη, na konoo kenyin, na woe keyεε, na deeli keyεε, na anokoare kedi, ²³ na wose keyokose, na wose dōo kedi. Mmaraa kamase be kyaa keη ne to mena aboo koηa keyεε ya. ²⁴ Ban pou be yeε Yesu Kristo balanwo nε, be te tina be nombiakumεε na lookum keη pou doo be man nε yela. ²⁵ Wurubuaε felin ηon te fa daa nyeedon wole. Mena dōo kaboena nyi dεε yela felin ηonan ka wola daa gbεε

kenj man dɛɛ kyaa de dinɔɔ wɔle kenanj man. ²⁶ Mena dɔɔ ɛ na yeli dɛɛ gate da wose adido, yaa dɛɛ do dɔɔɔ banj yaa de sia keyɛɛ dɔɔɔ abɔɔ ya.

6

Ɛ kyɔ dɔɔɔ

¹ Me tebia, akpaa ɛ naa nyi ɛ man ɲolo ne yɛɛ dukum ne ɛmɛɛ banj Wurubuare felinj ɲon doo ɛ man nideli nɛ, ɛ gyu kekolosi fa e wose keyɔkɔse man na waa nyinj bese kɔɲ gbɛɛ kpaakpaate kenj man. Mɔna ɛ kɛɛ ɛ wose nideli, kenj nyi ɛmɛɛ mɔ be yɛɛ dukum kenanj ya. ² Ɛ yela ɛ tebia nombia ke yɛɛ ɛ nombia. Akpaa ɛ yɛɛ mena na, na nawolo baa nyi Kristo kegyaebii yaa ɛ ne yɛɛ. ³ Akpaa ɲolo ne kɛɛ ɔ wose nyi ɔ yɛɛ walanj ɲolo e, mɔna kegbagba na ɔ te yɛɛ ɲolo e ya nɛ kenanj na ɔ na beo ɔ wose bo. ⁴ Kaboena nyi walanj kamase waa gyoo ɔ wose man nideli kɛɛ nyi ɔ nombia ayɛɛsa dei. Akpaa ɔ naa nyi ɔ nombia ayɛɛsa dei na, kenanj na waa tale gyina ɔ wose adido lee ɲon gbagba ɔ nombia ayɛɛsa dɔɔ, kenj nyi ɔ be gyae waa mo ɔ wose maa na ɲolo ya. ⁵ Nawolo nyi, kaboena nyi walanj kamase waa seele ɲon gbagba ɔ kasolo. ⁶ Walanj kamase ɲon bɛɛ wola e Wurubuare nombia nɛ, abɔɔ kpaakpaa ɲan ɔ dana na kaboena nyi waa yela ɲaale ke tunj walanj

ɲon ɔ na wola e nombia ɲan nɛ.

⁷ Ɛ na beo ɛ wose ya. ɲolo be gyae waa tale kulu Wurubuare ya, nawolo nyi kpene kamase kenj walanj de duu na, kenj ke te waa kɔ. ⁸ Walanj kamase ɲon ɔ ne yɛɛ kpene kenj ɔ dinɔɔ kum kenj ne gyae na, gyae ke yela waa wɔlɛɛ kekpaakekpaa lee ɔ dinɔɔ kum kenanj man. Mɔna walanj kamase ɲon ɔ ne yɛɛ kpene kenj Wurubuare felinj ɲon ne gyae na, gyae ke yela Wurubuare felinj ɲon ke fa e nyeedonj kekpaakekpaa. ⁹ Ɛ na yeli deeli keyɛɛ ke takaa daa ya. Nawolo nyi akpaa deeli keyɛɛ te takaa daa ya nɛ, Wurubuare waa tɔ daa kom debanj kpaakpaate kenj man. ¹⁰ Lee mena dɔɔ akpaa de nyinj gbɛɛ nyi dɛɛ yɛɛ deeli na, kaboena nyi dɛɛ yɛɛ ke fa walanj kamase. Tuturu na ɛ yela dɛɛ yɛɛ deeli fa de tebia Kristotena.

Ɛ kɛɛ ɛ wose nideli

¹¹ Ɛ kɛɛ me nɔɔwoya ɔtoman nyinjɔn kenja na ɛ kena nyi manj gbagba moona me nyinjmaa ɲmarase kenjmarasebia dinaana kenja yeleɛ ɲon nɛ.

¹² Balanj banj bɛɛ gyae nyi be nombia ka gyoo Gyudatena sia nɛ, banj na ɲere na ɲon nyi yaa kara ɛ baala wose. Mena balanj benanj ne yee nyi akpaa be kolosi Kristo yenj kenj ɔ ba yem ɔpanɔɔɔ dɔɔ nɛ wose man nombia na, balanj baa naase wɔ diyem. ¹³ N kɛɛ

na, balan ban dɔɔ kara be baala wose ne koran beɛ tale di mmaraase nan dɔɔ ya. Mona beɛ gyae bo nyi ε ke kara ε baala wose, na baa nyin gyina ba wose adido nyi ban yele la te ε kara ε baala wose te ε bese be balan.

¹⁴ Te man dɔɔ nyi maa gyina ma wose adido koran na, kenan na de Gbengyoo Yesu Kristo yen ken ɔ ba yem ɔpanɔan dɔɔ ne, ke nombia dɔɔ te maa gyina ma wose adido. Nawolo nyi lee Kristo yen ken dɔɔ, tɛele kei dɔɔ abɔɔ pou ta tekaa yeɛ kolo ke me siaman ya. Mena ke mɔ yaa lee Kristo yen ken dɔɔ, tɛele kei dɔɔ abɔɔ kegyae loo ta lee me man.

¹⁵ Nyi nolo kara ɔ baala wose yaa ɔ te kare ya o ne, ken bee hia ya. Kpene ken ne hia yena nyi lee Kristo dɔɔ ɔtenate te nyin dinɔɔ wole.

¹⁶ Balan ban pou bee nyii nombia kenja te bee di ne dɔɔ ne, Wurubuae waa wii be waranase na waa fa wo wosefɛeren. Mena balan kewo yena Wurubuae bia gbagba ban ɔ ba lese ne.

¹⁷ Lee gyen ne gyu ne, mee fane nyi nolo na tekaa naase man diyem bela ya. Nawolo nyi gyanɔareɛ nan mɔɔ nyim lee ketuku na boya kefunji ken me yeɛ Kristo kpilale e dɔɔ ne tekaboe man.

¹⁸ Me tebia, de Gbengyoo Yesu Kristo waa mo ɔ beɛɛ boele ε popou na waa sen ε wole Amen.

Efesotena Pɔɔl tɔne ken ɔ be ηmarase yelee Efesotena nε

1 Tɔne kei lee man Pɔɔl ηon Wurubuarε be gyae nyi maa bese Yesu Kristo kpilale nε gyan. Mεε ηmarase ke mee yelee εmεε Kristotena ban ε kyaa Efeso donɔɔ man, te Wurubuarε ba mo ɔ nyinmaa gyakaa ε dɔɔ te ε ne di anokoare ε gbεenen man fa Yesu Kristo nε.

2 Wurubuarε ηon ɔ yεε de kya e, na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa mo be berεε boele ηon, na baa fa ηon wosefεeren.

*Wurubuarε tεε Kristo dɔɔ
hira a balan*

3 ε yela dεε lese de kya Wurubuarε ηon ɔ yεε de Gbenjyoo Yesu Kristo Wurubuarε na ɔ kya e nε yelee. Nawolo nyi ken daa na de Gbenjyoo Yesu Kristo yεε dokolon dɔɔ, ɔ ta mo abɔɔ ηan pou kyaa adido nε boele daa. 4 Yesu Kristo dɔɔ te ɔ lese daa pεte ɔ yεε tεεle kei na abɔɔ pou, nyi dεε yεε balan ban de yεε ηon gbagba wui ɔ siaman ken ayimεε be doo de man ya, lee mena ken daa na Kristo yεε dokolon dɔɔ. 5 Lee kegyae ken ɔ ne gyae daa dɔɔ ɔ tangbεεwɔ yako see nyi waa ta Yesu Kristo dɔɔ mo daa yεε ɔ bia lee ηon gbagba kegyaebii

man. 6 ɔ lese daa mena na dee nyin lese ɔ gyoooro berεε yelee ken ɔ ba moo fa daa, nawolo nyi de yεε Wurubuarε bu ηon ɔ ne gyae daa nε wui. 7-8 Ken Kristo ba yem kyεεkee ɔ fatabo leki dɔɔ, Wurubuarε lεε da nyee te ɔ moo de dukum kyεε daa. Kei ne yelee la dεε naa nyi Wurubuarε berεε ken ɔ ba mo boele daa nε boe nideli. Wurubuarε gbagba nyansa na ɔ nombia kagyen man te ɔ moowɔ yεε mena. 9 Te kpene ken ɔ be wulaa yako see nyi waa yεε nε, ɔ tεεwɔ Kristo dɔɔ lese ɔ nombia ηan weesεε nε wola daa ηgba mena ken ɔ ne gyae nε. 10 Kpene ken Wurubuarε be yako see nyi waa yεε nε yena nyi, deban ken de lii nε waa yilaa kpene kamase ken kyaa adido na ken kyaa tεεle kei dɔɔ nε pou do Kristo tεε.

11 Te ken de doo Kristo man dɔɔ, Wurubuarε ta mo daa yεε ɔ balan mɔ, ηgba mena ken ηon ɔ be yεε abɔɔ pou be yako ɔ nyee-man see nyi waa yεε daa nε. 12 Wurubuarε yεε kenja pou na daa ban dɔɔ tangbεε lεε Kristo nε, ka lese ɔ gyooorobiiri ken yelee. 13 Mena te doo fa εmεε mɔ. ε ke nyii Wurubuarε nombia ηan ηe doo ηe gbεε dɔɔ te ηεε fa nyeedon nε, ε lεεwɔ di. Lee mena dɔɔ Wurubuarε moo ηon yεε ɔ wui, te ɔ moo ɔ felin ηon ɔ be yako see nyi waa mo do ε man tɔ nɔɔ nε see ηon. Kei nawola la nyi ɔ ta mo ɔ nyinmaa

gyakaa ε dɔɔ nyi ε yεε ɔ wui.
 14 Wurubuare felin̄ kei yena
 kpene ken̄ doo ε man, ηgba
 kpene ken̄ ɔ ba mo see ateta
 nε. Kei nawolo nyi dee nyin̄
 aboo ηan pou Wurubuare
 be yako see nyi waa mo fa
 ɔ balan̄ nε. Kei ne yele
 la dεε gyem nyi Wurubuare
 waa lese balan̄ ban̄ pou be
 yεε ɔ wui nε lee be gbεenen̄
 kumεε man. Mena dɔɔ ε
 yela dεε lese Wurubuare gy-
 oorobiiri ken̄ yele.

Pɔɔl kefane

15 Lee mena dɔɔ me ke
 nyii mena ken̄ ε be lεε Wu-
 rubuare di, na mena ken̄ ε
 ne gyae balan̄ ban̄ pou boo
 lεε Kristo nombia ηan di nε,
 16 me bee tina Wurubuare
 nɔɔ ka do yela ya. Mεε
 tɔɔse ε yela deban̄ kamase
 ken̄ mεε fane fa Wurubuare
 nε. 17 Mεε fane mɔ nyi
 Wurubuare ηon ɔ yεε de
 Gben̄gyoo Yesu Kristo na gy-
 oorobia pou be kya e nε, waa
 mo ɔ felin̄ ηon do ε man na
 waa yela ε sia kekara, na ɔ
 felin̄ ηon ka lese Wurubuare
 ηon wola ηon na ε ka gyen̄
 e nideli. 18 Mεε solo nyi
 waa gyusu ε konɔɔse, na
 ε ke nyin̄ gyen̄ kpene ken̄
 dɔɔ ɔ ba lese ηon na kpene
 ken̄ dɔɔ ε loo yakaa nε,
 na ε ke nyin̄ gyen̄ aboo ηan
 Wurubuare be yako see nyi
 waa mo fa ban̄ boo mo ba
 wose fa Kristo nε. Ne yεε
 aboo ηan ηa koya dana don̄
 nideli. 19-20 Dεε fane nyi
 yaa gyen̄ ɔ don̄ dinaa ken̄
 ka dokoso be kyaa ya nε. ɔ

ta mo mena don̄ kei fa daa
 ban̄ dεε lεε e di nε. Mena
 don̄ kei te ɔ moowɔ gyusu
 Kristo lee yen̄ man, te ɔ moo
 e kyaase ɔ dunolon̄ dɔɔ Wu-
 rubuare man. 21 Wurubuare
 te yeli Kristo te di don̄ kela
 yela pou na gyoorise pou
 na bεenen̄ pou na yola pou
 na woya pou na ηmeesen̄
 pou na kpene kamase ken̄
 ne di don̄ deniwalan̄ dɔɔ
 nε. 22 Wurubuare ta mo
 kpene kamase do Kristo tεε,
 te ɔ moo e yεε kpene ka-
 mase nyee fa Kristo balan̄
 ban̄ pou. 23 Kristo balan̄
 kεwɔ yena Kristotena dikpii
 ken̄. Te wose kei man te
 Wurubuare ηon ɔ be yεε
 kpene kamase, te ɔ kyaa
 yenan̄ kamase te ɔ ne yeli
 aboo kamase na sem nideli
 gbεε kamase man nε kyaa.

2

Wurubuare te fa daa ny- eedon̄ Kristo man

1 Gyan̄gba ken̄ na nom-
 biakumεε keyεε te tira
 εmεε na Wurubuare nsana,
 2 gyan̄gba kenan̄ na, ε silana
 tεele kei dɔɔ nombiakumεε.
 E silana ɔbɔnsam ηon ɔ yεε
 dukum pou nyee e nε. Te
 ηon mɔ ne diina ban̄ pou boo
 ne tεε Wurubuare gbεenen̄
 dɔɔ ya nε dɔɔ. 3 Nafɔ nne te
 daa na wɔ mɔ pou kyaawɔ,
 na dεε yεε kpene ken̄ dεε
 gyae. Dee sila de dinɔɔ
 benεε ηan te dεε yεε kpene
 ken̄ da wose na de konɔɔ
 man nombia na wola daa
 nyi dεε yεε nε. Nafɔ nne
 yaa Wurubuare ban̄ ken̄ ne

fa denjele kewɔŋ nɛ doo de doo, ŋgba balan akan ban nɛ.

⁴ Mɔna Wurubuare wii de waranjase te lee ɔ kegyae dinaa ken ɔ ne gyae de nombia nɛ doo, ⁵ ɔ tɛɛwɔ Kristo doo fa daa ban nafaɔ de ban kenan man doo yem de dukum man nɛ nyeedon. Mena doo ε tɔɔse nyi Wurubuare berɛε ken ɔ ba mo boele daa doo te ε nyinɔ nyeedon. ⁶ Te mena ken Wurubuare be gyusu Kristo lee yen man nɛ, mena mo yaa ɔ gyusu daa mo lee mena yen kei man, te ɔ moo daa kekyaa Yesu Kristo gyan adido na daa na e kaa di gyoori. ⁷ ɔ yɛε nne kei na de ban kamase ken kenɔ pou gyae kekɔŋ na, kenyin lese ɔ berɛε na ɔ wɔε ken doo Kristo man te ka kela kpene kamase nɛ wola. ⁸ Nawolo nyi, berɛε ken ɔ ba moo boele daa, na da kelɛɛdi ken doo lɛɛdi doo te ɔ fa daa nyeedon. Kenɔ pou ta lee daa gbagba gyan ya, ke yɛε kpene ken Wurubuare ba mo fa daa. ⁹ Ta lee tomse ŋan doo yɛε doo ya, mena doo ŋolo na wola ɔ wose ŋe doo ya. ¹⁰ Nawolo nyi Wurubuare yɛε na daa mena ken gyen de doo nɛ. Ken daa na Kristo be yɛε dokolon doo, te ɔ lese daa nyi dɛε yɛε tomse kpaakpaa ŋan ɔ be wulaa desina see nyi dɛε yɛε nɛ.

De popou yɛε dokolon Kristo man

¹¹ Mena doo ε tɔɔse mena ken nafaɔ lolo man na, ε te yɛε Gyudatenawɔ ya nɛ.

Emɛε te Gyudatena ne baake nyi, ban ba te kara be baala wose ya nɛ. Be wui baala wose ken doo kare nɛ, nyinmaa te ba moowɔ kara. ¹² ε tɔɔse nyi de ban kenan na, emɛε na Kristo betan lonɔoro ya. Na ε yɛε yenaasetenawɔ, ε te yɛε ban Wurubuare ba lese nɛ ya. Na ε yɛε ŋɔɔla ban ε be kpue kebakesee ken Wurubuare na ɔ balan be bake see ne man ya. Na ε sia be gyakaa kolo mo doo ya, te ε ba gyen Wurubuare tɛεle kei doo ya. ¹³ Te nenɛε ken ε doo Kristo man doo, emɛε ban nafaɔ ε kyaa lemlem, te ε ba benaa na Kristo ya nɛ, lee ɔ yen ken ɔ ba yem nɛ doo, ɔ te tuu ŋon benaa na ɔ wose.

¹⁴ Ŋon gbagba yena da wosefɛeren. ɔ te yɛε Gyudatena na ban ba te yɛε Gyudatenawɔ ya nɛ walan dokolon. Lee ɔ yen doo, ɔ tekerii dekyan ken nafaɔ ke yɛε kekɔla dekyan te ne kpase mena balan akpen ala kewɔ nsana nɛ. ¹⁵ Nawolo nyi, ɔ wose te ɔ moowɔ lese Gyudatena mmaraase, na gbɛenen, na nombia burum ŋan. Kpene ken doo ɔ be yɛε kei yena nyi, na waa nyin mo mena balan akpen ala kewɔ yɛε dokolon kɔŋ ŋon gbagba man. Nne te ɔ yela ɔ wosefɛeren kɔŋawɔ be man. ¹⁶ ɔ tɛɛwɔ ɔpanɔan ken doo pataa akpiise ala kewɔ, kyan wɔ mo do Wurubuare man, yɛε wɔ walan dokolon. Nawolo nyi, ɔ ta mo ɔpanɔan ken doo lese

kpene kej ne yele bæ kɔla doŋa nɛ. ¹⁷ Ɔ kɔŋawɔ kaa yako wosefɛerenj nombia ŋan fa emɛɛ Gyudatena banj ε benaa na Wurubuare, na banj ba te yeɛ Gyudatenawɔ ya nɛ. ¹⁸ Nɔn doɔ te Gyudatena na banj ba te yeɛ Gyudatenawɔ ya nɛ pou nyiŋa gbɛɛ Wurubuare felinj dokolonj man, mo gyu kya ŋon gyanj.

¹⁹ Mena doɔ nenɛɛ nafa emɛɛ banj ε ba benaa na e ya nɛ, ε ta tekaa yeɛ ŋɔɔla na balan yenaasetenawɔ bela ya. ε yeɛ banj Wurubuare be hiraa wɔ nɛ be doɔna na be tebia na Wurubuare dekanjalanmantenawɔ.

²⁰ Emɛɛ mo, be ta mo ŋon ŋgba deni nɛ, Wurubuare akpenkpenjyɔɔra na Yesu kpilala banj yena dekyanj kej mokɔɔ kasee. Emɛɛ te bæ mo ma gyakaa ke doɔ. Yesu Kristo gbagba yena boe kej keɛ fa deni kej pou doŋ nɛ. ²¹ Nɔn doɔ te deni kej boe kamase na sem nideli, te keɛ bee bese Wurubuare kedeesa deni kej boɔ maa see fa Wurubuare ɔsom, te ayimɛɛ be doo ke man ya nɛ. ²² Emɛɛ na Yesu te yeɛ dokolonj doɔ, te yela emɛɛ na akanj banj pou bese dekyae kej Wurubuare ne tɛɛ ɔ felinj ŋon doɔ kyaa.

3

Pɔɔl tom keyɛɛ banj ba te yeɛ Gyudatenawɔ ya nɛ man

¹ Mena doɔ mɛɛ fane fa Wurubuare. Manj Pɔɔl ŋon boɔ kyanj manj to deni

lee mena kej mɛɛ yako Yesu Kristo nombia ŋan mɛɛ fa emɛɛ banj ε te yeɛ Gyudatenawɔ ya nɛ doɔ. ² Ma gyeŋ nyi ε te nyii nyi emɛɛ doɔ te Wurubuare moo ɔ berɛɛ kej boele manj, na maa nyinj tale yako Yesu Kristo nombia ŋan fa ŋon lee ε deeli doɔ. ³ Wurubuare ta lese nombia ŋan weeseɛ nɛ wola manj, ŋgba mena kej moɔ tanjgbɛɛ ŋmarase fa ŋon nɛ. ⁴ Akpaa ε kala ke na, ε kena mena kej moɔ nyii Kristo nombia ŋan nafa ŋa weeseɛ nɛ man. ⁵ Gyanjgba kej na, ɔ ta lese mena nombia aweesenj keŋa wola deniwalanj ya, moɔna Wurubuare te tɛɛ ɔ felinj ŋon doɔ lese ŋa wola Yesu Kristo kpilala na Wurubuare akpenkpenjyɔɔra banj ayimɛɛ be doo be man ya nɛ. ⁶ Mena nombia aweesenj keŋa yena nyi; lee Wurubuare nombia ŋan doɔ balan banj ba te yeɛ Gyudatenawɔ ya nɛ, ta bese Wurubuare wui ŋgba Gyudatena nɛ. Be popou ta bese walanj dokolonj na banj baa di aboo ŋan Wurubuare be yako see nyi waa ta Yesu Kristo doɔ fa wɔ nɛ.

⁷ Kej doɔ te ɔ moo ɔ berɛɛ boele manj, te ɔ moo manj yeɛ Yesu Kristo nombia ŋan kegbetibii, lee ŋon gbagba ɔ doŋ kej doɔ. ⁸ N keɛ na, manj yena Wurubuare balan banj man pou kemaasa, moɔna manj mo te ɔ moo ɔ berɛɛ kej boele, nyi maa yako Kristo wose man nombia ŋan ŋɛɛ

lee koya te ɲa betan ɔto ya ne fa ban ba te yee Gyudate-nawo ya ne. ⁹ Na maa yela balan pou kena Wurubuare non ɔ be yee kpene kamase ne, gbɛɛ ken ɔ ba weese lee kewalan ken ne. ¹⁰ Te ɔ kegyae yena nyi, deban kei man ne waa ta Kristotena dikpii ken doo yela felin man gyooneɲ na donse ɲan pou ɲe kyaa adido ne ka gyeɲ Wurubuare sia kekara ken betan ɔto ya ne kpene kamase man. ¹¹ Wurubuare yee kei, lee kebake ken ɔ be bake see ɔ nyeeman, te betan ɔto ya ne doo. ɔ tɛɛ de Gbenɲyoo Yesu Kristo doo te ɔ yee kei. ¹² Ken doo lee e di te daa na e be yee dokolon doo, te dɛɛ tale gyo de konoo gyu non Wurubuare gyan ken doo ne yee ya. ¹³ Mena doo mee waase non nyi, e na yela e wose ke tekerii non lee diyem ken mee naa fa non ne doo ya. Kenɲa pou yee fa e deeli doo.

Pool kefane fa Efesotena

¹⁴ Kei doo te mee bun ma doona doo de kya Wurubuare siaman. ¹⁵ Lee non doo te lonɲoro kamase ken kyaa adido na tɛɛle kei doo ne ne nyin ka yele. ¹⁶ Mee sola Wurubuare nyi, waa mo ɔ gyoro wose deeli ken na waa ta ɔ felin non doo, na waa fa non don, na waa do non kakyen. ¹⁷ Waa yela Kristo kekyaa e konoo man e kelɛɛdi doo, na kegyae ken e ne gyae Wurubuare na balan ne kefa non don na e

ka sen kenken. ¹⁸ Na emɛɛ na Kristotena akan ban pou kenyin gyeɲ nyi Wurubuare kegyae ken ɔ ne gyae daa ne boe nideli te ka betan ɔto ya. ¹⁹ Na e ka gyeɲ nyi kegyae ken Wurubuare ne gyae daa ne boe, ken doo doo gyae dɛɛ tale naa ke man tan ya. Na Wurubuare ka mo ɔ dinoo pou do e man.

²⁰⁻²¹ E yela dɛɛ ta Yesu Kristo na Kristotena dikpii ken doo lese de Wurubuare gyoorobiiri ken yele deban kamase. Nawolo nyi non ne tale la yee aboo burum kela mena ken dɛɛ boose yaa dɛɛ gyueɲ lee ɔ don ken ne yee tom de man ne doo. Daa balan ban pou doo lee e di te daa na e yee dokolon ne, e yela dɛɛ lese ɔ yele kekpaakekpa. Amen.

4

Noodokolon keyee Kristo man

¹ Mena doo nenɛɛ man Pool non me doo deni man ken mee yako Kristo nombia ɲan doo ne, mee waase non nyi e yela e dinooɛ ke kaboena kebaake kpaakpaa ken Wurubuare be baake non ne. ² E yokoɛ e wose. E woo na e kenyin konoo. E gyae donɲa nombia na e kewii fa donɲa. E na mo ɲolo mo nombia do e too man ya. ³ E kyan e wose na noodokolon ken Wurubuare felin ne tɛɛ wosefɛɛɛɛɛɛɛɛɛɛ doo fa daa ne kekyan non bom. ⁴ De popou yee dokolon. Wurubuare felin dokolon kyaa la mena

doo te Wurubuarɛ baake daa te de sia gyakaa kolo dokolon koon doo. ⁵ De Gbenjyoo yɛɛ dokolon te Wurubuarɛ lonkeso mo dokolon koon kyaa, la te gbɛɛ dokolon mo doo te dɛɛ tɛɛ lɛɛ Wurubuarɛ di. ⁶ De popou dana Wurubuarɛ dokolon na kya dokolon. Non yena de popou de Gbenjyoo non o kela kpene kamase, te o doo de popou man te o ne yɛɛ tom de popou man nɛ.

⁷ Yesu gbagba kegyaebii te o moo o bɛrɛɛ boele daa dokolon dokolon, walan kamase na o wui. ⁸ Mena doo te be nmarasewo Wurubuarɛ nombia njan man nyiaa,

“Deban ken o ne gyu adido nɛ

o moo ban o be yoo dii be doo nɛ kpu na o wose lan,

te o moo aboo fa balan.”

⁹ Te akpaa be yako nyi o gyenawo gyu adido na nawolo nyi sena? Kei nawolo baa nyi, o tanjgbɛwo tisi gyoo tɛɛle kei ateta pɛ. ¹⁰ Te non o ba gyoo tɛɛle man nɛ, non ke yena walan non mo o ba koro gbaa njoma pou na waa nyin kyaa yenan kamase. ¹¹ Aboo njan o ba mo boele o balan yena nyi, baale baa bese Kristo kpilala, na baale ka bese Wurubuarɛ akpenkpenjyoo, na baale mo ka bese ban bɛɛ tɛɛ kolosi nombia kpaakpaa njan nɛ, te baale mo baa yɛɛ sofoose na wolala. ¹² O moo tomse kenja boele o balan, na waa desina wo fa wo

osom ken, na kenyin yela Kristotena dikpii ken ka bee nideli, ¹³ kelii deban ken de popou dɛɛ bee yɛɛ dokolon, na dɛɛ lɛɛ Wurubuarɛ bu non di nideli na dɛɛ lee Kristo de dinoo man, da keɛɛdi na de kagyen ken da gyen e nideli nɛ man.

¹⁴ Na doo tekaa bese bia wole ken balan ka mo kawola kumɛ kamase na ba adao gbɛenen kaa beo daa, na kegyo daa gyu sia na wole ngba mena ken felin ne gyo degbele lon doo nɛ ya.

¹⁵ Mena doo e di anokoare fa donja lee e konoose man, na e kegyae donja nombia, na e ka mo gbɛɛ kamase man bee Kristo non o yɛɛ dikpii ken nyee nɛ man. ¹⁶ Yesu Kristo man te wose man yenaase kpookpoo njan pou ne gyanee nkyakaase man kyan donja nideli. Te akpaa yenaase kpookpoo kamase kenja ne gyae donja, te nɛɛ yɛɛ tomse njan ne kaboena na na, ne yeli Kristotena dikpii ken na bee nideli.

Nyeedon wole ken doo Kristo man nɛ

¹⁷ Mena doo mɛɛ faree non de Gbenjyoo non yele man nyi, e na kyaa bela ngba balan akan ban boo gyen Kristo ya, te be gbɛenen betan tonoo nɛ ya. ¹⁸ Ba nyeeya man dana ditintɛɛ, te boo tan nyeedon ken Wurubuarɛ be fa daa nɛ ya, nawolo nyi ba te to be konoose bɛɛ Wurubuarɛ nombia njan kenyii. ¹⁹ Te ken boo tan desen bela doo ya nɛ, be ta

mo ba wose beε yεε nombia akarankaraη ηan tekaboena ya ne, te ηolo beε tɔ wɔ gbεε ya. ²⁰ Mɔ εmεε dɔɔ, ε te kasee kei lee Kristo wose man ya. ²¹ Ampaη te ε nyii Kristo wose man nombia ηan. Te keη ε yεε ɔ silalawɔ dɔɔ, be ta wola ηon anokoare keη doo Yesu man ne. ²² Mena dɔɔ ε tina ε dinɔɔ benεε ηan na beo ηon, te ne wɔλεε ηon ne yela. ²³ Ε yela ε nyeeya na ε konɔɔse man nombia ke yεε wɔλεε. ²⁴ Ε yela Wurubuare dinɔɔ keη tenεε, te ka betaη ayimeε ya ne ke yεε dinɔɔ wɔλεε ε man.

²⁵ Mena dɔɔ ε tina akερεε kedi yela, na ε kedi anokoare fa dɔηa. Nawolo nyi de man walaη kamase yεε Kristotena dikpii keη yenaη daale ke. ²⁶⁻²⁷ Te akpaa ε gyeη baη na, ε na yeli ε baη keη ka mo ηon gyu dukum man ya. Ε na yeli weese ka gyoo na baη keη σεε doo ε man ya. Na mena ya na ε ke fa ɔbɔnsam nae dasenae na waa kεεse ηon kεε. ²⁸ Walaη ηon nafɔ ɔ yεε ηmεelate e na, waa tina ηmεelen yela, na waa mo ɔ nyinmaase yεε tom gbεε kpaakpaa dɔɔ, na waa nyiη kolo na waa fa ayematena mɔ.

²⁹ Ε na yeli nɔɔwoya ηan tekaboena ya ne ka lee ε nɔɔse man ya, mɔna ε yela ε kekolosi ka do balaη kakyeη na baa bee. ³⁰ Ε na yεε kpene keη gyae ka wee Wurubuare felii ηon ya, nawolo nyi ηon te Wurubuare

moowɔ see ηon nso, keη nawolo nyi ε yεε ɔ wui. Kei nawola la nyi, wee daale waa kɔη kaa lese ηon na ε kenyiη ε wose. ³¹ Ε tina nombia akarankaraη keηa pou, ηgba tɔɔman ηaη na akpanyaηnyaη na baη na nyeeman boalaη na balaη kewɔλεε na kale na balaη katee na kelabereketao na dinɔɔ kumεε ηan pou keyεε yela. ³² Mɔna ε yεε wɔε, na ε ke wii fa dɔηa. Ε mo walaη kamase dukum kyεε e, ηgba mena keη Wurubuare be tεε Kristo dɔɔ mo ε nombiakumεε kyεε ηon ne.

5

Ε kyaa keηmanjee man

¹ Εmεε baη ε yεε Wurubuare bia baη ɔ ne gyae ε nombia ne, ε yεε kakyeη na ε kekasee e. ² Ε kyaa na dɔηa gyonη man, ηgba mena keη Kristo be gyae daa, te ɔ ba mo ɔ wose yεε ηgba kedeesa nam, te ba gyoo Wurubuare sia ne.

³ Te kafonη na dinɔɔse kumεε ηan tekaboena ya, yaa sibii dɔɔ, ε na yeli baa baake ηa yela ε man ya. Nawolo nyi ηan tekaboena Kristotena ya. ⁴ Mena yaa deseriη nombia, na diyii ayεesa, na nsendeekum tekaboena ηon ya, mɔna ε fa Wurubuare karaη debaη kamase. ⁵ Mεε gyae ε ka gyeη nyi, kafontena yaa baη beε yεε ayimeε nombia na

ban̄ be dana sibii n̄e be-
tan̄ dekyae Kristo na Wu-
rubuarē gyoori ken̄ man ya.
Nawolo nyi n̄ dana sibii na,
aboō na bese bēenen̄ bo fa
nen̄.

⁶ E na yeli n̄olo ka mo
aker̄eē n̄oōwoya n̄an betan̄
tonoō ya n̄e beo n̄on ya,
nawolo nyi nombia ken̄a doō
te Wurubuar̄e ban̄ ne k̄on̄
balan̄ ban̄ ba den̄ela dana
don̄ n̄e doō. ⁷ Mena doō e na
mo e wose do na balan̄ k̄ewo
dinoō ya.

⁸ Naf̄o gyan̄gba ken̄ na
emēe mo kyaa ditin̄teē man,
te nen̄eē ken̄ e ba bese Kris-
totena doō e kyaa ken̄man̄eē
ken̄ man. Lee mena doō
e ta n̄gba balan̄ ban̄ be
kyaa ken̄man̄eē ken̄ man
n̄e. ⁹ Ken̄man̄eē kei tonoō
yena nyi, balan̄ ne yeē aboō
kpaakpaa na aboō n̄an ten̄eē
te bee di anokoare mō.
¹⁰ E yeē kakyen̄ na e ke
yeē kpene kamasē ken̄ gyae
ke yeē de Gben̄gyoo Wu-
rubuar̄e gyon̄. ¹¹ E na mo
e wose do na balan̄ ban̄ bēe
yeē ditin̄teē man aboō n̄an
betan̄ tonoō n̄e ya. M̄ona e
lese mena ditin̄teē man aboō
kum̄eē n̄enan̄ deboō. ¹² Yeē
desen̄ ke gba nyi em̄eē mō
yaa yoō nombiakum̄eē n̄an
balan̄ ne yeē ditin̄teē man
n̄e afa. ¹³ Te kpene kamasē
ken̄ ken̄man̄eē ken̄ da lee ke
doō na, k̄eē lese ke dinoō
gbagba wola. ¹⁴ Nawolo
nyi ken̄man̄eē ken̄ ne yeē la
balan̄ ne naa kpene kamasē
ken̄ naf̄o weesēē n̄e dinoō.
Mena doō te be Wurubuar̄e

nombia an̄marasen̄ see ne
yako nyiaa,

“Nyan̄ n̄on n̄ be doō n̄e fon̄
lee n̄ dosoron̄ man,

Fon̄ lee n̄ yen̄ man.

Na Kristo ken̄man̄eē ken̄ ke
k̄on̄ n̄ man.”

¹⁵ E k̄eē e keta man̄ nideli.
E na teē n̄gba ayin̄tena
ya, m̄ona e ta n̄gba siakar-
alatena n̄e. ¹⁶ Te deban̄
kamasē ken̄ e nyim na,
e mo yeē kolo kpaakpaa.
E na yeli deban̄ ke lan̄
n̄on ya, nawolo nyi nen̄eē
nombiakum̄eē keyeē ta boō.
¹⁷ Mena doō e na gyim ya,
e yeē kakyen̄ na e ka gyen̄
kpene ken̄ Wurubuar̄e ne
gyae e ke yeē n̄e.

¹⁸ E na dēese ya, nawolo
nyi solon̄ ked̄eese ne wolēe
walan̄ bo. M̄ona e yela
Wurubuar̄e felin̄ n̄on ke doō
e man̄ nideli. ¹⁹ E mo
nombia n̄an doō Wurubuar̄e
n̄oon̄en̄se man̄ n̄e do don̄a
kakyen̄. E mo n̄oon̄en̄
kekpeē na suya kegyō ken̄ ba
lee e konoōse man̄ n̄e lese de
Gben̄gyoo Wurubuar̄e yele.
²⁰ Deban̄ kamasē na e ta de
Gben̄gyoo Yesu Kristo doō fa
de kya Wurubuar̄e karan̄ lee
kpene kamasē man.

Ala na baala

²¹ Ken̄ Wurubuar̄e keyeē
doō e man̄ doō, e yok̄ose e
wose fa don̄a deban̄ kamasē.

²² Ala, e yok̄ose e wose fa
e baala kpene kamasē man,
n̄gba mena ken̄ e ne yok̄ose
e wose fa de Gben̄gyoo n̄e.

²³ Nawolo nyi baale n̄on ne
diina don̄ ō weele n̄on doō,
n̄gba mena ken̄ Kristo ne

di don Kristotena dikpii ken doo ne. Te Kristo kei gbagba lee na balan ban be doo Kristotena dikpii ken yee o wose ke ne nyee. ²⁴ Mena doo alo kamase waa yokose o wose fa o baale kpene kamase man, ngba mena ken Kristotena dikpii ken ne yokose ka wose fa Kristo ne.

²⁵ Baala, e gyae e weela nombia ngba mena ken Kristo ne gyae Kristotena dikpii ken nombia, te o ba yem fa ke ne. ²⁶ Kristo yenjawo fa Kristotena dikpii ken, te o moo o nombia nan yee ngba lon ne, faafu balan ban be doo Kristotena dikpii ken man lese ba ayimee te o moo wo see fa Wurubuare. ²⁷ O yee kei na waa nyin mo Kristotena dikpii kei kon non gbagba o siaman kaa yee o wui, ken gyantare yaa ayimee, yaa nombiikum kamase be doo ka wose man ya. ²⁸ Mena ke mo te kaboena nyi baala baa gyae be weela nombia, ngba mena ken bee gyae ban gbagba ba wose ne. Baale non o ne gyae o weele nombia ne, ne gyae non gbagba o wose baa. ²⁹⁻³⁰ Nolo be kyaa ken o ne kola non gbagba o wose ya, mona o ne desina ke te o ne kee ke doo mo. Nne mo yaa Kristo mo ne desina, te o ne kee Kristotena dikpii ken doo, nawolo nyi de yee o wose man balanwo. ³¹ Ken doo te Wurubuare nombia anmarasen see ne yako nyiaa, "Lee mena doo

baale waa lee o kya na o naa gyan, na waa gyu ke kpu na o weele na non na e ka bese walan dokolon." ³² Mena nombii kei yee nombii ken ke dana yun te nolo mo be tale nyii ka asee ya. Te man doo ma gyen nyi Kristo na balan ban doo lee e di ne wose man nombia yaa bee yako. ³³ Mena doo kaboena nyi baale kamase mo waa gyae o weele ngba non gbagba o wose ne, na alo kamase mo ke yokose o wose fa o baale.

6

Bia na ba lolala

¹ Bia, ken e yee Kristotena doo kaboena nyi yaa tei e kya na e naa dei. Nawolo nyi e ne yee kei na, e ne yee kpene ken dei. ² Tei n kya na n naa dei, nawolo nyi kei yena Wurubuare mmaraa gyanbate ken Wurubuare be yako nyi n di ke doo na, nyan kenyin ke tonoo. ³ Tonoo kenan yena nyi akpaa n di mmaraa kei doo na, kpene kamase gyae ke de fa nen na n kenyin kyaa teele kei doo kyare. ⁴ Kyao, e na do e bia ban lee kpene ken e ne yee wo ne doo ya. Mona kaboena nyi yaa kee be doo na e ka wola wo Wurubuare nombia na baa di ne doo.

Gbenja na be gbengyoona

⁵ Mee kolosi mee fa emee gbenja mo nyi, e tei e gbengyoona ban e kyaa be gyan ne dei lee e konose

man, ηγβα mena kenj ε ne tei Kristo νε. ⁶ Ε na yako nyi, debanj kenj be kyaa ε gyanj te βεε κεε ηον δωω te ε ke yεε tom ka gyoo be sia na baa κελεε ηον ya. ⁷ Ε na yεε ε tomse ηγβα denibalanj yaa ε ne yεε fa ne ya, mōna ε yεε ηa na gyonj ηγβα ε Gbenjgyoo Yesu yaa ε ne yεε fa νε. ⁸ Nyi n yεε gbenji o, n yεε gyooro bu e o, ampanj yaa mee yako ηον nyi, Wurubuarε waa tō walanj kamase kom, lee ɔ tom kpaakpaa kenj ɔ ne yεε νε δωω.

⁹ Εμεε gbenjgyoona banj mō, ε tela ε gbenja ηγβα mena kenj kaboena νε, ε naa ηmaase wō ya. Ε tōose nyi, εμεε na ε gbenja banj pou yεε ε Gbenjgyoo ηον ɔ kyaa adido νε wui. Njon ne diina nombia kenj ɔ βεε κεε ηolo siaman ya.

Ε do Wurubuarε yoo abɔɔ

¹⁰ Πε me nɔwɔya kesi na, me nɔwɔya akanj yena nyi, ε senj de Gbenjgyoo wōole dinaa kenj man kenjkenj. ¹¹ Ε mo Wurubuarε yoo abɔɔ ηan pou do ηγβα yoo kegbase νε, na ε ke tale di ɔbɔnsam ηον adao gbεenenj kumεε ηan pou δωω. ¹² Nawolo nyi de yoo kenj dee yoo νε, te yεε denibalanj yaa δεε yoo na ya. Mōna dee yoo bo na felinj kumεε ηan ηee di donj ηoma man νε, na felinj kumεε ηan ηee di donj balanj δωω, te βεε som ηa tεele kei δωω νε. Felinj kumεε

kenja ηaale yena ηγβα woya, na βεenenj, na yola na ηmeesenj, na gyabunise na gaose na donjse ηan pou ηe yεε felinj kumεε ηa, te ηe kyaa ditinj tεε man adido na tεele kei δωω kenj de βεε mo de sia fonεε naa ηa ya νε. ¹³ Mena δωω ε do Wurubuarε yoo abɔɔ ηan pou, na ε kenjinj tale senj kenjkenj ηmanyanj ɔbɔnsam ηον nombiakumεε keyεε debanj kei man. Te akpaa ε yoo kenj de tanj na, baa naa nyi ε sεε ε senjεε ε da senjae kenj man.

¹⁴ Kenj δωω ε desina ε wose na ε ka senj kenjkenj. Ε yela anokoare kenj ε ne dii fa Wurubuarε νε ke yεε ηγβα abɔɔɔ νε, na ε ka mo kpanj ε tenjase man, na ε gbεenenj katenee mō ke yεε ηγβα nyeele pampasanj kenj yoonɔɔtena na mo gyee be konɔɔ νε. ¹⁵ Te kegyae kenj ε ne gyae nyi ε ke yako Wurubuarε nombia ηan ne fa balanj wosefεerenj νε, ke yεε ηγβα nkyokotase ηan ε na doo νε. ¹⁶ Kenja pou wōle νε, ε yela ε κελεε di ke yεε ηγβα nyeele pampasanj kenj νε. Kei te ε ke tale mo lee ɔbɔnsam ηον apiase ηan ηe nɔose dana boalanj νε. ¹⁷ Ε yela nyeekeleε kenj Kristo be lee ηον νε, ke yεε ηγβα nyeele kotɔɔɔ kenj yoonɔɔtena na mo wuu lee ba nyeeya νε. Na ε ke yela Wurubuarε nombia ηan, ke yεε ηγβα yoosila kenj Wurubuarε felinj ne fa ηον nyi yaa mo tela gyu yoo νε. ¹⁸ Ε mo kefane

yεε aboo kenja pou. E sola Wurubuare na waa fa non don. E fane deban kamase, ngba mena ken Wurubuare felin non na wola non ne. Lee nee doo e doo e wose doo nideli, e na yeli e wose keyokose non ya. Na e ke fane deban kamase fa Wurubuare balan pou.

¹⁹ E fane fa man mo, nyi me na yee ya. Te me gyu mee yako Wurubuare nombia nan na, Wurubuare gbagba ka mo o noowoya nan do me nooman, na maa tale lese nombia aweesen nan doo Wurubuare nombia man ne wola. ²⁰ Lee mena ken ma sehee fa nombia kenja doo, te be kyanja man do deni man. E fane fa man, na maa gyoo me konoo yako nombia nan ngba mena ken kaboena nyi maa yako ne.

Nookado otomante

²¹ Mee kpila Tikikuse, de gyoo non deee gyae o nombia te o ne yee de Gbenjyoo Kristo tom ken ke gbee doo ne e gyan. O kon na waa yako non ma wose man nombia pou, na e ka gyen ma kekyaabii man. ²² Lee mena doo te mee kpila e e gyan, na waa yako non da kekyaabii man, na waa do non kakyen mo.

²³ De kya Wurubuare na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa fa emee de tebia ban e silana Kristo ne wosefeeren. Na baa yela e ke gyae donja na e ke lee Kristo di nideli. ²⁴ Wurubuare waa mo o beree boele ban pou

bεε gyae de Gbenjyoo Yesu Kristo kegyae ken betan oto ya ne.

Filipitena Pɔɔl tɔne keŋ ɔ be ŋmarase yelee Filipitena ne

1 Tɔne kei lee maŋ Pɔɔl na Timoti baŋ de yeɛ Yesu Kristo tewuleɛwɔ ne gyaŋ. Dɛɛ ŋmarase ke dee yelee emɛɛ Wurubuarɛ balan baŋ pou emɛɛ na Yesu Kristo be yeɛ dokolon, te ɛ kyaa Filipi donɔɔ man ne na Kristotena kegyiise na baŋ pou bɛɛ kyɔ wɔ ne.

2 De kya Wurubuarɛ na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa mo be bɛrɛɛ boele ŋon na baa fa ŋon wosefɛɛrenj.

Pɔɔl kefane fa Kristotena baŋ be kyaa Filipi donɔɔ man ne.

3 Debaŋ kamase keŋ me tɔɔse ŋon na, mɛɛ fane fa me Wurubuarɛ karanj lee ɛ dɔɔ.

4 Mena mɔ te debaŋ kamase keŋ mɛɛ fane fa ŋon na mɛɛ mo gyonj fane. 5 Nawolo nyi lee debaŋ keŋ ɛ be lɛɛ Wurubuarɛ nombia ŋan di ne, te ɛ gyakaa ɛ ne kyɔ maŋ lee nombia ŋenanj kekolosi man kaa lii nanj gyenj. 6 Te mɛɛ lɛɛ di nideli nyi Wurubuarɛ ŋon ɔ be fi tom kpaakpaa kei aseɛ ɛ man ne, waa yeɛ ke tɔɔle kelii wee keŋ Yesu Kristo waa bese kɔŋ ne.

7 Mɛɛ gyae ŋon nideli lee me konɔɔ man. Mena dɔɔ ma gyenj nyi ke dei nyi maa gyuenj ɛ wose man ŋgba

mena keŋ mɛɛ gyuenj ne. Nawolo nyi debaŋ keŋ bɔɔ kyan maŋ tɔ deni, na debaŋ keŋ mee yoo lee Kristo nombia kpaakpaa ŋan dɔɔ, na debaŋ keŋ mɛɛ lese Kristo nombia kpaakpaa ŋenanj man wola balan nyi ŋe yeɛ ampan ne, ɛ popou kyɔɔ maŋ lee tom keŋ Wurubuarɛ ba mo boele maŋ ne keyɛɛ man. 8 Wurubuarɛ gbagba gyenj nyi ɛ nombia doo me loo man, te mɛɛ gyae ŋon nideli ŋgba mena keŋ Yesu Kristo ne gyae daa ne.

9 Lee mena dɔɔ mɛɛ fane fa ŋon nyiaa, ɛ balan kegyae keŋ dɛɛ bee kpu nideli na ɛ ke nyii Wurubuarɛ nombia ŋan man, na ɛ ka gyenj kpene keŋ kaboena nyi yaa yeɛ lee ɛ kekyaabii man. 10 Kei gyae ke yela ɛ ke tale gyenj kpene keŋ dei ne nideli, na ɛ ke kyaa keŋ nombiikum kamase yaa ayimɛɛ kamase be doo ɛ wose man ya, kelii wee keŋ Kristo waa bese kɔŋ. 11 Mɛɛ fane mɔ nyi Yesu Kristo waa desina ŋon na ɛ ke tale yeɛ abɔɔ ŋan ŋa tenɛɛ Wurubuarɛ siaman ne, na ke yela balan ka mo obuo fa Wurubuarɛ na baa lese ɔ yelee.

Ba kekyan Pɔɔl tɔ deni te yeli Wurubuarɛ nombia ŋan te yaasee

12 Me tebia, mɛɛ gyae ɛ ka gyenj nyi nombia ŋan be tunj maŋ ne gba te yeli Wurubuarɛ nombia ŋan te yaasee. 13 Lee mena dɔɔ yoonɔɔtɛna baŋ bɛɛ deke

gyoo dɛɛ, na balan akan ban pou te nyii nyi ken mee som Kristo doo te be kyan man to deni ne. ¹⁴ Ba ke kyan man to deni ken ta do me tebia Kristotena burum kakyen ba keleedi man. Ka te yeli bee gyoo be konoo kolosi nyeekelee nombia nan ken booo ne yee kolo bela ya.

¹⁵ Ma gyen nyi sibii na daaworo doo te balan baale dohɛɛ bee kolosi Kristo nombia nan. Mona baale mo na, ban ne kolosi nombia nan bo lee be konoo kpaakpaa man. ¹⁶ Mena balan wole nyiban kewoo doo, ken bee gyae man doo te bee kolosi nyeekelee nombia nan. Nawolo nyi ba gyen nyi Wurubuarɛ lese na man, na maa nyin lese wola balan nyi oo nyeedon nombia nan yee ampan. ¹⁷ Balan gyanba nyiban ban doo, ban gbagba deeli doo te bee kolosi Kristo nombia nan. Booo na lese be konoo man kolosi nyeekelee nombia nan ya, te ba gyen nyi be yee mena na baa tale yela diyem ken mee naa ne, ka bo kpu deban ken me doo deni man ne. ¹⁸ Mona man doo kei bee hia man ya. Kpene ken ne hia man yena nyi bee kolosi Kristo nombia nan. Nyi ba moo konoo kpaakpaa bo kolosi na o, be ta mo konoo kpaakpaa kolosi na ya o ne, gbɛɛ kamase man na bee kolosi Kristo nombia nan. Kei doo te dana man gyon ne, te gyae ke yee man gyon menɛ kelii oto.

¹⁹ Nawolo nyi ma gyen nyi e ne fane fa man, te Yesu Kristo felin non mo ne kyoo man. Mena doo ma gyen nyi ken pou gyae ke yela maa kaa nyin ma wose. ²⁰ Mee gyae me konoo man nideli te me loo mo gyakaa nyiaa, Wurubuarɛ be gyae waa yela desɛn ke kyan man lee gbɛɛ kamase man ya. Waa yela maa gyoo me konoo kolosi ngba mena ken mee tan yee ne, na nyi me kyaa na me sia bo o, yaa ma yɛnɛ o ne, na maa nyin lese Kristo yele lee ma kekyabii man. ²¹ Man doo, akpaa me kyaa na me kyaa bo fa Kristo. Te akpaa ma yem mo na, ke yee tonoo ke fa man. ²² Akpaa me sɛɛ me kyaa nyeedon man na, ke yee gbɛɛ daale ke fa man na maa nyin yee tom kpaakpaa fa Wurubuarɛ. Mena doo moo gyen ken maa lese ya. Nyi maa lese nyeedon bo o, yaa maa lese yɛn bo o, moo gyen ya. ²³ Ma te doo aboo ala ken nsana. Nafoo ma kegyae yena nyi maa yɛn lee teele kei doo na me kaa kyaa Kristo gyan adido, nawolo nyi ken dei kela ma kekyaa teele kei doo. ²⁴ Mona lee emee doo, dei nyi maa kyaa teele kei doo na maa nyin kyoo non. ²⁵ Mee lee di nideli nyi daa na non pou dɛɛ kyaa, na maa nyin kyoo non na e ka bee e keleedi man na e ke nyin di gyon lee e Wurubuarɛ keleedi man. ²⁶ Kei gyae ke yela nyi akpaa ma bese kaa kyaa na non na, lee

man dɔɔ gyon ken ε ne dii lee Yesu Kristo dɔɔ nε, gyae ka bese gbaa.

²⁷ Nεnεε kpene ken be kaa ε ke yεε yena nyiaa, ε yela ε kekyaabii ke kyaa na mena ken nyeekeleε nombia njan nawolo nε. Akpaa ε yεε mena nε, kenan na nyi me kyaa ε gyan yaa mɔɔ kyaa ε gyan koran ya na, maa nyii nyi ε dana Wurubuare nombia njan kenken, te ε senεε na ε tebia nɔɔdokolon na ε nombia ayεesa pou man, te ε ta mo nɔɔdokolon ε ne kyɔ balan na baa lεε Kristo nombia kpaakpaa njan di. ²⁸ Te maa nyii mɔ nyi ε bee yee balan ban bεε koro sen tia njon nε lee gbεε kamase man ya. ε yεε mena na gyae ka lese wola wɔ nyi Wurubuare waa wɔlεε wɔ, mɔna εmεε dɔɔ Wurubuare waa lεε ε nyee. ²⁹ Nawolo nyi Wurubuare te fa njon gbεε nyi yaa lεε Kristo di kaagen bo ya, mɔna ɔ faa njon gbεε nyi lee njon Kristo dɔɔ yaa naa diyem mɔ. ³⁰ ε naa diyem ken mɔɔ naa deban ken me kyaa ε gyan nε, te ε ne nyii mena ken me gyakaa mεε naa diyem nε. Mena diyem kenan njaale yaa εmεε mɔ ne naa nε.

2

ε yɔkɔse ε wose ngba Yesu nε

¹ Lee nɔɔdokolon ken εmεε na Kristo be yεε ε kekyaabii man dɔɔ ɔ na do njon don, te ɔ balan kegyae ken mɔ na do njon kakyen.

Mena mɔ te lee nɔɔdokolon ken doo εmεε na Wurubuare felin njon man dɔɔ, ne yeli εmεε na ε tebia ne yεε nɔɔdokolon te ε ne yεε deeli fa don te ε ne wii don waranase. ² Mena dɔɔ ε yela ya agyuen ke yεε dokolon, na ε ke gyae don kyεkyεε. ε yela εmεε na ε tebia pou ke yεε nɔɔdokolon na ε ka sen nombii dokolon dɔɔ. Akpaa ε yεε mena na, ε ke yela gyon ken doo me man nε ka bo kpu. ³ ε na yεε sibiikum ya, te ε na wola ε wose lee gbεε kamase man ya. Mɔna ε yɔkɔse ε wose fa don, na ε ke bu ε tebia nyi ba kela njon. ⁴ ε na yeli ε sia keyεε εmεε yaagen wui abɔɔ dɔɔ ya, mɔna ε gyae ε tebia mɔ deeli.

⁵ ε yela ε dinɔɔ ke kyaa na Yesu Kristo wui.

⁶ ε tɔɔse nyiaa,

Yesu na Wurubuare yεε dokolon lee gbεε kamase man.

Mɔna ɔ te keε ɔ wose nyi njon na Wurubuare yεε kyεkyεε ya.

⁷ ɔ te keε ɔ wose nyi ɔ yεε nolo e ya.

Mɔna ɔ moo ɔ wose yεε ngba gheni nε,
te ɔ yela ba lola e ngba deniwalan nε.

⁸ Be ka lola e ngba deniwalan nε,

ɔ yɔkɔse ɔ wose te ɔ nyii Wurubuare dei kelii ɔ yen man.

Yen ken ɔ ba yem gba nε,

yεε kenj dɔɔ gyɔ e mataa
ɔpanɗan dɔɔ ɲgba
dukumyεere ne.

⁹ Mena dɔɔ Wurubuare gy-
ina e adido adido te ɔ
faa e gyooro dekyae,
te ɔ fa e yele kenj kela
yele kamase.

¹⁰ Lee mena yele kenan dɔɔ,
balan na kpene kamase
kenj kyaa adido
na ɲan pou ɲe kyaa
tεεle kei dɔɔ,
na ɲan pou ɲe doo tεεle
kei ateta
ne gyae ke bunj som
Yesu.

¹¹ Mena ke te walanj ka-
mase waa gyuuusu ɔ
nɔɔ yako nyi
Yesu Kristo yena de
Gbengyoo.

Kei gyae ke yela balan
ka lese de kya Wu-
rubuare yele.

¹² Mena dɔɔ me tebia
kpaakpaa, debanj kenj me
kyaa ε gyanj na ε ne di
nyeekeleε nombia ɲan dɔɔ.
Mena mɔ yaa mεε gyae nyi
nεnεε kenj mɔɔ kyaa ε gyanj
ya ne, ε kyanj ε wose na ε
ke di ɲe dɔɔ kela gyanjba
kenj. ε mo Wurubuare keyee
deke ε wose, na ε ke sila ny-
eekeleε nombia ɲan nideli.

¹³ Nawolo nyi Wurubuare ne
yεε na tom ε man, mena dɔɔ
te ɔ ne yeli ε ne gyae nyi ε
ke yεε ɔ kegyaebii te ɲon mɔ
na doo na ɲon kakyej te ε ne
tale yεε ɔ kegyaebii.

¹⁴ Kpene kamase kenj ε ne
yεε na ε na toronj ya, te ε na
mo gyoo dɔɲa mɔ ya. ¹⁵ ε
yεε mena na ayimeε kamase
be gyae ke doo ε wose man

ya, te ɲolo mɔ be gyae waa
nyinj nombiikum daale yako
lee ε wose man ya. Na
ε ke nyinj bese Wurubuare
bia banj bεε yεε nombia
kpaakpaa balan kumεε man.
ε yela ε nombia kpaakpaa
keyεε ka lee debɔɔ be man,
ɲgba mena kenj kyolobiise
ne ɲalakeε ditinjεε man ne.
¹⁶ ε kyanj nyeedonj nombia
ɲan man nideli. Akpaa ε
yεε mena na, lee εmεε dɔɔ
maa tale gyɔ me konɔɔ wee
kenj Kristo waa konj ne, na
ka wola nyi me kaale na ma
tom kenj mɔɔ yεε ne pou te
yεε yakaa ya. ¹⁷ N te keε
ya na baa ko manj. Nyi de
konj mena na maa yεε ɲgba
wonembu ɲon ε ba mo deesi
fa Wurubuare lee mena kenj
ε be lεε e di dɔɔ ne. Dekonj
mena na gyae ke yεε manj
gyonj, na ke yela de popou
ke nyanjεe. ¹⁸ Mena ke te
kaboena nyi dεε yεε εmεε
mɔ gyonj, na daa na ɲon pou
ke kyaa gyonj man.

Pɔɔl kekpila Timoti na Epaferadituse

¹⁹ Me loo gyakaa de
Gbengyoo Yesu dɔɔ nyi ɔ
fa manj gbεε na, be gyae ke
kyare ya maa kpila Timoti ε
gyanj. Na ke yela maa nyii
ε kekyaabii man, na εmεε
mɔ ke nyii ma kekyaabii
man na ka do manj kakyej.
²⁰ Ma be dana ɲolo kenj ɔ
na gyuenj ε deeli dɔɔ kpɔ na
ɲon Timoti ya. ²¹ Nawolo nyi
balanj akanj banj pou dɔɔ, be
sia gyakaa banj gbagba abɔɔ
dɔɔ bo. Bɔɔ na gyuenj Yesu

Kristo nombia njan dɔɔ ya.
²² Mɔna ε gyeŋ nyi Timoti ta lese wola nyi, ɔ yeε walaŋ njon n ke tale mo n wose lɔ ɔ dɔɔ. Nawolo nyi debaŋ keŋ mee kolosi Kristo nombia kpaakpaa njan ne, ɔ senjawɔ me gyaŋ nɔgba mena keŋ bu na sem ɔ kya gyaŋ ne.
²³ Mena dɔɔ akpaa ma betaa naa mena keŋ ma kekyaabii man doo na, maa kpila e ε gyaŋ. ²⁴ Mena mɔ te me loo gyakaa nyi de Gbenɔgyoo Yesu de seε na, be gyae ke kyare ya na maŋ gbagba maa kɔŋ ε gyaŋ.

²⁵ Mɔna me naawɔ nyi kaboena nyi maa kpila me dɔɔ Kristo baale Epaferadituse njon daa na e ne yeε tom dokolon, te ε be kpila e nyi waa kɔŋ kaa kyɔ maŋ ne nyi waa bese kɔŋ ε gyaŋ. Daa na e ne yeε na tom dokolon, te dee yoo na nyeedon nombia njan keyako nɔgba yoonɔɔtena ne. ²⁶ ɔ ne gyae lee ɔ konɔɔ man nyi waa naa ε popou. Nawolo nyi ε ke nyii nyi ɔ na wee ne ke takaa e nideli. ²⁷ Kawee gbagba na ɔ weewɔ keŋ koran ɔ yela waa yeŋ, mɔna Wurubuare wii ɔ waraŋase. Na njon waagen waraŋase te Wurubuare wiiwɔ ya, mɔna ɔ wii maŋ gbagba mɔ waraŋase. Na mena ya na nafa men yeyεεwɔ nideli. ²⁸ Mena dɔɔ mee gyae nyi waa kɔŋ ε gyaŋ bilen, na ε naa e na ke yeε njon gyon na maŋ mɔ wɔe ke feε maŋ. ²⁹ Nyi akpaa ɔ kɔŋ na ε leε e gyon man, nawolo nyi

de popou yeε de Gbenɔgyoo Kristo balanwɔ. ε mo obuo fa mena balan kewɔ dinɔɔ. ³⁰ Nawolo nyi Kristo tom keŋ dɔɔ te ɔ yela waa yeŋ ne. Njon moona ɔ wose fa yeŋ kaa sen ε nawɔɔ man kyɔ maŋ tom keŋ keyεε man.

3

Yesu kelεedi ne yele la te Wurubuare ne leε walaŋ do

¹ Me tebia, nombii keŋ be kaa maa yako njon yena nyi ε yela ke yeε njon gyon lee kpene keŋ de Gbenɔgyoo Yesu ne yeε fa njon ne dɔɔ. Maŋ dɔɔ beε takaa maŋ nyi me ta bese mee nmarase njon nombia njan mɔɔ wulaa nmarase njon kaalan ne ya. Nawolo nyi ma gyeŋ nyi nombia njan gyae ke kyɔ njon, na ε ke tale sen keŋkeŋ ε kelεedi man. ² ε keε ε wose man nideli na balan ban be dana nombiakumεε te beε gyae baa wɔleε ε kelεedi, te beε nre balan nyi baa kara be baala wose ne. ³ Daa yena balan ban bɔɔ kara de baala wose gbagba. Nawolo nyi daa ne tεε bo Wurubuare felin njon dɔɔ som Wurubuare. Lee Yesu Kristo mɔ dɔɔ deε gyɔ de konɔɔ. Mena dɔɔ beε tekaa hia nyi deε mo de sia gyakaa baala wose kekara keŋ beε mo nyinmaa kara ne nombia dɔɔ ya. ⁴ Nafa maŋ yena walaŋ njon kaboena nyi maa wola ma wose lee mena abɔɔ keŋa dinɔɔ man.

Akpaa nyi nolo dana kpene keŋ dɔɔ te waa tale mo ɔ wose lɔ mena abɔɔ

keŋa dinɔɔ dɔɔ na, nafa
 ɲolo be kyaa me wole ya.
⁵ Kpene keŋ dɔɔ te mɛɛ
 yako mena yena nyiaa, be ka
 lola maŋ weeya gyanaarate
 na te be kara maŋ me
 baala wose. Me yɛɛ Iserae
 bu gbagba e ɲon mɔɔ lee
 Gyekopo bu Bengyamen
 dekanalan man. Me
 naanaɔ yɛɛ Hiburutenawɔ
 mena dɔɔ maŋ gbagba mɔ
 me yɛɛ Hiburutena fatabo
 man walan e. Nyi akpaa de
 keɛ Gyudatena mmaraase
 ɲan dɔɔ kedi na maa tale
 yako nyi me yɛɛ Farasii
 baale e, nawolo nyi me dii
 ba mmaraase ɲan pou dɔɔ
 nideli. ⁶ Ma doo kakyeŋ
 Gyudatena ɔsom keŋ man
 nideli, te me naase Kristo
 silala baŋ diyem nideli.
 Akpaa nyi nafa kaboena bo
 nyi walan waa di mmaraase
 ɲan dɔɔ pena Wurubuaɛ
 ke lɛɛ e do na, nafa maŋ dɔɔ
 nombiikum daale be doo ma
 wose man ya.

⁷ Abɔɔ ɲan pou nafa ɲe
 dana tɔnɔɔ fa maŋ nɛ,
 nenɛɛ lee Kristo dɔɔ ɲɔɔ
 taŋ tɔnɔɔ fa maŋ bela ya.
⁸ Na abɔɔ ɲenan ɲaageŋ ya.
 Mɔna abɔɔ ɲan pou nafa
 gyanɲba mɛɛ mo ma wose
 lo ɲe dɔɔ nɛ, nenɛɛ mo lee
 me Gbenɲyoo Yesu Kristo
 kagyen keŋ kela abɔɔ ɲenan
 pou dɔɔ, me te fuŋ ɲe popou
 leki. Lee ɲon Kristo dɔɔ
 kpene kamase te bo maŋ, te
 mɛɛ keɛ ɲa ɲgba dufuŋ dɔɔ
 abɔɔ nɛ, na maa nyiŋ bese
 Kristo wui kekpa. ⁹ Na daa
 na e ke yɛɛ dokolon kekpa

na me nombia ke nyiŋ teneɛ
 Wurubuaɛ siaman. Kei te
 yɛɛ nyi lee tom keŋ maŋ
 gbagba be yɛɛ nɛ dɔɔ yaa
 keŋ mɔɔ di Wurubuaɛ
 mmaraase ɲan dɔɔ nɛ dɔɔ
 ya. Mɔna keŋ mɔɔ lɛɛ
 Kristo di dɔɔ te me nombia
 teneewɔ Wurubuaɛ siaman
 ya. ¹⁰ Mɛɛ gyae nyi maa
 gyeŋ Kristo nideli, na maa
 naa doŋ keŋ Wurubuaɛ ba
 mo gyuuusu e lee yeŋ man
 nɛ. Na maa kpɔ na e naa
 diyem keŋ ɔ be naa nɛ, na
 ke yɛɛ ɲgba daa na e yeŋa
 la nɛ. ¹¹ Mena dɔɔ me loo
 yakaa nyi de koŋ mena na,
 wee daale Wurubuaɛ waa
 gyuuusu maŋ lee yeŋ man.

*Mo n sia yakaa kpene
 keŋ doo n siaman nɛ dɔɔ*

¹² Na mɛɛ yako baa nyi me
 taŋ ke nyiŋ mena abɔɔ keŋa
 pou, yaa me gbɛeneŋ tenɛɛ
 Wurubuaɛ siaman kekpa
 ya. Mɔna mɛɛ yɛɛ kakyeŋ bo
 nyi maa nyiŋ kpene keŋ dɔɔ
 Yesu Kristo be baake maŋ
 nyi me kaa bese ɔ wui nɛ.
¹³ Me tebia, na mɛɛ yako baa
 nyi me taŋ ke nyiŋ kpene
 keŋ mee yoo nyi maa nyiŋ
 nɛ ya. Mɔna nombii dokolon
 keŋ mɛɛ yɛɛ yena nyiaa, mee
 wolee abɔɔ ɲan pou be kaa
 lam nɛ. Mɔɔ na tekaa tɔɔse
 ɲa bela ya. Mɔna kpene keŋ
 doo me siaman nɛ, ke dɔɔ
 te me loo yakaa. ¹⁴ Akpaa
 balan na peree keyeu man
 na, bɛɛ yɛɛ kakyeŋ yeu kelii
 botɔɔ keŋ kaboena nyi baa
 lii nɛ pena baa nyiŋ kpene
 keŋ dɔɔ bɛɛ peree nɛ. Mena
 ke mɔ yaa me yakaa mɛɛ

yεε kakyen me kaa lii ɔto, na Wurubuare ke nyin fa man kpene ken ɔ be yako see nyi waa mo tɔ man kom nε. Kom ken Wurubuare waa tɔ man yena nyi, ken mɔɔ lεε ɔ bu Yesu Kristo di dɔɔ waa yela maa nyin gbεε gyu ɔ gyoorobiiri ken man.

15 Daa ban pou dɔɔ bee Wurubuare ɔsom ken man nε, mena dinɔɔ kei te kaboena nyi de popou dee nyin. Mɔna akpaa ε man baale dana agyuen kpoo daale na, Wurubuare waa kyɔ non na ε ke nyii me nombia kenja man nideli. 16 Kpene ken ne hia yena nyi, ε yela dεε kyaa ngba mena ken Wurubuare be wulaa yako nyi dεε kyaa nε.

17 Me tebia, ε popou ε kasee ma kekyaabii ngba mena ken baale ne yεε nε. E see ε sia tεele man, na ε ke kasee balan ban ba kekyaabii yεε ngba mena ken dɔɔ wola non nε. 18 Me te wulaa yako non nombii kei. Te nenεε mee mo siasaran mee yako non bela nyiaa, balan baale ta besena ba wose Kristo kolala. Be nombia non bεε yεε nε nawolo nyi ban gyan na, Kristo yen ken ɔ ba yem nε be dana tonɔɔ ya. 19 Wurubuare waa wɔlεε mena balan banan kekpaakekpaa. Nawolo nyi be ta mo abɔɔ non ban gbagba ne gyae nε besena be Wurubuare. Kpene ken yεε desɛn nombia na nε, non man te ban ne gyɔ be konɔɔ. Tεele kei dɔɔ abɔɔ kegyae

kaagen te ban na gyuen. 20 Mɔna daa dɔɔ de dεε yena Wurubuare man adido. Botɔɔ te de loo gyakaa nideli nyi da nyeeleεre non waa lee kɔn. Non yena de Gbenjyoo Yesu Kristo. 21 Deban ken waa kɔn nε, non ne gyae la waa mo don ken ɔ dana ɔ ne gyee kpene kamase nε kyεεkee da wosenaane kei ken gyae ka yen nε, na waa besena ke na ka ke yεε ngba non gbagba ɔ wui gyoorobiiri wosenaane ken nε.

4

Pɔɔl kekolosi fa Filipitena

1 Lee mena dɔɔ me tebia gyaagyi ban mee gyae ε nombia te ε nombia ne gyɔ man loo, ε sen kenken na ε ke di de Gbenjyoo Yesu nombia non dɔɔ. Emεε dɔɔ te maa di gyon na maa nyin yele.

2 Ewodia na Sintike, mee waase non bo nyi ε yεε nɔɔdokolon nawolo nyi ε popou yεε de Gbenjyoo balanwɔ. 3 Nenεε nyan me dɔɔ kpaakpaa non mee mo ma wose lɔ n dɔɔ, mee gyae nyi n ke desina ala bala kɛwɔ nsana. Nawolo nyi deban ken mee kolosi Kristo nombia kpaakpaa non nε, ba senawɔ na man demena na dunolon pou. Mena ala kɛwɔ na Kelemente na me dɔɔna akan ban pou kyɔɔ man nideli ma tom ken keyεε man. Ba te nmarase mena balan kɛwɔ pou yela do nyeedon kekpaakpaa tɔne ken man.

⁴ Deban kamase na, ε yela ke yee non gyon lee kpene ken de Gbenjyoo Yesu be yee fa non ne doo. Mee yako non baa bela nyiaa, ε yela ke yee non gyon. ⁵ E yela balan pou kena ε wose keyokose na ε dinoo kpaakpaate ken. Nawolo nyi be gyae ke kyare ya, de Gbenjyoo Yesu waa bese kon. ⁶ E na barase na kolo ke yee ya. Mona kpene kamase man na, ε fane fa Wurubuarε na ε ke fa e karan lee nombii kamase man, na ε ka mo ε nombia nan pou doo ε konoo man ne see o siaman. ⁷ Akpaa ε yee mena na, ken ε ne lee Yesu Kristo di doo Wurubuarε wosefereken ken walan bee tale nyii ke man ya ne, gyae ke yela ε woe ke fee non na ε konoo man nombia mo ke kyaa non kyekyee.

⁸ Me tebia, kpene ken be kaa maa yako non yena nyiaa, ε mo ya agyuen gyakaa nombia nan ne yee anokoare, na kpene ken ke dana obuο, na nombia nan ne doo na ne gbεε, na kpene ken dukum be doo ke man ya, na kpene ken na wola balan kegyae, na kpene ken ke dana yele kpaakpaa ne doo. Akpaa nyi kolo kyaa ken ke dei ken balan ne kelee ke na, kaboena nyi yaa gyuen mena aboo nenan doo bo. ⁹ Aboo nan moo wola non te ε be lee na do, na nan ε be naa me man na nan ε be nyii moo kolosi ne, nan te kaboena nyi yaa yee. Akpaa ε yee mena

na, Wurubuarε non o yee wosefereken Gbenjyoo e ne waa kyaa na non.

Pɔɔl kado Filipitena nɔɔ lee kekyo ken boɔ kyɔ e ne doo

¹⁰ Dana man gyon te mee lese de Gbenjyoo Yesu yele, nawolo nyi neneε ε ta bese lese wola nyi me nombia ne hia non. Ma gyen nyi me nombia wulaa ne hia non, mona gbεε te ε te nyim na ε ka lese wola ya. ¹¹ Na ma wose kyanja na man doo te mee yako nombia kenja ya. Nawolo nyi man doo, me te wulaa kasee mena ken maa kyaa gyon man lee gbεε kamase man. ¹² Ma gyen diyem man kekyaa, te ma gyen wosekenyin man mo kekyaa. Kpene kamase man na, ma gyen ma wose katela. Me dii baa bo o, yaa tanam na koo na man bo o, me dana o moo dana ya o, ma gyen ma wose katela. ¹³ Nawolo nyi Kristo don ken doo me man doo, maa tale yee kpene kamase.

¹⁴ Mona ε yee ke nideli ngba ma wose be kyan man te ε be kyɔ man ne. ¹⁵ Emee Filipitena gbagba ε gyen nyiaa, deban ken moo fiasεε mee kolosi Kristo nombia kpaakpaa nan fa non te moo lee Masedonia teele man ne, lee emee wole na Kristotena ban nolo na nolo te kyɔ man na kolo ya. ¹⁶ Nawolo nyi deban ken gba me kyaa Tesalonika donoo man te ma wose be kyan man ne, ε

yelee man aboo agbaatee agbaatee. ¹⁷ Na me sia ne yee bo nyi yaa yelee man aboo ya. Mona kpene ken doo te mee lee ya aboo yena nyi, mee gyae nyi Wurubuaere ke hiraa non lee e deeli ken e ne yee ne man. ¹⁸ Mee gyae e ka gye nyiaa, aboo non pou e ba mo yelee man ne kaa tunja man te non mo yena aboo non ne hia man. Aboo non e ba mo yelee Epaferadituse ba mo kona man ne, te yeli me ta bese nyin gbaa. Ya aboo nonan yee ngba aboo ofon nyin non e ba mo kaa deesi fa Wurubuaere ne. Ne yee kedeesa aboo non ne kaboena, mena doo na gyoo Wurubuaere sia. ¹⁹ Me Wurubuaere non mee som e ne, waa fa non aboo non pou kaboena nyi yaa nyin ngba mena ken o gyoorobiiri man aboo boe ne. Nawolo nyi e te kaa bese Yesu Kristo balan.

²⁰ E yela dee lese de kya Wurubuaere yeke kekpaakek-paa. Amen.

²¹ E do Wurubuaere balan ban pou be kyaa botoo ne noo. Me tebia Kristotena ban be kyaa me gyan kebo bee kyoo man ne na do non noo. ²² Wurubuaere balan ban pou be kyaa kebo ne na do non noo. Tuturu na, ban be kyaa gyoo dinaa Kaesa dekpanalan man ne na do non noo.

²³ De Gbengyoo Yesu Kristo waa mo o beree boele non na waa sen e wole.

Kolosetena Pɔɔl tɔne keŋ ɔ be ŋmarase yelee Kolosetena ne

¹ Tɔne kei lee maŋ Pɔɔl ŋon Wurubuare ba lese maŋ lee ɔ kegyaebii maŋ nyi maa yee Yesu Kristo kpi-lale ne, na de dɔɔ Kristo-baale Timoti gyaŋ. ² Dɛe ŋmarase ke dee yelee emɛe de tebia Wurubuare balan baŋ ε be lee Yesu Kristo di, te ε silana anokoare keŋ te ε kyaa Kolose donɔɔ maŋ ne. De kya Wurubuare waa mo ɔ bɛrɛɛ boele ŋon na waa fa ŋon wosefɛren.

Nɔɔkado na kefane

³ Deban kamase keŋ dɛe fane na dɛe fa Wurubuare de Gbenjyoo Yesu Kristo ɔ kya ŋon karan lee emɛe dɔɔ. ⁴ Nawolo nyi de te nyii mena keŋ ε be lee Yesu Kristo di, na mena keŋ ε ne gyae Wurubuare balan baŋ pou ne. ⁵ ε ne yee keŋa pou nawolo nyi, ε sia gyakaa abɔɔ kpaakpaa ŋan Wurubuare be desina see ŋon adido ne dɔɔ. Wurubuare nombia ŋan ε be tangbɛɛ nyii ne, yele la te ε gyeŋawɔ nyi abɔɔ kpaakpaa ŋaale doo adido fa ŋon. Wurubuare nombia keŋa yena anokoare nombia ŋan. ⁶ Nombia kpaakpaa ŋan bɔɔ yako ŋon ne te lee tɛele kei pou dɔɔ. Te ŋa te

yeli balan burum ne kyɛɛkee lee be gbɛnenɛ kumɛɛ man kɔŋ Wurubuare gyaŋ, ŋgba mena keŋ ŋa be kyɛɛkee ŋon lee wee gyanɔgbate keŋ ε be nyii nombia ŋenan, te ε be nyii Wurubuare bɛrɛɛ keŋ man nideli ne. ⁷ De dɔɔ gyaagyɛ Epafrase ŋon ɔ yee Yesu Kristo tobaale e te ɔ ne yee ɔ tom na anokoare, te daa na e pou ne yee tom dokolonɛ yako na ŋon bɛrɛɛ nombia keŋa. Ŋon kaa seŋala de nawɔɔ maŋ te ɔ kyɔɔ ŋon. ⁸ Ŋon mo kaa yako na daa mena keŋ Wurubuare felɛŋ ŋon be yeli ε ne gyae Wurubuare balan nideli ne.

⁹ Mena dɔɔ lee wee keŋ dɔɔ nyii ε wose man nombia ne, dɛe fane fa ŋon wee kamase nyi Wurubuare waa fa ŋon nyansa na waa yela ε ka gyeŋ ɔ kegyaebii na ε ke nyii ɔ nombia ŋan pou maŋ nideli. ¹⁰ Kei ne gyae la ke yela ε ke tale kyaa ŋgba mena keŋ de Gbenjyoo Wurubuare ne gyae ne, na ε ke yee abɔɔ kpaakpaa ŋan kaboena ne gbɛɛ kamase maŋ, na ε ka gyeŋ ɔ nombia ŋan mo kpu. ¹¹ Dɛe fane nyi Wurubuare waa mo ɔ gyoorobiiri don keŋ ka dokoso be kyaa ya ne do ε maŋ, na waa yela ε kenyɛŋ konɔɔ seŋ keŋkeŋ kpene kamase keŋ gyae ke kɔŋ ε dɔɔ ne maŋ. ¹² Dɛe fane nyi gyonɛ dee doo ε maŋ na ε ke fa Wurubuare karan deban kamase, nawolo nyi ŋon yele la te ε kaboewɔ

nyi yaa nyinj aboo kpaak-paa ñan o be desina see o gyoorobiiri kenj man fa o balan ne. ¹³ Nawolo nyi ñon Wurubuarɛ lese na daa lee obonsam ditinjɛɛ kenj man, te o moo daa kɔnj o bu Yesu ñon o ne gyae o nombia ne gyoorobiiri man. ¹⁴ O bu Yesu Kristo kei te o moowo to de nombiakumɛɛ pou kom. Ñon Yesu yele la te de nyinja da wose te Wurubuarɛ moo de nombiakumɛɛ pou kyɛɛ daa.

Kristo kela kpene kamase

¹⁵ Wurubuarɛ bu Yesu Kristo ñon o kyaa pete Wurubuarɛ be yɛɛ kpene kamase ne, ñon yena Wurubuarɛ ñon walan beɛ mo o sibii naa e ya ne dinoo. Ñon kela na aboo ñan pou Wurubuarɛ be yɛɛ ne. ¹⁶ Ñon Yesu doo te Wurubuarɛ tɛɛwo yɛɛ aboo pou. Aboo ñan ñe kyaa adido na ñan ñe kyaa tɛɛle man, ñan deɛ mo de sia fonɛɛ naa ña na ñan de beɛ naa ña ya ne, mo kpu na kpene kamase kenj ne di donj yenanj kamase ñgba gbenjgyoona na gyoonej pou. Ñon Yesu doo te Wurubuarɛ tɛɛwo yɛɛ aboo pou, te ñe popou mo kyae fa e. ¹⁷ Ñon Yesu Kristo kei wulaa o kyaa pete Wurubuarɛ yɛɛ kpene kamase, te o donj man doo te kpene kamase mo kyaa. ¹⁸ Ñon yena o balan Kristotena dikpii kenj pou nyee, te o na wola wo gbɛɛ ñgba mena kenj deniwalanj

nyee na wola na o wose pou gbɛɛ ne. Ñon ke yena be nyeedonj pou nyee, na walan ñon Wurubuarɛ be tanjgbɛɛ gyuuusu lee yenj man, na ke yela waa bese aboo pou man siamante. ¹⁹ Ke yɛɛ ñon Wurubuarɛ gbagba kegyaebii ke nyi, o dinoo pou de kaa doo o bu ñon man. ²⁰ Yesu yenj kenj o ba yem opandanj doo na o fatabo kenj be kyɛɛkee leki ne, kenj kaa desina na kpene kamase na Wurubuarɛ nsana. Kenj moonna wosefɛɛrenj kɔnj adido na ateta aboo pou na ñon Wurubuarɛ nsana.

²¹ Gyangba kenj na nafɔ emɛɛ na Wurubuarɛ nsana be dana gyonj ya, te e nombiakumɛɛ doo e kola e lee e konooɛe man. ²² Mɔna nenɛɛ doo Wurubuarɛ te tɛɛ Kristo ñon o be kaa bese deniwalanj te o ba yem opandanj doo ne doo desina emɛɛ na ñon Wurubuarɛ nsana. Wurubuarɛ yɛɛ kei na e ke tale kaa senj o siaman kenj dukum kamase be doo e man na ke yela waa bu ñon fɔo ya. ²³ Mɔna kaboena nyi yaa senj e kelɛɛdi kenj man kenjkenj, kenj nyi e ba lese e loo lee aboo ñan Wurubuarɛ be yako see o nombia kpaak-paa ñan man nyi waa yɛɛ fa ñon ne doo ya. Wurubuarɛ nombia ñan e be wulaa nyii ne, ñan ke te be donjɛɛ bee kolosi fa balan yenanj kamase. Wurubuarɛ yele la te manj Pɔol mo kaa bese nombia ñenanj tomyɛɛre te me donj mee kolosi ña fa

balan nɛ.

Tom keŋ Pɔɔl be yɛɛ fa Kristotena

²⁴ Dana man gyon ŋgba emɛɛ dɔɔ mɛɛ naa diyem deban kei nɛ. Kei nawolo nyi mena keŋ Yesu be naa diyem ɔ balan dɔɔ nɛ, mena diyem kenan ke yaa ma seŋɛɛ ɔ nawɔɔ man mɛɛ naa ŋgba mena keŋ kaboena nyi Kristo walan waa naa diyem Kristotena dikpii keŋ dɔɔ nɛ. ²⁵ Wurubuare gbagba lese na man nyi maa bese Kristotena pou tobaale. Tom keŋ ɔ ba mo do me nyinmaa man yena nyi maa lese ŋon Wurubuare nombia ŋan man pou wola ŋon. ²⁶ Gyangba keŋ na Wurubuare moo nombia keŋa weese benɛntena ban, mona nenɛɛ dɔɔ ɔ ta lese ŋa debɔɔ wola ɔ balan Kristotena ban. ²⁷ Ke yɛɛ ŋon Wurubuare gbagba kegyaebii ke nyi waa lese ɔ nombia aweesen ŋan ŋe yɛɛ nombia dinaana ŋa, te ŋe dana tɔnɔɔ nɛ wola ɔ balan pou. Nombia ŋenan yena nyi, keŋ Kristo doo ɛ konɔɔse man dɔɔ ɛ loo gyakaa nyi wee daale ɛ ka bese gyoorobia.

²⁸ Mena dɔɔ te dee kolosi Yesu Kristo kei wose man nombia fa walan kamase nɛ. Dɛɛ mo de nyansa keŋ pou de dana nɛ wola walan kamase Yesu Kristo nombia ŋan te dɛɛ mo faree wɔ, na ke yela baa lɛɛ nombia ŋan di na baa seŋ ŋe man keŋkeŋ, na wee daale baa tale seŋ Wurubuare siaman

keŋ dukum kamase be doo be man ya. ²⁹ Kei dɔɔ te me yase me sia mɛɛ mo Kristo doŋ keŋ ɔ ba mo do me man nɛ mo yɛɛ ɔ tom keŋ nɛ.

2

¹ Mɛɛ gyae ɛ ka gyen mena keŋ mɛɛ ko ma wose Kristotena ban be kyaa Laodisia donɔɔ man, na ban pou ba te naa ta man see ya nɛ dɔɔ. ² Kpene keŋ dɔɔ te mɛɛ yɛɛ mena yena nyi, mɛɛ gyae nyi maa do ŋon kakyen na ɛ ka seŋ ɛ keleɛdi man nideli na ɛ ke gyae doŋa na ɛ ke yɛɛ nɔɔdokolon. Kei gyae ke yela ɛ ke nyin nyii Wurubuare nombia ŋan nafa ŋa weeseɛ nɛ man nideli, na ɛ ke nyin abɔɔ kpaakpaa ŋan pou na lee Wurubuare nombia ŋenan man nɛ. Yesu Kristo gbagba yena nombii aweesen kei, te mɛɛ gyae ɛ ka gyen e nideli ³ Wurubuare ta mo ɔ nyansa na ɔ nombia man kagyen pou weese Yesu Kristo man, na dee nyin ta ŋon Yesu dɔɔ gyen Wurubuare nombia kpaakpaa ŋan ŋe dana tɔnɔɔ nɛ man nideli. ⁴ Mee wulaa yako ŋon nombia keŋa pou baa, na ŋolo be nyin mo nɔɔman yelin mo nombia wɔlɛɛ ŋaale kaa beo ŋon ya. ⁵ Doo nyi man gbagba be kyaa ɛ gyan botɔɔ koran ya nɛ, me konɔɔ man na ma gyen nyi me kpue na ŋon. Mena dɔɔ me ke nyii nyi ɛ ne yɛɛ kpene kamase ke gbɛɛ dɔɔ, na mena keŋ ɛ be lɛɛ Kristo di te ɛ seŋɛɛ

nombia ñan man kenken ne yee man gyon nideli.

⁶ Mena dɔɔ mena ken e be lee Yesu Kristo di nyi ñon yena e gbengyoo ne, e betaa kyaa na e mena. ⁷ E mo e wose teeli na e na e ke kasee ɔ nombia kpu, na e ka sen e kelɛedi ken man kenken ñgba mena ken bɔɔ wulaa wola ñon ne, na e ka do Wurubuaɛ nɔɔ nideli deban kamase.

⁸ E kee e wose dɔɔ nideli na ñolo be nyin mo teelee kei dɔɔ nyansa nombia ñan ñɔɔ tan tɔnɔɔ ya ne kaa beo ñon ya. Mena nombia ñenan yee denibalan benen nombia na teelee kei dɔɔ nombia ayeesa ña. Mena nombia ñenan bee wola kolo lee Kristo wose man ya.

⁹ E na yeli baa beo ñon ya, nawolo nyi deban ken Yesu Kristo be kɔn teelee kei dɔɔ koran na, Wurubuaɛ dinɔɔ na ɔ don pou doo bo ɔ man. ¹⁰ Nenɛe ken emee na Kristo be kaa yee dokolon dɔɔ, e te nyin ɔ dinɔɔ ken pou. E tɔɔse nyi Kristo yena kpene kamase ken ne di don ne nyee.

¹¹ Lee mena ken emee na Kristo be yee dokolon dɔɔ, yee yaa ñgba ɔ kara e baala wose baa te e kaa bese ɔ balan ne. Mena baala wose kekara kei, te yee denibalan wui ken bee mo nyinmaase kara ne ya. Mɔna baala wose kekara kei yee kpene ken ɔ ba mo lese ñon lee e nombiakumee man. ¹² Ba ke sɔ ñon Wurubuaɛ lon ken ne, yee yaa ñgba be

wuu ñon baa na Kristo te ba besewɔ gyusu emee na e ne. Nawolo nyi e te lee Wurubuaɛ ñon ɔ ba mo ɔ don dinaa gyusu Kristo lee yen man ne di.

¹³ Gyangba ken na nafa e yee ñgba balan ban bɔɔ yem ne Wurubuaɛ siaman, lee e nombiakumee na mena ken e be bee nyi e be di Wurubuaɛ mmaraase ñan dɔɔ ya ne dɔɔ. Mɔna nenɛe e ke lee Yesu Kristo di dɔɔ ne, Wurubuaɛ ta mo e nombiakumee kyee ñon te ɔ faa ñon nyeedon wole, ñgba mena ken ɔ be gyusu Yesu Kristo lee yen man te ɔ be fa e nyeedon ne. ¹⁴ E yela dee mo kpene ken Wurubuaɛ be yee fa daa ne maa na nombii kei. Yee yaa ñgba Wurubuaɛ te ñmarase de nombiakumee ñan pou dɔɔ yee ne see, te ɔ buu daa fɔɔ nyi waa wɔn da dejele nawolo nyi de bee di ɔ mmaraase ñan dɔɔ ya ne. Mɔna ɔ ta feefo mena abɔɔ ñan ɔ be ñmarase see ne pou lee tone ken man. Mena dɔɔ Kristo ka yen ɔpanɗan ken dɔɔ ne, yee yaa ñgba Wurubuaɛ moo tone kenan baa mataa ɔpanɗan kenan dɔɔ gyo ke wolee ne.

¹⁵ Wurubuaɛ te tee Yesu Kristo yen ken dɔɔ yokose felinkumee, na kpene kamase ken ne di don ne. ɔ yee ken pou do wɔ desɛn na walan kamase ke nyin naa nyi, Yesu Kristo te di don felinkumee ñan pou dɔɔ.

¹⁶ Mena dɔɔ e na yeli ñolo

ke bu ñon fɔɔ lee mmaraase ñan ñεε tɔ ε kedi na ε kenyoɔ gbεε, yaa ε weeya dinaana kedi yaa gyaalan wɔle weeya kedi yaa ε kefeεfoweeya kedi mmaraase dɔɔ ya. ¹⁷ Nawolo nyi mena nombia kenja pou doe, na kawola nyi abɔɔ kpaakpaa ñaale dɔɔ wɔle ne kɔɔ. Te nombia kenja pou senεε bo fa Kristo. ¹⁸ Mena dɔɔ ε na fa walan kamase gbεε na waa beo ñon, na waa lese ñon lee ε gbεε man kɔɔ ñon wui gbεε kum man nyi ε kaa sila e ya. Mena walan ñonan na wola la nyi yaa som Wurubuare kpilala ban be kyaa adido nε. ɔ na beo yɔkɔse ɔ wose nideli ɔsom man, te ɔ ne yako nyi Wurubuare ta lese nombia ñaale wola e. Mena dɔɔ ɔ ne kεε ɔ wose nyi ɔ yεε walan dibilin ñolo e, mɔna ɔ konɔɔ man nombia ñan ñɔɔ gyakaa Wurubuare nombia dɔɔ ya nε, na beo na e te ɔ na wola ɔ wose mena nε. Ke gbagba mɔ na ɔ be dana kpene ken dɔɔ kaboena nyi waa sen na waa wola ɔ wose ya. ¹⁹ Mena walan ñonan te tira ɔ wose lee Kristo ñon ɔ yεε ɔ balan pou nyee e nε man. Kristo man kedoo ne yele la te ban be silana e nε ne nyin dɔɔ te bεε bee ba kelεedi man ñgba mena ken Wurubuare ne gyae nε. Kristo yεε ñgba deniwalan nyee nε te ɔ balan mɔ yεε ñgba ɔ wose nε. Mena ken deniwalan wose man abɔɔ ne kyan wose-naane ken towaa te kεε bee nε, mena ke te Kristo mɔ

ne fa Kristotena pou dɔɔ te bεε bee yεε nɔɔdokolon ñgba mena ken Wurubuare ne gyae nε.

²⁰ Kristo ka yen ɔpanɔan ken dɔɔ nε yεε yaa ñgba εmεε na e yenala nε, mena dɔɔ tεεle kei dɔɔ abɔɔ ba tekaa tan dɔɔ ε dɔɔ bela ya. Lee mena dɔɔ tekaboena nyi yaa sila tεεle kei dɔɔ abɔɔ anekolan ñgba mena ken balan ban ba te yεε Kristotenaawɔ ya nε ne yεε nε ya.

²¹ Ba abɔɔ anekolan ñenan ñaale yena nyi, “E na mo ε nyinmaa kyan kpene kei ya. E na daa kpene kei kεε ya. E na tina kpene kei ya.”

²² Mena abɔɔ anekolan kenja pou gyae kaa kyom, nawolo nyi ñe yεε ñan denibalan gbagba be bake see te bεε wola balan nyi baa di ñe dɔɔ.

²³ Balan burum na gyuen nyi mena abɔɔ anekolan kenja kesila yεε nyansa nombia ña, mɔna nyansa kamase be doo ñe man ya. Balan ban bee sila mena abɔɔ anekolan kenja nε, ne naa na sia naase ba wose diyem yεε abɔɔ ñaale na kawola nyi bεε som Wurubuare nideli. Bεε beo yɔkɔse ba wose te bεε naase ba wose diyem, mɔna mena abɔɔ anekolan kenja dɔɔ kedi nε, bee yeli baa tale di ba wose dɔɔ nyi bɔɔ yεε dukum bela ya.

3

ε kyaa fa Wurubuare

¹ Wurubuare ke gyuuu Kristo lee yen man nε, yεε yaa ñgba εmεε na e yaa ɔ

gyuusuwɔ lee yen man ne, nawolo nyi emee na Kristo te yee dokolon. Mena dɔɔ deban kamase na e mo e loo gyakaa abɔɔ njan kyaa adido ne dɔɔ. Wurubuare te gyina Kristo adido te ɔ moo e ka see njon Wurubuare dunolon dɔɔ adido botɔɔ nyi waa di gyoori kpu na e. ² Mena dɔɔ e mo ya agyuen pou gyakaa abɔɔ njan kyaa adido ne dɔɔ. E na mo ya agyuen gyakaa teele kei dɔɔ abɔɔ dɔɔ ya. ³ Nawolo nyi yee yaa ngba e ta yem te e nyeedon weese Kristo man Wurubuare gyan ne. ⁴ Akpaa Kristo njon ɔ yee e nyeedon gbagba e ne de bee lee adido kon na, emee mo e ke kpu na e ɔ gyoorobiiri dinaa ken man.

⁵ Mena dɔɔ e won e wose lee teele kei dɔɔ nombiakumee pou keyee man. E tina nombiakumee ngba kafon na ayimee ka mo wuu wose na lookum na agyuen kum yela. E na yee kedikum ya nawolo nyi walan njon ɔ ne yee kedikum na, njon na bane somra yee kyee kyee. ⁶ E tina nombiakumee kena pou keyee yela, nawolo nyi Wurubuare waa won balan ban pou bee yee mena nombiakumee nenan ne denele. ⁷ E tɔɔse nyi gyan ngba e kekyaabii man pete e be kaa lee Kristo di na, emee mo yee nombiakumee kena pou. ⁸ Mona nenee dɔɔ kaboena nyi yaa won e wose lee mena nombiakumee kena pou man. E

tina ban kagyen, na ban kum na balan katee na balan yela kewolee na nombia nkarankaran kekolosi yela. ⁹ E na dii akere fa donja ya, nawolo nyi e te tina e dinɔɔ bene na ka abɔɔ kumee njan pou yela. ¹⁰ Nenee ken e be lee Kristo di ne, te yee ngba e ta bese balan wolee ne. Wurubuare yele la te e nyina dinɔɔ wolee kei, na e ke nyin kyee kee yee nombia kpaakpaa ngba njon ne. ɔ na wola njon nyi ya agyuen na ya abɔɔ ayeesa pou dee yee ngba njon ne, na e ke nyin gyen e nideli. ¹¹ Nenee Wurubuare te yee njon balan wolee Kristo man. Mena dɔɔ be famene nyi nolo yee Giriki baale e yaa Gyuda baale e ya. Be famene nyi nolo kara ɔ baala wose yaa ɔ te kare ya. Be famene nyi nolo yee siakaralate e yaa ɔ yee diyinte e ya. Be famene nyi nolo yee donɔɔte bu e yaa ɔ yee nɔɔle e ya. Be famene nyi nolo yee gheni e yaa ɔ yee gyoorobu e ya. Mona kpene ken ne hia yena nyi Kristo yena de popou nyee, te njon doo la balan ban pou bee lee e di ne konɔɔse man.

¹² Wurubuare ne gyae njon nideli mena dɔɔ te ɔ lese njon nyi yaa yee ɔ balan ban nombiikum kamase be doo be man ya. Mena dɔɔ e yela e nombia ayeesa pou ke kaboena njon Wurubuare kegyaebii. E wii donja waranjase, na e ke yee deeli na e ke yɔkɔse e

wose, na ε ke nyiη konoo fa dɔηa, na ε ke yela ε sia kedoo tɛele man. ¹³ Ε na mo dɔηa nombia do ε toose man ya. Akpaa ηolo de yee ɔ doo nombiikum na, waa mo kyee e. Kaboena nyi yaa mo nombiakumee kyee dɔηa, ηgba mena keη de Gbenjyoo Kristo mo ba mo ε nombiakumee kyee ηon ne. ¹⁴ Nombia keηa pou wole na, ε mo balan kegyae to noo. Nawolo nyi balan kegyae ne ye le la te balan ne tale yilaa kyaa debodokolon te bee yee noodokolon.

¹⁵ Kristo baake ηon bo nyi yaa kyaa wosefɛeren man na dɔηa, mena doo ε yee kpene kamase keη ε ke tale ne, na ε ke kyaa na dɔηa wosefɛeren man. Nawolo nyi ε popou yee walan dokolon. Wurubuarɛ lese na ηon nyi yaa yee ɔ balan, mena doo te ɔ ne gyae nyi emee na ε tebia pou yaa kyaa na dɔηa, na deban kamase na ε ne fane fa ηon Wurubuarɛ karan. ¹⁶ Ε yela Kristo nombia ηan ke doo ε man nideli. Ε mo nyansa wola dɔηa nombia ηenan na ε ke faree wo nyi be na yee nombiakumee ya. Ε kpee Wurubuarɛ osom nooneη kpookpoo do Wurubuarɛ noo gyon man lee ε konoose man. ¹⁷ Te kpene kamase keη ε ne yee yaa keη ε keyako na, ε yee ηe popou lee de Gbenjyoo Yesu ye le man. Na ε ke ta ɔ doo do de kyaa Wurubuarɛ noo.

Kristotena dekpanalan man kekyaabii

¹⁸ Emee ala yalala, ε yokose ε wose fa ε baala ηgba mena keη kaboena nyi Kristo walan waa yee ne.

¹⁹ Emee baala yalala mo, ε gyae ε weela nombia. Ε na ηmanyar wo ya.

²⁰ Emee bia mo, ε nyii ε lolala dei kpene kamase man. Nawolo nyi mena te de Gbenjyoo Yesu ne gyae nyi yaa yee.

²¹ Emee lolala, ε na yee ε bia akpanyanryan ya. Ε yee mena na, ba wose gyae ke yokose wo.

²² Emee ban ε yee gbenawo ne, ε mo obuo fa ε gbenjyooona tɛele kei doo gbɛɛ kamase man. Ε na bu wo be siaman kaagen keη ε ne gyae nyi baa kelee ηon doo ya, mona ε bu wo lee ε konoo man nawolo nyi ε ne yee Wurubuarɛ doo.

²³ Kpene kamase keη ε ne yee na, ε yee ke lee ε konoo man ηgba ε ne yee ke fa de Gbenjyoo Wurubuarɛ ne. Ε na kee nyi deniwalan te ε ne yee ε ke fa ya. ²⁴ Ε yee ε tom nideli nawolo nyi ε gyen nyi de Gbenjyoo Yesu Kristo waa to ηon kom nideli. Waa to ηon kom keη ɔ be yako see nyi waa fa ɔ balan ne. Ε toose nyi Kristo yena walan ηon ε ne yee tom fa.

²⁵ Walan kamase ηon ɔ yee nombiikum na, Wurubuarɛ waa wan ɔtenate denjele ηgba mena keη kaboena nombiikum keη ɔ be yee ne. Wurubuarɛ ne di ɔ nombia na, ɔ bee kee walan siaman ya.

4

¹ Emee ban e dana gbenja ne, e tela wo nideli na e ke fa wo kpene kamase ken kaboenani yaa fa wo ne. E toose nyi emee mo dana gbenjyoo nolo non o kyaa adido, te o ne naa kpene kamase ken e ne yee ne.

² E yase e sia fane deban kamase. Akpaa e ne fane na, e mo ya agyuen pou gyakaa Wurubuare doo na e ke fa e karan. ³ E fane fa daa mo nyi Wurubuare waa toro gbese fa daa, na dee nyin kolosi o nombia njan nafa na weese ne fa balan. Wurubuare nombia kenja keyako doo te be kyanja man to deni ne. ⁴ E fane nyi maa tale lese nombia njan man wola balan nideli ngba mena ken kaboenani yaa yee ne. ⁵ Akpaa emee na balan ban ba te yee Kristotena wo ya ne kyaa na, e kyaa na wo nyansa man. E kee nideli nyi akpaa e nyin gbese kyomii ken e ka mo kolosi Wurubuare nombia fa wo na, e na yeli ka ke lan non ya. ⁶ E ne kolosi fa wo na, e yela e nowoya keyee gyon na ka do wo kakyen na baa nyin tei non. Akpaa e yee mena te nolo de boose non kolo lee e Kristo keledi ken man na, e ka gyen mena ken e ke tiranoo fa e.

⁷ De doo gyaagy Tikikuse non o ne yee o tom anokoare man te o kpu e na man te dee yee Kristo tom kei ne de kon na, waa kaa yako non ma kekyaabii man nombia pou.

⁸ Mena doo te mee kpila e e gyan na o kaa yako non da kekyaabii man nombia na waa do non kakyen. ⁹ Non na de doo Onesimuse non dee gyae o nombia nideli, te o ne di anokoare fa Kristo te o yee e man nolo e ne ne konjala. Ban ne gyae la be kaa yako non de kebo nombia na da kekyaabii man pou.

¹⁰ Arisitakuse non boo kyan daa na e to deni ne na do non noo. Mena mo te Banabase o naabu Maake mo na do non noo. Me tan wulaa yako non Maake kei wose man nombia, mena doo akpaa o kon e gyan botoo na e lee e nideli. ¹¹ Gyosua non bee bese baake e Gyustuse ne mo na do non noo. Mena balan batooro kewo baagen yena Gyudatena ban be kpu e na man te dee kolosi Wurubuare gyoorobiiri ken nombia. Ba te yeli me wo e te fee man nideli. ¹² E dee baale Epafirase non o na som Yesu Kristo nideli ne na do non noo. Deban kamase na o ne yase o sia fane fa Wurubuare nyi waa yela e ka sen kenken e keledi man, na e ka bee nideli Wurubuare nombia njan kagyen man na e ke yee Wurubuare kegyaabii. ¹³ Maa tale gyome konoo yako nyi o na yen e yen. Mena ke te o na yen Kristotena ban be kyaa Laodisia na Hirapolise donoo man mo ne yen. ¹⁴ De doo gyaagy Luka non o

yεε dɔketa e nε, na Demase mɔ na do ηon nɔɔ. ¹⁵ E do de tebia Kristotena ban be kyaa Laodisia donɔɔ man nε, na de deesi Nimfa na ban beε gyanjee ɔ dekpajalan man nε nɔɔ fa man.

¹⁶ Akpaa be kala tɔne kei fa ηon na, ε mo ke yelee Kristotena ban be kyaa Laodisia donɔɔ man nε, na ban mɔ ke kala ke, na εmεε mɔ ke lεε ken mɔɔ ηmarase yelee wɔ nε kala.

¹⁷ E yako Akipuse nyi waa yεε kakyen na waa kεε nyi ɔ te tɔle tom ken de Gbenjyoo Yesu Kristo ba mo do ɔ nyinmaa man nε pou.

¹⁸ Man Pɔɔl gbagba moona me nyinmaa ηmarase nɔɔkado ɔtomante kei nε. E tɔɔse nyi me doo deni man, na ε ke fane fa man. Wurubuare waa mo ɔ bereε boele ε popou.

1 Tesalonikatena Pɔɔl tɔne gyangbate kenj ɔ be ηmarase yelee Tesalonikatena nε

¹ Tɔne kei lee manj Pɔɔl na Silase na Timoti gyanj. Dεε ηmarase ke dee yelee εmεε Kristotena banj ε kyaa Tesalonika donɔɔ man, te ε ba mo ε wose fa de kya Wurubuare na de Gbengyoo Yesu nε. De kya Wurubuare waa mo ɔ berεε boele ηon na waa fa ηon wosefεerenj.

² Debanj kamase kenj dεε fane na, dεε fa Wurubuare karanj lee ε dɔɔ. ³ Debanj kamase kenj dεε fane na, de gyakaa dεε tɔɔse mena kenj ε na mo ε kelεedi yεε tom. Dεε tɔɔse ε kakyenj kenj ε na doo lee ε balanj kegyae, na mena kenj ε ne kyanj ε wose senj kenjkenj lee ε kelεedi kenj ne yeli ε na mo ε loo gyakaa de Gbengyoo Yesu Kristo dɔɔ nε.

⁴ De tebia, da gyenj nyi Wurubuare ne gyae ηon te ɔ lese ηon nyi yaa bese ɔ balanj. ⁵ Nawolo nyi debanj kenj dɔɔ kɔnj kaa yako ηon Wurubuare nombia ηan nε, na kekolosi kaagenj te de kɔnjawɔ kaa kolosi fa ηon ya. Mɔna de yela ε naa Wurubuare felinj ηon donj kenj. Te de yela ε gyenjawɔ nyi daa gbagba te lεε di nyi nombia

ηan dee kolosi nε yεε ampanj. Ε gyenj abɔɔ ηan pou dɔɔ yεε debanj kenj de kyaa ε gyanj nε, nawolo nyi εmεε gbagba ε deeli dɔɔ te de yεε mena abɔɔ ηenanj pou. ⁶ Ε kasee daa na de Gbengyoo Yesu nombia ηan dɔɔ yεε nε. Mena dɔɔ ε kayeyεε man koranj na, ε moo gyonj kenj ba lee Wurubuare felinj ηon gyanj nε lεε nyeedonj nombia ηan. ⁷ Lee mena dɔɔ te yeli Kristotena banj pou be kyaa Masedonia na Akaya tεele man nε, ne kεε ya abɔɔ ayεesa mo kasee ηon. ⁸ Nawolo nyi lee εmεε dɔɔ, de Gbengyoo nyeekeleε nombia ηan te yaasee bo gyu Masedonia na Akaya tεele man kaagenj ya, mɔna ηa te yaasee gyu yenanj kamase. Mena dɔɔ kolo be doo kenj dεε yako lee ke man bela ya. ⁹ Nawolo nyi mena balanj benanj pou ne kolosi lee mena kenj ε be lεε daa gyonj man debanj kenj dɔɔ kɔnj ε gyanj nε. Bee kolosi lee mena kenj ε be tina banεε kasom yela, kɔnj ε na som Wurubuare dokolonj koonj ηon ɔ kyaa kekpaakekpaa nε. ¹⁰ Bee kolosi mɔ nyi ε ne daa ɔ bu Yesu ηon ɔ be gyusu e lee yenj man nε ka bese lee adido kɔnj. Nɔn Yesu ne gyae la waa lese daa wee kenj Wurubuare waa mo banj di balanj nombia nε.

2

Tom kenj Pɔɔl be yεε Tesalonika donɔɔ man

¹ Me tebia, εμεε gbagba ε gyen nyi da kekɔn ken dɔɔ kɔn ε gyan ne te yee yakaa ya. ² Ε gyen mena ken bɔɔ naase daa diyem, te bɔɔ fulu daa Filipi donɔɔ man pɛte dɔɔ kɔn kaa lii ε gyan. Mɔna ken na balan ka koro sen tia daa koran ne, Wurubuarε doo daa kakyen te de gyɔɔ de konɔɔ kolosi ɔ nombia kpaakpaa njan fa njon. ³ Nawolo nyi de nombia njan dεε yako ne, te yee dekara yaa adao nombia ya. Te na dεε gyae bo nyi dεε kɔ ε nyeeya man di dɔɔ te dεε yako njon mena nombia njan ya. ⁴ Mɔna Wurubuarε lεε na daa do, te ɔ mo nyeedon nombia kenja kekolosi do daa de nyinjmaa man. Na denibalan kegyaebii yaa dεε yee ya, mɔna Wurubuarε njon ɔ gyen de konɔɔse man ne kegyaebii yaa dεε yee. ⁵ Ε gyen nideli nyi de ta mo nɔɔwoya njan ne dana gyon, yaa kabeo nombia kɔn ε gyan na dεε mo nyinj kolo lee ε gyan ya. Wurubuarε gbagba yena da adansεete lee mena nombia kenja man. ⁶ Da te yee de nombia na εμεε yaa nolo ke kelεε daa ya. Lee mena ken de yee Kristo kpilalawɔ dɔɔ ne, nafɔ gbεε doo nyi dεε mo da wose lɔ ε dɔɔ.

⁷ Mɔna de yɔkɔse da wose kyaa na njon, ngba mena ken talabo ne keε ɔ bia dɔɔ ne. ⁸ Mena ken dεε gyae ε nombia nideli dɔɔ, na Wurubuarε nombia njan naagen te da moowɔ kɔna

njon ya. Mɔna da moo daa gbagba da wose kpu fa njon gyon man, nawolo nyi ε ta bese balan ban ε nombia doo de konɔɔ man nideli. ⁹ Me tebia, ma gyen nyi ε ne tɔɔse mena ken dɔɔ yee tom na kaale ne. Deban ken dee kolosi Wurubuarε nyeedon nombia njan fa njon ne, de yee tom nelim na ka weese, na dɔɔ nyinj mo de kasolo lɔ nolo dɔɔ ya.

¹⁰ Εμεε Kristotena na Wurubuarε ne diina adansεε fa daa nyi, deban ken de kyaa ε gyan na da wose be dana ayimεε ya. De gbεenej tenεε te da wose mɔ be dana nombiikum daale ya. ¹¹ Ε gyen nyi da tela njon ngba mena ken kya na tela ɔ bia ne. ¹² Da wola njon kpene ken dei, te da doo njon kakyen te de kolosiwɔ fa njon na ε kekyaabii ke nyinj kaboena Wurubuarε njon ɔ be baake njon kɔn ɔ gyoori na ɔ gyoorobiiri ken man ne.

¹³ Dεε do Wurubuarε nɔɔ deban kamase, nawolo nyi deban ken ε be nyii Wurubuarε nombia njan lee de gyan ne, ε te lεε nombia njan ngba denibalan nombia ne ya. Mɔna ε lεε njan di nyi ne yee Wurubuarε nombia njan ampan. Mena nombia kenja ne yee na tom εμεε ban ε be lεε di ne man. ¹⁴ De tebia, da te naa nyi εμεε mɔ ε yee ngba Wurubuarε balan ban be yee Kristo Yesu wui, te be kyaa Gyudia teelee man ne. Nawolo nyi ε naa diyem ε

tebia nyinmaa man, ngba mena kenj ban mo be naa diyem be tebia Gyudatena nyinmaa man ne. ¹⁵ Ban Gyudatena benan konna de Gbenjyoo Yesu, na Wurubuarɛ akpenkpenjyooɔra, te be naase daa mo diyem gegi daa lee be donooɔse man. Be nombia beɛ gyoo Wurubuarɛ sia ya, te boɔ ne gyae balan mo nombia ya. ¹⁶ Nawolo nyi be ta koro senj to daa gbɛɛ, na doɔ nyin kolosi nyeedonj nombia nan fa balan ban ba te yeɛ Gyudatenawo ya ne, na Wurubuarɛ ke nyin lee ba nyee ya. Kei te yeli be nombiakumɛɛ ta boɔ kpu, mena doɔ Wurubuarɛ ta gyen ban nyi waa woɔ ba denjele.

¹⁷ De tebia, ba ke yela daa na non nsana ketira te dii ta weeya ya. Kenj na de kyaa lem na lem de beɛ naa donja koran ya ne, e nombia doo de konoo man nideli. Mena doɔ deɛ gyae gbɛɛ nideli nyi deɛ bese konj kaa keɛ non. ¹⁸ Nafɔ de gyae gbɛɛ nyi deɛ konj e gyanj. Tuturu na, man Pooɔl gbagba yeɛ kakyenj agbaatee agbaatee nyi maa konj e gyanj, mona obonsam te yeli dee nyin gbɛɛ ya. ¹⁹ De gyaewo nyi deɛ bese konj kaa naa non, nawolo nyi da gyen nyi e senjɛɛ e kelɛɛdi man nideli. Mena doɔ de loo gyakaa e doɔ nideli nyi, wee kenj de Gbenjyoo Yesu waa bese konj ne, emɛɛ ne gyae la e ke yela waa kelɛɛ daa na dee nyin yele na de sia kagye o siaman. ²⁰ Kεgbagba

na, emɛɛ ne gyae la e ke yela dee nyin yele na dee di gyonj.

3

¹ Nɛnɛɛ da kena nyi nombia ta kela daa kenj doɔ gyae deɛ tale kaa naa non doɔ ya ne, de yeɛ da agyuenj nyi deɛ bese kyaa Atense donoo man. ² Mena doɔ dee kpila de doɔ Timoti non o yeɛ Wurubuarɛ tobaale e, te o kpue na daa Kristo nombia kraakpaa nan kekolosi man ne e gyanj. Dee kpila e nyi o kaa do non kakyenj na e ka senj kenkenj e kelɛɛdi man, ³ na nyi akpaa kayeyɛɛ kei dinoo de konj e doɔ na, e man nono be nyin bese o wole ya. Nawolo nyi emɛɛ gbagba e gyen nideli nyiaa, mena kayeyɛɛ kei yeɛ kpene kenj Wurubuarɛ be yako see nyi gyae ke konj de doɔ. ⁴ Deban kenj de kyaa e gyanj ne, de wulaa yako non agbaatee agbaatee nyiaa, baa naase daa diyem ngba mena kenj be konj te e ne naa ne. ⁵ E kayeyɛɛ kenj e na yeyɛɛ ne ne takaa manj nideli, te ma te gyae gbɛɛ kenj maa mo konj botoo kina. Mena doɔ te mee kpila Timoti e gyanj. Me kpila e bo nyi waa konj kaa keɛ nyi e senjɛɛ e kelɛɛdi kenj man kenkenj. Nawolo nyi me woe ne lo manj nyi, nne obonsam te kaa keese non keɛ yela e te tina e kelɛɛdi kenj yela. Nyi de konj mena na, na da tom kenj pou te yeɛ yakaa.

⁶ Monaj Timoti ka lee e gyanj konj yaa, te o te konj kaa

yako daa nombia kpaakpaa nyi ε senεε kenken ε kelεedi man te ε ne gyae balan mɔ. ɔ te kaa yako daa nyi deban kamase na ε ne tɔɔse daa, te ε sia te yεε nyi ε kena daa ηgba mena ken daa mɔ ne gyae nyi dεε naa ηon nε. ⁷ De tebia, mena dɔɔ ken na de kayeyεε na be kεε naase daa diyem pou man na, ε kelεedi ken na do daa kakyen. ⁸ Nawolo nyi lee mena ken ε senεε kenken de Gbenjyoo Yesu nombia ηan ε be lee di ne man dɔɔ, de wɔe te fεε daa nideli. ⁹ Nɔɔkado won̄ti kaboela ken dεε tale mo do Wurubuarε, lee kpene ken ɔ be yεε fa ηon nε dɔɔ? Dεε fa e karan lee gyon ken dɔɔ nyim ɔ siaman lee εmεε dɔɔ nε dɔɔ. ¹⁰ Nelim na ka weese na dεε fane fa Wurubuarε nyiaa, waa yela dεε bese naa ηon na de sia, na dεε kyɔ ηon na ε ka sen ε kelεedi ken man kenken kelii ɔto.

¹¹ Dεε fane nyi de kya Wurubuarε gbagba na de Gbenjyoo Yesu, baa toro gbεε fa daa na dεε kɔn ε gyan. ¹² Dεε fane nyi de Gbenjyoo Yesu waa yela ε balan kegyae ken ke doo ε man nideli, na ε ke nyin gyae dɔn̄a na balan pou, ηgba mena ken daa mɔ ne gyae ηon nε. ¹³ De Gbenjyoo Yesu waa desina ε konɔɔse man, na wee ken ηon na balan ban pou Wurubuarε be desina wɔ see fa ɔ wose nε baa kɔn na, ε ke yεε balan ban ayimεε na nombiikum

kamase be doo ε man ya de kya Wurubuarε ηonan siaman.

4

Nombia ηan na gyoo Wurubuarε sia

¹ De tebia, nombia ηan be kaa mεε gyae maa yako ηon yena nyi, da wola ηon mena ken yaa kyaa na ε kekyaabii na ε nombia ayεesa pou kenyin gyoo Wurubuarε sia, ηgba mena ken ε be tan wulaa ε ne yεε nε. Dεε waase ηon lee de Gbenjyoo Yesu yele man nyi, ε kyan ke kenken na ε ke yεε kela mena gba. ² Nawolo nyi ε gyen nombia ηan dɔɔ tεε de Gbenjyoo Yesu Kristo don dɔɔ wola ηon nε.

³ Wurubuarε kegyaabii yena nyi ε na mo ayimεε wuu ε wose ya, na ε ka lese ε wose lee kafon nombia man. ⁴ ε man walan kamase waa gyen mena ken waa tela ɔ wose nideli lee gbεε kamase man, ηgba mena ken na gyoo Wurubuarε sia te ke dana obuo mɔ nε. ⁵ ε na yεε kewɔlεε nombia ηgba mena ken balan ban bɔɔ gyen Wurubuarε ya ne yεε nε ya. ⁶ Mena ke mɔ te ηolo na yεε ɔ dɔɔ nombiikum yaa ɔ na ηere e do ya. Walan kamase ηon ɔ ne yεε mena nombiakumεε ken̄a pou na, de Gbenjyoo Wurubuarε waa wɔn ɔtenate denjele ηgba mena ken dɔɔ wulaa yako ηon te dɔɔ faree ηon nε. ⁷ Nawolo nyi Wurubuarε te baake daa kɔn ɔ gyan nyi

de kaa yεε ayimεε nombia ya, mona o baake daa bo nyi de kaa yεε balan ban ayimεε be doo ba wose man ya. ⁸ Mena doo walan kamase non o beε mena kawola kei na, na deniwalan nombia te o beεwo ya mona Wurubuarε non o ba mo o felin do ε man ne nombia yaa o beεwo.

⁹ Nenεε lee emεε na ε tebia donja kegyae wose man nombia doo, tekaboena nyi dεε bese nmarase ke man kolo yeleε non bela ya, nawolo nyi Wurubuarε te wulaa wola non nyi yaa gyae donja. ¹⁰ Ke yεε ampan nyi ε wulaa ε ne gyae ε tebia Kristotena ban be kyaa Masedonia tεεle ken pou doo ne. Mona de tebia, dεε waase non bo nyi yaa yεε kela mena.

¹¹ ε yεε kakyen na ε ke kyaa wosefεren man, na ε man walan kamase ke nyii na o wui. Emεε gbagba ε kyan ε wose yεε tom, ngba mena ken doo wulaa wola non ne. ¹² ε yεε mena na, ε be gyae ε ka mo ε wose lo nolo doo ya. Kei gyae ke yela balan ban boo kpuε na non ya ne ke bu non.

De Gbenjyoo Yesu kabese kōn

¹³ De tebia, lee balan ban boo yekee ne wose man nombia doo, doo ne gyae ε ke kyaa ditin̄tεε man na ε ka yeyεε ngba balan ban be loo be gyakaa kolo doo ne ya. ¹⁴ Dεε lee di nyi Yesu yenawo

te Wurubuarε gyuuusu e lee yen man. Mena ke mo te dεε lee di nyi wee ken Yesu waa bese kōn na, Wurubuarε waa gyuuusu ban pou boo lee e di pete boo yem ne lee yen man na baa kpu na e.

¹⁵ De Gbenjyoo Yesu nombia non o ba wolo te dεε yako non ne yena nyi wee ken waa bese kōn ne, daa ban doo kaa te de sεε de kyaa nyeedon man ne, doo gyae dεε tangbεε ban boo yekee ne fon gyu ke gyan̄ee na e ya.

¹⁶ Nawolo nyi de Gbenjyoo Yesu gbagba waa mo yeesa dinaa kolosi lee adido kōn, te Wurubuarε kpilale kegyia non mo waa mo yeesa kolosi, na baa wola Wurubuarε kabere ken. Dekōn mena na, balan ban boo lee e di pete boo yem ne, ban ne gyae la baa tangbεε fon lee yen man. ¹⁷ Kenan wole

na, daa ban de sεε de kyaa nyeedon man deban kenan ne, baa mo daa na wo pou gyu adido noma man, na de kaa gyan̄ee na de Gbenjyoo Yesu na daa na e ke kyaa kekpaakekpa. ¹⁸ Mena doo ε mo mena nombia ken̄a do donja kakyen.

5

ε desina ε wose daa Yesu kabese kōn

¹ De tebia, beε tekaa hia nyi nolo waa bese nmarase kolo lee deban yaa wee ken mena nombia ken̄a gyae kekōn ne wose man nombia fa non bela ya. ² Nawolo nyi emεε gbagba ε gyen nyi wee

kenj de Gbenjyoo Yesu waa bese kɔŋ nɛ, gyae ke yɛɛ bo ŋgba mena kenj ŋmɛɛlate ne kɔŋ nelim nɛ. ³ Debanj kenj balan baa yako nyi, “De kyaa wosefɛɛrenj man, te de wɔɛ mɔ bɛɛ lɔ daa ya nɛ,” mena debanj kenanj te kayeyɛɛ dinaa gyae kaa futaa wɔ, ŋgba mena kenj kadoŋee ne futaa fulute nɛ. Dekɔŋ mena na, be man ŋolo na ŋolo be gyae waa tale lese ɔ wose lee mena kayeyɛɛ kenanj man ya.

⁴ Mɔna de tebia, ɛmɛɛ ba tekaa doo ditɪŋtɛɛ man, na wee kenanj kaa futaa ŋon ŋgba ŋmɛɛlate nɛ ya. ⁵ Nawolo nyi ɛ popou yɛɛ kenmanjɛɛ man balanwɔ, te ɛ doo kenmanjɛɛ kenanj man. Doo tekaa yɛɛ ditɪŋtɛɛ man balan banj be dɔŋ ditɪŋtɛɛ man nɛ ya. ⁶ Mena dɔɔ ɛ na yeli dee doo wolee da wose, ŋgba mena kenj baale ne yɛɛ ne ya. Mɔna ɛ yela dee doo da wose dɔɔ na dɛɛ deke nideli. ⁷ Nawolo nyi banj bee doo nɛ ne doo bo nelim, te banj mɔ bɛɛ dɛɛse nɛ ne dɛɛse bo balinɔɔ. ⁸ Mɔna kenj daa doo kenmanjɛɛ man dɔɔ, ɛ yela dɛɛ kɛɛ da wose dɔɔ nideli na dɛɛ mo da kelɛɛdi na de balanj kegyae mo yɛɛ nyeele pampasanj mo gyee da wose ŋgba yoonɔɔtena nɛ, na dɛɛ mo da nyeekeɛɛ kenj dɔɔ de loo gyakaa nɛ wuu da nyeeya dɔɔ ŋgba nyeele kotɔɔɔ nɛ. ⁹ Nawolo nyi Wurubuare te baake daa nyi waa naase daa diyem ya,

mɔna ɔ baake daa bo nyi dɛɛ ta de Gbenjyoo Yesu Kristo dɔɔ nyinj nyeekeɛɛ. ¹⁰ Ŋon de Gbenjyoo Yesu yenja la fa daa, mena dɔɔ nyi de kyae na de sia yaa da yenjae koranj na, daa na e pou dɛɛ kyaa. ¹¹ Mena dɔɔ ɛ kolosi fa dɔŋa na ɛ ka do dɔŋa kakyenj, ŋgba mena kenj ɛ ne tanj yɛɛ nɛ.

¹² De tebia, nɛnɛɛ dɛɛ waase ŋon bo nyiaa, balan banj de Gbenjyoo ba lese wɔ nyi baa yɛɛ ɛ siamantena, te bɛɛ yɛɛ ba tom na kakyenj kolosi fa ŋon nɛ, ɛ bu wɔ nideli. ¹³ ɛ gyae wɔ na ɛ ke bu wɔ nideli lee ba tom kenj bɛɛ yɛɛ nɛ dɔɔ, na ɛ ke kyaa wosefɛɛrenj man na dɔŋa. ¹⁴ De tebia, dee kolosi fa ŋon nyiaa, ɛ kolosi fa kebɔŋaletena banj. ɛ kolosi do banj gyakolonj dana wɔ nɛ. ɛ kyɔ banj bɔɔ dana dɔŋ ya nɛ, na ɛ ke nyinj konɔɔ fa walanj kamase. ¹⁵ ɛ kɛɛ nyi ŋolo na ŋolo na mo dukum tɔ dukum kom ya, mɔna ɛ yɛɛ deeli fa dɔŋa na balan pou debanj kamase.

¹⁶ ɛ kyaa gyonj man debanj kamase. ¹⁷ ɛ fane debanj kamase. ¹⁸ ɛ do Wurubuare nɔɔ abɔɔ pou man debanj kamase. Mena nombia kenja te Wurubuare ne gyae nyi yaa yɛɛ, nawolo nyi ɛmɛɛ na de Gbenjyoo Yesu Kristo yɛɛ dokolonj.

¹⁹ ɛ na ko Wurubuare felinj ŋon ɔ ba mo do ɛ man nɛ nɔɔ ya. ²⁰ ɛ na lɛɛ Wurubuare nombia ŋan ɔ be tɛɛ wa akpenjkenjyɔɔra

doo kolosi ne anmaaren ya.
²¹ Mɔna ε gyoo nombia pou
 man keε, na ε ke kyan ηan
 dei ne man nideli. ²² Ε wɔη ε
 wose lee nombiikum kamase
 man.

²³ Dεε sola Wurubuaε
 ηon ɔ yeε wosefeεren
 Wurubuaε e ne, nyi waa
 gberaa ε wose ayimeε pou
 leki na waa yela ε gbεenen
 ka teneε kej nombiikum
 daale na doo ε man ya, mo
 kelii wee kej de Gbenjyoo
 Yesu Kristo waa bese kɔη
 ne. ²⁴ Wurubuaε ηon ɔ
 be baake ηon ne, waa yela
 kekɔη mena nawolo nyi ɔ ne
 di ɔ nombia doo.

²⁵ De tebia, ε fane fa
 daa mɔ. ²⁶ Ε do de tebia
 Kristotena ban pou nɔɔ
 nideli. ²⁷ Mεε waase ηon de
 Gbenjyoo yele man nyiaa,
 ε kala tone kei fa ε tebia
 Kristotena ban pou. ²⁸ De
 Gbenjyoo Yesu Kristo waa
 mo ɔ bereε boele ε popou na
 waa sen ε wɔle.

2 Tesalonikatena Pɔɔl Tɔne alate kenj ɔ be ɲmarase yele Tesalonikatena nɛ

¹ Tɔne kei lee manj Pɔɔl na Silase na Timoti gyanj. Dɛɛ ɲmarase ke dee yele emɛɛ Kristotena banj ε kyaa Tesalonika donɔɔ man, te ε yɛɛ de kya Wurubuare na de Gbenjyoo Yesu Kristo balanwɔ nɛ.

² De kya Wurubuare na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa mo be berɛɛ boele ɲon na baa fa ɲon wosefɛɛrenj.

³ De tebia, kaboena nyi wee na wee na dɛɛ do Wurubuare nɔɔ lee emɛɛ dɔɔ ɲgba mena kenj kaboena nɛ. Nawolo nyi ε kelɛɛdi kenj na bee kpu, te walanj kamase mɔ balanj kegyae kenj ɔ dana fa ɔ dɔɔ nɛ na bee kpu.

⁴ Lee mena dɔɔ dɛɛ tale gyɔ de konɔɔ kolosi ε wose man nombia Wurubuare balan man yenanj kamase. Nawolo nyi ε kayeyɛɛ na ε diyem kena pou man koranj na, ε ne yɛɛ kakyenj senj ε kelɛɛdi man.

⁵ Kenj pou na lese la wola nyiaa, Wurubuare ne di ɔ nombia na ke gbɛɛ bo. Kei gyae ke yela ε ke kaboena Wurubuare gyoori kenj dɔɔ ε ne naa diyem nɛ man kagyoo. ⁶ Wurubuare ne di ɔ nombia na ke gbɛɛ, mena dɔɔ waa tɔ balan banj bɛɛ

naase ɲon diyem nɛ kom, ⁷ na waa yela daa banj de yɛɛ ɔ balanwɔ te dɛɛ naa diyem nɛ ke fɛɛfo wee kenj de Gbenjyoo Yesu na ɔ kpi-lala banj be dana donj te boalanj gyae ke kilisiwɔ lee adido kɔɲ nɛ. ⁸ Wurubuare waa wɔɲ balan banj bɔɔ gyenj e ya, te be ta mo de Gbenjyoo Yesu nyeedon nombia ɲan yɛɛ kolo ya nɛ denjele. ⁹ Waa wɔɲ mena balan benanj denjele, na baa naa diyem kekpaakekpa. Kenj kpue bela yena nyi, waa lese wɔ lee de Gbenjyoo Yesu na ɔ gyoori dinaa kenj man. ¹⁰ Debanj kenanj man kenj waa bese kɔɲ nɛ, ɔ balan banj Wurubuare be baake wɔ te ɔ be desina wɔ see fa ɔ wose nɛ baa lese ɔ yele adido, na banj pou bɔɔ lɛɛ e di nɛ ke kelɛɛ e. Emɛɛ mɔ ε ke kpu na wɔ, nawolo nyi ε lɛɛ nombia ɲan dɔɔ yako ɲon nɛ di.

¹¹ Lee mena nombia kenj dɔɔ te dɛɛ fane fa ɲon debanj kamase nɛ. Dɛɛ sola Wurubuare nyi waa yela ε ke kaboena ɔ kebaake kenj ɔ be baake ɲon nɛ, na waa fa ɲon donj na ε ka mo tɔɔle nombia kpaakpa ɲan pou ε ne gyae ε ke yɛɛ nɛ. Na ε ke tale yɛɛ tom kenj ε ne yɛɛ nɛ kelii ɔto lee mena kenj ε ne lɛɛ e di nɛ dɔɔ. ¹² De kɔɲ mena na, de Gbenjyoo Yesu yele gyae ka koro adido. Balanj baa naa ɔ gyoori kenj, te Yesu dɔɔ emɛɛ mɔ ε yele gyae ka lee. Lee de kya Wurubuare, na de Gbenjyoo Yesu Kristo

berεε kenj bɔɔ mo boele ηon dɔɔ, baa yela kekɔη mena.

2

¹ Me tebia, lee de Gbenjgyoo Yesu Kristo kabese kɔη na mena kenj waa yilaa de popou mena wee kenan ηε man nombia yaa mee gyae maa lese wola ηon nideli nε. ² Balan baale dɔη bεε yako nyiaa, de Gbenjgyoo Yesu tanj ke kɔη. Mena dɔɔ dεε sola ηon bo nyi, ε na yele mena nombia kenja ke yela ε wɔε kelo ηon ya. Nne balan baale te di dekara nyi daa kpa Wurubuare felin ηon yako na daa nombia kenja te daa mɔ kaa yako ηon yaa daa gbagba yako na ηon nombia kenja yaa daa gbagba ηmarase na tɔne yelee ηon nyi Yesu tanj ke kɔη. ³ Ε na yeli ηolo ka beo ηon lee gbεε kamase man ya. Nawolo nyi pena wee dinaa kenan kekɔη na, balan baa koro senj tia Wurubuare. Mena ke te baa lese walan ηon ɔ bee di mmaraase dɔɔ ya nε debɔɔ pena wee kenan kelii. Non yena walanjcum ηon boalan man te waa doo kekpaakekpaa nε. ⁴ Waa gyina ɔ wose adido, na waa koro senj tia Wurubuare na kpene kamase kenj balan na som nε. Waa kaa kyaa Wurubuare ɔsom deni dinaa kenj man, na waa yako nyi ηon yena Wurubuare.

⁵ Ε bεε tɔɔse nyi deban kenj me kyaa ε gyan na, mee kyaa yako ηon mena

nombia kenja yee? ⁶ Mɔna nenεε ε gyenj kpene kenj be kyanj e dɔɔse dɔɔ te ɔ te kɔηa ta ya. Deban kenj Wurubuare ba see e nyi waa kɔη nε de lii na, waa kɔη. ⁷ Balan tanj ke fiasεε bεε lee Wurubuare wole yεε nombiakumεε weese. Mɔna pena nombii kenj mɔɔ yako ηon nyi gyae kekɔη nε ke kɔη na, kaboena nyi Wurubuare waa lese walan ηon ɔ ne tɔ ke gbεε nε. ⁸ Kenan wole na te baa lese walan ηon ɔ bee di mmaraase dɔɔ ya nε debɔɔ. De Gbenjgyoo Yesu nɔɔman weeseε te waa mo feefu e ko, na waa mo ɔ gyoorobi-iri kenjalakee kenj wɔlεε e kekpaakekpaa. ⁹ Walan ηon ɔ bee di mmaraase dɔɔ ya na, waa mo ɔbɔnsam dɔη bo kɔη. Waa kaa beo yεε gyakolonj nombia na nombia dinaana burum. ¹⁰ Waa mo nombiakumεε kamase beo banj pou baa yenj leki nε. Baa yenj leki kekpaawolo nyi ba te bεε nyi bɔɔ lεε nombia ηan ηe doo na ηe gbεε, ηan gyae ke yela Wurubuare ke lεε ba nyee nε do ya. ¹¹ Lee mena dɔɔ Wurubuare te yeli akεrεε nombia te kaa gyoo be man, te akεrεε nombia ηaagenj te bεε lεε di. ¹² Mena dɔɔ Wurubuare waa bu balan banj pou ba te lεε anokoare nombia ηan di ya, te bεε gyae akεrεε nombia bo nε fɔɔ.

¹³ Mɔna εmεε de tebia banj de Gbenjgyoo Yesu ne gyae ηon nε dɔɔ, kaboena nyi deban kamase na dεε fane

fa Wurubuare karan lee ε dɔɔ. Nawolo nyi Wurubuare wulaa lese non see leenan kewalan ken nyi waa lee ε nyee. Wurubuare tɛwɔ ɔ felin non don man te ɔ desina non see, nawolo nyi ε lee nombia nan ne doo na ne gbɛɛ ne di. ¹⁴ Non Wurubuare tɛɛ la nyeedon nombia nan dɛɛ yako ne dɔɔ baake non kon nyeedon kei man, na ε ke nyin gbɛɛ gyoo de Gbenjyoo Yesu Kristo gyoori ken man. ¹⁵ De tebia, lee mena dɔɔ ε sen kenken na ε ke kyan de nombia nan dɛɛ wola non ne, na nan dee kolosi fa non ne, na nan dɔɔ nmarase yele non ne man nideli.

¹⁶ De kya Wurubuare ne gyae daa, te ɔ tɛwɔ ɔ berɛɛ ken dɔɔ do daa kakyen kekpaakekpa, te ɔ faa daa loo kegyakaa kpaakpaate. Dɛɛ solo nyi de Gbenjyoo Yesu Kristo gbagba na de kya Wurubuare, ¹⁷ baa do non kakyen na baa fa non don na ε ke tale yɛɛ abɔɔ kpaakpa lee ε kekolosi na ya abɔɔ ayɛɛsa pou man.

3

¹ De tebia, nombia nan be kaa mɛɛ gyae maa yako non yena nyi ε fane fa daa, na de Gbenjyoo Yesu nombia nan ke nyin gbɛɛ yaasee bilenbilen na balan ke lee na di obuɔ man ngba mena ken ε be lee na di obuɔ man ne. ² ε bese fane nyi Wurubuare waa lese daa lee nombiakumɛɛ

na balan kumɛɛ nyinmaa man, nawolo nyi na balan pou lee na Wurubuare di ya. ³ Wurubuare yɛɛ walan non ɔ ne di ɔ nombia dɔɔ, mena dɔɔ waa do non don na waa keɛ ε dɔɔ ken nyi ε ba gyoo walan kum non nyinmaa man ya. ⁴ Dɛɛ lee di lee de Gbenjyoo Yesu yele man nyi ε ne yɛɛ nombia nan dɔɔ wola non ne. Te dɛɛ lee di mɔ nyi ε ke yɛɛ mena kelii ɔto. ⁵ Dɛɛ sola de Gbenjyoo nyi waa desina ε konɔɔse na ε ka gyen kegyae ken Wurubuare ne gyae non ne, na ε ke nyin konɔɔ sen kayeyɛɛ man ngba mena ken Kristo mɔ be nyin konɔɔ sen ne.

⁶ De tebia, dɛɛ faree non lee Yesu Kristo yele man nyiaa, Kristobaale kamase non ɔ yɛɛ kebɔnɔlete e te ɔ nombia ayɛɛsa mɔ bɛɛ kyaa na nombia nan dɔɔ wola non ya ne, ε wɔn ε wose lee mena walan nonan man. ⁷ Emɛɛ gbagba ε gyen mena ken kaboena nyi yaa kasee daa, nawolo nyi deban ken de kyaa ε gyan ne da te yɛɛ kebɔnɔle ya. ⁸ Mena mɔ te de te di nono weenɛ yakaa ken nyi da te to e kom ya. Mɔna de yase de sia kyan da wose yɛɛ tom nideli nelim na ka weese, na dɔɔ nyin bese kasolo ε man nono dɔɔ ya. ⁹ Ka te yɛɛ nyi gbɛɛ be doo ken nyi dɛɛ lee kolo lee ε gyan bo dɔɔ te de yɛɛ tom mena ya, mɔna de yɛɛ mena na kabese kolo kekasee fa non na ε ke nyin kasee daa.

¹⁰ Deban̄ kej̄ de kyaa ε gyan̄ koran̄ na de faā ηon̄ mmaraā nyiaa, “Nyi akpaā ηolō beε̄ gyaē nyi waā yeē tom̄ yā nε, tekaboenā nyi waā di ya.”

¹¹ De te nyiī nyi ε man̄ balan̄ baalē d̄n̄εε̄ kej̄ b̄ō ne yeē tom̄ daalē ya. Bē d̄n̄ bō beε̄ do bē n̄ōse balan̄ nombiā man. ¹² Menā d̄ō d̄εε̄ fareē menā balan̄ ben̄an̄ te d̄εε̄ do w̄ō kakyen̄ de Gben̄gyoō Yesū Kristō yelē man̄ nyiaa, baā tisī kyaā bā mok̄ō d̄ō na baā yeē tom̄ na baā nyin̄ kolō do bē n̄ōman. ¹³ De tebia, εm̄εε̄ d̄ō ε na yelā nombiā kpaak-paā keyεε̄ ke takaā ηon̄ ya.

¹⁴ Akpaā ηolō te di de nombiā ηan̄ doō tonē kei man̄ d̄ō ya nε, ε mō ε siā gyakaā ō d̄ō na ε ke w̄ōn̄ ε wosē leē ō man, na des̄en̄ ken̄yin̄ kyan̄ e. ¹⁵ M̄onā ε nā keε̄ ē nyī ō yeē ε̄ kolarē ē ya, ε fareē ē ηgbā ε̄ d̄ō Kristobaalē nε.

¹⁶ Nen̄εε̄ d̄εε̄ fanē nyī Yesū Kristō ηon̄ ō yeē wosēf̄ε̄ren̄ Gben̄gyoō ē nε, waā fā ηon̄ wosēf̄ε̄ren̄ ab̄ō poū man̄ deban̄ kamasē na waā kpū na ε̄ popou. ¹⁷ Man̄ P̄ōol̄ gbagbā moonā mē nyin̄maā ηmarasē n̄ōkadō tonē kei meē yelē ηon̄ nε. Menā ken̄marasē kei te m̄εε̄ ηmarasē mē t̄onā poū man̄ lesē wolā nyī man̄ ηmarasē la. ¹⁸ De Gben̄gyoō Yesū Kristō waā mō ō ber̄εε̄ boelē ε̄ popoū na waā sen̄ ε̄ w̄ole.

1 Timoti Pɔɔl tɔne gyangbate ken ɔ be nmarase yelee Timoti ne

1 Tɔne kei lee man Pɔɔl gyan. Da nyeelɛɛre Wurubuarɛ na de Gbenjyoo Yesu Kristo non dɔɔ de loo gyakaa nɛ, lese na man nyi maa yɛɛ Kristo kpilale.

2 Mɛɛ nmarase tɔne kei mee yelee nyan Timoti non lee Yesu Kristo kelɛɛdi man dɔɔ te n ba bese me bu gbagba nɛ. Mɛɛ fane nyi de kya Wurubuarɛ na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa mo be bɛrɛɛ boele nen, na baa wii n waranase na baa fa nen wosefɛɛrenj.

Pɔɔl ke farɛɛ Timoti lee akɛrɛɛ wolala wose man

3 Ngba mena ken mee gyu Masedonia tɛɛle man te mɔɔ do nen kakyen nyi nya kyaa Efeso donɔɔ man nɛ, mena yaa mɛɛ gyae nyi n ke kyaa botɔɔ. Na n ke tɔ balan ban be kyaa Efeso botɔɔ bɛɛ wola akɛrɛɛ kawola Kristo ɔsom ken man nɛ nyi baa tina na yela bilenj.

4 Yako wɔ nyi be na wɔlɛɛ deban na benen benen nɔla kegɔɔ, na be naanaɔ kalola kegyakaare nombia kawola ya. Nawolo nyi kenja pou na mo anmaarenj bo kɔn, te nɛ be yeli balan ke yɛɛ Wurubuarɛ kegyaebii ya. N lɛɛ Wurubuarɛ di na te nyan

ke tale yɛɛ ɔ kegyaebii. ⁵ Ken dɔɔ te mɛɛ yako nen mena nombia kenja yena nyiaa, mɛɛ gyae nyi kegyae ken ba lee konɔɔ kpaakpaa man nɛ, na konɔɔ man nombia kpaakpaa na Kristo kelɛɛdi kpaakpaate ken ke doo Kristo walan kamase man.

⁶ Balan baale ta yoo gbɛɛ lee abɔɔ kpaakpaa kenja man te ba gyoo afa kumɛɛ keyɔɔ.

⁷ Bɛɛ gyae nyi baa bese Wurubuarɛ mmaraa wolala, mɔna kpene ken ban gbagba ne kolosi na nombia nan dɔɔ ba senɛɛ kenken bee kolosi nɛ bɔɔ gyen nɛ man ya.

⁸ Da gyen nyi mmaraa dei. Akpaa nolo de di ke dɔɔ nideli na ke dei fa e.

⁹ Da gyen mɔ nyi ba te yɛɛ mmaraa bo fa balan kpaakpaa ya. Mɔna be yɛɛ ke bo fa ban bɔɔ ne di mmaraase nan dɔɔ ya, na ban bɔɔ ne yɔkɔse ba wose ya, na ban bɔɔ gyen Wurubuarɛ ya na nombiakumɛɛyɛɛra na ban ayimɛɛ doo ba wose man na ban bɔɔ ne sila Wurubuarɛ gbɛɛnenj ya, na ban bɛɛ koe be kyaa yaa be naɔ nɛ na ban mɔ bɛɛ koe balan nɛ, ¹⁰ na kafɔntena na baala ban bee doo na dɔnɔ, na ban bɛɛ mo balan gyae kɔba, na akɛrɛɛtena na ban bɛɛ beo kan ntamse, na kpene kamase ken bɛɛ kyaa na kawola kpaakpaate ken ya nɛ. ¹¹ Mena kawola kpaakpaa kei kyaa wɔ na nyedonj nombia kpaakpaa nan Wurubuarɛ ba mo do me nyinmaa man nyi

maa kolosi fa balan nɛ. Kawola kpaakpaa kei lee Wurubuarɛ donɛte nɔn balan na lese ɔ yele nɛ gyanɔ.

Wurubuarɛ bɛrɛɛ keɔ ɔ ba mo boele Pɔɔl nɛ

¹² Mɛɛ fa de Gbenɔgyoo Yesu Kristo nɔn ɔ be fa maɔn donɛ kei nyi maa yɛɛ ɔ tom nɛ karanɔ. Mɛɛ fa e karanɔ nɔgba ɔ be kɛɛ maɔn nyi me yɛɛ walaɔn kpaakpaa e, te ɔ ba lese maɔn nyi me kaboena nyi maa yɛɛ ɔ tom keɔ ɔ ba mo do maɔn me nyinmaa man nɛ. ¹³ Gyanɔgba keɔ na me kolosi mmusuo nombia tia Yesu, te me naase ɔ kaseela baɔn diyem te me kola wɔ mo. Mɔna keɔna pou wole na Wurubuarɛ wii me waranase, nawolo nyi na moɔ gyeɔn keɔn mɛɛ yɛɛ nɛ ya te ma te lɛɛ Kristo mo di ya. ¹⁴ De Gbenɔgyoo Yesu Kristo mo ɔ bɛrɛɛ keɔn boele maɔn nideli, te ɔ yela me lɛɛ e di te ɔ mo ɔ kegyae keɔn do me man.

¹⁵ Kei yena anokoare nombii keɔn kaboena nyi walaɔn kamase waa lɛɛ di. Nombii kenanɔ yena nyi, Kristo Yesu koɔnae tɛɛle kei do ɔ kaa lɛɛ nombiakumɛɛyɛɛra nyee. Maɔn Pɔɔl gba yena nombiakumɛɛyɛɛra pou nyee. ¹⁶ Mɔna lee mena nombii kei do te Wurubuarɛ wii me waranase, na Yesu Kristo ke nyin ta maɔn nombiakumɛɛyɛɛra pou nyee kei do lese ɔ konɔ keɔn ɔ dana nɛ wola. Na ka ke yɛɛ kekasee nombii fa balan baɔn pou baa kaa lɛɛ e di na

baa nyin nyeedon kekpaa keɔn nɛ. ¹⁷ E yela dɛɛ kelɛɛ e nyi, "Nyanɔ nyaagenɔ yena Wurubuarɛ na gyoo nɔn n kyaa kekpaakekpaa. Nyanɔ yena Wurubuarɛ nɔn n bɛɛ yem ya, te nɔlo mo bɛɛ naa neɔn na ɔ sia fonɛɛ ya. Nyanɔ nyaagenɔ yena Wurubuarɛ nɔn n kaboena nyi baa mo obuo na gyoorobiiri fa neɔn kekpaakekpaa. Amen."

¹⁸ Me bu Timoti, nombia nɔn moɔ mo do n nyinmaa man, na nɔn Wurubuarɛ akpenkpenɔgyoo be wulaa yako see lee n wose man nɛ, mena nombia nɛnanɔ pou yɛɛ dokolonɔ. Mena do mo nombia nɛnanɔ tela nɔgba yoo aboo nɛ, na n ka mo yoo na akɛrɛɛ nombia wolala baɔn. ¹⁹ Na tina n kelɛɛdi na n konɔ man nombia kpaakpaa nɔn yela ya. Baale te bɛɛ nombia kpaakpaa keɔna te be yela ba Kristo kelɛɛdi keɔn mo wolɛɛwɔ. ²⁰ Balanɔ benanɔ baale yena Hameneyose na Alekesanda. Me ta mo wɔ fa obonsam nyi waa wɔn ba deɔnɛla na boɔ tekaa kolosi mmusuo nombia tia Wurubuarɛ bela ya.

2

Wurubuarɛ ɔsom

¹ Mena do kpene keɔn mɛɛ gyae e ke tanɔgbɛɛ yɛɛ yena nyi, mɛɛ waase nɔn nyi yaa fane fa walaɔn kamase na e ka sola Wurubuarɛ wosefɛɛrenɔ fa wɔ. E sola Wurubuarɛ bɛrɛɛ fa wɔ, na e ke fa e karanɔ lee kpene kamase keɔn ɔ ne yɛɛ fa

wɔ nɛ dɔɔ. ² Mena mɔ te kaboena nyi yaa fane fa gyoonɛn na balan ban pou bee di don de dɔɔ nɛ, na de wɔe ke fɛɛ daa na dee nyin kyaa wosefɛɛɛɛɛn man na dee nyin som Wurubuare gbɛɛ kpaakpaate man lee da kekyaabii man. ³ Mena nombia keɲa deila, te nɛɛ gyoo da nyeelɛɛɛɛ Wurubuare non sia. ⁴ Nawolo nyi Wurubuare ne gyae nyi waa lɛɛ walan kamase nyee na baa gyeɲ wa anokoare keɲ. ⁵ Wurubuare dokolon koon kyaa la, te walan dokolon koon mɔ doo la Wurubuare na balan nsana. Non yena Yesu Kristo. ⁶ Yesu kei moonɔ ɔ wose fa yeɲ tɔ balan pou nyeeman kom lee ba dukum keɲ bɔɔ yɛɛ nɛ dɔɔ. Mena nombii kei te Wurubuare yɛɛwɔ deban keɲ ɔ ba see nɛ man, na kedi adansɛɛ fa balan pou nyi ɔ ne gyae nyi baa nyin nyeekelɛɛ. ⁷ Lee kei dɔɔ te Wurubuare lese man nyi maa bese ɔ kpilale, na maa yako ɔ nombia kpaakpaa njan fa balan ban ba te yɛɛ Gyudatenawɔ ya nɛ. Nombia njan mɛɛ yako nɛ te yɛɛ dekara ya.

⁸ Mena dɔɔ mɛɛ gyae nyi baala baa gyina ba nyinmaase njan ayimɛɛ be doo nɛ man ya nɛ adido, na baa fane deban kamase. Be na mo ban na anmaaren do ba kefane man ya. ⁹ Mena mɔ te mɛɛ gyae nyi ala baa do abɔɔ njan kaboena nɛ, na baa desina nja nideli. Be

na do ba nyeenyɔɔse adaose bein nɲba balan yakaa nyiban nɛ ya. Te be na mo kɔba abɔɔ na abɔɔ njan nja koya dana don nɛ mia ba wose nɲba mena keɲ tekaboena nɛ ya. ¹⁰ Mɔna baa yɛɛ nombia kpaakpaa njan kaboena na balan ban beɛ som Wurubuare nɛ.

¹¹ Kaboena nyi ala baa yɔkɔse ba wose na baa kyaa yididi na baa kaseɛ Wurubuare nombia. ¹² Mɔɔ ne fa ala gbɛɛ nyi baa wola yaa baa di don baala dɔɔ ya. Kaboena nyi baa wuu be nɔɔ. ¹³ Nawolo nyi Adam te Wurubuare tanɲgbɛɛwɔ yɛɛ, pɛte ɔ yɛɛ Efa. ¹⁴ Na Adam te ɔbɔnsam beowɔ ya. Mɔna alo non te ɔbɔnsam beowɔ te ɔ leewɔ Wurubuare wole yɛɛ dukum. ¹⁵ Mɔna akpaa alo de kyaa ɔ kelɛɛdi man nideli na balan kegyae te ayimɛɛ be doo ɔ konɔɔ man ya na, Wurubuare waa lɛɛ e ɔ kalola man.

3

Kristotena kegyiise kalese

¹ Ke yɛɛ ampan nyi "Ak-paa nɲolo ne gyae waa yɛɛ Kristotena kegyia na, tom kpaakpaate yaa ɔ ne gyae nɛ." ² Kaboena nyi Kristotena kegyia waa yɛɛ walan non ɔ wose man be dana nombiikum keɲ balan baa naa kolosi ya. Kaboena nyi ɔ wɛɛle dɛɛ yɛɛ dokolon. Waa yɛɛ walan non ɔ sia doo tɛɛle man te ɔ ne tale di ɔ wose dɔɔ. Waa yɛɛ walan non ɔ wose man dana obuo te ɔ

ne tale lee ḡɔla. Waa yee walaḡ ḡon ɔ ne tale wola nombia mɔ. ³ Ɔ na yee solonɣyɔɔre e ya te ɔ na yee walaḡ ḡon ɔ wose ne gyae nombia mɔ ya, mɔna waa yee walaḡ ḡon ɔ woe. Ɔ na yee kale gyaere e ya, te ɔ na yee walaḡ ḡon ɔ sia ne yee kɔba bein ya. ⁴ Waa yee walaḡ ḡon ɔ ne tale kee ɔ dekpajalanɗ doo nideli, te ɔ bia mɔ ne nyii ɔ dei nideli te bee bu e lee gbɛɛ kamase man. ⁵ Nawolo nyi akpaa ḡolo beɛ tale kee ɔ dekpajalanɗ doo nideli ya na, sena te waa tale kee Kristotena dikpii keḡ doo nideli? ⁶ Walaḡ ḡonanɗ na yee walaḡ wole ɔsom keḡ man ya. Na mena ya na waa gyina ɔ wose adido na waa yala, na Wurubuare ke bu e fɔɔ ḡgba mena keḡ ɔbɔnsam be yee te Wurubuare be bu e fɔɔ ne. ⁷ Kaboena nyi balanɗ banɗ boɔ doo Kristo man koranɗ ya ne, baa baake Kristotena kegyia ḡonanɗ yele kpaakpaa, na ɔ be nyinɗ yala ɔbɔnsam kɔta man na desɛḡ kedi e ya.

⁸ Mena mɔ te kaboena nyi kegyiise banɗ beɛ kyɔ siamantena banɗ ɔsom keḡ man ne, baa yee balanɗ banɗ ba wose man dana obuɔ te balanɗ mɔ ne lee wɔ di nideli. Tekaboena nyi baa yee solonɣyɔɔrawɔ ya, te be sia mɔ na yee kɔba doo bein ya. ⁹ Baa mɔ konɔɔ kpaakpaa kyanɗ anokoare keḡ Wurubuare ba lese wola wɔ lee ba kelɛɛdi keḡ man ne nideli. ¹⁰ Kaboena nyi Kris-

totena baa gyoo kegyiise banɗ man nideli, na baa kee nyi nombiikum kamase be doo be man ya pena baa mo wɔ see kegyiise.

¹¹ Mena mɔ te kaboena nyi be weela baa yee ala banɗ ba wose man dana obuɔ, te boɔ ne gyae balanɗ wose man nombia kekolosi ya. Kaboena nyi baa yɔkɔse ba wose lee gbɛɛ kamase man, na balanɗ ke nyinɗ tale mo ba wose lo be doo.

¹² Kaboena nyi kegyia weele deɛ yee dokolonɗ, te waa yee walaḡ ḡon ɔ ne tale kee ɔ bia na ɔ dekpajalanɗ doo nideli. ¹³ Kegyiise banɗ beɛ yee tom nideli ne, baa nyinɗ dasɛḡae kpaakpaa na baa nyinɗ donɗ mo di adanseɛ lee ba kelɛɛdi keḡ doo Yesu Kristo man ne man.

¹⁴ Me loo gyakaa nyi be gyae ke kyare ya maa konɗ n gyanɗ. Te mee ḡmarase neḡ tɔne kei baa na, ¹⁵ nyi me doo wole koranɗ ne, tɔne kei gyae ke yela n ka gyeḡ mena keḡ kaboena nyi balanɗ baa kyaa Wurubuare dekpajalanɗ man. Dekpajalanɗ kenanɗ man balanɗ yena Kristotena dikpii keḡ be yee Wurubuare ḡon ɔ kyaa kekpaakekpa ne balanɗwɔ ne. Anokoare keḡ Wurubuare ba lese wola ne, Kristotena dikpii kei yena ka mokɔɔ na ka tuula. ¹⁶ Nyeekelɛɛ nombia ḡan ta tekaa yee nombia aweesenɗ do ɔsom keḡ man ya ne, yee nombia ḡan ḡe dana yunɗ. Nombia keḡa

te dɛɛ mo nɔɔdokolonj yako nyiaa,

“Wurubuare ta lese ɔ wose wola nɔɔba deniwalan nɛ.

Wurubuare felinj non ta lese e wola nyi

ɔ gbɛɛnenj tenɛɛ Wurubuare siaman.

Wurubuare kpilala ban naa e,

te Kristotena yako ɔ wose man nombia tɛɛle kei pou dɔɔ.

Balanj lɛɛ e di tɛɛle kei pou dɔɔ,

te Wurubuare moo e gyu adido gyoorobiiri man.”

4

Akerɛɛ nombia wolala

¹ Wurubuare felinj non yakowɔ nideli nyiaa, tɛɛle kei da benaa kɔ ɔto na balan baale baa tina Wurubuare kelɛɛdi yela, na baa tei felinj kumɛɛ na ɔbɔnsam dekarate non nombia.

² Mena kawola kenja lee balan ban be dɔɔnɛɛ bɛɛ beo ba wose te bee dii akɛɛɛ lanj nɛ gyanj. Ba nyeeya ta yem nɔɔba nyeela te ba moowɔ do boalanj man nyakee na nɛ.

³ Bɛɛ tɔ balan gbɛɛ nyi be na yale ya, te bɛɛ yako wɔ bela nyi be na di weenɛɛ njaale ya. Mɔna

Wurubuare yɛɛ weenɛɛ bo nyi balan ban bɛɛ lɛɛ e di te ba gyanj anokoare kenj nɛ, baa fane fa e karanj na baa di. ⁴ Nawolo nyi kpene kamase kenj Wurubuare be yɛɛ na ke dei, te akpaa nyi de fane fa e karanj na tekaboena

nyi dɛɛ bɛɛ na ya. ⁵ Nawolo nyi Wurubuare nombia nan na kefane kenj te desina na.

⁶ Akpaa n mo mena nombia kenja wola Kristotena na, n ke yɛɛ Yesu Kristo tobaale kpaakpaate non bɔɔ mo kelɛɛdi na kawola kpaakpaate kenj n silana nɛ keɛle e nɛ. ⁷ Lese n wose lee nɔɔla nombia na kawola nan nɔɔɔ tanj tɔnɔɔ ya nɛ man, na n ke sila Wurubuare ɔsom kpaakpaate kenj gbɛɛ nideli na ka ke male nenj. ⁸ Nawolo

nyi wose kewɔnɛɛ dana tɔnɔɔ kyomii bo fa deniwalanj. Mɔna Wurubuare ɔsom dana tɔnɔɔ nombia pou man, nawolo nyi keɛ fa nyeedonj gyenj te keɛ fa nyeedonj kekpaakekpaade banj kenj gyae ke kɔn nɛ man.

⁹ Nombia kenja yɛɛ ampanj, te kaboena nyi dɛɛ lɛɛ na di nideli. ¹⁰ Kei dɔɔ te dɛɛ kyanj da wose yɛɛ tom nideli banj kamase, nawolo nyi de loo gyakaa Wurubuare non ɔ kyaa kekpaakekpaade nɛ dɔɔ. Non yena balan pou nyeelɛɛre, tuturu na balan banj pou bɛɛ lɛɛ e di nɛ.

¹¹ Wola wɔ mena nombia kenja, na n ke keɛ nyi walanj kamase te kasee na nideli.

¹² Na yeli nɔɔlo na nɔɔlo ke keɛ nenj nyi n yɛɛ bu e ya, mɔna yela n kekolosi na n dinɔɔ na n balanj kegyae na n kelɛɛdi na n kekyaa kenj ayimɛɛ be doo n wose man ya nɛ, ka bese kolo kekasee fa balan banj bɔɔ lɛɛ Wurubuare di nɛ. ¹³ Pete maa kɔn na, mɛɛ gyae nyi n ke yɛɛ kakyenj mo n banj na

n donj kala Wurubuaɛ nombia njan balan man, na n ke yako wɔ nyeekelee nombia njan, na n kawola wɔ nje man nideli. ¹⁴ Mo Wurubuaɛ kolo anefan kenj Wurubuaɛ akpenjkenjgyɔɔra be yako ke nombia, deban kenj kegyiise ba mo ba nyinmaase gyakaa n dɔɔ te n be nyim nɛ yɛɛ tom nideli.

¹⁵ Yɛɛ kakyen di mena nombia kenja pou dɔɔ deban kamase na n ka mo n wose fa nja, na balan kenyin naa n siaman kegyu na n nombia njan n ne yɛɛ nɛ. ¹⁶ Kɛɛ n dinɔɔ na n kawola man nideli. Yɛɛ kakyen di nje dɔɔ deban kamase. Akpaa n yɛɛ mena na, n ke lee emee na ban bee tei nen nɛ pou nyee.

5

Mena kenj kaboena nyi Kristotena baa kyaa na donja

¹ Akpaa n ne kolosi na baala kegyiise nɛ, na fae wɔ ngba nya akoso nɛ ya mona kolosi na wɔ ngba n kyaa nɛ. Kolosi na tewulee mo ngba n kegyiise yaa n naabia nɛ. ² Kolosi na ala kegyiise ngba n naɔ nɛ, na n ke kolosi na alebia ngba n desina nɛ, kenj n ba gyuenj ba wose man agyuenj kum kamase ya.

³ Kaboena nyi nya lese n konɔɔ man tela liala banj bɔɔ tanj banj baa kɛɛ be dɔɔ ya nɛ, na n ka mo obuɔ mo fa wɔ. ⁴ Mɔna akpaa lialo nolo dana bia yaa naanasebia nɛ, kaboena nyi bia yaa naanasebia banj baa tela e

nideli na ka lese be Wurubuaɛ osom nombia njan bɔɔ kasee nɛ wola. Be yɛɛ mena nɛ, na bɛɛ tɔ be kyaa na be naanaɔ kom baa nawolo nyi mena te Wurubuaɛ ne gyae. ⁵ Lialo njon ɔ kyaa ɔ wose dɔɔ kenj ɔ be dana walanj njon ɔ ne kɛɛ ɔ dɔɔ ya nɛ, ɔ na mo ɔ loo pou gyakaa Wurubuaɛ dɔɔ bo. Mena dɔɔ nelim na ka weese pou na ɔ gyakaa ɔ ne fane fa Wurubuaɛ nyi waa kɛɛ ɔ dɔɔ. ⁶ Mɔna lialo njon ɔ ne gyae tɛɛle kei dɔɔ gyonj kedi nɛ dɔɔ ɔ donj bo yakaa kenj ɔ be dana nyeedonj ya. ⁷ Kolosi nombia kenja fa Kristotena banj, na nolo be nyinj nombiikum daale yako lee ba wose man ya. ⁸ Nyi akpaa nolo bɛɛ tale kɛɛ ɔ lonjtona dɔɔ ya, tuturu na njon gbagba ɔ denimantena dɔɔ ya nɛ, na nawolo baa nyi ɔ te tina ɔ Wurubuaɛ keleeɛdi kenj yela. Mena walanj njonanj nombiakumɛɛ keyɛɛ gba kela walanj njon ɔ bɛɛ lee Kristo di nɛ ya.

⁹ Lialo njon ɔ te dii ta kela kulutoonej sojotooro (60) ya na, be na kala e kpu liala dikpii kenj man ya. Kaboena nyi waa yɛɛ alo njon ɔ be kyaa baale dokolonj gyanj, kenj ɔ ta lee ɔ baale njonanj wole ya. ¹⁰ Waa yɛɛ walanj njon balan na lese ɔ yele lee ɔ nombia kpaakpaa keyɛɛ man, na mena kenj ɔ be tale kɛɛle ɔ bia nideli te ɔ ne lee njoola te ɔ ne kɛɛ be dɔɔ nideli mo nɛ. Waa yɛɛ walanj njon ɔ ne lee Wu-

rubuare balan te ɔ ne kee be doo nideli, te ɔ ne yee deeli fa ban ba wose be kyan wo mo ne. Waa yee walan non ɔ ne nyin deban yee nombia kpaakpaa lee gbɛɛ kamase man.

¹¹ Liala ban ba te nmɛɛ ta ya ne, na kala wo kpu mena liala dikpii kei man ya. Nawolo nyi yale de gyɔ wo loo kela ba keleɛdi ken na, baa lee Yesu Kristo wole na be kaa yala bela. ¹² Nyi akpaa be yee mena na, Wurubuarɛ waa bu wo foɔ nawolo nyi ba te yala ntam ken boɔ tangbɛɛ kan fa Kristo ne doo. ¹³ Kenan wole na, bɛɛ wolɛɛ ba deban yakaa na be doɔ na akpanalan akpanalan. Kei wole na, bɛɛ kolosi balan wose man nombia na be dana ba wose bɛɛ yee aboo non tekaboena nyi baa yee ya ne, te bɛɛ kolosi nombia non tekaboena nyi baa kolosi ya ne. ¹⁴ Lee mena doo mɛɛ gyae nyi liala ban be yee alebiawo ne, baa yala na baa lola bia na baa kee ba akpanalanse doo nideli. Be yee mena na, de kolala ban be gyae baa nyin nombiikum kamase kolosi lee da wose man ya. ¹⁵ Nawolo nyi liala baale tan lee Wurubuarɛ wole gyu be silana obonsam.

¹⁶ Nyi akpaa Kristo alo nolo dana liala ɔ dekanalan man ne, kaboena nyi waa kee be doo ken ɔ na mo wo lo Kristotena ban doo ya. Na Kristotena ban ke nyin kee liala ban boɔ tan

ban baa kee be doo ya ne doo.

¹⁷ Kristotena kegyiise ban be yee siamantenawo te bɛɛ yee ba tom nideli ne, kaboena nyi baa bu wo nideli. Tuturu na kegyiise ban bɛɛ kyan ba wose kolosi Wurubuarɛ nombia non te bɛɛ wola balan ne man nideli ne. ¹⁸ Nawolo nyi Wurubuarɛ nombia non ne yako daa nyiaa, "Wonembu non ɔ ne tuku amola ne, boɔ ne bake ɔ noɔ ya. Mena mo te walan non ɔ ne yee tom na, kaboena nyi baa to e kom." ¹⁹ Nyi akpaa nolo da mo nombiikum daale gyakaa kegyia nolo doo ne, e na lee ke do ya. Gyise e be nyin adanseɛtena bala yaa batooro pena e ke lee ke do. ²⁰ Balan ban bɛɛ yee nombiakumɛɛ ne, e lese si wo balan nsana na gyakolon ke nyin gyoo balan akan ban mo.

²¹ Mɛɛ faree nen nideli lee Wurubuarɛ na Yesu Kristo na ɔ kpilala ban ɔ ba lese wo ne siaman nyiaa, kee nyi n te di mmaraase kenja doo ken nyi n be gyae nolo kela nolo ya.

²² Na barase na n nyinmaa ka mo gyakaa balan doo bilenbilen nyi n na lese wo nyi baa yee Wurubuarɛ tom ya, te na mo n wose do balan nombiakumɛɛ non bɛɛ yee ne man ya. Tela n wose nideli ken nyi n be yee nombiikum ya.

²³ Lee n too kawee na n kee wee bilenbilen ken doo ne, na tekaa nyoo lon kaagen

ya mōna nyɔɔ solon kyomii kyomii.

²⁴ Balan baale wui nombiakumεε na lee debɔɔ bilen pɛna baa di be nombia. Mōna baale wui nombiakumεε dɔɔ ŋa weesεε bo, wɔle wɔle pɛte na lee debɔɔ.

²⁵ Mena mɔ te nombia kpaakpaa keyεε bεε weese ya. Ŋan ŋa weesεε koran nε, ŋe gyae kaa lee debɔɔ.

6

Nombia kpaakpaa wolala na nombiakumεε wolala

¹ Emεε ban ε doo balan tεε nε, ε mo obuɔ fa ε gbɛngyoona lee gbεε kamase man. ε yεε mena na ŋolo be nyin kolosi nombikum lee Wurubuare na de kawola ken wose man ya.

² Nyi akpaa ŋolo ɔ gbɛngyoo yεε Kristo baale e nε, ɔ na kεε nyi ken be popou yεε Kristotenawɔ dɔɔ ɔ be bu e nideli ya. Ken gba te kaboena nyi waa mo obuɔ fa e nideli nawolo nyi ban bee di ba tom tɔnɔɔ nε, be yεε Kristotenawɔ te bεε gyae be nombia mɔ. Mena nombia kenja te kaboena nyi nya wola wɔ na n ka do wɔ kakyen na baa di ŋe dɔɔ.

³ Walaŋ kamase ŋon ɔ na wola nombia kpoo ŋan ŋɔɔ ne kyaa na de Gbɛngyoo Yesu Kristo kawola ken na Wurubuare ɔsom nombia ya nε, ⁴ na mena walaŋ ŋonan yεε walaŋ ŋon ɔ ne gyina ɔ wose adido te ɔ ba gyeŋ daale mɔ ya. Anmaaren kum na kale

nombia ŋan ŋɔɔ tan tɔnɔɔ ya nε doo la ɔ kawola ken man. Kenja na moona nombiakumεε ŋgba balan kekɔla na anmaaren kelee na daaworo na ɔmanso na balan katee na nyeeman ditin̄tεε na dɔŋa kekɔla nε kɔŋ. ⁵ Mena balan kewɔ nyeeya ta yekee, mena dɔɔ te deban kamase na be dana nombia bεε wɔŋee na dɔŋa. Anokoare be doo be man ya. Ban gyeŋ nyi Wurubuare ɔsom yεε gbεε ken baa mo nyin kɔba.

⁶ Nyi akpaa kyomii ken n dana te n yela ke da gyoo n sia na, Wurubuare ɔsom dana tɔnɔɔ nideli fa neŋ.

⁷ Nawolo nyi de ta mo kolo kɔŋ tεele kei dɔɔ ya, mena mɔ te dɔɔ gyae dεε mo kolo lee tεele kei dɔɔ gyu ya.

⁸ Mōna nyi akpaa de dana weenεε na abɔɔ ŋan dεε do na, kaboena nyi ŋe dεε gyoo de sia.

⁹ Balan ban bεε gyae kɔba bein nε ne yale kekeεsekeε na ɔbɔnsam kɔta man, te ne yeli bεε yεε abɔɔ nkaran̄karan̄ na be ta yoo lee Wurubuare gbεenen man na ba te wɔlεε kekpaakekpa. ¹⁰ Nyi walaŋ de yase ɔ sia do kɔba kegyae dɔɔ bein man na, na mo e gyu dukum man. Baale te sila kɔba kegyae bein kei te be tinaa ba keleeɗi ken yela, te ba moo ba wose do kayeyεε dinaa man.

Pɔɔl kekolosi fa Timoti

¹¹ Mōna nyaŋ Wurubuare walaŋ dɔɔ yeu lee mena nombia kenja pou man, na

n ke sila nombia njan na tenεε Wurubuarε siaman ne na Wurubuarε osom kpaakpaate, na nombia njan n be lεε di ne na balan kegyae na n ke yεε kakyen sen kenken, na n ke bu n wose deban kamase. ¹² Yoo ken n ne yoo nyi ken n be lεε Kristo di dɔɔ ne, sen kenken na n ke yoo ke nideli na n ke nyin nyeedon kekpaakpa ken. Kei dɔɔ te Wurubuarε loɔ yele baake nen, deban ken n be gyuusuu n nɔɔ kolosi n keleedi ken nombia balan burum siaman ne. ¹³ Ma senεε Wurubuarε non ɔ ne fa kpene kamase nyeedon ne, na Yesu Kristo non ɔ be di Wurubuarε nombia njan adanseε kegyia Pɔntiose Pilato gyan nyi ne yεε anokoare ne siaman mee yako nen nyiaa, ¹⁴ keε na n kedi mmaraase kenja dɔɔ. Na kyεεkee na ya, na n ke keε nyi nolo mɔ be nyin nombiikum daale yako lee n wose ya, kelii wee ken de Gbenjyoo Yesu Kristo waa bese kɔn. ¹⁵ Wurubuarε waagen kaboela nyi dεε lese ɔ yele. Nawolo nyi non waagen yena don pou nyee, na gyoonen pou Gyoo na gbenjyoo pou Gbenjyoo. Non ne gyae la waa yela Yesu Kristo kabese kɔn wee ken non gbagba ba see ne man. ¹⁶ Non waagen kyaa la kekpaakekpaa te ɔ bεε yem ya, te ɔ kyaa kenmanee ken walan bεε tale benaa ke ya ne man. Non te walan te naa ta e see ya, te nolo mɔ be gyae waa tale naa e ya. Non

danaana don ken be tan ɔto ya, te ɔ kaboena nyi baa lese ɔ yele deban kamase. Amen.

¹⁷ Faree balan ban be dana ba wose tεεle kei dɔɔ ne nyi be na gyina ba wose adido ya te be na mo be loo gyakaa abɔɔ njan be dana ne dɔɔ ya, nawolo nyi non gyae ke kyaa kekpaakekpaa ya. Mɔna kaboena nyi baa mo be loo pou gyakaa Wurubuarε non ɔ ne fa daa abɔɔ pou te ne yεε daa gyon ne dɔɔ. ¹⁸ Faree wɔ nyi baa yεε deeli, na baa yela be deeli keyεε ken ka bo. Baa yεε wɔe na baa nyin tale mo ba abɔɔ njan be dana ne njaale fa balan. ¹⁹ Nyi akpaa be yεε kenja na, bεε yεε bo see ba wose wee daale. Kei man te baa tale mo nyin nyeedon kekpaakpa ken.

²⁰ Timoti, keε kpene ken bɔɔ mo do n nyinmaa man ne dɔɔ nideli. Lese n wose lee afa kumεε keyɔɔ na anmaaren yakaa yakaa njan balan ne baake nyi nyansa nombia ne man. ²¹ Nawolo nyi balan baale kpa be dana mena nyansa kei, mena dɔɔ te yeli be ta yoo lee ba keleedi man. Wurubuarε waa mo ɔ bεεε boele non. Amen.

2 Timoti Pɔɔl tɔne alate kenj ɔ be ɲmarase yelee Timoti nɛ

1-2 Tɔne kei lee manj Pɔɔl gyanj. Mɛɛ ɲmarase ke mee yelee nyanj me bu gyaagyɪ Timoti. Wurubuare kegyae-bii man te ɔ lese manj nyi maa yɛɛ Yesu Kristo kpilale. ɔ kpila manj nyi maa gyu ke yako nyeekelee nombia ɲan ɔ be yako see nyi dee nyinj lee daa na Yesu Kristo dokolonj keyɛɛ man dɔɔ nɛ fa balanj. De kya Wurubuare na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa mo be bɛrɛɛ boele neɲ, na baa wii n waranase na baa fa neɲ wosefɛɛrenj.

Pɔɔl kado Timoti kakyen

3 Debanj kamase kenj mɛɛ fane na, mɛɛ tɔɔse neɲ te mɛɛ fa Wurubuare mɔ karanj. Mɛɛ som e lee me konɔɔ kpaakpaa man ɲgba mena kenj me naanaɔ be yɛɛ nɛ. 4 Mɛɛ tɔɔse debanj kenj mɔɔ tina neɲ yela te n be wii nɛ. Mena dɔɔ me loo gyakaa nyi maa naa neɲ na me wɔe ke fɛɛ manj. 5 Mɛɛ tɔɔse mena kenj n ba mo n konɔɔ pou lɛɛ Yesu Kristo di ɲgba mena kenj n naana alo Loise na n naa Yunisi be lɛɛ di nɛ. Ma gyeɲ mɔ nyi nyanj mɔ n sɛɛ n dana mena kelɛɛdi kenanj. 6 Mena dɔɔ mɛɛ tɔɔse neɲ nyiaa, kpene

kenj Wurubuare ba mo fa neɲ debanj kenj mɔɔ mo me nyinjmaa gyakaa n dɔɔ nɛ, kɛɛ na n ke kyanj ke nideli kenj kɔɔ lee n nyinjmaa man ya. 7 Nawolo nyi Wurubuare te fa daa felinj ɲon gyae ka do daa gyakolonj ya. Mɔna felinj ɲon gyae ka do daa donj te kee yeli, dɛɛ gyae balanj te kee yeli dɛɛ tale di da wose dɔɔ nɛ te ɔ faa daa.

8 Na yeli desɛɲ ke kyanj neɲ lee de Gbenjyoo nyeekelee nombia ɲan keyako man ya. Mena mɔ te na yeli desɛɲ ke kyanj neɲ nyi ba te kyanj manj do deni man ya. Mɔna lee Wurubuare donj kenj dɔɔ, nyanj mɔ yɛɛ kakyeɲ na n kena diyem nyeekelee nombia ɲan keyako man ɲgba manj nɛ. 9 ɲon Wurubuare lɛɛ na da nyee, te ɔ baake daa nyi de kaa bese ɔ bia. Na de nombia ɲan dɔɔ yɛɛ nɛ dɔɔ te ɔ baake daa ya, mɔna lee mena kenj ɲon gbagba be wulaa yako see dɔɔ te ɔ boele daa. Wurubuare tɛɛwɔ ɔ bu Yesu Kristo dɔɔ mo ɔ bɛrɛɛ kei boele daa pɛte ɔ yɛɛ kpene kamase 10 Mɔna nenɛɛ ɔ ta lese ɔ bɛrɛɛ kenj wola lee da nyee-eeɛɛɛɛ Yesu Kristo kekɔɲ man. ɲon diina yeɲ dɔɔ te ɔ tɛɛwɔ nyeekelee nombia kpaakpaa ɲan dɔɔ wola daa gbɛɛ kenj dɛɛ mo nyinj nyee-donj kekpaak kenj.

11 Wurubuare lese na manj nyi maa yɛɛ ɔ kpilale na maa ta kolosi na maa wola ɔ nombia ɲan. 12 Lee kei dɔɔ te mɛɛ naa diyem ma

anenaan kei. Mɔna desɛŋ be dana maŋ ya, nawolo nyi ma gyeŋ walaŋ ŋon mɔɔ lɛɛ e di. Te mɛɛ lɛɛ di nideli mɔ nyi waa tale kɛɛ kpene keŋ mɔɔ mo do e ɔ nyinmaa maŋ nɛ dɔɔ nideli kelii wee keŋ waa bese kɔŋ nɛ. ¹³ Tela nombia kpaakpaa ŋan n be nyii lee me gyaŋ nɛ nideli, na n ka mo ŋa yɛɛ gbɛɛ keŋ nyan ke sila. Tela kelɛɛdi na balan kegyae keŋ dɔɔ nyim lee Kristo Yesu dɔɔ nɛ nideli. ¹⁴ Tela kpene keŋ Wurubuarɛ felin ŋon ɔ doo de man ba do n nyinmaa man nɛ nideli.

¹⁵ N gyeŋ nyi Kristotena ban bɔɔ lee Esia tɛele man nɛ pou te bɛɛ maŋ. Be man baale yɛna Figeluse na Hemogenese.

¹⁶ Mɔna Onesiforuse dɔɔ Wurubuarɛ waa wii ŋon na ɔ dekanjalanmantena pou waraŋase, nawolo nyi ɔ ne yeli ma wose ne fɛɛ maŋ te bɛɛ yɛɛ e desɛŋ gba nyi ba te kyan maŋ tɔ deni ya. ¹⁷ Kenan wɔle koran na ɔ ka gyoo Roman donɔɔ man na ɔ yɛɛ kakyen keo maŋ kaboena ɔ naa maŋ. ¹⁸ De Gbenjyoo Wurubuarɛ waa yela de Gbenjyoo Yesu ke wii ɔ waraŋase ɔ wee dinaa keŋ waa bese kɔŋ nɛ man. N gyeŋ mena keŋ ɔ be kyɔ maŋ lee gbɛɛnen burum man deban keŋ me kyaa Efeso donɔɔ man nɛ.

2

Di anokoare fa Yesu Kristo

¹ Mena dɔɔ me bu Timoti, sola Wurubuarɛ na waa ta Yesu Kristo bɛɛɛ keŋ dɔɔ yela n ka seŋ keŋkeŋ. ² Nombia ŋan mɔɔ wola neŋ balan burum siaman nɛ, mo ŋa do balan ban n ne lɛɛ wɔ di nɛ nyinmaa man, na ban mɔ ke tale mo wola balan wɔlɛɛ.

³ N nyina n yɛɛ Yesu Kristo yoonɔɔte kpaakpaate e nɛ, yɛɛ kakyen na n kena diyem ŋgba daa nɛ. ⁴ Yoonɔɔte ŋolo be kyaa keŋ nyi akpaa ɔ kyaa ɔ tom man na, ɔ na bese mo ɔ nɔɔ ka do balan yakaa nyiban nombia man ya. Mɔna ɔ ne yɛɛ kpene keŋ gyae ka gyoo ɔ kegyia ŋon sia bo. ⁵ Mena mɔ te akpaa ŋolo ne yeu te ɔ te di keyeu keŋ mmaraase ŋan dɔɔ ya na, ɔ be gyae waa nyin yele keyeu keŋ man ya. ⁶ Wɔɔfarale ŋon ɔ yɛɛ ɔ tom nideli na, ŋon te kaboena nyi waa tanjgbɛɛ di ɔ wɔɔ keŋ man weenɛɛ. ⁷ Gyuen nombia ŋan mɛɛ yako neŋ nɛ man, nawolo nyi de Gbenjyoo waa yela n ke nyii nombia ŋenan pou man nideli.

⁸ Na wolee Yesu Kristo ŋon ɔ ba lee gyoo Defidi lonjoro man, te Wurubuarɛ be gyusu e lee yen man nɛ nombia ya. Kei yena Wurubuarɛ nombii kpaakpaa keŋ me dɔŋ mee kolosi nɛ. ⁹ Keŋ mɔ dɔɔ te mɛɛ naa diyem, te be kyan maŋ ketɔ deni te ba doo maŋ agbaraagbaraase ŋgba nombiakumɛɛyɛere nɛ. Mɔna Wu-

rubuare nombia njan doo, nolo be tale do na agbaraagbaraase ya. ¹⁰ Kei doo te mee yee kakyen sen kenken me diyem kena man lee balan ban Wurubuaré be wulaa lese wo see ne doo. Na Wurubuaré keta Yesu Kristo doo lee ba nyee na ban mo kenyin o gyoorobiiri ken ke kyaa kekpaakekpaa ne. ¹¹ Nombia njan boo yako see ne yee ampan. Be yakowo nyi,

“Akpa daa na Kristo ta yem na,

daa na e dee kyaa bela.

¹² Akpa de yee kakyen sen kenken da diyem kena man na,

dee kpu na e di gyoori.

Te akpa de bee e na,

njon mo waa bee daa.

¹³ Akpa daa bee lee di ya na, njon doo waa di o nombia doo

nawolo nyi o bee yako nombii bese lee ke wole ya.”

Tomyere kpaakpaate njon Wurubuaré be lee e do

¹⁴ Deban kamase na toose Kristotena ban nombia kenja na n ke faree wo Wurubuaré siaman nyiaa, baa tina nombia kewonee yela nawolo nyi njo tan tonoo ya. Mona hese wole balan ban bee tei wo ne bo. ¹⁵ Yee kakyen na n ke nyin yele Wurubuaré siaman, ngba tomyere kpaakpaate njon o bee di desin o tom keyee man ya ne. Kaboena nyi nya tale wola nyeedon nombia njan ne yee anokoare nombia na ne man

nideli. ¹⁶ Lese n wose lee nombia njan na te yee Wurubuaré kegyaebii ya ne afa keyoo man. Nawolo nyi hese desina bo wole walan na Wurubuaré nsana. ¹⁷ Ba afa njan bee yoo ne, ne yaasee bo ngba kawee kum ne. Balan benan man baale yena Hameneyose na Filetuse. ¹⁸ Mena balan kewo ta yoo lee anokoare gbese ken man. Bee wola balan nyi deban ken balan baa fon lee yen man ne tan ke kon lan, mena doo ba te yeli baale ta lee wole ba keledi man wole. ¹⁹ Mona Wurubuaré anokoare ken seese kenken ken nyi kolo be tale wosi ke ya. Nombia kenja te ba moowo to ke noo. Nombia njan yena nyiaa, “Wurubuaré gyen balan ban be yee o wui.” “Walan kamase njon o be lee de Gbenjyoo Yesu di na, kaboena nyi waa lese o wose lee nombiakumee keyee man.”

²⁰ Dekpanalan dinaa kamase man na, be dana kuruwaase kpookpoo. Koba yayam na koba wolom wui doo, te njan boo mo teele na daase yee na mo ne doo. Bee mo naale do weenee deban kamase, te bee mo naale bo see daa wee dinaa. ²¹ Mena mo te nyan walan njon n lese n wose lee nombiakumee keyee man na, Wurubuaré waa mo nen yee kolo kpaakpaa. Nawolo nyi nyan walan njonan wose tan ayimee ya. N wose dana tonoo fa n Gbenjyoo te n te desina n wose fa tom kpaakpaa ka-

mase keyεε.

²² Mena dɔɔ lese n wose lee lookum kenj ne yele alebia na tewulεε ne wɔlεε ne man. Emεε na banj bεε mo konɔɔ kpaakpaate som Wurubuare ne ε mo ε loo gyakaa nombia njan tenεε ne dɔɔ, na ε ka senj nombia njan ε be lεε di ne dɔɔ nideli na ε ke gyae dɔnja na ε ke yεε nɔɔdokolonj. ²³ Lese n wose lee anjmaarenj njan njɔɔ tanj tɔnɔɔ ya ne man, nawolo nyi n gyenj nyi njεε mo kale bo kɔnj. ²⁴ Tekaboena nyi de Gbenjyoo tobaale waa mo ɔ wose do kale nombia man korakora ya. Mɔna kaboena bo nyi waa yεε deeli fa walanj kamase, na waa yεε walanj njon ɔ gyenj Wurubuare nombia kawola, te ɔ ne nyinj konɔɔ fa walanj kamase. ²⁵ Kaboena nyi waa nyinj konɔɔ na waa kolosi fa balanj banj bεε lεε e anjmaarenj ne. Na waa gyakaa loo nyi mberem Wurubuare waa yela baa kyεεkee be konɔɔse, na baa gyenj anokoare kenj. ²⁶ Kei gyae ke yela be sia ke njmanjεe wɔ, na baa yeu lee ɔbonsam njon ɔ be di be dɔɔ te ɔ ne yeli bεε yεε ɔ kegyaebii ne kɔta man.

3

Kayeyεε kenj gyae ke kɔnj debanj ɔtomante kenj man ne

¹ Me bu Timoti, tɔɔse nyi tεele kei da benaa kɔ ɔto ne kayeyεε gyae kekɔnj. ² Nawolo nyi balanj baa gyae banj baagenj wui bo na kɔba

kegyae, na baa gyina ba wose adido na baa wola ba wose na baa tee balanj yakaa yakaa. Baa yεε denjele donj ba lolala dɔɔ te baa yεε boniayetena te bɔɔ gyae baa gyenj Wurubuare ya. ³ Balanj kegyae be gyae ke doo be man ya, te bɔɔ gyae baa mo nombia kyεε ya. Baa tao balanj kelabere te bɔɔ gyae baa tale di ba wose dɔɔ ya. Baa yεε akpanyanjanj te bɔɔ gyae baa gyae kolo kpaakpaa mo ya. ⁴ Baa lese dɔnja fa na baa barase yεε abɔɔ. Baa gyina ba wose adido beinj na baa gyae tεele kei dɔɔ gyonj kedi kela Wurubuare. ⁵ Baa gyae Wurubuare ɔsom kenj nombia na be sia, mɔna be konɔɔse man na bɔɔ ne lεε Wurubuare donj kenj di ya. Mena dɔɔ lese n wose lee mena balanj benanj man.

⁶ Mena balanj benanj baale dɔnjεε la na akpanalanj akpanalanj bεε beo ala banj bɔɔ ne tale kyanj ba wose ya te nombiakumεε be wulu wɔ, te lookum dɔɔ bee sila gbεε kum kamase ne. ⁷ Debanj kamase na mena balanj kεwɔ ne kasee nombia, mɔna bɔɔ gyae baa gyenj anokoare kenj ya. ⁸ Mena kenj Gyanese na Gyamberese ba senj tia Mosesi ne, mena ke yaa balanj kεwɔ mo na sem tia anokoare nombia njan. Be yεε balanj banj ba nyeeya man nombia be wɔlεε te bɔɔ dana dasenjεe kelεedi kenj man ya. ⁹ Mɔna bɔɔ gyae baa lii lem ya te be diyinj nombia njan gyae ka

lee deɔɔ, na walaŋ kamase kena ŋgba mena keŋ be yeɛ Gyanesese na Gyamberese ne.

¹⁰ Mɔna nyanɔ dɔɔ n gyeŋ me kawola na me dinɔɔ na nombia ŋan dɔɔ ma seŋɛ ne, na ma kelɛɛdi na me konɔɔ kenyiŋ na me balan kegyae na me kakyeŋ keŋ me dana, ¹¹ na mena keŋ bɔɔ naase maŋ diyem, na diyem keŋ mɔɔ naa Antioke na Ikonium na Listra donɔɔse man, na mena keŋ mɔɔ yeɛ kakyeŋ seŋ keŋkeŋ diyem keŋ bɔɔ naase maŋ ne man. Mɔna de Gbenɔgyoo lese maŋ lee nombia keŋa pou man. ¹² Ampanɔ yaa mɛɛ yako neŋ n ke nyii nyiaa, walaŋ kamase ŋon ɔ ne gyae nyi waa yeɛ Wurubuare kegyaebii lee de Gbenɔgyoo Yesu Kristo yele man ne, balan baa naase e diyem. ¹³ Te balan kumɛɛ na baŋ beɛ beo balan ne, baa bese yeɛ nombiakumɛɛ kpu. Baa beo balan na balan mɔ ka beo wɔ.

¹⁴ Mɔna nyanɔ dɔɔ kyan kpene keŋ n be kasee te n be lɛɛdi ne man nideli, nawolo nyi n gyeŋ balan baŋ gyan n be kasee mena nombia ŋenanɔ lee. ¹⁵ Nawolo nyi leenanɔ n biatɛ te n wulaa kasee Wurubuare nombia aŋmarasenɔ see ŋan gyae ke yela n ka gyeŋ nyansa na n ke nyiŋ nyeedonɔ lee Yesu Kristo kelɛɛdi man ne. ¹⁶ Wurubuare nombia aŋmarasenɔ see ŋan pou lee Wurubuare gyan, te ŋe dei fa nombia kawola na nombia kalese si walaŋ, na

nombia kedese na mena keŋ n ka wola walaŋ kolo lee Wurubuare kegyaebii man. ¹⁷ Kei gyae ke yela Wurubuare walaŋ ŋon ke desina ɔ wose nideli, na waa tale yeɛ tom kpaakpaate kamase keŋ Wurubuare ne gyae nyi waa yeɛ ne.

4

Kolosi Wurubuare nombia debaŋ kamase

¹ Timoti, tɔɔse nyi de Gbenɔgyoo Yesu Kristo waa bese kɔŋ ɔ gyoorobiiri man na ɔ kaa di balan baŋ be kyaa na be sia, na baŋ bɔɔ yekee ne pou nombia. Mena dɔɔ mɛɛ faree neŋ nideli lee Wurubuare na de Gbenɔgyoo Yesu Kristo siaman nyiaa, ² kolosi Wurubuare nombia ŋan fa balan. Yeɛ kakyeŋ kolosi ŋa debaŋ kamase. Kolosi fa wɔ na n ka wola wɔ gbɛɛ keŋ kaboena nyi baa mo, na n ka lese nombiakumɛɛ ŋan balan ne yeɛ ne si wɔ, na n ka do wɔ kakyeŋ na n ke nyiŋ konɔɔ fa wɔ lee n kawola keŋ man. ³ Nawolo nyi debaŋ daale gyae kekɔŋ keŋ balan baa beɛ nyi bɔɔ tei nombia kpaakpaa ŋan ya. Te lee mena keŋ ba denɔla man na toree wɔ dɔɔ ne, baa ta yilaa akereɛ wolala na be kaa kolosi nombia ŋan baŋ gbagba ne gyae nyi baa nyii ne fa wɔ. ⁴ Baa beɛ anokoare keŋ kenyii, na baa tei ŋɔla nombia. ⁵ Mɔna nyanɔ Timoti dɔɔ, yela n sia ke doo tɛɛle man na n ke yeɛ kakyeŋ seŋ keŋkeŋ diyem

kamase man. Yee tom ken Wurubuaere nombia kolosire ne yee ne, na n ke yee Wurubuaere osom tom ken nideli kelii oto.

⁶ Nawolo nyi man Pooɔɔ doo, ma deban te lii nyi baa kyeekee me fatabo leki ngba mena ken bee deesi te bee toosi solon woli ne. Ma deban te lii nyi maa lee teele kei doo. ⁷ Ma te yoo yoo kpaakpaa ken tan, te ma te yeu keyeu ken mo kelii oto. Ma te kyan ma keledi ken man mo kelii oto. ⁸ Mena doo de Gbengyoo Yesu Kristo non o ne di nombia na ne gbene ne, te desina gyooro kototoo ken nawolo nyi me gbene tenene ne see na waa mo to man kom. Na maagen te waa yee mena fa ya, mona ban pou bee gyeki o kabese kon ne mo kpu.

⁹ Timoti, yee kakyen na n kekon me gyan bilen, ¹⁰ nawolo nyi ken teele kei doo aboo kegyae loo doo Demase man doo ne, o te tina man yela lan Tesalonika donoo man. Kiresense te lam Galatia donoo man, te Tituse mo te lam Dalemata donoo man. ¹¹ Luka waagen kyaa la me gyan. N ne kon na mo Maake kpu na n wose kon, nawolo nyi o ne ky man ma Wurubuaere tom keyee man. ¹² Me te kpila Tikikuse nyi waa gyu Efeso donoo man. ¹³ Akpaa n ne kon na, mo ma kegba wurikyim ken mo tina yela Kapuse gyan Torase donoo man ne na me tona njan kona

man. Tuturu na mo tona njan boo mo wonembu tone yee na ne kona man.

¹⁴ Alekesanda non o yee luure e ne, te yee man nombiikum daale. De Gbengyoo waa to e kom lee nombiikum ken o be yee man ne doo. ¹⁵ Mena doo kee n wose man nideli na e, nawolo nyi o bee gyae de nombia kpaakpaa njan dee yako ne korakora ya.

¹⁶ Me nombia kedi gyanbate ken man ne walan na walan ta sem me wole ya, be popou bee man bo. Mee sola Wurubuaere nyi o na mo mena nombia ken to wo kom ya. ¹⁷ Mona de Gbengyoo Yesu senawo me wole, te o doo man kakyen te me kolosi o nyeedon nombia njan fa ban pou ba te yee Gyudatenawo ya ne, te be nyiiwo te Wurubuaere lese man lee yen man. ¹⁸ Mena doo de Gbengyoo waa lese man lee dukum kamase man, na waa mo man gyu o gyoori ken man adido wosefere man. Non te kaboena nyi baa lese o yele kekpaakekpa. Amen.

¹⁹ Mee do Pisisila na Akuila na Onesiforse na o dekanalanmantena pou noo. ²⁰ Erasituse kyaa Korinto donoo man, te me te tina Tirofimuse non o na wee ne yela Miletuse donoo man.

²¹ Yee kakyen na n kekon pena waare deban ken kelii. Ubuluse na Pudense na Linuse na Klodia na de tebia Kristotena ban pou na do nen noo.

22 De Gbenjyoo Yesu
Kristo waa kpu na nen, na
Wurubuarε ka mo o berεε
ken boele non.

Tituse Pɔɔl tɔne kenj ɔ be ηmarase yelee Tituse nɛ

¹ Tɔne kei lee manj Wurubuarɛ tobaale Pɔɔl ηon me yɛɛ Yesu Kristo kpilale e nɛ gyanj. Wurubuarɛ lesena manj nyi me kaa kyɔ balan banj ηon Wurubuarɛ gbagba ba lese wɔ see fa ɔ wose nɛ, na baa seη ba keleɛdi man kenkenj na maa wola wɔ Wurubuarɛ nombia ηan ηe doo na ηe gbɛɛ nɛ, na baa gyen ηa kpu nideli. Nombia kenja kagyen ne gyae la ke tale yela balan ke yɛɛ Wurubuarɛ kegyaebii. ² Kei gyae ke yela baa nyinj nyeedonj kekpaak kenj dɔɔ de loo gyakaa nɛ. Wurubuarɛ ηon ɔ bee di dekara ya nɛ, wulaa yakowɔ see leenanj kewalanj kenj nyi dee nyinj mena nyeedonj kekpaak kei pɛte ɔ yɛɛ kpene kamase. ³ Mena dɔɔ debanj kpaakpaate kenj ηon Wurubuarɛ gbagba ba see kelii nɛ, ɔ lese mena nombia kenja debɔɔ. Da nyeeleɛre Wurubuarɛ ηon ɔ ne fa balan pou nyeedonj nɛ, ηon yako na mena nombia kenja fa manj Pɔɔl nyi me kaa yako fa balan pou. ⁴ Mɛɛ ηmarase tɔne kei mee yelee nyanj Tituse ηon mɔɔ mo neη ηgba me bu gbagba nɛ. Nawolo nyi Kristo te daa na neη pou lɛwɔ di. De kya Wurubuarɛ na da nyeeleɛre

Yesu Kristo baa mo be berɛɛ boele neη na baa fa neη wosefɛɛrenj.

Tituse keyɛɛ tom Kreti tɛɛle man

⁵ Kpene kenj dɔɔ te mɔɔ tina neη yela Kreti tɛɛle man yena nyi, mɛɛ gyae na n kenyinj desina abɔɔ ηan be kaa na kedestina nɛ nideli, na n ka lese kegyiise fa donɔɔ kamase ηgba mena kenj mɔɔ wola neη nɛ. ⁶ Kaboena nyi Kristotena kegyia waa yɛɛ walanj ηon ɔ wose man be dana nombiikum kamase ya. ɔ wɛɛle dɛɛ yɛɛ dokolonj. Kaboena nyi ɔ bia mɔ baa yɛɛ balan banj bɛɛ lɛɛ Yesu di te bee bu balan, te ba wose man be dana nombiikum daale kenj balan baa naa kolosi ya. ⁷ Lee mena kenj kegyia seηɛɛ la Wurubuarɛ tom kenj siaman dɔɔ nɛ, tekaboena nyi baa nyinj nombiikum kamase lee ɔ wose man ya. ɔ na yɛɛ walanj ηon ɔ na wola ɔ wose yaa ɔ na gyen banj bilenbilenj ya. ɔ na yɛɛ solonjnyɔɔre yaa walanj ηon ɔ ne gyae kale yaa walanj ηon ɔ sia ne yɛɛ kɔba dɔɔ beinj ya. ⁸ Mɔna kaboena nyi waa yɛɛ walanj ηon ɔ ne lɛɛ ηɔɔla, te ɔ ne gyae nombia kpaakpaak keyɛɛ. Kaboena nyi waa yɛɛ walanj ηon ɔ gyen ɔ wose katela, te ɔ nombia ayɛɛsa mɔ doo na ke gbɛɛ. Kaboena nyi waa yɛɛ walanj ηon ayimɛɛ be doo ɔ man ya te ɔ ne tale di ɔ wose dɔɔ. ⁹ Kaboena nyi waa kyanj Wurubuarɛ nombia ηan ηe

doo na ɲe gbɛɛ ɲgba mena keɲ bɔɔ wolo ne man nideli. Kaboena nyi waa kyan ɲa nideli na waa nyin tale mo nyeedon nombia ɲan wola balan na ke gbɛɛ, na waa lese nombiakumɛɛ wolala ban nombiakumɛɛ si wɔ.

10 Nawolo nyi balan burum ta koro sen tia Wurubuarɛ nombia ɲan, te be dana be nombia ɲan ɲɔɔ tan tɔnɔɔ ya ne bɛɛ beo balan. Tutura na Kristotena ban be yɛɛ Gyudatenawɔ te be sɛɛ be dana baala wose kekara mmaraa keɲ man ne, ne yɛɛ na mena nombia keɲa. 11 Kaboena nyi yaa tɔ wɔ mena nombia ɲenan kawola, nawolo nyi be sɛɛ be dana nombia ɲan tekaboena nyi baa wola ya ne man. Kei te yeli akpanalan akpanalan man balan burum ta yoo gbɛɛ lee kawola kpaakpaate keɲ man. Ke yɛɛ desɛɲ nombii ke, nawolo nyi kɔba kegyae dɔɔ te bɛɛ yɛɛ keɲa pou nɛ. 12 Ban Kretitena benan gbagba be kegyia ɲolo yako ba wose man nombia nyiaa, “Kretitena yɛɛ akɛɛɛtenawɔ. Be dana akpanyanɲan ɲgba wonembu kum nɛ, te be yɛɛ kebɔɲaletena na diirawɔ.” 13 Mena nombii keɲ ɔ be yako ne yɛɛ ampan, mena dɔɔ faree Kristotena ban be kyaa Kreti tɛɛle dɔɔ ne nideli nyi baa kyan ba Kristo kelɛɛdi keɲ man nideli. 14 Na baa tina Gyudatena benan nombia ɲan ɲa te yɛɛ ampan ya, na balan ban bɔɔ ne

lɛɛ anokoare keɲ di ya ne mmaraase dɔɔ kedi yela.

15 Balan ban ayimɛɛ be doo be man ya nɛ, kpene kamase dei fa wɔ. Mɔna balan ban ayimɛɛ doo be man te bɔɔ ne lɛɛ Kristo nombia ɲan di ya ne dɔɔ, kolo be kyaa keɲ ke dei fa wɔ ya. Nawolo nyi nombiakumɛɛ te di ba agyuen na be konɔɔ man nombia pou dɔɔ, te nombiakumɛɛ keyɛɛ mɔ be dana wɔ desɛɲ ya. 16 Bɛɛ gyɔ be konɔɔ yako nyi ba gyen Wurubuarɛ, mɔna be nombia ayɛɛsa bɛɛ wolo nyi ba gyen Wurubuarɛ ya. Be yɛɛ balan kumɛɛwɔ Wurubuarɛ siaman te bɔɔ ne bu e ya. Ba tekaboena nombii kpaakpaa mɔ keyɛɛ ya.

2

Nombia ɲan kaboena nyi nya wola Kristotena

1 Nyan dɔɔ wola wɔ anokoare nombia ɲan ne kyaa na Wurubuarɛ nombia ɲan nɛ. 2 Wola baala kegyiise ban nyi baa yela be sia kedoo tɛɛle man. Baa yɛɛ balan ban obuɔ doo ba wose man, na baa gyen ba wose katela. Wola wɔ na baa lɛɛ anokoare nombia ɲan di, na baa gyae balan lee be konɔɔse man na baa nyin konɔɔ sen ba kelɛɛdi keɲ man nideli.

3 Mena mɔ te wola ala kegyiise ban nyi baa kyaa ɲgba balan ban bee yee Wurubuarɛ nɛ. Be na yɛɛ balan ban bee kolosi balan wose man nombia ya, te be na yɛɛ solonɲɔɔra ya. Mɔna

kaboena bo nyi baa wola nombia kpaakpaa. ⁴ Nyi akpaa be yee mena na, baa tale wola alebia mo na baa gyae be baala na be bia nombia, ⁵ na baa gyer ba wose katela ken boo wolee ba wose ya. Na baa yee ala yalala kpaakpaa nyiban ban bee yee deeli, te bee yokose ba wose fa be baala. Dekon mena na, nolo be gyae waa nyin nombiikum daale kolosi lee Wurubuaere nombia nan wose man ya.

⁶ Mena ke te do tewulee mo kakyen na baa tale di ba wose doo. ⁷ Kaboena nyi nya yee nombia kpaakpaa aboo pou man na balan kena na baa kasee nen. N nombia kawola man na yela balan kena nya anokoare na n sibi-iyam. ⁸ Kolosi nombia nan ne doo na ne gbee ne, na balan ban bee koro sen tia nen ne be nyin nombiikum daale yako lee n wose man ya. Na desen ke nyin kyan wo nawolo nyi boo gyae baa nyin nombiikum daale kolosi lee da wose man ya.

⁹ Wola tewulee na alebia nyi baa yokose ba wose fa be gbengyoona lee kpene kamase man, na baa yee kpene ken gyae ka gyoo be gbengyoona ban sia. Be na kolosi na be gbengyoona ban kyeekyee ya. ¹⁰ Be na nmeele be gbengyoona ban kolo ya. Mona baa yee kpene ken gyae ke yela be gbengyoona ban ke lee wo di nideli. Na be nombia ayeesa pou ke yela da nyeeere

Wurubuaere nombia nan bee wolo ne kegyo balan loo.

¹¹ Nawolo nyi Wurubuaere ta lese o beree ken gyae ke yela balan ke nyin nyeedon ne wola balan pou. ¹² Wurubuaere beree kenan na wola daa mena ken dee tina teele kei doo nombia, na gbeenen nan na te yee Wurubuaere gbeenen ya ne kesila yela. Na dee tale di da wose doo na de gbeenen mo ka tenee Wurubuaere siaman, na dee kyaa teele kei doo Wurubuaere kegyaebii man. ¹³ E yela dee yee mena deban ken de kyaa dee daa Wurubuaere na da nyeeere Yesu Kristo kabese kon o gyoorobiiri man ken doo de loo gyakaa ne. ¹⁴ Yesu moona o wose fa nyi baa ko na waa mo to da nyeeman kom lee daa lee de nombiakumee pou man. Na dee bese balan ban de yee non waagen wui, na waa desina daa na dee tale yee aboo kpaakpaa.

¹⁵ Mo n don pou wola wo mena aboo kenja. Do ban bee yokose ne kakyen, na n ka lese ban mo bee yee nombiakumee ne nombiakumee si wo. Na yela be man nolo ke kee nen nyi n yee bu e ya.

3

Mena ken kaboena nyi Kristotena baa kyaa

¹ Tose Kristotena ban nyi baa yokose ba wose fa gyoonen na teele kei doo kegyiise, na baa di kegyiise ban mmaraase doo, na baa doo

ba wose dɔɔ na abɔɔ kpaakpaa nyin̄an keyeɛ debaŋ kamase. ² Kolosi fa wɔ nyi be na mo nombiikum gyakaa ŋolo dɔɔ ya mɔna baa yela baŋ na balan̄ nsana ke yeɛ gyon̄. Be na ŋmanyāŋ balan̄ ya te debaŋ kamase mɔ na kaboena nyi baa yɔkɔse ba wose fa walan̄ kamase.

³ Nawolo nyi nafa gyan̄gba keŋ na daa mɔ yeɛ ayin̄tenawɔ te de yeɛ den̄ele don̄ te da yoo gbɛɛ. Da abɔɔ ŋan dɛɛ gyae, na tɛɛle kei dɔɔ abɔɔ kegyae dii da nyeeya. Da kekyaabii man na, de dana agyuen̄ kumɛɛ na sibii. Balan̄ kɔla daa te daa mɔ kɔla wɔ. ⁴ Mɔna debaŋ keŋ da nyeeɛɛre Wurubuaɛ ba lese ɔ deeli na ɔ balan̄ kegyae keŋ debɔɔ nɛ, ⁵ ɔ lɛɛ da nyee. Kei te yeɛ nyi daa gbagba tom kpaakpaa keŋ dɔɔ yeɛ nɛ dɔɔ te ɔ lɛɛ da nyee ya, mɔna ɔ wii de waran̄ase bo te ɔ tɛɛwɔ Wurubuaɛ felin̄ ŋon dɔɔ saase de nombiakumɛɛ pou leki, te ɔ yela de din̄ɔ kyɛɛkeewɔ ŋgba ba bese yaa lola daa wole nɛ. ⁶ Wurubuaɛ tɛɛwɔ da nyeeɛɛre Yesu Kristo dɔɔ yela ɔ felin̄ ŋon ka kyaawɔ de man nideli. ⁷ Wurubuaɛ yeɛwɔ mena na ke yela waa lɛɛ daa do, na dee nyin̄ nyeedon̄ kekpaakekpa a keŋ de loo gyakaa ke dɔɔ nɛ, lee ɔ bɛɛɛ keŋ dɔɔ. ⁸ Mena nombia keŋa yeɛ ampan̄ te mɛɛ gyae nyi n ke yase n sia wola ŋe man nideli. Kei gyae ke yela baŋ bɔɔ lɛɛ

Wurubuaɛ di nɛ ke kyan̄ ba wose yeɛ abɔɔ kpaakpaa. Nawolo nyi mena nombia keŋa yeɛ nombia kpaakpaa ŋa, te ŋe dana tɔnɔɔ fa walan̄ kamase.

⁹ E tina diyin̄ na aŋmaaren̄ nombia yela. E tina e lolo kegyakaare dɔɔ aŋmaaren̄ keɛɛ yela. E lese e wose lee kale na aŋmaaren̄ lee Gyudatena mmaraase ŋan wose man. Nawolo nyi mena nombia keŋa pou yeɛ yakaa te ŋɔɔ tan̄ tɔnɔɔ daale ya. ¹⁰ Walan̄ ŋon ɔ doo e man te ɔ na koro seŋ tia Wurubuaɛ nombia ŋan te ɔ na mo aŋmaaren̄ do balan̄ man na, kolosi na e dokolon̄ yaa bola. Akpaa ɔ te nyii neŋ ya na, lese n wose lee ɔ man. ¹¹ Gyeŋ nyi mena walan̄ kei din̄ɔ yeɛ nombiakumɛɛyeɛre e te ɔ bɛɛ gyae anokoare ya. N̄on gbagba nombia ayɛɛsa ne buu na e fɔɔ.

Nɔɔkado otomante

¹² Maa kpila Atemase yaa Tikikuse n gyan̄. ɔ kɔŋ na yeɛ kakyen̄ na n kaa gyan̄ee na man̄ Nikopolise donɔɔ man. Nawolo nyi ma te yeɛ ma agyuen̄ nyi maa kyaa botɔɔ waare tɛɛ. ¹³ Yeɛ kakyen̄ na n ke kyɔ Senase ŋon ɔ yeɛ mmaraa wolale e nɛ na Apolo be gbɛɛ keta man, na n ke kɛɛ nyi baa nyin̄ kpene kamase keŋ bɛɛ gyae. ¹⁴ Kaboena nyi daa Kristotena dɛɛ mo da debaŋ yeɛ kolo kpaakpaa, na dɛɛ tale nyin̄ kolo kyɔ balan̄

na baa lee ba diyem man.
Tekaboena nyi dεε kyaa ke-
huhoori man ya.

¹⁵ Balan̄ ban̄ pou be kyaa
me gyan̄ kebo nε na do neŋ
nɔɔ. Yako de gyoona ban̄
bɔɔ lεε Kristo di te bεε gyae
daa nε nyi dεε do wɔ nɔɔ.
Wurubuarε waa mo ɔ bεrεε
boele ε popou.

Filemon Pɔɔl tɔne ken ɔ be ŋmarase yelee Filemon ne

¹ Tɔne kei lee man Pɔɔl ŋon me silana Yesu Kristo dɔɔ te bɔɔ kyan man tɔ deni ne, na de gyoo Kristobaale Timoti gyan. Dɛɛ ŋmarase ke dee yelee nyan de gyoo gyaagi Filemon ŋon daa na neŋ ne yɛɛ tom dokolon ne, ² na Kristotena ban bɛɛ kyaa gyanɛe n dekpɔalan man ne, na de gyoo Kristo alo Afia, na de gyoo Akipuse ŋon daa na e yɛɛ yoonɔtenawɔ Wurubuarɛ nombia ŋan keyako man ne.

³ De kya Wurubuarɛ na de Gbenjyoo Yesu Kristo baa mo be bɛrɛɛ boele ŋon na baa fa ŋon wosefɛerenj.

⁴ Me dɔɔ Filemon deban kamase ken mɛɛ tɔɔse neŋ ma kefane man na, mɛɛ fa me Wurubuarɛ karanj lee n dɔɔ, ⁵ nawolo nyi me nyii mena ken n ne gyae Wurubuarɛ balan ban ɔ be baake wɔ te ɔ be desina wɔ see fa ɔ wose ne, na mena ken n be lɛɛ de Gbenjyoo Yesu di ne. ⁶ Mɛɛ fane nyi Wurubuarɛ waa kyɔ neŋ na n ke nyin tale kolosi Kristo nombia ŋan n be lɛɛ di ne nideli, na ke yela n ka gyan abɔɔ kpaakpaa ŋan pou Wurubuarɛ be fa daa lee ken daa na Yesu yɛɛ dokolon dɔɔ

ne. ⁷ Me dɔɔ, n balan kegyae ken na do man kakyen te kɛɛ yɛɛ man gyon nideli, nawolo nyi kɛɛ do Wurubuarɛ balan ban ɔ be baake wɔ te ɔ be desina wɔ see fa ɔ wose ne kakyen nideli.

Pɔɔl doo Filemon teree fa Onesimuse

⁸ Kristo dɔɔ nafa me dana gbɛɛ nyi maa ŋere neŋ nyi nya yɛɛ kpene ken kaboena nyi nya yɛɛ ne. ⁹ Mɔna lee kegyae dɔɔ mɔɔ na ŋere neŋ ya, mɛɛ waase neŋ bo. Man Pɔɔl ŋon ma seŋɛɛ Yesu nawɔɔ man te nenɛɛ me sɛɛ me doo deni man lee ŋon dɔɔ ne ne waase na neŋ ne. ¹⁰ Me bu Onesimuse nombia yaa mɛɛ sola neŋ ne. Kristo dɔɔ ɔ ta bese me bu nawolo nyi me dɔɔ te ɔ tɛɛwɔ lɛɛ Kristo di deban ken bɔɔ kyan man tɔ deni ne. ¹¹ Gyanjba ken na nafa ɔ be dana tɔnɔɔ daale fa neŋ ya, mɔna nenɛɛ dɔɔ ɔ dana tɔnɔɔ fa daa na neŋ pou.

¹² Nenɛɛ mɛɛ besena e baa nyi waa bese kɔŋ n gyan. ɔ yɛɛ walan ŋon ɔ nombia doo me konɔɔ man nideli. ¹³ Nafa me gyaewɔ nyi waa kyaa n nawɔɔ man me gyan kebo, na waa kyɔ man deban ken me doo deni man lee nyeedon nombia ŋan keyako dɔɔ ne. ¹⁴ Mɔna mɔɔ ne gyae nyi maa ŋere neŋ nyi nya kyɔ man ya, mɛɛ gyae bo nyi nya kyɔ man lee nyan gbagba n konɔɔ man. Mena dɔɔ nyi n te sɛɛ ya na mɔɔ gyae maa yɛɛ kolo ya. ¹⁵ Mberem na Onesimuse wɔŋa ɔ wose bo lee

n gyan deban kyomii na ke yela waa nyin kaa bese n wui kekpaakekpa. ¹⁶ Nene dɔɔ ɔ ta tekaa ɔ yee n gbenji e kaagen ya, ɔ kela gbenji. ɔ yee de naabu gyaagyi e. Mee gyae ɔ nombia nideli te ma gyen nyi nyan ne gyae ɔ nombia nideli gba kela man. Nawolo nyi ɔ yee n gbenji e te ɔ besewɔ ɔ yee n naabu e de Gbengyoo Yesu dɔɔ.

¹⁷ Mena dɔɔ nyi akpaa n gyen nyi me yee n dɔɔ e na, lee e do ngba mena ken nyan ke lee man do ne. ¹⁸ Nyi akpaa ɔ te yee nen nombiikum daale, yaa ɔ dana nen kolo kom na mo ke nyi man danaana nen kom ne. ¹⁹ Man Pɔɔl gbagba moona me nyinmaa mee nmarase mena nombii kei ne. Maa to nen kom ken ɔ dana nen ne, mona na wolee nyi nyan gbagba koran dana man kom ya. Nawolo nyi man yele la te n nyina nyeedon wole Kristo man. Kei na wolo baa nyi n dibilin koran yee me wui. ²⁰ Mena dɔɔ me dɔɔ kpaakpaa yee nombii kei fa man lee de Gbengyoo Wurubuarɛ yele man. Kristo dɔɔ yee ke fa man, na n ke yela me wɔe ke fɛɛ man. ²¹ Mee leedi nyi me tone kei gyae ke yela n ke yee kpene ken moɔ yako nen ne, te ma gyen nyi nyan ke yee gba kela mena.

²² Mee nmarase nen tone kei ne, mee gyae nyi n ke desina dekyae see man nawolo nyi ma gyen nyi Wu-

rubuarɛ waa nyii ɛ kefane ken pou, na waa besena man kon ɛ gyan.

²³ Epafirase non lee Kristo Yesu dɔɔ te bɔɔ kyan daa na e to deni ne, na do nen nɔɔ. ²⁴ Mena ke te Maake na Arisitakuse na Demase na Luka ban daa na wɔ ne yee tom dokolon ne mo na do nen nɔɔ.

²⁵ De Gbengyoo Yesu Kristo waa mo ɔ bere boele ɛ popou na waa sen ɛ wole.

Tone ken bɔɔ ɲmarase yele Hiburutena nɛ

*Wurubuarɛ keta ɔ bu dɔɔ
kolosi fa balan*

¹ Gyanɲba gyanɲba ken na, Wurubuarɛ tɛwɔ wa akpenkpenɲyɔɔra dɔɔ kolosi agbaatee agbaatee fa de naanaɔ lee gbɛnenɲ kprookpoo man. ² Mɔna deban̄ kei man ken̄ tɛle kei ne gyu kɔ ɔto nɛ, ɔ tɛ ɔ bu Yesu dɔɔ kolosi fa daa. ɔ bu ɲonan̄ dɔɔ te ɔ tɛwɔ yɛ tɛle kei pou. ɲon te Wurubuarɛ lesewɔ see nyi tɛle kei dɔɔ abɔɔ pou dee doo ɔ tɛ. ³ ɔ bu ɲonan̄ dɔɔ te ɲon Wurubuarɛ tɛwɔ lese ɔ gyoorobiiri wola, te ɔ bu ɲonan̄ mɔ lesena Wurubuarɛ dinɔɔ gbagba ken̄ wola. ɔ bu kei nɔwɔya ɲan ɲe dana don̄ nɛ, te ɔ moowɔ ɔ dana tɛle kei pou. ɔ ka yen̄ lɛɛ denibalan̄ lee ba dukum man wɔle na, te ɔ gyuuwɔ ke kyaa adido ɔ kya Wurubuarɛ dekpatakpere ɲon dunolun̄ dɔɔ. ⁴ Lee mena dɔɔ Wurubuarɛ bu kei kela Wurubuarɛ kpilala pou, te yele ken̄ mɔ Wurubuarɛ be fa e nɛ kela Wurubuarɛ kpilala ban̄ wui. ⁵ Nawolo nyi Wurubuarɛ nombia aɲmarasen̄ see man nɛ, Wurubuarɛ te yako ta ɔ kpilala ban̄ man ɲolo see nyi,
“N yɛɛ me bu e,

te gyɛɲ man̄ yɛna n kya ya.”

Mena mɔ te ɔ te yako ta be man ɲolo see nyi,
“Me ta bese n kya,
te nyan̄ mɔ n ta bese me bu ya.”

⁶ Mɔna deban̄ ken̄ Wurubuarɛ ne gyae waa kpila ɔ bu kegyia nyi waa kɔɲ tɛle kei dɔɔ nɛ ɔ yakowɔ nyiaa,
“Kaboena nyi Wurubuarɛ kpilala pou baa some.”

⁷ Te nne te Wurubuarɛ kolosiwɔ lee ɔ kpilala ban̄ wose man. ɔ yakowɔ nyiaa,
“Maa yela me kpilala ke yɛɛ ɲgba felin̄ nɛ,
na maa yela me tewulɛ ke yɛɛ ɲgba boalan̄ nɛ.”

⁸ Mɔna Wurubuarɛ yakowɔ lee ɔ bu ɲon wose man nyiaa,
“Wurubuarɛ, n ke di gyoori kekpaakekpa, te nyan̄ ke di ke ke gbɛɛ dɔɔ.

⁹ N ne gyae nombia ɲan ɲe doo na ɲe gbɛɛ,
te n ne kɔla nombiakumɛɛ.

Mena dɔɔ man̄ n Wurubuarɛ ɲon ta lese nen̄ yele kela n tebia pou,
te me yela n dii gyon̄ mɔ kela wɔ.”

¹⁰ Wurubuarɛ besewɔ yako nyiaa,
“De Gben̄gyoo,
lee kewalan̄ ken̄ na nyan̄ see na tɛle kei mokɔɔ,
te nyan̄ yɛna abɔɔ ɲan pou ɲe kyaa adido nɛ.

11 Adido na ateta pou gyae
kaa ŋaalaa,
mɔna nyanɔ doo nyanɔ ke
kyaa kekpaakekpa.

Ne popou gyae kaa looree
ŋgba kanyanɔ ne.

12 Nyanɔ ke bo adido na ateta
ŋgba kanyanɔ ne
na n ke kyeekee ŋa.

Mɔna nyanɔ doo n kedoobii te
n doo,
te nyanɔ ke kyaa kek-
paakekpa.

13 Nombii kenɔ Wurubuare ba
bese yako o bu ŋon yena nyi,
“Kɔŋ kaa kyaa me dunolun
doo,
kelii debanɔ kenɔ maa yoo
di n kolala pou doo.”

Kpilala banɔ man wonɔti te
Wurubuare yako e
mena nombii kei see?

14 N kee na kpilala banɔ
doo, be yee Wurubuare
tewulɛwɔ te be doŋ bo felinɔ
man. Wurubuare ne kpilii
wɔ bo nyi be kaa kyɔ balanɔ
banɔ ŋon Wurubuare waa lee
ba nyee wee daale ne.

2

Nyeekelɛ dinaa

1 Lee mena doo kaboena
nyi deɛ kyanɔ nombia ŋan
doo nyii ne man nideli
na doo nyinɔ yo gbɛɛ ya.

2 Nawolo nyi nombia ŋan
Wurubuare be tee o kpilala
doo kolosi ne doo na ŋe gbɛɛ.
Mena doo debanɔ kamase
kenɔ balanɔ be yee denjele
doŋ te be te di o nombia
ŋan doo ya na, o wonɔ
ba denjele ŋgba mena kenɔ
kaboena ne. 3 Akpaa nne
te doo na, kenanɔ na nyi

de beɛ nyeekelɛ dinaa kei
nombia ŋan Wurubuare be
fa daa debanɔ kei na, sena
te deɛ yee na deɛ tale lee
denjele kewonɔ kenɔ waa wonɔ
daa ne man? De Gbenɔgyoo
Yesu gbagba tanɔgbɛɛ la yako
nyeekelɛ nombia kenɔ fa
balanɔ. Kenanɔ wole na balanɔ
banɔ bo tanɔgbɛɛ nyii ŋa ne,
mo dii nombia kenɔ adanseɛ
fa daa nyi ŋe yee ampanɔ.

4 Wurubuare gbagba mo
lesewɔ wola nyi nombia ŋan
boo kolosi ne doo na ŋe gbɛɛ.
Nawolo nyi o faa wɔ doŋ te
be yee gyakolonɔ nombia na
nombia dinaana, te o moo o
felinɔ ŋon aboo ŋan o na mo
boele balanɔ ne boele wɔ o
kegyaebii man.

*Walanɔ ŋon dee sila na dee
nyinɔ nyeekelɛɛ*

5 Teele wole kenɔ gyae ke
kɔŋ wee daale te dee kolosi
ka wose man nombia ne,
Wurubuare te yako nyi waa
mo ke do o kpilala banɔ
nyinɔmaa man bo ya. 6 Gyoo
Defidi yakowɔ Wurubuare
nombia anmarasenɔ see ŋan
man yenanɔ daale nyiaa,

“Deniwalanɔ yena amote te n
na gyuenɔ o doo,

yaa tonoo wonɔti doo la
deniwalanɔ bu man

te n ne kee o doo mena?

7 N ke yee deniwalanɔ na,
n yokose e te n yela n
kpilala banɔ kela e de-
banɔ kyomii daale,

kenanɔ wole te n kaa faa
e gyoorobiiri na obuo,

8 te n moo kpene kamase do
o tee.”

Kei na wolo baa nyi Wurubuarɛ moo kpene kamase do ɔ tɛɛ keŋ ɔ te kaase kolo ya. Mɔna debaŋ kei man nɛ, de bɛɛ naa nyi aboo ŋan pou doo ɔ tɛɛ ya. ⁹ Mɔna da te naa nyi Yesu ŋon Wurubuarɛ be yɔkɔse e kyomii kela ɔ kpilala baŋ debaŋ kyomii nɛ, nɛnɛɛ dɔɔ Wurubuarɛ ta mo gyoorobiiri na obuo fa e nawolo nyi ɔ naa diyem te ɔ yeŋawɔ. Wurubuarɛ bɛrɛɛ keŋ ɔ na mo boele balan nɛ dɔɔ, te Yesu lɛɛ walaŋ kamase yeŋ yeŋ. ¹⁰ Wurubuarɛ yeɛna kpene kamase te ɔ moo ɔ doŋ ɔ dana ŋa na ŋe gbɛɛ. Mena dɔɔ ke yeɛ kpene keŋ doo na ke gbɛɛ nyi waa yela ɔ bia burum ke kɔŋ ɔ gyaŋ na baŋ mo kaa di gyoori kpu na e. Lee mena dɔɔ te ɔ yela Yesu Kristo nyeelɛɛre ŋon baa ta ɔ dɔɔ nyiŋ nyeekelɛɛ nɛ, nyiŋa dasenjae keŋ kaboena nɛ ŋon Wurubuarɛ siaman te ɔ naa diyem yeŋ. Kei nawolo baa nyi Yesu dɔɔ te baa ta, na baa nyiŋ nyeekelɛɛ. ¹¹ Yesu ne gberaa na ayimɛɛ lee walaŋ wose man na ɔ gbɛɛneŋ ka teneɛ Wurubuarɛ siaman. Walaŋ ŋon ɔ ne gberaa ayimɛɛ lee balan wose man, na balan baŋ bɔɔ gberaa ayimɛɛ lee ba wose man nɛ, be popou be kya yeɛ dokolonj. Mena dɔɔ desɛŋ be dana e nyi waa baake wɔ nyi ɔ lonjtona ya. ¹² Yesu yako Wurubuarɛ nyiaa,

be yeɛ nɛ wola ma lonjtona.

Botɔɔ keŋ balan de gyaŋee nyi baa som neŋ na, maa kelɛɛ neŋ be siaman.”

¹³ ɔ besewɔ yako nyiaa, “Maa mo me loo pou gyakaa n dɔɔ.”

Te ɔ besewɔ yako bela nyiaa, “Kɛɛ, daa na balan baŋ n ba mo wɔ do me nyiŋmaa man nɛ yaa”

¹⁴ Balan baŋ Yesu be baake wɔ nyi ɔ lonjtona nɛ be yeɛ denibalanwɔ keŋ be dana wosenaane na fatabo. Mena dɔɔ te Yesu mo kaa bese deniwalaŋ ŋgba baŋ nɛ, na waa ta ɔ yeŋ keŋ dɔɔ di ɔbɔnsam ŋon ɔ dana doŋ yeŋ dɔɔ nɛ dɔɔ. ¹⁵ ɔ yeɛ mena na waa nyiŋ lɛɛ balan baŋ bee yee yeŋ, te debaŋ kamase na ba agyueŋ pou gyakaa bo yeŋ dɔɔ nɛ nyee.

¹⁶ Kei nawolo baa nyi na Wurubuarɛ kpilala te Yesu kɔŋawɔ ɔ kaa kyɔ ya, mɔna ɔ kɔŋae ɔ kaa kyɔ Aberaham duuluŋ man balan. ¹⁷ Lee kei dɔɔ te ɔ bese deniwalaŋ ŋgba ɔ lonjtona nɛ gbɛɛ kamase man, na waa nyiŋ bese Wurubuarɛ sae kegyia ŋon ɔ ne wii balan waraŋase, te ɔ ne di anokoare Wurubuarɛ ɔsom keŋ man. Na waa nyiŋ yeŋ pataa denibalan na Wurubuarɛ nsana. ¹⁸ ɔbɔnsam kɛɛse ŋon gbagba kɛɛ te ɔ naa diyem nideli, mena dɔɔ waa tale kyɔ balan baŋ pou ɔbɔnsam nɛ kɛɛse wɔ kɛɛ nɛ.

3

“Maa lese n nombia ŋan n

Yesu kela na Mosesi

¹ Lee mena dɔɔ emɛɛ me tebia Kristotena ban mɔ ɛ be lɛɛ Wurubuarɛ di nɛ, ɛ mo ya agyuen pou gyakaa Yesu dɔɔ. Non yɛna Wurubuarɛ kpilale na Wurubuarɛ sae kegyia non dɔɔ lɛɛ e di nɛ. ² ɔ moo ɔ konɔɔ pou fa Wurubuarɛ non ɔ ba lese e nɛ, ngba mena kenj Mosesi mɔ ba mo ɔ konɔɔ pou fa Wurubuarɛ non ɔ ba lese e nyi ɔ kaa kɛɛ ɔ balan dɔɔ nɛ. ³ Da gyen nyi walan de ban deni na, non ne nyina na yele kela deni kenj ɔ be bam nɛ. Mena mɔ te Yesu dana yele kela Mosesi. ⁴ Walan ne banja na deni, mona Wurubuarɛ yɛna walan na kpene kamase. ⁵ Mosesi moo ɔ konɔɔ pou yɛɛ tom Wurubuarɛ balan man ngba Wurubuarɛ tobaale nɛ, te ɔ tanjgbɛɛwɔ kolosi nombia non Wurubuarɛ waa kaa kolosi wee daale nɛ. ⁶ Mɔna Kristo dɔɔ non yɛɛ Wurubuarɛ bu e, te ɔ lese ɔ konɔɔ pou kɛɛ Wurubuarɛ balan dɔɔ. Mena dɔɔ akpaa de nyin konɔɔ te da mo de sia gyakaa abɔɔ non ɔ be yako see nyi waa fa daa nɛ dɔɔ na, kenj ne gyae la ke yela dɛɛ tale bese ɔ balan.

ɛ na yɛɛ denjele donj ya

⁷ Lee mena dɔɔ Wurubuarɛ felin non yakowɔ nyiaa,

“Gyen kei akpaa nyan non nyii Wurubuarɛ nombia non na,

⁸ na yɛɛ denjele donj ngba mena kenj

ɛ naanaɔ be yɛɛ te bɔɔ koro senj tia
Wurubuarɛ depampaa dinaa kenj man,
te bɔɔ teese ɔ noɔman nɛ ya.

⁹ ɛ naanaɔ naa kpene kenj Wurubuarɛ be yɛɛ kulutoonerj sɔnola non man,
mɔ kenanj wɔle na ba teese ɔ noɔman kɛɛɛ e kɛɛ.

¹⁰ Mena dɔɔ Wurubuarɛ gyenja ban
ɔ balan benan dɔɔ te ɔ yakowɔ nyiaa,
‘Deban kamase na bɛɛ yo gbɛɛ
nawolo nyi bɔɔ ne sila me noɔwoya ya.’

¹¹ Kenje ma gyenja ban kan ntam nyiaa,
‘Bɔɔ gyae baa nyin gbɛɛ gyoo
botɔɔ kenj mɔɔ desina see wɔ nyi
be kaa kyaa na baa fɛɛfo nɛ korakora ya.’ ”

¹² Mena dɔɔ me tebia, ɛ kɛɛ nideli nyi ɛ man non be nyin agyuen kum na waa lɛɛ anmaarenj na waa lee Wurubuarɛ non ɔ kyaa kekpaakekpaa nɛ wɔle ya.

¹³ Mena dɔɔ ɛ nyinaa ɛ kyaa na ɛ sia nɛ, ɛ kolosi do donja kakyenj wee na wee. Na nombiakumɛɛ ba beo ɛ man non na waa yɛɛ denjele donj ya. ¹⁴ Akpaa de kyanj da keɛɛdi kenj dɔɔ tanjgbɛɛ lɛɛ Kristo di nɛ man kenkenj kelii da yenj wee na, na daa na Kristo yɛɛ dokolonj baa. ¹⁵ Wurubuarɛ nombia

anmarasen see njan yakowɔ nyiaa,

“Gyɛn akpaa nyan njon n nyii Wurubuarɛ nombia njan na, na yɛɛ denɛle don nɔgba mena ken ɛ naanaɔ be yɛɛ denɛle don

tia Wurubuarɛ nɛ ya.”

¹⁶ Balan bomɔ nyiina Wurubuarɛ nombia njan te ba korowɔ sen tia e? Na ban yena balan ban Mosesi be tɛɛ be siaman mo wɔ lee Igyipite tɛɛle man nɛ yee? ¹⁷ Balan bomɔ te Wurubuarɛ gyeɲa ban do kulutooneɲ sɔɲola njan man? Na ban yena balan ban bɔɔ yɛɛ nombiakumɛɛ, te ɔ be yeli bɔɔ yekee depampaa dinaa ken man nɛ yee? ¹⁸ Balan bomɔ te Wurubuarɛ gyeɲa ban kan ntam do nyi bɔɔ gyae baa gyoo botɔɔ ken ɔ be desina see wɔ nyi be kaa fɛɛfo nɛ ya? Na ban yena balan ban bɔɔ yɛɛ denɛle don te ba te lɛɛ e di nɛ yee? ¹⁹ Mena dɔɔ da te naa nyi ken ba te lɛɛ Wurubuarɛ di dɔɔ ya, te ba te tale ka gyoo botɔɔ ken ɔ be desina see wɔ nyi be kaa kyaa fɛɛfo nɛ ya.

4

¹ Wurubuarɛ keyako see ken ɔ be yako nyi ɔ te desina defɛɛfoe daale see fa ɔ balan nɛ, ke sɛɛ ka senɛɛ mena. Mena dɔɔ ɛ yela dɛɛ kɛɛ nideli ken de man nɔlo be yɛɛ kolo kum daale, na ka ke tɔ e gbɛɛ ken ɔ be nyin gyoo botɔɔ ya. ² Nawolo nyi

nombia kpaakpaa njan bɔɔ kolosi fa de naanaɔ nɛ, njan ke te be kolosiwɔ fa daa mɔ. Mɔna nombia njan bɔɔ nyii nɛ te yɛɛ tɔnɔɔ fa wɔ ya, nawolo nyi ba te lɛɛ nja di ya. ³ Mena dɔɔ daa ban dɔɔ lɛɛ ɔ nombia njan di nɛ, daa daagen ne gyae la dee nyin gbɛɛ gyoo botɔɔ ken ɔ be desina see ɔ balan nyi be kaa kyaa fɛɛfo nɛ. Nawolo nyi Wurubuarɛ yakowɔ nyiaa,

“Me ta mo ban kan ntam nyi, ‘Bɔɔ gyae baa gyoo botɔɔ ken mɔɔ desina see me balan nyi be kaa kyaa fɛɛfo nɛ korakora ya.’ ”

Mɔna da gyeɲ nyi Wurubuarɛ wulaa bake ɔ nombia see leenanɛ deban ken ɔ be yɛɛ kpene kamase tan nɛ. ⁴ Wurubuarɛ

nombia anmarasen see njan yakowɔ yenanɛ daale lee wee nyetoorote ken man nyiaa,

“Weeya looro te Wurubuarɛ moowɔ yɛɛ kpene kamase,

te ɔ fɛɛfowɔ wee nyetoorote ken man.”

⁵ Wurubuarɛ besewɔ yako lee kefɛɛfo kei wose man bela nyiaa,

“Bɔɔ gyae baa gyoo botɔɔ ken mɔɔ desina see me balan nyi be kaa kyaa fɛɛfo nɛ ya.”

⁶ Balan ban bɔɔ tanɔgbɛɛ nyii Wurubuarɛ kefɛɛfo kei wose man nombia nɛ, lee ba denɛle don dɔɔ Wurubuarɛ te fa wɔ gbɛɛ na baa gyoo botɔɔ ken ɔ be desina see

wɔ nyi be kaa kyaa fɛɛfo nɛ ya. Kei nawolo baa nyi balan wɔlɛɛ baale te Wurubuare waa fa gbɛɛ na baa gyoo botɔɔ ke kyaa fɛɛfo. ⁷ Mena dɔɔ Wurubuare ta bese see wee daale ken ɔ ne baake ke nyi “Gyɛɲ,” na ke yela balan ke nyin gbɛɛ gyoo ɔ defɛɛfoe ken man. Kulutooneɲ burum ɲaale wɔle nɛ, ɔ tɛɛwɔ gyoo Defidi dɔɔ bese kolosi lee wee kenan wose man, ɲgba mena ken bɔɔ wulaa kolosi ka wose man nombia tone kei man nɛ nyiaa,

“Gyɛɲ akpaa nyan ɲon n
nyii Wurubuare nombia
ɲan na,
na yɛɛ denjele don ya.”

⁸ Deban ken de naana Gyosua be tɛɛ Iseraetena siaman nɛ, ɔ te tale yela baa nyin mena kefɛɛfo kei ya. Nyi ɲon talewɔ yela baa nyin mena kefɛɛfo kei nɛ, nafa Wurubuare be gyae waa kolosi kefɛɛfowee wɔle daale wose man nombia bela ya. ⁹ Kei nawolo baa nyi wee daale kyaa ken Wurubuare balan baa fɛɛfo ɲgba mena ken Wurubuare be fɛɛfo wee nyetoorote ken man nɛ. ¹⁰ Walaɲ kamase ɲon Wurubuare waa yela waa gyoo ɔ defɛɛfoe ken man nɛ, nyi ɔtenate de yɛɛ ɔ tom tan na waa fɛɛfo ɲgba mena ken Wurubuare mɔ be yɛɛ ɔ tom tan te ɔ be fɛɛfo nɛ. ¹¹ Gyanɲba gyanɲba balan ban yɛɛ denjele don, mena dɔɔ be te nyin gbɛɛ gyoo Wurubuare defɛɛfoe ken man ya. Lee mena dɔɔ ɛ

na yeli daa mɔ ke yɛɛ denjele don na dɛɛ yo gbɛɛ ya. Mɔna ɛ yela dɛɛ yɛɛ kakyen na dɛɛ yɛɛ Wurubuare kegyaebii, na dee nyin gbɛɛ gyoo ɔ defɛɛfoe ken man.

¹² Wurubuare nombii ken nɔɔ dana boalan te kɛɛ fa nyeedon kekpa. Ke yɛɛ ɲgba sila sia na wɔlete nɛ, te ke dana beelen kela sila sia na wɔlete kamase. Kɛɛ tale kara gyoo deniwalaɲ yenaɲ kamase, lese deniwalaɲ dinɔɔ na ɔ nyeeman na ɔ konɔɔ man nombia pou debɔɔ. ¹³ Abɔɔ ɲan pou Wurubuare be yɛɛ nɛ, ɲe man dokolon be kyaa ken ka weesɛ ɔ siaman ya. Kpene kamase doo ɔ siaman pentenperein. ɲon Wurubuare siaman te de popou dɛɛ kaa sen tɔlɛɛ de nɔɔwoya wee daale.

Yesu yena de Wurubuare sae kegyia

¹⁴ Mena dɔɔ ɛ yela dɛɛ kyan da keɛɛdi ken de dana nɛ man kenken. Nawolo nyi de dana Wurubuare sae kegyia kpaakpaate ɲolo. ɲon yena Yesu, Wurubuare bu ɲon ɔ be lam Wurubuare gyan adido nɛ. ¹⁵ Wurubuare sae kegyia ɲon de dana nɛ, ɔ yɛɛ walaɲ ɲon ɔ ne wii daa te ɔ ne yeli dɛɛ tale yɛɛ abɔɔ ɲan kaboena nyi dɛɛ yɛɛ te dɔɔ ne tale yɛɛ ya nɛ. Nawolo nyi ɔbonsam kɛese e kɛɛ lee gbɛɛ kamase man ɲgba daa nɛ, mɔna ɲon dɔɔ ɔ te yɛɛ dukum ya. ¹⁶ Mena dɔɔ ɛ

na yeli dee yee Wurubuarε gyan kegyu ya. Nawolo nyi da gyen nyi waa wii de waranjase na waa mo ɔ bεrεε boele daa, na waa kyo daa debanj kamase kenj da wose de kyan daa na.

5

¹ Walañ kamase ñon ba lese e nyi waa yεε Wurubuarε sae kegyia na, bεε lese e bo lee ñon gbagba ɔ balañ man na waa senj be nawoo man lee be Wurubuarε osom man. Na waa lεε ba kedeesa aboo mo gyu ke deesi fa Wurubuarε, na Wurubuarε ke nyinj mo be nombiakumεε kyεε wɔ. ² Ñon gbagba mo yεε deni-walañ e te ɔ ne tale yεε kpene kenj be dei ya, mena dɔɔ ɔ ne nyinj konɔɔ fa balañ banj bɔɔ gyen ya te bεε yεε aboo ñan be dei ya te ne wɔñee wɔ lee Wurubuarε gbεeneñ man nε. ³ Mena dɔɔ te kaboena nyi waa tanjgbεε deesi fa Wurubuarε lee ñon gbagba wui nombiakumεε dɔɔ, pεna waa tale deesi fa ɔ balañ banj mo wui nombiakumεε ñan bɔɔ yεε nε. ⁴ Akpaa Wurubuarε te baake ñolo nyi ɔ kaa yεε ɔ sae kegyia ñgba mena kenj ɔ be baake Aaron ya nε, walañ ñonanj gbagba be tale see ɔ wose Wurubuarε sae kegyia ya. ⁵ Mena te Kristo mo ta see ɔ wose Wurubuarε sae kegyia ya. Mɔna Wurubuarε lese na e te ɔ yako e nyiaa, “N yεε me bu e, gyen me ta bese n kya.”

⁶ Wurubuarε besewɔ yako ɔ nombia anjmarasenj see man yenanj daale bela nyiaa, “N yεε Wurubuarε sae e kek-paakekpaa, ñgba mena kenj Mεkesεdeke be di Wurubuarε saere kek-paakekpaa nε.”

⁷ Yesu ke kyaa tεεle dɔɔ nε, ɔ moo yeesa wii lese siasaranj fane fa Wurubuarε. Nawolo nyi ñon waagenj kooñ ne gyae la waa tale lese e lee yenj man. Lee mena kenj ɔ be yɔkɔse ɔ wose mo obuɔ fa Wurubuarε dɔɔ, Wurubuarε nyii ɔ kefane kenj. ⁸ Kenj na kenj Yesu yεε Wurubuarε bu e koranj na, ɔ naa diyem nideli. Lee ɔ diyem kena kenanj man nε, ɔ kasee mena kenj waa nyii ɔ kya dei. ⁹ Yesu ke tei Wurubuarε yεε kpene kamase kenj ɔ be yako e nyi waa yεε tanj nε, kenj ye le la te ɔ kaa bese nyeeleεre na waa yela banj pou bee nyii ɔ dei nε ke nyinj nyeekeleε kekpaakekpaa. ¹⁰ Mena dɔɔ Wurubuarε lese e nyi waa yεε ɔ sae kegyia, ñgba mena kenj Mεkesεdeke be yεε ɔ sae kegyia nε.

Ɛ na bese Ɛ wɔle ya

¹¹ Nafɔ de dana nombia burum dεε yako lee Mεkesεdeke na Yesu saere kedi kei wose man, mɔna nombia ñan man kalese dana banj nawolo nyi Ɛ nombia man kenyii dana donj. ¹² Debanj kei nε nafɔ kaboena nyi εmεε mo

yaa bese Wurubuare nombia njan wolala. Mōna ε sεε ε yεε nḡba bia ban be kaboena bo nyi nḡolo waa bese wola wō Yesu Kristo ɔsom nombia njan kewalan nε. ε yεε yaa nḡba bia ban be sεε bεε nḡmase dide nε. ε ta bee ta na weenεε doḡ nyinjan kedi ya. ¹³ Nawolo nyi walan kamase nḡon ɔ sεε ɔ ne nḡmase dide nε, na ɔ yεε bu e. ɔ ta gyeḡa ta kpene keḡ yεε dukum yaa debam ya. ¹⁴ Mōna kegyiise ne tale la di weenεε doḡ nyinjan. Nawolo nyi lee mena keḡ nombia be yala wō te bōo gyoo nḡe man nideli te bōo naa dōo, ba gyeḡa kpene keḡ yεε dukum na kpene keḡ yεε debam.

6

¹ Lee mena dōo ε yela dee tina Kristo ɔsom nombia njan dōo kasee kewalan nε yela mena, na dεε kasee abōo njan nḡe doo de siaman te nḡe gyae ke yela da Kristo keḡedi ke yεε doḡ nε. Ta tekaa kaboena nyi dεε bese kasee nombia kewalan njan dōo kasee kaalan, nḡba kekyεεkee lee dinōo njan be dana tōnōo ya te nḡε mo daa gyu yeḡa man, na Wurubuare keḡedi nε ya. ² ε na yeli dεε tekaa kasee kolo lee Wurubuare lonkesō, na nyinḡmaa kamo gyakaa balan dōo, na woya kefon lee yeḡa man, na Wurubuare nombia kedi deban ɔtomante keḡ man bela ya. ³ Te nyi akpaa Wurubuare de sεε na dee tina mena abōo keḡa pou

keyεε yela, na dεε bee gyu de siaman.

⁴⁻⁵ Nyi Wurubuare da toro walan agyueḡa te ɔtenate da gyeḡa Wurubuare nombia, te Wurubuare da mo ɔ bεrεε boele e te ɔ mo ɔ felin nḡon do ɔ man te ɔ nyii Wurubuare nombia te ɔ naa nyi nḡe dei te ɔ gyeḡa doḡ keḡ Wurubuare waa kaa lese wola deban ɔtomante keḡ man nε, lee keḡa pou wōle te ɔtenate da besena ɔ wōle tee Wurubuare na, kolo be kyaa keḡ deniwalan waa yεε na kabesena ɔtenate kōḡ Wurubuare gyan ya. ⁶ Mena dōo nyi akpaa ba lee mena nombia keḡa wōle nε, gyae ke yεε doḡ fa wō nyi baa tina be nombiakumεε njan bεε yεε nε yela na baa kōḡ Wurubuare gyan bela. Be nombia ayεesa nḡenan nawolo baa nyi, na yεε yaa nḡba ba bese yaa bεε gyō Wurubuare bu nḡon baa sakaa ɔpanḡan dōo fulu e balan man nε.

⁷ Tεεle keḡ ɔḡa ne nḡε woli ke te ne yeli wōofarale ne nyin weenεε kpaakpaa lee ke man nε, Wurubuare ne hiraa na ke. ⁸ Mōna akpaa sōose na nḡalese ne tuu la ke dōo na, na mena tεεle kenan be dana tōnōo ya. Te n te keε ya na Wurubuare waa tale falaa ke, na waa yela boalan ke kpa ke.

⁹ Me gyoona kpaakpaa, keḡ na de keε yako kei koran nε, da gyeḡa nyi εmεε dōo nombia kpaakpaa nḡaale doo ε man, keḡ nḡε kyaa na nyeekeḡεε nombia njan.

¹⁰ Wurubuare yee walan ngon o ne di o nombia ke gbɛɛ doo. Mena doo o be gyae waa wolee e tom ken e be yee, na e balan kegyae ken e na lese wola e ne ya. Nawolo nyi lee ngon doo e te kyɔ e tebia Kristotena, te e gyakaa e ne kyɔ wo. ¹¹ Da kegyae-bii yena nyi, e man walan kamase waa kyan nombia kpaakpaa ken man nideli kelii oto. Kei gyae ke yela e ka gyen nideli nyi e ke nyin kpene ken doo e loo gyakaa ne. ¹² Doo ne gyae nyi e man nolo waa yee kebonjale Wurubuare osom ken man ya. Mona dee gyae bo nyi yaa kasee balan ban boo lee Wurubuare di te boo nyin konoo yee kakyen sen ba keleedi ken man kelii oto, te Wurubuare be fa wo kpene ken o be yako see nyi waa fa wo ne.

*Wurubuare nombii
ayakon see te kon mena*

¹³ Deban ken Wurubuare be yako o nombii see fa de naana Aberaham ne, o moo ngon Wurubuare gbagba yele bo kan ntam. Nawolo nyi na nolo be kyaa ken o kela ngon Wurubuare ken waa mo walan ngonan yele kan ntam ya. ¹⁴ Wurubuare yako de naana Aberaham nyiaa, "Ampan yaa mee yako nen nyi maa hiraa nen, na maa yela n duulun man balan ka bo nideli." ¹⁵ Mena doo de naana Aberaham mo nyin konoo kyaa daa kpene ken Wurubuare be yako see nyi

waa fa e ne, te o nyinmaa kana ke.

¹⁶ Nyi akpaa nolo ne gyae waa kan ntam na, o na mo walan ngon o kela e ne yele bo kan ntam. Ntam kekan kenan na wola la nyi, nombia nan otenate be yako ne yee ampan ken anmaaren kelee be doo ke man ya. ¹⁷ Ken Wurubuare ne gyae nyi balan ban baa nyin kpene ken o be yako see nyi waa fa wo ne, ka gyen nideli nyi o be gyae waa kyeeke wa agyen ya doo ne, mena doo te o kana ntam kpu na nombii ken o be yako see ne. ¹⁸ Nombii ken Wurubuare be yako see na ntam ken o be kam ne, o be gyae waa kyeeke nombia ala ken man daale ya nawolo nyi o bee di dekara ya. Mena doo nombii kei na do daa ban doo yeu kaa gyoo e ne kakyen da keleedi man, na dee tale kyan kpene ken doo o be yeli de loo gyakaa ne man nideli. ¹⁹ Da nyedon pou sen ee mena lookegyakaa kei doo. Ken yele la te de nyin gbee gyoo Wurubuare osom deni dinaa toomante ken man, botoo ken boo mo kanyan kpase ke ken nafa gyan gba na walan yakaate bee nyin gbee gyoo botoo ya ne. ²⁰ Yesu te kaa bese Wurubuare saese pou kegyia kekpaakekpa, ngba mena ken Mekesedeke be di Wurubuare sae kegyia kekpaakekpa ne. Te o te kyan daa gbee ka gyoo Wurubuare osom deni dinaa

toomante kej man, na daa mo ke sila e.

7

Wurubuare sae Mekesedeke wose man nombia

¹ Na Mekesedeke kei yee donoo kej bae baake ke nyi Saalem ne gyoo e, te o besewo o yee Wurubuare dek-patakpere non sae e. De-ban kej de naana Aberaham be gyu ke yoo gyoonen baale di be doo bese o ne kon ne, o kaa gyanewo na gyoo Mekesedeke kei. Botoo te Mekesedeke hiraa non de naana Aberaham.

² Ken-te de naana Aberaham kpase aboo non pou o be nyim lee yoo kej man ne akpen kufu, te o moo dekpen daale fa Mekesedeke nonan. Mekesedeke yele kei ase yena nyi "Gyoo non o gbene tenee Wurubuare siaman," te Saalem gyoo mo nawolo nyi "Wosefereen gyoo." ³ Nolo ba gyen Mekesedeke kei o kya yaa o naa yaa o duulun man dalee ya. Ba te yako kolo mo lee o kalola yaa o yen wose man ya. O yee Wurubuare sae e kekpaakekpa ngba Wurubuare bu non ne.

⁴ Emee gbagba e kee na, e kena nyi o yee walan dinaa e te o dana yele mo. De naana Aberaham non o dana yele Wurubuare siaman koran ne kpase aboo non o be nyim lee yoo man ne akpen kufu, te o moo ne man dekpen fa Mekesedeke nonan. ⁵ Mosesi mmaraase

non nawolo nyiaa, kaboena nyi Gyudatena ban be yee de naana Aberaham o naanasewo ne, baa kpala ba aboo non be dana ne akpen kufu na baa mo ne man dekpen dokolon fa Lewitena ban be yee saesewo ne. Da gyen nyi Lewitena kewo mo yee de naana Aberaham o naanasewo, mona Wurubuare faa Gyudatena mena mmaraase nenan nyi baa to mena aboo nenan fa ban gbagba be tebia Lewitena ban. ⁶ Mekesedeke kei ta lee Lewi duulun man gba ya, mona o talewo lee aboo kek-pase kufu man dekpen dokolon kei lee de naana Aberaham non Wurubuare be yako see nyi waa yee kolo fa e ne gyan te o hiraa e. ⁷ Wala kamase tan gyen nyi kegyia ne hiraa na kemaasa kej anmaaren be doo ke man ya. ⁸ Lewitena ban be lee aboo kek-pala kufu man dekpen kei ne be yee balan ban be yem, mona Mekesedeke non de naana Aberaham be to aboo kenja fa ne doo, o ta yem ya ngba mena kej Wurubuare nombia be yako ne. ⁹ Dee tale yako nyi Lewi mo teewo de naana Aberaham doo to aboo kufu man dekpen kei fa Mekesedeke. ¹⁰ Nawolo nyi deban kej de naana Aberaham be gyanee na Mekesedeke ne, na be ta lola ta Lewi ya. Deban kenan na o see o doo o naana Aberaham tenja man.

11 Deban kenj Wurubuaere be tɛɛ de naana Mosesi dɔɔ mo mmaraase ŋan fa Gyudatena nɛ, ɔ lese balan lee Lewitena man nyi baa di saere. Nyi Lewitena saere tom kenj bɔɔ yɛɛ nɛ den talewɔ yela balan gbɛɛnenj ka tenee Wurubuaere siaman na, nafa bɛɛ tekaa hia nyi Wurubuaere waa bese lese sae ŋolo ke kɔŋ ŋgba Mɛkesɛdeke nɛ ya. Te nɛnɛɛ dɔɔ, Wurubuaere te kpila ŋolo nyi ɔ kaa di saere ŋgba Mɛkesɛdeke nɛ. Mɔna ɔ ta lee Aaron ŋon ɔ yɛɛ Lewi baale e nɛ duulunj man ya.

12 Nyi walan ŋon ɔ te yɛɛ Lewi baale e ya nɛ de kaa di Wurubuaere saere na, na kaboena nyi baa kyɛɛkee mmaraa kenj, nawolo nyi Lewitena baagenj te kaboena nyi baa di Wurubuaere saere.

13 Mena nombia kenja dɛɛ yako nɛ, na Yesu Kristo wose man nombia yaa dɛɛ yako nɛ. Nawolo nyi ɔ ta lee Lewi dekpaŋalanj man ya te ɔ kaa dii Wurubuaere saere. ɔ lee dekpaŋalanj kpoo daale man, te ŋolo mɔ te dii ta Wurubuaere saere lee mena dekpaŋalanj kenan man see ya.

14 De popou gyenj nyi de Gbenjyoo Yesu lee Gyuda dekpaŋalanj man, te de naana Mosesi mɔ te yako kolo lee Gyuda dekpaŋalanjmantena benan saere kedi wose man ya.

Yesu yɛɛ Wurubuaere sae e ŋgba Mɛkesɛdeke nɛ

15 Nɛnɛɛ dɔɔ nombii kei man kenyii be dana ban

bela ya. Nawolo nyi walan wole kpoo kɔŋala kaa di Wurubuaere saere ŋgba Mɛkesɛdeke nɛ. 16 ɔ saere kenj ɔ be kaa dii nɛ, te yɛɛ tɛɛle kei dɔɔ mmaraase yaa dekpaŋalanj kenj man ɔ ba lee nɛ dɔɔ te ɔ dii ke ya. Mɔna ɔ dii saere kenan bo lee ɔ donj kenj ɔ dana, kenj yenj be tale di ɔ dɔɔ ya nɛ dɔɔ.

17 Nawolo nyi Wurubuaere nombia anmarasenj see yakowɔ nyi, Wurubuaere yako Kristo nyiaa,

“N yɛɛ Wurubuaere sae e kekpaakekpaa,
 ŋgba mena kenj
 Mɛkesɛdeke mɔ be di
 Wurubuaere saere kekpaakekpaa nɛ.”

18 Mena dɔɔ lee gbɛɛ daale man na, dɛɛ tale yako nyi Wurubuaere ta mo Mosesi mmaraase benɛɛ ŋan see yenanj. Nawolo nyi ŋɔɔ dana tɔnɔɔ ya, te ŋɔɔ dana nɔɔdonj mɔ ya. 19 Mosesi mmaraase ŋan te tale yela de gbɛɛnenj ka tenee ŋgba mena kenj Wurubuaere ne gyae nɛ ya. Mena dɔɔ Wurubuaere te fa daa lookegyakaa kpaakpaate kenj ka kela bene kenj. Lee mena dɔɔ nɛnɛɛ dɛɛ tale tuu benaa Wurubuaere.

20 Wurubuaere kanja ntam pɛte ɔ see Yesu saere kekpaakekpaa, mɔna saese akanj ban dɔɔ ɔ bɛɛ kanj ntam pɛte bɛɛ see wɔ saere ya. 21 Wurubuaere nombia anmarasenj ne yako nyi, pɛ Wurubuaere ka see Yesu saere na ɔ kanja ntam nyiaa,

“Manj Wurubuaɛ te kan
ntam
te mɔɔ gyae maa
kyɛɛkee ma agyueŋ
ya.

‘Nyanj ke di me saere kek-
paakekpaa.’ ”

²² Wurubuaɛ ntam keŋ ɔ
be kam nɛ, keŋ yele la te
Yesu kaa bese walaŋ ŋon ɔ
seŋɛ ntam kenanj wɔle, na
ka wola nyi nɔɔkebakeseɛ
wɔle kei dei kela bene keŋ.

²³ Gyangba keŋ na Wu-
rubuaɛ saese banj boe, na-
wolo nyi yenj bee yeli baa
yɛɛ be saere tom keŋ kelii
ɔto ya. ²⁴ Mɔna Yesu dɔɔ ɔ
saere kedi keŋ be gyae ka
lee ɔ gyanj gyu ŋolo gyanj
ya, nawolo nyi ŋon kyaa
kekpaakekpaa. ²⁵ Lee mena
dɔɔ waa tale lɛɛ balanj banj
pou bɛɛ tɛɛ ɔ dɔɔ kɔŋ Wu-
rubuaɛ gyanj nɛ nyee, na-
wolo nyi ɔ kyaa kekpaakek-
paa te ɔ ne fane fa Wu-
rubuaɛ lee be dɔɔ.

²⁶ Yesu Kristo yɛna Wu-
rubuaɛ sae kegyia ŋon ɔ
ne tale yɛɛ kpene keŋ dɛɛ
gyae nɛ fa daa. Nawolo nyi
ɔ gbɛnenj tenɛɛ Wurubuaɛ
siaman, te nombiikum
kamase na ayimɛɛ kamase
mɔ be doo ɔ man ya.
Wurubuaɛ lese e lee
nombiakumɛɛyɛɛra man te
ɔ gyinaa e adido kela walaŋ
kamase. ²⁷ Yesu be doo ŋgba
Wurubuaɛ saese kegyiise
banj bɔɔ kyaa kaalanj nɛ
ya. Banj na wee na wee
na kaboena nyi baa deesi
gberaa ba wose ayimɛɛ,
pɛna be kaa deesi gberaa

be balanj mɔ wui ayimɛɛ
na Wurubuaɛ ka mo be
nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ.
Mɔna Yesu dɔɔ tekaboena
nyi waa yɛɛ mena ya, ɔ
kedeesa keŋ yɛɛ dokolonj
koonj. Debanj keŋ ɔ ba yem
ɔpanjanj dɔɔ nɛ, te ɔ moo ɔ
wose fa ŋgba kedeesa kolo
nɛ lee balanj nombiakumɛɛ
dɔɔ, na Wurubuaɛ ka mo
be nombiakumɛɛ kyɛɛ wɔ.
²⁸ Balanj banj bɔɔ tɛɛ Mose-
si mmaraase ŋan dɔɔ lese
wɔ nyi baa yɛɛ Wurubuaɛ
saese kegyiise nɛ, ba te yɛɛ
balanj banj be gbɛnenj tenɛɛ
Wurubuaɛ siaman kelii ɔto
ya. Mɔna mmaraase ŋan
wɔle na Wurubuaɛ kanya
ntam kpu na nombii keŋ ɔ
be yako see nɛ, te ɔ lese ɔ
bu Yesu Kristo ŋon dukum
kamase be doo ɔ man ya nɛ
nyi waa bese ɔ sae kegyia
kekpaakekpaa.

8

*Yesu Kristo yɛna de Wu-
rubuaɛ sae kegyia*

¹ Nombia ŋan dɛɛ yako
nɛ pou nyee yɛna nyiaa, de
dana Wurubuaɛ sae kegyia
ŋon ɔ kyaa Wurubuaɛ dek-
patakperɛ ŋon gyoorgbeli
keŋ dunolunj dɔɔ. ² ɔ ne
yɛɛ ɔ saere tom keŋ Wu-
rubuaɛ ɔsom deni dinaa
tɔɔmante keŋ man adido
botɔɔ. Kei yɛna Wurubuaɛ
ɔsom deni gbagba keŋ. Na
denibalanj banja na mena
deni kenanj ya, mɔna Wu-
rubuaɛ gbagba banja na ke.

³ Akpaa ba see sae kegyia
kamase tɛɛle kei dɔɔ na,

o tom yena nyi waa mo kedeesa aboo na wonembia ban balan ne faa ne deesi fa Wurubuarɛ. Mena doo te kaboena nyi sae kegyia Yesu mo, waa nyin kpene ken waa mo gyu ke deesi fa Wurubuarɛ. ⁴ Nyi Yesu den kyaa tɛle kei doo ne, nafa non te nyin gbɛɛ di saere kei ya. Nawolo nyi na be te wulaa lese balan ban baa di saere ne see, ngba mena ken Mosesi mmaraase nan ba wola wo ne. ⁵ Tom ken bɛɛ yɛɛ Wurubuarɛ osom deni dinaa ken man adido ne, ken yaa saese ban ne kasee yɛɛ Wurubuarɛ osom deni dinaa ken man tɛle kei doo ne. Mena mo ke te deban ken Mosesi ne gyae waa ban Wurubuarɛ osom deni ken boo mo kanyan yɛɛ ne, Wurubuarɛ faree e nyiaa, "Kɛɛ na n ke yɛɛ kpene kamase nideli, na ke kyaa na ken moo lese wola nen bula ken doo ne pɛpɛɛɛ." ⁶ Yesu saere tom ken o be kaa yɛɛ tɛle kei doo ne dei kela saese benɛɛ ban boo kyaa kaalan ne wui. Mena mo te nookebakesee wole ken doo o ba moo, na ke yela balan gbɛɛnen ka tenee Wurubuarɛ siaman ne dei kela nookebakesee bene ken. Nawolo nyi aboo nan o be yako nyi waa ta nookebakesee wole kei doo yɛɛ ne, dei kela aboo nan o be yako nyi waa ta nookebakesee bene ken doo yɛɛ ne.

⁷ Nyi nookebakesee gyan gbate ken wose man

den be dana nombii ya ne, nafa nookebakesee wole ba tekaa hia bela ya. ⁸ Mona Wurubuarɛ naawo nyi nookebakesee bene ken te yeli o balan gbɛɛnen ka tenee o siaman ngba mena ken o ne gyae ne ya. Mena doo te o yako ba wose man nombia nyiaa,

"Deban daale ne kon,
ken maa bake noo wole
see fa me balan Iseraetena
na Gyuda duulun man
balan.

⁹ Kei be gyae ke yɛɛ ngba nookebakesee ken daa na be naanao be bake see,
deban ken moo mo me don lese wo lee
Igyipite tɛle man ne ya.
Nawolo nyi ken be te di me nookebakesee kenan doo kelii oto doo ya ne,
te ma lese me sia yela wo.

¹⁰ Nookebakesee wole ken maa bake na me balan Iseraetena yena nyiaa,
'Maa mo me nombia nan do ba agyuense man,
na maa nmarase na do be konoose man.
Man ne gyae la maa yɛɛ be Wurubuarɛ,
na ban mo ke yɛɛ me balan.'

¹¹ Nolo be gyae waa tekaa wola o doo nombia bela,
yaa nolo mo ke yako o lonjo nyi
'Maa wola nen Wurubuarɛ gbɛɛnen ya!'

Nawolo nyi be popou baa
gyen man lee
ba kemaasa dɔɔ kelii be
kegyia dɔɔ.

¹² Maa mo be nombiakumεε
pou kyεε wɔ,
kenj mɔɔ gyae maa tekaa
tɔɔse abɔɔ
ɲan bɔɔ yεε tia man nε
bela ya."

¹³ Wurubuare ke baake
nɔɔkebakese kei nyi
nɔɔkebakese wole nε, na ɔ
na wolo baa nyi gyanɲbate
kenj te yεε bene. Te kpene
kamase kenj ka de yεε bene
na, kɔɔ doo kolo man bela
ya. Nawolo nyi be te nyin
kolo wole see ke nawɔɔ man.

9

Gyudatena ɔsom

¹ Nɔɔkebakese gyanɲbate
kenj man nε Wurubuare
wola wɔ gbεε kenj man
baa mo som e, na botɔɔ
kenj baa som e tεεle kei
dɔɔ. ² Be banja ɔsom deni
dinaa te ba moo kanyan
dinaa daale kpase ke man
ala. Siamante kenj man te
ba moo kanea na tebulu
kenj dɔɔ bεε mo bodobodo
gyakaa fa Wurubuare kedi
nε see. Botɔɔ te bεε baake
nyi Wurubuare ɔsom deni
dinaa siamante. ³ Wolete
kenj mɔ te bεε baake nyi
Wurubuare ɔsom deni dinaa
tɔɔmante. ⁴ Abɔɔ ɲan doo
botɔɔ yena kedeese boe kenj
bɔɔ mo kɔba yayam yεε
ke te bεε too oliifi ke dɔɔ
nε, na adakaa kenj bɔɔ mo
kɔba yayam mataa mataa ke
pou kilisi nε. Adakaa kenan
senjεε la fa nɔɔkebakese

wole kenj. Abɔɔ ɲan doo
adakaa kenan man yena,
kɔba yayam nyefale kenj
weenεε ɲan bεε baake ɲa
nyi maana doo ke man nε,
na Aarɔn gbutu kenj ba potee
nε na boya patalapatala ala
ɲan bɔɔ ɲmarase mmaraase
ɲan Wurubuare ba mo fa
Mosesi nε gyakaa ɲe dɔɔ
nε. ⁵ Ba te yεε Wurubuare
kpilala bala banj bɔɔ fεlεε be
benkelεε nε gyakaa adakaa
kenj dɔɔ. Kei na wola la
nyi Wurubuare kyaa botɔɔ
kenan. Bεε baake Wu-
rubuare kpilala benan nyi
Kerubimse. Kerubimse banj
nsana nsana te Wurubuare
ne wii balan waranase mo
be nombiakumεε kyεε wɔ.
Kei yena kpene kenj maa tale
yako ɲon deban kei, nawolo
nyi mɔɔ gyae maa tale lese
nombia kenja man pou wola
ɲon debokeiman ya.

⁶ Nyi akpaa ba see abɔɔ
kenja pou deni kenj man tan
nε, Wurubuare saese banj na
gyoo deni siamante kenj man
ke yεε be saere tom wee
kamase. ⁷ Mɔna Wurubuare
sae kegyia ɲon waagenj te
kaboena nyi waa gyoo Wu-
rubuare ɔsom deni dinaa
tɔɔmante kenj man. Kulutoo
dokolonj man na, dokolonj
kooj te ɔ na gyoo ke man.
Pete waa gyoo ke man mɔ
na, kaboena nyi waa nyin
wonembu fatabo kenj waa
mo gyoraa ɔ wose na ɔ
balan banj pou lee be nombi-
akumεε ɲan be ta gyem ya te
bɔɔ yεε nε dɔɔ. ⁸ Wurubuare
felin ɲon dɔj nombia kenja

doo o na wola daa lee aboo kenja man nideli nyiaa, deban ken Wurubuarɛ kanyaɔ som deni dinaa kei nyija ka senɛɛ nɛ, na gbɛɛ ta toro ta fa balan yakaa nyiban nyi baa gyoo Wurubuarɛ som deni dinaa toomante ken man ya. ⁹ Kei yɛɛ nombia njan doo fa daa tɛɛle kei doo balan, na dɛɛ kasee kolo lee ke man. Nombia kenja na wola daa baa nyi, wonembia na aboo njan balan ba mo deesi pataa Wurubuarɛ nɛ, te tale gberaa ba ayimɛɛ na baa gyen be konɔɔse man nyi Wurubuarɛ ta mo be nombiakumɛɛ kyɛɛ wo ya. ¹⁰ Nawolo nyi bo som pou yɛɛ wosenaane man som ke. Te ba kpene kamase gyakae kedi na kenyoo na wose kefaafo mmaraase doo, ngba mena ken ba mmaraase na wolo nɛ. Kenja doowo menɛɛ kelii deban ken Wurubuarɛ be kaa wola wo gbɛɛ wole ken baa mo som e lee nookebakeseɛ wole ken man nɛ.

¹¹ Nenɛɛ doo Kristo yena de Wurubuarɛ sae kegyia, te o ta mo aboo kpaakpaa kɔn som wole ken nenɛɛ de dana nɛ man. Mena aboo kenja kela aboo njan nafa nɛ doo som bene ken man nɛ. Te Wurubuarɛ som deni dinaa ken man o ne yɛɛ o tom nɛ, kela bene ken lee gbɛɛ kamase man. Ka te yɛɛ som deni ken denibalan ba mo be nyinmaase ma ke ya. Mena doo ka te yɛɛ tɛɛle kei doo som deni ke ya. ¹² Deban ken o ba gyoo

Wurubuarɛ som deni dinaa toomante ken man nɛ, na asoose na nunkyuɛɛ bia fatabo te o moowo gyoo botoo ya. Mona njan gbagba fatabo te o moowo gyoo botoo ke deesi karatete dokolon mo to nombiakumɛɛ kom kekpaakekpa. Lee mena doo, te yeli Wurubuarɛ ta mo de nombiakumɛɛ pou kyɛɛ daa kekpaakekpa. ¹³ Gyangba gyangba ken na, nyi akpaa njolo da mo ayimɛɛ tina o wose nɛ, bɛɛ mo asoo na nunkyuɛ baale fatabo, na nunkyuɛ bu njan boo too e nɛ ton nimatee otenate mo gberaa wa ayimɛɛ njan lee o wose man. ¹⁴ Nyi akpaa nunkyuɛɛ na asoose fatabo ne tale gberaa ayimɛɛ lee balan wose man nɛ, kenan na Kristo fatabo gyaɛ ke tale yɛɛ kela mena na ke kyɛɛkeɛ de dinoo. Nawolo nyi na ayimɛɛ kamase be doo o man ya, te o tɛɛ Wurubuarɛ felin njan o kyaa kekpaakekpa nɛ don doo mo o wose deesi fa Wurubuarɛ lee de nombiakumɛɛ doo. O fatabo ken ne faafo na de nombiakumɛɛ lee de konɔɔse man, na dɛɛ tale som Wurubuarɛ njan o kyaa kekpaakekpa nɛ nideli.

¹⁵ Lee kei doo Kristo te kaa bese walan njan o doo daa na Wurubuarɛ nsana lee nookebakeseɛ wole ken man, na ke yela balan ban Wurubuarɛ be baake wo nɛ ke nyin kpene ken o be yako see nyi waa fa wo kekpaakekpa nɛ. Te lee Kristo yen kei doo, nombiakumɛɛ

ɲan balan be yeɛ deban ken be doo nɔɔkebakeseɛ gyanɲbate ken man ne, Wurubuaɛ ta mo ɲe popou kyɛɛ wɔ.

¹⁶ Nyi akpaa ɲolo de yeɛ ɔ yen wole abɔɔ kekpara tone see ne, kaboena nyi ɔtenate waa yen pena ɲolo ke di wa abɔɔ. Nawolo nyi walan ta yɛɲa ta ya na, bɔɔ ne di wa abɔɔ ya. ¹⁷ Nyi ɲolo da yem na, pɛte ɔ yen wole abɔɔ kekpara tone ken ne yeɛ tom. Nyi akpaa walan ɲon ɔ be yeɛ ke ne ta yɛɲa ta ya na, tone kenan bɛɛ yeɛ tom ya. ¹⁸ Lee kei dɔɔ te Wurubuaɛ moo fatabo tɔ nɔɔkebakeseɛ gyanɲbate ken nɔɔ. ¹⁹ Mena dɔɔ te deban ken Mosesi be yako balan ban pou Wurubuaɛ mmaraase ɲan tan ne, ɔ moo nunkyuese bia na asoose fatabo mo kyakale na lon. Kenan wole te ɔ moo wona ɲaale ɲgba kekun ne te ɔ kpera dan daale tombii, te ɔ moo ɲa bom sɔɔ lon na fatabo ken man te ɔ moowɔ ɲmatee mmaraa tone ken na balan ban pou mo gyoraa wɔ. ²⁰ Kenɛte Mosesi yako balan ban nyiaa, kei yɛna fatabo ken Wurubuaɛ ba mo tɔ nombia ɲan emɛɛ na e be bake see nyi yaa di ɲe dɔɔ ne nɔɔ. ²¹ Mena mɔ te Mosesi moo fatabo ken ɲmatee Wurubuaɛ ɔsom deni dinaa ken, na ɔsom abɔɔ ɲan pou. ²² Ke yeɛ ampan nyi Mosesi mmaraase ɲan nawolo nyi, fatabo te bɛɛ mo gberaa kpene kamase lese ka ayimɛɛ. Mena

dɔɔ nyi akpaa fatabo ta lee ya na, kenan na dukum ka mo kyɛɛ mɔ be kyaa ya.

²³ Mena dɔɔ kaboena nyi baa mo wonembia deesi, na baa mo gberaa abɔɔ ɲan ɲe kyaa tɛɛle kei dɔɔ te ɲa seɲɛ fa adido wui ɲan ne. Mɔna adido wui ɲan gbagba dɔɔ, kaboena nyi baa mo kpene ken keɛ gyoo sibii kela wonembia fatabo ne deesi bo mo gyoraa ɲa. ²⁴ Nawolo nyi na ɔsom deni dinaa ken bɔɔ kaseɛ adido wui ken yeɛ ne tɔɔman te Kristo gyoo wɔ ya, mɔna ɔ gyoe adido gbagba botɔɔ ken Wurubuaɛ kyaa ne. Te nenɛɛ ɔ seɲɛ de nawɔɔ man Wurubuaɛ siaman ɔ na sola e fa daa. ²⁵ Kulutoo kamase na, Gyudatena saese kegyia ɲon na mo wonembu fatabo gyuu Wurubuaɛ ɔsom deni dinaa tɔɔmante ken man ke deesi. Mɔna Kristo dɔɔ ɲon ta mo ɔ wose gyuu botɔɔ ke deesi fa Wurubuaɛ kulutoo na kulutoo ya. ²⁶ Nyi Kristo den yeɛ wɔ mena ne, nafa ɲon naa diyem agbaatee agbaatee mo leenan deban ken Wurubuaɛ be yeɛ tɛɛle kei kewalan ne. Mɔna tɛɛle kei kee gyuu kɔ ɔto ne, ɔ lese ɔ wose wola te ɔ moo ɔ wose deesi karatete dokolon na waa mo lese de nombiakumɛɛ. ²⁷ Doo fa deniwalan kamase nyi yen dokolon te waa yen tɛɛle kei dɔɔ. Lee kenan wole na Wurubuaɛ waa di ɔ nombia. ²⁸ Mena yen dokolon kenan ke te Kristo mɔ yɛɲawɔ mo ɔ wose fa, na waa nyin lese

balan burum lee ba dukum man. Yesu waa bese kɔŋ tɛele kei dɔɔ bela. ɔ kee kɔŋ kei dɔɔ, na ɔ ne kɔŋ bo ɔ kaa lese balan lee be nombiakumɛɛ man ya. Mɔna ɔ ne kɔŋ bo ɔ kaa lee balan ban bɔɔ yɛɛ kakyen be kyaa be daa na e ne nyee.

10

¹ Mosesi mmaraase ŋan seŋɛɛ bo fa abɔɔ kpaakpaa ŋan dɔŋ wole kaa kɔŋ nɛ, ŋa te yɛɛ abɔɔ kpaakpaa ŋenan gbagba ya. Lee kei dɔɔ kedeese ŋan balan ne deesi kulutoo kamase ŋgba mena ken mmaraase ŋan ba wola wɔ nɛ, be gyae ke tale yela walaŋ gbɛɛnen ka tenee Wurubuarɛ siaman ya. ² Nyi ba kedeese ŋenan den talewɔ yela be gbɛɛnen den teneewɔ Wurubuarɛ siaman nɛ, nafa beŋ wulaa tinaa kedeese ŋenan yela. Nyi ŋe den talewɔ lee wɔ nɛ, nafa bɔɔ tekaa wɔɛɛ nyi Wurubuarɛ waa kaa wɔŋ ba denjele lee be nombiakumɛɛ ŋenan dɔɔ ya. ³ Mɔna anokoare ken doo nombii kei man yena nyiaa, kulutoo kamase na mena kedeese ŋan bee deesi agbaate agbaate nɛ, na bese bo yela bɛɛ tɔɔse be nombiakumɛɛ ŋan bɔɔ yɛɛ kaalan nɛ. ⁴ Nawolo nyi nunkyuese na asoose fatabo, be gyae ke tale faafo dukum lee deniwalan wose man ya.

⁵⁻⁶ Lee mena dɔɔ deban ken Kristo ne gyae waa kɔŋ

tɛele kei dɔɔ nɛ, ɔ yako ɔ kya Wurubuarɛ nyiaa,

“Na kedeese na abɔɔ ŋan bɛɛ mo sola nen nɛ na gyoo na n sia ya.

Wonembia katoo kedeese, na dukum kasola kedeese koran bɛɛ gyoo n sia ya.

Mɔna n te desina ma wose-naane na maa mo ke deesi fa nen.

⁷ Mena dɔɔ,

‘Me Gbenjyoo man yaa.

Me kɔŋae me kaa yɛɛ n kegyaebii, ŋgba mena ken bɔɔ ŋmarase ma wose man nombia do n nombia anmarasen see ŋan man nɛ.’ ”

⁸ Kristo tan wulaa yako kaalan nyiaa, “Wurubuarɛ bɛɛ gyae kedeese na abɔɔ ŋan bɛɛ mo sola e na wonembia katoo kedeese na dukum kasola kedeese ya, te ŋe bɛɛ gyoo ɔ sia mo ya.” Mɔna ken pou yɛɛ kpene ken Mosesi mmaraase ŋan na wolo nyi baa yɛɛ.

⁹ Botɔɔ te Kristo besewo yako nyiaa, “Me Gbenjyoo man yaa. Me kɔŋae me kaa yɛɛ n kegyaebii.” Kei nawolo baa nyi Wurubuarɛ te bɛɛ kedeese gyanbate ken, te ɔ moo Kristo wui ken ɔ ba mo ɔ wose deesi nɛ kaa see ke nawɔɔ man.

¹⁰ Wurubuarɛ kegyaebii ken Kristo be kɔŋ kaa yɛɛ mo ɔ wose deesi karatete dokolon kekpaakekpa nɛ, ken lese na da ayimɛɛ desina daa see fa Wurubuarɛ.

11 Wee na wee na, Gyu-datena saese ban gyakaa bee deesi kedeesa dokolon kenan agbaatee agbaatee. Mona ne bee tale lese dukum lee deniwalan wose man ya. 12 Mo Kristo doo non moo o wose deesi fa Wurubuaere karatete dokolon kekpaakekpa, na waa mo lese de nombiakumee. Kenan wole na te o ke kyaawo Wurubuaere dunolon doo adido. 13 Lee mena deban kenan pou ne, o see o kya botoo o ne daa wee ken Wurubuaere waa mo o kolala pou do e o nawoo tee ne. 14 Kristo kedeesa ken o ba mo o wose deesi fa Wurubuaere doo ne, te yeli balan ban pou o be baake wo te o be desina wo see fa o wose ne, ta bese balan ban ayimee be doo be man ya ne kekpaakekpa.

15 Wurubuaere felin non gbagba mo ne di adanse lee mena nombia kenja wose man, ngba mena ken boo nmarase Wurubuaere nombia anmarasen see man ne nyiaa.

16 Wurubuaere kpa,
 "Nookebakesee ken man
 e Gbengyoo Wurubuaere
 na me balan be bake see
 yena nyiaa,
 Deban daale de lii na,
 maa mo ma mmaraase
 nan do be konoose na
 ba nyeeya man."

17 Kenje o besewo yako nyiaa,
 "Moo gyae maa toose be
 nombiakumee

na be nombia nkaranbaran
 nan boo yee ne bela
 ya."

18 Te nyi akpaa Wurubuaere ta mo de nombiakumee kyee daa na, ta tekaa kaboena nyi deee bese deesi fa e lee de nombiakumee doo bela ya.

E yela dee tuu benaa Wurubuaere

19 Me tebia, lee Yesu yen ken doo de te nyin gbее ken deee tale gyoo Wurubuaere osom deni dinaa toomante ken man yakaa. 20 Nenee deee tale gbaa kyan ken boo mo kpase deni dinaa ken man ne. Nawolo nyi Yesu ta mo o wose deesi mo toro gbее wole ken na mo daa gyu nyeedon wole ken man ne fa daa. 21 Nenee de te nyin Wurubuaere sae kegyia dekpatakpere non daa Wurubuaere balan pou doo o nyinmaa man. 22 Mena doo e yela deee mo konoo kpaakpaa tuu benaa Wurubuaere, na deee kyan keleedi ken doo leedi ne man kenken. E yela deee yee balan ban boo gberaa be nombiakumee lee ba wose man ken boo tekaa wolee na na bela ya, na deee yee balan ban boo mo Wurubuaere lon faafo da ayimee pou leki ne. 23 E yela deee kyan nombia nan doo leedi te de loo gyakaa ne doo ne man kenken ken doo lee de wole ya. Nawolo nyi Wurubuaere de yako nombii see na, o bee lee ke wole ya. Mena doo aboo nan o be yako see nyi waa yee fa daa ne, waa yee na fa

daa. ²⁴ Mena dɔɔ ɛ yela dɛɛ gyuenj mena kenj dɛɛ do dɔɔna kakyenj, na dɛɛ gyae dɔɔna na dɛɛ yɛɛ nombia kpaakpaa fa dɔɔna. ²⁵ Ɛ na yeli dee tina kegyanɛ som ɲgba Kristotena nɛ yela, ɲgba mena kenj baale ba mo ke yɛɛ be dinɔɔ nɛ ya. Mɔna ɛ yela dɛɛ kyaa gyanɛ na dɛɛ do dɔɔna kakyenj nideli, tuturu na nɛnɛɛ kenj dɔɔ naa nyi de Gbenjgyoo Yesu wee dinaa kenj ɔ be yako see nyi waa bese kɔɲ na benaa nɛ.

²⁶ Akpaa nyi ɲolo gyenj nyeedonj nombia gbagba ɲan te ɔ bese naa na sia yɛɛ nombiakumɛɛ nɛ, kenan ɲa kedeesa daale be kyaa kenj ɔtenate waa deesi fa Wurubuarɛ, na Wurubuarɛ ka mo ɔ nombiakumɛɛ kyɛɛ e bela ya. ²⁷ Mɔna ɔtenate waa kyaa bo na wɔe kelɔ ɔ ne daa nombia kedi wee, na boalanj degyapaa kenj gyae kaa kpa balan ɲan pou bɔɔ koro senj tia Wurubuarɛ nɛ. ²⁸ Gyangba gyangba kenj nɛ, akpaa ɲolo te di Mosesi mmaraase ɲan dɔɔ ya te balan bala yaa batooro de di adanseɛ tia e nɛ, bɛɛ ko ɔtenate kenj bɔɔ ne wii ɔ waranase ya. ²⁹ Akpaa mena te doo nɛ, kenan ɲa denjele kenj baa wɔɲ walan ɲon ɔ ta mo Wurubuarɛ bu ɲon nombia ɲan yɛɛ kolo ya nɛ, ka dokoso be kyaa ya. Baa wɔɲ ɔtenate denjele nideli, nawolo nyi ɔ nombia ayɛɛsa nawolo baa nyiaa Yesu fatabo kenj ɔ ba mo tɔ nɔɔkebakeseɛ wole kenj nɔɔ,

te ɔ ba mo gberaa da ayimɛɛ lee da wose man nɛ be dana tɔnɔɔ fa e ya, te ɔ ta mo Wurubuarɛ felin ɲon ɔ na mo ɔ berɛɛ boele balan mo nɛ yɛɛ kolo ya. ³⁰ Nawolo nyi da gyenj nyi Wurubuarɛ yakowɔ nyiaa, “Man ɲe gyae la maa tɔ me balan kom lee be nombiakumɛɛ dɔɔ.” Wurubuarɛ nombia anmarasenj see na bese yako nyiaa, “De Gbenjgyoo Wurubuarɛ ne gyae la waa di ɔ balan nombia.” ³¹ Ke gyae ke yɛɛ gyakolonj, nyi ɲolo ke yala Wurubuarɛ ɲon ɔ kyaa kekpaakekpa nɛ nyinmaa man.

³² Ɛ tɔɔse deban ɲan ɛ be tangbɛɛ lɛɛ Wurubuarɛ nombia ɲan di kewalan nɛ. Nombia dinaana yala ɲon, mɔna ɛ kyanɲa ɛ wose senj kenkenj di ɲe dɔɔ. ³³ Weeya ɲaale man na bɛɛ tee ɲon, fulu ɲon balan man. Ʋaale man mɔ na, ɛ na sem ɛ tebia ɲan bɛɛ naase wɔ diyem nɛ wole, naa diyem ɲgba ɲan mɔ nɛ. ³⁴ Ɛ wii ɛ tebia ɲan bɔɔ kyanj wɔ tɔ deni nɛ waranase. Be lɛo ya abɔɔ koran ɲa ɛ ta ko ɛ wose ya, mɔna ke yɛɛ ɲon gyonj bo, nawolo nyi ɛ gyenj nyi ɛ dana abɔɔ kpaakpaa ɲan ɲa kela tɛɛle kei dɔɔ abɔɔ, te ɲe doo fa ɲon kekpaakekpa nɛ.

³⁵ Mena dɔɔ ɛ na yeli ɛ wose ke yɔkɔse ɲon Wurubuarɛ ɔsom kenj man ya. Ɛ kyanj nombia ɲan ɛ be lɛɛdi nɛ man kenkenj, nawolo nyi wee daale Wurubuarɛ waa tɔ ɲon kom. ³⁶ Kaboena nyi yaa yɛɛ kakyenj senj kenkenj

na ε ke nyinj tale yεε Wu-
rubuare kegyaebii. Ε yεε
mena na ε ke nyinj kpene
kenj ɔ be yako see nyi waa fa
njon ne. ³⁷ Nawolo nyi Wu-
rubuare nombia anmarasen
see njan ne yako nyiaa,

“Be gyae ke kyare ya,
walañ njon kaboena nyi
waa kɔñ ne waa kɔñ.
ɔ be gyae waa dɔɔ wɔle na
kekɔñ ya.

³⁸ Me balan ban be gbεenen
tenεε me siaman ne,
lee ba keleedi dɔɔ te baa
nyinj nyeedon kyaa.

Mona akpaa be man njolo
ta senj ɔ keleedi man
kenkenj ya
te ɔ lee ɔ wɔle na,
ɔ nombia be gyae ka
gyoo me sia ya.”

³⁹ Daa te yεε balan ban
bɔɔ lee Wurubuarε wɔle, te
ban na e nsana be tiri kek-
paakekpaa ne ya. Mona daa
yena balan ban dɔɔ lεε Wu-
rubuarε di, te ɔ be lεε da
nyee ne.

11

Wurubuarε keleedi

¹ Wonj yena Wurubuarε
keleedi? Kenj yena nyi deni-
walañ ka gyenj ɔ konɔɔ man
nideli nyi, abɔɔ njan ɔ loo
gyakaa ne dɔɔ ne waa nyinj
nja. Doo nyi ɔ bεε naa mena
abɔɔ njenan na ɔ sia ya,
mona ɔ gyenj ɔ konɔɔ man
nideli nyi mena abɔɔ njenan
kyaa, te wee daale waa kaa
nyinj nja. ² Mena ke te
benentena ban mɔ lεε Wu-
rubuarε di, te lee ba keleedi
dɔɔ Wurubuarε keleε wɔ.

³ Lee mena kenj dɔɔ lεε
Wurubuarε di dɔɔ te da gyen
nyi nɔɔwoya njagenj te ɔ
kolosiwɔ, te abɔɔ njan pou
ne kyaa adido na ateta ne
kɔñawɔ. Kei nawolo baa nyi
abɔɔ njan pou deniwalañ bεε
naa nja ɔ sia ya ne, njan te
Wurubuarε moowɔ yεε abɔɔ
njan dεε naa na de sia ne.

⁴ Abele keleε kenj ɔ be lεε
Wurubuarε di dɔɔ, abɔɔ njan
ɔ ba mo deesi fa Wurubuarε
ne gyoo Wurubuarε sia kela
ɔ kegyia Kani wui. Mena
dɔɔ Wurubuarε mɔ lεε e do
nyi ɔ gbεenenj tenεε njon Wu-
rubuarε siaman. Abele wu-
laa yenawɔ mona ɔ keleedi
nombia njan ɔ be yεε ne, ne
sεε ne doo fa daa.

⁵ Enɔke mɔ keleε kenj ɔ
be lεε Wurubuarε di dɔɔ te
Wurubuarε gate e gyu adido
na ɔ sia fonεε. Njolo te
naa e ya nawolo nyi Wu-
rubuarε moo e gyu adido.
Pε Wurubuarε ka mo Enɔke
gyu adido ne, Wurubuarε
dii adanseε lee ɔ wose man
nyi ɔ nombia na gyoo njon
Wurubuarε sia. ⁶ Nyi ak-
paa njolo bεε lεε Wurubuarε
di ya ne, ɔtenate nombia
be gyae ka gyoo Wurubuarε
sia korakora ya. Walañ ka-
mase njon ɔ ne gyae nyi
waa kɔñ Wurubuarε gyanj
ne, kaboena nyi ɔtenate dεε
lεε di nyi Wurubuarε kyaa,
te waa mo abɔɔ kpaakpaa tɔ
balan ban pou bεε yase be
sia keɔ ɔ gbεenenj man nideli
ne kom.

⁷ Nowa mɔ keleε kenj ɔ
be lεε Wurubuarε di dɔɔ,
deban kenj Wurubuarε be

faree e lee kayeyee dinaa ken gyae ke kɔŋ tɛele dɔɔ nɛ, dɔɔ nyi na ɔ ba gyeŋ kayeyee kenan dinɔɔ ya, mɔna ɔ lɛɛ Wurubuare di te ɔ yae adakaa dinaa. Kenɛ nɔn na ɔ dekanalanmantena pou gyoowɔ ke man, te be nyinɔ nyeedɔŋ deban ken lon be waale tɛele pou nɛ. ɔ kelɛɛdi kei te yeli ɔ te bu balan akan ban pou fɔɔ nyi be yee nombiakumɛyɛrawɔ, ken kaboena nyi Wurubuare waa wolɛɛ wɔ. Lee Nowa kelɛɛdi kei dɔɔ te Wurubuare lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnenɛ tenɛ ɔ siaman.

⁸ Aberaham mɔ kelɛɛ ken ɔ be lɛɛ Wurubuare di dɔɔ, deban ken Wurubuare be baake e yako e nyi waa koro lee ɔ tɛele man, na waa gyu tɛele wolɛ daale ken ɔ be yako see nyi wee daale ke gyae kaa bese nɔn na ɔ duulun man balan pou wui dɔɔ nɛ ɔ nyii Wurubuare dei. Deban kenan na Aberaham ba gyeŋ tɛele ken Wurubuare ne yako nɛ wose man kolo ya, mɔna ɔ korowɔ tina ɔ donɔɔ yela gyu botɔɔ.

⁹ Lee Aberaham kelɛɛdi dɔɔ ɔ gyuuwɔ kekyaa tɛele ken Wurubuare be yako see nyi ke gyae kaa bese ɔ wui nɛ dɔɔ ngba nɔole nɛ. ɔ ke kyaawɔ kanyan denɛ man ngba mena ken ɔ bu Asiki na ɔ naanabii Gyekɔpo mɔ ba ke kyaa nɛ. Wurubuare yakowɔ see fa Asiki na Gyekɔpo mɔ nyi wee daale mena tɛele kenan gyae kaa bese be wui, ngba mena ken

ɔ be yako see fa Aberaham nɛ. ¹⁰ Na Aberaham dɔɔ, nɔn sia gyakaa bo donɔɔ ken Wurubuare gbagba ba mo adao lese ke, te ka senɛɛ nideli te ke dana donɛ te ke kyaa kekpaakekpaa nɛ dɔɔ.

¹¹ Doo nyi na Aberaham te nɛɛ gbaa lolo te ɔ weɛle Saara mɔ yee ɔlamanbo e, mɔna lee kelɛɛ ken ɔ be lɛɛ Wurubuare di dɔɔ Wurubuare yela ɔ lola bu. Nawolo nyi deban ken Wurubuare be yako see nyi waa fa wɔ bu nɛ, ɔ lɛɛwɔ di nyi Wurubuare waa di ɔ nombia nɔn ɔ be yako see nɛ dɔɔ.

¹² Lee mena dɔɔ Aberaham nɔn ɔ be nɛɛ gbaa lolo te ɔ loo be gyakaa nyi nafɔ waa tale lola bela ya nɛ, ɔ kaa lola bu te ɔ duulun man balan kaa wukuwɔ ngba kyolobiise nɔn nɛ kyaa adido, yaa epo nɔɔman anɔasa nɛ.

¹³ Mena balan kɛwɔ pou te nyin kpene ken Wurubuare be yako see nyi waa fa wɔ nɛ ya, mɔna be gyakaa bɛɛ lɛɛ Wurubuare di pɛte ba yekeewɔ. Nawolo nyi lee ba kelɛɛdi dɔɔ yee yaa ngba be wulaa naa abɔɔ nɔn na lem ken wee daale baa kaa nyin nɛ. Mena dɔɔ be nyanɛewɔ do Wurubuare nɔɔ, te be lɛɛwɔ do nyi be yee nɔɔlawɔ tɛele kei dɔɔ.

¹⁴ Balan ban bɔɔ gyusu be nɔɔ yako mena nombia kenɔ nɛ, na bɛɛ wolo baa nyi bɛɛ keɔ ban gbagba be tɛele na baa kyaa ke dɔɔ. ¹⁵ Kei nawolo baa nyi na be loo be gyakaa tɛele ken bɔɔ koro

tina ke yela ne dɔɔ ya. Nawolo nyi, nyi be loo den gyakaa ke dɔɔ ne, nafa be dana gbɛɛ nyi baa bese gyu botɔɔ. ¹⁶ Mɔna ba moo be loo bo gyakaa tɛele ken ke dei kela ken bɔɔ koro yela ke ne dɔɔ. Mena tɛele kenan yɛna Wurubuarɛ gyan adido. Mena dɔɔ be dana Wurubuarɛ desɛn nyi mena balan benan baa baake e nyi be Wurubuarɛ ya. Nawolo nyi ɔ te desina tɛele kpaak-paa daale see wɔ.

¹⁷⁻¹⁸ Wurubuarɛ nombia anmarasen see ne yako nyiaa, Wurubuarɛ yako Aberaham nyi, “N bu Asiki dɔɔ te maa ta na maa yela n duulun man balan ke wuku.” Mɔna Wurubuarɛ kɛɛse Aberaham kelɛɛdi kɛɛ te ɔ yako e nyi waa mo ɔ bu Asiki nonan deesi fa e. Te lee kelɛɛ ken Aberaham be lɛɛ Wurubuarɛ di dɔɔ, ɔ desina ɔ wose nyi waa mo ɔ bu Asiki deesi fa Wurubuarɛ. ¹⁹ Aberaham sɛwɔ nyi waa mo ɔ bu Asiki deesi fa Wurubuarɛ, nawolo nyi wa agyuen man na ɔ gyen nyi ɔ bu non da yem koran na, Wurubuarɛ waa tale gyusu e lee yen man. N kɛɛ gba na, na yɛɛ yaa ngba ɔ moo e baa deesi fa Wurubuarɛ ampan, te Wurubuarɛ gyusu e lee yen man nɛ.

²⁰ Asiki mo kelɛɛ ken ɔ be lɛɛ Wurubuarɛ di dɔɔ, te ɔ talewɔ yako ɔ bia Gyekɔpo na Esawu abɔɔ nan Wurubuarɛ waa yɛɛ fa wɔ wee daale nɛ.

²¹ Gyekɔpo mo kelɛɛ ken

ɔ be lɛɛ Wurubuarɛ di dɔɔ deban ken ɔ yen ba benaa nɛ, ɔ senawɔ teeli na ɔ gbutu te ɔ doo Wurubuarɛ nɔɔ, te ɔ sola e nyi waa hiraa ɔ naanasebia Gyosefo bia baala bala ban.

²² Gyosefo mo kelɛɛ ken ɔ be lɛɛ Wurubuarɛ di dɔɔ pɛ waa yen nɛ, ɔ yako ɔ balan Iseraetena nyi wee daale baa kaa lee Igyipite tɛele man. Ken te ɔ wola wɔ mena ken baa yɛɛ ɔ nɔɔ.

²³ Mosesi ɔ kya na ɔ naa mo kelɛɛ ken bɔɔ lɛɛ Wurubuarɛ di dɔɔ be ka lola be bu Mosesi nɛ, be talewɔ weese e deni man gyaalanja batooro, ken ba te yee Igyipite gyoo mmaraa ken ɔ ba see nyi baa koe bia baala ban bɔɔ lola wɔ kewalan nɛ ya. Nawolo nyi be naawɔ nyi bu non te yɛɛ walan yakaate e ya.

²⁴ Mosesi mo kelɛɛ ken ɔ be lɛɛ Wurubuarɛ di dɔɔ deban ken ɔ ba bee nɛ, ɔ bɛwɔ nyi be na tekaa baake e nyi Igyipite gyoo bu alebu non bu bela ya. ²⁵ Nawolo nyi ɔ kegyaebii yena nyi waa kaa kpu na ɔ tebia Wurubuarɛ balan ban na baa naa diyem, kela ken waa kyaa gyoo Faaro dɛɛ di gyon weeya akalansɛɛ njaale, na waa wɔlɛɛ na dukum man kedoo. ²⁶ ɔ naawɔ nyi akpaa nyeelɛɛre non waa kaa kon nɛ dɔɔ te ba do e desɛn na, dana tɔnɔɔ fa e kela abɔɔ kpaakpaa nan pou waa nyin Igyipite tɛele man nɛ. Nawolo nyi kpene ken dɔɔ ɔ loo gyakaa nɛ, yɛna abɔɔ

kpaakpaa ñan Wurubuaare waa kaa fa e wee daale nɛ. ²⁷ Lee Mosesi kelee ken ɔ be lee Wurubuaare di dɔɔ, ɔ korowɔ lee Igyipite tɛele man ken ɔ te yee ban ken gyoo ñon waa gyeñ ɔ dɔɔ nɛ ya. Doo nyi nombia ñan be tun e gbɛɛnaa man nɛ dana don, mɔna ɔ ta bese ɔ wole ya. Nawolo nyi yɛɛ e ñgba ɔ naa Wurubuaare ñon walan bɛɛ naa e na ɔ sia ya nɛ nyi ɔ kpue na e. ²⁸ Mosesi kelee ken ɔ be lee Wurubuaare di dɔɔ te ɔ banja ba nyeekelɛɛwee kedi ken dan, te ɔ yela ba koo wonembu te ba moo ɔ fatabo ñmatee ba anaanɔɔse dɔɔ. Ken dɔɔ bɛɛ yɛɛ mena yena nyi, akpaa Wurubuaare kpi-lale ñon de kɔñ nyi ɔ kaa koe bia baala gyanɔba nyiban ban Igyipite tɛele man nɛ, na waa gbaa Iseraetena wui denɛɛ ñan tina be bia baala ban yela.

²⁹ Iseraetena kelee ken bɔɔ lee Wurubuaare di dɔɔ, te be talewɔ ta Epo yayam ken man ton ñgba be don bo tɛele dɔɔ nɛ. Mɔna deban ken Igyipitetena mɔ ba gyoo nyi baa ton na, te boo ken wuuwɔ mo wɔ pou lan.

³⁰ Iseraetena kelee ken bɔɔ lee Wurubuaare di dɔɔ te be talewɔ ta kilisi Gyeriko donɔɔ weeya nyetooro, te dekyan ken bɔɔ maa kilisi donɔɔ ken nɛ pou tekeriiwɔ yala.

³¹ Futooli alo ñolo kyaawɔ Gyeriko donɔɔ kenan man ken bɛɛ baake e nyi Rahabo.

Rahabo kei kelee ken ɔ be lee Wurubuaare di dɔɔ, deban ken Mosesi be kpila tewuleɛ nyi baa gyu ke kee Gyeriko donɔɔ ken kedoobii nɛ, ɔ lee tewuleɛ banan ñoolale. Mena dɔɔ deban ken bɔɔ kaa koe balan ban pou bɔɔ yɛɛ denjele don tia Wurubuaare donɔɔ kenan man nɛ, be ta ko ñon Rahabo ya lee ɔ kelee di dɔɔ.

³² Nafɔ me dana nombia burum maa bese tɔlee fa ñon. Mɔna deban be doo fa man na maa yako ñon kolo lee benɛntena ñgba Gidiyon na Baraki na Samsen na Gyɛfeta na Defidi na Samuele na Wurubuaare akpenkpenɔgyɔra ban bɔɔ lee Wurubuaare di nɛ wose man bela ya. ³³ Lee ba kelee ken bɔɔ lee Wurubuaare di dɔɔ, be man baale talewɔ yoo di gyoonen dɔɔ te baale mɔ dii gyoori ke gbɛɛ dɔɔ, te baale mɔ nyinja abɔɔ ñan Wurubuaare be yako see nyi waa fa wɔ nɛ. Baale mɔ dii laamantese dɔɔ ken ba te tale kyan wɔ tao ya. ³⁴ Ban mɔ bɔɔ mo wɔ do boalan degyapaa man nɛ leewɔ ke man ken ba te nyakee ya, te baale mɔ leewɔ be kolala nyinmaa man ken ba te tale ko wɔ ya. Ban mɔ nafɔ bɔɔ dana don ya nɛ nyinja don nideli yoo, te be dii be kolala pou dɔɔ ken ba te tale sen be siaman ya. ³⁵ Lee ala baale mɔ kelee ken bɔɔ lee Wurubuaare di dɔɔ, Wurubuaare gyusu be balan ban bɔɔ yekee nɛ lee yeñ man fa wɔ.

Be naase be man baale

diyem yen yen, mɔna be te tina ba kelɛɛdi yela lee Wurubuarɛ wɔle ya. Nawolo nyi bɛɛ gyae nyi wee daale Wurubuarɛ ke gyuuu wɔ lee yen man, na waa fa wɔ dekyae kpaakpaa ken ka kela tɛɛle kei dɔɔ wui. ³⁶ Lee baale mɔ kelɛɛ ken bɔɔ lɛɛ Wurubuarɛ di dɔɔ be naase wɔ diyem fulu wɔ do wɔ desɛn, te ba doo be man baale mɔ agbaraagbaraase mo wɔ keto deni. ³⁷ Be funjii be man baale boya koe, te be bɛɛse be man baale yaalenj ala te ba moo silase koe baale. Namense na asoose tɔna te be man baale moowɔ wu ba wose, te be tɛɛwɔ na diyem te balan kola wɔ naase wɔ diyem. ³⁸ Tekaboena nyi nafɔ mena balan kɛwɔ baa kyaa tɛɛle kei dɔɔ kpu na nombiakumɛɛyɛɛra ya. Lee ba kelɛɛdi dɔɔ be naa diyem, te be tɛɛwɔ yeyɛɛ depampaa dinaa man na bulase dɔɔ ngba balan ban yoo be gegi wɔ lee ban gbagba be tɛɛle man nɛ, te be tɛɛwɔ dokii boya bɔɔnɛn na tɛɛle bɔɔnɛn man. ³⁹ Wurubuarɛ kelɛɛ mena balan kɛwɔ pou nideli lee ba kelɛɛ ken bɔɔ lɛɛ e di dɔɔ. Mɔna be man ɲolo na ɲolo te nyinj kpene ken ɔ be yako see nyi waa fa wɔ nɛ ya. ⁴⁰ Nawolo nyi Wurubuarɛ te desina kolo kpaakpaa ken ke dei kela gyanjgate ken nɛ see daa. Te ɔ kegyaebii yɛna nyi daa na wɔ pou de dinɔɔ dɛɛ yɛɛ dinɔɔ ken dukum kamase be doo ke man ya.

12

Ɛ yela dee sila Yesu Kristo

¹ Mena balan burum kɛwɔ ban bɔɔ lɛɛ Wurubuarɛ di nɛ, ne di adansɛɛ fa daa nyi Wurubuarɛ ne di ɔ nombia dɔɔ. Mena dɔɔ ɛ yela dee tina kpene kamase ken ne tɔ daa gbɛɛ lee de Wurubuarɛ ɔsom man, na nombiakumɛɛ ɲan ne bake daa te ne yeli dɛɛ yale da kelɛɛdi man bilenbilenj nɛ yela, na dɛɛ yase de sia na dɛɛ kyanj dɔ ɔsom ken man nideli kelii ɔto ngba mena ken de Gbenjyoo ba wola daa nɛ. ² Lee mena dɔɔ ɛ yela dɛɛ mo de sia gyakaa Yesu waagenj dɔɔ. Non ne yele la te dɛɛ tale sen kenkenj da kelɛɛdi man, nawolo nyi da kelɛɛdi pou gyakae ɔ dɔɔ lee ka kewalanj kelii ɔto. Lee gyonj ken ɔ loo gyakaa ke dɔɔ nɛ dɔɔ, ɔ te yeli ɔpanɗan dɔɔ yen ken ke yɛɛ e desɛn ya. Mɔna ɔ nyinja konɔɔ sen kenkenj yela be gyɔɔ e ɔpanɗan dɔɔ. Te nɛnɛɛ ɔ kyaa ɔ kya Wurubuarɛ dunolunj dɔɔ ɔ gyoori ken man. ³ Ɛ tɔɔse mena ken Yesu be naa diyem nombiakumɛɛyɛɛra ban bɔɔ koro sen tia e nyinjmaa man nɛ. Lee kenja pou wɔle na ɔ nyinja konɔɔ sen kenkenj. Lee mena dɔɔ ɛmɛɛ mɔ ɛ na yeli ɛ wose keyokɔse ɲon ya, mɔna ɛ yela kei ka do ɲon kakyenj na ɛ ka sen kenkenj mena, na ɛ be nyinj lee ɔ wɔle ya. ⁴ Nawolo nyi ɛ gyenj nyi debanj ken ɛ ne fiti nyi ɛ ka

lese ε wose lee dukum man ne, ε man ηolo te fiti ta kelii deban ken kabona nyi baa ko e lee ο keledi doo ya.
 5 Yaa ε te wolee Wurubuaare nombia anmarasen see ηan ne yako mo do ε man walan kamase kakyen lee ken ε yee ο biawo doo ne? Wurubuaare yakowo nyiaa,

“Me bu, nyi akpaa man n Gbengyoo ne desina nen ne,
 see denjele na n ke tei man nideli.

Akpaa ma lese nombia si nen ne,
 na yeli n wose ke yokose nen na n ka lee me wole ya

6 Nawolo nyi walan kamase ηon mee gyae ο nombia na te mee desina e.

Mena mo te walan kamase ηon me lee e do nyi ο yee me bu e na, ηon te mee won ο denjele.”

7 Diyem ken ε ne naa ne, ε nyin konoo na ε ka mo ke nyi Wurubuaare ne won ε denjele baa. Nawolo nyi ο ta mo ηon yee ο bia. Te biikyaa wonti kyaa la ken ο kya bee won ο denjele ya? 8 Nyi akpaa Wurubuaare te won ε denjele ηgba mena ken ο ne won ο bia pou denjele ya ne, na nawolo baa nyi ε te yee ο bia gbagbawo ya. 9 De popou dana kyao teeke kei doo, ken nyi akpaa de yee kolo na bee won da denjele te dee bu wo. Nyi akpaa mena te doo ne, kenan na kabona nyi dee yokose da wose fa de

kya Wurubuaare ηon ο kyaa adido ne, na dee nyin nyeedon kekpaakekpaa. 10 De kyao ban be kyaa teeke kei doo ne, bee won da denjele bo ban gbagba kegyaebii man weeya akalansεe ηaale. Mona Wurubuaare doo, ηon ne won da denjele bo lee daa gbagba de deeli doo na dee nyin nyin ο dinoo kpaakpaa ken dukum be doo ke man ya ne. 11 Nyi akpaa be won ηolo denjele ne bee yee e gyon ya. Ne takaa e nawolo nyi gbεε ken man baa mo e ta ne dana don. Mona wole wole ne ban pou bee nyin konoo di denjele kewon ken doo ne, be gbεenen na tenee Wurubuaare siaman te ba wose mo ne fee wo ba kekyaabii man.

ε kee nideli na dukum ba gyoo ε man ya

12 Mena doo ε na yeli ε wose ke yokose ηon ya! ε do ε wose kakyen na ε ka sen nideli ε keledi man. 13 Anokoare gbεε ken ε silana ne, ε kyan ε wose na ε ke sila ke nideli kelii oto, na ε ke tale kyο ε tebia ban ba keledi be dana don ya ne, na baa tale sen kenken ba keledi man kelii oto.

14 ε yase ε sia na ε ke kyaa na walan kamase wosefεeren man, na ε ke yase ε sia mo ε wose pou fa Wurubuaare ken ayimεε kamase be doo ε wose man ya. Nawolo nyi akpaa ayimεε doo ηolo man ne, otenate be gyae waa naa de Gbengyoo na ο sia wee daale ya. 15 ε

kεε ε wose man nideli ken
 nyi ε man ηolo be yeε kolo
 na Wurubuare berεε ken ke
 bo e ya, te ε kεε nideli mo
 nyi walan̄kum ηolo na doo ε
 man na waa mo nombiikum
 kaa gyoo ε man na ke yela
 balan̄ burum ka yo gbεε ya.
 16 Ε kεε ε wose nideli ken
 nyi ε man ηolo be yeε kafon̄
 nombia, yaa waa yeε walan̄
 ηon o bee yee Wurubuare
 ya ηgba Esawu ηon weenεε
 nyefale dokolon̄ doo, o ba
 mo o kegyiiri yoo fa o naabu
 ne ya. 17 Kenan̄ wole ne
 emεε gbagba gyen̄ nyi nafa
 o gyaewo nyi o kya ke hiraa
 e ηgba o bu kegyia ne mona
 o te nyim ya. O moo siasaran̄
 gyae gbεε ken nafa waa mo
 kyεεkee o kya agyuen̄ na
 waa hiraa e, mona te dee o
 kya ke kyεεkee wa agyuen̄
 ya.

18 Wurubuare gyan̄ yaa ε
 koηawo. Mona ε te koη
 o gyan̄ bula ken ε ke tale
 tina ke ηgba mena ken̄ Iser-
 aetena be koη o gyan̄ Sinai
 bula ken̄ ten̄a man ne ya.
 Deban̄ ken̄ boo koη o gyan̄
 bula ken̄ ten̄a man ne, be
 naawo nyi boalan̄bii daale
 ne kpaa te botoo biriwo
 tuum te felin̄ dinaa mo
 gyooowo. 19 Be nyii kabere
 kewii botoo na woya ηaale
 mo. Balan̄ ban̄ kenyii woya
 ηan ne, yakolon̄ gyoo wo
 te ba solawo nyi woya ηan
 na tekaa kolosi fa wo ya,
 nawolo nyi nombia ηan boo
 nyii ne ηe yeε nombia di-
 naana ηa. 20 Nombia ηenan̄
 yena nyi, "Nyi wonembu yaa

kpene kamase de tina bula
 ken̄ na, baa fun̄ii e boya ko."
 21 Kpene ken̄ be koη botoo
 ne dana yakolon̄ nideli. Lee
 mena doo te Mosesi gbagba
 yakowo nyiaa, "Yakolon̄
 dana man̄, te ma wose pou
 mo ta yen̄ man̄."

22 Mona emεε ban̄ ε be lee
 Yesu di ne doo, ε te koη kaa
 lii bula ken̄ beε baake nyi
 Siyon ne tee. Ε te koη kaa
 lii Wurubuare ηon o kyaa
 kekpaakekpaa ne dee. Botoo
 yena Gyerusalem donoo
 ken̄ ke kyaa Wurubuare
 gyan̄ adido ne. Botoo te
 Wurubuare kpilala ban̄ ηolo
 na ηolo be tale kala wo ya
 ne gyan̄eewo beε nyan̄ee.
 23 Ε te koη Wurubuare
 bia gyan̄gbatena ban̄ boo
 ηmarase ba yela adido te
 boo gyan̄ee beε nyan̄ee ne
 gyan̄. Ε te koη Wurubuare
 ηon waa di balan̄ pou
 nombia ne gyan̄. Ε te
 koη gyan̄gba balan̄ ban̄
 Wurubuare be desinawo
 see fa o wose ne gyan̄.
 24 Nenεε doo Yesu gyan̄
 yaa ε koηawo. Non̄ yena
 walan̄ ηon Wurubuare be
 tee o doo, te o be bake
 nookebakeseε wole ken̄ fa
 denibalan̄ ne. Non̄ yen̄ala fa
 walan̄ kamase, te o fatabo
 ken̄ ba lee o man leki ne
 ne gyae la ka mo aboo
 kpaakpaa kona daa kela
 Abele wui fatabo ken̄.

25 Mena doo ε see den̄jele
 nideli na ε ke tei walan̄
 ηon o ne kolosi fa ηon ne.
 Nawolo nyi gyan̄gba balan̄
 ban̄ boo beε be te nyii Wu-

rubuare nombia njan Mosesi be yako fa wo teele kei doo ya ne, Wurubuaré wóna ba denjele. Nyi akpaa mena te doo ne, kenan na nyi de be de te nyii walan njon o ne kolosi lee adido dei ya ne kenan na Wurubuaré waa wón da denjele nideli kela wo.
²⁶ Mena deban kenan man ne, Wurubuaré woya yela teele wosiwo. Mona nenéé o te yako see bela nyiaa, "Maa bese yela teele ke wosi bela. Na teele kaagenj te maa yela ka ke wosi ya, mona maa yela adido mo ke wosi kpu."
²⁷ Kej Wurubuaré be yako nyi "Waa bese yela teele ke wosi ne, ke dana ka aséé." Kei nawolo baa nyi, aboo njan pou o be yee te baa tale wosi na ne, waa lese na pou leki na ke ka aboo njan boo tale wosi na ya ne.

²⁸ Mena doo e yela deé do Wurubuaré noo, nawolo nyi deé kaa di gyoori o gyoorobiiri kej ke beé wosi ya te ke kyaa kekpaakekpaa ne man. E yela deé do e noo na deé som e gbéé kpaakpaa kej o ne gyae ne man, na deé mo keyee na obuo fa e nideli. ²⁹ Nawolo nyi Wurubuaré denjele kewón yee ngba boalan kej ne kpaawole aboo ne.

13

Mena kej deé yee na de nombia ka gyoo Wurubuaré sia

¹ E na tina donja kegyae yela korakora ya. E gyae donja deban kamase ngba

naa lolobia ne. ² E na beé noola kelee ya. Nawolo nyi gyanngba baale lee noola, kej be ta gyem gba nyi be yee Wurubuaré kpilalawo ya. ³ E toose e tebia ban boo kyan wo to deni ne. E yela be nombia ke hia njon ngba emee na wo yaa be kyanawo to deni ne. Te ban mo beé naase wo diyem ne, e yela ban mo nombia ke hia njon ngba emee na wo ne naa na diyem kenan ne.

⁴ E bu yale nyi ke yee kolo kpaakpaa ke e siaman, na e ke di yale mmaraase doo nideli kej njolo ba lee o doo wole ya. Tekaboena nyi baala na ala yalala baa lee donja wole yaletéé ya. Nawolo nyi Wurubuaré waa wón ban pou beé yee kafon nombia, na ban pou beé lee donja wole yale tee ne denjele. ⁵ E na yela e sia keyee koba kegyae doo bein ya. E yela kpene kej e dana ne ka gyoo e sia. Nawolo nyi Wurubuaré gbagba yakowo nyiaa,

"Moo gyae maa tina njon yela ya,
 te moo gyae maa lese me sia mo yela njon ya."

⁶ Lee mena doo deé tale gyoo de konoo yako nyiaa,

"De Gbengyoo Wurubuaré yena walan njon o ne kyo man,

mena doo moo ne yee gyakolon ya.

Wonj te deniwalan waa tale yee man?"

⁷ E toose e siamantena ban gyanngba boo yako njon

Wurubuare nombia njan ne. E kee dinoo kpaakpaa ken man booo kyaa mo ka yen ne na e ke kasee wo, na e ke kyan e Kristo keleedi ken man kenken. ⁸ Nawolo nyi Yesu Kristo bee kyeekee ya, o kedoobii te o doo. Mena ken o doo gyan gba ne, mena te o doo gyen te mena mo te waa doo kekpaakekpa.

⁹ E na yeli balan ka mo kawola nkarankaran njaale kaa beo non, na ke won non lee gbese kpaakpaate ken man ya. Nawolo nyi Wurubuare berese ken o ba mo boele daa ne yena kpene ken na do da keleedi don, na weense kekola mmaraase doo kedi ya. Mena weense kekola mmaraase kenja bee tale kyoo balan ban bee di ne doo ne gbese kamase man ya. ¹⁰ Gyudatena saese ban booo som Wurubuare kanyan deni dinaa ken man ne, be man nolo be dana gbese waa kpu na daa na dese mo da kedeese aboo njan dese mo lese Wurubuare yele ne, fa e do osom deni man ya.

¹¹ Kulutoo kamase ne Gyudatena sae kegyia non na mo wonembu fatabo gyoo Wurubuare osom deni dinaa ken toomante ken man gyu ke deesi sola balan nombiakumee njan booo yee ne. Mena wonembu non dibilin doo, bee mo e lee donoo ken man gyu ka too e. ¹² Mena ke mo te ba moo Yesu lee Gyerusalem donoo ken man, te o kenna diyem yen te o moo non gbagba

fatabo gberaa nombiakumee pou lee balan wose man na baa yee balan ban be gbese tenese Wurubuare siaman. ¹³ Yesu dii desey nideli donoo ken nooman. Mena doo e yela daa mo ke won da wose lee donoo ken man gyu botoo, na daa mo kaa di desey ken o be dii ne. ¹⁴ Nawolo nyi doo dana donoo ken dese kyaa ke man kekpaakekpa teele kei doo ya. Mena de sia yakaa bo donoo ken wee daale dese kaa kyaa ke man kekpaakekpa ne doo.

¹⁵ Lee mena doo daa ban doo tale gyusu de noo yako nyi Wurubuare yena de Gben gyoo ne, da kedeese ken dese tale mo fa Wurubuare yena nyi dese ta Yesu doo na dese do Wurubuare noo deban kamase. ¹⁶ E yee kakyen na e ke yee deeli fa donja deban kamase, na e ke kyoo donja mo. Nawolo nyi mena aboo kenja keyese yena kedeese ken na gyoo Wurubuare sia.

¹⁷ Kaboena nyi yaa mo obuo fa e siamantena ban, na e ke nyii be dei. Nawolo nyi ban ne kee na e doo, te wee daale Wurubuare waa boose e wose man nombia lee be gyan. Akpaa e mo obuo fa wo na, baa yee ba tom ken gyon man. Te akpaa e ta mo obuo fa wo ya na, booo gyae baa yee ba tom ken gyon man ya. Dekon mena na emee mo be gyae e ke nyin tonoo daale lee ke man ya.

18 Ɛ fane fa daa debaŋ kamase. Da gyeŋ nideli nyi de konoo man nombia bee bu daa foo ya. Te da kegyaebii mo yena nyi dee yee kpene kamase ke gbɛɛ doo. 19 Mɛɛ waase non nideli nyiaa, ɛ fane fa Wurubuaɛ na maa nyiŋ gbɛɛ koŋ ɛ gyaŋ bilenj.

20 Wurubuaɛ gyuuusu na de Gbenjyoo Yesu lee yeŋ man. Yesu yee nɔgba namensekelere non o ne kee o namense doo nideli ne. Nawolo nyi non gbagba moonaa o wose deesi fa Wurubuaɛ lee o balan doo. O fatabo te Wurubuaɛ moowo to nookebakeseɛ wole keŋ o be bake na o balan te ke kyaa kekpaakekpaa ne noo. 21 Mɛɛ fane nyi Wurubuaɛ non o ne fa wosefɛɛrenj ne waa fa non aboo kpaakpaa kamase, nan ne gyae ke kyoo non na ɛ ke tale yee o kegyaebii. Mɛɛ fane nyi Wurubuaɛ waa ta Yesu Kristo doo na waa kyoo non, na ɛ ke tale yee kpene keŋ na gyoo o sia. Non Yesu te kaboena nyi dee lese o yele kekpaakekpaa. Amen.

22 Me tebia mɛɛ waase non bo nyiaa, ɛ nyiŋ konoo na ɛ ke tei me nombia kyomii nan moo nmarase me dana mɛɛ do non kakyen ne.

23 Mɛɛ gyae ɛ ke nyii nyiaa, be ta lese de doo Timoti non boo kyaŋ e to deni ne lee deni man. Akpaa o koŋ me gyaŋ bilenj te mɛɛ koŋ ɛ gyaŋ ne, maa mo e kpu na ma wose na dee koŋ ɛ gyaŋ.

24 Mɛɛ do ɛ siamantena baŋ na Wurubuaɛ balan baŋ

pou noo. De tebia baŋ pou boo lee Itali tɛɛle doo ne mo na do non noo.

25 Wurubuaɛ waa mo o beɛɛ boele ɛ popou, na ɛ ke kyaa wosefɛɛrenj man. Amen.

Tone ken Gyemisi be nmarase ne

¹ Tone kei lee man Gyemisi non me yee Wurubuaere na de Gbenjyoo Yesu Kristo tobaale e ne gyan. Mee nmarase kei mee yelee Kristotena ban pou boo yaasee gyoo teele yenan kamase ne. Mee do e popou noo.

Mena ken nyan ke kyan n wose kayeyee man

² Me tebia nyi akpaa nombia na kayeyee kamase de yala non na, e yela ke yee non gyon nideli. ³ E toose nyi akpaa mena kekesekeke kena de kon e doo te e tale sen e keliedi man na, kei gyae ke yela e ke tale nyin konoo sen lee Wurubuaere di lee gbese kamase man.

⁴ Mona kaboena nyi yaa yee kakyen kyan e wose sen mena kelii oto. E yee mena na e ke nyin dinoo kpaakpaate ken kaboena nyi yaa nyin te ko gyae ke kyeekee ya ne. ⁵ Nyi akpaa e man nolo ne gyae nyansa ken gyae ke yela waa tale yee Wurubuaere kegyaebii na waa sola Wurubuaere na waa fa e. Wurubuaere dana woe te o beree boe mena doo wala nmarase non o sola e kolo na, o be gyae waa beese e ya nawolo nyi o beee kee wala nmarase ya.

⁶ Akpaa wala nmarase na sola Wurubuaere na, waa lee di

nyi o nyinmaa gyae ke kan kpene ken o ne boose ne. O na lee anmaaren ya nawolo nyi wala nmarase non o ne lee anmaaren na, o yee ngba epo lon ken felin ne gyoo gyu bese gyoo kon ne. ⁷ Wala nmarase non o ne lee anmaaren ne, o na yee wa agyuen nyi waa nyin kolo lee Wurubuaere gyan ya. ⁸ Nawolo nyi wala nmarase agyuen be doo debodokolon ya, te o beee tale mo wa agyuen gyakaa kolo dokolon mo doo ya.

⁹ Kristo wala nmarase non balan beee kala e do daale man ya ne, waa yela ke yee e gyon nawolo nyi Wurubuaere siaman na o yee wala nmarase e. ¹⁰ Mona wala nmarase non mo o dana o wose na nyi Wurubuaere de yokoese e na waa yela ke yee e gyon. Nawolo nyi be gyae ke kyare ya na o ta yem ngba mena ken hale kyenkyenkooose beee kyare ya na ne te kpiisi yala ne. ¹¹ Weese na gyan te ke noo ne yee don na, ne yeli hale na boto na ka kyenkyenkooose pou te kpiisi. Dekon mena na ka kyeo pou ne naalaa. Mena ke te gyae ke kon wala nmarase non o dana o wose ne doo. Nawolo nyi deban ken o sia be yee o don o kebu gbene nmarase man ne, na yen te ka mo e.

¹² Wala nmarase non o ne naa diyem o kegyaebii man, te o ne tale kyan o wose sen lee Wurubuaere di na non na nyeebam. Nawolo nyi akpaa mena wala nmarase de tale sen kekesekeke kenan man

kelii ɔto na, waa nyiŋ nyee-
don kekpaɔ keŋ Wurubuare
be yako see nyi waa fa balan
baŋ beɛ gyae e ne.

¹³ Nyi akpaa kekɛɛsekɛɛ
daale de koŋ ŋolo doo na
ɔ na yako nyi, Wurubuare
ne kɛɛse na e waa kɛɛ
ya. Nawolo nyi ŋolo be
tale kɛɛse Wurubuare kɛɛ
nyi waa yɛɛ dukum ya,
mena mo te Wurubuare beɛ
kɛɛse ŋolo kɛɛ nyi waa yɛɛ
dukum ya. ¹⁴ Moŋa nyi ak-
paa kekɛɛsekɛɛ daale de koŋ
ŋolo doo na, na mena walaŋ
ŋonaŋ gbagba lookum beo
na e woŋee e ka do dukum
man. ¹⁵ Akpaa lookum ke-
naŋ da boo na ne yeli ɔ ne
yɛɛ dukum, te dukum mo da
boo na kɛɛ mo yeŋ koŋ.

¹⁶ Me tebia kpaakpaa, e
na beo e wose ya. ¹⁷ Kolo
kpaakpaa kamase na kpene
kamase keŋ ke dei ne, na lee
bo Wurubuare gyaŋ. Non
yɛɛna aboo ŋan pou ŋe kyaa
adido te ŋɛɛ fa keŋmaŋee
ne. Mena aboo keŋa da lee
na keŋmaŋee te koŋ, te ŋe
da gyoo na ditiŋtɛɛ mo te
koŋ. Moŋa Wurubuare ŋon
be doo mena ya nawolo nyi
ɔ beɛ kyɛɛkee ya. ¹⁸ Ke
yɛɛ ŋon gbagba kegyaebii
man te ɔ tɛɛwo wa anokoare
nombii keŋ doo fa daa nyee-
don woɔle. ɔ yɛɛ mena na daa
ka bese wa aboo ŋan pou ɔ
be yɛɛ ne man gyaŋgbatena.

*Ɛ nyii nombia ŋan na, Ɛ di
ŋe doo*

¹⁹ Me tebia, e yela e man
walaŋ kamase ke yɛɛ ɔsaa na
nombia kenyii. Moŋa e na

barase na nombia kekolosi
ya, te e na gyen baŋ mo
bilenbilen ya. ²⁰ Nawolo nyi
walaŋ da gyen baŋ na ɔ beɛ
tale yɛɛ kpene keŋ tenɛɛ Wu-
rubuare siaman ya. ²¹ Mena
doo e woŋ e wose lee ayimeɛ
nombia kamase man, na e
ke tina nombiakumɛɛ keyɛɛ
yela. E yokɔse e wose na e ke
lee Wurubuare nombia ŋan
ɔ ba mo do e konɔɔse man ne
do. Nombia ŋenaŋ ne gyaela
ke tale lee e nyee.

²² E yɛɛ ŋgba mena keŋ
Wurubuare nombia ŋan ne
yako ne. E na nyii ŋa yakaa
ya. Nyi akpaa e ne nyii ŋa
yakaa bo na, kenan na e na
beo e wose bo. ²³ Akpaa
walaŋ ŋolo de nyii nombia
ŋan te ɔ te yɛɛ ŋgba mena
keŋ nombia ŋan na wolo
ya ne, na walaŋ ŋonaŋ yɛɛ
ŋgba walaŋ ŋon ɔ ne kɛɛ
ɔ wose diiku man ne. ²⁴ ɔ
kɛɛ ɔ wose na ɔ ne naa
mena keŋ ɔ dinɔɔ doo. Moŋa
akpaa ɔ tuu lee botoo na ɔ
te wolee mena keŋ ɔ dinɔɔ
doo. ²⁵ Moŋa walaŋ ŋon ɔ
na gyoo Wurubuare nombia
kpaakpaa ŋan ne lee balan
nyee ne man nideli, te ɔ
ne kyan ɔ wose kasee ŋa
deban kamase na ŋon na
nyeebam aboo ŋan pou ɔ ne
yɛɛ ne man. Nawolo nyi
Wurubuare waa hiraa e. Na
ɔ ne nyii nombia ŋan bo
yakaa na ɔ te wolee ŋa ya,
moŋa ɔ na mo ŋa yɛɛ tom.

²⁶ Nyi akpaa ŋolo ne kɛɛ ɔ
wose nyi ɔ yɛɛ Wurubuare
somre kpaakpaate e te ɔ
ta do ɔ laakem dekoŋ ya
na, kenan na ɔtenate ŋonaŋ

Wurubuarɛ ɔsom keɲ yɛɛ yakaa, te ɔ na beo ɔ wose mo bo. ²⁷ Wurubuarɛ ɔsom keɲ ke dei te keɛ gyoo de kya Wurubuarɛ sia yena nyi, balan baa keɛ yoyolobia na liala doo ba diyem kena man, na baa wɔɲ ba wose lee tɛɛle kei doo nombia nkarankaran keyɛɛ man.

2

¹ Me tebia, ε yɛɛ balan ban ε be lɛɛ de Gbenɲgyoo Yesu Kristo ɲon ɔ yɛɛ gyoorobiiri gbenɲgyoo e nɛ di. Mena doo ε na keɛ walan siaman pena ε ke yɛɛ kolo ya. ² E yela dɛɛ mo ke nyi ε te gyanɛe na balan bala baale te kɔɲ kaa lee botoo. Nolo doona kegbase kpaakpaa nyinjan na koba kolabii ɔ nyinmaa man, na nolo mo yɛɛ diyemte e te ɔ doo kegbase ayimɛɛ ayimɛɛ atiriisa ɲaale kɔɲ botoo. ³ Te akpaa ε mo obuon nideli fa walan ɲon ɔ doona aboo kpaakpaa nyinjan te ε yako e nyiaa, “Nyan kaa kyaa gbeli kpaakpaate kei doo kebo,” te ε yako diyemte ɲon mo nyi “Nyan sen botoo yaa tisi kyaa tɛɛle man kebo.” ⁴ Akpaa ε yɛɛ mena na ɲgba ε ne keɛ balan siaman baa pete ε ne yɛɛ kolo, yaa ɲgba ε na mo ya agyuen kumɛɛ baa di balan nombia?

⁵ Me tebia ε tei man nideli. Balan ban balan ne keɛ wɔ nyi be yɛɛ ayematena wɔ tɛɛle kei doo nɛ, ban te Wurubuarɛ lesewɔ nyi baa lɛɛ Yesu Kristo di. Mena balan

ban te Wurubuarɛ lesewɔ nyi ban ne gyae la baa nyin gbɛɛ gyoo ɔ gyoori keɲ ɔ be wulaa yako see nyi waa mo fa balan ban bɛɛ gyae e nɛ. Wurubuarɛ siaman na mena balan kewɔ yena balan ban be dana ba wose. ⁶ Mɔna emɛɛ doo ε bɛɛ mo ayematena yɛɛ kolo ya. Na balan ban be dana ba wose nɛ ne naase na ɲon diyem yee? Na ban ke ne wɔɲee na ɲon gyu nombia dedii man yee? ⁷ Na mena balan benan ke ne kolosina nombia nkarankaran tia ε Gbenɲgyoo Yesu Kristo gyoorobiiri yele keɲ yee?

⁸ Wurubuarɛ nombia anmarasen see yakowɔ yenan daale nyiaa, “Gyae n doo ɲgba nyan gbagba n wose nɛ.” Nyi akpaa ε keɛ te ε di mena mmaraa kei doo nideli na, kenan na ε ne yɛɛ nombia kpaakpaa baa. ⁹ Mɔna nyi akpaa ε keɛ balan siaman pete ε yɛɛ kolo na ε te yɛɛ dukum, keɲ nawolo nyi ε te yala Wurubuarɛ mmaraa keɲ doo. ¹⁰ Nawolo nyi walan kamase ɲon ɔ di Wurubuarɛ mmaraase ɲan pou doo te ɔ yala ɲe man dokolon doo na, Wurubuarɛ siaman na nawolo baa nyi ɔ te yala mmaraase ɲan pou doo. ¹¹ Wurubuarɛ ɲon ɔ be yako nyi “Na lee n wɛɛle yaa n baale wɔle ya” nɛ, ɲon ke yakola nyi “Na ko walan ya” Mena doo nyi akpaa n ta lee n wɛɛle yaa n baale wɔle ya te n ko walan na, kenan na n yala mmaraa keɲ doo baa.

12 Ɛ tɔɔse nyi wee daale Wurubuarɛ waa di ɛ nombia mo lee mena ken ɛ ba mo di ɔ mmaraase ŋan na lese balan lee dukum man ne dɔɔ. Mena dɔɔ ɛ keɛ ɛ kekolosi na ɛ nombia ayɛɛsa man nideli. 13 Akpaa ŋolo te wii ɔ dɔɔ waraŋase ya na, Wurubuarɛ mo waa di walaŋ ŋonan nombia ken ɔ be gyae waa wii ɔ waraŋase ya. Nawolo nyi walaŋ ŋon ɔ ne wii ɔ dɔɔ waraŋase na ɔ bee yee Wurubuarɛ nombia kedi ya.

Keleɛdi na tom kpaakpaa keyɛɛ

14 Me tebia, nyi akpaa ŋolo de yako nyi ɔ te lɛɛ Wurubuarɛ nombia di, mona ɔ beɛ yɛɛ Wurubuarɛ kegyaebii ya na, won ɔ tɔɔ yaa ɔ keleɛdi kenan dana? Mena keleɛdi kenan gyae ke tale lɛɛ ɔ nyee? 15 Ɛ yela dɛɛ mo ke nyi Kristo walaŋ ŋolo kyaa ken ɔ be dana kegbase yaa weenɛɛ ŋan waa di ya, 16 te akpaa walaŋ ŋonan de kaa sola nen kolo te n yako e nyi, “Wurubuarɛ waa sen n wɔle na n ke kyaa nideli,” te n te fa walaŋ ŋonan kpene ken ne hia e ya na won ɔ tɔɔ doo la ke man? 17 Mena ke yaa keleɛdi mo doo. Nyi akpaa ŋolo ta mo ɔ keleɛdi yɛɛ tom Wurubuarɛ kegyaebii man ya na, na ɔ keleɛdi kenan be dana tɔɔ ya.

18 Walaŋ ŋolo waa tale yako nyiaa, “Baale na ban ne lɛɛ Wurubuarɛ di bo te baale mo na ban ne yɛɛ nombia kpaakpaa bo.” Sena

yaa nyan ke tale yako nyi n te lɛɛ Wurubuarɛ di lee deban ken n beɛ yɛɛ kolo kpaakpaa na ke kyaa na Wurubuarɛ kegyaebii ya? Man dɔɔ me nombia kpaakpaa ŋan mee yɛɛ te ŋe kyaa na Wurubuarɛ kegyaebii ne, ŋan te mee mo wola nyi ma te lɛɛ Wurubuarɛ di. 19 N ne lɛɛdi nyi Wurubuarɛ dokolon kyaa la. Akpaa n ne lɛɛdi mena na dei, mona tɔɔse nyi felinkumɛɛ mo ne lɛɛdi nyi Wurubuarɛ dokolon kyaa la, te ne yeli bee ŋenji.

20 Nyan diyinɛ! N ne gyae baa lese wola nen nyi akpaa ŋolo beɛ mo ɔ keleɛdi yɛɛ kolo kpaakpaa ya na, ɔ keleɛdi kenan be dana tɔɔ yee? 21 Ɛ tɔɔse de naana Aberaham, won kɔŋala te Wurubuarɛ lɛɛ e do nyi ɔ gbɛnen tenɛ ŋon Wurubuarɛ siaman? Ngba ken ɔ be sɛɛ mo ɔ bu Asiki gyu nyi waa mo ke deesi fa ŋon Wurubuarɛ dɔɔ? 22 Ngba n naawɔ nyi ɔ keleɛdi na ɔ nombia ayɛɛsa pou kyaawɔ kyɛɛkyɛɛ? Ɔ nombia ayɛɛsa yele la te ɔ keleɛdi ken senawɔ nideli. 23 Ɔ nombia ayɛɛsa ŋenan yele la Wurubuarɛ nombia ŋan bo ŋmarase see yenan daale ne kɔŋawɔ ampan nyiaa, “Aberaham lɛɛ Wurubuarɛ di, mena dɔɔ Wurubuarɛ lɛɛ e do nyi ɔ nombia tenɛ ɔ siaman.” Mena dɔɔ te balan baake Aberaham nyi Wurubuarɛ ɔ gyoo. 24 Ngba e naawɔ? Wurubuarɛ ne tɛɛ

bo walaŋ nombia kpaakpaa ŋan ɔ ne yɛɛ nɛ dɔɔ te ɔ ne lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnɛŋ tenɛɛ, na ɔtenate kelɛɛdi kaagen dɔɔ ya.

²⁵ Mena ke te futooli alo ŋon bɛɛ baake e nyi Rahabo nɛ, ɔ nombia ayɛɛsa yele la te Wurubuare lɛɛ e do nyi ɔ gbɛɛnɛŋ tenɛɛ ŋon Wurubuare siaman. Nawolo nyi Rahabo lɛɛ balan baŋ Iseraetena be kyaa kpila nyi baa gyu ka deke kɛɛ Gy-eriko donɔɔ keŋ dinɔɔ nɛ ŋɔɔlale, te ɔ wola wɔ gbɛɛ wɔle daale te be yeuwɔ lee Gy-eriko donɔɔ kenan man keŋ be te nyiŋ wɔ kyan ya.

²⁶ Mena keŋ akpaa weesɛɛ be doo walaŋ man ya na ɔ yɛɛ walaŋ deyeŋe e nɛ, mena ke te akpaa ŋolo dana kelɛɛdi te ɔ bɛɛ mo ke yɛɛ tom ya na, na ɔ kelɛɛdi kenan mɔ ta yem.

3

Do n laakem dekoŋ

¹ Me tebia, ɛ na yeli ɛ man balan burum sia keyɛɛ nyi ɛ ka bese Wurubuare nombia wolala ya. Nawolo nyi ɛ gyeŋ nyi deban keŋ Wurubuare waa di de nombia na, daa wolala baŋ wui nombia kedi gyae ke yɛɛ doŋ kela balan akan baŋ. ² De popou ne yale gbɛɛnɛŋ burum man agbaatee agbaatee. Nyi akpaa ŋolo kyaa keŋ ɔ te yɛɛ ta nombiikum daale lee ɔ kekolosi man see ya na, kenan na walaŋ ŋonan nombia doo na ke gbɛɛ te dukum be doo ɔ man ya.

Kenan na nawolo baa nyi walaŋ ŋonan ne tale tela ɔ wose nideli.

³ ɛ yela dɛɛ mo nombii keŋ dɛɛ wolo nɛ mo maa na dɛɛkyoŋ. Nyi akpaa ŋolo ne gyae nyi dɛɛkyoŋ ke nyii ɔ dei na, ɔ na mo ŋmelen do e ɔ nɔɔman. Kei ne yeli ɔ ne tale wɔŋee e gyu botɔɔ keŋ ɔ ne gyae.

⁴ Yaa ɛ yela dɛɛ bese mo ke maa na degbele dinaa keŋ ke gyakaa loŋ dɔɔ nɛ. Keŋ na mena keŋ ka keerɛɛ te felin dinaa ne tɛɛse na ke koran nɛ, kolobii peperee daale te saare ŋon na mo kikii ke gyu botɔɔ keŋ ɔ ne gyae.

⁵ Mena ke te deniwalaŋ laakem mɔ doo. Ke yɛɛ kolobii peperee ke deniwalaŋ wose man, mɔna ke dana nɔɔdoŋ. ɛ kɛɛ mena keŋ boalanbii peperee ne tale yela laa dinaa dinaa ne kpa pou.

⁶ Deniwalaŋ laakem mɔ yɛɛ ŋgba boalan nɛ. Ke yɛɛ deniwalaŋ wosenaane yenan daale ke mɔna tɛɛle kei dɔɔ nombiakumɛɛ pou doe ke man. Ke gyae ke tale yela deniwalaŋ kekyaabii man pou kewɔlɛɛ. Ke gyae ke tale yela deniwalaŋ wose ke yoi e ŋgba ɔ doe boalan man nɛ. Mena boalan kei lee ɔbɔnsam gyan.

⁷ Balan ne tale yɔkɔse wonembia burum ŋgba gye-buse, na wonembia baŋ bee tuu be tɔɔse dɔɔ, na loŋ man wonembia pou nɛ. Bee yeli be dinɔɔ ne kyɛɛkee na baa tale kyaa denibalan man. ⁸ Mɔna laakem dɔɔ

ηολο βεε tale yɔkɔse ke ya. Kɔ dana kekyan ya te ke yeε ηgba tee kum nε.

⁹ De nɔɔ te dεε mo lese de Gbenjyoo na de kya Wurubuare ye. Mɔna ken ke te dεε mo falaa de tebia denibalan ban Wurubuare be yeε wɔ ηgba ηon gbagba dinɔɔ nε. ¹⁰ Mena nɔɔdokolon kenan ke man te akelegyi na kefaala pou na lee. Me tebia, tekaboena nyi dεεkɔn mena ya. ¹¹ Lon kpaakpaate na lon kum be gyae ke tale lee ditiribun dokolon man ya. ¹² Me tebia, mango dan be gyae ke tale se paya bia ya, te dukutu dan mɔ be gyae ke tale se mango bia ya. Mena mɔ te ditiribun dokolon be gyae ke tale fa lon kpaakpaa na lon kum ya.

Nyansa ken ba lee Wurubuare gyan

¹³ Amɔte danaana nyansa ε man te ɔ gyen nombia? Kaboena nyi mena walan ηonan waa lese ɔ dinɔɔ kpaakpaate wola. Akpaa ɔtenate de yɔkɔse ɔ wose lee ɔ nombia kpaakpaa keyεε man na, gyae kawola nyi ɔ dana nyansa ampan. ¹⁴ Mɔna nyi akpaa ε dana sibiikum te ε beε gyae nyi ηolo ke dee kpu na ηon ya na, kenan na tekaboena nyi ya wola ε wose nyi ε dana nyansa ya. Nyi n dana mena dinɔɔ kei te n sεε n na wola n wose na, na nawolo baa nyi n te beε anokoare ken. ¹⁵ Mena nyansa kenan ta lee Wurubuare gyan ya. Ke yeε tεεle kei dɔɔ nyansa ke

te ka lee deniwalan agyuen kum man. Mena nyansa kenan yeε ɔbonsam nyansa ke. ¹⁶ Nawolo nyi akpaa balan sia ne yeε be tebia abɔɔ dɔɔ te beε gyae mɔ bo nyi baagen wui ke de na, kenan na anmaaren na nombiakumεε kamase gyae ke doo be man deban kamase.

¹⁷ Mɔna nyansa ken ba lee Wurubuare gyan nε dɔɔ, ayimεε be doo ke man ya. Mena nyansa kenan ne fa wosefεeren te kee yeli walan ne yɔkɔse ɔ wose te ɔ ne yeε wɔε fa balan. Kee yeli ηolo ne wii ɔ dɔɔ waranjase deban kamase, te ɔ ne yeε nombia kpaakpaa mɔ. Mena nyansa kenan bee yeli ηolo ke keε walan siaman ya, te ne yeli ɔ ne di anokoare mɔ. ¹⁸ Balan ban beε gyae wosefεeren gbεε nε, deban kamase na beε kyɔ be tebia na baa ta wosefεeren man. Be yeε mena na beε naa nyi deeli na lee kpene ken beε yeε nε man. Na yeε yaa ηgba be duu kolobii daale baa balan benan konɔɔse man nε. Kenan wole na beε naa nyi kpene ken bɔɔ duu nε, kolo kpaakpaa ta lee balan ban dinɔɔ man kɔn ηgba deeli keyεε nε.

4

ε mo ε kpene kamase fa Wurubuare

¹ Won na moon yoo na kalese nombia kɔn ya nsana? Na lookum ken doo ε man te ke dana ηon

kee wɔŋee gyu kɔŋ ne,
 na moona yoo na kalese
 nombia kɔŋ ya nsana yee?
 2 E sia ne yee keŋ e ne gyae
 aboo mɔna e bee nyin ŋa ya.
 Mena doo e na koe balan te
 e sia ne yee balan aboo doo
 mɔna e bee nyin kpene keŋ
 e ne gyae ya. E ne kale te
 e ne yoo na doŋa mɔna e
 bee nyin aboo ŋan e ne gyae
 ya, nawolo nyi e bee sola
 Wurubuaɛ ya. 3 Akpaa e
 sola Wurubuaɛ koran na e
 bee nyin ŋa ya, nawolo nyi
 e bee mo agyueŋ kpaakpaa
 sola ya. E na sola e aboo ŋan
 bo na emee gbagba ka mo di
 e kegyaebii man. Mena doo
 te e bee nyin ŋa ya ne.

4 E yee yaa ŋgba ala ban
 boo lee be baala wole ne, na-
 wolo nyi e bee di anokoare
 fa Wurubuaɛ ya. E ba
 gyen nyi akpaa ŋolo de yeli
 teele kei doo aboo kegyae de
 di o nyee na, nawolo baa
 nyi o ne kola Wurubuaɛ
 yee? Mena doo nyi akpaa
 ŋolo de yeli teele kei doo
 aboo de di o nyee na, na o
 ta bese Wurubuaɛ kolare.
 5 E te wolee nyi Wurubuaɛ
 nombia anmarasen see ŋan
 yakowo yenan daale nyi,
 "Wurubuaɛ felin ŋon o ba
 mo do de man ne o ne yoo
 daaworo?" Yaa e gyen nyi
 o yako mena nombia ŋenan
 bo yakaa? 6 Wurubuaɛ
 ta mo o beree boele daa
 nideli. Mena doo te o nom-
 bia anmarasen see ŋan be-
 sewo yako yenan daale bela
 nyiaa,

"Wurubuaɛ ne bee balan

ban bee wola ba wose
 ne,

mɔna o na mo o beree
 boele ban bee yokose
 ba wose ne."

7 Mena doo e yokose e
 wose fa Wurubuaɛ. E sen
 tia obonsam, na waa yeu
 lee e gyan. 8 E tuu be-
 naa Wurubuaɛ, na ŋon mo
 ke tuu benaa ŋon. Emee
 nombiakumee yeeɛra, e lese
 e nyinmaase lee e nombi-
 akumee man. Emee ban ya
 agyueŋse ne yee ŋon ala
 ala ne, e lese nombiakumee
 lee e konoose man na e ke
 nyin konoose kpaakpaa. 9 E
 nyii weelen nideli lee e nombi-
 akumee doo, na dokpokpo ke
 kyan ŋon na e ke wii. E
 yela e bonɛɛse ka bese kewii,
 na e gyon kedi keŋ ka bese
 ŋan. 10 E yokose e wose
 fa de Gbengyoo Wurubuaɛ,
 na waa gyina ŋon siaman.

E na wolee doŋa ya

11 Me tebia, e na tee wolee
 doŋa ya. Nyi akpaa ŋolo de
 kolosi nombiikum gyakaa o
 doo ŋolo doo yaa o bu o e foo
 na, kenan na nawolo baa nyi
 o ne kolosi nombiakumee tia
 Wurubuaɛ mmaraa te o ne
 bu ke foo mo baa. Na o bee
 tekaa di mmaraa kenan doo
 baa ya, te o ne kee o wose
 nyi o dei kela mmaraa keŋ.
 12 Wurubuaɛ waagen yena
 walan ŋon o ne fa mmaraa
 te o ne di balan nombia.
 ŋon waagen ne gyaela waa
 tale lee balan nyee, te ŋon
 ne gyaela waa tale wolee ba
 woya mo kekpaakekpaa. Te
 nenee nyan yena amote ŋon

nyan ne di n dɔɔ nombia bu e fɔɔ?

Ɛ na gyɔ ɛ konɔɔ kyoo dɔɔ ya

¹³ Ɛmɛɛ ban ɛ koro na ɛ ne gyɔ ɛ konɔɔ yako nyi “Gyen yaa kyoo dɛɛ koro gyu donɔɔ kei yaa donɔɔ daale man, na de kaa kyaa botɔɔ kulutoo na dee di kebu gyae kɔba” nɛ, ɛ tei me man nideli. ¹⁴ Ɛ ne yako mena, mɔna ɛ ba gyen kpene ken gyae ke kɔn ɛ dɔɔ kyoo gba ya. Ɛ gyen ɛ nyeedon kedoo bii? Ɛ yɛɛ ngba debunɔta nɛ, kɔɔ ne kyare ya na ka te njaalaa. ¹⁵ Kpene ken kaboena nyi yaa yako yɛna nyiaa, “Akpa Wurubuare de sɛɛ te de kyaa nyeedon man na, dɛɛ yɛɛ kpene kei yaa kedɔɔ kei.” ¹⁶ Mɔna ɛ ne gyina ɛ wose adido te ɛ na wola ɛ wose. Mena wose kawola kenan yɛɛ dukum ke. ¹⁷ Mena dɔɔ nyi walan kamase non ɔ gyen nombii kpaakpaa ken kaboena nyi waa yɛɛ, te ɔ te yɛɛ ke ya na ɔ te yɛɛ dukum.

5

Gyemisi kekolosi fa kɔbatena

¹ Nɛnɛɛ ɛ tei man ɛmɛɛ ban ɛ dana ɛ wose nɛ. Ɛ wii na ɛ ke di walanɔsa nideli, nawolo nyi kayeyɛɛ dinaa daale gyae ke kɔn ɛ dɔɔ. ² Ɛ kɔba njan ɛ dana nɛ pou te wɔlɛɛ, te paapaase mɔ te wɔlɛɛ ya abɔɔ njan pou ɛ dana nɛ. ³ Ɛ kɔba yayam na ɛ kɔba wolom abɔɔ njan ɛ ba mo weese nɛ pou te doo

kandorɔse. Kei ne gyae la kawola nyi ampan ɛ te yɛɛ dukum Wurubuare siaman. Mena ken kandorɔse njan be wɔlɛɛ abɔɔ njan nɛ, mena ke te ɛ wosenaane mɔ gyae ke wɔlɛɛ ngba mena ken boalan ne wɔlɛɛ abɔɔ nɛ. Nɛnɛɛ ken tɛele kei ne gyu kɔ ɔto ken Wurubuare waa di walan kamase nombia na, kenɛte ɛ ne yilaa abɔɔ see fa ɛ wose? ⁴ Balan yɛɛ tom ɛ wɔɔse man fa non mɔna ɛ beɛ ɛ te tɔ wɔ kom ya. Ɛ nyii mena ken bee mutii. Balan ban bɔɔ kyɔ non te ɛ be kɛɛɛ ɛ wɔɔse man weenɛɛ nɛ, be kewii te lii de Gbenɔgyoo Wurubuare don pou nyee non gyan. ⁵ Deban ken ɛ kyaa tɛele kei dɔɔ nɛ, ɛ wose te fɛɛ non te ɛmɛɛ gbagba kegyaebii mɔ te ɛ ne yɛɛ. Ɛ te di weenɛɛ kpaakpaa nyinjan doo nun ɛ ne daa Wurubuare nombia kedi wee ken, ngba wonambu ne dii doo nun daa wee ken baa ko e nɛ. ⁶ Ɛ buu balan ban be nombia tenɛɛ Wurubuare siaman nɛ fɔɔ te ɛ koe wɔ. Mɔna ba te yɛɛ nombiikum kamase ya te be ta koro senɛtia non lee gbɛɛ kamase man gba nyi ɛ na yɛɛ ɛ kegyaebii ya.

Ɛ nyin konɔɔ

⁷ Mena dɔɔ me tebia, ɛ nyin konɔɔ kelii wee ken de Gbenɔgyoo Yesu waa bese kɔn nɛ. Ɛ kɛɛ mena ken wɔɔfarale ne nyin konɔɔ gyeki kelii deban ken waa nyin abɔɔ kpaakpaa lee ɔ wɔɔman nɛ. ɔ ne nyin

konoo gyeki oga gyan gbate na oga otomante ke nɛɛ do o weenɛɛ, te o ne nyin konoo gyeki kelii deban ken o weenɛɛ njan na bee. ⁸ Lee mena doo emɛɛ mo e nyin konoo na e ka sen kenken, nawolo nyi de Gben gyoo Yesu ka bese kon ken ta benaa. ⁹ Me tebia, e na toron na donja ya, na mena ya na Wurubuarɛ waa di e nombia na waa bu non foo. E kee, walan non waa di de nombia ne, o kekon ta benaa.

¹⁰ Me tebia, e toose Wurubuarɛ akpenkpen gyoo ban boo naa diyem, lee mena ken boo kolosi de Gben gyoo Wurubuarɛ nombia njan doo ne. Na e ke kasee mena ken boo nyin konoo sen kenken be kayeyee man. ¹¹ Balan ban boo nyin konoo sen kenken naa diyem kelii oto ne, ban na nyeebam. E yela dee mo nombia kenja maa na balee non bee baake e nyi Gyobo ne. E nyii mena ken o be nyin konoo sen kenken deban ken o doo kayeyee man ne. Ngba e naa mena ken de Gben gyoo Wurubuarɛ be to e kom kpaakpaate te o be yeli be yee e gyon o kaale ken oto na? Kei nawolo baa nyi de Gben gyoo Wurubuarɛ dana woe te o ne wii balan waranase.

¹² Me tebia, nombii ken mee gyae e ka gyen nideli yena nyiaa, e na kan ntam ya. E na kan adido yaa teelee yaa kolo daale ntam ya.

Nyi nombii kaboena nyi ya see nyi "Ayi" na, e see nyi Ayi, te akpaa ke kaboena nyi ya bee nyi "Koa" na, e bee nyi Koa. E yee mena na wee ken Wurubuarɛ waa di balan nombia na o be gyae waa bu non foo ya.

E fane na e lee di

¹³ Akpaa e man nono ne naa diyem na waa fane fa Wurubuarɛ. Akpaa e man nono wose de fee e na waa kpee nonon lese Wurubuarɛ yele. ¹⁴ Akpaa e man nono na wee na waa baake Kristotena kegyiise na be kaa fane fa e, na baa tiu e nun de Gben gyoo Yesu yele man. ¹⁵ Nyi akpaa ba mo keledi fane na, kawee non waa nyin kawee kekyo. De Gben gyoo Yesu waa kyo e kawee na o wose ke yee e don. Nyi akpaa o yee nombiikum daale bo koran na, waa mo ke kyee e. ¹⁶ Mena doo e lese e nombiakumee njan e ne yee tia donja ne yako donja, na e ke fane fa donja na Wurubuarɛ ke nyin kyo non e kawee. Walan non o gbene tenɛ Wurubuarɛ siaman ne, o kefane dana nonon te kee yee tom mo nideli.

¹⁷ E yela dee mo nombii kei maa na Wurubuarɛ dekprenkpen gyoo non bee baake e nyi Elaegya ne. O yee deniwalan e ngba daa ne. O fanewo nideli lee o konoo man nyi oga na nɛɛ ya, te ampan oga senawo teelee kenan doo kulutoonen atooro na yale. ¹⁸ Kenje

o besewo fane bela te oga
non torowo, te teele kenan
besewo dee weenee bela.

¹⁹ Me tebia, gyae ke tale
kon nyi e man nolo waa
yo gbeye lee Wurubuaeye gbeye
ken ka teneye ne man, na
nolo ka besena e kon gbeye
kenan man. ²⁰ E toose nyiaa,
nyi akpaa nolo da besena
wala nkum lee o gbeye kum
man na, na mena wala
nonan te lee wala nkum non
nyee lee yen kekpaakekpaa
ken man. Kei gyae ke yela
Wurubuaeye ka mo nombi-
akumeye burum nan otenate
be yeye ne kyeye e.

Tone gyangbate kenj Pita be nmarase ne

¹ Tone kei lee manj Pita non me yee Yesu Kristo kpilale e ne gyan. Mee nmarase kei mee yele e mee ban Wurubuarɛ ba lese yee ɔ balan, te e be yaasee gyu ka bese nɔɔla Pɔntuse na Galatia na Kapadosia na Esia na Bitinia tɛlese man ne. ² De kya Wurubuarɛ wulaa bakewɔ see leenanj gyangba gyangba kenj nyi waa lese non yee ɔ balan. Non tɛe la ɔ felinj non dɔɔ lese non, te ɔ desina non see ngba non gbagba ɔ balan ne, na e ka som Yesu Kristo. Na Yesu Kristo ka mo ɔ fatabo faafo e nombiakumee pou leki, na e ka bese balan ban ayimee be doo e wose man ya Wurubuarɛ siaman. De Gbengyoo Wurubuarɛ waa mo ɔ beree kenj boele non nideli na waa fa non wosefɛerenj.

Loo kegyakaa kpaakpaate

³ E yela dɛe lese de Gbengyoo Yesu Kristo ɔ kya Wurubuarɛ non yele. Non wii na de waranjase nideli, mena dɔɔ te ɔ tɛewɔ Yesu Kristo kefonj lee yenj man kenj dɔɔ fa daa nyeedonj wole. Mena nyeedonj wole kei dɔɔ te de dana loo kegyakaa kekpa nyi waa gyusu daa lee yenj man wee daale. ⁴ Mena dɔɔ de loo gyakaa

nyi dee nyinj aboo kpaakpaanjan Wurubuarɛ be desina see ɔ balan adido ne. Mena aboo kenja yee aboo njan nɔɔ gyae na ke wolɛe ya, te nɔɔ gyae na ke pɔ mo ya. Ne gyae ke doo na kedobii kekpaakekpa. ⁵ Lee e kelɛedi dɔɔ Wurubuarɛ ta mo ɔ donj ɔ ne gyee non na kolo be nyinj yee non ya, kelii debanj kenj tɛele kei gyae ke gyu kɔ ɔto. Wurubuarɛ wulaa bakewɔ see nyi, waa lese mena kenj waa lɛe balan nyee ne wola mena debanj kenanj man.

⁶ Mena dɔɔ kaboena nyi yaa yela mena nombia kenja ke yee non gyonj. Mɔna debanj kei dɔɔ n te yee ya na e kena diyem debanj kyomii, nawolo nyi baa keese non kee lee gbɛenenj burum man. Mɔna e tɔɔse nyi mena kekeesekeke kei be gyae ke kyare ya na ka te kɔn ɔto. ⁷ Kekeesekeke kenja ne kɔn bo e dɔɔ na ka lese e kelɛedi dinɔɔ kenj ka kela kɔba yayam gba ne wola. Kɔba yayam gba koranj pe baa naa ke dinɔɔ gbagba na, bɛe do ke bo boalanj man. Kenanj wole koranj na kee tale wolɛe. Te n kee na Kristotena kelɛedi ne hia kela kɔba yayam. Nyi e kelɛedi yee anokoare te e senj ke man kenkenj na, wee kenj de Gbengyoo Yesu Kristo waa lese ɔ wose wola balan pou ne, Wurubuarɛ waa do non nɔɔ fa non karanj na waa yela e ka bese gyoorobia.

⁸ E te naa ta de Gbengyoo

Yesu na ε sia ya, mɔna ε ne gyae e. Keη na keη ε beε naa e na ε sia debaη kei koranη ya ne, ε ne lee e di te gyonη keη ke taη keyako ya ne doo ε man. ⁹ Nawolo nyi nyeekelee keη doo ε be kaa lee Wurubuaere di ne ε ne nyin ke.

¹⁰ Wurubuaere akpenkpengyoora baη doo yako Wurubuaere bereε keη waa mo boele ηon wose man nombia see ne, yase be sia bukitii tɔna, keo ηe man nideli na baa gyenη nyeekelee kei wose man nombia nideli. ¹¹ Kristo felinη ηon o doo Wurubuaere akpenkpengyoora baη man ne, yako na wo mena keη Kristo waa naa diyem pena o kaa nyin gyoorobiiri na obuo. Mena doo be yee kakyenη gyoo nombia ηan man na baa gyenη debaη keη mena nombia keηa gyae ke koη, na gbεε keη man ηe gyae ka mo koη. ¹² Wurubuaere lesewo wola wo nyi nombia ηan beε yako ne te yee fa baη gbagba ya, mɔna ηe yee fa balanη baη baa koη be wole ne. Mena balanη benaη yena emεε baη ε ne nyii nombia keηa ne. Nombia ηenaη yena nyeedonη nombia ηan balanη ne tεε Wurubuaere felinη ηon o be kpili lee adido ne donη doo kolosi fa ηon ne. Wurubuaere kpilala baη be kyaa adido ne gbagba koranη gyaewo nideli nyi baa gyenη mena nombia keηa man.

ε kyaa keη ayimεε na doo ε wose man ya

¹³ Lee mena doo ε yela ya agyuenεse ke doo ηon kyεkyεε, na ε ke desina ε wose na ε ke tale yee Wurubuaere kegyaebii. ε tela ε wose nideli na ε ka mo ε loo pou gyakaa Wurubuaere bereε keη waa mo boele ηon wee keη de Gbenjgyoo Yesu Kristo waa bese koη bela ne doo. ¹⁴ Keη ε yee Wurubuaere bia gbagbawo te ε ne nyii o dei ne doo, ε na bese ε wole gyu ke yee aboo ηan ε be yee gyanηba keη ε ba gyenη Wurubuaere ne ya. ¹⁵ ε tɔose nyi Wurubuaere ηon o be baake ηon koη o gyanη ne, o yee walaη ηon ayimεε be doo o man ya. Mena doo kpene kamase keη ε ke yee na, ε keε nyi ayimεε na doo ke man ya. ¹⁶ Wurubuaere nombia anmarasenη see ηan yakowo yenaη daale nyiaa, "Wurubuaere kpa ε na yeli ayimεε ke doo ε wose man korakora ya, nawolo nyi ayimεε be doo me man ya."

¹⁷ ε ne fane na ε ne baake Wurubuaere nyi de kya. Non Wurubuaere ne diina walaη kamase nombia ηgba mena keη otenate nombia ayεesa doo ne. O beε keε ηolo siaman pete o ne di o nombia ya. Mena doo debaη keη ε kyaa tεεle kei doo ηgba ηoola ne, ε mo obuo fa ηon Wurubuaere. ¹⁸ Nawolo nyi ε gyenη kpene keη Wurubuaere ba mo to kom lee ηon, te ε be nyin ε wose lee nombiakumεε ηan ε be kasee lee ε naanao gyanη ne man. Na koba yayam yaa koba wolom

ɲan ne wɔlɛɛ nɛ te ɔ moowo
 lɛɛ ɲon ya. ¹⁹ Mɔna Yesu
 Kristo fatabo keɲ ke dana
 koya doɲ nɛ te Wurubuare
 moowo tɔ ɛ nyeeman kom.
 Yesu Kristo kei yɛɛ ɲgba
 nambu ɲon ayimɛɛ kamase
 be doo ɔ wose man ya te
 boɔ mo deesi nɛ. ²⁰ Pɛte
 Wurubuare ke yɛɛ tɛle kei
 nɛ, na ɔ taɲ ke wulaa lese
 Yesu Kristo see nyi waa kaa
 yeɲ lɛɛ daa wee daale. Mɔna
 ɛmɛɛ doo te ɔ lese e wola
 debaɲ keɲ tɛle kei ne gyu
 ko ɔto nɛ. ²¹ Lee ɲon Kristo
 doo te ɛ lɛɛ Wurubuare ɲon
 ɔ be gyuuusu e lee yeɲ man te
 ɔ ba lese e yele nɛ di. Mena
 doo te ɛ kelɛɛdi na ɛ loo pou
 gyakae Wurubuare doo nɛ.

²² Ma gyen nyi ɛ ne di nom-
 bia ɲan ɲe doo na ɲe gbɛɛ
 nɛ doo te ɛ ne gyae ɛ tebia
 Kristotena mo nideli, mena
 doo ayimɛɛ kamase be doo
 ɛ man ya. Nɛnɛɛ doo, ɛ kɛɛ
 na ɛ ke gyae doɲa nideli lee
 ɛ konɔɔse man. ²³ Nawolo
 nyi Wurubuare ta lola ɲon
 wɔle. Mɔna na deniwalaɲ
 ɲon ɔ be gyae waa kyaa
 kekpaakekpaa ya nɛ doo te
 ɔ tɛwɔ lola ɲon wɔle ya. ɔ
 tɛɛ ɲon Wurubuare nombia
 ɲan ɲe bɛɛ taɲ ya, te ɲe bɛɛ
 kyɛɛkeɛ korakora ya nɛ doo
 lola ɲon wɔle. ²⁴ Wurubuare
 nombia aɲmarasen see ɲan
 yakowɔ yenaɲ daale nyiaa,
 “Walaɲ kamase yɛɛ ɲgba
 ɲale nɛ,

te ɔ gyoorobiiri mo
 pou yɛɛ ɲgba ka
 kyeɲkyeɲkoɔse nɛ.

ɲale keɲ na yem na ka

kyeɲkyeɲkoɔse ɲan
 mo te kpiisi yala.

²⁵ Mɔna de Gbenɲyoo Wu-
 rubuare nombia ɲan
 doo
 ɲan kyaa kekpaakek-
 paa.”

Nombia ɲenaɲ yena nyee-
 doɲ nombia ɲan boɔ kolosi
 fa ɲon nɛ.

2

¹ Nɛnɛɛ be ta lola ɲon
 wɔle. Mena doo ɛ lese
 nombiakumɛɛ kamase lee ɛ
 kekyaabii man. ɛ na dii
 akɛɛɛ bela ya. ɛ na yɛɛ
 noɔse ala ala ya. ɛ na
 yeli ɛ sia keyɛɛ balan aboo
 ya. ɛ na wɔlɛɛ balan yela
 lee gbɛɛ kamase man ya.

² Mɔna debaɲ kamase na
 ɛ yela Wurubuare nombia
 ɲan ɲaagen ke gyɔ ɲon loo,
 ɲgba mena keɲ dide loɲ ne
 gyɔ biikyaa loo nɛ. Akpaa
 ɛ yɛɛ mena na gyae ke yela
 ɛ ka bee ɛ kelɛɛdi keɲ man
 nideli, na ɛ ke nyiɲ nyee-
 doɲ kekpa keɲ. ³ ɛ yela ɛ
 loo ke gyakaa mena nombia
 keɲa doo debaɲ kamase, na-
 wolo nyi ɛmɛɛ gbagba te naa
 nyi de Gbenɲyoo Yesu Kristo
 dana wɔe nideli.

⁴ Mena doo ɛ tuu benaa de
 Gbenɲyoo Yesu Kristo, na-
 wolo nyi ɲon yena nyeedoɲ
 pou nyee. ɔ yɛɛ ɲgba boe
 keɲ deni maara ne kɛɛ ke nyi
 koɔ taɲ tonɔɔ ya nɛ. Mɔna
 Wurubuare ɲon ɔ ba lese e
 nɛ siaman na, ɔ dana tonɔɔ
 nideli. ⁵ ɛmɛɛ mo te nyiɲ nyee-
 doɲ. ɛ yɛɛ yaa ɲgba boya
 ɲan Wurubuare ba mo ɔ ne
 ma ɔ deni dinaa keɲ nɛ, te ɛ

bese ɔ saese na ε ke ta Yesu Kristo dɔɔ fa e kedi ken na gyoo ɔ sia. ⁶ Nawolo nyi Wurubuarɛ nombia anmarasen see njan yakowɔ yenan daale nyiaa,

“Wurubuarɛ kpa ε keε,
me ta mo boe kpaakpaate daale
mεε see deni mokɔɔ
Gyerusalem donɔɔ
man.

Man lese na e,
mena dɔɔ walan kamase
njon
ɔ lee e di na desɛn be
gyae ke kyan e ya.”

⁷ Emεε ban ε ne lee e di ne dɔɔ ɔ dana tɔnɔɔ fa njon, mɔna balan ban bɔɔ bεε e ne dɔɔ ba te yeli Wurubuarɛ nombia njan ɔ be nmarase see ne te kaa yεε ampan. Nombia nenan yena nyi,

“Boe ken deni maara be bεε
ke ne,
ken bese la kaa yεε boe
ken
kɔɔ kyan deni ken sen
kenken.”

⁸ Wurubuarɛ nombia anmarasen see njan besewɔ yako yenan daale bela nyiaa, “Boe kei dɔɔ te balan baa gyɔ nae kpanɛ.

Mena boe kenan dɔɔ ke te balan baa sarakee yala.”

Kpene ken dɔɔ te baa sarakee ke dɔɔ yala yena nyi ba te bεε Wurubuarɛ nombia njan. Wurubuarɛ wulaa yakowɔ lee gyanɔba gyanɔba ken nyi be fareba kenan.

⁹ Mɔna emεε dɔɔ, emεε yena balan ban Wurubuarɛ

ba lese ne. Emεε yena ɔ saese na ɔ gyoorobia. Emεε yena balan ban Wurubuarɛ ba lese te ɔ be desina wɔ see fa ɔ wose. Emεε yena Wurubuarɛ balan gbagba ban. Njon lesena njon na ε ke nyin kolosi ɔ nombia dinaana njan nɔɔ tan keyako ya ne fa balan. Njon lesena njon lee ditinɛε man kɔn ɔ kenmanee dinaa ken man. ¹⁰ Gyanɔba ken na nafɔ ε te yεε Wurubuarɛ balanwɔ ya, mɔna nenεε dɔɔ ε te kaa bese ɔ balan gbagba. Gyanɔba ken na Wurubuarɛ te wii ε waranase ya, mɔna nenεε dɔɔ ɔ te kaa wii ε waranase.

¹¹ Me tebia kpaakpaa, ε tɔɔse nyi ε yεε nɔɔlawɔ te ε be gyae ε ke kyaa tεεle kei dɔɔ kekpaakekpa ya. Mena dɔɔ mεε waase njon bo nyiaa, ε lese ε wose lee ε wosenaane lookum ken ne wɔnɛε njon wee na wee ne man. Nawolo nyi mena abɔɔ nenan be gyae ke yela ε ke tale yεε Wurubuarɛ kegyaebii ya. ¹² Ken ε kyaa bom na balan ban ba te yεε Kristotenawɔ ya ne dɔɔ, ε yela ε kekyaabii ke yεε loo. Nyi akpaa be yako gba nyi “Kristotena kewɔ yεε nombiakumεεyεεrawɔ” na, ε yela baa naa abɔɔ kpaakpaa njan ε ne yεε ne na deban ken Wurubuarɛ waa bese kɔn kaa di balan nombia na, baa nyin lese ɔ yele.

ε yakɔse ε wose fa ε siamantena

13 Ε γέε balan ban ε silana de Gbenjyoo Yesu Kristo, mena doo ε γokose ε wose fa balan ban pou bee di don tεele kei doo ne. Ε mo obuo fa gyoo dinaa non o ne di don walan kamase doo ne. 14 Mena mo te ε mo obuo fa balan ban gyoo dinaa non ba lese wo nyi baa won nombiakumεεγεερα denjele, na baa kelee balan ban bee γεε nombia kpaakpaa ne. 15 Nawolo nyi Wurubuarε kegyaebii yena nyi yaa γεε nombia kpaakpaa lee ε kekyaabii man. Akpaa ε γεε mena na balan ban bo gyen kolo ya te bee wolee ε yele ne, be gyae baa nyin nombiikum daale kolosi lee ε wose man ya. 16 Ε kyaa ngba balan ban be kyaa ba wose doo ne. Mona ε na yeli ε wose doo kekyaa kenan ke fa non gbεε na ε ke γεε nombiakumεε ya. Ε kyaa ngba balan ban bee som Wurubuarε ne. 17 Ε mo obuo fa walan kamase, na ε ke gyae ε tebia Kristotena ban mo. Ε yela Wurubuarε keyee ke doo ε man deban kamase, na ε ka mo obuo fa ε gyoo dinaa non.

18 Εμεε ban ε kyaa balan gyan ne, ε γokose ε wose fa ε gbenjyooona na ε ka mo obuo fa wo nideli. Na ε gbenjyooona ban be dei te ba woe ne baagen te ε ke γokose ε wose fa ya, mona kaboena nyi yaa γokose ε wose fa ε gbenjyooona ban be dana akpanyanryan mo ne. 19 Nyi akpaa walan non o

loo gyakaa nyi waa γεε Wurubuarε kegyaebii de naa diyem ken nafa tekaboena nyi waa naa ya te o tale sen ke man kenken kelii oto na, Wurubuarε waa hiraa e. 20 Akpaa nyi ε man nono de γεε kolo kum te bee tuku e te o nyin konoo sen lee o ketuku kenan pou na, won doo te kaboena nyi baa kelee e? Mona akpaa n nombia kpaakpaa keyee doo te n ne naa diyem te n nyin konoo sen ke man kenken kelii oto na, kenan na Wurubuarε waa hiraa nen. 21 Mena nombia kenan doo te Wurubuarε baake non nyi ε kaa bese o balan, nawolo nyi Kristo gbagba mo naa diyem ε doo. O γεε mena see non na ε ke nyin kasee e na ε ke sila o nawoo.

22 “Non Kristo te γεε dukum daale ya, te nono mo te nyii dekara nombii daale mo lee o nonoman korakora ya.”

23 Deban ken boo tee e ne, o ta tee nono to kom ya. O naa diyem mona o te falaa nono ya. O moo o sia bo gyakaa Wurubuarε non o ne di nombia na ke gbεε ne doo. 24 Non Yesu Kristo gbagba lee na de nombiakumεε pou seele deban ken boo gyο e mataa opanjan doo ne. Na ke yela dee nyin da wose lee de nombiakumεε pou man, na dee kyaa Wurubuarε kegyaebii man. Kristo gyamee nan o be nyim ne doo te de nyina

kawee kekyo. ²⁵ Gyangba ken na nafa ε yee ηgba namense ban boo yoo ne. Mona nenεε doo ε ta bese koη ε silana ε Gbenγγoo ηon o ne keε ε doo ηgba namensekelere ne, na kolo kum kamase be yee ηon ya.

3

Ala na be baala

¹ Emεε ban ε yee ala yalalawo ne, kaboena nyi yaa yokoε ε wose fa ε baala. Akpaa ε yee mena na, ε dinoo gyae ke yela ε baala ban boo ne lee Wurubuare nombia ηan di ya ne, ke kyεεkee ba agyuen na be kaa lee Kristo di ken ta tekaa yee nyi ε ka mo ε noo yako wo nombii daale ya. ² Nawolo nyi ε baala ban baa naa ε dinoo kpaakpaa ken ε dana, na mena ken ε ne bu Wurubuare nideli ne. ³ Na aboo ηan ε ka mo desina ε wose ηgba nyeeya ke desina, na koba yayam aboo kado na aboo kpaakpaa nyinjan kado ne gyae la ke yela ε ke yee kyeo ya. ⁴ Mona ε yela ε dinoo gbagba ken ka lese ε kyeo wola. Ken yena konoo kenyin na wose keyokose. Kei yena kyeo ken ke bee wolεε ya te keε gyoo Wurubuare sia mo. ⁵ Nawolo nyi mena te gyanjba ala ban boo mo be loo pou gyakaa Wurubuare doo ne, moo be dinoo lese ba kyeo wola. Be yokose ba wose fa be baala. ⁶ Mena te alo ηon bee baake e nyi Saara ne mo yeeωo. O nyii o baale Aberaham dei te

o baake e nyi o gbenγγoo. Mena doo akpaa ε yee nombia kpaakpaa deban kamase te ε te yee kolo ya na, emεε mo ta bese o bia.

⁷ Emεε baala yalala mo, mena mo te akpaa emεε na ε wεla kyaa na kaboena nyi yaa wii be waranjase na ε ke nyin konoo fa wo, nawolo nyi ban be dana don ηgba emεε ya. ε mo obuo fa wo nawolo nyi Wurubuare na mo o bereε ken boele wo ηgba mena ken o na mo boele ηon ne. Akpaa ε yee mena na, kolo be gyae ke to ε kefane gbεε ya.

Nombia kpaakpaa keyεε na ka diyem kena

⁸ Me nombii otomante yena nyiaa, ε popou ε yee noodokolon. ε wii donja waranjase na ε ke gyae ε tebia Kristotena ban mo, nawolo nyi ε yee balan dokolon. ε wii donja waranjase, na ε ke yokose ε wose fa donja. ⁹ Akpaa ηolo de yee neη nombiikum na, na mo dukum to e kom ya. Akpaa ηolo da tee neη na, nyan na tee e to kom ya. Mona nyan sola Wurubuare wosefεeren fa e. Nawolo nyi kei doo te Wurubuare baake ηon, na waa nyin hiraa ηon. ¹⁰ Nawolo nyi Wurubuare nombia anmarasen see ηan yakowo yenan daale nyiaa, "Akpaa ηolo ne gyae nyi o kekyaabii man ke de fa e na waa kyaa gyu siaman na,

kenan̄ na kaboena nyi
waa tina nombi-
akumεε
keyεε na akεεε nombia
kekolosi yela.

11 Kaboena nyi ɔtenate dεε
wɔŋ ɔ wose
lee nombiakumεε keyεε
man
na waa yεε nombia
kpaakpaa.

Kaboena nyi waa yase ɔ sia
gyae wosefεereŋ gbεε
na waa sila ke.

12 Nawolo nyi Wurubuare
sia gyakaa balan̄ ban̄
bεε yεε nombia kpaak-
paa nε dɔɔ,
te deban̄ kamase mɔ na
ɔ ne nyii ba kefane.

Mɔna balan̄ ban̄ bεε yεε
nombiakumεε nε dɔɔ,
Wurubuare na lese ɔ sia
yela wɔ.”

13 Nyi akpaa ε ne yεε
kakyen̄ lee ε konɔɔ man
nyi ε ke yεε nombia kpaak-
paa na, amɔte kyaa la ken̄
waa tale yεε ŋon kolo kum?

14 Mɔna akpaa ε naa diyem
lee nombia kpaakpaa keyεε
dɔɔ na, εmεε na nyeebam.
ε na yee denibalan̄ ya, te
ε na yeli ε wɔe ke lɔ ŋon
mɔ ya. 15 ε bu Yesu Kristo
nideli lee ε konɔɔse man, na-
wolo nyi ɔ yεε de Gben̄gyoo
e. ε doo ε wose dɔɔ
ken̄ nyi ŋolo de bɔɔse ŋon
nombii daale lee kpene ken̄
dɔɔ te ε loo gyakaa Yesu
Kristo dɔɔ na, ε ke nyin̄ tale
tiranɔɔ fa ɔtenate. Mɔna ε
mo wose keyɔkɔse na obuɔ
tiranɔɔ fa ɔtenate. 16 ε
mo wose keyɔkɔse na obuɔ
tira mena nombia ŋenan̄

nɔɔ, na ke yela ε konɔɔ
man nombia ke doo ŋon
kyεεkyεε. Akpaa ε yεε
mena na desεŋ gyae ke kyan̄
balan̄ ban̄ bee kolosi nombi-
akumεε lee ε dinɔɔ kpaak-
paa ken̄ ε dana lee Kristo
man nε. 17 Nyi akpaa ke yεε
Wurubuare kegyaebii ke nyi
yaa naa diyem lee nombia
kpaakpaa keyεε dɔɔ na, ke
dei kela ken̄ ε kena diyem
lee nombiakumεε keyεε dɔɔ.
18 Nawolo nyi Yesu Kristo
gbagba ŋon dukum kamase
be doo ɔ man ya nε, yen̄
dokolon̄ te ɔ yen̄awɔ fa daa
nombiakumεεyεεra ken̄ ɔ be
gyae waa yen̄ bela ya, na
waa nyin̄ mo daa benaa
na Wurubuare. Ba koo e,
mɔna Wurubuare tεεwɔ ɔ
felin̄ ŋon dɔɔ gyuusuu e lee
yen̄ man. 19 Kenan̄ wɔle na,
Wurubuare felin̄ ŋon yela
ɔ gyuusuwɔ ke gyɔ anokoare
nombia ŋan dekpren̄kpen̄ fa
woya ban̄ bɔɔ kyan̄ wɔ tɔ
deni nε. 20 Mena woya
kewɔ yena balan̄ ban̄ leenan̄
gyan̄gba gyan̄gba de naana
Nowa deban̄ ken̄, bɔɔ bεε
ba te lεε Wurubuare nom-
bia ŋan di ya deban̄ ken̄
Nowa ne yae adakaa dinaa
ken̄ nε. Wurubuare nyin̄a
konɔɔ fa wɔ nyi baa kyεεkee
lee be nombiakumεε man
mɔna be bεε. Balan̄ ky-
omii baale ban̄ be yaanɔɔle
yεε balan̄ gyanaara nε gyoo
la adakaa dinaa ken̄ man,
te Wurubuare lεε wɔ lee
lon̄ ken̄ man. 21 Mena
lon̄ kei yεε yaa ŋgba Wu-
rubuare lon̄kesɔ ken̄ ne yeli

dee nyin nyeedon ne. Wurubuarɛ lonkeso kei te yee lon ken gyae ke faafo da ayimɛɛ lee da wose man ya. Mɔna lonkeso kei nawolo nyi dɛɛ sola Wurubuarɛ bo nyi waa faafo da ayimɛɛ pou leki na waa fa daa dinso kpaakpaate. Kei nawolo nyi lee Yesu Kristo kefon lee yen man doo, te walan ne tale mo konso man nombia kpaakpaa nyinan kon Wurubuarɛ gyan. ²² Nɛnɛɛ non Yesu Kristo te lam adido te so kyaa Wurubuarɛ dunolon doo. Botso te so ne di gyoori Wurubuarɛ kpilala, na kpene kamase ken ne di don adido botso ne doo.

4

Ɛ kyaa fa Wurubuarɛ

¹ Kristo naa diyem tɛele kei doo. Mena doo emɛɛ mo ɛ yela mena dinso kenan ke doo ɛ man. Nawolo nyi akpaa nono de naa diyem mena na, dukum bɛɛ tale di don so doo bela ya. ² Mena doo onate bɛɛ tekaa yela tɛele kei doo aboo kumɛɛ kegyae ke di so doo bela ya. Mɔna so sia gyakaa bo nyi waa yee Wurubuarɛ kegyaebii deban kamase. ³ Gyanɔba ken na ɛ wolɛɛ ɛ deban yee aboo non balan ban boo gyen Wurubuarɛ ya ne yee nɛ. Ɛ yee aboo nkarankaran non emɛɛ gbagba ne gyae ne bo. Ɛ yee lookum nyoo solon dɛese te ɛ yee desɛn nombia kpu na banɛɛ osom non Wurubuarɛ ne kole nɛ. Tekaboe mena, ɛ tina mena aboo ken keyɛɛ

yela. ⁴ Nɛnɛɛ te doo balan ban ba te yee Kristotenawo ya ne noo, nɔba emɛɛ na wo bɛɛ tekaa yee mena aboo nkarankaran ken bom bela ya nɛ. Mena doo bɛɛ tee non.

⁵ Mɔna kaboena nyi mena balan benan baa gyen nyiaa, baa kaa sen Wurubuarɛ siaman na baa tira be nombia non boo yee ne pou noo. Wurubuarɛ te desina so wose nyi waa di balan ban be kyaa na be sia, na ban boo yekee pou ne nombia.

⁶ Kei doo te Kristo gyuuwo kekolosi Wurubuarɛ nombia non fa balan ban boo yekee nɛ. Yen ken boo yem ne yee kpene ken Wurubuarɛ ba mo bu wo soo, nɔba mena ken waa bu walan kamase soo nɛ. Mɔna Kristo kolosi so nombia non fa wo, na ba woya ke nyin tale kaa kyaa Wurubuarɛ gyan kekpaakekpa.

⁷ Deban ken tɛele kei gyae ke gyu ko oto ne ta benaa. Mena doo ɛ yela ya agyuen ke doo non kyɛkyɛɛ, na ɛ ke kyan ɛ wose na ɛ ke nyin tale fane fa Wurubuarɛ.

⁸ Kpene ken kela ken pou yena nyi ɛ gyae don nideli lee ɛ konsose man. Nawolo nyi akpaa ɛ ne gyae don na, ɛ ke tale mo nombiakumɛɛ kyee don. ⁹ Ɛ yee nonlale fa don nideli ken ɛ na toron ya. ¹⁰ Wurubuarɛ faa ɛ man walan kamase wa aboo anefan non kpookpoo. Mena doo ɛ man walan kamase waa kee ken so be nyim ne doo nideli, na waa mo

ke kyɔ ɔ tebia. ¹¹ Akpaa ɲolo wui yena Wurubuare nombia ɲan kekolosi na, kaboena nyi waa kolosi Wurubuare nombia bo. Akpaa ɲolo wui yena balan kasom na, waa mo donj kenj Wurubuare be fa e ne mo som nideli. Akpaa ε yee mena na gyae ke yela balan ke ta Yesu Kristo dɔɔ lese Wurubuare yele nombia pou man. Non Yesu kaboela na gyoorobiiri na donj pou kekpaakekpa. Amen.

Diyem kenj doo Kristo kesi la man

¹² Me tebia kpaakpaa, ε na yeli kayeyee kenj ε na yeyee ne ke yee ɲon gyakolonj ɲgba kolo wole daale ne yeena ɲon ne ya. Nawolo nyi mena kayeyee kei ne keese ɲon bo kee nyi ε seɲee kenkenj ε keleedi man. ¹³ Mɔna ε yela ke yee ɲon gyonj nyi ε ne naa diyem kenj Kristo mɔ be naa ne. Nawolo nyi kei ne gyae la ke yela ke yee ɲon gyonj nideli debanj kenj waa kaa lese ɔ gyoorobiiri kenj debɔɔ ne. ¹⁴ Akpaa balan na tee ɲon lee kenj ε silana Yesu Kristo dɔɔ na, emee na nyeebam. Nawolo nyi kei nawola la nyi Wurubuare felinj ɲon ɔ dana gyoorobiiri ne doo ε man. ¹⁵ ε na yeli baa naase ε man ɲolo diyem nyi ɔ yee awudiini e yaa ɲmeelate yaa nombiakumeyee, yaa ɲgba walanj ɲon ɔ na mo ɔ nɔɔ do balan nombia man ne ya. ¹⁶ Akpaa nyi n yee Kristo baale e dɔɔ te beε naase nenj diyem na, na

yeli ke yee nenj desenj ya. Mɔna fa Wurubuare karanj nyi Kristo yele kenj gyakaa nyanj mɔ dɔɔ.

¹⁷ Debanj te lii kenj Wurubuare waa di balan nombia. ɔ nombia kedi kenanj gyae ke fiasεε bo lee Kristotena dɔɔ. Te akpaa waa fiasεε bo lee daa Kristotena dɔɔ na, kenanj na wonj ne gyae la ke kɔnj balan banj bɔɔ ne leε Wurubuare nombia ɲan di ya ne dɔɔ? ¹⁸ Wurubuare nombia anmarasenj see ɲan yakowɔ yenanj daale nyiaa, "Akpaa nyi dana donj nyi baa leε balan banj be gbεenenj tenεε Wurubuare siaman ne nyee na, kenanj na wonj ne gyae la ke kɔnj balan banj bɔɔ gyenj Wurubuare ya ne, na nombiakumeyee dɔɔ?"

¹⁹ Mena dɔɔ balan banj beε naa diyem lee Wurubuare kegyaebii man ne, kaboena nyi baa mo ba wose do Wurubuare ɲon ɔ ne yee kpene kamase ne nyinjmaa man, na baa kyanj be nombia kpaakpaa keyee kenj man nideli. Nawolo nyi kpene kenj Wurubuare de yako nyi waa yee na, kenj te ɔ ne yee.

5

Pita kekolosi fa kegyiise na tewuleε

¹ Me dana nombii kenj mee gyae maa mo see emee Kristotena kegyiise banj siaman. Manj mɔ me yee Kristotena

kegyia e ηgβα εμεε νε. Me naa mena kenj Kristo be naa diyem νε na me sia, te man mo maa nyinj dekyae kpu na e o gyoorobiiri kenj man debanj kenj waa bese koj νε. ² Μεε waase ηjon bo nyiaa, ε κεε balan banj Wurubuaere ba mo wo do ε nyinjmaa man νε doo nideli, ηgβα mena kenj namensekeelere ne κεε o namense doo νε. Ε na yeli ke yee ηgβα bee ηere ηjon bo ya, mona ε yela ka lee εμεε gbagba ε konoo man ηgβα mena kenj Wurubuaere ne gyae nyi yaa yee νε. Ε na yee ηgβα ε ne yee ke bo mo gyae koba νε ya, mona ε yee ke ηgβα kenj ε ne gyae nyi ε ka som Wurubuaere nideli doo. ³ Ε na ηere balan banj Wurubuaere ba mo wo do ε nyinjmaa man nyi yaa κεε be doo νε ya, mona ε yela ε nombia ηjan ε ne yee νε ke gyo wo loo na baa kasee ηa. ⁴ Akpaa ε yee mena na wee kenj Yesu Kristo ηjon o yee namensekeelere kegyia e νε de kaa bee lee na, kpene kenj waa mo to ηjon kom νε be gyae ke wolee korakora ya.

⁵ Εμεε alebia na tewulee mo, mena ke te kaboena nyi yaa yokose ε wose fa kegyiise banj. Ε popou ε yokose ε wose fa doja, nawolo nyi Wurubuaere nombia ηmarasenj see ηjan yakowo yenanj daale nyiaa,

“Wurubuaere na senj tia balan banj

bee gyina ba wose adido νε,

mona o na mo o beree boele banj

bee yokose ba wose νε.”

⁶ Mena doo ε yokose ε wose na ε ka mo ε wose do Wurubuaere ηjon o yee donj pou Gbenjyoo e νε tee, na waa gyina ηjon adido o debanj kpaakpaate kenj man. ⁷ Ε mo ε nombia ηjan ne takaa ηjon νε pou see Wurubuaere siaman, nawolo nyi o na gyuenj ε wose man.

⁸ Ε yela ya agyuenj ke doo ηjon kyekyee na ε ke doo ε wose doo. Nawolo nyi ε kolare obonsam ηjon dojee o ne kili ηgβα wonembu kum νε, kenj o ne gyae ηolo waa kyanj tao. ⁹ Ε senj kenjkenj ε keledi man na ε ke to e gbεε. Ε toose nyi ε tebia Kristotena banj be kyaa teele kei doo pou νε mo ne naa diyem mena. ¹⁰ Mona akpaa ε naa diyem debanj kyomii na, Wurubuaere gbagba waa yela ε ka bese senj nideli. Waa do ηjon kakyenj na ε ka senj kenjkenj. Non yena beree pou nyee. Non baake na ηjon nyi yaa ta Kristo doo na ε ke nyinj o gyoorobiiri kenj kyaa kekpaakekpaa νε. ¹¹ Ε yela dee lese Wurubuaere yele nawolo nyi ηjon te donj pou yee o wui kekpaakekpaa Amen.

¹² Silase kyoo na manj te me ηmarase mena tone kei. Ma gyenj nyi o yee Kristo walanj kpaakpaate e kenj dekara be doo o man ya. Μεε ηmarase tonebii kei bo maa mo do ηjon kakyenj, te μεε gyae ε ka gyenj nyi Wurubuaere beree kenj o ba mo

boele daa ne te yee dekara
ya, mena doo e sen ke man
nideli.

¹³ De tebia Kristotena ban
be kyaa Babilon donoo man
ne na do non noo. Wu-
rubuare lese na ban mo
ngba mena ken o ba lese
non ne. Mena ke te me bu
Maake mo na do non noo.

¹⁴ E mo Kristo kegyae ken
pukaa doha do doha noo.
Wurubuare waa fa emee ban
pou emee na Kristo be yee
noodokolon ne woseferen.

Tone alate ken Pita be nmarase ne

¹ Tone kei lee man Simon Pita non me yee Yesu Kristo tobaale na o kpilale e ne gyan. Mee nmarase ke mee yelee emee ban pou e ne lee Yesu Kristo di nideli ngba mena ken daa mo ne lee e di ne. Mena keliedi kpaak-paa kei lee Wurubuaré non o gbéenej tené ne, na da nyeeleere Yesu Kristo gyan.

² Wurubuaré waa yela e ka gyen non Wurubuaré na de Gbenjyoo Yesu nideli, na ke yela waa mo o beré boele non nideli na waa fa non woseféerej ken ka dokoso be kyaa ya ne.

Dinoo ken na wolo nyi Wurubuaré baake na daa

³ Lee de Wurubuaré kagyen doo Yesu Kristo te tee o donj ken ka dokoso be kyaa ya ne doo fa daa kpene kamase ken ne hia daa, na dee tale yee o kegyaebii teele kei doo. Lee non Wurubuaré gbagba dinoo kpaakpaa na o woe doo te o baake daa nyi de kaa bese o balan. ⁴ Lee mena dinoo kei doo te o faa daa o nombia kpaakpaa njan o be yako see nyi waa fa daa ne. O moo o nombia kenja fa daa na ke yela e ke nyinj lese e wose lee aboo kumee njan emee gbagba ne gyae teele kei doo te ne yeli walan ne

wolee ne man, na e ke nyinj Wurubuaré dinoo ken.

⁵ Lee mena nombia kenja doo e yee kagyen na e ka mo deeli keyee kpu na e Yesu Kristo keliedi ken. Kenan wole na e mo nombia kagyen kpu na e deeli keyee ken.

⁶ Nombia kagyen wole na, e mo wose kekyan kpu, te wose kekyan wole na e yee kagyen sen kenken. Kagyen wole na e mo Wurubuaré osom kpaakpaate mo kpu.

⁷ Wurubuaré osom kpaak-paate wole na e mo donja kegyae kpu, te donja kegyae wole na e mo balan kegyae kpu.

⁸ Nawolo nyi akpaa e kyan nombia kenja man nideli na, gyae ke yela e ka gyen de Gbenjyoo Yesu Kristo na ke yela e ke yee balan ban e keliedi dana tonoo. ⁹ Mōna walan non o be dana mena dinoo kpaak-paa kei ya na, kenan na walan nonan sia te wolee ken nyi o bee naa gyu lem ya. O tanj ke wolee nyi be ta lese e lee o nombiakumee bené njan man.

¹⁰ Me tebia mena doo e yee kagyen na e ke kyaa dinoo kpaakpaate man, na e dinoo kenan ka wola nyi Wurubuaré baake na non te o lese non. Akpaa e yee mena na e be gyae e ka lee wole e keliedi man ya.

¹¹ Kenja keyee ne gyae la ke yela Wurubuaré ke fa non gbéé na e ke nyinj gbéé gyoo de Gbenjyoo Yesu Kristo non o yee da nyeeleere e ne gyoorobiiri ken ke kyaa kek-

paakekpaa ne man.

¹² Ma gyen nyi ε wulaa ε gyen mena nombia keja, te ε wulaa ε senεε anokoare nombia njan moɔ yako non ne man kenken. Mɔna mee gyae nyi maa kyaa toose non nombia keja deban kamase.

¹³ Ma gyen nyi deban ken me see me kyaa teele kei doo ne, kaboena nyi maa kyaa toose non nombia keja na ε be nyin wolee ja ya. ¹⁴ Nawolo nyi de Gbenjyoo Yesu Kristo ta lese wola man nyi ma woya akan teele kei doo ta tekaa bo ya. ¹⁵ Lee mena doo te mee ye kakyen yako non nombia keja, na akpaa ma yem koran na ε ke tale toose ja deban kamase.

¹⁶ De keε kolosi de Gbenjyoo Yesu Kristo don dinaa na o ka bese kon ken nombia ne, te ye nyi nola nombia njan balan na mo sia kekara gyɔ ne yaa dee kolosi ya, mɔna daa gbagba naa o gyoorobiiri ken na de sia fonεε. ¹⁷ Deban ken me kya Wurubuare ba lese Yesu Kristo yele te o ba lese o gyoorobiiri wola ne, na de kyaa botoo. De nyii noowoya naale lee Wurubuare Kpatakpere non gyoorobiiri ken man nyiaa, "Kei yena me bu non mee gyae e lee me konoo man, te o na gyoo me sia mo nideli" ¹⁸ Daa gbagba nyii noowoya keja njan ba lee adido kon deban ken daa na de Gbenjyoo Yesu Kristo kyaa Wurubuare bula ken doo ne.

¹⁹ Kei yele la da gyenawo nideli nyi Wurubuare akpenkpenjyooa nombia njan boɔ yako see ne ye ampan. Mena doo ε see denjele na ε ke nyii ja nideli. Nombia nenan ye ngba kanea ken boɔ kyanee see ditinεε man ne. Keε nmanee kelii deban ken nebo kyolobii non waa lee. Kei na wola non baa nyi yaa kyan Wurubuare nombia njan man nideli kelii deban ken Yesu Kristo waa kaa yela ε konoo ke gyuus na ε ke nyii o nombia njan man nideli. ²⁰ Lee keja pou wole na nombii tuturu ken mee gyae ε ka gyen nideli yena nyiaa, Wurubuare akpenkpenjyooa ban man nolo te yako nombii daale ken boɔ nmarase do Wurubuare nombia anmarasen see njan man non gbagba o baam doo ya. ²¹ Nawolo nyi Wurubuare nombia njan be tee wa akpenkpenjyooa doo te boɔ yako ne, ne man dokolon be kyaa ken ka lee deniwalan gbagba kegyaebii man ya. Mɔna Wurubuare felin non wola na wo nombia njan ba lee non Wurubuare gyan te be yakowo.

2

Akerεε nombia wolala

¹ Mena ken gyan nba baale ba beo mo ba wose nyi be ye Wurubuare akpenkpenjyooawo Iseraefena man ne, mena mo te akereε wolala baa kyaa

ε man. Baa mo nyansa wola nombia ηan te yεε anokoare ya. Baa ta wola balan nombia ηan gyae ke yela baa yo nε. Baa bεε nyi bɔɔ gyeη de Gbenjyoo Yesu Kristo ηon ɔ ba yem lεε daa gba nε ya. Mena dɔɔ be gyae ke kyare ya, kayeyεε dinaa daale gyae ke kɔη be dɔɔ. ² Balan burum baa sila wɔ yεε ba desεη nombia ηan bεε yεε nε. Te be nombia ηan bεε yεε nε dɔɔ, balan baa kolosi nombiakumεε tia Kristo anokoare gbεenen ηan. ³ Lee sibii dɔɔ mena akεrεε wolala kεwɔ baa mo akεrεε nombia beo ηon, na baa mo nyansa gbεε mo ηon gyae kɔba. Mena dɔɔ leenan benεη benεη keη Wurubuarε yakowɔ see nyi waa wɔη ba denjele, te waa tan wɔlεε wɔ bo.

⁴ ε tɔɔse nyi deban keη Wurubuarε kpilala ban be kyaa adido be yεε nombiakumεε nε, Wurubuarε te tina wɔ yela ya. Mɔna ɔ moo wɔ do kayeyεε kekpaakekpa man. ɔ doo wɔ agbaraagbaraase man te ɔ moo wɔ ka do ditinεε man, na baa doo botɔɔ kelii ɔ nombia kedi wee keη. ⁵ Wurubuarε te tina benεηtena ban be te nyii ɔ dei ya nε yela ya. Nowa yako wɔ mena keη baa yεε na be gbεenenε ka teneε Wurubuarε siaman, mɔna ba te kyεεkee ba agyueη ya. Mena dɔɔ Wurubuarε yela lon waalewɔ wɔlεε tεεle keη na ke balan

ban pou be te nyii ɔ dei ya nε. Mɔna balan ban Wurubuarε be lεε ba nyee yena Nowa ηon ɔ gbεenenε teneε Wurubuarε siaman nε na ɔ dekpanalanmantena balan nyetooro. ⁶ ε tɔɔse nyi Wurubuarε buu Sodom na Gomoratena fɔɔ. ɔ yela boalan kpaa be popou bese tɔη. ɔ yεε mena na ka wola nyi nne ne gyae la ke kɔη balan ban bɔɔ ne nyii ɔ dei ya nε dɔɔ. ⁷ Mɔna Wurubuarε lese Lɔɔte lee mena denjele kewɔη kei man. Nawolo nyi Lɔɔte yεε walan ηon ɔ gbεenenε teneε ηon Wurubuarε siaman, mena dɔɔ balan ban nombia nkarankaran ηan bεε yεε nε takaa e nideli. ⁸ Lɔɔte kekyaa balan kumεε kεwɔ man na ɔ kena be nombia nkarankaran ηan bεε yεε, na be nɔwɔya kumεε ηan bee kolosi nε takaa e nideli. Nawolo nyi ɔ yεε walan ηon ɔ gbεenenε teneε Wurubuarε siaman. ⁹ Nombia keηa pou nawolo baa nyi, Wurubuarε gyeη mena keη waa lese ɔ balan lee be kaale man. Te ɔ gyeη mena keη waa yεε, na waa wɔη balan kumεε denjele kelii wee keη waa di walan kamase nombia nε. ¹⁰ Keηa pou wole na, balan ban bεε yεε nombia nkarankaran ηan ban gbagba ne gyae te ηεε wɔlεε wɔ te bɔɔ na mo Wurubuarε yεε kolo ya nε, Wurubuarε waa wɔη ba denjele nideli. Mena akεrεε wolala kεwɔ dana

konɔɔyɔŋ te bɛɛ wola ba wose, te bɛɛ tale gyo konɔɔ kolosi nombiakumɛɛ tia ban be kyaa adido te be dana gyoorobiiri nɛ.

¹¹ Mɔna Wurubuare kpi-lala ban gba koran be dana don kela akereɛ wolala kɛwɔ nɛ, ta tee balan ban be dana gyoorobiiri adido nɛ yaa baa mo nombiakumɛɛ gyakaa be doo de Gbengyoo Wurubuare siaman ya. ¹² Mɔna mena balan kɛwɔ ban be dana konɔɔyɔŋ nɛ doo, nombia nan boɔ ne nyii ne man ya na mmusuo nombiikum kamase ken be gyae na te bee kolosi lee ka wose man. Be dinɔ yɛɛ ngba nɛle man wonembia ban balan na koe nɛ. Kpene kamase ken de kɔŋ ba nyee man na, ken te bɛɛ yɛɛ. Mena doo baa yen leki ngba nɛle man wonembia nɛ.

¹³ Wurubuare waa naase wɔ diyem nideli ngba mena ken ban mɔ be naase baale diyem nɛ. Ban gyan na nombia nkarankaran keyɛɛ balan man yena gyon kedi. Mena doo ɛ gyanɛɛ ɛ ne di ɛ nɔɔ te be kaa kyaa bom na nan na, be dana wɔ desɛŋ gba nyi baa yɛɛ be nombia nkarankaran nan ɛ man ya. Kei ne yeli bɛɛ wɔlɛɛ ɛ yele do non desɛŋ. ¹⁴ Boɔ ne gyo sibii naa alo lan ya, te nombiakumɛɛ keyɛɛ yena be wui. Bɛɛ beo balan ban boɔ dana don ba kelɛɛdi man ya nɛ, te bee yeli balan benan ne yɛɛ dukum. Be dana sibii nideli. Mena aboo

kumɛɛ kenja pou doo Wurubuare te falaa wɔ. ¹⁵ Be te tina Kristo gbɛɛ kpaak-paa ken yela gyu ka mo ban gbagba be gbɛɛ ken be yeli boɔ yoo nɛ. Be silana Beeyɔ bu Baalam nawoo. Na Baalam kei yɛɛ Wurubuare dekpenkpengyooɛ e, te ɔ be famenɛ na nombiakumɛɛ keyɛɛ lee kɔba ken waa nyin lee ke man doo ya. ¹⁶ Mena doo Wurubuare yela non Baalam afurum kolosiwɔ na e lee ɔ nombiakumɛɛ nan ɔ ne yɛɛ nɛ doo. Wonembu bɛɛ tale kolosi ya mɔna afurum non kolosiwɔ na e ngba deniwalan nɛ, te ɔ yela ɔ tinaa diten nombia nan nɛfɔ ɔ ne gyae waa yɛɛ nɛ yela.

¹⁷ Mena akereɛ wolala kɛwɔ be dana tonɔɔ ya ngba atiribunse nan non dana lon ya nɛ, te ba bese yaa be yɛɛ ngba nona nan felin ne gyo na lan nɛ. Botoo ken Wurubuare be desina see wɔ nyi ke dɛɛ yɛɛ ba dekyae kekpaakekpaɛ yena ditiŋtɛɛ tuum ken man. ¹⁸ Be yɛɛ nonan bo mɔna nombii kpaakpaɛ kamase be doo ba kekolosi man ya. Bɛɛ yɛɛ kewɔlɛɛ nombia te bɛɛ wola balan nyi baa tale yɛɛ kpene kamase ken ban gbagba ne gyae nyi baa yɛɛ. Mena nombia kenja te bɛɛ mo beo balan ban boɔ lɛɛdi kewalan te boɔ lese ba wose lee mena dinɔ kumɛɛ nenan man nɛ, na be ta bese ke yala ne man bela. ¹⁹ Mena balan kumɛɛ benan na beo balan kɛwɔ nyi baa yela na baa nyin ba wose, na

baa tale yee kpene kamase ken ban gbagba ne gyae ken Wurubuare mmaraa kamase be bake wo ya. Mona ban gbagba koran see be yee gbenawo fa nombia nkarankaran keyee. Nawolo nyi deniwalan kamase yee gbeni e fa kpene kamase ken ne di o doo ne. ²⁰ Nyi walan da gyen de Gbengyoo Yesu Kristo non o yee da nyeelere e ne te o lese o wose lee teele kei doo aboo nkarankaran nan hese wolee walan ne keyee man, te o bese gyu o ne yee na bela na ne gyae ke di don o doo. Dekon mena na o dinoo gyae ka bese wolee kela mena ken nafa o doo pete o be kaa lee Kristo di ne. ²¹ Nyi nafa otenate den ta gyen gbese ken waa mo na o nombia ka tenee Wurubuare siaman ya na, nafa dei fa e kela ken o ba gyen ke te o ba besena o wole tee Wurubuare nombia nan boo wola e ne. ²² Ba te gyo aduya naale see nyiaa, "Babaa ne tse na o ta bese ka mo o tola di" te "N so kekuirii na, o na bese bo ka gyoo depate man." Mena balan kewo dinoo nawolo nyi aduya kena yee ampanj.

3

Wee ken de Gbengyoo Yesu Kristo waa bese kon ne

¹ Me gyoona kpaakpaa, kei yena me tone alate ken mee nmarase non. Me nmarase tona ala kena pou bo na maa mo toose non nombia nan e wulaa e gyen ne na

maa do non kakyen, na e ke nyin mo agyuen kpaakpaa lee nombia nenan man. ² Mee gyae nyi e ke toose nombia nan Wurubuare akpenkpengyooora ban be yako see leenan benen ken ne. Na e ka bese toose nombia nan de Gbengyoo Yesu Kristo non o yee da nyeelere e ne be tee daa o kpilala ban de kyaa e man ne doo yako nyi yaa yee ne.

³ Nombii ken mee gyae e ka gyen nideli yena nyiaa, weeya otoman nyinan pete Yesu ke kon na, balan baale baa kon kaa yee nombia nkarankaran nan ban gbagba ne gyae. Baa kulu non gbese kamase man lee e keledi doo. ⁴ Baa boose non nyiaa, "Ngba o yakowo see nyi waa bese kon, o kyaa alen? Woromo yaa waa kon? De bese lee nombia kena di ya, nawolo nyi de naanao te wulaa yekee kaalan, mona kpene kamase see doo ngba mena ken ne doo leenan kewalan ken Wurubuare be yee adido na ateta ne. Kolo na kolo te kyeeke ta ya." ⁵ Akpaa be yako mena na be karae. Nawolo nyi ba te wolee nyi lee gyannga gyannga ken na, nombii yakaa te Wurubuare kolosiwo te adido na ateta beseo lee. Wurubuare yela teele leewo lon man kon, te lon kenan doo te o teewo yee teele kei. ⁶ Ba te wolee mo nyi lon kenan te Wurubuare yela ke kaa waalewo wolee

gyangbatena ban̄ bɔɔ kyaa deban̄ kenan̄ man̄ nɛ. ⁷ Wurubuarɛ nombii kenan̄ te ɔ moowɔ ɔ dana adido na tɛɛle ken̄ dɔɔ ɛ kyaa nɛ. Nɛ doo nɛɛ daa deban̄ ken̄ Wurubuarɛ waa mo boalan̄ wɔlɛɛ n̄a nɛ. Nɛ doo menɛɛ kelii nombia kedi wee dinaa ken̄ Wurubuarɛ waa wɔlɛɛ balan̄ ban̄ pou be te nyii ɔ dei ya nɛ.

⁸ Me gyoonaa kpaakpaa, ɛ na wolee nombii dokolon̄ kei ya. Nombii kenan̄ yɛna nyiaa, Wurubuarɛ siaman na wee dokolon̄ yɛɛ n̄gba kulutoonen̄ kakpon̄ (1,000) nɛ, te kulutoonen̄ kakpon̄ (1,000) mɔ yɛɛ n̄gba wee dokolon̄ nɛ. ⁹ Baale na gyuen̄ nyi Wurubuarɛ de yako nyi waa yɛɛ kolo na ɔ bɛɛ yɛɛ ke bilen̄ ya. Na mena te doo ya, mɔna ɔ ne nyin̄ konɔɔ bo fa n̄on, nawolo nyi ka te yɛɛ ɔ kegyaebii ke nyi ɛ man̄ n̄olo waa yen̄ leki ya. ɔ ne gyae bo nyi walan̄ kamase waa kyɛɛkee wa agyuen̄ lee ɔ gbɛɛnen̄ kumɛɛ man̄ na waa kɔn̄ ɔ gyan̄.

¹⁰ Wee ken̄ de Gbɛngyoo Yesu waa kɔn̄ nɛ, waa kaa futaa daa bo n̄gba mena ken̄ n̄mɛlate ne kɔn̄ nɛ. Mena wee kenan̄ na adido gyae ka mo yeesa n̄aalaa. Boalan̄ gyae ke kpa kpene kamase ken̄ doo adido na ateta nɛ pou dugudugudugu. ¹¹⁻¹² Nyi akpaa mena te abɔɔ pou gyae ke wɔlɛɛ na, kenan̄ na sena te kaboena nyi ɛ dinɔɔ dɛɛ yɛɛ? ɛ ke kyaa ɛ ne daa Wurubuarɛ wee kei te ɛ sia

be yɛɛ nyi ke dɛɛ kɔn̄ bilen̄ nɛ, kaboena nyi yaa kyaa Wurubuarɛ kegyaebii man̄, ken̄ dukum kamase be doo ɛ man̄ ya. Mena wee kenan̄ na boalan̄ gyae ke wɔlɛɛ adido pou te boalan̄ kenan̄ ogyefelin̄ ken̄ gyae ke yalakee kpene kamase ken̄ doo adido botɔɔ nɛ. ¹³ Mɔna daa dɔɔ de kyaa dɛɛ daa adido wɔle, na tɛɛle wɔle ken̄ Wurubuarɛ be yako see nyi waa yɛɛ nɛ. Botɔɔ te balan̄ ban̄ pou be gbɛɛnen̄ tenɛɛ nɛ baa kyaa.

¹⁴ Mena dɔɔ me gyoonaa kpaakpaa deban̄ ken̄ ɛ sia gyakaa mena abɔɔ ken̄a pou dɔɔ nɛ, ɛ yase ɛ sia na ɛ ke yɛɛ abɔɔ kpaakpaa n̄an gyae ke yela ɛ ke tale kaa sen̄ Wurubuarɛ siaman, ken̄ nyi ayimɛɛ yaa nombiikum daale be doo ɛ wose man̄ ya, na ɛmɛɛ na Wurubuarɛ nsana ke yɛɛ gyon̄. ¹⁵ ɛ tɔɔse nyi de Gbɛngyoo Wurubuarɛ konɔɔ ken̄ ɔ be nyim nɛ, ke yɛɛ kpene ken̄ ne fa deniwalan̄ gbɛɛ na waa nyin̄ nyin̄ nyeekeɛɛ pɛna ɔ wee ken̄ kelii. Mena nombia n̄enan̄ ke, te de dɔɔ gyaagyi Pɔɔl mɔ moo nyansa ken̄ Wurubuarɛ be fa e nɛ n̄marase ɔ tɔna pou man̄ yelee n̄on. ¹⁶ Mena ke te ɔ n̄marasewɔ yako mena nombia ken̄a ɔ tɔna pou man̄. ɔ nombia n̄aale doo ɔ tɔna n̄enan̄ man̄ ken̄ n̄e man̄ kenyii dana ban̄. Balan̄ baale ban̄ bɔɔ gyen̄ nombia ya te bɔɔ sen̄ɛɛ keɛɛdi ken̄ man̄ ken̄ken̄ ya nɛ, ne tulii ɔ nombia n̄enan̄ bo.

Mena ke mo te bee tulii Wurubuarɛ nombia aɲmarasen aƙaɲ ɲan mo. Bɛɛ yɛɛ mena nɛ, na Wurubuarɛ kefaala yaa bɛɛ gyae baa fa ba wose nɛ.

¹⁷ Me gyoona kpaakpaa, ɛ wulaa ɛ gyen mena nombia keɲa. Mena doo ɛ doo ɛ wose doo nideli, na balan ban boo ne di Wurubuarɛ nombia ɲan doo ya nɛ, be nyiɲ mo ba akɛɛɛ nombia ɲan woɲee ɲon lee ɛ dasenae kpaakpaate keɲ man ya. ¹⁸ Moɲa ɛ yela de Gbenjyoo Yesu Kristo ɲon o yɛɛ da nyeeɛɛɛ e nɛ, ka mo o bɛɛɛ boele ɲon na waa yela ɛ ka gyen e nideli. ɲon te gyoorobiiri kaboena gyen kei na weeya pou kekpaakekpa. Amen.

Tɔne gyangbate keŋ Gyɔn be ɲmarase nɛ

Nombii keŋ kɛɛ fa nyeedoŋ

¹ Walan ɲon ɔ be kyaa leenan kewalan keŋ nɛ wose man nombia yaa mɛɛ ɲmarase mɛɛ fa ɲon. ɲon yena walan ɲon doo nyii ɔ nɔwoya te doo naa e. Daa gbagba naa e na de sia fonɛɛ te da moo de nyinmaase tina e. ɲon yena Yesu Kristo, nombii keŋ kɛɛ fa nyeedoŋ kekpaɔ nɛ. ² Wurubuare lesena mena walan kei wola daa te de naa e. ɲon ne faa na nyeedoŋ keŋ ba lee Wurubuare gbagba gyan nɛ. Deban kei man nɛ ɔ wose man nombii yaa dee di adansɛɛ yako ɲon nyiaa, ɲon yena walan ɲon ɔ ne fa nyeedoŋ kekpaɔ keŋ. Nafɔ na ɔ kyae kya ɲon gyan, mona nɛnɛɛ doo ɔ ta lese e wola daa. ³ Walan ɲon daa gbagba be naa e na de sia, te doo nyii ɔ nɔwoya nɛ wose man nombia yaa dɛɛ yako ɲon nɛ. Dɛɛ yako ɲon baa na emɛɛ mɔ kenyin kaa kpu na daa ban daa na de kya Wurubuare na ɔ bu Yesu Kristo ɲon nɔɔ yɛɛ dokolon nɛ, na de popou nɔɔ ke yɛɛ dokolon. ⁴ Dɛɛ gyae nyi mena gyan kei ke doo de man nideli, mena doo te dɛɛ ɲmarase ɲon mena nombia keŋa nɛ.

Ɛ ta keŋmanɛe man

⁵ Nɔwoya ɲan Wurubuare bu ɲon ba mo fa daa te daa mɔ ne yako ɲon nɛ yena nyiaa, Wurubuare yɛɛ ɲgba keŋmanɛe nɛ te ditinɛɛ be doo ɔ man korakora ya. ⁶ Lee mena doo nyi akpaɔ de yako nyi nɔɔdokolon doo daa na e man te de sɛɛ dɛɛ yɛɛ ditinɛɛ man aboo na, dee dii akɛɛɛ bo te anokoare keŋ Wurubuare ba lese wola nɛ be doo de man ya. ⁷ Mona nyi akpaɔ de kyaa Wurubuare keŋmanɛe keŋ man ɲgba mena keŋ ɲon gbagba kyaa ke man nɛ, na nɔɔdokolon doo daa na de tebia man. Kenan na ɔ bu Yesu Kristo fatabo keŋ ne gberaa da ayimɛɛ kamase lee da wose man.

⁸ Akpaɔ de yako nyi dukum be doo de man ya na dɛɛ beo da wose bo, te anokoare keŋ Wurubuare ba lese wola nɛ be doo de man ya. ⁹ Nyi akpaɔ de lɛɛ di de konɔɔse man nyi da te yɛɛ dukum te de tɔlɛɛ ɲa fa Wurubuare na, waa mo ɲa pou kyɛɛ daa na waa gberaa daa lee ayimɛɛ kamase man. Nawolo nyi ɔ ne di ɔ nombia doo te ɔ gbɛnenɛ mɔ tenɛɛ. ¹⁰ Akpaɔ de yako nyi da te yɛɛ ta dukum korakora ya na, de ta besena Wurubuare yɛɛ dekarate. Kei nawolo baa nyi de bɛɛ lɛɛ ɔ nombia ɲan ɔ be yako daa nɛ di ya.

2

¹ Me bia, mɛɛ ɲmarase

nombia keɲa mee fa ɲon na ε be nyiɲ yee dukum ya. Te akpaa ɲolo de yee dukum na, de dana tereete ɲon ɔ seɲee Wurubuare siaman ɔ ne doo teree fa daa. ɲon yena Yesu Kristo ɲon ɔ gbɛeneɲ tenee Wurubuare siaman ne. ² ɲon gbagba moonaa ɔ wose deesi to de nombiakumee kom, lee mena doo te Wurubuare moo de nombiakumee kyee daa. Na daa daagenɲ nombiakumee te ɔ moowo kyee daa ya, mona tɛele kei doo balan pou nombiakumee mo kpue.

³ Akpaa nyi de nyii Wurubuare dei na, kenan na deɛ tale gyɔ de konoo nyi da gyeɲ e. ⁴ Lee mena doo nyan walan ɲon n yako nyi "N gyeɲ e" mona n bee nyii ɔ dei ya na, n yee dekarate e te anokoare keɲ Wurubuare ba lese wola ne be doo n man ya. ⁵ Te nyan ɲon n ne nyii Wurubuare dei na, Wurubuare kegyae gbagba keɲ doo n man nideli. Kpene keɲ gyae ke yela deɛ gyeɲ nyi daa na e dana noodokolon yena nyi, ⁶ nyan ɲon n yako nyi emee na Wurubuare dana noodokolon na, kaboena nyi nya kyaa ɲgba mena keɲ Yesu be kyaa ne.

Wurubuare kpa deɛ gyae doɲa

⁷ Me gyoona kpaakpaa, na mmaraa wole yaa mee ɲmarase maa fa ɲon ya, mona mmaraa bene keɲ ε be nyii lee deban keɲ ε be

lee Yesu di ne. Mmaraa kei yena nombia ɲan ε betan nyii ne. ⁸ Mona kei ta bese mmaraa wole keɲ mee ɲmarase mee fa ɲon. Yesu Kristo kekyaa man na, ɔ dinoo wolawo nyi ke yee mmaraa wole ke. Emee gbagba mo ε dinoo na wolo nyi ke yee mmaraa wole ke. Nawolo nyi keɲmanee keɲ tan beɛ lee, te ka te yeli ditinɲee keɲ mo ne ɲaalaa.

⁹ Nyan ɲon n kpa n doo keɲmanee keɲ man te n see n ne kola n doo na, n see n doo ditinɲee keɲ man baa. ¹⁰ Mona nyan ɲon n ne gyae n doo na n doo keɲmanee keɲ man, te kolo mo be doo n man keɲ gyae ke yela n kegyo n nae ya. ¹¹ Mena doo nyan ɲon n ne kola n doo na, n doo ditinɲee keɲ man te n doɲee ke man. N ba gyeɲ botoo keɲ n ne gyu ya nawolo nyi ditinɲee keɲ te to n sia.

¹² Me bia kpaakpaa, mee ɲmarase nombia keɲa mee yelee ɲon, nawolo nyi lee Kristo yelee man doo Wurubuare ta mo ε nombiakumee kyee ɲon.

¹³ Kyao, mee ɲmarase nombia keɲa mee yelee ɲon, nawolo nyi ε gyeɲ walan ɲon ɔ kyaa lee kewalan keɲ ne.

Tewulee, mee ɲmarase nombia keɲa mee yelee ɲon, nawolo nyi ε te di walanɲum ɲon doo.

Me bia kpaakpaa, mɛɛ
 ɲmarase nombia
 kɛɲa mee yeleɛ ɲon,
 nawolo nyi ε te kɔɲ
 kaa gyeɲ de kya Wu-
 rubuare ɲon.

¹⁴ Kyaa, mɛɛ ɲmarase nom-
 bia kɛɲa mee yeleɛ
 ɲon,

nawolo nyi ε gyeɲ ɲon ɔ
 kyaa lee kewalan ɲon
 nɛ.

Tewulɛɛ, mɛɛ ɲmarase nom-
 bia kɛɲa mee yeleɛ
 ɲon,

nawolo nyi Wurubuarɛ
 nombia doo ε man
 te ε seɲɛɛ ɲe man nideli
 te ε te di walan ɲon
 doo.

*Ɛ na mo ε sia gyakaa tɛɛle
 kei doo aboo doo ya*

¹⁵ Ɛ na mo ε sia gyakaa
 tɛɛle kei doo nombia na ka
 aboo kumɛɛ doo ya. Akpaa
 walan da mo ɔ sia gyakaa
 tɛɛle kei aboo doo na, na-
 wolo baa nyi ɔ bɛɛ gyae
 de kya Wurubuarɛ ɲon ya.

¹⁶ Mena aboo ɲenan ɲaale
 yena ɲgba aboo kumɛɛ ɲan
 deniwalan ne gyae nyi waa
 yɛɛ nɛ, na ɲan deniwalan
 sia ne naa te ɲɛɛ gyɔ e loo,
 na ɲan de dana te dɛɛ gyɔ
 de konoo nɛ. Mena dinoo
 kɛɲa pou ta lee de kya Wu-
 rubuarɛ gyan ya. Ɗa lee
 lookum ɲon dɛɛ mo gyakaa
 tɛɛle kei doo aboo doo nɛ
 man. ¹⁷ Tɛɛle kei na ɲa aboo
 ɲan pou balan na mo be loo
 gyakaa ɲe doo nɛ ne lem
 baa. Mɔna walan kamase
 ɲon ɔ nyii Wurubuarɛ dei te
 ɔ yɛɛ kpene ɲon Wurubuarɛ

ne gyae na waa nyin nyee-
 don ɲon kekpa ɲon.

Kristo kolare ɲon

¹⁸ Me bia kpaakpaa, de-
 ban ɲon tɛɛle kei gyae kekɔɲ
 kɔ ɔto nɛ ta benaa. De
 tan tanɲbɛɛ yako ɲon nyi
 tɛɛle kei da benaa kɔ ɔto
 na, Kristo kolare ɲon waa
 kɔɲ. Te debokeiman nɛ dɛɛ
 naa nyi Kristo kolala burum
 kyaa tɛɛle kei doo. Kei na-
 wola la nyi deban ɲon tɛɛle
 kei gyae kekɔɲ kɔ ɔto nɛ
 ta benaa. ¹⁹ Nafɔ mena
 balan kɛwɔ kpue na daa, te
 ɲon daa na wɔ nɔɔ te yɛɛ
 dokolon doo ya te ba leewɔ
 de man. Daa na wɔ nɔɔ den
 yɛɛ dokolon na, nafɔ ben ɲon
 lee de man ya. Be ka lee
 de man nawolo nyi daa na
 be man walan kamase te yɛɛ
 nɔɔdokolon ya.

²⁰ Mɔna ɛmɛɛ doo ε gyeɲ
 anokoare ɲon Wurubuarɛ ba
 lese wola nɛ, nawolo nyi
 Kristo ta mo ɔ felin ɲon
 do ε man. ²¹ Na ɲon ε
 ba gyeɲ anokoare ɲon doo
 te mɛɛ ɲmarase ɲon tɔne
 kei ya, mɔna ɲon ε gyeɲ
 anokoare ɲon doo. Te ε gyeɲ
 nyi dekarate kamase be doo
 anokoare ɲon Wurubuarɛ ba
 lese wola nɛ man ya.

²² Amote yena dekarate
 baa? Dekarate yena ɲon ɔ
 bɛɛ nyi na Yesu yena Kristo,
 walan ɲon Wurubuarɛ be
 yako see nyi waa kaa lɛɛ da
 nyee ya nɛ. Ɔtenate yena
 Kristo kolare ɲon, nawolo
 nyi ɔ te bɛɛ de kya Wu-
 rubuarɛ ɲon na ɔ bu Yesu
 Kristo ɲon pou. ²³ Nyin ɲon

n bɛɛ Wurubuaɛ bu ɲon na n te bɛɛ de kya Wurubuaɛ ɲon mɔ baa, te nyaɲ ɲon n lɛɛ Wurubuaɛ bu ɲon di na n lɛɛ de kya Wurubuaɛ ɲon mɔ baa di.

²⁴ Ɛ kɛɛ nideli nyi Kristo nombia ɲan ɛ be nyii lee kewalan ɲɛ, dɛɛ dɔɔ ɛ man debaɲ kamase. Akpaa ɛ yeli Kristo nombia ɲan ɛ be nyii lee kewalan keɲ de dɔɔ ɛ man na, gyae ke yela ɛmɛɛ mɔ na Kristo na ɔ kya Wurubuaɛ keyɛɛ nɔɔdokolɔɲ. ²⁵ Lee mena dɔɔ dee nyin nyeedɔɲ kekpaɛ keɲ ɔ be yako see nyi waa fa daa ɲɛ.

²⁶ Balan ban bɛɛ beo ɲon nɛ dɔɔ te mɛɛ ɲmarase nombia keɲa mee yelee ɲon, na ɛ ke nyin doo ɛ wose dɔɔ. ²⁷ Mɔna ɛmɛɛ dɔɔ Wurubuaɛ felin ɲon Kristo ba moo do ɛ man nɛ te dɔɔ ɛ man. Lee mena dɔɔ tekaboena nyi ɲolo waa wola ɲon kolo bela ya. Nawolo nyi Wurubuaɛ felin ɲon ne gyae la waa wola ɲon kpene kamase. Abɔɔ ɲan pou ɔ na wolo nɛ yɛɛ anokoare keɲ dekara be doo ɲɛ man ya. Mena dɔɔ ɛ yɛɛ nɔɔdokolɔɲ na Kristo ɲgba mena keɲ Wurubuaɛ felin nawola ɲon nɛ.

²⁸ Me bia kpaakpaa ɛ gyakaa yɛɛ nɔɔdokolɔɲ na e, na wee keɲ ɔ bese kɔɲ na dɛɛ tale gyɔ de konɔɔ ɔ siaman keɲ desɛɲ yaa gyakolon be kyan daa ya. ²⁹ Ɛ gyeɲ nyi Kristo nombia tenɛɛ, lee mena dɔɔ walan kamase ɲon ɔ ne yɛɛ kpene

keɲ dei Wurubuaɛ siaman na ɔtenate yɛɛ Wurubuaɛ bu e.

3

¹ Ɛ kɛɛ kegyae kpaakpaa keɲ de kya Wurubuaɛ ne gyae daa, te ɔ ne baake daa nyi ɔ bia gbagba te ampan de yɛɛ ɔ biawɔ. Kpene keɲ dɔɔ tɛɛle kei dɔɔ balan ba gyeɲ nyi de yɛɛ Wurubuaɛ biawɔ yena nyi, bɔɔ gyeɲ Wurubuaɛ gbagba ya. ² Me gyoona kpaakpaa, nenɛɛ de yɛɛ Wurubuaɛ biawɔ, te dinɔɔ keɲ waa yela dee nyin wee daale nɛ, ɔ ta lese ta ke wola daa ya. Mɔna da gyeɲ nyi wee keɲ waa kɔɲ nɛ dɛɛ yɛɛ ɲgba ɲon nɛ, nawolo nyi dɛɛ naa e na dɛɛ gyeɲ mena keɲ ɔ doo. ³ Walan kamase ɲon ɔ loo gyakaa ɔ dɔɔ mena nɛ, ɔtenate waa wɔɲ ɔ wose lee dukum keyɛɛ man ɲgba Kristo nɛ.

⁴ Walan kamase ɲon ɔ yɛɛ dukum na ɔ ta fom Wurubuaɛ mmaraa keɲ, nawolo nyi dukum keyɛɛ yena Wurubuaɛ mmaraa kafom. ⁵ Mɔna ɛ gyeɲ nyi Yesu Kristo kɔɲae na ɔ kaa lese daa lee dukum man, te ɛ gyeɲ mɔ nyi dukum kamase be doo ɔ man ya. ⁶ Mena dɔɔ walan kamase ɲon ɲon na Kristo dana nɔɔdokolɔɲ na, ɔ bee doo dukum keyɛɛ man bela ya. Kei nawolo nyi ɲon ɔ gyakaa ɔ ne yɛɛ dukum na, ɔ te naa ta Yesu Kristo ya te ɔ ba gyeɲ ɔ dinɔɔ mɔ ya.

⁷ Me bia kpaakpaa, ɛ na yela ɲolo ka beo ɲon do dukum keyɛɛ man ya. Nyan

ɲon n yɛɛ nombia kpaak-paa na, n gbɛɛnɛɲ tenɛɛ Wurubuare siaman ɲgba mena keɲ Kristo gbɛɛnɛɲ tenɛɛ nɛ. ⁸ Walaɲ ɲon ɔ gyakaa ɔ ne yɛɛ dukum na ɔ yɛɛ ɔbɔnsam walaɲ e, nawolo nyi ɔbɔnsam yɛɛ dukumyɛere e leenaɲ kewalaɲ keɲ pou. Kpene keɲ dɔɔ Wurubuare bu ɲon be kɔɲ yɛna nyi, ɔ kɔɲae ɔ kaa wɔlɛɛ ɔbɔnsam tom.

⁹ Walaɲ ɲon ɔ yɛɛ Wurubuare bu e na, ɔ be doo dukum keyɛɛ man ya nawolo nyi Wurubuare dinɔɔ doo ɔ man. Te ɔ be gyae waa tale gyakaa dukum keyɛɛ dɔɔ ya, nawolo nyi ɔ yɛɛ Wurubuare bu e. ¹⁰ Nnɛ te dɛɛ mo gyɛɲ baɲ be yɛɛ Wurubuare bia na baɲ be yɛɛ ɔbɔnsam wui. Nyanaɲ ɲon n bɛɛ yɛɛ kpene keɲ dei ya yaa nyanaɲ ɲon n bɛɛ gyae n dɔɔ ya na n te yɛɛ Wurubuare bu e ya.

Ɛ gyae dɔɲa

¹¹ Nombii keɲ ɛ be nyii leenaɲ debaɲ keɲ ɛ be lɛɛ Yesu Kristo di nɛ yɛna nyi “Dɛɛ gyae dɔɲa.” ¹² Ɛ na yɛɛ ɲgba balee ɲon bɛɛ baake e nyi Kani nɛ ya. Na Kani yɛɛ ɔbɔnsam walaɲ e te ɔ koo ɔ naabu. Wonɲ dɔɔ te Kani koo ɔ naabu? Nawolo nyi ɲon Kani gbɛɛnɛɲ ba tenɛɛ Wurubuare siaman ya, te ɔ naabu gbɛɛnɛɲ tenɛɛ.

¹³ Mena dɔɔ me naabia, nyi tɛɛle kei dɔɔ balan ne kɔla ɲon na ɛ na yeli ke yɛɛ ɲon gyakolonɲ ya. ¹⁴ Da gyɛɲ nyi daa dɔɔ de ta lee yɛɲ

man kɔɲ nyeedonɲ kekpaaman, nawolo nyi dɛɛ gyae dɔɲa dɔɔ. Walaɲ ɲon ɔ bɛɛ gyae ɔ dɔɔ ya na, ɔ sɛɛ ɔ doo yɛɲ nyinɲmaa man. ¹⁵ Nyanaɲ ɲon n ne kɔla n dɔɔ na n yɛɛ awudiini e Wurubuare siaman, te ɛ gyɛɲ mɔ nyi awudiini kamase be dana nyeedonɲ kekpaaman keɲ ya.

¹⁶ Yesu Kristo ka mo ɔ nyee lɛɛ daa dɔɔ, te da gyɛɲ mena keɲ kaboena nyi daa mɔ dɛɛ gyae de tebia. Mena dɔɔ kaboena nyi daa mɔ dɛɛ mo da nyeyya lɛɛ de tebia. ¹⁷ Nyi akpaa ɲolo dana abɔɔ tɛɛle kei dɔɔ te ɔ naa nyi te hia ɔ dɔɔ, te ɔ bɛɛ lese ɔ sia yela e na sena te ɔtenate waa tale yako nyi Wurubuare kegyae doo ɔ man? ¹⁸ Me bia kpaak-paa, ɛ na fa dɛɛ mo nɔɔ yakaa gyae dɔɲa ya, mɔna ɛ yela dɛɛ yɛɛ deeli fa dɔɲa anokoare man.

¹⁹ Kei ne gyae la ke yela dɛɛ gyɛɲ nyi de yɛɛ Wurubuare ɲon ɔ dana anokoare keɲ nɛ wui. Mena dɔɔ akpaa de konɔɔse de bu daa fɔɔ koranɲ na, dɛɛ tale seɲ Wurubuare siaman keɲ dɔɔ yee gyakolonɲ ya. ²⁰ Nawolo nyi Wurubuare kela de konɔɔse te ɔ gyɛɲ kpene kamase man.

²¹ Me gyoona kpaakpaa, akpaa de konɔɔse bee bu daa fɔɔ ya na, dɛɛ tale seɲ Wurubuare siaman keɲ dɔɔ yee kolo ya. ²² Te da sola e kpene kamase na dee nyinɲ ke, nawolo nyi dee nyii ɔ dei te dɛɛ yɛɛ kpene keɲ ɔ ne gyae. ²³ Kei yɛna kpene

keŋ ɔ ne gyae nyi dɛɛ yɛɛ. Dɛɛ lɛɛ ɔ bu Yesu Kristo di, na dɛɛ gyae dɔŋa ŋgba mena keŋ ɔ be yako daa nɛ. ²⁴ Walaŋ kamase ŋon ɔ ne nyii Wurubuare dei na, ŋon na Wurubuare nɔɔ yɛɛ dokolonɔ. Wurubuare felin ŋon ɔ ba mo do de man nɛ, ye le da gyeŋawɔ nyi daa na Wurubuare nɔɔ yɛɛ dokolonɔ.

4

Wolala kpaakpaa na wolala kumɛɛ

¹ Me gyooŋa kpaakpaa, ɛ na lɛɛ walaŋ kamase ŋon ɔ kpa Wurubuare felin ŋon doo ɔ man nɛ di yakaa yakaa ya. Mɔna ɛ kɛɛse ɔ nombia ŋan ɔ na wolo nɛ kɛɛ nyi ŋa lee Wurubuare gyaŋ? Nawolo nyi balan burum dɔŋ bee dii akɛɛɛ nyi be nombia ŋan bee kolosi nɛ lee Wurubuare gyaŋ. ² Nnɛ te ɛ ka mo gyeŋ nyi Wurubuare felin ŋon doo ɔtenate man. Walaŋ kamase ŋon waa lɛɛ do yako nyi Yesu Kristo bese deniwalaŋ kɔŋ tɛɛle kei dɔɔ nɛ, na Wurubuare nombia ŋan walaŋ ŋonaŋ ne kolosi nɛ yɛɛ anokoare. ³ Te walaŋ ŋon ɔ bɛɛ lɛɛ nombii kei do na waa yako ke mena ya na, kenan na Wurubuare nombia ŋan ɔtenate kpa ɔ ne kolosi nɛ yɛɛ de kara ke, nawolo nyi ke ta lee Wurubuare gyaŋ ya. ɔtenate yɛɛ Kristo kolare ŋon walaŋ e. Be wulaa yako ŋon Kristo kolala kɛwɔ kekɔŋ nombia,

te debokeiman man gba be wulaa be kyaa tɛɛle kei dɔɔ.

⁴ Me bia kpaakpaa, ɛmɛɛ dɔɔ ɛ yɛɛ Wurubuare biawɔ te ɛ te di akɛɛɛtena kɛwɔ dɔɔ. Ba te tale beo ŋon ya, nawolo nyi Wurubuare felin ŋon ɔ doo ɛ man nɛ, ɔ kela Kristo kolare ŋon felin keŋ doo tɛɛle kei dɔɔ balan man nɛ. ⁵ Mena akɛɛɛtena kɛwɔ dɔɔ be yɛɛ tɛɛle kei dɔɔ balanwɔ te tɛɛle kei dɔɔ agyueŋ te be dana, mena dɔɔ te tɛɛle kei dɔɔ balan ne nyii wɔ. ⁶ Te daa dɔɔ de yɛɛ Wurubuare biawɔ. Walaŋ ŋon ɔ gyeŋ Wurubuare nɛ ne nyii daa, te ŋon ɔ te yɛɛ Wurubuare wui ya na ɔ bee nyii daa ya. Lee kei man te dɛɛ mo gyeŋ ban be nombia ŋan bɛɛ wolo nɛ ba lee Wurubuare anokoarete ŋon gyaŋ, na ban be wui ba lee Wurubuare kolare dekarate ŋon gyaŋ.

ɛ fa dɛɛ gyae dɔŋa

⁷ Me gyooŋa kpaakpaa, ɛ fa dɛɛ gyae dɔŋa nawolo nyi dɔŋa kegyae kei lee Wurubuare gyaŋ. ɛ man walaŋ kamase ŋon ɔ ne gyae ɔ tebia na, ɔtenate yɛɛ Wurubuare bu e te ɔ gyeŋ Wurubuare mɔ. ⁸ Walaŋ kamase ŋon ɔ bɛɛ gyae ɔ tebia ya na ɔtenate ba gyeŋ Wurubuare ya. Nawolo nyi kegyae pou nyee yena Wurubuare. ⁹ Nnɛ te Wurubuare lesewɔ wola nyi ɔ ne gyae daa. Wurubuare kpila ɔ bu dokolon koon ŋon ɔ dana nɛ kɔŋ tɛɛle kei dɔɔ, na dɛɛ ta ɔ dɔɔ nyin nyeedon kekpa. ¹⁰ Nnɛ

yena kegyae gbagba. Te yee nyi daa tangbɛɛ la gyae Wurubuarɛ nombia ya, mɔna nɔn gyae na daa te ɔ kpila ɔ bu te ɔ kaa moɔ ɔ wose deesi fa de nombiakumɛɛ. Te Wurubuarɛ tɛɛwɔ ke doo mo de nombiakumɛɛ nɛnan kyɛɛ daa.

¹¹ Me gyoona kpaakpaa, nyi nne te Wurubuarɛ gyae daa na kaboena nyi daa mo dɛɛ gyae doɔna mena. ¹² Nɔlo na nɔlo te naa ta Wurubuarɛ na ɔ sia ya, mɔna akpaa de gyae doɔna na daa na Wurubuarɛ nɔɔ te yee dokolonɔ, nawolo nyi ɔ te yeli dɛɛ gyae doɔna nɔgba mena kenɔ ne gyae nɛ.

¹³ Lee ɔ felinɔ nɔn ɔ ba mo do de man doo, da gyeɔ nyi daa na e dana nɔɔdokolonɔ. ¹⁴ Da te naa mo te dee di adansɛɛ nyi de kya Wurubuarɛ nɔn kpila na ɔ bu Kristo nɔn nyi ɔ kaa lɛɛ tɛɛle kei doo balanɔ pou nyee. ¹⁵ Walaɔ kamase nɔn ɔ lɛɛ do te ɔ gyuusuu ɔ nɔɔ yako nyi Yesu yena Wurubuarɛ bu nɔn na, ɔtenate na Wurubuarɛ dana nɔɔdokolonɔ.

¹⁶ Da gyeɔ kegyae kenɔ Wurubuarɛ ne gyae daa, mena doo de ta mo da wose lo kegyae kei doo. Kegyae pou nyee yena Wurubuarɛ mena doo nyanɔ nɔn n ne gyae Wurubuarɛ na n tebia na, emɛɛ na Wurubuarɛ dana nɔɔdokolonɔ. ¹⁷ Akpaa kegyae kei doo de man nideli nɔgba mena kenɔ Wurubuarɛ ne gyae nɛ, na gyae ke yela wee kenɔ Wurubuarɛ waa di

tɛɛle kei doo balanɔ pou nombia nɛ, dɛɛ tale senɔ ɔ siaman kenɔ nyi doo yee kolo ya. Nawolo nyi da ke kyaa tɛɛle kei doo na, daa na e dana nɔɔdokolonɔ. ¹⁸ Nyi kegyae doo balanɔ man na gyakolonɔ bee doo be man ya. Nawolo nyi kegyae kpaakpaa ne gegi gyakolonɔ. Walaɔ nɔn ɔ gyeɔ nyi baa wɔnɔ ɔ denjele na nɔn ne yee la. Mena doo walaɔ nɔn ɔ ne yee nyi Wurubuarɛ waa wɔnɔ ɔ denjele nɛ, na Wurubuarɛ kegyae kenɔ be doo ɔtenate man nɔgba mena kenɔ Wurubuarɛ ne gyae nɛ ya.

¹⁹ Dɛɛ gyae Wurubuarɛ na de tebia nawolo nyi nɔn tangbɛɛ la gyae daa. ²⁰ Akpaa n yako nyi “N ne gyae Wurubuarɛ” te n ne kola n doo na n yee dekarate e. Nawolo nyi nyanɔ nɔn n bɛɛ gyae n doo deniwalaɔ nɔn n ne naa e na n sia ya na, sena te n ke tale gyae Wurubuarɛ nɔn n bɛɛ naa e ya nɛ? ²¹ Mmaraa kenɔ Kristo ba mo fa daa yena nyi, nyanɔ nɔn n ne gyae Wurubuarɛ na kaboena nyi nya gyae n doo mo.

5

Wurubuarɛ bia te di donɔ tɛɛle kei doo

¹ Walaɔ kamase nɔn waa lɛɛdi nyi Yesu yena Kristo nɔn nɛ yee Wurubuarɛ bu e, te nɔlo ne gyae bu ɔ kya nɛ na ɔ ne gyae bu nɔn mo baa. ² Akpaa dɛɛ gyae Wurubuarɛ te dee nyii ɔ dei na, kei nawola la nyi dɛɛ gyae

Wurubuare bia. ³ Akpaa de nyii Wurubuare dei na, keŋ nawola la nyi deɛ gyae Wurubuare te ɔ mmaraase ŋan mɔ be taŋ don nyi dɔɔ tale di ŋe dɔɔ ya. ⁴ Nawolo nyi Wurubuare bu kamase te di don tæele kei dɔɔ, te da ke læ Yesu Kristo di yele la te de dii don tæele kei dɔɔ. ⁵ Amɔte ne gyae la waa tale di don tæele kei dɔɔ? Njolo be kyaa ya, gyise walaŋ ŋon ɔ be læ di nyi Yesu yena Wurubuare bu ŋon nɛ, ŋon ne gyae la waa tale di don tæele kei dɔɔ.

⁶ Yesu Kristo yena walaŋ ŋon ɔ be kɔŋ tæele kei dɔɔ te bɔɔ sɔ e Wurubuare loŋ. Kenan wɔle na be gyɔɔ e mataa ɔpanɗan keŋ dɔɔ te ɔ fatabo leewɔ leki. Mɔna na Wurubuare loŋ kaagen te be sɔɔ e ya, ɔ yenawɔ te ɔ fatabo mɔ leewɔ leki. Wurubuare felin ŋon ɔ yɛɛ anokoare felin e nɛ, ne diina nombii kei adanseɛ nyi ke yɛɛ anokoare. ⁷ Mena dɔɔ abɔɔ atooro keŋa ne diina nombii kei adanseɛ. ⁸ Wurubuare felin ŋon na loŋ keŋ na fatabo keŋ, te abɔɔ atooro keŋa pou ne sɛɛ dɔŋa. ⁹ Deniwalaŋ de di nombii wose man adanseɛ na deɛ læ ke do, mɔna Wurubuare de di nombii wose man adanseɛ na ka kela deniwalaŋ wui keŋ. Mena dɔɔ ŋan pou Wurubuare be yako lee ɔ bu ŋon wose man nɛ kaboena nyi deɛ læ ŋa do. ¹⁰ Walaŋ ŋon ɔ læ Wurubuare bu ŋon di nɛ, na ɔ gyeŋ ɔ konɔɔ man

nyi adanseɛ nombii keŋ yɛɛ anokoare. Te nyan ŋon n beɛ læ Wurubuare di ya na n ta besena e dekarate. Nawolo nyi n beɛ læ adanseɛ keŋ Wurubuare be dii lee ɔ bu ŋon wose man nɛ di ya. ¹¹ Nombii keŋ Wurubuare be yako yena nyi ɔ te fa daa nyeedon kekpa, te ɔ bu ŋon dɔɔ te deɛ ta na dee nyin mena nyeedon kei. ¹² Lee mena dɔɔ walaŋ kamase ŋon ŋon na Wurubuare bu ŋon dana nɔɔdokolon nɛ, ɔ dana mena nyeedon kei. Te walaŋ kamase ŋon ŋon na Wurubuare bu ŋon be dana nɔɔdokolon ya na, ɔ be dana mena nyeedon kei ya.

Nyeedon kekpa keŋ

¹³ Mɛɛ ŋmarase keŋa maa fa emɛɛ ban ε be læ Wurubuare bu ŋon di nɛ, na ε ke nyin gyeŋ nyi ε dana nyeedon kekpa keŋ. ¹⁴ Lee mena dɔɔ kpene kamase keŋ deɛ sola e na de beɛ lo wɔɛ ya, nawolo nyi da gyeŋ nyi akpaa da sola e te ke yɛɛ ɔ kegyaebii man na waa yɛɛ fa daa. ¹⁵ Akpaa da gyeŋ nyi da sola e kolo ke gbɛɛ dɔɔ te ɔ ne yɛɛ fa daa na, kenan na da gyeŋ nyi de nyinmaa te kan ŋan dɔɔ sola e nɛ.

¹⁶ Akpaa n naa n dɔɔ ne yɛɛ dukum keŋ be gyae ke tira ŋon na Wurubuare nsana kekpa ya nɛ, sola Wurubuare fa e. N sola Wurubuare fa e nɛ, waa fa e nyeedon kekpa. Ban be dukum be gyae ke yela ban na Wurubuare nsana

ke tira kekpaɔ ya nɛ ban yaa me dana. Mɔna dukum daale kyaa keŋ ɲolo de yɛɛ na, gyae ke tale tira walaŋ ɲonaŋ na Wurubuare nsana kekpaɔ. Na walaŋ ɲon waa yɛɛ dukum kei dinɔɔ yaa me kpa yaa sola Wurubuare fa e ya. ¹⁷ Ɖan pou walaŋ ne yɛɛ te be dei ya nɛ yɛɛ dukum ke, mɔna nombiakumɛɛ ɲaale kyaa keŋ ɲe bee tira walaŋ na Wurubuare nsana kekpaɔ ya.

¹⁸ Da gyen nyi Wurubuare bu kamase bee doo dukum keyɛɛ man ya, nawolo nyi Wurubuare bu ɲon ne gyee e mena doo ɔbɔnsam be gyae waa tale nyin e ya. ¹⁹ Ɖbɔnsam ne di doŋ tɛele kei pou balan doo, mɔna daa doo da gyen nyi de yɛɛ Wurubuare biawɔ. ²⁰ Da gyen mo nyi Wurubuare bu ɲon te kɔŋ kaa yela de ta gyen Wurubuare gbagba ɲon. Keŋ daa na ɔ bu Yesu Kristo dana noodokolon doo, daa na Wurubuare gbagba kei mo dana noodokolon. Ɖon waagen yɛna Wurubuare gbagba ɲon ɔ ne fa deniwalaŋ nyeedon kekpaɔ keŋ. ²¹ Me bia kpaakpaɔ, ɛ wɔŋ ɛ wose lee beɛneŋ ɔsom man.

Tɔne alate ken Gyɔn be ɲmarase nɛ

¹ Man ɛ kegyia Gyɔn ne ɲmarasena tɔne kei mee yelee emɛɛ Kristotena ban ɛ kyaa botɔɔ nɛ. Mɛɛ gyae ɛ nombia nideli lee me konɔɔ man. Mɔna na maagen ɲe gyae na ɛ nombia mena ya, ban pou ba gyeɲ anokoare ken Wurubuarɛ ba lese wola nɛ mɔ ne gyae ɛ nombia.

² Anokoare ken doo de man nɛ dɔɔ te dɛɛ gyae ɛ nombia mena. Mena anokoare kei gyae ke doo de man kekpaɛ.

³ De kɛɛ yɛɛ kpene ken Wurubuarɛ ne gyae te dɛɛ gyae dɔɲa mɔ nɛ, de kya Wurubuarɛ na ɔ bu Yesu Kristo baa mo be bɛrɛɛ boele daa na baa wii de waranase na baa fa daa wosefɛɛrenɲ.

Anokoare na kegyae

⁴ Dana man gyɔn nideli ɲgba mɔɔ naa ɛ man baale ne sila anokoare ken, ɲgba mena ken de kya Wurubuarɛ ɲon ba wola daa nɛ. ⁵ Kristotena, mɛɛ waase ɲon bo ɛ yela dɛɛ gyae dɔɲa. Kei te yɛɛ nyi mmaraa wole yaa mɛɛ ɲmarase mee yelee ɲon ya. De wulaa da gyeɲ mena mmaraa kei lee deban ken dɔɔ lɛɛ Kristo di nɛ. ⁶ Wurubuarɛ kegyae gbagba yɛna ɲgba dee di ɔ mmaraase dɔɔ. Wurubuarɛ mmaraa ken ɔ be fa daa lee

kewalan ken yɛna nyi dɛɛ gyae dɔɲa.

⁷ Akɛrɛɛtena burum te yaasee gyoo tɛɛle ken dɔɔ te be dɔɲɛɛ bɛɛ beo balan. Be dɔɲɛɛ bɛɛ yako nyi Yesu Kristo ta bese deniwalan kɔɲ tɛɛle kei dɔɔ ya. Walan kamase ɲon ɔ ne yako mena nombia kenɲa dinɔɔ na ɔ yɛɛ Kristo kolare dekarate ɲon walan e. ⁸ Mena dɔɔ ɛ deke ɛ wose nideli, na kpene ken dɔɔ ɛ ne sila Wurubuarɛ nɛ ba lee ɛ nyiɲmaa man ya, na Wurubuarɛ kenyiɲ tɔ ɲon kom pou.

⁹ Walan ɲon ɔ bee sila nombia ɲan Kristo ba wolo nɛ ɲaagen ya te ɔ na mo ɔ wui ɲaale kpu nɛ, na ɲon na Wurubuarɛ be tan nɔɔdokolon ya. Te walan ɲon ɔ ne sila nombia ɲan Kristo ba wolo nɛ ɲaagen na, ɔtenate na de kya Wurubuarɛ na ɔ bu Yesu Kristo dana nɔɔdokolon. ¹⁰ Mena dɔɔ akpaɛ ɲolo de kɔɲ ɛ gyan te ɔ na wola kawola daale ken ke yɛɛ kpoo lee ken Kristo ba wola daa nɛ na, ɛ na lɛɛ ɔtenate see ɛ gyan ya te ɛ na do e nɔɔ gba ɲgba Kristo walan nɛ ya. ¹¹ Walan kamase ɲon ɔ lɛɛ e na ɔ kpuɛ na e ɔ nombiakumɛɛ keyɛɛ man.

¹² Me dana nombia burum maa yako ɲon, mɔna me bɛɛ gyae maa ɲmarase ɲa yelee ɲon ya, nawolo nyi me loo doo nyi maa kɔɲ kaa naa ɲon na dɛɛ kyaa kolosi. Ken ne gyae la ke yela dee di gyɔn nideli.

13 Ɛ tebia Kristotena ban
be kyaa kebo ne na do ŋon
noo nideli.

Tɔne atoorote ken Gyɔn be ɲmarase nɛ

¹ Maɲ kegyia Gyɔn ɲon ne ɲmarasena tɔne kei mee yelee nyan me gyoo kpaakpaa Gayose ɲon mee gyae neɲ lee me konɔɔ man nɛ.

² Me gyoo kpaakpaa, mee fane nyi kpene kamase dɛɛ de fa neɲ, na n ke kyaa wosedon man ɲgba mena ken n dɔɲɛ Kristo gbɛɛnen dɔɔ nideli nɛ. ³ Yɛɛ maɲ gyonɲ debaɲ ken de tebia Kristotena baale be kɔɲ kaa yako maɲ nyi n dana anokoare ken man nideli debaɲ kamase nɛ. Te maɲ gbagba mɔ ma gyen nyi n dɔɲɛ anokoare ken man nideli. ⁴ Kolo bɛɛ yɛɛ maɲ gyonɲ nideli ɲgba me nyii nyi me bia silana anokoare ken nɛ ya.

⁵ Me gyoo kpaakpaa, n dana anokoare ɲgba mena ken n ne kɛɛ da lonɲtona Kristotena dɔɔ na ban gba be yɛɛ ɲɔɔlawɔ nɛ. ⁶ Be man baale te yako daa Kristotena ban de kyaa kebo ne mena ken n ne gyae balan. Be kɔɲ bee gyu na, yɛɛ kakyen na n ka lese n konɔɔ man lɔ wɔ gbɛɛ, ɲgba mena ken Wurubuare ne gyae nɛ. ⁷ Nawolo nyi lee Kristo yele man dɔɔ te be dɔɲɛɛ, te bɔɔ ne lɛɛ kolo lee ban ba te yɛɛ Kristotenawɔ ya nɛ gyan ya. ⁸ Mena dɔɔ daa Kristotena te

kaboena nyi dɛɛ tela balan kewɔ dinɔɔ nideli, na daa na wɔ ke yɛɛ nɔɔdokolon na dee nyin yako anokoare nombia ɲan Wurubuare ba lese wola nɛ fa balan.

⁹ Ma te tanɲgbɛɛ ɲmarase tɔne yelee emɛɛ Kristotena ban ε kyaa botɔɔ nɛ, mɔna Dioterefese bɛɛ mo nombia ɲan mɔɔ ɲmarase yelee ɲon nɛ yɛɛ kolo ya. Nawolo nyi ɔ kegyaebii yena nyi ɲon ke yɛɛ ε siamante. ¹⁰ Mena dɔɔ akpaa me kɔɲ na maa lese nombia ɲan ɔ ne yɛɛ ne pou debɔɔ. ɔ dɔɲ ɔ ne di akɛɛɛ wɔlɛɛ da yele. Kenɲa pou bɛɛ baa e ya, kenɲa wɔle na ɔ ne bɛɛ de tebia Kristotena ban be dɔɲɛɛ bɛɛ yako Wurubuare nombia nɛ kelee. Te ɔ ne tɔ ban bɛɛ gyae baa lɛɛ wɔ nɛ gbɛɛ, te ɔ ne gegi wɔ gba lee Kristotena ban man.

¹¹ Me gyoo kpaakpaa, na kasee dukum keyɛɛ ya mɔna kasee deeli keyɛɛ. Nyan ɲon n ne yɛɛ deeli na, n yɛɛ Wurubuare bu e, te nyan ɲon n ne yɛɛ dukum na n ba gyen Wurubuare ya. ¹² Walaɲ kamase ne di adanseɛ lee Demetiriyu wose man nyi ɔ yɛɛ walaɲ kpaakpaa e. Te mena ken ɔ ne sila Wurubuare anokoare ken nɛ nawolo nyi ɔ yɛɛ walaɲ kpaakpaa e. Te daa gbagba mɔ ne di adanseɛ lee ɔ wose man nyi ɔ yɛɛ walaɲ kpaakpaa e, te ε gyen nyi nombia ɲan pou dɛɛ yako nɛ yɛɛ anokoare.

¹³ Me dana nombia burum

maa yako neŋ, mɔna me beɛ
gyae maa ŋmarase ŋa do
tone man ya. ¹⁴ Me loo doo
nyi maa kɔŋ kaa naa neŋ
weeya ala keŋa. Wurubuaɛ
waa fa neŋ wosefɛɛɛɛɛɛ. N
tebia baŋ be kyaa kebo ne
pou na do neŋ nɔɔ. Do
de tebia baŋ pou be kyaa
botɔɔ ne walaŋ kamase nɔɔ
fa maŋ.

Tone kenj Gyuudi be nmarase ne

¹ Tone kei lee manj Gyuudi non me yee Yesu Kristo tobaale e, te me kegyia yena Gyemisi ne gyanj. Mee nmarase ke mee yele Kristotena banj pou de kya Wurubuarɛ ne gyae wo te o be baake wo te Yesu Kristo ne kee be doo ne. ² Mee fane nyi Wurubuarɛ waa wii e waranjase na waa fa non wosefɛrenj, na waa yela balanj kegyae ke doo e man nideli.

Gyuudi kekolosi akereɛ wolala wose man nombia

³ Me gyoo na kpaakpaa, nafa me gyawo nideli nyi maa nmarase non lee nyedonj kenj daa na non be nyim ne wose man. Mona me naawo nyi kaboena nyi maa nmarase sola non nyi yaa yee kakyenj senj kenkenj e keleedi kenj man, na balanj kena nyi nombia nan doo yako non ne yee ampanj. Wurubuarɛ ta mo mena nombia kenja do o balanj nyinmaa man karatete dokolonj kekpaakekpa. ⁴ Nombiakumee yera baale te nyinj gbɛɛ weelee kaa gyoo e man. Be donjɛɛ beɛ tullii Wurubuarɛ nyedonj nombia nan o ba mo boele daa ne, na baa nyinj gbɛɛ yee kewoleɛ nombia. Ba te beɛ de Gbenjgyoo Yesu Kristo dokolonj koonj non, non

waagenj yena de gyoo na de Gbenjgyoo ne. Wurubuarɛ nombia anmarasenj see nan wulaa kolosiwo lee denjele kewonj kenj doo daa na wo ne wose man.

⁵ Ma gyenj nyi e wulaa e gyenj nombia kenja man mona mee gyae maa toose non nyiaa, de Gbenjgyoo Wurubuarɛ lese o balanj lee Igyipite tɛele man, mona wole wole na o koe banj pou ba te lee e di ya ne. ⁶ Mee gyae maa toose non bela nyiaa, debanj kenj Wurubuarɛ kpilala banj be kyaa adido ne te tale kyanj be kegyiiri na be dasenjae kenj Wurubuarɛ ba mo fa wo ne man nideli ya te boɔ lee ke wole ne, Wurubuarɛ doo wo agbaraagbaraase man kekpaakekpa, nyi baa doo ditinjɛɛ kenj te yee nsendee ya ne man. Botoo te baa doo kelii wee kenj Wurubuarɛ waa di be nombia ne. ⁷ Mena ke te Sodom na Gomora na donooɛ nan pou be kilisi na gyanjɛɛ ne man balanj naa diyem boalanj man. Nawolo nyi ba moo ba wose do kafonj na nombia nkaranjkaranj nan ne tanj keyako ya ne keyee man. Wurubuarɛ moo kei baa fee daa kyoola na deɛ gyenj nyi, banj pou baa yee mena nombiakumee kenja dinoo ne, baa naa diyem nideli boalanj kenj ke beɛ yem ya ne man.

⁸ Mena te mena balanj kumee banj boɔ nyinj gbɛɛ weelee kaa gyoo e man ne doo. Beɛ beo doosi doseɛ nan ne fa wo donj nyi baa yee

nombia nkaranƙaranj mo do ba wose ayimεε ne, te bɔɔ ne keε nyi Wurubuare dana doŋ be dɔɔ ya. Mena ke te bee kolosi nombiakumεε gyakaa Wurubuare kpilala banj be dana gyoorobiiri ne dɔɔ. ⁹ Mɔna Wurubuare kpilale kegyia non bee baake e nyi Maekεle ne gba te yεε mena ya. Nawolo nyi debanj keŋ non na ɔbɔnsam ne wɔŋee Mosesi woo dɔɔ koranj ne, ɔ te tale gyɔ ɔ konɔɔ yako nombiikum daale tia ɔbɔnsam ya, mɔna ɔ yako e bo nyi “De Gbenjyoo Wurubuare waa wɔŋ n denjele.” ¹⁰ Mɔna mena balanj kewo dɔɔ nombia non bɔɔ gyenj ne man ya na, bee yako bo nyi na be dana tɔnɔɔ ya te bee yεε be nombia mɔ bo ngba wonembia ne keŋ nyansa be doo ke man ya. Kpene keŋ de kɔŋ ba nyee man na keŋ te bee yεε. Mena nombia keŋa ne wɔlεε na wɔ.

¹¹ Mena balanj benanj baa laako. Nawolo nyi be ta mo balee non bee baake e nyi Kani ne gbεenenj kumεε nawɔɔ, te kɔba dɔɔ be ta mo ba wose do gbεenenj kumεε man ngba mena keŋ balee non bee baake e nyi Baalam be yεε ne. Be ta koro seŋ tia Wurubuare ngba mena keŋ balee non bee baake nyi Kora be yεε ne. Mena dɔɔ banj mɔ baa yekee ngba Kora nonanj ne.

¹² Akpaa ε gyanjee te ε yεε nɔɔdokolonj ε ne di weenεε te mena balanj benanj kpue ε man na, be yεε ngba abɔɔ

kumεε non kyakalεε ε man te ηεε wɔlεε non ne. Bee gyuenj banj baagenj wui bo te bee ηmaa weenεε keŋ bee yεε wɔ desεŋ ya. Be yεε ngba ηɔma non felinj dana na ne kyengbenj te ηɔɔ na mo ɔga kɔŋ ya ne. Be yεε ngba daase non ne bee see bia debanj keŋ kaboena nyi ne deε se ya, te bɔɔ kulu non na na lila te ηɔɔ yem kekpaakekpaa ne. ¹³ Be yεε ngba epo lonj keŋ felinj ne gyɔɔ gyu bese gyɔ kɔŋ ne. Ba desεŋ nombia non bee yεε ne, yεε ngba afofo na ayimεε non epo ne gyɔɔ lese na see dekenkeŋ dɔɔ ne. Be yεε ngba kyolobii keŋ kɔɔ na sem debodokolonj ya ne, te ba dekyae yena ditinjεε tuum keŋ Wurubuare be desina see wɔ kekpaakekpaa ne man.

¹⁴ Mena balanj kumεε kewo wose man nombia te Wurubuare tεεwɔ Enɔke non ɔ gyakaa Adam dɔɔ kalola kegyakaare man nyetoorote ne dɔɔ yako see nyiaa, “ε keε de Gbenjyoo Wurubuare ne kɔŋ. Non na balanj kakponj kakponje banj ɔ be baake wɔ te ɔ be desina wɔ see fa ɔ wose, keŋ ηolo be tale kala wɔ ya ne ne kɔŋala. ¹⁵ Waa kɔŋ kaa di balanj pou nombia na waa bu balanj kumεε banj fɔɔ lee be nombiakumεε non pou bɔɔ yεε, na nombiakumεε non bɔɔ kolosi tia non Wurubuare ne dɔɔ.”

¹⁶ Mena balanj kumεε kewo yεε balanj banj bee

toronj debanj kamase, te debanj kamase mo na bee nyin nombiikum lee balan wose man. Nombia nkarankaran njan ban gbagba ne gyae nyi baa yee ne te bee yee. Bee wola ba wose te bee mo noowoya gyon nyinjan beo balan na baa mo nyin ba wose.

¹⁷ Mona me gyoona kpaak-paa, e toose kpene kenj de Gbenjyoo Yesu Kristo kpilala ban be yako see kaalan ne. ¹⁸ Be yakowo nyiaa, "Teele kei da benaa ko oto na, balan baale baa kon na be kaa mo Wurubuaré nombia njan kulu non. Mena balan benan baa yee ban gbagba kegyaebii bo, na Wurubuaré kegyaebii te baa yee ya." ¹⁹ Mena balan kewo yena balan ban bee wolee balan nsana ne. Ban gbagba kegyaebii te bee yee te Wurubuaré felin be doo be man ya.

²⁰ Mona me gyoona kpaak-paa, emee doo e mo Wurubuaré nombia kpaakpaa njan e be lee di ne do donja kakyen, na e ke tale senj kenj e keleedi man. E fane lee Wurubuaré felin non donj man. ²¹ Debanj kenj e kyaa e ne daa wee kenj de Gbenjyoo Yesu Kristo waa bese kon, na o kaa wii de waranjase na waa mo daa gyu de kaa kyaa o gyanj kekpaakekpaa ne, e mo Wurubuaré balan kegyae kenj kyaa na donja.

²² E wii balan ban boogyen be dasenae Kristo man

nideli ya ne waranjase, na e ka do wo kakyen. ²³ E wonj balan ban bee gyu boalan man lese na e ke lee ba nyee. Balan baale mo kyaa na, nombiakumee njan ban gbagba ne gyae ne te bee yee. Kaboena nyi yaa wii be waranjase, mona e kee e wose doo nideli kenj nyi boo mo be nombiakumee njan kyanee non ya.

²⁴ E yela dee lese Wurubuaré yele nawolo nyi non danaana donj kenj waa tale kyoo daa na doo yo gbee ya. Non ne gyae la waa tale gberaa ayimee kamase lee da wose man, na waa yela dee tale mo gyon kaa senj o siaman o gyoorobiiri kenj man. ²⁵ E yela dee ta de Gbenjyoo Yesu Kristo doo lese Wurubuaré yele, nawolo nyi non waagenj koonj yena Wurubuaré na da nyeeleere. Non waagenj koonj yena gyoo te non waagenj koonj danaana donj kpene kamase doo leenanj gyanjba gyanjba kenj, na gyenj wee kei na weeya akanj njan pou kekpaakekpaa. Amen.

Nombia Kalesewola Nombia nan Yesu Kristo ba lese wola Gyon ne

Siaman Nombia

¹ Nombia nan doo tɔne kei man ne, Wurubuare moona na fa ɔ bu Yesu Kristo nyi waa lese na wola ɔ balan, na baa nyin gyen nombia nan gyaɛ kekɔn weeya kenja man ne. Kenje Kristo kpila ɔ kpilale lee adido te ɔ kaa lese mena nombia kenja wola man ɔ tobaale Gyon. ² Te man Gyon mo nmarase nombia nan pou man gbagba be naa na me sia ne see. Mee di adanseɛ nyi nombia kenja yee Wurubuare nombia nan Yesu Kristo ba lese wola man ne. ³ Walaɲ kamase nɔn ɔ kala tɔne kei man nombia fa balan na, nɔn na nyeebam. Te balan ban mo be nyii tɔne kei man nombia te be di ne doo ne, ban na nyeebam. Nawolo nyi deban ken mena nombia kenja pou gyaɛ ke kɔn ne ta benaa.

*Tɔna nan Gyon be
nmarase yele Kristotena
akpiise nyetooro nan ne kyaa
Esia teelee man ne*

⁴ Man Gyon ne nmarase na tɔne kei mee yele Kristotena akpiise nyetooro nan pou ne kyaa Esia teelee man ne. Wurubuare nɔn ɔ kyaa te ɔ wulaa ɔ kyaa

lee gyanɲba gyanɲba ken te waa kyaa kekpaakekpaɛ ne, na ɔ felin nɔn ɔ dana donje nyetooro te ɔ senɛɛ nɔn Wurubuare gyooro gbeli ken siaman ne, baa mo be berɛɛ boele nɔn na baa fa nɔn wosefɛɛren. ⁵ Yesu Kristo mo waa mo ɔ berɛɛ boele nɔn na waa fa nɔn wosefɛɛren. Nɔn yena walaɲ nɔn ɔ ne di ɔ nombia doo, te ɔ ne di Wurubuare wose man adanseɛ anokoare gbɛɛ. Nɔn yena walaɲ gyanɲbate nɔn ɔ be tanɲbɛɛ fon lee yen man, te nɔn mo ne diina gyoori teelee kei doo gyoonen pou doo. ɔ ne gyaɛ daa nideli mena doo te ɔ yenawɔ kyɛɛkee ɔ fatabo leki mo lee daa lee de nombiakumɛɛ pou man. ⁶ ɔ ta mo daa kpu ɔ gyoori ken man, na dee di gyoori kpu na e. Te ɔ see daa saere na dee som de Gbenɲyoo Wurubuare nɔn ɔ yee ɔ Wurubuare na ɔ kya e ne. Nɔn Yesu Kristo kaboela na gyoorobiiri te ɔ dana don kekpaakekpaɛ. Amen.

⁷ E keɛ, ɔ don nɔma man ɔ ne kɔn!

Walaɲ kamase waa naa e na
ɔ sia,
te balan ban gba boo soo
e apia ne baa naa e.

Te lee nɔn doo deise pou balan baa kyaa walaɲsa man.

Mena ne gyaɛ la kekɔn.
Amen.

⁸ De Gbenɲyoo Wurubuare nɔn ɔ kyaa te ɔ wulaa ɔ kyaa lee gyanɲba gyanɲba, te waa kyaa

kekpaakekpaa kenj non yena don pou nyee ne kpa nyiaa, "Man yena gyan gbate na otomante."

Gyon naa Yesu na o sia ngba dose man ne

⁹ Man Gyon non me yee e doo Kristo baale e ne ne nmarase na tone kei. Lee kenj me silana Kristo doo, daa na non pou nyin na konoo te dee naa diyem kenj balan ban be doo o gyoori kenj man ne naa ne. Nawolo nyi kenj moo kolosi Wurubuarɛ nomba njan te moo di Yesu Kristo wose man adanse doo, te be funja man kelo teelebii kenj lonj be kilisi ke gyanee te bee baake ke nyi Patimose ne doo. ¹⁰ De Gbenjyoo Wurubuarɛ osom wee daale ne, Wurubuarɛ felinj non kaa gyoowo me man nideli te me nyii woya njaale me wole kenkenj ngba kabere te ba wolawo ne. ¹¹ Kenje woya njan yako man nyiaa, "Nmarase kpene kamase kenj n ne naa ne do tone man, na n ka mo tone kenan yelee Kristotena akpiise nyetooro njan ne kyaa Esia teele man ne. Donoo se njan man akpiise nenan kyaa ne yena, Efeso na Simaena na Pɛgamum na Tiatira na Saadise na Filadefia na Loadisia."

¹² Botoo te ma besenaa ma wose na maa kee walan non o ne kolosi na man ne. Me kabesena ma wose ne, te me naa nyeela nyetooro njaale. Koba yayam te ba moowo yee na, te bee mo kanease bo gyakaa ne doo. ¹³ Me

kee na kolo senje la nyeela nyetooro njan nsana nsana ngba deniwalan ne. O doona kegba wurikyim to o nawoo pou, te o moo koba yayam abosoo kpan karase o konoo man. ¹⁴ O nyee wolosee pareparepare ngba akaralee ne, te o siabia mo ne nalakee ngba boalan laakem ne. ¹⁵ O nawoo ne nalakee ngba ba moo nyeele bo do boalan man kyalase ke ne, te o woya mo ne seree ngba boo wuu laa ne lam ne. ¹⁶ Na o dana kyolobiise nyetooro o dunolun nyinmaa man, te yoosila kenj ke yee sia na wole te kee bee nideli ne tosee o nooman. Na o siagbee mo ne nalakee ngba weese ne gyoo la kpalala ne.

¹⁷ Ma kena e ne, ma soo ma wose lo o nawootee ngba ma yenae ne. Kenje o moo o dunolun nyinmaa gyakaa me doo te o yako man nyiaa, "Na yee ya. Man yena gyan gbate na otomante non. ¹⁸ Man yena walan non me kyaa ne. Kee, ma yenawo kaalan mona nenee me kyaa kekpaakekpaa. Te me dana donj yen na woyade pou doo. ¹⁹ Mena doo nmarase nomba njan n ne naa ne pou see. Nmarase njan pou ne kyaa debokeiman, na njan pou ne gyae kekonj wole wole ne see. ²⁰ Kyolobiise nyetooro njan n be naa me dunolun nyinmaa man, na nyeela nyetooro njan boo mo koba yayam yee na te bee mo kanease gyakaa ne doo ne, mena aboo nenan

yεε nombia aweesen ηα. Te kpene ken ηα senεε fa yaa mεε gyae maa wola nenε. Kyolobiise nyetooro ηan senεε fa kegyiise ban ba senεε Kristotena akpiise nyetooro ηan ηe kyaa donoose nyetooro ηan siaman nε. Te koba yayam nyeela nyetooro ηan bεε mo kanease gyakaa ηe doo nε mo senεε fa Kristotena akpiise nyetooro ηan.”

2

Tone ken boo ηmarase yele Kristotena ban be kyaa Efeso donoo man nε

¹ Kenεte o besewo yako man Gyon bela nyiaa, “Nmarase nombia kenja yele Kristotena ban be kyaa Efeso donoo man nε be kegyia ηon. Yako e nyiaa.

Nne yaa man walan ηon me dana kyolobiise nyetooro me dunolun nyinmaa man, te me doηεε nyeela nyetooro ηan boo mo koba yayam yεε ηa te bεε mo kanease gyakaa ηe doo nε nsana nsana ne yako. ² ‘Ma gyen ε nombia ayεesa. ε ne kyan ε wose yεε tom, te ε ne nyin konoo sen kenken ε kayeyεε man. Ma gyen nyi ε bεε mo ε wose do na balan kumεε ya. ε ta gyoo balan ban bεε beo baake ba wose nyi be yεε Kristo kpilalawo nε wose man kεε, te ε naawo nyi be yεε akereetenawo. ³ Lee mena ken ε be lεε man di doo

ε nyin konoo sen kenken naa diyem, ken ε wose te yokose ηon na ε ka lee me wole ya.

⁴ Mona nombii dokolon ken moo naa lee ε wose man ken be dei ya yena nyiaa, balan kegyae ken doo ε man lee kewalan ken ε be lεε Kristo di nε, ta lee ε man. ⁵ Mena doo ε toose botoo ken nafoo ε senεε pete ε ba lee ε wole nε. ε kyεεkee lee ε gbεeneη kumεε man na ε ke kon Wurubuarε gyan, na ε ke yεε aboo ηan nafoo ε ne yεε kewalan ken nε. Nyi akpaa ε te kyεεkee ε dinoo ya nε, maa kon kaa gate dan ken doo ε kanea ken gyakaa nε lee ke dasenae man. ⁶ Mona nombii dokolon ken ε ne yεε te ke dei me gyan yena nyi, ε ne kola Nikolaitena nombia ayεesa ηgba mena ken man mo ne kola ηa nε.

⁷ Walan kamase ηon o dana denjele anenyiin dei nε, waa see denjele na waa nyii kpene ken Wurubuarε felin ηon ne kolosi fa Kristotena ban nε. O kpa nyiaa, walan kamase ηon o sem kenken te o yoo di nombiakumεε pou doo nε, maa fa otenate gbεε na waa di nyeedon dan ken ka senεε Wurubuarε gyan botoo ken bεε baake nyi Paradiso nε bia.’ ”

Tone ken boo ηmarase yele Kristotena ban be kyaa

Simaena donɔɔ man ne

8 Kenɛte ɔ besewɔ yako maŋ nyiaa, “Nmarase nombia keŋa yelee Kristotena baŋ be kyaa Simaena donɔɔ man ne be kegyia ŋon. Yako e nyiaa.

‘Nne yaa maŋ walaŋ ŋon maŋ yena gyaŋgbate na ɔtomante, te mɔɔ yem te mɔɔ bese foŋ lee yen maŋ ne ne yako. ⁹ Ma gyen nombia ŋan be yala ŋon na kayeyee keŋ ε na yeyee. Ma gyen mɔ nyi ε yee ayematenawɔ, mɔna Wurubuare gyaŋ na ε te yee ayematenawɔ ya. Ma gyen nombiakumee ŋan balaŋ ne kolosi lee ε wose maŋ. Mena balaŋ benaŋ ne baake ba wose nyi be yee Gyudatenawɔ, mɔna ke yee dekara ke. N kee na be yee ɔbɔnsam balaŋwɔ. ¹⁰ E na yeli kayeyee keŋ gyae kaa kɔŋ ε dɔɔ ne ka do ŋon gyakolon ya. Mee yako ŋon baa nyiaa, ɔbɔnsam waa yela baa kyaŋ ε maŋ baale keto deni na waa mo keese ŋon kee. E kena diyem menee weeya kufu. Nyi akpaa ke yee yen ke koran na, ε seŋ keŋkeŋ kelii ɔto. Akpaa ε yee mena na, maa mɔ nyeedon kekpa a tɔ ŋon kom.

¹¹ Walaŋ kamase ŋon ɔ dana denjele anenyiin dei ne, waa see denjele na waa nyii kpene keŋ Wurubuare felin ŋon ne kolosi fa Kristotena baŋ ne. ɔ kpa nyiaa, walaŋ kamase ŋon ɔ sem keŋkeŋ

te ɔ yoo di nombiakumee pou dɔɔ ne, ɔtenate be gyae waa tekaa yen yen bolate keŋ bela ya.’ ”

Tɔne keŋ bɔɔ nmarase yelee Kristotena baŋ be kyaa Pɛgamum donɔɔ man ne

¹² Kenɛte ɔ besewɔ yako maŋ bela nyiaa, “Nmarase nombia keŋa yelee Kristotena baŋ be kyaa Pɛgamum donɔɔ man ne be kegyia ŋon. Yako e nyiaa.

‘Nne yaa maŋ walaŋ ŋon me dana yoosila sia na wɔle keŋ kee bee nideli ne ne yako. ¹³ Ma gyen ε dekyae. Ma gyen nyi ε kyae botɔɔ keŋ ɔbɔnsam ne di gyoori ne. Debaŋ keŋ Antipase ne kolosi ma wose maŋ nombia anokoare maŋ fa balaŋ botɔɔ te bɔɔ ko e koran ne, ε seŋawɔ keŋkeŋ ε keleeɗi maŋ keŋ ε ta lee me wɔle.

¹⁴ Mɔna nombia bia ŋan mɔɔ naa lee ε wose maŋ keŋ ŋɔɔ dei ya yena nyiaa, balaŋ baale doo ε maŋ keŋ be silana Baalam kawola keŋ. Baalam ŋonan wolana Balaki nyi waa beo Iseraetena na baa yee nombiakumee. Kenɛte ɔ beo wɔ yela be dii weenee ŋan bɔɔ mo deesi fa beenen ne, te ɔ besewɔ yela be yee kafon nombia kpu. ¹⁵ Mena ke mɔ te balaŋ baale doo ε maŋ keŋ be silana Nikolaitena kawola keŋ. ¹⁶ Mena dɔɔ ε kyeekee lee ε gbeneŋ kumee maŋ na ε ke kɔŋ

Wurubuare gyan. Na mena ya ne be gyae ke di weeya ya maa kɔŋ ε gyan, na maa mo yoosila ken doo me nooman ne kaa yoo na mena balan benan.

¹⁷ Walaŋ kamase ŋon ɔ dana denjele anenyiŋ dei ne, waa see denjele na waa nyii kpene Wurubuare fe-liŋ ŋon ne kolosi fa Kristotena ban ne. ɔ kpa nyiaa, walaŋ kamase ŋon ɔ sem kenken te ɔ yoo di nombiakumεε pou doo ne, maa fa ɔtenate weeneε ŋan weeseε te beε baake ŋa nyi Maana ne ŋaale waa di. Maa bese fa ɔtenate boe wolom ken boɔ ŋmarase yele wɔle daale gyakaa ke doo ne kpu. Nɔlo be gyae waa gyan yele ken gyakaa boe kenan doo kpu na walaŋ ŋon waa nyiŋ ke ne ya.' "

Tɔne ken boɔ ŋmarase yeleε Kristotena ban be kyaa Tiatira donɔɔ man ne

¹⁸ Ken te ɔ besewɔ yako man bela nyiaa, "Ŋmarase nombia kenja yeleε Kristotena ban be kyaa Tiatira donɔɔ man ne be kegyia ŋon. Yako e nyiaa,

'Nne yaa man Wurubuare bu ŋon me sia ne ŋalakee ŋgba boalan laakem ne, te me nawɔɔ mo ne ŋalakee ŋgba nyeele ken boɔ mo do boalan man kyalase ke ne ne yako. ¹⁹ Ma gyan ε nombia ayεesa. Ma gyan ε balan kegyae na ε keleεdi na yɔ ɔsom na

ε keε kyan ε wose sen kenken kayeyεε man. Ma gyan nyi nenεε doo, ε ne yεε nombia kpaakpaa kela deban ken ε be tanjgbεε lεε man di ne.

²⁰ Mɔna nombii dokolon ken moɔ naa lee ε wose man ken be dei ya yena nyiaa, ε ne fa alo ŋon beε baake e nyi Gye-sebeli ŋon ɔ ne baake ɔ wose nyi ɔ yεε Wurubuare dekpɛŋkpɛŋgyɔɔre e ne gbεε te ɔ ne yεε ɔ kegyae-bii. Nawolo nyi ɔ dana ɔ kawolakum ken ɔ na beo me tewulεε, te ɔ ne yeli beε yεε kafon nombia te ɔ ne yeli bee di weeneε ŋan beε mo deesi fa beeneŋ ne. ²¹ Ma

te keε ɔ siaman kyare nyi nafɔ waa kyεεkee lee ɔ gbεeneŋ kumεε ŋenan man na waa kɔŋ Wurubuare gyan, mɔna ɔ beε gyae waa tina ɔ nombiakumεε ŋenan keyεε yela ya. ²² Lee mena doo maa gyɔ e do kawee, na waa doo dofonon doo yeyεε. Te akpaa balan ban pou ban na e ne yεε mena kafon nombia ŋenan te wɔŋ ba wose lee ɔ nombiakumεε ŋenan keyεε man ya ne, maa yela ban mo kena diyem nideli ŋgba ŋon ne. ²³ Maa koe ɔ balan ban pou be silana e ne. Me yεε mena ne, Kristotena ban pou baa gyan nyi man yena walaŋ ŋon ɔ gyan balan konɔɔse na

ba agyuenŋse man nombia pou. Nombia ŋan walaŋ kamase ne yeε ne te maa keε na maa tɔ e kom. ²⁴ Nεneε εmeε balan akan ban ε kyaa Tiatira donɔɔ man te ε be beε ε te sila Gyesebeli kawolakum keŋ ya, te ε be beε ε te kasee kpene keŋ ban be silana alo ŋonan ne ne baake nyi ɔbɔnsam nombia aweesen ŋan ya ne, moɔ gyae maa mo kasolo daale lo ε doɔ bela ya. ²⁵ Mɔna ε kyan nombia ŋan ε dana ne man keŋkeŋ kelii deban keŋ maa bese kɔŋ.

²⁶⁻²⁷ Walaŋ kamase ŋon ɔ sem keŋkeŋ te ɔ yoo di ɔbɔnsam doɔ te ɔ yeε ma kegyaebii kelii ɔto ne, maa fa e doŋ na waa di tɛelese pou doɔ, ŋgba mena keŋ me kya be fa maŋ doŋ ne.

Maa fa e doŋ na waa di tɛele
kei balan pou doɔ,
keŋ ɔ be gyae waa wii be
waranase ya.

Waa yelee wɔ bogobogobogo
ŋgba mena keŋ beε
yelee saabuse ne.

²⁸ Na maa bese fa ɔtenate
nebo kyolobii ŋon kpu.

²⁹ Walaŋ kamase ŋon ɔ
dana deŋele anenyiiŋ dei ne,
waa see deŋele na waa nyii
kpene keŋ Wurubuare felin
ŋon ne kolosi fa Kristotena
ban ne.' "

3

*Tɔne keŋ boɔ ŋmarase
yelee Kristotena ban be kyaa
Saadise donɔɔ man ne*

¹ Keŋte ɔ besewɔ yako
maŋ bela nyiaa, "Ŋmarase
nombia keŋa yelee Kris-
totena ban be kyaa Saadise
donɔɔ man ne be kegyia
ŋon. Yako e nyiaa.

Nne yaa maŋ walaŋ ŋon
me dana Wurubuare felin-
se nyetooro, na kyolo-
biise nyetooro ŋan me
nyinmaa man ne ne yako.
'Ma gyeŋ ε nombia ayεesa.
ε te lee yele nyi ε dana
nyeedon, mo n keε na ε
ta yekee te ε doŋ. ² Mena
doɔ ε koro na ε ka do ε
keleedi kyomii keŋ be kaa
te keε gyae ke ka yeŋ ne
doŋ. Nawolo nyi ma te
naa nyi ε nombia ayεesa
beε tekaa gyoo me Wu-
rubuare sia ya. ³ Mena
doɔ ε tɔose nombia ŋan
boɔ wola ŋon na ŋan ε be
nyii te ε be lee di ne, na
ε ke kyan ŋa nideli. Na
ε ke kyεekeε ε dinɔɔ lee ε
gbεeneŋ kumεε man kɔŋ
Wurubuare gyan. Nyi ak-
paa ε te kyεekeε ε dinɔɔ ya
ne, maa kɔŋ kaa futaa ŋon
ŋgba mena keŋ ŋmeelate
ne kaa futaa walaŋ ne.
Nawolo nyi ε be gyae ε ka
gyeŋ deban keŋ maa mo
kɔŋ ya.

⁴ Mɔna ε dana balan ky-
omii baale Saadise donɔɔ
man botɔɔ, keŋ ban te yeε
nombiakumεε mo ayimeε
kpatee ba wose ya. Mena
balan benan baa do keg-
base wolomeε parepare-
pare sila maŋ, nawolo nyi
be kaboena nyi baa sila
maŋ. ⁵ Walaŋ ŋon ɔ sem

kenken te o yoo di nombiakumee pou doo ne, maa do otenate kegba wolom ngba mena balan benan ne. Moo gyae maa lese otenate yele lee nyeedon tone ken man ya. Maa di otenate wose man adanse fa me kya na o kpilala ban pou nyi o yee me walan e. ⁶ Walan kamase non o dana denjele anenyiin dei ne, waa see denjele na waa nyii kpene ken Wurubuaere felin non ne kolosi fa Kristotena ban ne.' "

Tone ken booo nmarase yelee Kristotena ban be kyaa Filadefia donoo man ne

⁷ Ken te o besewo yako man bela nyiaa, "Nmarase nombia ken yele Kristotena ban be kyaa Filadefia donoo man ne be kegyia non. Yako e nyiaa.

Nne yaa man walan non ayimee be doo ma wose man ya, te mee di anokoare ne ne yako. Man danaana gyoo Defidi gyoorobiiri safowaa ken. Akpaa me kyan ke to na, nolo be tale toro ke ya. Te akpaa ma toro ke na, nolo mo be kyaa waa tale kyan ke to ya. ⁸ 'Kee, ma gyen e nombia ayeesa pou. Ma gyen nyi e be dana don nideli ya, mona e dana me nombia nan man kenken ken e ta lee me wole ya. Mena doo me ta toro denanoo see non ken nolo be kyaa waa

tale to ke ya. ⁹ Mee gyae e ka gyen nyi mena obonsam tewulee ban beo baake ba wose nyi be yee Gyudatenawo, mona ba te yee Gyudatenawo ya ne, maa yela mena balan benan pou kaa bunji e nawootee, na be popou kena nyi mee gyae e nombia nideli. ¹⁰ Lee mena ken e be di me nombia doo te e be nyin konoo sen kenken e kayeyee man doo, maa lese non lee kayeyee dinaa ken gyae ke kon kaa keese teele kei doo balan pou kee ne man.

¹¹ Kee, be gyae kedi weeya ya, maa kon. Mena doo e kyan anokoare kawola ken e gyen ne man kenken, na nolo be nyin leo gyoro kototoo ken moo yako nyi maa fa non ne lee e nyinmaa man ya. ¹² Walan kamase non o sem kenken te o yoo di obonsam na nombiakumee pou doo ne, maa mo e yee ngba deparadan ne me kya Wurubuaere osom deni dinaa ken man. Mena walan nonan be gyae waa tuu lee botoo korakora ya. Maa nmarase me kya Wurubuaere yele, na me kya Wurubuaere donoo Gyerusalem wole ken yele yakaa o doo. Mena Gyerusalem wole kei gyae ke tisi bo lee me kya Wurubuaere gyan adido kon. Na maa bese nmarase man gbagba mo yele wole

gyakaa ɔtenate dɔɔ.

¹³ Walaŋ kamase ŋon ɔ dana denjele anenyiin dei ne, waa see denjele na waa nyii kpene keŋ Wurubuaɛ felin ŋon ne kolosi fa Kristotena baŋ ne.' "

Tɔne keŋ bɔɔ ŋmarase yele Kristotena baŋ be kyaa Laodisia donɔɔ man ne

¹⁴ Keŋte ɔ besewɔ yako maŋ bela nyiaa, "Ŋmarase nombia keŋa yele Kristotena baŋ be kyaa Laodisia donɔɔ man ne be kegyia ŋon. Yako e nyiaa.

Nne yaa maŋ Yesu ŋon Wurubuaɛ nombia ŋan pou be tɛɛ me dɔɔ kɔŋ mena, te mee mo me konɔɔ pou kolosi Wurubuaɛ nombia ŋan anokoare man, te maŋ yena abɔɔ ŋan pou Wurubuaɛ be yee ne nyee ne ne yako. ¹⁵ Ma gyen e nombia ayɛsa pou nyi e be lanɛɛ ya, te e be fɛɛ mɔ ya. Ma kegyaebii yena nyi nafa yaa lanɛ yaa e fɛɛ. ¹⁶ Mɔna keŋ e be lanɛɛ ya, te e be fɛɛ mɔ ya, te e yee bo mɔlaa ne dɔɔ, mee gyae maa buusu ŋon lee me nɔɔman leki. ¹⁷ Emɛɛ kpa e te nyin e wose keŋ abɔɔ pou te dee fa ŋon, mena dɔɔ kolo bee hia ŋon bela ya. Mɔ n keɛ na e dɔŋ kyekpakyekpakyekpa, te e yee ayematenaɔ. E sia te yelɛɛ te e dɔŋ ditenteli, te e nombia mɔ dana waraŋase. ¹⁸ Mena dɔɔ mee yako ŋon baa nyiaa,

e kɔŋ kaa lɛɛ kɔba yayam kpaakpaate keŋ bɔɔ mo ke do boalan man kyalase ke ne me gyan. Keŋ ne gyae la ke yela e ke nyin e wose nideli. E kɔŋ kaa lɛɛ kegbase wolomɛɛ me gyan na e ka mo wuu e wose ditenteli na e desɛŋ keŋ. E kɔŋ kaa lɛɛ sia tee me gyan do e sia, na e ke nyin naa nideli.

¹⁹ Mɛɛ gyae e ka gyen nyi balan baŋ pou mee gyae be nombia ne baŋ te mee kale na, na ma te wɔŋ ba denjele. Mena dɔɔ e yase e sia kyɛɛkee lee e gbɛɛneŋ kumɛɛ man, na e ke kɔŋ Wurubuaɛ gyan. ²⁰ E tei maŋ. Ma seŋɛɛ denanɔɔ man mee gyɔ disim keŋ. Nyi akpaa ŋolo de nyii ma woya te ɔ toro maŋ disim keŋ ne, maa gyoo ɔtenate gyan na daa na e ka do nyinmaa di.

²¹ Walaŋ kamase ŋon ɔ sem keŋkeŋ te ɔ yoo di ɔbɔnsam na nombiakumɛɛ pou dɔɔ ne, maa fa ɔtenate gbɛɛ na waa kyaa me gyan me gyoooro gbeli keŋ dɔɔ. Ngba mena keŋ maŋ mɔ ba sem keŋkeŋ yoo di ɔbɔnsam na nombiakumɛɛ pou dɔɔ, te mɔɔ gyu ke kyaa me kya gyan ɔ gyoooro gbeli keŋ dɔɔ ne.

²² Walaŋ kamase ŋon ɔ dana denjele anenyiin dei ne, waa see denjele na waa nyii kpene keŋ Wurubuaɛ felin ŋon ne kolosi fa Kristotena baŋ ne."

4

Adido osom

¹ Kenja pou wole ne, ma besewo kee na te me naa disim daale adido Wurubuaere man na ka toroe. Kenje ma besewo nyii woja nan be kolosi na man kaalan ngba kabere te ba wolawo ne ne yako man nyiaa, "Gyen kon adido kebo, na maa lese aboo nan pou kaboena nyi ne dee kon kenja wole ne wola nen." ² Karatete dokolon te Wurubuaere felin non kaa gyoowo me man, te o yela me naa gyooro gbeli daale adido, na nolo kyaa ke doo. ³ Na walan non o kyaa gyooro gbeli ken doo ne ne nalakee ngba boya kpaakpaa nyinan nan bee baake na nyi Gyasipa na Kanelia ne. Te okyi-maale nolo mo te kilisi gyooro gbeli kenan gyanee, na o ne nalakee ngba boe kpaakpaa ken bee baake ke nyi Emeradi ne. Boya kenja pou yee boya kpaakpaa nan boo ne see ne doo ya. ⁴ Na gyooro gbeler sao anaara (24) naale mo te kilisi gyooro gbeli dinaa ken gyanee, te kegyiise sao banaara (24) mo kyakee gbeler nenan doo. Kegyiise benan doona aboo wolomee pareparepare, te be wuuna gyooro kototose nan boo mo koba yayam yee na ne. ⁵ Na oga kenmaale na oga kefae na lee gyooro gbeli dinaa ken dedoi man. Te kanease nyetooro mo banee gyooro gbeli kenan siaman nee kpa. Kanease

nenan yena Wurubuaere felinse nyetooro nan. ⁶ Kenje me naa kolo gyooro gbeli ken siaman ngba epo lon ne. Na ke yee gelen gelen te kee nalakee ngba diiku ne. Na wonise banaara baale ban be dana nyeedon ne donnee nsana nsana kilisi gyooro gbeli ken. Be dana sia be siaman na be wole pou. ⁷ Woni gyan gbate non yee ngba dinaate ne, te balate non mo yee ngba nunkyue baale ne. Batoorote non siagbee yee ngba deniwalan ne, te banaarate non mo yee ngba otoloku non o ne furufu felin man ne. ⁸ Mena wonise banaara benan pou dana benkelee looro looro. Be dana sia ba yenan kamase na be benkelee nan ateta gba. Boo ne tina nonen kekpee yela ya. Nelim na ka weese pou na bee kpee nonen lese Wurubuaere yele nyiaa,

"De Gbengyoo Wurubuaere

Dekpatakpere,

Ayimee kamase be doo n
man ya!

Ayimee kamase be doo n
man ya!

Ayimee kamase be doo n
man ya!

Nyan yena don pou nyee.

Nyan yena walan non n be
kyaa kaalan.

Nyan yena walan non n
kyaa deban kei.

Te nyan yena walan non
nyan ke kyaa
kekpaakekpa."

⁹ Wonise banaara ban ne kpee nonen kelee walan

non o kyaa gyooro gbeli ken doo kekpaakekpaa ne lese o yele. Deban kamase ken be yee mena na, ¹⁰ na kegyiise sao banaara ban te tisi bunjii walan non o kyaa gyooro gbeli ken doo kekpaakekpaa ne siaman na be ta som e. Bee gyusu be gyooro kototose nan see gyooro gbeli ken siaman, na ba te yako nyiaa,

¹¹ "De Gbenjyoo, nyan yena de Wurubuarɛ.

N kaboena nyi baa lese n yele na baa mo obuo fa nen.

N dana don, nawolo nyi nyan yena kpene kamase.

N yee kpene kamase bo n kegyaebii man, te n kegyaebii man te ne popou mo kyaa ne."

5

Yesu Kristo waagen kaboela nyi waa toro tone ken

¹ Ken wole ne, me naa tone deboosa daale doo walan non o kyaa gyooro gbeli ken doo ne dunolun nyinmaa man. Ba te nmarase do tone ken siaman na ke wole pou, te ba moo kolo anemaatan ngba keeni ne to ke noo betabonyetooro. ² Ken te me naa Wurubuarɛ kpilale don te nolo fae yeesa kenken boose nyiaa, "Amote kaboela nyi waa wolee keenise nan, na waa toro tone ken?"

³ Mona, na nolo be kyaa adido yaa teele kei doo, yaa

teele kei ateta ken waa tale toro tone ken na waa kala ke ya. ⁴ Mena doo me wiiwo nideli, nawolo nyi be te nyin walan non o kaboena nyi waa toro tone ken yaa waa kala ke ya. ⁵ Botoo te kegyiise ban man nolo yako man nyiaa, "Na wii ya. Kee, walan non bee baake nyi Dinaate non o ba lee Gyuda dekpajalan man na gyoo Defidi duulun man te o yee walan dinaa e ne te yoo di obonsam doo. Mena doo non ne gyae la waa tale wolee keenise nyetooro nan, na waa toro tone ken."

⁶ Ken te me naa Nambu non o yee ngba ba koo e bo ne senee gyooro gbeli ken na wonise banaara ban, na kegyiise sao banaara ban nsana nsana. O dana woo nyetooro na sia nyetooro. Sia nyetooro nan yena Wurubuarɛ felinse nyetooro nan o be kpili kon teele kei doo yenan kamase ne.

⁷ Botoo te Nambu non konawo kaa lee tone ken lee walan non o kyaa gyooro gbeli ken doo ne nyinmaa man. ⁸ O ke lee tone ken ne, wonise banaara (4) ban na kegyiise saobanaara (24) ban kaa bunawo som Nambu nonan. Na be man walan kamase dana adolee na koba yayam nyefale, na oliifi te wulu ne man. Oliifi ken senee baa fa Kristotena kefane ken bee fane fa Wurubuarɛ ne. ⁹ Ken te be kpee noonon wole fa Nambu non nyiaa,

“Nyanj kaboela nyi nya lee
tone kenj na n ke wolee
keenise njan.

Nawolo nyi ba koo nenj,
te n moo n fatabo lee
balanj fa Wurubuarɛ.

N lee balanj lee akpanalan
kamase man,
na deise kamase na
teele kei doo duulun
kpookpoo man,
na teelese kamase man
fa Wurubuarɛ.

¹⁰ N ta mo mena balanj benanj
kpu n gyoori kenj man,
te n yela ba bese gyooro-
bia na saese na baa
som Wurubuarɛ,
na be kaa di gyoori teele
kei balanj pou doo.”

¹¹ Me ka bese geese kee
ne, te me nyii Wurubuarɛ
kpilala burum baale woya.
Ba boe kenj nyi njolo na njolo
be tale kala wo ya. Na
be te kilisi gyooro gbeli kenj
na wonise banaara banj na
kegyiise sao banaara banj
pou. ¹² Na bee kpee noonen
kenjkenj nyiaa,

“Nambu njon boo ko e ne,
njon kaboela nyi dee lese
o yele
na dee mo obuo fa
nideli.

Njon te donj na nyansa
na wosekenyinj pou
kaboena.”

¹³ Botoo te me nyii kpene
kamase kenj Wurubuarɛ be
yee te ne kyaa adido, na njan
ne kyaa teele doo na njan ne
doo teele ateta, na njan ne
doo epo man ne pou kpee
noonenj yako nyiaa,

“Walanj njon o kyaa gyooro
gbeli kenj doo,

na Nambu njon te
kaboena nyi
dee lese ba yele na dee
mo obuo
na gyoorobiiri fa wo
kekpaakekpaa.”

¹⁴ Kenjte wonise banaara banj
seewo yako nyi, “Amen.” Te
kegyiise sao banaara banj
tisiwo bunji ba doona doo, te
ba moo be sia bunj teele man
te ba somwo.

6

*Yesu ke wolee keenise
nyetooro njan*

¹ Me ka senj mee kee ne,
te Nambu njon wolee keenise
nyetooro njan boo mo mataa
tone kenj to ke noo ne man
gyangbate kenj. Botoo te
me nyii wonise banaara banj
man njolo fae yeesa kenjkenj
ngba oga fae la ne baake
nyiaa, “Koo!” ² Karatete
dokolonj me kee na, deekyonj
wolom pareparepare njolo
senj ee laa. Na walanj njon o
kyaa o doo ne dana banjanj,
te ba moo gyooro kototoo fa
e. Kenjte o kyaawo deekyonj
njon doo lee lanj ngba walanj
njon o ne yoo di debanj ka-
mase ne, te o lanjawo o kaa
yoo di.

³ Nambu njon ke wolee
keeni alate kenj ne, te me nyii
wonise banaara banj man
balate njon woya baakewo
nyiaa, “Koo!” ⁴ Karatete
dokolonj te me naa deekyonj
balate njolo mo leewo kooj.
Kei njon yee deekyonj yayam
e. Te be faa walanj njon o
kyaa o doo ne donj nyi waa
lese wosefeerenj lee teele kei

doo, na balan ke nyin yoo koe doja. Kenje ba moo yoosila dinaa daale do e o nyinmaa man.

⁵ Nambu non ke wolee keeni atoorote ken ne, me nyii wonise banaara ban man batoorote non woya baakewo nyiaa, "Koh!" Me kee na deekyon bibiini kirikirikiri nolo senje laa me siaman. Na walan non o kyaa o doo ne dana kota ken be mo keru aboo ne o nyinmaa man. ⁶ Botoo te me nyii kolo ngba walan kekolosi ne wonise banaara ban man nyiaa, "Baa yoo kefaa bilin kuruwaatoo lee walan wee dokolon tom keyee koba. Mena mo te baa yoo wambela bilin kuruwaa toose atooro lee walan wee dokolon tom keyee koba. Mona nun na solon doo, nolo na tina na ya!"

⁷ Nambu non ke wolee keeni anaarate ken ne, te me nyii wonise banaara ban man anaarate non woya baakewo nyiaa, "Koh!"

⁸ Me geese kee na, deekyon kpala kankoson nolo senje laa botoo. Walan non o kyaa o doo ne te be baake nyi Yen. Na woyade mo silana e wole wole. Ba te fa wo don nyi baa mo yoosila na tanam, na kawese na wonembia kumee ban be kyaa tee kei doo ne, koe balan ban be kyaa tee kei doo ne be man kek-pase anaara man dekpen dokolon.

⁹ Nambu non ke wolee

keeni anonte ken ne, te me naa balan baale woya na be doo Wurubuae kedeesa boe ken ateta. Mena woya kewo yena balan ban lee Wurubuae nombia nan keyako doo te boo koe wo ne. Mena balan ban senawo kenken di Wurubuae nombia nan wose man adanse, ken be ta lee be wole ya. ¹⁰ Botoo te woya ban fae yeese kenken boose nyiaa, "De Gbengyoo Wurubuae, nyan yena donje. Nyan nyaagen yena walan non n ne di anokoare, te ayimee kamase mo be doo n man ya. Woromo te nyan ke di tee kei doo balan nombia, na n ke won ba denje lee mena ken boo koe daa ne doo?" ¹¹ Kenje Wurubuae faa woya ban man walan kamase kegba wolom wurikyim. Te o yako wo nyiaa, "E nyin konoo kyaa kyomii. Nawolo nyi kaboena nyi e tebia Kristotena akan ban kaboena nyi baa koe wo lee Wurubuae nombia nan keyako doo, ngba mena ken boo koe non ne be yaanoole ken kelii pe."

¹² Nambu non ke wolee keeni loorote ken ne, karatee dokolon te tee wosiwo kenken, te weese kyeekeewo biri tuum ngba kanyan bibiini ne. Te gyaalan mo kyeekeewo yase goon ngba fatabo ne. ¹³ Botoo te kyolobiise kuliiwo lee adido yala tee man, ngba mena ken felin dinaa de gyoo te daasebia adendee ne tirii yala

ne. ¹⁴ Kenje adido mo boowo ngba mena ken beε boo dofoŋon ne te ke ŋaalaawo. Te bulase na tεelesebia ŋan lon be kilisi ŋa gyanee ne, pou ŋaalaawo lee botoo ken ŋa seŋee ne. ¹⁵ Te tεele kei doo gyoonen na yoonootena kegyiise, na balan ban be dana koba na tεele kei doo kegyiise na gbenji kamase, na gyoorobia pou yekiiwo ka yo boya boonen man na kpananŋe ŋan ŋe gyakaa bulase doo ne ateta. ¹⁶ Kenje be fae yeesa baake bulase na kpananŋe ŋan nyiaa, “E bilinji kaa wuu de doo. Na walan ŋon o kyaa gyooro gbeli ken doo ne be nyin naa daa ya, na Nambu ŋon mo be nyin mo ban won da denjele ya. ¹⁷ Nawolo nyi wee dinaa ken baa mo ban di balan nombia ne te lii. Te amote ne gyae la waa tale seŋ be siaman?”

7

Wurubuare balan ban o ba do wo nso ne

¹ Kenja pou wole ne, me naa Wurubuare kpilala ba-naara baale na ba seŋee tεele kei yenaase anaara ŋan man. Te be too felinŋe ŋan ŋee gyoo lee tεele kei yenaase anaara ŋan pou, na ŋoo nyin gyoo tεele doo yaa epo doo yaa dan kamase doo ya. ² Kenje ma besewo naa Wurubuare kpilale ŋolo, na o ta lee weese dεelee yenan. O dana kpene ken Wurubuare ŋon o kyaa kekpaakekpa ne na mo do

o balan nso ne o nyinmaa man. Botoo te o loo noo yako Wurubuare kpilala ba-naara ban Wurubuare be fa wo don nyi baa mo kayeyee kon tεele na epo doo ne nyiaa, ³ “E na wole tεele yaa epo yaa daase ŋan ya, kelii deban ken dεe mo kpene ken de Wurubuare na mo do o balan nso ne, fee ban pou beε som e ne tirinooŋe doo pe.” ⁴ Botoo te ba wola man balan ban Wurubuare ba do wo nso ne be yaanoole. Be yaanoole yee balan kakponŋe kufu ala akpen kufu ala (144,000). Mena balan kewo pou lee Iseraetena akpanalan kufu ala ŋan pou man.

⁵ Balan kakponŋe kufu bala (12,000)

lee la Gyuda duulun man.

Balan kakponŋe kufu bala (12,000)

lee la Ruben duulun man.

Balan kakponŋe kufu bala (12,000)

lee la Gade duulun man.

⁶ Balan kakponŋe kufu bala (12,000)

lee la Asa duulun man.

Balan kakponŋe kufu bala (12,000)

lee la Nafitali duulun.

Balan kakponŋe kufu bala (12,000)

lee la Manase duulun man.

⁷ Balan kakponŋe kufu bala (12,000)

lee la Simeon duulun man.

Balan kakponŋe kufu bala (12,000)

lee la Lewi duulun man.
Balan kakponse kufu bala
(12,000)

lee la Isaka duulun man.
8 Balan kakponse kufu bala
(12,000)

lee la Sebulon duulun
man.
Balan kakponse kufu bala
(12,000)

lee la Gyosefo duulun
man.
Te balan kakponse kufu bala
(12,000)
mo lee la Bengyamen
duulun man.

*Balan burum ban nolo be
tale kala wo ya ne*

9 Kenan wole me kee na,
balan burum baale senee laa
ken nolo na nolo be tale
kala wo ya. Mena balan
benan lee teelese na debi-
ise na deise na akpanalanse
na balan kpookpoo kamase
man. Mena balan be-
nan pou senee gyoro gbeli
ken na Nambu non siaman.
Ba doona kegbase wolomee
wurikyim, te walan kamase
mo dana okee faaren o
nyinmaa man. 10 Na bee fae
yeesa kenken yako nyiaa,
"Wurubuaere non o kyaa gy-
oro gbeli ken doo ne,
na Nambu non ne lee na
da nyee."

11 Deban kenan na, Wu-
rubuaere kpilala ban pou
senee kilisi gyoro gbeli ken,
na kegyiise sao banaara ban
na wonise banaara ban. Be
popou tisiwo bunji mo be
sia bun teele man gyoro
gbeli ken siaman, te ba som

Wurubuaere 12 te be seewo
nyiaa,
"Amen.

De Gbengyoo Wurubuaere
danaana don na
nyansa na gyoorobiiri.
Mena doo e yela dee do e noo
lese o yele kekpaakek-
paa.

Amen."
13 Botoo te kegyiise sao ba-
naara ban man nolo boose
man nyiaa, "Balan bomo
yena ban ba doona kegbase
wolomee wurikyim kenja te
alen yaa ba leewo?" 14 Kenje
me tiranoo fa e nyi "Kegyia,
nyan gyenja la." Te o yako
man nyiaa, "Balan kewo
yena balan ban Wurubuaere
ba lese wo lee kayeyee di-
naa ken be kon be doo ne
man. Ban yena balan ban
boo faafo ba kegbase Nambu
non fatabo ken man te noo
lee wolose pareparepare ne.

15 Mena doo,
te be yela be kaa senawo
Wurubuaere gyoro gbeli
ken siaman ne.

Bee som Wurubuaere o deni
dinaa ken man nelim
na ka weese.

Walan non o kyaa gyoro
gbeli ken doo ne,
waa felee o kanyan wuu
wo na waa gyee wo.

16 Tanam be gyae ka ko wo
bela ya,
te lonboanen mo be
gyae ka ko wo bela ya.

Weese be gyae waa nyakee
wo ya,
te duwulawula mo be
gyae ke nyin wo ya.

17 Nawolo nyi Nambu non o
senee

Wurubuarɛ gyooro gbeli
 keŋ nsana nsana nɛ,
 ŋon ne gyaɛ la waa kɛɛ be
 doo
 ŋgba mena keŋ na-
 mensekɛɛlere
 ne kɛɛ ɔ namense doo
 nɛ.
 ŋon ne gyaɛ la waa ta be
 siaman
 mo wo gyu nyeedon lon
 keŋ gyan.
 Te Wurubuarɛ gbagba ne
 gyaɛ la
 waa feefo ba siasaraŋ
 pou lee be siaman.”

8

*Nambu ŋon ke wolee
 keeni ɔtomante keŋ*

¹ Nambu ŋon ke wolee
 keeni nyetoorote keŋ boo
 mo to tone keŋ noo nɛ,
 adido botoo pou yɛɛwo
 yididi kelii ŋgba debaŋ
 yaale nɛ. ² Botoo te me
 naa Wurubuarɛ kpilala
 nyetooro baŋ bɛɛ sem
 Wurubuarɛ siaman nɛ. Te
 ba moo kabereɛ nyetooro
 fa wo. ³ Keŋte Wurubuarɛ
 kpilale ŋolo koŋawo kaa seŋ
 kedeɛsa boe keŋ gyan. Na
 ɔ dana koba yayam nyefale
 ɔ nyinmaa man. Te ba moo
 oliifi burum ŋaale fa e nyi
 waa mo kpu na Wurubuarɛ
 balan baŋ kefane keŋ bɛɛ
 fane nɛ, na waa mo gyakaa
 kedeɛsa boe keŋ boo mo
 koba yayam yɛɛ ke, te ke
 doo gyooro gbeli keŋ siaman
 nɛ doo. ⁴ Keŋte oliifi keŋ
 nyooɛe ŋan na Wurubuarɛ
 balan baŋ kefane keŋ
 leewo Wurubuarɛ kpilale

ŋon nyinmaa man gyu
 Wurubuarɛ gyan. ⁵ Keŋte
 Wurubuarɛ kpilale ŋon lese
 boalan lee kedeɛsa boe
 keŋ doo do koba yayam
 nyefale keŋ man wulu. Te
 ɔ fuɲa ke na boalan keŋ
 lee adido botoo ke lo tɛɛle
 man. Karatetee dokolon te
 oga ŋmaalewo te ɔ faewo na
 yeɛsa, te tɛɛle mo wosiwo.

*Wurubuarɛ kpilala ka-
 wola be kabereɛ*

⁶ Botoo te Wurubuarɛ
 kpilala nyetooro baŋ be
 dana kabereɛ ŋan nɛ,
 desina ba wose na baa
 wola be kabereɛ ŋenaŋ.
⁷ Keŋte Wurubuarɛ kpilale
 gyan gbate ŋon wola ɔ
 kabereɛ keŋ. ɔ kawola ke pe
 te be fuɲa akpelenkpelenbia
 na boalan keŋ fatabo
 kyakalɛɛ ke man nɛ lee
 adido kaa lo tɛɛle doo.
 Kekon mena nɛ, boalan kpaa
 tɛɛle kei kekpase atooro man
 dekpen dokolon, na daase
 pou kekpase atooro man
 dekpen dokolon na ŋaleɛ
 nalan nyinjan pou.

⁸ Kenan wole te Wu-
 rubuarɛ kpilale balate ŋon
 mo wola ɔ kabereɛ keŋ. ɔ
 kawola ke nɛ, te be fuɲa kolo
 ŋgba bula dinaa daale ne
 kpaa la nɛ kaa lo epo man.
 Karatetee dokolon na epo
 kekpase atooro man dekpen
 dokolon ta bese fatabo goon.
⁹ Ke man wonembia pou
 mo kekpase atooro man
 dekpen dokolon yekeewo.
 Te agbelese dinaana ŋan ŋe
 don epo doo nɛ, ŋe man

kekpase atooro man dekpen dokolon wolewou pou.

¹⁰ Kenje Wurubuarɛ kpilale batoorote non mo wola o kabere. O kawola ke ne, te kyolobii dinaa non o ne kpaa ngba boalan na daakpee ne, leewo adido kaa yala boonen na lonse nan ne puu lee teele man ne kekpase atooro man dekpen dokolon man wolewou na pou. ¹¹ Kyolobii nonan yeke yena Nanje. Mena doo lonse nan pou kekpase atooro man dekpen dokolon yee nan, te balan ban pou boo nyoo lon kenan ne, be man burum yekeewo lee ke nan ken doo.

¹² Kenan wole te Wurubuarɛ kpilale banaarate non mo wola o kabere. O kawola ke ne, te weese kekpase atooro man dekpen, na gyaalan kekpase atooro man dekpen, na kyolobiise kekpase atooro man dekpen pou gyoo ditiɲtee tuum. Wee dibilin mo kekpase atooro man dekpen dokolon te nyin kenmanee korakora ya. Mena mo te be kpala nelim man akpen atooro na, ke man dekpen dokolon mo te nyin kenmanee ya.

¹³ Me ka sen mee kee ne, te me naa otoloku nolo na o ne furufu adido adido. Kenje me nyiwo o ne yako kenken nyiaa, "Balan ban baa kyaa teelee kei doo kelii deban ken Wurubuarɛ kpilala batooro akan ban baa wola be kabere ne, baa laako bola bola!"

9

¹ Kenan wole te Wurubuarɛ kpilale banonje non mo wola o kabere ken. O kawola ke ne, te me naa kyolobii nolo kuluwo lee adido kaa yala teelee man. Botoo te Wurubuarɛ moo safowaa ken bee mo toro disim ken toe boo kyilimkyilim ken ke tan oto ya ne fa kyolobii non. ² O ka toro boo ken noo ne, nyooose leewo ke man ngba mena ken nyooose na lee boalan degyapaa man ne. Te nyooose ken yela weese na noma pou biriwo tuum. ³ Kenje akpataana leewo nyooose nan man kaa yala teelee doo. Te be faa wo don ken baa mo to balan ngba kanase ne. ⁴ Be yako wo nyi be na wolee teelee kei doo nalesse na daase na aboo nan ne tuu teelee doo ne ya. Mona baa naase balan ban Wurubuarɛ ta do wo nso be tirinooose doo ya ne diyem. ⁵ Ba te fa wo don nyi baa ko balan benan ya. Mona be faa wo don bo nyi baa mo naase wo diyem gyaalan na banonje. Te diyem ken boo naa ne, wee wo ngba kana too na walan ne. ⁶ Mena weeya nenan man ne, balan baa gyae yen nyi baa yen mo boo gyae baa yen ya. Baa gyae nyi yen de kaa mo wo, mona yen be gyae waa benaa wo ya.

⁷ Mena akpataana benan yee ngba deekyonse ban boo desina wo baa mo gyu yoo ne. Aboo naale gyakaa ba nyee ya doo ngba kototoose

ɲan bɔɔ mo kɔba yayam yɛɛ ɲa nɛ, te be siagbɛɛ mo yɛɛ ɲgba denibalan nɛ. ⁸ Ba wose wona yɛɛ ɲgba ala nyeenyɔɔse nɛ, te be kela mo yɛɛ ɲgba dinaate kela nɛ. ⁹ Na abɔɔ ɲaale mataa be konɔɔse dɔɔ, ɲgba nyeela pampasan ɲan yoonɔɔtena na mo gyee be konɔɔ nɛ. Te be benkeleɛ mo ne yɛɛ yeesa ɲgba dɛɛkyɔɲse burum ne tuu na be kɔtase bee gyu yoo nɛ. ¹⁰ Na be dana gyunse ɲan ne tɔ balan ɲgba kanase nɛ. Te don ken baa mo naase balan diyem gyaalanɲa banon nɛ, doo bo be gyunse ɲenan man. ¹¹ Be gyoo ɲon ɔ ne keɛ be dɔɔ yena ɔbɔnsam kpilale ɲon ɔ ne keɛ bɔɔ kyilimkyilim ken ke tan ɔto ya nɛ dɔɔ nɛ. Gyudatena dei man na bɛɛ baake e nyi Abadɔn, te Girikitena dei man na bɛɛ baake e nyi Apoliyon ken nawolo nyi Abɔɔwɔleɛre. ¹² Kayeyɛɛ gyanɲbate ken kaalanɲa laa nɛ. Ala mo don gbɛɛ ne kɔɲ.

¹³ Kenɲe Wurubuare kpilale loorote ɲon mo wola ɔ kabere. ɔ kawola ke nɛ, te me nyii woya ɲaale leewɔ Wurubuare kedeesa boe ken bɔɔ mo kɔba yayam yɛɛ ke te ka seɲɛ Wurubuare siaman nɛ, ka yenaase anaara ɲan man. ¹⁴ Woya ɲenan yako Wurubuare kpilale loorote ɲon ɔ dana kabere ken nɛ nyiaa, “Tina ɔbɔnsam kpilala banaara ban bɔɔ bake wɔ do boo dinaa Efurate man nɛ yela.” ¹⁵ Mena dɔɔ be tinaa wɔ yela. Na

Wurubuare te desina wɔ see fa mena deban kei, na mena wee kei na mena gyaalan kei na mena kulutoo kei, nyi baa koe tɛɛle kei dɔɔ balan kekpase atooro man dekpɲ dokolon. ¹⁶ Kenɲe ba wola man balan ban be kyaa dɛɛkyɔɲse ban dɔɔ nɛ be yaanɔɔle. Na be yaanɔɔle yɛɛ kakpon kakponse sɔɲononse ala (200,000,000). ¹⁷ Dɛɛkyɔɲse na balan ban be kyaa be dɔɔ te moɔ naa wɔ ɲgba doseɛ man nɛ, be dinɔɔ yaa mɛɛ gyae maa wola ɲon nɛ. Nyeela pampasan ɲan balan ban be kyaa dɛɛkyɔɲse ban dɔɔ ba mo gyee be konɔɔse nɛ, ɲe ɲaale yaseɛ ɲgba boalan nɛ, te ɲaale mo birɛɛ yuu te ɲaale mo yɛɛ keyim nun ɲgba kpatakpela nɛ. Dɛɛkyɔɲse ban nyeeya yɛɛ ɲgba dinaate nyee nɛ. Na boalan na nyɔɔse na kpatakpela na lee be nɔɔse man. ¹⁸ Boalan na nyɔɔse na kpatakpela ɲan ba lee be nɔɔse man nɛ, ɲan yena kayeyɛɛ nombia ɲan ba ko tɛɛle kei dɔɔ balan kekpase atooro man dekpɲ dokolon nɛ. ¹⁹ Dɛɛkyɔɲse ban don ken bɛɛ mo koe balan nɛ doe be nɔɔse na be gyunse man. Be gyunse yɛɛ ɲgba doma nɛ, te ɲe dana nyeeya ɲan bɛɛ mo gooli balan.

²⁰ Balan ban bɔɔ kaa tɛɛle kei dɔɔ ken be ta yem lee mena kayeyɛɛ nombia kenɲa man ya nɛ, te tina be nombiakumɛɛ keyɛɛ yela ya. Ba te kyɛɛkee ba agyuen na baa

tina abɔɔ ɲan ban ɓbagba ba mo be nyinmaase yee ɲa ne kasom yela ya. Be te tina felinkumee na beeneɲ ɲan ban ɓbagba ba mo kɔba yayam yaa kɔba wolom yaa nyeela yaa boya yaa daase yee ɲa ne kasom yela ya. Mɔna mena beeneɲ kewo bee naa ya, te ɲe bee nyii dei ya te ɲe bee tee mo ya. ²¹ Mena ke mo te ba te kyeekee ba agyuen na baa tina balan kakoe, na ɲmeeseɲ nombia na kafon nombia na ɲmeelen nombia yela ya.

10

Wurubuare kpilale ɲon ɔ dana tɔnebii keɲ bɔɔ bo ke ne

¹ Kei wole ne, ma besewo naa Wurubuare kpilale donɲe ɲolo bela na ɔ ta lee adido ɔ ne koɲ. Na debunɲa te kilisi ɔ wose gyanee ɲgba kegba te ɔ doona ne, te kolo mo te kilisi ɔ nyee gyanee ɲgba okyimaale ne. ɔ siagbee ne ɲalakee ɲgba weese ne, te ɔ nawo mo yee ɲgba daakpeese na boalan seɲee la ne kpaa ne. ² Na ɔ dana tɔnebii daale keɲ bɔɔ gyuuusu ke ne ɔ nyinmaa man. Keɲte ɔ moo ɔ dunolun nae gyakaa epo dɔɔ, na ɔ demena nae mo seɲee teelee dɔɔ. ³ Keɲte ɔ fae yeesa keɲkeɲ ɲgba dinaate muusu la ne. ɔ ke fae yeesa keɲ ne, te ɔga faewo betabonyetooro. ⁴ ɔga ke fae betabonyetooro keɲ ne, nafɔ me gyaewo nyi maa ɲmarase kpene keɲ mo

nyii lee ɔga kefae keɲ man ne see. Mɔna me nyii woya ɲaale lee adido keɲ ne yako man nyiaa, “Kyan nombia ɲan n be nyii ne do n nyee man. Na ɲmarase ɲa see ya.” ⁵ Botɔɔ te Wurubuare kpilale ɲon moɔ naa ɔ seɲee keɲ ɔ nae daale gyakaa epo dɔɔ, te ɔ nae daale mo seɲee teelee dɔɔ ne gyinaa ɔ dunolun nyinmaa adido.

⁶ Keɲte ɔ kanɲa Wurubuare ɲon ɔ kyaa kekpaakekpa, te ɔ be yee adido na abɔɔ ɲan pou ɲe kyaa botɔɔ, na ateta na abɔɔ ɲan pou ɲe kyaa kebo, na epo na abɔɔ ɲan pou ɲe doo ke man ne ntam. Ntam keɲ ɔ be kam ne yena nyiaa, “Wurubuare be gyae waa dɔɔ wole lee kpene keɲ ɔ ne gyae nyi waa yee ne man ya. ⁷ Mɔna deban keɲ Wurubuare kpilale nyetoorote ɲon waa wola ɔ kabere keɲ ne, deban kenan te nombia aweeseɲ ɲan Wurubuare be yako fa ɔ tewulee ban be yee wa akpenkpenɲyooɔrawo ne, gyae ke koɲ mena.”

⁸ Botɔɔ te woya ɲan moɔ nyii lee adido kaalan ne besewo kolosi fa man bela nyiaa, “Ta gyu ke lee tɔnebii keɲ bɔɔ gyuuusu ke ne lee Wurubuare kpilale ɲon ɔ seɲee te ɔ nae daale gyakaa epo dɔɔ, te ɔ nae daale mo seɲee teelee man ne nyinmaa man.” ⁹ Mena dɔɔ me gyuuwo Wurubuare kpilale ɲon gyan nyi waa mo tɔnebii keɲ fa man. Keɲte ɔ yako man nyiaa, “Lee ke na n ke

tao ke. N ne tao ke ne, ke gyae ke yee neŋ gyon n nooman ngba teeboo ne. Mona akpaa n lila ke na, ke gyae ke yee ŋaŋ n tooman.”
 10 Botoo te me lee tonebii keŋ lee Wurubuare kpilale ŋon nyinmaa man te ma moo ke tao. Me kee tao ke ne, na ke dana gyon ngba teeboo ne me nooman. Mona ma ke tao ke mo lila ne, me tooman pou yee maŋ ŋaŋ bo. 11 Ma ke tao ke taŋ ne te me nyii woya ŋaale yako maŋ nyiaa, “Kaboena nyi nya bese gyoo Wurubuare nombia ŋan oo be yako neŋ ne dekpenkpen fa balan burum, na teelese na deise na gyoonen ngba mena keŋ Wurubuare ba lese wola neŋ ne.”

11

Wurubuare adanseetena bala ban

1 Keŋa wole ne, te ŋolo faa maŋ gbutu keŋ ke yee ngba dan keŋ bee mo maa kolo ne. Keŋte oo yako maŋ nyiaa, “Koro gyu ke maa Wurubuare osom deni dinaa keŋ na Wurubuare kedeesa boe keŋ, na n ke kala balan ban pou bee som Wurubuare botoo ne. 2 Mona na maa teelee keŋ ke doo Wurubuare osom deni dinaa keŋ yenaase ne ya, nawolo nyi be ta mo botoo fa balan ban ba te yee Gyudatenawoo ya ne. Ban ne gyae la baa di doŋ Gyerusalem donoo keŋ doo gyaalanŋa soŋola na ala. 3 Te maa kpila ma adanseetena bala, na baa do

lia aboo koŋ kaa kolosi me nombia ŋan moo lese wola wo ne gyaalanŋa soŋola na ala.”

4 Adanseetena bala ban yena oliifi daase ala na kanease daase ala ŋan seŋee Wurubuare ŋon oo yee teelee kei pou Gbenjyoo e ne siaman ne. 5 Akpaa ŋolo de koŋ nyi oo kaa yee mena Wurubuare akpenkpenjyooora bala kewo nombiikum daale ne, boalan na lee be noose man kaa ko be kolala benaŋ. Te walaŋ kamase ŋon oo ne gyae nyi waa yee wo kolo kum daale na, mena gbese kenan man te bee mo ko otenate. 6 Mena Wurubuare akpenkpenjyooora bala kewo dana doŋ, keŋ baa tale to gbese nyi deban kamase keŋ baa kolosi Wurubuare nombia na oga na ŋee ya. Be dana doŋ keŋ baa tale yela loŋse pou ka bese fatabo, te baa tale yela kayeyee kamase mo ke yala teelee kei doo deban kamase keŋ bee gyae.

7 Akpaa Wurubuare akpenkpenjyooora bala ban de kolosi be nombia ŋan taŋ ne, wonembukum ŋon oo ne kyaa lee boo kyilimkyilim keŋ ka be taŋ oto ya man ne, waa kaa yokii na wo na waa di be doo na waa koe wo. 8 Te baa tina ba woya yela donoo dinaa keŋ abonter man. Mena donoo kei man te be gyoo be Gbenjyoo sakaa opanjan doo ko. Balan ta do mena donoo kenan yele nyi Sodom yaa Igyipite. 9 Balan baa

lee donɔɔse kpookpoo, na deise kpookpoo na tɛelese kpookpoo man kɔŋ kaa kɛɛ woya benaŋ weeya atooro na yaale. Mɔna balan baa bɛɛ nyi be na wuu wɔ ya. ¹⁰ Ba yen gyae ke yɛɛ tɛele kei dɔɔ balan gyon. Baa di wee kenan ŋgba ba wee dinaa daale nɛ, na baa kyɛɛ dɔŋa abɔɔ. Nawolo nyi Wurubuarɛ akpenkpengyɔɔra bala kɛwɔ naase balan diyem nideli tɛele kei dɔɔ.

¹¹ Mɔna weeya atooro na yaale kei wɔle nɛ, Wurubuarɛ yela ɔ weesɛ kaa gyoo be man te be foŋawɔ koro kyaa. Kei yela gyakolon gyoo balan ban pou bɔɔ naa wɔ nɛ nideli. ¹² Botɔɔ te Wurubuarɛ kpilala bala ban nyii woya ŋaale kolosiwɔ na wɔ kenken lee adido nyiaa, “ɛ gyen kɔŋ adido kɛbo.” Kenɛte ba moowɔ ŋoma man gyen gyu adido, na be kolala ban senɛɛ bɛɛ kɛɛ wɔ. ¹³ Mena deban kenan man nɛ, tɛele wosiwɔ nideli ken nyi donɔɔ dinaa ken kekpase kufu man dekpen dokolon yeɛɛwɔ. Tɛele kewosi kenan mɔ koo balan kakponse nyetooro (7,000). Te gyakolon gyoo balan akan ban be ta yem ya nɛ, te ba lese Wurubuarɛ ŋon ɔ kyaa adido nɛ yele. ¹⁴ Kayeyɛɛ nombia ŋan alate kaalanja laa, te atoorote mɔ ne kɔŋ.

Be kawola kabere nyetoorote ken

¹⁵ Kenɛte Wurubuarɛ kpilale nyetoorote ŋon wola ɔ

kabere. ɔ kawola ke nɛ, te me nyii woya ŋaale lee adido kenken nyiaa,

“Nɛnɛ tɛele kei dɔɔ gyoori ta bese de Gbenjyoo Wurubuarɛ na ɔ bu nyeeɛere ŋon wui, te de Gbenjyoo Wurubuarɛ ne gyae la waa di gyoori kekpaakekpaa.”

¹⁶ Kenɛte kegyiise sao ba-naara ban be kyaa be gyooro gbeɛɛ dɔɔ Wurubuarɛ siaman nɛ, korowɔ bunji som Wurubuarɛ. ¹⁷ Te be yakowɔ nyiaa,

“De Gbenjyoo Wurubuarɛ don pou Gbenjyoo, nyan kyaa la kaalan te nyan sɛɛ la n kyaa.

Dɛɛ do nen nɔɔ nawolo nyi n ta mo n don ken ka dokoso be kyaa ya nɛ, n ne di gyoori tɛele kei dɔɔ.

¹⁸ Balan ban bɔɔ gyen nen ya nɛ ta gyen ban n dɔɔ, mɔna nɛnɛ te kaboena nyi nya lese n ban wola.

Deban te lii ken nyan ke di balan ban bɔɔ yekee nɛ nombia,

na n ke tɔ n tewulɛɛ akpenkpengyɔɔra na n balan ban pou bɛɛ som nen nɛ kom.

N ke tɔ balan ban bee yee nen nɛ,

na balan ban be dana yele,

na balan yakaa nyiban pou kom.

Te deban te lii ken nyan ke wɔɛɛ balan ban pou

bɛɛ wɔlɛɛ tɛɛle kei nɛ.”
 19 Botɔɔ te be kyaŋa Wurubuare ɔsom deni dinaa keŋ ke kyaa adido nɛ toro, te me naa Nɔɔkebakeseɛ Adakaa keŋ. Keŋte ɔga ŋmaalewɔ te ɔ faewɔ, te tɛɛle wosiwɔ te akpelenkpelenbia dinaana yalawɔ.

12

Alo fulute ŋolo na wonembukum dekpatakpere ŋolo wose man nombia

1 Keŋa wɔle te gyakolon nombia ŋaale lese ŋa wose wola lee adido bela. Me naa alo ŋolo na weese kilisɛɛ na e ŋgba keŋ te ɔ doona nɛ, te gyaalanj mɔ doo ɔ nawɔɔ tɛɛ. Na ɔ wuuna gyooro kotɔɔ keŋ kyolobiise kufu ala mataa na ke. 2 Na alo ŋonanj dana fulu keŋ ɔ na donjɛe, te weelenj keŋ dɔɔ ɔ ne fae yeesa.

3 Keŋte ma besewɔ naa gyakolon nombia ŋaale lee adido bela. Me naa wonembukum yayam dekpatakpere ŋolo na ɔ yeɛ ŋgba lanjan nɛ, na ɔ dana nyeeya nyetooro na woo kufu. Na gyooro kotɔɔɔse nyetooro gyakaa ɔ nyeeya ŋan dɔɔ. 4 Akpaa n kpala kyolobiise man akpenj atooro na, wonembu ŋon moo ɔ gyunj gberaa ŋe man dekpenj dokolonj lo tɛɛle man. Na wonembu ŋonanj seŋɛɛ alo ŋon ɔ na donjɛe nɛ siaman, nyi akpaa ɔ lola ɔ bu ŋon na waa mo e lila debokenanj man. 5 Botɔɔ te alo ŋon lola bu baale ŋon waa di gyoori tɛɛle kei dɔɔ

balanj pou dɔɔ, keŋ ɔ be gyae waa wii be waranjase ya nɛ. ɔ ka lola bu ŋon pɛ, te be kaa too e lɛo lee ɔ naa ŋon nyinmaa man mo e gyu kefa Wurubuare ŋon ɔ kyaa ɔ gyooro gbeli dɔɔ nɛ. 6 Keŋte alo ŋon yeuwɔ ka gyoo kefula man, botɔɔ keŋ Wurubuare be desina see e nyi baa kɛɛ ɔ dɔɔ gyaalanja sɔŋola na ala.

7 Keŋte yoo yalawɔ adido botɔɔ. Wurubuare kpilale kegyia Maekɛle na ɔ tewulɛɛ yoowɔ na wonembukum dekpatakpere ŋon na ɔ tewulɛɛ. 8 Mɔna wonembukum ŋon na ɔ tewulɛɛ te yeɛ donj ya, mena dɔɔ be te nyinj dasenjae adido botɔɔ ya. 9 Keŋte be gegi wonembukum ŋon lee adido botɔɔ. Ŋon yɛna benenj benenj dom ŋon bɛɛ baake e nyi yeke wɔlɛɛre yaa ɔbɔnsam, ŋon ɔ na beo balanj pou tɛɛle kei dɔɔ nɛ. Te be funja ŋon na ɔ tewulɛɛ banj pou lee adido kaalo tɛɛle man.

10 Botɔɔ te me nyii woya ŋaale adido ne yako keŋken nyiaa,

“Nɛnɛɛ debanj keŋ Wurubuare
 waa lɛɛ ɔ balanj nyee nɛ
 te lii.

Wurubuare ta lese ɔ donj na
 ɔ gyoori debɔɔ,
 te Kristo nyeeleere ŋon
 mɔ ta lese wola nyi
 ɔ dana donj tɛɛle kei
 balanj pou dɔɔ.

Nawolo nyi be te funj
 ɔbɔnsam ŋon

o na mo nombiakumεε
gyakaa Kristotena dɔɔ
Wurubuare siaman nelim
na ka weese ne ke lo tɛele man.

11 Nambu ηon o ba mo o
wose fa kedeesa ne fatabo,
na anokoare nombia
ηan bɔɔ kolosi ne,
ηan te ba moowɔ di
ɔbɔnsam dɔɔ.

Be te wii ban gbagba nyee-
don ya,
mɔna ba moo ba wose fa
yey lee ba kelɛedi dɔɔ.

12 Mena dɔɔ emεε ban pou ε
kyaa Wurubuare man
ne,
ε yela ke yεε ηon gyonj.

Mɔ emεε ban pou ε kyaa
tɛele kei dɔɔ
na epo man ne ε laako,
nawolo nyi ɔbɔnsam ta
mo ban tisi
lee Wurubuare man kɔn
ε gyanj.

o ta mo ban tisi kɔn,
nawolo nyi o gyey nyi o
weeya ηan
be kaa tɛele kei dɔɔ ne
ta boo ya!"

13 Deban kenj wonem-
bukum ηon be naa nyi be
te funj e lee Wurubuare
man kaa lo tɛele man ne,
te o korowɔ o ne gegi alo
ηon o ba lola bu baale ηon
ne. 14 Mɔna Wurubuare
faa alo ηon otoloku dinaa
ηolo benkeleε ala, na waa
nyinj tale mo furufu yela
wonembukum ηon gyu
kefula man, botɔɔ kenj bɔɔ
desina see e nyi baa keε o
dɔɔ kulutoonej atooro na
yale ne, na wonembukum
ηon be nyinj gbεε ke yεε

e kolo botɔɔ ya. 15 Botɔɔ
te wonembukum ηon puu
lonj lee o nɔɔman ηgba boo
kakupela ne, na ke gyɔ alo
ηon lanj. 16 Mɔna tɛele
kyɔɔ alo ηon. Tɛele bεεwɔ
te ke nyɔɔ lonj kenj pou
wonembukum ηon be puu
lee o nɔɔman ne. 17 Mena
dɔɔ wonembukum ηon
gyeηa banj alo ηon dɔɔ, te
o lanjawɔ yela e nyi o kaa
yoo na o bia akanj banj. Alo
ηonanj bia benanj yena balanj
banj pou bee di Wurubuare
nombia ηan dɔɔ, te bee di
Kristo wose man adanseε ne.
Kenje wonembukum ηon
gyuuwɔ ka senj epo nɔɔman.

13

*Wonembukum ηon o ba
lee epo man ne*

1 Botɔɔ te me naa
wonembukum ηolo na o
ta lee epo man o ne kɔn.
Na o dana woo kufu na
nyeeya nyetooro, te gyooro
kotɔɔɔse wue woo ηan
pou dɔɔ. Te be ηmarase
mmusuo nombia ηaale
gyakaa nyee kamase dɔɔ.
2 Wonembukum ηon mɔɔ
naa ne yεε ηgba mokɔɔte
ne. o dana gelase ηgba
ɔsakuru ne, te o nɔɔ mɔ
yεε ηgba dinaate ne. Kenje
wonembukum gyanjbate
ηon moo o donj na o gyooro-
biiri na o kegyiiri ηan pou
o dana ne fa wonembukum
kei. 3 Gyam dinaa daale
kyaawɔ kyaa wonembukum
ηon nyee kenj daale dɔɔ
kenj nafɔ ke gyae ke tale
ko e, mɔna gyam kenanj ta

yem. Wonembukum ñonanj nombia dana gyakolonj, mena dɔɔ tɛɛle kei dɔɔ balan pou sila e. ⁴ Balan burum som wonembukum dekpatakperere ñon, nawolo nyi na ɔ ta mo ɔ donj fa wonembukum kei. Ba som wonembukum kei te be kelɛɛ e nyiaa, "Amɔte kyaa la ñgba wonembukum kei nɛ, te amɔte mɔ ne gyae la waa tale yoo na e?"

⁵ Kenje be feefuwɔ do wonembukum ñon nyi waa yɛɛ kegyira nombia, na waa kolosi mmusuo nombia tia Wurubuare. Te be faa e donj nyi waa mo di tɛɛle kei dɔɔ gyaalanja sɔnjola na ala. ⁶ Te wonembukum ñon gyuuusu ɔ nɔɔ kolosi mmusuo nombia tia Wurubuare wɔlɛɛ ɔ yele, na ɔ deni dinaa kenj na ban pou be kyaa Wurubuare man nɛ. ⁷ Kenje ba besewɔ fa e donj nyi waa mo yoo na Wurubuare balan ban na waa di be dɔɔ. Te be faa e donj bela nyi waa mo di akpanalanje, na tɛɛle kei dɔɔ balan na deise na lonjoro kamase balan dɔɔ. ⁸ Tɛɛle kei dɔɔ balan burum baa som wonembukum kei. Mena balan kewɔ yena balan ban ba te ñmarase ba yela do nyeedonj tone kenj man ya nɛ. Nyeedonj tone kenanj yɛɛ Nambu ñon ɔ ba mo ɔ wose fa kedeesa leenanj tɛɛle kei kewalanj nɛ wui. ⁹ Walanj ñon ɔ dana denjele anenyiin dei nɛ, waa see denjele na waa tei. ¹⁰ Akpaa yɛɛ nyi baa kyanj ñolo yoo

man na, yoo man te baa tan kyanj e.

Te akpaa yɛɛ nyi ñolo waa yenj sila nɔɔman na, sila nɔɔman te waa tan yenj.

"Kei nawolo baa nyi, kaboena nyi Wurubuare balan baa nyinj konɔɔ na baa senj kenjenj ba kelɛɛdi man."

Wonembukum ñon ɔ be bɛɛ lee tɛɛle man nɛ

¹¹ Botɔɔ te ma besewɔ naa wonembukum ñolo te bɛɛ lee tɛɛle man bela. Na ɔ dana woo ala ñgba nam nɛ, mɔna ɔ kekolosi yɛɛ ñgba wonembukum dekpatakperere ñon nɛ.

¹² Donj kenj wonembukum gyanjbate ñon dana nɛ, kenj te balate kei mɔ dana ɔ ne yɛɛ ɔ tom ɔ dɔɔ ñon yele man. Te ɔ yela tɛɛle kei dɔɔ balan pou som wonembukum gyanjbate ñon ɔ dana gyanjare dinaa ɔ nyeeman nɛ.

¹³ Wonembukum kei mɔ yɛɛ gyakolonj nombia dinaana. ɔ yela boalanj gba koranj leewɔ adido kɔnj kaa yala tɛɛle man te balan pou naawɔ. ¹⁴ Lee gyakolonj nombia ñan ɔ be yɛɛ wonembukum gyanjbate ñon yele man nɛ dɔɔ, ɔ talewɔ beo tɛɛle kei dɔɔ balan pou. Te ɔ ñere wɔ te be maa bane ñgba wonembukum gyanjbate ñon, bɔɔ mo yoosila gooli e ɔ nyeeman yenj yenj te ɔ ta yem ya nɛ.

¹⁵ Be faa wonembukum balate kei donj nyi waa fa bane ñon bɔɔ

maa ηgba wonembukum gyanḡbate ηon ne nyeedon na waa tale kolosi, na waa yela baa koe ban pou boɔ beɛ nyi boɔ som bane ηonan ya ne. ¹⁶ Te mena wonembukum kei besewɔ ηere walan kamase, balan ban be dana yele na balan yakaa nyiban, na ban be dana kɔba na ayematena na gyoorobia na gbenja pou yela ba doo wɔ nso be dunolon nyinmaase man na be tirinɔɔse doo. ¹⁷ Walan kamase ηon ɔ be dana wonembukum gyanḡbate ηon nso ken ya ne, ɔtenate be dana gbɛɛ nyi waa yɔɔ kolo yaa waa lee kolo ya. Nso kei yena wonembukum ηon yele, yaa ɔ yele ken nɔmba.

¹⁸ Walan ηon Wurubuare be fa e nyansa ne, ηon waagen ne gyae la waa tale nyii nombii kei man. Walan ηon ɔ dana agyuen ne, ηon ne gyae la waa tale gyen wonembukum ηon nɔmba kei yaanɔle, nawolo nyi nɔmba kei yeɛ deniwalan ηolo yele ke. Nɔmba kenan yena sɔηononɔse looro na sɔηotooro na looro (666).

14

Nambu ηon na ɔ balan

¹ Kenan wole ma besewɔ gɛɛse keɛ na, te me naa Nambu ηon ɔ ba mo ɔ wose fa kedeesa ne seηɛɛ Siyon bula ken doo. Na balan kakponse kufu bala akpen kufu ala (144,000) seηɛɛ Nambu ηonan gyan.

Ba te ηmarase Nambu ηon yele na ɔ kya Wurubuare yele gyakaa mena balan benan tirinɔɔse doo. ² Kenɛ me nyii woya ηaale lee adido ηgba boo wuu la waale ne lam ne, te ka besewɔ wii ηgba ɔga fae la ne. Woya ηan moɔ nyii ne, ηe yeɛ ηgba baale ne gyɔɔ na adoleɛse ne. ³ Mena balan kewo seηawɔ Wurubuare gyooro gbeli ken, na wonise banaara ban na kegyiise ban siaman kpee nɔɔnen wole. Te ηolo te tale kasee nɔɔnen kenan kpu na balan kakponse kufu bala akpen kufu ala (144,000) ban Wurubuare be tɔ ba nyee-man kom lee wɔ lee teelee kei doo ne ya. ⁴ Mena balan kewo yena balan ban boɔ tela ba wose nideli, ken ba te doo na ala yaa baala see korakora ya ne. Bee sila Nambu ηon gyu yenan kamase ken ɔ ne gyu ne. Balan kewo yena balan ban Wurubuare be tɔ ba nyee man kom lee wɔ lee teelee kei doo ne. Be ta mo wɔ fa Wurubuare na ɔ Nambu ηon, ηgba mena ken walan na mo ɔ wɔɔman weenɛɛ gyanḡba nyinan deesi fa Wurubuare ne. ⁵ Be te di dekara see korakora ya, te nombiikum kamase mo be mataa na wɔ ya.

Wurubuare kpilala ba-tooro ban

⁶ Kenan wole te ma besewɔ naa Wurubuare kpi-lale ηolo na ɔ ne furufu felin man adido. Na ɔ

dana Kristo nombia kpaak-paa ñan ñe kyaa kekpaakek-paa ne waa kolosi fa deise, na akpañalanse na tæele kei dɔɔ balan pou. ⁷ Kenje ɔ kolosiwɔ kenken nyiaa, “E yee Wurubuaɛ na e ka lese ɔ yele, nawolo nyi ɔ nombia kedi deban ken te lii. E som Wurubuaɛ, nawolo nyi ñon yeena adido na ateta na epo na lonse pou.”

⁸ Botɔɔ te Wurubuaɛ kpilale balate ñolo mɔ kɔñawɔ kaa yako nyiaa, “Babilon donɔɔ dinaa ken te yelee. ɔ te yale, nawolo nyi ɔ ta mɔ ɔ kafon nombia kyanee tæele kei dɔɔ balan pou. ɔ kafon kei yee yaa ñgba solon donje te ɔ moowɔ fa tæele kei dɔɔ balan te be nyɔwɔ dæese ne.”

⁹ Kenje Wurubuaɛ kpilale batoorote ñolo mɔ kaa yakowɔ kenken nyiaa, “Akpa ñolo da som wonembukum ñon, yaa bane ñon bɔɔ maa ñgba ñon ne, yaa ɔ sɛɛ te ba do e nso ɔ nyinmaa man yaa ɔ tirinɔɔ dɔɔ ne, be gyae ke de fa e ya. ¹⁰ Wurubuaɛ waa gyen ban ɔtenate dɔɔ na waa wɔñ ɔ denjele nideli. Gyae ke yee ñgba Wurubuaɛ gbagba moonna solon donje do leenɔɔ ken nawolo nyi ɔ ta gyen ban ne man fa e. Mena walan ñonan waa naa diyem nideli boalan ken ne kpa ñgba ba moo kpatakpela bo do ke man ne Wurubuaɛ kpilala na Nambu ñon siaman. ¹¹ Boalan ken man mena walan ñonan

waa yeyee ne, ke nyɔɔse gyae ka gyen gyu adido kekpaakek-paa. Te balan ban bæe som wonembukum ñon, na bane ñon bɔɔ maa ñgba wonembukum ñonan ne, na ban pou bɔɔ do wɔ wonembukum ñonan nso ne, bɔɔ gyae baa fæfo korakora ya. Baa naa diyem nideli nelim na ka weese.” ¹² Mena dɔɔ kaboena nyi Wurubuaɛ balan ban bee di Wurubuaɛ mmaraase dɔɔ, te be silana Yesu anokoare man ne, baa nyin konɔɔ na baa sen kenken gbæe kamase man. ¹³ Kenje me nyii woya ñaale lee adido bela nyiaa, “Ñmarase see nyiaa, ‘Balan ban pou baa yen de Gbengyoo yele man lee gyen wee kei ne gyu ne, ban na nyeebam.’ ” Kenje Wurubuaɛ felin ñon mɔ sɛɛwɔ nyiaa, “Ayi, ke yee ampan. Baa fæfo lee be kaale pou man, nawolo nyi be nombia ñan bɔɔ yee ne ne gyae la ke sila wɔ.”

¹⁴ Ma besewɔ gæese kee na, te me naa ñoma wolomæe ñaale. Te me naa ñolo kyaa ñoma ñenan dɔɔ ñgba “Deniwalan” ne. ɔ wuuna gyooro kotɔɔ ɔ nyee dɔɔ, te ɔ dana sakawa ken kee bee banban ne ɔ nyinmaa man. ¹⁵ Kenje Wurubuaɛ kpilale ñolo mɔ leewɔ Wurubuaɛ ɔsom deni dinaa ken man adido kɔñ, te ɔ kolosiwɔ kenken yako walan ñon ɔ kyaa ñoma ñan dɔɔ ne nyiaa, “Mo n sakawa ken na n ke keræe weenee

ɲan. Nawolo nyi tɛɛle kei dɔɔ weenɛɛ ɲan te yɛɛ, te ɲa kekɛrɛɛ mɔ debaɲ te lii.”
 16 Mena dɔɔ walaɲ ɲon ɔ kyaa ɲoma ɲan dɔɔ nɛ, fuɲa ɔ sakawa keɲ kɛrɛɛ abɔɔ ɲan pou ɲɔɔ yɛɛ tɛɛle dɔɔ nɛ.

17 Kenanɲ wɔle te Wurubuarɛ kpilale ɲolo mɔ besewɔ lee Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa keɲ man adido bela. Na ɲon mɔ dana sakawa banɲan daale.
 18 Kenɲte Wurubuarɛ kpilale ɲolo mɔ leewɔ botɔɔ keɲ bee deesi fa Wurubuarɛ nɛ man kɔɲ. Wurubuarɛ kpilale kei ne kɛɛ na kedeesa boalan keɲ dɔɔ. Te ɔ fae yeesa keɲkeɲ yako walaɲ ɲon ɔ dana sakawa banɲan keɲ nyiaa, “Mo n sakawa keɲ na n ke kɔ gerepo saase ɲan pou ɲɔɔ yɛɛ tɛɛle kei dɔɔ nɛ lee ɲe wonɲse ɲan man.”
 19 Mena dɔɔ Wurubuarɛ kpilale ɲon mɔ fuɲa ɔ sakawa keɲ kɔ gerepo saase ɲan pou lee ɲe wonɲse man, te ɔ fuɲa ɲa do bɔɔ dinaa keɲ man bɛɛ ɲmaase bia ɲan lese ɲa loɲ mo yɛɛ solon nɛ. Mena bɔɔ kei seɲɛɛ fa Wurubuarɛ ban kum keɲ.
 20 Kenɲte be sakatee gerepo bia ɲan botɔɔ ɲmaase ɲa lese ɲa loɲ donɔɔ keɲ nɔɔman. Te loɲ keɲ ba lee ɲe man nɛ bese fatabo te ɲe laɲawɔ ɲgba boo nɛ. Fatabo kenanɲ kelaɲ dɔɔlon man gyae ke yɛɛ ɲgba maelese sɔɲononɲse ala nɛ (200), te ke siilinɲ mɔ gyae ke yɛɛ ɲgba nawɔɔtɔɔse anonɲ nɛ.

15

Wurubuarɛ kpilala ban be dana kayeyɛɛ nombia nyetooro nɛ

1 Kenanɲ wɔle te ma besewɔ naa gyakolonɲ nombii dinaa daale Wurubuarɛ man adido bela. Me naa Wurubuarɛ kpilala nyetooro baale na be dana kayeyɛɛ nombia nyetooro. Kayeyɛɛ nombia keɲa yena Wurubuarɛ balan deɲele kewɔɲ ɔtomante keɲ. Nawolo nyi ɲa de kaa lam na, Wurubuarɛ mɔ wɔe gyae ke fɛɛ.

2 Kenɲte me naa kolo gyoooro gbeli keɲ siaman ɲgba epo loɲ nɛ. Na ke yɛɛ gelenɲele te kɛɛ ɲalakee ɲgba diiku nɛ, na boalan mɔ kyakalɛɛ ke man. Te me naa balan baale seɲɛɛ epo kenanɲ nɔɔman. Balan benanɲ yena balan ban bɔɔ yoo di wonembukum ɲon na bane ɲon bɔɔ maa wonembukum ɲonanɲ dinɔɔ man, te ɔ nɔmba seɲɛɛ fa ɔ yele dɔɔ nɛ. Na be dana adoleese ɲan Wurubuarɛ be fa wɔ nɛ.

3 Na bee kpee Wurubuarɛ tobaale Mosesi nɔɔnɲ, na Nambu ɲon nɔɔnɲ nyiaa,

“De Gbenɲgyoo Wurubuarɛ
 donɲ pou nyee,
 n nombia ɲan n ne yɛɛ nɛ
 yɛɛ nombia dinaana
 ɲa,

te ɲe dana gyakolonɲ.
 Nyann yena tɛɛle kei dɔɔ pou
 gyoo.

N nombia doo na ɲe gbɛɛ,
 te ɲe yɛɛ anokoare mɔ.

4 De Gbenɲgyoo,

amote kyaa la kenj o be gyae
waa yee nenj ya,
te amote mo be gyae la
waa lese n yeke ya?

Nawolo nyi nyan nyaagen
koon
yena walan non ayimee
be doo n man ya.

Teele kei doo balan pou baa
konj
kaa bun nenj na baa som
nenj.

Nawolo nyi n ta lese n nom-
bia
nan ne doo na ne gbese
ne deboo."

⁵ Kei wole te me kee
adido na, te me naawo na
Wurubuaere osom deni dinaa
toomante kenj ne di adanse
nyi Wurubuaere kyaa botoo
ne ta toro. ⁶ Botoo te me naa
Wurubuaere kpilala nyetooro
banj be dana kayeyee nom-
bia nyetooro nan ne, ta lee
Wurubuaere osom deni dinaa
kenj man. Ba doona akaralee
kegbase wurikyim nan nee
nalakee ne, te ba moo
koba yayam abososse kpanj
karase be konosse man.

⁷ Kenjte wonise banaara
banj man nolo moo koba
yayam nyefalee nyetooro fa
Wurubuaere kpilala nyetooro
banj. Aboo nan doo nyefalee
nan man ne, yee kayeyee
kumee nan Wurubuaere non
o kyaa kekpaakekpa ne
waa mo banj mo na do teele
kei doo balan ne. ⁸ Botoo te
Wurubuaere gyoorobiiri na
o donj yela nyosse kaa wulu
Wurubuaere osom deni dinaa
kenj man. Mena doo nolo te
tale gyoo Wurubuaere osom
deni dinaa kenj man ya, kelii

debanj kenj kayeyee nombia
nyetooro nan Wurubuaere ba
mo fa o kpilala nyetooro banj
ne tanjawo.

16

¹ Kenjte me nyii woya
naale Wurubuaere osom deni
dinaa kenj man ne yako
Wurubuaere kpilala nyetooro
banj kenkenj nyiaa, "E gyu
ke kyeekee Wurubuaere banj
kumee nan ne doo e nyefalee
nyetooro nan man ne woli
teele doo."

² Botoo te Wurubuaere kpi-
lale gyan gbate non gyuuwo
ke kyeekee kpene kenj doo
o nyefale kenj man ne woli
teele doo. O ke kyeekee ke
woli teele doo pe, te gyamee
kumee naale kaa gyoo balan
banj pou booo do wo wonem-
bukum non nso, te bese som
bane non booo maa wonem-
bukum nonanjin dinoo man ne.

³ Kenan wole te Wu-
rubuaere kpilale balate non
mo kyeekee kpene kenj doo
o nyefale kenj man ne do
epo man. Botoo te epo lonj
kenj kyeekeewo yee ngba
walan deyene fatabo ne, te
wonem bu kamase non o doo
epo man ne yenjawo.

⁴ Kenjte Wurubuaere kpilale
batoorote non mo kyeekee
kpene kenj doo o nyefale
man ne do boonenj na lonjse
man, te ne popou bese fata-
bose. ⁵ Botoo te me nyii Wu-
rubuaere kpilale non o ne kee
lonjse nan doo ne yakowo
nyiaa,

“Nyan yena Wurubuarɛ ɲon
n wulaa n kyaa lee
kewalan ken,
te nyan yena Wu-
rubuarɛ ɲon n kyaa
deban kei.

Nyan yena Wurubuarɛ ɲon
ayimɛɛ kamase be doo
n man ya.

Te n denɛle kewɔɲ ken n ne
wɔɲ balan nɛ,
doo na ke gbɛɛ.

⁶ Nawolo nyi ba koe n balan
na nya akpenkpenɲyɔɔra
ban.

Mena doo te n moo fatabo fa
wɔ nyi baa nyɔɔ,
ɲgba mena ken kaboena
wɔ nɛ.”

⁷ Kenɛte me nyii ɲolo
kolosiwɔ lee botɔɔ ken bee
deesi nɛ nyiaa,

“Ampan, de Gbenɲyoo
Wurubuarɛ don pou
nyee,

n nombia kedi yɛɛ
anokoare te ke doo na
ke gbɛɛ.”

⁸ Kenan wɔle te Wu-
rubuarɛ kpilale banaarate
ɲon mɔ kyɛɛkee kpene ken
doo ɔ nyefale ken man nɛ
woli weese doo. Te be
faa weese don nyi waa
nyakee balan ɲgba boalan
nɛ. ⁹ Mena doo weese ɲon
nyakee balan ban nideli, te
be falaa Wurubuarɛ ɲon
ɔ dana don mena kayeyɛɛ
nombia ɲan doo nɛ yele.
Mona be bɛɛ ba te kyɛɛkee
ba agyuen na baa tina be
nombiakumɛɛ keyɛɛ yela, na
baa lese Wurubuarɛ yele ya.

¹⁰ Kenɛte Wurubuarɛ
kpilale banonɛte ɲon mɔ
kyɛɛkee kpene ken doo ɔ

nyefale ken man nɛ woli
wonembukum ɲon gyooɔ
gbeli ken doo. Botɔɔ

te ditinɛɛ gyoo wonem-
bukum ɲon gyoori ken pou.
Kayeyɛɛ ken be kon balan
doɔ nɛ, yela be nyii weelen
nideli te be tao be kela. ¹¹ Be
gyamɛɛ ɲan boɔ nyim na
weelen ken boɔ nyii nɛ, yela
be falaa Wurubuarɛ ɲon ɔ
kyaa adido nɛ. Mona be bɛɛ
ba te kyɛɛkee ba agyuen na
baa tina be nombiakumɛɛ
keyɛɛ yela, na baa kon ɔ
gyan ya.

¹² Kenɛte Wurubuarɛ kpi-
lale loorote ɲon mɔ kyɛɛkee
kpene ken doo ɔ nyefale ken
man nɛ, do boɔ dinaa ken
bɛɛ baake ke nyi Efurate nɛ
man. Te lon ken pou yoowɔ,
na gbɛɛ ke doo fa gyoonen
ban baa lee weese dɛɛlee
man kon nɛ. ¹³ Botɔɔ te me
naa felinɲumɛɛ atooro ɲaale
na ɲe yɛɛ ɲgba penlase nɛ.
ɲa lee wonembukum dek-
patakperɛ ɲon na wonem-
bukum gyanɲbate ɲon,
na wonembukum balate
dekarate ɲon noɔse man.
¹⁴ Mena felinɲumɛɛ kewɔ
yɛɛ ɔbonsam tewulɛɛwɔ, te
be dana don ken bɛɛ tale yɛɛ
gyakolon nombia dinaana.
Be don tɛɛle kei gyoonen
pou doo bee yilaa wɔ, na
be kaa yoo na Wurubuarɛ
donɛte ɲon ɔ wee dinaa ken
man.

¹⁵ De Gbenɲyoo kpa nyiaa,
“ɛ tɔɔse nyi maa kon kaa
futaa ɲon bo ɲgba ɲmɛɛlate
nɛ! Mena doo walan ka-
mase ɲon waa kyaa gyee

kenj ɔ be wolee ɔ wose ya, te waa desina ɔ wose kenj ɔ be tɛɛ ditenṭeli na desɛn balan man mena wee kenan ya nɛ, ɲon na nyeebam.”¹⁶ Kenṭe felinḵumɛɛ ɲan yilaa gyooneɲ ban, te be gyuuwɔ kegyanṭee botɔɔ kenj bɛɛ baake ke Gyudatena dei man nyi Amagedon nɛ.

¹⁷ Kenan wole te Wurubuarɛ kpilale nyetoorote ɲon mo kyɛɛkee kpene kenj doo ɔ nyefale kenj man nɛ woli felin man. Botɔɔ te me nyii yeesa kenken ɲaale lee gyooro gbeli kenj ke doo Wurubuarɛ ɔsom deni dinaa kenj man nɛ nyiaa, “Nɛnɛɛ doo te tan!”

¹⁸ Kei wole te ɔga ɲmaalewɔ agbaatee agbaatee, te ɔ faewɔ agbaatee agbaatee, te tɛɛle wosiwɔ nideli. Leenan deban kenj balan be kyaa tɛɛle kei doo pou nɛ, tɛɛle te wosi ta mena see ya.

¹⁹ Kenṭe donɔɔ dinaa kenj kpasewɔ akpenj atooro, te donɔɔse dinaana ɲan pou ɲe kyaa tɛɛle kei doo nɛ yeɛɛwɔ. Te Wurubuarɛ tɔɔse nombiakumɛɛ ɲan Babilontena be yeɛ nɛ, mena doo ɔ gyeɲa ban kum do wɔ nideli ɲgba mena kenj kaboena nɛ.

²⁰ Te donɔɔse ɲan pou lonj be kilisi ɲa gyanṭee nɛ, na bulase pou ɲaalaawɔ.

²¹ Te akpelenḵpelenḵbia dinaana ɲan ɲe dana yunj nideli nɛ leewɔ adido yala balan doo. Mena doo balan ban falaa Wurubuarɛ lee kayeyɛɛ nombia ɲan

akpelenḵpelenḵbia ɲan ba mo kɔɲ be doo nɛ doo. Nawolo nyi diyem kenj akpelenḵpelenḵbia ɲan be naase wɔ nɛ, te yeɛ nsendee ya.

17

Futooli alo kum ɲon

¹ Kenan wole te Wurubuarɛ kpilala nyetooro ban be dana nyefalɛɛ nyetooro ɲan nɛ, be man ɲolo kɔɲawɔ me gyanj kaa yako man nyiaa, “Kɔɲ na maa wola neɲ mena kenj maa wɔɲ futooli alo ɲon deɲele. Alo ɲonan yena donɔɔ dinaa kenj boo ban ke booneɲ burum nooman nɛ.”

² Tɛɛle kei doo gyooneɲ ta gyem tisi ɔ doo ke yeɛ kafon nombia na e. ɔ ta mo ɔ kafon nombia wɔɛɛ tɛɛle kei doo balan pou nyee, ɲgba mena kenj solonj ne wɔɛɛ solonj nyɔɔra nyeeɲa nɛ.

³ Kenṭe Wurubuarɛ felin ɲon kaa gyoowɔ me man nideli, te Wurubuarɛ kpilale ɲon moo manj gyu depampaa dinaa daale man. Botɔɔ te me naa alo ɲolo na ɔ kyaa wonembukum yayam ɲolo doo. Ba te ɲmarase mmusuo yela ɲan ɲɛɛ tia Wurubuarɛ nɛ gyakaa ɔ doo pou. Wonembukum ɲonan dana nyeeɲa nyetooro na woo kufu.

⁴ Na alo ɲonan doona kanyan yayam na agoo abɔɔ. Te ɔ moo kɔba yayam abɔɔ na kegyanṭee kpoockpoo kpaakpaa nyinjan ɲan ɲɛɛ ɲalakee te ɲe dana koyadoɲ nɛ mia desina ɔ

wose. Te ɔ dana kɔba yayam kuruwaa kenj ɔ nombia nkaranjkaranj na ɔ futooli nombia njan be wulu ke man ne ɔ nyinjmaa man. ⁵ Ba te njmarase yele daale kenj walanj na walanj ba gyenj ka aseɛ ya ne gyakaa ɔ tirinɔɔ dɔɔ nyiaa,

“BABILON DONO DINAA,
FUTOOLI ALA POU BE NAA,
TEELE KEI NOMBIA
NKARANJKARANJ POU
NYEE.”

⁶ Kenje me naawɔ na, alo njon te nyɔɔ Wurubuarɛ balanj fatabo baa deese njba solonj te ɔ nyɔɔwɔ ne. Balanj kewɔ yena banj bɔɔ koe wɔ, kenj bɔɔ mo be konɔɔ pou sila Yesu ne dɔɔ. Ma kena alo njonanj ne, ma wose gbirisi manj nideli. ⁷ Botɔɔ te Wurubuarɛ kpilale njon bɔɔse manj nyiaa, “Wonj dɔɔ te n wose gbirisi nenj? Yela maa lese alo njon na wonembukum njon ɔ dana nyeeya nyetooro na woo kufu, te alo njon kyaa ɔ dɔɔ ne nombia aweesenj njan man wola nenj. ⁸ Wonembukum njon n be naa ne nafa na ɔ kyaa, mɔna nenɛɛ dɔɔ ɔ be kyaa bela ya. Waa lee bɔɔ kyilimkyilim kenj ke tanj ɔto ya ne man kɔnj, na ɔ kaa yenj leki. Nyi akpaa teele kei dɔɔ balanj banj pou ba te njmarase ba yela do Wurubuarɛ nyeedonj tɔne kenj ke kyaa leenanj kewalanj kenj Wurubuarɛ be yeɛ teele kei ya ne de naa wonembukum njon na, gyakolonj gyae ke kyanj wɔ nideli. Nawolo nyi nafa na wonembukum kei

kyaa, te nenɛɛ dɔɔ ɔ be kyaa ya. Mɔna waa bese kaa lese ɔ wose wola bela.

⁹ Walanj njon ɔ dana nyansa te ɔ gyenj nombia ne, njon ne gyae la waa tale nyii nombia kenja man nideli. Wonembukum njon nyeeya nyetooro njan senjɛɛ fa bulasebia nyetooro, te bulasebia njenanj dɔɔ te alo njon ne kyaa. Bulasebia njenanj mɔ senjɛɛ fa gyoonenj nyetooro. ¹⁰ Gyoonenj kewɔ man banonj ta yekee.

Loorote njon gyakaa ɔ ne di gyoori, te nyetoorote njon te kɔnja ta ya. Akpaa nyetoorote njon de kɔnj ne, waa di gyoori kenj bo debanj kyomii na baa gegi e. ¹¹ Wonembukum njon ɔ be kyaa kaalanj te nenɛɛ ɔ be kyaa bela ya ne, njon yena gyoo gyanaarate njon te ɔ kpue gyoonenj nyetooro banj man. Te njon dɔɔ ɔ ne gyu baa ɔ kaa yenj leki.

¹² Woo kufu njan n be naa ne, njan mɔ senjɛɛ fa gyoonenj kufu, mɔna be te dii ta gyoori ya. Mɔ baa fa gyoonenj kufu benanj na wonembukum njon donj, na baa di gyoori debanj dokolonj bo. ¹³ Nombii dokolonj dɔɔ te gyoonenj kufu benanj pou senjɛɛ. Baa yeɛ nɔɔdokolonj na baa mo be kegyiiri na be donj pou fa wonembukum njon, na waa mo di gyoori. ¹⁴ Baa yoo na Nambu njon, mɔna Nambu njon na ɔ balanj banj ɔ be baake wɔ mo wɔ yeɛ ɔ wui, te be silana e anokoare man ne baa di ɔ

doo. Nawolo nyi non yena gbenḡyooona pou Gbenḡyoo na gyooneḡ pou Gyoo.”

¹⁵ Botoo te Wurubuarɛ kpi-lale non yako maḡ bela nyiaa, “Booneḡ ḡan n be naa keḡ futooli alo non kyaa ḡe gyan nɛ, seḡɛɛ fa balan kpoockpoo ban be kyaa tɛɛle kei doo nɛ. ¹⁶ Te wonembukum non na woo kufu ḡan n be naa nɛ, baa kola futooli alo non nombia. Baa wɔɔɛ e nɛ kyekpakyek-pakyekpa, na baa tina e yela ditenteli. Baa tao e, na baa too akan keḡ. ¹⁷ Nawolo nyi Wurubuarɛ yele la te gyoooneḡ kufu ban sɛɛwɔ, te be yɛɛ non Wurubuarɛ kegyaebii. Mena doo te ba moo be donḡ pou fa wonembukum non nyi waa di gyoori kelii deban keḡ Wurubuarɛ nombia anmaraseḡ see ḡan gyae ke kɔḡ mena nɛ. ¹⁸ Alo non n be naa nɛ, non yena donoo dinaa keḡ ke gyoo ne di donḡ tɛɛle kei doo gyoooneḡ pou doo nɛ.”

18

Wurubuarɛ keyɛɛɛ Ba-bilon donoo

¹ Kei wɔɔle nɛ, te ma besewɔ naa Wurubuarɛ kpilale ḡolo te tisi lee adido ɔ ne kɔḡ. Na ɔ dana donḡ te ɔ gyoorobiiri ḡalakeewɔ tɛɛle kei doo pou. ² Kenḡte ɔ fae yeesa keḡkeḡ nyiaa, “Babilon donoo te yɛɛɛ! Babilon donoo dinaa keḡ te yɛɛɛ. Botoo ta bese ɔbonsam na ɔ tewulɛɛ,

na felinḡkumɛɛ na gye-buse kumɛɛ,
na gye-buse nkarankaran pou dekyae.

³ Nawolo nyi ɔ ta mo ɔ kafon nombia kyanḡee tɛɛle kei doo balan pou.

ɔ kafon kei yɛɛ yaa ḡgba solon donḡte te ɔ moowɔ fa tɛɛle kei doo balan te be nyooowɔ deese nɛ.

Tɛɛle kei doo gyoooneḡ ta gyem tisi ɔ doo ke yɛɛ nombia nkarankaran, ḡgba mena keḡ baala kafontena na gyem tisi futooli alo doo nɛ.

Te tɛɛle kei doo kebudiira burum mo te tɛɛ ɔ futooli keḡ doo nyin ba wose.”

⁴ Kenḡte me nyii woya ḡaale lee adido bela nyiaa,

“Me balan, ɛ koro lee Babilon donoo dinaa kenan man.

Na emɛɛ mo be nyin yɛɛ nombiakumɛɛ ḡan doo donoo kenan man,

na Wurubuarɛ ke wɔḡ ɛ denjele

ḡgba mena keḡ waa wɔḡ mena balan benan denjele nɛ ya.

⁵ Wurubuarɛ te toose ɔ nombiakumɛɛ ḡan,

nawolo nyi ḡe ta boo nideli keḡ nyi ɔ be tale wolee ḡa ya.

⁶ Nombiakumɛɛ ḡan ɔ ba mo yɛɛ balan nɛ,

ε mo ηe dinoo akpenj ala
to e kom.
Te solonj kenj o be fa balan be
nyoo ne,
ε mo kenj ke dana donj
akpenj ala
kela o wui kenj ne fa e
waa nyoo.

⁷ Mena kenj o be di gyonj
te o ba lese o gyoorobiiri
wola ne,
mena mo te ε naase e
diyem
na ε ke yela waa yeyee
nideli.
Nawolo nyi o gyakaa o ne
gyo o konoo yako nyi,
'Me yee ala gyoo e, ma te yee
lialo e ya.

Te moo gyae maa di walaᅇsa
mo korakora ya.'

⁸ Lee mena doo weese
dokolonj koonj man
te kayeyee dinaa kenj
gyae kekonj o doo.

Kayeyee kenanj yena yen,
na walaᅇsa kedi na
tanam dinaa.

Kenanj wole koranj na,
baa too e kekpa.

Nawolo nyi de Gbenjgyoo
Wurubuare ᅇon
waa wonj o denjele ne,
o dana donj."

⁹ Teele kei doo gyoonenj
banj boo gyem tisi o doo yee
kafonj nombia na e, te boo
di gyonj kamase kpu na e ne,
akpa be naa boalanj kenj ne
kpa e ne nyoose na, baa wii
na baa di o walaᅇsa nideli.

¹⁰ Diyem kenj gyae kekonj
Babilon donoo kenj doo ne,
gyae ke yee gyoonenj banj
gyakolonj. Mena doo baa
senj lemlem wii na baa yako
nyiaa,

"Babilon donoo laako!
Babilon donoo dinaa,
nyanj na gyerebi!

Nyanj ᅇon nafa n dana donj
ne,
na debanj dokolonj koonj
kei yaa
be tanj wolee nenj ne?"

¹¹ Teele kei doo kebudi-
ira banj mo baa wii na baa
di walaᅇsa o doo. Na-
wolo nyi ᅇolo beε tekaa lee
ba aboo bela ya. ¹² ᅇolo
beε tekaa lee ba kegyanase
na aboo ᅇan boo mo koba
yayam na koba wolom na
boya kpaakpa nyinjan yee
ᅇa ne ya. ᅇolo beε tekaa
lee ba akaraleε kpaakpa
nyinjan, na agoo kanyanse
na kanyanse yayama na
aboo ᅇan boo mo tuu kela
yee ᅇa ne ya. ᅇolo beε tekaa
lee aboo ᅇan boo mo daase
kpoockpo ᅇan ᅇe dana koya
donj yae, na aboo ᅇan boo mo
nyeela kpoockpo na boya
ᅇan ᅇe dana koya donj yee
ᅇa ne ya. ¹³ ᅇolo beε tekaa
lee ba aboo buruburu ᅇan
ᅇe dana ofonj te beε mo saa
weenee, na adudo na oliifi
na pepere na solonj na nunj
na bilinj na nunkyuese na
namense na deεkyonjse na
ᅇe kotase, na gbenja na banj
boo kyanj wo yoo man ne ya.

¹⁴ Kebudiira banj baa yako
nyiaa, "Aboo kpaakpa ᅇan
pou n be yase n sia gyae ne,
ᅇe popou ta lee n nyinmaa
man. Mena kenj n be nyinj
n wose, na yele kenj n be
lee ne pou ta yoo kekpaakek-
paa." ¹⁵ Nombia ᅇan gyae
ke konj Babilon donoo kenj

doo ne, gyae ke yee kebudi-
ira ban doo di kebu donoo
kenan man nyin ba wose ne
gyakolon. Mena doo baa
sen lemlem wii, na baa di
walansa. ¹⁶ Baa wii yako
nyiaa,

“O Babilon donoo dinaa
laako!

O Babilon donoo dinaa,
nyan na gyerebi.

Nafɔ n ne kaa akaralee na
aboo yayama
na agoose bo.

Nafɔ kɔba yayam aboo,
na boya kpaakpaa
nyinjan aboo,
na kegyanase kpaakpaa
nyinjan
ɲan ne ɲalakee ne aboo
te n na doo.

¹⁷ Mɔna deban dokolon kei
man na,
nya aboo ɲan pou te
ɲaalaa.”

Kegyiise ban bee kee ag-
bele dinaana doo, na ban
pou bee kyaa ɲe man, na
ban pou bee yee tom ɲe
man, na kebudiira ban pou
bee tee epo doo di kebu ne,
baa sen lemlem na bee kee
donoo kenan. ¹⁸ Baa sen
botoo na baa kee donoo ken
kekpabii. Be naa ke kee
kpaa ken ne baa yako nyiaa,
“Donoo wonɲi kyaa kaalan,
ken kelii mena donoo dinaa
kei.” ¹⁹ Baa kyaa ɲgba liala
ne na baa wii waranase man
nyiaa,

“O Babilon donoo dinaa
laako!

O Babilon donoo dinaa,
nyan na gyerebi!

Nyan doo te kebudiira ban
pou

boo mo agbele dinaana
ta epo doo di kebu ne,
nyinba ba wose.

Mɔna deban dokolon koon
man na,
nya aboo ɲan n be nyim
ne pou te ɲaalaa.

²⁰ Emee ban pou e kyaa
adido,

na Wurubuare balan na
Kristo kpilala,

na Wurubuare akpenkpengyɔ
pou

e yela ke yee ɲon gyon.

Nawolo nyi Wurubuare te
won donoo ken denjele
lee diyem ken o be naase
ɲon ne doo.”

²¹ Botoo te Wurubuare kpi-
lale Dekpatakpere ɲolo moo
boe dinaa dinaa daale, te o
funja ke ka do epo man te o
yakowo nyiaa,

“Nne te baa mo don wolee
Babilon donoo dinaa
ken,

te ɲolo na ɲolo be gyae
waa tekaa naa ke bela
ya.

²² ɲolo mo be gyae waa
tekaa nyii adolee
gyɔɔra na noɔneɲ
kpeera yaa keferee na
kabere wolala nkan
donoo dinaa kei man
bela ya.

ɲolo be gyae waa tekaa
naa tom kamase yeere
botoo bela ya.

Mena mo te boo gyae baa
tekaa nyii nyi

ɲolo ne nan kolo boe
doo bela ya.

²³ Te ɲolo na ɲolo be gyae
waa tekaa naa

kanea daale kenmanee
botoo bela ya.

Njolo mo be gyae waa nyii
alowolere nombia
donoo kenan man bela
ya.

Nawolo nyi donoo kenan
man kebudiira yena
balan ban be dana yele
teele kei doo.
Mona ke man nmeesentena
te yeli teele kenan doo
balan pou ta yoo.

24 Babilon donoo dinaa kei
man
te ba koo Wurubuarɛ
akpenkpengyoora,
na o balan na balan ban
pou boo koo teele kei
doo ne.

Lee mena doo te Wurubuarɛ
ne won donoo kenan
denele ne."

19

1 Kenja pou wole ne, me
nyii yeesa njaale adido ngba
balan burum yeesa ne nyiaa,
"E lese Wurubuarɛ yele.

De Wurubuarɛ yena ny-
eelere.

Njon te gyoorobiiri na don
pou yee o wui.

2 Nawolo nyi Wurubuarɛ
ne di nombia ke gbɛɛ
doo,
te kaboena mo.

O te bu futooli alo dinaa njon
o ba mo

o kafon nombia wolee
teele kei doo balan ne
foo.

Te lee mena ken o ba koe
Wurubuarɛ tewulee
doo,

te Wurubuarɛ ne won o
denele to kom ne."

3 Kenje ba besewo fae yeesa
adido botoo bela nyiaa,
"E lese Wurubuarɛ yele.

Be ka too Babilon donoo ken
ne,
boalan ken nyoose ta
koro lan adido kek-
paakekpaa."

4 Botoo te kegyiise
saobanaara ban, na wonise
banaara ban tisiwo bun te
ba som Wurubuarɛ njon o
kyaa o gyooro gbeli doo ne
te be seewo nyiaa,
"E lese Wurubuarɛ yele.
Amen."

5 Kenje yeesa njaale leewo
gyooro gbeli ken gyan nyiaa,
"Emee Wurubuarɛ tewulee
pou,
e lese o yele.

Emee ban pou e ne yee Wu-
rubuarɛ ne,
e lese o yele.

Balan ban be dana yele na
balan yakaa nyiban
pou,
e lese Wurubuarɛ yele."

6 Botoo te me nyii yeesa
njaale adido ngba balan bu-
rum baale yeesa ne bela.
Yeesa nenan nkan yee ngba
boo dinaa daale wuu la yaa
oga kefae ne nyiaa,
"E lese Wurubuarɛ yele.

Nawolo nyi de Gbengyoo
Wurubuarɛ njon
o yee don pou nyee e ne,
njon ne diina gyoori.

7 E yela ke yee daa gyon na
dee nyanje
na dee lese Wurubuarɛ
yele.

Nawolo nyi deban te lii nyi
Nambu njon
o ba mo o wose fa
kedeesa ne ka kpeo
alo.

Te alowole njon mo te desina
o wose see.

8 Be ta mo akaralɛɛ kenj ke
dana kyeo
te ka wolosɛɛ nideli nɛ,
kegba fa alowɔle ɲon
nyi waa do.”

(Akaralɛɛ kenj senjɛɛ fa
Wurubuare balan nombia
kpaakpaa ɲan bɛɛ yɛɛ nɛ.)

9 Kenjɛ Wurubuare kpi-
lale ɲon yako manj nyiaa,
“Njmarase nyiaa, ‘Balan ban
bɔɔ baake wɔ Nambu ɲon
alowɔle weenɛɛ tɛɛ nɛ, ban
na nyeebam.’ ” Te ɔ besewɔ
yako manj nyiaa, “Wu-
rubuare nɔwɔya gbagba
yɛna kenja.” 10 Botɔɔ te me
tisiwɔ bunj ɔ nawɔɔtɛɛ nyi
maa som e, te ɔ yako manj
nyiaa, “Naa yɛɛ mena ya.
Nawolo nyi manj mɔ yɛɛ
Wurubuare tobaale e, ɲgba
ɛmɛɛ na n tebia banj pou de
dana Kristo nombia ɲan ɔ
ba lese wola daa man nideli
nɛ. Mena dɔɔ Wurubuare
waagenj te kaboena nyi dɛɛ
som.”

Nawolo nyi anokoare kenj
Yesu ba lese wola daa nɛ,
kenj ne faa na ɔ balan donj te
bɛɛ tale kolosi ɔ nombia.

*Walan ɲon ɔ kyaa
dɛɛkyɔɲ wolom ɲon dɔɔ nɛ*

11 Kenjɛ me naawɔ na
adido ta toro, te me kɛɛ na
dɛɛkyɔɲ wolom ɲolo senjɛɛ
laa, na ɲolo kyaa ɔ dɔɔ.
Walan ɲon ɔ kyaa ɔ dɔɔ nɛ
yele yɛna nyi, “Walan ɲon ɔ
dana anokoare, te ɔ bee di
dekara ya.” Nawolo nyi ɔ
ne di ɔ nombia na ke gbɛɛ,
te ɔ ne yoo ɔ yoo mɔ na
ke gbɛɛ. 12 Na ɔ siabia yɛɛ
ɲgba boalanj laakem nɛ, te

ɔ wuuna gyooro kotɔɔɔse
burum. ɔ dana yele daale
kenj bɔɔ ɲmarase gyakaa
ɔ dɔɔ, kenj ɲolo ba gyen
yele kenanj kpu na e ya.

13 ɔ doona kegba wurikyim
daale kenj bɔɔ mo ke do
fatabo man. ɔ yele kenj
bɛɛ baake e yɛna nyi, “Wu-
rubuare Nombii.” 14 Na Wu-
rubuare adido yoonɔɔtena
kyaa dɛɛkyɔɲse woloma dɔɔ
be silana e. Ba doona
akaralɛɛ kegbase kpaakpaa
nyinjan, ɲan ayimɛɛ kamase
be doo ɲe man ya. 15 Yoosila
kenj ke yɛɛ sia na wɔle te
kɛɛ bee nideli nɛ toɛɛ ɔ
nɔɔman. Yoosila kenanj te
waa mo yoo di tɛɛle kei
balanj pou dɔɔ. Waa yɛɛ
donj na waa di gyoori tɛɛle
kei balan pou dɔɔ, kenj ɔ be
gyae waa wii be waranjase
ya. Te waa yela Wurubuare
ɲon ɔ yɛɛ donj pou nyee e nɛ,
ka mo ɔ banj kum kenj wɔɲ
ba denjele nideli, ɲgba mena
kenj bɛɛ ɲmaase danjii lese
ka lonj nɛ. 16 Te yele kenj bɔɔ
ɲmarase gyakaa ɔ kegba na
ɔ yii dɔɔ yɛna nyiaa,

“GYOONENJ POU GYOO,
NA GBENGYOONA POU
GBENGYOO.”

17 Botɔɔ te me naa Wu-
rubuare kpilale ɲolo senjɛɛ
weese man. Kenjɛ ɔ fae
yeesa kenjkenj baake gyebuse
banj pou bee furufu adido nɛ
nyiaa, “ɛ kɔɲ kaa yilaa Wu-
rubuare Dekpatakperɛ ɲon
gyan, na ɛ ke di weenɛɛ
ɲan ɔ be desina see ɲon nɛ.
18 ɛ kɔɲ kaa kyonjii gyoonenj
na yoonɔɔtena kegyiise, na

yoonootena ban boo yale yoo man ne naane. E kon kaa kyongii deekyongse na ban be kyaa be doo ne, na balan pou na gbenja na gyoorobia na balan ban be dana yele na balan yakaa nyiban pou naane.”

¹⁹ Kenje me naa wonembukum non, na teele kei doo gyoonen na be yoonootena pou, na be te yilaa bee kon be kaa yoo na walan non o kyaa deekyong wolom non doo ne, na o yoonootena.

²⁰ Mona be dii wonembukum non, na dekara dekpenkpengyooore non o be yee gyakolon nombia wonembukum non yele man ne doo. Nawolo nyi gyakolon nombia kenja te o moowo beo balan ban boo do wo wonembukum non nso, te boo som bane non boo maa wonembukum non dinoo man ne. Kenje be funja wonembukum nonan, na obonsam dekara dekpenkpengyooore non na be sia fonee do boalan degyapaa ken kee kpaa ngba kpatakpela ne man.

²¹ Yoosila ken doo walan non o kyaa deekyong wolom non doo nooman ne, kenje o moowo koe balan akan ban pou, te gyebuse kaa wuowo be naane doo te be dii na ba kegyaeibii.

20

Kulutoonen kakpon nan

¹ Kenje me naa Wurubuaru kpilale nolo te tisi lee adido o ne kon.

O dana safowaa ken bee mo toro boo kyilimkyilim ken ke tan oto ya ne, na agbaraagbaraa dinaa daale o nyinmaa man. ² Botoo te o kyanja wonembukum dek-patakpere non o yee ngba lanan ne don man. Non yena benen benen dom non bee baake e nyi yele woleere yaa obonsam ne. Kenje o bake e see nyi waa doo botoo kulutoonen kakpon (1,000). ³ Te Wurubuaru kpilale non funja e do boo ken ke tan oto ya ne man, te o too ke safowaa. Kenje o moo kolo to ke noo, na o ba tekaa nyin gbee ta beo balan teele kei doo bela ya, kelii kulutoonen kakpon (1,000) nan oto. Kenan wole na, baa bese lese e deban kyomii daale bela.

⁴ Kenan wole te me naa gyooro gbelee naale bela. Na balan ban be kyakee ne doo ne, yena balan ban boo fa wo don nyi baa di balan nombia ne. Kenje ma besewo naa balan ban boo kolosi Wurubuaru nombia nan, te boo di Yesu Kristo wose man adanse doo boo keere ba nyeeya ne ba woya. Mena balan kewo yena balan ban be te bun som wonembukum non ya, yaa bane non boo maa wonembukum non dinoo man ya, te ba te see mo nyi baa do wo wonembukum non nso be tirinoose doo yaa be nyinmaase doo ya ne. Mena balan kewo fonae lee yen man, na ban na Kristo

kedi gyoori kulutooneŋ kakpoŋ (1000).⁵ Kewo yena balan gyanŋbatena baŋ boɔ tanŋbɛɛ foŋ lee yeŋ man. Woya akan baŋ doɔ, boɔ gyae baa foŋ ya kelii kulutooneŋ kakpoŋ (1000) ŋan o to pɛ.⁶ Balan baŋ be kpue balan gyanŋbatena baŋ boɔ tanŋbɛɛ foŋ lee yeŋ man nɛ, baŋ na nyeebam te Wurubuare siaman na, ayimeɛ kamase be doo be man ya. Mena balan kewo doɔ, yeŋ bolate keŋ be dana doŋ be doɔ bela ya. Baa bese Wurubuare na Kristo saese, na baŋ na Kristo ke di gyoori kulutooneŋ kakpoŋ (1000).

Be te fuŋ obonsam do boalan man

⁷ Kulutooneŋ kakpoŋ (1000) ŋan wole nɛ, baa lese obonsam lee botoo keŋ boɔ to e do nɛ.⁸ Waa ta beo teelee kei doɔ yenaŋ kamase balan pou, na waa yilaa wo fa yoo. Be yaanoole yeɛ ŋgba epo nooman anasa nɛ. Teelese keŋa te bɛɛ baake nyi Goge na Magoge.⁹ Non na o balan yaaseewo gyoo teelee kei doɔ pou, te be kilisi Wurubuare balan na o donoo keŋ o ne gyae ke nɛ. Mona boalan leewo adido koŋ kaa kpa wo pou.¹⁰ Keŋte be fuŋa obonsam non o ba beo wo nɛ do boalan degyapaa keŋ keɛ kpaa ŋgba kpatakpela nɛ man. Botoo keŋ boɔ wulaa fuŋ wonembukum non na dekara dekpenkpenŋgyooɛ non do nɛ. Botoo te baa naa

diyem nelim na ka weese kekpaakekpa.

Nombia kedi otomante

¹¹ Keŋte me naa gyooro gbeli wolom dinaa dinaa daale, na walaŋ non o kyaa ke doɔ nɛ. Te adido na ateta pou ŋaalaawo o siaman, keŋ ŋolo na ŋolo te naa ŋa bela ya.¹² Te me naa balan baŋ pou be dana yele na balan yakaa nyibaŋ baŋ boɔ yekee nɛ, na ba seŋɛɛ gyooro gbeli keŋ siaman. Botoo te be gyusu tona ŋaale man. Keŋte ba besewo gyusu tone keŋ bɛɛ baake ke nyi nyeedoŋ tone nɛ. Te be dii woya baŋ nombia, ŋgba mena keŋ boɔ ŋmarase ba wose man nombia do tona ŋan man nɛ.¹³ Botoo te epo lese balan baŋ pou boɔ yem doɔ ke man nɛ deboo, te yeŋ na woyadɛɛ mo lese woya baŋ be doo be nyinmaa man deboo. Te be dii be man walaŋ kamase nombia, ŋgba mena keŋ boɔ ŋmarase be nombia ayɛesa do tona ŋan man nɛ.¹⁴ Keŋte be fuŋa yeŋ na woyadɛɛ do boalan degyapaa dinaa keŋ man. Boalan degyapaa kei yena yeŋ bolate keŋ.¹⁵ Walaŋ kamase non ba te naa o yele nyeedoŋ tone keŋ man ya nɛ, bee fuŋ otenate bo do boalan degyapaa keŋ man.

21

Adido wole na teelee wole

¹ Kenan wole te me naa adido wole na teelee wole. Adido gyanŋbate na teelee gyanŋbate keŋ, na epo pou

te ɲaalaa. ² Botɔɔ te me naa Gyerusalem donɔɔ wɔle ken ke yeε Wurubuaε donɔɔ ke ne, te tisi lee Wurubuaε gyaɲ adido ne kɔɲ tεele man. Wurubuaε te desina donɔɔ kenan, ɲgba mena ken bee mia alowɔle na ɔ kaa gyaɲee na ɔ baale ne. ³ Kenje me nyii woya ɲaale kolosiwɔ kenken lee gyooro gbeli ken gyaɲ nyiaa, "Nenεε dɔɔ, Wurubuaε te tisi kɔɲ ɔ kaa kyaa ɔ balan man. Waa kyaa be man, na ban mɔ ka bese ɔ balan. Wurubuaε gbagba waa kyaa be man, na waa bese be Wurubuaε. ⁴ Non Wurubuaε ne gyae la waa feefo be siasaraɲ pou. Te yen yaa kewii, yaa walaɲsa kedi yaa weelen ba gyae ka tekaa kyaa botɔɔ bela ya. Nawolo nyi abɔɔ benεε ɲan pou te lam."

⁵ Botɔɔ te walaɲ ɲon ɔ kyaa gyooro gbeli ken dɔɔ ne yakowɔ nyiaa, "ε keε! Nenεε mεε yeε kpene kamase wɔle!" Kenje ɔ besewɔ yako maɲ bela nyiaa, "Nmarase nombia ɲan n ne nyii ne see, nawolo nyi ɲe yeε anokoare, te kaboena nyi walaɲ kamase waa lεε ɲa di." ⁶ Te ɔ besewɔ yako maɲ nyiaa, "Te taɲ! Maɲ yena Alfa na Omega, kpene kamase gyaɲgbate na ɔtomante. Balan ban lonboanen na ko wɔ ne, maa kyee nyeedon lon ken fa wɔ na baa nyɔɔ, ken bɔɔ gyae baa tɔ kom ya. ⁷ Walaɲ kamase ɲon ɔ sem kenken te ɔ yoo di nombi-

akumεε pou dɔɔ na, maa fa e abɔɔ kenja pou. Maa bese ɔtenate Wurubuaε, na ɲon mɔ ka bese me bu. ⁸ Mɔna gyakolonjena, na ban bɔɔ ne lεε maɲ di ya, na ban bεε yeε nombia nkaraɲkaraɲ na ban bεε koe balan na kafonjena na ɲmeesɛnena, na bane-somra na akεεɛtena pou dɔɔ, baa fuɲ wɔ bo do boalaɲ degyapaa ken keε kpaa ɲgba kpatakpela ne man. Kei yena yen bolate ken."

Gyerusalem donɔɔ wɔle ken

⁹ Kenje Wurubuaε kpi-lala nyetooro, ban nafa be dana kayeyεε nombia nyetooro akan ɲan doo nyefaleε nyetooro ɲan man ne, be man ɲolo kɔɲawɔ kaa kolosi na maɲ nyiaa, "Kɔɲ, na maa wola nen alowɔle ɲon. Non yena Nambu ɲon wεele ɲon." ¹⁰ Kenje Wurubuaε felin ɲon kaa gyoowɔ me man nideli, te Wurubuaε kpilale ɲon moo maɲ gyu bula dinaa dinaa daale ken ka korεε ne nyee man. Botɔɔ te ɔ yela me naa Gyerusalem donɔɔ wɔle ken ke yeε Wurubuaε donɔɔ ke ne, na ke te tisi lee Wurubuaε gyaɲ adido ne kɔɲ tεele man. ¹¹ Na Wurubuaε gyoorobiiri te yeli donɔɔ kenan ne ɲalakee, ɲgba boe ken ke dana koyadon te bεε baake ke nyi Gyasipa te keε ɲalakee ɲgba diiku

ne. ¹² Na ba te ma dekyan dɔolon dɔolon daale kilisi donɔɔ kenan, te ke dana anaanɔɔse kufu ala. Na Wurubuare kpilala kufu bala ne kee na anaanɔɔse njan dɔɔ. Ba te nmarase Iserae akpanalanse kufu ala njan yela gyakaa anaanɔɔse njan pou dɔɔ. ¹³ Dekyan ken dana yenaase anaara, te anaanɔɔse atooro mɔ doo yenan kamase man. Anaanɔɔse atooro doo weese dɛele, te atooro mɔ doo weese dɛɛyala. Atooro doo ado, te atooro mɔ doo ata. ¹⁴ Boya kufu ala te ba moowo see dekyan ken be kilisi donɔɔ ken ne mokɔɔ, te be nmarase Nambu non kpilala kufu bala ban yela gyakaa boya nenan dɔɔ.

¹⁵ Na Wurubuare kpilale non ɔ be kolosi na man ne, dana dan ken bɔɔ mo kɔba yayam yee ke te bee mo maa abɔɔ ne. Ken te waa mo maa donɔɔ ken, na ka anaanɔɔse njan na ka akyanse njan pou. ¹⁶ Donɔɔ ken ɔfalabon na ke dɔolon pou yee kyɛkyɛ. Wurubuare kpilale non moo ɔ dan ken maa donɔɔ ken dɔolon man na, ke gyae ke yee nɔba maelese kakpon dokolon na yaale ne (1,500). Donɔɔ ken dɔolon na kɔ ɔfalabon na kɔ ɔkooron pou yee kyɛkyɛ. ¹⁷ Wurubuare kpilale non maa donɔɔ ken dekyan ken ɔkeeren man na, na ke yee nawɔɔtɔɔse sɔnononse akpen ala na kufu looro.

¹⁸ Boe kpaakpaa ken bee baake ke nyi Gyasipa ne, te

ba moowo ban dekyan ken. Te kɔba yayam gbagba ken kee nɔlakee nɔba diiku ne, te ba moowo ban donɔɔ kenan. ¹⁹⁻²⁰ Boya kpookpoo kpaakpaa nyinan njan ne dana koyadon te ne dana kyeo ne, te ba moowo see dekyan ken be kilisi donɔɔ ken ne mokɔɔ.

Boe gyangbate ken yena Gyasipa,

alate yena Safire,
te atoorote yena Agate
te anaarate yena Emeradi
te anonte ken yena Oniki
te loorote yena Kanelia
te nyetoorote yena Kirisolite
te gyanaarate yena Berile
te kadaalete yena Topasi
te kufute yena Kirisopase
te kufudaalete yena Yasinti
te kufu alate yena Ametisiti.
²¹ Kegyanase kufu ala te ba moowo yee anaanɔɔse kufu ala njan pou. Kegyan di-naa dokolon te ba moowo yee denanɔɔ kamase. Te ba moo kɔba yayam gbagba ken ne naa nɔba diiku ne, yee donɔɔ ken abontere dinaa ken.

²² Ma te naa Wurubuare ɔsom deni dinaa daale donɔɔ kenan man ya. Nawolo nyi na de Gbengyoo Wurubuare don pou nyee non, na Nambu non kyaa botɔɔ ken balan na som wo yenan kamase. ²³ Bee tekaa hia nyi weese yaa gyaalan dɛ lee donɔɔ kenan man ya. Nawolo nyi Wurubuare gyoorobiiri ken ne nmanee la botɔɔ, te Nambu non yena ke kanea. ²⁴ Mena

kenmanjee kenan man te teelee kei doo balan pou baa naa ta, te teelee kei doo gyooner mɔ baa mo ba wosekenyin kɔn donoo kenan man. ²⁵ Baa toro donoo kenan anaanooɔɔe njan see, ken bɔɔ gyae baa tɔ na korakora ya. Nawolo nyi ditintee be gyae ke kyaa donoo kenan man ya. ²⁶ Debiise pou balan baa mo be gyoorobiiri na ba wosekenyin kɔn donoo kenan man. ²⁷ Mɔna kpene kamase ken ke dana ayimɛɛ ne be gyae ka gyoo donoo kenan man ya. Walaɔ kamase nɔn mɔ ɔ ne yee nombiakumɛɛ, yaa desɛn nombia yaa nɔn ɔ ne dii akereɛ ne, be man nɔlo na nɔlo be gyae waa gyoo donoo kenan man ya. Mɔna balan ban bɔɔ nmarase ba yela do Nambu nɔn nyeedɔn tɔne ken man ne, ban baagen ne gyae la baa gyoo donoo kenan man.

22

¹ Kenje Wurubuare kpilale nɔn wola man boo ken ka loɔ ne fa nyeedɔn ne, na ke yee gelen gelen te kee nɔlakee nɔba diiku ne. Na loɔ kenan na lee bo Wurubuare na Nambu nɔn gyoo gbeli ken tee. ² Loɔ ken doɔ bo na abɔntere dinaa ken ke doo donoo ken nsana nsana ne. Nyeedɔn dan seɔee boo ken dingyin na dingyin. Dan kenan na see bia betabokufuala kulutoo dokolon man. Kei nawolo

baa nyi gyaalan kamase man na, kee see bia. Te ke faarense mɔ te bee mo kyo teelee kei doo balan kawese pou. ³ Kpene kamase ken Wurubuare ne kole ne, be gyae ke kyaa donoo kenan man ya. Wurubuare na Nambu nɔn gyoo gbeli gyae kedoo donoo kenan man, te ɔ tewuleɛ mɔ baa som e. ⁴ Baa naa Wurubuare na be sia, te ɔ yele gyae ke gyakaa be tirinooɔɔe doo. ⁵ Tee be gyae ke yu botoo bela ya. Te bɔɔ gyae baa hia kanea yaa weese mɔ botoo ya, nawolo nyi de Gbengyoo Wurubuare ne gyae la waa yee ba kenmanjee. Te baa di gyoori mɔ kekpaakekpa.

⁶ Kenje Wurubuare kpilale nɔn yako man nyiaa, nombia kenja yee anokoare ken kaboena nyi walaɔ kamase waa lee na di. De Gbengyoo Wurubuare nɔn ɔ ba mo ɔ felin do wa akpenkpenngyooɔra man ne, kpila na man nyi me kaa lese nombia nɔn ne gyae ke kɔn weeya kenja man ne wola ɔ balan.

Yesu ne kɔn

⁷ Yesu kpa e tei nideli, be gyae ke di weeya ya maa kɔn. Walaɔ kamase nɔn waa di nombia nɔn mɔɔ lese wola nɔn tɔne kei man doo ne, nɔn na nyeebam.

⁸ Man Gyɔn mɔ yena walaɔ nɔn mɔɔ nyii nombia kenja pou te mɔɔ naa na na me sia. Me ke nyii na na ma kena na wole ne,

me tisiwɔ bun Wurubuare kpilale ɲon ɔ ba lese ɲa wola man ne nawɔɔtɛɛ nyi nafa maa som e. ⁹ Mɔna ɔ yako man nyiaa, "Na yɛɛ mena ya. Nawolo nyi man mɔ yɛɛ Wurubuare tobaale e, ɲgba ɛmɛɛ na n tebia Wurubuare akpenkpenɲyɔɔra ban, na ban pou be dana mena tɔne kei man nombia nideli ne. Mena dɔɔ Wurubuare waagen te kaboena nyi dɛɛ som." ¹⁰ Kenɛte ɔ yako man nyiaa, "Na weese nombia ɲan bɔɔ yako see tɔne kei man ne ya, nawolo nyi deban ken nombia kenja pou gyae kekɔɲ ne ta benaa. ¹¹ Walaɲ ɲon ɔ kpa nombiakumɛɛ te waa yɛɛ na, waa gyakaa ɔ nombiakumɛɛ keyɛɛ dɔɔ. Walaɲ ɲon mɔ ɔ kpa nombia nkarankaran te waa yɛɛ na, waa gyakaa ɔ nombia nkarankaran keyɛɛ dɔɔ. Walaɲ ɲon ɔ ne yɛɛ nombia kpaakpaa na, waa gyakaa ɔ nombia kpaakpaa keyɛɛ dɔɔ. Te walaɲ ɲon mɔ ɔ kyaa ken ayimɛɛ be doo ɔ man ya ne, waa yɛɛ kakyen kyaa mena." ¹² Kenɛte Yesu besewɔ yako nyiaa, "Ɛ keɛ! Be gyae ke di weeya ya maa kɔɲ. Me kɔɲ na, maa tɔ walaɲ kamase kom ɲgba mena ken kaboena nyi maa tɔ e lee tom ken ɔ be yɛɛ ne dɔɔ. ¹³ Man yena Alfa na Omega. Siamante na wɔlete, gyanɲbate na ɔtomante." ¹⁴ Ɛmɛɛ ban ɛ ne faafo ɛ kegbase na ɛ ke nyiɲ gbɛɛ kɔɲ nyeedon dan ken gyan, na ɛ ke

nyiɲ gbɛɛ mo denanɔɔ ken man gyoo donɔɔ dinaa ken man ne, ɛmɛɛ na nyeebam. ¹⁵ Mɔna ban baa dɔɔ donɔɔ ken nɔɔman ne, ban yena ban bɛɛ yɛɛ nombia nkarankaran, na ɲmeesentena na kafontena na ban bɛɛ koe balan, na ban bɛɛ som beɛneɲ na ban bɛɛ gyae akereɛ te bee di akereɛ ne. ¹⁶ Kenɛte Yesu besewɔ yako nyi, "Man kpila na me kpilale ɛ gyan nyi ɔ kaa yako nombia kenja fa Kristotena ban. Ma lee gyoo Defidi duulun man. Man yena nebo kyolobii ɲon ɔ ne ɲalakee nideli ne."

¹⁷ Te Wurubuare felin ɲon na alowɔle ɲon yakowɔ nyiaa, "Kɔɲ!" Walaɲ kamase ɲon ɔ ne nyii nombia kenja ne, ɲon mɔ waa yako nyi "Kɔɲ." Walaɲ kamase ɲon lonboanɛɲ na ko e na, waa kɔɲ. Te walaɲ kamase ɲon mɔ ɔ gyae na, waa kɔɲ na ɔ kaa nyɔɔ nyeedon lon ken Wurubuare na mo fa balan yakaa ne.

Nombii Ɔtomante

¹⁸ Mɛɛ faree walaɲ kamase ɲon ɔ ne nyii nombia ɲan bɔɔ yako see tɔne kei man ne nyiaa, akpaa ɲolo da mo kolo kpu nombia kenja man na, Wurubuare waa yela kayeyɛɛ ɲan pou doo tɔne kei man ne ke kɔɲ ɔ dɔɔ. ¹⁹ Mena mɔ te akpaa ɲolo da lese kolo lee nombia ɲan bɔɔ yako see tɔne kei man na, Wurubuare

waa lese ɔ dedii lee nyee-
don dan ken, na Wurubuaɛ
donɔ ken ɔ be yako ke nom-
bia tone kei man ne man.
²⁰ Yesu non ɔ be di adanseɛ
nyi nombia kenja pou yeɛ
anokoare ne kpa nyiaa, “Be

gyae ke di weeya ya maa
kɔn” Te man mo seɛwɔ nyi,
“Amen. De Gbenjyoo Yesu,
kɔn.” ²¹ De Gbenjyoo Yesu
waa mo ɔ bereɛ boele Wu-
rubuaɛ balan pou, na waa
sen be wole. Amen.